

سِرّہ دحوالواو تخریجہ

مُکملہ او مُدللہ

فَتَاوِیْ یُوسُفِیَہ

مَشْهُورَہ پَہ

سِتّاسو جَدِید مَسَائِل اودھغی حَلّ

شپرم جلد

تالیف
حضرت مولانا محمد یوسف لیٹانی
مفتی اعظم پاکستان

تقریظونہ

شَیْخُ الْحَدِیثِ حَدِیثُ عَوْلَانَا
سَيِّدُ شَیْخِ عَلِی شَاہْ مُکَنِّی رَحْمَۃُ اللّٰہِ
سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقایقہ اکوڑہ خٹک

شَیْخُ الْحَدِیثِ حضرت مولانا محمد ادریس صاحب دہلوی
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیہ انارکلی

جلد نئے مکتبہ رشیدیہ

جادہ میوند سر چوک مارکیت مرحوم حاجی حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَتَاوَى يُوسُفِيَه

مشهور پتہ

ستاسو جدید مسائل

مکمل
او مدلل

اودہ غنی حل

سرہ دحوالو او تخریجہ

دشپہریم جلد اجمالی فہرست

دکوزدن مسائل، دنکاح

طریقہ، شرعی مهر، دطلاق

مسائل، دواوہ نہ مخکی طلاق، د

طلاق اقسام، خلعه کول، دحاملہ

طلاق، دظہار مسائل، دنکاح دتنسیخ

مسائل، طلاق نہ انکار کول، دعدت

مسائل، داوولاد تربیتی حق، غیر مسلم سرہ

کاروبار کول، معاملاتو کنسی دہو کہ کول،

ذخیہ کول، بیانہ ور کول،

دحصو کاروبار کول، دمضاربت مسائل،

کور، زمکہ او دکان پہ کرایہ ور کول

تالیف

حضرت مولانا محمد یوسف ہیانوی

مفتی اعظم پاکستان

تقریضونہ

شیخ الحدیث حضرت مولانا

سید شیعہ علی شاہ مکہ فی اللہ

سابق شیخ الحدیث دار العلوم حقانیہ اکوہ ختک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظلہ

شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیہ اتمانزئی

جانیہ کتب رشیدیہ

جاده میوند سر چوی مارکیت مرحوم حاجی حسین گل کابل

0782690850 | 0775681606

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ټول حقوق محفوظ دي

د کتاب نوم : ستاسو جديده مسائل او دهغي حل

مؤلف : حضرت مولانا محمد يوسف هيداني رحمۃ اللہ علیہ

ترجمه کونکي : دار الترجمة عبدالغني مارکيت پشاور

جلد : شپږم

صفحات : ۵۷۶

تاريخ : ۲۰۱۷ء

د چاپ زيار : مولانا سيد محمد پرواني

جاريه کتب رشديه

جاده ميوند سر چوک مارکيت مرحوم حاجي حسين گل کابل

0782690850 | 0775681606

د کتاب تر لاسه کولو ځايونه

پشاور	کندوز	بغلان
اکوړه خټک	غزني	لوگر
کوټه	جلال آباد	خوست
پروان	قندهار	

فهرست

صفحه	مضمون
------	-------

❖ کوزده (کوژدن) ❖

۳۰	د شرعي عذر نه پرته د کوزدې ماتول
۳۰	کوزده ماتول وعده خلافي ده
۳۱	د نکاح نه وړاندې د زلمي سره یو ځای کېدل ناروا دي
۳۱	د نکاح په اراده ښځې ته یو ځل کتل روا دي
۳۲	په کوزده کې ایجاب او قبول سره نکاح تړل کیږي
۳۳	په کوزده کې د مور او پلار په ایجاب او قبول سره نکاح کیږي
۳۳	قرآن په غېږ کې ایښودلو سره د رشتې په وعدې اخیستلو سره نکاح نه کیږي
۳۴	د کوزدې ماتول

❖ [د نکاح طریقه] ❖

۳۵	په نکاح کې د کلمې ویلو څه مطلب دی؟
۳۶	د نکاح په وخت کلمه او درود اورول
۳۶	ایجاب او قبول یو ځل پوره دی
۳۷	لري سیمو کې په مختلفو شاهدانو ایجاب او قبول نه کیږي
۳۸	په تېلفون نکاح نه کیږي
۳۸	د نجلی په امضاء د هلک یو ځل قبول ویل هم پوره دي
۳۸	د نجلی امضاء اجازه ده
۳۹	د نجلی د قبول نه بغیر نکاح نه کیږي
۳۹	بې شاهدانو یوازې په امضاء نکاح نه کیږي
۴۰	بې شاهدانو نکاح نه کیږي
۴۱	که بالغه نجلی انکار وکړي نکاح یې نه کیږي
۴۲	د ګونګۍ خوښه معلومول
۴۲	د نکاح پرمهال د پلار نوم غلط اخیستل
۴۲	د ښځې په قرآن لاس ایښودلو سره نکاح نه کیږي
۴۳	د الله کتاب او د الله کور ویلو سره نکاح نه کیږي

صفحه	مضمون
۴۳	د نکاح او واده ترمنځ خومره وخت ټاکل پکار دي؟
۴۴	واده په کوم وخت کې کول پکار دي؟
۴۴	د ولي بې اجازې نکاح کول
۴۴	د ولي خوښه د لومړۍ نکاح لپاره ضروري ده
۴۵	که پلار نه وي ورور د نجلۍ ولي دی
۴۵	ولي خپل بالغ ورور او خور ته نکاح کولی شي
۴۶	د ولي بې اجازې د نجلۍ واده کول
۴۷	د پلار او نیکه په شتون کې ورور ولي نه دی
۴۷	بې شاهدانو د ولي د اجازې پرته نکاح نه کېږي
۴۸	د هلک لپاره د مور او پلار بې اجازې نکاح
۴۸	د تنبټول شوي نجلۍ نکاح
۴۹	په وضعي قوانینو کې د غیر کفو نکاح کولو حکم
۴۹	غیر کفو باندې ولي عصبه اعتراض کولی شي
۵۱	د حرامې هلک د نکاح لپاره د نجلۍ او د هغې د مور- پلار خوښي شرط ده
۵۱	که مور- پلار د عدالت په نکاح خوښ وي نکاح صحیح ده
۵۱	د مور- پلار بې خوښې نکاح نه کېږي
۵۲	د نکاح وکیل
۵۲	که هلک نه وي بل کس د نکاح قبول ویلی شي
۵۲	د زلمي په شتون کې وکیل قبول کولی شي
۵۳	یو کس د نجلۍ او هلک دواړو له طرفه وکیل جوړېدای شي؟
۵۳	د بالغ هلک او نجلۍ نکاح د دوی په اجازې اړه لري
۵۴	نکاح خط باندې یوازې امضاء کول
۵۴	نامحرم سړي به د وکیل جوړولو لپاره نجلۍ ته نه ورځي
۵۵	د نا بالغه اولاد نکاح
۵۵	د نا بالغه هلک او نجلۍ نکاح جائز ده
۵۶	د بلوغ سره سم د نکاح درد کولو اختیار
۵۶	د بلوغ اختیار
۵۷	د پلار نیکه نه پرته د بل سړي له خوا شوې نکاح
۵۷	نجلۍ د بلوغ وروسته فسخه کولی شي

مضمون	صفحه
که د نابالغې نجلی نکاح پلار وکړي؛ نو لور یې د فسخ اختیار نه لري	۵۸
د ماشومتوب نکاح فسخ کول	۵۹
د پلار له طرفه د نابالغې لور نکاح کول	۵۹
برابروالی	۶۰
د کفو (برابری) تعریف څه دی؟	۶۰
د برابری او نه برابری حکمت	۶۰
په غیر کفو کې نکاح باطله ده	۶۲
په پردي خاندان کې واده کول روا دي	۶۳
په غیر کفو کې د مور-پلار بې اجازې نکاح نه کیږي	۶۳
په غیر کفو کې بې اجازې نکاح نه کیږي	۶۳
په خوښه پته نکاح کول غلطه ده	۶۴
د سید نکاح د غیر سید سره	۶۴
سید د غیر سید سره نکاح کولی شي	۶۵
په پته د سیدې نجلی نکاح د غیر سید سړي سره نه کیږي	۶۵
د عقیدې په لحاظ له چا سره نکاح ناجائز ده؟	۶۶
د مسلمانې ښځې نکاح د غیر مسلم سره حرامه ده	۶۶
د خاوند په مرتد کېدو نکاح فسخ شوه	۶۷
د سني نجلی نکاح د شيعه سړي سره نه کیږي	۶۷
د قادياني ښځې سره نکاح حرامه ده	۶۸
د مسلمانې نجلی نکاح د قادياني سره نه کیږي	۷۱
د قادياني مسلمانې ښځه درواغ وايي	۷۳
د مسلمان قادياني نجلی سره نکاح کول	۷۴
د یو سوال ځواب	۷۴
که د اولاد د کفر وېره وي؛ نو د اهل کتاب	۷۵
ښځې سره نکاح ناجائز ده	۷۵
عیسوی ښځې سره نکاح کول	۷۶
د عیسایي ښځې مسلمانې خور سره نکاح کول	۷۶
عیسایي ښځې سره نکاح کول	۷۷
د کومو ښځو سره نکاح جائز ده؟	۷۹

صفحه	مضمون
۷۹	ايا د ښځې د ناروغۍ په خاصو ورځو کې نکاح جائز ده؟
۷۹	ناجائز حمل د اړه ښځې سره نکاح کول
۷۹	د ناجائز حمل په صورت کې نکاح جائز ده
۸۰	د ښځې د حمل په صورت کې نکاح کول
۸۱	د ناجائزه اړيکو والا ښځې او سړني ترمنځ نکاح جائز ده
۸۱	د ناجائزه اړيکو وروسته د لېور او وريندار د اولادونو رسته
۸۲	د بد کار لېور او وريندار اولاد په خپل منع کې نکاح
۸۲	د بد کارې تره ښځې او بد کار لېور زوی ترمنځ نکاح
۸۲	د لور يې زوی سره او د مور يې د پلار سره نکاح جائز ده
۸۳	ښځه او ميره مور يې په نکاح کې راوستل
۸۳	د ناسکه تره د مطلقي سره نکاح صحيح ده
۸۴	د ميرنۍ مور د خاوند د لمسي سره رسته جائز ده
۸۴	د ميرنۍ مور د لور سره نکاح جائز ده
۸۴	د ميرنۍ مور د سکه خور سره نکاح جائز ده
۸۴	د ميرنۍ مور د ورور سره نکاح جائز ده
۸۵	د ورور د ميرنۍ لور سره نکاح جائز ده
۸۵	د خور د ميرنۍ لور سره نکاح کول
۸۵	د ميرني پلار د زوی د خواښې سره نکاح جائز ده
۸۲	د يتيم هلک سره دخپلې لور نکاح کولونه پس دهغه د مور
۸۲	سره پخپله او د هغه د خور سره د خپل زوی نکاح جائز ده
۸۲	د پلار او زوی د دوه سکه خویندو سره نکاح جائز ده
۸۲	د باجه (ساندو) سره نکاح جائز ده
۸۷	د خور د خاوند د سکه ورور د لور سره نکاح جائز ده
۸۷	د مشر لېور سره نکاح جائز ده
۸۷	د دوه سکه وروڼو د دوه سکه خویندو د اولادونو په منع کې رسته
۸۷	د زوی نيولو شرعي حکم
۸۸	د لور د خاوند د لور سره نکاح کول
۸۸	په لور توب سره د ساتل شوي نجلۍ په نکاح اخيستل
۸۹	د ښځې د لومړي خاوند د اولاد سره د خاوند

صفحه	مضمون
۸۹	د لومړنۍ ښځې د اولاد نکاح جائز ده
۸۹	د لومړنۍ ښځې د لور نکاح د دویمې ښځې د ورور سره جائز ده
۸۹	د مخکنی اولاد په خپل منځ کې نکاح جائز ده
۸۹	د مور د تره لور سره واده جائز دی
۹۰	د مور د خاله (ترور) اولاد سره واده
۹۰	د رشتې د خورځي سره واده جائز دی
۹۰	د ترور د لمسو سره نکاح جائز ده
۹۰	د ترور د خورزې سره واده
۹۱	د مور د ماما خور سره نکاح جائز ده
۹۱	د وراره او خوربي د کونډې یا مطلقې سره نکاح جائز ده
۹۱	د وراره د کونډې سره نکاح جائز ده
۹۲	د ښځې د مرگ وروسته د ښینې سره واده کول
۹۲	د مېرې شوې ښځې د ترور سره نکاح جائز ده
۹۲	د ورور د لومړنۍ ښځې اولاد سره واده کېدی شي
۹۳	د نیا د خورزې سره واده کول جائز دي
۹۳	د پلار د ترور لور سره نکاح جائز ده
۹۳	د رشتې والا ترور سره نکاح جائز ده
۹۳	د ترور د مرگ وروسته د خورزې سره نکاح جائز ده
۹۴	د کونډې تره ښځې سره نکاح جائز ده
۹۴	د مشر تره د لور د زوی سره نکاح جائز ده
۹۴	د مشر تره د لور سره نکاح جائز ده
۹۴	د مشر تره د زوی د لور سره نکاح جائز ده
۹۴	د تره د لمسی سره نکاح جائز ده
۹۵	د پلار د ماما د زوی د لمسی سره واده کول جائز دي
۹۵	د رشتې د وراره سره واده جائز دی
۹۵	د پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده
۹۶	د پلار د ماما د لور سره نکاح جائز ده
۹۶	د ماما د لور په موجودگي کې د ترور د لور سره نکاح
۹۶	د زوی د ښینې سره نکاح کول

مضمون	صفحه
د مامي د لور سره نکاح جائز ده	۹۶
د کونډې مامي سره نکاح جائز ده	۹۷
د ماما د بنينې سره واده کول	۹۷
په خولې لور يا خور ويلو سره نکاح نه حرامیږي	۹۷
کومې نجلۍ ته خور ويلو سره نکاح نه حرامیږي	۹۷
ورور يا خور ويلو سره نامحرم ورور خور نه خپليږي	۹۸
ترور يا خور ويلو سره نکاح نه حرامیږي	۹۸
د کوروالي پرته د منکوحې د لور سره نکاح	۹۹
د کومو بنځو سره نکاح نه کيږي	۹۹
په پلار کې شريکې د خور زوی سره نکاح ناجائز ده	۹۹
د خور زې نکاح باطله ده	۹۹
د سکې خور زې سره نکاح جائز گڼل کفر دی	۱۰۰
د خوريي د لور سره نکاح ناجائز ده	۱۰۱
د ميرنۍ خور د لور سره نکاح ناجائز ده	۱۰۱
د ميرنۍ ترور سره نکاح ناجائز ده	۱۰۲
د ميرني پلار سره نکاح ناجائز ده	۱۰۲
د ميرنۍ ترور سره نکاح ناجائز ده	۱۰۳
دوه ميرنۍ خور گانې په يوه نکاح کې جمع کول ناجائز دي	۱۰۳
ترور او خور خې سره يې په يو وخت نکاح حرامه ده	۱۰۳
د بنځې د لمسۍ سره نکاح نه کيږي	۱۰۴
د پلار د منکوحې سره نکاح نه کيږي	۱۰۴
زوم ته خوانې د مور حکم لري	۱۰۵
ترور (امه) او ورېره په نکاح کې جمع کول ناجائز دي	۱۰۵
د بنځې په موجودگي کې د بنينې سره نکاح فاسده ده	۱۰۶
د بنځې په موجودگي کې د بنځې د ميرنۍ وريرې سره نکاح نه کيږي	۱۰۶
په يو وخت د دوه خويندو سره نکاح حرامه ده	۱۰۷
د بنځې د خور سره د نکاح جائز گڼونکی کافر او لومړنۍ نکاح يې هم ختمه شوه	۱۰۷
د دوه خويندو سره د واده په صورت کې د دويمې بنځې اولاد	۱۰۸
په نکاح باندې نکاح کول	۱۰۸

مضمون	صفحه
د چا په ښځه نکاح ترل نکاح نه ده زنا ده	۱۰۸
نکاح باندې نکاح جائز گڼونکی کافر دی	۱۰۹
نکاح باندې نکاح کوونکی زنا کار دی	۱۱۰
د کومې منکوحې سره نکاح ناجائز ده؟	۱۱۱
د نجلۍ په بې خبرۍ کې د نکاح حکم	۱۱۱
په دروغه د طلاق فتویٰ اخیستونکي ښځه	۱۱۲
دویم ځای کې واده نه شي کولی	۱۱۲
نکاح د پاسه نکاح کول	۱۱۳
په جبر او زور سره نکاح	۱۱۶
نکاح کې دي په هلك اونجلۍ زور نه کيږي	۱۱۶
د ماشوموالي د کوزدې په وجه په زوره نکاح ناجائز ده	۱۱۷
ایا مور - پلار د بالغې لور نکاح په زوره کولی شي؟	۱۱۷
د قوم د رواج لاندې د زور نکاح	۱۱۸
بې زړه یوازې په خوله اقرار کول	۱۱۸
د بې هوشۍ پرمهال د مجلۍ گوته لگول	۱۱۸
که بالغه نجلۍ نکاح قبوله نه کړي، نکاح یې نه ده شوی	۱۱۹
د وهلو له وجې په بې هوشۍ کې د گوتې لگول	۱۱۹
د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې سره سم کول پکار دي	۱۱۹
په چل نکاح نه ده صحیح	۱۲۰
د کونډې نکاح د هغې په خوښه کول پکار ده	۱۲۰
د نابالغې نکاح د بلوغ وروسته بیا کول	۱۲۱
بچو ته شیدې ورکول	۱۲۱
د رضاعت ثبوت	۱۲۱
د ښځې د شیدو د حرمت حکم تر کومه دی؟	۱۲۲
د رضاعت په اړه د ښځې قول ته اعتبار نشته	۱۲۳
ماشوم ته تر څو کالو پورې شیدې ورکول شي؟	۱۲۴
د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت نه ثابتیږي	۱۲۴
که رضاعت شکي وي؛ نو احتیاط غوره دی	۱۲۴
د رضاعت د مودې وروسته حرمت نه ثابتیږي	۱۲۵

صفحه	مضمون
۱۲۵	د ماشوموالي وروسته شیدې څښل ناجائز دي
۱۲۶	په اووه کلنۍ کې شیدې څښلو سره رضاعت نه ثابتیږي
۱۲۶	د ماشوم د کلارولو لپاره د بوټۍ ښځې تیان په خوله کې رول
۱۲۷	د لسو کالو وروسته د رضاعت ثابتولو مطلب
۱۲۸	شیدې په دوايي کې اچولو حکم
۱۲۸	د شیدې ورکونکي ښځې ټول اولاد په شیدې څښونکي ماشوم حرامیږي
۱۲۹	د واده نه پس د ځوانې د شیدو څښلو دعوه
۱۲۹	کوم هلک چې د خاله شیدې څښلي: نودده لپاره د خاله اولاد حرام دی د نورو لپاره نه
۱۲۹	د رضاعي ورور سکه خور او د رضاعي خورځې سره نکاح کول
۱۳	د ورور د رضاعي خور سره نکاح جائز ده
۱۳۱	د رضاعي پلار د لور سره نکاح ناجائز ده
۱۳۱	د رضاعي خور سره واده
۱۳۱	د رضاعي لور سره نکاح نه کیږي
۱۳۲	د رضاعي خور د حقيقي خور سره نکاح جائز ده
۱۳۲	د حقيقي ورور د رضاعي خورځې سره نکاح جائز ده
۱۳۲	د رضاعي ورپرې سره نکاح ناجائز ده
۱۳۳	په شیدو کې د شریکې خور د لور سره نکاح
۱۳۳	د رضاعي مور د خور سره نکاح ناجائز ده
۱۳۳	د رضاعي ماما د خورځې سره نکاح ناجائز ده
۱۳۳	په شیدو کې د شریکې خور د لور سره
۱۳۳	په شیدو کې شریک ورور سره نکاح جائز ده
۱۳۴	د شیدو څښونکې نجلۍ نکاح د شیدو څښونکي لېوراو ورور سره ناجائز ده
۱۳۴	په شیدو کې د شریکې خور شیدو کې شریکې خور سره نکاح جائز ده
۱۳۴	د نیا شیدې څښونکي نکاح د تره د لور سره ناجائز ده
۱۳۴	د نیا شیدې څښلو سره د تره او ترور د اولاد سره نکاح نه کیږي
۱۳۵	ایا د نیا شیدې څښونکي نجلۍ نکاح د ترونو او ترورگانو د اولاد سره جائز ده؟
۱۳۶	لمسي ته د شیدې ورکونکي ښځې ورپرې نکاح ددې لمسي سره ناجائز ده
۱۳۶	ورې خور ته یې که شیدې ورکړه: نود دوی د اولاد نکاح په خپل منځ کې نه کیږي
۱۳۶	د نیا شیدې څښلو والا هلک نکاح د ماما د لور سره نه کیږي

مضمون	صفحه
د رضاعي ترور د دويم خاوند نه اولاد هم رضاعي وروڼه او خويندې دي	۱۳۷
د داسې نجلۍ سره نکاح چې شيدې يې د خاوند ورور څښلي وي	۱۳۷
د نيا شيدې څښلو والا ورور نکاح د ترور د لور سره جائز ده	۱۳۷
د سړي او ښځې په بد کاري سره د دوی اولاد ورور خور نه جوړيږي	۱۳۸
وينې ورکولو سره د حرمت مسئلې	۱۳۸
د خپل زوی نکاح د داسې ښځې سره کول	۱۳۸
چې هغې ته يې وينه ورکړې وي	۱۳۸
کومې ښځې ته چې وينه ورکول شوې وي، د زوی سره يې نکاح کيږي	۱۳۸
د خور خاوند ته وينې ورکولو سره د خور په نکاح څه اثر نه کوي	۱۳۹
د خاوند خپلې ښځې ته وينه ورکول	۱۳۹
د کور توکي (سامان)	۱۳۹
اوس وخت کې د کور د توکو (سامان) لعنت	۱۳۹
د جهيز کوم شيان چې خراب شي تاوان يې په خاوند نه دی	۱۴۰
خلکو ته د کور شيان ښودل کم عقلي ده	۱۴۰
نجلۍ ته چې کومې والۍ ورکول شوي دي	۱۴۱
هغه د دې حق دی که د خاوند؟	۱۴۱
د ښځې د مړينې وروسته به د جهيز حقدار څوک وي؟	۱۴۱
ښځه د خاوند په وفات باندې د کوم سامان حقداره ده؟	۱۴۲
دويم واده	۱۴۳
کوشش کوئ چې دويم واده ونه کړئ،	۱۴۳
که مو وکړ؛ نو بيا انصاف کوئ!	۱۴۳
دويم واده سره لومړۍ ښځه لرې ساتل گناه ده	۱۴۳
اسلام کې د څلورو ښځو نه زيات ودونه ناجائز دي	۱۴۴
ښځه څو ودونه کولی شي؟	۱۴۵
په څلورو ودونو باندې پابندي او د مساوات غوښتنه	۱۴۵
د ورک شوي خاوند حکم	۱۴۷
ايا د ورک شوي خاوند ښځه دويم واده کولی شي؟	۱۴۷
که ورک شوی خاوند کور ته راشي؛ نو د نکاح حکم يې	۱۴۸
د کومې ښځې خاوند چې ورک شي هغه څه وکړي؟	۱۴۹

صفحه	مضمون
۱۴۹	د خاوند د شهادت په خبر د ښځې دویمه نکاح صحیح ده
۱۵۰	د ورک شوي خاوند د ښځې دویمه نکاح ناجائزه ده
	❖ شرعي مهر ❖
۱۵۱	د مهر معجل او مؤجل تعریف
۱۵۲	د فاطمې ^{عليها السلام} مهر او د مهر په ادا کولو کې کمښت
۱۵۵	د شرعي مهر تعیین
۱۵۵	دوه دېرش روپۍ شرعي مهر گڼل غلط دي
۱۵۶	مهر د نکاح په وخت ټاکل کیږي
۱۵۶	د قوم مشران د ټولو لپاره یو مهر نه شي ټاکلی
۱۵۷	آیا د نکاح لپاره مهر ټاکل ضروري دي؟
۱۵۷	دومره مهر ورکول خومره چې ټاکل شوی وي
۱۵۷	د مهر ادا کولو طریقه
۱۵۸	مهر باید کله ادا شي؟
۱۵۸	د مهر ادا کول د نکاح په وخت ضروري نه دي
۱۵۸	د وهم لرې کولو لپاره دویم ځلي مهر ادا کول
۱۵۹	سره او سپین زر په حق مهر کې لیکل جائز دي
۱۵۹	په قرض باندې مهر ادا کول
۱۵۹	د ښځې په خوښه مهر په قسطونو (کشتونو) ادا کول جائز دي
۱۵۹	په سړي باندې مهر قرض وي
۱۶۰	د طلاق ورکولو وروسته مهر او د بچو خرچه به ورکوي
۱۶۰	که خاوند مړ شو؛ نو د ښځې مهريې په وارثانو نشته
۱۶۱	د ښځې د مړینې وروسته ددې د مهر حقدار څوک دی؟
۱۶۲	د طلاق وروسته د ښځې کور د چا دی؟
۱۶۲	آیا خلع والا ښځه د مهر حق لري؟
۱۶۴	ښځه به څنگه مهر معاف کوي؟
۱۶۴	د مهر معاف کولو وروسته نجلی د مهر غوښتلو حق نه لري
۱۶۵	که ښځه مهر وبخښي؛ نو د خاوند
۱۶۵	په ذمه یې ورکول ضروري نه دي
۱۶۵	په مرض الموت کې فرضي مهر لیکل

صفحه	مضمون
۱۲۲	که په جنگ کې ښځې وویل چې .....
۱۲۲	تاته مهر معاف دی نو څه به کوي؟ .....
۱۲۲	د قرآن تعلیم په مهر کې ټاکل صحیح نه دي .....
۱۲۲	یو لک مهر منل او بیا نه ورکول .....
۱۲۷	د واده بلنه .....
۱۲۷	په سنت واده کې د غریبانو شریکېدل ضروري دي .....
۱۲۸	د واده لپاره د ښځې او خاوند کوروالی شرط نه دی .....
۱۲۸	په اسراف د حکومت له طرفه پابندي درسته ده .....
۱۲۹	د نسب ثابتېدل .....
۱۲۹	د حمل وخت .....
۱۷۰	ناجائز اولاد به د مور وارث وي .....
۱۷۰	د لعان تعریف .....
۱۷۲	د ناروا تورو نو له وجې د لعان مطالبه .....
۱۷۲	که د واده نه شپږ میاشتې وروسته ماشوم پیدا شي هغه به د خاوند وي .....
۱۷۳	ناجائز ماشوم به د چا وي؟ .....
۱۷۳	د ښځې حقوق .....
۱۷۳	د واده نه پس په نجلۍ د چا حق اول دی؟ .....
۱۷۳	بې عذره ماشوم ته شیدې نه ورکول ناجائز دي .....
۱۷۴	د ښځې او بچیو د حق ضایع کولو کفار څه ده؟ .....
۱۷۵	د خاوند بې ځایه عمل او د ښځې فکر .....
۱۷۶	د خاوند سره د خبرو طریقه .....
۱۷۷	ښځه به د مور - پلار سره په اړیکو پرېښودلو نه مجبوره کوي .....
۱۷۷	ښځه د خاوند د حکم خلاف چېرته تلې شي؟ .....
۱۷۸	د خاوند بې اجازې خرچه کول .....
۱۷۸	په ښځه د مور خدمت کول .....
۱۷۹	د ښځې خاوند په منځ کې جداوالی راوستل گناه کیږه ده .....
۱۷۹	د ښځې مهر نه ورکونکی او په جهیز باندې د ولکې اچوونکي خاوند شرعي حکم .....
۱۸۰	د بې نساخې ښځې گناه په چا ده؟ .....
۱۸۰	آیا خاوند مجازي خدای کیږي؟ .....

صفحه	مضمون
۱۸۱	د نافرمانې ښځې شرعي حکم
۱۸۲	نافرمانه ښځه
۱۸۲	د خاوند په حق کې د کمې کوونکي ښځې سزا
۱۸۳	هغه ښځه چې مور ترې تنگه وي
۱۸۳	د خاوند نه د جدا کور غوښتنه
۱۸۵	د اولاد او ښځې تر منځ برابري
۱۸۶	آيا خپله ښځه په زوره له ځانه سره اوسولی شي؟
۱۸۶	د دويمې نکاح له وجې د لومړۍ حق نه ادا کول
۱۸۶	د دوه ښځو تر منځ د برابري طريقه څه ده؟
۱۸۷	که يوه ښځه د خپل حق نه تېره شي؛ نو برابري لازمه نه ده
۱۸۷	که د ښځې حقوق نه شي ادا کولی واده ناجائز دی
۱۸۸	په کومو شيانو نکاح نه ماتېږي؟
۱۸۸	که خاوند د ښځې حق نه ادا کوي؛ نو نکاح نه ماتېږي؛ خو پکار ده چې طلاق ورکړي
۱۸۹	که خاوند لېونی وي نکاح پرې نه ختمېږي
۱۸۹	په گناه سره نکاح نه ماتېږي
۱۹۰	آيا چاپ (اتن) کولو سره نکاح ماتېږي؟
۱۹۰	ښځې ته خور ويلو سره نکاح نه ماتېږي
۱۹۰	که ښځه خاوند ته ورور ووايي؛ نو نکاح نه ماتېږي
۱۹۰	اولاد سره خبرو کې ښځې ته مور ويل
۱۹۱	خپل ځان د ښځې پلار څرگندولو سره نکاح نه ماتېږي
۱۹۱	ښځې ته په لور سره نارې کول
۱۹۱	د خينې سره په زنا باندې نکاح نه ماتېږي
۱۹۲	د نجلۍ د نکاح نه پس بل سړي سره زنا کول
۱۹۲	د ښځې شيدې څښلو سره حرمت نه ثابتېږي
۱۹۲	د زنا کارې ښځې په نکاح کې د شريکېدلو حکم
۱۹۳	آيا ډيرې پسې خندلو سره نکاح ماتېږي؟
۱۹۳	د ښځې او خاوند په جدا اوسېدلو نکاح نه ماتېږي
۱۹۴	زه کافریم ويلو سره په نکاح څه اثر وي؟
۱۹۴	په دروغو ويلو دويم واده باندې څه اثر نه پرېوځي

صفحه	مضمون
۱۹۵	د ښځې په شیدو نکاح نه ماتیرې؛ خو څښل یې حرام دي
۱۹۶	په پس خوردې خوړلو سره نکاح نه ماتیرې
۱۹۶	د ښځې او خاوند درې څلور میاشتنې لرې والي له وجې نکاح نه فاسدیرې
۱۹۷	د ښځې خاوند په جدا اوسیدو سره نکاح نه ماتیرې
۱۹۷	ترڅو پورې چې خاوند طلاق نه وي ورکړی
۱۹۷	څلور کاله د خاوند لیرې اوسېدو له وجې نکاح نه ده ماته شوی
۱۹۸	خاوند ته ورور ویلو سره نکاح نه ماتیرې
۱۹۸	د بل ښځه یې خپله ښکاره کړه نو په نکاح یې څه اثر نه پرېوځي
۱۹۹	د شلو کالو راهیسې د ښځې حقوق نه ادا
۱۹۹	کولو سره نکاح باندې څه اثر نه کیږي
۱۹۹	خاوند ته د ښځې دا وینا: ته مې له سپي زیات بد راځي
۱۹۹	په شلو ماشومانو پیدا کېدو سره نکاح نه ماتیرې
۱۹۹	وړې لور ته لاس لگولو سره حرمت نه ثابتیرې
۲۰۰	د حرمت مصاهرت لپاره د خوند (شهوت) اندازه
۲۰۲	د واده مسئلې
۲۰۲	د کورنه د لرې اوسېدلو موده
۲۰۲	د نجلۍ د نکاح لپاره د پیسو غوښتونکو مورپلار شرعي حکم
۲۰۳	د نجلۍ والونه د زلمي د جامو په نوم پیسې اخیستل
۲۰۳	یو ناوړه رواج
۲۰۴	واده کې د هندوانو رواجونه لمانځل ناجائز دي
۲۰۵	په واده کې ښځې ته پگړۍ (سهره) تړل
۲۰۶	په کوم واده کې چې ډول غږیرې په هغې کې شریکېدل
۲۰۶	د ښځې د رخصتولو پرمهال د قرآن سیوری کول
۲۰۷	د حاملې ښځې سره کوروالۍ کول
۲۰۷	د دوه اخترونو ترمنځ واده کول
۲۰۷	ایا د اړتیا پرمهال د حمل لرې کول جائز دي؟
۲۰۸	د واده په ذریعه د مسلمانو ځوانانو د مرتد کولو چل
۲۱۰	د دوه هلکانو یا دوه جینکو یوځای واده نه کول
۲۱۰	په غلطۍ سره د ښځو بدلېدو شرعي حکم

مضمون	صفحه
-------	------

۲۱۲	په غلطۍ سره د بنځو تبادله
۲۱۳	په بې خبرۍ کې د خور سره واده
۲۱۳	د غلط واده والا اولاد بې گناه دی
۲۱۴	ایا ناجائز اولاد ته به سزا ورکول کیږي
۲۱۴	د ناوې په پروني (ټکری) لمونځ کول
۲۱۴	او د یو بل پس خورده خوړل
۲۱۵	ناخوښه رشتې نه پس د نجلی سره تعلق پرېکول صحیح نه دي
۲۱۶	د خاوند د مرگ وروسته په نجلی باندې د خسرگنۍ هیڅ حق نشته
۲۱۷	د نافرمان زوی سره د تعلق پرېکولو اعلان
۲۱۷	جائز دی: لیکن عاق کول یې جائز نه دي
۲۱۷	د یو بل پس خور دې څښلو سره خور او ورورنه جوړیږي
۲۱۸	ایا بنځه د خپل خاوند پس خورده خوړی شي؟
۲۱۸	د حمل په ورځو کې د نکاح حکم
۲۱۹	د طلاق ورکولو شرعي طریقہ
۲۲۰	طلاق څنگه ورکول پکار دي؟
۲۲۰	د طلاق ورکولو څه طریقہ ده او بنځې ته د طلاق
۲۲۰	ورکولو په وخت څه کول پکار دي؟

❖ د واده نه مخکې طلاق ❖

۲۲۱	د واده نه مخکې د یو طلاق حکم
۲۲۱	د واده نه مخکې "درې طلاقه درکوم" ویلو حکم

❖ رجعي طلاق ❖

۲۲۳	د رجعي طلاق تعریف
۲۲۴	آیا د رجعي طلاق نه پس د رجوع کولو لپاره نکاح ضروري ده؟
۲۲۵	طلاق لیکلو سره طلاق واقع کیږي
۲۲۵	اگر که بنځې ته نه وي رسیدلی
۲۲۵	"هغه دي زما د کور نه لاره شي" دې الفاظو سره طلاق واقع کیږي؟
۲۲۶	که چیرته یې یو طلاق ورکړی وي: نوپه عدت کې دننه پرته له نکاح کوروالۍ جائز دی
۲۲۶	رجعي طلاق کې تر کومه پورې رجوع کولی شي او د رجوع څه طریقہ ده؟
۲۲۷	"ما تاته د یوې میاشتې لپاره یو طلاق درکړ" ددې حکم

مضمون	صفحه
-------	------

غصه کې طلاق ليکلو سره طلاق واقع	۲۲۸
کيږي. بنځې ته کاغذ ورکول ضروري نه دي	۲۲۸
آيا د طلاق نه پس بنځه خاوند پردي وي؟	۲۲۸
حاملې بنځې ته څنگه رجوع وکړي شي؟	۲۲۹
په يو يا دوه طلاقو سره سوله امکان لري	۲۲۹
آيا دوه ځله طلاق ورکولو نه پس کفارو سره بنځه په خپل کور کې پاتې کولی شي؟	۲۳۰
زباني طلاق ورکولو سره طلاق واقع کيږي	۲۳۰
آيا دوه طلاقو ورکونکي درې نيمې مياشتې	۲۳۱
پس بنځه دوباره خپل کور کې اوسولی شي؟	۲۳۱

❖ بائن طلاق ❖

د بائن طلاق تعريف	۲۳۲
رجعي طلاق	۲۳۲
باين طلاق	۲۳۳
مغلط طلاق	۲۳۳
آيا "د نن نه ته په ما باندې حرامه يې" الفاظو سره طلاق واقع کيږي	۲۳۴
"په ما باندې به حلاله دنيا حرامه وي" ددې حکم	۲۳۴
که چا وويل چې "ته د خپلې مور کور ته لاړه شه" زه به تاته طلاق په خط سره درولېږم. آيا	۲۳۵
دې سره بنځه طلاقيږي؟	۲۳۵
"زه آزادوم" د طلاقو صريح الفاظ دي	۲۳۶
"زه تا د بنځيتوب د حق نه خارجوم" ددې حکم	۲۳۶
ته زما په نکاح کې نه يې. الفاظو سره د طلاق حکم	۲۳۷
دا زما بنځه نه ده. دا الفاظ د کنایې طلاقو دي	۲۳۷

❖ طلاق مغلظه ❖

درې طلاقو والا بايد څه وکړي؟	۲۳۸
د دريو طلاقو حکم	۲۳۸
د دريو طلاقو نه پس د رجوع مسئله	۲۳۹
د شرعي حلالې تشریح	۲۴۰
درې طلاقو نه پس د همېش لپاره تعلق ختميږي	۲۴۱
زه خپلې بنځې ته طلاق. طلاق. طلاق رجعي ورکوم. ددې حکم	۲۴۲

مضمون

صفحه

۲۴۲	د درې طلاقو کفار نه نشته
۲۴۲	ايا مطلقه بنځه د بچو لپاره په دغه کور کې اوسېدلی شي؟
۲۴۳	آيا د درې طلاقو نه پس د بچو له خاطره
۲۴۳	په دغه کور کې بنځه اوسېدلی شي؟
۲۴۴	ما ته آزاده کړې او زما سره ستا هيڅ رسته نشته . . .
۲۴۴	درې ځله ويلو سره به څو طلاقه واقع کېږي . . . . .
۲۴۴	درې طلاقو والا د طلاق خط نه بنځه نه خبرولو سره هغه ځان سره ساتل زنا کاري ده
۲۴۵	درې طلاقونه پس که چيرته تعلق وساتي نو دې دوران کې د پيدا کېدونکي اولاد حکم
۲۴۵	د رجوع نه پس دريم طلاق . . . . .
۲۴۶	درې طلاقه ليکل او بيا شکولو سره هم طلاق واقع کېږي . . . . .
۲۴۷	آيا د قرآني نص خلاف عمر فاروق <small>رضي الله عنه</small> په درې مجلسونو کې د طلاق قانون په يو مجلس کې درې طلاقو باندې کې بدل کړه؟ . . . . .
۲۵۰	ليکلو سره طلاق واقع کېږي . . . . .
۲۵۰	په طلاق کې د بنځې قبول او نه قبول شرط نه دی . . . . .
۲۵۱	ما ته طلاقه کړې. ويلو سره طلاق واقع شو اگر که د طلاق ورکولو اراده نه وي . . . . .
۲۵۲	په حالت د حيض کې هم طلاق واقع کېږي . . . . .
۲۵۲	طلاق په غصه کې نه. نو ولې په مينه کې ورکول کېږي؟ . . . . .
۲۵۳	که د طلاق شاهدان موجود وي: نو د قسم اعتبار نشته . . . . .
۲۵۴	د زور طلاق . . . . .
۲۵۵	مختلف الفاظ استعمالولو سره څو طلاقه واقع کېږي . . . . .
۲۵۵	د طلاق الفاظ بدلولو سره د طلاقو حکم . . . . .
۲۵۶	تاته طلاق دا لفظ يې وويلو. درکوم. يې ونه ويلو ددې حکم . . . . .
۲۵۶	درې ځله طلاق ورکولو سره درې طلاقه واقع کېږي . . . . .
۲۵۶	څو طلاقونه چې وليکل شي هغه به واقع کېږي . . . . .
۲۵۸	آيا دريو طلاقونه پس د دويم خاوند سره واده کول ظلم دی؟ . . . . .
۲۶۰	ايا د اړتيا پر مهال حنفي په شافعي مسلک عمل کړ شي؟ . . . . .
۲۶۱	خاوند ته په شرعي حلالې سره نکاح کولو نه پس د دوباره درې طلاقو حق شته . . . . .
۲۶۱	اولنی بنځه د خودکشی نه د بچ کولو لپاره د دريو طلاقو حکم . . . . .

مضمون	صفحه
-------	------

❖ الاشفاق على أحكام الطلاق ❖

۲۸۳	د طلاق په مسئله کې د اوسني زمانې د متجددينو شکونه
۲۸۳	او د يو مصري علامه له طرفه د هغې خواب
۲۹۰	۱- آیا په رجعي طلاق سره نکاح ماتيږي؟
۲۹۲	۲- د طلاق مسنون او غير مسنون بحث
۲۹۶	۳- د حيض په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کيږي
۳۰۶	۴- په يو لفظ سره د درې طلاقو حکم
۳۲۸	۵- د درې طلاقو په باره کې په حديث د ابن عباس <small>رضي الله عنه</small> باندې بحث
۳۴۳	۶- طلاق په شرط باندې معلق کول او د طلاق قسم خوړل
۳۵۰	۷- آیا د بدعي طلاق واقع کېدل د صحابه وو <small>رضي الله عنهم</small>
۳۵۰	او تابعينو په منځ کې اختلافي مسئله وه؟
۳۶۱	۸- هغه اجماع چې د اصولو علماء يې قائل دي
۳۶۹	۹- طلاق او رجوع بې شاهدانو صحيح ده
۳۷۲	۱۰- آیا که د نقصان رسولو په صورت کې رجعت باطل دی؟

❖ معلق طلاق ❖

۳۷۳	د معلق طلاق مسئله
۳۷۴	طلاق او شرط په يو وخت کې يوه جملې سره معلق طلاق واقع شو
۳۷۵	که چېرته زه فلانی کار وکړم: نو ما باندې به بنځه طلاقه وي. ددې حکم
۳۷۵	کومه ورځ چې زما بنځې د خپل مور او پلار کور ته يوه لقمه هم وخوړل؛ نو دې ته درې طلاقه ددې الفاظو حکم
۳۷۶	که د مور او پلار کور ته لاړې: نو طلاق يې وگڼه
۳۷۷	د معلق طلاق واپس اخيستلو اختيار نشته
۳۷۷	آیا دوه طلاقه ورکولو نه پس طلاق معلق واقع کېدی شي؟
۳۷۷	که چېرته ته ميلمه ته مخامخ راغلې: نو درې طلاقه
۳۷۸	که دويم واده مي وکړو: نو بنځې ته طلاق
۳۷۹	ترڅو پورې چې ستا خور. ستا د خور د خاوند په کور کې وي: نو تا ته به طلاق وي
۳۸۰	که چېرته يې د ورور کور ته په راتلو سره طلاق معلق کړو: نو اوس به څه کوي؟
۳۸۰	که چېرته ناواده کړی د طلاق کل قسم وکړي: نو ایا د واده نه پس به طلاق واقع کيږي؟
۳۸۱	که چېرته د پلار کور ته لاړې: نو په ما درې طلاقه ويلو حکم

مضمون	صفحه
-------	------

❖ د حاملې طلاق ❖

۳۸۲	حاملې ښځې ته داسې وينا زه تاته طلاق درکوم
۳۸۲	په کومو الفاظو سره طلاق واقع کېږي او په کومو نه؟
۳۸۲	که طلاق يې په حرف. ت. سره وليکلو: نو بيا هم طلاق واقع کېږي
۳۸۳	د طلاق لپاره شاهدان ضروري نه دي
۳۸۳	د طلاق الفاظ ښځې ته اورول ضروري نه دي
۳۸۳	صحيح ده زه تاته درې ځله طلاق درکوم
۳۸۴	طلاق به ژبه ويلو يا ليکلو سره کېږي
۳۸۴	په زړه کې سوچ سره نه واقع کېږي
۳۸۴	د نشې په حالت کې طلاق واقع کېږي
۳۸۴	که چېرته بې اختياره د چا د خولې لفظ
۳۸۴	د طلاق ووتلو: نو طلاق نه واقع کېږي
۳۸۵	په غوسه کې د طلاق کېدلو يا نه کېدلو صورت
۳۸۵	ايا د لېوني سړي له طرفه د هغه ورور طلاق ورکولی شي؟
۳۸۶	زه عدالت ته ځم. دې سره د طلاق حکم
۳۸۶	ايا د بې هوشه کېدلو په حالت کې طلاق واقع کېږي
۳۸۶	په خوب کې ورکول شوی طلاق نه واقع کېږي
۳۸۶	کاغذ به درکړم. ويلو سره طلاق نه واقع کېږي
۳۸۷	څه لاره شه تاته طلاق، طلاق، زه لاره شه! الفاظو سره څو طلاقي واقع کېږي؟
۳۸۷	ودرېږه اوس تاته طلاق درکوم. ويلو سره طلاق واقع کېږي او که نه؟
۳۸۸	د کوم رشته دار سره چې ملاوېدل غواړي
۳۸۸	زما له طرفه ته آزاده يې! ددې حکم
۳۸۸	د واده نه مخکې دا ويل چې "ما باندې زما ښځه طلاقي ده"
۳۸۸	دې سره طلاق نه واقع کېږي
۳۸۸	د طلاق سره انشاء الله ووايي: نو طلاق نه واقع کېږي

❖ خلع ❖

۳۸۹	خلع څه ته وايي؟
۳۹۰	طلاق او خلع کې فرق
۳۹۱	د ظالم خاوند ښځه د هغه نه خلع اخيستلی شي

صفحه	مضمون
------	-------

۳۹۱	که چېرته ښځې وویل چې ماته طلاق راکړه نو آیا دې سره طلاق واقع کیږي؟
۳۹۱	د ښځې طلاق غوښتلو سره د طلاق حکم
۳۹۲	ښځه دې د ظالم خاوند نه د خلاصې لپاره د عدالت په ذریعه خلع واخلې
۳۹۲	په خلعي سره طلاق بائن واقع کیږي
۳۹۳	د خلعي عدت لازم دی
۳۹۳	آیا د خلعي نه پس رجوع کېدی شي؟
۳۹۴	د خلعي لپاره د معاوضې ادا کول لازمي دي
۳۹۴	نجلی که د ماشومتوب نکاح نه خوښوي؛ نو خلع دي وکړي
۳۹۵	د ښځې په نوم کور
۳۹۵	که چېرته خاوند بې نماځه وي؛ نو ښځه څه وکړي؟

❖ ظاهر ❖

۳۹۲	(ښځه دخپلې مور، خور یا بلې کومې محرمې ښځې سره مشابه کول)
۳۹۲	د ظاهر تعریف او حکمونه یې
۳۹۲	ښځې ته د زوی ویلو حکم
۳۹۷	(زما او ستا رشته د مور خور په څېر ده) ددې حکم
۳۹۷	ښځه خاوند ته دده د مور مماثل رشته ووايي؛ نو نکاح نه ماتېږي

❖ د نکاح تنسیخ ❖

۳۹۸	د نکاح د تنسیخ صحیح صورت
۳۹۹	د عدالت په غلطې فیصلې لومړی نکاح نه ماتېږي
۳۹۹	آیا عدالت تنسیخ نکاح کولی شي؟
۴۰۰	که خاوند تر یونیم کاله پورې خرچه ورنکړي
۴۰۰	ښځه دې په عدالت کې استغاثه وکړي
۴۰۰	ایا د خانداني جرگې پرېکړې
۴۰۰	نه پس ښځه دویم ځای نکاح کولی شي؟
۴۰۱	کوم سړی چې پنځه یا شپږ ودونه
۴۰۱	وکړي؛ نو د لومړیو بیبیانو حکم به یې څه وي؟
۴۰۲	د عدالتي نکاح فسخ کولو وروسته ښځې سره تعلق ساتل
۴۰۲	د مورپلار د ناحقه طلاق حکم منل ناجائز دي

مضمون

صفحه

❖ د طلاق نه انکار کولو حکم ❖

- ۴۰۳ ..... که خاوند طلاق ورکولو سره واوړي؛ نو ښځه به څه کوي؟
- ۴۰۳ ..... د خاوند په انکار د ښځې لپاره
- ۴۰۳ ..... د طلاق شاهد وړاندې کول ضروري دي
- ۴۰۴ ..... که چېرته خاوند د طلاق انکار وکړي؛ نو د ښځې او خسر انکار بې ځايه دی
- ۴۰۵ ..... د طلاق په تعداد کې د ښځې خاوند اختلاف

❖ د نامرد سړي د ښځې حکم ❖

- ۴۰۵ ..... د نامرد سړي سره د واده کولو په صورت کې به ښځه څه کوي؟

❖ عدت ❖

- ۴۰۶ ..... عدت په چا واجبېږي؟
- ۴۰۷ ..... د عدت ضروري حکمونه
- ۴۰۸ ..... د وفات عدت
- ۴۰۸ ..... د رخصتۍ نه مخکې د کونډې عدت
- ۴۰۹ ..... د حاملې عدت
- ۴۰۹ ..... د پنځوس کالو ښځې عدت به څومره وخت وي؟
- ۴۱۰ ..... آیا د شهيد د ښځې عدت هم وي؟
- ۴۱۰ ..... د رخصتۍ نه مخکې د طلاق عدت نشته
- ۴۱۰ ..... که چېرته د طلاق د عدت په دوران کې خاوند وفات شي؛ نو څومره عدت به تېروي؟
- ۴۱۱ ..... آیا بې اسرې ښځه د عدت تېرولو بغير نکاح کولی شي؟
- ۴۱۲ ..... آیا څلورو پنځو کالونه د خاوند نه جدا او سېدلو والا ښځې باندې عدت واجب نشته؟
- ۴۱۲ ..... په نابالغې نجلۍ هم عدت شته
- ۴۱۳ ..... که چېرته ښځه د درې طلاقو نه پس هم خپل
- ۴۱۳ ..... خان سره ساتي؛ نو د عدت شرعي حکم
- ۴۱۳ ..... کونډه به د مرحوم په کور کې عدت تېروي
- ۴۱۴ ..... د زنا کارۍ عدت نه وي
- ۴۱۴ ..... د عدت په دوران کې د ښځې ښکاري وباسل
- ۴۱۴ ..... د عدت په دوران کې د ظلم نه بچ کېدلو لپاره ښځه دويم ځای تللی شي
- ۴۱۵ ..... آیا د عدت په دوران کې ښځه د ضروري کار لپاره عدالت ته تللی شي؟
- ۴۱۵ ..... د عدت په دوران کې وظيفه کول

مضمون	صفحه
-------	------

۴۱۵ ایا د عدت په دوران کې ښځه د نزدې رسته دار کور ته تلې شي؟

۴۱۵ د عدت نه تېرولو گناه په چا ده؟

❖ د طلاق بېلابېلې مسئلې ❖

۴۱۶ ترڅو پورې چې میرنئ مور سره د زوی زنا ثابته نه وي هغه د خاوند لپاره نه ده حرامه

۴۱۷ د مطلقې ښځې بدل د هغې د اولاد نه اخیستل گناه ده

۴۱۷ که چېرته انگور په خسر د زنا د عوه وکړي: نو ایا حرمت راځي؟

۴۱۸ ایا زوی د بلار له طرفه مور ته طلاق ورکولی شي؟

۴۱۸ ایا ستا زېږه د شیطان زېږه ده؟ ویونکي باندې ښځه طلاقېږي؟

۴۱۸ د چا په پوښتنه خاوند ووايي چې "ما طلاق ورکړی دی"

۴۱۸ نو ایا طلاق واقع کېږي؟

۴۱۹ د نکاح او د طلاق شرعي حکمونو ته د جهالت روایت ویونکي څه حکم دی؟

❖ د بچو د تربیې حق ❖

۴۲۰ د بچي سره د ملاوېدلو اجازت نه ورکول ظلم دی

۴۲۰ د بچو د پالنې حق

۴۲۱ بچي به تر اووه کالو پورې د مور سره وي

۴۲۱ د ډوډۍ خرچه

۴۲۱ هغه ښځه چې بې وجې د مورپلار کره لاره شي په خاوند یې خرچه نشته

۴۲۲ د بچي خرچې

۴۲۲ د مطلقې ښځې لپاره په عدت کې خوراک او اوسېدنه د چا په ذمه ده؟

۴۲۳ طلاق ورکونکي به مطلقې ته څه ورکوي او بچي به چا سره وي؟

۴۲۳ د ښځې او خپلوانو خرچې

❖ د کورنیو شخړو قوانین ❖

۴۲۴ د کورنیو شخړو قوانینو خلاف کولو گناه په چا ده؟

۴۲۵ د خلع شرعي حیثیت او زموږ عدالتی وظیفه

۴۲۸ د خلعي لپاره د خاوند اجازه یا مرضي ضروري نه ده. الخ

❖ د اخیستلو، خرڅولو او مزدوري اصول ❖

۴۴۹ تجارت کې د گټې شرعي حد څه دی؟

۴۵۰ آیا اسلام کې د گټې کولو څه معلومه اندازه ښودل شوې ده؟

۴۵۱ حدیث کې د کومو شپږو شیانو د بدلولو په وخت کې برابري ونغد کیدل ضروري دي

صفحه	مضمون
۴۵۲	د یو شي د دوو جنسونو خپلو کې بدلون څنگه کیږي؟
۴۵۳	تجارت له پاره په گټه باندې پیسې اخیستل
۴۵۴	کروبر کې د حرام او حلال خیال نه ساتونکي پلار نه کاروبار جدا کول
۴۵۵	مختلفو اخیستونکو باندې په مختلف قیمت شی خرڅول
۴۵۵	له چا کمه او له چا زیاته گټه اخیستل
۴۵۶	توکړ کپړه له عیب ښودلو پرته خرڅول
۴۵۷	یوازې دخولې خرڅولو سره یو شی د خپل قیمت نه په زیات قیمت خرڅول
۴۵۷	د دوکاندارانو له لوري قرآن په لاس کې اخیستل او
۴۵۷	د شي په کمو پیسو د نه خرڅولو قسم خوړل
۴۵۸	اخیستلو او خرڅولو کې په دروغو ویلو گټه حرامیږي
۴۵۸	خالص شیدې په زیات قیمت او هغه شیدې چې اوبه پکې گډې وي په سرکاري قیمت باندې د خرڅولو حکم
۴۵۹	چای کې د چنې پوستکي گډونکي دوکان کې کار کول؟
۴۵۹	د څه مجبوري له وجې دیر قیمت اخیستل بد دیانتی ده
۴۶۰	د ځمکونو خرڅول اخیستل ناجائز دي
۴۶۰	یو شی د قیمت زیاتیدو له وجې په کوم قیمت خرڅول پکار دي؟
۴۶۰	ښځه د خاوند شي د هغه له اجازې پرته نه شي خرڅولی
۴۶۱	چاته د یولکرو پیو موټر په یونیم لک ورکول
۴۶۱	ایا د موټر اخیستو دا صورت جائز دی؟
۴۶۲	روپۍ ورکړي او توکړ بک کړي، خو قبضه یې نه کړي بلکې چې کله قیمت زیات شي، نو مخکې یې خرڅ کړي نو ایا دا جائز دی؟
۴۶۳	کوم مال چې په خپله قبضه کې نه وي د هغه خرڅول
۴۶۳	فلیت له قبضې مخکې خرڅول او د هغه روپۍ استعمالول
۴۶۴	د یو شي د سودا کولو او قبضې نه مخکې د هغه سیمپل (نمونه) ښودل او آرډر ورکول
۴۶۵	موټر باندې قبضه کولو نه مخکې د هغه رسید خرڅول
۴۶۵	د معاهدې په خلاف ورزي باندې د زر ضمانت (پیشکي) ضبط کولو حق
۴۶۶	د کفالت او ضمانت یو څومسئلي
۴۶۶	د کاروبار له پاره د مرزايي ضمانت ورکول شرعا څنگه دی؟
۴۶۷	په کاروبار کې ضمانت کونکي ته که څه پیسې پرېښودل شي، نو دا جائز دي

صفحه	مضمون
۴۲۷	هغه لاکیتونه (زنخیرونه) چې (الله) پرې لیکل شوي وي، خرڅول او د استعمالول
۴۲۸	د محنت اجرت اخیستل جائز دي
۴۲۸	له میوې نیولو مخکې باغ خرڅول جائز نه دي. بلکې ځمکه په کرایه ورکړن
۴۲۹	دگني ولاړ فصل په دې شرط اخیستل چې مالک به یې حفاظت کوي
۴۲۹	له بار نیولو مخکې د امونو باغ خرڅول
۴۷۰	د جمعي د لمانځه په وخت کاروبار کول او کارخانه چلول
۴۷۰	د نمونځونو په وختونو کې د کان خلاص پریښودل
۴۷۱	د جمعي له اذان نه وروسته اخیستل او خرڅول
۴۷۱	د کرنسي پیسو، د اخیستلو او خرڅولو طریقه
۴۷۲	د سرو زرو او سپینو زرو اخیستل او خرڅول د دواړو طرفونه نقد پکار دي
۴۷۲	د زرگري او د سرو زرو دگنيې د اخیستلو او خرڅولو شرعي حیثیت
۴۷۳	چینچ (ماتې روپۍ)، خرڅولو باندې د پریقیمت اخیستل جائز نه دي
۴۷۳	سبزي باندې اوبه اچولو سره خرڅول
۴۷۳	د حلال او حرام گډ مال نه حاصله شوې گټه حلاله ده که حرامه؟
۴۷۴	د ټي وي او وي سي ار (TV- VCR) خرڅول
۴۷۴	د نویو نوټونو کاروبار کول
۴۷۵	د غیر شرعي کتابونو کاروبار کول څنگه دی؟
۴۷۵	د سندرو (گانو) کیسټې خرڅول شرعا څنگه دي؟
۴۷۶	د خرڅولو په وخت کې قیمت نه ښودل غلط دي
۴۷۶	د حرام کار اجرت حرام دی
۴۷۶	قیمت ریات ویل او بیا کم قیمت اخیستل
۴۷۷	د شي وزن کولو وخت کې د اخیستونکي موجودیت ضروري دی
۴۷۸	د ترانسپورټ دموترو په اخیستلو او خرڅولو کې بدعنواني
۴۸۰	مزدوري د حلالې گټې نه اخلي
۴۸۰	ایا د بلډنگ وغیره ټیکه اخیستل جائز دي؟
۴۸۱	د ټیکداری کمیشن اخیستل او ورکول
۴۸۳	په اسلام کې د شفعه د حق شرطونه
۴۸۴	ایا حکومت د شیانو قیمت ټاکلی شي؟
۴۸۵	د مالکانو له ویل شوي قیمت نه په زیات قیمت خرڅول او نیمې پیسې له ځان سره کیښودل

صفحه	مضمون
۴۸۶	زرگر له نامعلومه گینې سره څه وکړي؟
۴۸۷	خیاط (درزي) سره پاتې شوي جامه د چا ده؟
۴۸۷	د ونډې (حوالې) کارو بار څنگه دی؟
۴۸۸	د حکومت په ځمکه باندې ناجائزه قبضه
۴۸۹	په کومه اداره کې چې د امدني ذرائع واضح نه وي، په هغې کې کار کول
۴۹۰	د بجلي غلا شرعي طور باندې جائزه ده
۴۹۰	د وقف شوي جنازگاه اخیستل او خرڅول
۴۹۱	د جومات زور سامان خرڅول
۴۹۱	تنخوا سره کمیشن اخیستل شرعي طور باندې څنگه دي؟
۴۹۲	د ملازم خپل پنشن (تقاعدې) په حکومت باندې خرڅول جائز دي
۴۹۲	د ښځو نوکري شرعي طور باندې څنگه دي؟
۴۹۳	د حرام شي خرڅول جائزه دي
۴۹۴	د څوکیداري حق او د کمپنۍ کار د خرڅول
۴۹۴	سودا خرڅولو له پاره د دروغو قسم خوړل
۴۹۵	په دروغ ویلو سره د خرڅ شوي مال پیسې څنگه صفا کړل شي
۴۹۶	دروغ ویلو سره مال خرڅول
۴۹۸	په داسې ځای کې نوکري کول چې هلته دروغ ویل وي
۴۹۹	پاکستاني مال باندې د بهرلیبل لگول او خرڅولو باندې گناه د چا ده؟
۵۰۰	په کاغذونو کې تنخوا کم لیکونکي امام او کمیټې دواړه گناهکار دي
۵۰۰	د کاروبار له پاره اخیستل شوي پوره روپی او د هغو گټه نه اداء کول
۵۰۱	ایا د معاون په ذمې باندې یوازې دخپل افسر کار دی؟
	❖ غیر مسلمو سره کاروبار ❖
۵۰۲	غیر مسلمو سره اخیستل او خرڅول او د هغوی نه قرض اخیستل
۵۰۲	کافرانو سره معاملات کول جائز دي، خو مرتد سره نه
۵۰۳	د مسلمان کافر او مرتد سره نوکري کول
	❖ تجارت او د پیسو په معاملاتو کې دوکې ❖
۵۰۳	کشر ورور سره د دوک کونکي انجام
۵۰۶	دندې (ډیوټي) کولونه پرته د حکومت نه اخیستل شویو پیسو باندې څه وکړو؟
۵۰۷	په ناحقه د نورو خلکو په ځمکه باندې قبضه کول

مضمون	صفحه
دميرات مکان باندې د ورور او د خور جگړه	۵۰۷
د قرض له پاره گناهه کې کينډول شوې گينه خرڅول	۵۰۹
اخيستلو او خرڅولو کې دوکه کول	۵۱۰
د ټيکنډار په خوښه بل سړی ټاکل	۵۱۰
اولر تنخوا هغه ته ورکول او پاتې پخپله اخيستل	۵۱۰
د داسې سک (سیت) سره ملازمت جائز نه دی چې دهغه	۵۱۱
په ځای کې د اودس او غسل اوبه نه پيدا کيږي	۵۱۱
د کمپنۍ نه کرایه زیاته اخيستل او بیا د ورکولو	۵۱۱
په ځای باندې څه روپیۍ په خپله استعمالول	۵۱۱

❖ د غصب شوي شي معامله ❖

د غصب شوي شی گټه استعمالول هم حرام دي	۵۱۲
د غصب شوي کور باره کې حوالې	۵۱۴
د غصب کونکي د لمونځ او روژې شرعي حیثیت څه دی؟	۵۱۵
د چا ځمکه په ناحقه غصب کول ډیر سخت جرم دی	۵۱۵

❖ د نغدو او قرض فرق ❖

د نغدو او قرض د خریداري اصول	۵۱۲
نغد ارزان اخيستل او په قرض گران خرڅول	۵۱۷
یوشی په نغدو په کم قیمت او قرضو باندې په زیات قیمت خرڅول جائز دي	۵۱۸
یوشی په نغدو په کم او په قرض په زیات قیمت خرڅول	۵۱۹
قرض خرڅولو سره زیاتې پیسې اخيستل او سود کې فرق	۵۲۰
د قرض شي قیمت وخت په وخت زیاتول جائز نه دي	۵۲۱
قرض خرڅولو باندې قیمت زیات اخيستل	۵۲۱
د میل نه تار په نغدو اخيستل او ځاک ته په قرض ورکول	۵۲۲
مینه په نغدو په پنځه زره او په قرض په شپږ زره خرڅول	۵۲۳
د نغدو او قرض په قیمت کې فرق	۵۲۳
نسورده (سره) استاک کول اوبل دا چې په قرض یې	۵۲۴
پنځه ویش روپیۍ په زیاتو باندې خرڅول	۵۲۴

صفحه	مضمون
------	-------

❖ مال له قبضې نه مخکې خرڅول ❖

۵۲۴	د ډیلر کمپنۍ نه مال وصول کولونه مخکې خرڅول
۵۲۵	مال قبضه کولونه مخکې خرڅول او ذخیره کول
۵۲۸	د جاز رارسیدونه مخکې مال خرڅول څنگه دي؟
۵۲۸	قبضې نه مخکې مال خرڅول جائزه دي
۵۲۹	د چا په وینا په نغدو په سل روپۍ اخیستل
۵۲۹	او په قرض په یو سل لس باندې خرڅول
۵۲۹	له لیدو پرته مال اخیستل او له قبضې نه مخکې خرڅول
۵۳۰	دیوشی اخیستلونه مخکې بل چا سره د هغه سودا کول

❖ ذخیره کول ❖

۵۳۰	ذخیره کول شرعي طور باندې څنگه دي؟
۵۳۱	د کومې ذخیرې کولوله وجې چې خلکو ته تکلیف وي هغه بد کار دی
۵۳۲	کمپنۍ نه په کم قیمت شربتونه اخیستلو سره جمع کول او بیا اصل قیمت باندې خرڅول
۵۳۳	غله ذخیره کول شرعا څنگه دي؟
۵۳۳	د خوراک څښاک شیان او کیمیکل ذخیره کول

❖ بیعانه ❖

۵۳۴	د بیعانه پیسې واپس کول ضروري دي
۵۳۵	د دوکان بیعانه ځان سره ساتل جائزه دي
۵۳۵	د کور ایډوانس (پیشکې) واپس اخیستل
۵۳۵	د بیعانې پیسو باندې څه وکړو کله چې مالک واپس رانه شي؟
۵۳۲	که چرته مالک معلوم نه وي، نو د بیعانې له روپیو سره څه وکړو؟
۵۳۷	که څوک د مکان بیعانه ورکړي او سودا پرېږدي نو څه حکم یې دی؟
۵۳۷	سودا فسخه کول او د بیعانې دوچند جرمانه وصولول

❖ د حصو (ونډو) کاروبار ❖

۵۳۸	د حصو (ونډو) د کاروبار شرعي حیثیت
۵۳۹	د حصو (ونډو) د اخیستلو او خرڅولو شرعي حکم
۵۳۹	د کومو کمپنو حصې (ونډې) اخیستل جائزه دي؟
۵۴۱	د این آئي ټي حصې (ونډې) اخیستل جائزه دي
۵۴۱	د این آئي ټي یونټ د گټې شرعي حیثیت

صفحه	مضمون
۵۴۱	د حصه لرونکو کمپنیو گټه شرعي ډول باندې څنگه ده
۵۴۲	د کمپنۍ حصې ونډې، د وصولولو نه مخکې خرڅول
	❖ د مضاربت یعنی شراکت مسنلې ❖
۵۴۳	د شراکتې کمپنیو شرعي حیثیت
۵۴۴	د سودي کاروبار کمپنۍ کې شرکت کول جائزه دي
۵۴۴	د مضاربت د مال گټه څنگه مقررول پکار دي
۵۴۵	که کرډیو کس وي او روپی د بل، نو ایا دا مضاربت دی؟
۵۴۵	د هوپل د اخراجاتو او تنخواگانو د ادائیګې نه وروسته گټه په نیمایي تقیسمول
۵۴۶	گټه اندازه بیانول او په تجارت کې شریک جوړول
۵۴۷	شراکت کې مقرري پیسې د گټې یا تاوان له پاره مقررول سود دی
۵۴۷	د شراکت کاروبار کې د گټې یا تاوان د قرعه اندازې په ذریعه تعینول جواړي (قمار) ده
۵۴۸	د شراکت په کاروبار کې شوی نقصان څنگه پوره کړو؟
۵۴۸	د چیلۍ ساتلو شراکت
۵۴۹	شراکتې کاروبار کې به نقصان څوک برداشت کوي؟
۵۴۹	د مضاربت د پیسو کاروبار کې د استعمال نه پرته گټه اخیستل
۵۵۰	د مال په قیمت کې گټه مخکې شاملول پکار دي
۵۵۰	تجارت کې به گټه او تاوان دواړه وي
۵۵۲	د تجارت له پاره پیسې ورکول او ټاکل شوې گټه اخیستل
۵۵۲	یو کاروبار له پاره روپی ورکول او گټه اخیستل
۵۵۳	د پیسو لګونکي ته په گټه کې برخه ټاکل جائز دي
۵۵۴	د شراکت له پاره اخیستل شوې پیسې
۵۵۴	که ضائع شي، نوڅه کول پکار دي؟
	❖ کور، ځمکه، دوکان او نور شیان په کرایه ورکول ❖
۵۵۴	ځمکه په کرونده باندې ورکول
۵۵۵	مزارعت جائز دی
۵۵۶	د کروندې باره کې د حدیث مخابره تحقیق

❖ کوزده (کوژدن) ❖

.....

د شرعي عذر نه پرته د کوزدې ماتول

سوال: د کوم شرعي عذر نه پرته د کوزدې ماتول جائز دي او که نه؟

جواب: کوزده د نکاح د وعدې نوم دی^{۱۱}، او د عذر نه پرته وعده ماتول گناه ده. رسول الله ﷺ وعده ماتوونکي ته د منافق لقب ورکړی دی،^{۱۲} هو: که چېرته په دې وعده پوره کولو کې د کوم معقول ضرر د راتلو وېره وي؛ نو کېدای شي چې الله تعالی یې بیا پرې ونیسي.^{۱۳}

کوزده ماتول وعده خلافي ده

سوال: یو سړي خپلوانو ته وویل چې زه غواړم د خپل زوی رسته ستا د لور وکړم. دې سره هغه بل سړي راضي شو او د جمعې ورځ یې د کوزدې لپاره وټاکل. د نجلی پلار د هلک پلار خان ته مخاطب کړ او وې ویل چې ما خپله فلانکې لور ستا زوی ته درکړه، هغه وویل چې ما دا نجلی دخپل فلانکي زوی لپاره قبوله کړه، تقریباً یوه میاشت لس ورځې وروسته د نجلی مور د هلک کور ته لاړه او هغوی ته یې عذر پیل کړ چې زما خپلوان خفه کېږي؛ نو اوس مونږ دا رسته ماتول غواړو: خو هلک والا کورنۍ دا منسوخ کول نه غواړي، آیا دا رسته د هلک د خوښې پرته ماتېدلای شي او که نه؟

جواب: کوزده د رشتې اخیستلو د وعدې نوم دی^{۱۴}، خپله په کوزدې سره نکاح نه کېږي، ځکه کوزده ماتول وعده خلافي ده او بغیر د یو معقول او صحیح عذر نه وعده خلافي کول

اقال فی شرح الطحاوي: لو قال اهل اعطيتها ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقد فنكاح.... الخ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۱، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

اعن ابی هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف، واذا اذن خان. (بخاری ج: ۱ ص: ۱۰ کتاب الایمان، طبع نور محمد کراچی)۔

قال العلامة العيني: (اذا وعد اخلف) نبه على فساد النية لأن خلف الوعد لا يقدر الا اذا عزم عليه مقارناً بوعده اما اذا كان عازماً ثم عرض له مانع أو بداله رأى فهذا لم توجد فيه صفة النفاق ويشهد لذلك ما رواه الطبرانی باسناد لا بأس به في حديث طويل من حديث سلمان رضي الله عنه. (عمدة القاری ج: ۱ ص: ۲۲۱، طبع بیروت)

اوفي الدرالمختار(ج: ۳ ص: ۱۲، طبع ایچ ایم سعید کراچی) کتاب النکاح: وان للوعد فوعة. وفي الشامية (ص: ۱۱) لو قال: هل اعطيتها، فقال: اعطيت، ان كان المجلس للوعد فوعد، وان كان للعقد فنكاح. أيضاً: كفايت المفتي ج: ۴۸ تا ۵۱، طبع دارالاشاعت کراچی، أيضاً: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۴۷ طبع رشيدیه،

ګناه ده^{۱۱}. دا چې سم عقد نکاح نه دی شوی؛ نو ځکه د هلك نه د طلاق اخیستلو هېڅ ضرورت نشته.

د نکاح نه وړاندې د زلمي سره یوځای کېدل ناروا دي

سوال: یو کس وویل چې د زلمي سره ستړي مشي، ده سره په تېلفون باندې خبرې کول او دده سره ګرځېدل صحیح نه دي، ما ده ته وویل چې دا خوزمونږ په معاشره کې عام دی. دېته خو څوک هم بد نه وایي. زما د ځواب په مقابل کې راته هغه هېڅ کوم واضح ځواب رانه کړ. د هغې ورځې نه زه شکي یم چې آیا دا په حقیقت کې صحیح نه دی؟

جواب: د نکاح نه وړاندې زلمۍ پردی وي. حکم به یې هغه وي کوم چې د پردي سړي وي. ښځې ته دده سره یوځای کېدل ناروا دي^{۱۲}. او ستا دا وینا چې دا خوزمونږ په معاشره کې عام دی. څوک یې هم بد نه ګڼي. اول خو دا خبره هېڅ اعتبار نه لري ځکه چې د ښو حسو په کورونو کې دا ډېر بد رواج ګڼل کیږي. پرته له دې چې په معاشره کې د کوم شي رواج کېدل د روا کېدو هېڅ دلیل نه جوړیږي او بیا داسې غلط رواج چې د شریعت سره پوره ټکر لري. باید اصلاح یې وشي^{۱۳}. زمونږ په کالجونو او پوهنتونونو کې جینکۍ د پردي هلکانو سره په ښکاره ګرځي آیا بیا دېته هم جائز وویل شي؟

د نکاح په اراده ښځې ته یوځل کتل روا دي

سوال: د واده نه مخکې د هلك او ښځې یو بل خوښول څنګه دي، یعنې د یو بل سره ستړي مشي یا خبري کولای شي؟ سره له دې چې کومه بې اخلاقي رامنځ ته نه شي. په دې صورت کې د دوی دا دوستي آیا کوم شرعي حیثیت لري او کنه؟

۱۱ "وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا" (بنی اسرئیل: ۳۴). عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: إذا حدث كذب. وإذا وعد أخلف. وإذا أؤتمن خان. (صحيح بخاری ج: ۱ ص: ۱۰. كتاب الإيمان. باب علامة المنافق. طبع قديمی كتب خانه. مشکوة ج: ۱ ص: ۱۷ باب الكبائر و علامات النفاق. طبع قديمی کراچی). الخلف في الوعد حرام. .... إذا وعد الرجل أخاه ومن نيته أن يفى لم يف. فلا أثم عليه. وقيل: عليه فيه بحث فان أمر "أوفوا بالعقود" مطلق فيحمل عدم الأثم في الحديث على ما اذا منع مانع من الوفاء. (شرح الأشباه والنظائر ج: ۳ ص: ۲۳۶. كتاب الحظر والأباحة. طبع ادارة القرآن اوعن عقبه بن عامر قال: قال رسول الله عليه وسلم: (اياكم والدخول على النساء) أى غير اغترامات على طريق التخلية أو على وجه الكشف. .... الخ. (مرقاة المفاتيح شرح مشکوة المصابيح ج: ۳ ص: ۴۰۹، كتاب النكاح. باب النظر. طبع بمبئی).

۱۲ عن أبي سعيد الخدري عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: من رأي منكم مكرًا فليغيره بيده، فان لم يستطع فبلسانه، فان لم يستطع فقلبه، وذلك أضعف الإيمان (مشكوة ص: ۴۳۶، باب الأمر بالمعروف، الفصل الأول)

جواب: د کومې ښځې سره چې د نکاح کولو اراده وي هغې ته یو نظر کتل روا دي^{۱۱}. برابره ده که خپله گوري او که د کومې ښځې په ذریعه خپل اطمینان ترلاسه کوي، د دېنه د زیاتو اړیکو ساتل تر نکاح وړاندې اجازه نه لري، نه د یو ځای کېدو اجازه شته او نه هم د خبرو کولو. د نکاح نه وړاندې یو ځای گرځېدل خپله یوه بې اخلاقي ده او غلط حرکت دی^{۱۲}.

په کوزده کې ایجاب او قبول سره نکاح تړل کیږي

سوال: زموږ داسې رواج دی چې د کوزدې په شپه پروگرام وشي او ملا صاحب د هلک کورنۍ راوغواړي او په مجلس کې ایجاب قبول وکړي او څه موده وروسته د واده په وخت بیا ایجاب قبول کوي او واده کیږي، آیا لومړي ایجاب قبول سره نکاح کیږي او که نه؟ که چېرته د واده او کوزدې تر منځ شخړه وشي نو بغیر د طلاق نه جدا والی راتلای شي او که نه؟ که چېرته کوزدې والد ایجاب او قبول نه پس په دواړو کې یو مړ شي؛ نو آیا د یو بل نه خپل حق د وارث اخيستلای شي او که نه؟ زموږ هم دا رواج دی چې کوزدې والد ایجاب او قبول نه وروسته د نجلی مور او پلار بیا په بل ځای کې کوزده نشي کولی؛ خو دا خبره ده چې که هلک د کوزدې نه پس خپلي ناوې ته راغلو نو خلک ډېر لعنت پرې وايي،

جواب: که چېرې د کوزدې د پروگرام پرمهال د نکاح ایجاب او قبول وشي او په هغې باندې شاهدان تېر شي؛ نو دا کوزده په حقیقت کې نکاح ده، ددې وجې به هلک او نجلی د کوزدې وروسته دواړه د یو بل شرعي ښځه او خاوند وي او په دوی باندې به د ښځې او خاوند ټول احکام پلي کیږي^{۱۳}. مثلاً که په دواړو کې یو مړ شي؛ نو د یو بل وارث به وي او د خاوند د مړگ په صورت کې به ښځه د وفات عدت تېروي^{۱۴} او که د کوزدې په وخت د نکاح ایجاب او قبول ونه شي. بلکې د مور او پلار د خولې وعده واخلې؛ نو دا نکاح نه ده په دې باندې به د

الواکتفی بالنظر اليها مرة حرم الزاندلأنه ایبح للضرورة فیتقیدها. (ردالمحتار: ج ۶: ص: ۳۷۰ طبع سعید کراچی)
 ۱۱ الخلوۃ بالأجنبية مکروهة وان كانت معها أخرى کراهة تحریم اهـ. (شامی ج: ۶ ص: ۳۶۸). أيضاً عن جابر رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ألا لا یبیتن رجل عند امرأة ثیب الا أن یكون ناکحها أو ذا محرم. (مشکوۃ ص: ۲۶۸). وعن عقبه بن عامر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ایاکم والدخول علی النساء (أی غیر المحرمات علی طریق التخلية أو علی وجه التکشف.... الخ. (مروقة المفاتیح شرح مشکوۃ المصابیح ج: ۳ ص: ۴۰۹، کتاب النکاح، باب النظر، طبع بمبئی).

۱۲ او یعتقد بالإیجاب والقبول حتی یتم حقیقة فی الوجود (الی قوله) یرسمی باعتباره عقداً شرعاً ویستعقب الأحکام. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۱، طبع بیروت).

۱۳ او أما أحکامه (النکاح) فحل استمتاع کل منهما بالآخر علی الوجه المأذون فیہ شرعاً کذا فی فتح القدر وملك الحبس وهو صیورهما ممنوعة عن الخروج والبروز و وجوب المهر والنفقة والكسوة علیه وحرمة المصاهرة والأثر من الجانبین. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۷۰، کتاب النکاح، الباب الأول، طبع بلوچستان).

نکاح احکام نه جاري کيږي،^{۱۱}

په کوزده کې د مور او پلار په ايجاب او قبول سره نکاح کيږي

سوال: د واده نه مخکې کوزده کيږي، په کوزده کې د هلک او نجلی په غیر موجودگۍ کې نکاح تړل کيږي، د رواج سره سم د هلک او نجلی مور او پلار د ملا صاحب او شاهدانو په وړاندې کيني او د نجلی پلار خپله لور د هلک پلار ته د هغه د زوی لپاره په نکاح باندې ورکوي او دا الفاظ درې ځلې ویل کيږي او د هلک پلار نجلی د خپل زوی لپاره درې ځلې قبوله کړي. آیا نکاح وشوه؟ اوس د واده په وخت کې هغه نکاح لارمه ده او که نه؟

جواب: د کوزدې په وخت چې د ايجاب او قبول کوم الفاظ په سوال کې لیکل شوي دي، په هغې سره نکاح کيږي^{۱۲}. دوباره د نکاح ايجاب او قبول ته ضرورت نشته،

قرآن په غېږ کې اېښودلو سره د رشتې په وعدې

اخيستلو سره نکاح نه کيږي

سوال: زموږ په کلي کې د یو واده شوي سړي لپاره د هغه کورنۍ د بلې کورنۍ نه رسته غوښتلې وه او هغه انکار وکړ بیا هغوی وویل که تاسو رسته راکوئ نو لومړئ ښځې ته به طلاق ورکړو. ځکه چې پرته له دې بله چاره نه کيږي، هغوی ونه منل، د هلک کورنۍ قرآن مجید راوړو او د هغوی په غېږ کې یې کېښودلو او وې ویل چې تاسو رسته راکړئ: نو موږ دې نجلی ته طلاق ورکړو، هغه سړي د قرآن مجید له وجې رسته ورکړه چې اوسمهال سخت پرې پښېمانه دی. پوښتنه دا ده آیا په دې سړي د رشتې ورکول ضروري دي او ددې نجلی طلاق وشو او که نه؟ آیا د قرآن مجید استعمال په داسې طریقه د شریعت له مخې جواز لري او که نه؟ آیا هغوی د رشتې نه انکار کولای شي؟ ځکه چې هغوی د قرآن له ویرې خبره منلې وه،

۱۱ لو قال: هل أعطيتها؟ ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقد فالنکاح..... الخ. (درمختار مع ردالمختار ج: ۳ ص: ۱۲، طبع ایم ایچ سعید کراچی).

۱۲ او یعتقد بالایجاب والقبول حتی يتم حقيقة في الوجود. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۱، طبع بیروت). ایضاً: فان استاذفأ هو أى الولی.....أو وکیله أو رسولہ أو زوجها ولیها وأخبرها رسولہ أو فضولی عدل فسکتت..... فهو اذن..... الخ. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۵۹). ایضاً: یصح التوکیل بالنکاح. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۹۴). ایضاً: رجل بعث أقوامًا خطبة امرأة إلى والدها فقال الأب: زوجت وقيل عن الزوج واحد من القوم لا یصح النکاح وقيل یصح النکاح وهو الصحيح وعليه الفتوی. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۶۸، طبع بلوچستان)

جواب: صرف د چا په غېږ کې قرآن اېښودو سره قسم نه کېږي^{۱۱}. بهر حال که چېرې تاسو د رشتې ورکولو هو کړې وي: نو دا نکاح نه ده بلکه د نکاح وعده ده^{۱۲} او که تاسو رسته کول نه غواړئ: نو په دې کې يوازې وعده خلافې راځي او که تاسو هو د قسم سره کړې وي: نو اوس د رشتې نه ورکولو په صورت کې به د قسم کفاره هم ورکوي^{۱۳}، قرآن کریم د داسې خبرو لپاره استعمالول بده خبره ده، دا سړی د رشتې ورکولو پابند نه دی او ددې نجلۍ نکاح نه ده شوی.^{۱۴}

د کوزدې ماتول

سوال: زما لور ده الحمد لله زمونږ کورنۍ په ديندارۍ کې شهرت لري، مسئله دا ده چې ما د خپلې لور کوزده د يو ديندار په ځای دنيادار سره کړې ده، زه پوهېږم که چېرته د يو ديندار هلک سره د هغې رسته شوې وي: نو د هغوی اولاد به انشاء الله حافظان او باعمله عالمان وو، خو اوس د هغوی په کور کې تلویزون، وي سي آر او هر ډول بې هوډه شيان هلته شتون لري چې د هغې په وجه به زمونږ د لور اعمال هم خراب شي، زما سره دا وېره ده چې ددې رشتې ذمه وار زه يم: نو آیا په آخرت کې به د لور د گناهونو ذمه واري په ما وي؟ ځکه چې ديو باشرع رشتې په موجودگي کې د دويم ځای انتخابول آیا ددې په باره کې قرآني آيتونه يا حديثونه شته؟ که چېرته وي نو مهرباني وکړئ او مونږ پرې خبر کړئ،

(۲) په شريعت کې د رشتې په غوښتلو کې کومو شيانو ته کتل پکار دي چې د هغې خيال وساتل شي، (۳) آیا کوزده وعده وي او که نکاح؟ که نکاح وي: نو آیا دا ختمولی شي او که چېرته زه يې ختم کړم نو گناهگارېږم خو به نه؟

جواب: دا خو ښکاره ده چې کله تاسو د خپلې لور رسته د يو داسې هلک سره کوی چې د دين نه بې خبره دی: نو د گناهونو وبال به په تاسو وي او د قيامت په ورځ به ددې گناهونو نقصان هم تاسو ته رسېږي، قرآن کریم او احاديثو کې دا مضمون ډېر زيات راغلی دی، څوک چې د يوې نيکۍ ذريعه جوړه شي: نو ده ته به په دې نيکۍ کې پوره برخه رسېږي او د نيکۍ کوونکي له اجر څخه به هم کمۍ نه کېږي او کوم سړی چې د گناه يا بدو ذريعه جوړه شي: نو ده

۱۱ الان اليمين عبارة عن تحقيق ما قصده من البر في المستقبل نفياً أو اثباتاً. (البحر الرائق ج: ۴ ص: ۲۷۷).
 ۱۲ اوبعقد ايضاً (الي قوله) هل أعطيتها ان المجلس للنكاح وان للوعد فوعد (درمختار مع رد المختار ج: ۳ ص: ۲۷۷).
 ۱۳ اقال تعالى: لا يؤاخذكم الله باللغو في ايمانكم ولكن يؤاخذكم بما عقدتم الايمان فكفرته، اطعام عشرة مسكين من اوسط ما تطعمون اهليكم او كسوتهم او تحرير رقبة، فمن لم يجد فصيام ثلاثة ايام، ذلك كفارة ايمانكم اذا خلفتم، واخفظوا ايمانكم..... الآية (المائدة: ۸۹).
 ۱۴ اذا اضاف (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۶۸، طبع بلوچستان).

ته به په دې ګناه کې هم برابره برخه رسيږي او د ګناه کوونکي د ګناه په بوج کې به څه کمې نه راځي.^{۱۱}

۲. د رشتې د غوره کولو پرمهال به مور او پلار په خپله د ډېرو شيانو لحاظ ساتي. د رتبې، نسب، د مال او د ژوند تېرولو د چارو نه پرته اخلاقو ته هم کتل پکار دي. شريعت په دې خبره باندې زور ورکوي چې د هلک او نجلی د دیندارۍ خاص خیال وساتل شي. د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی چې حضور ﷺ فرمایلي چې دینڅې سره د هغې د نسب، د هغې د نښایست، مالدارۍ او د دین په خاطر نکاح کول پکار دي، تاسو دیندارۍ ته زیاته توجه وکړئ.^{۱۲}

۳. کوزده د وعدې نوم دی^{۱۳}، که هلک دیندار نه وي: نو ددې رشتې ختمول جائز بلکې ضروري دي.

❖ [د نکاح طریقه] ❖

په نکاح کې د کلمې ویلو څه مطلب دی؟

سوال: څه موده وړاندې د یو ملګري په واده کې شریک شوم، د نکاح په وخت نکاح ویونکي (مولوي صاحب) د هلک د قبول نه وروسته لومړۍ درې ځله کلمه وویل، بیا یې دعا وکړه څه ورځې مخکې بیا د یو بل ملګري په واده کې شریک شوم هلته مولوي صاحب د هلک نه درې ځله د قبول نه پس دعا وکړه او کلمې یې ونه وویل. تاسو ووايئ چې د کلمې ویونکي نکاح صحیح وه او که بغیر د کلمو والا؟ همدا رنگه د ایجاب او قبول معنی هم ولیکئ.

جواب: د نکاح لپاره ایجاب او قبول شرط دی یعنې له یو طرفه به وویل شي چې ما نکاح کړې او دویم طرف والا به ووايي چې ما قبوله کړه^{۱۴}. ایجاب او قبول یو ځل پوره دی، درې ځله

۱۱. عن بلال بن الحارث المزني قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من احبب سنة من سنتي قد اميت بعدى فان له من الاجر مثل اجور من عمل بها من غير أن ينقص من اجور هم شيئاً، ومن ابتدع بدعه ضلالة لا يرضاها الله ورسوله كان عليه من الاثم مثل آثام من عمل بها، لا ينقص ذلك من اوزارهم. (راواه الترمذی. مشکوة ج: ۱ ص: ۳۰، باب الاعتصام بالكتاب والسنة).

۱۲. عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تنكح المرأة لأربع: لما لها، ولحسبها، ولجمالها، ولدينها، فاظفر بذات الدين تربت يداك. (مشکوة ص: ۲۶۷، کتاب النکاح، الفصل الأول).

۱۳. اقال في شرح الطحاوي: لو قال: هل اعطيتها؟ ان كان المجلس للوعد فوعد وان كان للعقد فنكاح. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۲). فالمراد بالوعد في الحديث الوعد بالخير وأما الشر فيستحب إخلافه وقد يجب ما لم يترتب على ترك إنفاذه مفسدة. (فتح الباری ج: ۱ ص: ۹۰، طبع لاهور).

۱۴. وينعقد بالإيجاب والقبول. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۷). وأما رُكنه... [بقيه حاشیه په راروانه صفحه..]

ویل ضروري نه دي او کلمې ویل هم څه شرط نه دي؛ مگر نن سبا خلک د کم علمي لامله د کفر خبرې وايي. ددې وجې ځينې موليان صاحبان کلمې وايي چې که هلک د کله د کم عقلۍ لامله د کفر کلمه ويلې وي نو د نکاح پرمهال خوبه مسلمان شي،

د نکاح په وخت کلمه او درود اورول

سوال: دلته زمونږ په ودونو کې ځينې وختونو کې قاضي کلمې او درود اوروي او ځينې قاضيان زر نکاح کوي، تاسو ووايئ چې د مسلمان نکاح په کومو کلماتو سره کيږي او د کومو نه بغير نه کيږي؟

جواب: نکاح په ايجاب او قبول سره کيږي^{۱۱}، خطبه د هغې لپاره سنت ده^{۱۲}. دوه شاهدان پکښې شرط دي^{۱۳}. قاضيان چې کومې کلمې وايي هغه څه ضروري نه دي، غالباً ددې کلماتو رواج ددې لپاره شوی چې خلک د جهالت له وجې ځينې وختونو کې د کفر کلمات وايي او دوی ته دا هم معلومه نه ده چې د کفر په کلمه انسان د اسلام نه خارجيږي، د نکاح نه مخکې کلمات د همدې لپاره ویل کيږي چې خدا نخواستې داسې صورت راغلی وي چې کلمه ووايي او مسلمان شي؛ نو نکاح به يې سمه شي، بهر حال د نکاح نه مخکې کلمې ویل څه ضروري نه دي او څه بده خبره هم نه ده،

ايجاب او قبول يو ځل پوره دی

سوال: زمونږ د لوی جومات قاضي چې کله نکاح کوي يوازې يو ځل پوښتنه کوي او وايي چې قبوله ده؟

حال دا چې په نورو جوماتونو کې درباندي درې ځله قبول وايي، د ډېرو مسلمانانو دا خيال دی چې يو ځل ويلو سره نکاح نه کيږي بلکې درې ځله قبول ويل پکار دی،

جواب: يو ځل ايجاب او قبول سره هم نکاح کيږي^{۱۴} درې ځله تکرارول د پخپدلوپه خيال وايي،

... بقیه د ترمخ [فالأيجاب والقبول کذا فی الکافی. والأيجاب ما یلفظ به أولاً من أى جانب کان والقبول جوابه هكذا فی العنایة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۶۷، طبع بلوچستان).

۱۰ (وبنقد) متلبساً (بایجاب) من أحدهم (وقبول) من الآخر. (درمختار مع ردالمختار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح)

۱۱ (وبنقد أى النکاح أى یثبت ويحصل انعقاده بالأيجاب والقبول. (ردالمختار ج: ۳ ص: ۹).

۱۲ او یندب اعلانه وتقدیم خطبة. (درمختار مع ردالمختار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح).

۱۳ (وبنقد) انعقاده بالأيجاب والقبول. (ردالمختار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

لري سيمو کې په مختلفو شاهدانوايېجاب او قبول نه کيږي

سوال: زما واده داسې وشو چې زه په خپل کلي کې وم او هغه هلک (چې اوس زما خاوند دی) په کراچۍ کې اوسيږي، مونږ په خپلو کې نه شو ملاوېدای؛ نو ماته خپل خاوند وويل چې زه ستا سره د شلو زرو روپو مهر په بدل کې واده کول غواړم که قبول وي؛ نو په فارم باندې امضاء (دستخط) وکړه. په دې فارم باندې زما د خاوند امضاء او د دوو شاهدانو امضاء وو. دلته ما هم په دې فارم باندې امضاء وکړو او زما دوه ملګري او يو سړي (چې زما د ملګري ورور و) شاهدان کړه. د هغوی نه هم امضاء واخيستل شو. وروسته زما خاوند راغلو او مونږ پټ کراچۍ ته راغلو. اوس چې زمونږ اولاد هم شوی زما مور پلار وايي ستا نکاح غلطه شوې وه. دا ووايه چې په کومو حالاتو کې موږ وو او په دوه ځايونو کې اوسېدو او نکاح مو وکړه؛ نو آيا دا نکاح صحيح نه وه؟ وروسته مو د قاعدې مطابق ټول کارونه په حکومتي عدالت کې ترسره کړل؛ خو تاسو دا ووايئ چې ايا د دېنه وړاندې مونږ په حرامو کې اخته وو؟

جواب: مخکې ستاسو نکاح درست نه وه، ځکه چې په يو مجلس کې ايېجاب او قبول ويل شرط دي^{۱۱}، د نکاح شاهدان په يو ځای کې کېدل پکار دي^{۱۲}، دلته نه ايېجاب او قبول په ژبه شوی او نه هم په يو مجلس کې شوي دي او شاهدان هم شريکي نه وو، بلکې د خاوند شاهدان په کراچۍ کې وو او ستاسو شاهد په کلي کې وو، که تاسو دويم ځلي په حکومتي عدالت کې د شريعت مطابق تکاح ترلې وي بيا نو تاسو بنځه او خاوند يې او تر دې وړاندې تاسو دواړه په حرامو کې اخته وئ، توبه وياسئ او د الله تعالی نه د مغفرت غوښتنه وکړئ!

دلته دا ويل اړين بولم چې ستاسو د سوال نه څرګندېږي ستاسو مورپلار په دې نکاح کې درسره شريک نه وو. کenne نو لومړۍ به پټه او وروسته به تاسو حکومتي عدالت ته نه مجبوره کېدئ؟ داسې نکاح چې د مورپلار د اجازت نه بغير وشي؛ نو د هغې حکم دا دی که هلک په هر اعتبار د نجلی برابر وي؛ نو نکاح يې صحيح ده، ورنه صحيح نه ده، اگر که په عدالت کې وشي. اوس که ستا خاوند ستا سره برابر وي؛ نو ستاسو نکاح صحيح ده او که ستا خاوند د کمې مرتبې والا وي؛ نو د عدالت نکاح هم نه ده شوې، د مور پلار په اجازه دوباره نکاح وکړئ!^{۱۳}

۱۱ اشراط الایجاب والقبول فمنها اتحاد المجلس اذا كانا الشخصان حاضرين فلو اختلف المجلس لم ينعقد. (البحر الرنق ج: ۳ ص: ۸۳، کتاب النکاح، طبع بیروت).

۱۲ او شرط حضور شاهدين اى يشهدان على العقد. (شامی ج: ۳ ص: ۲۱، کتاب النکاح، طبع سعید کراچي)
 ۱۳ ان المرأة اذا زوجت نفسها من كفؤ لم ينعقد على الاولياء وان زوجت من غير كفؤ لا يلزم. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۸۴)

په تېلفون نکاح نه کيږي

سوال: په تېلفون باندې نکاح کيږي او که نه؟ زما ورور په امريکا کې دی، د هغه د واده خبره چې چېرته روانه وه، د نجلی کورنۍ غوښتل چې واده زر وکړي او هلته هلک دومره زر نه شو راتلی؛ نو ځکه په تېلفون باندې سمدلاسه نکاح کول وشوه، تر اوسه دواړه يو ځای شوي نه دي، اوس موږ ته ډېر خلک وايي چې د دوی نکاح نه ده شوې؟

جواب: د نکاح لپاره ضروري ده چې ايجاب او قبول د عقد په مجلس کې د شاهدانو مخامخ وي^[۱] او په تېلفون باندې دا خبره ممکن نه ده؛ نو ځکه په تېلفون باندې نکاح هم نه کيږي، که چېرته خامخا اړتيا وي؛ نو په تېلفون يا د خط په ذريعه دي هلک خپل ځانته څوک وکیل جوړ کړي او هغه وکیل دي د هلک له طرفه ايجاب او قبول وکړي^[۲]، ستاسو د ليکنې سره سم زه نکاح نه ده شوې، اوس د دواړو د يو ځای کېدو نه وړاندې د شاهدانو په موجودگي کې دوباره ايجاب او قبول وکړئ،

د نجلی په امضاء د هلک يو ځل قبول ويل هم پوره دي

سوال: يوه ورځ زما د خور او په دويمه ورځ زما د تره د لور نکاح وشوه چې په هغې کې د جومات امام صاحب نکاح وتړله مگر د هلک نه يې دوه ځله پوښتنه وکړه تاته قبوله ده او د نجلی نه يې يوازې يوه امضاء واخيسته، ماترې پوښتنه وکړه په ځواب کې يې راته کړه چې په شريعت کې يو ځل پوښتنه کول وي، دويم ځل د شاهدانو د تسلي لپاره وي، تاسو زموږ د ذهن شک لرې کړئ چې آيا دا نکاح صحيح شوې ده او که نه؟

جواب: صرف يو ځل په قبول سره هم نکاح کيږي او نجلی چې کله امضاء وکړي گویا دې په خپله خوښه امام صاحب خپل وکیل جوړ کړ؛ نو ځکه نکاح يې صحيح شوه،^[۳]

د نجلی امضاء اجازه ده

سوال: پنځلس ورځې کيږي چې زما واده شوی دی، د نکاح پرمهال وکیل زما نه په نکاح خط باندې يوازې امضاء اخيستی وه، دا پوښتنه يې نه وه کړې چې تاته فلانکی هلک قبول دی او که نه؟ اوس زه ډيره خپه يم چې آيا صرف په امضاء کولو سره نکاح کيږي؟ يا د وکیل له طرفه ټوله جمله ادا کول ضروري دي او يا د نجلی نه هم درې ځله په خوله قبول ويل پکار دي،

۱- اشرائط الايجاب والقبول، فمنها اتحاد المجلس اذا كانا الشخصان حاضرين فلو اختلف المجلس لم ينعقد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۹). وشرط (حضور) شاهدين. (درمختار مع ردالمختار ج: ۳ ص: ۸)۔

۲- ايصح التوكيل بالنكاح وان لم يحضره الشهود. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۹۴، كتاب النكاح، طبع رشيدیه)۔

۳- والعلم للتوكيل بالتوكيل (الى قوله) وينبت العلم اما بالمشافهة او بكتاب اليه (البحر الرائق ج: ۷ ص: ۱۴۰)۔

ډېرو خلکو وويل چې په امضاء کولو سره هم په دې شرط نکاح کېږي چې نجلی سره زور ونه کړي او هغه په خپله خوښه امضاء وکړي دا خبره زه واضحه کول غواړم چې په نکاح خط مي پرته د چاله زور زیاتي امضاء کړې ده،

جواب: د نجلی له طرفه د نکاح اجازه ورکول کېږي او بغیر د جبر او زور نه امضاء کولو سره هم د نکاح اجازه کېږي^{۱۱}: نو ځکه نکاح صحیح شوه، د امضاء وروسته د نجلی درې خله په خوله قبول ویل ضروري نه دي،

د نجلی د قبول نه بغیر نکاح نه کېږي

سوال: یو هلک او یو نجلی په خپل منځ کې ډېره مینه کوله او د دواړو د واده اراده هم وه چې کله دا ټول هر څه د نجلی مور او پلار ته معلوم شو؛ نو د نجلی مور او پلار د نجلی واده د بل هلک سره وکړ، کله چې د نجلی نکاح وشوه؛ نو نجلی د وکیلانو او شاهدانو د قبول نه انکار وکړ. دې سره د نجلی پلار د دروغو وکیلان او شاهدان جوړ کړه، دغه راز امام صاحب هم د دروغو په شاهدانو نکاح وټرله، اوس تاسو ووايئ چې دا نکاح جائز ده که ناجائز؟ او ددې دواړو ښځې خاوند اولاد به حلالی وي که حرامی؟

جواب: د هوښیاري بالغې نکاح کې قبول ویل ضروري دي، بغیر له دې نکاح نه کېږي^{۱۲}، ستا د لیکلو سره سم نجلی د نکاح اجازه هم نه ده ورکړې او د نکاح کولو نه وروسته یې رد کړې هم ده؛ نو دا نکاح نه ده شوې؛ خو دا چې د نکاح نه وروسته که چېرته نجلی په خولې دا نکاح نه وي رد کړې او خاموشه وه او بیا چې نجلی کله واده کېدله؛ نو هغه چوپه خوله رخصت شوه او د کوم هلک سره چې یې نکاح کړې وه؛ نو هغه ته یې د ښځې خاوند د تعلق اجازه ورکړه؛ نو ددې مطلب به دا وي چې دې د مور پلار نکاح عملاً قبوله کړه لهذا نکاح صحیح شوه او اولاد هم حلالی دی،^{۱۳}

بې شاهدانو یوازې په امضاء نکاح نه کېږي

سوال: دا چې زموږ څوک خپلوان نه وو مونږ اړ شو او په عدالت کې مو د واده فیصله وکړه، د عدالت بهر چې کوم لیکوالان ناست وي؛ نو د هغوی نه مې د قسم پانې په کاغذ نکاح خط

۱۱ العلم للوکیل بالتوکیل ..... ویشیت العلم اماً بالمشافهة أو الكتاب الیه. (البحر الرائق ج: ۷ ص: ۱۴۰)
 ۱۲ اولاً يجوز للولی اجبار البکر البالغة علی النکاح. (فتح القدیر ج: ۳ ص: ۱۶۱، طبع دار صادر، بیروت). وینعقد بايجاب من أحدهما وقبول من الآخر. (درمختار ج: ۳ ص: ۹، کتاب النکاح، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

۱۳ لو استأذنها فی معین فردت ثم زوجها منه فسکت جاز علی الأصح بخلاف مالو بلغها فردت ثم قالت: رضیت حیث لا يجوز لأن العقد باطل بالرد. (فتح القدیر ج: ۳ ص: ۱۶۷، طبع بیروت).

ولیکلو او ما امضاء کړي خاوند مي نه ده امضاء کړي، هغه وویل چې زه به د قاضي د امضاء وروسته امضاء کوم او تاته به قاضي قسم درکوي، زه چوپه شوم، دویمه ورځ یې وویل چې تاته اړتیا نشته چې عدالت ته لاړه شې، ما د یو وکیل سره خبره کړې ده هغه ته مي پیسې منلي دي او د قاضي امضاء به راته وکړي، هغه لاړو او د مجسټریټ امضاء یې راوړو او وې ویل چې اوس ته زما ښځه شوې، د ښځې حقوق ادا کړه ما وویل چې دا خو څه نکاح نه ده، هغه وویل چې ت د دوه شاهدانو مخامخ امضاء نه دی کړې یعنې د دوه شاهدانو مخامخ دی اقرارونه کړو نو ددې وجې نه نکاح شوې ده، هغه دوه شاهدان تائپست وو حال دا چې دهغه دواړو امضاء نه دی شوې، هغه وخت نه زما د خاوند امضاء وشو، په مونږ دواړو کې بحث روان دی زه وایم چې نکاح نه دی شوې او هغه وایي چې نکاح شوې ده؟

جواب: کوم صورت چې تا لیکلې دی په دی سره نکاح ونه شوه، نکاح کې د فریقینود طرفه د دوه شاهدانو مخامخ ایجاب او قبول کیږي چې نه دی شوې^{۱۱}، تراوس وخته پورې چې تاسو څه کړې دی ناجائز کړې دی آئنده د حرامونه بچ کېدلولپاره باقاعده نکاح وکړئ.

بې شاهدانو نکاح نه کیږي

سوال: زما یوې ملګرې په خپلې مرضی سره د یو هلک سره واده کول غوښتل هغه هلک هم دی لره په خلوص زړه سره غوخته، دواړه بالغ وو لیکن ددې کار لپاره حالات سازگار نه وو نو دواړو د روژې په اوویشتمه په قرآن کریم باندې لاس ایښودلو سره دیوبل بدن د خپل خان لپاره حلال کړو، د دغه ورځې نه روستو دخلکونه پټ هغوی باقاعده د ښځې خاوند ژوند تېروي. زه تانه دا معلومول غواړم چې په کتاب او سنت کې دغه قسمه نکاح جائز ده یا هغوی د زنا کارۍ په ارتکاب کې روان دی؟

جواب: نکاح لپاره د دوه شاهدانو مخامخ ایجاب او قبول شرط دی^{۱۲}، کوم صورت چې تا لیکلې دی په دی سره نکاح نه کیږي بلکې هغوی د فعل حرام مرتکب دی^{۱۳}، دوی ته پکار دی چې ددې فعل حرام نه توبه وباسي او د مور پلار په اجازت سره دوباره نکاح وکړي،

او یعتقد بالایجاب والقبول (الی قوله) عندخُرین او حُر و حُرَتین. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۸۷، طبع بیروت. ولا یعتقد نکاح المسلمین الا بحضور شاهدين حریین عاقلین بالغین مسلمین. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۰۶، کتاب النکاح، طبع شرکت علمیه). وفی الهندیة (ج: ۱ ص: ۲۶۸) کتاب النکاح: ومنها سماع الشاهدين کلامهما معاً، هکذا فی فتح القدیر.

اقال أبو جعفر: ولا نکاح الا بشهود احرار، مسلمین، بالغین شاهدين او اکثر او رجل وامراتین، قال احمد: لا نکاح الا بشهود. روی عن عمر رضی الله عنه وعبدالله بن عباس رضی الله عنهما من غیر مخالف لهما من الصحابة. (شرح مختصر الطحاوی ج: ۴ ص: ۲۴۳، کتاب النکاح، طبع دارالسراج، بیروت).

اعن ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: البغایا... [بقیه حاشیه په راړوانه صفحه

که بالغه نجلی انکار وکړي نکاح یې نه کیږي

سوال: زما د یوې ملګرې مور پلار له وړو کواله نه د خپل تره زوی سره د خپلې لور خبره کړې وه. نکاح نه وه شوې او تر اوسه نجلی هم خبره نه وه. اوس هغه بالغه شوې او خپل د تره زوی نه خوښوي او د نجلی مور او پلار هم د دې خبرې چې د لور مو خوښه نه ده؛ خو مور او پلار د خپل غیرت او ژبې په ځای کولو لپاره په هغې باندې زور کوي او هغه راضي کوي او هغه ورسره په هیڅ قیمت نه خوشحاله کیږي. اوس مور پلار وایي چې هر څنګه وي مونږ به ددې واده کوو: نو آیا داسې نکاح کیږي چې نجلی هلک نه خوښوي او د چا له ویرې په ژبه هو وکړي. آیا نجلی په اسلام کې دا حق نه لري چې خپله رایه وکاروي؟ که چېرته دا نکاح نه وي شوې او د واده وروسته دا د خپل خاوند سره یو ځای کیږي؛ نو ددې ګناه به په چا وي؟

جواب: که نجلی په ژبه هو وکړي؛ نو نکاح یې کیږي او که په پوښتنې سره چوپه پاتې شي؛ نو بیا هم کیږي^{۱۱}. او که ښځې انکار وکړ بیا یې نکاح نه کیږي^{۱۲}. په اسلام کې د نجلی رایه د قدر وړ ده او د هغې د خوښې پرته له سره نکاح نه کیږي^{۱۳}، او په مور پلار یې اړینه ده چې هغوی د نجلی د رایې لحاظ وساتي، خپله خوښه د هغې د خوښې تابع وګرځوي؛ خو که نجلی د خپلې خوښې خلاف د مور او پلار د عزت په خاطر د مور پلار په خوښه هو کړي وي؛ نو بیا یې نکاح کیږي^{۱۴}.

...بقیه د ترمخ] اللّٰه ټی ینکحن أنفسهن بغیر بینة ..... و ایضاً: فی النبی صلی الله علیه وسلم عن نکاح السر واذالم یحضرهما غیرهما، فهو نکاح السر فلا یجوز. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٤٥، کتاب النکاح، طبع دار السراج، بیروت).

١٠ ان الولی لو استأذنها فی رجل معین فقالت یصلح أو سکت ثم لما خرج قالت: لا أرضی ولم یعلم الولی بعدم رضاها فزوجها فهو صحیح. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ١١٩، باب الأولیاء). عن أبی هريرة أن النبی صلی الله علیه وسلم قال: لا تنکح الثیب حتی تستأمر، و لا البکر الا باذنها، قالوا: یا رسول الله! ما اذنها؟ قال: ان سکت. ویدل علیه حدیث ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الیم أحق بنفسها من ولیها، والبکر تستأمر فی نفسها، واذنها صُماتها ..... فهذا الأخبار كلها تدل علی أن تزویج البکر لا یجوز بغیر اذنها. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٨٠).

١١ او قید بالسکوت لأنها لو ردت ارتد. (البحر ج: ٣ ص: ١١٢). عن أبی موسى الأشعری عن النبی صلی الله علیه وسلم تستأمر الیتیمه فی نفسها فان سکت فقد أذنت وإن أنکرت لم تزوج. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٨٠).

١٢ او لا تجبر بکر بالغه علی النکاح ای لا ینفذ عقد الولی علیها بغیر رضاها. (البحر ج: ٣ ص: ١١٨).

١٣ وینعقد بالایجاب والقبول. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ٨٧، طبع بیروت).

د ګونګۍ خوښه معلومول

سوال: یو نجلی پیدایښي ګونګۍ او ړنده ده، اوسمهال هغه د خوانۍ درشل ته رسېدلې ده او د واده مسئله یې مخې ته راغلې ده، ددې د خوښې درک څنګه معلوم کړو؟

جواب: ګونګۍ د اشارو په ذریعه د خپلې خوښې او ناخوښې اظهار کولی شي^[۱] او په اشارو سره هغه په خبره باندې پوهیږي.

د نکاح پرمهال د پلار نوم غلط اخیستل

سوال: یو سړي د یو هلک تربیه وکړه، کله چې هلک د واده شو؛ نو دغه سړي چې کوم د هلک تربیه کړې وه، په نکاح خط یې د هلک د اصلي پلار د نوم پر ځای یې خپل نوم ولیکلو، حال دا چې د هلک خپل پلار هم د نکاح په وخت موجود ؤ، سوال دا دی چې آیا د هلک نکاح وشو او که نه؟

جواب: د پلار نوم غلط لیکل نه و پکار، سره ددې نه که د نکاح مجلس حاضرینو ته معلومه وه چې د فلانکي هلک نکاح کیږي؛ نو نکاح یې وشوه،^[۲]

د بنځې په قرآن لاس ایښودلو سره نکاح نه کیږي

سوال: زه د یو نجلی سره مینه لرم، دومره چې هغه مې په قرآن باندې لاس ایښودو سره خپله بنځه ګڼلې ده. اوس تاسو ووايئ چې آیا دغه نجلی په داسې طریقې زما بنځه کیږي او که نه؟ که نه وي؛ نو اوس زه څه وکړم ایا د واده کولو پرمهال دې ته طلاق ورکول پکار دي بیا د هغې عدت تېرول دي او که څنګه؟

جواب: په قرآن مجید باندې لاس ایښودلو سره بنځه د چا بنځه کیږي نه^[۳]، یوازې په قرآن مجید باندې لاس ایښودلو سره د دواړو نکاح نه ده شوې؛ نو د همدې وجې ددې نجلی نکاح په بل ځای کې جائز ده او ته هم د مور پلار د خوښې سره سم واده کولی شې؛ خو قرآن مجید باندې لاس ایښودلو سره که تا سوګند کړی وي هغه مات شو،^[۴] ددې وجې دواړه د نکاح نه

۱. وکما ینعقد بالعارة ینعقد بالاشارة من الآخرس ان کانت اشارته معلومة، کذا فی البدائع. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۷۰، طبع بلوچستان، أيضًا: بدائع الصنائع ج: ۲ ص: ۲۳۱، فصل أما رکن النکاح، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

۲. اولم یدکروا اسم أبیه ان کان الزوج حاضرًا و أشاروا الیه جاز. (خانية علی هامش الهندية ج: ۱ ص: ۳۲۴، طبع بلوچستان، أيضًا: امداد الأحکام ج: ۲ ص: ۲۲۶، کتاب النکاح، طبع دارالعلوم کراچی).

۳. ابل یحصل انعقاده بالایجاب والقبول. (ردالمحتار ص: ۳ ص: ۹).

۴. او لا یخفی ان الحلف بالقرآن الآن متعارف لیکون یمینًا وقال... [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه..]

وروسته د قسم کفار ه ادا کړي،^{۱۱}

د الله کتاب اود الله کور ویلو سره نکاح نه کیږي

سوال: زه په ښکله دېش کې اوسېدم، زما وړوکی کور وو، هغوی ښول په جنگ کې مړه شوي، زه د یو ډېرې ښې کورنۍ سره اړیکه لرونکي موټروان او تعلیم یافته سره په کور کې مزدور وم، د هغه لور او ما دواړو دا پرېکړه وکړه چې مونږ واده کوو، په داسې حال کې چې د الله کور او د هغه کتاب مو د شاهدانو په ډول خپل مخ ته کړل چې د وعدې خلاف کار به نه کوو او له ځانه سره مو وویل چې ای الله! زموږ د دواړو نکاح قبوله کړې، بیا مونږ دواړو د ښځې او خوند په څېر ژوند پیل کړ. زموږ دا نکاح جائز ده او که نه؟ که نه وي شوې؛ نو هغه طریقه راته وښه چې زموږ نکاح پرې سمه شي.

جواب: تا چې څنگه نکاح کړې ده دغسې نکاح نه کیږي، د دوه مسلمانانو عاقلانو، بالغانو شاهدانو مخامخ ایجاب او قبول ضروري دی، موجوده حالاتو کې تاسو دواړه په غلط عمل کې اخته یئ، که ته یو عالم ته د ورتلو نه شرمیږې؛ نو کم از کم دومره خو وکړه چې دوه مسلمانان، عاقلان، بالغان شاهدان کښېنوه او د هغوی په وړاندې د نکاح ایجاب او قبول وکړي^{۱۲} او مهر هم وټاکي^{۱۳}

د نکاح او واده ترمنځ څومره وخت ټاکل پکار دي؟

سوال: د نکاح او واده ترمنځ زیات نه زیات څومره وخت رخصتي جائز ده؟ په دې شرط چې کوم معقول، شرعي عذر موجود نه وي، یوازې د کور شیان تیارول وي،

جواب: شریعت کم وخت نه دی ټاکلی، البته دا ده چې څومره زر واده وشي؛ نو په دې اړه ترغیب شته؛^{۱۴} نو ځکه د کورني شیانو په تیارولو کې د واده ځنډول غلط رواج دی،

...بقیه د ترمخ [ابن عابدين رحمه الله: اما فی زماننا فیمین وبه نأخذ ونأمر ونعتقد. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۱۲، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

۱ که جینې هم قسم خوړلې وی نو... (په هغې هم کفار شته)، گنی صرف هلك دې کفار ه ادا کړی۔
 ۲ او ینعقد بالایجاب والقبول (الی قوله) عند خُر و خُرَین عاقلین بالغین مسلمین. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۹۴)
 ۳ اثم المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل فلا يحتاج الى ذكره لصحة النکاح. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۵۲، کتاب النکاح، باب المهر، طبع دارالمعرفة، بیروت)۔

۴ اعن علی بن ابی طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا علي! ثلاث لا تؤخرها: الصلوة اذا انت، والجنابة اذا حضرت، والایم اذا وجدت لها كفوا. (ترمذي، باب تعجيل الجنابة ج: ۱ ص: ۲۰۶). وقد صرحوا عنه بان الزوجة اذا كانت صغيرة لا تطبق الوطیء لا تسلم الى الزوج حتى تطيقه، والصحيح أنه غیر مقدور بالسن بل يفوض الى القاضي بالنظر اليها من سنن أو هزال... [بقیه حاشیه په رادوا نه صفحه..

واده په کوم وخت کې کول پکار دي؟

سوال: نجلی واده کيږي په داسې حال کې چې عمر يې څوارلس يا پنځلس کاله دی او د هلک عمر شپاړس کاله دی، په دې عمر کې ډيرې خرابې نتيجې مخې ته راغلي چې د هغې تفصيل دلته ممکن نه دی، تاسو مهرباني وکړئ آيا په دې کم عمر کې واده کول جائز دی؟

جواب: د شريعت له مخې پوره جواز لري^{۱۱}، که چېرته کوم خاص مانع نه وي؛ نو د هلک او نجلی تر ځوانېدو پورې دې ورته انتظار وکړي، کله په مرداره معاشره کې د غلطو کارونو نتيجې نورې هم خرابيږي، د حلالو لپاره خطرناکو نتيجو باندې نظر کول او د حرامو په خطر کې نتيجو باندې نظر نه کول د نظر او فکر غلطی ده،

د ولي بې اجازې نکاح کول

.....

د ولي خوښه د لومړي نکاح لپاره ضروري ده

سوال: يو نجلی ته د هغې خاوند طلاق ورکړ، هغې د عدت نه پس د مشر تره د زوی سره نکاح وکړه هغه هم طلاق ورکړ او عدت تېرېدلو نه وروسته يې د لومړي خاوند سره نکاح وکړه، دوباره نکاح کې د نجلی خپلوان خبر نه شول ځکه چې يوازې مور يې راضي وه، که وروڼه خبر نه وي او شاهدان پردي خلک وي؛ نو نکاح کيږي او کنه؟

جواب: کوم صورت چې تا ليکلی دی ددې مطابق د لومړي خاوند سره يې نکاح صحيح ده، اگر که ورور يا خپلوان يې په نکاح کې شامل نه وي بيا هم دا نکاح صحيح ده، د اولياؤ رضامندي په اولنۍ نکاح کې ضروري ده، هم دغه خاوند سره په دوباره نکاح کې ضروري نه ده، ځکه چې يو ځل هغوی د دغه خاوند سره په نکاح باندې د رضامندي اظهار کړی دی بلکې که چېرته نجلی د لومړني خاوند سره دوباره نکاح کول غواړي؛ نو ولي لږه ددې په منع کولو کې قرآن کریم کې منع راغلي ده^{۱۲}؛ نو ځکه که ورور راضي نه وي هغه گنهگار دی د نجلی نکاح د لومړي خاوند سره صحيح ده،

...بقية د تير مخ] (ردالمحتار ج: ۲ ص: ۵۴۹، باب القسم، ايضاً: عالمگيري ج: ۱ ص: ۲۸۷، طبع بلوچستان)
اعن أبي سعيد وابن عباس رضي الله عنهما قالا: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ولد له ولد فيحسن اسمه وادبه فاذا بلغ فليزوجه، فان بلغ ولم يزوجه فإصاب أثماً فانما الله، على أبيه. (مشکوٰۃ ص: ۲۷۱). ايضاً تيره شوی حاشيه (عن علي بن أبي طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا علي... الخ) (اوگورئ!)
۱۰ اقال الله تعالى: واذا طلقتم النساء فليعلن أجلهن فلا تعضلوهن ان ينكحن أزواجهن اذا تراضوا بينهم بالمعروف. قال في المظهری: المخاطب به الأولياء (الی قوله) وفي لفظ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

که پلار نه وي ورور د نجلی ولي دی

سوال: کله چې د مسلمان په کور کې نجلی خوانه شي او د هغې لپاره مناسبه رشته راشي؛ خو د نجلی مور او پلار په دې ضد وي چې مونږ د نجلی واده نه کوو او د دوی په خلاف مشر ورور یې ووايي چې د خور واده کول پکار دي او مور یې بالکل نه مني چې زه لور واده کولو ته نه پرېږدم بلکې پر کور به ناسته وي. په دې وخت کې د نجلی په مور او پلار څه ذمه واري پکار ده او د نجلی ورور ډېر اصرار کوي چې د نجلی واده به ضرور کیږي لیکن مور او پلار یې بالکل نه مني. نو اوس د نجلی ورور لره چوپه خوله پاتې کېدل غوره دي او که کلکه ددې فرضو پوره کولو ته ملا وتړي؟

جواب: د نجلی د ورور رایه سمه ده، مور-پلار که چېرته بې وجې ځنډ کوي؛ نو هغوی گنهگار دي^{۱۱}، که پلار نه وي بلکې مور یوازې وي؛ نو د نجلی ولي حقيقي ورور دی هغه د نجلی په خوښه عقد کولی شي. مور ته د اعتراض کولو هیڅ حق نشته.^{۱۲}

ولي خپل بالغ ورور او خور ته نکاح کولی شي

سوال: د اولاد ولي پلار دی، د پلار تر مړینې وروسته به مشر ورور ولي وي، زه تر ټولو کشر ورور یم، واده مې کړی دی او پنځه ځامن لرم، د پلار تر مړینې وروسته مې مشر ورور او تر ټولو مشر کونډه خور دومره زورواکان شوي چې زموږ په ټوله ځمکه یې قبضه کړې ده، د یو کال نه زیات وخت وشو چې زما ښځې او ماشومانو باندې جوړوي او په وړه خبره ورسره جنگونه کوي، زما خسرگنۍ ته یې په ورتلو مجبور کړم، شاید چې زما د ښځې د وهلو گناه هم په ما باندې وي. زما د مشرې خور او مشر ورور امیدونه زما د خسرگنۍ نه د هغوی د هلکانو د رشتو لپاره دي، د هغې وجې په ما او ښځه باندې مو سختي کوي، زما د مشر ورور او خور

...بقیه د تیرمخ] الأزواج تجوز علی جمیع التقادیر فانه اطلاق بناء علی ما کان او علی ما یزول الیه (والتفصیل فی التفسیر المظهری ج: ۱ ص: ۳۱۶)۔

۱۰ عن علی بن ابی طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له: يا علي! ثلاث لا تؤخرها: الصلوة اذا أنت، والجنابة اذا حضرت، والأيم اذا وجدت لها كفواً. (ترمذي، باب ما جاء في تعجيل الجنابة ج: ۱ ص: ۲۰۶). أيضاً: عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: في التوراة مكتوب: من بلغت ابنته اثنتي عشرة سنة ولم يزوجها فاصابت اثماً فإثم ذلك عليه. (مشكوة ص: ۲۷۱). أيضاً: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا خطب اليكم من ترصون دينه وخلقه فزوجوه، إن لا تفعلوه تكن فتنه في الأرض وفساد عريض. (مشكوة ص: ۲۶۷، كتاب النكاح، الفصل الأول)

۱۱ الولی فی النکاح العصبه بنفسه بلا توسطه انثی علی ترتیب الارث. قال الشامي: يقدم الأب ثم أبوه ثم الأخ الشقيق. (درمختار مع رد المحتار ج: ۳ ص: ۷۶، باب الولي، أيضاً: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۶، طبع شرکت علمیه ملتان)

لورگاني خوانانې دي. آيا ماته د هغوی خبره منل پکار دي؟ آيا زه ورور د لوی والي په وجه شرعي ولي دی چې د هغه هره بڼه او بډه خبره ومنم؟

جواب: د ولي کېدلو مطلب دا دی چې هغه د خپل نابالغ ورور او خور نکاح کولی شي. دا مطلب نه چې په ځمکه او کور يې پوره قبضه وکړي يا د خپل ورور بڼه د هغه خسرگنۍ ته وليږي^{١١}. ته د خپل ورور نه ليرې اوسېږه او خپله بڼه د خپل خان سره وساته.

د ولي بې اجازې د نجلی واده کول

سوال: ډېر د قدر وړ محترم! آيا اسلام ددې خبرې اجازه ورکوي چې پوهه بالغه نجلی د خپلې خوښې سره سم د کوم هلک سره واده وکړي، په داسې حال کې چې مور او پلار يې په زوره بل ځای کې ورکول غواړي؟ هغه بيا داسې ځای دی چې تجلی د هغه ځای تصور کول لا څه چې تر هغې مرگ ته ترجیح ورکوي،

جواب: د نجلی د مور پلار نه په پټه نکاح کول د شرافت او حیا خلاف کار دی، سره ددې که هغې نکاح وکړه: نو ددې دوه صورته دي

يو صورت دا چې هلک ددې په خپلوانو کې ؤ، په روزنه، اخلاقو، مال او نورو شيانو کې هم ددې برابر وي: نو بيا خو نکاح صحيح ده. مور او پلار ته پکار دي چې په دې باندې خوښ شي، ځکه چې د هغوی لپاره دا نکاح څه د ملامتۍ سبب نه جوړېږي، ددې وجې نه هغوی ته په خپله هم د نجلی د خوښې پوره کول پکار دي،

دويم صورت دا چې هغه هلک ددې نجلی سره برابر نه وي. (په دې کې هم څه تفصيل دی، يا خو به د هغې د خپلوانو نه وي، مگر عقل، مال، تعليم، اخلاق او مذهب به يې د نجلی سره برابر نه وي: نو په دې صورت کې د نجلی په خپل سر باندې نکاح کول شرعا باطل دي، تر څو چې مور او پلار اجازه ور نه کړي^{١٢}، نن سبا چې کومې جينکۍ د خپلې خوښې ودونه کوي، تاسو وگورئ چې هغوی ددې شرعي مسئلې رعايت تر کوم بريده کوي؟

١٠ (الولی فی النکاح) لا المال (العصبة بنفسه) وقال الشامي: ثم لا يخفى ان قوله لا المال على معنى فقط أى المراد بالولی هنا الولی فی النکاح سواء كان له ولایة فی المال أيضاً کالأب والجد والقاضی أو لا کالأخ لا الولی فی المال فقط. (درمختار مع ردالمحتار ج: ٣ ص: ٧٦، باب الولی، أيضاً: هداية ج: ٢ ص: ٣١٦، باب الأولیاء والأکفاء، طبع شرکت علمیه ملتان).

١١ ان المرأة اذا زوّجت نفسها من كفولزم على الأولیا وان زوّجت من غیر كفؤ لا يلزم. (ردالمحتار ج: ٣ ص: ٨٤، باب الولی) قال أبو جعفر: وإذا تزوّجت المرأة البالغة الصحيحة العقل بغير أمر ولیها، فالنکاح جائز وان كان كفواً لها، لم یکن للأولیاء أن یفرقوا بينهما، وان كان غیر كفواً لها، كان لولیها أن یفرقوا بينهما ..... والحجة لأبی حنیفة فی جواز عقدھا بغير إذن الولی، من وجوه ثلاثة: ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

د پلار او نیکه په شتون کې ورور ولي نه دی

سوال: ما په خپله خوښه په یردیو کې د یو هلک سره چې ښه صحت مند او دولت مند دی: خو په تعلیم کې زما نه کم دی هغه زما زر روپۍ مهر ټاکلی دی. د مور او پلار نه مې په پټه نکاح وکړه. زما ورور چې بالغ دی زما له طرفه شریک شو. آیا دا نکاح باطله ده او که صحیح؟ خکه چې هغه اوس زما سره لیدل غواړي او زه ترې انکار کوم.

جواب: که چېرته ستا پلار یا نیکه ژوندي وي او هغوی په دې باندې ستا سره خوښ نه وي: نو نکاح باطله ده^{۱۱} او که پلار نیکه موجود نه وي: نو ستا ورور ستا ولي دی او د ورور د شریکېدو له وجې نکاح صحیح ده،^{۱۲}

بې شاهدانود ولي د اجازې پرته نکاح نه کیږي

سوال: زه پېغله، عاقله، بالغه، حنفی او سني مسلمانان نجلۍ یم، ما د یو هلک سره په پټه نکاح کړې ده. نکاح داسې وشوه چې هلک ماته درې ځله وویل چې زه تا د پنځوسو روپو شرعي محمدي مهر په مقابل کې په خپله نکاح کې راوستل غواړم، ما درې واړه ځله دده دا خبره قبوله کړه. په دې ایجاب او قبول کې څوک وکیل او شاهد نه وو، د څه مجبوری له وجې مو نه غوښتل چې زموږ له نکاح دي خلک خبر شي، آیا شرعاً دا نکاح صحیح شوه او که نه؟ که نه وي شوې: نو څنگه به کیږي؟ مهرباني وکړئ د فقهي په نظر کې راته ځواب راکړئ.

جواب: دا نکاح په دوه وجو سره فاسده ده:

اوله وجه دا ده چې: د نکاح د صحیح کیدو لپاره دوه عاقلان بالغان مسلمانان شاهدان ضروري دي. د دوی نه بغير نکاح نه کیږي، په حدیث کې دي:

البغایا اللاتی ینکحن انفسهن من غیر بینة، (البحر الرائق ٤ ص ٩٤، جلد ٣)

...بقیه د ترمخ [الکتاب، والسنة، والنظر، فأما الكتاب فقوله: فلا تحل له من بعد حتی تنکح زوجاً غیره، فان طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا، وهذه الآية تدل من وجهين على صحة ما قلنا.... الخ. (شرح مختصر الطحاوی ج: ٤ ص: ٢٥٥، ٢٥٦، کتاب النکاح، طبع بیروت).

١٠ الولی فی النکاح العصبه بنفسه بلا توسطه انثی علی ترتیب الارث. قال الشامي: يقدم الأب ثم أبوه ثم الأخ الشقيق. (درمختار مع رد المختار ج: ٣ ص: ٧٦ باب الولي، أيضاً: هداية ج: ٢ ص ٣١٦، طبع شرکت علمیه ملتان) ١١ وان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الانعقاد أصلاً إذا كان لها ولی لم یرض به قبل العقد. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ١٣٧، طبع بیروت). وإذا زوجت المرأة نفسها من غیر کفو فللأولياء أن یفروا بينهما لأنها ألحقت العار بالأولياء. (المبسوط للسرخسی ج: ٥ ص: ٢٥، باب الأكفاء، طبع دار المعرفة بیروت). وفي الدر المختار (ج: ٣ ص: ٥٦، طبع ایچ ایم سعید کراچی) کتاب النکاح: ویفتی فی غیر الکفو بعدم جوازہ أصلاً وهو المختار للفتوی لفساد الزمان.

هغه ښځې زنا کاري دي چې د شاهدانو نه بغير نکاح کوي، (مشکوٰۃ شریف، البحر الرائق ص ٩٤، جلد ٣)

دویمه وچه دا ده چې د مور او پلار د اجازې نه بغير په پټه هغه وخت نکاح کیږي چې د هلک او نجلی تر منځ څه رابطه وي او په داسې صورت کې د مور او پلار د اجازې نه بغير نکاح کول باطل دي په حدیث کې دي چې

"عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتَ نَفْسَهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ" (مشکوٰۃ شریف ص ٢٧٠)

کومې ښځې چې د ولي د اجازې نه بغير نکاح وکړه؛ نو د هغې نکاح باطله ده د هغې نکاح باطله ده، (مشکوٰۃ شریف (البحر الرائق صفحه ١١٨ جلد ٣)

په هر حال ستاسو نکاح نه ده شوې، تاسو دواړه جدا شئ او که تاسو دواړو د ښځې خاوند تعلق ساتلی وي؛ نو په هلک باندې ستا مهر پنځه سوه روپۍ لازم نه دي، بلکې دده په ذمه مهر مثل لازم دی^{١١}، مهر مثل نه مراد دا چې ددې د خاندان د جینکو چې خومره مهر وي، هغومره به ددې ښځې مهر هم وي،^{١٢} خو اوس مهال تاسو دواړه جدا شئ او توبه وباسئ،

د هلک لپاره د مور او پلار بې اجازې نکاح

سوال: د یو هلک یوه نجلی خوښه ده او خپلې کورنۍ ته یې د رشتې غوښتلو لپاره ویلي، مگر کورنۍ یې یوازې ددې وجې د نجلی رسته نه غواړي چې د اوچت خاندان سره یې تعلق نشته، حال دا چې نجلی خپله پوره شریفه ده او پنځه وخته لمونځ هم کوي، آیا د شریعت له مخې دا نکاح جائز ده؟

جواب: که د نجلی مور او پلار پرې خوښ وي؛ نو نکاح یې جائز ده، د هلک د مور او پلار خوښي ته هیڅ اعتبار نشته،^{١٣}

د تښتول شوي نجلی نکاح

سوال: کوم هلک یوه نجلی وتښتول او د دوه شاهدانو په شتون کې یې ورته مهر وټاکلو او نکاح یې وکړه، حال دا چې دا نکاح د دواړو کورنیو د مور او پلار او خپلوانو لپاره د بدنامۍ کار دی، همدا راز دواړه کفو هم نه دي، آیا دا نکاح شوې؟

١ او یجب مهر المثل فی نکاح فاسد (درمختار مع رد المختار ج: ٣ ص: ١٣١ البحر الرائق ج: ٣ ص: ١٦٩ طبع بیروت)
 ٢ او الحرة مهر مثلها الشرعی مهر مثلها اللغوی ای مهر امرأة تماثلها من قوم أبيها لا أمها ان لم تكن من قومه
 کنت عمه (الدر المختار ج: ٣ ص: ١٣٧، باب المهر، ایضا: هداية ج: ٢ ص: ٣٣٣، طبع شرکت علمیه ملتان)
 ٣ الرجل فانه اذا تزوج بنفسه مكافئة له أو لا فانه صحيح لازم. (رد المختار ج: ٣ ص: ٨٥، باب الولی).

جواب: د نورو امامانو په نزد خو د ولي د اجازت نه بغير نکاح نه کيږي او زموږ د امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد په کفو کې کيږي او په غير کفو کې دوه روايته دي. فتوی په دې باندې ده چې نه کيږي^{١١}. ځکه چې تبسّول شوې نجلی چې په غير کفو کې د مور او پلار د خوښې نه بغير نکاح کوي. د څلورو فقهاوو د مفتی به قول مطابق د دوی نکاح فاسده ده.^{١٢}

په وضعي قوانينو کې د غير کفو نکاح کولو حکم

سوال: د پاکستانی حکومت د وضعي قوانينو په نظر کې يوه بالغه نجلی او هلک د عمر سند او عدالتې پرېکړې ترلاسه کولو وروسته د مور – پلار او خپلوانو د خوښې پرته په غير کفو سره نکاح کولی شي، دا د هغوی قانون دی، آیا داسې نکاح صحيح ده او که نه؟

جواب: د وضعي قوانينو ځينې مادې د اسلام خلاف دي او د غير اسلامي قانون عدالتی فيصله په شريعت کې د نشت برابر ده؛ نو ځکه د داسې نکاحونو هم هغه حکم دی چې پورته پوره تفصيل ذکر شو.^{١٣}

غير کفو باندې ولي عصبه اعتراض کولی شي

سوال: د ١٩٨٦ م کال د مارچ په مياشت کې (دائجست)، نومې مجله کې يو مضمون "واده ولي" په نوم مخې ته راغلو، د کتلو وروسته راته دا مسئله له نظره تېره شوه چې نجلی په خپله خوښه واده وکړي؛ نو نکاح يې کيږي او که ددې مور يا ولي وارث او سرپرست ته په دې نکاح باندې د کفو اعتراض وي چې د خپل حيثيت سره سم واده نه دی؛ نو په اسلامي عدالت کې

١١ ان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الأنعقاد أصلاً اذا كان لها ولي لم يرض به قبل العقد فلا يفيد الرضا بعده. (البحر الرائق ج: ٣ ص: ١٣٧ فصل في الأكفاء طبع دار المعرفة). أيضاً: نفذ نکاح حرة مكلفة بلاولي، وله الاعتراض في غير الكفو، وروی الحسن عن الإمام عدم جوازه، وعليه فتوي قاضي خان، وهذا أصح وأحوط، والمختار للفتوي في زماننا. (مجمع الأنهر ج: ١ ص: ٤٨٨، باب الأولياء والأكفاء، طبع دار الكتب العلمية).

١٢ اختلف العلماء هل الولاية شرط من شروط صحة النكاح أم ليست بشرط؟ فذهب مالک الى أنه لا يكون نكاح الأبوي. وانما شرط في الصحة. وفي رواية أشهب عنه، وبه قال الشافعي رحمه الله، وقال أبو حنيفة رحمه الله وزفر رحمه الله والشعبي رحمه الله والزهرى رحمه الله: اذا عقدت المرأة نكاحها بغير ولي وكان كفواً جاز، وفرق داود بين البكر والثيب فقال: باشرط الولي في البكر وعدم اشترط في الثيب. (بداية المجتهد لا بن رشد ج: ٢ ص: ٦، ٧ كتاب النكاح، الفصل الأول في الأولياء، طبع المكتبة العلمية لاهور پاکستان، أيضاً: الفقه الاسلامي وأدلته، ج: ٧ ص: ٨٢، طبع بيروت).

١٣ ان المرأة اذا زوجت نفسها من كفولزم على الأولياء، وإن زوجت من غير كفؤ لا يلزم. (ردالمحتار ج: ٣

دده دعوه اور بدل کيږي او که په حقيقت کې دا ثابته شي چې دې نجلی د مور او پلار د خوښې خلاف په غير کفو کې واده کړی دی؛ نو قاضي به دا نکاح فسخ کړي، ددې په باره کې اوس سوال دا دی چې د ظاهر الرواية په دې مسئلې باندې فتوا نشته. په عالمانو کې متاخرينو احنافو ددې په خلاف فتوا ورکړې ده، اوس مفتی به قول دا دی چې بالغه نجلی د ولي عصبه د رضا نه بغیر په غير کفو کې نکاح وکړي؛ نو هغه نکاح اصلاً شوې نه ده، ددې تفصيلات د فقهې او فتوو په کتابونو کې شتون لري.

په ديکېسې دويمه خبره چې د تصحيح قابله ده هغه دا چې مور ته په دې صورت کې د ظاهر الرواية مطابق د اعتراض کولو حق نشته او نه ددې ناخوښۍ ته کوم اعتبار شته؛ نو په يېد مضمون کې د مور لفظ بايد لرې شي، ځکه صحيح دا ده چې صرف ولي عصبه ته په غير کفو کې په نکاح کولو باندې د ظاهر الرواية مطابق د اعتراض کولو حق حاصل دی او دا خبره مخکېسې بيان شوې ده چې متاخرينو (وروستيو) احنافو په دې مسئله کې د حسن چې د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه نه يې روايت کړی دی مفتی به دی.

جواب: محترمه! ستا دا نيوکه (تنقيد) صحيح دی چې په غير کفو کې د ولي بې اجازې نکاح نه کيږي. لهذا دا نکاح به لغو گڼل کيږي، ددې د فسخ کولو لپاره ولي ته د عدالت د دروازي ټکولو هيڅ اړتيا نشته. دغه مفتی به قول دی^{۱۱}، او دا هم صحيح ده چې مور وليه نه ده، عصبات په ترتيب سره اولياء دي، مضمون ليکونکی په خپلو ليکلو کې خطا شوی دی.

يادونه ... عصبه هغه وارثانو ته وايي چې هغوی ته په ميراث کې څه برخه نه وي ټاکل شوې، بلکې د ذوی الفروضو (هغو کسانو چې برخه يې معلومه وي) د هغوی نه وروسته کوم مال پاتې شي هغه دوی ته ورکول کيږي^{۱۲} او عصبات په ترتيب سره څلور دي:

۱. د مري فروع يعنې زوی، لمسی، اولاندې چې څومره دي.
۲. د مري اصول يعنې پلار يا نیکه، غور نیکه پورته چې څومره دي.
۳. د پلار اولاد يعنې ورور، ورېرونه، د ورېرونو اولاد.
۴. د نیکه اولاد تره، د تره اولاد، د تره اولادونو اولاد،^{۱۳}

۱۱ ان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الأنعقاد أصلاً إذا كان لها ولی ولم يرض به قبل العقد فلا يفيد الرضا بعده. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷ فصل في الأكفاء طبع دار المعرفة).

۱۲ والعصبة كل من يأخذ ما أبقت أصحاب الفرائض وعند الأفراد يحوز جميع المال (سراجي ص: ۳ طبع ايج ايم سعيد)

۱۳ يحوز العصبة بنفسه وهو كل ذكر (الی قوله) ما أبقت الفرائض أي جنسها، وعند الأفراد يحوز جميع المال بجهة واحدة. ثم العصبات بأنفسهم أربعة أصناف جزء الميت ثم أصله ثم أصله ثم جزء أبيه ثم جزء جدّه ويقدم الأقرب فأقرب منهم بهذا الترتيب .... إلخ. (الدر المختار مع رد المحتار ج: ۶ ص: ۷۷۴).

دغه عصبت په ترتيب د نجلۍ د نکاح لپاره وليان دی.^{۱۱}

د حرامي هلک د نکاح لپاره د نجلۍ او د هغې د مور- پلار خوښي شرط ده

سوال: يو سړي واده کړې ښځه تنبټولې وه، کله چې هغه ښځه وتنبتول؛ نو د هغې اولاد نه وو بلکې حامله بلاربه وه. د دغې ښځې د تنبټېدو په ورځو کې يوه نجلۍ او يو هلک پيدا شو او د هغوی د زېږدنې (پيدايښ) وروسته د تنبټول شوي ښځې نکاح وتړل شوه او لومړي خاوند طلاق ورکړو. تنبټول شوي سړي ته يې په شرعي طريقه سزا ورکړه، اوس اصل مسئله دا ده چې کوم زوی د تنبټولو په دوران کې پيدا شوی دی آیا ددې هلک نکاح یتیمې شريفې نجلۍ سره جائز ده؟ حال دا چې هغه هلک د تنبټول شوي ښځې د نکاح نه وړاندې پيدا شوی دی،

جواب: نجلۍ او د نجلۍ اولياء که چېرته په دې باندې راضي وي؛ نو نکاح يې کيږي او که چېرته په هغوی کې يو هم راضي نه وو؛ نو نکاح يې هم صحيح نه ده.^{۱۲}

که مور- پلار د عدالت په نکاح خوښ وي نکاح صحيح ده

سوال: هلک د نجلۍ د حيثيت برابر دی، د نجلۍ مور- پلار ددې نکاح نه خوشحاله دي؛ خو دا نکاح د عدالت په ذريعه شوې ده؛ نو آیا دا نکاح صحيح ده؟

جواب: صحيح ده. په دې شرط چې د نکاح د نورو شرطونو پوره لحاظ وساتل شي،

د مور- پلار بې خوښې نکاح نه کيږي

سوال: که نجلۍ او هلک په خپله خوښه واده کول غواړي او مور- پلار يې منع کوي. نجلۍ او هلک عدالت ته هم تلای نه شي؛ نو آیا په دې صورت کې کوم وکیل ته ورتلای شي چې د دوه شاهدانو په موجودگۍ کې نکاح وتړي؟

۱۱ الولی فی النکاح....العصبة بنفسه وهومن يتصل بالميت.....بلا واسطة أنثى....على ترتيب الأثر.... الخ. (الدر المختار مع رد المختار ج: ۳ ص: ۷۶، باب الولي، أيضاً: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۶، طبع شرکت علمیه ملتان)
۱۲ عن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا تنكح الثيب حتى تستأمر، ولا البكر إلا بأذنها، قالوا: يا رسول الله! ما أذنها؟ قال: أن تسكت. يدل عليه حديث ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الأيم أحق بنفسها من وليها، والبكر تستأمر في نفسها وأذنها صماها..... فهذه الأخبار كلها تدل على أن تزويج البكر لا يجوز بغير أذنها. (شرح مختصر الطحاوي ج: ۴ ص: ۲۸۰، كتاب النكاح، طبع دار السراج، بيروت). وفي البدائع (ج: ۲ ص: ۳۱۸، طبع ايج ايم سعيد كراچی) كتاب النكاح: لأن في الكفاءة حقاً للأولياء لأنهم يتفقون بذلك..... ولو كان الزوج برضاهم يلزم حتى لا يكون لهم حق الاعتراض. وأيضاً في الجوهرة النيرة ج: ۲ ص: ۷۷ طبع مكتبة حقانية.

جواب: داسې نکاح چې په هغه کې د مور- پلار خوښه نه وي، یا د مور- پلار لپاره په هغه کې بې عزتي وي هغه نکاح له سره کیږي نه، برابره خبره ده که د وکیل په ذریعه وشي که په عدالت کې وشي،^{۱۱}

د نکاح وکیل

که هلک نه وي بل کس د نکاح قبول ویلی شي

سوال: آیا د هلک په نه موجودگي کې د هغه پلار یا وکیل د هلک له طرفه نکاح قبلولی شي، حال دا چې زموږ په ځای کې دا عام کیږي او وروسته د هلک نه قبول اخلي.

جواب: د کوم بل کس له طرفه د وکیل جوړولو په صورت کې ایجاب او قبول کول صحیح دي^{۱۲}. که هلک د نکاح وکیل جوړ کړي وي؛ نو د وکیل ایجاب قبول کول به خپله ددغه هلک له طرفه ګڼل کیږي، وروسته د هلک نه د قبول اخیستلو هیڅ اړتیا نشته او که هلک وکیل نه وي ټاکلی او کوم بل کس د هغه د اجازې نه بغیر وکیل جوړ شي او هغه د هلک له طرفه ایجاب او قبول وکړي؛ نو دا به د هلک په اجازت پورې موقوف وي، که هلک یې ومني نکاح صحیح ده او که رد یې کړي؛ نو نکاح ختمه شوه،^{۱۳}

د زلمي په شتون کې وکیل قبول کولی شي

سوال: که کوم یو هلک په خپله نکاح کې موجود وي او د نکاح په مجلس کې ناست وي؛ نو ددې هلک نکاح ورور یا بل سرپرست دده له طرفه د وکیل جوړېدلو په صورت کې سره کولای شي او که نه؟

جواب: که کوم سړی دده له طرفه وکیل جوړ شي او قبول وکړي؛ نو نکاح یې کیږي،^{۱۴}

۱۱ عن عائشة رضي الله عنها ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إنما امرأة نکحت نفسها بغیر اذن وليها فنکاحها باطل. فنکاحها باطل. فنکاحها باطل. (مشکوٰۃ ص: ۲۷۰، باب الولی فی النکاح واستیذان المرأة، الفصل الثاني). ان المفتی به رواية الحسن علی الامام من عدم الانعقاد أصلاً اذا كان لها ولی ولم یرض به قبل العقد فلا یفید الرضا بعده. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸ کتاب النکاح، باب الأولیاء، طبع بیروت). وفي الدر المختار (ج: ۳ ص: ۵۶، طبع ایچ ایم سعید کراچی) کتاب النکاح، باب الولی: و یفتی فی غیر الکفو بعدم جوازه أصلاً وهو المختار للفتویٰ لفساد الزمان.

۱۲ اویصح التوکیل بالنکاح وان لم یحضره الشهود کذا فی التارخانیة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۹۴ کتاب النکاح) ۱۳ قال: و تزویج العبد والأمة بغیر اذن مولاهما موقوف فان أجاز المولی جاز وان رده، باطل و کذلک لو زوج رجل امرأة بغیر رضاها أو رجلاً بغیر رضاه و لهذا عندنا فان کل عقد صدر من الفضولی وله مجیز انعقد موقوفاً علی الأجازة. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۲۲، طبع شرکت علمیہ ملتان).

۱۴ اویصح التوکیل بالنکاح وان لم یحضره الشهود کذا فی التارخانیة. ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

یوکس د نجلۍ او هلک دواړو له طرفه وکیل جوړېدای شي؟

سوال: که چېرته په کوم واده کې د نجلۍ پلار ووايي چې د نجلۍ د پلار په حیثیت سره د خپلې نجلۍ نکاح د فلانکې هلک سره کوم بیا ووايي چې د هلک د سرپرست په حیثیت سره یې قبلوم. دا ډول کلمات درې ځله ووايي؛ نو آیا دا نکاح وشوه او که نه؟

جواب: کوم کس د هلک او نجلۍ دواړو له طرفه وکیل یا ولي شي، که چېرته هغه دا وویل چې ما د فلانکې نجلۍ نکاح د فلانکې هلک سره وکړه نو نکاح یې کیږي^{۱۱}. یعنې ددې خبرې هم ضرورت نشته چې یو ځل دا ووايي چې زه د فلانکې نکاح د فلانکې هلک سره کوم او دویم ځل دا ووايي چې زه ددې هلک له طرفه قبول کوم او د درې ځله وینا ویلو هم ضرورت نشته، صرف یو ځل د شاهدانو په وړاندې ویل پوره دي.

د بالغ هلک او نجلۍ نکاح د دوی په اجازې اړه لري

سوال: د هلک عمر تقریباً شل یا دوه ویشت کاله دی، د نجلۍ عمر د اتلسو نه تر شلو کالو پورې دی دواړه عاقلان، بالغان او د خپل اختیار مالکان دي، د دوی نکاح داسې وشوه چې د نجلۍ او هلک د پلار نه مولانا صاحب په داسې طریقې ایجاب او قبول واخیست چې د نجلۍ پلار ته مولانا صاحب وویل: تا خپله لور په عوض د حق مهر ددې صاحب زوی ته په نکاح ورکړه؟ هغوی ځواب ورکړ: چې هو! ما ورکړه، د هلک د پلار نه یې پوښتنه وکړه چې تا د خپل زوی لپاره قبوله کړه؟ هغوی وویل: چې هو! ما قبوله کړه، ددې وروسته د هلک او نجلۍ پلارانو خپل بچي ددې نکاح نه خبر نه کړل او هلک جدا ژوند تېروي، ددې نکاح شرعي حکم څه دی ایا نکاح یې وشوه او که نه؟

جواب: دا نکاح خو وشوه مگر د هلک او نجلۍ دواړو په اجازت باندې موقوفه ده، د خبر ورکولو نه وروسته که چېرته دواړو قبوله کړه؛ نو نکاح وشوه او که چېرته په دواړو کې یو هم انکار وکړ؛ نو نکاح ختمه شوه،^{۱۲}

...بقیه د ترمخ] (عالمگیری، الباب السادس فی الوكالة، کتاب النکاح ج: ۱ ص: ۲۹۴). ثم النکاح کما یعتقد بهذه الألفاظ بطریق الأصل، یعتقد بها بطریق النيابة بالوكالة والرسالة، لأن تصرف الوکیل یتصرف الموکل. (بدائع الصنائع ج: ۲ ص: ۲۳۱، فصل فی رکن النکاح).

۱۱ (وینولی طرقی النکاح واحد) بإیجاب مع القبول فی خمس صور کان کان ولیا او وکیلا من الجانبین. (درمختار مع ردالمختار ج: ۳ ص: ۹۶، کتاب النکاح، باب الولی، طبع ایچ ایم سعید کراچی).

۱۲ لا یجوز نکاح احد علی بالغة صحیحة العقل من أب او سلطان بغیر اذها بکراً کانت او ثیباً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۸۷، کتاب النکاح). وفي البحر: والسنة أن یستامر البکر ولها قبل النکاح ..... وان زوجها بغیر استئمار فقد أخطأ السنة، وتوقف علی رضاها، انتهى. وهو محمل النهی... [بقیه حاشیه په راوانه صفحه..

نکاح خط باندي يوازې امضاء کول

سوال: وکیل او شاهدان نجلی ته لارل او د موجوده قوانینو مطابق صرف د نکاح خط په کاغذ يې د نجلی نه امضاء واخیستل، وکیل نجلی ته څه خبره ونه کړه، نه يې د هلک نوم واخیست. نه يې د مهر اندازه وښوده، نه يې خپله ځان وکیل وگڼلو، نه يې د نکاح تر لوی اجازت واخیست. صرف امضاء اخیستلو سره نکاح ويونکي ملا صاحب ته راغلو، دواړو شاهدانو هم صرف د امضاء په وخت کې وکتل، اوریدلي يې څه هم نه دي او په داسې حالت کې نکاح ويونکي هم بې شاهدانو د پوښتنې نه نکاح وتړله او نجلی هم رخصت شوه خسر کره لاره، آیا شرعاً نکاح وشوه؟ که چېرته نه وي شوې؛ نو څه صورت به مخې ته راځي؟

جواب: د نکاح په کاغذ باندي دا ټول تفصیلات لیکل کېږي چې د هغې په ویلو سره نجلی د نکاح د منلو امضاء کوي؛ نو ځکه د نکاح په صحیح کېدلو کې څه شک نشته،^{۱۱}

نامحرم سړي به د وکیل جوړولو لپاره نجلی ته نه ورځي

سوال: زموږ رواج دی چې په کوم کور کې د نجلی کوزده کېږي؛ نو لس شل سړي یا کم او زیات د هلک د کورنۍ له طرفه د نجلی کوروالو ته ورځي او ځان سره شیریني. د نجلی لپاره خپلې او گوتمې اخلي او نجلی ته يې اچوي، ددې وروسته د هلک والاد کورنۍ تگ راتگ د زوړ عادت په خلاف د هر وخت لپاره پیل شي بیا د واده نه دوه څلور ورځې وړاندې نجلی ته څه زر د هلک د کور نه راشي او نجلی به په زیږو جامو کې کښینوي (دا د پنجاب د خلکو یو رواج دی، او د نجلی مور پلار د نجلی لپاره د کور سامان تیاروي، غرض دا چې نجلی د خپلې رشتې نه پوره خبره وي، هغه په دې ټوله معامله کې چوپه پاتې وي، دا ټولې خبرې نجلی قبولي کړي، ددې صفا دلیل دا دی چې نجلی په کومه خبره باندي انکار نه کوي؛ نو د نکاح په وخت کې ځینې خلک نجلی ته د اجازت لپاره دوه شاهدان ولیږي چې هغه غیر محرم وي او غیر محرمو ښځو ته بې ویرې ورځي او د نجلی نه د نکاح د اجازت او د وکیل نیولو پوښتنه کوي. زیاتره نجونې خپله څه نه وايي، د نژدې خپلوانو ښځو نه کومه ښځه ووايي چې نجلی فلانکی سړی وکیل ټاکلی دی، حال دا چې د نجلی پلار- ورور- تره او نور خلک په مجلس کې موجود وي، آیا دا ټولې کیسې جائز دي؟

...بقیه د ترمخ] فی حدیث علم لا تنکح الایم حتی تستامر و لا تنکح البکر حتی تستأذن، قالوا: یا رسول الله! وکيف اذنها؟ قال: أن تسکت. فهو بیان السنّة للا تفاق علی أنّها لو صرحت بالرضا بعد العقد نطقاً فانه يجوز. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۱، کتاب النکاح، باب الأولیاء والأکفاء، طبع دارالمعرفة بیروت).
۱۰ العلم للوکیل بالتوکیل (الی قوله) ویثبت العلم اماماً بالمشافهة أو الکتاب الیه. (البحر الرائق ج: ۷ ص: ۱۴۰)

جواب: پردي او نامحرم خلک نجلی ته د اجازت لپاره لېږل د غیرت خلاف دي، معلومه نه ده چې خلکو دې بې غیرته او بې حیا رواج ته څنګه دومره ترقی ورکړه. د نجلی پلار ولي دی، هم دی ددې لور له طرفه د نکاح کولو وکیل هم دی او اجازه لري، ^{۱۱} البته د رشتې ورکولو او مهر ټاکلو په اړه د نجلی نه مشوره اخیستل پکار دي او دا مشوره د نجلی د مور او نورو زنانه وو په ذریعه هم کیدای شي ^{۱۲}، نن سبا خو د نکاح په کاغذ باندې دا هر څه شته، د نکاح په کاغذ باندې امضاء کولو سره د نجلی اجازه هم معلومیږي: نو ځکه پردي او نامحرم خلک ناوې ته استول (او د هغوی د ناوې سره په بې پردګۍ کې پوښتنه کول) داسې رواج ختمول پکار دي، د واده د تیاري سره- سره د پیغلې نجلی چوپ پاتې کېدل د هغې له طرفه اجازه ده.

[د نابالغه اولاد نکاح]

د نابالغه هلک او نجلی نکاح جائز ده

سوال: زموږ په کورنۍ کې هلک یا نجلی چې د څلورو پنځو کالو شي د هغوی کوزده وشي. کله چې هغوی ځوانان شي؛ نو د هغوی واده وکړي، د هلک یا نجلی له طرفه ایجاب او قبول د هغوی مور- پلار کوي، حال دا چې د هلک یا نجلی خوښه نه وي، داسې ودونه زموږ په اسلام کې جواز لري او که نه؟

جواب: د نابالغه هلک یا نجلی نکاح د هغوی د ولي په ایجاب او قبول سره صحیح ده او د بالغ کېدو نه پس د پلار او نیکه کړې نکاح د رد کولو اختیار هم نه لري، ^{۱۳}

۱ الولی فی النکاح العصبه بنفسه بلا توسطه انثی علی ترتیب الارث. قال ابن عابدين رحمه الله: يقدم الأب ثم أبوه.... الخ (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۶، باب الولي، أيضًا: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۶، طبع شرکت علمیه ملتان)
 ۲ او هو السُّنَّةُ بأن يقول لها قبل النکاح فلان یخطبک أو یذکرک، ..... واستحسن الرّحمٰی ما ذکره الشافعية من أن السُّنَّةُ فی الاستئذان أن یرسل إليها نسوة ثقات، یظرنّ ما فی نفسها والأمّ بذلک أولى لأنّها تطلع علی ما لا یطلع علیه غیرها. (شامی ج: ۳ ص: ۵۸، باب الولي، طبع ایچ ایم سعید کراچی)۔

۳ وللولی انکاح الصغیر والصغیرة ولو ثنیًا ولزم النکاح ولو بغبن فاحش أو بغیر کفو ان کان الولی أبًا وجداً.... الخ. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۶، باب الولي، طبع ایچ ایم سعید کراچی). (قوله ولهما خيار الفسخ بالبلوغ فی غیر الأب والجد بشرط القضاء) أى للصغیر والصغیرة اذا بلغا وقد زوجا ..... بخلاف ما اذا زوجهما الأب والجد فانه لا خيار لهما بعد بلوغهما لأنهما کاملا الرأى وافر الشفقة فیلزم العقد بمباشرة كما اذا باشرا برضاها بعد البلوغ. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸، کتاب النکاح، باب الأولیاء والأکفاء، طبع دار المعرفة بیروت)۔

د بلوغ سره سم د نکاح درد کولو اختیار

سوال: آیا د نابالغې نجلۍ نکاح د نابالغه هلک سره کېږي؟ په داسې حال کې چې دواړه دومره وړوګي دي چې د خپلې مور نشي دي څښي؟ په ځینو خلکو د داسې وړو ماشومانو نکاح عموماً رواج لري او ددې نکاح ټولې چارې د نجلۍ مور او د هلک پلار پوره کوي، آیا دا نکاح د شریعت له مخې جواز لري او که نه؟

جواب: د اولاد نکاح د هغوی په نابالغۍ کې نه دي کول پکار، بلکې د هغوی د بلوغ نه پس د هغوی خيال ساتل پکار دي؛ خو بیا هم ځینې وخت مور-پلار د شفقت په وجه دیکښې خیر ویني چې په نابالغۍ کې د زوی نکاح وتړي؛ نو ځکه شریعت په نابالغۍ کې هم نکاح جائزه کړې ده، بیا په دیکښې دا تفصیل شته چې که نکاح پلار یا نیکه کړې وي؛ نو اولاد ته د بالغېدو نه وروسته اختیار نشته، بلکې که هلک دا نکاح نه خوښوي؛ نو طلاق ورکولی شي او که نجلۍ یې نه خوښوي؛ نو خلع اخیستلای شي او که د پلار یا نیکه نه پرته بل چا ددې نابالغو نکاح تړلې وي؛ نو د بالغېدو نه وروسته دوی ته ددې نکاح د ساتلو یا رد کولو اختیار شته^{۱۱} مګر ددې باره دا ضروري ده چې په کوم مجلس کې هغوی بالغ شوي وي په دغه مجلس کې د بالغېدو سره سم دستي خپله کړې نکاح رد کړي او که د بلوغ نه پس سمدستي په دغه مجلس کې نکاح د نه کړي، بلکې د مجلس تر ختمېدو پورې چوپه وي؛ نو نکاح وشوه بیا وروسته نه رد کېږي^{۱۲}.

د بلوغ اختیار

سوال: زموږ په کلي کې د نکاح داسې طریقه ده چې هلک او نجلۍ لا وړه (نابالغه) وي چې د هغوی مور-پلار ددې نابالغو نکاح په خپل منځ کې د یوې معاهدې په شکل کې تړلې وي، ستاسو نه دا سوال لرم چې آیا دا نکاح په اسلام کې جواز لري؟ زموږ خلک ورته ایجاب او

۱۱. الو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا یکن للصغير وللصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸. باب الولي، طبع سعید کراچی). وفيه بضعاً: وإن فعل غیرهما فلهما أن یفسخا بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸. فی البحر الرائق (ج: ۳ ص: ۶۸) کتاب النکاح، باب الأولیاء والأکفاء (طبع دار المعرفة، بیروت). (قوله ولهما خيار الفسخ بالبلوغ فی غیر الأب والجد بشرط القضاء) أى للصغير وللصغيرة إذا بلغا وقد زوجا أن یفسخا عقد النکاح الصادر من ولی غیر أب أو جد بشرط قضاء القاضی بالفرقة..... بخلاف ما إذا زوجهم الأب والجد فإنه لا خيار لهما بعد بلوغهما لأنهما كاملا الرأى وأفرا لشفقة فیلزم العقد بمباشرةهما..... الخ).

۱۲. (ولا یتمد إلى آخر المجلس)..... إذا بلغت وهی عاتمة بالنکاح أر علمت به بعد بلوغها فلا بُد من الفسخ فی حال البلوغ أو العلم فلو سکت ولو قلیلاً بطل خيارها ولو قبل تبدل المجلس (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۳ باب الولی)

قبول وايي، ځکه چې ما په کتاب کې کتلي دي چې په نکاح کې د هلک او نجلی خوښه ډیره ضروري ده، کله نو په زوره نکاح نه کېږي، که دا ایجاب او قبول جائز وي؛ نو ددې څه شرطونه دي او دا معاهده څوک کولای شي؟ همدا راز که بالغېدو سره هلک او نجلی سره خوښ نه وي؛ نو ددې څه حکم دی؟ او ددې ایجاب او قبول شرعي حکم څه دی؟

جواب: په نابالغۍ کې نکاح جائز ده^{۱۱}، بیا که د پلار او نیکه نه پرته بل چا کړې وه؛ نو د بالغېدو وروسته نجلی ته اختیار دی چې هغه یې مني او که رد کوي یې؛^{۱۲} خو شرط دا دی چې په کوم مجلس کې نجلی بالغه شوې وي په دغه مجلس کې اعلان وکړي، کله نو نکاح به لارمه وي او وروسته د رد کولو اختیار به ورته نه وي^{۱۳}، د پلار او نیکه په شوې نکاح کې د رد کولو اختیار نشته؛^{۱۴} مگر دا چې په ښکاره دلیل سره ثابته شي چې دا نکاح د اولاد په شفقت باندې نه وه شوې، بلکې کوم دنیوي مطلب یې پکښې ؤ،^{۱۵}

د پلار نیکه نه پرته د بل سړي له خوا شوې نکاح

نجلی د بلوغ وروسته فسخه کولی شي

سوال: د زینب نکاح د زید سره هغه وخت وشوه چې زینب وږه ماشومه وه، په داسې حال کې چې د زینب له طرفه د زینب د مورپلار په نه موجودگۍ کې د زینب ماما قبول وکړ، دوه کاله وروسته زینب بالغه شوه، زینب د بلوغ سره سمدستي دا نکاح فسخه کړه، په دې صورت کې د زینب لپاره شرعا او قانونا د دویم خاوند سره نکاح کول څه جواز لري او که نه؟ که بل خاوند کوي؛ نو د اول خاوند نه به عدت تېروي او که نه؟

جواب: که چېرته د نابالغې نجلی نکاح ددې پلار نیکه نه پرته بل چا کړې وي؛ نو دې نجلی ته د بالغېدو وروسته دا اختیار شته چې نکاح فسخه کوي او که په زور حالت یې پرېږدي

۱. اوللولی انکاح الصغیر والصغیره ولوثیا. (در مختار ج: ۳ ص: ۶۶، باب الولی). قال أبو جعفر ولسائر الأولیاء تزویج الصغار ویتوار ثان بذالک..... ومن جهة السنة: أن النبی صلی الله علیه وسلم تزوج عائشة رضی الله عنها وهی صغیرة زوجها ایاه ابوبکر (شرح مختصر الطحاوی ج: ۴ ص: ۱۹۳، کتاب النکاح، طبع دار البشائر الاسلامیة)

۲. وان فعل غیرهما فلهما أن یفسخا بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸، باب الولی، طبع ایچ ایم سعید کراچی، ایضا: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸، باب الأولیاء والأکفاء، طبع بیروت).

۳. اقلو سکت ولو قلیلاً بطل خيارها ولو قبل تبدل المجلس. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۷۳).

۴. الو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا یكون للصغیر وللصغیرة حق الفسخ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸، باب الولی، ایضا: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۲۸، طبع بیروت).

۵. لو عرب من الأب سوء الاختیار لفسهه أو لطمعه لا یجوز عقده اجماعاً (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۷، باب الولی)

۱۱. که چېرته زینب د بالغېدو وروسته سمدستي د ماما کړې نکاح رد کړه: نو دا نکاح فسخه شوه، نجلی. دویم ځای واده کولی شي. ځکه چې د ماما شوې نکاح د واده نه وړاندې ختمه شوه او په نجلی باندې عدت هم نشته ۱۲

که د نابالغې نجلی نکاح پلار وکړي؛ نو لوريې د فسخ اختیار نه لري

سوال: د یوې نابالغې نجلی نکاح یې پلار کړې وه، بیا د هغې پلار مړ شو، هغه نجلی د خپلې مور سره اوسېږي، تر دې چې هغه اوس بالغه شوې ده، د هلک کورنۍ وایي چې د نجلی واده راکړي؛ خو د نجلی مور او نجلی یې ورسره نه مني او د هلک کورنۍ یې هم نه پرېږدي. اوس په عدالت کې د هلک څخه د طلاقو اختیار واخلو که نجلی په زوره ورو لېږو؟

جواب: کله چې د نابالغې نکاح د هغې پلار وکړه او نکاح هم د شاهدانو په وړاندې وشوه؛ نو دا نکاح به همداسې نکاح ګڼل کیږي او د هلک کورنۍ په خپله غوښتنه کې رښتیني او په حقه دي، د نجلی او د هغې د مور انکار هیڅ اعتبار نه لري، اوس که نجلی په دغه کور کې اوسېدل نه غواړي؛ نو د هغې د خاوند نه دي طلاق واخیستل شي او که خاوند د مهر معاف کولو په بدل کې طلاق ورکول غواړي؛ نو مهر دي ورته پرېږدي، هلک ته هم پکار دي چې کله نجلی دده کور آبادول نه غواړي؛ نو خامخا د هغې په واده کولو داسې نه چې ګناه ګار شي؛ نو ښه دا ده چې په خوشحالی دي طلاق ورکړي او له ځانه دي لري کړي، په هر حال تر څو پورې چې د هلک نه طلاق نه وي اخیستل شوی (خلع هم د طلاق یو صورت دی) تر هغې به دا نکاح وي. یوازې د نجلی یا د نجلی د مور په انکار کولو نکاح نه فسخه کیږي او نه هم نجلی په دویم ځای کې د عقد کولو اجازه لري، ۱۳

۱۱ اوګوره تیره شوی حواله لو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا يكون للصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ... الخ

۱۲ اقال تعالى: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَةٍ تَعْتَدُونَهَا" (الأحزاب). قال: وَيُطَلَّقُ غَيْرُ الْمَدْخُولِ بِهَا مَتَى شَاءَ، لِأَنَّهُ لَيْسَ عَلَيْهَا عِدَّةٌ فَيَعْتَبَرُ طَلَقُهَا لِلْعَدَةِ. (شرح مختصر الطحاوي ج: ۵ ص: ۴۹، كتاب الطلاق، طبع بيروت)۔

۱۳ لو فعل الأب أو الجد عند عدم الأب لا يكون للصغير والصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ. (رد المختار ج: ۳ ص: ۶۸، باب الولي. طبع ايج ايم سعيد کراچی). قال أبو جعفر: ومن وقع بينه وبين زوجته شقاق فله أن يطلقها على جُلٍّ يأخذ منها بعد أن لا يتجاوز به ما أعطاها، وإن كان الشوز من قبله، لم ينبغ له أن يأخذ منها شيئاً..... قال أحمد: الأصل في ذلك قول الله تعالى: ولا يحل لكم أن تأخذوا مما آتيتموهن شيئاً إلا أن يخافا ألا يقيما حدود الله، فإن خفتم ألا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به. فاقضى ظاهر الآية جواز خلعهما عند الخوف أن لا يقيما حدود الله على الكثير والقليل... الخ. (شرح مختصر الطحاوي ج: ۴ ص: ۴۵۴، كتاب النكاح، مسألة الخلع، طبع بيروت)

د ماشومتوب نکاح فسخ کول

سوال: د یوې نجلی پلار د هغې په وړوکواله کې یو سړي ته ویلي و چې ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه، اوس نجلی د بلوغ وروسته په عدالت کې بیان ورکړی چې زه په خپله خوښه واده کول غواړم. په دې صورت کې د پلار له لورې لومړئ نکاح وشوه او که نه؟

جواب: دا الفاظ چې ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه کله "درشتې د وعدې" یعنې د کوزدې په توګه ویل کېږي او کله د نکاح د ایجاب او قبول لپاره، اوس پرېکړه په دې پورې تړاو لري چې دا الفاظ د نجلی پلار په کوم نیت ویلي دي؟ ددې داسې کیدای شي:

(الف) په کوم مجلس کې چې دا الفاظ ویل شوي دي، که چېرته هغه مجلس د نجلی او هلک د نکاح لپاره جوړ شوی وي، قاضي هم راغونښتل شوی وي، شاهدان هم راغونښتل شوي وي، مهر هم ټاکل شوی وي، د هلک او نجلی مور - پلار د خپلو بچو له طرفه د وکیلانو په حیث ایجاب او قبول کړی وي؛ نو دا نکاح شوې ده، د بلوغ وروسته نجلی ددې د ماتولو اختیار نه لري^{۱۱} او په عدالت کې ددې ورکړل شوی بیان به ځایه عمل دی، اوس ددې حل دا دی چې د هلک نه به طلاق واخلي.

(ب) دویم صورت دا چې په کوم ځای کې دا الفاظ ویل شوي وي، نه هغه د نکاح مجلس وي، نه د مهر یادونه شوې وي او نه هم شاهدان وي؛ نو دا الفاظ چې: "ما خپله لور ستا زوی ته ورکړه" یوازې د نکاح یا کوزدې د وعدې لپاره ویل شوي دي او د نجلی انکار هم صحیح دی، ځکه چې کله په دې الفاظو سره نکاح نه ده شوه؛ نو نجلی ته په عدالت کې د بیان ورکولو اړتیا هم نشته.^{۱۲}

د پلار له طرفه د نابالغې لور نکاح کول

سوال: زید د خپلې لور چې لا وړه وه د بکر سره یې باقاعده د نکاح وعده وکړه؛ خو د نابالغې له وجې واده دولس دیارلس کاله وځنډېده؛ خو کله چې یاده نجلی ځوانه او هوښیاره شوه؛ نو هغې د "بکر" سره نه غوښتل چې خپل ژوند ته ادامه ورکړي بلکې صفا انکار یې وکړ؛ نو آیا په دې صورت کې نجلی دا نکاح ختمولی شي او که نه؟ د ختمولو لپاره یوازې په ژبه انکار پوره دی او که عدالت ته تلل اړین دي؟

۱۱ الو فعل فعل الأب أو الجدة عند عدم الأب لا يكون للصغير والصغيرة حق الفسخ بعد البلوغ. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۸)

۱۲ لو قال هل اعطيتها فقال اعطيت ان كان المجلس للوعد فوعد وإن كان للعقد فنكاح. (ردالمحتار ج: ۳ ص: ۱۱)

جواب: که پلار د خپل ذاتي فايدي لپاره دا نکاح نه وه کړې؛ نو نجلی ته د بلوغ نه پس د نکاح د فسخ کولو اختیار نشته^{۱۱} که چېرته هغه په دې کور کې اوسېدل نه غواړي؛ نو د خپل خاوند نه خلع اخیستلای شي،^{۱۲}

[برابروالی]

د کفو (برابري) تعريف څه دی؟

سوال: آیا هلک د خپلې خوښې واده کولی شي؟ تاسو په ځواب کې ليکلي و چې که دواړه په هر حيثيت کې سره برابر وي؛ نو نکاح يې صحيح ده، اوس تاسو راته د هر حيثيت سره د برابري لنډ تعريف وکړئ! تر څو موږ ورباندې پوه شو،

جواب: هلک په هر حيثيت د نجلی سره برابر وي، ددې مطلب دا دی چې: په دين، دينداري، مال، نسب، کاروبار او تعليم کې هلک د نجلی نه کم نه وي،^{۱۳}

د برابري او نه برابري حکمت

سوال: د نکاح په اړه د يو دوه سوالونو په ځواب کې تاسو وويل: چې د هغې غورچاڼي (خلاصه) دا دی چې د بالغ هلک او بالغې نجلی نکاح د هغوی د مورپلار د خوښې خلاف د هغوی په نه موجودگي کې صرف په هغه صورت کې جائز ده چې کله هلک او نجلی په خاندان، تعليم، اخلاق، مال او عقل کې سره برابر وي، تر کومه بريده چې د اخلاقو خبره ده؛ نو هغه د سوچ وړ ده، پاتې نوري خبرې زما عقل نه مني، ما تراوسه پورې هم دا ويل او اوریدلي مي هم دي چې په اسلام کې کوم عربي ته په عجمي باندې او سپين ته په تور باندې هيڅ فوقيت نه دی حاصل او د مسلمانانو د حيثيت او مرتبې پېژندنه يوازې په تقوی، ايمان، اخلاقو او ښکاري اعمالو سره کېږي، نسل، خاندان، بنایست او دولت پکار نه راځي، کله چې دا خبره ده؛ نو د بالغ

۱۱ [لزم النکاح ولو بغین فاحش أو بغیر کفو ان کان الولی أباً وجداً لم یعرف منهما سوء الاختیار. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۶ باب الولی، طبع ایچ ایم سعید کراچی، ایضاً: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۷، طبع شرکت علمیه ملتان) ۱۲ فان خفتم الا یقیما حدود الله فلا جناح علیهما فیما التدت به" (البقرة: ۲۲۹). ولی شرح مختصر الطحاوی (ج: ۴ ص: ۴۵۴) کتاب النکاح: فالتضی ظاهر الآیة جواز خلعهما عند الخوف ان لا یقیما حدود الله علی اکثر والقلیل]

۱۳ [والکفالة تعتبر نسباً لقريش أكفاء العرب أكفاء وحریة وإسلاماً وأبو ان فیهما کالآباء وديانة و مالاً وحرقة لأن هذه الأشياء يقع بها التفاخر فیما بینهم فلا بُد من اعتبارها. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۹، فصل فی الأكفاء، طبع دار المعرفة، بیروت، ایضاً: شرح مختصر الطحاوی ج: ۴ ص: ۲۵۴، کتاب النکاح، مسألة وجوه الکفاءة)۔]

سړي او ښځې د نکاح لپاره یاد شرطونه مثلاً عقل، مال، خاندان او نور... څه حقیقت لري؟ (برابره خبره ده چې دا نکاح د مور - پلار په خوښه وي او که بې خوښي وي، که تاسو پرې څه رڼا واچوئ؛ نو زما غوندې د کم علمه انسان شک به لرې شي.

جواب: تاسو چې د اسلامي برابري په اړه کوم لیکل کړي دي هغه بیخي سم او په ځای دي. اسلام چاته په چا باندې د فخر اجازه نه ورکوي، د رنگ، نسل، عقل او خاندان یا شتمنۍ لامله هیڅ څوک په بل باندې کوم فضیلت نه لري؛ خو په دې باندې هم غور وکړه چې نکاح د هغه پاکې دوستۍ نوم دی چې نه یوازې ښځه او خاوند یو بل ته نژدې کوي بلکې د هغوی ټول خپلوان هم د ډېرو حقوقو پابند گرځوي او ددې ټولو حقوقو ادا کول نه صرف د ښځې او خاوند په مکمل اتفاق پورې تړلي دي بلکې د دواړو طرفونو د خپلوانو او دوستانو ترمنځ مینه او د یو بل احترام هم غواړي.

دلته خو د انساني کمزورتیا دا لړۍ ده چې ډېر کم خلک دي چې د "ان اکرمکم عندالله اتقکم" اصول په خپلو کې پوره په ځان او خپلوانو پلي کوي، د هغوی نظر نه د نجلی او هلک په عقل وي. نه په تعلیم او تهذیب باندې، نه رنگ او نسب باندې، نه په مرتبه او مال باندې، د نکاح دا دوستي یوازې یو نظري شی نه دی، بلکې د ژوند په امتحان کې هره گړۍ (لمحه) پکښې د عملي تجربو نه تېرېدل دي، ددې دوستۍ نه پورته (د عمل په اعتبار سره) کومه یوه رشته ده چې دومره نازکه، دومره اوږده او داسې د فراخو اړیکو ذمه واریو حامله وي؛ نو ځکه چې اسلام په صحیح معنو کې فطرتي دین دی، د انساني فطرت دغه کمزورتیاو ته هم کتل پکار دي،

ځکه هغه د خپلو اصولو چې مساوات (برابري) دي، د هغې مطابق یې دا فتوی ورکړې ده چې د یو مسلمانې ښځې نکاح بې تمیزه د رنگ، نسل، عقل، شکل، مال او عزت د هر مسلمان لپاره جائز ده. هلته هغه د انساني فطرت لحاظ کولو سره دا پابندي هم لگولې ده چې ددې عقد نه متاثر و د کور د مهمو افرادو د خوښې پرته نابرابره نکاح ونه منل، ددې لپاره چې ددې عقد په نتیجه کې د خفگان او بې خوښۍ په نتیجه کې د جنگ طوفان چېرته راپورته نه شي، په اسلام کې د کفو (برابري) د مسئلې دا حکمت دی،

ددې لنډ وضاحت وروسته اوس مسئله لیکم: د یو اوچتې کورنۍ سړی د خپل پریښته صورته لور نکاح د هغې په خوښه د کوم نوي مسلمان حبشي سره کوي؛ نو اسلام صرف دا نه چې دا جائز گڼي^{۱۱} بلکې د هغې ستاینه کوي، د اسلام اصلي مساوات دا دي،

۱۱ اولزم النکاح ولو بغین فاحش او بغیر کفو ان کان الولی ابا وجداً لم یعرف منهما سوء الاختیار. (درمختار مع ردالمحتار ج: ۳ ص: ۶۶، باب الولی). ولی البحر (ج: ۳ ص: ۱۲۸) باب الأولیاء والأکفاء: بخلاف ما اذا زوجها الأب والجد، فإنه لا خيار لهما بعد بلوغهما لأهما كاملاً الراي... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

اوس دويم صورت كله چې د يو شريفې كورنۍ نجلۍ په خپل عشق او جذبه د يو داسې هلك سره نكاح وكړي چې په حسب، نسب، شرف، دين، تقوى، علم، فضل، مال او په هر لحاظ سره ددې ښځې برابر نه وي او دا عقد د مور پلار او خپلوانو بې خوښې وي؛ نو ځكه خو رسته هم د يو ځاى والي د ښځې خاوند د دوه څاروو په ډول د تړلو نوم نه دى. بلكې ددې څه حقوق هم شته او اسلام دا گوري چې په دې حالاتو كې ددې پاكي دوستۍ نازك حقوق د خپلو ټولو پراخيو سره ادا نه شي؛ نو ځكه د مور- پلار او وليانو بې خوښې نكاح ته چې د برابرۍ خيال پكښې نه وي ساتل شوى داسې عقد ته ناروا ويل،^{۱۱} دا ددې لپاره چې د ټولو فتنو او جنگونو دروازه په ښه ډول بنده شي، كه تاسو په دې خبرو پوره فكر وكړئ؛ نو زما اميد دى چې د اسلام فطرتي دين كېدل به هم تاسو په ښه شان سره ومنئ!

په غير كفو كې نكاح باطله ده

سوال: كه هلك او نجلۍ يو بل خوښ كړي او د نجلۍ والا كورنۍ دا رواج وي چې هغوى د خپلو خپلوانو نه بهر نجلۍ نه وركوي او كوم هلك چې نجلۍ خوښوي هغه په خپلوانو كې نه راځي، تعليم، اخلاق او مالي حيثيت سره هم د نجلۍ نه كم نه دى او هغوى دواړه د خپلې كورنۍ نه په پټه واده كوي. آيا دا نكاح جائز ده او كه نه؟

جواب: كه هلك په هر ډول د نجلۍ د حيثيت برابر وي چې د نجلۍ وارثانو ته ددې نكاح نه كوم عيب نه وي؛ نو دا نكاح صحيح ده.^{۱۲}

سوال: كه د نيكه او وروڼو په غير موجودگۍ كې نكاح باطل وي؛ نو د شريعت مطابق ددې نكاح د نه كېدلو علت څه دى؟

جواب: كه په كفو كې وي؛ نو نكاح يې جائز ده^{۱۳} او كه په غير كفو كې وي نو نكاح يې باطل ده.^{۱۴}

... بقیه د ترمخ [وافر الشفقة فيلزم العقد بمباشرهما. أيضاً: هداية ج: ۲ ص: ۳۱۷].

۱۱ ان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الانعقاد أصلاً إذا كان لها ولی لم يرض به قبل العقد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، فصل في الأكفاء، طبع دار المعرفة، بيروت).

۱۲ ان المرأة إذا زوجت نفسها من كفؤ لزم على الأولياء. (رد المحتار ج: ۳ ص: ۲۶۷، باب الولي، طبع ايج ايم سعيد كراچي، أيضاً: البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۱۷، باب الأولياء والأولياء والأكفاء، طبع بيروت).
۱۳ ايضاً.

۱۴ وان زوجت من غير كفؤ لا يلزم أو لا يصح. (رد المحتار ج: ۳ ص: ۸۵، باب الولي، طبع سعيد كراچي).
وفي البحر الرائق: وان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الانعقاد أصلاً إذا كان لها ولی ولم يرض به قبل العقد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، باب الأولياء والأولياء).

په پردې خاندان کې واده کول روا دي

سوال: د ځينو مسلمانانو خلکو کورنۍ د خپلوانو نه پرته په نورو مسلمانانو کې دوستي داسې ګڼي لکه حرامه چې وي، مهرباني وکړي او دا راته واضحه کړي چې د دوی دا کار د شريعت له مخې څنگه دی؟ ددې ډول نکاح نه يو کس ډېر سخت مخالف دی چې د هغه د پلار په نکاح کې د پردې خاندان دوه ښځې دي او د زوی په کور کې يې هم د پردې خاندان ښځې دي ددې سړي د مخالفت شرعي حيثيت څه دی؟

جواب: د خاندان په محدوده دايره کې واده کولو باندې د ځينو کورنيو له طرفه چې کوم زور وي دا شرعا بالکل غلط او حرام کار دی^{۱۱}، د نجلی او د هغې د مور - پلار په خوښه په بل اسلامي کورنۍ کې هم نکاح کولی شي او په دې کې شرعا څه د عيب خبره هم نشته، که د بل خاندان هلک نیک وي او په خپل خاندان کې داسې رشته نه وي؛ نو د پردې خاندان داسې ښې رشتې ته ترجيح ورکول غوره دي.^{۱۲}

په غیر کفو کې د مور- پلار بې اجازې نکاح نه کيږي

سوال: آیا کومه مسلماننه بالغه نجلی دخپل مور- پلار د خوښې پرته په خپله خوښه واده کولی شي یا نه؟

جواب: د نجلی نکاح خو مور- پلار ته کول پکار دي او هغوی ته پکار ده چې د نجلی د خوښې لحاظ ضرور وساتي، د نجلی د مور- پلار نه په پټه نکاح کول د حیا خلاف کار دی او که چېرته هلک د کم حيثيت څښتن وي؛ نو داسې نکاح له سره نه کيږي.^{۱۳}

په غیر کفو کې بې اجازې نکاح نه کيږي

سوال: یوه نجلی د مور- پلار د پرته د عدالت نه اختیار خط راواخيست او د خپل مخکنی موټروان سره یې نکاح وکړه، اوس مونږ دا معلومول غواړو چې ایا دا نکاح صحیح ده یا پلار

۱۰ اقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يدخل الجنة قاطع. (مشکوٰۃ ص: ۴۱۹). أيضاً: عن عبدالله بن أبي أوفى قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: لا تزل الرحمة على قوم فيهم قاطع رحم. (مشکوٰۃ ص: ۴۲۰، باب البر والصلة).

۱۱ كما في حديث أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تنكح المرأة لأربع، لما لها، ولحسبها، ولجملها، ولدينها، فاظفر بذات الدين. (مشکوٰۃ ص: ۲۶۷، كتاب النكاح، الفصل الأول، طبع قديمي كتب خانه كراچي).

۱۲ ان المفتي به رواية الحسن عن الإمام من عدم الأنعقاد أصلاً إذا كان لها ولي لم يرض به قبل العقد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، باب الأولياء والأكفاء، طبع دار المعرفة، بيروت).

ته د فسخ کولو حق حاصل دی، په داسې حال کې چې نجلی د میمن کورنۍ څخه ده، هلک پښتون دی. د عاداتو او اخلاقو په اعتبار سره په هلک او نجلی کې زیات توپیر دی. مالي اعتبار سره هم هلک کمزوری دی، نجلی ته د خپل حیثیت مطابق خرچه هم نه شي ورکولی، د مور-پلار دا خیال دی چې موجوده نکاح غیرقانوني او غیر شرعي ده، د نجلی په کورنۍ باندې د بدنامۍ تور داغ دی حال دا چې د هلک یوه ښځه له مخکښې هم موجوده ده، اوس به زموږ لپاره د خلاصون لاره کومه یوه وي؟

جواب: که د هلک او نجلی په منځ کې د نسب په اعتبار سره، د مال په اعتبار سره، د دین په اعتبار سره یا د کاروبار په اعتبار سره برابروالی نه وي؛ نو د مور-پلار د خوښې پرته شوې نکاح شرعاً صحیح نه ده او ددې دواړو تر منځ جدایی واجب ده، په یاد سوال کې د کاروبار او مال په اعتبار سره هلک او نجلی برابر نه دي، ځکه نکاح نه ده شوې، د دواړو په منځ کې جدا والی ضروري دی، نجلی او هلک که چېرته په جدا والي باندې خوښ نه وي؛ نو د نجلی مور-پلار کولی شي چې عدالت ته رجوع وکړي، په هر حال د نجلی په خوښه او د مور-پلار د خوښې خلاف په پردي خاندان کې چې کومه نکاح شوې هغه صحیح نه ده،^{۱۱}

په خوښه پټه نکاح کول غلطه ده

سوال: یو هلک نجلی په خوښه واده کړه، د دواړو مور-پلار به خبره وو، لږ وخت وروسته د نجلی تره د پولیسو په ذریعه نجلی کور ته راوسته او ددې دویمه نکاح یې وکړه چې لومړنۍ نکاح یې په ماشومتوب کې شوې وه، اوس که هلک ثبوت وړاندې کړي چې کله ما نکاح کوله؛ نو نجلی بالغه وه، په داسې صورت کې کومه نکاح صحیح شوه؟ لومړۍ که دویمه؟

جواب: نجلی که چېرته د خپل اولیاؤ د اجازې پرته په غیر کفو کې واده کول غواړي؛ نو دا نکاح یې نه کیږي^{۱۲}، د مور-پلار په بې خبرۍ کې چې کوم ودونه کیږي هغه عموماً هم داسې وي؛ نو ځکه په یاد شوي صورت کې لومړۍ نکاح غلطه او دویمه صحیح ده،

د سید نکاح د غیر سید سره

سوال: زموږ په هېواد (پاکستان) کې داسې خلک شته چې سیدان دي، دوی په بله کورنۍ کې یا چې بله کورنۍ وي او غواړي په سیده کورنۍ کې واده وکړم، آیا دا جائز دي که ناجائز؟ ددې تفصیل بیان کړئ!

۱۱ ایضاً.

۱۲ ان المفتی به رواية الحسن عن الإمام من عدم الأنقاد أصلاً إذا كان لها ولی لم یرض به قبل العقد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، باب الأولیاء والأکفاء، طبع دار المعرفة، بیروت).

جواب: د نجلی او د هغې د مور پلار په خوښه د هر مسلمان سره نکاح صحیح ده. برابره خبره ده که نجلی د شریف خاندان څخه وي او هلک د بېلګې په ډول نوره مسلمان شوی وي. لیکن که مور پلار دا نکاح د نجلی د اجازت نه غږ کوي یا یې نجلی د مور پلار د اجازت نه بغیر کوي نو بیا ناجائز ده.^{۱۲}

سید د غیر سید سره نکاح کولی شي

سوال: د سید قوم ښځې نکاح د غیر سید سړي سره کېدای شي، مونږ یو ښه صاحب لرو هغه وایي چې حضور ﷺ په خپله سید نه و بلکې سید حسن رضی الله عنه او حسین رضی الله عنه ته وایي. نو په تفصیل سره د دې مسئلې وضاحت وکړئ!

جواب: څنگه چې د دې شاه صاحب په نزد حضور ﷺ سید نه و، دغه راز حضرت علي رضی الله عنه هم سید نه شو. د حضور ﷺ لور حضرت فاطمه رضی الله عنها سیده وه د دې سیدې نکاح حضور ﷺ د غیر سید سره وکړه، بلکې د حضور ﷺ ټولې لورګانې سیدې وې، د دوی نکاح د غیر سید سره شوي دي. بیا د حضرت علي رضی الله عنه د ټولو لورګانو نکاح ګانې د غیر سید خلکو سره شوي دي، که چېرته د شاه صاحب په نزد د نن سبا سیدان د حضرت فاطمې رضی الله عنها او د هغې د اولاد نه زیات غوره وي؛ نو زه دی مسلمان هم نه تصور کوم، ځکه چې تر ننه پورې کوم امام او فقهې دا ونه ویل چې د سیدزادې نکاح د غیر سید سړي سره نه کېږي، شاه صاحب ته کېدای شي معلومه نه وي چې زین العابدین رضی الله عنه د خپلې لور نکاح د خپل یو آزاد شوي مریي (غلام) سره کړې وه.^{۱۳}

په پټه د سیدې نجلی نکاح د غیر سید سړي سره نه کېږي

سوال: زه او مشتاق په یو بل عاشقان یو، مشتاق زما کور ته رسته راولېږل، مګر زما کورنۍ ورته انکار وکړ چې مونږ سیدان یو، بهر خلکو ته واده نه ورکوو، مونږ مایوسه شو او خاتنه مو د پنځو کسانو په شاهی کې په ټولو کاغذونو باندې نکاح خط ولیکلو او ایجاب - قبول مو وکړ، شیریني مو ووېشل، مونږ له ځانه سره ویل چې عدالت ته به وروسته لاړ شو،

۱ اولزم النکاح ولو بغبن فاحش بنقص مهرها وزیادة مهرها أو زوجها بغیر کفء أو ان کان الولی المزوج اثماً وجداً ..... لم یعرف منه سوء الاختیار. (درمختار ج: ۳ ص: ۶۶ باب الولی، ایضاً: هدایة ج: ۲ ص: ۳۱۷، طبع ملتان).

۱۱ لا یفقد عقد الولی علیها بغیر رضاها. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۱۰). وان المفتی به رواية الحسن علی الإمام من عدم الانعقاد أصلاً اذا کان لها ولی لم یرض به. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷، طبع بیروت).

۱۲ وقال سفیان بن عیینة: کان علی بن الحسین یقول ..... وذكروا انه زوج أمه من مولی له، وأعتق أمه فتزوجها. (البداية والنهاية ج: ۹ ص: ۱۰۸، علی بن الحسین، طبع دار الفکر).

مگر اوس حال دا دی چې د یوڅو وجو لامله عدالت ته نه شو تلای، ایا زموږ مخکینی نکاح پوره ده که نه؟

جواب: د سوال نه معلومېږي چې نجلی سیده ده او د هلک تعلق د کوم غیر سیدې کورنۍ سره دی. که هلک سید نه وي؛ نو هغه د سیدې نجلی کفو نه دی، یعنې خانداني اعتبار سره دواړه برابر نه دي. داسې رشته د مور-پلار په اجازت کیږي؛ خو د مور او پلار بې اجازې بیا هم نه کیږي؛ نو نکاح صحیح نه شوه، پکار ده چې تاسو دواړه کله عدالت ته ځئ؛ نو د مور او پلار نه اجازت وغواړئ، ځکه چې ستاسو د مور او پلار بې اجازې عدالت ته تللو سره بیا هم نکاح نه کیږي.^{۱۱}

د عقیدې په لحاظ له چا سره نکاح ناجائز ده؟

د مسلمانې بنځې نکاح د غیر مسلم سره حرامه ده

سوال: آیا یوه مسلمانې بنځه د اړتیا یا بې اسرې کېدو له امله د کوم عیسایي سړي سره واده کولی شي؟ په داسې حال کې چې مخکې یې د کوم مسلمان سړي سره واده شوی و او د هغه نه یې یوه لور هم شته، اوس د عیسایي سړي نه هم دوه بچي لري، آیا مسلمانې بنځه د عیسایي سره واده کولی شي؟ آیا هغه خپل مذهب بدلولی شي یعنې د مسلمانۍ نه عیساینه کېدای شي؟ په قرآن او حدیث کې ددې سزا څه ده؟

جواب: د یو مسلمانې بنځې نکاح د غیر مسلم سره نه کیږي^{۱۲}، دا جائز ګڼل کفر دی^{۱۳}، دې بنځې ته پکار دي چې ددې سړي نه سمدستي جدا شي او د خپلې ګناه نه توبه وباسي او کومو خلکو چې دې واده ته جائز ویلي وي هغوی دي هم توبه وباسي او د خپلو نکاحونو او ایمان تجدید دي وکړي او د کوم مسلمان عیسایي جوړېدلو اراده هم کفر دی^{۱۴}، الله دي پناه راکړي،

۱۱ وان المفتی به رواية الحسن عن الامام من عدم الانعقاد اصلاً اذا كان لها ولی لم یرض به. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۳۷ فصل في الأكفاء طبع دار المعرفة بیروت). نفذ نکاح حرة، مکلفة بلا ولی، وله الاعتراض في غير الكفو، وروی الحسن عن الامام عدم جوازه، وعليه فتوى قاضی خان، ولهذا أصبح وأحوط والمختار للفتوي في زماننا. (مجمع الأفرج ج: ۱ ص: ۴۸۸، باب الأولياء والأکفاء، طبع دار الكتب العلمية، بیروت).
۱۲ قال الله تعالى: "ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا" (البقرة: ۲۲۱). وفي البدائع (ج: ۳ ص: ۴۶۵) كتاب النکاح (طبع دار الكتاب العلمية): ومنها اسلام الرجل اذا كانت المرأة مسلمة، فلا يجوز انکاح المؤمنة الکافر، لقوله تعالى: ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا، ولأن في انکاح المؤمنة الکافر خوف وقوع مؤمنة في الکفر..... الخ. (أيضاً: فتاوي هندیة ج: ۱ ص: ۲۸۲، کتاب النکاح، طبع رشیدیة).

۱۳ أو الأصل ان من اعتقد الحرام حلالاً فان كان حراماً لغيره کمال الغير لا یکفر، وان كان لعينه فان كان دليله قطعياً کفر. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۲۲۳، باب المرتد).

۱۴ أو في المحيط من رضی بکفر نفسه فقد کفر أى إجماعاً. (شرح فقه اکبر ص: ۲۲۱ طبع لاهور).

د خاوند په مرتد کېدو نکاح فسخ شوه

سوال: زما عمر ۳۰ کاله دی، زما پلار په (پي ای ای) کې موټروان و چې اوسمهال تقاعد شوی دی، زما یو ورور دی چې اوس سبق وایي زما مور د زړه مریضه ده، واده مې د مور - پلار په خوښه د خپل ترور د زوی سره په انډیا (هندوستان) کې شوی و، زما د خاوند نوم شیخ سعید دی، د هغه څخه دوه زامن لرم، د مشر هلک عمر ۱۳ کاله او د کشر هلک عمر ۱۱ کاله دی. زما خاوند اوس هندو شوی دی، په انډیا کې د شوشنا په نوم د هندوانو په یو تحریک کې شمولیت لري. شراب څښي، بنځې کورته راوړي، قرآن شلوي او په هغې باندې شراب اړوي او په گډاگډا کې وایي چې: وگوره! "ستا الله زما هیڅ نه شي کولی" دا وایي چې: کله زه مړ شم؛ نو ما په اور وسوځوه! مولانا صاحب! ده ماته څو ځله د خپلو هندوانو دوستانو سره چې کور ته یې راوړي دا ویلي چې له دوی سره ناجائزه کړنه ترسره کړه! هر کله چې زه ددې ټولو کارونو نه انکار وکړم؛ نو هغه مې ډېره زیاته وهي او په سگریټ باندې مې سوځوي. کله چې مې مور او پلار خبر شول، نو زه یې د ماشومانو سره د انډیا نه پاکستان ته راوستل، زه چې پاکستان ته راغلې يم؛ نو زما دوه کاله اووه میاشتې شوي دي. زما د خپل خاوند سره هیڅ رابطه نشته، هغه ماته نه څه خط او نه څه خرچه رالېږي، زه د کور په خوا کې یوه مغازه (کارخانه) کې کار کوم او د خپلو ماشومانو تربیه ورباندې کوم، مولانا صاحب! د قرآن او سنت په رڼا کې ووايي چې ایا اوس هم زما د داسې سړي سره نکاح شته او که ختمه شوې ده؟ (زما خاوند په کور کې د هندوانو عبادت خونه (مندر) جوړ کړی دی او د چارشنبې په ورځ سهار ماښام په هغې کې عبادت کوي او ماته د لمونځ او روژې هیڅ اجازه نه نه راکوي)

جواب: کومې پېښې چې په سوال کې لیکل شوي دي، په شرط ددې چې صحیح وي؛ نو د خاوند د مرتد کېدو وروسته نکاح فسخ شوه^۱، دا چې په دومره وخت کې عدت هم ختم شوی دی لهذا که ته وغواړې؛ نو په بل ځای کې واده کولی شې، د اولني خاوند سره ستا هیڅ تعلق پاتې نه شو.

د سني نجلی نکاح د شيعه سړي سره نه کيږي

سوال: آیا د سني نجلی نکاح د شيعه سړي سره کيږي؟

۱ [وارتداد أحدهما (الزوجين) فسخ فلا ينقص عددًا عاجل بلا قضاء. (درمختار ج: ۳ ص: ۱۹۳). وفي الفتاوى الهندية (ج: ۱ ص: ۳۳۹) الباب العاشر في نکاح الکفار: ارتد أحد الزوجين عن الاسلام وقعت الفرقة بغیر طلاق في الحال قبل الدخول وبعده ..... الخ.]

جواب: کوم شيعه چې د کفر عقیده لري، مثلاً قرآن کریم کې د کمو او زیاتو قائل وي، یا په حضرت عائشه رضی الله عنها باندې تهمت پورې کوي، یا حضرت علي رضی الله عنه د الوهیت په صفاتو موصوف مني، یا دا عقیده لري چې حضرت جبریل علیه السلام په غلطۍ سره په حضور صلی الله علیه و آله باندې وحی راوړه، یا د بل ضرورت دین منکر وي، داسې سړی بیخي مسلمان نه دی^۱، او دده سره د هیڅ یو سني ښځې نکاح صحیح نه ده، شيعه اثنا عشریه د قرآن د تحریف قائل دي، د درې څلورو افراد نه پرته پاتې ټول جماعت د صحابه رضی الله عنهم ته «نعوذ بالله» کافران، منافقین او مرتد وايي، خپل ائمه د انبياء کرامو عليهم السلام نه غوره ګڼي؛ نو ځکه دوی مسلمانان نه دي او د دوی سره د مسلمانانو نکاح ناجائز ده، د شيعه ګانو د عقیدو او نظرياتو لپاره زما کتاب «شيعه سني اختلافات او صراط مستقیم» وګورئ!

د قادياني ښځې سره نکاح حرامه ده

سوال: د دین عالمان ددې مسئلې په باره کې څه فرمایي چې آیا د قادياني ښځې سره نکاح جائز ده؟

جواب: قاديانيان زندیق او مرتد دي، د مرتد نکاح نه د کوم مسلمان سره کېدای شي نه د کوم کافر سره او نه هم د کوم مرتد سره، په هدایه کې دی:

"اعلم ان تصرفات المرتد على اقسام نافذ بالاتفاق كالاستيلاء والطلاق ..... وباطل بالاتفاق كالنكاح والذبيحة لانه يعتمد الملة ولا ملة له، (هداية ج ۲ ص ۵۸۳)

ترجمه: خان پوه کړه! چې د مرتد د تصرفاتو څو قسمونه دي: یو قسم یې بالاتفاق نافذ دی، لکه استیلا او نکاح، دویم قسم یې بالاتفاق باطل دی، لکه: ذبیحه او نکاح، ځکه چې دا موقوف دي ملت باندې او د مرتد څه ملت نشته.

په درمختار کې دي: ولا یصلح ان ینکح مرتد او مرتدة احدا من الناس مطلقاً وفي الشامية (قوله مطلقاً) ای مسلماً او کافراً او مرتداً، (فتاوی شامی ص ۲۰۰ ج ۳)

۱. لا شک في تکفير من قذف السيدة عائشة رضي الله تعالى عنها أو أنكر صحبة الصديق أو اعتقد الألوهية في علي، أو أن جبريل غلط في الوحي، (رد المختار ج ۴، ص ۲۳۷) وهذا ان الرافضي ان كان ممن يعتقد الألوهية في علي أو أن جبريل غلط في الوحي أو كان ينكر صحبة الصديق، أو يقذف السيدة الصديقة، فهو كافر لمخالفة القواطع المعلومة من الدين بالضرورة. (رد المختار ج: ۳ ص: ۴۶، كتاب النكاح، فصل في المحرمات). وفي البحر الرائق (ج: ۳ ص: ۱۲۱، طبع دار المعرفة، بيروت) كتاب السير، باب أحكام المرتدين: ويكفر من أراد بغض النبي صلى الله عليه وسلم ..... بقذف عائشة رضي الله عنها من نسائه صلى الله عليه وسلم فقط، وبإنكاره صحبة أبي بكر رضي الله عنه)۔

ترجمه: د مرتد او مرتدې نکاح د کوم انسان (مسلمان، سره مطلق نه ده صحيح، يعنې نه د مسلمان سره او نه هم د کافر سره او نه هم د خپل مرتد سره

فتاوی عالمگیریه کې د مرتد نکاح باطله ګرځولې بیا یې لیکلې دي. فلا يجوز له ان يتزوج امرأة مسلمة ولا مرتدة ولا ذمية ولا حرة ولا مملوكة، (فتاوی عالمگیری ج ۳ ص ۵۸۰)

ترجمه: مرتد ته اجازه نشته چې د کومې مسلمانې ښځې سره نکاح وکړي، نه د کوم مرتد سره، نه د ذميې ښځې سره، نه د آزادې سره او نه هم د وینزې سره

فقه شافعي کې مستند کتاب "شرح مذهب" کې دي: "لا يصح نکاح المرتد والمرتدة لان القصد بالنکاح الاستمتاع ولما کان دمهما هدرا وجب قتلها فلا يتحقق الاستمتاع ولان الرحمة تقتضي ابطال النکاح قبل الدخول فلا ينعقد النکاح معها" (شرح مذهب ج ۱۲ ص ۲۱۲)

ترجمه: د مرتد او مرتدې نکاح صحيح نه ده، ځکه چې د نکاح نه مقصد د نکاح د فوایدو حاصلول دي. ځکه چې د هغوی وینه مباحه ده او د هغوی وژل واجب دي؛ نو ځکه د ښځې او خاوند د یو بل نه ګټه اخیستل نه موجودیږي، ځکه چې د رحمت تقاضا دا ده چې دا نکاح دي د دخول نه وړاندې باطله وګرځول شي، په دې بنا نکاح نه منعقد کیږي. د فقه حنبلي مشهور کتاب "المغنی مع الشرح الكبير" کې دي:

"والمرتدة یحرم نکاحها علی ای دین کانت لانه لم یثبت لها حکم اهل الدین الذی انتقلت الیه فی اقرارها علیه ففی حلها اولى،، (المغنی مع الشرح الكبير ج ۷ ص ۵۰۳)

ترجمه: ،، د مرتدې ښځې سره نکاح حرامه ده، برابره خبره ده که هغې هر ډول دین اختیار کړی وي، ځکه چې هغه کوم دین ته اوښتې د هغې لپاره د دین د خلکو حکم ثابت نه دی چې د هغې په وجه هغه په دې دین باندې برقراره وساتل شي؛ نو ددې نه د نکاح د حلالولو حکم په اعلی درجه ثابت نه شو، ددې حوالو څخه دا ثابته شوه چې د قادیاني مرتد نکاح صحيح نه ده بلکې محض باطله ده.

سوال: د اولاد شرعي حیثیت به څه وي؟

جواب: کله چې پورته دا خبره معلومه شوه چې دا نکاح صحيح نه ده؛ نو ښکاره ده چې د قادیاني او مرتدې نه پیدا شوی اولاد به هم پاک اولاد نه وي؛ خو دا چې پورته ددې سړي د مسلمان کېدو کوم صورتونه ذکر شو، که چېرته هغه صورتونه وي؛ نو دا د شبهې نکاح شوه او ددې اولاد به جائز وي او دا اولاد به د مسلمان پلار تابع وي او دوی به مسلمانان وي.

سوال: ددې سړي سره د ژوند په ضروري چارو کې اړیکې ساتل څه حکم لري؟ د عامو خلکو دا رایه ده چې دده مذهب له ده سره دی زموږ دده د مذهب سره څه کار دی، دا زموږ مسائل

حل کوي: نو د شريعت له مخې ددې څه حکم دی؟

جواب: دې سړي چې تر څو قادياني بنسټه جدا کړې نه وي تر هغه پورې له ده سره تعلقات ساتل ناجائز دي، کوم خلک چې د مذهب نه بې پروا دي او د دنيوي گټو لپاره دده سره اړيکې ساتي هغوی سخت گناه کار دي، که هغوی ته خپل ايمان گران وي او د قيامت په لويه ورځ د رسول الله ﷺ د شفاعت غوښتونکي وي؛ نو هغوی ته ددې نه توبه ويستل پکار ده او تر څو پورې چې دې سړي دا مرتده قاديانيه جدا کړې نه وي دهغه نه ټول معاشرتي تعلقات قطع کول پکار دي، د حق تعالی شانۀ وينا ده:

الَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٨﴾

(سورة: ٥٨، المجادلة: ٢٢)

ترجمه: کوم خلک چې په الله تعالی او د قيامت په ورځې (پوره - پوره) ايمان لري تاسو به هغوی ونه گورئ چې هغوی د داسې خلکو سره دوستي کوي چې د الله او د هغه د رسول خلاف وي، برابره خبره ده چې هغوی د دوی پلار يا زوی يا ورور يا قبيله ولې نه وي، ددغو خلکو په زړونو کې الله تعالی ايمان ښه کلک کړی دی او دې (زړونو) ته يې په خپل فيض سره قوت ورکړی دی (د فيض نه مراد نور دی)، او دوی به په داسې باغونو کې داخل کړي چې د هغو لاندې به ولې بهيرې چې په هغې کې به دوی هيمشه اوسېږي، الله تعالی به د دوی نه راضي وي او دوی به د الله تعالی نه راضي وي، دا خلک د الله تعالی ډله ده.

سوال: که چېرته چا ته شک وي چې مرتد خو هغه دی چې د اسلام نه واوړي؛ نو کوم سړی چې مخکې مسلمان ؤ بيا وروسته مرزايي شو هغه مرتد شو؛ خو کوم سړی چې پيدايشي قادياني وي؛ نو هغه خو مرتد نه دی ځکه چې ده د اسلام په پرېښودلو سره د قاديانيت کفر نه دی اختيار کړی بلکې دی خو د اول نه کافر دی، هغه څنگه مرتد شو؟

جواب: ددې شېبې خواب دا دی چې هر قادياني زندیق دی، زندیق هغه سړی دی چې د اسلام خلاف عقائد ولري. ددې باوجود د اسلام دعوه کوي او د باطلو تاويلاتو په ذريعه خپل عقائد عين اسلام گڼي^۱ او د زندیق حکم بعينه د مرتد دی، البته د زندیق او مرتد ترمنځ

۱. ان الزنديق يموه كفره ويروج عقيدته الفاسدة ويخرجها في الصورة الصحيحة ولهذا معنى ابطان الكفر فلا ينافي اظهاره الدعوي. (ردالمحتار ج: ٤ ص: ٢٤٢، باب المرتد، طبع ايچ ايم سعيد)۔

توپیر دا دی چې د مرتد توبه په اتفاق سره قبلېږي^{۱۱} او د زندیق د توبې په قبلېدو او نه قبلېدو کې اختلاف دی^{۱۲}، ددې یو توپیر نه پرته په پاتې نورو ټولو حکمونو کې مرتد او زندیق سره برابر دي؛ نو ځکه قادیاني مرزايي برابره ده که پیدایشی مرزايي وي یا په اسلام پریښودلو سره مرزايي شوی وي په دواړو صورتونو کې دده حکم د مرتد دی

د مسلمانې نجلۍ نکاح د قادیاني سره نه کیږي

سوال: که مسلمانې نجلۍ د قادیاني هلک سره په مینه کې اخته شي او دواړه د واده کولو خواش څرگند کړي، دې صورت کې به نجلۍ په خپل مذهب باندې اوسي او هلک به خپل مذهب باندې، ایا نکاح یې صحیح ده او که نه؟ که نجلۍ واده کوي؛ نو آخرت کې به په کومو خلکو کې شمارل کیږي؟

جواب: قادیانيان مرتد دي^{۱۳}، د دوی سره نکاح نه کیږي^{۱۴}، نجلۍ به ټول عمر د زنا په گناه کې اخته وي، څنگه چې د (سکه) په عشق کې اخته شي او د هغه سره واده وکړي.

سوال: د مسلمانې نجلۍ د واده مرستندویه چې د قادیاني سره یې کوي، په داسې حال کې چې قادیاني هلک خپله خو ځله د واده نه انکار کړی و او د مینه کونکي نجلۍ ملگري په څه طریقه خوشحاله کړي چې په هغې کې د نجلۍ د مذهب بدلولو هیڅ امکان نشته؛ نو په شریعت کې د نجلۍ لپاره کومه سزا ده؟ آیا کله چې نجلۍ د مسلمانې کورنۍ څخه وي او د غیر مسلمان هلک سره د واده کولو اراده وکړي، ددې لپاره شرعي سزا او د مرسته کوونکو خلکو سزایې څه ده؟

۱ اوکل مسلم ارتد فتوبه مقبولة إلا جماعة من تکررت ردتہ. (درمختار ج: ۴ ص: ۲۳۱، باب المرتد، طبع ایچ ایم سعید).

۲ والثانی یفید الزندقۃ، فبعد أخذه لا تقبل توبته اتفاقاً فیقتل، وقبله اختلف فی قبول توبته، فعند أبي حنيفة تقبل فلا یقتل وعند بقية الأئمة لا تقبل ویقتل حدًا. وفي الشامية: و حاصل کلامه أن الزندیق لو تاب قبل أخذه، أى قبل أن یرفع إلى الحاکم، تقبل توبته عندنا وبعده لا اتفاقاً و ورد الأمر السلطانی للقضاة بأن ینظر فی حال ذالک الرجل ان ظهر حسن توبته یعمل بقول أبي حنيفة وألاً فبقول باقی الأئمة، وأنت خبر بان هذا مبني على ما مشى علیه القاضی عیاض من مشهور مذهب مالک وهو عدم قبول توبته و أن حکمه حکم الزندیق عندهم، وتبعه البزازی كما قدمناه عنه، وكذا تبعه فی الفتح، وقد علمت أن صریح مذهبنا خلافه كما صرح به القاضی عیاض وغيره. (الدر المختار مع ردالمحتار ج: ۴ ص: ۲۳۵، باب المرتد، مطلب مهم فی حکم ساب الانبياء، طبع ایچ ایم سعید).

۳ اذا لم یعرف أن محمدًا آخر الانبياء فليس بمسلم لأنه من الضروریات. (الأشباه والنظائر ج: ۲ ص: ۹۱، کتاب السير، باب الردة، طبع إدارة القرآن). أيضاً: وان انکر بعض ما علم من الدین ضرورة کفر بها. (الدر المختار مع الرد ج: ۱ ص: ۵۶۱، طبع ایچ ایم سعید).

۴ الفلا یجوز له أن یتزوج امرأة مسلمة ولا مرتدة ولا ذمیة ولا حرة ولا مملوكة. (فتاوی عالمگیری ج: ۳ ص: ۵۸۰)

جواب: د غیر مسلم سره واده کول جائز گڼونکی کافر دی^{۱۱} دنجلۍ امداد کونکي که د قادیاني هلک سره ددې واده جائز گڼلی وي؛ نو هغوی دي د خپل ایمان او نکاح تجدید وکړي^{۱۲}

سوال: د کوزدې کېدلو نه وروسته د هلک یا مسلمانې نجلۍ له طرفه یا د دواړو له طرفه په شریکه وېشل شوي متایان او شیریني او هغوی ته مبارکباد ویل جائز دي او که نه؟ که چېرته متایان خوړل یې روا شي او مبارکباد ورکول شي نو ددې د جواز وجه څه ده؟ حال دا چې د دوی نکاح ناجائز ده او دا په یو ناجائز کار باندې وېشل شوي دي؟

جواب: متایان خوړل او مبارکباد ورکول هم د خوښۍ نښه ده، داسې خلکو ته هم د ایمان او نکاح تازه کول پکار دي^{۱۳}.

سوال: د شیریني د خوړلو په جواز باندې زما یو ملگري دلیل ورکړی چې په هندوستان کې به مسلمانانو د خپلو هندو ګاونډیانو د واده په تقریباتو کې شرکت کولو او خوراک به یې هم کولو؛ خو زما نظریا دا دی: چې هغه د هندوانو په خپل منځ کې واده و، د یو مذهب معامله وه، لیکن دلته مسئله دا ده چې مسلمانانې نجلۍ هم اوس مرته شوه یا به شي، لهذا دا د یو مرتد یا زندیق په اضافه باندې یا د نجلۍ په مذهب بدلولو باندې، د اسلام نه د اوږدولو په خوشحالی کې متایان دي، همدا راز دا هم ووايي چې چا متایان خوړلي دي او په دې کار باندې هلک نجلۍ ته (د کوزدې په تړلو باندې) مبارکباد ورکړی وي، اوس هغوی څه وکړي؟ که چېرته هغوی په ناپوهۍ کې داسې کړي وي، که چېرته هغوی سره له پوهې دا ناجائز فعل کړی وي اوس به هغوی څه کوي؟

جواب: د غیر مسلمو په خپل منځ کې واده ته مبارکي ورکول دا خو یو رواج دی؛ خو که چېرته د مسلمانې نجلۍ عقد د کوم غیر مسلم سره وشي یا نعوذ بالله کومه مسلمانې نجلۍ مرته شي او د غیر مسلم سره نکاح وکړي؛ نو په دې صورت کې هیڅ مسلمان په مبارکۍ کې نه دی لیدل شوی، بلکې د غیرتمنو مسلمانانو داسې مثالونه شته چې داسې مردار خلک یې د ځمکې او خلکو له مخه لیري کړي دي، په هر حال کوم خلک چې په دې کې اخته دي دوی ته

۱۱ من اعتقد الحرام حلالاً (الی قوله) فان کان دلیله قطعياً کفر. (ردالمحتار ج: ۴ ص: ۲۲۳، کتاب الجهاد، باب المرتد، مطلب فی منکر الأجماع، طبع ایچ ایم سعید).

۱۲ ما یكون کفرًا اتفاقاً یبطل العمل والنکاح ..... وما فیہ خلاف یؤمر بالأسفغفار والتوبة و تجدید النکاح. (درمختار ج: ۴ ص: ۲۴۷، کتاب الجهاد، باب المرتد، طبع ایچ ایم سعید).

۱۳ اذا رأى منکرًا معلومًا من الدین بالضرورة فلم ینکره ولم یکرهه واستحسنه ورضی به کان کافرًا. (مرقاة المفاتیح ج: ۵ ص: ۳، باب الأمر بالمعروف، طبع أصح المطابع، ممبئی). أيضًا: ما یكون کفرًا اتفاقاً یبطل العمل والنکاح. (درمختار، کتاب الجهاد، باب المرتد ج: ۴ ص: ۲۴۷، طبع ایچ ایم سعید).

توبه ويستل پکار ده، د خپل ايمان او نکاح تازه کول پکار دي.^{۱۱}

د قادياني مسلمان نه ښځه درواغ وايي

سوال: زموږ په کلي کې يوه ښځه ده چې ماشومانو ته د قرآن د ناظرې تعليم ورکوي، همدا

راز د محلي ښځې ترې د تعويد او ديني مسئلو په اړه هم دغې زنانه ته رجوع کوي؛ خو اوس

ښه معلومه شوه چې ددې خاوند قادياني دی، د دغې ښځې نه پوښته وشوه؛ نو هغې وويل:

که زما خاوند قادياني وي؛ نو څه چل وشو، زه خو مسلمانم، زما عقیده زما سره او د هغه

عقیده د هغه سره ده، د هغه د عقائدو اثر په ما نه کيږي، ستاسو نه دا پوښته کوم چې:

۱ د کوم مسلمان سرې يا ښځې چې د قادياني مذهب سره يې تړاو وي تعلقات ساتل څنگه دي؟

۲ د کليوالو په شرعي معاملاتو کې دې ښځې ته رجوع کول همدا راز د معاشرتي تعلقاتو د

ساتلو شرعي حکم څه دی؟

جواب: د مسلمانې ښځې نکاح د غير مسلم سره نه کيږي^{۱۲}، نه د قادياني سره نه د کوم بل

غير مسلم سره او نه هم کومه مسلمان ښځه د قادياني په کور کې اوسېدای شي، نه د هغه

سره د ښځې خاوند تعلق ساتل پکار دي، دغه ښځه چې ياد يې په سوال کې وشو، که دې ته دا

مسئله معلومه نه وي؛ نو دې ته دي دا مسئله وښودل شي، د مسئلې معلومېدو نه وروسته

دې ته پکار دي چې هغه قادياني مرتد نه سمدستي جدا شي او که چېرته هغه د مسئلې

معلومېدو نه وروسته هم د خپل عادت سره سم د قادياني سره اوسيږي؛ نو پوه شئ چې هغه

هم قادياني شوې ده، يوازې ساده مسلمانانو ته د چل وړو کولو لپاره خپل ځان مسلمان

څرگندوي، د محلي مسلمانان دي خبر کړي چې ددې سره هم تعلق پرې کړي او دې سره هغه

سلوک وکړي چې د قادياني مرتد سره يې کوي، ددې نه د بچو قرآن کریم ويل، تعويد

اخيستل، په ديني مسئلو کې دې ته رجوع کول او ددې سره معاشرتي تعلقات ساتل دا ټول

حرام دي.^{۱۳}

۱۱ ايضاً تيره شوې حواله.

۱۲ قال الله تعالى: "وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا" (البقرة: ۲۲۱). ايضاً: ومنها اسلام الرجل اذا كانت

المرأة مسلمة فلا يجوز انكاح المؤمنة الكافرة، لقوله تعالى: وَلَا تَنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا، وَلَآنَ فِي انْكَاحِ

الْمُؤْمِنَةِ الْكَافِرِ خَوْفٌ وَقَوَعُ الْمُؤْمِنَةِ فِي الْكُفْرِ. (بدائع الصنائع ج: ۲ ص: ۲۷۱، كتاب النكاح، فصل في عدم

نكاح الكافر المسلمة، طبع ايج ايم سعيد) ايضاً: لَا يَجُوزُ لِلْمُرْتَدِ أَنْ يَتَزَوَّجَ مُرْتَدَةً وَلَا مُسْلِمَةً وَلَا كَافِرَةً أَصْلِيَّةً،

(عالمگیری ج: ۱ ص: ۲۸۲)

۱۳ قال الله تعالى: فَلَا تَقْعُدُوا بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ" (انعام: ۶۸) وقال تعالى: "لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِا

الله وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ" (الاحزاب: ۲۲).

د مسلمان قادیانی نجلی سره نکاح کول

سوال: زموږ په کلي کې د یو دهقان د لور واده د یو قادیانی سره وشو؛ خو ناوې د مسلمانې دعوه لري، د دوی نکاح شرعاً شوې ده او که نه؟ د ولیمې په دعوت کې د شریکو خلکو نکاح برقراره ده او که نه؟

جواب: د قادیانی حکم د مرتد دی^{۱۱}، د دوی په پروگرامونو کې شریکېدل او په خپلو پروگرامونو کې یې شریکول ناجائز دي^{۱۲}، کوم خلک چې په دې معامله کې سترگې پټوي، د قیامت په ورځ به د الله تعالی په درگاه کې ځواب ووايي، د حضور ﷺ د خفگان او زورنې حقدار به وي، د قادیانانو سره رسته کول ناجائز ده^{۱۳}، که چېرته هغه نجلی مسلماننه شوه؛ نو نکاح یې صحیح ده او که مسلماننه نه شوه بلکې قادیانیه وي؛ نو نکاح یې باطله ده، لکه څرنګه چې د سکھ او هندو سره نکاح ناجائز ده، دغه راز د قادیانی سره هم ناجائز ده. په دې سړي باندې لازم دي چې قادیانیه ښځه جدا کړي، کوم خلک چې د دوی په نکاح کې شریک شوي دي هغوی ګناه ګاره دي، هغوی دي توبه وباسي، پکار ده چې آینده داسې کار بیا ونکړي

د یو سوال ځواب

سوال: د حضرت زینب رضی الله عنها نکاح د ابوالعاص بن ابوالربیع سره شوې وه چې کافر ؤ، د حضرت ام کلثوم رضی الله عنها لومړنۍ نکاح د عتیبه سره شوې وه چې هغه هم کافر ؤ، د حضرت رقیه رضی الله عنها لومړنۍ نکاح د عتبه بن ابولهب سره شوې وه چې کافر ؤ، د حضور ﷺ د دغه دریو یادو شویو لورګانو لومړنۍ نکاح د کافرانو سره ولې شوي وي؟

جواب: تر دغه وخته پورې د کافرانو سره د نکاح منع نه وه راغلې، وروسته ترې منع راغله^{۱۴}، عتبه د خپل پلار ابولهب په وینا حضرت رقیه رضی الله عنها ته او عتیبه حضرت ام کلثوم رضی الله عنها

۱۱. اذا لم يعرف أن محمدًا آخر الأنبياء فليس بمسلم لأنه من الضروريات. (الأشباه والنظائر ج: ۲ ص: ۹۱، کتاب السير، باب الردة، طبع إدارة القرآن) أيضًا: وإن أكره بعض ما علم من الدين ضرورة كفرها. (شامي ج: ۱ ص: ۵۶۱)

۱۲. أو هذا يدل على أن علينا ترك مجالسة الملحدين وسائر الكفار عند اظهارهم الكفر والشرك وما لا يجوز على الله تعالى إذا لم يمكننا انكاره. (أحكام القرآن للجصاص ج: ۳ ص: ۲، طبع سهيل أكيدمي لاهور)۔

۱۳. أفلا يتزوج المرتد مسلمة ولأ كتابية ولأ مرتدة ولأ يتزوج المرتدة مسلم ولأ كافر ولأ مرتد. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲۵۹، طبع دار المعرفة، بيروت)۔

۱۴. .... وجدنا نكاح المشركات قد كان مباحًا في أول الإسلام إلى أن نزل تحريمهن. (أحكام القرآن للجصاص ج: ۱ ص: ۳۳۵، باب نكاح المشركات، طبع سهيل أكيدمي، لاهور پاکستان)۔

ته طلاق ورکړی وو، حال دا چې وروسته د دواړو عقد د یو بل پسې د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ سره وشو^{۱۱} او حضرت ابوالعاص رضی اللہ عنہ د جنگ بدر نه وروسته مسلمان شو.^{۱۲}

که د اولاد د کفر وېره وي؛ نو د اهل کتاب بنځې سره نکاح ناجائز ده

سوال: دلته په جرمني کې زیاتره مسلمانان هلکان د عیسویانو جینکو سره واده کوي او وایي چې مونږ په خپله خوښه کاغذي واده کړی دی، د قرآن او سنت په رڼا کې تاسو ووايئ چې د دوی دا کړنه څه حکم لري؟

جواب: که چېرته هغه نجلی اهل کتاب (عیسوي) وي؛ نو د هغوی سره نکاح جائز ده^{۱۳}، په دې شرط چې دا وېره نه وي چې ددې بنځو له وجې یې اولاد کافران نه شي، که چېرته داسې وېره وي؛ نو هیڅکله دي داسې نکاح نه کوي، ځکه نو د خپل اولاد چې د کفر په غېږ کې یې غورځوي دې سره به ګناه ګار وي.^{۱۴}

۱ او تزوج زينب أبو العاص بن الربيع ..... وأما رقية فكان قد تزوجها أولاً ابن عمه عتبة بن أبي لهب، كما تزوج أختها أخوه عتبة بن أبي لهب، ثم طلقاها قبل الدخول بهما بغضة في رسول الله عليه وسلم حين أنزل الله (تبت يدا أبي لهب الآية) وبعد فتزوج عثمان بن عفان رضي الله عنه رقية وها جرت معه إلى أرض الحبشة ..... ولما أن جاله البشير بالنصر إلى المدينة وهو زيد بن حارثة وجدهم قد ساووا على قبرها التراب، وكاف عثمان قد أقام عليها بمرضها بأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم وضرب له بسهمه وأجره، ولما رجع زوجها باختها أم كلثوم أيضاً، ولهذا كان يقال له ذو التورين، ثم ماتت عنده في شعبان سنة تسع ..... الخ. (البداية والنهاية ج: ٣ ص: ٣٢١، فصل في ذكر أولاد رسول الله صلى الله عليه وسلم، طبع قديمي كتب خانة).

۱ و ذکر ابن اسحاق ان ابا العاص اقام بمكة على كفره واستمرت زينب عند أبيها بالمدينة حتى إذا كان قبل الفتح خرج أبو العاص في تجارة لقريش، فلما قفل من الشام لقيته سرية فأخذوا ما معه وأعجزهم هرباً وجاء تحت الليل إلى زوجته زينب فاستجارها فاجارته ..... قال (أى أبو العاص) فاني أشهد أن لا إله إلا الله، وأن محمداً عبده ورسوله، والله ما منعتني عن الإسلام عنده ألا تخوف أن تظنوا أني إنما أردت أن أكل أموالكم فلما أداها الله اليكم وفرغت منها أسلمت ثم خرج حتى قدم على رسول الله صلى الله عليه وسلم ... عن ابن عباس رضي الله عنه قال: رد عليه رسول الله صلى الله عليه وسلم زينب على النكاح الأول ولم يحدث شيئاً. (البداية والنهاية ج: ٣ ص: ٣٣٢، فصل في فضل من شهد بدراً من المسلمين، طبع دار الفكر، بيروت).

۲ قال الله تعالى: "وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ" (المائدة: ٥). (وصح نكاح كتابية) وإن كره تنزيها (مؤمنة بنى) مرسل (مقرة بكتاب) مرول، وإن اعتقدوا المسيح إلها. وفي الشامية: (قوله مقرة بكتاب) في النهر عن الزيلعي. واعلم أن من اعتقد ديناً سماوياً وله كتاب مرول كصحف إبراهيم وشيث وزبور داود من أهل الكتاب، فتجوز منكاحتهم وأكل ذبائحهم. (رد المحتار مع الدر المختار ج: ٣ ص: ٤٥، كتاب النكاح، فصل في المحرمات، طبع ايج ايم سعيد، أيضاً عالمگیری ج: ١ ص: ٢٨١، كتاب النكاح، القسم السابع، البحر الرائق ج: ٣ ص: ١١٠، فصل في المحرمات).

۱ والاولى أن لا يتزوج كتابية ..... وفي المحيط: يكره تزوج الكتابية الحربية ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

عیسوی بنځې سره نکاح کول

سوال: نصاری د الله تعالی ددې قول مطابق ولا تقولوا ثلاثه. مشرکان دي او د مشرکو

بنځو سره نکاح ناجائز ده. څنگه چې د الله تعالی ارشاد دی ولا تنکحوا المشرکات. کې ددې تصریح ده. بیا د نصاری بنځو سره نکاح ولې جائز ده؟ کوم وخت چې قرآن نازل شو هغه وخت هم د قرآن مطابق هغوی مشرکان وو؛ نو زموږ د عالمانو دا خبره چې هغه وخت له دوی سره نکاح ناجائز وه او اوس جائز ده ماته صحیح نه ښکاري.

جواب: ډیرو عالمانو ته دا مشکل پېښ شوی او هغوی د اهل کتابو سره نکاح د عامو مشرکینو سره مشروط کړه؛ خو د محققینو په نزد د اهل کتابو حلت د ولا تنکحوا المشرکات، قاعدې نه مستثنی ده.^{۱۱}

سوال: تاسو وفرمایل چې د اهل کتابو حلت د ولا تنکحوا المشرکات، د قاعدې نه مستثنی ده. په دې ځواب مي تسلي ونه شوه.

جواب: مطلب دا چې نصرانیان خو یقیناً مشرکین دي، ددې سره- سره د هغوی سره نکاح کول جائز دي. ددې نه معلومېږي چې د ولا تنکحوا المشرکات، حکم د اهل کتابو لپاره نه بلکې د غیر اهل کتابو لپاره دی.

د عیسایي بنځې مسلمانې خور سره نکاح کول

سوال: زه یوه عیسایي ښځه یم، زما خاوند زما خور وټنبتول او اوکارې ته یې بوتله، هغه نجلی- هم عیسایي ده، دواړه مسلمانان شول او نکاح یې وکړه او زما شپږ بچي دي، نه یې راته طلاق راکړی دی او نه یې راته څه ویلي دي، ستاسو نه سوال دا دی چې ستاسو په

...بقیه د ترمخ] لأن الإنسان لا يأمن أن يكون بينهما ولد، فينشأ على طابع أهل الحرب، ويتخلق بأخلاقهم، فلا يستطيع المسلم قلعه عن تلك العادة. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۱۱۱، کتاب النکاح، فصل فی الحرمات، طبع دار المعرفة، بیروت، أيضاً: أحكام القرآن للجصاص ج: ۲ ص: ۲۳۶، باب تزوج الکتابیات، طبع سهیل اکیدمی).

۱] واما الآية فهي في غير الكتابيات من المشركات لان اهل الكتاب وان كانوا مشركين على الحقيقة لكن هذا الاسم في متعارف الناس يطلق على المشركين من غير اهل الكتاب، قال الله تعالى: ما يود الذين كفروا من اهل الكتاب ولا المشركين ..... فصل بين الفريقين في الاسم على ان الكتابيات وان دخلن تحت عموم اسم المشركات بحكم ظاهر اللفظ لكنهن خصصن عن العموم لقوله تعالى: والمحصنات من الذين اوتوا الكتاب من قبلکم. (بدائع الصنائع ج: ۲، ص ۲۷۱، کتاب النکاح)۔

مذهب (اسلام) کې د دې اجازت شته چې یو کس دي د دوخویندو سره نکاح وکړي؟ او دواړه په نکاح کې ساتلی شي؟ تفصیلي ځواب راکړئ. زما مقدمه په عدالت کې شروع ده

جواب: په شریعت کې دوه خویندې په نکاح کې جمع کول ناجائز دي^۱. عیسایي اهل کتاب، بنځې او خاوند کې که خاوند مسلمان شي؛ نو نکاح یې پاتې کیږي. پس ستاسو نکاح هم هغه شان شته^۲. تر څو پورې چې تاسو ته طلاق نه وي درکول شوی. تر هغه پورې ستاسو نکاح باقی ده. هغه ستاسو د خور سره نکاح نه شي کولی د عدالت ذمه واري ده چې هغوی دواړه سره جدا کړي. والله اعلم!

عیسایي بنځې سره نکاح کول

سوال: یو مسلمان د خپلې مسلمانې بنځې سره- سره په بل هېواد کې یوازې د خپل تجارت لپاره د عیسایي بنځې سره واده کول غواړي، ایا شریعت ده ته د واده اجازه ورکوي او که نه؟ که اجازه وي؛ نو د لومړني واده سره به څه کوي؟ هغه عیسایي بنځه به د هغه لپاره حلاله وي؟ ایا دا مسلمان سړي کې اېمان باقی پاتې کېدای شي؟ او دده ګټه په جومات لګول څه حکم لري؟

جواب: دا چې دا سړی له وړاندې مسلمان نه بنځه په نکاح کې لري؛ نو د عیسایي بنځې په نکاح کې هېڅ کوم مانع نشته؛ خو د نورو وجوهو په بنسټ داسې واده ناجائز دی.

اول: د اهل کتابو د کومو بنځو سره چې د نکاح اجازه ورکول شوې ده، د دې نه هغه اهل کتاب مراد دي چې د دارالاسلام اوسېدونکي وي، چا ته چې د شریعت په اصطلاح کې "ذمي" ویل کیږي. د دارالکفر اوسېدونکي نه وي، لهدا د اسلامي حکومت ذمي بنځو سره هر کله چې هغوی اهل کتاب وي نکاح ورسره جائز ده، مګر مکروه تنزیهي ده او هغه اهل کتاب چې په دارالحرب کې اوسېږي د هغوی د بنځو سره نکاح کول مکروه تحریمي ده، (مکروه تحریمي ته د حرام سره د زیات نزدې والي له امله ناجائز ویل کیږي) لهدا دا نکاح خوبه منعقد ش؛ مګر د مکروه تحریمي په وجه به ناجائز وي او کونکي به یې ګناه ګار وي.

دویم: د اهل کتابو بنځو سره د نکاح صحیح کېدو شرط دا دی چې: هغوی واقعاً اهل کتاب وي. صرف په نوم عیسایي یا یهودي نه وي، د نن سبا ډېر یهودیان او نصرانیان صرف په نوم یهودیان او عیسایان دي، ګنه نو یقیني هغوی ملحدین وي، هغوی نه کوم

[۱] حرمت علیکم امهاتکم..... وان تجمعوا بین الأخین الا ما قد سلف. (النساء: ۲۳)۔

[۲] او اذا اسلم زوج الکتابیه، فهما علی نکاحهما لانه یصح النکاح ابتداءً فلا یبقی اولی. (هدایه/ ۲/ ۳۴۷/ کتاب النکاح/ باب نکاح اهل الشرک)۔

کتاب مني، نه نبي او نه هم دين او مذهب پېژني، که دغه شان عيسايي ښځه وي چې صرف قومي لحاظ سره ورته عيسايي ويل کيږي او واقعاً ملحدين وي؛ نو د هغې سره نکاح نه کيږي. دغه راز ښځه او خاوند به په شريعت کې زنا کاران شمارل کيږي.

درېم که يو مسلمان د اهل کتاب ښځې سره واده کړی وي؛ نو د شرعي قانون له مخې به د هغه اولاد مسلمان شمارل کيږي؛ خو د غير په هېوادونو کې چې د عيسايي ښځو سره کوم ودونه کيږي د هغې نه پيدا کېدونکي اولاد د خپلې مور مذهب غوره کوي، بلکې په ځينو وختونو کې خو داسې هم وشي چې د واده نه وړاندې دواړو دا پرېکړه کړې وي چې نيم اولاد به د خاوند وي او نيم به د مور په مذهب باندې وي، که داسې شرط ولگول شي؛ نو داسې واده کونکی مسلمان به د شرط لگولو سره مرتد شي، ځکه چې هغه د خپل اولاد مرتد کېدل برداشت کړل او په دې باندې راضي شو، د چا په کفر باندې راضي کېدل هم کفر دی. لهذا داسې شرط لگولو سره به دا کس د ايمان نه ووځي او مرتد به شي او دده مخکينۍ ښځه به دده له نکاح نه ووځي.

څلورم زمونږ ساده گمان ځوانان د امريکې د شهرت غړيتوب ترلاسه کولو، د رزق گټلو لپاره ددې عيسايي ښځو په چکر کې پرېوځي؛ خو ددې هېوادونو د قانون مطابق د طلاق حق د سړو په ځای ښځو ته حاصل وي، داسې ښځې به چې د چا په جال کې داسې ساده ځوانان راغلل، دوی ته به يې د خپل قانون سره سم ښځې طلاق ورکړ، په کور او اولاد به يې ترې قبضه وکړه، دا خاوند صاحب "خسر الدنيا والاخرة" په شان په دواړه جهانونو کې برباد شو. چونکې د فقهي قاعده ده چې: "المعروف کالمشروط" يعنې د کوم شي چې عام رواج وي؛ نو هغه هم هغه شان گڼل پکار دي، گویا د واده په وخت کې دا شرط کېښودل شوی ؤ، لهذا ددې هېوادونو د قاعدې مطابق گویا دا کس په دې شرط سره نکاح کوي چې ښځه کله وغواړي ده ته طلاق ورکولای شي، په ماشومانو دي قبضه وکړي.

ددې وجوهاتو په بناء نه په خارجي هېوادونو کې د مسلمانانو ځوانانو د عيسايي ښځو سره واده کول جائز دي، په دويمه وجه خو نکاح نه کيږي، دريمه خو کفر ته نژدې ده؛ نو په دې صورت کې به د هغه د اولنۍ ښځې سره نکاح فسخ شي او څلورمه وجه کې د کفر وېره ده، البته که څه کفر په شرط کېښودل شوی نه ؤ او نه هم معروف ؤ؛ نو اولنۍ ښځه به دده په نکاح کې وي مگر دی به د عيسايي ښځې سره د نکاح کولو په وجه گناه گار وي، هذا ما عندی والله أعلم بالصواب!

د کومو بنځو سره نکاح جائز ده؟

ایا د بنځې د ناروغۍ په خاصو ورځو کې نکاح جائز ده؟

سوال: د ډیرو خلکو نه مې اوریدلي چې د بنځو د ناروغیو په خاصو ورځو کې چې په میاشت کې یو ځل ورباندې راځي د بنځې نکاح نه کیږي او که چېرته وشي: نو وروسته به بیا نکاح کوي، اوس تاسو ووايئ چې آیا په دغو ورځو کې نکاح کېدای شي او که نه؟

جواب: نکاح یې کیږي: خو د بنځې خاوند یو ځای والی صحیح نه دی. بلکې یو ځای والی به ددې ناروغۍ د تېرېدو وروسته کوي.^{۱۱}

ناجائز حمل داره بنځې سره نکاح کول

سوال: یو سړي د یوې بنځې سره زنا وکړه چې په هغې سره هغه بنځه حمل داره شوه. د حمل وروسته دواړو سمدستي نکاح وکړه، تاسو ووايئ چې بچی به حلالی وي او که حرامی؟ د دوی دواړو نکاح په شریعت کې قبلېږي او که نه؟

جواب: دابچی چې د نکاح نه مخکې د مور په خېټه شوی ددې نسب ثابت نه دی؛ خو نکاح یې صحیح ده، بیا چې د چا نطفه وي که نکاح د هغه سړي سره شوې وي؛ نو د دواړو یو ځای والی جائز دی او که نکاح د بل سره شوې وي؛ نو د ماشوم تر پیداکېدو پورې به انتظار کوي.^{۱۲}

د ناجائز حمل په صورت کې نکاح جائز ده

سوال: دیونجلۍ ناجائزه اړیکې وې، دوخت په تېرېدو سره د بنځې په خېټه ماشوم شو، اوس هغه سړی غواړي چې ددې نجلی سره نکاح وکړي، د حمل په صورت کې یې نکاح جائز ده؟

جواب: نکاح خو ددې سړي سره هم جائز ده او د بل سړي سره هم. مګر د چا چې نطفه وي

۱۱ "وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ". (البقرة: ۲۲۲) ايضاً: ويمنع الحيض قربان زوجها ما تحت ازارها كما في البحر.....يعني ما بين سرة وركبة.....الخ. (ردالمحتار / ۱ / ۲۹۲ / طبع ايج ايم سعيد / كراچي) قال والمواضع المانعة عن الوطئ مع ثبوت النكاح الى قوله احدها الحيض التفت في الفتاوى ص ۱۸۸، طبع ايج ايم سعيد

۱۲ اوضح نكاح حبلی من زنى لا حبلی من غيره اى الزنى لثبوت نسبه.....وان حرم وطؤها حتى تضع..... (فروع) لو نكحها الزانى حل له وطؤها اتفاقا والولد له ولزومه النفقة. (قوله: وضح نكاح حبلی من زنى) اى عندهما وقال ابو يوسف لا يصح، والفتوى على قولهما.....(قوله والولد له) اى ان جاء ت بعد النكاح بستة اشهر مختارات النوازل. فلو لاقى من ستة اشهر من وقت النكاح، لا يثبت النسب. (ردالمحتار مع الدر المختار / ۳ / ص ۴۸، ۴۹ / كتاب النكاح / مطلب مهم في وطء السرى / طبع ايج ايم سعيد)۔

هغه د نکاح نه پس کوروالی هم کولی شي، که چېرته د بل سره نکاح وشي: نو هغه به د ماشوم تر پیدا کېدو پورې انتظار کوي^{۱۱}

د ښځې د حمل په صورت کې نکاح کول

سوال: ستاسو نه یوې ښځې دا پوښتنه کړې وه چې زما نکاح په داسې حال کې وشوه چې د پردې سړي د نطفې نه مې په خېټه ماشوم شوی و، ددې نه اووه^۷ کاله پس واده وشو او دوه بچیان یې هم دي، د الله په خاطر مولانا صاحب! تاسو ووايئ چې زه څه کفاره ادا کړم؟ جواب کې تاسو لیکلي وو ستاسو نکاح چې د ناجائز حمل په صورت کې شوی وه نکاح صحیح وه. مولانا صاحب! سوال دا دی چې: ستاسو ځواب د کومې فقهي قاعدې لاندې دی؟ د کوم کتاب حواله راکړئ، زه به بې حده ستاسو شکر گزار شم، ځکه چې د ځینو عالمانو وینا ده د پردې سړي سره د حاملې ښځې نکاح نه کیږي، یوازې زنا کاره کولای شي چې ددغې زنا کارې ښځې سره واده وکړي، که چېرته د حاملې (بلارې) ښځې سره نکاح نه کیږي؛ نو بیا د کونډې یا مطلقې ښځې نکاح د حمل په صورت کې څه حکم لري؟

جواب: ما چې کومه مسئله لیکلې وه هغه د حنفی فقه تقریباً په ټولو کتابونو کې موجوده ده، په درمختار کې دي:

وصح نکاح حبلى من زنى..... وان حرم وطؤها حتى تضع لو نكحها الزانى حل له وطؤها اتفاقاً (شامی ج ۳ ص ۴۸ طبع جدید)

په فتاوی عالمگیری کې دي: وقال ابو حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالى يجوز ان يتزوج امرأة حامل من الزنا ولا يطؤها حتى تضع. وقال ابو یوسف رحمهما الله لا یصح والفتوی علی قولهما کذا فی المحيط (فتاوی عالمگیری ص ۲۸۰ ج ۱)

ددې عبارتونو څخه معلومه شوه چې د مفتی به قول مطابق د حاملې نکاح د زنا کار او سم سړي دواړو سره کیږي، د دواړو ترمنځ یوازې توپیر په دې کې دی چې د ماشوم پیدا کېدو نه وړاندې زاني کوروالی کولای شي او غیر زاني یې نه شي کولی، کومې ښځې چې د مسئلې پوښتنه کړې وه د هغې کیسه څو کاله وړاندې تېره شوې وه؛ نو ځکه دې ته مې صرف د نکاح د صحیح کولو مسئله وښوده، دویمه برخه ددې سره متعلق نه وه؛ نو ځکه هغه ذکر نه شوه، د کونډې یا مطلقې ښځې نکاح د حمل په وخت کې نه کیږي، ځکه چې هغه په عدت کې وي او په عدت کې نکاح ناجائز ده^{۱۲}، په خلاف د هغه حمل چې له زنا څخه شوی وي، د هغې هیڅ

۱ [ایضاً پورتنی حواله]

۲ [قال تعالى: "وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ". (الطلاق: ۴)... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

عدت نشته ځکه چې عدت د حرمت نسب لپاره مقرر شوی دی او د زنا د حمل څه حرمت نشته^{۱۱}، تعجب دی چې عالمانو ته په دې مسئله کې ولې خنډونه مخې ته راځي؟

د ناجائزه اړیکو والا بنځې او سړي ترمنځ نکاح جائز ده

سوال: د کومې بنځې سره چې د کوم سړي ناجائزه اړیکې پیدا شي: نو ددې نه پس ددې بنځې او سړي ترمنځ نکاح کېدای شي او که نه؟ که چېرته نکاح کېدای شي: نو آیا د مخکینیو اړیکو پر بنسټ به ګناه ددې په سړي او که نه؟

جواب: نکاح یې کېدای شي^{۱۲}، دمخکینیو ناجائزه اړیکو ساتلو وېال به په دوی باندې خامخا وي، په هغو کړو ګناهونو باندې توبه او استغفار لازم دی، د نکاح نه وروسته به د یو بل لپاره حلال شي.

د ناجائزه اړیکو وروسته د لېور او وریندار د اولاد نور شته

سوال: د لېور او وریندارې ناجائزه اړیکې وې، بیا لېور د وریندار د وړې خور سره واده وکړ، بیا هم ددې دواړو ناجائزه اړیکو دوام پیدا کړ، اوس دا حال دی چې د وریندار زوی لوی دی او د لېور لور وړه ده او دواړه ځوانان دي؛ نو ویل کیږي چې د دواړو واده وشي، اوس مسئله دا ده چې په دې لحاظ سره دا واده کېدای شي او که نه؟ خو ما ته معلومه نه ده چې د وریندار د لیور نه څه اولاد شته او که نه، لیکن د لیور او وریندار د پنځلسو کالو راپه دېخوا اړیکې پرې شوي دي.

جواب: جائز ده.^{۱۳}

...بقیه د تیر مخ] ایضاً: فصل: ومنها ان لا تكون معتدة الغير لقوله تعالى: ولا تعزموا عقدة النکاح حتى يبلغ الکتب اجله، ای ما کتب علیها من التبرص ولأن بعض احکام النکاح حالة العدة قائم فکان النکاح قائماً من وجه... وسواء كانت العدة عن طلاق او عن وفاة الخ (بدائع الصنائع/ ۲/ ۲۶۸/ کتاب النکاح/ طبع ایچ ایم سعید) ۱] لا تجب العدة على الزانية وهذا قول ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله تعالى کذا فی شرح الطحاوی. (عالمگیری/ ۱/ ۵۲۶). وعلى هذا يخرج ما اذا تزوج امرأة حاملاً من الزنا انه يجوز فی قول ابی حنیفة ومحمد لكن لا یطوؤها حتى تضع.... لهما ان المنع من نکاح الحامل حملاً ثابت النسب لحرمة ماء الوطؤ، ولا حرمة لماء الزنا بدلیل انه لا یثبت به النسب قال النبی صلی الله علیه وسلم: الولد للفراش وللعاهر الحجر، فاذا لم یکن له حرمة لا یمنع جواز النکاح الا انها لا توطا حتى تضع..... الخ. (البدائع الصنائع/ ۲/ ۲۶۹/ کتاب النکاح/ طبع ایچ ایم سعید).

۲] ایضاً.

۳] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم". (النساء: ۲۴) ایضاً: وفي الشامية: ويحل لاصول الزانی وفروعه اصول الزانی بها وفروعها. (رد المختار/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۳۲/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی).

د بدکار لېبور او ورېندار اولاد په خپل منع کې نکاح

سوال: یو سړي د خپلې ورېندارې سره بدکاری وکړه، په دې باندې کوم شرعي شاهدان نه وو، یو څو کاله وروسته هغې د خپلې لور نکاح د هغه زوی سره وکړه. اوس د هغوی زامن هم پیدا شوي دي. آیا دا نکاح صحیح وه او د اولاد څه حکم دی؟ اویه دې کې چې کوم خلک خبر وو او شریک شوي وو آیا د هغه خلکو نکاح باقی پاتې کیږي؟

جواب: د دوی دواړو د بدکاری اثر د دوی د اولاد په خپل منع کې د رشتې په جائز کېدلو باندې نه پریوځي^{۱۱}. لهذا دا نکاح صحیح ده

د بدکاری تره بنځې او بدکار لېبور زوی تر منع نکاح

سوال: د تره بنځې او لېبور زوی تر منع تقریباً دوه کاله ناجائزه اړیکه وه، په دې زمانه کې ترې کوم هلک یا نجلی نه ده پیدا شوې، ددې نه پس د دواړو ترمنځ اړیکه ختمه شوه، اوس د تره د بنځې او لېبور زوی خپل بچي دي، آیا ددې دواړو په اولاد کې رسته جائز ده او که نه؟

جواب: هو کېدای شي^{۱۲}

د لوريې زوی سره او د موريې د پلار سره نکاح جائز ده

سوال: زید د خپل زوی نکاح د خپلې ښینې د لور سره وکړه، لږ وخت وروسته د زید ښځه وفات شوه، ددې نه وروسته زید د خپل زوی د خواښې سره یعنې د خپلې ښینې سره نکاح وکړه، اوس مور او لور په یو کور کې د خواښې او انگور او ورسره د مور او لور په حیث دواړه سره ژوند تېروي آیا دا جائز دي؟

جواب: جائز دي. تا ته د نا جائز کېدو شک له کومه پیدا شو؟^{۱۳}

۱ [و احل لکم ما وراء ذلکم] (النساء: ۲۴). وقال عطاء: احل لکم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / قیل باب المهور / طبع سهیل اکیدمی، ایضاً: تفسیر مظہری / ۲ / ۶۶ / طبع کوئٹہ).

۲ [و یحل لاصول الزانی وفروعه اصول المزی بها وفروعها. (رد المحتار / ۳ / ۳۲ / فصل فی المحرمات). (وفی البحر الرائق / ۳ / ۱۰۸). و اراد بحرمۃ المصاهرة الحرمات الاربع..... و یحل لاصول الزانی وفروعه اصول المزی بها وفروعها)

۳ [و قال عطاء: احل لکم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم..... الخ. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / سورة النساء: ۲۴ / قیل باب المهور / طبع سهیل اکیدمی، لاهور). قالوا: ولا بأس انی تزوج الرجل امرأة ویتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع وقد تزوج محمد بن الحنفية... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

بنځه او میره مور یې په نکاح کې راوستل

سوال: د خسر بنځه چې د خپلې بنځې حقیقي مور نه وي، د خسر د میرنې وروسته د لومړنۍ منکوحې په ژوند کې ددې کونډې سره نکاح جائز ده که ناجائز؟

جواب: د داسې دوه بنځو په نکاح کې جمع کول ناجائز دي چې په دې دواړو کې یو سړی فرض کړل شي؛ نو د دواړو نکاح نه کیږي. مثلاً د دوه خویندو، د مور خور او خورزد، د پلار خور او ورېره^{۱۱}، دا اصول مخې ته ایښودلو سره غور وکړئ چې د یوې نجلۍ او میرنۍ مور په خپل منځ کې رسته څه ده؟ مونږ گورو که چېرته نجلۍ سړی فرض کړل شي؛ نو ددې نکاح د میرنۍ مور سره نشي کیدی. لیکن که چېرته میرنۍ مور سړی فرض کړی شي په دې حال کې چې دا هغه میرنۍ مور نه شي کیدی، نو ځکه د نجلۍ سره د هغه نکاح جائز کیږي. معلومه شوه چې نجلۍ او د هغې میرنۍ مور په یوه نکاح کې جمع کول جائز دي؛ نو ځکه د خسر د بنځې سره چې د بنځې میرنۍ مور ده، د بنځې په موجودگي کې نکاح جائز ده^{۱۲}.

د ناسکه تره د مطلقې سره نکاح صحیح ده

سوال: زما میرني ورور خپلې بنځې ته طلاق ورکړ او زما په زوی یې تور پورې کړ چې زما زوی ددې سره واده کړی، آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: د میرني تره د مطلقې بنځې سره نکاح صحیح ده چې د عدت ختمېدلو وروسته یې وکړي^{۱۳}.

...بقیه د ترمخ [امراة وزوج ابنه بنتها. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۵، کتاب النکاح / فصل فی المحرمات / طبع دار المعرفة، ایضا: فتح القدیر / ۲ / ۳۶۴ / طبع دار صادر، بیروت).]

۱ [لا يجوز الجمع بين امرأتين لو كانت احدهما ذكراً لا يجوز له ان يتزوج بالآخرى. (خلاصة الفتاوى / ۲ / ۷ / طبع کوئته). (قوله وبين امرأتين اية فرضت ذكراً حرم النکاح) ای حرم الجمع بين امرأتين اذا كانتا بحیث لو قدرت احدهما ذكراً حرم النکاح بينهما ایتها كانت المقدرة ذكراً كالجمع بين المرأة وعمتها، والمرأة وخالتها، والجمع بين الام والبنت نسباً او رضاعاً لحديث مسلم..... الخ. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۴ / فصل فی المحرمات / طبع دار المعرفة).]

۲ [وقيد بقوله "آية فرضت" لانه لو جاز نکاح احدهما على تقدير مثل المرأة وبنت زوجها او امرأة ابنها فانه يجوز الجمع بينهم عند الانمة الاربعة وقد جمع عبدالله بن جعفر بين زوجه على وبنته ولم ينكر عليه احد وبيانه انه لو فرضت بنت الزوج ذكراً بان كان ابن الزوج لم يجوز له ان يتزوج بها، لانها موطوءة ابیه، ولو فرضت المرأة ذكراً لجاز له ان يتزوج ببنت الزوج لانها بنت رجل اجنبی..... الخ. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۵ / کتاب النکاح، فصل فی المحرمات / طبع دار المعرفة / بیروت).]

۳ [قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم". (النساء: ۲۴). وفي ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

د میرنی مورد خاوند د لمسي سره رسته جائز ده

سوال: مونږ د خپلې خور واده د خپلې میرنی مورد د لومړني خاوند د لمسي سره کولی شو؟ که وکتل شي نو په خپل منځ کې د دوی هیڅ رسته نشته، هسې ورته خلک ترور وایي، آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: هو جائز ده^(۱)

د میرنی مورد لور سره نکاح جائز ده

سوال: د زید پلار دویم واده کړی، د زید دویمه مورد د خپل ځان سره دویمه لور راوستې چې د هغې د لومړني خاوند څخه ده، د زید او نجلی تر منځ د وینې کومه رسته نشته، آیا زید ددې نجلی سره واده کولی شي؟

جواب: هو کولی یې شي^(۲)

د میرنی مورد سکه خور سره نکاح جائز ده

سوال: مسئله دا ده چې زما واده د میرنی مورد د سکه خور سره کیږي (چې په یو قسم سره زما د پلار بنینه کیږي) آیا دا واده جائز دی؟

جواب: جائز دی، په دې شرط چې د حراموالي کومه بله رسته نه وي^(۳)

د میرنی مورد ورور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا نجلی د یو داسې کس سره شرعي نکاح کولی شي چې ددې نجلی د میرنی مورد سکه ورور وي؟

جواب: د میرنی مورد د ورور سره نکاح جائز ده. والله اعلم^(۴)

...بقیه د ترمخ [احکام القرآن للجصاص: قال عطاء: احل لکم ما وراء ذوات الخمار من اقرارکم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / طبع سهیل اکیدمی)۔

۱ [ایضاً]۔

۲ قالوا: لا بأس ان يتزوج الرجل مـره ويتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع وقد تزوج محمد بن الحنفية امرأة وزوج ابنه بنتها. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۵، کتاب النکاح / فصل فی الحرامات، ایضاً: فتح القدیر / ۲ / ۳۶۴ / فصل فی الحرامات / طبع دار صادر، بیروت)۔

۳ وقد قدمنا قریباً انه لا بأس ان يتزوج الرجل امرأة، ويتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع، وقد تزوج محمد بن الحنفية امرأة وزوج ابنه بنتها. (فتح القدیر / ۲ / ۳۶۴ / طبع دار صادر / بیروت، ایضاً: البحر الرائق / ۳ / ۱۰۵ / طبع دار المعرفة / بیروت)۔

۴ [قال تعالى: "واحل لکم ما وراء ذلکم". (النساء: ۲۴). قال عطاء: ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

د ورورد میرنی لور سره نکاح جائز ده

سوال: د منیر نکاح د داسې کونډې ښځې سره وشوه چې د خپل زوی (خدای ښځلي) خاوند نه یې یوه لور له ځانه سره راوستې ده، آیا د قرآن او سنتو په رڼا کې د منیر سکه وړوکی ورور سره ددې نجلۍ نکاح کیدی شي؟

جواب: هو کیدی شي^{۱۱}

د خورد میرنی لور سره نکاح کول

سوال: زما د تره زوی دی، د هغه واده د نن نه اتلس کاله مخکې د یوې ښځې سره شوی، د هغوی دوه بچي دي، تقریباً اته کاله پس زما د تره د زوی ښځه وفات شوه، د هغې نه وروسته هغه زما د خور سره واده وکړ، هغه وخت د هغه لویې لور عمر یې تقریباً دیارلس کاله ؤ او وړوکی لور عمر یې د نهو کالو ؤ، اوس دا حال دی چې د مشرې لور عمر یې تقریباً نولس کاله دی او زه د هغې سره د واده ارزو لرم؛ مگر ځینې خپلوان وايي چې: دا واده حرام دی، په داسې حال کې چې دواړه لورګانې د خپلې نیا سره اوسېږي او هغوی زما د خور سره زیات تعلقات هم نه دي ساتلي، زما عمر تقریباً دوه ویشته کاله دی او زما ټوله کورنۍ او زما خور او د نجلۍ پلار هم خوښ دي او نجلۍ هم.

جواب: ددې نجلۍ سره ستا نکاح جائز ده.^{۱۲}

د میرني پلار د زوی د خواښې سره نکاح جائز ده

سوال: څو ورځې وړاندې د پنجاب د یو کلي نه زما د ملګري یو خط راغلو چې په هغې کې هغه ویلي دي: په کلي کې یوه داسې نکاح کېدونکې ده چې د کلي زیاتره خلک یې د قبلولو نه انکار کوي، د زید پلار وفات شو؛ نو د هغه مور دویمه نکاح وکړه، په دغه وخت کې یې د مور یو ماشوم بچۍ هم پیدا شو، څه ورځې پس زید د کومې کونډې د لور سره واده وکړو، نزدې د زید مذکوره میرني پلار د زید د خواښې سره نکاح کوونکې دی، تاسو دا ووايئ چې آیا دا نکاح په شریعت کې جائز ده یا ناجائز؟ ممکنه ده چې د کلي دا سړی چې د دهقانانو څخه دي، ستاسو ځواب واورې او څه ګټه ترې واخلي او که ګناه کولو ته آماده وي؛ نو د هغې

...بقیه د تیر مخ] احل لکم ماوراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹)۔

۱ [قال تعالى: حرمت علیکم امهاتکم..... واحل لکم ما وراء ذالکم. ای: ما عدا من ذکرن من المحارم، هن لکم حلال، قاله عطاء وغیره. (تفسیر ابن کثیر / ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء / ۲۴، طبع مکتبه رشیدیه کوئټه، ایضاً: احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹)۔

۲ [ایضاً.]۔

نه به ځان وساتي

جواب: د زید د میرني پلار نکاح د زید د خوانې سره جائز ده ^{۱۱}

د یتیم هلک سره د خپلې لور نکاح کولونه پس دهغه د مور

سره پخپله اود دهغه د خور سره د خپل زوی نکاح جائز ده

سوال: یو سړي د یو یتیم هلک سره د خپلې لور نکاح وکړه بیا د هغه هلک د مور سره یې خپله نکاح وکړه او د هلک د خور سره یې د خپل بل زوی نکاح وکړه دا نکاح څنگه ده؟

جواب: صحیح ده، په دې کې تا ته ولې سوال پیدا شو؟ ^{۱۲}

د پلار او زوی د دوه سکه خویندو سره نکاح جائز ده

سوال: زید د هندي سره واده وکړ چې د هغې نه درې بچي سلیمه، نسیمه او عابد پیدا شو. وروسته هنده مړه شوه؛ نو زید د سلمی سره دویم واده وکړ. په دې وخت کې د زید زوی عابد هم ځوان شوی ؤ. د هغه د رشتې لپاره هغوی په لټه کې وو؛ نو د سلمی د خور سره د زید د زوی عابد واده وشو. هم دغه راز سلمی او طاهره دوه سکه خورګانې د زید او عابد سکه پلار او زوی په کور کې ښخې جوړې شوې. په دې صورت کې د دوی د اولاد تر منځ کومه رسته ده؟

جواب: د پلار او زوی نکاح د دوه سکه خویندو سره صحیح ده. مګر د پلار او زوی د اولاد په منځ کې رسته نه شي پاتې کېدای. ^{۱۳}

د باجه (سانډو) سره نکاح جائز ده

سوال: که کومه ښځه د باجه (سانډو) سره واده وکړي؛ نو د شریعت له مخې دا کار څنگه

۱ | قال تعالى: حرمت عليكم امهاتكم..... واحل لكم ما وراء ذلكم. ای: ما عدا من ذکرن من المحارم، هن لكم حلال، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير / ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء / ۲۴، طبع مکتبه رشیدیہ کونته، ایضاً: احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / سهیل اکیدمی لاهور). وفي الفتاوی الشامیة: ج: ۳ / ۳۱. باب المحرمات: قال الخیر الرملي: ولا تحرم بنت زوج الام..... ولا ام زوجته الابن ولا بنتها، ولا زوجة الريب ولا زوجة الراب.)

۲ | وقد قدمنا قریباً انه لا بأس ان يتزوج الرجل امرأة، ويتزوج ابنه امها او بنتها لانه لا مانع، وقد تزوج محمد بن الحنفیة امرأة وزوج ابنه بنتها. (فتح القدیر / ۲ / ۳۶۴ / طبع دار صادر / بیروت، ایضاً: البحر الرائق / ۳ / ۱۰۵ / طبع دار المعرفة / بیروت.)

۳ | اسباب التحريم انواع: قرابة، مصاهرة..... (قوله قرابة) فتحرم بنات الاخوة والاختوات وبنات اولاد الاخوة والاختوات ان نزلن وفروع اجداده وجداته بطن واحد فلهذا تحرم العمات. (رد المحتار، فصل في المحرمات / ۳ / ۲۸.)

دی؟ جائز دی که د شرم باعث؟ همدا راز د داسې خلکو سره ملاوېدل جائز دي که نه؟ خبر را کړئ چې د شریعت په نظر کې دا نکاح صحیح شوی که نه؟

جواب: باجه که د ښځې نامحرم وي؛ نو د هغه سره نکاح کول جائز او صحیح دي او په دې کې څه د شرم خبره هم نشته، نه د هغه خلکو سره د دوستۍ پرېښودلو څه وجه شته ^(۱)

د خور د خاوند د سکه ورورد لور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا زما د خور د خاوند د سکه ورورد لور سره رسته جائز ده؟

جواب: جائز ده ^(۲)

د مشر لېور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا د مشر لېور سره نکاح جائز ده؟

جواب: که خپل خاوند طلاق ورکړی وي یا هغه مړ شوی وي؛ نو د عدت پوره کولو وروسته د هغه د مشر ورورد سره نکاح جائز ده ^(۳)

د دوه سکه وروڼو د دوه سکه خویندو د اولادو نوپه منځ کې رسته

سوال: زید او بکر دواړو وروڼو ته دوه سکه خورګانې واده شوي دي، د زید هلک دی او د بکر لور ده، د بکر په ذهن کې لري چې زید دده د لور رسته خپ زوی ته غواړي، د زید وینا ده چې دوه سکه وروڼو ته دوه سکه خورګانې واده شوي دي؛ نو مونږ ویلي دي او د بزرګانو نه مو اوریدلي چې دوی ته د خپلو بچو ودونه په خپل منځ کې کول نه دي پکار، ځکه چې د دوی اولاد (الله دي نه کړي، بیا سم نه پیدا کېږي، زمونږ مذهب په دې اړه څه دی؟

جواب: شرعي طریقې سره دا خبره بالکل غلطه ده.

د زوی نیولو شرعي حکم

سوال: د زید اولاد نشته، د محمود نه یې لور په لورتوب واخیستل. زید د محمود سره هیڅ

[۱] واما بنت زوجة ابيه او ابنته فحلال..... وفي الشامية: قال الخیر الرملي: ولا تحرم بنت زوج الام ولا امه، ولا ام زوجة الاب ولا بنتها. (ردالمحتار مع الدر المختار / ۳ / ۳۱ / کتاب النکاح، باب فی المحرمات / طبع سعید، ایضا: فتاویٰ عالمگیری / ۱ / ۲۷۷ / کتاب النکاح، الفصل الثالث / طبع رشیدیہ).

[۲] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم". (النساء: ۲۴). وفي الجصاص: قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / طبع سهیل اکیدمی).

[۳] ایضاً پورتنی حواله، لا يجوز لرجل ان يتزوج زوجة غيره وكذلك المعتدة سواء كانت العدة عن طلاق او وفاة. (فتاویٰ هندیة / ۱ / ۲۸۰ / کتاب النکاح / الباب الثالث / القسم السادس / طبع رشیدیہ).

خپلوي نه لري، اوس د زید سره هغه نجلی. ځوانه شوې ده، تاسو دا ووايئ چې هغه نجلی د زید لپاره محرم ده او که نامحرمه؟ هغه ددې نجلی سره واده کولی شي او که نه؟

جواب: شریعت کې په نوم د اولاد نیولو هیڅ حقیقت نشته، هغه نجلی دده لپاره نامحرمه ده او ددې سره یې نکاح هم جائز ده.^[۱]

د لورد خاوند د لور سره نکاح کول

سوال: زموږ د کارخانې یو موټروان دی چې عبدالله نومیږي، د خپلې سکه لور نکاح یې د یو سړي سره کړې وه، ددې سړي له مخکې یوه لور وه، دغه راز عبدالله ددې نجلی نیکه شو اوس عبدالله ددې نجلی یعنې د خپلې میرنۍ لمسی د لور سره واده کول غواړي، حال دا چې د دواړو په عمرونو کې هم پوره فرق دی، عبدالله یو روغ، صحتمند او شتمن سړی دی، هغه وایي چې دغه نجلی زما سکه لمسی نه ده؛ نو ځکه زه ددې سره واده کولی شم.

جواب: نکاح خو یې جائز ده^[۲]، لیکن مناسب ده او که نه؟ دا دواړه طرف ته ډلې پیژني.

په لورتوب سره د ساتل شوي نجلی په نکاح اخیستل

سوال: که یو سړی کومه نجلی راولي او تربیه یې کړي؛ نو ددې نجلی د نکاح په اړه ددې سړي د سکه زوی سره څه حکم وي؟ او که هغه نامحرمه وي؛ نو دده سره یې نکاح جائز کېدل پکار دي، دغه راز په یو کور کې یو ځای اوسېدل هم مناسب نه دي؟

جواب: دا نجلی ددې سړي د اولاد لپاره نامحرمه ده او دده د زامنو سره ددې نکاح صحیح ده^[۳]، لهدا د هغوی په بې پردګۍ کې یو ځای اوسېدل هم ناجائز دي.^[۴]

[۱] قال الله تعالى: "وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ". (الاحزاب: ۴) وقال تعالى: "فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لَكَ لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ"، الآية. قد حوت هذه الآية احكاما... والثاني ان البنوة من جهة التبنی لا تمنع جواز النكاح. (احكام القرآن للجصاص / ۳ / ۳۶۱ / سورة الاحزاب / قبل باب الطلاق / قبل النكاح / طبع سهيل اكيدي).

[۲] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم" ای ما عدا من ذكرن من المحارم، هن حلال لكم، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير / ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء: ۲۴ / طبع رشديه كوئته).

[۳] ايضا پورتنی دوه حوالی.

[۴] قال تعالى: "وَلَا يُدْرِيْنَ زَيْنَتُهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبَائِهِنَّ اَوْ اَبَاءَ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ... الخ". (النور: ۳۱).

د بنځې د لومړي خاوند د اولاد سره د خاوند

د لومړنۍ بنځې د اولاد نکاح جائز ده

سوال: د زید مور- پلار د زید واده د تره لور سره کول غواړي، حال دا دی چې د تره د مړینې وروسته د زید پلار د خپلې وربندارې سره نکاح وکړه، اوس هغه هم وفات شوې ده، د هغې یوه لور ده، د زید پلار غواړي چې اوس هغه د خپل زوی واده ددې نجلۍ سره وکړي، مولانا صاحب! مهرباني وکړئ چې آیا دا واده کیږي یا نه؟

جواب: د تره د لور سره نکاح جائز ده^(۱)، اگر که د نجلۍ مور د هلك د پلار په نکاح کې وي، د بنځې د لومړني خاوند د اولاد سره د خاوند د لومړنۍ بنځې اولاد نکاح جائز ده.

د لومړنۍ بنځې د لور نکاح د دویمې بنځې د ورور سره جائز ده

سوال: دیو سړي د لومړنۍ بنځې نه یوه لور ده او د دویمې بنځې یو ورور دی او هغوی دواړه بالغان دي آیا ددې دواړو نکاح جائز ده؟

جواب: جائز ده^(۲).

د مخکنی اولاد په خپل منع کې نکاح جائز ده

سوال: زید چې بنځه یې مړه شوې یو اولاد (هلك یا نجلۍ) لري، هم دغه راز یوه کونډه ده او ددې هم یو اولاد (هلك یا نجلۍ) لري، دا دواړه زید او کونډه واده کوي، اوس سوال دا دی چې آیا ددې دواړو چې کوم سابقه اولاد دي د هغوی دواړو په خپل منع کې د بلوغ وروسته واده جائز دی یا نه؟

جواب: د سابقه اولاد په خپل منع کې واده جائز دی^(۳).

د مورد تره لور سره واده جائز دی

سوال: آیا یو سړی د خپلې مور د تره لور سره واده کولی شي، د ځینو خلکو دا خیال دی چې نه کیږي، ځکه چې یو لحاظ سره نجلۍ د هلك ترور جوړیږي او ځیني بیا وایي چې: دا واده

۱ [اتحل بنات العمت والاعمام. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸/ طبع سعید)۔

۲ [قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم" (النساء: ۲۴). وفي الجصاص: قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم..... قال ابوبکر: هو عام فيما عدا المحرمات في الآية وفي السنة النبي صلى الله عليه وسلم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سورة النساء: ۲۴/ طبع سهیل اکیدمی)۔

۳ [ایضاً.۔]

کيږي. ځکه چې نجلی یې ترور نه کيږي

جواب: که چېرته کومه بله وجه نه وي؛ نو د مور د تره لور سره نکاح جائز ده^{۱۱}، هغه د رشتې ترور ده حقيقي ترور نه ده

د مورد خاله (ترور) اولاد سره واده

سوال: د خپلې مور د سکه ترور د لور یا زوی سره واده جائز دی از که نه؟

جواب: د مورد د ترور د لور سره یا یې د زوی سره نکاح جائز ده.^{۱۲}

د رشتې د خوږځي سره واده جائز دی

سوال: زما کورنۍ غواړي ماته واده وکړي، د کومې نجلی سره چې واده کوي هغه زما د تره د لور لور ده. د کومې نجلی چې سره زما واده کيږي هغه په رسته کې زما خوږځه راځي. آیا دا واده کیدی شي؟

جواب: څنگه چې د تره د لور نکاح جائز ده، هم دغه راز د دغه نجلی د لور (یعنې د تره د لمسی) سره هم نکاح جائز ده.^{۱۳}

د ترور د لمس سره نکاح جائز ده

سوال: زما سکه ترور ده. د هغې سکه لمسي دي، هغه زما خوريان شول؛ نو آیا د ترور او خوريي نکاح جائز ده؟

جواب: د ترور لمسي ته د رشتې خوريان ویل کيږي سکه خوريي نه وي، دده سره نکاح جائز ده^{۱۴} یا داسې ځان پوه کړئ چې څنگه ترور د هلک سره نکاح کیدی شي^{۱۵} هم دغه راز د ترور د لمسي سره کیدی شي.

د ترور د خوږځي سره واده

سوال: زما کورنۍ چې په کوم ځای کې ماته واده کول غواړي، د هغې نجلی پلار زما د پلار

۱ [ایضاً].

۲ [وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ فصل فی المحرمات/ ۳/ ۲۸/ طبع سعید).]

۳ [وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۸/ فصل فی المحرمات).]

۴ [قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم"..... قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم..... قال ابوبکر: هو عام فيما عدا المحرمات فی الآية وفي السنة النبوی صلی الله علیه وسلم. (احکام القرآن للجصاص/ ۲/ ۱۳۹/ سورة النساء: ۲۴/ طبع سهیل اکیدمی).]

۵ [وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۸).]

د تره زوی دی او د هغې مور زما سکه ترور ده آیا دا واده کیږي؟ او دا واده جائز دی یا نه؟
جواب: بې سکه جائز دی ^{۱۱}

د مورد ماما خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما کورنۍ چې ماته په کوم ځای کې واده کول غواړي هغه نجلی زما د پلار د ممد خور ده: نو دغه راز هغه په رسته کې زما ترور شوه، آیا د داسې ترور سره نکاح کیږي؟
جواب: صرف سکه ترور سره یا رضاعي ترور سره نکاح نه کیږي، ^{۱۲} باقي په رشتو کې د داسې ترور سره نکاح صحیح ده. ^{۱۳}

د وراره او خور یې د کونډې یا مطلقې سره نکاح جائز ده

سوال: څنگه چې وراره یا خور یې د خپل تره یا ماما کونډې یا مطلقې سره نکاح کولی شي، هم دغه راز تره یا ماما هم د خپل وراره یا خور یې د کونډې یا مطلقې سره نکاح کولی شي یا نه؟
جواب: هو! کولی شي؛ خو په دې شرط چې د حراموالي کومه بله رسته نه وي. ^{۱۴}

د وراره د کونډې سره نکاح جائز ده

سوال: د زید نکاح د تره د ښځې سره خو د تره د مرګ وروسته جائز ده، آیا د زید د مړینې وروسته تره دده د ښځې سره نکاح کولی شي یا نه؟ که چېرته داسې وي؛ نو د زید د تره نکاح د زید د ښځې سره گویا د خپلې انگور سره نکاح کول دي.
جواب: د وراره د کونډې سره نکاح جائز ده ^{۱۵}، مګر د زوی د کونډې سره نکاح ناجائز ده ^{۱۶}،

[۱] ایضاً.

[۲] قال تعالى: "حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم واخواتكم وعمتكم وخطبتكم". (النساء: ۲۳). وفي شرح مختصر الطحاوی / ۴ / ۳۲۹. كتاب النکاح: والرضاع مثل النسب في ذلك لقول النبي صلى الله عليه وسلم: يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب. تحريم العمت والخالات..... (قوله رضاع) فيحرم به ما يحرم من النسب. (ردالمحتار / ۳ / ۲۸ / فصل في المحرمات).

[۳] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم"..... قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربکم..... الخ. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / طبع سهیل اکیدمی).

[۴] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم" ای ما عدا من ذکون من المحارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن کثير ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء: ۲۴ / طبع رشیدیه کوئته، ایضاً: تفسير نسفی / ۱ / ۳۴۸ / طبع بیروت).

[۵] ایضاً.

[۶] حرم تزوجه امه..... وامرة ابيه وابنه وان بعدا..... واما حلیلة الابن... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

ځکه چې په دې صورت کې دده د ورور بنځه د زوی کونډه ده؛ نو ځکه دده ددې ورور د کونډې سره نکاح صحیح کیږي نه

د بنځې د مرک وروسته د بنینې سره واده کول

سوال: آیا دا خبره صحیح ده چې د بنینې سره د واده کولو لپاره دا ضروري ده چې د بنځې د مړینې وروسته درې میاشتې او شل ورځې پس وکړي ورنه حرامه به وي؟

جواب: نه، په خاوند باندې داسې پابندي نشته، البته بنځې ته د طلاق ورکولو په صورت کې تر څو پورې چې د هغې عدت تېر شوی نه وي د هغې د خور سره نکاح نه کیږي،^(۱) د بنځې د مړینې نه وروسته سمدستي نکاح ختمیږي، ځکه خو هم د بنځې د مړینې وروسته کله چې هم سړی وغواړي د بنینې سره نکاح کولی شي، ځکه چې په دیکېنې د څه مدت پابندي شرط نه ده.^(۲)

د مړې شوې بنځې د ترور سره نکاح جائز ده

سوال: زما د ملګري بنځه مړه شوې ده او د هغه کورنۍ دده واده د بنځې د ترور سره کول غواړي، آیا دا جائز ده چې ترور د خواښې سره واده وکړي.

جواب: د بنځې د مړینې وروسته د بنځې د ترور سره د هغې د ترور او د هغې د خور سره نکاح کول جائز دي.^(۳)

د ورورد لومړنۍ بنځې اولاد سره واده کېدای شي

سوال: زما ورور دیوې کونډې بنځې سره نکاح وکړه، ددغه بنځې سره یوه لور دمخکني خاوند څخه وه، اوس زما د ورور هم ماشاءالله دوه بچي دي، ښکاره ده چې دواړه بچي خو زما سکه ورېرونه دي او ددې رشتې نه وړاندې د لومړني خاوند نه چې کومه لور ده هغه هم زما ورېره

...بقیه د ترمخ] فبقوله تعالى: وحللت ابناکم الذین من اصلبکم.... الخ. (البحر الرائق مع الكنز / ۳ / ۹۹ تا ۱۰۱ / طبع دار المعرفة / بیروت). وتحرم موطوات آباءه واجدادہ (الی قوله) وموطوات ابنائه وابناء اولادہ. (رد المحتار، فصل فی المحرمات / ۳ / ۲۸)۔

۱ [ولا يجوز ان يتزوج اخت معتدته سواء كانت العدة عن طلاق رجعی او بائن او ثلاث..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۲۸۹ کتاب النکاح / مطلب وقت الدخول بالصغيرة)۔

۲ [اذا ماتت امرأة الرجل فتزوج باختها بعد يوم جاز. (خلاصة الفتاوی / ۲ / ۷)۔

۳ [قال تعالى: واحل لكم ما وراء ذلکم.... قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارمن اقاربکم.... قال ابوبکر: هو عام فيما عدا المحرمات فی الآية وفي السنة النبوی صلی الله علیه وسلم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / سورة النساء: ۲۴ / طبع سهیل اکیدمی)۔

شوه، مسئله دا ده چې آیا زه د هغه نجلی سره چې د لومړني خاوند څخه ده واده کولی شم؟
جواب: ستا د ورور دېنځې د لومړني خاوند اولاد سره ستا په واده کې کوم شرعي مانع نشته ^{۱۱}

د نیا د خور زې سره واده کول جائز دي

سوال: آیا د نیا د وړوګي خور د لور سره نکاح جائز ده؟

جواب: جائز ده ^{۱۲}

د پلار د ترور لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما د پلار د سکه ترور د لور سره زما نکاح جائز ده که ناجائز؟ ماته اوس سمدستي

ووايي، دا به ستاسو مهرباني وي او زما د نجلی سره څه رسته جوړېږي؟

جواب: د پلار د ترور لور سره نکاح جائز ده. ^{۱۳}

د رشتې والا ترور سره نکاح جائز ده

سوال: بشير او نصير دواړه وروڼه دي، زید د بشير د لمسي واده د نصير د لور هندې سره کول

غواړي چې په يوه رشتې سره د زید ترور جوړېږي، زموږ د کورنۍ د ډېرو خلکو اعتراض دی چې دا واده ناجائز دی، حال دا چې د رضاعت هم څه رسته نشته.

جواب: د يو ورور د لمسي د بل ورور د لور سره نکاح کېدی شي، دا رسته شرعا صحيح ده،

هيڅ بدي په دیکېښې نشته ^{۱۴}، نجلی د هلک سکه ترور نه ده.

د ترور د مرګ وروسته د خور زې سره نکاح جائز ده

سوال: زما د خور د مرګ دوه کاله وشو هغه بې اولاده وه، آیا دا جائز دي چې زه د خپلې لور

نکاح د خپل خور د خاوند سره وکړم؟

جواب: جائز دي. ^{۱۵}

[۱] ايضاً.

[۲] ايضاً.

[۳] اذا ماتت امرأة الرجل فتزوج باختها بعد يوم جاز. (خلاصة الفتاوي / ۲ / ۷ / كتاب النكاح / الفصل الثاني / فيمن يكون محلاً للنكاح وفيما لا يكون، طبع رشيديه كوئته).

[۴] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم" اي ما عدا من ذكركن من المحارم، هن حلال لكم، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء: ۲۴ / طبع رشيديه كوئته، ايضاً: تفسير مدارك ۱ / ۳۴۸ طبع

دار ابن كثير)

[۵] ايضاً.

د کونډې تره بنځې سره نکاح جائز ده

سوال: یو سړي کافره بنځه مسلماننه کړه بیا یې له هغې سره واده وکړ. ددې بنځې نه د هغه سړي څلور زامن پیدا شوي بیا هغه سړی وفات شو. ددغه سړي دمرگ وروسته د مشومانو د ایندې په خاطر ددې سړي سکه وراړه ددې بنځې سره واده وکړو. آیا د اسلام په نظر کې داسې واده جائز دی؟

جواب: د خاوند وراړه د بنځې محرم نه دی، دده سره نکاح جائز ده^{۱۱}. په دې شرط چې څه بله رسته د حراموالي نه وي.

د مشر تره د لور د زوی سره نکاح جائز ده

سوال: د مشر تره د لور د زوی سره واده کېدی شي؟ ځکه چې هغه هلک په رسته کې د نجلی خوربۍ راځي. ددې دواړو رسته د ترور او خوربۍ شوه.

جواب: د مشر تره د لور د زوی سره نکاح جائز ده^{۱۲} هغه سکه خوربۍ نه دی

د مشر تره د لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما مور او پلار زما واده زما د تره د لور سره کول غواړي، زه ستاسو نه دا معلومول غواړم چې آیا په اسلام کې د مشر تره د لور سره نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: جائز ده^{۱۳}.

د مشر تره د زوی د لور سره نکاح جائز ده

سوال: آیا د مشر تره د زوی د لور سره واده کېدی شي؟

جواب: جائز ده^{۱۴}.

د تره د لمسی سره نکاح جائز ده

سوال: د یو نیکه اولاد. اووه وروڼو په خپل منځ کې د هلکانو او جینکو ترمنځ نکاح وکړه،

۱۱ ایضا)۔

۲ او تحل بنات العمت والاعمام. (ردا مختار، فصل فی المحرمات / ۳ / ۲۸)۔

۳ ایضا پورتنی حواله)۔

۴ قال تعالی: "واحل لکم ما وراء ذلکم" ای ما عدا من ذکرن من اعمارم، هن حلال لکم، قاله عطاء وغیره. (تفسیر ابن کثیر ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء: ۲۴ / طبع رشیدیہ کوئته، ایضاً: تفسیر مدارک ۱ / ۳۴۸ / طبع دار ابن کثیر)

د مسلم کوروالايې د تره لور ده، اوس مسلم د خپل ورور کوزده د خپل اوخي د لور سره کول غواړي. حال دا چې د تره لور د مسلم ښځه ده، د هغې ورور د مسلم اوخي شو. د هغه د لور سره د خپل ورور نکاح څنگه ده؟ حال دا چې دا فروعی رسته کې سره تره او وراره جوړېږي. لیکن دا رسته حقیقي نه ده، یوازې د پلار له طرفه رسته ده، آیا د دوی په خپل منع کې نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د تره د زوی د لور سره د مسلم د ورور نکاح جائز ده. (یعنې د تره د لمسي سره نکاح درسته ده، د مسلم د تره د زوی لور د مسلم حقیقي ورېره نه ده، بلکې د رشتې ورېره ده. د حقیقي ورېرې سره نکاح منع ده^{۱۱} د رشتې د ورېرې سره نکاح منع نه ده^{۱۲})

د پلار د ماما د زوی د لمسي سره واده کول جائز دي

سوال: د پلار د ماما د زوی د لور سره واده کول جائز دي یا نه؟ ځکه چې د رشتې په حساب سره دا زما خورڅه شوه

جواب: د پلار د ماما د زوی د لمسي سره نکاح جائز ده.^{۱۳}

د رشتې د وراره سره واده جائز دی

سوال: زما د ترور د زوی د زوی سره نکاح جائز ده که ناجائز؟ حال دا چې ماته د هغه سره په واده کولو کې شرم راځي.

جواب: د ترور د زوی د زوی سره نکاح جائز ده.^{۱۴}

د پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده

سوال: د پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د خپل پلار د تره د لور سره نکاح جائز ده.^{۱۵}

۱ | قال تعالى: "حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم واخواتكم وعمتكم وختكم وبنات الأخ". الآية (النساء: ۲۳). فبحرم بنات الأخوة والاختوات. (ردالمحتار، فصل في المحرمات / ۳ / ۲۸).

۲ | ايضاً پورتنی حواله (قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم" ای ما عدا من ذکون من المحارم... الخ).

۳ | قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم"..... قال عطاء: احل لكم ما وراء ذوات المحارم من اقاربكم. (احکام القرآن للجصاص / ۲ / ۱۳۹ / سورة النساء: ۲۴ / طبع سهيل اكيدي، ايضاً: تفسير ابن كثير، ۲ / ۲۳۰ / سورة النساء / طبع رشديه كونه، ايضاً: تفسير مدارك للامام النسفي / ۱ / ۳۴۸ / طبع دار ابن كثير، بيروت / لبنان).

۴ | وتحل بنات العمات والاعمام. (ردالمحتار، فصل في المحرمات / ۳ / ۲۸).

۵ | ايضاً پورتنی حواله (قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم"..... قال عطاء: الخ).

د پلار د ماما د لور سره نکاح جائز ده

سوال: د پلار د ماما د لور سره واده کېدی شي؟

جواب: که چېرته بله رشته د حراموالي نه وي؛ نو جائز ده.^{۱۱}

د ماما د لور په موجودگي کې د ترور د لور سره نکاح

سوال: د یو سړي د ماما لور د مخکې نه دده په نکاح کې وه آیا هغه د لومړۍ ښځې په موجودگي کې د مجبوري په وجه دویم واده د خپلې ترور د لور سره کولی شي او که نه؟

جواب: د ماما د لور په موجودگي کې د ترور د لور سره واده صحیح دی.^{۱۲}

د زوی د ښینې سره نکاح کول

سوال: زموږ په ښار کې یو عزتمند سړي خپل واده د خپل زوی د ښینې سره کړی دی، ددې

سړي د دویم زوی په کور کې د نجلۍ ترور ده، یعنې د واده نه مخکې د خپل زوی د ښځې خسر و او د چا سره چې یې واده وکړو ددې د مور خاوند و، آیا دا نکاح صحیح ده یا نه؟

جواب: که هلک د لومړنۍ ښځې څخه وي؛ نو د دویمې ښځې د خور سره دده نکاح جائز ده او د نجلۍ د ترور سره د دویم زوی نکاح هم جائز ده.^{۱۳}

د مامي د لور سره نکاح جائز ده

سوال: زما یوه کونډه مامي ده، د هغې څو لورګانې دي، ایا زما لپاره په هغو کې د هرې

یوې سره واده کول جائز دي؟ که چېرته جائز وي؛ نو بیا دا ووايي چې اوس زما مامي زما د

ورور سره نکاح کړې ده؛ نو ددې په باره کې د قرآن او سنتو مطابق زما لپاره د هغې د لور سره

واده کول جائز دی یا ناجائز؟ ځکه چې اوس زما مامي وایي: زه اوس ستا وروڼه شوم؛ نو

ځکه زه د خپلې لور واده تاته نه درکوم، حال دا چې هغه نجلۍ زما ښځه ده؟

[۱] ایضاً پورتنۍ حواله (قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم"..... قال عطاء: الخ).

[۲] فليحفظ هذا الاصل: وحرم الجمع (الی قوله) بين امرأتين ايتهما فرضت ذكراً لم تحل للاخري. (شامي، كتاب النکاح، فصل في المحرمات / ۳ / ۳۸ / طبع ايج ايم سعيد، کراچي). حرم الجمع بين امرأتين اذا كانتا بحيث لو قدرت احدهما ذكراً حرم النکاح بينهما ايتهما كانت المقدرة ذكراً. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۴ / كتاب النکاح / وفصل في المحرمات / طبع دار المعرفة / بيروت).

[۳] قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلکم" (سورة النساء: ۲۴). وفي تفسير نسفي / ۱ / ۳۴۸ تحت هذه الآية: ای ما سوى المحرمات المذكورة.

جواب: ستا د مامي هغه لور چې ستا د ماما اولاد دی د هغې سره ستا نکاح صحیح ده^{۱۱}، دا مامي چې ستا د ورور په نکاح کې راغلې ستا په نکاح کې هېڅ فرق پرې نه راځي

د کونډې مامي سره نکاح جائز ده

سوال: آيا سعيد د خپلې کونډې مامي سره نکاح کولی شي؟

جواب: که چېرته مامي غیر محرمه وي: نو نکاح کولی شي^{۱۲}

د ماما د ښينې سره واده کول

سوال: زید غواړي چې دده واده د يوې نجلې سره وشي؛ خو د ټولو نه لوی مشکل دا دی چې هغه نجلی د زید د ماما ښينه ده، تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ددې خواب وليکئ چې آيا ددې دواړو په خپل منځ کې واده کېدی شي يا نه؟ دا خبره په نظر کې ياد ساته چې هغه نجلی د زید د ماما ښينه ده او د زید د مامي سکه خور ده.

جواب: واده خود پلار د ښينې سره هم کېدی شي، که چېرته بل مانع نه وي، د ماما د ښينې سره ولې نه کېږي او په خپله د ماما د ښځې سره کېدی شي: نو ددې د خور سره به ولې نه کېږي؟^{۱۳}

په خولې لور يا خور ويلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: که چېرته د کوم سړي لور يا خور نه وي او هغه په خولې څوک خور يا لور جوړه کړي؛ نو آيا شریعت ددې سره د نکاح کولو اجازه ورکوي؟

جواب: په خولې سره چاته خور يا لور ويل ددې هېڅ کوم شرعي اعتبار نشته، شرعا هغه نامحرمه ښځه وي او د دغه سړي سره يې نکاح جائز ده.^{۱۴}

کومې نجلی ته خور ويلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: که يو بالغ هلک ووايي چې تر څو پورې زما پلار زما لپاره نوی کور جوړ نه کړي تر

۱ | او تحل بنات العمت والاعمام والحالات والاحوال. (ردالمحتار، فصل في المحرمات / ۳ / ۲۸)۔

۲ | قال تعالى: "واحل لكم ما وراء ذلكم" (سورة النساء: ۲۴) اي ما عدا من ذکرن من المحرم، هن حلال لكم، قاله عطاء وغيره. (تفسير ابن كثير / ۲ / ۲۳۰ / طبع رشيدية کوئته)۔

۳ | ايضاً پورتنی حواله۔

۴ | قال تعالى: فلما قضى زيد منها وطراً زوجنكها لكيلا يكون على المؤمنين حرج في ازواج ادعيائهم، الآية. قد حوت هذه الآية احكاماً.... الثاني: ان النبوة من جهة النبي لا تمنع جواز النكاح. (احكام القرآن للخصاص / ۳ / ۳۶۱ / سورة الاحزاب / طبع سهيل اكيدي)۔

هغه پورې په مېاندې ښځه خور ده. اوس دې هلک واده کړی دی؛ نو دا ښځه به دده ښځه وي یا نه؟

جواب: د نکاح نه وړاندې کومې نجلې ته په خور، ملو سره هغه نه حرامیږي؛ نو ځکه نکاح صحیح ده او دا نجلی دده ښځه ده او ښځې نه خور و. تر سره هم ښځه نه حرامیږي.^{۱۱}

ورور یا خور ویلو سره نامحرم وروړ خور نه خپلیږي

سوال: زما د ماما لور چې ما خپل ورور گڼي او زه هم هغې ته د خپلې خور نه په کمه نه گورم، څو ورځې وړاندې زمونږ د رشتې په باره کې خبره وشوه؛ نو ځکه د قرآن مجید په رڼا سره حواله راکړه چې دا رسته زمونږ لپاره څنگه ده؟ حال دا چې مونږ دواړه تر اوسه پورې د ورور او خور په څېر د سر له سره ملاوېدو.

جواب: د ماما لور، ورور لور (چې د مور له طرفه وي) (د ترور لور) چې د پلار له طرفه وي، د تره لور سره نکاح جائز ده.^{۱۲} او نامحرم ورور خور جوړولو سره په رښتیا ورور خور نه جوړیږي.^{۱۳}

ترور یا خور ویلو سره نکاح نه حرامیږي

سوال: زه حیدرآباد کې اوسېږم، زمونږ په گاونډیانو کې یو سړی دی د هغه د ښځې سره د دوستانې په وجه د هغوی کور ته تلم راتلم، د هغوی بچو به ما ته ترور ویل او ما به هغوی ته وروڼه ویل؛ مگر هغوی ماته شاید یو یا دوه ځله خور ویلي وي یا نه. څلور کاله مخکې د هغه ښځه وفات شوه، په داسې حال کې چې زما خاوند هم لس میاشتې وړاندې وفات شو، زما بچي نشته، عدت ختمیدو سره زما همسایه ته د نکاح پیغامونه شروع شو، که چېرته زه نکاح وکړم؛ نو جائز به وي یا نه؟

جواب: د بچیانو یې تا ته ترور ویلو سره یا ستا هغوی ته وروڼو ویلو سره نکاح نه ناجائز کیږي؛ نو ځکه ته کولی شې چې د هغه سړي سره نکاح وکړې.

۱ [ولو قال لها: انت امی لا یكون مظاهراً وينبغي ان يكون مكروهاً ومثله ان يقول: يا ابنتي ويا اخق ونحوه. فتاویٰ عالمگیری، الباب التاسع في الظهار / ۱ / ۵۰۷ / طبع رشیدیہ].

۲ [وتحل بنات العمات والاعمام والخالات والاخوال. (ردالمحتار، فصل في الحرام، ۳ / ۲۸).]

۳ [قال تعالى: فلما قضی زید منها وطراً زوجنکها لکیلا یكون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیانهم، الآية. قد حوت هذه الآية احکاماً.... الثانی: ان البوة من جهة التبني لا تمنع جواز النکاح. (احکام القرآن للجصاص / ۳ / ۳۶۱ / سورة الاحزاب / طبع سهیل اکیدمی).]

د کوروالي پرته د منکوحې د لور سره نکاح

سوال: یو سړي د یوې کونډې ښځې سره نکاح وکړه. دواړه لایوځای شوي نه وو چې دغه کونډه ښځه وفات شوه، اوس ددې کونډې یوه ځوانه لور ده آیا هغه سړی چې د کونډې سره یې نکاح شوې وه، ددې نجلی سره نکاح کولی شي؟

جواب: کومې ښځې سره چې صرف نکاح شوې وي او د کوروالي وخت ورته نه وي پیدا شوی، ددې د طلاق یا مرګ وروسته د هغې د لور سره نکاح صحیح ده.

لقل تعالیٰ: فان لم تکنوا دخلتم بهن فلا جناح علیکم، (النساء: ۲۳)^{۱۱}

[د کومو ښځو سره نکاح نه کیږي]

په پلار کې شریکې د خور زوی سره نکاح ناجائز ده

سوال: زما پلار لومړۍ واده وکړو، شپږ بچي یې پیدا شو. بیا یې لومړنۍ ښځې ته طلاق ورکړو. زما پلار د خپلې سکه ترور د لور سره واده وکړ. ددې نه یې هم شپږ بچي پیدا شو. بیا یې د لومړنۍ ښځې د لور واده د دویمې ښځې د ورور سره وکړو، اوس هغه زما ماما او مامي هم جوړیږي. میرنۍ خور او د خور خاوند هم. د هغوی یو زوی دی مونږ یو بل ډېر په مینه غواړو، مونږ د یو بل د خاله (ترور) زامن یو او ترور خوریان هم یو، آیا زموږ دواړو په خپل منځ کې واده کېدی شي؟

جواب: ستا میرنۍ خور چې په رسته کې ستا مامي هم کیږي د هغې د زوی سره ستا عقد نه کیږي، ځکه چې دا هلک ستا خور یی دی او د ترور خور یی عقد نه کیږي.^{۱۲}

د خور زې نکاح باطله ده

سوال: زما یو خوږ ملگری دی، هغه د خپلې حقیقي خور زې سره واده کړی دی، دا داسې چې زما ملگری سلیم او د هغه خور شاهده د یو مور اولاد دي. د شاهدي پلار مې شوی ؤ؛ نو د شاهدي مور نکاح وکړه، د هغې نه سلیم پیدا شو شاهدي او سلیم د یو مور شیدې څښلي

[۱] وفي تفسیر المدارک تحت هذه الآية: فلا حرج علیکم فی ان تتزوجوا بناتهن اذا فارقتموهن، او متن. (تفسیر مدارک/ ۱/ ۳۴۷/ طبع دار ابن کثیر/ بیروت).

[۲] قال تعالیٰ: "حرمت علیکم امهتکم..... وبنات الاخ وبنات الاخت" الآية. (النساء: ۲۳) وفي الدر المختار: اسباب التحريم انواع: قرابة، مصاهرة، رضاع..... الخ. وفي الشامية: (قوله قرابة) كفروعه..... وفروع ابويه فتحرم بنات الاخوة والاخوات وبنات اولاد الاخوة والاخوات..... الخ. (رد المحتار على الدر المختار/ فصل في المحرمات ۳/ ۲۸)

دي. د يو مور نه پيدا شوي دي. په داسې حال کې چې پلاران يې جدا جدا دي. د شاهدې د واده نه پس نورا پيدا شوه او کله چې هغه خوانه شوه؛ نو سليم يې خوښ کړو. د سليم هم خوښه شوه او خپل ځان يې عاقل بلغ ښکاره کړ او واده يې وکړو. زما ملگری راته وايي چې دا واده جائز دی، ځکه چې مونږ نکاح کړې ده، نکاح د هر چا سره جائز ده مونږ حرام نه دي کړي. حال دا چې شرعي لحاظ سره دا نکاح نه ده شوې. نورا وايي چې سليم ما ته طلاق راکړي؛ نو زه به جدا شم. سليم وايي چې نکاح نه ده شوې؛ نو طلاق څنگه دی؟ دا دي جدا شي او نکاح دي وکړي زه يې په زوره لږ وخت پاتې کوم. تاسو دا ووايي چې آيا تر څو پورې چې هغه طلاق ونه لیکي؛ نو نورا واده نه شي کولی يا بغير د طلاقو نه د نورا نکاح به جائز وي، هغه جدا شي يا هغه هم دغه شان ژوند تېروي او دغه خلکو دلته خوراک څښاک، د هغوی سره ملاوېدل جائز دي يا نه؟ د اسلام له نظره څه حکم لري؟

جواب: ستا د ملگري نکاح د خپلې خورزې سره شوې چې د قرآن کریم د نص قطعي له مخې باطله ده^{۱۱}. دې ته حلال او جائز ويونکی کافر او مرتد دی^{۱۲}. دا نکاح نه ده شوې او نه هم د طلاقو ضرورت شته. ځکه چې د طلاقو ضرورت د نکاح نه پس وي، حال دا چې نکاح نه ده شوې؛ نو د طلاق ورکولو څه معنی ده؟ البته که دې دواړو د ښځې خاوند په حیث سره يو ځای والی کړی وي؛ نو ستا په ملگري لارم دي چې هغه په خپله ژبه ووايي چې ما دا جدا کړه^{۱۳}، او په دې ویلو سره به دواړه سمدستي جدا شي او ددې بدکاری نه به توبه وباسي، دواړه دي خپل ایمان تازه کړي^{۱۴}. تر څو پورې چې هغوی په توبې ويستلو سره جدا نه شي د دوی سره د مسلمانانو په شان تعلق ناجائز دی^{۱۵}.

د سکې خورزې سره نکاح جائز ګڼل کفر دی

سوال: زما سکه ماما دی چې په عمر کې زما نه لس کاله مشر دی، هغه ما ته درواغ وویل: چې يو بزرګ وايي چې د ماما د سکه خورزې سره واده کېدی شي، لهذا هغه زه خطا کړم او په ما باندې يې واده وکړ، زه د دولسم زده کوونکې یم، ما ته وروسته درک وشو چې هغه درواغ

۱ [قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ". (النساء: ۲۳).]

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) فان كان دليلاً قطعياً كفر. (ردالمحتار / ۴ / ۲۲۳ / باب المرتد).]

۳ [التارك في الفاسد بعد الدخول لا تكون الا بالقول كخليت سبيلك او تركتك. (ردالمحتار / مطلب في النكاح الفاسد / ۳ / ۱۳۳ / البحر الرائق / باب العدة / ۴ / ۱۴۶).]

۴ [ما يكون كفراً اتفاقاً يطل العمل والنكاح. (ردالمحتار / ۴ / ۲۴۷ / باب المرتد).]

۵ ["فلا تقعد بعد الذكري مع القوم الظلمين". (الانعام: ۶۸).]

وويل. هغه زما نه خپله نکاح خط هم ليکلی دی. اوس زه بهې حده خفه يم زما په سوچ کې نه راځي چې اوس زه څه وکړم؟ زما کورنې، مور، پلار، خور، ورور، ددې خبرې نه بهې خبره دي. ما ويل چې ماما دا خو گناه ده؛ نو وې ويل چې نه هيڅ گناه نشته. دا جائز کار دی. اوس ماته دا هم ووايي که چېرته دا ناجائز وي؛ نو ددې گناه كفاره به څنگه ادا کيږي؟

جواب: د ماما او خور زې نکاح د قرآن کریم په قطعي نص سره حرامه ده^{۱۱}. کوم سړی چې دې ته جائز وايي څنگه چې ستا بهې دېنه ماما وييلي هغه کافر او مرتد دی^{۱۲}. هغه ته پکې دې چې خپل ايمان تازه کړي او ددې کفر نه توبه وباسي^{۱۳}. تا ته لازم دي چې ته هغه ته ووايي د کړه عالم فتوی راوړه؛ نو هله به زه ددې واده لپاره تياره شم، بهر حال دا نکاح نه ده شوي و نه کيدی شي. ته خپل مور-پلار ددې نه خامخا خبر کړه!

د خوريي د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: د کریم بخش د مشرې خور يو زوی دی چې هغه په پردي خاندان کې واده کړی دی. د هغې نه دده يوه لور ريحانه پيدا شوې ده، دغه راز دا ريحانه د کریم بخش د خوريي لور او مشرې خور لمسی ده. مولانا صاحب آيا په خدايي شرعي قانون کې د ريحانې او کریم بخش نکاح کيدی شي يا نه؟

جواب: د خوريي د لور سره نکاح ناجائز ده. په نورو الفاظو سره څنگه چې د خور سره نکاح حرامه ده هم دغه راز د خور د اولاد او د اولاد د اولاد سره هم نکاح حرامه ده.^{۱۴}

د ميرنی خور د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: د ميرني ورور واده د ميرنی خور د لور سره کيدی شي يا نه؟ ځينې خلک وايي چې واده بهې کيږي، ځينې وايي چې نه کيږي. زه په دې مسئله کې ډير خفه يم. د الله په رضا ځواب راکړئ او زما تسلي وکړئ!

جواب: د ميرنی خور د لور سره نکاح ناجائز ده. قرآن کریم دا په محرماتو کې شمار کړې ده.^{۱۵}

۱ [قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ". (النساء: ۲۳).]

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) فان كان دليله قطعياً كفر. (ردالمحتار / ۴ / ۲۲۳ / باب المرتد).]

۳ [ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح وما فيه اختلاف يومر بالاستغفار والتوبة وتجديد النكاح. (ردمحتار / ۴ / ۲۴۷ / باب المرتد).]

۴ [فتحرم بنات الاخوة والاختوات وبنات اولاد الاخوة والاختوات. (ردالمحتار / فصل في المحرمات / ۳ / ۲۸).]

۵ [قال تعالى: حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم واخواتكم، تعم ما كانت منها لآب او لام اولهما. (تفسير مظهری / ۲ / ۵۶).]

د میرنی ترور سره نکاح ناجائز ده

سوال: آیا د زید واده دده د میرنی ترور سره او د زید د خور واده دده د میرنی ماما سره کیدی شي؟ حال دا چې نیکونه سکه دي: خو نیاگې میرنی دي

جواب: د میرنی ترور او د ماما سره نکاح هم هغه راز حرامه ده څنگه چې د حقیقي ترور او حقیقي ماما سره حرام ده.

د میرنی پلار سره نکاح ناجائز ده

سوال: د رضیه د مور واده پنځه ویشته کاله مخکې شوی، یو کال پس یې رضیه لور پیدا شوه: خو دا چې کله د لسو کالو شوه: نو ددې د مور پلار ترمنځ کوم کورنۍ جنجال پیدا شو او دواړه د یو بل نه د طلاق په ذریعه جدا شو، رضیه یې د مهر په ځای مور ته ورکړه، څه موده تېره شوه چې د رضیه مور د خپل ځان نه د پنځلس کالو کشر هلک سره واده وکړ، رضیه هم د خپلې مور سره اوسېده، لیکن الله ته منظوره وه چې دویم واده هم کامیاب نه شو او دغه یاد هلک د رضیې مور ته طلاق ورکړ، دې وخت کې د رضیه عمر څلر ویشته کاله دی او ددې د میرنی پلار عمر پنځه دېرش کاله دی، رضیه په فکر کې لري چې هغه ددې سړي سره واده وکړي، حال دا چې په لومړنۍ رشتې سره هغه د رضیه میرنی پلار یادیږي، خو اوسمهال کومه رشته نشته، ځکه چې هغه د رضیه مور ته طلاق ورکړی دی او نه دا سړی د دوی له کورنۍ څخه دی، مونږ ته د قرآن او سنتو په رڼا کې ووايه چې آیا د رضیه نکاح ددې سړي سره جائز ده او که نه؟

جواب: میرنی پلار د همېش لپاره پلار وي، برابره خبره ده که د نجلی مور مړه شوې وي یا هغې ته طلاق ورکول شوی وي، د رضیه نکاح د هغې د میرنی پلار سره نه کیږي، میرنی پلار هم داسې حرام دی لکه څنگه چې سکه پلار حرام وي.^{۱۲۱}

[۱] قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ (الی قوله) وَخَالَاتُكُمْ". (النساء: ۲۳). وفي العالگیریة: واما الخالات فخالته لاب وام وخالته لاب وخالته لام. (عالگیری/ المحرمات بالنسب/ ۱/ ۲۷۳).
[۲] قال تعالى: "حرمت عليكم امهاتكم (الی قوله) وربکم التي فی حجورکم من نسائکم التي دخلتم منهن". (النساء: ۲۳). ایضاً: بنات الزوجة وبنات اولادها وان سفلن بشرط الدخول بالام کذا فی الحاوی القدسی، سواء کانت لابنة فی حجره او لم تکن کذا فی شرح الجامع الصغیر لقاضی خان. (عالگیری/ ۱/ ۲۷۴). وحریم المصاهرة بنت زوجته الموطوءة.... الخ. قوله بنت زوجته الموطوءة ای سواء کانت فی حجره ای کتفه ونفقته أولاً. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ۳/ ۳۰/ فصل فی المحرمات/ طبع ایچ ایم سعید).

د میرنی ترور سره نکاح ناجائز ده

سوال: "زید" د لومړني واده نه ډېر وخت وروسته دویم واده وکړ، مسئله دا ده چې د زید د لومړنۍ ښځې د زوی د زوی واده دده د دویمې ښځې د لور سره جائز دی که نه؟ یعنې د زید د لمسی واده دده د لور سره جائز ده یا نه؟ حال دا چې رشته کې نجلی د هلك میرنی ترور کېږي، و هلك میرنی وراره راځي، اصل کې پرېشایې دا ده چې دا دواړه واده کول غواړي او ترسره د ټولو په فکر د کتاب او سننوپه رڼا کې دا عمل حرام دی، تاسو مونږ ته ور - زړه دده جواب راکړئ ددې لپاره چې دواړه پوه کړي شي

جواب: څنگه چې د سکه ترور سره نکاح ناجائز ده هم دغسې د میرنی ترور سره هم - جائز ده^{۱۱}

دوه میرنی خورګانې په یوه نکاح کې جمع کول ناجائز دي

سوال: زید د خپلې ښځې په موجودګۍ کې د خپلې میرنۍ ښینې سره د واده کولو اراده لري. (د دواړو خويندو مور یوه ده مګر پلار یې جدا دی) آیا دوه میرنۍ خورګانې په یوه نکاح کې اوسیدلی شي؟

جواب: دوه خورګانې په یوه نکاح کې نه جمع کېږي، برابره ده که دواړه سکه خويندې وي یا پلار شریک وي یا مور شریکه وي.^{۱۲}

ترور او خورځې سره یې په یو وخت نکاح حرامه ده

سوال: زما پلار زما د مور سره د واده نه څو کاله پس زما د مور د مشرې خور د لور سره په پټه نکاح وکړه، پرته له دې چې مونږ ته یې د رشتې نوعیت ښکاره کړی وای، مهرباني وکړئ چې آیا د شریعت په نظر کې د ترور او د خورځې سره په یو وخت کې داسې نکاح جائز ده؟ آیا زموږ نوي مور چې د رشتې په اعتبار سره زموږ د ترور لور ده، زموږ لپاره د مور په حکم کې ده؟

جواب: ستا د مور په موجودګۍ کې دا نکاح ناجائز ده^{۱۳}، بلکې د نص قرآني په نظر سره

۱۱ قال تعالى: "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ" (الی قوله) وَعَمَّا تَكُنَّ. (النساء: ۲۳). وفي تفسير النسفی (ج: ۱/ ۳۴۶) حرمت علیکم امهتکم..... وعما تکت من الاوجه الثلاثة. وفي الهندية: واما العمات فثلاث عمه لاب وام وعمه لاب وعمه لام. (عالمگیری/ ۱/ ۲۷۳/ کتاب النکاح/ الباب الثالث)۔

۱۲ "حرمت علیکم امهتکم" (الی قوله) وان تجمعوا بین الاختین" سواء كانت لاب و لام او لهما من النسب. (تفسیر مظهری ۲/ ۶۲/ سورة النساء، وهكذا فی العالمگیریة/ ۱/ ۲۷۷/ کتاب النکاح/ الباب الثالث)

۱۳ قال تعالى: "حرمت علیکم" (الی ان قال) وان تجمعوا بین الاختین" قال القاضی: والتحقت به بالسنة والاجماع حرمة الجمع بین امراة وعمتها وامراة وخالتها. (التفسیر المظهری... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

حرامه ده. ستا پلار دي نوي ناوې ته سمدستي اجازه ورکړي او له خانه دي جدا کړي. دا نکاح نه ده زن ده. ستا د پلار په حق کې خطر د کفر ده^{۱۱}: نو ځکه د ایمان تازه کول پکار دي. ستا د مور سره دي دوباره نکاح وکړي^{۱۲}

د بنځې د لمسی سره نکاح نه کيږي

سوال: زید د خپلې بنځې سکه لمسی په نکاح کې راوستل غواړي. محمدي شریعت دا نکاح حلاله ګڼي یا نه؟ په داسې حال کې چې د زید بنځه او سمهال ژوندی ده

جواب: څنګه چې خپله لور او د لور د لور سره نکاح حرامه ده. دغسې د بنځې د لور او لمسی سره هم د همېش لپاره نکاح حرامه ده. لهدا د زید لپاره ناجائز دي چې هغه د خپلې بنځې سکه لمسی سره نکاح وکړي، نه د بنځې په ژوند کې او نه د مرګ وروسته^{۱۳}

د پلار د منکوحې سره نکاح نه کيږي

سوال: یو سړی چې واده یې مخکې کړی و، د یوې نجلۍ سره یې نکاح وکړه: خو د کوروالی نه وړاندې مړ شو. دده بچي ځوانان دي او د هغه نجلۍ سره واده کول غواړي (یعنې ددې مړ شوي سړي زوی ددې نجلۍ سره واده کول غواړي، آیا ددې نجلۍ او ددې هلک په خپل منځ کې نکاح کیږي؟ د قرآن او سنتو په رڼا کې ددې مسئلې حل ولیکئ:

جواب: د کومې بنځې سره چې پلار نکاح وکړي، اگر که کوروالی نه وي شوی، د هغې سره د اولاد نکاح ناجائز ده، ځکه چې د پلار منکوحه په قرآني نص سره حرامه ده.^{۱۴}

...بقیه د ترمخ [۲ / ۶۲ / سورة النساء]. وفي شرح مختصر الطحاوی / ۴ / ۳۳۰ / کتاب النکاح: مسألة: تحريم الجمع بين المرأة وعمتها وخالتها..... وذلك لما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم في اخبار متواترة، لا تنكح المرأة على عمتها، ولا على خالتها..... الخ. ايضاً بخاری / ۲ / ۷۶۶ / کتاب النکاح، والفتاوي الهندية / ۱ / ۲۷۷ / کتاب النکاح / الباب الثالث).

۱ [من اعتقد الحرام حلالاً (الى قوله) ان كان دليلاً قطعياً كفر. (رد المختار / ۴ / ۲۲۳)]

۲ [ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (ج ۴ / ۲۴۷ / باب المرتد)]

۳ [قال تعالى: "حرمت عليكم امهاتكم (الى قوله) وربنكم التي في حجوركم" ويشتمل الربائب بعموم المجاز او - خمس بنات ابناء الزوجات وبنات بناتهن وان سفلن. (تفسير المظهری / ۱ / ۶۰). وفي الهندية: القسم الثاني اخراجات بالصهرية: وهي اربع فرق (الى قوله) والثانية: بنات الزوجة وبنات اولادها وان سفلن بشرط لدخول بالام كذا في الحاوی القدسی. (عالمگیری / ۱ / ۲۷۳ / کتاب النکاح / الباب الثالث)]

۴ [قال تعالى: "ولا تنكحوا ما نكح ابائكم من النساء". (النساء: ۲۲). قال القاضي: والصحيح عندي ان المراد بالنكاح في هذه الآية العقد دون الجماع. (تفسير المظهری / ۲ / ۵۴). اما منکوحه الاب فتحرّم بالنص، وهو قوله تعالى: ولا تنكحوا ما نكح ابائكم من النساء، والنكاح يذكر... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

زوم ته خوانېې د مور حکم لري

سوال: ديو سړي ښځه مړه شوه: نو هغه کونډه يې خوانېې سره نکاح کولی شي يا نه؟

جواب: د کومې ښځې سره چې نکاح وشي، خواه که هغه ښځې ددې سړي کور آبد کړې هم نه وي، نکاح کېدو سره سمدستي ددې مور په ده باندې حرامه شي، څنگه چې خپله مور حرامه ده. لهذا د ښځې د مور سره نکاح نه کېږي^{۱۱}. هو خو دومره ده چې د ښځې د ميرنۍ مور سره نکاح کېږي^{۱۲}

ترور (امه) او ورېره په نکاح کې جمع کول ناجائز دي

سوال: ما د ښځې په اجازه د هغې د ورېرې سره نکاح وکړه. د هغې نه دوه بچي هم پيدا شوي. دواړه ښځې يو ځای اوسېږي. په دوی کې جنګ او لاتجه نشته. زما په علم کې نه وو چې د ښځې په موجودګۍ کې د هغې د ورېرې سره د يو حديث په رڼا کې نکاح نه کېږي، آيا دا حديث واقعي رښتيا دی يا نه؟ تاسو ماته ووايئ چې اوس څه وکړم؟

جواب: ترور (امه) او ورېره، خاله او خورزه په يوه نکاح کې جمع کول حرام دي، په دې باندې ډير حديثونه شته^{۱۳}. د صحابه وو رضي الله عنهم، تابعينو رضي الله عنهم او د ائمه کرامو په دې باندې اجماع

...بقیه د ترمخ] ويراد به العقد سوائى کان الاب دخل اولاً، لان اسم النکاح يقع على العقد والوطى فحرم بكل واحد منهما على ما نذكر..... الخ. (البدائع الصنائع / ۲ / ۲۶۰ / کتاب النکاح / فصل واما الفرة الرابعة / طبع ايج ايم سعيد)۔

۱ [فيحرم على الرجل ام زوجته بنص الكتاب العزيز، وهو قوله عزوجل: وامهات نسائکم، معطوفاً على قوله عزوجل: حرمت عليكم امهاتکم وبناتکم، سواء كان دخل بزوجه او كان لم يدخل بها عند عامة العلماء..... وروى عن عبدالله بن عمر رضى الله عنهما عن النبی صلى الله عليه وسلم انه قال: اذا نکح الرجل امرأة ثم طلقها قبل ان يدخل بها فله ان يتزوج ابنتها، وليس له ان يتزوج الام وهذا نص في مسنتين. (بدائع الصنائع / ۲ / ۲۵۸ / کتاب النکاح، واما النوع الثاني). وثبت حرمة المصاهرة بالنکاح الصحيح دون الفاسد کذا في محيط السرخسی. (عالمگیری / ۱ / ۲۷۳)۔

۲ [قوله: وبين امراتين اية فرضت ذکراً حرم النکاح) اى حرم الجمع بين امراتين اذا كانتا بحيث لو قدرت احدهما ذکراً حرم النکاح بينهما، ايتهما كانت المقدرة ذکراً..... وقيد بقوله: "اية فرضت" لانه لو جاز نکاح احدهما على تقدير مثل المرأة و بنت زوجها او امرأة ابنها فانه يجوز الجمع بينهما عند الائمة الاربعة، وقد جمع عبدالله بن جعفر زوجة على و بنته، ولم ينکر عليه احد. وبيانه انه لو فرضت بنت الزوج ذکراً بان كان ابن الزوج لم يجوز له ان يتزوج بها، لانها موطوءة ابید. و فرضت المرأة ذکراً لجاز له ان يتزوج ببنت الزوج لانها بنت رجل اجنبی. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۴ . ۱۰۵ . کتاب النکاح، فصل فى المحرمات / طبع دار المعرفة / بيروت) ۳ [عن ابى هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يجمع بين المرأة وعمتها ولا بين المرأة وخالتها. (صحيح بخارى / ۲ / ۷۶۶ / باب لا تنکح المرأة على عمتها)۔

ده^{۱۱} نو ځکه چې تا د خپلې ښځې د ورپرې سره نکاح کړې ده هغه باطله ده^{۱۲}. تاسو ددې کر نه توبه وباسئ او خپله دویمه ښځه سمدستي جدا کړئ.

د ښځې په موجودګۍ کې د ښښې سره نکاح فاسده ده

سوال: یو سړي خپله ښښه په چل سره عدالت ته بوتله، په عدالت کې یې په یو فارم باندې امضاء وکړه. عدالت کې یې نکاح وکړه، آیا دا ممکن دي چې په یو وخت کې دوه خورګانې د یو سړي سره په نکاح کې وي، ددې شرعي حکم څه دی؟

جواب: د ښځې په موجودګۍ کې د ښښې سره نکاح فاسده ده^{۱۳}، ځکه چې دوه خورګانې یو سړي په یو وخت کې په نکاح کې نه شي ساتلې، په قرآن کریم او حدیثو کې ددې څخه منع راغلې ده. د امت په اجماع سره دوه خورګانې په یوه نکاح کې راوستل حرام دي^{۱۴}، لهدا دې سړي ته پکار دي چې ښښه دي له ځانه جدا کړي، دې سړي چې ترڅو پورې ښښه جدا کړې نه وي تر هغې پورې د ښځې سره د ښځې خاوند تعلق حرام دی.

د ښځې په موجودګۍ کې د ښځې د میرنۍ ورپرې سره نکاح نه کیږي

سوال: د زید د ښځې یو میرنی ورور دی، (د زید میرنی اوځی دی، اوس سوال دا دی چې ددې میرني اوځي د لور سره د زید نکاح په شریعت کې کیږي؟ په داسې حال کې چې د زید ښځه هم موجوده ده.

جواب: د ښځې په موجودګۍ کې د هغې د ورپرې سره نکاح نه کیږي، برابره ده که د سکه ورور لور وي یا د میرني ورور.^{۱۵}

سوال: که چېرته د زید ښځه وفات شي یا طلاق ورکړي؛ نو بیا د زید د اوځي لور د زید په نکاح کې راتلې شي یا نه؟

۱ [والتحقت به بالسنة والاجماع حرمة الجمع بين امرأة وعمتها وامرأة وخالتها. (التفسير المظهری / ۲ / ۶۲)۔

۲ [نعم في البرازية قولین ان نکاح المحارم باطل او فاسد والظاهر ان المراد بالبطل ما وجوده كعدمه (الي قوله) وفسر القهستانی هنا الفاسد بالبطل. (ردا مختار / مطلب في النکاح الفاسد / ۳ / ۱۳۲)۔

۳ [قال تعالى: "أحرمت عليكم (الي ان قال) وان تجمعوا بين الاختين" (النساء: ۲۳). اما في الحديث: ان ام حبيبة قالت: قلت: يا رسول الله! انکح اختی بنت ابی سفيان..... (قال عليه السلام) فلا تعرض على بنتاکن ولا اخواتکن. قال المحشي: الجمع بين الاختين في التزويج حرام بالاجماع. (الصحيح للبخاری / باب قوله وان تجمعوا بين الاختين.... الخ / ۱ / ۷۶۶)۔

۴ [ايضا۔

۵ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يجمع بين المرأة وعمتها ولا بين المرأة وخالتها. (صحيح بخاری / ۲ / ۷۶۶ / باب لا تنکح المرأة على عمتها)۔

جواب: که ښځه طلاقه شي او ددې عدت هم ختم شي يا ښځه وفات شي؛ نو د هغې د ورپرې سره نکاح جائز ده.^{۱۱}

په يو وخت د دوه خویندو سره نکاح حرامه ده

سوال: يو سړي د خپلې ښځې د خور سره نکاح وکړه؛ نو آیا شرعاً په يو وخت کې د دوه سکه خویندو سره نکاح جائز ده؟ آیا د دويمې خور سره د نکاح کولو نه پس د لومړنۍ خور نکاح حسيږي که د دويمې خور؟ په داسې ناجائزه نکاح کې شرکت کولو کوونکي او په هغې کې برخه خيستونکي حکم به څه وي؟

جواب: په يو وخت کې دوه خورګانې په نکاح کې راوستل شرعاً ناجائز او حرام دي، ځکه چې الله تعالى فرمايلي: په تاسو باندې حرام شوي دي د دوه خورګانو سره په يو ځای نکاح کول.^{۱۲} د دويمې خور نکاح نه ده شوې؛^{۱۳} نو ځکه د لومړنۍ خور نکاح پاتې او د دويمې نه ده شوې. کوم خلک چې له قصده په دې ناجائزه نکاح کې شريک شوي وي هغه سخت ګناه ګار دي.^{۱۴} هغوی ته پکار دي چې الله تعالى ته توبه او استغفار وکړي؛ خو کوم خلک چې په بې خبرۍ کې شريک شوي دي هغوی باندې څه ګناه نشته.^{۱۵}

د ښځې د خور سره د نکاح جائز ګڼونکي

کافر او لومړنی نکاح يې هم ختمه شوه

سوال: زموږ يو خپلوان دی چې اوه کاله مخکې يې واده کړی دی، د کومې نجلۍ سره چې يې واده کړی دی د هغې يوه مشره خور وه، هغه هم واده شوې او د اوو بچو مور وه، څه وخت وروسته دا خبره خپره شوه چې هغه سړي مشره خور يې ترې خوښه شوې او دې ښځې د خپل لومړني خاوند نه په دې وجه لرې والی غوره کړی، اوس دواړه په آزادۍ سره يوځای اوسيږي، اوس معلومه شوه چې دواړو واده هم کړی دی، پوښتنه دا ده چې آیا د دوی دا نکاح جائز ده که ناجائز؟ ځکه چې ما د چا نه اوریدلي چې د دويمې نکاح نه پس دده لومړنۍ ښځه هم د نکاح څخه وځي، آیا په شريعت کې داسې کړنه صحيح ده؟ آیا د دوه سکه خویندو سره په يو وخت

۱ [ځکه چې اوس د حرمت هيڅ وجه نشته، قال تعالى: واحل لكم ما وراء ذلکم، (النساء: ۲۴).]

۲ [قال تعالى: "حرمت علیکم (الی ان قال) وان تجمعوا بين الاختين" (النساء: ۲۳).]

۳ [وان تزوجها في عقدتين فنکاح الاخيرة فاسد. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ المحرمات بالجمع/ ۱/ ۲۷۷).]

۴ ["ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان واتقوا الله ان الله شديد العقاب" (المائدة: ۲).]

۵ ["لا یكلف الله نفساً الا وسعها" (البقرة: ۲۸۶).]

کې نکاح جائز ده او که دواړه حرامیږي؟

جواب: د یوې خور په موجودګۍ کې د دویمې خور سره نکاح نه کیږي: دې سړي خور دویمې ښځې سره نکاح کړې ده؛ نو دا نکاح فاسده ده^{۱۱}، دده لومړنۍ ښځه دده په نکاح کې ده لیکن که هغه د دوه خویندو په یوه نکاح کې جمع کول حلال ګڼي؛ نو دا سړی د اسلام له دایرې وتلی دی^{۱۲} او دده لومړنۍ نکاح هم ماته شوې ده^{۱۳}

د دوه خویندو سره د واده په صورت کې د دویمې ښځې اولاد

سوال: آیا د یو مسلمان سړي لپاره په یو وخت کې د دوه سکو خویندو سره نکاح کول جائز ده؟ که چېرته کوم سړي د خپلې لومړنۍ ښځې په ژوند کې د خپلې سکه ښینې سره نکاح کړې وي؛ نو آیا ددې دواړو د خیتې نه پیدا شوي اولادونه به حلالي وي که حرامیان؟

جواب: په یو وخت کې دوه خورګانې په یوه نکاح کې جمع کول حرام دي^{۱۴} که چا داسې نکاح وکړه او اولاد یې هم وشو؛ نو د دواړو خویندو د اولاد نسب به ثابت وي، د لومړنۍ خور اولاد خو په صحیح نکاح کې پیدا شوي دي؛ نو ځکه ددې اولاد نسب ثابت دی او د دویمې خور سره چې کومه نکاح شوې ده دا نکاح فاسده ده، ددې حکم دا دی چې ددې نکاح فاسدې له وجې چې کوم اولاد پیدا شوي دي د هغوی نسب هم ثابت دی^{۱۵}، لیکن د دواړو تر منځ جدایي ضروري ده. د جداوالي نه وروسته په ښځه باندې عدت واجب دی او د سړي په ذمه پوره مهر واجب دی^{۱۶}

[په نکاح باندې نکاح کول]

د چا په ښځه نکاح ترل نکاح نه ده زناده

سوال: زما دوه بچي شوي، دولس کاله مخکې مې واده کړی دی، زما نه مخکې زما د ښځې

۱ [وان تزوجها فی عقدتین فنکاح الاخیره فاسد. (عالمگیری/ المحرمات بالجمع / ۱ / ۲۷۷)۔

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً (الی قوله) ان کان دلیله قطعاً کفر. (ردالمحتار / ۴ / ۲۲۳ / طبع سعید)۔

۳ [وارتداد احدهما فسخ عاجل بلا قضاء. (درمختار/ باب النکاح الکافر / ۳ / ۱۹۴ / طبع سعید)۔

۴ [قال تعالی: "حرمت علیکم (الی ان قال) وان تجمعوا بین الاختین" (النساء: ۲۳)۔

۵ [النکاح الصحیح وما هو فی معناه من النکاح الفاسد والحکم فیہ انه یثبت النسب من غیره دعوة. (عالمگیری/ الباب الخامس عشر فی ثبوت النسب / ۱ / ۵۳۶)۔

۶ [وان تزوجهما فی عقدتین فنکاح الاخیره فاسد ویجب علیه ان یفارقها (الی قوله) فان فارقها بعد الدخول فلها المهر ویجب الاقل من المسمى ومن مهر المثل وعليها العدة ویثبت النسب. (عالمگیری/ المحرمات بالجمع / ۱ / ۲۷۷)۔

واده د یو داسې سړي سره شوی ؤ چې په دغه سړي باندې په یوه دویمه مقدمه کې شپږس کاله قید سزا ختلې وه. دوه کاله پس ما د هغې ښځې سره په عدالت کې نکاح وکړه، حال دا چې لومړني خاوند تر اوسه دې ښځې ته طلاق نه دی ورکړی. ددې ښځې نه زما هم څلور بچي دي. اوس هغه په عدالت کې دویمه اچولې ده چې په ما باندې ظلم شوی دی. د الله لپاره د قرآن په رڼا کې ولیکئ چې زما ښځه ده که د لومړني خاوند؟ که دا زما یا د هغه ښځه وي؟ نو اوس زموږ لپاره څه کول پکار دي؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې هر کله ښځه د وړاندې نه د یو سړي په نکاح کې ده. هغه طلاق نه دی ورکړی: نو دا ښځه د هغه ښځه ده او دا مسئله هر عام او خاص ته معلومه ده چې کومه ښځه د بل چا په نکاح کې وي د هغې سره د دویم سړي نکاح نه کیږي^{۱۱}: نو ځکه دا ښځه ستا ښځه نه ده. بلکې د لومړني خاوند ښځه ده، تاسو دا جدا کړئ او هغه دي عدت تېر کړي او لومړني خاوند ته دي لاره شي یا دي د لومړني خاوند نه طلاق واخلي او د عدت تېرولو وروسته دي دهمدې ښځې سره دوباره سمه نکاح وکړي.^{۱۲}

نکاح باندې نکاح جائز ګڼونکی کافر دی

سوال: یوه ښځه چې خاوند یې د پنځلسو کالو راهیسې په انډیا کې اوسیږي، دې ښځې په پاکستان کې د بل سړي سره نکاح کړې ده، په داسې حال کې چې لومړني خاوند ورته طلاق نه دی ورکړی، په دې کې هم ځینې خلک شامل وو، کله چې یې دویم ځلي نکاح کوله هغه خلک خبر وو چې لومړني خاوند طلاق نه دی ورکړی، ددې په اړه موږ دا اوریدلي چې په نکاح کې د شاملو خلکو نکاح ماته شوه، آیا دا واده صحیح دی؟ آیا د هغه خلکو نکاح فسخه شوه او که خاوند ورک شي: نو څومره وخت وروسته ښځه نکاح کولای شي؟ که خاوند طلاق نه ورکوي: نو بیا هم ښځه څومره وخت وروسته نکاح کولای شي؟

جواب: کومه ښځه چې د چا په نکاح کې وي تر څو چې هغه طلاق نه وي ورکړی او د هغې

^{۱۱} اما نکاح منکوحه الغير (الی قوله) لم یقل احد بجوازه فلم یعتقد اصلاً. (ردالمحتار / ۳ / ۱۳۲)۔

^{۱۲} دا هغه وخت چې کله دویمه نکاح کونکي ته دا نه وي معلومه چې دا ښځه منکوحه ده او که د هغې د منکوحه کېدو د خبر باوجود یې ورسره نکاح وکړه: نو اوس نکاح هم باطله ده او عدت هم واجب نه دی. قال فی البحر: لو تزوج بامرأة الغير علماً بذلك ودخل بها لا تجب العدة علیها حتی لا یحرم علی الزوج وطؤها وبه یفتی (الی قوله) نعم لو وطنها بشبهة وجب علیها العدة وحرم علی الزوج وطؤها. (ردالمحتار / مطلب فیما لو زوج المولی امة / ۳ / ۵۰). وفيه ایضاً: اما نکاح منکوحه الغير ومعتدة فالدخول فيه لا یوجب العدة ان علم انها للغير لانه لم یقل احد بجوازه فلم یعتقد اصلاً. (ردالمحتار / مطلب فی النکاح الفاسد / ۳ / ۱۳۲)۔

عدت نه رې تېر شوی دویم ځای کې د هغې نکاح نه کېږي.^{۱۱} که څوک ورته جائز وایي هغوی د اسلام نه خارج دي^{۱۲}، دوی ته لږم دي چې توبه وباسي، خپل ایمان او نکاح تازه کړي^{۱۳} په د کومې ښځې خاوند چې ورک شوی وي دې ته پکار دي چې عدالت ته لاړه شي، په عدالت کې دي د خپلې نکاح ثبوت او د خاوند د ورک شوي دوسیه ثبت کړي، ددې ثبوت نه وروسته دي عدالت دې ښځې ته تر څلورو کالو انتظار کولو حکم ورکړي، په دې دوران کې د ورک شوي خاوند د معلومات کېدو کوشش دي کوي، که چېرته په دې موده کې د خاوند څه درک ونه شو؛ نو عدالت دي د هغه د مرګ پرېکړه وکړي. ددې پرېکړې وروسته دي ښځه د خپل خاوند د مرګ عدت (څلور میاشتې او لس ورځې) پوره کړي، عدت پوره کېدو نه پس دا ښځه دویم ځای نکاح کولی شي؛ خو تر څو پورې چې عدالت ددې د ورک شوي خاوند د مرګ پرېکړه نه وي کړې ښځه په دویم ځای کې نکاح نه شي کولی.

کوم خاوند چې نه خپله ښځه ساتلی شي او نه هغې ته طلاق ورکوي هغه ښځه دي هم عدالت ته رجوع وکړي او عدالت دي د تحقیق وروسته حکم ورکړي چې یا خو دي د زوړ عادت سره سم ښځه وساته یا هغې ته طلاق ورکړه! که چېرته هغه یوه خبره هم نه منل؛ نو عدالت دي د خاوند یا د هغه د وکیل په موجودګۍ کې د فسخې نکاح پرېکړه خپله وکړي، ددې پرېکړې وروسته دي ښځه عدت تېر کړي. د عدت وروسته ښځه دویم ځای نکاح کولی شي.^{۱۴}

نکاح باندې نکاح کوونکي زنا کار دی

سوال: زموږ په کلي کې یوه نجلی ده چې ددې نکاح مور- پلار یې د کوم خپلوان سره تقریباً د اتو کالو په عمر کې کړې وه، اوس ددې نجلی مور- پلار د خپلې لور نکاح د کوم بل خپلوان سره وکړه. د نکاح دپاسه نکاح وشوه، آیا دا نکاح صحیح ده؟ که چېرته نه وي صحیح؛ نو ایا دا زنا ده؟ که زنا وي؛ نو دېته د محمدي شریعت مطابق سزا ورکول پکار دي او که معافي ورته وکړو؟

جواب: د نجلی چې کومه نکاح د اتو کالو په عمر کې شوې وه هغه صحیح وه اوس که چېرته دې نجلی ته د لومړني خاوند نه طلاق نه وي ورکول شوی؛ نو د دویمې نکاح په باطلېدو کې څه شک نشته،^{۱۵} او که دا هلک او نجلی جنسي اړیکې سره ساتلي وي؛ نو دوی بې زنا کاره

۱ | امانکاح منکوحه الغير (الی قوله) بجوازه فلم یعتقد اصلاً (ردالمحتار مطلب فی النکاح الفاسد ۳/ ۱۳۲)

۲ | من اعتقد الحرام حلالاً (الی قوله) ان کان دلیله قطعاً کفر. (ردالمحتار ۴/ ۲۲۳)۔

۳ | ما یكون کفراً اتفاقاً یطل العمل والنکاح. (شامی ۴/ ۲۴۷)۔

۴ | اوگوری رساله: الحيلة الناجزة،، للتهانوی، ص: ۵۹)۔

۵ | ایضاً پورتنی حواله)۔

دي. باقي شرعي سزا خو د تمامو حالاتو د تحقيق وروسته او د جرم د نوعيت معلومولو سره به يې شرعي عدالت جاري کوي

د کومې منکوحې سره نکاح ناجائز ده؟

سوال: زما زید نکاح د زینب سره وشوه اوس تقریباً یو کال وشو، ددې ښځې څخه مې یو هلک هم پیدا شوی دی، مگر اوس راته معلومه شوه چې دا نجلی-مخکې واده شوې وه. ددې خاوند په انډیا کې دی، هغه دې ته تر اوسه طلاق نه دی ورکړی، لهدا ماته چې کله معلومه شوه: نو ما هغې ته طلاق ورکړ، اوس دوباره زه د هغې سره نکاح کول غواړم. که هغه د لومړني خاوند نه طلاق واخلي آیا هغه زما لپاره جائز ده؟

جواب: که د لومړني خاوند نه طلاق ورکول شي او ددې عدت هم تېر شي؛ نو تېره نکاح کولی شي^{۱۱} تا ته خو معلومه نه وه چې دا له وړاندې د بل په نکاح کې وه، ځکه خوتاسو گناه گار نه یی، مگر دې نجلی-ته معلومه وه چې ددې لومړنۍ خاوند ژوندی دی؛ نو ځکه دا گناه گاره شوه. دې ته پکار دي چې توبه وباسي.

د نجلی په بې خبرۍ کې د نکاح حکم

سوال: یوه نجلی چې پلار یې د نن نه تقریباً لس کاله وړاندې مړ شوی دی، ددې پلار ددې نکاح د خپلو رشتته دارانو سره کړې وه، کوزده یې ورته وکړه، لږ وخت وروسته یې مور د کوم حرص له وجې کوزده ماته کړه او دویم ځای کې ورته رشتته کول غواړي. نجلی انکار وکړ چې زه خپل عزت نه نیلام کوم. هغه یې ډېره سخته وهلې؛ خو نجلی هم هغسې انکار کوي؛ خو اخر یوه ورځ یې په زوره په نکاح خط ددې د امضاء په ځای د گوتې نښه ولگول چې هغه نجلی-بیخي ترې خبره هم نه وه. نجلی تعلیم یافته وه. واده نه و شوی، کله چې یې د لوی اختر وروسته واده غوښتلو؛ نو نجلی خپلو رشتته دارانو ته لاړه، په عدالت کې یې قسم وکړ او نکاح یې وکړه، ځکه چې نجلی د لومړنۍ نکاح نه خبره نه وه، نه هغې قبول کړی و، په دې مسئلې باندې تفصیلي بحث وکړئ چې آیا لومړنۍ نکاح شته او که نه؟

جواب: که چېرته نجلی تعلیم یافته وي؛ نو په نکاح خط یې ددې گوته څنگه ولگوله، دا څنگه خبره نه شوه؟ دا خبره د تحقیق لپاره اړینه ده، که په تحقیق سره ثابت شوه چې نجلی ته واقعي د نکاح کولو خبر نه و او نه هغې نکاح قبوله کړې؛ نو هغه نکاح نه ده شوی^{۱۲}

۱۱ ځکه چې په دې صورت کې د حرمت هیڅ وجه نشته. قال تعالی: واحل لکم ما وراء ذالکم. (النساء: ۲۴)
 ۱۲ لا یجوز نکاح احد علی بالغه صحیحة العقل من اب او سلطان بغیر اذنها بکراً کانت او ثیباً فان فعل ذلک فالنکاح موقوف علی اجازتها فان اجازته جاز وان رده بطل... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

که چېرته يې په وهلو سره صرف امضاء اخيستلې وي يا يې گوته لگولې وي، په داسې حال کې چې نجلۍ ورباندې خوښه نه وه بيا هم نکاح نه ده شوې^{۱۱}، لهدا د نجلۍ هغه نکاح چې د لومړنۍ کوزدې پرمهال شوې وه هغه صحيح ده^{۱۲}

په دروغه د طلاق فتویٰ اخيستونکي ښځه

دويم ځای کې واده نه شي کولی

سوال: زما د يو ملگري زید واده يو کال وړاندې د تره د لور خديجې سره وشو چې ښه تعليم لري، په ښه اداره کې ښه چوکۍ لري، دا واده د زید او خديجې د دواړو او د کورنۍ په خوښه شوی. د واده نه وروسته د زید او خديجې د کورنۍ ترمنځ په پيسو څه مسئله مخې ته راغله، د زید معلومه لږ گټه وه؛ نو هغه ځکه د نجلۍ او د نجلۍ د کورنۍ د خوښې سره سم د کور شيان تيار نه کړل، په دې باندې خديجه خپه شوه، د خپل مور-پلار کور ته لاړه، کله چې زید غوښتل خپله ښځه خديجې راوغواړي؛ نو خديجې وويل چې: ته اوس خپل تعليم پوره کړه او د خپل تعليم سويه پورته کړه. بيا يې وويل چې ته کله د امتحان نه فارغ شې؛ نو بيا به زه تا ته درشم زید خپلو درسونو ته ادامه ورکړه، په دې ورځو کې خديجې د دارالافتاء په نوم زید ته يو خط وليږلو چې د هغې متن داسې دی چې زما خاوند زه په وهلو سره له کوره وويستم، د ويستلو پرمهال يې بار-بار دا الفاظ وويل، لاړه شه ما ته آزاده کړې يې، چې په هغې باندې مولانا صاحب فتویٰ راکړه که چېرته ستا خاوند دا الفاظ بار-بار ويلي وي؛ نو طلاق واقع شو، تاسو د يو بل لپاره حرام شوی، ددې فتویٰ د ترلاسه کولو وروسته خديجې د کلي د سپين ږيرو ټولي ته درخواست ورکړ چې ما ته د فتویٰ سره سم طلاق راکول شوی دی، لهدا ما ته دي مهر روپۍ، راکړل شي او ورسره زما د عدت تر ختمېدو پورې چې زما څومره خرچه شوې ده، د مشرانو ټولي ته زید حاضر شو؛ نو مشر د زید څخه د حقيقت پوښتنه وکړه، زید قسم وکړ چې ما نه خديجه له کوره ويستلې او نه مي داسې الفاظ ويلي دي، په دې باندې خبره ختمه شوه چې خديجه د مشرانو مجلس ته حاضره کړئ او د دواړو بيان دي وليکل شي، مگر خديجه د مشرانو ټولي ته حاضره نه شوه، زما ملگری ددې مسئلې په وجه ډېر خفه دی، ستاسو نه هيله ده چې تاسو قرآن او سنت سره دده لارډ سمه کړئ!

الف: ايا د نجلۍ په غلط بيان اخيستلو فتویٰ د اعتبار وړ ده؟

...بقیه د ترمخ | کذا في السراج الوهاج. (عالمگیری ۱ / ۲۸۷)۔

۱ | اولا تجر البالغة البکر علی النکاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (درمختار / کتاب النکاح / باب الولی / ۳ / ۵۸ / طبع ایچ ایم سعید / کراچی)۔

۲ | ان المرأة اذا زوجت نفسها من کفو لزم علی الاولیاء. (درمختار / باب الکفء / ۳ / ۸۴)۔

(ب) ایا په دې فتوی سره طلاق واقع کیږي؟

(ج) د قرآن او سنت په رڼا کې غلط بیان سره فتوی حاصلوونکي څه حکم دی؟

(ه) ایا نجلی ددې فتوی نه پس دویم واده کولی شي؟

جواب: د مفتي ځواب د سوال مطابق وي، مفتي ددې سره کار نه وي چې په سوال کې رښتیا لیکل شوي دي که غلط؟ دا تحقیق کول د عدالت کار دی، تا چې کومه کیسه لیکلې ده ددې خلاصه دا ده چې ښځه د طلاق ورکولو دعوه لري او خاوند د هغې انکار کوي، د ښځې او خاوند تر منځ چې کله داسې اختلاف پیدا شي؛ نو که ښځه دوه اعتباري شاهدان وړاندې کړي چې په قسم سره شهادت ورکوي او د دوی په مخامخ خاوند طلاق ورکړی وي؛ نو د ښځې دعوه به صحیح وي، که چېرته په طلاق باندې دوه شاهدان وړاندې نه کړي؛ نو د خاوند نه به په قسم سره پوښتنه وشي چې ایا تا طلاق ورکړی دی او که نه؟ که چېرته هغه په قسم سره ووايي چې ما طلاق نه دی ورکړی؛ نو د ښځې دعوه به دروغ وي او د خاوند دا خبره به صحیح وي چې ما طلاق نه دی ورکړی^{۱۱}، ستا په مسئله کې د ښځې سره شاهد نشته، لهذا ددې دعوې د اعتبار وړ نه ده، هغه د زور عادت له مخې د خپل خاوند په نکاح کې ده، دویم ځای یې نکاح نه کیږي.

نکاح د پاسه نکاح کول

سوال: زما د دوه دېرشو کالو ښځه یم، تعلیم لرم، زه په حکومتي مکتب کې د ښوونکي په حیث کار کوم چې زما په ژوند کې یوه لویه واقعه راغلې، ما تر ننه پورې د خپل ځان په اړه کله هم سوچ نه و کړی، زما درې وروڼه دي او مونږ دوه خورګانې یو، د یوې خور واده مو تقریبا پنځلس کاله مخکې کړی دی، دویمه زه یم، زما مشر خور زما نه په عمر کې څوارلس کاله لویه ده او درې وروڼه زما نه واره دي؛ نو خبره مې دا کوله چې ما کله هم د ژوند په باره کې سوچ نه و کړی چې څه به کیږي، څنگه به تیرېږي؟ په داسې حال کې چې د خپل ځان تعریف نه دی پکار، توبه کوم او وایم چې الله شکل او صورت داسې راکړی چې تر ننه پورې کتونکي راته پسڅیږي او سیرت مې هم داسې دی چې په دې ټول کلي کې خلک زما مثالونه ورکوي، مگر دلته مسئله زما نه ده ددې معاشري ده چې زما د مور - پلار سره د کور ورکولو لپاره دومره څه نه و چې د څه سریتوب رشته راغلې وي، داسې رشتې به راتلې چې زما په پیمانه به پوره نه وې یا د هغوی مطالبې پوره کیدی نه شوي.

۱ [ويسأل القاضي المدعى عليه عن الدعوى فيقول انه ادعى عليك كذا فما ذا تقول؟..... الخ. فان اقر فيها او انكر فبرهن المدعى قضى عليه بلا طلب المدعى والا يبرهن حلفه الحاكم بعد طلبه (رد المختار / كتاب الدعوى /

ناڅاپي راته داسې خنډ مخې ته شو چې زما وروڼه درې واړه ځوانان شو. زه د درې واړو په نظر کې يو ازغی شوم، داسې الفاظ مي واورېدل چې ددې منحوسې له وجې زمونږ ودونه نه کيږي د مور د خولې نه هم دغسې الفاظ وتلي چې زما دا لور زما د زامنو کور ابادول نه غواړي، ما هم په خپل زړه باندې ډېره کېښوده، له ځانه سره مي وعده وکړه چې د وروڼو واده به زر او په خپل لاس کوم بيا به زه خپله ځان ته واده کورم؛ خو په خپل ځان باندې به د خپلو وروڼو يا د مور پلار پيسې نه مصرفوم، د نن نه تقريبا اته مياشتې مخکې ما د خپل ژوند ملگرې وموند، د دواړو وروڼو ودونه مي په ترتيب سره په ۱۷ فروري ۱۹۸۴ء کې وکړه، بيا ما د مور- پلار د خوښې خلاف په ۱۸ فروري ۱۹۸۴ء کې کوزده وکړه او بيا مي د مور- پلار د خوښې خلاف په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې واده وکړو، د ټولو حالاتو او واقعاتو نه مي موراو پلار خبر کړه، د راضي کولو لپاره مي هر راز کوشش وکړ، ما خپل شرعي او قانوني حق پوره استعمال کړو، مور- پلار په يو صورت هم نه راضي کيږي او خپل بې انتها کوششونه مي ورپسې وکړه، بيا د مجبوري له وجې په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې عدالت کې واده وکړو، په ۲۵ فروري مي د عدالت نه قانوني اختيار خط ترلاسه کړ، په ۲۷ فروري ۱۹۸۴ء کې مي د څلورو شاهدانو په موجودگي کې مولانا صاحب په شرعي طريقې سره نکاح وتړله، د پاکستان حکومت د نکاح خط چې کوم کاغذونه دي په هغې باندې ما، خاوند مي او څلورو شاهدانو امضاء وکړه، کاغذونه ټول رسمي شو، په څلورمه ورځ يعنې په اول مارچ ۱۹۸۴ء کې زما کورنۍ خبره شوه، ما د خپل زوړ عادت سره سم د خپل مکتب معلمي کوله چې د پلار کور ته ورغلم؛ نو مور- پلار مي ووهلم، په ستوني يې راته چاره کېښوده او ۳ مارچ ۱۹۸۴ء کې يې زما نه استعفی وليکل او امضاء يې رانه واخيسته، زما معلمي يې ختمه کړه بيا يې زما د خاوند نه په ۵ مارچ ۱۹۸۴ء کې په طلاق خط باندې د هغه د کورنۍ نه په زوره د طلاق امضاء واخيسته، ما ته معلومه نه ده چې څنگه يې اخيسته ده، زه د هغې ورځې نه د پلار په کور کې يم، معلمي ختمه شوې ده، زمونږ نکاح صرف اته ورځې وه، زه د هغه ورځو نه د الله د حکم لاندې د عدت شپې او ورځې تېروم، زما د مور- پلار او وروڼو وينا ده چې د عدالت نکاح له سره نکاح نه ده، حال دا چې ما دا نکاح په خپله خوښه کړې وه، په ما باندې هيڅ زور نه و شوی، د پلار وينا ده چې ما د يو مولانا صاحب نه پوښتنه کړې ده هغه وويل: چې د عدالت نکاح نه ده صحيح؛ نو ځکه ددې نکاح بل ځای هم کيدی شي؛ خو ما په دې دليل ورکولو سره خپله کورنۍ قائل کړه چې آيا دا واده واده نه و؛ نو تاسو خلکو ته د طلاق ضرورت ولې راغلو؟ ورور مي د طلاق نقل په عدالت کې د نکاح خط سره يو ځای کړی دی او يو نقل يې د مشر په دفتر کې جمع کړی دی، زه شپه او ورځ ژاړم او زما زړه يقين نه کوي چې ما ته طلاق راکول شوی دی، څه چې زما سره شوي دي الله دي دشمن سره هم ونه کړي (آمين) زما په ذهن کې لاندې ذکر شوي سوالات راپورته شوي دي، اميد دی چې تاسو په نمبر د هر سوال ځواب

راکړې" تر څو زړه مې ورباندې مطمئن شي او ددې سوالونو ځوابونه راته زر وليکئ ځکه چې زه دوباره د خپلې معلمې په لټه کې شم

سوال: آیا د عدالتي نکاح په طریقي نکاح جائز ده چې په هغې کې ټولې شرعي تقاضې پوره شوي وي؟

جواب: که هلک او نجلی جوړه برابره وي؛ نو دا نکاح صحیح ده کله نو نه ده صحیح^{۱۱}

سوال: آیا په زور په طلاق خط باندې امضاء کولو سره طلاق واقع کیږي که د ژبې نه د طلاقو لفظ درې ځله ویستل ضروري دي؟

جواب: که چېرته طلاق خط کوم بل سړي لیکلی وي او په زور په دې باندې امضاء وکړي؛ نو دې سره طلاق نه کیږي^{۱۲} او که طلاق خط خپله ځاوند لیکلی وي^{۱۳} یا یې په ژبې د طلاقو الفاظ ادا کړي وي؛ نو طلاق واقع کیږي^{۱۴}.

سوال: کېدی شي چې په ژبې یې دا الفاظ نه وي ویلي او طلاق خط باندې یې د بل چا په

ویلو امضاء کړې وي، که داسې صورت مخې ته راغلی وي؛ نو آیا طلاق واقع کیږي که نه؟

جواب: که خپله یې په خوشحالی امضاء کړې وي؛ نو طلاق واقع کیږي^{۱۵}، زور سره امضاء اخیستلو سره طلاق نه واقع کیږي^{۱۶}.

سوال: زما کورنۍ د عدت په ورځو کې دننه زما دویم ځای نکاح کول غواړي آیا دا جائز دي؟

جواب: ستا د مسئلې درې صورتونه دي:

۱- کومه نکاح چې تا د مور- پلار بې اجازې کړې وه که هغه په غیر کفو کې وه؛ نو هغه نکاح

---

۱ [ان المرأة اذا زوجت نفسها من كفو لزم على الاولياء، وان زوجت من غير كفو لا يلزم او لا یصح. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ باب الکفاءة / ۳ / ۸۴ / طبع ایچ ایم سعید)۔

۲ [رجل اكره بالضرب والحبس على ان يكتب طلاق امراته وكتب فلانة بنت فلان طالق، لا تطلق امراته. خلاصة الفتاوي/ کتاب الطلاق / ۲ / ۹۱)۔

۳ [وان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان كتب: اما بعد فانت طالق، فكما كتب هذا يقع الطلاق، وتلزمها العدة من وقت الكتابة. (عالمگیری / ۱ / ۳۷۸)۔

۴ [ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً فان طلاقه صحيح. وفي البحر: ان المراد الاكراه على التلفظ بالطلاق. (شامی / مطلب في الاكراه... الخ. ج: ۳ / ۲۳۵)۔

۵ [لو استكتب من آخر كتاباً بطلاقها وقراه على الزوج فاخذه الزوج وختمه وعنونه وبعث به اليها فاتاها وقع ان اقر الزوج انه كتابه. (ردالمحتار، مطلب في الطلاق بالكتابة / ۳ / ۲۴۶، ۲۴۷ / طبع ایچ ایم سعید)۔

۶ [فلو اكره على ان يكتب طلاق امراته فكتب لا تطلق. (شامی / مطلب في الاكراه... الخ. ج: ۳ / ۳۲۶)۔

نه ده شوې، مگر د نکاح په شپه کوروالی راغلی؛ نو ځکه عدت لازم دی^{۱۱} نو د عدت نه مخکې دویمه نکاح هیڅکله ناجائز ده^{۱۲}

۲ که چېرته لومړنۍ نکاح په کفو کې شوې وي او طلاق نامه باندې په زوره امضاء اخیستل شوې وي؛ نو طلاق نه دی شوی، ځکه لومړنۍ نکاح باقی ده، لهدا دویمه نکاح نه کیږي^{۱۳}

۳ که چېرته لومړنۍ نکاح په کفو کې شوې وي او طلاق هم په صحیح طریقه اخیستل شوی وي؛ نو د طلاق عدت تېرول لازم دي، د عدت پوره کېدو نه مخکې دویمه نکاح نه کیږي^{۱۴}

سوال: زما کوروالا چې زما نکاح په بل کوم ځای کې کول غواړي، دوی هغه خلک د لومړنۍ نکاح نه بیخي نه خبروي، ایا داسې جائز ده؟

جواب: په لومړني او درېیم صورت کې په ښځه باندې عدت لازم دی او د عدت نه مخکې دویمه نکاح هیڅکله ناجائز ده، بهر حال ستا مور- پلار کوم ځای چې ستا نوې نکاح کول غواړي هغوی ددې ټولې کیسې نه خبرول ضروري دي چې هغوی په غلطۍ سره په دې حرامو کې اخته نه شي، په دویم صورت کې لومړنۍ نکاح باقی ده؛ نو ځکه د عدت یا د دویمې نکاح سوال هم غلط دی.

سوال: د عدت موده څومره ده، اوریدلي مي دي درې میاشتې او لس ورځې ده، آیا دا صحیح ده؟

جواب: د طلاقو عدت درې حیضه دي^{۱۵}، درې ځله پاکېدلو سره عدت پوره کیږي، درې میاشتې او لس ورځې عدت نه دی.

[په جبر او زور سره نکاح]

نکاح کې دي په هلک او نجلی زور نه کیږي

سوال: د زید نکاح په یو داسې ځای کې کیږي چې نه پرې زید خوښ دی او نه د زید پلار، یوازې د زید مور ده چې په دې باندې اصرار کوي، په داسې صورت کې د شریعت څه حکم دی؟

۱ [لو وطنها بشبهة وجب عليها العدة. (ردا مختار، مطلب فيما لوزوج المولى امته/ ۳/ ۵۰).]
 ۲ [لا يجوز للرجل ان يتزوج زوجة غيره وكذلك المعتدة كذا في السراج الوهاج سواء كانت العدة عن طلاق (الى قوله) او شبهة نکاح کذا في البدائع. (عالمگیری/ المحرمات التي يتعلق بها حق الغير/ ۱/ ۲۸۰ طبع رشیدیه کوئته).]
 ۳ [ایضاً].
 ۴ [ایضاً].

۵ [قال تعالى: "والمطلقات يتربصن بانفسهن ثلاثة قروء". (البقرة: ۲۲۸).]

جواب: هر کله چې زید په رشته باندې خوښ نه دی؛ نو په ده باندې زور کول صحیح نه دي، ځکه نو نن که هغه د نکاح ایجاب او قبول وکړي، سبا به بیا طلاق ورکوي.

د ماشوموالي د کوزدې په وجه په زوره نکاح ناجائز ده

سوال: د یوې نجلۍ کوزده په داسې حال کې وشوه چې دا د شپږو کالو په عمر کې وه، اوسمهال هغه ځوانه شوې ده، تر لسم صنف پورې یې مکتب هم ویلی دی، هغه د واده نه انکار کوي، مور او پلار یې د هلک کورنۍ د واده غوښتلو نه منع کړه چې د نجلۍ خوښه نه ده، د هلک کورنۍ زورواکي دي او زور کوي، عدالت ته نه ځي، بلکې په زوره واده کول غواړي. تاسو ددې ځواب د قرآن او سنتو په رڼا کې راکړئ، مونږ به ستاسو منندوی اوسو.

جواب: که چېرته نجلۍ هلته خوښه نه وي؛ نو ددې د رضا نه بغير نکاح نه کیږي،^(۱) دا رشته ختمول پکار دي او د هلک کورنۍ ته پکار دي چې زور نه کوي.

ایا مور- پلار د بالغې لور نکاح په زوره کولی شي؟

سوال: مور او پلار د لور واده دهغې د خوښې خلاف وکړو، هلک د نجلۍ د خوشحالولو ډېر کوشش وکړ؛ خو د نجلۍ په زړه کې د هلک لپاره هیڅ ځای نه جوړېده؛ نو په همدې لړۍ کې هلک ته څه کول پکار دي؟ مهرباني وکړئ ددې ځواب د شریعت په رڼا کې راته ولیکئ!

جواب: د عاقلې بالغې نکاح د هغې د خوښې پرته ناجائز ده^(۲)، که چېرته نجلۍ د مور- پلار د وینا له وجې نکاح ومني؛ نو دا نکاح خو وشوه^(۳) لیکن که د دواړو ښځې او خاوند تر منځ مینه پیدا نه شي؛ نو هلک ته پکار دي که نجلۍ خوشحاله نه وي؛ نو هغې ته دي طلاق ورکړي او له ځانه دي لري کړي.

۱ [قوله ولا تجبر بکر بالغة على النکاح ای ولا ینفذ عقد الولی علیها بغیر رضاها عندنا. (البحر الرائق/ باب الاولیاء والاکفاء/ ۳/ ۱۱۸/ طبع دار المعرفة/ بیروت).]

۲ [قلت (ای عائشة) سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الجارية ینکحها اهلها، استأمر ام لا؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: نعم، تستأمر. قالت عائشة: فقلت له: انھا تستحی، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فذالك اذاھا اذا هی سکت. (جامع الاصول/ ۱۱/ ۴۶۲/ الفرع الثاني فی الاستئذان والايجاب). ولا تجبر البالغة البکر على النکاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (رد المحتار على الدر المختار/ کتاب النکاح، باب الولی/ ۳/ ۵۸).]

۳ [لا يجوز نکاح احد على بالغة (الی قوله) بغیر اذاھا..... فان فعل ذلک فالنکاح موقوف على اجازتها فان اجازته جاز. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ الباب الرابع فی الاولیاء/ ۱/ ۲۸۷/ طبع رشیدیہ/ کوئته).]

د قوم د رواج لاندې د زور نکاح

سوال: د کومې ښځې نکاح چې د قومي رواج سره سم په زوره شوې وي، ایا دا نکاح صحیح کیږي؟

جواب: که چېرته ښځې قبوله کړې وي؛ نو نکاح یې کیږي کله نو نه کیږي ^{۱۱}

بې زړه یوازې په خوله اقرار کول

سوال: که چېرته نجلی د کوم سړي سره نکاح کول نه غواړي، د مور- پلار او خپل خان د عزت په خیال په ډک مجلس کې اقرار وکړي، حال دا چې زړه یې نه غواړي؛ نو دا نکاح صحیح ده؟

جواب: که چېرته دې په خوله اقرار کړی وي؛ نو نکاح یې صحیح ده. ^{۱۲}

د بې هوشۍ پر مهال د مجلې ګوته لکول

سوال: یوه نجلی چې عمر یې تقریباً نولس کاله دی، ددې واده د پنځه دېرش کلن سړي سره وشو، ددې سړي د لومړۍ ښځې نه هم اولاد ؤ چې ددې نجلی عمر هم زیاتېدو والادی، د نکاح په وخت کې چې کله نجلی ته په اجازت نامه باندې د امضاء کولو وویل شول؛ نو هغې انکار وکړ ځکه چې نجلی په دې واده باندې خوښه نه وه، هغې په ژړا- ژړا انکار کولو او په ژړا ژړا کې همداسې بې هوشه شوه، د بې هوشۍ په حالت کې یې په اجازت نامه باندې ګوته ولګوله، تاسو د قرآن او سنت په رڼا کې ووايئ چې آیا دا نکاح جائزه شوه؟ که چېرته نه وي شوې؛ نو دوی ته څه کول پکار دي؟

جواب: د نکاح لپاره د نجلی اجازت ورکول شرط دی، تا چې کوم واقعات لیکلی دی که چېرته هغه صحیح وی نو ددې نجلی طرفه د نکاح اجازت اېو شوې نه دی، ددې وجې نه نکاح ونه شوه. ^{۱۳}

[۱] ایضاً.

[۲] عن ابی هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث جدهن جد وهن جد: النكاح، والطلاق والرجعة. (سنن ابی داؤد/ باب فی الطلاق علی الهزل / ۱ / ۳۰۵ / طبع ایچ ایم سعید).

[۳] قوله ولا تجبر بکر بالغة علی النکاح ای ولا ینفذ عقد الولی علیها بغیر رضاها عندنا. (البحر الرائق/ باب الاولیاء والاكفاء / ۳ / ۱۱۸ / طبع دار المعرفة/ بیروت) فی الشامیة: من اختل عقله لکبر او لمرض او لمصیبة فاجاته فما دام فی حال غلبة الخلل فی الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (رد المختار/ مطلب فی طلاق المدھوش / ۲۴۴/۳).

که بالغه نجلی نکاح قبوله نه کړي، نکاح یې نه ده شوی

سوال: زموږ په مذهب اسلام، کې هرې بالغې نجلۍ ته د خپلې خوښې د واده کولو اجازت دی، که چېرته مور او پلار د بالغې لور نکاح د کوم هلک سره په زوره د هغې د خوښې په خلاف وکړي؛ نو دا نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: که چېرته بالغې نجلۍ نکاح قبوله نه کړه، بلکې نکاح اورېدلو سره یې انکار وکړ؛ نو نکاح یې نه ده شوی، که چېرته د مور-پلار د عزت خیال ساتلو لپاره خو یې سمدستي انکار ونه کړ، بلکې چوپه پاتې شوه، نکاح یې قبوله کړه؛ نو نکاح یې صحیح شوه.^{۱۱}

د وهلوله وجې په بې هوشۍ کې د ګوتې لګول

سوال: یوه نجلی چې عمر یې پنځلس کاله دی، پلار یې ترې په یوازې ګوته کې بند کړ او نجلی یې په یوازې ګوته کې بنده کړه، د نجلی نه یې په زوره اجازت نامه باندې امضاء واخیسته، نجلی انکار وکړ، ځکه چې هغه په زړه کې خوښه نه وه، نجلی ووهل شوه چې د هغې له امله په هغې باندې بې هوشي راغله او د بې هوشۍ په حالت کې ګوته ولګول شوه، آیا دا نکاح صحیح شوه؟ که چېرته نه وي شوی؛ نو اوس زموږ لپاره څه کول پکار دي؟

جواب: د بالغې نجلۍ نکاح د هغې د اجازت نه بغیر نه کیږي^{۱۲}، او د بې هوشۍ پرمهال ګوتې لګولو ته اجازت نه وایي^{۱۳}؛ نو ځکه دا نکاح نه ده شوی.

د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې سره سم کول پکار دي

سوال: آیا د بالغ اولاد نکاح د هغوی د خوښې پرته مور-پلار کولی شي یا نه؟ ځکه چې ژوند خو اولاد تهروي مور-پلار نه.

جواب: د بالغ اولاد خوښه په نکاح کې شرط ده، ددې وجې د مور-پلار لپاره دا جائزه نه ده چې بالغ اولاد د هغه د مرضۍ په خلاف مجبور کړي؛ خو که چېرته بالغ هلک او نجلی د خپل

۱۱ لا يجوز نکاح احد علی بالغه صحيحة العقل من اب او سلطان بغیر اذنها بکراً کانت او ثیباً فان فعل ذلک فالنکاح موقوف علی اجازتها فان اجازته جاز وان رده بطل کذا فی السراج الوهاج. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ الباب الرابع فی الاولیاء/ ۱/ ۲۸۷/ طبع رشیدیہ).

۱۲ لا يجوز نکاح احد علی بالغه (الی قوله) بغیر اذنها. (عالمگیری/ کتاب النکاح/ الباب الرابع فی الاولیاء/ ۱/ ۲۸۷) ایضاً: ولا ینعقد بالکتابه من الحاضرين فلو کتب تزوجتک فکتبت قبلت لم ینعقد هکذا فی النهر الفائق. (عالمگیری/ ۱/ ۲۷۰/ کتاب النکاح/ طبع رشیدیہ).

۱۳ [من اختل عقله لکبر او لمرض او لمصیبة فاجاته فما دام فی حال غلبة الخلل فی الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (رد المختار/ کتاب الطلاق/ مطلب فی طلاق المدهوش/ ۳/ ۲۴۴).]

خواهش خلاف د مور- پلار خوښه قبوله کړي؛ نو نکاح یې کیږي او که چېرته هلک او نجلی نکاح قبوله نه کړه؛ نو نکاح یې نه کیږي^{۱۱}

په چل نکاح نه ده صحیح

سوال: زما د یو ملگري د خپلې خورکۍ نکاح په زور د یو داسې سړي سره وکړه چې په یوه طریقه کې هم سره برابر نه وو، د نکاح په وخت د نجلی عمر یوولس کاله ؤ او هغې ته یې دا وویل چې دا د ځمکې کاغذونه دي، په نکاح خط یې ترې امضاء واخیستل، په دې ورځو کې د نجلی پلار وفات شو او د ځمکې د بدلون مسئله وه، پوښتنه دا ده که چېرته دا نکاح شوې وي؛ نو اوس نجلی ته څه کول پکار دي؟ ځکه چې هغه ددې واده لپاره بالکل تیاره نه ده.

جواب: دا نکاح نه ده شوې^{۱۲}، نجلی چې خپل عقد چېرته غواړي کولی یې شي.

د کونډې نکاح دهغي په خوښه کول پکار ده

سوال: آیا شریعت کې د وفات په عدت کې دننه کونډې سره نکاح یا د نکاح پیغام ورکول جواز لري یا نه؟ آیا د عدت نه پس د کونډې د خوښې خلاف نکاح کول جواز لري؟ حال دا چې د بنځې هیڅ خوښه نه نه وي.

جواب: په عدت کې دننه نکاح نه کیږي، بلکې د عدت پرمهال د نکاح پیغام ورکول هم حرام دي^{۱۳}، د عدت نه پس د بنځې نکاح دویم ځای کې جواز لري، په دې شرط چې بنځه هم پرې خوښه وي، ددې د خوښې خلاف ددې د خاوند کورنۍ یا بل څوک دا حق نه لري چې په زوره

۱ [لا يجوز نکاح احد علی بالغة صحيحة العقل من اب او سلطان بغير اذنها بکراً کانت او ثیباً فان فعل ذلک فالنکاح موقوف عل اجازتها، فان اجازته جاز، وان رده بطل، کذا فی السراج الوهاج. (عالمگیری / ۱ / ۲۸۷)
 ۲ [وفی رواية لابی داؤد والترمذی والنسائی: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: الیتمة تستامر فی نفسها، فان صمت فهو اذنها، وان ابت فلا جواز علیها، (فلا جواز علیها) اراد بقوله: فلا جواز علیها ای: لا ولاية علیها لغیر ابيها، وحيث هی یتمة قد مات ابوها، فلا یجبرها علی النکاح احد اذا ابت (جامع الاصول/ ۱۱ / ۴۶۱/ الفرع الثاني فی الاستئذان والاجبار). ایضاً: انکاح الاخ والعم من غیر کفو فانه لا یجوز بالاجماع، لانه ضرر محض. (ردالمحتار/ کتاب النکاح/ مطلب مهم هل للعصبة تزویج الصغیر؟.... الخ / ج: ۳ / ۶۸ / طبع ایچ ایم سعید).]

۳ [قال تعالى: "وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا". وقال تعالى: "وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَتُكْمُ سَتَذَكَّرُوهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ". (البقرة: ۲۳۳، ۲۳۴)

د نابالغې نکاح د بلوغ وروسته بيا کول

سوال: زما د خوږ ملگري نکاح د نن نه تقريباً څلور کاله وړاندې شوې وه، څلور کاله پس چې کله د واده تاريخ وټاکل شو؛ نو د نجلی کورنۍ دويم ځلي د نکاح غوښتنه کول، دلايل دا وړاندې کوي چې هغه وخت نجلی نابالغه وه، دويم دا چې هغې ته د امضاء لپاره دوه شاهدان نه وو ورغلي، بله دا چې اصل وجه په حق مهر کې زياتونه ده، د هلک کورنۍ د دوی تر تعصیب لاندې راغلل او دوباره نکاح يې وکړه، د مهر روپۍ يې د شپږو زرو روپو په ځای شل زره وليکلې، لومړني مولوی صاحب دوباره نکاح وټړله، په مجلس کې يو بل مشر مولوی صاحب ناست ؤ چې هغه هم هيڅ مخالفت څرگند نه کړ، مسئله دا ده چې لومړی ځل چې کله مولانا صاحب د مجلس په موجودگي کې د وليانو په ايجاب قبول سره نکاح ټړلې وه؛ نو د نجلی د نابالغېدو پر اساس يا د شاهدانو په رواجي طريقې نه تللو او د نجلی څخه د امضاء نه اخيستلو له وجې نکاح وشوه او که نه؟ که چېرته لومړی نکاح نه وي شوې؛ نو دوباره نکاح ټړلو سره لومړی نکاح صحيح گڼل کېږي که دويمه؟

جواب: لومړی نکاح که چېرته د شاهدانو په موجودگي کې شوې وه؛ نو هغه صحيح ده^[۱]، دويمه لغو او يو غير ضروري کړنه وه، لومړی نکاح شايد چې رسمي نه وه، ددې وجې يې دوباره نکاح وکړه؛ خو د زيات په مهر غوښتلو کې درسر ظلم کړی دی.

[بچوته شيدې ورکول]

درضاعت ثبوت

سوال: زما د ماما د لور کوزده وشوه، زما مور وايي چې ما خپل ورور ته شيدې ورکړي دي او کله وايي چې نه، اوس تاسو ووايئ چې ايا زما د ماما د لور سره نکاح جائز ده او که نه؟

جواب: درضاعت ثبوت د دوه عادلانو سړو يا د يو سړي او دوه بنځو په شهادت ثابتېږي^[۲]،

[۱] عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الايم احق بنفسها من وليها. (سنن ابی داؤد، کتاب النکاح، باب فی النیب / ۱ / ۲۹۳ / طبع ایچ ایم سعید). ايضاً اوگورئ تيرې شوې څلور حاشيې.

[۲] ويحصل انعقاده بالايجاب والقبول. (ردالمحتار / ۳ / ۹ / کتاب النکاح). وشرط حضور شاهدين. (درمختار مع ردالمحتار / ۳ / ۲۱ / کتاب النکاح / طبع سعید).

[۳] (و) الرضاع حجه (حجة المال) وهي شهادة عدلين او عدل وعدلتين (الی قوله) وهل يتوقف ثبوته علی دعوى المرأة، الظاهر لاكما فی الشهادة بطلاقها. (درمختار مع ردالمحتار / کتاب النکاح / باب الرضاع / ۳ / ۲۲۴).

هر کله چې ستا مور ته هم يقين نشته او د شيدو ورکولو شاهد هم نشته: نو رضاعت ثابت نه دی. ځکه يې نکاح کيږي: خو که ددې نکاح نه ځان وساتل شي: نو غوره ده

د بنځې د شيدو د حرمت حکم تر کومه دی؟

سوال: يوه بنځه او خاوند چې په خوشحالی سره خپل ژوند تېروي، هغوی ته الله تعالی درې بچي هم ورکړي وي، د ټولو نه وړوکې ماشومه چې د هغې عمر تقريبا يو نيم کال دی او د مور شيدې څښي. يوه ورځ يې د شپې له خوا شيدې ونه څښلې چې د هغې په وجه د بنځې شيدې ډيري راغلې، د تکليف له وجې يې بنځې خپلې شيدې خپله وويستلې، په کوم پاک لوبښي کې يې ددې لپاره کېښودې چې وروسته به يې په کوم پاک ځای کې واړوي، ځکه بنځې له چا اوريدلي ؤ چې په عام ځای کې يا مردار ځای کې داسې شيدې غورځول گناه ده، هغې به د خپل زوړ عادت له مخې د سهار د چای لپاره د شپې شيدې راغوبستلې او له ځانه سره به يې ايښودلې. سهار يې خاوند پاڅېدو او د چای جوړولو پرمهال يې په غلطۍ د چای والا شيدو له خايه د خپلې بنځې شيدې ورواچولې، کومې شيدې چې يې د سينې نه ويستي وې، هغه بنځې او خاوند چای دواړو او بچو وڅښلې، د چای څښلو وروسته يې بنځه د خپل ويستل شوو شيدو په لټه کې شوه تر څو خاوند ته يې ورکړي او په کوم پاک ځای کې يې وغورځوي؛ نو وې کتل چې په دې لوبښي کې شيدې نشته، په دې اړه يې د خپل خاوند نه پوښتنه وکړه، هغه ورته وويل: چې ددې لوبښي شيدې خو ما په چای کې واچولې، کله چې هغې وکتل: نو د چای والا شيدې همغسې په زوړ حال پرتې وې، بنځې چې کله دا وکتل: نو حيرانه شوه او خاوند يې ددې پريشانۍ له وجې پوښتنه وکړه؛ نو بنځې ورته وويل چې په دې لوبښي کې خو ما خپلې شيدې د شپې په وخت ستا مخامخ وويستل او ايښي مي ؤ، تا چې په چای کې واچولې هغه خو مونږ ټولو وڅښلې، اوس دواړه بنځه خاوند ډير پريشانه شو؛ نو دوی د يو عالم نه د مسئلې پوښتنه وکړه، ټوله کيسه يې ورته وکړه، دې عالم ورته وويل: چې ستاسو دواړو بنځې او خاوند نکاح ماته شوې ده، تاسو دواړه د بنځې او خاوند په حيث نه شئ اوسېدلی، ځکه چې ستا بنځه اوس ستا رضاعي مور شوه، اوس دا بنځه په تاباندې حرامه شوه. اوس تاسو په دې مسئله باندې د قرآن او سنتو په رڼا کې مونږ ته ځواب راکړئ چې آیا واقعي ددې دواړو نکاح ماته شوې ده؟ آیا ددې دواړو په منځ کې طلاق واقع شو؟ آیا دا بنځه په خپل خاوند باندې حرامه ده؟ آیا رجوع کولو سره دوباره نکاح کېدی شي؟ آیا د حلالې نه پس دوباره نکاح کېدی شي؟

جواب: د بنځې د شيدو نه حرمت هغه وخت ثابتيږي چې کله بچۍ د دوه کالو په عمر کې دننه

شیدې وڅښي^{۱۱}، د لوی عمر سړي لپاره په شیدو څښلو سره حرمت نه ثابتېږي او نه هم ښځه رضاعي مور جوړېږي، لهذا ددې دواړو نکاح په خپل زوړ حال باندې ده، دې عالم مسئله قطعاً غلطه ویلي ده، ددې دواړو نکاح نه ده ماته شوی^{۱۲}؛ نوځکه نه د حلالې ضرورت شته، نه د دوبره د نکاح کولو او نه هم د کومې کفارې ضرورت شته، پوره په اطمینان کې اوسئ.

درضاعت په اړه د ښځې قول ته اعتبار نشته

سوال: زما د تره دوه اولادونو هلک او نجلی، چې په خپل منع کې رضاعي ورور او خور دي، نکاح یې وکړه، کوم مولوي صاحب چې نکاح ترله، هغه وروسته خبر شو چې معامله خو داسې ده، مولوي صاحب وویل چې د درې کسانو شهادت ته ضرورت دی چې دوی د یوې مور شیدې څښلي دي، د هلک او نجلی د مور-پلار وینا ده چې دا خبره دروغ ده، هلک د نجلی د میرنۍ مور شیدې نه دي څښلي، ما او د خاندان یو څو کسانو په دغه وخت په دې خبره د هلک او نجلی مور پلار ته فتوی راوړه او د دوی سره خپلوي پرې کړه، ځکه چې د دریو کسانو شهادت زموږ سره نه و، البته د کومې ښځې شیدې چې څښل شوي وې، موږ درې واړه دې ښځې ته لاړو او ددې څخه مو حالات معلوم کړه؛ نو دې ښځې وویل: چې ما دې هلک ته شیدې ورکړي وې، ددې د خاوند وینا ده چې زما ددې ښځې سره د دویم واده په وجه اړیکې ښې نه دي، نو ځکه دا زما څخه د بدل اخیستلو لپاره درواغ وايي.

اوس دا خبره شکي ده چې ښځه رښتیا وايي که درواغ، درې شاهدان هم زموږ سره نشته؛ نو ځکه ستاسو څخه هیله لرو چې موږ ته ددې خبرې فتوی راکړئ چې آیا ما کومه خپلوي پرې ایښې ده دا جائز کار دی که نا جائز؟

جواب: درضاعت د ثبوت لپاره دوه شاهدان چې د سترگو لیدلې شاهدي بیان کړي ضروري ده، صرف د شیدو ورکونکي ښځې دا وینا چې ما شیدې ورکړي دي کافي نه دي^{۱۳}، نو ځکه په یاد صورت کې نکاح صحیح ده او ددې ښځې قول ته اعتبار نشته.

۱ [باب الرضاع: هو مص ثدی آدمیة (الی قوله) فی وقت مخصوص هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح، فتح، وبه یفتی. (درالمختار مع ردالمختار/ ۳/ ۲۰۹/ کتاب النکاح/ باب الرضاع).]

۲ [مص رجل ثدی زوجته لم تحرم. (درمختار مع ردالمختار/ کتاب النکاح/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۵).]

۳ [والرضاع حجة المال وهي شهادة عدلين او عدل وعدلتين (الی قوله) وهل يتوقف ثبوته علی دعوی المرأة، الظاهر لا، كما فی الشهادة بطلاقها. (درمختار مع ردالمختار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۴).]

ماشوم ته تر څو کالو پورې شیدې ورکول شي؟

سوال: ماشوم ته د شیدو، ورکولو په اړه ځینې خلک وايي چې شریعت کې نجلۍ ته پیاوړې دوه کاله او هلک ته پوره دوه کالو پورې شیدې ورکول شي، ایا دواړو ته تر دوه کالو پورې د شیدو ورکولو حکم نه دی؟ او که د دواړو د مودې تر منځ کوم توپیر وي هغه راته بیان کړئ!

جواب: د دواړو لپاره دوه کاله د شیدو ورکولو حکم دی، د دواړو شیدې مخکې پرېښول هم جائز دي. که ددې ضرورت او یا هم کوم مصلحت پکښې وي^{۱۱}، په هر حال د دواړو رضاعت په موده کې هیڅ توپیر نشته.

د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت نه ثابتېږي

سوال: د ماشوم په غوږ کې شیدې اچولو سره رضاعت ثابتېږي که نه؟

جواب: دې سره رضاعت نه ثابتېږي.^{۱۲}

که رضاعت شکي وي؛ نو احتیاط غوره دی

سوال: یوې ښځې خپل خوږځي ته شیدې ورکړي وې، دې ښځې خپله اقرار کړې دی او تر دوه کالو پورې یې دا منل، د کورنیو نورو غړو هم دا منل؛ خو ناڅاپي ددې ماشومې د رشتې لپاره یې بیان په قسم سره بدل کړ، دې ښځې په دې ډول اقرار وکړ چې دا ماشومه ما ته خپله ډېره خوښه ده چې زه د خپل بچي رسته ددې سره وکړم، مگر دې زما شیدې څښلي دي، ځینې وخت ددې د خاوند د ورور لپاره ددې د رشتې خبره روانه وه؛ نو دې ښځې خپل بیان بدل کړ چې دې زما شیدې نه دي څښلي، زما هېر دي، اوس مسئله دا ده چې آیا ددې ښځې د رشتې لپاره بیان بدلول جائز دي؟

جواب: د نورو معاملاتو په څېر د شیدو ورکولو ثبوت هم د دوه شاهدانو په شهادت سره کیږي. یوازې د شیدو ورکونکي په وینا دعوه نه ثابتېږي او نه هم رد کیږي^{۱۳}، بیا هم تر کله پورې چې د شیدې ورکونکي په قول اعتماد وي چې فلانکې ماشوم د فلانکې ښځې شیدې څښلي دي، ددې نه پس ددې ښځې د خپل اقرار نه ګرځېدل شک پیدا کوي؛ نو ځکه ددې

۱ [قال تعالى: "وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرُّضَاعَةَ..... فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا". (البقرة: ۲۳۳).]

۲ [ولا يثبت بالقطار في الأذن (الى قوله) وان وصل الى الجوف والدماغ. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)]

۳ [ولا تقبل في الرضاع شهادة النساء منفردات لان شهادة النساء ضرورية فيما لا اطلاع للرجال عليه والرضاع ليس كذلك، وانما يثبت بما يثبت به المال. (اللباب/ ۲/ ۱۶۷/ کتاب الرضاع/ طبع قديمی).]

ماشومې نکاح ددې ښځې د لېور سره کول د احتیاط خلاف دي. لهدا نه دي کول پکار. لکه څنگه چې د حضور ﷺ ارشاد دی چې د کوم شي په اړه تاسو ته شک وي نو هغه پرېږدئ^{۱۱}

د رضاعت د مودې وروسته حرمت نه ثابتېږي

سوال: سلمی او عقیله دوه سکه خورگانې دي، د سلمی زوی صغیر حسین چې کله د شپږو کالو و؛ نو دغه وخت د عقیلې د زوی کبیر عمر نهه میاشتې و چې عقیلې یوه کاشغه خپلې شیدې په دوا کې یو ځای صغیر حسین ته ورکړه، ددې وروسته د عقیلې څلور بچیان نور پیدا شوي، د عقیلې څلورم زوی کرار حسین ځوان شو. دلته د صغیر حسین لور جمیله ځوانه شوه او په انډیا کې د دواړو نکاح وتړل شوه، اوس تاسو راته فتوی راکړئ چې د صغیر حسین لور جمیله او د عقیله زوی کرار حسین په خپل منع کې نکاح جائز ده که نه؟

جواب: د شپږو کالو ماشوم ته شیدې ورکولو سره حرمت نه ثابتېږي^{۱۲}؛ نو ځکه د صغیر حسین د لور سره د عقیلې د زوی نکاح صحیح ده.

د ماشوموالي وروسته شیدې څښل ناجائز دي

سوال: که یو بالغ سړی د کومې ښځې شیدې وڅښي؛ نو دی به ددې ښځې زوی شمارل کیږي او که نه؟ یعنې د رضاعت اعتبار به د ماشوموالي په زمانه کې کیږي که په شیدو باندې؟ زموږ په کوڅه کې یو داسې کور دی چې هلته هغه خلک خپل کوم مزدور ته کور ته دننه د راتلو اجازه ورکړي؛ نو لومړۍ ورته د خپلې ښځې شیدې ورکړي چې څه وړانئ ونه کړي، بله دا چې: که بالغ سړي ته شیدې ورکولو باندې د رضاعت مسئله نه پیدا کیږي؛ نو بیا د خپلې ښځې شیدې څښلو په اړه د قرآن او سنتو څه حکم دی؟

جواب: رضاعت صرف د ماشوموالي په زمانه کې ثابتېږي چې دهغې موده د صحیح قول مطابق دوه کاله ده، د یو قول مطابق دوه نیم کاله ده^{۱۳}، د ماشوموالي د پورته ذکر شوي مودې وروسته شیدې ورکولو سره رضاعت نه ثابتېږي، نه په دې باندې د حرمت حکم جاري کیږي^{۱۴} د ماشوموالي د مودې نه پس خپل بچي ته هم شیدې ورکول حرام دي^{۱۵}، هم دغه راز

[۱] عن الحسن بن علی قال: حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم: دع ما يريبك الى مالا يريبك. (مشکوٰۃ/ باب الکسب وطلب الحلال / ۲۴۲ / طبع قديمی).

[۲] اإذا مضت مدة الرضاع لم يتعلق بالرضاع تحريم كذا في الهداية. (عالمگیری/ کتاب الرضاع / ۱ / ۳۴۳).

[۳] فی باب الرضاع: وهو مص من ثدی آدمیة (الی قوله) فی وقت مخصوص هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح. فتح. وبه یفتی. (درمختار مع ردالمحتار/ باب الرضاع / ۳ / ۲۵۹).

[۴] اإذا مضت مدة الرضاع على الخلاف لم يتعلق بالرضاع تحريم ولم یفطم. (اللباب/ کتاب الرضاع / ۲ / ۱۶۳).

[۵] ولم ییح الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمی والانتفاع به بغير ضرورة... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

د کومې ښځې شیدې د لوی عمر پردي هلک ته ورکول حرام دي^{۱۱}: نو ځکه تاسو چې د خپلې محلې د کوم کور ذکر کړی دی د دوی دا کار ناجائز دی، د ښځې شیدې څښل هم حرام دي؛ مگر دې سره نکاح نه ماتېږي^{۱۲}.

په اووه کلنۍ کې شیدې څښلو سره رضاعت نه ثابتېږي

سوال: زما مور زما د ترور هغه شیدې چې هغې به د غورځولو لپاره دې ته ورکولې، تقریباً د اووه کالو په عمر کې یې څښلې وې، زما ترور ترې ناخبره وه، اوس تاسو دا ووايئ چې آیا زما د ترور زوی زما د مور د شیدو شریک ورور دی که نه؟ او دا چې زما د خور واده زما د ترور د زوی سره کېدی شي که نه؟

جواب: د رضاعت موده دوه کاله (او د یو قول مطابق دوه نیم کاله) ده^{۱۳}، ددې مودې نه پس د رضاعت احکام نه جاري کېږي^{۱۴}، لهدا د اووه کالو په عمر کې شیدې څښلو سره رضاعت نه ثابتېږي؛ نو ځکه ستا د خور نکاح د ترور د زوی سره کېدی شي.

د ماشوم د کلارولو لپاره د بوډۍ ښځې تیان په خوله کې رول

سوال: زموږ په وطن کې رواج دی چې کله د کور زنانه په کار کې اخته وي او وړوکی ماشومان یې ژاړي؛ نو د دوی د چوپ کولو لپاره د کور بوډۍ ښځه د خپل تي سروڼه د ماشوم خوله کې ورکړي، په داسې حال کې چې ددې ښځې شیدې نه وي، آیا په دې سره دا ماشوم ددې ښځې اولاد ګرځي؟ دا صورت کله داسې هم وشي چې د ګاونډه کومه ښځه د کوم کار لپاره چېرته ځي؛ نو خپل وړوکی ماشوم بوډۍ ښځې ته وسپاري، په داسې صورت کې هم کله نا کله بوډۍ ښځه د ماشوم د ژړا پرمهال هغه ته تي په خوله کې ورکړي او د بوډۍ ښځې په تیانو کې شیدې نه وي؛ آیا دې طریقې سره ماشوم ددې ښځې بچۍ ګرځي؟

جواب: کومو ښځو ته چې د زیات عمر له وجې شیدې نه راځي صرف د ماشومانو د چوپ کولو لپاره ماشومان په غېږه کې اخلي؛ نو په دې سره دا ماشوم ددې اولاد نه جوړېږي، ځکه

...بقیه د ترمخ] حرام علی الصحيح، شرح الوهبانية. (شامیه/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱/ طبع ایچ ایم سعید) ۱ [ایضاً].

۲ [مصرٌ رجل ثدی زوجته لم تحرم. (شامیه/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۲۵).]

۳ [امدة الرضاع عند ابی حنیفة ثلاثون شهراً.....وقالا سنان لان ادلی مدة الحمل ستة اشهر فبقی للفصل حولان قال فی الفتح: وهو الاصح، وفي التصحيح عن "العيون" وبقولهما ناخذ للفتوي....الخ. (اللباب فی شرح الکتاب/ ۲/ ۱۶۳/ کتاب الرضاع/ طبع قدیمی).]

۴ [وثبت التحريم فی المدة فقط. (درمختار علی هامش ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱).]

چې د اولاد جوړېدلو لپاره شرط دا دی چې شیدې وڅښي او ددې ښځو د شیدو راتلو امکان هم نشته ^(۱)

د لسو کالو وروسته د رضاعت ثابتولو مطلب

سوال: تاسو دا لیکلي وو چې کوم ماشوم د ماشوموالۍ په دوره کې د کومې ښځې شیدې څښلي وي؛ نو هغه ددې ښځې رضاعي زوی گرځي، ددې ښځې بچیان ددې شیدو شریکي ورور خور شو، که چېرته ددې مدت نه پس شیدې وڅښي؛ نو هغه د رضاعت په حکم کې نه راځي، مگر یو مولوي صاحب ماته وویل: چې شیدې کله هم وڅښل شي هغه شیدې څښونکې (ماشومه) یا څښونکې (مور) د هغې رضاعي نسب ثابتیږي، ما هغه ته د جنتي کالي د حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمة الله عليه د کتاب حواله ورکړه او ستاسو د پرېکړې نه مې خبر کړ: نو هغه راته ددې مسئلې نمبر ۱۴ څلورمه برخه ۲۱۱ مخ حواله راکړه، ددې مطابق یو هلک او یوه نجلی ده، دواړو د یوې ښځې شیدې وڅښلي؛ نو د هغوی نکاح نه کیږي، برابره ده که په هره زمانه کې یې څښلي وي یا یې یو مخکې او دویم څه موده پس وڅښي، د دواړو یو حکم دی، تاسو ته ښه معلومه ده چې د شیدو څښلو موده د امام اعظم د فتوی سره سم زیات نه زیات دوه نیم کاله ده، که چېرته ددې نه پس یې شیدې څښلي وي؛ نو ددې ښځې د لور سره نکاح درسته ده، تاسو ته درخواست دی چې د جنتي کالي ددې مسئلې پوره وضاحت وکړئ!

جواب: د جنتي کالي ددې مسئلې مطلب دا دی چې هلک او نجلی دواړو د رضاعت په موده کې دننه شیدې څښلي وي، برابره ده که هلک لس کاله مخکې څښلي وي (چې کله هغه د ماشوموالي په حالت کې و) او نجلی لس کاله وروسته څښلي وي، خلاصه دا چې حرمت به هغه وخت ثابتیږي چې کله هلک او نجلی دواړه د ماشوموالۍ په موده کې څښلي وي، البته دا شرط نه دی چې دواړو په یو وخت شیدې څښلي وي ^(۲) او که چېرته دواړو یا په دوی کې یو د رضاعت د مودې نه پس څښلي وي؛ نو دې سره حرمت نه ثابتیږي، ^(۳) بلکې د دواړو نکاح به جائز وي.

^۱ [امراة كانت تعطي ثديها صبية واشتهر ذلك بينهم ثم تقول لم يكن في ثديي لبن حين القمتها ثديي ولم يعلم ذلك الا من جهتها جاز لابنها ان يتزوج بهذه الصبية. (ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۲) وفيه: المراد بالمص الوصول الى الجوف من المفضدين. (ردالمحتار/ ۳/ ۲۰۹/ طبع ايج ام سعيد).]

^۲ [ولا فرق في التحريم بين الرضاع الطارئ والمتقدم كذا في المحيط. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۵).]

^۳ [اذا مضت مدة الرضاع لم يتعلق بالرضاع تحريم كذا في الهداية. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳).]

شیدې په دوايي کې اچولو حکم

سوال: یوې ښځې یو ماشوم ته په دوايي کې خپلې شیدې واچولې او په ماشوم یې وڅښلې. اوس دده رسته ددې ښځې د اولاد سره جائز ده که نه؟ په هغه صورت کې چې شیدې ډیرې وي

جواب: ناجائز ده.^{۱۱}

سوال: په دې صورت کې چې دوايي ډېره او شیدې کمې وي؟

جواب: جائز ده.^{۱۲}

سوال: په دې صورت کې چې دوايي او شیدې دواړه برابر وي؟

جواب: جائز نه ده.^{۱۳}

د شیدې ورکونکي ښځې ټول اولاد په شیدې څښونکي ماشوم حرامیږي

سوال: زما وړوکی ورور په ماشومتوب کې زما د ترور شیدې څښلې دي، اوس د هغې دواړو لورگانو سره زموږ د دواړو وروڼو د واده خبره کیږي، ما د ورور په سلسله کې د هغوی سره اختلاف وکړ، تر کومه حده پورې چې زه خبر یم، هغه دا چې کومې ښځې چې یو هلک ته شیدې ورکړې؛ نو ددغې ښځې د لورگانو سره د شیدو څښونکي هلک نکاح ناجائز ده، لیکن زما مشران بیا وایي: چې شیدې څښلو سره د چا د برخې شیدې څښلې شوي وي، د هغه سره یې نکاح نه کیږي، ددې وروسته یا تر دې وړاندې اولاد سره یې نکاح کیږي، تاسو مهرباني وکړئ او موږ ته سمه لار وښیئ! دا به ستاسو لویه مهرباني او غټ احسان وي.

جواب: کوم ماشوم چې په ماشوموالي کې د کومې ښځې شیدې څښلې وي هغه دده رضاعي مور جوړیږي، ددې ښځې اولاد برابره خبره ده چې دده نه مخکې وي که دده نه وروسته، ددې ماشوم ورور خور جوړیږي^{۱۴}، نو ځکه دا رایه صحیح ده چې نکاح یې په خپل منځ کې نه کیږي، ستا د ورور نکاح ستا د ترور د لور سره جائز نه ده، ستا د مشرانو فکر غلط دی.

۱ [ولو خلط لبن المرأة بالماء او بالدواء او بلبن البهيمه فالعبرة للغالب، کذا فی الظهيرية. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۴/ طبع رشیدیہ).]

۲ [لو اختلط اللبن بما ذکر يعتبر الغالب فان كان الغالب الماء لا يثبت التحريم (الی قوله) وكذا اذا كان الغالب هو الدواء. (البحر الرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۲۸/ طبع دار المعرفة/ بیروت).]

۳ [ولو استويا وجب ثبوت الحرمة لانه غير مغلوب، کذا فی البحر الرائق. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۴/ طبع رشیدیہ، ایضا: البحر الرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۲۸/ طبع دار المعرفة/ بیروت).]

۴ [يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی ان قال) فالكل اخوة الرضيع واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشیدیہ).]

د واده نه پس د خواښې د شیدو څښلو دعوه

سوال: زما خاوند زما دمور شیدې څښلي وې او زما د واده تقریباً شپاړس کاله کیږي، د شپاړسو کالو راهیسې دا مسئله ماته یو عذاب جوړ شوی دی، زما مور وایي چې ستا خاوند زما شیدې ستا سره یو ځای نه وې څښلي، بلکې ستا د مشر ورور سره یې یو ځای څښلي وې او کله وایي: چې شیدې یې نه وې څښلي، بلکې ما به دده د خوشحالولو لپاره خپل تیان دده په خوله کې ورکول چې شیدې به زما په تیانو کې نه وې، یاد ساته کله چې زما مور زما خاوند ته شیدې ورکړي وې، هغه وخت زما د مور په غېږ کې هم بچۍ و چې هغه زما مشر ورور و.

جواب: صرف ستا د مور دعوه خو هیڅ اعتبار نه لري، بلکې د رضاعت ثبوت د دوه ښه عادلانو سره یا د یو سړي او دوه ښځو په شهادت سره کیږي^(۱)، که چېرته د شیدو څښلو شاهدان وي؛ نو تاسو دواړه ښځه خاوند نه بلکې خور او ورور یئ، که چېرته شاهدان نه وي؛ نو د شیدو څښلو دعوه غلطه ده او نگاح مو صحیح ده.

کوم هلک چې د خاله شیدې څښلي؛ نو

دده لپاره د خاله اولاد حرام دی د نورو لپاره نه

سوال: یوې ښځې د خپلې خور مشر بچي ته شیدې ورکړي دي، اوس هغه خواهش لري چې د خپل وړوګي زوی نکاح د خپلې خور د وړوګي لور سره وکړي؛ خو ځینې علماء یې منع کوي، آیا ستا په نظر د دوی دا رشته کېدی شي؟

جواب: کوم هلک چې د ترور شیدې څښلي وي، دده نکاح ددې خاله د یوې لور سره هم نه کیږي، ددې نه پرته د دواړو خویندو د اولاد رشتې په خپل منع کې جائز دي.^(۲)

د رضاعي ورور سکه خور او د رضاعي خور څې سره نکاح کول

سوال: د یوې ښځې شیدې زید څښلي او د همدې ښځې شیدې زینب هم څښلي دي، د زید عمر تقریباً اته دېرش کاله دی او د زینب عمر تقریباً پنځه څلوېښت کاله دی، مسئله دا ده چې د زید د لور رشته د زید لپاره غواړي، حال دا چې زینب او زید دواړه رضاعي ورور خور دي،

۱ [والرضاع حجته حجة المال وهي شهادة عدلين او عدل وعدلتين (الی قوله) وهل يتوقف ثبوته على دعوى المرأة؟ الظاهر لا لتضمنها حرمة الفرج وهي من حقوقه تعالى، كما في الشهادة بطلاقها. (شامی/ باب الرضاع/ ۲۲۴)۔

۲ [يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالكل اخوة الرضيع واخواته. وفيه ايضاً: وتحل اخت اخيه رضاعاً. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)۔

شیدو څښلو سره دا رسته صحیح ده که غلطه؟

سوال: دویمه مسئله دا ده چې د یوې ښځې شیدې خالد څښلي دي او د همدې ښځې شیدې فاطمې هم څښلي دي، اوس چې د خالد لپاره د فاطمې د وړې خور رسته غواړي، د نجلۍ کورنۍ وايي چې دا رسته نه کیږي، ځکه چې د نجلۍ خور او هلک د یوې ښځې شیدې څښلي دي

جواب: د ښځې لور د زید رضاعي خوږځه ده، ددې دواړو عقد نه کیږي.^{۱۱}

جواب: د رضاعي ورور د سکه خور سره نکاح جائز ده؛ نوځکه د خالد نکاح د ښځې د لور سره کیږي.^{۱۲}

د ورور رضاعي خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما په موجودگۍ کې زما رضاعي خور په نکاح کې اخیستل د شریعت له نظره ناجائز ده، لیکن زما چې کوم ورور دی په دې باندې څنگه ده؟ ورور خو زما نه یا مخکې پیدا شوی دی یا زما نه پس چې کوم ورور پیدا شي په هغه باندې په نکاح کې اخیستل څنگه دي؟

جواب: د رضاعي خور جوړېدو لپاره درې صورتونه دي:

۱ دې نجلۍ ستا د مور شیدې څښلي وي، په دې صورت کې هغه ستا د مور رضاعي لور، ستا او ستا د ټولو وروڼو خویندو رضاعي خور شوه؛ نو ځکه ستا د یو ورور رسته هم ددې سره ناجائز ده.^{۱۳}

۲ تا ددې نجلۍ د مور شیدې څښلي وې، په دې صورت کې ددې مور ستا رضاعي مور شوه او ددې اولاد ستا رضاعي خور ورور شوه؛ نو ځکه ستا نکاح ددې د کومې لور سره ناجائز ده.^{۱۴} لیکن ستا د حقیقې وروڼو سره ددې د لورگانو ستا د رضاعي خویندو نکاح جائز ده.^{۱۵}

۳ تا او دې نجلۍ د کومې دریمې ښځې شیدې څښلي وي، په دې صورت کې هغه ښځه ستاسو د دواړو رضاعي مور شوه، تاسو دواړه رضاعي خور او ورور شوی، ستا د حقیقې وروڼو نکاح ددې نجلۍ سره جائز ده.^{۱۶}

۱ [فالکل اخوة الرضيع واخواته واولادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع / ۱ / ۳۴۳)۔

۲ [وتحل اخت اخیه رضاعاً. (البحر الرائق/ کتاب الرضاع / ۳ / ۲۴۴)

۳ [يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الى قوله) فالكل اخوة الرضيع واخواته واولادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع / ۱ / ۳۴۳)۔

۴ [ايضاً۔

۵ [وتحل اخت اخیه رضاعاً. (البحر الرائق/ کتاب الرضاع / ۳ / ۲۴۴)۔

۶ [وكل صبيین اجتماعاً علی ثدی امرأة واحدة لم یجز لاحدهما ان یتزوج... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

درضا عي پلار د لور سره نکاح ناجائز ده

سوال: سعودي عرب کې داسې پېښه شوې چې د يو سړي سره تر يو ويشت کالو پورې خور ښځه اوسېده، د سعودي عالمانو دا واده ناجائز وگڼلو، ددې بيان مطابق زید د خپلې تره ښځې شیدې وڅښلې او د تره دغه ښځه يې وفات شوه، تره يې دويم واده وکړ، د دويمې تره ښځې د لور سره يې واده وکړ، چونکې د سعودي عالمانو دا واده هم ناجائز وگڼلو، د حنفي فقهي سره سم ددې سړي په اړه شرعي حکم څه دی؟

جواب: دا دويمه لور هم دده د تره څخه وه، دده تره، رضاعي پلار شو او د پلار اولاد ورور- خور دي؛ نو ځکه دا نجلی- دده رضاعي خور ده^[۱]، د سعودي عالمانو چې کومه فتوی ورکړې ده هغه صحيح ده او د څلورو واړو مذهبونو عالمان په دې باندې اتفاق لري.

درضا عي خور سره واده

سوال: زما د کوروالاد ورور په کور کې يوه ماشومه پيدا شوه، د ماشومې د زېږون نه يوه جمعه وروسته زما کور والادې ماشومې ته شیدې ورکړې، ماشومې په سختۍ سره يو يا دوه ځاڅکې به څښلې وي، صرف يو ځل داسې پېښه وشوه، اوس مسئله دا ده چې زه د خپل مشر زوی واده د خپل کوروالاد ورور د لور سره کول غواړم، تاسو راته د قرآن او حديث په رڼا کې ځواب راکړئ چې ايا دا نکاح جائز ده که نه؟

جواب: ستا کوروالا چې د خپل ورور کومې لور ته شیدې ورکړي دی، هغه ددې ماشومې رضاعي مور شوه، دا نجلی- ستا د زوی رضاعي خور شوه او د رضاعي خور ورور نکاح نه کيږي،^[۲] لهدا تاسو د خپل زوی واده ددې نجلی- سره نه شی کولی.

درضا عي لور سره نکاح نه کيږي

سوال: که چېرته کومې ماشومې ته شیدې ورکول شي، بيا شیدې ورکونکې ښځه وفات شي؛ نو د مړې شوې ښځې خاوند شیدې څښلو والانجلی- سره نکاح کولی شی او که نه؟

جواب: دا نجلی- ددې ښځې د خاوند رضاعي لور ده، دې سره نکاح ناجائز ده.^[۳]

...بقیه د ترمخ] بالاخریٰ هذا هو الاصل، لان اهمما واحدة فهما اخ واخت. (هدایة/ ۲/ ۳۵۱/ کتاب الرضاع/ طبع مکتبه شرکت علمیہ ملتان) وتخل اخت اخیه رضاعاً. (البحر الرائق/ کتاب الرضاع/ ۳/ ۲۴۴) ۱ الحرم علی الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشیدیہ کوئٹہ)۔

[۲] ايضاً پورتنی حواله۔

[۳] ولبن الفحل ای الرجل من زوجته المرضعة اذا كان لبنها منه يتعلق... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

د رضاعي خورد حقيقي خور سره نکاح جائز ده

سوال: زما مور او پلار غواړي زما کوزده زما د تره د لور سره وکړي. مگر کومه نجلی چې زما په نکاح کې رواستل غواړي ددې مشرې خور زما د وړوګي ورور سره زما د مور شیدې رودلي دي، ددې نجلی سره به زما واده جائز وي که ناجائز؟

جواب: کومې نجلی چې ستا د مور شیدې څښلي دي؛ نو ددې نکاح ستا په وړوګو کې له یو سره هم نه ده جائز^{۱۱}، هغه ستاسو رضاعي خور ده، مگر د کومې نجلی سره چې یې ستا رشته غوره کړې ده هغه د رضاعي خور حقيقي خور ده، ددې سره ستا نکاح جائز ده^{۱۲}.

د حقيقي ورور د رضاعي خور څې سره نکاح جائز ده

سوال: زید د ثریا شیدې څښلي دي، د زید یو ورور چې د هغه نوم ثاقب دی، د ثریا یوه لور چې د هغې نوم عندلیب ده، د عندلیب د لورد کوثرې سره د زید ورور ثاقب نکاح کولی شي؟

جواب: ستا په سوال کې زید د ثاقب حقيقي ورور دی او کوثر د زید رضاعي خور څه ده او د حقيقي ورور د رضاعي خور څې سره نکاح جائز ده^{۱۳}.

د رضاعي ورپرې سره نکاح ناجائز ده

سوال: هنده او شاهده دوه سکه خورګانې دي، هنده مشره او شاهده یې وږه ده، هندې د شاهدي لور زینب ته د رضاعت په ورځو کې شیدې ورکړي، اوس هنده د خپل خور شاهدي د لور زینب نکاح د خپل حقيقي لېور بکر سره کول غواړي، آیا دا شرعا جائز ده؟

جواب: د شاهدي د لور زینب نکاح د هندې د حقيقي لېور بکر سره ناجائز ده، ځکه چې زینب د هندې د خاوند رضاعي لور او د خاوند د ورور دبکر ورېره شوه، نو د شرعي قانون له مخې چې څنګه د نسبي ورپرې سره نکاح حرامه ده، هم دغه راز د رضاعي ورپرې سره هم ناجائز ده^{۱۴}.

...بقیه د ترمخ [به التحريم، وهو ان ترضع المرأة صبية فتحرم هذه الصبية على زوجها، ای زوج المرضعة. (الباب / ۲ / ۱۶۴ / کتاب الرضاع)]

۱ [قال تعالى: حرمت عليكم امهاتكم.....واخواتكم من الرضاعة. (النساء: ۲۳)]

۲ [وتحمل اخت اخيه رضاعاً. (البحر الرائق / کتاب الرضاع / ۳ / ۲۲۷)]

۳ ["واحل لكم ما وراء ذلكم" (النساء: ۲۴)]

۴ [عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم: يحرم من الرضاع ما يحرم من الولادة. (سنن أبي داود / باب ما يحرم من الرضاع ما يحرم من النسب / ۱ / ۲۸۷)]

په شیدو کې د شریکې خور د لور سره نکاح

سوال: آیا په شیدو کې د شریکې خور د لور سره نکاح جائز ده؟

جواب: ناجائز ده، هغه د حقیقي خورخې په څېر ده ^[۱]

د رضاعي مور د خور سره نکاح ناجائز ده

سوال: یو ځوان د خپلې ورېندارې شیدې په ماشومتوب کې څښلې وې، اوس هغه ځوان شوی او غواړي د خپلې ورېندارې د ځوانې خور سره واده وکړي، آیا شرعي لحاظ سره دده نکاح صحیح ده که نه؟

جواب: ورېندار دده رضاعي مور او دده خور ددې رضاعي ترور ده، څنگه چې د نسبي ترور سره نکاح ناجائز ده هم دغه راز د رضاعي ترور سره هم نکاح ناجائز ده؛ نو ځکه ددې ځوان واده ددې ورېندارې د خور سره نه کیږي ^[۲]

د رضاعي ماما د خورخې سره نکاح ناجائز ده

سوال: زما بنځې زما وړې خور ته شیدې ورکړې، اوس مسئله دا ده چې آیا زما د وړې خور واده زما د بنځې د ورور سره کېدی شي یا نه؟

جواب: ددې شیدو څښلو له وجې ستا بنځه ستا د وړې خور رضاعي مور شوه او ستا اوځی ستا د وړې خور رضاعي ماما شو، څنگه چې په نسبي رسته کې د ماما او خورخې تر منځ نکاح ناجائز ده، هم دغه راز رضاعي رسته کې د ماما او خورخې تر منځ نکاح هم ناجائز ده. ^[۳]

په شیدو کې د شریکې خور د لور سره

په شیدو کې شریک ورور سره نکاح جائز ده

سوال: هندي سره زید د هندي د مور شیدې د رضاعت په زمانه کې څښلې وې، اوس د هندي د لور سره زید د وړوګي ورور نکاح کېدی شي؟ د رضاعت له وجې څو به هنده حرامه نه وي.

جواب: هنده د زید رضاعي خور او ددې لور د زید رضاعي خورخه ده، د رضاعي خورخې سره د رضاعي ماما د حقیقي ورور نکاح جائز ده. ^[۴]

[۱] یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگیری / ۱ / ۳۴۳)۔

[۲] عن علی رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ان الله حرم من الرضاع ما حرم من النسب. (جامع الترمذی / ۱ / ۲۱۷ / باب ماجاء ما یحرم من الرضاع / مشکوة، باب المحرمات / ۲۷۳)۔

[۳] فالکل اخوة الرضیع واخوانه واولادهم اولاد اخوته واخوانه. (عالمگیری / ۱ / ۳۴۳)۔

[۴] وتحل اخت اخیه رضاعاً. (عالمگیری / کتاب الرضاع / ۱ / ۲۴۳)۔

د شیدو څښونکې نجلی نکاح د شیدو څښونکي لېوراو ورور سره ناجائزه

سوال: د زید د ښځې شیدې په ماشومتوب کې یوې نجلی څښلي و. آیا اوس ددې نجلی نکاح ددې سړي د وړوګي ورور یعنې د شیدو څښونکي د لېورا یا د زید د ښځې د ورور سره جائزه او که نه؟ همداراز د دوی سره ددې ماشومي څه رشته جوړېږي؟

جواب: د شیدو څښونکي ورور ددې نجلی ماما شو او ددې لیور د نجلی تره شو؛ نو ځکه ددې دواړو سره ددې نکاح ناجائزه ده.^(۱)

په شیدو کې د شریکې خور شیدو کې شریکې خور سره نکاح جائزه

سوال: زما د تره یوه لور ده او هغه زما سره د شیدو شریکه خور هم ده، زموږ په کوڅه کې یو دویمه نجلی هم ده، هغه زما د تره لور سره په شیدو کې شریکه ده، تاسو ووايئ چې آیا زما د تره لور سره په شیدو کې شریکې خور سره زما نکاح جائزه ده؟

جواب: په شیدو کې د شریکې خور په شیدو کې د شریکې خور سره نکاح جائزه ده، که چېرته هغه ستا سره په شیدو کې شریکه خور نه وي.^(۲)

د نیا شیدې څښونکي نکاح د تره د لور سره ناجائزه

سوال: ما به د نیا شیدې کله - کله څښل او نیا مې راته اجازه راکړې وه، اوس زما کوزده زما د تره لور سره شوې ده؛ نو آیا ددې سره زما نکاح جائز کیږي او دا واده کېدی شي او که نه؟

جواب: دا نکاح ناجائزه ده، تاسو ددې نجلی رضاعي تره راځئ.^(۳)

د نیا شیدې څښلو سره د تره او ترور د اولاد سره نکاح نه کیږي

سوال: زما زوی ده چې عمر یې تقریبا درې کاله دی، زما د مور شیدې یې ځلي دي، ځکه چې دده مور په دویم بچي شیدې پرې ایښي وې؛ نو ځکه به نیا صرف د زړه خوشحالولو لپاره خپلې سینې ته نژدې کولو، اوس هغه ماشوم د دریو کالو دی، دده دا عادت پوخ شوی دی او هغه همیشه د نیا سره ویده کیږي؛ نو تاسو مهرباني وکړئ او ماته ووايئ چې دده داسې کول

[۱] عن علی رضی الله عنه..... ان الله حرم من الرضاعة ما حرم من النسب. (مشکوٰۃ/ ۲۷۳)۔

[۲] وتحل اخت اخیه رضاعاً (الی قوله) وهو ظاهر. وفي الشامیه: (قوله وهو ظاهر) کان یكون له اخ رضاعي رضع مع بنت من امرأة اخري. (رد المختار مع الدر المختار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۷/ طبع سعید)۔

[۳] یحرم علی الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الی قوله) فالکل اخوة الرضيع واخواته والادهم اولاد اخوته واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳)۔

تر کومه پورې جائز دي او ايا ددې ماشوم دا کار زما او دده د رشتو په منځ کې خو کوم حائل نه پيدا کوي؟ اميد دی چې زر تر زره به زما پرېشاني لرې کړي!

جواب: کوم بچي چې د دوه کالو (د يو قول مطابق دوه نيم کاله) کې دننه - دننه د کومې ښځې شيدې څښلي وي هغه ددې ښځې رضاعي زوی جوړ شو^{۱۱}. دده نکاح د شيدې څښونکي اولاد يا د اولاد د اولاد سره نه شي کېدی^{۱۲}. اوس که چېرته ستا ماشوم د خپلې نيا شيدې په يو نيم کال کې دننه څښلي وي؛ نو دده نکاح دده د ترونو او ترورگانو اولاد سره ناجائز ده، که چېرته په سينو کې يې شيدې نه وي، بلکې يوازې يې د ماشوم د خوشحالولو لپاره داسې کول؛ نو دې سره حرمت نه ثابتېږي.^{۱۳}

ايا د نيا شيدې څښونکي نجلی نکاح

د ترونو او ترورگانو د اولاد سره جائز ده؟

سوال: ما په ماشومتوب کې يو ځل د خپلې نيا شيدې څښلي وي، زما د نيا د ټولو نه کشر اولاد يعنې زما د ټولو نه کشر تره زما نه تقريباً څلور پنځه کاله مشر دی، ددې نه پس زما د نيا نه کوم هلک يا کومه نجلی نه ده پيدا شوې، ما د ډېرو عالمانو څخه اوريدلي دي چې که د کومې ښځې اولاد کېدو نه وروسته که چېرته په دوه کالو کې دننه ددې ښځې شيدې وڅښل شي؛ نو ددې بچو سره د رضاعي ورور خور رسته جوړېږي، دوه کالو نه پس څښلو سره د رضاعي ورور خور رسته نه جوړېږي، ددې وجې نه زه پوښتنه کول غواړم ځکه چې زما د نيا د ټولو نه وړوکی اولاد هم زما نه تقريباً څلور پنځه کاله مشر دی؛ نو تاسو ووايئ چې زه د خپلو ترونو او ترورگانو رضاعي خور يم يا نه؟ او زما ددې هلکانو سره رسته کېدی شي او که نه؟

جواب: که چېرته په هغه وخت کې ستا د نيا په سينو کې شيدې وي؛ نو ته د خپلې نيا رضاعي لور او د ترونو او ترورگانو رضاعي خور شوې^{۱۴}، او که چېرته يې په سينو کې شيدې نه وي،

[۱] اويثبت التحريم في المدة فقط. (ردالمحتار مع الدر المختار/ كتاب الرضاع/ ۳/ ۲۱۱) وفيه: هو حولان ونصف عنده وحولان فقط عندهما وهو الاصح. (ايضاً: ج: ۳/ ۲۰۹).

[۲] عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: يحرم من الرضاعة ما يحرم من الولادة. (سنن ابى داود/ ۱/ ۲۸۰/ كتاب النكاح/ باب ما يحرم من الرضاعة).

[۳] امرأة تعطى لديها صبية واشتهر ذلك بينهم ثم تقول لم يكن في ثديي لبن حين القمتها ثديي ولم يعلم ذلك الا من جهتها جاز لابنها ان يتزوج بهذه الصبية. (ردالمحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۲).

[۴] يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الى قوله) فالكل اخوة الرضيع واخواته. (عالمگیری/ كتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳).

هم داسې د ماشوم د زړه خوشحالولو لپاره يې داسې کول: نو بيا حرمت نه ثابتېږي^[۱]

لمسي ته د شيدې ورکونکي بنځې ورپرې نکاح ددې لمسي سره ناجائز ده

سوال: زما کوروالا خپل لمسي ته په ماشومتوب کې شيدې ورکړي وې؛ خو اوس د هغه واده د خپلې ورپرې سره کول غواړي؛ نو آیا دا نکاح به جائز وي يا نه؟

جواب: ستا کوروالا چې کوم لمسي ته شيدې ورکړي دي هغه ددې رضاعي زوی شو او ددې اولاد يې رضاعي وروڼه شول، ددې زامنو د اولاد رضاعي تره او د لورگانو د اولاد رضاعي ماما جوړ شو، څنگه چې حقيقي ورپرې او خورخې سره نکاح نه کېږي؛ نو هم دغه راز د رضاعي ورپرې يا رضاعي خورخې سره هم نه کېږي،^[۲] ددې وجې نه ستا د کوروالا د خپلې ورپرې سره ددې هلک نکاح کول صحيح نه دي.

ورې خور ته يې که شيدې ورکړه؛ نو د دوی

د اولاد نکاح په خپل منځ کې نه کېږي

سوال: دوه سکه خورگانې دي يوه واده شوې او بله د شپږو مياشتو ده، د څه مجبوري له وجې يې مشرې خور کشرې خور ته شيدې ورکړې، وې خور يې اوسمهال واده شوې او خپل بچي يې شته، اوس هغه د خپلې مشرې خور د زوی سره د خپلې لور واده کول غواړي، آیا هغوی د شريعت په نظر کې داسې کولی شي؟ حال دا چې دواړه کورنۍ پرې خوښ دي.

جواب: هر کله چې مشرې خور کشرې خور ته شيدې ورکړي؛ نو کشره خور يې رضاعي لور جوړه شوه. د مشرې خور اولاد ددې رضاعي خور او ورور شو، څنگه چې د سکه خور او وروڼو سره د دوی د اولاد رشته نه کېږي هم دغه راز د رضاعي خور او وروڼو سره نه کېږي.^[۳]

د نيا شيدې څښلو والا هلک نکاح د ماما د لور سره نه کېږي

سوال: زما مور زما خوري ته شيدې ورکړي او زه د خپل لور نکاح د خپل خوري سره کول

[۱] المراد بالمص الوصول الى الجوف. (رد المختار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۰۹). امرأة كانت تعطي ثديها صبية واشتهر ذلك بينهم ثم تقول لم يكن في ثدي لبن حين القمتها ثدي ولم يعلم ذلك الا من جهتها جاز لابنها ان يتزوج بهذه الصبية. (شامي/ ۳/ ۲۱۲/ باب الرضاع)۔

[۲] عن علي..... ان الله حرم من الرضاعة ما حرم من النسب. الحديث. (مشکوٰۃ/ ۲۷۳/ باب المحرمات)۔

[۳] يحرم على الرضيع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع (الى قوله) فالكل اخوة الرضيع واخواته. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳) عن علي انه قال: يا رسول الله! هل لك في بنت عمك حمزة فانها اجمل فتاة في قريش؟ فقال له: اما علمت ان حمزة اخي من الرضاعة، وان الله حرم من الرضاعة ما حرم من النسب. (مشکوٰۃ/ باب المحرمات/ ۲۷۳/ طبع قديمی، ايضاً: ترمذی/ ۱/ ۲۱۷/ طبع قديمی)

غواړم، آیا دا رسته جائز ده؟

جواب: کوم هلک چې ستا د مور شیدې څښلي دي، هغه ستا رضاعي ورور دی، دده سره ستا د لور نکاح ناجائز ده.^[۱]

د رضاعي ترور دویم خاوند نه اولاد هم رضاعي وروڼه او خویندې دي

سوال: زما ترور دوه وادونه کړي و، هغه لاد لومړي خاوند په کور کې وه چې ما ته یې شیدې راکړي وې، بیا زما د ترور خاوند مړ شو، د حالاتو څخه تنگه شوه او دویم واده یې وکړ، ددې خاوند څخه یې لور پیدا شوې، اوس زما مور-پلار او زما ترور په خپل منځ کې رسته کول غواړي؛ نو آیا دا نکاح جائز ده؟

جواب: کومې ترور چې تا ته شیدې درکړي دي ددې د لور سره ستا نکاح ناجائز ده.^[۲]

د داسې نجلی سره نکاح چې شیدې یې د خاوند ورور څښلي وي

سوال: ما تېر کال د خپلې لور نکاح د یو داسې هلک سره وکړه چې د هغه مشر ورور زما د لور شیدې څښلي دي، اوس زه خفه یم چې آیا دا نکاح صحیح شوه او که نه؟

جواب: دا نکاح صحیح ده.^[۳]، مه خفه کېږه!

د نیا شیدې څښلو والا ورور نکاح د ترور د لور سره جائز ده

سوال: زما کوزده زما د ترور د زوی سره وشوه، زما مشر لېور زما د نیا شیدې څښلي دي چې د هغې په وجه زما ماما هم شو، زما ستاسو نه پوښتنه دا ده چې آیا زما واده زما د ترور د زوی سره کېدی شي یا نه؟ د چا سره چې زما واده کېږي هغه زما د نیا شیدې نه دي څښلي، بلکې دده مشر ورور څښلي دي.

جواب: کوم هلک چې ستا د نیا شیدې نه دي څښلي، د هغه سره ستا نکاح جائز ده، دده مشر ورور ستا رضاعي ماما دی او د رضاعي ماما د حقيقي ورور سره نکاح درسته ده.^[۴]

[۱] ایضاً پورتنی حواله.

[۲] یحرم علی الرضیع ابواه من الرضاع واصولهما وفروعهما من النسب والرضاع. (عالمگیری/ کتاب الرضاع/ ۱/ ۳۴۳/ طبع رشیدیہ کوئته).

[۳] فیحرم من الرضاع ما یحرم من النسب الا ام اخیه من الرضاع لانها لا تحرم. (رد المحتار/ باب الرضاع/ ۳/ ۲۱۷/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی).

[۴] د حرمت هیڅ وجه نشته، "واحل لکم ما وراء ذلکم". (النساء: ۲۴).

د سړي او ښځې په بدکاری سره د دوی اولاد ورور خور نه جوړیږي

سوال: زما د ماشومتوب ملگري خالد څه موده وړاندې دخپل خدای ښلي پلار د ملگري د لور سره واده وکړ، خو ورځې مخکې راته یوه خبره معلومه شوه، هغه دا چې یو سړی چې د "خالد" د پلار سره یې د اوسپنې کار کولو، ما ته وویل چې د "خالد" پلار په ځوانۍ کې دخپل دې ملگري د ښځې سره بدکاری کړې وه، د چا د لور سره چې اوس "خالد" واده کړی دی، ددې بدکاری خبر صرف دې دواړو ته وو، د هغه په وینا چې د خالد پلار ورته ویلي و چې کېدی شي دده د ملگري لور په اصل کې دده څخه وي، بیا یې ده ته ویلي و چې دا خبره چاته مه کوه، دا ښځه څه موده وروسته وفات شوه، د خالد د پلار د وفات نه پس ددې ملگري د دوی د کورنۍ سره څه اړیکه نشته او د خالد د واده هم ده ته څه درک نشته، هغه سړي خالد ته دا خبره وکړه، خو ما اوسمهال هغه منع کړی دی، اوس تاسو مهرباني وکړئ چې مونږ اوس باید څه وکړو؟

جواب: ددې دواړو نکاح شرعاً صحیح ده، اول خو ددې سړي په دې کیسه اعتماد کول ګناه ده^{۱۱}، دویم د سړي او ښځې په بدکاری سره د دوی اولاد ورور خور نه جوړیږي، د اولاد نکاح په خپل منع کې جائز ده.^{۱۲}

[وینې ورکولو سره د حرمت مسئلې]

د خپل زوی نکاح د داسې ښځې سره کول چې هغې ته یې وینه ورکړې وي

سوال: زید دخپل یو نزدې رسته دار لورته په داسې حال کې چې هغه وږه وه د ناروغۍ پرمهال خپله وینه ورکړې وه، اوس زید غواړي چې ددې هلک واده ددې نجلی سره وکړي، آیا دا جائز ده؟

جواب: وینې ورکولو سره حرمت نه ثابتیږي، ددې وجې نه ددې نجلی سره نکاح جائز ده.^{۱۳}

کومې ښځې ته چې وینه ورکول شوې وي، د زوی سره یې نکاح کیږي

سوال: یوه نجلی یوې بودۍ ښځې ته وینه ورکړې ده، اوس ددې ښځې زوی ددې نجلی سره واده کول غواړي، واده کولی شي او که نه؟

۱ [قال تعالى: "اذ تلقونه بالستکم وتقولون بالفواهمک ما لیس لکم به علم وتحسبونه هیأاً وهو عندالله عظیم" (سورة: ۲۴، النور: ۱۵)۔

۲ [ويحل لاصول الزانی وفروعه اصول المزی ما وفروعهها. (البحر الرائق / ۳ / ۱۰۱ / فصل فی المحرمات)۔

۳ [(ونظيره) مص رجل ثدی زوجته لم تحرم. (شامی / ۳ / ۲۲۵). چه دښځې پي څکلو سره حرمت نه ثابتیږي نوپه وینه ورکولو سره خوپه طریقه اولی نه ثابتیږي. ایضاً: کفایة المفق، کتاب الحظر والاباحه / ۷ / ۱۵۶). انتقال الدم من شخص لآخر. (اللجنة الدائمة / ۲۱ / ۱۴۶)۔

جواب: کېدی شي. وینې ورکولو سره حرمت نه ثابتیږي. ^(۱)

د خور خاوند ته وینې ورکولو سره د خور په نکاح څه اثر نه کوي

سوال: زید د خپلې سکه خور خاوند ته د ناروغۍ پرمهال خپله وینه ورکړه، آیا په دې سره د بکر د خپلې ښځې سره نکاح باطلیږي؟

جواب: په دې سره په نکاح کې هیڅ اثر نه پریوځي. ^(۲)

د خاوند خپلې ښځې ته وینه ورکول

سوال: زما د یو ملګري ښځه سخته ناروغه شوه، دې ته د وینې ضرورت پېښ شو، د کوم رشته دار خور ورور وینه ددې د وینې سره یې سمون نه خوړلو؛ خو د خاوند وینه یې ددې د ګروپ سره سمون وخور، اوس خلک وايي چې د ښځې خاوند رشته پاتې نه شوه.

جواب: خلک غلط وايي، هغه هم هغسې ښځه او خاوند دي. ^(۳)

[د کورتوکي (سامان)]

اوس وخت کې د کورد توکو (سامان) لعنت

سوال: د ټي وي پروګرام "دين پوهنه" کې د يو سوال په ځواب کې تقرير کونکي جهيز (د ناوې ته د کورتوکي ورکول، غیر مشروط طریقي سره کافرانه رواج وګڼلو.

۱: آیا د قرآن او سنتو په رڼا کې جهیز ته کافرانه رواج ویل صحیح دي؟

۲: آیا حضور ﷺ خپلو لورګانو ته جهیز ورکړی ؤ؟

جواب: جهیز د هغه ډالۍ نوم دی چې مور- پلار یې خپلې لور ته د واده په وخت ورکوي ^(۴)،

دا د رحمت او محبت علامه ده، په دې شرط چې د نوم او نشان نه پاک وي او د مور- پلار لپاره

د تکلیف ذریعه جوړه نه شي؛ خو ځینو مسلمانانو دا مهرباني یو عذاب ګرځولی، اوس هلک

والا په بې شرمۍ سره صرف ګوري هم نه، بلکې پوښتنه هم کوي چې جهیز څومره ملاویږي؟

کنه نو مونږ رشته نه غواړو، ددې معاشري له وجې غریب مور- پلار لپاره د بچو واده کول یو

عذاب ګرځېدلی دی؛ نو تاسو ووايئ چې آیا ددې جهیز لعنت ته، کافرانه رواج او یا هم ددې

نه زیات سخت الفاظ ویل پکار دي او که نه؟

[۱] ایضاً پورتنی حواله.

[۲] ایضاً پورتنی حواله.

[۳] ایضاً پورتنی حواله.

[۴] الجهاز ما زلت المرأة بها الى زوجها من الامتعة.... الخ. (قواعد الفقه / ۲۵۵).

تاسو د رسول الله ﷺ په باره کې پوښتنه وکړه چې آیا رسول الله ﷺ خپلو لورگانو ته جهیز ورکړی وو؟ هو ورکړی یې وو، لیکن د کوم سیرت په کتاب کې دا ووايي چې رسول الله ﷺ خپلې نیازینې لور حضرت فاطمة الزهراء (عليها السلام) ته څه جهیز ورکړی وو؟ دوه پیالې، د اوبو لپاره دوه مشکیزې، دخرمنې بالنبت چې په هغې کې د خورما پاني وې او یو خادر^{۱۱}، آیا ستاسو خواته هم لورگانو ته داسې جهیز ورکول کېږي؟ کاش چې مونږ د رسول الله ﷺ د سیرت په شیشه کې د خپل سیرت مخ د بنایسته کولو کوشش وکړو.

د جهیز کوم شيان چې خراب شي تاوان یې په خاوند نه دی

سوال: د جهیز (کورني توکي چې د خسر له خوا لور ته په واده کې ورکول شوي وي) د ښځې او خاوند په شریکي استعمال سره مات شي، خاوند به ټول تاوان ورکوي که صرف د خپلې برخې؟
جواب: د جهیز کوم شيان چې په کوم حالت وي هغه د ښځې حق دی^{۱۲}، لیکن په استعمال سره چې کوم تاوان وشي هغه د خاوند څخه نه اخیستل کېږي، ځکه چې د ښځې په اجازت سره هغه استعمال کړي دي.^{۱۳}

خلکوته د کور شيان ښودل کم عقلي ده

سوال: زموږ د قوم دا رواج دی چې مور او پلار لور ته کوم کور ورکوي هغه سر عام خلکوته ښيي چې په هغې کې د ښځو جوړې هم وي، آیا د ښځو جوړې او کالي نامحرمو پرډیو خلکوته سر عام ښودل په اسلام کې جائز دي؟

جواب: نجلی ته ورکړل شوی جهیز سرعام ښودل د کم عقلي ښه ده، چې بنسټ په ځان ښودنې ولاړ دی، د ښځو کالي او جوړې وغیره پرډیو سربو ته ښکاره کول هم بد رواج دی، عزت من خلک ددې رواج نه ځان ساتي او شرم کوي.

۱ [حدثنا عبدالله حدثني ابي ثنا عثمان ثنا حماد ثنا عطاء بن السائب عن ابيه عن علي رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم لما زوجه فاطمة بعث معها بخميلة ووسادة من ادم حشوها ليف ورحلين وسقاء وجرتين. (مسند احمد/ ۱/ ۱۰۴ / طبع المكتب الاسلامي) تفصيل دپاره اوگورئ: سيرة المصطفى للكاندهلوي/ ۱/ ۶۰۹ / سيرة النبي صلى الله عليه وسلم لشبلي نعماني/ ۱/ ۳۶۷ / ۲/ ۴۲۸] -

۲ [كل احدى علم ان الجهاز للمرأة اذاطلقها تأخذة كله (ردا مختار/ مطلب في دعوى الالب ان الجهاز عازية/ ۳/ ۱۵۸)

۳ [اما الذي بعث ابو المرأة ان كان هالكا لم يرجع على الزوج بشيء (الى قوله) وان بعث من مال البنت البالغة برضاها لا يرجع لانه هبة احد الزوجين للآخر ولا رجوع فيها (خلاصة الفتاوي/ الفصل الثاني عشر في المهر/ ۳/ ۳۲)

نجلی ته چې کومې ډالۍ ورکول شوي دي هغه ددې حق دی که د خاوند؟

سوال: نجلی ته چې مور او پلار کومې ډالۍ ورکړي دي هغه د چا حق دی؟ ددې حق دار نجلی ده که خاوند؟

جواب: هر هغه شی چې نجلی ته مور-پلار او د خاوند کورنۍ له خوا ورکول شي هغه ددې حق دی^{۱۱}. د خاوند پکښې هیڅ حق نشته

د ښځې د مړینې وروسته به د جهیز حقدار څوک وي؟

سوال: زما ملګري د خپلې ښځې د معذورۍ له وجې دویم واده وکړ چې اجازت ورته دې خپله ورکړې دی، د وخت په تېرېدو سره یې لومړنۍ ښځه مړه شوه، چې د هغې نه دده څلور بچي دوه هلکان او دوه جینکۍ دي، زما د ملګري د لومړنۍ ښځې مور-پلار د خپلې لور د جهیز اخیستلو غوښتنه کوي، حال دا چې په جهیز کې څه قیمتي شیان نه وو، د شریعت په رڼا کې ځواب راکړئ چې دا خلک په خپله غوښتنه کې تر کوم حده په حقه دي؟ زما ملګري ته په داسې صورت کې څه کول پکار دي؟

جواب: د مور-پلار د جهیز د واپسۍ غوښتنه غلطه ده، د مرحومې په ملکیت کې چې کوم شیان وو هغه به په شرعي وارثانو باندې وېشل کېږي؛ نو د مرحومي میراث به په دوه اويا برخو ووېشل شي، په هغې کې دولس، دولس برخې د مرحومې د مور-پلار دي، اتلس برخې د خاوند، لس لس برخې د دواړو هلکانو او پنځه پنځه د دوو جینکو، نقشه لاندې ده.

میت

لور	لور	زوی	زوی	خاوند	مور	پلار
۵	۵	۱۰	۱۰	۱۸	۱۲	۱۲

ټول میراث به یې په ۷۲ برخو ووېشل شي.

دواړه هلکان به د خپل پلار سره وي، جینکۍ به تر ځوانۍ پورې د خپلې نیا سره وي او که نیا نه وي؛ نو د ترور سره به اوسېږي، د ځوانۍ نه پس به پلار ته سپارل کېږي.

۱ اقلت: ومن ذلك ما بيعته اليها قبل الزفاف في الاعياد والمواسم من نحو ثياب وحلى، وكذا ما يعطيها من ذلك او من دراهم او دینار صبيحة ليلة العرس ويسمى في العزف صبيحة فان كان ذلك تعورف في زماننا كونه هدية. (رد المحتار/ مطلب فيما يرسله الى الزوجة/ ۳/ ۱۵۳). وفيه ايضا: المختار للفتوى ان يحكم بكون الجهاز ملكا لا عارية. (رد المحتار/ مطلب في دعوى الاب ان الجهاز عارية/ ۳/ ۱۵۷)۔

بنځه د خاوند په وفات باندې د کوم سامان حقداره ده؟

سوال: زما یو زوی و واده مې ورته کړی و؛ خو اوس هغه مړ شوی دی. بنځه په خپله خوښه مور کړه لار، کوم سامان چې یې له ځان سره راوړی وو هغه یې یوو، اوس هغه د هغه سامان غوښتنه کوي چې کوم مونږ ورکړی وو، مونږ هغه سامان څکه ایښی دی چې زما یو لمسی هم ده چې زما سره اوسېږي، وروسته به د هغې په کار راشي، پرته له دې ما چې چېرته د خپل زوی واده کړی وو هلته مې په بدل کې خپله لور هم ورکړې ده، اوس تاسو ووايئ چې ددې سامان په باره کې د عالمانو څه فتوی ده؟ ددې نه علاوه زما ځمکه او کور هم دی دا څنگه تقسیم کړم؟ همداراز زما د لمسی عمر اوه کاله دی دا مونږ دخپل ځان سره ساتلی شوکه یې مورته وسپارو؟

جواب: کوم سامان چې تا د واده په وخت انګور ته ورکړی وو که چېرته ددې مالکه کړې دي وي؛ نو هغه سامان ددې دی، تا ته ددې ایښودل ناجائز دي، که چېرته دا دي نه وي مالکه کړې، بلکې دې ته دي صرف د استعمال اجازه ورکړې وه؛ نو ددې بیا دوه صورتونه دي: یو دا چې هغه سامان ستا د مرحوم زوی ملکیت وو، په دې صورت کې ددې اتمه برخه رسیږي، نیمه برخه دده د لور او باقی ستا ده، که د مرحوم مور هم ژوندی وي؛ نو شپږمه برخه د هغې ده، گویا ټولې برخې به څلیریشته جوړې شي، په هغې کې درې د بنځې، دولس د لور، څلور د مور او پنځه د پلار.

او که سامان ستا په ملکیت کې وي، ستا زوی هم ددې مالک نه وو؛ نو بنځه یې په دیکښې هیڅ حق نه لري، ته چې څه غواړې هغه پوره کړه، ستا ځمکه ستا د مرګ وروسته په دریو کې دوه برخې ستا درې واړو هلکانو ته رسیږي (که ستا کور والا ژوندی وي؛ نو اتمه برخه به هغې ته رسیږي) که ته لمسی ته هم ورکول غواړې؛ نو ددې دوه صورتونه دي: یو دا چې ته په خپل ژوند کې د هغې مناسبه برخه د هغې په نوم کړه، دویم دا چې ته وصیت وکړه چې ستا لمسی ته دي دومره برخه ورکول شي، (د مال په درېیمه برخه کې وصیت کولی شي) او په دې دي یو شاهد هم وټاکي، که چېرته تا داسې وصیت وکړ؛ نو د ځمکې دوېشلو نه مخکې ستا لمسی ته به هغه برخه ورکول کیږي، وارثانو ته به وروسته ورکول کیږي.

د بچو لپاره حکم دا دی چې تر بالغېدو پورې به د خپلې مور سره وي؛ خو که چېرته د مور غوښتنه نه وي یا هغې کوم بل پردي سړي سره نکاح کړې وي؛ نو ته یې له ځانه سره اوسولی شي.

[دويم واده]

کوشش کوئ چې دويم واده ونه کړئ، که مووکر: نوبيا انصاف کوئ!

سوال: آيا د لومړنۍ ښځې په موجودگي کې دويم واده کول جائز دي؟ آيا په دیکښې د ښځې خوښه ضروري ده او که نه؟ په دې اړه راته شرعي او تفصيلي ځواب راکړئ!

جواب: د دويم واده لپاره د لومړنۍ ښځې خوښه ضروري نه ده، ^{۱۱}ليکن د دواړو ښځو تر منځ انصاف او برابري ضروري ده ^{۱۲}، ځکه چې د ښځو طبيعت ډېر کمزوری وي او په کورني جنگونو د سړي ژوند تنگيږي، ددې وجې ښه خبره دا ده چې دويم واده تر خپل کوششه پورې ونه کړي او که چېرته يې وکړ؛ نو دواړه ښځې به په جدا جدا ځای کې اوسيږي، د دواړو حقوق پوره - پوره ادا کوئ! يو طرف ته زياته توجه ورکول گناه ده.

حديث شريف کې دي: چې د چا دوه ښځې وي او هغه د دوی تر منځ برابري ونه کړي: نو هغه به د قيامت په ورځ په داسې حالت کې راځي چې دده نيم بدن به فالج وهلی وي (مشکوٰۃ شريف صفحه ۲۷۹، ^{۱۳})

دويم واده سره لومړۍ ښځه لرې ساتل کناه ده

سوال: يو سړی چې يو واده يې کړی ؤ د هغه درې بچي هم دي، د دويم واده اراده لري، د لومړنۍ ښځې سره يې له مخکې کوم خفگان نشته چې د هغې په وجه بل واده کوي، د خلکو په خيال دواړه يو ځای اوسيږي، خو درې کاله وشو چې دواړه (ښځه او خاوند) جدا شوي دي، په وخت کې دي سړي ته يوې نجلۍ پيغام ورولېږلو چې د ښه کورنۍ او د ښځې ټول ښه صفات پکښې شتون لري، هغه ددې نجلۍ سره واده کول غواړي، ددې لپاره چې پاتې ژوند په آرام تېر کړي، دا سړی دومره دی چې دواړه ښځې په ښه ډول وساتي، ځکه چې وس يې لري، اوس تاسو مهرباني وکړئ آيا دويمه ښځه چې د عامو خلکو په نظر کې بده گڼل کيږي، د الله تعالی په نزد به هم لومړنۍ ښځه د حق وهلو په وجه جرم گڼل کيږي؟ آيا زمونږ مذهب په داسې صورت کې د دويم واده کولو اجازه ورکوي؟

^{۱۱} "لَا تَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَتًى وَثَلَاثَ زُبَاغٍ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً" (النساء: ۳)۔

^{۱۲} "يجب أن يعدل فيه أي في القسم بالتسوية في البيوتة وفي الملبوس والمأكول.... الخ. (الدرالمختار مع رد المحتار/ ۳/ ۲۰۲/ باب القسم/ كتاب النكاح)۔

^{۱۳} [عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: إذا كانت عند الرجل امرأتان فلم يعدل بينهما، جاء يوم القيمة وشقه ساقط. رواه الترمذی وغيره. (مشکوٰۃ/ باب القسم/ ۲۷۹)۔]

جواب: دويم واده په شريعت کې جائز دی، ^{۱۱} ليکن د لومړنۍ ښځې د پوره حقوقو ادا کول په خاوند باندې فرض دي ^{۱۲}، که چېرته دويم واده سره د لومړنۍ ښځې سره رسته پرې کيږي؛ نو دا به په شريعت کې جرم گڼل کيږي ^{۱۳}، خو دومره ده چې د لومړنۍ ښځې سره دي فيصله وکړي چې ستا د حقوقو ادا کولو څخه پاتې راغلی يم، که ستا خوښه وي؛ نو تا ته به طلاق درکړم، که طلاق غوښتل نه غواړې؛ نو خپل حقوق معاف کړه، که چېرته لومړنۍ ښځه دې ته تياره وي چې دې ته دي طلاق ور نه کړل شي او هغه د خپلې شپې تېرولو د حقوقو پرېښودلو ته تياره شي؛ نو دې ته دي خرچه ورکوي، شپه تېرول دي ورسره نه وي، په دې صورت کې به گناه کار نه وي ^{۱۴}، بيا هم تر څو پورې چې ممکن وي د دواړو ښځو په منځ کې د انصاف او مساوات سلوک ساتل لازمي دي.

اسلام کې د څلورو ښځو نه زيات ودونه ناجائز دي

سوال: ما ته چا ويلي چې په شريعت کې د څلورو نه زيات ودونه جائز دي، ايا دا حکم صحيح دی؟

جواب: کوم سړي چې تا ته ويلي: په اسلام کې د څلورو نه زياتو ودونو کول جائز دي، بيخي دروغ يې ويلي دي، بې شکه حضور ﷺ د څلورو نه زيات ودونه کړي وو، مگر دا صرف د حضور ﷺ خصوصيت وو ^{۱۵}، د حضور ﷺ نه علاوه کوم صحابي، تابعي، امام، محدث او بزرگ ته د څلورو نه زياتو ودونو اجازه نشته او نه هم چا کړی دی ^{۱۶}، دې سړي دا خبره بالکل غلطه کړې ده.

۱ [فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً] (النساء: ۳)۔

۲ [يجب وظاهر الآية انه فرض. فمر. وفي الشامي: فان قوله تعالى: فان خفتم الا تعدلوا فواحدة، امر بالاقتصار على الواحدة عند خوف الجور فيحتمل انه للوجوب: (شامي / ۳ / ۲۰۱ / كتاب النكاح / باب القسم)۔

۳ [عن ابى هريرة عن النبی صلی الله عليه وسلم قال: من كان له امراتان يميل لاحدهما على الاخرى جاء يوم القيامة احد شقيه مائل. (سنن نسائي / كتاب عشرة النساء / ۲ / ۹۴)۔

۴ [كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم تسع نساء كانى قسم منهن لثمان ولا يقسم لواحدة، قال غير عطا هي سودة وهو اصح وهبت يومها لعائشة حين اراد رسول الله صلى الله عليه وسلم طلاقها فقالت له: امسكني قد وهبت يومى لعائشة. (مشکوٰۃ / ۲۸۰) ايضاً: ولوتركت قسمها..... اى نوبتها لضررها صح. (الدر المختار مع الرد / ۳ / ۲۰۶)

۵ [واما ما ابيح من ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم فذلك من خصوصياته. (تفسير القرطبي / ۵ / ۱۷)۔

۶ [اذ لم يسمع عن احد من الصحابة ولا التابعين انه جمع في عصمته اكثر من اربع. (تفسير القرطبي / ۵ / ۱۷)

بنځه خوودونه کولی شي؟

سوال: په اسلام کې سړی څلور ودونه کولی شي؛ خو بنځه خوودونه کولی شي؟

جواب: شرعا او عقلا بنځه د یو خاوند نه پرته دویم خاوند نه شي کولی^(۱)

په څلورو ودونو باندې پابندي اود مساوات غوښتنه

سوال: تېرو ورځو کې د بنځو د نړیوالې ورځې پرمهال مختلفو ټولنیزو تنظیمونو له طرفه په کراچۍ کې پروگرامونه جوړ شول، په هغې کې د حکومت نه دا غوښتنه وشوه چې د یو نه دي په زیاتو ودونو بندیز ولگول شي او بنځوته دي د سړو برابر په میراث کې برخه ورکول شي، هم دغه شان په واده او طلاق کې بنځو ته د سړو په څېر مساوي حقوق حاصلېدل پکار دي.

۱. ایا په اسلام کې دا غوښتنې کوم اهمیت لري؟

۲. ایا د داسې غوښتنو غوښتونکي په اسلام کې داخل پاتې کېدای شي؟

۳. د رسول الله ﷺ په حکمونو پورې ټوکې کونکي، د حضور ﷺ د حکمونو خلاف اواز پورته کوونکي په اسلام کې څه سزا ده؟

جواب: دې بې چاره بنځو چې کومې غوښتنې کړي دي او تاسو نقل کړي دي، دا دعوه یې کله کړې ده چې هغوی د اسلام ترجماني کوي؟ او تاسو پرې دا سوال وکړ چې هغوی دي د اسلام په دایره کې پاتې شي یا نه؟ پاتې شوه دا خبره چې په اسلام کې ددې غوښتنو څه اهمیت دی؟ دا یو داسې سوال دی چې د هغې ځواب هر مسلمان ته معلوم دی، چاته دا نه ده معلومه چې الله تعالیٰ په قرآن پاک کې سړي ته د عدل په شرط سره د څلورو ودونو اجازه ورکړې ده^(۲)، بنځې ته د څلورو مړونو اجازه د الله تعالیٰ له طرفه څه، چې یو کم عقل سړی هم نه ورکوي، دا هم ټولو ته معلومه ده چې قرآن کریم په وراثت^(۳) او شهادت^(۴) کې د بنځې برخه د سړي نه نیمه ښودلې، د طلاق اختیار یې سړي ته ورکړی دی او بنځې ته یې د طلاق

[۱] اما نکاح منکوحه الغير (الی قوله) لم یقل احد بجوازه فلم یعتقد اصلاً. (ردالمحتار/ مطلب فی النکاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲) ایضاً: لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره..... الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۲۸۰).

[۲] "فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنً وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ" (النساء: ۳).

[۳] "يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ" (النساء: ۱۱).

[۴] "وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ" (البقرة: ۲۸۲).

غوښتلو اختیار ورکړی دی. د طلاق ورکولو نه^{۱۱}، اوس د الهي وينا وروسته د اسلام بڼه تشریح څوک کولی شي؟ د الله تعالی شکر دی چې په مسلماننه معاشره کې ډیرې داسې عزتمنې ښځې شته چې د خپلو کورونو نه یې د جنت نمونه جوړه کړې ده، واقعي چې د جنت حورې هم د دوی کورني جنتونو ته پسځیږي. پاکې ښځې د خپلو کورونو (جنتونو) بادشاهانې دي، د خپل اولاد او خپلو خاوندانو په زړونو باندې حکومتونه کوي؛ لیکن ددې حقیقت نه هم انکار نه شي کېدی چې په ځینو کورونو کې سړي ډېر زیات ظالمان وي، د هغوی ښځې د هغوی نه زیاتې بې ادبه او د ژوند له خونده بې خبره دي. په داسې کورونو کې د ښځې خاوند تر همېشه جنگونه راځي، د هغوی دې شور او فساد سره د همسایه گانو ژوند هم ورسره خراب وي، داسې معلومیږي چې د ښځو د نړیوالې ورځې پرمهال چې کومو ښځو د خپلو غوښتنو لستونه وړاندې کړي دي، د هغوی اړیکه د ښځو د هغه کورنۍ سره وي چې کورونه یې د دوزخ نمونه گرځېدلې وي، کوم بیانونه چې تر اخبارونو پورې رسیږي هغوی غالباً د خپلو ظالمو خاوندانو خلاف اواز پورته کوي، دا د انساني فطرت کمزوري ده چې هغوی نور هم د خپل ځان په څېر گڼي، ددې وجې چې خپل کورونه د جهنم په اور کې ويني؛ نو دا ښځې داسې گڼي چې څنگه هغوی په خپله مظلومانې دي او د خپلو ظالمو خاوندانو څخه تنگي دي هم دغه راز د مسلمانانو په نورو کورونو کې هم وي، ددې وجې هغوی خپله د ټول مسلمانو ښځو له طرفه غږ پورته کوي، حال دا چې صرف دوی په دې غمونو کې اخته وي، نورې ښځې نه، دغه شان ښځې خو رښتیا هم د رحم وړ دي. هر نېک انسان ته پکار دي چې له دوی سره همدردي ښکاره کړي، د حکومت نه غوښتنه پکار ده چې دا مظلومې ښځې سمدستي د خپلو ظالمو خاوندانو له منگلو څخه خلاصې کړي، زه داسې ښځو ته مشوره ورکوم چې هغوی دي د خپلوانو ښځو په منځ کې دا تحریک وچلوي چې د کوم کس یوه ښځه وي د هغه د واده لپاره دی دویم پیغام په هیڅ صورت قبول نه کړي؛ نو ظاهره ده چې په دې صورت کې به د یو نه په زیاتو ودونو خپله پابندي ولگوي، دې محترمو ښځو ته به د حکومت نه د غوښتنو هیڅ اړتیا نه وي.

پاتې شو د طلاق اختیار: ددې مسئلې حل له مخکې نه موجود دی چې کله هم د ښځې خاوند ترمنځ څه جنگ یا خفگان راشي؛ نو سمدستي دي د خلع غوښتنه وکړي، که ظالم خاوند خلع نه کوي؛ نو عدالت به ورته خلع ورکړي، په هر حال ددې لپاره حکومت ته د غوښتنې هیڅ اړتیا نشته، پاتې د سړي او ښځې د برابرۍ مسئله: نن سبا امریکه د مساوات

۱۱ "الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيعٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ، فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ" (البقرة: ۲۲۹)۔

د ټولو نه لویه دعوه لري. د ټولې دنیا مشري په یوازې کوي. د داسې غوښتنو والا ښځې دي د امریکې د صدارتي محل نه تاو شي او غوښتنه دي وکړي چې د کوم وخت نه امریکا د اوسنۍ نړۍ ورورولي کوي؛ نو تر ننه پورې یوه ښځه هم د امریکې د ولسمشر په توګه نه ده پاتې شوې. دغه راز د امریکې حکومت وزیران او د پارلمان غړي دي د خپلو ځانونو په ځای خپلې ښځې کښېنيوي او دوی دي په خپلو کورونو کې کښېني، د ښځې دي سمدستي په دوی باندې دا قانون ومني چې د څومره وخت پورې په امریکا باندې سړو حکومت کړي دی؛ نو هم د څومره وخت به اوس ښځې حکومت کوي، تر دویمه وخت پورې به یو سړی د امریکې په حکمراني چوکيو نه کښېني، کله چې د سړو او ښځو برابري او مساوات مسئله له امریکې پیل شي او دې ښځو دا جنگ هلته وګټلو؛ نو په دنیا کې به د ښځو او سړو د برابري داسې هوا وچلېږي چې دې ښځو ته به د اخبارونو د پاڼو تورولو هیڅ اړتیا پاتې نه شي، الله تعالی دي ددې ښځو په حال ورځمیري.

[د ورک شوي خاوند حکم]

ایا د ورک شوي خاوند ښځه دویم واده کولی شي؟

سوال: زما خپلوان دي، ډیره موده وړاندې د هغه واده شوی دی، څلور بجي لري، لس کاله وړاندې یې خاوند له کوره تللی دی او دویم واده یې کړی دی، تر یو کال پورې به خپلې لومړنۍ ښځې ته هم هم تلو راتلو؛ خو بیا هغه ناڅاپه د خپلې دویمې ښځې سره چېرته ورک شو، په کوم دفتر کې چې به هغه وظیفه اجرا کوله هغه ځای یې هم پرې ایشی دی، د هغه د ورکېدو تقریبا د نهه کالو څخه زیات وخت وشو، دا چې هغه اوس چېرته دی؟ دا درک هم چاته نشته، دا هم نه ده معلومه چې هغه ژوندی دی او که مړ؟ مونږ غواړو چې دا ښځه په حیا او عزت کې دویم واده وکړي، آیا شرعا دا ښځه حق لري چې اوس بل واده وکړي؟

جواب: دې مسئله کې د مالکیانو په مذهب باندې فتوی ورکول شوې، هغه دا چې ښځه دي په عدالت کې دعوه وکړي، اول دي په شهادت سره ثابته کړي چې نکاح یې د فلانکي سړي سره شوې وه، بیا دي په شهادت سره دا ثابته کړي چې هغه د دویمه وخت نه تر اوسه پورې ورک دی او هیڅ خبر یې موږ نه لرو، هغه ددې ښځې د نفقې هیڅ انتظام نه دی کړی، عدالت به ددې د شهادت اوریدلو وروسته دې ته تر څلورو کالو پورې د انتظار کولو حکم وکړي او خپله به دا کوشش کوي چې د هغه په لټه کې شي، که چېرته یې خاوند تر څلورو کالو پورې رانغلو؛ نو عدالت به ددې د نکاح د فسخ کولو پرېکړه وکړي، ددې پرېکړې وروسته به ښځه عدت تېر کړي، د عدت نه پس به هغه دویم ځای نکاح وکړي، که عدالت معلومه کړه چې نور د څلورو کالو د انتظار کولو هیڅ ضرورت نشته؛ نو د ښځې د شهادتونو په سمدستي د نکاح د فسخ کولو پرېکړه هم کولی شي؛ خو د عدالت مخامخ شهادتونه وړاندې کول او د عدالت

د پرېکړې نه پس عدت تېرول لازم شرط دی، ددې نه بغير دويم ځای نکاح نه کېږي.^{۱۲۱}

که ورکشوی خاوند کورته راشي؛ نو د نکاح حکم يې

سوال: زما خاوند زما نه تقريبا ديارلس کاله بيخي ورک و، د ديارلسو کالو په موده کې هغه دويم واده هم کړی، اوس ديارلسو کالو نه وروسته يې راته ځان راوړسولو، آیا ددې اوږدې جدایی په وجه زما نکاح ماته شوې او که نه؟ ما ته د دوباره نکاح کولو ضرورت شته او که هغه زړه نکاح پوره ده؟ واضحه دي وي چې خاوند ما ته طلاق وغيره نه دي راکړي.

جواب: هغه زړه نکاح همدا سې پاتې ده، د نوي نکاح کولو هيڅ اړتيا نشته.^{۱۲۱}

[۱] د ورك شوي خاوند لپاره د مالكيانو په نزد د بنځي او خاوند د جدا کېدو لپاره په دارالاسلام کې دا صورت دی چې بنځه د قاضي په عدالت کې مرافعه وكړي او د شرعي شهادت په ذريعه دا ثابته كړي چې زما نکاح د فلاني سړي سره شوي وه. (که چېرې د نکاح عيني شاهدان نه وي؛ نو په دې معامله کې شهادت بالتسامع (اورېدل) هم کافي دی، يعنې د عام شهرت په بنياد هم شهادت ورکولی شي. (کما في المنتقى للباچي المالکي ج ۵، ص ۲۰۳، کتاب الاقضية) (فرع) واما النکاح فقی العتبة عن سحنون، قال جل اصحابنا يقولون في النکاح، اذا استنشر خبره في الجيران فلانا تزوج فلانة وسمع الزفاف فله ان يشهد ان فلانة زوجة فلانة..... الخ. ددې نه پس به د شاهدانو سره د هغه ورکېدل ثابت کړي، ددې نه پس دي قاضي خپله هم د مفقود تلاش شروع کړي. کله چې د معلومولو څخه نا اميده شي؛ نو بنځې ته دي د نورو څلورو کالو د انتظار حکم وکړي، بيا که په دغه څلورو کالو کې هم د ورگ شوي معلومات ونه شي؛ نو مفقود دي ددې څلورو کالو مودې نه پس مړ شمار کړي، ددې څلورو کالو ختمېدو نه وروسته به د څلورو مياشتو او لسو ورځو د وفات عدت تېرولو نه پس بنځې ته د بل چا سره د نکاح کولو اختيار وي. (الحيلة الناجزة للتهانوی، ص: ۶۲، حکم زوجه مفقود، طبع دارالاشاعت) وفي فتاوی العلامة سعيد بن صديق الفلانی مفتی المالکية بالمدينة المنورة زادها الله شرفاً: فالمفقود في بلاد الاسلام في غير مجاعة ولا وباء ان لم ترض زوجته بالصبر الى قدومه فلها ان ترفع امرها الى الخليفة او القاضي او من يقوم مقامهما في عدمهما ليتفحصوا عن حال زوجها بعد ان تثبت الزوجية وغية الزوج والبقاء في العصمة الى الآن واذا ثبت ذالك عندهم كتبوا كتاباً مشتملاً..... فاذا انتهى الكشف ورجع اليه الرسول واخبره بعدم وقوفه على خبره، فالواجب ان يضرب له اجل اربع سنين للحر وسنتان للعبد وهذا التحديد محض تعبد بفعل عمر بن الخطاب واجمع عليه الصحابة..... والى جميع ماسبق اشار خليل بقوله..... الخ. (الحيلة الناجزة/ ۱۲۰، ۱۲۱/ الجواب من العلامة سعيد/ طبع دار الاشاعت کراچی) وفي فتوي العلامة الفهاشم رحمه الله مفتی المالکية بالمدينة المنورة: اما السؤال الرابع..... فجوابه ما في شرح الدردير وعبد الباقي والخرشي وغيرها، ان المفقود انما يوجل لامراه ما دامت نفقتها والا طلقت بعدم النفقة..... اما السؤال الخامس..... فجوابه..... ان ضرب الاجل لامرأة المفقود انما هو اذا دامت نفقتها من ماله ولم تخش العنت والزنا والا فلها التطلق بعدم النفقة والخوف الزنا (الحيلة الناجزة ۱۲۳، ۱۲۴)

[۲] د تفصيل لپاره وگورئ! الحيلة الناجزة ص: ۶۷، ۶۸، د مفقود د بيا راتلو حکمونه.

د کومې بنځې خاوند چې ورکشي هغه څه وکړي؟

سوال: زما واده دوه کاله وړاندې شوی، زما خاوند د ناروغۍ له امله یوه شپه هم زما سره نه ده تېره کړې، دوه میاشتې وروسته د ناروغۍ په حالت کې معلومه نه ده چې چېرته لاړ او ترننه پورې ورک شوی دی، زه تر دوه کالو پورې د مور او پلار په کور کې اوسېږم. اوس هغوی غواړي چې زما واده کوم بل ځای وکړي؛ نو تاسو مهرباني وکړئ! زما د دویم واده په اړه ولیکئ چې زه اوس باید څه وکړم؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې تر څو پورې د لومړني خاوند نه طلاق نه وي اخیستل شوی یا عدالت د لومړنۍ نکاح د فسخ کولو پرېکړه نه وي کړې بل ځای بنځه نکاح نه شي کولی^۱، ستا د مسئلې حل دا دی چې تاسو عدالت ته لاړ شئ، خپله نکاح د شاهدانو په ذریعه ثابته کړئ او دا چې چې ستا خاوند ورک دی، عدالت به څلور کاله خپله دده تلاش کوي، د نه پیدا کېدو په صورت کې به د نکاح د فسخې پرېکړه کوي (او که عدالت حالاتو ته په کتو سره ددې نه کمه موده تعین کړه؛ نو هم اجازه لري)، د فسخې د نکاح د پرېکړې وروسته تاسو د خاوند د وفات عدت (څلور میاشتې او لس ورځې) تیري کړئ! د عدت وروسته دویم ځای نکاح کول جواز لري.^۲

د خاوند د شهادت په خبر د بنځې دویمه نکاح صحیح ده

سوال: زموږ په کلي کې دوه وروڼه اوسېدل، د ۱۹۲۵ء په جنگ کې یو ورور د جنگ لپاره لاړ، دده بنځه د دویم ورور سره پاتې شوه، د جنگ ختمېدو وروسته دده د ورور درک ونه شو، د پاکستان حکومت دده کور ته د هغه د شهادت خبر ورکړ، څه موده پس دویم ورور یې د خپلې ورینداری سره واده وکړ، دغه راز دواړو خپل ژوند ته ادامه ورکړه، د ۱۹۷۱ء جنگ نه پس یې ورور کور ته راغلو؛ خو په داسې حال کې چې د غریبې لباس یې اغوستلی ؤ، ځکه چې هغه خبر شوی ؤ چې ورور یې زما د بنځې سره واده کړی دی، وروسته له دې هغه بیا ورک شو، ورور یې ډېر ورپسې وکتل؛ خو پیدا نه شو، اوس دا معلومه شوې چې هغه د کراچۍ په ښار کې اوسېږي؛ نو په داسې صورت کې شرعي حکم څه دی چې هغه بنځه خو دده د دویم ورور په نکاح کې ده او ددې اولاد چې د دویم ورور څخه شوی آیا هغه اولاد یې حلالیان دي؟ ځکه چې دا په یقین سره ویل کېږي چې دویم ورور یې اوس هم ژوندی دی او په کراچۍ کې اوسېږي.

[۱] اما نکاح منکوحه الغير (الی قوله) لم یقل احد بجوازه فلم یعتقد اصلاً. (ردالمحتار/ مطلب فی النکاح الفاسد/ ۳/ ۱۳۲) ایضاً: لا یجوز للرجل ان یتزوج زوجة غیره وکذلك المعتدة. (عالمگیری/ ۱/ ۲۸۰)۔

[۲] اوگوری حلیۃ الناجزة للتهانوی، ص ۶۲)۔

جواب: هر کله چې ددې ورور د شهادت خبر د حکومت له طرفه راغلو؛ نو د عدت وروسته د هغه ښځه د دوباره نکاح کولو اجازه لري، هغه نکاح يې صحيح ده او اولاد يې هم حلاليان دي، پاتې شوه دا خبره چې ورور يې د فقيرۍ په جامه کې راغلی و. دا هسې خبره ده چې د هغې يقين نه کيږي، تر څو پورې چې کومه قطعي خبره معلومه نه شي، تر هغه پورې دده د ښځې دويمه نکاح صحيح ده او که چېرته قطعي طريقې سره ثابته شي چې لومړۍ خاوند يې ژوندی دی بيا هم د دويمې نکاح نه چې کوم اولاد پيدا شوي هغوی حلاليان دي او لومړني خوند ته حق شته چې خپله ښځه د ورور څخه واخلي يا دي هغې ته طلاق ورکړي. په دې صورت کې د عدت نه پس د دويم خاوند سره دوباره نکاح کولای شي.^{۱۱}

د ورک شوي خاوند د ښځې دويمه نکاح ناجائزه ده

سوال: زما يو ملگري واده کړی او د واده نه پس هغه بهر هېواد ته لاړ، تقريبا د څلورو کالو راهيسې نه د هغه کوم خط راغلی دی او نه د هغه د څه حالاتو درک شته چې ژوندی دی او که مړ، دلته دده خوانبې او اوځيگانو دده د ښځې دويم واده وکړ او په دې وخت کې يې دوه بچي هم دي د لومړني خاوند مور او پلار هم خپل زوی په مړو حساب کړی، دده د ايصال ثواب لپاره يې ختمونه کړي؛ خو دا دي ياده وي چې هلک په بهر هېواد کې په فوځ کې وظيفه لري؛ خو تر ننه پورې نه ده هغه څه خط راغلی او نه د حکومت له طرفه څه داسې شې راغلی چې په هغې سره دده د مرگ درک وشي. د قرآن او حديث په رڼا کې دا واده کېدی شي؟

جواب: نه.^{۱۲}

سوال: ۲: که د نجلی لومړنۍ خاوند راغلو؛ نو نجلی ته د کوم خاوند سره اوسېدل پکار دي؟

جواب: هغه د لومړني خاوند په نکاح کې ده، دويمه نکاح د هغې نه ده شوې.

سوال: ۳: آیا په دې طريقه لومړنۍ نکاح ماتېږي؟

جواب: لومړنۍ نکاح باقي ده، هغه نه ده ماته شوې.

[۱] سنل عن امرأة لها زوج غائب فجاء رجل اليها واخبرها بموت زوجها ففعلت هي واهل البيت ما تفعل اهل المصيبة من اقامة التعزية واعتدت وتزوجت بزوج آخر ودخل بها، ثم جاء رجل آخر واخبرها ان زوجها حي وقال: انا رايت في بلد كذا. كيف حال نكاحها مع الثاني؟ وهل يحل لها ان تقوم معه؟ وما ذا تفعل هي ولهذا الثاني فقال ان كانت صدقت المخبر الاول لم يمكنها ان تصدق المخبر الثاني ولا يبطل النكاح بينهما ولهما ان يقرأ على هذا النكاح. (عالمگیری/ کتاب الشهادات/ الباب الثاني عشر/ ۳ / ۵۳۰ / طبع رشيدیه کوته) ايضاً: حيله ناجزه / ۶۷ / طبع دار الاشاعت کراچی.

[۲] اما منکوحه الغير..... لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامی / ۳ / ۱۳۲) ايضاً: لا يجوز للرجل ان يتزوج زوجة غيره وكذلك المعتدة. (عالمگیری / ۱ / ۲۸۰ / الباب الثالث في الغمرات).

سوال: ۴ که چېرته ماتیري؛ نو عدت ته څومره ورځې کښېناستل پکار دي؟

جواب: هر کله چې نکاح باقي ده؛ نو د عدت څه سوال دی؟

مسئله: کوم سړی چې ورک شوی وي؛ نو د هغه د مرګ پرېکړه عدالت کولی شي، د ښځې یا د ښځې د کورنۍ دا فکر کول چې هغه مړ شوی دی په دې سره د هغه مرګ نه ثابتیږي؛ نو ځکه دا ښځه هم هغسې د خپل لومړني خاوند په نکاح کې ده، ددې دویمه نکاح غلطه او ناجائزه ده، دې دواړو ته پکار دي چې سمدستي جدا شي، ښځې ته لازم دي چې په عدالت کې لومړی د خاوند سره خپله نکاح ثابته کړي او بیا دي دا ثابته کړي چې د دومره وخت راپه دېخوا ددې خاوند ورک شوی دی، ددې نه پس دي عدالت د څلورو کالو انتظار کولو امر وکړي او عدالت به هم په سرکاري توګه ددې د خاوند لټون کوي، که چېرته په دې موده کې خاوند ملاؤ شو؛ نو صحیح ده ګڼه نو عدالت دي دده د مرګ پرېکړه وکړي او د خاوند د مرګ د پرېکړې له ورځې دي ښځه څلور میاشتې او لس ورځې د خاوند د مرګ عدت تېر کړي، عدت ختمېدو نه پس ښځه دویمه نکاح کولی شي.^(۱)

❖ شرعي مهر ❖

د مهر معجل او مؤجل تعریف

سوال: تر کومه پورې چې ما اوریدلي شرعي مهر په دوه قسمه دی، مهر معجل او مهر مؤجل، تاسو مهرباني وکړئ د دواړو تعریف او ددې فرق واضحه کړئ؟

جواب: مهر معجل دې ته وايي چې ددې د ادا کولو لپاره کومه ټاکلې موده وښيي، چې ادا کول یې سمدستي یا د ښځې په غوښتنه واجب دي، د مهر معجل غوښتنه کوم وخت چې ښځه کول غواړي کولی یې شي، لیکن د مهر مؤجل غوښتنه د ټاکلې وخت وړاندې کول ناجائزه ده.^(۲)

[۱] اوګوری: الحيلة الناجزة للحليلة العاجزة للشيخ التهانوی / ۶۲ تا ۶۶ ، حکم زوجه مفقود، طبع دارالاشاعت۔

[۲] وللمرأة ان تمنع نفسها حتى تاخذ المهر (الی قوله) حتى يوفيه المهر كله ای المعجل (الی ان قال) ولو كان المهر كله موجلاً ليس لها ان تمنع نفسها لاسقاط حقها بالتأجيل. (هداية / ۲ / ۳۳۴) ايضاً: وان يبينوا قدر المعجل يعجل ذلك..... لا خلاف لاحد ان تأجيل المهر الى غاية معلومة نحو شهراً وسنة. صحيح. (عالمگیری / ۳۱۸ / ۱)۔

د فاطمې عليها السلام مهر او د مهر په ادا کولو کې کمښت

سوال: که چېرته څوک درمیانۀ اندازه مهر ټاکل غواړي: نو ستاسو په فکر څو روپۍ ټاکل پکار دي؟ ځینې خلک، فاطمې مهر یا محمدي مهر ټاکي ددې تعریف څه دی؟ زیاتره کورونه داسې وي چې ښځه ژوندی وي که مړه وي، ددې د مهر ادا کولو هیڅ فکر نه کوي، ددې کمي ذمه وار خلک څوک دي؟

جواب: د مهر په اړه د نبی کریم صلی الله علیه و آله احادیث څرګند دي. **عن أبي سلمة قالت: سألت عائشة كم كان صداق النبي صلی الله علیه و آله؟ قالت: ((كان صداقه لازواجه ثنقی عشرة أوقية ونش: قالت: أتدری ما النش؟ قلت: لا، قالت: نصفاً أوقية فتلك خمسمائة درهم)) رواه مسلم (مشکوٰۃ ص ۲۷۷)**

ترجمه: حضرت ابوسلمه رضی الله عنه وايي، ما د ام المؤمنین عائشه صديقه رضی الله عنها نه پوښتنه وکړه چې د حضور صلی الله علیه و آله مهر د (خپلو بیبيانو لپاره)، څومره وو؟ وې فرمايل، دولس نیمي اوقيې او دا پنځه سوه درهمه. (صحیح مسلم او مشکوٰۃ)

عن عمر بن الخطاب قال: ((الا لا تغالوا صدقة النساء فانها لو كانت مكرمة في الدنيا وتقوى عند الله لكان اولكم بها نبی الله صلی الله علیه و آله ما علمت رسول الله صلی الله علیه و آله نکح شيئاً من نساءه ولا نکح شيئاً من بناته على اكثر من اثنتی عشرة أوقية)) رواه احمد والترمذی وابو داؤد والنسائي وابن ماجة والدارمی (مشکوٰۃ ص ۲۷۷)

ترجمه: د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه روایت دی چې ده به ویل: گوري! د ښځو مهر مه زیاتوی، ځکه چې دا که چېرته په دنیا کې د عزت موجب او د الله تعالی په نزد د تقوی شی وي: نو حضور صلی الله علیه و آله ستاسو نه زیات ددې حقداری و، ما ته علم نشته چې حضور صلی الله علیه و آله په خپلو بیبيانو کې د کومې ښځې سره د دولسو اوقیو نه زیات مهر باندې نکاح ترلې وه یا یې په خپلو لورګانو کې د کومې لور نکاح ددې نه په زیاتو باندې ترلې وه. (مشکوٰۃ شریف)

د ښځو په حقوقو کې تر ټولو لومړۍ حق مهر دی چې د خاوند په ذمه لارم وي^(۱)، زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه (تقریباً دوه ټولې او نیمې ماشې سپین زر) دي^(۲) او د زیات مهر څه ټاکلې اندازه نشته، د خپل وس سره سم چې څومره مقدار ټاکل

۱] والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذلك الا بالابراء. (عالمگیری / ۱ / ۳۰۳)۔

۲] قال: ولا صداق اقل منع عشرة دراهم، لقول الله تعالى: واحل لكم ما وراء ذالك ان تبتغوا باموالكم، فاباح عقد النكاح بشرط ان يكون البذل وما دون العشرة لا يتناول اسم الاموال..... ومن جهة السنة حديث حرام بن عثمان عن ابني جابر عن ابيهما عن النبي صلى الله عليه وسلم: [بقية حاشیه په راروانه صفحه

شوی وي، هسې خو نکاح د مهر نه بغیر نه کېږي لیکن په دې اړه ډیره بې احتیاطۍ کېږي
 ۱ یوه بې احتیاطي د نجلی د موریلار او د خپلوانو له طرفه کېږي چې د مهر ټاکلو پرمهال د
 هلک د حیثیت خیال نه ساتي، بلکې د زیات مهر ټاکلو کوشش کوي، ځینې وختونو کې
 جنگ ته هم خبره ورسېږي، بلکې ددې نه هم پورته شي، ځینې وخت ددې له امله واده هم پاتې
 شي، خلک زیات مهر ټاکل د فخر شې گڼي، لیکن دا د جاهلیت فخر دی، ددې چې څومره
 بدي بیانه شي هغومره کمه ده، که چېرته زیات مهر د شرافت او عزت خبره وي؛ نو د رسول الله
 ﷺ د بیبيانو او د هغه د لورگانو زیات مهر به وو، حال دا چې رسول الله ﷺ د خپلې کومې
 بنځې یا کومې لور مهر د پنځوسو درهمو نه زیات نه دی ټاکلی^{۱۱}، د پنځوسو درهمو نه یو
 سل یو دېرش درې ماشې سپین زر جوړېږي، که چېرته د سپینو زرو قیمت روپۍ ټوله وي؛ نو
 پنځوس درهم یعنې د یو سل یو دېرش ټولو سپین زرو شپږ زره پنځه سوه درې شپېته روپۍ
 جوړېږي، (د قیمت د کمي او زیاتي مطابق په دې قیمت کې کمی او زیاتۍ کېدی شي، په هر
 حال د یو سل یو دېرشو ټولو سپین زرو حساب ساتل پکاردې، دې ته فاطمي مهر وایي، د
 ځینو مشرانو دا ترتیب و که دوی ته به د نکاح ترلو حکم وشو؛

نو دوی به فرمایل که چېرته فاطمي مهرېږدئ؛ نو نکاح تړو، کنه نو په بل چا باندې یې وتړئ! د
 مسلمانانو لپاره د حضور ﷺ اخلاق پکار دي او د مهر ټاکل هغومره پکار ده څومره چې
 حضور ﷺ د خپلو بیبيانو او لورگانو لپاره ایښی وو، د حضور ﷺ نه لوی ذات والا څوک
 دی؟ حال دا چې ددې نه په زیات مهر ایښودلو سره هم گناه نشته، لیکن زیاتوالی د فخر شې
 گڼل، په دې باندې جنگونه کول او په خپلو کې د غم بنیاد ایښودل د جاهلیت مردار رواجونه
 دي چې د هغې نه د مسلمانانو لپاره ځان ساتل پکار دي.

۲: یوه بې احتیاطي په بعض کلو کې کېږي، پاؤ باندې دوه دېرش روپي محمدي مهر گڼي
 حال دا چې دا مقدار نن سبا کم نه کم مقدار هم نه جوړېږي، مگر خلک دې مقدار ته محمدي
 مهر وایي، چې دا بیخي غلطه خبره ده، الله ښه پوهیږي چې دا غلطې د کوم ځای راروانه شوه،
 لیکن افسوس چې مشران هم خلک ددې مسئلو څخه نه خبروي، څنگه چې مو وړاندې بیان
 کړه چې د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نزد مهر کم نه کم لس درهمه یعنې دوه ټولې او نیمه ماشه

...بقیه د ترمخ] لاصداق اقل من عشرة دراهم وعن جابر بن عبدالله رضى الله عنهما قال رسول الله صلى
 الله عليه وسلم: لا مهر دون عشرة دراهم. (شرح مختصر الطحاوى / ۴ / ۳۹۸، ۳۹۹ / كتاب النکاح / طبع
 دارالسراج). و اقل المهر عشرة دراهم ولو سمي اقل من عشرة فلها العشرة عندنا. (هداية / ۲ / ۳۲۴)۔

[۱] عن عمر بن الخطاب قال: الا لا تغالوا صدقة النساء فانها لو كانت مكرمة في الدنيا وتقوى عند الله لكان
 اولكم بها نبي الله صلى الله عليه وسلم ما علمت رسول الله صلى الله عليه وسلم نکح شيئا من نسائه ولا انکح
 شيئا من بناته على اكثر من اثني عشرة اوقية. (مشکوٰۃ / ۲۷۷ / باب الصداق / كتاب النکاح)۔

سپين زر دی چې د هغې په حساب نن سبا تقريباً يو سل يو دېرش روپۍ جوړېږي، ددې نه کم مهر ټاکل هم صحيح نه دي او که چا ددې نه کم مهر وټاکلو؛ نو د لسو درهمو په برابر مهر به پرې واجب وي.^{۱۱}

۳ يوه بله لويه بې احتياطي دا هم ده چې د مهر ادا کول هيڅ ضرورت نه گڼي بلکې دا رواج جوړ شوی چې بنځې حق مهر معاف کړي، دا مسئله په ښه طريقه بيانول پکار دي چې د بنځې مهر هم د خاوند په ذمه يو قرض دی لکه څنگه چې نور قرضونه ورکول واجب وي. هسې خو که چېرته بنځه ټول مهر يا د هغې څه برخه خاوند ته معاف کړي؛ نو صحيح ده ليکن د اول نه يې واجب الادا نه گڼل لويه غلطی ده، په يو حديث کې دي چې کوم سړی نکاح وکړي او د مهر د ادا کولو نيت يې نه وي کړی هغه زناکاره دی.^{۱۲}

۴ زموږ په معاشره کې چې نورې ډيرې خرابيانې دي په هغې کې يوه دا هم ده چې د بنځو لپاره دمهر اخيستل هم عيب گڼل کيږي او دميراث برخه اخيستل عيب گڼل کيږي؛ نو ځکه يې بنځه بې چاره معاف کول ض وري گڼي، که چېرته يې معاف نه کړي؛ نو په معاشره کې د شرم او پېغور خبره گڼل کيږي. ديندارو خلکو ته پکار دي چې دا معاشرتي مرداري ختمه کړي، بنځو ته دي مهر ورکړي او خپلې لورگانې دي په ميراث کې شريکې کړي، که چېرته هغوی معاف کول غواړي؛ نو هغوی ته دي وويل شي چې خپل حق واخلي! تر څه مودې پورې دي له خانه سره وساتي، که غواړي بيا دي واپس کړي، په دې اړه دي بيخي په هغوی زور نه کوي.^{۱۳}

۵ د مهر په اړه يوه بې احتياطي دا هم ده که چېرته بنځه مړه شي او ددې مهر يې نه وي ورکړی؛ نو دی يې وخوري، حال دا چې شرعي مسئله دا ده: که چېرته د کور ابادولو او د بنځې خاوند د کوروالي وړاندې بنځه مړه شوه؛ نو نيم مهر ورکول واجب دي او که د بنځې خاوند د يواځي کېدو (خلوت صحيح) نه پس بنځه مړه شوه؛ نو پوره مهر به ورکوي، دا مهر به هم ددې په ميراث کې راځي او وارثانوبه وېشل کيږي.^{۱۴}

۱ [ولو سمی اقل من عشرة فلها العشرة عندنا. (هداية/ ۲ / ۳۲۴) ايضاً: ومن جهة السنة حديث حرام بن عثمان عن ابني جابر عن ابيهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا صداق اقل من عشرة دراهم.... وايضاً روى عن على رضى الله عنه من قوله: لا صداق اقل من عشرة دراهم. (شرح مختصر الطحاوى للجصاص / ۳۳۹ / كتاب النكاح)

۲ [حدثنا عبدالله..... قال: سمعت صهيب بن سنان رضى الله عنهما يحدث قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اما رجل اصدق امراة صداقاً والله اعلم انه لا يريد اداءها اليه فغرها بالله واستحل فرجها بالباطل لقي الله يوم يلقاه هو زان. (مسند احمد/ ۴ / ۳۳۲ / طبع بيروت)۔

۳ [قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا يحمل مال امرء الا بطيب نفس منه. (مشكوة/ ۲۵۵)

۴ [ومن سمى مهر عشرة فما زاد اى فاكثر فعليه المسمى ان دخل او تخلها خلوة صحيحة او مات عنها او ماتت عنه..... وان طلقها قبل الدخول والخلوة فلها نصف المسمى ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

ددې مسئلې پوښتنه د عالمانو نه کول پکار دي
 زموږ دا رواج دی که نجلۍ د خسر په کور کې مړه شي؛ نو د هغې ټول میراث د دوی
 د کورنۍ شي، هغوی د نجلۍ وارثانو ته هیڅ نه ورکوي او که د مور په کور کې مړه شي؛ نو
 هغوی بیا قنار کښیني او د خاوند حق بیا دوی ضروري نه گڼي، حال دا چې د مړي په مال
 باندې په ناجائزه قبضه کول ډیره لویه گناه ده او ناجائز مال د همېش لپاره د بې برکتۍ سبب
 وي، بلکې ځینې وخت دویم مال هم له ځانه سره وړي، الله تعالی مو عقل او ایمان نصیب کړه
 او د جاهلیت د غلطو رواجونو څخه وساتئ!

د شرعي مهر تعین

سوال: یو سړي د خپلې لور نکاح د شرعي مهر په اعتبار کول غواړي؛ نو موجه دور کې به
 د هغې څه مقدار وي؟

جواب: د حضرت فاطمې عليها السلام مهر او د حضور صلی الله علیه و آله د نورو لورگانو مهر دولس نیمې اوقیې
 وو او یوه اوقیه څلوېښت درهمه دی؛ نو پنځه سوه درهمه شو^[۱]، د موجوده دور په حساب سره
 یوسل یو دېرش ټولې درې ماشې سپین زر یا ددې قیمت فاطمې مهر دی، د حنفي فقه له مخې
 د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه یعنې دوه ټولې او نیمې ماشې سپین زر دي چې د هغې
 قیمت نن سبا تقریباً یوسل یو دېرش روپۍ جوړېږي.

دوه دېرش روپۍ شرعي مهر گڼل غلط دي

سوال: هر کله چې د نکاح مجلس جوړ شي؛ نو مولیان چې کله نکاح تړي هغوی پوښتنه
 کوي چې شرعي مهر څومره وټاکو؟ په دغه وخت کې موجود وارثان عموماً دا وایي چې شرعي
 مهر وټاکئ! نو شرعي محمدي مهر دوه دېرش روپۍ لس انې لس پیسې وټاکي، آیا شرعي
 مهر هم دومره وي؟

جواب: دوه دېرش روپۍ شرعي مهر گڼل بالکل غلط دي، د مهر کم نه کم مقدار دوه ټولې او
 نیمې ماشې سپین زر ده، ددې نه کم مهر ایښودل صحیح نه دي.^[۲]

...بقیه د ترمخ] ان کان المسمى عشرة فاكثر، والا كان لها خمسة كما مر. (اللباب فی شرح الکتاب/ کتاب
 النکاح / ۲ / ۱۴۹، ۱۵۰)۔

[۱] عن ابی سلمة رضی الله عنها قال: سألت عائشة رضی الله عنها: کم کان صداق النبی صلی الله علیه وسلم؟
 قالت: کان صداقه لازواجه ثنتی عشرة اوقیة ونش، قالت: اتدری ما النش؟ قلت: لا! قالت: نصف اوقیة
 فتلک خمس مائة درهم. رواه مسلم. (مشکوٰۃ/ الفصل الاول / ۲۷۷) وفي شرحه: قال النووی رحمه الله: استدل
 اصحابنا بهذا الحديث علی استحباب کون المهر خمس مائة درهم.... الخ. (مرقاۃ/ باب الصداق / ۳ / ۴۴۷)۔

[۲] حدثنا القاسم بن محمد رحمه الله قال: سمعت جابراً رضی الله عنه... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

مهر د نکاح په وخت ټاکل کیږي

سوال: زموږ په قوم کې د یو مهر په ځای دوه مهرونه اخیستل کیږي. یو مهر د واده نه مخکې او دویم د واده نه پس، د واده نه مخکې د څلوېښتو زرو روپو نه واخله تر یو لک روپو پورې مهر اخیستل کیږي، دویم مهر وکیل چې څه ووايي: که هغه زر روپۍ ووايي: نو ورکول کیږي به، ایا دا په اسلام کې جائز دی؟

جواب: شرعي مهر خو هغه دی چې د نکاح په وخت ټاکل شوی وي، هغه د هلک او نجلی دواړو د وس مطابق پکار دی، او تا چې د خپل قوم کوم رواج لیکلی: چې هغوی د څلوېښتو زرو روپو نه واخله تر یو لک روپو پورې روپۍ غواړي، دا مهر نه دی بلکې دا یو غلط رواج دی^(۱)، او دا داسې ده چې پردی ازاده ښځه خرڅول دي، د ښکو خلکو ذمه واري ده چې دا رواج سم کړي.

د قوم مشران د ټولو لپاره یو مهر نه شي ټاکلی

سوال: د قوم مشرانو د مهر لپاره یوه ټاکلې اندازه ښودلې، ددې نه کم او زیات ورکولو اجازه نه ورکوي؛ نو آیا د مشرانو دا پرېکړه صحیح ده؟ ښځه که راضي وي او که نه وي، هغې ته په دې مقدار مهر باندې مجبورول صحیح دي که نه؟

جواب: د قوم د مشرانو دا پرېکړه غلطه ده، په مهر کې د ښځې او خاوند د حیثیت لحاظ ساتل پکار دي، د بالغې ښځې او ددې د مور پلار په خوښه مهر وټاکي^(۲) مهر خو د ښځې حق دی؛ نو ځکه د قوم د خلکو ددې مقدار ټاکلو هیڅ حق نشته،^(۳) البته د قوم خلکو ته د مناسب مهر ټاکلو وړاندیز کول پکار دي^(۴).

...بقیه د ترمخ [يقول قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ولا مهر اقل من عشرة. (اعلاء السنن/ مبحث المهر/ ۱/ ۸۰، ايضاً: اللباب في شرح الكتاب/ ۲/ ۱۴۹) تفصيل دپاره اوگورئ: شرح مختصر الطحاوی/ ۳۹۸ تا ۴۰۴/ طبع دار السراج/ بیروت].

[۱] اخذ اهل المرأة شيئاً عند التسليم للزوج ان يسترده، لانه رشوة. (الدر المختار/ ۳/ ۱۵۶).

[۲] واتوا النساء صدقتهن لحلة، ای مهورهن سمي صداقاً وصدقة، قال الكلبي وجماعة هذا خطاب للأولياء.... ولما كان الصداق عطية من الله تعالى على النساء صارت فريضة حقاً لمن على الأزواج ونظراً الى هذا قال قتادة: فريضة.... الخ. (تفسير المظهری/ ۲/ ۲۲۰، ۲۲۱/ سورة النساء: ۴/ طبع رشیدی، کوئته)

[۳] ايضاً وصح حطها كله او بعضه عنه، ولی الشامية: وقيد بحطها لان حط ابها غير صحيح لو صغيرة، ولو كبيرة توقف على اجازتها. (درمختار مع رد المختار/ ۳/ ۱۱۳/ باب المهر).

آيا د نکاح لپاره مهر ټاکل ضروري دي؟

سوال: د نکاح لپاره د مهر اېښودلو په اړه شريعت څه وايي؟ ايا د نکاح لپاره مهر ټاکل لازمي دي؟ که د نکاح په وخت مهر مقرر نه شي؛ نو بيا به څه کيږي؟ که چېرته شريعت مهر لازم گڼي؛ نو کم نه کم او زيات نه زيات څومره مهر اېښودل پکار دي؟

جواب: په نکاح کې مهر ټاکل ضروري دي، که د نکاح په وخت مهر ونه ټاکي؛ نو مهر مثل به لازم وي^(۱)، د مهر مثل نه مراد دا دی چې ددې خاندان د جينکو څومره مهر چې وي هغومره به لازم وي، د مهر کم نه کم مقدار لس درهمه (دوه ټولې او نيمې ماشې سپين زر) دی، د نکاح په ورځ بازار کې چې ددې په اندازه د سپينو زرو څومره قيمت وي ددې نه کم مهر ټاکل ناجائز دي^(۲)، د زيات مهر لپاره څه حد نشته، د دواړو په خپله خوښه چې څومره اندازه مهر وټاکل شو جائز دی، ليکن مهر د هلک او نجلی د حيثيت سره سم اېښودل پکار دی، ددې لپاره چې هلک يې اسانه ادا کړي.

دومره مهر ورکول څومره چې ټاکل شوی وي

سوال: د کوم سړي واده وشو؛ خو د مهر روپۍ دده له وسه زياتي دي او اوس انتظار کوي چې زه څنگه مهر ورکړم؟

جواب: په دې صورت کې يې نکاح کيږي او کوم مهر چې ټاکل شوی دی هم هغه به ورکوي^(۳)، د سړي نيت اعتبار نه لري^(۴).

د مهر ادا کولو طريقه

سوال: د مهر ادا کولو طريقه څه ده؟

۱ [وان تزوجها ولم يسم لها مهراً او تزوجها على ان لا مهر لها فلها مهر مثلها ان دخل بها. (عالمگیری/ الفصل الثاني فيما يتأكد به المهر/ ۱/ ۳۰۴، ايضاً: الجوهره النيرة/ ۲/ ۸۰).]

۲ [قوله ومهر مثلها يعتبر باخواتها وعماتها وبنات عمها..... لان المرأة تنسب الى قبيل ابائها وتشرف بهم. (الجوهره النيرة/ ۲/ ۸۷/ كتاب النكاح، طبع حقانيه ملتان) اقل المهر عشرة دراهم. (عالمگیری/ الفصل الاول في بيان ادنى مقدار المهر.... الخ/ ۱/ ۳۰۲)، ايضاً: واقل المهر عشرة دراهم او ما قيمة عشرة يوم العقد لا يوم القبض. (الجوهره النيرة/ ۲/ ۷۹).]

۳ [ومن سمي مهراً عشرة فيما زادفعليه المسمى ان دخل بها او يموت عنها. (هداية/ ۲/ ۳۲۴).]

۴ [حدثنا عبدالله..... قال: سمعت صهيب بن سنان رضى الله عنه يحدث قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ايما رجل اصدق امرأة صداقاً والله اعلم انه لا يريد اداءها اليه ففرها بالله واستحل فرجها بالباطل لقي الله يوم يلقاه هو زان. (مسند احمد/ ۴/ ۳۳۲/ طبع بيروت).]

جواب: صحيح طريقه يې دا ده چې. بغير د څه كمې او زياتې نه مهر بنځې ته ادا كړې شي او مهر د يو ځای كېدو وروسته لارمېږي يا دا چې په بنځه او خاوند كې يو مې شي ^{۱۱}

مهر بايد كله ادا شي؟

سوال: د ډيرو خلكو نه مې اوريدلي دي چې د نكاح په وخت كوم مهر ټاكل كيږي. مثلاً شل زره روپۍ، څلوېښت زره روپۍ؛ نو دا روپۍ د بنځې لپاره معاف كول ضروري دي، كنه سړي بنځې ته د ورتلو حق نه لري او نه هغې سره لاس لگولی شي؟ مهرباني وكړئ زما شك لرې كړئ

جواب: مهر د معاف كولو لپاره نه بلكې د ادا كولو لپاره مقرر وي؛ نو ځكه د مهر معاف كولو په ځای ادا كول پكار دي، مگر سمدستي يې ادا كول ضروري نه دي بلكې د بنځې په غوښتنې سره ضروري گرځي ^{۱۲}، او د مهر ادا كولو نه پرته بنځې ته لاس لگول جائز دي.

د مهر ادا كول د نكاح په وخت ضروري نه دي

سوال: ايا د نكاح په وخت مهر ور كول ضروري دي كه په نكاح خط باندې د معاهدې په صورت كې ددې ليكل كافي دي؟ داسې چې: په بدل د دومره روپو شرعي مهر كې د فلانكي بنځې نكاح د فلانكي سړي سره وكړه؟

جواب: د نكاح په وخت د مهر ادا كول ضروري نه دي، وروسته يې د بنځې په غوښتنې سره ادا كولی شي ^{۱۳}.

د وهم لرې كولو لپاره دويم ځلي مهر ادا كول

سوال: زما يو ملگري ډېر زيات وهمي دی، د واده يې تقريباً دوه كاله شوي دي، څو ورځې وروسته به يې اولاد هم پيدا شي، هغه وايي چې: د واده په لومړۍ شپه مې بنځې ته شرعي مهر ادا كړی ؤ، ليكن اوس شكې يم شايد شرعي مهر مې نه وي ادا كړی؟ دده بنځې ته هم صحيح ياد نه دي، ددې شك او وهم لرې كولو لپاره ايا هغه دوباره شرعي مهر ادا كولی شي؟

جواب: دوباره دي ادا كړي ^{۱۴}، ليكن دوه كاله پس كه بيا ورته وهم وشو چې ما نه دی ادا

۱ [والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوّة الصحيحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل. (عالمگیری) كتاب النكاح/ الفصل الثاني فيما يتأكد به المهر/ ۱/ ۳۰۳/ طبع رشديه كوئته].

۲ [وللمرأة ان تمتع نفسها حتى تاخذ المهر، وتمتعه ان يسافر بها.... الخ. (الجوهره النيرة/ ۲/ ۸۷)].

۳ [ايضاً].

۴ [عن الحسن بن علي رضي الله عنهما قال: حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم: دع ما يريبك الى مالا يريبك. (مشكوة/ باب الكسب وطلب الحلال/ ۲۴۲)].

کړي؛ نو بيا به څه کيږي؟ ددې علاج دا دی چې د مهر ادا کولو په وخت دي ليکل وکړي او په دې باندې دي شاهد هم مقرر کړي، ددې لپاره چې د بيا لپاره ورته وهم ونشي

سره او سپين زړه حق مهر کې ليکل جائز دي

سوال: ايا په شرع کې د مهر څه معلومه اندازه شته او که نه؟ د هلک کورنۍ بنځې ته د جامو پرته سره او سپين زر هم ورکوي، ايا دا سره او سپين زر د هلک له طرفه په مهر کې ليکل کېدی شي؟ په داسې حال کې چې د سرو قيمت وخت په وخت زياتيږي؟

جواب: د مهر کم نه کم مقدار د احنافو په نزد دوه ټولې او نيمې ماشې د سپينو زرو ماليت دی^{۱۱}، په زيات باندې څه پابندي نشته، د هلک له طرفه چې کوم زر ورکول کيږي هغه په مهر کې ليکل کېدی شي^{۱۲}.

په قرض باندې مهر ادا کول

سوال: ايا که د شرعي مهر لپاره له چا نه قرض روپۍ واخيستل شي دا جواز لري؟

جواب: هو! ادا کېدی شي؛ خو غوره به دا وي چې د بنځې نه قرض واخلي او وروسته دي په وخت د ورکولو وعده وکړي.

د بنځې په خوښه مهر په قسطونو (کشتونو) ادا کول جائز دي

سوال: زه يو کارېگر یم، تقريباً اوه نيم سوه روپۍ مياشتينۍ تنخوا لرم، زه غواړم چې د خپلې بنځې مهر پنځه ويشت زره روپۍ ادا کړم، تاسو راته د شريعت له مخې يوه داسې طريقه وښايئ چې مهر ادا شي، ايا زه د مهر روپۍ په قسطونو ادا کولی شم؟

جواب: د بنځې په رضامندۍ سره جائز دی،^{۱۳}

په سړي باندې مهر قرض وي

سوال: که چېرته حق مهر ټاکل شوی وي او خاوند نه وي ادا کړی او نه ورته بخښل شوی وي؛ نو ددې په باره کې شريعت څه وايي؟ ځکه چې يو سړی وايي چې زما د واده شل کاله وشو او ما د مهر په باره کې کله هم خيال نه دی کړی؟

[۱] اقل المهر عشرة دراهم. (عالمگیری/ الفصل الاول في بيان ادنى مقدار المهر، الخ/ ۲ / ۳۰۲)۔

[۲] لو بعث الى امراته شيئاً ولم يذكر جهة عند الدفع غير المهر فقالت: هو هدية، وقال هو: من المهر، فالقول له بيمينه. (درمختار مع ردالمختار/ باب المهر/ ۳ / ۱۵۱)۔

[۳] لو اجلته بعد العقد مدة معلومة ليس لها ان تحبس نفسها. (عالمگیری/ كتاب النكاح/ الفصل الحادى عشر في منع المرأة نفسها... الخ/ ۱ / ۳۱۸ / طبع رشيديه كونه)۔

جواب: د بنځې مهر د خاوند په ذمه قرض دی، که د واده هر ثومره کاله شوي وي. ادا کول يې واجب دي^(۱) او که چېرته خاوند مړ شي او ده مهر نه وي ادا کړی: نو د هغه په ميراث کې به اول مهر ادا کيږي بيا به يې ميراث په نورو وارثانو وېشل کيږي^(۲)

د طلاق ورکولو وروسته مهر او د بچو خرچ به ورکوي

سوال: که چېرته زید خپلې بنځې ته طلاق د کاغذ په واسطه ليکل شوی ولېرلو: نو آیا شرعي حيثيت سره به هغه د حق مهر او د بچو د خرچې ذمه دار وي؟ حال دا چې هغه بچي بيخي نه غواړي او دده مالي وسائل هم دومره نه دي چې هغه د مهر پرته د بچو خرچ هم يو ځلي ورکړي، په داسې حال کې چې د زید خسرگنۍ د طلاق وروسته اوسمهال د مهر د روپيو او د بچو د خرچې دعوه کوي، په داسې صورت کې شرعي حکم څه دی؟

جواب: خاوند به مهر خامخا ورکوي، که بنځه غواړي؛ نو په قسطونو کې يې هم اخيستلای شي^(۳)، د بچو خرچې به دې ته مياشت په مياشت ورکوي^(۴)، د خرچې مقدار په خپل منع کې په سولې سره هم کېدی شي او د عدالت په ذريعه هم.

که خاوند مړ شو؛ نو د بنځې مهريې په وارثانو نشته

سوال: زید د خپلې بنځې مهر ادا کولو نه وړاندې مړ شو، اوس د زید بنځه د خپل مشر زوی نه د مهر روپۍ غواړي او وايي چې: د خپل پلار قرض په تا باندې ادا کول واجب دي، ايا اوس

[۱] وفي الفتاوي الهندية (ج: ۱ / ۳۰۳) كتاب النكاح: والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول والخلوة الصحيحة وموت احد الزوجين، سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذلك الا بالبراء من صاحب الحق. ايضاً: ولما كان الصداق عطية من الله تعالى على النساء، صارت فريضة وحقاً لمن على الزواج. (تفسير مظهری / ۲ / ۲۲۱) وفي تفسير ابن كثير (ج: ۲ / ۱۹۱) وليس ينبغي لاحد بعد النبی صلى الله عليه وسلم ان ينكح امرأة الا بصداق واجب، ولا ينبغي ان يكون تسمية الصداق كذباً بغير حق.

[۲] اذا مات الزوجان وقد سمى لها مهراً فلو رثتها ان ياخذوا ذلك من ميراثه. (هداية/ باب المهر / ۲ / ۳۳۷).

[۳] وفي الدر المختار مع رد المحتار (ج: ۳ / ۱۰۲) ونجب..... عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما او تزوج ثانياً في العدة. (وفي الشامية) واذا تأكد المهر بما ذكر لا يسقط بعد ذلك وان كانت الفرقة من قبلها، لان البدل بعد تاكده لا يحتمل السقوط الا بالابراء. وفي الفتاوي العالمگیری: والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول، والخلوة الصحيحة، وموت احد الزوجين، سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذلك الا بالبراء من صاحب الحق. (فتاوي عالمگیری / ۱ / ۳۰۳ / كتاب النكاح / باب المهر).

[۴] ونفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد. (هداية، باب النفقة / ۲ / ۴۴۴) وفي الفتاوي الهندية: ج: ۱ / ۵۶۰) كتاب الطلاق، الباب السابع عشر في النفقات: نفقة الاولاد الصغار على الاب لا يشاركه فيها احد.

د زید په بچي د مور مهر ادا کول لازم دي که نه؟

جواب: د بنځې مهر د خاوند په ذمه قرض وي، که خاوند څه شی پرې ایښی وي او مړ شوی وي؛ تر دې چې د کور شيان وي، جامې او کور ولې نه وي، ددې نه به دا قرضه ادا کولی شي^[۱]، او که هغه څه شی نه وي پرې ایښی او مړ شي؛ نو دده په وارثانو باندې يې ادا کول لازم نه دي^[۲] بلکې هغه خپله گناه کار شو او د قیامت په ورځ به يې خامخا ادا کوي

د بنځې د مړینې وروسته ددې د مهر حقدار څوک دی؟

سوال: یو سړي واده وکړ، درې څلور کاله وروسته يې بنځه مړه شوه چې له هغې څخه يې یو بچی هم شته، اوس مسئله دا ده چې ددې بنځې مور- پلار په اسلامي فکر ددې د واده شيان (توکی) څه چې هغوی د واده په وخت خپلې لور ته ورکړي وو اوس يې بېرته غواړي، ایا هغوی ددې شيانو غوښتنه کولای شي او که نه؟ که دوی ټول شيان د الله په نوم جومات ته وقف کړي ایا دا وقف به صحیح وي؟ په داسې حال کې چې د مړې شوي بنځې یو زوی اوسمهال ژوندی پاتې دی، یاده دي وي چې د بنځې مور- پلار په هره معامله کې خپل ځان د اسلامي اصولو پابند گڼي، که چېرته يې دوی په خپل استعمال کې راوړي؛ نو د قرآن او حدیث په رڼا کې د دوی لپاره څه حکم دی؟

جواب: مور- پلار چې خپلې لور ته څه ورکوي هغه ددې مالکه وي،^[۳] او ددې د مړینې وروسته په میراث کې شمارل کېږي، مور- پلار دغه شيان بېرته نه شي اخیستلی، بلکې هغه به د شرعي برخو مطابق په وارثانو وېشل کېږي، تا چې کوم صورت لیکلی دی ددې مطابق د مرحومي میراث په دولسو برخو به ووېشل شي، په دې کې درې برخې د مرحومي خاوند ته رسیږي، دوه دوه برخې به يې مور او پلار ته^[۴]، او پاتې پنځه برخې د مرحومي د زوی دي،^[۵]

۱ [اذا مات الزوجان وقد سمی لها مهراً فلورثتها ان ياخذوا ذلک من ميراثه. (هدایة/ باب المهر / ۲ / ۳۳۷)۔

۲ [ولا يطالب الاب بمهر ابنه الصغير الفقير اما الغني فيطالب ابوه بالدفع من ماله ابنه لامن مال نفسه اذا زوجه امرأة الا اذا ضمنه كما في النفقة فانه لا يوخذ بها الا اذا ضمن. (الدرالمختار/ باب المهر / ۳ / ۱۴۱)۔

۳ [المختار للفتوي ان يحکم بكون الجهاز ملكا لا عارية لانه الظاهر الغالب الا في بلدة جرت العادة..... واما اذا جرت في البعض يكون الجهاز ترکه يتعلق بها حق الورثة وهو الصحيح. (ردالمحتار/ مطلب في دعوى الاب ان الجهاز عارية / ۳ / ۱۵۷ / طبع ايج ايم سعيد)۔

۴ [الربع للزوج مع الولد مطلقاً او ولد الابن..... الخ. (اللباب في شرح الكتاب / ۲ / ۲۳۶ / كتاب الفرائض) والسدس فرض سبعة اصناف لكل واحد من الابوين مع الولد مطلقاً او ولد الابن مطلقاً. (اللباب / ۲ / ۲۳۷ / كتاب الفرائض / طبع قديمي)۔

۵ [وفى السراجي (ص: ۴) فيبدا باصحاب الفروض..... ثم بالعصبات من جهة النسب، والعصبة كل من ياخذ ما ابقتة اصحاب الفرائض. (وفى الفتاوي الهندية / ۲ / ۴۵۱)۔... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

هغه به د پلار په تربيه کې وي ^{۴۱}

سوال: د زید او زینب نکاح وشوه، د زینب مهر صرف د برش زره روپۍ وټاکل شو، د شلوزرو یې ورته سره او سپین زر ورکړه او د لسو زرو یې یوه کوټه ورته جوړه کړه، د واده نه شپږ میاشتې وروسته زینب مړه شوه، زینب چې کوم میراث پرېښود، د نجلی حقیقي مور- پلار د نجلی ټول میراث سره او سپین، جوړې او نور ټول شیان، د خپل ځان سره ایښي، حال دا چې د نجلی مور- پلار په خپله ځمکه کې نجلی ته څه نه دي ورکړي، د نجلی خاوند چې یوازې پاتې شوی دی دده زوی یا لور نشته، هغه غواړي چې د خپلې ښځې په میراث کې سره او سپین واخلي، د نجلی حقیقي مور- پلار د ورکولو نه انکار کوي او وایي چې مسئله معلومه کړئ! ایا په مهر کې ورکول شوي شیان د نجلی د مور- پلار برخه ده که د خاوند؟

جواب: د نجلی مهر، جوړې، د کور نور شیان چې د کومو هغه مالکه ده، د وفات وروسته د هغې میراث شمارل کېږي ^{۴۲}، په پوره میراث کې د خاوند نیمه برخه ده او نیمه د هغې د مور- پلار ده ^{۴۳}، او د مور پلار د نیمې په زیاته باندې قبضه اچول ناجائز دي ^{۴۴}.

زمونږ خواته چې کوم رواج دی چې د نجلی د وفات وروسته کوم شیان د خسرګنۍ په ولکه کې راشي هغوی پرې کښیږي او کوم شیان چې د پلار والا لاس ته راشي هغې باندې هغوی ولکه وکړي دا ډېر غلط رواج دی، شریعت چې د چا څومره برخه ټاکلې وي د هغه لپاره هم دغه حلاله ده، ددې نه په زیات باندې قبضه اچول حرام دي، د زینب مرحومې د برش زره روپۍ مهر و، ددې نه پرته ددې د کور شیان هم وو، ددې ټولو شیانو قیمت باید د اوسنیو توکو سره ولګول شي، خو روپۍ چې جوړې شي هغه به شپږ برخې کړي، درې برخې د ټول میراث نیمايي، د خاوند ده، یوه برخه د ټول میراث شپږمه، د مرحومې د مور ده او دوه برخې (یعنې د ټول میراث دریمه، د مرحومې د پلار ده) ^{۴۵}.

...بقیه د ترمخ] العصبات: وهم کل من لیس له سهم مقدر ویاخذ ما بقی من سهام ذوی الفروض، واذا انفرد اخذ جمیع المال)۔

۱ [ولا تؤتوا السفهَاء اموالکم التي جعل الله لکم قیاماً وارزقوهم فیها واکسوهم..... الخ. (النساء: ۶)۔

۲ [المختار للفتویٰ ان یحکم بکون الجهاز ملکاً لا عاریة لانه الظاهر الغالب الا فی بلدة جرت العادة بدفع الكل عاریة فالقول للاب واما اذا جرت فی البعض یكون الجهاز ترکه یتعلق بها حق الورثة وهو الصحيح. (ردا مختار/ مطلب فی دعوی الاب ان الجهاز عاریة/ ۳/ ۱۵۷)۔

۳ [ولکم نصف ما ترک ازواجکم ان لم یکن لهن ولد. (النساء: ۱۲)۔

۴ [الا لایحل مال امرء مسلم الا بطیب نفس منه. (مشکوٰۃ/ ۲۵۵/ باب الغصب والعاریة)۔

۵ [ويفرض لها ای الام ففی مسلتین فقط، وهما زواج وابوان وامراة ای زوجة وابوان، ثلث ما یقی بعد رفع فرض الزوج فی الاولی وفرض الزوجة فی الثانیة..... الخ. (اللباب فی... [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه..

د طلاق وروسته د بنځې کور د چا دی؟

سوال: زموږ د دوه خپلوانو هلک او نجلی ترمنځ واده وشو، مگر د هغوی په خپل منځ کې روغه ونه شوه، هر وخت به هلک تنگ نظري کوله، اخر هغه درې طلاقه په یو ځای خپلې بنځې ته ورکړه، اوس د نجلی کورنۍ وایي چې زموږ د لور شیان واپس راکړی! مگر هلک والا وایي: موږ چې په واده باندې څه خرجه کړي دي تاسو هغه راکړی! دغه راز د دواړو کورنیو ترمنځ د غټې شخړې خطر شته، تاسو شرعي طریقې سره ځواب راکړئ چې اوس باید څه وکړل شي؟

جواب: نجلی والو چې خپلې لور ته کوم شیان ورکړي وو، د هلک په کورنۍ فرض دي چې هغه واپس نجلی ته ورکړي، له ځانه سره یې ایښودل د دوی لپاره حلال نه دي، ځکه چې دا د نجلی ملکیت دی^[۱]، او د هلک والو دا وینا چې زموږ په واده باندې خرچ شوی دی دا عذر بې ځایه دی، اول خو ددې وجې چې آیا د هلک والو خرچ شوی دی؟ د نجلی والو څه خرچ نه دی شوی، او د نجلی والو چې څه خرچ شوی دی آیا هلک والو ددې نقصان ادا کړی دی؟ دویم دا چې که چېرته د هلک والو خرچ شوی وي؛ نو دوی ته کوم حکیم مشوره ورکړې وه چې دوی دي نجلی په ښه طریقې نه آبادوي، تر دې چې خبره د دواړو ترمنځ جدایی ته ورسې؟ په دې جدایی کې د نجلی گناه هم کیدی شي؛ مگر غټه گناه د خاوند او دده د خپلوانو وي، غرض دا چې د هلک والو دا خبرې بې ځایه دي، د نجلی شیان بېرته ورکول په دوی باندې فرض دي، دا شیان چې کوم خلک استعمالوي هغوی به غاصبین شمارلی کېږي او د قیامت په ورځ به ورته سزا ورکول کېږي، همدا راز که د نجلی مهر یې نه وي ادا کړی یا نجلی نه وي معاف کړی؛ نو د هغې ادا کول هم واجب دي^[۲].

ایا خلع والا بنځه د مهر حق لري؟

سوال: اسلام بنځې ته د خلع حق ورکړی دی، سوال دا دی چې د خلع اخیستلو په صورت کې بنځه د مقرر مهر حقداره وي که نه؟ یعنې د خاوند لپاره د بنځې مهر ادا کول ضروري دي او که نه؟

جواب: په خلع کې چې کوم شرطونه مقرر شي؛ نو په دواړو د هغې پوره کول لازم دي، که

...بقیه د ترمخ [شرح الکتاب / ۲ / ۲۳۷ / کتاب الفرائض / طبع قدیمی]

[۱] کل احد يعلم ان الجهاز للمرأة اذا طلقها تاخذ كلاً (ردالمحتار / مطلب في دعوى الاب ان الجهاز عارية / ۳ / ۱۵۸)

[۲] ثم المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المخل. (البحر الرائق / باب المهر / ۳ / ۱۴۲) ايضاً: والمهر يتأكد باخذ معان ثلاثة: الدخول والخلو الصالحة وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل حتى لا يسقط منه شيء بعد ذلك الا بالابراء من صاحب الحق..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۰۳ / کتاب النکاح / باب المهر).

چېرته د مهر پرېښودلو په شرط خلع شوې وي؛ نو ښځه د مهر حق نه لري^{۱۱} او که د مهر څه يادونه نه وي شوې چې دا هم پرېږدي که نه، بيا هم مهر معاف شو^{۱۲}، البته که د مهر ادا کولو شرط وي؛ نو مهر به خامخا ورکوي^{۱۳}

ښځه به څنګه مهر معاف کوي؟

سوال: زه ستا نه د يو شرعي سوال پوښتنه کول غواړم، ما خپل خاوند ته مهر په خپله خوښه معاف کړی دی، ما په خپله ژبه او ساده کاغذ په ليکلي صورت ورته معاف کړی دی، آیا په دې وينا او ليکلو سره مهر معاف کېږي؟ آیا شرعي حيثيت سره دا معاف کېدل صحيح دي؟

جواب: د ښځې مهر د خاوند په ذمه قرض دی^{۱۴}، که چېرته قرض ورکونکی مقروض ته په ژبه يا د ليکلو په طريقه روپۍ معاف کړي؛ نو معاف کېږي، هم دغه راز مهر هم د ښځې په معاف کولو سره معاف کېږي^{۱۵}.

د مهر معاف کولو وروسته نجلۍ د مهر غوښتلو حق نه لري

سوال: څه موده وړاندې دلته د يوې نجلۍ واده وشو، د نکاح په وخت د نجلۍ مهر اتيازره روپۍ وټاکل شو او په دغه وخت کې د نجلۍ خسرګنۍ سمدستي نيم مهر څلوېښت زره روپۍ ادا کړې او نيم مهر نجلۍ د خپل طرفه خاوند ته معاف کړ، بيا څه وخت وروسته نجلۍ د خسرګنۍ د خوښې بغير د خپل مور- پلار کور ته لاړه، د نجلۍ مور- پلار د نجلۍ د طلاق غوښتنه وکړه، په څه زور هلک نجلۍ ته طلاق ورکړ، اوس د نجلۍ مور او پلار د معاف شوي مهر غوښتنه هم کوي، د خاوند نه يې بيا څلوېښت زره روپۍ واخيستلې، پوښتنه دا ده چې نجلۍ والو دا څلوېښت زره روپۍ چې په زوره يې اخيستي، دا اخيستل د دوی لپاره صحيح دي او که نه؟

۱ [وان کان بكل المهر فان كان مقبوضاً رجع بجميعه والا سقط عنه كله مطلقاً. (ردا مختار/ مطلب حاصل مسائل الخلع، الخ/ ۳/ ۴۵۳).]

۲ [فان كان البذل مسكوتاً عنه ففيه روايتان اصحهما براءة كل منهما عن المهر لا غير فلا ترد ماقبضت ولا يطالب هو بما بقى. (ردا مختار/ مطلب حاصل مسائل الخلع، الخ/ ۳/ ۴۵۳).]

۳ [اختلعت مع زوجها على مهرها ونفقة عدماً على ان الزوج يرد عليها عشرين درهما صح ولزم الزوج عشرون. (ردا مختار/ مطلب في ايجاب بدل الخلع على الزوج/ ۳/ ۴۶۴).]

۴ [المهر واجب شرعاً ابانة لشرف الخل. (البحر الرائق/ ۳/ ۱۴۳).]

۵ [للمرأة ان قب مالها لزوجها من صداق دخل بها او لم يدخله. (عالمگیری/ ۱/ ۳۱۶/ كتاب النکاح، الفصل العاشر في هبة المهر).]

جواب: کوم مهر چې نجلی- معاف کړی ؤ د هغې د اخیستلو حق نه لري^[۱]، لیکن خاوند ښه وکړه چې د هغې احسان یې په خپله ذمه وانه خيست.

که ښځه مهر وبخښي؛ نو د خاوند په ذمه یې ورکول ضروري نه دي

سوال: زما د نکاح مهر صرف یوولس زره او پنځه سوه روپۍ وټاکل شوې، نیم یې معجل او نیم یې مؤجل وو چې زه یې اوسمهال نه شم ادا کولی، د واده په شپه چې کله زه خپلې ښځې ته لارم د سلام او خبرو وروسته چې ما خپل حال هغې ته بیان کړ؛ نو هغې هم په هغه وخت خپل ټول مهر ماته معاف کړ، ایا ددې وروسته په ماباندې ښځې ته مهر ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: که ستا بیان او د ښځې اقرار صحیح وي؛ نو تاته د ښځې له طرفه مهر معاف شو، اوس په تابلاندې د مهر ادا کول ضروري نه دي.^[۲]

په مرض الموت کې فرضي مهر لیکل

سوال: یو سړی چې مرګي حاله دی او په ګټه - تاوان نه پوهیږي، دده ددې حالت نه په ګټې اخیستو سره یې ښځه او خوانېې دده د وفات نه لس ورځې مخکې د مرحوم تقریباً پنځه جریبه او دوه د اوسېدو کورونه د پنځوس زرو روپو فرضي مهر په بدل کې قوالیې (رجستر) کول غواړي، د ښځې خاوند د واده شپږ دېرش کاله تېر شو، هغه وخت مهر اووه ویشت روپۍ ټاکل شوی ؤ، نکاح ویونکی او شاهدان هم موجود دي، د مرحوم په پاتې شوو کسانو کې یو حقیقي ورور او دوه د مرحوم لورګانې دي، دا رجستري شرعاً صحیح ده او که نه؟

جواب: په مرض الموت کې داسې تصرفات بې اعتباره دي^[۳]، لهذا د ښځې د خاوند ځمکې او کورونو په خپل نوم کول د فرضي مهر په بدل کې شرعاً درست نه دي، په داسې حال کې چې د مهر د مقدار نه یې ځمکه او کورونه د زیات قیمت والادي، ښځه د خپل مهر حق لري، که خاوند مړ شي او دومره میراث پاتې شي چې د ښځې مهر پرې ادا کیږي؛ نو لومړۍ به د ښځې مهر ترې ادا کړي او که پاتې شي هغه به په وارثانو وېشل کیږي^[۴]، لهذا د ښځې قبضه اچول

[۱] اوصح حطها كله او بعضه قبل اولاً. (درمختار مع ردالمختار / ۳ / ۱۱۳ / باب المهر) ايضاً: وفي القنية من كتاب الهبة وهبت مهرها من زوجها في مرض موتها ومات زوجها قبلها فلا دعوى لها لصحة البراء..... الخ. (البحر الرائق / ۳ / ۱۶۲ / باب المهر / طبع دار المعرفة / بيروت).

[۲] وان حطت عنه من مهرها صح الخط، لأن المهر حقها والخط يلاقيه حالة البقاء. (الهداية / ۲ / ۳۲۵).

[۳] من اختل عقله لكبر او لمرض او لمصيبة فاجاته فما دام في حال غلبة الخلل في الاقوال والافعال لا تعتبر اقواله. (ردالمختار / مطلب في طلق المدهوش / ۳ / ۲۴۴).

[۴] (يبدأ من تركة الميت الخالية عن تعلق حق الغير بعينها كالرهن ... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

او د مړي نور وارثان بهې برخې پرېښودل شرعا حرام دي.^{۱۸۱}

که په جنگ کې ښځې وویل چې: تاته مهر معاف دی نوڅه به کوي؟

سوال: زما ښځې درې یا څلور ځله د جنگ پر مهال داسې جملې ویلي چې تاته مهر معاف دی، ایا په دې جملو سره مهر معاف شو او که نه؟

جواب: په جنگ کې داسې ویل چې تاته مهر معاف دی، ددې الفاظو استعمال دا معنی لري چې ته راته طلاق راکړه ددې په بدل کې مهر معاف دی^{۱۸۲}؛ نو که تا چېرته دا وړاندیز قبول کړ؛ نو طلاق بائن واقع کیږي او مهر به معاف شي^{۱۸۳}، او که قبول دي نه کړ؛ نو مهر معاف نه شو.

د قرآن تعلیم په مهر کې ټاکل صحیح نه دي

سوال: که اوس وخت د قرآن تعلیم د مهر په بدل کې مقرر شي؛ نو آیا نکاح به صحیح وي او که نه؟

جواب: نکاح صحیح ده؛ خو د قرآن تعلیم مهر جوړول صحیح نه دي. په دې صورت کې به مهر مثل لازم وي.^{۱۸۴}

یولک مهر منل او بیا نه ورکول

سوال: ښځه کور ته راوړسېده، نجلی والو وویل چې: ددې ښځې مهر به یولک روپۍ وي،

...بقیه د ترمخ [والعبد الجاني] بتجهیزه من غیر تقیز ولا تبذیر، ثم تقدم ديونه التي لها مطالب من جهة العباد..... ثم يقسم الباقي بعد ذلك بين ورثته..... الخ. (رد المحتار مع الدر المختار/ كتاب الفرائض/ ۶/ ۷۶۰، ايضاً: سراجي/ ۲، ۳)۔

[۱] عن انس بن مالك قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من فرض (اي قطع) ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (سنن ابن ماجه/ ۱۹۴/ باب الحيف في الوصية/ مشکوة/ ۲۶۶)۔

[۲] امرأة قالت لزوجها اشترت نفسي منك بما اعطيت او قالت اشترى نفسي منك بما اعطيت وارادت الايجاب لا العدة فقال الزوج اعطيت يقع الطلاق لان مطلوب المرأة من الزوج الطلاق فكان تقدير كلامهما كأنها قالت اشترت نفسي فاطعني الطلاق فاذا قال اعطيت كان ذلك جواباً لكلام المرأة..... الخ. (فتاوي خانية على هامش فتاوي الهندية/ ۱/ ۵۳۹)۔

[۳] الواقع به وبالطلاق على مال طلاق بائن اي بالخلع الشرعي اما الخلع فلقوله عليه الصلوة والسلام الخلع تطليقة بانه..... الخ. (البحر الرائق/ باب الخلع/ ۴/ ۱۷۷/ طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

[۴] وان تزوج حراً امرأة على خدمته اياها سنة او على تعليم القرآن فلها مهر مثلها (الي) ولنا ان المشروع انما هو الابتغاء بالمال والتعليم ليس بمال وكذلك المنافع. (هداية/ باب المهر/ ۲/ ۳۲۷) ايضاً: وتعليم القرآن اي يجب المهر المثل اذا جعل الصداق تعليم القرآن لان المشروع انما هو الابتغاء بالمال والتعليم ليس بمال..... الخ. (البحر الرائق/ ۳/ ۱۵۷/ طبع ايج ايم سعيد، كراچی)۔

اوس هلک والو سره دومره روږۍ نشته، مجبوري وه، اخر هغوی هم خرچې کړي؛ نو د مجبوري له امله يې يو لک وليکلې، حال دا چې د ادا کولو نيت يې نه ؤ، ځکه چې د مجبوري له وجې يې داسې وکړه؛ خو اوس لانجه ده نجلۍ يې نه مني او وايي چې لومړۍ يولک روږۍ راکړه بيا راشه په دې صورت کې به څه کيږي؟ ځينې وخت کې تر وژلو هم خبره ورسېږي. آيا د مور-پلار داسې کړنه جائز ده؟

جواب: که چېرته د هلک کورنۍ يولک مهر نه شي ورکولی؛ نو هغوی ته انکار کول پکار وو؛ خو اوس که هغوی يو لک روږۍ د مهر په طريقه قبول کړي وي؛ نو هغه مهر لازم شو او ددې ادا کول واجب دي^۱، ځکه نو نجلۍ دي په خپله خوښه معاف کړي^۲، او ستا دا خبره ډېره صحيح ده چې مور-پلار د ښه نيت له وجې داسې کوي؛ خو نتيجه يې د کور د آبادولو په ځای د کور بربادول دي، دا ټولې د دين نه د لري والي نښې دي، الله تعالى دي مسلمانانو وروڼو ته عقل او ايمان نصيب کړي.

[د واده بلنه]

په سنت واده کې د غريبانو شريکېدل ضروري دي

سوال: د واده د ډوډۍ شرعي حکم څه دی؟ اوس چې کوم رواجونه شروع دي آيا دا د سنت محمدي ﷺ سره سم دي؟

جواب: سنت واده دا دی چې په کومه شپه باندې د ښځې خاوند يو ځای والی وشي، ددې نه مخکې ورځ د خپل وس سره سم خوراک وخورول شي، مگر په دې باندې ریا کول او قرض اخيستلو سره ریا کاري کول او د خپل وس نه زیات خرچ کول منع دي، همدا راز په دې وخت کې غریبانو مسکینانو باندې هم خوړل پکار دي، په حدیث کې دي چې:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ((شر الطعام طعام الوليمة يدي لها الاغنياء ويترك الفقراء...)) (مشکوٰۃ ص ۲۷۸)

ترجمه: بد خوراک د هغه واده دی چې په هغې کې شتمنو خلکو ته بلنه شوې وي او غریبان يې پرېښودلي وي او چا چې د واده بلنه قبوله نه کړه؛ نو هغه د الله او د رسول ﷺ نافرمانی وکړه، (صحيح بخاری او مسلم)

^۱ او يجب الاكثر منها ان سمى الاكثر ويتأكد عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما... الخ. (رد المختار مع الدر المختار/ باب المهر/ ۳/ ۱۰۲)۔

^۲ اوصح حطها بکله او بعضه عنه قبل اولا. (رد المختار مع الدر المختار/ ۳/ ۱۱۳) مطلب في حط المهر... الخ۔

نن سبا چې په کومه طریقه و دونه کیږي په دې کې د فخر او ریا اړخ غالب وي. د سنتو په حیث ډېر مغلوب په نظر راځي، حدیث کې دي چې:

عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما: ((ان النبي ﷺ نهی عن طعام المتبائرین ان یؤکل)) رواه ابو داؤد (مشکوٰۃ ص ۲۷۹) *

ترجمه: حضور ﷺ د فخر او مباهااتو والا خوراک خوړلو نه منع کړې ده ددې وجې نه د داسې واده بلنه قبلول هم مکروه دي، علاوه ددې نه چې نن سبا د واده په دعوتونو کې د سړو او ښځو بې پروا گډون کوي، خوراکونه په میز او چوکۍ یا په ولاړه خوړل کیږي او اوس خو د ویديو فلمونو جوړولو رواج هم شروع شوی دی، ځینو ځایونو کې د غزلو او ناروا کارونو پیل هم شوی دی، دا راز نور هم ډېري بدې پيدا شوي دي چې ددې په موجودگۍ کې داسې دعوتونو ته تلل په یوه طریقه هم جائز نه دي.^(۱۱)

د واده لپاره د ښځې او خاوند کوروالی شرط نه دی

سوال: آیا د ښځې سره د کوروالي پرته ولیمه کېدی شي؟ یعنې که چېرته لومړۍ شپه مونږ کوروالۍ ونه کړو او په دویمه ورځ د واده خوراک ورکړو نو آیا دا واده د سنت مطابق کیږي او که نه؟

جواب: واده صحیح دی، د ښځې خاوند د کوروالي وروسته ولیمه کېدی شي، کوروالی شرط نه دی.^(۱۲)

په اسراف د حکومت له طرفه پابندي درسته ده

سوال: د واده ولیمه لارم ده؛ خو د حکومت له طرفه د پابندی په صورت کې مجبور یو، ددې څه علاج دی؟

[۱] من دعی الی الولیمة فوجد ثمة لعباً او غناً (الی) فان قدر علی المنع یمنعهم وان لم یقدر یصبر وهذا اذا لم یکن مقتدي به، اما اذا کان ولم یقدر علی منعهم فانه یخرج ولا یقعد ولو کان ذلک علی المائدة لا ینبغی ان یقعد وان لم یکن مقتدي به وهذا کله بعد الحضور، واما اذا علم قبل الحضور فلا یحضر لانه لا یلزمه حق الدعوة. (عالمگیری/ باب الثاني عشر فی الهدایا الضیافات/ ۵/ ۳۴۳)۔

[۲] والمنقول من فعل النبی صلی الله علیه وسلم انها بعد الدخول کانه یشر الی قصة زینب بنت جحش، وقد ترجم علیه البیهقي بعد الدخول..... وحديث انس فی هذا الباب صریح فی انها ای الولیمة بعد الدخول. (اعلاء السنن/ باب استحباب الولیمة/ ۱/ ۱۰، ۱۱/ طبع اداره القرآن) ایضاً: قیل: انها تكون بعد الدخول. وقيل عند العقد، وقيل: عندهما..... والمختار انه علی قدر حال الزوج. (مرقاة المفاتیح/ کتاب النکاح/ باب الولیمة/ ۳/ ۴۵۰)۔

جواب: ولیمه نبوي سنت دی^{۱۱}، او په قدر د سنتو ادا کول اوس هم کېدی شي، البته د ولیمې په نوم باندې چې کومه ریا او فضول خرچي کېږي هغه حرامه ده^{۱۲}، که حکومت دا بنده کړې وي څه بد یې نه دي کړي

[د نسب ثابتېدل]

د حمل وخت

سوال: د مور په نس (خېټه) کې د ماشوم وخت څومره وي، شپږ میاشتې، اوه میاشتې، اته میاشتې که صحیح نېټه نهه میاشتې دي؟ زما په کور کې پنځه نیمې میاشتې وروسته ماشوم پیدا شو، زه د مسافري وروسته کور ته راغلم؛ نو پنځه نیمې میاشتې وروسته راته معلومه شوه چې ماشوم پیدا شوی دی، د الله په رضا د قرآن او سنتو په رڼا کې جواب راکړئ چې آیا دا ماشوم صحیح دی که نا جائز؟

جواب: کوم ماشوم چې د عقد نه شپږ میاشتې وروسته پیدا شي هغه شرعاً جائز ګڼل کېږي، شپږو میاشتو نه مخکې پیدا شوی ماشوم شرعاً ناجائز دی^{۱۳}، لهذا چې د کوم ماشوم پیدایش د نکاح نه شپږ میاشتې مخکې پیدا شوی وي؛ نو ددې ماشوم نسب ددې نکاح والا څخه ثابت نه دی^{۱۴}، تاسو د ماشوم د پیدایش حساب د نکاح د تاریخ نه ولګوئ؛ د خپلې مسافري د تاریخ نه یې مه معلوموه!

سوال: د حمل نېټه کم نه کم شپږ میاشتې او زیات نه زیات دوه کاله وي، مطلب دا چې ماشوم د شپږو میاشتو نه مخکې نه پیدا کېږي او زیات نه زیات دوه کاله په خېټه کې پاتې کېدی شي، ددې نه زیات وخت نه، د واده نه دوه میاشتې بعد خاوند کوم بل هېواد ته مسافر شو، پنځلس میاشتې بعد هغه ته خط ورسېد چې ستا ماشوم پیدا شو، خواښې او د کور نورو غړو پرې اعتراض وکړ چې دا زموږ لمسی نه دی، حال دا چې د ماشوم پلار وايي: دا زما زوی دی، ځکه چې زه کله بل هېواد ته تلم؛ نو ښځې ماته ويلي و چې حمل یې په نس دی، هغه

۱ [عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم رای علی عبد الرحمن بن عوف اثر صفرة فقال: ما هذا؟ قال: انی تزوجت امرأة علی وزن نواة من ذهب، قال: بارک الله لک، اولم ولو بشاة. (مشکوٰۃ/ باب الولیمة/ ۲/ ۲۷۸)۔

۲ [وَلَا تُبْذَرُ تَبْذِيراً ۝ اِنَّ الْمُبْذَرِیْنَ کَانُوْا اِخْوَانَ الشَّیْطَانِ وَکَانَ الشَّیْطَانُ لِرَبِّهِ کَفُوْرًا] (بنی اسرائیل: ۲۷)۔

۳ [اکثر مدة الحمل سنتان واصله ستة اشهر، لقوله تعالى: وحمله وفصاله ثلثون شهراً..... الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۳) ایضاً: فولدت ولداً لسته اشهر من يوم تزوجها فهو ابنه..... الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۰)۔

۴ [اذا تزوج الرجل امرأة فجاءت بولد لاقل من ستة اشهر منذ يوم تزوجها لم يثبت نسبه، لان العلوق سابق على النکاح فلا يكون منه..... الخ. (هدایة/ ۲/ ۴۳۳، شامی/ ۳/ ۵۴۰/ فصل في ثبوت النسب)۔

دا هم وايي که چېرته دې نه وي ويلی؛ نو کېدی شي چې زه هم بدگمانه شوی وای، سوال بيا دا پيدا کيږي چې که هغې ښځې خپل خاوند ته نه وي ويلی؛ نو آیا دا ماشوم به حرامي وو؟ دغه راز نورې هم ډيرې مسئلې دي يعنې د خاوند د وفات نه پنځلس مياشتې بعد ماشوم پيدا شو چې هغه ته خلک حرامي وايي

جواب: د حمل موده زيات نه زيات دوه کاله ده^{۱۱}، د دوه کالو په دوران کې چې کوم ماشوم پيدا شو هغه به د خپل پلار نه گڼل کيږي، ده ته ناجائز ويل غلط کار دی^{۱۲}

ناجائز اولاد به د مور وارث وي

سوال: اکثر وخت کتل کيږي چې که کومه نجلی د کوم هلک سره زنا وکړي؛ نو ددې گناه پټولو لپاره د دواړو د واده اواز پورته شي، د واده په څلورمه يا شپږمه مياشت د دوی چې لومړی ماشوم پيدا شي، دده به څه حکم وي؟ ياده دي وي چې د زنا وروسته د دوی واده هم شوی دی

جواب: د زنا نه د اولاد نسب غير قانوني پلار څخه نه ثابتيږي، برابره خبره ده که ښځې ددې سړي سره واده کړی وي^{۱۳}، ددې سړي اولاد هم هغه دی چې د نکاح څخه پيدا شوی وي، هغه به د هغه وارث وي، ناجائز اولاد دده وارث نه گرځي بلکې هغه به صرف د مور وارث وي^{۱۴}

د لعان تعريف

سوال: ديو سړي په پوښتنې سره تاسو وويل: چې که خاوند په ښځه باندې تور (تهمت) ولگوي؛ نو ښځه د لعان مطالبه کولی شي او که څوک په بل سړي باندې تور ولگوي؛ نو حد قذف پرې جاري کيږي، مهرباني وکړئ، د لعان او د حد قذف تعريف وکړئ!

جواب: د قذف معنی ده په چا باندې د بدکاری تور لگول^{۱۵}، د حد قذف نه مراد هغه سزا ده

۱ [اکثر مدة الحمل ستان.... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۳/ باب ثبوت النسب).]

۲ [وان جاء ت به لسة اشهر فصاعداً يثبت نسيه منه اعترف به الزوج او سكت لان الفرائش قائم والمدة تامة.... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۲) ايضاً: اكثر مدة الحمل ستان.....واقلمها ستة اشهر اجماعاً فيثبت نسب ولد.... الخ. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ۳/ ۵۴۰/ فصل في ثبوت النسب).]

۳ [واذا تزوج الرجل امرأة فجاء ت بولد لاقل من ستة اشهر منذ يوم تزوجها لم يثبت نسيه، لان العلوق سابق على النكاح فلا يكون منه.... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۳۳، شامي/ ۳/ ۵۴۰/ فصل في ثبوت النسب).]

۴ [ثم ينفي القاضي نسب الولد ويلحقه بامه.... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۹/ باب اللعان).]

۵ [القذف: لغة الرمي عن بعيد ثم استعير للثتم. وشرعاً: رمى مخصوص هو الرمي بالزنا والنسبة الى. (قواعد الفقه/ ۴۲۵/ القاف، طبع صدف پبلشرز، کراچی).]

چې داسې تور والا ته ملاوېږي، که کوم سړی په کوم بل پاک سړي د بدکاری تهمت ولگوي او په خپله دعوه باندې څلور شاهدان پېش نه کړي؛ نو په ده باندې به د اتياؤ درو (کورو) سزا جاري کېږي، دې ته حد قذف وايي^{۱۱}، او که کوم سړي په خپله بنځه باندې د بدکاری تهمت ولگولو يا د هغې نه د پيدا شوي ماشوم په باره کې دا ووايي چې دا زما اولاد نه دی او دده سره څلور شاهدان نه وي؛ نو بنځه دده په خلاف عدالت کې اېستگاهه (دعوه) کولی شي، عدالت کې به خاوند څلور ځله قسم خوري چې ما په خپلې بنځې کومه دعوه کړې ده زه په دې کې رېښتونی یم او په پنځم ځل به دا ووايي: چې په ما باندې دي د الله تعالی لعنت وي، که چېرته زه په دې الزام کې دروغژن یم ددې نه پس به بنځه څلور ځله قسم خوري چې ده په ما باندې کوم الزام لگولی دی، دی په هغې کې دروغژن دی، پنځم ځل به دا ووايي چې په ما باندې دي د الله تعالی غضب وي که چېرته دی په خپل الزام کې رېښتینی وي، دغه راز د بنځې خاوند په عدالت کې قسمونه خوړل دي ته لعان وايي^{۱۲} او دا لعان به د سړي په حق کې حد قذف يعنې د تهمت د سزا قائم مقام وي، د بنځې په حق کې به د حد زنا قائم مقام وي^{۱۳}، کله چې هغوی دواړه لعان وکړي؛ نو عدالت دي د دوی دواړو تر منځ جدایي راولي، د لعان نه پس دواړه د يو بل لپاره حرام شو^{۱۴}، اوس به د دوی دواړو نکاح تر هغه وخته پورې نه کېږي چې تر څو په دې دواړو کې يو خپل ځان دروغژن نه وي منلی، هو: که خاوند تسليم کړي چې ده د دروغو الزام پورې کړی ؤ يا يې بنځه تسليم کړي چې دده الزام صحيح ؤ؛ نو د دواړو تر منځ به د لعان حرمت نه پاتې کېږي، دواړه به دوباره نکاح کوي^{۱۵}، که چېرته سړی د ماشوم نسب نه مني؛ نو د لعان نه پس به دا ماشوم د خاوند نه وي، بلکې دا ماشوم به يې پلاره گڼل کېږي، دده نسب

۱ [اذا قذف الرجل رجلاً محصناً او امرأة محصنة بصريح الزنا وطالب المقتوف بالحد حده الحاكم ثمانين سوطاً ان كان حراً لقوله تعالى: والنهن يرمون المحصنات الى ان قال فاجلدوهم ثمانين جلدة الآية..... الخ. (هداية/ باب حد القذف/ ۲/ ۵۲۹/ طبع ملتان).]

۲ [اذا قذف الرجل امراته بالزنا وهما من اهل الشهادة والمرأة ممن يحد قاذفها او نفى نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۶) ايضاً: والذين يرمون ازواجهم ولم يكن لهم شهداء الا انفسهم فشهادة احدهم اربع شهادات بالله انه لمن الصادقين، والخمسة ان لعنت الله عليه ان كان من الكذابين، ويدروا عنها العذاب ان تشهد اربع شهادات بالله انه لمن الكذابين، والخمسة ان غضب الله عليها ان كان من الصادقين (سورة: ۲۴، النور: ۶. ۹)

۳ [والاصل ان اللعان عندنا شهادات موكدات بالايمان مقرونة باللعن قائمة مقام حد القذف في حقه ومقام حد الزنا في حقها..... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۶).]

۴ [اذا التعنا لا تقع الفرقة حتى يفرق القاضي بينهما وتكون الفرقة تطلقاً بائة..... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۸).]

۵ [وان عاد الزوج واكذب نفسه حده القاضي لاقراره بوجود الحد عليه وحل له ان يتزوجها..... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۱۹/ باب اللعان/ طبع شركت علميه ملتان).]

به صرف د مور څخه ثابتېږي^(۱۱)

د ناروا تورو نوله وجې د لعان مطالبه

سوال: یو سړی چې د خپلې ښځې خفه شو او ښځه یې د خپل مور پلار کور ته لاړه، ملګري یې ورته وایي چې خپله ښځه راوله! هغه په ځواب کې وایي: چې زه هغه نه راولم، په داسې حال کې چې په خپلې ښځې ناروا تور پورې کوي، څه موده پس هغه د خپلې ښځې سره خوشحاله شو او اوس مهال د هغې سره اوسېږي، تاسو ووايي چې دده د ښځې سره اوسېدل جائز دي او که نه؟

جواب: داسې بې ځایه تورو سره نکاح نه ماتیږي، ددې وجې نه ښځه خاوند یو ځای ضرور اوسیدی شي؛ خو دده دا الفاظ په تور پورې کولو کې راځي، په داسې الفاظو سره ښځه د خپل خاوند خلاف د لعان دعوې کولی شي^(۱۲)، که چېرته سړی د خپلې ښځې نه پرته په بل چا باندې داسې ناروا تور ولګوي؛ نو د قذف (د تور پورې کولو د سزا اتیا درې) به پرې جاري کیږي.^(۱۳)

که د واده نه شپږ میاشتې وروسته ماشوم پیدا شي هغه به د خاوند وي

سوال: زما د تره د زوی واده په اول د مارچ کې وشو او په دیارلسم ستمبر یې ماشوم پیدا شو، تاسو راته د قرآن او حدیثو په رڼا کې ووايي چې دا ماشوم جائز دی او که نا جائز؟ څکه چې ډیر خلک زما د تره زوی ته خبرې کوي؟

جواب: د ماشوم پیدایش کم نه کم په شپږو میاشتو کې کیږي، ددې وجې نه چې د واده نه پس شپږ میاشتو کې کوم ماشوم پیدا شي هغه به د خاوند وي او هیچا ته د ناجائز ویلو حق نشته^(۱۴)، او که چېرته خاوند دا ووايي چې دا زما زوی نه دی؛ نو د قرآن کریم د حکم مطابق د ښځې په مطالبې باندې په عدالت کې لعان کولی شي.^(۱۵)

۱ [ولوکان القذف بنفی الولد نفی القاضی نسبه والحقه بامه. (هدایة/ ۲ / ۴۱۹ / باب اللعان)۔

۲ [اذا قذف الرجل امراته بالزنا وهما من اهل الشهادة والمرأة ممن یحد قاذفها او نفی نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.... الخ. (هدایة/ ۲ / ۴۱۶ / طبع مکتبه شرکت علمیه ملتان)۔

۳ [واذا قذف الرجل رجلاً محصناً او امرأة محصنةً بصریح الزنا وطالب المذوف بالحد حده الحاکم ثمانین سو طاً ان کان حراً.... الخ. (هدایة/ ۲ / ۵۲۹ / باب حد القذف)۔

۴ [اکثر مدة الحمل سنتان واقله ستة اشهر.... الخ. (هدایة/ ۲ / ۴۳۳ / درمختار/ ۳ / ۵۴۰) ایضاً: وان جاءت به ستة اشهر فصاعداً یثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سکت لان الفراش قائم. (هدایة/ ۲ / ۴۳۲)۔

۵ [او نفی نسب ولدها وطالبته بموجب القذف فعليه اللعان.... الخ. (هدایة/ ۲ / ۴۱۶)۔

ناجائز ماشوم به د چا وي؟

سوال: د پيدا شوي ماشوم په باره كې ددې ماشوم مور ښه پوهيږي چې ددې پيداشوی او د ماشوم حقيقي پلار څوك دی؟ كه چېرته ماشوم حرامي وي؛ نو آيا ماشوم ته به د هغه د پلار په نوم آواز كولی شي چې د هغې په باره كې هغه ته هيڅ درك نه وي؟

جواب: كوم ماشوم چې د چا په نكاح كې پيدا شوی وي هغه به د هغه سړي گڼل كيږي، تر څو چې هغه سړی ددې ماشوم نه په انكار كولو سره د خپلې ښځې سره لعان ونه كړي^{۱۱}، د زنا كار څخه يې نسب نه ثابتيږي، ددې وجې كه د ښځې ناجائز ماشوم پيدا شي؛ نو ددې ښځې خاوند ته به يې نسبت كيږي^{۱۲} او د غير منكوحي ماشوم هيڅ پلار ته نه منسوب كيږي، بلكې خپلې مور ته به يې نسبت كيږي^{۱۳}

[د ښځې حقوق]

د واده نه پس په نجلی د چا حق اول دی؟

سوال: د واده نه پس په نجلی باندې د مور پلار حقوق مخکې دي او که د خاوند؟

جواب: د خاوند حق پرې وړاندې دی.^{۱۴}

بې عذره ماشوم ته شيدې نه ورکول ناجائز دي

سوال: خدای تعالی ټولو بندگانو ته زرق ورکوي، الله جلّ جلاله د بچي رزق دده د مور په سينه كې ايښي، كه دده مور بغير د څه شرعي عذر نه چې ډاكټر هم نه وي منع كړې، بلكې صرف په دې بانه چې هغه وظيفې ته ځي، ماشوم ته په شيدې ورکولو كمزورې كيږي يا يې په بنياست كې كمی پيدا كيږي، بچي ته كه خپل شيدې نه ورکوي؛ نو آيا د داسې مور شمار به

۱ [واذا نفى الرجل ولد امراته عقيب الولادة.....صح نفيه ولا عن به وان نفاه بعد ذلك لا عن ويثبت النسب....الخ. (هداية/ ۲ / ۴۲۰ / باب اللعان، طبع مکتبه شرکت علميه ملتان).]

۲ [وان جاء ت به لسته اشهر فصاعداً يثبت نسبه منه اعترف به الزوج او سكت لان الفراش قائم....الخ. (هداية/ ۲ / ۴۳۲ / باب ثبوت النسب / طبع شرکت علميه ملتان).]

۳ [فالوطء فيه زنا لا يثبت به النسب....الخ. (شامي/ ۳ / ۵۵۵ / قبيل باب الحضانة).]

۴ [عن قيس بن سعد قال: اتيت الحيرة فرايتهم يسجدون لمر زبان لهم فقلت رسول الله صلى الله عليه وسلم احق ان يسجد له.....قال: فلا تفعلوا! لو كنت امر احدا ان يسجد لاحد لامرت النساء ان يسجدن لارواحهن لما جعل الله لهم عليهن من الحق. (سنن ابی داؤد/ ۱ / ۲۹۸ / مشکوة/ ۲۸۲) ايضاً: عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: المرأة اذا صلت خمسها....واطاعت بعلها فلتدخل من اي ابواب الجنة شاءت....الخ. (مشكوة: ۲۸۱)

په غاصبينو کې وي؟ تاسو ووايئ چې داسې ښځې ته به څه سزا ملا ويږي؟

جواب: بچي ته شيدې ورکول د ديني لحاظه د مور وظيفه ده، بې عذره انکار جائز نه دی او دا چې دا کار کوي؛ نو ددې خرچه خود خاوند په غاړه ده؛ نو ځکه د وظيفې کولو عذر هيڅ اعتبار نه لري، هم دغه راز د ښايست کمي عذر هم صحيح نه دی.^(۱۱)

د ښځې او بچيود حق ضايع کولو کفارہ څه ده؟

سوال: زما مشر ورور پنځه ویش کاله راهيسې په پاکستان کې دی، هندوستان ضلع سهارنپور کې يې ښځه او پنځه ماشومان پرې ايښي دي، دلته يې دويم واده کړی دی او پاکستان کې يې هم اولاد شته، د کوم وخت نه چې پاکستان ته راغلی دی د لومړۍ ښځې د تربیې لپاره يې هيڅ نه دي کړي، نه يې لومړۍ ښځې ته طلاق ورکړی دی او نه دوباره هندوستان ته تللی دی، په داسې صورت کې آیا هغه ښځه دده په نکاح کې موجوده ده؟ آیا پاکستان کې د مشر ورور په جائیداد کې د لومړۍ ښځې او بچيو حق شته؟ که چېرته وي؛ نو د هغې څه حساب دی؟ اوس په بوډا توب کې هغه پښېمانه دی او د خپلې گناه کفارہ ادا کول غواړي، د هغه لپاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: هر کله چې لومړۍ ښځې ته طلاق نه دی ورکول شوی؛ نو ښکاره خبره ده چې هغه اوس هم د خپل خاوند په نکاح کې ده، د ښځې او بچيانو بې سرپرسته پرېښودلو سره به هغه گناه کار وي.^(۱۲) اوس دده کفارہ ددې نه سېوا څه کېدی شي چې هغه دي الله تعالی نه هم معافي وغواړي^(۱۳) او د ښځې بچيانو کوم حقوق چې يې ضايع کړي دي، د هغوی نه دي هم معافي وغواړي، پاکستان کې چې د هغه کومه شتمني ده په هغې کې د لومړۍ ښځې او دده د بچيو هم پوره برخه ده.^(۱۴)

[۱] "وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ" (البقرة: ۲۳۳) ايضاً: قَالَ يُونُسُ عَنِ الزَّهْرِيِّ: هِيَ اللَّهُ أَنْ تَضَارَّ وَالِدَةُ بَوْلِهَا وَذَلِكَ أَنْ تَقُولَ الْوَالِدَةُ لَسْتُ مَرْضَعَتَهُ..... الخ. (صحيح بخاری/ ۲/ ۸۰۷) ايضاً: وتومر به ديانة لانه من باب الاستخدام وهو واجب عليها ديانة. (بحر/ ۴/ ۲۰۲).

[۲] "وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ" (البقرة: ۲۳۳) ايضاً: تجب على الرجل نفقة امراته المسلمة والذمية..... الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۵۴۴/ الباب السابع عشر في النفقات، كتاب الطلاق).

[۳] وعن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لآخيه من عرضه أو شيء فليتحلله منه اليوم قبل أن لا يكون دينار ولا درهم..... الخ. (مشكوة/ ۴۳۵/ باب الظلم).

[۴] "يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ الْإُنثَى..... وَلَهُنَّ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ..." (النساء: ۱۱).

د خاوند بې ځايه عمل او د ښځې فکر

سوال: د جنگ په ورځپاڼه اقرأ عنوان لاندې چې کومه پېښه خپره شوې وه، هغه داسې وه چې درې بچي چې عمر يې اتلس کاله او اتلسو نه زيات وو، په کوروسونو باندې خپلې خرچې پوره کوي، دوه بچي چې د هغوی عمر لس يوولس کاله دي، هغوی مکتب ته ځي، زه د زړه مريضه يم، زما لور ته پکار دي چې زما خدمت يې کړي؛ خو هغه د خپلو ضرورياتو دومره لرې ده چې په پښو کې يې څپلې نه وې، په سر يې ټکري نه وې؛ نو د مجبوري له امله يې وظيفه پيل کړه، د کومې حکومتي ادارې نه چې زما خاوند تقاعد شوی دی، دهغه ځای نه طبي اسانتياوي اوس هم په خپل زور حال دي، په داسې حال کې چې مونږ ناروغه يو او څوک د دوايي راوړلو لپاره نشته، هره مياشت زه په لابراتوار (ليبارټري) کې کتل کېږم؛ خو هغه هم په ډېرو جنگونو، مونږ ته ويل کيږي چې علاج بند کړئ؛ ډاکټر ليکل نه راکوي، حال دا چې ددې حکومتي دفتر ډاکټر خپله وايي: چې مونږ د اړتيا پرمهال د مياشتې په ځای جمعه وروسته هم ناروغ گورو، د دوه وختو ډوډۍ راکوي؛ خو هغه هم په بې شرمۍ، دومره پيغور چې اوس يې مونږ له زغملو وتلي يو، که مظاهره کوم؛ نو خاوند مي په طلاق ډاروي، هر وخت په کور کې يو جنگ وي، مشر زوی صرف دومره ويلي وو چې زموږ مور بغير د څه وجې ولې تنگوي؟ نو څپلۍ يې راوخيسته او په غوږ يې وويشتم چې هغې سره مي د غوږ پرده وشلېده، وايي چې که بچيان دي خبرې کوي؛ نو زه به سرک ته وځم او جامې به وشلوم او وایم به چې ما اولاد وهي، ځوانه لور مي په کور کې ناسته ده مونږ ددې د عزت په خاطر هر څه زغمو، څومره روپۍ چې لاس ته راغلي وې ټولې يې واخيستې او امريکې ته لاړو، يو کال وروسته راغلو؛ نو هر وخت يې د پرېځودو او طلاق ويناوي راکولې، زه خپله تعليم لرم ليکن د کور کارونو او ناروغۍ د وظيفې نه وويستم، بيا هر وخت ذهني تکليف راته پېښ وي، زه خپلو بچيانو ته د تعليم د خرچو لپاره هر وخت سرگردانه يم، ليکن څه حل مي په سوچ کې نه راځي، په خودکشی سره به مي د بچيو اينده خرابه شي، بيا مي چې کله دومره صبر کړی دی؛ نو دومره لويه گناه په خپل سر ولې واخلم؟ د الله په رضا مونږ ته ووايه چې مونږ څه وکړو، د الله په نوم چې زر ترزره ددې ځواب ښه تفصيلي راکړه!

جواب: حديث شريف کې راغلي:

عن عبدالرحمن بن عوف قال: قال رسول الله ﷺ: ((خيركم خيركم لاهله وانا خيركم لاهلي)) (رواه البزار) (مجمع الزوائد ج ۴، ص ۳۰۳)

ترجمه: په تاسو کې تر ټولو ښه هغه څوک دی چې د خپل کور وال لپاره ښه وي او زه د خپل کور والو لپاره ستاسو ټولو نه غوره يم.

د ښځې خاوند په کور کې د ښځې وهل ښايسته کور دوزخ جوړوي چې په هغې کې بيا خاوند خپله هم سوځي او اولاد هم سوځوي، دا خو د دنيا سزا شوه. د آخرت سزا ددې په سرده، د کور د سکون خرابولو قصور کله د سړي وي او کله د ښځې او کله د دواړو، هر کله چې د دواړو په منځ کې جنگ وشي؛ نو هر يو خپل ځان مظلوم او دويم ظالم گڼي. د کور د اصلاح صورت دا دی چې هر يو د بل حقوق پوره ادا کوي، ښه اخلاق دي کوي، نرمه او خوږه ژبه دي کاروي، که چېرته څه ناخوښه خبره مخې ته راشي؛ نو هغه بايد برداشت کړي، خاص طور په سړي فرض دي چې هغه صبر وکړي، ښځه خو فطري کمزورې او جذباتي وي، د هغې د کمزورۍ لحاظ وساتئ؛ نبی کریم ﷺ په خطبه د حجة الوداع کې د ښځو په اړه خاص تاکيد او وصيت کړی وو^(۱)، د هغې لحاظ وکړئ؛ زياتره کورونو کې ښځه خاوند دواړه د الله تعالی نافرمانې کوي، د هغې په نتيجه کې الله تعالی د هغوی تر منځ نفرت او دشمني پيدا کړي^(۲)، نو ځکه ټولو مسلمانانو کورنيو ته پکار دي چې د الله تعالی د نافرمانۍ نه ځان وساتي او د گناهونو نه دي پرهېز وکړي، ډېر خلک دا هم نه پيژني چې فلانکې کار گناه ده او ځينې پوهيږي مگر هغه يې په بې پرواهۍ سره کوي، بيا چې الله تعالی کله ورته ورسوي؛ نو چغې وهي، ليکن گناهونه بيا هم نه پرېږدي، د دين بزرگانو د قرآن او حديث څخه د گناهونو شپږ دېرش قسمه بدۍ او نقصانونه ذکر کړي دي چې په هغې کې مونږ په عامه توگه اخته يو، په هغې کې يو په خپل منځ کې بې اتفاقي هم ده، الله تعالی دي په مونږ رحم وکړي.

په هر حال خودکشي يا د يو بل شکايت کول يا په خپل منځ کې پيغورونه ورکول خو ستا د مسئلې حل نه دی صحيح حل دا دی چې:

- (۱) د نن نه شروع کړئ چې په کور کې به د الله تعالی نافرمانې نه کوو.
- (۲) د يو بل حقوق به ادا کوو، که يو بل د حقوقو په ادا کولو کې کمی کوي بيا به هم د صبر څخه کار اخلو او په کور کې به بې ځايه او بې مطلبه خبرو ته وخت نه ورکوو.
- (۳) که چېرته په کور کې کومه خبره باندې خفگان پيداشي؛ نو په خپل منځ کې به سوله سره کوو.

د خاوند سره د خبرو طريقه

سوال: که چېرته ښځه خاوند ته په ناحقه خبره غوسه کوي او د هغه خبره صحيح وي؛ ليکن خاوند يې بده وگڼي نو آيا دا گناه ده؟

[۱] عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما..... فاتقوا الله في النساء! فانكم اخذتموهن بامان الله واستحلتم فروجهن بكلمة الله ولكم عليهن ان لا يوطئن فرشكم احداً تکرهونه، فان فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مبرح، ومن عليكم ورزقهن وكسوتهن بالمعروف..... الخ. (مشکوٰۃ/ باب قصة حجة الوداع/ ۲۲۵)۔

[۲] "ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ" (سورة: ۳۰، الروم: ۴۱)۔

جواب: که خاوند غلط کار کوي؛ نو هغه ضرور منع کول پکار دي^[۱]، مگر ښځه به د بې ادبي طرز نه غوره کوي، د حکم په صورت کې به ورته نه وايي، د پېغور او ملامتيا په صورت کې به هم ورته نه وايي، بلکې په مينه، محبت او هوښيارتيا سره يې پوهول پکار دي. بې ممکنه نه ده چې دده اصلاح ونه شي.^[۲]

ښځه به د مور- پلار سره په اړيکو پرېښودلو نه مجبوره کوي

سوال: که کوم سړي خپله ښځه د مور او پلار سره ستړي مشي ته نه پرېښودله؛ نو ښځې ته څه کول پکار دي؟ حال دا چې د مور پلار هم په اولاد باندې بې شماره احسانات دي؛ نو د خاوند حکم منل ضروري دي که د مور پلار پرېښودل؟

جواب: خاوند دا حق نه لري او نه د خاوند په وينا د مور پلار سره تعلق پرېکول جائز دي^[۳]، هو: که د خاوند د منع کولو څه خاص وجه وي؛ نو هغه وليکئ! هسې خو په ښځه باندې د مور پلار په نسبت د خاوند حق وړاندې دی.^[۴]

ښځه د خاوند د حکم خلاف چيرته تلې شي؟

سوال: آيا ښځه د خاوند د حکم خلاف چيرته تلې شي؟

جواب: نه شي تلې^[۵]، البته په څو صورتونو کې تلې شي:
(۱): د خپل مور- پلار د کتو لپاره هره جمعه ورتلې شي.^[۶]

[۱] عن ابي سعيد الخدري عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: من رأى منكماً منكراً فليغيره بيده، فان لم يستطع فليسانه، فان لم يستطع فبقلبه، وذلك اضعف الايمان. (مشکوٰۃ / ۴۳۶ / باب الأمر بالمعروف)۔

[۲] "أذغ إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي أحسن" (سورة: ۱۶، النحل: ۱۲۵)
[۳] باب لا تطيع المرأة زوجها في معصية..... الخ. (صحيح البخاري / ۲ / ۷۸۴) لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق. (مشکوٰۃ / ۳۲۱) ولا يمنعها من الخروج الى الوالدين في كل جمعة..... وفي غيرها من المحارم في كل سنة..... الخ (درمختار / ۳ / ۶۰۲ / بحر الرائق / ۴ / ۱۹۵ / عالمگیری / ۱ / ۵۵۷)
[۴] عن قيس ابن سعد قال: اتيت الحيرة فرأيتهم يسجدون لمر زبان لهم..... قال: فلا تفعلوا! لو كنت آمر احداً ان يسجد لاحد لامرت النساء ان يسجدن لزوجهن لما جعل الله لهم عليهن من الحق. (ابوداؤد / ۲ / ۲۹۸ / مشکوٰۃ / ۲۸۲ / كتاب النكاح / باب عشرة النساء)۔

[۵] يعزز..... الزوج زوجته ولو صغيرة..... على الخروج من المنزل لو بغير حق..... الخ. في شرحه: اي بغير اذنه بعدا يفاء المهر..... الخ. (شامي، مطلب في تعزيز المتهم / ۴ / ۷۷)۔
[۶] ولا يمنعها من الخروج الى الوالدين في كل جمعة. (الدر المختار مع رد المحتار / باب النفقة / ۳ / ۶۰۳، ايضاً: وفي الهندية / ۱ / ۵۵۷ / كتاب الطلاق، الباب السابع عشر، الفصل الثاني في السكنى)۔

۲. نورو محرمو خپلوانو د ملاوېدو لپاره کال کې یو ځل تللی شي^{۱۱}
 ۳. پلار که چېرته خدمت ته محتاج وي، مثلاً شل وي او دده د خدمت څوک نه وي؛ نو د هغه د خدمت لپاره روزانه تللی شي، دا حکم د مور د محتاج خدمت کولو هم دی^{۱۲}

د خاوند بې اجازې خرچه کول

سوال: آیا د خاوند د کور د خرچې لپاره ورکړل شوي روپو کې ښځه په هغو خلکو خرچې کولی شي چې د ښځې خدمت کوي، په داسې حال کې چې د خاوند اجازه هم نه وي؟
جواب: د داسې خرچ نه چې د خاوند اجازه نه وي ځان ساتنه پکار ده^{۱۳}، البته دا کېدی شي چې د خاوند نه څه روپی د خپلې ذاتي خرچې لپاره واخلي او په دې کې یې خرچ کړي^{۱۴}

په ښځه د مور خدمت کول

سوال: د پلار د خدمت لپاره خو د هغه په کار کې مدد کول او د هغه حکم منل صحیح دي، که چېرته مور بوډی وي او د کور ټول کار نه شي کولی؛ نو آیا ښځې ته دا نه شي ویلی چې هغه د مور په کار کې مرسته وکړي؟ دغه راز د مور خدمت به هم وشي، لیکن تاسو مخکې ویلي چې ښځه د ځوانې نه خوشحاله نه وي؛ نو دا جدا کور ته بوځی؛ دغه راز د خدمت نسبت به ختم شي. آیا په دې صورت کې ښځې ته دا ونه ویل شي چې هغه دي د مور خدمت وکړي که په دې صورت کې دي هم هغې ته جدا کور ورکړي؟ که چېرته داسې وي نو بیا به د مور خدمت څنګه وي؟ ځکه چې صرف حکم منلو سره خو د مور خدمت نه کیږي.

جواب: ښځه که په خپلې خوښۍ د خاوند د مور- پلار خدمت کوي؛ نو دا ښه خبره ده او د ښځې لپاره هم ښه ده، لیکن دا اخلاقي خبره ده، قانوني کار نه دی^{۱۵}، که ښځه د خاوند د

[۱] وهل يمنع غیر الابوين من الزيارة، قال بعضهم: لا يمنع المحرم عن الزيارة في كل شهر، وقال مشايخ بلخ في كل سنة وعليه الفتوى، وكذا لو ارادت المرأة ان تخرج لزيارة المحارم كالحالة والعمة ولاخت فهو على هذه الاقوال. كذا في فتاوى قاضى خان. (الفتاوى الهندية/ ۱/ ۵۵۷/ كتاب الطلاق/ الباب السابع عشر/ الفصل الثانى فى السكنى).

[۲] ولو ابوهازمناً مثلاً فاحتاجها فعليها تعاهده ولو كافراً وان ابى الزوج..... الخ. (الدر المختار مع الرد/ ۳/ ۶۰۳) ايضاً: امرأة لها اب زمن ليس له من يقوم عليه وزوجها يمنعها عن الخروج اليه وتعاهده كان لها ان تعصى زوجها وتطيع الوالد مومنأ كان الوالد او كافراً لان القيام بتعاهد الوالد فرض عليها فيقدم على حق الزوج. (قاضى خان على الهندية/ ۱/ ۴۴۳/ باب النفقة/ فصل فى حقوق الزوجة).

[۳] وليس لها ان تعطى شيئاً من بيته بغير اذنه..... الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۵۵۷/ باب النفقات).

[۴] وظاهر ما فى غاية البيان ان النفقة المفروضة تصير ملكاً للمرأة اذا دفعها اليها فلها التصرف فيها من بيع وهبة وصدقة وادخار..... الخ. (بحر/ ۴/ ۱۷۴/ باب النفقة).

[۵] عرفي خدمت کول غوره دي چې په هغې کې ښځې باندې څه تکليف.. [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه

مور- پلار نه جدا اوسېدل غواړي؛ نو خاوند په شرعي قانون سره ښځه د خپل مور پلار په خدمت باندې نه شي مجبورولی^{۱۱}

د ښځې خاوند په منځ کې جداوالی راوستل ګناه کبیره ده

سوال: خاوند د هغه د ښځې نه بدګمانه کول څنګه کار دی؟

سوال: حدیث کې دي هغه سړی زموږ څخه نه دی چې ښځه د هغه د خاوند په خلاف راپورته کړي، (ابوداؤد ۲۶۹ ج ۱، ۱۲۱) ددې نه معلومه شوه چې د ښځې خاوند په منځ کې نفرت خپرول او په یو بل بې بدګمانه کول لویه ګناه ده، داسې کسان د مسلمانانو په ډله کې شامل نه دي، مطلب یې دا دی چې دده دا کار د مسلمانانو نه دی او په قرآن کریم کې د ښځې خاوند په منځ کې جداوالی پیدا کول د یهودو جادوګرو کار ښودل شوی دی.^{۱۳}

د ښځې مهر نه ورکونکی او په جهیز باندې

د ولکې اچوونکي خاوند شرعي حکم

سوال: که چېرته سړی د ښځې د مهر ادا کولو نه انکار وکړي او جهیز هم په زوره په خپله ولکه کې راولي؛ نو اسلامي قانون په دې اړه څه وایي؟

جواب: هغه ظالم دی^{۱۴}، حکومت دي دده نه ددې ښځې حقوق واخلي او هغه ته دي په دې کار زور نه هم ورکړي.^{۱۵}

...بقیه د تېرمخ] نه وي. ددې نه زیات د ښځې په ذمه لازم نه دي. کفایة المفتی ج ۵ ص ۲۴۳، طبع جدید)
[۱] وکذا تجب لها السكنى في بيت خال عن اهله. (الدرالمختار مع ردالمختار / ۳ / ۶۰۰ / باب النفقة) وفي البحر الرائق (ج: ۴ / ۱۹۳) ای الاسکان للزوجة علی زوجها فتجب لها کما تجب النفقة... لیس له ان یشرک غیرها لانها تتضرره

[۲] عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ليس منا من خيب امرأة على زوجها..... الخ. (ابوداؤد کتاب الطلاق، باب فی من خیب امرأه علی زوجها / ۱ / ۲۹۶) تفصیل دپاره اوګوری: الزواجر ج ۲ ص ۲۸)۔

[۳] "فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء وزوجه" (البقرة: ۱۰۲) تفصیل دپاره اوګوری: بیان القرآن، تالیف: حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی ټانوی رحمہ اللہ، ج ۱ ص ۵۴ (طبع ایچ ایم سعید)۔
[۴] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا! الا لا یحل مال امریء الا بطیب نفس منه. (مشکوٰۃ / ۲۵۵)

[۵] واذا ثبت الحق عند القاضی وطلب صاحب الحق حبس غریمه لم یجعل بحبسه وامره بدفع ما علیه..... فان امتنع حبسه فی کل دین لزمه..... او التزمه بعقد کالمهر..... الخ. (هدایة / باب ادب القاضی، فصل فی الحبس / ۳ / ۱۳۶، طبع شرکت علمیه ملتان)۔

د بې نماځې بنځې ګناه په چا ده؟

سوال: الله تعالى په قرآن کې فرمايي چې خپل کوروالو ته د لمونځ کولو امر کوي او خپله يې هم پابندي کوي، که چېرته کوم سړی خپله لمونځ کوي او بنځې ته هم د لمونځ تاکيد کوي او ددې باوجود بنځه لمونځ نه کوي؛ نو ددې ګناه به په چا وي. په بنځې که په خاوند؟ مهرباني وکړئ زما د سوال تفصيلي ځواب راکړئ.

جواب: د خاوند د تاکيد باوجود که بنځه لمونځ نه کوي؛ نو هغه د خپل عمل خپله ذمه داره ده، خاوند ګناه ګار نه دی^[۱]، مګر داسې بې نمازه بنځه په کور کې ولې ساتي؟^[۲]

آيا خاوند مجازي خداى کيږي؟

سوال: يو جمعه يي د مسئلو په يو مضمون کې يوې بنځې ليکلي ؤ چې: ددې خاوند د بد شکل له وجې ددې نه خوښيږي، لهدا ددې سړي سره اوسېدل ورته ګران ؤ، هغه خلع کول غواړي، حال دا چې ددې بنځې مور- پلار وايي: چې خاوند ته بدرنگ ويل ګناه ده؛ نو هغوی ته په ځواب کې وويل شو چې: خاوند د خداى ګڼلو تصور د هندوانو بنځو رواج دی، په اسلام کې نکاح د دواړو په خوشحالي سره کيږي، ځکه چې د نکاح مقصد د چاپېريال له بديو څخه ساتل دي. اوس سوال دا دی چې آيا واقعا خاوند مجازي خداى ګڼل د هندوانو طريقه ده؟ که چېرته داسې وي؛ نو ما تر اوسه پورې په خپله تابعداره بنځه باندې خپل ځان مجازي خداى ګڼلى دی، ما چې ځان حاکم ګڼلى او کوم ظلمونه مي کړي دي آيا زه ګناه ګار يم که د خپلې بې خبرۍ له وجې بې قصوره يم او که د خپلې بنځې نه معافي وغواړم؟ چې الله جلّ جلاله ما معاف کړي که زه په حقه يم او دا خبره غلطه ده چې خاوند مجازي خداى ګڼل د هندوانه طريقه ده؟

جواب: الله تعالى سړی په بنځه حاکم ګرځولى،^[۳] مګر نه هغه حقيقي خداى دی او نه هم مجازي خداى، د حاکم په حيث هغه ته په بنځه باندې د ظلم کولو اجازه نشته او نه د هغه سپکاوى روا دی، کوم خاوند چې په خپله بنځه زياتی کوي هغه لوی ظالم دی، تا ته پکار دي چې خپلې بنځې ته په ښه اخلاقو راتک وکړئ! کوم ظلم چې دي کړی دهغې معافي وغواړه^[۴]

[۱] "وامر اهلك بالصلوة واصطبر عليها" (طه: ۱۳۲) "ولا تر وازرة وزر اخري" (الانعام: ۱۶۴).

[۲] رجل له امراة لا تصلی له ان يطلقها وان لم يقدر على ايفاء مهرها..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۴۱).

[۳] "الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض". (النساء: ۳۴).

[۴] عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما..... فاتقوا الله فى النساء! فانكم اخذتموهن بامان الله..... الخ. (مشکوٰۃ المصابيح/ باب قصة حجة الوداع / ۲۲۵ / طبع قديمی).

خاوند خدای گڼل د هندوانو طریقه وي، دا د اسلام طریقه بیخي نه ده، البته بنځې ته د خپل خاوند د عزت او احترام دومره حکم شوی چې هغه ته په نوم هم اواز مه کوی^{۱۱}، او د هغه کوم جائز حکم مه ردوی^{۱۲} او که چېرته د بنځې خاوند سره زړه نه لگيږي خواه که د خاوند د بد صورت له وجې وي، خواه که د هغه د بې اخلاقي له وجې وي، خواه که د هغه د بې دينی له وجې وي، او که د بلې وجې وي؛ نو هغې ته د خلع اخیستلو اجازت شته^{۱۳}

د نافرمانې بنځې شرعي حکم

سوال: زمونږ گاونډيان دي، د بنځې او خاوند اړیکې ډېرې ښې وې، خاوند بې حده ښه انسان ؤ، یوه ورځ په کومه خبره بنځه په ضد شوه، خاوند ډېر صبر وکړ مگر د بنځې په دوباره ضد باندې خاوند ته غوسه راغله او هغه بنځه یې یوه څپېړه ووهله، بنځې په دې باندې خاوند او د هغه مور- پلار ته مردار الفاظ استعمال کړه او د خپلې مور کره لار، مور یې په داسې راتلو خفه شوه؛ نو هغه بیا راغله، مگر د دواړو په منځ کې خبرې تر اوسه نشته او نه بنځه د خاوند خوشحاليو کوشش کوي، پورتنۍ کیسه راته د قرآن او حدیث په رڼا کې روښانه کړئ:

جواب: د مخ وهلو په اړه حدیث کې سخته منعه راغلې ده^{۱۴}، ددې وجې نه خاوند ډېر زیاتې کړې دی، د بنځې په بې ځایه ضد باندې خاوند ته داسې غوسه کېدل نه وه پکار او دې نیک بختي چې د څپېړې په ځواب کې کنځل کړي دي دا د هغې نه هم زیاته بده خبره وه. د بنځې لپاره د خاوند بې ادبي کول ناجائز دی، کنځل کول خو لویه گناه ده^{۱۵}، حدیث کې دي: درې

۱ [ویکړه ان يدعو الرجل اباه وان تدعوا المرأة زوجها باسمه..... الخ. وفي شرحه: بل لا بد من لفظ يفيد التعظيم کیا سیدی ونحوه لمزيد حقهما على الولد والزوجة. (شامی / ۶ / ۴۱۸)۔]

۲ [عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لو امرات احداً ان يسجد لاحد لامرت المرأة ان تسجد لزوجها، ولو ان رجلاً امر امرأة ان تنقل من جبل احمر الى جبل اسود ومن جبل اسود الى جبل احمر لكان حق لها ان تفعل. (سنن ابن ماجه / ۱۳۳ / طبع مير محمد)۔]

۳ [واذا تشاق الزوجان وخافا ان لا يقيما حدود الله فلا باس بان تفتدى منه بمال يخلعها به لقوله فلا جناح عليهما فيما افتدت به.... الخ. (هداية / ۲ / ۴۰۴ / باب الخلع / طبع رشيديه)۔]

۴ [عن حكيم بن معاوية عن ابيه ان رجلاً سأل النبي صلى الله عليه وسلم: ما حق المرأة على الزوج؟ قال..... ولا يضرب الوجه ولا يقبح ولا يهجر الا في البيت..... الخ. (سنن ابن ماجه / ۱۳۳ / باب حق المرأة على الزوج)۔]

۵ [الكبيرة التاسعة والثمانون والتسعون والحادية والتسعون بعد المائتين: سب المسلم والاستطالة في عرضه..... قال تعالى: والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتاناً وإثماً مبيناً. واخرج الشيخان..... عن ابن مسعود قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: سباب المسلم فسق وقتاله كفر..... الخ. (الزواجر عن اقتراف الكبائر / ۲ / ۵۸ / طبع دار المعرفة)۔]

سړي داسې دي چې د هغوی نه لمونځ قبلېږي او نه یې کوم بل نېک عمل، په دوی کې یوه هغه ښځه ده چې د هغې خاوند د هغې نه خفه وي^{۱۱}، یو بل حدیث کې دي چې پرېښتې په داسې ښځه باندې لعنت وایي^{۱۲}، خاوند ته پکار دي چې ښځه خوشحاله کړي، ښځه که په جذبه کې نامناسبه الفاظ ووايي؛ نو هغې ته د خپل خاوند نه معافي غوښتل پکار دي او د الله تعالی په دربار کې توبه ویستل هم پکار ده.

نافرمانه ښځه

سوال: ښځه که نافرمانه وي او اوږده ژبه یې وي، د خاوند خبره نه مني: نو په دې صورت کې باید څه وکړي؟ ما د قرآن شریف او حدیث مطابق عمل کړی دی، آخري صورت تاسو راته وښیئ؟

جواب: هغه اول په نرمۍ او خوش اخلاقی باندې پوه کړئ! که نه پوهیږي نو لږه بیداري ورکړئ او که په دې هم نه پوهیږي: نو تا ته اختیار دی چې هغې ته طلاق ورکړه!^{۱۳}

د خاوند په حق کې د کمي کوونکي ښځې سزا

سوال: که چېرته خاوند د نهو لسو کالو راهیسې د خپلې ښځې نان نفقه او ټولې خرچې په فراخ زړه ادا کوي او ښځې په دې ټوله موده کې خاوند د خپل حق نه همداسې بې برخې پرې ایښی وي؛ نو په شریعت کې ددې ښځې څه سزا ده؟

جواب: داسې ښځه چې بغیر د کوم صحیح عذر نه د خاوند حق نه ادا کوي، ددې لپاره خو په دنیا کې دا سزا ده چې خاوند دې ته طلاق ورکولی شي او په آخرت کې به دا ښځه د رحمت نه بې برخې وي.^{۱۴}

۱ [قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاثة لا تقبل لهم صلاة ولا تصعد لهم حسنة..... والمرأة الساخط عليها زوجها.... الخ. (مشکوٰۃ/ ۲۸۳/ كتاب النكاح، باب عشرة النكاح، طبع قديمي كتب خانه).]

۲ [عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم: اذا دعا الرجل امراته الى فراشه فابت ان تجيء لعنتها الملائكة حتى تصبح. (صحيح البخارى/ ۲/ ۷۸۲/ طبع مير محمد كتب خانه).]

۳ [والتي تخالفون نشوزهن فعظوهن واهجوهن في المضاجع واضربوهن فان اطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلاً" (النساء: ۳۴) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:.....استوصوا بالنساء خيراً.....واضربوهن غير مبرح..... الخ. (ابن ماجه/ ۱۳۳) واما الطلاق فان الاصل فيه الحظر بمعنى انه محظور الا لعارض يبيحه..... ولهذا قالوا: ان سببه الحاجة الى الخلا من عند تباین الاخلاق وعروض البغضاء الموجبة عدم اقامة حدود الله تعالى..... الخ. (شامی/ ۳/ ۲۲۸) وفي الدر المختار: بل يستحب لو موزية..... الخ. اطلقه فشمّل الموزية له او لغيره بقولها او بفعلها. (شامی/ ۳/ ۲۲۹/ طبع ايج ايم سعيد).]

۴ [اوگوري نژدې تیرې شوې دوه حاشیې].

هغه بنځه چې مور ترې تنګه وي

سوال: ما څو کاله مخکې واده کړی او د واده د لومړۍ جمعې نه مې بنځې او خواښې خپل اصلیت وښود، زما مور ډېره عاجزه ده، زما بنځې د هغې سره جنگ شروع کړ. ددې نه پس یې د کور نه کالي او نور ضروري توکي غلا کړل او تور یې زما په مور ولگولو چې وروسته بیا زما د بنځې او خواښې څخه ترلاسه شو، ددې وجې زه هم غوسه شوم او هغې هم کور پرېښود او لاړه، د هغې نه دوه نیم کاله وروسته ما دویم واده وکړ چې د هغې نه اوس یو بچی لرم. ددې نه پس زما کوروالو د اولي بنځې او زما تر منځ سوله وکړه، کله چې هغه بیا کور ته راغله: نو بیا یې څه موده وروسته د خپل زور عادت له مخې جنگونه شروع کړه چې د هغې په وجه ما دویمه بنځه جدا کړه. اوس مې د اولي بنځې نه څه اولاد هم نشته، هغه زما مور ډېره تنګوي. تر دې چې کنځلې هم ورته کوي. اوس دې ته طلاق ورکول غواړم، پلار مې وايي چې طلاق مه ورکوه، آیا شرعي طور باندې دې ته طلاق ورکړل پکار دي او که نه؟ او آیا په دې کې خوبه د پلار نافرمانی نه راځي؟ دا ځواب د قرآن او سنتو په رڼا کې راکړئ!

جواب: فقهاؤ دا قاعده لیکلې: چې د مور خدمت مقدم دی او د پلار حکم مقدم دی^(۱)، که چېرته ستا پلار د طلاق ورکولو نه منع کوي؛ نو هغه په تا باندې شفقت کوي. تاسو د خپلې مور تکلیف د هغه په خدمت کې وړاندې کړئ او بیا د هغه نه د طلاق ورکولو اجازه واخلي؛ یا د غور او فکر نه پس د مور د تکلیف لرې کولو په لټه کې شه! مثلاً د خپلې بنځې د کوټه د مور له کوټې لیرې کړه! په هر حال څنګه چې تا لیکلې: که چېرته ستا بنځه تابعداره نه وي؛ نو هغې ته په طلاق ورکولو انشاء الله ګناه ګارېږي نه.

د خاوند نه د جدا کور غوښتنه

سوال: زه ستاسو مضمون په ورځپاڼه جنگ کې ښه په شوق گورم، ستاسو د ځواب نه بې حده متاثره یم، الله تعالی دي تاسو ته خیر درکړي، زما د واده دوه نیم کاله شوي، په دې وخت کې مې د خسرګنۍ سره په وړه- وړه خبره جنگ جوړېږي، دوی ماته کله په مینې نه دي کتلي، زما د لور سره هم ډېر تنګ مزاجه دي، په وړه خبره ورته پیغورونه ورکوي. د ډوډۍ لپاره جنگ کول، کاروبار مو شریکي دی او ټول محنت زما خاوند کوي، الحمد لله زموږ رزق بې حده برکتی دی، د دوه نیمو کالو په موده کې ډیری څلي زه د خپلې مور کره راغلې یم، د دوی په

۱ [قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان الله حرم عليكم عقوق الامهات..... قال الخطابي: لم يخص الامهات بالعقوق فان عقوق الاباه محرم ايضاً ولكن نه باحدهما عن الآخر فان بر الام مقدم على بر الاب الا ان لعقوق الامهات مزية في القبح وحق الاب مقدم في الطاعة وحسن المتابعة لرايه والنفوذ لامره وقبول الادب منه. (مرقاة شرح مشکوٰة/ ٤ / ٦٦٥ / باب البر والصلة، طبع بمبئی).—

وينا چې اوس به څه جنگ نه کيږي، د مشرانو په لحاظ او د خپل مور- پلار د خبرې منلو په وجه دوباره لارم، تر لږ مودې پورې به صحيح وو بيا به هغه زوړ حال وو، دا خل هم زما د خاوند او دده د پلار په وړه خبره جنگ وشو او زه سره له خاونده خپلې مور کره راغلو، زما خاوند او زه دواړه غواړو چې د مور پلار په دعاگانو او خوشحالي سره جدا کور واخلو، د کاروبار نه به جدا نه يو، ځکه چې د مور پلار خدمت کول هم دي، دوی دوباره غواړي او وايي چې اوس به مونږ څه نه وايو، لکه څنگه چې به يې مخکې ويل، تاسو ووايئ چې کله په کور کې روزانه جنگونه وي؛ نو برکت چېرته وي؟ تاسو مونږ ته مشوره راکړئ چې ايا مونږ جدا کور واخلو؟ ددې مسئلو حل راته وښايئ، الله تعالی دي تاسو ته اجر درکړي او زه به تر ژونده پورې دعا درته کوم، زه بې حده خفه یم.

جواب: ستاسو خط مي پوره په غور وکتلو، د خوابنې او انگور جنگ خو همېشه وي، تر کومه پورې چې د تجربې خبره ده په دې کې گناه د يو طرف څخه نه وي بلکې د دواړو له طرفه وي. خوابنې د انگور په وړو- وړو خبرو اعتراض کوي او پوزه تاوې، انگور چې د خپلې مور په کور کې ډېر په ناز پالل شوې وي د خوابنې مشفقانه نصيحت هم د خپل ځان سپکاوی گڼي، دا دواړه طرفه نازک مزاجي د مستقل جنگ ميدان جوړ شي.

ستا د مسئلې حل دا دی که چېرته تاسو دومره حوصله لرئ چې د خوابنې هره خبره منئ، د هغې د هر نازک مزاج ښه استقبال کولی شې او د هغې په کومه خبره "څه؟" ويل هم گناه گڼي؛ نو تاسو ضرور هغوی ته دوباره لار شئ، دا به ستا د دنيا او آخرت نیک بختي وي، دې صبر سره د خپل خاوند د مشرانو مور- پلار خدمت کول ستا د اينده لاره روښانه کوي.

او که دومره حوصله په خپل ځان کې نه وينې چې زه دي خپله رايه او خپل عزت د هغې مخې ته ختم کړم؛ نو بيا ستا لپاره غوره دا ده چې ته د خپل خاوند سره په جدا کور کې واوسېږې، لیکن د خاوند د مور- پلار سره د تعلق پرېکولو نیت نه دي کول پکار، بلکې نیت دا پکار دی چې زموږ يو ځای اوسېدلو سره چې مور- پلار ته کوم تکلیف رسيږي او زموږ نه چې کومه بې ادبي کيږي د هغې نه ځان ساتل مقصد دي، غرض دا چې: خپل ځان ملائمه گڼلو سره جدا کېدل پکار دي، مور- پلار ملائمه گڼل نه دي پکار او د جدا کېدو وروسته هم د هغوی مالي او جاني خدمت پکار دی، د خپل خاوند سره د مور په کور کې استوگنه اختیار ول مناسب نه دي، په دې کې د خاوند د مور- پلار سپکاوی دی، هو: جدا اوسېدلو او په خپل کاروبار کولو کې د مور د کوروالو مرسته حاصلولو کې څه خبره نشته.

ما ستا د پریشانی د حل ټول صورتونه ستا مخې ته ایښي، تاسو د خپلو حالاتو مطابق کوم چې غواړئ اختیارولی شئ، ستا له وجې ستا د خاوند د خپل مور- پلار سره خفگان... د

هغه لپاره به هم د وبال سبب وي او ستا لپاره هم^(۱)، د دې وجې نه ستا هر ممکن کوشش دا پکار دی چې ستا د خاوند تعلق د هغه مور-پلار سره زیات نه زیات ښه کول پکار دي او هغه د هغوی زیات نه زیات تابعدار وي، ځکه چې د مور پلار خدمت او تابعداري د دنیا او آخرت بنیادي کامیابي ده^(۲).

د اولاد او ښځې تر منځ برابري

سوال: یو سړي واده وکړ، د دې ښځې نه یې درې څلور بچي وشو، د دې نه پس هغه دویم واده وکړ، او د دویمې ښځې نه یې هم دومره بچي وشو، د خپلو لومړنیو بچیو په نسبت د دویمې ښځې بچیو ته په ښه نظر گوري، ټول اسلامي حکمونه پوره کوي خو په بچیو کې برابري نه کوي او ښځوته هم برابر نه گوري، دده لپاره څه حکم دی او د قیامت په ورځ به څه سزا وي؟

جواب: د دواړو ښځو او د هغوی د اولاد تر منځ انصاف او برابري فرض ده، حدیث کې راځي:

عن ابی هريرة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه و آله وسلم قال: ((اذا كانت عند الرجل امرأتان فلم يعدل بينهما جاء يوم القيامة وشقه ساقط)) رواه الترمذی وابو داؤد والنسائی وابن ماجه والدارمی (مشکوٰۃ ص ۲۷۹)

ترجمه: د چا چې دوه ښځې وي او هغه د دوی تر منځ برابري ونه کړه؛ نو د قیامت په ورځ به په داسې حالت کې وړاندې کیږي چې د هغه یو طرف به فالج وهلی وي.

البته که د دواړو ښځو حقوق برابر ادا کوي او په دوی کې کومه یوه نه پرېږدي؛ مگر د زړه مینه یې د یوې سره زیاته وي؛ نو دا غیر اختیاري خبره ده^(۳)، په دې باندې به دی نه نیول کیږي، هم دغه راز د اولاد سره هم ښه سلوک ضروري دی^(۴)، لیکن مینه کمه او زیاته کېدی شي چې هغه

۱ [عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من اصبح مطيعاً لله في والديه اصبح له بابان مفتوحان من الجنة، وان كان واحداً فواحداً، ومن اصبح عاصياً لله في والديه اصبح له بابان مفتوحان من النار، ان كان واحداً فواحداً. قال رجل: وان ظلماه؟ قال: وان ظلماه! وان ظلماه! وعن ابی بكرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: كل الذنوب يغفر الله منها ما شاء الا عقوق الوالدين، فانه يعجل لصاحبه في الحيوة قبل الممات. (مشکوٰۃ / ۴۲۱)۔

۲ [باب قوله ووصينا الانسان بوالديه حسنا (العنكبوت)..... قال سالت النبي صلى الله عليه وسلم: اى العمل احب الى الله؟ قال: الصلوة على وقتها! قال: ثم اى؟ قال: ثم بر الوالدين..... الخ. (صحيح البخارى / ۸۸۲ / ۲)۔

۳ [عن عائشة رضی الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم بين نسائه فيعدل ويقول: اللهم هذه تسمنى فيما املك فلا تلمنى فيما تملك ولا املك. (ترمذی / ۱ / ۲۱۶ / باب ماجاء في التسوية بين الصرائر)۔

۴ [اول صحيح مسلم من حديث النعمان بن بشير رضی الله عنه: اتقوا الله واعدلوا في اولادكم. فالعدل من حقوق الاولاد في العطايا.... الخ. (شامی / ۴ / ۴۴۴ / كتاب الوقف مطلب مهم في قول الواقف على الفرضية.... الخ)۔

يو غير اختياري شی دی، خلاصه دا چې د خپل اختیار تر حده پورې د دواړو ښځو او د هغوی د اولاد تر منځ توپیر کول حرام دي. لیکن د زړه په تعلق کې برابري لازمه نه ده

آیا خپله ښځه په زوره له ځانه سره اوسولی شي؟

سوال: کله چې ښځه اوسېدو ته تیاره نه وي، آیا خاوند خپله ښځه په زوره له خپل ځانه سره اوسولی شي؟ د داسې سړو لپاره په اسلام کې څه حکم دی؟

جواب: د نکاح مقصد هم دا وي چې ښځه خاوند به یو ځای اوسېږي، ددې وجې د خاوند ښځې لره خپل ځان سره اوسول د عقل او فطرت دواړو غوښتنه ده، که چېرته ښځه دده سره اوسېدل نه غواړي نو ددې نه دي جدا والی اختیار کړي.^{۱۱}

د دویمې نکاح له وجې د لومړي حق نه ادا کول

سوال: زما د تره ښځه ډېره غریبه ده او خاوند یې دویم واده کړی دی، هغه خپلې لومړې ښځې ته څه نه ورکوي، ایا دا طریقه صحیح ده که غلطه؟

جواب: ستا د تره ښځې د حق ادا کول فرض دي، د کوم سړي چې دوه ښځې وي د هغه په ذمه د دواړو ښځو تر منځ انصاف لازم دی.^{۱۲}

د دوه ښځو تر منځ د برابري طریقه څه ده؟

سوال: د کوم سړي چې دوه ښځې وي، هغه د دواړو خرچې پوره کوي؛ نو آیا دواړو ته وخت هم برابر ورکول ضروري دي او د مسافري پرمهال د دواړو گرځول هم یو شان لازم دي؟

جواب: د کوم سړي چې دوه ښځې وي په هغه باندې په دریو شیانو کې دواړو لره برابرول واجب دي، یو دا چې: دواړو ته به برابره خرچه ورکوي، که چېرته یوې ته کم او بلې ته زیاته ورکوي؛ نو دی خیانت کوي، دویم دا چې: په شپې تېرولو کې به برابري کوي، که یوه شپه د یوې سره ځملي؛ نو دویمه شپه به د دویمې ښځې سره تېروي، البته دا جائز ده چې وار دي دوه-دوه درې-درې ورځې ولگوي، په هرحال څومره شپې چې د یوې سره تیري کړي، هغومره به د دویمې سره هم تیروي، دریم دا چې په سلوک او معاملاتو کې به هم دواړو کې

۱ [واذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها منه بما لا یخلعها به لقوله فلا جناح علیهما لیما اتدت به فاذا فعل ذلک وقع بالخلع تطلیقه بانه... الخ. (هدایة / ۲ / ۴۰۴ / باب الخلع)

۲ [والاصل فيه ان الزوج مأمور بالعدل فی القسمة بین النساء بالکتاب قال الله تعالى ولن تستطیعوا ان تعدلوا بین النساء ولو حرصتم فلا تمیلوا کل المیل معناه لن تستطیعوا العدل والتسوية فی الحجة فلا تمیلوا فی القسم... الخ. (البحر الرائق / ۳ / ۲۱۸).]

برابري کوي^{۱۱}، که د يوې سره يې ښه او د بلې سره يې بد سلوک وکړ: نو سرکاري مجرم به وي او په حديث کې راځي **عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: ((إذا كانت عند الرجل امرأتان فلم يعدل بينهما جاء يوم القيامة وشقه ساقط))** رواه الترمذي وابو داود والنسائي وابن ماجة والدارمي (مشکوٰۃ ص ۲۷۹)

ترجمه کوم سړی چې د دوه ښځو په منځ کې برابرې نه کوي هغه به د قيامت په ورځ د الله په دربار کې په داسې حالت کې وړاندې کېږي چې د هغه يو طرف به فالج وهلی وي او که خاوند چېرته په سفر ځي؛ نو يوه له ځان سره بوتلی شي، مگر د دواړو په منځ کې قرعه (پچه) اچول غوره دي^{۱۲}

که يوه ښځه د خپل حق نه تېره شي؛ نو برابري لازمه نه ده

سوال: د مسلمان لپاره د يوې نه زياتو ښځو کولو کې د ټولو سره يو شان رويه اختيارول فرض ده. لهدا يو سړی د يوې ښځې په شتون کې د دويمې سره نکاح کول غواړي او هغه په دې پوهيږي چې د دواړو سره برابري نه شي کولای؛ نو ځکه يوې ښځې ته طلاق ورکوي. په دې صورت کې که لومړۍ ښځه د برابرۍ د حقوقو څخه بهزاره شي او د خاوند سره اوسېدل غواړي؛ نو بيا هم په سړي باندې د دواړو ښځو په منځ کې يو شان سلوک فرض دی؟

جواب: هر کله چې ښځې خپل حق معاف کړي؛ نو برابري هم واجبه پاتې نه شوه، ددې باوجود تر کومه پورې چې ممکنه وي د عدل او انصاف رعايت دي وساتي^{۱۳}.

که د ښځې حقوق نه شي ادا کولی واده ناجائز دی

سوال: نن سبا زموږ په معاشره کې د واده نه مخکې د جنسي اړيکو ساتلو رواج جوړ شوی دی، يو ځوان د واده نه مخکې جنسي اړيکې ساتي، هغه ځوان په دې جنسي اړيکو کې تر

۱ [يجب.....ان يعدل ای ان لا يجوز.....في القسم بالتسوية في البيتوتة وفي الملبوس والماکول والصحة.....الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۳ / ۲۰۲ / باب القسم) ايضاً: يجب على الازواج للنساء العدل والتسوية بينهن فيما يملكنه والبيتوتة عندها للصحة والموانسة.....الخ. (عالمگیری/ ۱ / ۳۴۰ / الباب الحادی عشر في القسم)۔

۲ [.....ولا حق لمن في القسم حالة السفر فيسافر الزوج بمن شاء منهن والاولی ان يقرع بينهن فيسافر بمن خرجت قرعتها. (هداية/ ۲ / ۳۴۹ / باب القسم)۔

۳ [باب المرأة قُب يومها من زوجها لضررها وكيف يقسم ذلك.....عن عائشة ان سودة بنت زمعة هبت يومها لعائشة وكان النبي صلى الله عليه وسلم يقسم لعائشة بيومها ويوم سودة. (صحيح بخاری/ ۲ / ۷۸۴ / باب المرأة قُب يومها من زوجها...الخ. ولو تركت قسمها ای نوبتها لضررها صح(درمختار/ ۳ / ۲۰۶ / باب القسم)

دومره پورې وړاندې لار شي چې هغه بيا د واده کولو وړ هم پاتې نه شي او هم دغه راز د واده نه پس خپلې ښځې ته هيڅ حق نه شي ورکولی، ايا داسې سړی واده کولی شي؟

جواب: کوم سړی چې د ښځې حقوق نه شي ادا کولی د هغه لپاره خامخا يوه ښځه په زندان کې ساتل ناجائز دي، بلکې حرام او لويه گناه ده^[۱]، هغه ته پکار ده چې دا پاک لمنه ښځه په طلاق ورکولو له خانه فارغه کړي او که طلاق نه ورکوي؛ نو د کورنۍ درنو غړيو ته دي ووايي چې هغه دي طلاق ورکړي، که چېرته هغه په دې باندې هم ونه مني؛ نو نجلی په عدالت کې استغاثة کولی شي، عدالت دي خاوند ته د يو کال لپاره د علاج کولو مهلت ورکړي، که هغه په دې موده کې د ښځې د حق ادا کولو جوگه شي؛ نو صحيح ده، کنه نو عدالت دي په طلاق ورکولو مجبوره کړي، که چېرته هغه د عدالت په وينا هم طلاق نه ورکوي؛ نو عدالت دي خپله د نکاح د فسخې پرېکړه وکړي.^[۲]

[په کومو شيانو نکاح نه ماتيري؟]

که خاوند د ښځې حق نه اداکوي؛ نو نکاح

نه ماتيري؛ خو پکار ده چې طلاق ورکړي

سوال: زموږ خپلوان دي چې د شپږو کالو راهيسې د کومې ناروغۍ له وجې د خپلې ښځې حقوقو ته هيڅ توجه نه ورکوي، ځينې خپلوان وايي: چې د دوی نکاح ماته شوې ده، هغه ښځه د شرم او حيا له وجې څه نه وايي، لهدا ستاسو نه هيله ده چې ددې په باره کې د قرآن او سنتو په رڼا کې مونږ ته ليکل راکړئ چې آيا دوی اوس هم ښځه او خاوند دي؟

جواب: دې سره نکاح نه ماتيري، ليکن کوم سړی چې د ښځې حق نه شي ادا کولی؛ نو د هغه لپاره پاکه ښځه خامخا په زندان کې ساتل ظلم دی^[۳]، ددې وجې نه که دا ښځه ددې سړي نه آزادي غواړي؛ نو د ښځې د خاندان خلکو ته پکار دي چې د شريفو په واسطه د هغې خاوند ته ووايي چې هغه د ښځې حق نه شي ادا کولی؛ نو هغې ته طلاق ورکړه^[۴].

[۱] ويجب لوفات الامساك بالمعروف. وفي الشامية: كما لو كان خصياً او محبوباً او عنيماً او شكازاً... الخ. (شامي / ۳ / ۲۲۹ / كتاب الطلاق، ايضاً: هداية / ۲ / ۴۲۱ / باب العنين وغيره).

[۲] واذا كان الزوج عنيماً اجله الحاكم سنة فان وصل اليها فيها والا فرق بينهما اذا طلبت المراه ذلك..... وتلك الفرقة تطلقية بانه. (هداية / ۲ / ۴۲۰ / باب العنين وغيره).

[۳] ويجب لوفات الامساك بالمعروف كما لو كان خصياً او محبوباً او عنيماً او شكازاً. (شامي / ۳ / ۲۲۹ / كتاب الطلاق، ايضاً: هداية / ۲ / ۴۲۱ / باب العنين وغيره).

[۴] واذا كان الزوج عنيماً اجله الحاكم سنة فان وصل اليها فيها والا... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

که خاوند لېونی وي نکاح پرې نه ختمیږي

سوال: ما د یوې داسې عاقلې بالغې ښځې سره د نن نه تقریباً دېرش کاله مخکې په جائزه طریقه نکاح وکړه چې د هغې د لومړني خاوند هوش ختم شوی ؤ، هغه ښځه څوک نه لري، ددې وجې کله چې هغه سړی د لېوانیانو زندان ته واچول شو: نو ما ددې ښځې سره د شاهدانو په شتون کې نکاح وکړه، لیکن اوس دېرش کاله وروسته راته خلک پیغور راکوي چې ت غلطه نکاح کړې ده او هغه سړی چې لېونی ؤ، اوس خپل کور ته راغلی دی، تاسو د حدیث او فقهې په رڼا کې جواب راکړئ چې زما نکاح جائز وه که نه؟ ستاسو به ډېره مننه وي او سائل ته به د زړه سکون حاصل شي

جواب: د سړي په لېونتوب سره نکاح نه ماتېږي؛ خو که د ښځې په درخواست عدالت د نکاح د فسخه کولو پرېکړه وکړي؛ نو خاص شرائطو سره پرېکړه صحیح کېدی شي او ښځه عدت تېرولو سره دویم ځای نکاح کولی شي^{۱۱}، تاسو چې د لېونی د ښځې سره خپله کومه نکاح کړې وه هغه نکاح نه وه شوې، تاسو ته پکار وه چې سمدستي ترې جدا شئ او په دې غلط کار باندې دواړو ته توبه ویستل پکار دي، دا ښځه د لومړي خاوند په نکاح کې ده، دده نه طلاق اخیستلو او عدت تېرولو وروسته دویم ځای نکاح جائز ده.

په گناه سره نکاح نه ماتېږي

سوال: مونږ اوریدلي که یو سړی غزل واوري او خوند پرې واخلي؛ نو دده نکاح ماتېږي آیا دا خبره درسته ده؟

جواب: گناه سره نکاح نه ماتېږي، البته که څوک قطعي حرامو ته حلال ووايي؛ نو په دې سره هغه د اسلام نه خارجېږي^{۱۲} او د هغه نکاح هم ماتېږي.^{۱۳}

...بقیه د ترمخ] فرق بينهما اذا طلبت المرأة ذلك..... فاذا مضت المدة ولم يصل اليها تبين ان العجز باقاً اصلية ففات الامساك بالمعروف ووجب عليه التسريح بالاحسان... الخ (هداية / ۲ / ۴۲۱ / باب العنين وغيره)
 ۱ [اذا كان بالزوج جنون او برص او جذام فلا خيار لها كذا في الكافي قال محمد رحمه الله تعالى: ان كان الجنون حادثاً يوجله سنة كالعنة ثم يخر المرأة بعد الحول اذ لم يبرأ وان كان مطبقاً فهو كالجب وبه نأخذ. كذا في الحاوي القدسي. (الفتاوي عالمگیری ۱ / ۵۲۶) تفصيل دپاره اوگوری: الحيلة الناجزة ص ۵۱ تا ۵۹، طبع دارالاشاعت کراچی]

۲ [من اعتقد الحرام حلالاً..... فان كان دليلاً قطعياً كفر. (شامي / ۴ / ۲۲۳)۔

۳ [ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح واولاده اولاد الزنا وما فيه خلاف يومر بالاستغفار والتوبة وتجديد النكاح.... الخ. (الدر المختار مع الرد / ۴ / ۲۴۷ / كتاب الجهاد / باب المرتد)۔

آيا چاپ (اتن) کولو سره نکاح ماتيري؟

سوال: زموږ په علاقه کې دا خبره عامه ده که کومې واده شوې ښځې د چاپ په واده کې اتن وکړ؛ نو د هغې نکاح ماته شوه، حال دا چې واده د خپل خاندان د کوم هلک وي، که واقعي نکاح ماته شي؛ نو ښځې خاوند ته څه کول پکار دي؟

جواب: په واده کې اتن کولو سره نکاح نه ماتيري مگر دا کار خپله حرام دی^{۱۱} او د گناه باعث هم دی، ددې نه توبه ويستل پکار ده

ښځې ته خور ويلو سره نکاح نه ماتيري

سوال: که په غلطۍ يا ټوکې په ډول ښځې ته خور وويل شي د نکاح شرعي حکم يې څه دی؟

جواب: ښځې ته خور ويلو سره نکاح نه ماتيري، مگر داسې الفاظ ويل ناجائز دي.^{۱۲}

که ښځه خاوند ته ورور ووايي؛ نو نکاح نه ماتيري

سوال: يوه ورځ ما او ښځې مو خبرې کولې؛ نو زما ښځې په غلطۍ سره ماته ورور وويل، زموږ نکاح خوبه ماته شوې نه وي؟

جواب: دې سره نکاح نه ماتيري.^{۱۳}

اولاد سره خبرو کې ښځې ته مور ويل

سوال: د زياتره خلکو دا عادت دی چې کله زوی د خپل پلار نه دکوم شي غوښتنه کوي؛ نو پلار زوی ته ووايي: لاږ شه مور نه واخله، يا دا هم ويل کيږي چې: بجيه! خپلې مور ته لاږ شه، زويه! مور دې چېرته ده؟ حال دا چې ښځې ته په مور ويلو سره نکاح ماتيري؛ نو آيا داسې الفاظ ويل درست دي؟

جواب: په دې سره د بجي مور مراد وي، خپله مور نه وي مراد او ښځې ته مور ويل ناجائز دي، ليکن داسې ويلو سره نکاح نه ماتيري.^{۱۴}

۱ [وکره کل هو] ای کل لعب وعبث فالثلاثة بمعنى واحد كما في شرح التاويلات والاطلاق شامل لنفس الفعل، واستماعه كالرقص والسخرية... فانها كلها مكروهة، لانها زى الکفار. (رد المحتار / ۶ / ۳۹۵ / کتاب الحظر والاباحه)

۲ [فقد صرحوا بان قوله لزوجته يا اخية مكروه، وفيه حديث رواه ابوداؤد: ان رسول الله صلى الله عليه وسلم سمع رجلا يقول لامراته يا اخية فکره ذلك ونهى عنه. (شامی / ۳ / ۴۷۰ / باب الظهار).

۳ [ايضا].

۴ [پورتني حوالې وگورئ].

خپل ځان د بنځې پلار څرگندولو سره نکاح نه ماتیري

سوال: زید د حکومتی ځمکې د ترلاسه کولو لپاره خپله بنځه د هغې د حقیقي ماما کونډه وښوده، خپل ځان یې د بنځې پلار وښود، ځکه چې زید دومره مشر دی چې د بنځې پلار برېښي، دغه راز زید د حکومت نه د ځمکې د ترلاسه کولو وروسته ځمکه خرڅوي، اوس ددې پورتنیو خبرو وضاحت په لاندې ټکو کې غواړو

الف ایا په دې حالاتو کې د زید او خپلې بنځې نکاح پاتې شوه؟

ب ایا د نکاح د تازه کولو ضرورت شته؟

ج په دې غلطې طریقې سره حاصلې شوي روپیو استعمال جائز دی که ناجائز؟

د شرعي او فقهي نکتې سره د زید کړنه څرنگه ده؟

جواب: دا خو ښکاره خبره ده چې زید درواغ ویلي او داسې غلطې طریقې سره ترلاسه شوي روپی- ناجائز دي^{۱۱}، لیکن دده په دې کړنې سره نکاح نه ده ماته شوې.

بنځې ته په لور سره نارې کول

سوال: کوم سړی چې خپلې بنځې ته په قصده یا په هېره بیا- بیا لور ویلو سره نارې کوي؛ نو آیا نکاح یې ماتیري که پاتې کیږي؟

جواب: دې سره خو نکاح نه ماتیري؛ مگر ډېر بې خونده الفاظ یې ویلي دي، باید ځان د داسې بې ځایه الفاظو کارولو څخه وساتي.^{۱۲}

د ځینې سره په زنا باندې نکاح نه ماتیري

سوال: که چېرته کوم سړی د خپلې ځینې سره په قصده زنا کړې وي؛ نو په دې سره دده په نکاح باندې کوم اثر پرېوځي او که نه؟ که نکاح یې ماتیري؛ نو تازه کول یې څه حکم لري؟

جواب: د ځینې سره په زنا کولو باندې نکاح نه ماتیري.^{۱۳}

[۱] "ولا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل" (البقرة: ۱۸۸) قال الامام البغوی تحت هذه الآية: (بالباطل) بالحرām

یعنی بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها. (تفسير معالم التزیل / ۲ / ۵۰ / طبع حقانیه).

[۲] ویکره قوله انت امی ویا ابنتی ویا اختی ونحوه. (قوله ویکره الخ).....وینبغی ان یکون مکروهاً فقد صرحوا بان قوله لزوجه یا اخیه مکروه، وفيه حدیث رواه ابوداؤد ان رسول الله صلى الله علیه وسلم سمع رجلاً یقول لامراته یا اخیه فکره ذالک، وفی عنه (ردالمحتار مع الدر المختار / ۳ / ۴۷۰ / باب الظهار / طبع سعید)

[۳] وفي الخلاصة: وطی اخت امراته لا تحرم علیه امراته. (درمختار / ۳ / ۳۴ / فصل في المحرمات)۔

د نجلۍ د نکاح نه پس بل سړي سره زنا کول

سوال: که چېرته نجلۍ د نکاح وروسته د پردې سړي سره زنا وکړي: نو آیا ددې نکاح به پاتې وي؟

جواب: د ښځې د پردې سړي سره په زنا کولو خپله نکاح نه ماتېږي: نو ځکه یې نکاح پاتې ده.^{۱۱}

د ښځې شیدې خښلو سره حرمت نه ثابتېږي

سوال: یو سړي واده کړی، دوه بچي هم لري، که کوم وخت په جوش کې د راتلو پرمهال د خپلې ښځې سینې په خوله کې وروي، شیدې یې نه خښي یا دا چې شیدې له سره نه وي: نو ددې په اړه شرعي حکم څه دی؟ ایا دده نکاح باقي پاتې کیږي که نه؟ دې سړي ته دا هم نه ده معلومه چې ایا په دې سره نکاح کې څه فرق راځي او که نه؟ که نکاح کې څه فرق نه راځي: نو گناه کار شو او که نه؟ مهرباني وکړئ تفصیلي ځواب راکړئ!

جواب: د ښځې شیدې خښل حرام دي^{۱۲} مگر دې سره نکاح نه فسخه کیږي^{۱۳}، ځکه چې د شیدو له وجې کوم حرمت پیدا کیږي، د هغې لپاره شرط دا دی چې بچی شیدې د دوه نیم کالو په عمر کې دننه وڅښي، وروسته په خښل شویو شیدو سره حرمت نه پیدا کیږي.^{۱۴}

د زنا کارې ښځې په نکاح کې د شریکېدلو حکم

سوال: یوې نجلۍ زنا وکړه چې په هغې سره هغه حامله شوه، ددې معاملې علم صرف د هغې مور ته وشو، ددې مور ددې واده وکړ، حال دا چې نه د نجلۍ پلار خبر و او نه د هلک کورنۍ؛ مگر د واده نه پس هلک والا خبر شول، هغوی دا ښځه پرېښوده، د خلکو په وینا: په دې واده کې چې څوک شریک شوي دي، که هغه د هلک له طرفه وي او که د نجلۍ له طرفه، ددې ټولو

[۱] قوله: والمزني بها لا تحرم على زوجها فله وطؤها بلا استبراء عندهما. وقال محمد: لا احب له ان يطأها ما لم يستبرئها كما مر في فصل المحرمات. (شامي/ ۳/ ۵۲۷) قال في البحر: لو تزوج بامرأة الغير عالماً بذلك ودخل بها لا تجب العدة عليها حتى لا يحرم على الزوج وطؤها وبه يفتي لانه زنى والمزني بها لا تحرم على زوجها. (شامي/ ۳/ ۵۰)

[۲] ولم يبح الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمي والانتفاع به لغير ضرورة حرام على الصحيح. (درمختار/ ۳/ ۲۱۱) باب الرضاع، طبع ايج ايم سعيد.

[۳] مص رجل ثدى زوجته لم تحرم. (درمختار/ ۳/ ۲۲۵) باب الرضاع.

[۴] هو لغة وشرعاً مص من ثدى آدمية خرج بها الرجل والبهيمة في وقت مخصوص وذلك انه بعد المدة لا يستوى رضيعاً نص عليه في العناية وهو حولان. (شامي/ ۳/ ۲۰۹) باب الرضاع.

نکاح ماته شوه، هغوی دي خپله نکاح دوباره وکړي. آیا ددې ټولو نکاح ماته شوه؟

جواب: د کومې نجلی حمل چې د زنا وي. د حمل په حالت کې هم ددې نکاح صحیح ده؛ نو ځکه ددې په نکاح کې شریک کېدو سره د چا نکاح هم نه ماتېږي^(۱)

آیا ډیرې پسې خنډلو سره نکاح ماتېږي؟

سوال: آیا ډیرې پسې خنډ کولو سره نکاح ماتېږي؟

جواب: هو ډیره د اسلام شعار او د نبی کریم ﷺ سنت دی^(۲)، د نبی کریم ﷺ د سنتو او د اسلام د شعار پسې خنډل کفر دی، ددې وجې که په ښځه خاوند کې چا هم ډیرې پسې خنډلي وي هغه د ایمان نه خارج شو، د هغه نکاح ماته شوه^(۳)، په ده باندې لارمه ده چې ددې نه توبه وباسي او ایمان دي تازه کړي او نکاح دي دوباره وکړي^(۴).

د ښځې او خاوند په جدا اوسېدلو نکاح نه ماتېږي

سوال: زما ملگری اوه کاله راهیسې په بل هېواد کې اوسیږي او ښځه یې په پاکستان کې ده، یو کال شوی چې پاکستان ته راغلی؛ خو د خفگان له وجې یې د ښځې سره یې ملاقات نه

۱ [وصح نکاح حبلې من زنی لا حبلې من غیره ای الزنی لثبوت نسبه.... وان حرم وطؤها حتی تضع. (درمختار/ ۳ / ۴۸ / فصل فی المحرمات) وعلى هذا یخرج ما اذا تزوج امرأة حاملاً من الزنا انه یجوز فی قول ابی حنیفة ومحمد لکن لا یطوها حتی تضع. (البدائع الصنائع/ ۲ / ۲۶۹ / کتاب النکاح/ طبع ایچ ایم سعید)۔

۲ [عن ابی هريرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الفطرة خمس، او خمس من الفطرة..... وفي رواية: اغفوا اللخی..... قال النووی: ذکر جماعة غیر الخطابی قالوا: ومعناه انها من سنن الانبياء صلوات الله وسلامه علیهم، وقيل هی الدين. (شرح الكامل للنووی علی مسلم/ ۱ / ۱۲۸) وفي المرقاة (ج: ۴ / ۴۵۵) کتاب الترجل: الفطرة ای فطرة الاسلام خمس، قال القاضي وغيره فسرت الفطرة بالسنة القدیمة التي اختارها الانبياء واتفقت الشرائع.... الخ.۔

۳ [وفي الظهيرية من قال لفقیه اخذ شاربہ ما اعجب قبحاً او اشد قبحاً قص الشارب ولف طرف العمامة تحت الذقن یکفر لانه استخفاف بالعلماء وهو مستلزم باستخفاف انبياء بان العلماء ورثة الانبياء وقص الشارب من سنن الانبياء فتقبيحه کفر بلا اختلاف بين العلماء. (شرح فقه اکبر/ ۲۱۳ / طبع دهلي) قال: ولا اعتبار التعظيم المنافی للاستخفاف کفر الحنفية بالفاظ كثيرة، وافعال تصدر من التهتكين لدلائلها علی الاستخفاف بالدين كالصلاة بلا وضوء عمداً بل بالمواظبة علی ترک سنة استخفافاً بها بسبب انه فعلها النبي صلی الله علیه وسلم زیادة او استقباحها کمن استقبح من آخر جعل بعض العمامة تحت حلقه او احفاء شاربہ هـ. (شامی/ ۴ / ۲۲۲ / طبع سعید کراچی) هذا استهزاء بحکم الشرعی والاستهزاء بحکم من احکام الشرع کفر. (شرح فقه اکبر/ ۲۷)۔

۴ [ما یكون کفرأ اتفاقاً یبطل العمل والنکاح واولاده اولاد الزنا، وما فيه خلاف یومر بالاستغفار والتوبة وتجديد النکاح. (شامی/ ۴ / ۲۴۷ / باب المرتد/ طبع سعید)۔

دی کړی. تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې راته ځواب راکړئ چې د بنځې او خاوند نکاح فسخه ده او که نه؟

جواب: د بنځې او خاوند په جدا اوسېدو سره نکاح نه ماتېږي؛ نو ځکه که چېرته خاوند طلاق نه وي ورکړی؛ نو هغوی دواړه هم هغسې بنځه خاوند دي

زه کافریم ویلو سره په نکاح څه اثر وي؟

سوال: د ماسخوتن لمانځه نه واپس راغلم؛ نو څه گورم چې بنځه مې په بستره پرته وه، ما په دې خیال چې بنځه مې د ماسخوتن لمانځه نه پرته ویده شوې، په غوسه مې ورته وویل چې تا تر اوسه لمونځ نه دی کړی؟ حال دا چې هغه د مخکې نه په کومه خبره خفه پرته وه؛ نو ځکه هغې په غوسې ځواب راکړ چې زه کافره یم د دې مطلب دا راوځي چې زه څه کافره خونه یم په هر حال هغه وخت هغې لمونځ ونه کړ، سهار پاڅېده هغې خپله د سهار لمونځ وکړ او وې ویل چې په سختۍ کې د لمونځ دعوت ولې راکوې؟ سوال دا دی چې هغه په دې جملې سره کافره شوه او که نه؟ د نکاح تازه کولو ته ضرورت شته او که نه؟

جواب: زه کافره یم، که چېرته سوال وي، څنگه چې یې تا تشریح کړې ده، یعنې آیا زه کافره یم؟ مطلب دا چې هیڅکله نه؛ نو په دې صورت کې ایمان کې فرق نه راځي او نه د نکاح تازه کولو ضرورت شته او که په غوسه کې دا مطلب وي چې زه کافره یم او ته ماته د لمانځه وینا مه کوه؛ نو ایمان یې لاړ او نکاح به دوباره کوي.^{۱۱}

په دروغو ویلو دویم واده باندې څه اثر نه پرېوځي

سوال: فضل احمد غواړي دویمه نکاح وکړي؛ مگر لومړۍ بنځه اجازت نه ورکوي، هندې د فضل احمد بنځه ځان څرگنده کړه او په عدالت کې یې دا قرار وکړ چې: دا زما خاوند دی او زه ده ته د دویم واده اجازه ورکوم، اوس مطلب یې پوښتنه دا ده چې هنده خو په عدالت کې د فضل احمد د دروغو بنځه جوړه شوه، ایا هنده د خپلې لور نکاح د فضل احمد سره کولی شي او که نه؟ د هندې خپله نکاح هم پاتې شوه او که نه؟

جواب: هنده او فضل احمد په دروغو لویه گناه وکړه^{۱۲}، هغوی ته پکار دي چې ددې گناه نه

[۱] اذا اطلق الرجل كلمة الكفر عمداً لكنه لم يعتقد الكفر قال بعض اصحابنا لا يكفر، وقال بعضهم: يكفر، وهو الصحيح عندی، كذا في البحر الرائق. (علمگیری / ۲ / ۲۷۶) ما يكون كفراً اتفاقاً يبطل العمل والنكاح. (درمختار مع ردالمحتار / ۴ / ۲۴۷ / كتاب الجهاد / باب المرتد) —

[۲] عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب..... الخ. (مشکوٰۃ / ۱۷) لان عين الكذب حرام، قلت وهو الحق قال تعالى: ... [بقية حاشية به راروانه صفحه..]

توبه وباسي، مگر هغوی د دروغو ویلو له وجې په رښتیا ښځه او خاوند نه جوړیږي؛ نو ځکه د هندي د لور سره د فضل احمد نکاح جائز ده.

د ښځې په شیدو نکاح نه ماتیري: خو څښل یې حرام دي

سوال: د ورځپانې جنگ د جمعې ورځې مضمون کې ستا نه یو سوال شوی ؤ چې یو خاوند په بې خبرۍ کې د خپلې ښځې د شیدو نه چای جوړي کړې او ټولو وڅښلې: نو یو سړي فتوی ورکړه چې د ښځې خاوند نکاح ماته شوه، د هغې په ځواب کې تاسو وویل: چې د ښځې شیدو سره حرمت هغه وخت ثابتیږي چې ماشوم د دوه کالو په عمر کې دننه څښلي وي او ښځه رضاعي مور جوړیږي، لهذا ددې دواړو نکاح هم هغسې پاتې ده.

مونږ یوه بله لیکنه وکتل چې په هغې کې ستا د ځواب پورې یې ټوکی کړې وې، دا ذهنت ورکړل شوی چې تا د ښځې د شیدو د حلالېدو فتوی ورکړې ده او ددې څرخول اخیستل جائز دي او داسې نور...

جواب: دغه لیکنه کې چې کوم ذهنت ورکول شوی دی هغه غلط دی، د ښځې د شیدو استعمال د چا لپاره هم حلال نه دی، تر دې چې د شیدو څښلو د مودې نه پس خپل ماشوم ته هم ددې د مور شیدې ورکول حرامي دی^{۱۱}، ما چې کومه مسئله لیکلې وه هغه دا ده چې د ښځې شیدو څښلو سره ښځه ددې ماشوم مور جوړیږي او دې شیدو سره هم هغه رشته حرامیږي کومه چې په نسب سره حرامیږي، دا حرمت صرف د رضاعت په موده کې دننه ثابتیږي، که چېرته خدای مه کړه قصدا یا په غلطۍ سره د لوی عمر سړی د ښځې شیدې وڅښي؛ نو د رضاعت حکم نه ثابتیږي^{۱۲}، ځکه که چېرته په غلطۍ سره خاوند د خپلې ښځې شیدې وڅښي (څنگه چې د غلطۍ سره د څښلو سوال شوی ؤ) نو دې سره نکاح نه ماتیري، ددې دا مطلب نه دی چې د ښځې شیدې څښل حلال دي، دا زه نه گنم چې کوم هوښیار سړی زما د ځواب دا مطلب واخلي کوم چې ستا په لیکنه کې تېر شو، خلاصه دا چې د ښځې شیدې څښل حرام دي مگر دې سره نکاح نه ماتیري^{۱۳}.

...بقیه د ترمخ] قتل الخراصون، وقال عليه الصلاة والسلام: الكذب مع الفجور وهما في النار. (شامی/ ۴۲۷/۶ باب الاستبراء وغيره/ فصل في البيع)۔

۱] ولم يبع الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمي والانتفاع به لغير ضرورة حرام على الصحيح، شرح الوهبانية. (درمختار/ ۳/ ۲۱۱/ باب الرضاع/ طبع سعيد)۔

۲] (هو) لغة وشرعاً (مص من ثدى آدمية) خرج بها الرجل والبهيمة في وقت مخصوص وذلك انه بعد المدة لا يسمى رضيعاً نص عليه في العناية وهو حولان. (شامی/ ۳/ ۲۰۹/ باب الرضاع)۔

۳] مص رجل ثدى زوجته لم تحرم. (درمختار/ ۳/ ۲۲۵) ايضاً: ولم يبع... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

په پس خوردي خورلو سره نکاح نه ماتیري

سوال: د یوې مور شیدې څښلونکي ته خو په شیدو کې شریک وایي، لیکن دلته ځینې خلکو نه دا هم اوریدل کیږي چې بنځه خاوند په یوه پیاله کې د یو بل پس خورده شیدې وڅښي؛ نو نکاح یې ماتیري، آیا هلک او نجلی شیدو کې شریک خور ورور جوړیږي؟

جواب: د کومو شیدو څښلو سره چې نکاح حرامیږي هغه که ماشوم د دوه کالو په عمر کې دننه وڅښي، د لوی عمر سره په منځ کې حرمت نه ثابتیږي^(۱)؛ نو ځکه د عوامو دا خیال بالکل غلط دی چې د بنځې خاوند د یو بل پس خورده خورلو یا څښلو سره نکاح ماتیري.

د بنځې او خاوند درې څلور میاشتي لري والي له وجې نکاح نه فاسدیږي

سوال: د یوې نجلی نکاح په اوه کلنۍ کې شوې وه، اوس ددې د نکاح شپاړس کاله تېر شوي دي، د نجلی د بالغېدو اته نهه کاله وشو، نجلی تر اوسه د خپل خاوند کور ته نه ده تللې، د ځینې کورني مشکلاتو له امله خفګان منځ ته راغلی چې د کلي مشرانو د نجلی مور او پلار سره خوشحاله کړه او وې ویل: چې نجلی د هلک سره د هغې خسرګنۍ ته ولېږي! کله چې به یې نجلی تیاره کړه؛ نو هلک او د هلک پلار به نجلی پرېښوده او لاړو به، دا کیسه درې ځله تکرار شوه تر دې چې اوس نجلی د تلو نه انکار کوي، د نجلی کور والو د دوه نورو مشرانو په ذریعه امر وکړ چې د هلک په کورنۍ یې هیڅ اغېزه ونه کړه، مونږ د ډېرو ملایانو نه معلومات وکړه چې په هغې باندې ځینو ویل: که چېرته بنځه او خاوند درې یا څلور میاشتي ملاو نه شي نو نکاح یې فاسدیږي.

جواب: د بنځې او خاوند درې څلور میاشتي جدا اوسېدو سره نکاح نه فسخه کیږي، ترڅو پورې چې یې طلاق نه وي ورکړی، ستا په مسئله کې چې کله هلک او نجلی دواړه د کور د ابادۍ لپاره تیار نه دي؛ نو په هلک باندې فرض دي چې هغه دا په طلاق ورکولو سره جدا کړي، دا غریبه بې وجې په نکاح کې ساتل ناجائز او ګناه ده^(۲)، او د کلي مشرانو ته هم پکار دي چې هلک په طلاق ورکولو مجبور کړي.

...بقیه د ترمخ] الارضاع بعد مدته لانه جزء آدمی والانتفاع به لغیر ضرورة حرام علی الصحيح، شرح الوهبانية. (درمختار / ۳ / ۲۱۱ / باب الرضاع).

۱ [ایضاً].

۲ [ويجب لوفات الامساك بالمعروف. الدرالمختار / ۳ / ۲۲۹ / كتاب الطلاق] ايضاً: قال تعالى: "فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة" (النساء: ۱۲۹).

د بنځې خاوند په جدا اوسیدو سره نکاح نه ماتیري تر څو پورې چې خاوند طلاق نه وي ورکړی

سوال: د نکاح ماتېدلو صورتونه کوم-کوم دي؟ آیا په هغه صورتونو کې دا هم شامل دي چې بنځه د خاوند نه تر اوږدې مودې پورې (څلور پنځه کاله) یا د دېنه هم زیات جدا والی اخیست کړي، د خاوند د راضي کولو باوجود د هغه کور ته رانه شي، خاوند د دې پالنه هم نه کوي او په دې دوران کې د خط رابطه هم نه وي؛ نو آیا نکاح به ختمیږي؟ که نکاح به اوس هم په خپل حال پاتې وي؟

جواب: که چېرته خاوند طلاق نه وي ورکړی؛ نو د بنځې خاوند په جدا اوسېدلو سره نکاح نه ختمیږي.

څلور کاله د خاوند لیرې اوسېدو له وجې نکاح نه ده ماته شوې

سوال: زما د مشر ورور د مسافري تقریباً څلور کاله تېر شو چې د هغې په وجه مونږ پوره خفه ؤ، په داسې حال کې چې ورېندار مې د څلورو کالو راهیسې د مور په کور کې ده. آیا په دې څلورو کالو کې نکاح ماته شوه؟ او آیا زما ورېندار دویمه نکاح کولی شي؟

جواب: دې سره نکاح نه ماتیري، نه ستا ورېندار دویم ځای نکاح کولی شي، ددې تدبیر دا دی چې بنځه دي مسلمان عدالت ته رجوع وکړي، د خپلې نکاح او خاوند د ورکېدو شاهدې دي ورکړي، عدالت دي دې ته تر څلورو کالو پورې د انتظار کولو وخت ورکړي، په دې موده کې دي عدالت ددې د خاوند تلاش وکړي، که چېرته په دې موده کې ددې د خاوند څه پته ونه لگیږي؛ نو عدالت دي ددې د خاوند د مرگ پرېکړه وکړي، ددې پرېکړې نه پس دي بنځه د خپل خاوند د مرگ عدت (۱۳۰ ورځې) تیري کړي، عدت ختمیدو نه پس بنځه دویم ځای نکاح کولی شي.

نوت: که عدالت محسوس کړي چې څلور کاله نور د انتظار کولو ضرورت نشته؛ نو ددې نه کمه موده هم ټاکلی شي، په هر حال تر څو چې عدالت ددې د خاوند د مرگ پرېکړه نه وي کړې، ددې پرېکړې نه پس هم بنځه ۱۳۰ ورځې عدت تېرولو وروسته دویم ځای نکاح نه شي کولی.^(۱)

[۱] ولا يفرق بينه وبينها ولو بعد مضي اربع سنين خلافاً لمالك فان عنده تعدد زوجة المفقود عدة الوفاة بعد مضي اربع سنين. (شامي ۴/۲۹۵) تفصيل دپاره اوگوري: الحيلة الناجزة للحيلة العاجزة، ص ۵۹، طبع دارالاشاعت کراچی

خاوند ته ورور ویلو سره نکاح نه ماتیري

سوال: کومه واده شوې نجلۍ چې دهغې دوه بچي هم وي، د خپل خاوند ټول خندان پېژندلو سره هم که چېرته هغه ته ورور ووايي او دا ووايي چې زه طلاق غواړم، ده سره زما هیڅ رسته نشته؛ نو آیا نکاح باقي پاتې کیږي؟ حال دا چې نجلۍ په یو صورت هم د خپلې خسرګنۍ کره د تللو لپاره تیاره نه ده.

جواب: د نجلۍ په دې الفاظو سره خو طلاق نه واقع کیږي^{۱۱}، تر څو چې خاوند دې ته طلاق ور نه کړي او که چېرته هغه د خپل خاوند کره تلل نه غواړي؛ نو خلع کولی شي.^{۱۲}

د بل ښځه یې خپله ښکاره کړه نو په نکاح یې څه اثر نه پرېږوي

سوال: منظور او سلیم په خپل منع کې ملګري دي، دواړه په سعودي عرب کې د ډېر وخت راهیسې اوسېږي، د منظور د ښځې اقامه (د اوسېدو اجازه) نشته، د سلیم ښځه اقامه (اجازه) لري، سلیم خپله ښځه مکې مکرمې ته د عمرې لپاره بوتلل غواړي، په لاره کې د پولیسو د پوستې (چوکۍ) له وجې منظور خپل ملګري سلیم ته لار چې وروره! ستا د ښځې اقامه شته، لهدا تاسو زه او زما ښځه د عمرې لپاره له ځانه سره بوځئ! سلیم، منظور او د هغه ښځې په خپل موټر کې مکې مکرمې ته بوځي، په لاره کې چې کله پوستې ته نژدې شو؛ نو منظور خپلې ښځې ته د احرام په حالت کې د پردې حکم کوي، پولیس د منظور د ښځې په اړه وایي چې: ددې اقامه څه شوه؟ سلیم د پوستې تیرېدلو لپاره دا الفاظ وویل چې دا زما ښځه ده، اوس د مسئلې پوښتنه دا ده چې په اصل کې خو ښځه د منظور وه اوس د منظور د ښځې شرعي حکم څه دی او د احرام په حالت کې چې د پردې کوم حکم ورکړل شوی دی، په دې باندې به دم واجب وي او که نه؟

جواب: په دې سره خو په نکاح باندې څه اثر نه پرېږوي، البته د دروغو ګناه یې شته او هغه هم د احرام په حالت کې^{۱۳}، د احرام په حالت کې ښځې ته په مخ باندې نقاب اچول ناجائز دي؛ مګر پرده ضروري ده، د نامحرمو سړو نه جامو سره یا په بل شي سره په داسې طریقه پرده کول

۱ [ان الطلاق لا یكون من النساء. (الدرا المختار مع رد المختار / ۳ / ۱۹۰ / باب نکاح الکافر).]

۲ [و فی القهستانی عن شرح الطحاوی: السنة اذا وقع بین الزوجین اختلاف ان یجتمع اهلهم ل یصلحوا بینهما، فان لم یصلحوا جاز الطلاق والخلع. (شامی / ۳ / ۴۴۱ / باب الخلع).]

۳ [ان عین الکذب حرام، قلت وهو الحق قال تعالی: قتل الخراصون، وقال علیه الصلاة والسلام: الکذب مع الفجور وهما فی النار. (شامی / ۶ / ۴۲۷ / باب الاستبراء وغیره / فصل فی البیع).]

چې جامه مخ سره ونه لگېږي^{۱۱} او که چېرته ښځې د احرام په حالت کې د لږ وخت لپاره مخ پټ کړ: نو په دې باندې صدقه لازميږي^{۱۲}

د شلو کالو راهیسې د ښځې حقوق نه ادا

کولوسره نکاح باندې څه اثر نه کيږي

سوال: زما یوه ښځه په هندوستان کې ده. حال دا چې زه په پاکستان کې اوسېږم او په تېر شوي شل کالو کې ما د ښځې حقوق نه دي ادا کړي، اوس زما ښځه پاکستان ته راځي، آیا مونږ اوس هم ښځه او خاوند یو؟

جواب: که ت هغې ته طلاق نه وي ورکړی؛ نو نکاح پاتې ده، د دوباره نکاح کولو هیڅ اړتیا نشته

خاوند ته د ښځې دا وینا: ته می له سپي زیات بد راځي

سوال: که چېرته ښځه خاوند ته ووايي: چې ته په ما باندې د سپي نه هم زیات بد لگېږي؛ نو په نکاح کې څه فرق راځي او که نه؟

جواب: د ښځې په داسې الفاظو نکاح نه ماتېږي؛ خو هغه گناه گاره شوه، داسې الفاظو نه توبه ویستل پکار ده.^{۱۳}

په شلو ماشوما نو پیدا کېدو سره نکاح نه ماتېږي

سوال: زموږ خواته د ځینو ښځو وینا ده: که چېرته د کومې ښځې شل ماشومان پیدا شي؛ نو د دې د خپل خاوند سره نکاح ماتېږي، آیا دا شرعي مسئله ده؟ زه زیاتره وخت داسې خبرې اورم؛ خو دا چې په شرعي مسئلو کې مهارت نه لرم؛ نو له چا سره پرې زیات بحث نه کوم.

جواب: دا د ښځو بې بنسټه خبرې دي، هیڅ اعتبار نه لري.^{۱۴}

وړې لور ته لاس لکولوسره حرمت نه ثابتېږي

سوال: یو سړی د خپلې ښځې سره ویده ؤ چې هغه خپل لاس د ښځې د نامه لاندې ایښی ؤ،

[۱] اما لا تغطي وجهها اجماعاً اه ای وانما تستتر وجهها عن الاجانب باسداًل شيء متجاف لا یمس الوجه.... الخ. (شامی / ۲ / ۴۸۸ / کتاب الحج، مطلب فیما یحرم بالا حرام وما لا یحرم).

[۲] لكن فی تغطية کل الوجه او الراس یوماً او لیلة دم والربع منهما کالکل ولی الاقل من یوم او من الربع صدقة.... الخ. (شامی / ۲ / ۴۸۸ / کتاب الحج، مطلب فیما یحرم بالا حرام وما لا یحرم).

[۳] عن عبدالله قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: سباب المسلم فسق.... الخ. (بخاری / ۲ / ۸۹۳).

[۴] فتاویٰ دارالعلوم دیوبند مدلل، کتاب الطلاق / ۱۰ / ۱۲۵).

په همدې حالت کې ورته خوب راغلو او د شپې په وخت کې ښځه پاڅېده، په بل کټ باندې ویده شوه، په همدې مهال دده وږه لور چې عمر يې درې څلور کاله دی هغه راغله او د خپل پلار سره ویده شوه؛ نو هغه په لور د نامه لاندې لاس راغلو؛ خو دا چې زر پوه شو؛ نو خپل لاس يې نور لرې کړ؛ خو ډېر شرمندې شو په دې باندې ښځه حرامه ده او که حلاله؟

جواب: درې څلور کالو لور ته لاس لگولو سره حرمت نه ثابتېږي، ځکه چې په دې باندې خو اتفاق دی چې پنځو کالو پورې ماشومې ته په شهوت سره لاس لگولو حرمت نه ثابتېږي او په دې هم اتفاق دی چې نهه کاله يا ددېنه زيات عمر والا نجلۍ ته شهوت سره لاس لگولو سره حرمت ثابتېږي، د پنځو کالو نه تر نهو کالو پورې د ماشومې په باره کې اختلاف دی، مگر زيات صحيح قول دا دی چې حرمت نه ثابتېږي. (کذا فی البحر)^(۱)

د حرمت مصاهرت لپاره د خوند (شهوت) اندازه

سوال: د دين عالمان د دې مسئلې په اړه څه وايي چې کله يو سړی يوې ښځې ته په خوند لاس وروړي؛ خو هغه مخکې په خوند کې نه وي، بيا هغه د يو عالم نه پوښتنه وکړه، هغه ورته وويل: که چيرې مخکې خوند (شهوت) وي؛ نو د شهوت زياتېدل شرط دي، هغه کس ورته وويل: چې زه به هغه مذهب غوره کړم چې په هغې کې حرمت مصاهرت د گوتې وړو په وجه نه ثابتېږي، تقريباً يو کال تېر شو؛ نو هغه کس په هدايه ثاني او شرح وقايه کې خپله په واضح ډول وکتل چې هغه شهوت معتبر دی د کوم په وجه چې د تشو متيازو آله (ذکر) په خوند کې راشي، که چيرې ذکر د مخکې نه په خوند کې وي؛ نو د گوتې وړلو په وجه انتشار زيات شو، اوس هغه غور وکړ چې گوتو وړلو په وجه انتشار زيات شوی او که نه؟ نو د هغه شک شو او مخکې يې کنزالدقائق کې صرف دومره وکتل چې شهوت سره گوتې وړلو په وجه حرمت مصاهرت ثابتېږي، دا ورته نه وه معلومه چې شهوت سره د گوتو وړلو تعريف څه دی؟

زما په ذهن کې صرف دا ؤ چې د شهوت گوتې وړل صرف هغه دي، د کومې په وجه چې مذي وځي، بيا مي د يو عالم نه پوښتنه وکړه: که چيرې مخکې شهوت موجود وي؟ نو هغه وويل: که بيا شهوت زيات شي؛ نو اوس د هدايه ثاني لوستلو وروسته معلومه شوه چې د شهوت په وجه د گوتو وړلو تعريف دا دی او د دې تعريف معلومېدو نه پس چې اوس غور کوم؛ نو شک پيدا کيږي، اوس د دې شک اعتبار وکړم او که نه؟

[۱] قال في المعراج: بنت خمس لا تكون مشتهاة اتفاقاً، وبنت تسع فصاعداً مشتهاة اتفاقاً، وفيما بين الخمس والتسع اختلاف الرواية والمشاخ، والاصح انها لا تثبت الحرمة. (البحر الرائق/ كتاب النكاح/ ۳/ ۱۰۶/ طبع بيروت)

ايا په دې صورت کې واده کول جائز دي او که نه، عالمانو رانه دا پوښتنه هم ونه کړه چې تاته د شهوت په وجه د گوتو وړو تعريف معلوم دی؟ او اوس چې غور کوم نو شک مې پيدا کيږي

سوال: ۲ که چيرې د شک اعتبار وکړي شي؛ نو هغه د ښځې نه څنگه پوښتنه وکړي چې د هغې شهوت پيدا شوی و او که نه؟ د ښځې د شهوت اعتبار به وي او که نه؟

سوال: ۳ که په بل مذهب باندې عمل وکړي؛ نو ايا دا صحيح دي او که نه؟ حال دا چې ټول مذهبونه حق دي، بايد کومه لار اختيار کړو؟

جواب: ۱ "دع ما یريبک الی ما لا یريبک" (۱)

د نبي کریم ﷺ حديث دی:

کله چې د شهوت په وجود باندې يقين دی او د شهوت زياتولو کې شک وي؛ نو د حلال او حرام په منځ کې شک شو، شکي شی پرېښودل هم هغه شان واجب دی لکه څرنگه چې حرام دی. (۲)

ددې نه پرته غوره دا ده چې د آلې انتشار به هم د وړو گوتو په وجه شوی وي او د وړو گوتو په وجه زياتی هم امکان لري، په ديکېنې به د حرمت فتوی وي.

جواب: ۲: څلور واړه مذهبونه حق دي؛ خو د نفس د خواهش په وجه د يو مذهب لپاره بل

مذهب پرېښودل حرام دي (۳)، دې باندې د مذهبونو امامان متفق دي، په دې صورت کې د مذهب بدلولو اجازه نشته. هذا ما ظهر لي والله أعلم بالصواب!

[۱] مشکوٰۃ/ ۲۴۲/ باب الکسب وطلب الحلال، طبع قديمی۔

[۲] اذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام. الاشباه والنظائر/ ۱/ ۱۴۴/ طبع ادارة القرآن۔

[۳] اما التقال غیره من غیر دلیل بل لما یرغب من عرض الدنيا وشهواتها فهو المذموم الآثم المستوجب للتأديب والتعزیر لارتکابه المنکر فی الدین واستخفافه بدينه ومذهبه. (رد المحتار/ ۴/ ۸۰/ باب التعزیر)۔

[د واده مسئلې]

د کورنۍ د لرې اوسېدلو موده

سوال: مونږ دلته د يو کال راهيسې په پردي هېواد کې اوسيږو، اسلام راته د ښځې نه لرې اوسېدلو لپاره څومره موده اجازه راکوي؟

جواب: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د مجاهدينو لپاره دا حکم کړی ؤ چې هغوی دي د څلورو مياشتو نه زياته مسافري نه کوي، کوم خلک چې د گټې لپاره بهر هېوادونو ته لاړ شي او ځوانانې ښځې شاته پرېږدي، هغوی ډيره بې انصافي کوي، بيا ځينې خلک خو د ظلم دپاسه ظلم دا کوي چې خپلو ښځو ته حکم کوي چې د دوی د مور- پلار او وروڼو خويندو خدمت به کوي. هغه بې چاره گانې په عذاب کې اخته کړي، د خاوند جدایي او د هغه د کورنۍ بې عزته رويه او ځينې دا ظلم هم کوي چې بهر هېواد ته رسېدو سره سمدستي هلته بل واده وکړي، ددې نتيجه بيا دا وي چې ځينې وخت کور خراب شي، که چېرته دا بې ژبه ښځه هم داسې دلته پرېښودل ؤ؛ نو دې سره د نکاح کولو څه ضرورت ؤ؟^(۱)

د نجلی د نکاح لپاره د پیسو غوښتونکو مورپلار شرعي حکم

سوال: د شریعت حکم څه دی چې مور- پلار د نجلی د نکاح لپاره د هلک نه پیسې غواړي؟ څنگه چې د پاکستان په ځینو برخو کې داسې رواج دی.

جواب: که چېرته د نجلی مور- پلار غریب وي او په نکاح کې د مرستې په لپاره د هلک له کورنۍ څه مرسته وغواړي؛ نو هیڅ خبره نشته، کله نو نکاح کې صرف مهر اخیستل جائز دي، ددې نه علاوه هر ډول روپی اخیستل درست نه دي^(۲) او د مهر یا زېوراتو وغیره اخیستل نه اخیستل هم د ښځې خوښه وي^(۳) مورپلار یې د وصولی حق نه لري، تر څو پورې چې نجلی مور- پلار ته هبه کړې نه وي^(۴)، باقي د مور- پلار لپاره د نجلی په سر رشوت اخیستل د

[۱] ان عمر رضى الله عنه لما سمع في الليل امرأة تقول: فوالله لو لا الله لخشى عواقبه، ترحزح من هذا السرير جوانيه. فسأل عنها، فاذا زوجها في الجهاد، فسأل بنته حفصة رضى الله عنها: كم تصبر المرأة عن الرجل؟ فقلت: اربعة اشهر! فامر امراء الاجناد ان لا يتخلف المتزوج عن اهله اكثر منها. (شامی / ۳ / ۲۰۳ / باب القسم)

[۲] اخذ اهل المرأة شيئاً عند التسليم للزوج ان يسترده لانه رشوة اى بان الجا ان يسلمها اخوها او نحوه حق ياخذ شيئاً. (رد المختار مع الدر المختار / كتاب النكاح، قبيل مطلب في دعوى الاب ان الجهاز عارية / ۱۵۶ / ۳)

[۳] لان المهر حقها. (هداية / ۲ / ۳۲۵) ايضاً: المختار للفتوى ان يحكم بكون الجهاز ملكاً لا عارية. (شامی / ۱۵۷ / ۳ باب المهر، مطلب في دعوى الاب ان الجهاز عارية).

[۴] عن ابي صالح قال: كان الرجل اذا زوج ابنته اخذ صداقها دونها... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

شریعت په رڼا کې ثابت نه دي

د نجلۍ والونه د زلمي د جاموپه نوم پیسې اخیستل

سوال: د ځینو خلکو په واده کې یو رسم دی چې هلک والا به د نجلۍ کورنۍ ته د زلمي د جاموپه نوم دوه - څلور زره یا لس - شل زره روپۍ نغدې اخلي، ددې شرعي حکم څه دی؟ ما اوریدلي دي چې حرام دي

جواب: شریعت د نکاح ټوله خرچه د خاوند په ذمه لارمه کړې ده^(۱)، نجلۍ یا نجلۍ والو باندې د خاوند لپاره هیڅ شی هم لازم نه دي، که چېرته څوک په خپله خوښه تحفه یو بل ته ورکوي؛ نو ددې نه یې منع نه ده کړې، تاسو چې د کومو روپو ذکر کړی هغه تحفه نه ده، بلکې په واده کې شرط دی؛ نو ځکه ددې په ناجائز کېدو کې هیڅ شک نشته^(۲)، داسې غیر شرعي رواجونه په مختلفو معاشرو کې بېل-بېل دي، مسلمانانو ته پکار دي چې دا ټول غیر شرعي رواجونه ختم کړي.

یو ناوړه رواج

سوال: د واده په پروگرام کې چې کومه ډوډۍ خلکو ته ورکول کیږي هغې ته ولیمه ویل کیږي، ځینې خلک خو ډیرې ورځې پس ولیمه کوي او د هغې ډوډۍ نه پس هغوی د خوراک کونکو نه څه پیسې اخلي، پنځوس یا سل روپۍ د خپل وس مطابق، یا چې څومره یې ورکړي وي هغومره یا د هغې نه ډیرې ترې اخلي، داسې ناوړه رواج په دې نیت اخیستل چې زما بیا دده په واده کې د سلو په ځای یو نیم سل دي او ورکونکی یې هم په دې نیت ورکوي چې ماته به بیا ددې نه ډیرې پیسې ملاوړېږي؛ نو آیا په دې نیت دغه روپۍ اخیستل او ورکول جائز دي او که چیرې د اخیستلو نیت نه وي، صرف ددې لپاره یې ورکړي چې خپلوانو سره تعلق ختم نه شي یا گاونډیان یې بد ونه گڼي او د نه اخیستلو په نیت څه پیسې ورکړي چې واده کې برخه واخلي؛ نو آیا دې طریقې سره خوراک کونکي باندې گناه شته؟ حال دا چې د هغه د واپس اخیستلو هیڅ نیت نه وي.

...بقیه د ترمخ [فیهام الله عن ذلك ونزل: واتوا النساء صدقتهن لمحلة، رواه ابن ابی حاتم وابن جریر.

(تفسیر ابن کثیر/ ۲/ ۱۹۱/ سورة النساء/ طبع رشیدیہ کوئٹہ).

۱ [ونفقة الغير تجب على الغير باسباب ثلاثة: زوجية..... فتجب للزوجة بنكاح صحيح..... على زوجها لانها جزء الاحتباس. (الدرالمختار مع ردالمختار/ ۳/ ۵۷۲/ باب النفقة).

۲ [ولو اخذ اهل المرأة شيئاً عند التسليم، فللزوجة ان يسترده لانه رشوة. (فتاوى عالمگیری، الفصل السادس عشر في جهاز البنت/ ۱/ ۳۷۱، ايضاً: ردالمختار، باب المهر/ ۳/ ۵۱۶).

جواب: د ښځې او خاوند د کوروالي کولو وروسته په سبا سهار د خپل وس مطابق ولیمه سنت ده^[۱]. دغه یاد رواج بد ډېر بد رواج دی، په دیکښې ډیرې بدی دي. په دې وجه د واپس اخیستو په نیت بیخي نه دي ورکول پکار، څه چې ورکول غواړئ، د هدیه په نیت یې ورکړئ، د واپس نیت او طمع ساتل نه دي پکار.

واده کې د هندوانو رواجونه لمانځل ناجائز دي

سوال: د ډیرې زمانې راهیسې په واده کې یو نه، بلکې په سوونو د هندوانو رواجونه لمانځل کیږي، په دغه رواجونو کې یو رواج دا هم دی چې نجلی-والو ته سره له معلوماتو چې سړي ته سره زر اچول حرام دی، واده کې گوتمه هلک ته ورکړي او زلمي ته هغه گوتمه اچول ضروري وي، ځکه چې د سړي د لاس په گوتمه کې صرف د سپینو زرو گوتمه ددې خبرې نښه ګڼل کیږي چې ددې سړي کوزده شوې ده او د واده نه پس ددې ښودنې لپاره چې اوس یې واده هم شوی دی، زلمي د سرو گوتمه اچوي، ددې نه علاوه د زلمي په لاسونو باندې نکريزي هم لګوي. مونږ ته ځینې خلک دا وايي: چې په خوشحالی کې هر څه جائز دي، آیا رښتیا هم په خوشحالی کې هر څه جائز وي؟

جواب: واده کې دا د هندوانو رواجونه لمانځل ناجائز دي، بلکې د ډېرو ګناهونو مجموعه ده^[۲]، او دا چې په خوشحالی کې هر څه جائز دي دا نظریه خو ډېره جاهلانه ده، قطعي حرام حلالول او جائز ویلو سره د کفر وېره ده^[۳]، ګویا شیطان صرف زموږ په ګناه ګاره کېدو باندې راضي نه دی، بلکې د هغه خواش دا دی چې مسلمان ګناه، ګناه ونه ګڼي، د دین حلال او حرام، حرام ونه ګڼي، ددې لپاره چې صرف ګناه ګار نه، بلکې کافر تر دنیا تېر شي، سړي ته سره زر اچول او نکريزي لګول نه په خوشحالی کې جائز دي او نه په غم کې^[۴]، مونږ خلک په

[۱] اتخذ ولیمه قال ابن الملک تمسک بظاهر من ذهب الی ایجابها والاكثر علی ان الامر للندب قيل انها تكون بعد الدخول وقيل عند العقد وقيل عندهما واستحب اصحاب مالک ان تكون سبعة ايام والمختار انه علی قدر حال الزوج. (مرقاة/ ۳/ ۴۵۰/ باب الولیمة).

[۲] قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من تشبه بقوم فهو منهم. (مشکوٰۃ/ ۳۷۵) وعن عمر بن شعيب عن ابيه عن جده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ليس منا من تشبه بغيرنا..... الخ. (مشکوٰۃ/ ۳۴۰) تفصيل دپاره او ګورئ: بهشتی زیور- حصه ششم- بیا ه کی رسمون کا بیان، ص: ۲۰، ۲۲۹-.

[۳] فی البحر ان من اعتقد الحرام حلالاً فان كان حراماً لغيره کمال الغير لا یکفر وان كان لعينه فان كان دليلاً قطعياً کفر والا فلا وقيل التفصيل فی العالم، اما الجاهل فلا یفرق بین الحرام لعينه ولغيره وانما الفرق فی حقه ان ماکان قطعياً کفر به والا فلا..... الخ. (ردا مختار/ ۴/ ۲۲۳/ باب المرتد).

[۴] عن ابی هريرة عن النبی صلى الله عليه وسلم انه فی عن خاتم الذهب... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

واده کې د الله تعالی ډیر حکمونه په جرات ماتوو، د همدې نتیجه ده چې داسې واده اخر هم د کور د خرابېدو لامل وگرځي

په واده کې ښځې ته پگړۍ (سهر) تړل

سوال: خو ورځې مخکې تاسو د یو سوال په ځواب کې لیکلي و چې په واده کې ښځې ته پگړۍ تړل (سهر) چې د هندوانو یو رواج دی او په ودونو کې پلۍ کیږي، کیږي. د یو صاحب وینا ده چې دا له کوم ځایه شرک شو؟ شرک خو د الله تعالی په ذات او صفاتو کې څوک شریکولو ته وايي، هغه فتوی یې لیکلې راوړه چې په کومه کې دا ثابت شوي و چې دا یو ملکي دود او کلتور دی، فتوی ستاسو په خدمت کې درولېږل شوه، همدا راز د هغوی وینا ده کوم کار چې هندوان کوي که هغه چېرته رواج وي؛ نو هغوی خو ځان ته مخې ته ډوډۍ ږدي او خوري یې؛ نو آیا ځان ته مخې ته ډوډۍ ایښودل هم د هندوانو رواج شو؟ نبي کریم ﷺ فرمایلي چې: مه درېږئ، لکه څنگه چې هندوان درېږي؛ نو آیا دریدل د هندوانو رواج شو؟ د ښځې پگړۍ تړل هغه وخت د هندوانو رواج دی چې هغه د هندوانو د تقلید په نیت پلۍ شي، نه دا چې دخپل هېواد دود او کلتور وگڼل شي، تاسو ته مو ددې په اړه د دویمې ډلې فتوی ایښې او ځواب یې مونږ ته راولېږئ!

جواب: تاسو چې د مولانا صاحب کومه فتوی رالېږلې، په هغې کې دا وینا ډېره لیکل شوې: چې په واده کې د ښځې پگړۍ تړل وغیره د مسلمانانو یوه دودیزه کړنه ده چې ترسره کیږي، دا له پخوا راهیسې مسلمانانو کوله؛ خو د یاد مولوي صاحب دا فتوی او د هغه استدلال صحیح نه دی.

اصل کیسه دا ده چې دا رواج د هندوانو نښه گڼل کیږي، کوم خلک چې د هندوانو څخه مسلمان شوي دي، هغوی د کم علمی له وجې په ډېرو هندي طریقو عمل کړی^(۱)، هم دا وجه ده چې د عالمانو په کورونو کې دا رواجونه نشته؛ نو ځکه دې ته د مسلمانانو دودیز نوم ورکول صحیح نه دي، بلکې له پخوانه د هندوانو دود او د هغوی کلتور دی، نبي کریم ﷺ د پردو قومونو خاص تهذیب او ثقافت خپلولو څخه منع کړې یو پکښې دا دی:

من تشبه بقوم فهو منهم،، (مسند احمد ج ۲ ص ۵۰)

...بقیه د ترمخ] (مسلم شریف / ۲ / ۱۹۵) لان النص حرم الذهب والحرير علی ذکور الامة بلا قيد البلوغ..... ولی البحراخر: ویکره للانسان ان یخصب بیدیه ورجلیه..... الخ. (شامی / ۶ / ۳۶۲ / کتاب الحظر والاباحه / فصل فی اللیل).

[۱] تفصیل دپاره اوگوری: هشی زیور- حصه ششم- بیاہ کی رسمون کا بیان، ص: ۲۰، ۴۲۹-.

ترجمه څوک چې د کوم قوم سره مشابهت کوي هغه هم له هغوی څخه دی ددې ځای نه د مولوي صاحب د دلیل خواب هم راوځي چې هندوان ډوډی مخې ته ږدي او خوري يې؛ نو آیا دا هم د هندوانو رواج دی؟ جواب دا دی چې خوراک خو ټول مخې ته ږدي او خوري يې؛ نو ځکه دا د هندوانو خاص رواج نه شو، هو که چېرته هندوان په کومه خاصه طریقه خوراک کوي؛ نو هغه طریقه ضرور د هندوانو رواج دی او د مسلمان ملت لپاره يې خپلول ناجائز دي، هم دغه راز درېږي خو ټول خلک؛ نو درېدل د هندوانو رواج نه شو، نبي کریم ﷺ ددې نه منع کړې، د فتاویٰ رشديه نه چې کومه مسئله نقل شوې د هغې تعلق زمونږ د مسئلې سره هيڅ نشته، هغه مسئله خو د فقه په ټولو کتابونو کې لیکل شوې، چې د سپینو زرو گوتمه سړي ته د څلورو گوتو پورې جائز ده، ددې نه زیات ناجائز ده^{۱۱}، د یاد سړي دا وینا چې د بنځې خاص پگړۍ هم ددې شيانو له ډلې څخه ده، هر کله چې دا جائز شو؛ نو د بنځې دغه پگړۍ (سهره) هم جائزه شوه، دا داسې دلیل دی چې یو سړي وړاندې کړی ؤ چې د انگورو پاکې اوبه حلالې، شربت يې هم حلال، کله چې ددې په ملاوېدو سره شراب جوړ شي؛ نو هغه هم حلالېدل پکار دي، ددې نه دا څنگه لازم شوه چې د هندوانو رواجونه لمانځل هم جائز دي.

په کوم واده کې چې ډول غېږي په هغې کې شریکېدل

سوال: په یو واده کې ډول غېږي او واده والاد خوراک انتظام هم کوي چې هغې ته د خیرات نوم ورکوي، آیا د ډول له وجې دا خوراک حرام شو او که جائز؟

جواب: په کوم واده کې چې د گناه کار کیږي، که چېرته د تلو نه مخکې خبر شو؛ نو په داسې دعوت کې شرکت کول ناجائز دي، کوم خوراک چې حلال وي؛ نو ډول سره نه حرامیږي، لیکن ددې خوراک لپاره تلل او خوړل يې ناجائز دي.^{۱۲}

د بنځې د رخصتولو پر مهال د قرآن سیوري کول

سوال: نن سبا په دې اسلامي معاشره کې څو ډیرې غلطې او د هندوانو رواجونه پیل شوي دي، هغه وخت زیات افسوس وي چې کله کوم رواج د اجر او ثواب گڼلو لپاره وشي، مثلاً د

۱ [او کذا المنسوج بذهب یحل اذا کان هذا المقدار اربع اصابع والا لا یحل للرجل..... الخ. وفي الشامية: وفي القیة لا باس بالعلم المنسوج للذهب للنساء فاما للرجال فقدر اربع اصابع وما فوقه یکره. (شامی / ۶ / ۳۵۲)
 ۲ [من دعی الی الولیمة فوجد ثمة لعبا او غناء فلا باس ان یقعد ویاکل فان قدر علی المنع یمنعهم وان لم یقدر یصبر ولهذا اذا لم یکن مقتدی به اما اذا کان ولم یقدر علی منعمهم فانه یخرج ولا یقعد ولو کان ذلک علی المائدة لا ینبغی ان یقعد وان لم یکن مقتدی به ولهذا کله بعد الحضور واما اذا علم قبل الحضور فلا یحضر لانه لا یلزمه حق الدعوة..... الخ. (عالمگیری / ۵ / ۳۴۳ / الباب الثاني عشر فی الهدایا والضيافات).]

نجلی د رخصتۍ پر وخت د هغې په سر د قرآن سیوری کول، حال دا چې ددې قرآن لاندې نجلی (ناوې) چې په کوم حالت کې وي، ښکاره خبره ده چې د قرآن د آیتونه خلاف ورزي کېږي، یعنې ځان ډول او سنگار یې کړی وي، په نامحرم سړي یې نظر لگيږي، عکسونه اخیستل کېږي، که چېرته نجلی وایي چې داسې صحیح نه ده بلکې پرده لارمي ده چې په دې قرآن کې یې هم لیکلي دي چې د کوم سیوری په دې شوی دی؛ نو هغې ته خلک اقدامت پسند، وایي او که چېرته وایي چې بیا د قرآن سیوری مه کوه؛ نو هغې ته گمراه وایي، تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ولیکئ چې د ناوې داسې د قرآن تر سیوري لاندې رخصتول د نامحرمو وړاندې څه حکم لري؟ آیا قرآن صرف ددې لپاره نازل شوی چې د هغې سیوری کوه؛ اگر که په خپلو عملونو سره دا آیتونه تر خپلو قدمونو لاندې کوي

جواب: ناوې باندې د قرآن کریم سیوری کول محض یو رواج دی، ددې هیڅ شرعي ثبوت نشته، ناوې تیارول او نامحرمو ته ښودل حرام دي^{۱۱}، او د نامحرمو په محفل کې په هغې باندې د قرآن سیوری کول د قرآن کریم د حکمونو پیمالول دي، لکه څنگه چې تاسو لیکلي.

د حاملې ښځې سره کوروالی کول

سوال: آیا یو سړی د خپلې حاملې ښځې سره کوروالی (صحبت) کولی شي؟

جواب: شرعاً جائز ده، لیکن په ځینو صورتونو کې طبی توګه ښځې ته زیان رسیږي، ددې لپاره حکیم او ډاکټرانو سره مشوره وکړئ^{۱۲}!

د دوه اخترونو ترمنځ واده کول

سوال: ځینې بزرګان وایي چې د دوه اخترونو تر منځ نکاح کول صحیح نه دي؛ نو ځکه د وړوګي اختر نه مخکې او د لوی اختر وروسته واده کول پکار دی، که چېرته د دواړو اخترونو په منځ کې نکاح وشي؛ نو واده به ناکامه وي؟

جواب: دا بزرګان غلط وایي، د حضرت عائشې رضی الله عنها واده په شوال کې شوی ؤ، د دېنه زیات کامیابه واده د چا کېدی شي؟^{۱۳}

ایا د اړتیا پر مهال د حمل لرې کول جائز دي؟

سوال: د دین عالمان او مفتیان د لاندې مسئلې په اړه څه فرمایي چې کله د واده شوي ښځې

^{۱۱} «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ» (سورة: ۳۳، الاحزاب: ۵۹)

^{۱۲} «ولو تضررت من كثرة جماعه لم تجز الزيادة على قدر طاقتها..... الخ. (درمختار: ۳/ ۲۰۳)۔

^{۱۳} «نكح النبي صلى الله عليه وسلم من عائشة رضي الله عنها في شوال» (اصح السير: ۶۱۵ / سيرة مصطفى: ۳۹۰/۲)

ماشومان زيات شي او د بچو تربيه سمه نه شي كولای، آيا داسې ښځه د اپريشن په ذريعه يا كومې دوايې په ذريعه حمل لرې كولى شي؟ كه ښځه همېش ناروغه وي يا كمزورې وي آيا په دې صورتونو كې حمل لرې كول جائز؟ د قرآن او سنتو په رڼا كې ځواب راكړئ.

جواب: حمل چې كله د څلورو مياشتو شي؛ نو په هغې كې روح واچول شي. ددې نه پس د حمل غورځول حرام دي، چې د هغې له وجې به د پوره قتل گناه وي^{۱۱}. ددې نه مخكې كه د كومې مجبورې له وجې وشي؛ نو اكر چې جائز دى^{۱۲} خو بغير د كومې سختې مجبورې نه مكروه دى.^{۱۳}

د واده په ذريعه د مسلمانو ځوانانو د مرتد كولو چل

سوال: څه فرمايي علماء كرام ددې مسئلې په اړه چې:

۱: يو بالغ ځوان په خپله خوښه د يوې ځوانې قاديانې نجلۍ سره واده كول غواړي، نجلۍ په پټه د مسلمانېدو د عوه كوي، داسې چې د نجلۍ مور پلار او كورنۍ يې د مسلمانېدو خبر نه شي.
۲: د نجلۍ مور پلار د ځوان نه په احمدي طريقه نكاح كول غواړي او وروسته بيا په اسلامي طريقه هم نكاح كولو ته تيار دي.

۳: د مسلمان ځوان اصرار دى چې د نجلۍ مور پلار دي په احمدي طريقه نكاح وكړي مونږ به يې په اسلامي طريقه وكړو.

۴: په دې صورتونو كې كوم صورت شرعي حكم لري؟ آيا په دواړو طريقو نكاح جائز ده؟ آيا دا طريقه په شريعت كې جائز ده؟

د قاديانانو د نكاح خط د ليرېل شوي فوتو كاپي نه ښكاره ده چې قادياني طريقه كې د هلك له طرفه د هغه د پلار شركت لازمي دى او دوه شاهدان هم ضروري دي، آيا د هلك پلار او شاهدان همدا راز د هلك ورور خور مور او نور خپلوان د قادياني طريقې نكاح كې شركت كولو سره د دوى دين، ايمان او اسلام په خپل زوړ حال باندې وي؟ همدا راز د راتلونكي ژوند طريقه به څنگه پوره كوي؟ د نكاح لپاره د تيارونكي ځوان او د مور- پلار د آئنده تعلقانو شرعي طريقه څه ده؟ د باقي اولاد او خاندان د افرادو پاتې ژوند كې مذكوره خلكو سره هم د كاروباري ژوند تعلقات به په كوم بنياد ساتل كيږي؟ ټولو متعلقه امورو باندې په تفصيل سره

۱ [وان اسقطت ميتا ففى السقط غرة لوالده من عاقل الام تحضر..... الخ. وفي الشرح: اى بعلاج او شوب دوا تعمد به الاسقاط، اما اذا القته حيا ثم مات فعلى عاقلتها الدية فى ثلاث سنين... الخ. (شامى / ۶ / ۴۲۹)
۲ [يباح اسقاط الولد قبل اربعة اشهر. (درمختار / ۳ / ۱۷۶). ويخاف هلاك الولد قالوا يباح لها..... وقلدوا تلك المدة بمائة وعشرين يوماً..... الخ. (شامى / ۶ / ۴۲۹ / طبع ايج ايم سعيد).

۳ [فاباحة الاسقاط محمولة على حالة العذر او انها لا تأثم اثم القتل. (شامى / ۳ / ۱۷۶).]

د شرعي تفصيلاتو نه مو خبر کړئ

جواب: د سوال په ۲ جزء کې ذکر شوي چې د نجلی مور او پلار د هلک نه په خپله احمدي طریقه نکاح کول غواړي او په ۳ نمبر کې یې لیکلي چې مسلمان ځوان هم احمدي طریقي ته تیار دی، دا چې وروسته به په اسلامي طریقه نکاح وکړو، کتل پکار دي چې په احمدي طریقه نکاح څنگه ده؟ تاسو چې د قادیانانو د نکاح فارم رالیږلی دی، د هغې په اتم نمبر باندې د امیر د تصدیق د عنوان لاندې دا عبارت دی: نوم ..... احمدي دی یا ..... د فلانکي تاریخ او کال لیکل کیږي، زېږدنه ..... احمدي دی یا ..... د فلانکي تاریخ او کال راپه دېخوا احمدي شوی.

ددې مطلب دا دی چې قادیاني کله چا ته خپله لور ورکوي؛ نو مخکې د هلک نه د هغه د قادیاني کېدو اقرار اخلي، او دهغوی امیر ددې امر تصدیق کوي چې هو! دا هلک پیدایشي قادیاني دی او د فلاني وخت څخه قادیاني راروان دی. گویا یو مسلمان هلک ته د قادیانانو نجلی په دې شرط ورکول کیږي چې هلک پیدایشي قادیاني وي یا د فلانکي وخت څخه قادیاني راروان دی، د قادیانانو ذمه دار افراد دده د قادیاني کېدو پوره تصدیق کوي، ددېنه واضحه شوه چې د قادیانانو کوم مسلمان ته نجلی ورکول په اصل کې د هغه د قادیاني جوړولو یو چل دی، دا مسلمان ځوان چې کله د قادیانانو په فارم باندې د هغوی په طریقه نکاح وکړي؛ نو تاسو ووايئ چې ایا دده اېمان اوس هم پاتې شو؟^{۱۱}

پرتله له دې چې د قادیانانو په دعوت او تبلیغ پابندي ده؛ نو ځکه قادیانانو د یو پټ پروگرام چلولو اړوند د مسلمانو ځوانانو ته د قادیاني جینکو په جال کې بندول مطلب دي؛ نو د همدې له امله کله چې د قادیانانو نجلی بنسټکاره د مسلمانېدو اعلان نه وي کړی او خپل زور قادیاني مذهب او د خپل مور پلار او خپلوانو سره یې رسته نه وي پرې ایښې؛ نو د کوم ځوان مسلمان لپاره د هغې په جال کې بندېدل نه دي پکار، هلک او د هلک مور- پلار او نورو خپلوانو ته په داسې نکاح کې شرکت کول ناجائز دی چې د هغې له وجې د ایمان د ختمېدو وېره ده. د قادیاني نجلی دا وعده چې هغه به د نکاح نه پس یا د نکاح نه مخکې په پټه طریقه مسلمان شي، ددې معنی دا ده چې هغه به په پټه طریقه د مسلمانېدو د وعدې باوجود بنسټکاره قادیاني وي، دا هم د قادیانانو یوه جوړه دسیسه ده چې د هغې په وجه هغوی غواړي ساده ځوانان په خپل دام کې گېر کړي، دا چې د نکاح نه پس هلک به هغوی د هلک د قادیاني جوړولو په مزه - مزه کوششونه کوي، که چېرته هغه قادیاني شو (څنگه چې زیاتره وخت داسې

۱۱] اذا رای منکراً معلوماً من الدین بالضرورة فلم ینکره ولم یکرهه ورضی به واستحسنه کان کافراً. (مراقبة/

شوي، نو د قاديانانو هدف پوره شو او که چېرته هلک قادياني نه شي: نو د قاديانانو له طرفه دی د انتقام نښه وگرځېدله چې په هغې کې دا نجلۍ پوره - پوره مرسته کوي او هلک ته په داسې ناڅاپي مصیبت کې ټنگېدل چې د هغې نه په ټول عمر کې بیا نه شي وتلی. زما مخې ته ددې ډېری بېلګې دي، ځکه د کوم مسلمان ځوان لپاره د قادياني نجلۍ په عشق کې اخته کېدو سره د خپل ایمان بربادول نه دي پکار او د نجلۍ په دې نا مناسبه وعده چې هغه به په پټه طریقه مسلمان شي، قطعاً اعتماد نه دی کول پکار.^{۱۱}

د دوه هلکانو یا دوه جینکو یو ځای واده نه کول

سوال: د جنتي کالي ټولې مسئلې صحیح دي په یو ځای کې مې لیدلي چې د دوه هلکانو یا د دوه جینکو واده په یو ځای نه دي کول پکار، ددې څه وجه ده؟ آیا په اسلام کې د دوه هلکانو یا د دوه جینکو واده په یو ځای کې کول منع دي؟

جواب: دا شرعي حکم نه دی، یو حکیمانه مشوره ده او ددې وجه یې هم هلته لیکلې ده

په غلطۍ سره د بنځو بد لېدو شرعي حکم

سوال: د دوه سکه خویندو په یوه ورځ واده وشو، یوه خور یې حیدرآباد ته تلله او بله فیصل آباد ته؛ مګر په غلطۍ سره حیدرآباد والا ناوې فیصل آباد ته لاړه او فیصل آباد والا ناوې حیدرآباد ته روانه شوه، کور والا د لومړۍ شپې تېرېدلو نه پس خبر شول، دا خبره په ورځپاڼو کې خپره شوه؛ نو ځکه د ورځپاڼو والا هم دا غوښتنه وه چې په دې مسئله کې د دین د عالمانو نه پکښې فتوی واخلې چې ددې مسئلې حل به څه وي؟

آیا د دواړو خویندو نکاح د دوی د اصل خاوندانو سره منسوخه شوه که هغه نکاح به په خپل ځای برقراره وي؟ غیر محرم سره په غلطۍ یوه بستره کې څه کفاره ادا کول پکار ده؟ د فقه حنفي مطابق ددې مسئلې حل راته وښیئ!

جواب: یاد صورت سره څو مسئلې تړاو لري:

۱ د دواړو خویندو نکاح د دوی د اصل خاوندانو سره همداسې پاتې ده، د غلطې رخصتۍ له وجې په دې کې څه فرق نه دی راغلی.^{۱۲}

۲: دواړو د خپلې ښځې گڼلو سره کوروالۍ کړې دي؛ نو ځکه به د دوی نیوکه نه کیږي، د فقه په اصطلاح کې دې ته وطی بالشبه ویل کیږي چې په هغې باندې د جائز کوروالي حکمونه پلي.

[۱] وحریم نکاح الوثنية بالاجماع..... وکل مذهب یکفر به معتقده. (شامی / ۳ / ۴۵). ایضاً: ولا یصلح ان ینکح مرتداً او مرتدة احد من الناس مطلقاً..... الخ. (درمختار / ۳ / ۲۰۰ / باب نکاح الکافر).
[۲] النکاح ینفقد بالایجاب والقبول..... الخ. (هدایة / کتاب النکاح / ۲ / ۳۰۵ / طبع ملتان).

کیري، چې د هغې تفصیل لاندې به نمبرو کې ورکړل شوی دی،

۳ هر هلك باندې ددې نجلی مهر واجب شو چا سره چې یې په غلطی سره کوروالی کړی دی^(۱)

(د اصل خاوندانو په ذمه مهر هم هغسې واجب دی)^(۲)

۴ دواړو خويندو باندې ددې غلطې رخصتۍ له وجې عدت واجب شو^(۳)، د عدت پوره کېدو وروسته به دوی اصل خاوندانو ته لارې شي.

۵. که چېرته ددې خلوت په نتیجه کې بچۍ پیدا شو؛ نو هغه به د خلوت کونکي گنل کیري او شرعاً به هم دده نسب صحیح او ثابت وي.^(۴)

دا خو د مسئلې قانوني او فقهی حل ؤ، مگر د حضرت امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه نه یو ډېر بنائسته حل نقل دی، نو ځکه علامه شامي رحمته الله علیه د درمختار په حاشیه رد المحتار کې د مبسوط نه نقل کړي چې د حضرت امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله علیه په دور کې هم دا صورت مخې ته راغی؛ نو امام صاحب رحمته الله علیه د دواړو هلکانو نه پوښتنه وکړه چې د کومې نجلی سره تا خلوت کړی دی هغه ستا خوښه ده؟ دواړو په هو: سره ځواب ورکړ، امام صاحب رحمته الله علیه وفرمایل: دواړه خپلو - خپلو ښځو ته طلاق ورکړئ او د کومې سره چې خلوت شوی دی، دهغې سره د دوی نکاح وتړئ! د عدت ضرورت نشته، په همدې مسئلې عمل وشو او اهل علمو د امام صاحب رحمته الله علیه مسئله ډېره خوښه کړه.^(۵)

۱ [اذا دخل الرجل على وجه شبهة او نکاح فاسد فعليه المهر وعليها العدة ثلاث حيض.....الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۷ / کتاب الطلاق / الباب الثالث عشر في العدة، طبع رشیدیة).

۲ [لان النکاح عقد انضمام وازدواج لغة فیتم بالزوجین ثم المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل.....الخ. (هدایة / ۲ / ۳۲۳ / باب المهر / مکتبة شرکت علمیة ملتان).

۳ [اوگورئ پورتنی حاشیه (اذا دخل الرجل على وجه شبهة او نکاح فاسد...الخ) ایضاً: وللموطونة بشبه ان تقیم مع زوجها الاول وتخرج باذنه في العدة لقيام النکاح بينهما. (درمختار / ۳ / ۵۱۷ / باب العدة / طبع ایچ ایم سعید).

۴ [على انه صرح ابن ملک في شرح الجمع بان من وطئ امرأة زفت اليه وقيل له انها امراتك فهي شبهة في الفعل وان النسب يثبت اذا ادعاه. (شامي / ۳ / ۵۴۱ / مطلب في ثبوت النسب من المطلقة).

۵ [حکي في المبسوط ان رجلاً زوج ابنيه بنتين فادخل النساء زوجة كل اخ على اخيه، فاجاب العلماء بان كل واحد يجنب التي اصباها وتعتد لتعود الى زوجها، واجاب ابوحنيفة رحمه الله تعالى بانه اذا رضى كل واحد بموطوءه ته يطلق كل واحد زوجته ويعقد على موطوءه ته ويدخل عليها للحال لانه صاحب العدة، ففعلاً كذلك ورجع العلماء الى جوابه. (شامي / ۳ / ۵۰۷ / مطلب حكاية ابی حنيفة في الموطوءة بشبهة).

په غلطۍ سره د بنځو تبادله

سوال: د زید او بکر واده په یو کور کې یو ځای وشو، هر کله چې نکاح وشوه او کور ته راغلې؛ نو په غلطۍ سره د زید بنځه بکر ته او د بکر بنځه زید ته واستول شوه. کوروالی هم وشو، اوس به څه کوي؟ دوی ته خپلې - خپلې بنځې ورکړي که هم داسې صحیح دي؟ په دې صورت کې به نکاح هم هغه وي که بله نکاح به کوي؟

جواب: د زید او بکر بنځې هم هغه دي د کومو سره چې د دوی نکاح شوې ده، لهذا خپلو خپلو خاوندانو ته دي وسپارل شي، دویم ځای کې د دوی آبادي ناجائز ده او په غلطۍ سره چې غلط ځای آبادي وشوه په دې باندې درې حکمونه پلي کېږي:

۱) زید او بکر چې په بې خبرۍ کې د کومو جینکو سره کوروالۍ کړې دی دوی دي هغوی ته مهر ادا کړي^{۱۱}

۲) هغه دوو جینکو باندې عدت لازم دی^{۱۲}، عدت تېرېدلو سره هغوی د خپلو خاوندانو کور آبادولی شي^{۱۳}

۳) ددې غلط کوروالي په نتیجه کې که اولاد وشي؛ نو هغه به صحیح النسب وي^{۱۴} او که چېرته یې موجوده ځای خوښ وي؛ نو زید او بکر دواړه دي خپلو بنځو ته (چې د کومو سره د دوی نکاح شوې ده، طلاق ورکړي او هغوی ته دي نیم - نیم مهر هم ادا کړي^{۱۵})، د طلاق نه پس د هر هلک نکاح د هغې نجلی سره دي وکړي چې د کومې سره یې خلوت شوی دی^{۱۶}

[۱] لما فی الخلاصة بعد ذکر المواضع التي يجب فيها المهر بالوطء عن شبهة قال ولا مراد من المهر العقر وتفسير العقر الواجب بالوطء في بعض المواقع..... الخ. (وفي منحة الخالق على البحار الرائق: روى عن ابى حنيفة رحمه الله قال تفسير العقر هو ما يتزوج به مثلها وعليه الفتوى). (البحار الرائق / ۳ / ۱۷۳) -

[۲] وكذا موطونة بشبهة كمزفوفة لغير بعلمها او نکاح فاسد..... الخ. وفي الشامية: اى عدة كل منها ثلاث حيض. (شامی / ۳ / ۵۰۶ / مطلب حکایة شمس الائمة السرخسی) -

[۳] وللموطوءة شبهة ان تقيم مع زوجها الاول وتخرج باذنه في العدة لقيام النكاح بينهما..... الخ. (درمختار / ۳ / ۵۱۷ / باب العدة، طبع ایچ ایم سعید) -

[۴] على انه صرح ابن ملك في شرح الجمع بان من وطئ امرأة زفت اليه وقيل له انها امراتك فهي شبهة في الفعل وان النسب يثبت اذا ادعاه. (شامی / ۳ / ۵۴۱ / مطلب في ثبوت النسب من المطلقة) -

[۵] ويجب نصفه بطلاق قبل الوطء او خلوة..... الخ. (الدرالمختار مع الرد المختار / ۳ / ۱۰۴) -

[۶] ايضاً تیره شوی حاشیه (حکى في المبسوط ان رجلاً زوج ابنيه فادخل النساء... الخ) -

په بې خبرۍ کې د خور سره واده

سوال: یو سړی چې بې خبره و د خپلې سکه خور نوښایې سره یې واده وکړ او ددې نه یې درې بجې پیدا شو چې په هغې کې دوه هلکان او یوه نجلی ده، دا ځکه چې دده خور په ماشومتوب کې ورکه وه بیا داسې وخت راغله چې ددې واده ددې د سکه ورور سره شوی و، تر څلور کالو پورې خو یو بل ته علم نه وو چې مونږ دواړه سکه ورور او خور یو، لیکن کله چې په دې خبره خپلوان خبر شول؛ نو معلومه شوه چې په خپل منځ کې دواړه ورور او خور دي، تاسو ددې مسئلې حل د قرآن او حدیث په رڼا کې ووايئ چې هغه هلک خپلې خور ته طلاق ورکولی شي که هم داسې دي پرېږدي، مثلاً که چېرته هلک طلاق ورکړي؛ نو بجې دده د رشتې په اعتبار سره څه دي؟ او د خپل پلار نوم به څه ښيي؟ آیا هغه خپله خور په کور کې له ځانه سره اوسولی شي او که نه؟

جواب: د بې علمۍ له وجې نه چې څه شوي دي د هغې گناه نشته^(۱)، د علم وروسته دي سمدستي جدا شي، د طلاق ضرورت نشته، البته د جدا والي نه پس عدت تېرول ضروري دي^(۲)، د نجلی مهر هم د ورور په ذمه واجب دی^(۳)، د بجېو نسب د خپل پلار نه صحیح دی^(۴)، د خور په خپل کور کې اوسول گناه نه لري؛ مگر دې ورور او خور په خپل منځ کې د ښځې خاوند کړنې ترسره کړي؛ نو ځکه د دوی یو ځای اوسېدلو سره خطر ده چې شیطان بیا دوی دواړه په گناه کې اخته نه کړي؛ نو ځکه مناسبه بلکې ضروري ده چې ددې نجلی عقد (د عدت نه پس) دویم ځای وشي.

د غلط واده والا اولاد بې گناه دی

سوال: کومه مسئله چې د ماما او خورځې په اړه راغلې وه، بدقسمتۍ سره دغه مور پلار زموږ دي، ماته د ځینو خلکو له وینا معلومه شوه او څه خپلوانو هم راته وویل: چې کله دا نکاح نه ده شوی؛ نو مونږ خو حرامیان شو؛ خو زموږ د خویندو او وروڼو په ډیکښې څه گناه ده؟ اوس خلک مونږ ته حرامیان وايي، مونږ دویم حرام نه شو کولی پرته له دې چې ځانمرغي

[۱] لا یكلف الله نفساً الا وسعها" البقرة: (۲۸۶)۔

[۲] وتجب العدة بعد الوطء الا الخلوة للطلاق لا للموت من وقت التفريق او متاركة الزوج وان لم تعلم المرأة بالمتاركة في الاصح..... الخ. وفي الشرح: لان الطلاق لا يتحقق في النكاح الفاسد بل هو متاركة كما في البحر. (شامی/ ۳/ ۱۳۳/ مطلب في النكاح الفاسد، طبع ایچ ایم سعید)۔

[۳] اوجب مهر المثل في نكاح فاسد وهو الذي فقد شرطاً من شرائط الصحة... الخ (الدرالمختار، باب المهر/ ۳/ ۱۳۱)

[۴] اويثبت النسب احتياطاً بلا دعوة..... من الوطى.... الخ. (ردالمحتار مع الدرالمختار/ ۳/ ۱۳۴)۔

خودکشي، وکړو، مور او پلار نه شو ختمولی شو ځکه دا هم یوه گناه ده، اسلام زمونږ خويندو او وروڼو په اړه څه وايي؟ په دې دنیا کې مونږ د ژوند کولو حق لرو او که نه؟ زه په کور کې د ټولو نه مشر یم د الله لپاره د دې حل ووايي یا د خودکشي اجازت راکړه؟

جواب: ستاسو هیڅ گناه نه ده، که چېرته تاسو پاک ژوند تیروی: نو د الله تعالی په نزد ستاسو هغومره عزت دی څومره چې د نورو دی^{۱۱}، ځانمرغي (خودکشي) حرامه ده، دا غلط کار به تاسو دنیا او آخرت دواړو کې ذلیله کړي^{۱۲}، صحیح لاره دا ده چې تاسو ښکانتی، انشاء الله د دنیا بدننامي به هم زر ختمه شي، د خلکو لپاره دا ناجائزه ده چې هغوی تاسو په بد نوم یادوي^{۱۳}، کوم مسلمان ته د هغه د گناه پېغور ورکول لویه گناه ده.^{۱۴}

ایا ناجائز اولاد ته به سزا ورکول کیږي

سوال: که چېرته ناجائز اولاد پیدا شي؛ نو آیا هغه ته به هم سزا ورکول کیږي؟ که نه ورکول کیږي؛ نو ولې او که ورکول کیږي؛ نو ولې؟ مسئله دا ده چې د یو سړي او ښځې په خپل منځ کې ناجائزه اړیکې وې او د دې سړي نه د ښځې حمل پیدا شي او وروسته هغه سړی د دې ښځې سره واده وکړي؛ نو دې ماشوم ته به سزا ورکول کیږي او که نه؟

جواب: د ناجائز ماشوم په پیدایش کې دده د مور- پلار گناه ده؛ نو ځکه که چېرته هغه پرهېزگار وي؛ نو د مور پلار د گناه په وجه به دوی ته سزا نه ورکول کیږي.^{۱۵}

د ناوې په پړوني (ټکری) لمونځ کول او د یو بل پس خورده خوړل

سوال: زما د واده تقریباً درې کاله وشو، د واده په لومړۍ شپه رانه دوه داسې غلطیانې وشوې چې د هغې درد زه تر ننه احساسوم.

۱ [ان اکرمکم عند الله اتقکم] (الحجرات: ۱۳)۔

۲ [عن ابی هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من تردى من الجبل فقتل نفسه، فهو في نار جهنم يتردى فيها خالدًا مخلدًا فيها أبدًا، ومن تحسى سماً فقتل نفسه، فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدًا مخلدًا فيها أبدًا، ومن قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم أبدًا. متفق عليه. (مشکوٰۃ: ۲۹۹)]

۳ [ولا تلمزوا أنفسكم ولا تنابزوا بالألقاب، بئس الاسم الفسوق بعد الايمان، ومن لم يتب فاولئك هم الظالمون] (سورة ۴۹، الحجرات: ۱۱)۔

۴ [الكبيرة اربعة وتسعون بعد المائة: الطعن في النسب الثابت في ظاهر الشرع. (قال تعالى: والذين يوذون المومنين والمومنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتاناً وإثماً مبيناً۔ سورة ۴۱، نساء) واخرج مسلم عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اثنتان في الناس اهما بهما كفر: الطعن في الانساب، والنباحة على الميت. (الزواجر عن اقتراف الكبائر ۳۶/۲ / قبيل كتاب العدد، طبع دارالمعرفة، بيروت)

۵ [قال تعالى: "الا تزر وازرة وزر اخرى، وان ليس للانسان الا ما سعى" (النجم: ۳۷، ۳۸)۔

لومړۍ غلطۍ دا چې ما د خپلې ښځې سره دوه رکعتونه د شکرانې لمونځ چې د ښځې لوبېتې غوړولو سره ادا کېږي هغه ونه کړو، دا زمونږ بې علمي وه، نه زما ملګرو او نه خپلوانو راته ښودلي وو، بهر حال د واده نه تقریباً دوه کاله وروسته زه خبر شوم: نو ما او ښځې مې دا لمونځ همغسې ادا کړ، د لمونځ نه پس مې د خپل رب العزت نه ډېره په عاجزی معافي وغوښته مګر د زړه درد مې لرې نه شو.

دویمه غلطۍ هم د بې علمي په وجه وشوه، زمونږ د یو لري ماما ښځه ده چې هغې مونږ ته ددې مشوره راکړې وه، تاسو دواړه د یو بل پس خورده شیدې ضرور وڅښئ، مونږ د یو بل پس خورده شیدې هم وڅښل؛ مګر کله چې ما د خپل یو دوست نه ددې خبرې پوښتنه وکړه: نو هغه راته وویل چې کوم خلک د یو بل پس خورده وڅښي؛ نو ورور او خور ورته ویل کېږي، کله چې راته دا خبره معلومه شوه نو په زړه کې مې ډول ډول خیالونه راغلل، د الله لپاره د قرآن او سنت په رڼا کې ووايه چې زمونږ ددې افعالو کفار به څنګه ادا کېدی شي؟ ستاسو مهرباني به وي.

جواب: ستا نه غلطیانې نه دي شوي بلکې ستا نه دوه غلط فهمي شوي دي، په لومړۍ شپه د ښځې په پړوني (ټکري) باندې لمونځ کول نه فرض دي، نه واجب، نه سنت او نه مستحب، دا یوازې د خلکو خپله جوړه شوې خبره ده، لهذا ستا پريشاني بې وجې ده، ستا د ملګري دا وینا هم غلط فهمي بلکې جهالت دی چې ښځه خاوند د یو بل پس خورده وڅوري؛ نو ورور خور جوړېږي^{۱۱}، دا څه شرعي مسئله نه ده، لهذا تا باندې څه کفار نه شته.

ناخوښه رشتې نه پس د نجلی سره تعلق پرېکول صحیح نه دي

سوال: دنجلۍ تعلق د سیدانو له کورنۍ سره دی، یوه ورځ ناڅاپه کور والو ته خبر وشو چې نجلی پردی سړي سره عدالتي نکاح کول غواړي، په دې باندې د نجلی کور والا ډېر خفه شو او نجلی ته یې وډار کړه چې نجلی په هغه وخت کې خاموشي اختیار کړه، مګر کور والا ددې د سلوک نه ډېر یرېدل چې ونه تنبتي، هغه خلکو د خپل عزت ساتلو لپاره ددغه سړي سره ددې واده وکړ، کوم چې دې خپله خوښولو، مور د خپلې لور سره تعلق پرې کړی دی او پلار تعلق نه پرېږدي، د خاندان مشران هم دا وایي که چېرته تاسو د خپلې لور سره تګ راتګ وساتلو؛ نو زمونږ کورنۍ به ستاسو سره تعلق ختم کړي، د نجلی مور او خاندان یې د یو څو وجو په بنسټ د نجلی سره تعلق ختم کړی، چې هغه لاندې دي:

[۱] ځکه چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها جهوته ځکل ثابت دی. عن عائشة قالت: كنت اشرب وانا حائض ثم اناوله النبی صلی الله علیه وسلم فیضع فاه موضع فی فیشرب..... الخ. (مشکوٰۃ: ۵۶)

۱ واده د مورپلار د خوښې خلاف شوی دی

۲ نجلی په پردی کورنۍ کې واده کړی دی، د حسب او نسب خیال یې نه دی کړی

د قرآن او سنتو په ریتا کې ووايي چې د واده په معاملاتو کې د حسب او نسب خیال ساتل او د نجلی د مور او خاندان والو د نجلی سره تعلق کټ کول صحیح دي؟

جواب: په کومه ناخوښه خبره طبعي غم کول خو انساني فطرت دی او ددې غم له وجې په خپل منځ کې مینه محبت نه کول هم یو فطري امر دی او په دې باندې شرعاً څه نیوکه نشته^۱، لیکن ددې وجې نه ټول عمر تعلق پرېښودل چې نه سلام وي نه خبرې، چې نه په واده کې شریکېدل وي نه په غم کې او نه د ناروغ پوښتنه وي، دا شرعاً حرام دي^۲، د نجلی خپله رشته غوره کول یو ناخوښه کار ؤ، لیکن هر کله چې دا واده خپله د مور- پلار په لاس شوی دی، ددې نه پس د تعلق پرېښودلو شرعاً هیڅ حق نشته.^۳

د خاوند د مرګ وروسته په نجلی باندې د خسرګنۍ هیڅ حق نشته

سوال: زموږ دا رواج دی چې عموماً د واده نه یو یا دوه کاله مخکې نکاح تړل کیږي، اوس مسئله دا ده که په دې دوران کې خاوند وفات شي؛ نو نجلی آزاده شوه او کوم ځای چې واده غواړي کولی یې شي، حال دا چې د هلک مور- پلار دا نه خوښوي بلکې د دوی بل زوی شته، د دوی مورپلار غواړي چې د نجلی واده د دویم زوی سره وشي، آیا د خاوند د مرګ وروسته په نجلی څه پابندي شته او که نه؟

جواب: د خاوند د مړینې وروسته د نجلی په ذمه د خاوند د مرګ عدت (یو سل دېرش ورځې) تېرول واجب دي^۴، د عدت نه پس نجلی د خپل اختیار مالکه ده، د عدت نه پس چېرته چې غواړي خپله نکاح کولی شي، خسرګنۍ په دې باندې هیڅ حق نه لري، که چېرته هغه خپله د دویم ورور سره په واده راضي وي؛ نو ددې نکاح کیږي؛ مګر خسرګنۍ یې

۱ [لا یکلف الله نفساً الا وسعها] البقرة: ۲۸۶]۔

۲ [ان جبر بن مطعم اخبره انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول: لا يدخل الجنة قاطع]. (صحيح البخاری/ ۲/ ۸۸۵ باب اثم القاطع)۔

۳ [وصلة الرحم واجبة ولو كانت بسلام ونحية وهدية ومعاناة ومجانسة..... الخ]. (الدرالمختار/ ۶/ ۴۱۱/ فصل في البيع/ طبع ايج ام سعيد)۔

۴ [والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً] (البقرة: ۲۳۴) (واذا مات الرجل من امراته الحرة) دخل بها او لا صغيرة كانت او كبيرة، مسلمة او كتابية، حاضت في المدة او لم تحض (كما في خزائن المفتين) (فعدتها اربعة اشهر وعشرة) ايام، لقوله تعالى (ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشرة). (اللباب في شرح الكتاب/ ۱/ ۲۰۱/ كتاب العدة، طبع قديمي كتب خانه)۔

د نافرمان زوی سره د تعلق پرېکولو اعلان جائز دی؛ لیکن عاق کول یې جائز نه دي

سوال: د سوال کوونکي یو زوی چې عمر یې اوه دېرش کاله دی، هغه راته اوس یو غم جوړ شوی دی، د ماشومتوب نه د کور نه په تېښته عادت دی، د الله او د الله د رسول ﷺ او د دین د بزرگانو واسطه مې ورکړې؛ خو بېرته خپل عهد ماتوي، د خپلوانو او دده د مور په وین مې واده ورته وکړ؛ لومړۍ یې د ښځې زېورات وټنستول او بیا راغلو، خپله ښځه اوس له ځانه سره بوتله، اوس یې خسرگنۍ دده ښځه ایساره کړې، ټول سامان او زېورات ترې واخیستل او دی یې وویست، اوس دی بیا د خپلې مور او نورو خپلوانو سره سائل ته راغلو او بیا یې وعده وکړه چې له کوره به ځم، سائل اوس دده او دده د مور د خبرې منلو نه انکار کوي، که چېرته دده ښځه هم د داسې بدعهد زوی سره د یو ځای کېدلو نه په شاک شي؛ نو هغه د ښځې سره او د هغې د زوی سره د تعلق کټ کولو اعلان کوی شي او که نه؟ د داسې بد اخلاقه زوی حکم په شریعت کې څه دی؟ ددې لپاره چې سائل گناه کار نه شي.

جواب: د اولاد د ځوانېدو او هغه ته د واده کولو نه پس د مور- پلار غاړه خلاصېږي ^(۲)؛ نو ځکه تاته حق شته چې هلک له کوره وشړي او که چېرته دده د غلطو حرکتونو له وجې دا وېره وي چې تا باندې به څه تاوان راولي؛ نو د هغه سره د تعلق پرې کولو اعلان وکړه؛ خو عاق کول او د ځان نه پس د خپل میراث او ځمکې نه بې برخې پرېښودل ناجائز دي ^(۳)، د ښځې سره د تعلق پرې کولو مطلب دا دی چې هغې ته طلاق ورکړه او یاده دي وي چې د هلک د بد اخلاقۍ له امله یې مور ته طلاق ورکول صحیح نه دي.

د یو بل پس خور دې څښلو سره خور او ورور نه جوړېږي

سوال: زما ملګري یوه نجلی خور جوړه کړې ده او هغه قرآن اخیستی چې دا زما خور ده او دواړو د یو بل پس خورده هم څښلې ده، ما چې تر کومه پورې اوریدلي دي چې شیدې څښلو سره خور او ورور جوړېږي، اوس ددې دواړو واده شوی دی، تاسو ووايئ چې دا واده جائز دی؟

جواب: دروغو خبره باندې محض قرآن پورته کول او د یو بل پس خورده شیدې څښلو سره

[۱] لا تجبر البالغة البکر علی النکاح لانقطاع الولاية بالبلوغ. (درمختار / ۳ / ۵۹ / کتاب النکاح)۔

[۲] ولا يجب علی الاب نفقة الذکور الکبار. (عالمگیری / ۱ / ۵۶۳ / کتاب الطلاق، الفصل الرابع فی نفقة)۔

[۳] عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (الدر المنثور للسيوطي / ۲ / ۱۲۸ / طبع بیروت، وكذا فی مشکوة / ۲۵۵)۔

خور او ورور نه جوړېږي: نو ځکه د دوی واده صحيح دی، دروغو خبره باندې قرآن پورته کول لویه گناه ده^{۱۱}، او دا داسې قسم دی چې د سړي دين او دنيا دواړه تباہ کوي، مسلمانانو ته نه دي پکار چې داسې حرکت وکړي

نوټ: د خور ورور مفهوم واضح دی، يعنې د چا پلار چې يو وي، يا يې مور يوه وي، يا مور-پلار دواړه يو وي، دا نسبي خور ورور دي، کوم هلک او کومې نجلی چې د خپل ماشومتوب په زمانه کې د يوې ښځې شيدې څښلي وي هغوی رضاعي خور او ورور دي، دا دواړه ډول خور او ورور د يو بل لپاره حرام دي^{۱۲}، ددې نه علاوه چې کوم خلک په پس خوردې خور ورور جوړېږي دا شرعاً درواغ دي او داسې په تش نوم، ورور خور، د يو بل لپاره حرام نه دي^{۱۳}

ايا ښځه د خپل خاوند پس خورده خوړی شي؟

سوال: آیا د اسلام د قانون له مخې يوه ښځه د خپل خاوند پس خورده شيدې څښلی شي او دغه راز نور شيان خوړلی شي؟

جواب: ضروري خوړلی او څښلی شي^{۱۴}

د حمل په ورځو کې د نکاح حکم

سوال: یو سړي خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د هغې د دوه میاشتو حمل په نس و، آیا دې ته طلاق ورکول صحيح دي؟ که چېرته هغه د عدت ورځې پوره کړي؛ نو د حمل په دوران کې نکاح کولی شي، ځکه چې هغه څوک نزدې خپلوان نه لري چې ویې ساتي، ددې نکاح جائزه او که نه؟

جواب: د حمل په دوران کې هم طلاق واقع کېږي^{۱۵} او د داسې ښځې عدت د بچي پیدا کېدل دي،^{۱۶} د بچي تر پیدا کېدو پورې هغه په عدت کې ده، په دویم ځای کې یې نکاح نه

۱ [الكبيرة التاسعة والعاشرة بعد الرابع مائة: اليمين الغموس واليمين الكاذبة وان لم تكن غموساً.....واخرج البخاري وغيره: الكبائر الاشراك بالله وعقوق الوالدين واليمين الغموس.....الخ. (الزواج عن اقرار الكبائر / ۲ / ۱۸۱، ۱۸۲ / كتاب الايمان) ايضاً: فالغموس هو الحلف على امر ماض يتعمد الكذب فيه فهذه اليمين ياثم فيها صاحبها لقوله عليه السلام: من حلف كاذباً ادخله الله النار. (هداية / ۲ / ۴۷۸ / كتاب الايمان)

۲ [كل من تحرم بالقرابة والصهرية تحرم بالرضاع. (عالمگیری / ۱ / ۲۷۷ / القسم الثالث، المحرمات بالرضاع).]

۳ [وما جعل ادعياءكم ابناءكم ذلكم قولكم بافواهكم" (سورة ۳۳، الاحزاب: ۴).]

۴ [عن عائشة قالت: كنت اشرب وانا حائض ثم اناوله النبي صلى الله عليه وسلم فيضع فاه على موضع ل فيشرب واتعرق العرق وانا حائض ثم اناوله النبي صلى الله عليه وسلم فيضع فاه على موضع في. رواه مسلم. (مشکوٰۃ: ۵۶)]

۵ [وحل طلاقهن اى الایسه والصغيرة والحامل عقب وطى.....الخ. (درمختار / ۳ / ۲۳۲).]

کيږي^{۱۲}، د ماشوم د پيدايښ نه پس دويم ځای نکاح کولی شي. د عدت په دوران کې ددې خرچه د طلاق ورکونکي سړي په ذمه ده^{۱۳}

د طلاق ورکولو شرعي طريقه

سوال: په اسلام کې د طلاق ورکولو صحيح طريقه څه ده؟ يعنې طلاق څنگه ورکول پکار دي؟
جواب: د طلاق ورکولو درې طريقې دي:

۱ **لومړۍ طريقه** دا ده چې بنځه د مياشتينۍ ناروغۍ نه پاکه شي؛ نو هغې ته د کوروالي کولو پرته يو رجعي طلاق ورکړه او بيا هغې ته رجوع مه کوه تر دې چې د هغې عدت ختم شي، په دې صورت کې به په عدت کې دننه - دننه د رجوع کولو جواز وي او د عدت نه پس دوباره نکاح کولی شي، دا طريقه د ټولو نه غوره ده.

۲ **دويمه طريقه** دا ده چې په درې طهرونو کې درې طلاقه ورکړي، دا صورت ډېر بهتر نه دی او بغير د شرعي حلالې نه بيا نکاح نه کيږي.

۳ **درېمه طريقه** د بدعي طلاق ده چې د هغې څو صورتونه دي - يو دا چې بنځې ته د مياشتينۍ ناروغۍ په حالت کې طلاق ورکړي يا په داسې طهر کې طلاق ورکړي چې په هغې کې کوروالۍ شوی وي، يا په يو لفظ سره يا په يو مجلس کې يا په يو طهر کې درې طلاقه ورکړي، دې ته طلاق بدعت ويل کيږي، حکم يې دا دی چې په دې طريقې طلاق ورکونکي گناه کاريږي، مگر طلاق واقع کيږي، که چېرته يې يو ورکړ؛ نو يو واقع کيږي او که چېرته يې دوه ورکړه؛ نو دوه واقع شو او که چېرته په يو ځای درې ورکړي؛ نو درې واره واقع شو، برباره خبره ده چې په يو لفظ سره يې ورکړی وي که په يو مجلس کې او که په يو طهر کې.^[۱۴]

[۱] "اولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ۴).

[۲] اما نکاح منکوحه الغير ومعتدة.... لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامی / ۳ / ۱۳۲).

[۳] واذا طلق الرجل امراته فلها النفقة والسكنى فى عدتها رجعيًا كان او بائنًا.... الخ. (هداية / ۲ / ۴۲۳).

[۴] الطلاق على ثلاثة اوجه: حسن واحسن وبدعى، فالاحسن ان يطلق الرجل امراته تطليقة واحدة فى طهر لم يجامعها فيه، ويتركها حتى تنقضى عدتها لان الصحابة كانوا يستحبون ان لا يزيدوا فى الطلاق على واحدة حتى تنقضى العدة وان هذا افضل عندهم من ان يطلق الرجل ثلاثا عند كل طهر واحدة ولانه ابعد من الندامة واقل ضرر بالمرأة ولا خلاف لاحد فى الكراهة. واحسن هو طلاق السنة وهو ان يطلق المدخول بها ثلاثا فى ثلاثة اطهار، وقال مالك: انه بدعة ولا يباح الا واحدة لان الاصل فى الطلاق هو الخطر، والاباحة لحاجة الخلاص وقد اندفعت بالواحدة. ولنا قوله عليه السلام فى حديث ابن عمر رضى الله عنهما: ان السنة ان يستقبل الطهر استقبالا فيطلقها لكل قرء تطليقة.... وطلاق البدعة ان يطلقها ثلاثا بكلمة واحدة او ثلاثا فى طهر واحد، فاذا فعل ذلك وقع الطلاق وكان عاصيا اه. (هداية، كتاب الطلاق... باب طلاق السنة / ۲ / ۳۵۴، ۳۵۵ / طبع مکتبه شرکت علميه لاهور پاکستان).

طلاق څنګه ورکول پکار دي؟

سوال: زموږ په هېواد کې چې د کوم وخت نه عايلي قانون نافذ شوی دی، د هغه وخت نه تر اوسه پورې هغه قانون چلېږي چې تر څو خاوند خپلې ښځې ته درې ځله طلاق ور نه کړي تر هغه وخته پورې طلاق مؤثر نه ګڼي، يعنې د يو طلاق او دوه طلاقو هيڅ حيثيت نه پاتې کېږي. کله چې هم څوک طلاق ورکوي يا د قومي مشرانو له طرفه طلاق ورکول کېږي؛ نو درې طلاقه ورکول کېږي او ليکلو کې هم درې ليکل کېږي، آيا هم دا طريقه درسته ده؟ که چېرته ځواب په نفی سره وي؛ نو صحيح طريقه وښيي!

جواب: په يو ځل درې طلاقه ورکول بد دي، ^(۱) په دې سره د ښځې خاوند رشته سمدستي ختمېږي، د رجوع او سولې هيڅ حق نه پاتې کېږي، بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کېږي ^(۲)

د ټولو نه بهتره طريقه دا ده که چېرته يو طلاق ورکول غواړي؛ نو د ښځې مياشتينۍ ناروغۍ د فارغېدو وروسته هغې ته نژدې مه ورځه او هغې ته رجعي طلاق ورکړه ^(۳)، په دې صورت کې چې تر څو پورې ښځه د عدت نه فارغه شوې نه وي تر هغه پورې طلاق کار نه کوي، بلکې نکاح هم هغسې وي او په عدت کې دننه خاوند ته د رجوع کولو حق وي ^(۴)، که چېرته خاوند په عدت کې دننه رجوع ونه کړي؛ نو د عدت ختمېدو سره طلاق کار کوي او نکاح به ختمه شي ^(۵)، ليکن ددې نه پس هم که چېرته دواړه سوله کول غواړي؛ نو دوباره يې نکاح کېږي ^(۶).

د طلاق ورکولو څه طريقه ده او ښځې ته د طلاق

ورکولو په وخت څه کول پکار دي؟

سوال: که چېرته ښځې ته طلاق ورکول وي؛ نو بايد څنګه ورکول شي او که چېرته په ليکلو

۱ [عن محمود بن لبيد قال: اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضبان ثم قال: ايلعب بكتاب الله عز وجل وانا بين اظهركم؟ حتى قام رجل فقال: يا رسول الله! الا اقتله؟ رواه النسائي. (مشکوٰۃ / ۲۸۴ / باب الخلع والطلاق / طبع قديمي / ايضاً: نسائي / ۲ / ۸۲)۔

۲ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة..... لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / الباب السادس في الرجعة، كتاب الطلاق)۔

۳ [فالاحسن ان يطلق الرجل امراته تطليقة واحدة في طهر لم يجامعها فيه، ويتركها حتى تنقض عدتها لان الصحابة كانوا يستحبون ان لايزيدوا في الطلاق على واحدة حتى تنقض العدة. (هداية: ۲ / ۳۵۴ / كتاب الطلاق)

۴ [اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۰)۔

۵ [الرجعة ابقاء النكاح على ما كان مادامت في العدة. (عالمگیری / ۱ / ۴۶۸)۔

۶ [واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها. (هداية: ۲ / ۳۹۹)۔

سره وي؛ نو څنگه ورکول کيږي؟ پرته له دې د طلاق په وخت کې خورويی ورکول پکار دي؟
جواب: طلاق که په ژبه ورکوي که د ليکلو په صورت کې، ددې مسنونه طريقه دا ده چې يو رجعي طلاق ورکړه او بيا ورته رجوع مه کوه تر دې چې د هغې عدت ختم شي^{۱۱}، مطلقه بنځي سره که چېرته خلوت وشي؛ نو د هغې مهر ادا کول ضروري دي^{۱۲}، ددې نه پرته هغې ته يوه جوړه د خپل وس سره سم ورکول مستحب دي^{۱۳} او که چېرته خلوت نه وي شوی؛ نو نيم مهر ورکول لازم دي^{۱۴}.

❖ د واده نه مخکې طلاق ❖

د واده نه مخکې د يو طلاق حکم

سوال: د کومې نجلۍ نکاح چې شوې وي او واده يې نه وي شوی، که چېرته هلک نجلی ته صرف يو ځل ووايي: طلاق مي درکړ، ددې خبرې د څلورو مياشتو نه زياته موده شوې وي؛ نو آيا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: په داسې حالت کې يو ځل طلاق ورکولو سره بائن طلاق واقع کيږي^{۱۵}، د داسې بنځي لپاره د طلاق عدت هم نشته^{۱۶}، هغه نجلی به انتظاره دويم ځای نکاح کولی شي، د دواړو په خوښه طلاق ورکونکي سره هم دوباره نکاح کيږي^{۱۷}.

د واده نه مخکې "درې طلاقه درکوم" ويلو حکم

سوال: زما يو ملگري د واده نه مخکې نکاح (ايجاب او قبول) ترلې وه، هغه د چا په وينا

۱ [فلاح حسن ان يطلق الرجل امراته تطليقة واحدة في طهر لم يجامعها فيه، ويتركها حتى تنقض عدتها لان الصحابة كانوا يستحبون ان لا يزيدوا في الطلاق على واحدة حتى تنقض العدة. (هداية: ۲/ ۳۵۴/ كتاب الطلاق)
 ۲ [والمهر يتأكد باحد معان ثلاثة: الدخول، والخلوة الصحيحة، وموت احد الزوجين سواء كان مسمى او مهر المثل. (عالمگیری / ۱ / ۳۰۳ / كتاب النكاح / الباب السابع في المهر).]

۳ [وتستحب المتعة..... للموطوءة سمي لها مهر او لا. وفي الشامية: اي بل يستحب لها. (الدر المختار مع الرد / ۳ / ۱۱۱ / كتاب النكاح / باب المهر).]

۴ [ويجب نصفه بطلاق قبل وطء او خلوة. وفي الشامية: لما مر ان الوجوب بالعقد. (شامي / ۳ / ۱۰۴).]

۵ [وان فرق بوصف او خبر او جهل بعطف او غيره بانث بالاولى لا الى عدة. (الدر المختار مع رد المختار / ۳ / ۲۸۶ / كتاب الطلاق / باب طلاق غير المدخول بها).]

۶ [اربع من النساء لا عدة عليهن (منها) المطلقة قبل الدخول.... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۶).]

۷ [واذا كان الطلاق بانثاً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لان حل المحلّة باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فيعدم قبله.... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹ / كتاب الطلاق).]

طلاق ورکړی دی او د هغې نجلی پلار ته یې طلاق خط ولېږي، که چېرته هغه ددې نجلی سره دوباره نکاح کول غواړي؛ نو نکاح یې کېدی شی او که نه؟ ځینې خلک وايي چې هغه به حلاله کوي او ځینې وايي چې نه؟

جواب: که چېرته هغه یو طلاق ورکړی وي؛ نو دوباره نکاح کولی شي^[۱] او که چېرته یې داسې لیکلي وي چې "زه درې طلاقه درکوم" نو د شرعي حلالې نه بغير نکاح نه کېږي^[۲]

سوال: زما کوزده او نکاح وشوه چې دهغې نه پس مي واده ونه شو؛ نو په دغه دوران کې ما د یو کار نه کولو عهد وکړ او په هغې کې مي دا جمله بیا- بیا وویل. که چېرته ما دا کار وکړ، بیا مي د طلاقو لفظ درې ځله استعمال کړو چې د هغې نه پس دوه کاله پس مي واده وشو، لیکن ما په جنتي کالي کې د مولانا اشرف علي تهانوي صاحب مسئله د واده نه مخکې طلاق ولوستل، په هغې کې څه نا څه گنجائش موجود ؤ؛ نو ما نکاح تازه کړه، مگر بیا هم زما په زړه کې غم ؤ چې داسې نه دا درې طلاقه (طلاق ثلاثه)، واقع شوي وي؟ مهرباني وکړئ د قرآن، حدیث او حنفي فقه په رڼا کې ځواب راکړئ!

جواب: تاسو چې کوم صورت لیکلی دی په هغې کې یو طلاق واقع شو^[۳]، ځکه چې د طلاقو لفظ درې ځله جدا - جدا ویل شوی ؤ، لهذا د یو طلاق واقع کېدو سره ښځه جدا شوه، دوه طلاقه یې ځایه (لغو) شو، که تاسو دوباره نکاح تازه کړه نو ډیره به ښه وي.^[۴]

سوال: زما د یوې نجلی سره نکاح وشوه، تر اوسه پورې واده لانه ؤ شوی چې د څه اختلافاتو په سبب ما نجلی ته یو ځل ولیکل: زه تاته طلاق درکوم، نجلی سره کوروالۍ نه ؤ شوی، اوس د نجلی خپلوان وايي: د ښځې حق نه دی ادا شوی؛ نو ځکه طلاق واقع کېږي، مگر د طلاق ورکولو په وخت ماته ددې علم نه ؤ چې په داسې حالت کې یو ځل طلاق ویلو سره طلاق واقع کېږي؛ نو آیا طلاق واقع شو او که نه؟

[۱] ایضاً:-

[۲] قال لزوجه غير المدخول بها انت طالق..... ثلاثاً.....وقعن لما تقرر انه متى ذكر العدد كان الوقوع به.....الخ. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۲۸۵). ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة.....لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / كتاب الطلاق / الباب السادس).

[۳] وان فرق بوصف او خبر او جهل بعطف او غيره (بانت بالاولی) لا الى عدة ولم تقع الثانية، بخلاف الموطوءة حيث يقع الكل وعم التفريق، قوله وكذا انت طالق ثلاثاً متفرقات (قوله بخلاف الموطوءة) ای ولو حكماً كالمختلى بها فانها كالموطوءة في لزوم العدة، وكذا في وقوع طلاق بائن آخر في عدتها (الدرالمختار / ۳ / ۲۸۶ / باب طلاق غير المدخول بها)

[۴] واذا كان الطلاق بانناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لان حل الحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فيعدم قبله.....الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹ / كتاب الطلاق)۔

جواب: کله چې د ښځې خاوند خلوت نه وي شوی؛ نو په یو طلاق سره ښځه د نکاح نه وځي. ^{۱۱} دا طلاق بیا واپس کیږي نه، برابره خبره ده چې د مسئلې څخه خبر وي او که نه وي، اوس ستا ښځه ستا د نکاح نه وتلې ده، نیم مهر په تا باندې لارم دی ^{۱۲} هغه نجلی-بغیر د عدت نه دویم ځای نکاح کولی شي، که چېرته نجلی-او د نجلی-مور-پلار خوښ وي؛ نو تا سره هم دوباره نکاح کېدی شي ^{۱۳}، ددې نوي نکاح مهر به جدا ټاکل کیږي ^{۱۴}

سوال: د عام رواج مطابق مور-پلار د خپل اولاد د مجبوري له وجې په ماشومتوب کې نکاح کوي، چې په مور-پلار کې یې یو قبلوي؛ نو دغه راز د نجلی-او هلک نکاح وشي، لیکن هلک او نجلی چې کله ځوانان شي؛ نو حالات یې داسې شي چې خبره تر طلاقو ورسې او هلک نجلی ته طلاق ورکړي، زمونږ دا پوښتنه ده چې د نکاح نه پس واده لانه ده شوی او طلاق واقع شي، ایا دوباره ددې سره نکاح کیږي؟ آیا دې نجلی-سره ددې هلک خبرې د شریعت له مخې جائز دي او که نه؟

جواب: که چېرته یې د واده نه مخکې طلاق ورکړی وي؛ نو دوباره نکاح کیږي؛ خو په دې شرط چې درې طلاقه یې په یو ځل نه وي ورکړي، د نکاح نه بغیر دې نجلی-سره خبرې نه دي صحیح، ځکه چې د طلاق نه پس دغه نجلی-پردی ده.

❖ رجعي طلاق ❖

درجعي طلاق تعریف

سوال: په اسلام کې د رجعي طلاق تعریف څه دی؟

جواب: رجعي طلاق دا دی چې خاوند ښځې ته یو ځل یا دوه ځلې په صفا الفاظو سره طلاق ورکړي او ددې سره بل کوم لفظ استعمال نه کړي چې د هغې تقاضا دا ده چې نکاح یې سمدستي ختمیږي. ^{۱۵}

۱ [ایضاً اوگوری پورتنی حواله (وان فرق بوصف او خبر او جمل بعطف... الخ).]

۲ [وان طلقها قبل الدخول والخلوة فلها نصف المسمى لقوله تعالى: وان طلقتموهن من قبل ان تمسوهن الآية، والا قيسته متعاضدة، ففيه تفويت الزوج الملك على نفسه باختياره، وفيه عود العقود عليه اليها سالماً مكان المرجع فيه النص..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۲۴ / كتاب النكاح / باب المهر).]

۳ [واذا كان الطلاق باناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لان حل الحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فينعدم قبله..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹ / كتاب الطلاق).]

۴ [المهر واجب شرعاً ابانة لشرف المحل. (هداية / ۲ / ۳۲۳ / كتاب النكاح، باب المهر).]

۵ [الرجعي من الطلاق ما يكون بحروف الطلاق بعد الدخول حقيقة... [بقية حاشية په راروانه صفحه..]

د رجعي طلاق حکم دا دی چې د عدت پوره کېدو پورې ښځه هم هغسې د خاوند په نکاح کې وي او خاوند ته دا حق پاتې وي چې هغه په عدت کې دننه کله چې غواړي د ښځې سره رجوع کولی شي^{۱۱}، د رجوع مطلب دا دی چې یا خوپه ژبه ووايي ما طلاق واپس واخیست یا دي ښځې ته لاس ولگوي، د دوباره نکاح ضرورت نشته^{۱۲}، لیکن که عدت تېر شو او هغه په خپل قول یا فعل سره رجوع ونه کړي؛ نو اوس دواړه ښځه او خاوند نه شو^{۱۳}، ښځه بل ځای خپله نکاح کولی شي او که د دوی دواړو تر منځ سوله وشي؛ نو دوباره نکاح کولی شي^{۱۴} او د رجوع نه پس اګر چې د طلاق اثر ختمیږي لیکن کوم طلاقونه چې ده ته ورکول شوي هغه ده استعمال کړي هم دي، لهذا اوس به ده ته صرف د باقي طلاقونو اختیار وي، ځکه چې خاوند ته ټول د درې طلاقو اختیار ورکړل شوی دی، که چېرته هغه یو رجعي طلاق ورکړ؛ نو اوس دده سره دوه طلاقه پاتې شوه او که چېرته یې دوه رجعي طلاقه ورکړي وي؛ نو اوس دده سره صرف یو رجعي طلاق پاتې شو او که چېرته دا سړی خپلې ښځې ته هروخت یو طلاق ورکړي؛ نو ښځه به حرامیږي او بغیر د شرعي حلالې نه به نکاح هم نه کیږي.^{۱۵}

آیا د رجعي طلاق نه پس د رجوع کولو لپاره نکاح ضروري ده؟

سوال: آیا رجعي طلاق کې نکاح د دوه شاهدانو په موجودګۍ درسته ده؟

جواب: د رجعي طلاق په عدت کې دننه د دوباره نکاح کولو ضرورت نشته، صرف رجوع کول کافي دي^{۱۶}، د عدت ختمېدو نه پس د دوه شاهدانو په موجودګۍ کې نکاح درسته ده^{۱۷}

...بقیه د ترمخ] غیر مقرون بعوض ولا بعدد الثلاث لا نصاً ولا اشارة ولا موصوف بصفة تنبی عن البینونة..... الخ. (قواعد الفقه/ ۳۰۴ / طبع صدف پبلشرز کراچی)۔

۱ [واذا طلق الرجل تطلق رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في العدة. (هداية / كتاب الطلاق / ۲ / ۳۹۴، ايضاً: عالمگیری/ كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة / ۱ / ۴۷۰)۔

۲ [والرجعة ان يقول راجعتك..... او يطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۵ / باب الرجعة، ايضاً تبين الحقائق/ باب الرجعة / ۳ / ۱۴۹ / طبع دار الكتب العلمية بيروت)۔

۳ [واما حكمه ففوق الفرقه بانقضاء العدة في الرجعي وبدونه في البائن..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۴۸)۔

۴ [واذا كان الطلاق بانناً دون الثلاث فله ان يتزوجها..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹)۔

۵ ["الطلاق مرتان..... فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره" (البقرة: ۲۲۹) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هندية / ۱ / ۴۷۳ / كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة/ طبع رشيدية)۔

۶ [اذا طلق الرجل امراته تطلق رجعية او تطليقتين..... فله ان يراجعها في العدة رضيت بذلك او لم ترض، كذا في الهداية..... الخ. (عالمگیری/ كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة / ۱ / ۴۷۰ / طبع رشيدية)۔

۷ [واذا كان الطلاق بانناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

طلاق لیکلو سره طلاق واقع کیږي اکر که بنځي ته نه وي رسیدلی

سوال: زید په یوه کورنۍ کې واده وکړ، د واده درې میاشتې پس د زید د بنځې ورور د زید په غیر موجودگی کې خپل کور ته راوسته، زید یو طلاق ولیکلو؛ خو د زید خپلوانو دا لیکل نسخ کړه او د زید کور ته یې د پوست بکس په ذریعه راواستوله چې تر اوسه پورې د زید سره دی، عرض دا دی چې په دې صورت کې آیا زید خپلې بنځې ته رجوع کولی شي؟ ددې طلاق علم د زید بنځې ته نشته ځکه چې خط هغې ته نه دی رسیدلی

جواب: که یو طلاق یې لیکلی وي؛ نو یو طلاق رجعي واقع شو^{۱۱} بنځې ته خط رسېدل یا د هغې علم کېدل شرط نه دي، هغې ته د طلاق لېږلو خبر یا نه خبرېدل، په دې ټولو صورتونو کې طلاق واقع کیږي، مگر په یاد صورت کې یو رجعي طلاق واقع شو، لهذا عدت کې دننه رجوع کېدلی شي او عدت ختمیدو نه پس دوباره نکاح کولی شي^{۱۲}.

"هغه دي زما د کور نه لاړه شي" دې الفاظو سره طلاق واقع کیږي؟

سوال: د دوبي نه ما د خپلې بنځې مور پلار ته خط لیکلی دی چې زه ستاسو لور ته طلاق ورکول غواړم، د څه کورني خفګان له وجې، هغه دي زما له کوره لاړه شي، زه چې کله راشم چې د هغې مخ ونه وینم، تاسو ووايئ چې په داسې وینا سره طلاق واقع کیږي او که نه؟

جواب: دې الفاظو سره طلاق واقع کیږي،^{۱۳} عدت کې دننه دې بنځې سره نکاح کیږي^{۱۴}.

...بقیه د ترمخ[انقضائها لان حل الحلیة باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فيعدم قبله. (هدایة / ۲ / ۳۹۹ / کتاب الطلاق / کتاب الرجعة)۔

۱ [الکتابة.....ان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو.....بان كتب اما بعد فانت طالق، فکما كتب هذا يقع الطلاق. (عالمگیری / کتاب الطلاق / ۱ / ۳۷۸ / طبع رشیدیہ)۔

۲ [اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية.....فله ان يراجعها في عدتها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۰ / هدایة / ۲ / ۳۹۴ / باب الرجعة)۔

۳ [کنایة مالم یوضع له واحتمله وغیره لا تطلق بها الا بنية او دلالة الحال.....فنحو: اخرجی واذهی وقومی: ای من هذا المكان ليقطع الشر، فيكون رداً، او لانها طلقها فيكون جواباً. (ردالمحتار مع الدر المختار / کتاب الطلاق / باب الکنایات / ۳ / ۲۹۶، ۲۹۸ / طبع ایچ ایم سعید، ایضاً: فتاویٰ عالمگیری / کتاب الطلاق الفصل الخامس / ۱ / ۳۷۴، ۳۷۵ / طبع رشیدیہ کوئته)۔

۴ [اذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لان حل الحلیة باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فيعدم قبله.....الخ. (هدایة / ۲ / ۳۹۹ / فتاویٰ عالمگیری / کتاب الطلاق / فصل فيما تحل به المطلقة وما يتصل به / ۱ / ۴۷۲)۔

که چېرته یې یو طلاق ورکړی وي؛ نو په عدت کې د ننه پرته له نکاح کوروالی جائز دی

سوال: زما یو دوست خپلې ښځې ته داسې لیکل ورکړه چې زه فلانې د فلانې زوی خپلې ښځې فلانې د فلانې لور د فلانې تحریري لیکلو باندې دا الفاظ چې "زه تاته یو طلاق درکوم" ولیکل او وې لیرېل، اوس هغه د ښځې سره دوباره کوروالی کول غواړي، شرعي طور باندې هغه څه کفاره ادا کړي که دوباره نکاح وکړي؟ کله چې ده دا الفاظ ولیکل دوه درې ورځې پس یې ښځه کور ته راغله، اوس دواړه راضي دي لیکن تر اوسه یې کوروالی نه دی شوی؛ نو څکه تاسو راته اوس زر تفصیلي ځواب ولیکئ!

جواب: که چېرته یې یو طلاق لیکلی وي؛ نو د هیڅ کفارې ضرورت نشته، د عدت تر ختمېدو پورې نکاح کافي ده، عدت کې دننه دي دواړه د ښځې او خاوند تعلق قائم کړي؛ نو طلاق به یې اثره پاتې شي.^{۱۱}

رجعي طلاق کې تر کومه پورې رجوع کولی شي او د رجوع څه طریقه ده؟

سوال: رجعي طلاق کې د رجوع کولو وخت یوه میاشت ده او که زیاته؟ رجوع کولو نه مراد د کوروالی کول ضروري دي؟ که چېرته په دواړو کې یو یا دواړه ددې قابل نه وي چې کوروالی وکړي؛ نو رجوع به څنګه کوي؟

جواب: رجعي طلاق کې "عدت" کې دننه رجوع کولی شي^{۱۲} او د عدت په لحاظ سره د طلاق شوو ښځو درې قسمه دي:

۱. **لومړۍ قسم:** حامله: ددې عدت د بچي پیدا کېدل دي، د ماشوم پیدایش سره به ددې عدت ختم شي، خواه که بچی زر پیدا شي او که وروسته.^{۱۳}

[۱] اذا طلق الرجل امراته تطليقة..... فله ان يراجعها في عدتها..... الخ. (عالمگیری/ باب الرجعة/ الباب السادس في الرجعة / ۱ / ۴۷۰، ايضاً: هداية / ۲ / ۳۹۴)۔

[۲] اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية..... فله ان يراجعها في عدتها رضيت بذلك او لم ترض لقلوله تعالى: فامسكوهن بمعروف من غير فصل، ولا بد من قيام العدة، لان الرجعة استدامة الملك، الا ترى انه سمي امساکاً وهو الابقاء، وانما يتحقق الاستدامة في العدة، كذا في الهداية. (عالمگیری/ كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة / ۱ / ۴۷۰ / هداية / ۲ / ۳۹۴ / باب الرجعة، طبع ملتان)۔

[۳] وان كانت حاملاً فعدها ان تضع حملها لقلوله تعالى: واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن..... الخ. (الهداية/ كتاب الطلاق/ باب العدة / ۲ / ۲۵۲ / طبع شركة علمية ملتان)۔

۲ دویم قسم هغه ښځه ده چې د هغې میاشتینۍ ناروغي راځي، د هغې عدت درې حیضه دي. کله چې د طلاق نه پس هغه درې ځله پاکه شي؛ نو د هغې عدت ختمیږي.^(۱۱)

۳ دریم قسم هغه ښځه چې نه حامله وي او نه هغې ته حبض راځي د هغوی عدت درې میاشتي دی.^(۱۲)

رجعي طلاق کې که چېرته سړی خپلې ښځې ته رجوع کول غواړي؛ نو په ژبه دي ووايي چې ما رجوع وکړه، دې سره به رجوع وشي او که چېرته یې په ژبه څه ونه ویل مگر د ښځې خاوند رشته یې په خپل حال پاتې کړه، یا یې د یو ځای کېدو اظهار وکړ او هغې سره یې لاس ولگولو بیا هم رجوع کیږي.^(۱۳)

"ماتاته دیوې میاشتي لپاره یو طلاق درکړ" ددې حکم

سوال: زما ورور خپلې ښځې ته وویل: چې "ماتاته دیوې میاشتي لپاره یو طلاق درکړ" اوس ته یو میاشت پس زما په نکاح کې واپس کېدلې شي، دا معلومول غواړو چې ددې طلاق څه حکم دی؟ آیا د یوې میاشت نه پس به ښځه خپله زما د ورور په نکاح کې داخله شي؟ که چېرته داخله نه شي؛ نو هغه ته څه کول پکار دي؟

جواب: طلاق عارضي نه وي، په دې صورت کې یو طلاق رجعي واقع کیږي او یوه میاشت پس به د طلاق نه رجوع وکړي؛ نو ځکه ښځه به هم هغسې په نکاح کې وي، مگر یو طلاق ختم شو، اوس هغه صرف د دوه طلاقو مالک دی.^(۱۴)

[۱] "والمطلقة یتربصن بانفسهن ثلاثة قروء" (البقرة: ۲۲۸) عدة الحرة للطلاق او الفسخ ثلاثة اقراء: ای الحيض: ای اذا طلقت الحرة، او وقعت الفرقة بينهما بغير طلاق، فعدتها ثلاثة قروء..... والمراد به اذا طلقها زوجها بعد الدخول.... الخ. (تبين الحقائق/ باب العدة/ ۳ / ۲۴۸ / طبع دار الكتب العلمية بيروت، وكذا في الدر المختار/ باب العدة/ ۳ / ۵۰۴، ۵۰۵ / طبع سعيد).

[۲] "والتي ينسن من الحيض من نساء كم ان اربتم فعدتن ثلاثة اشهر والتي لم يحضن" (الطلاق: ۴).

[۳] والرجعة ان يقول راجعتك..... او يطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة..... الخ. (هدية/ ۲ / ۳۹۵) وايضاً: وكما تثبت الرجعة بالقول تثبت بالفعل وهو الوطء واللمس عن شهوة، كذا في النهاية: وكذا التقيل عن شهوة على الفم بالاجماع..... الخ. (فتاوى عالمگیری، كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة/ ۱ / ۴۶۹ / طبع رشيدية).

[۴] ولو قال: انت طالق تطليقة تقع عليك غداً، تطلق حين يطلع الفجر، ولو قال تطليقة لا تقع الا غداً طلقت للحال، كذا في محيط السرخسی. (عالمگیری/ ۱ / ۳۶۷) ايضاً: لو قال لها: انت طالق في الغد، او قال: غداً، ولا نية له يقع الطلاق حين يطلع الفجر من الغد..... وعلى هذا اذا قال انت طالق رمضان او في رمضان او قال انت طالق شهراً او في شهر..... الخ. (عالمگیری/ ۱ / ۳۶۶).

غصه کې طلاق لیکلوسره طلاق واقع

کیري، بنځي ته کاغذ ورکول ضروري نه دي

سوال: زما یو دوست د غوسې په حالت کې د خپل خسرګنۍ په مخامخ خپلې بنځې ته په یو ساده کاغذ ولیکل چې د یو څو وجو پر بنسټ زه تاته طلاق درکوم، لیکن زما د دوست د خپل خسر سره د جنګ له وجې داسې کیسه مخې ته راغله، لهذا هغه کاغذ چې په هغې کې پورته عبارت لیکل شوی و هغه دده د بنځې ماما وشلولو او وروسته یې دواړه پوه کړه او دویمه ورځ یې ورته سوله وکړه، آیا په پورته لیکلوسره طلاق واقع شو؟

جواب: که چېرته د طلاق خط الفاظ هم هغه وي کوم چې په سوال کې لیکل شوي: نو په دې الفاظو سره یو طلاق رجعي واقع شو^(۱)، دا چې دوی په عدت کې دننه سوله وکړه: نو ځکه دواړه بنځه او خاوند دي.

آیا د طلاق نه پس بنځه خاوند پردي وي؟

سوال: زموږ یو دوست دوه ویشټ (۲۲) میاشتې مخکې خپلې بنځې ته یو طلاق ورکړی و، دوه میاشتې پس یې بنځې دده نه پرده شروع کړه، بیا د هغه بنځې وویل چې طلاق واقع شوی دی، آیا دا خبره صحیح ده؟

جواب: یو طلاق ورکولوسره یو طلاق رجعي واقع کیږي، عدت کې دننه - دننه خاوند رجوع کولی شي، د نکاح تازه کولو نه پرته د بنځې خاوند تعلق په خپل حال کېدلی شي، عدت (چې درې حیضه دی) تېرولو نه پس نکاح ختمیږي، دواړه به پردي شي^(۲)، ځکه چې په دوه میاشتو کې عدت پوره کیږي؛ نو ځکه که چېرته خاوند رجوع نه وه کړې او بنځه دا دعوه کوي چې په دوه میاشتو کې هغه درې ځله د حیض نه فارغه شوې ده، د بنځې دعوه د منلو وړ ده،^(۳) او

۱ [الطلاق علی ضربین صریح وکناية، فالصریح.....قوله انت طالق، ومطلقة، وقد طلقک، فهذا المذكور يقع به الطلاق الرجعي، لان هذه الفاظ تستعمل في الطلاق ولا تستعمل في غيره فكان صریحاً، وانه يعقب الرجعة بالنص.....ولا يقع به الا واحدة رجعية، وان نوي اكثر من ذلك....الخ. (اللباب في شرح الكتاب/ كتاب الطلاق / ۱۷۰)۔

۲ [اذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها رضيت بذلك او لم ترض لقوله تعالى: فامسكوهن بمعروف من غير فصل، ولا بد من قيام العدة، لان الرجعة استدامة الملك، الا ترى انه سمي امساکاً وهو الابقاء، وانما يتحقق الاستدامة في العدة لانه لا ملك بعد انقضائها. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة / ۲ / ۳۹۴، ايضاً: فتاوي عالمگیری/ كتاب الطلاق/ الباب السادس / ۱ / ۴۷۰)۔

۳ [ولو بالحیض فاقبلها لحره ستون يوماً، وقال في الرد: وعندهما اقل... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

دوه مياشتې وروسته د بنځې پرده کول بالکل صحيح دي، که چېرته دواړه خوښ وي؛ نو دوباره نکاح کولی شي

حاملې بنځې ته څنګه رجوع وکړي شي؟

سوال: ما خپلې ته چې د پنځو مياشتو حمل لري د غوسې په حالت کې طلاق ورکړ، تر اوسه مي رجوع نه ده کړې، اوس يې زېږون نژدې دی؛ نو د رجوع به څه صورت وي؟

جواب: که چېرته رجعي طلاق دي ورکړی وي؛ نو د ماشوم د پيدا کېدو نه مخکې رجوع کېدی شي^[۱]، د ماشوم د پيدا کېدو وروسته به عدت ختم شي بيا د رجوع حق نه لري، البته د دواړو په خوښه دوباره نکاح کولی شي^[۲]، د عدت ختمېدو نه مخکې د رجوع کولو صورت دا دی، چې په ژبه دي ووايي ما خپلې بنځې ته رجوع وکړه يا د بنځې خاوند تعلق دي قائم کړي يا د رجوع په نيت دي هغې ته لاس ولګوي.^[۳]

په يويا دوه طلاقو سره سوله امکان لري

سوال: مونږ اوریدلي چې تر څو پورې درې طلاقه نه وي ورکول شي؛ نو طلاق نه واقع کېږي، مګر تاسو دوه ځله هم مکمل طلاق حساب کړی، دا ولې؟

جواب: طلاق خو يو هم واقع کېږي مګر يو يا دوه طلاقو نه پس د رجوع حق لري^[۴]، د درې طلاقو نه پس در رجوع حق نشته^[۵]؛ نو ځکه د عوامو دا ګڼل چې طلاق نه واقع کېږي، تر څو

...بقیه د ترمخ [مدة تصدیق فیها الحرة تسعة وثلاثون يوماً، ثلاث حیض بتسعة ايام وطهر ان بثلاثین. (شامی/ ۵۲۴/۳)۔

۱ [وان كانت حاملاً فعدتها ان تضع حملها لاطلاق قوله تعالى: واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۴۲۳/ طبع شرکت علمیه ملتان)۔

۲ [ايضاً اوګورئ پورتني حواله (واذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها... الخ)۔

۳ [والرجعة ان يقول راجعتك او راجعت امراتي ولهذا صريح في الرجعة لا خلاف بين الائمة، قال: او يطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة... الخ. (هداية / كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۳۹۵)۔

۴ [واجمع العلماء على ان الرجل اذا طلق دون الثلاث له الرجعة في العدة، وبناء عليه: اذا طلق الرجل امراته المدخول بها تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها سواء رضيت بذلك او لم ترض لانها عند الحنفية باقية على الزوجة. (الفقه الاسلامي وادلته/ كتاب الطلاق/ ۷/ ۶۹۸۷/ ايضاً: عالمګري/ كتاب الطلاق/ الفصل السادس/ ۱/ ۴۷۰/ طبع رشيدية)۔

۵ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب الرجعة/ ۲/ ۳۹۹)۔

پورې چې درې ځله طلاق ورنه کړي بالکل غلط دی. درې طلاق په یو ځل ورکول ناجائز دي^{۱۱} او که چېرته یې څوک ورکړي؛ نو د سولې حق یې هم ختمیږي^{۱۲}

نوټ: د رجوع څو صورتونه دي یا خودي په ژبه ووايي چې ما د طلاق نه رجوع وکړه. یا دي د بنځې خاوند په څېر تعلق وساتي، ددې نه علاوه په مچو کولو سره هم رجوع ثبتیږي^{۱۳}. ځکه په رجعي طلاق کې د دوباره نکاح کولو ضرورت نه وي، تر څو پورې چې د بنځې عدت ختم نه شي

آیا دوه ځله طلاق ورکولو نه پس کفارو ورکولو

سره بنځه په خپل کور کې پاتې کولی شي؟

سوال: یوسړي عاشق حسین خپلې بنځې ته دوه ځله طلاق ورکړ، اوس ځینې خلک وایي طلاق نه دی واقع شوی، آیا ددې څه خوراک د کفارې ورکولو سره بنځه خپل کور کې ساتلی شي؟

جواب: که چېرته یې دوه ځله د طلاقو لفظ ویلی وي؛ نو عدت کې دننه رجوع کولی شي او عدت تیرېدلو نه پس دوباره نکاح کولی شي^{۱۴}، د خوراک ورکولو هیڅ ضرورت نشته. لیکن اوس که چېرته یې دریم ځل طلاق ورکړ؛ نو دواړه به د یو بل لپاره حرام شي او بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کیږي^{۱۵}.

زیا نې طلاق ورکولو سره طلاق واقع کیږي

سوال: زما اوځی چې زمونږ سره اوسېږي، هغه یوه ورځ په غوسه کې زما خور ته دوه ځله

۱ [عن محمود بن لبيد قال: اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضبان ثم قال: ايلعب بكتاب الله عز وجل وانا بين اظهر كم! حتى قام رجل فقال: يا رسول الله! الا اقتله؟ رواه النسائي. (مشکوٰۃ / ۲۸۴ / باب الخلع والطلاق).

۲ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية / كتاب الطلاق / باب الرجعة / ۲ / ۳۹۹).

۳ [والرجعة يقول راجعتك..... او يطاها او يقبلها او يلمسها بشهوة..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۵).

۴ [واجمع العلماء على ان الرجل اذا طلق دون الثلاث له الرجعة في العدة، وبناء عليه: اذا طلق الرجل امراته المدخول بها تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها سواء رضيت بذلك او لم ترض لانها عند الحنفية باقية على الزوجة. (الفقه الاسلامي وادلته / كتاب الطلاق / ۷ / ۶۹۸۷ / ايضاً: عالمگیری / كتاب الطلاق / الفصل السادس / ۱ / ۴۷۰ / طبع رشيدية).

۵ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (هداية / كتاب الطلاق / باب الرجعة / ۲ / ۳۹۹).

زباني طلاق ورکړي، تاسو ته درخواست دی چې د اسلام له مخې طلاق واقع شوی دی او که نه؟
جواب: زباني طلاق ورکولو سره هم طلاق واقع کېږي^{۱۱}. لهدا ستا خور ته دوه طلاقه ورکول شوي دي، عدت کې دننه رجوع کولی شي. د عدت نه پس دوباره نکاح کولی شي^{۱۲}. آينده که چېرته يو بل طلاق ورکړي؛ نو مغلظه طلاق به واقع شي او بغير د حلالې نه به نکاح صحيح نه وي^{۱۳}.

آيا دوه طلاقه ورکونکي درې نيمي مياشتې پس بنځه دوباره خپل کور کې اوسولی شي؟

سوال: يوه اوه ورځنۍ مجله کې يو سړي مذهبي مضمون ليکلی چې په هغې کې د هغه خلکو د مسئلو ځواب ورکوي، د راولپنډۍ يوې بنځې ترې پوښتنه کړې چې ددې بنځې خاوند دې ته دوه ځله طلاق ورکړ چې د هغې نه پس هغه د خپلې مور کور ته لاړه، تقريباً درې نيمي مياشتې بعد د هغې خاوند راغلو او هغه يې کور ته بوتله، ليکن هغې خپل خاوند قبول نه کړ، هغه ددې وجې نه خفه وه چې هغې ته معلومات نه و چې دوه ځله طلاق ورکولو سره طلاق واقع کېږي او که نه. هم دا ددې د سوال پوښتنې مقصد و، ځواب کې هغه سړي وليکل چې کوم شی ذهن قبول نه کړي، په هغې کې د سولې گنجائش وي، حال دا چې زما معلومات چې تر کومه پورې دی، هغه دا چې د هغې مطابق دوه ځله خو طلاق واقع کېږي ليکن په هغې کې د سولې گنجائش موجود وي.

۱ [واما تفسيره شرعاً فهو رفع قيد النكاح حالاً او مالاً بلفظ مخصوص، كذا في البحر الرائق/ واما ركنه فقوله انت طالق ونحوه، كذا في الكافي. (عالمگیری) ۱/ ۳۴۸ / كتاب الطلاق/ طبع رشيدیه).
 ۲ [تصح الرجعة ان لم يطلق بانئاً.... ولا يخفى ان الشرط واحد، هو كون الطلاق رجعيًا، وهذه شروط كونه رجعيًا، متى فقد منها شرط كان بانئاً. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ باب الرجعة/ ۳/ ۳۹۹، ۴۰۰) ايضاً: واذا طلق الرجل امراته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها رضيت به او لم ترضى. (فتاوى عالمگیری) ۱/ ۴۷۰ / كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة) ايضاً: واذا كان الطلاق بانئاً دون الثلاث فله ان يتزوجها في عدتها وبعد انقضاء عدتها. (اللباب في شرح الكتاب، كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۳ / طبع قديمي).
 ۳ [الطلاق مرتان..... فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره. (البقرة: ۲۳۰) وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الانثى، لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها، كذا في الهداية. (عالمگیری) ۱/ ۴۷۳ / كتاب الطلاق/ الباب السادس في الرجعة/ هداية/ ۲/ ۳۹۹ / باب الرجعة).]

جواب: ددې مسئلې صحيح ځواب دا دی چې يو ځل يا دوه ځله طلاق ورکولو سره خو طلاق واقع کيږي ليکن خاوند ته په عدت کې دننه د رجوع کولو حق وي^{۱۱} او د عدت ختمېدو نه پس د نکاح تازه کولو ضرورت وي^{۱۲}، ددې ښځې خاوند که چېرته په عدت کې دننه رجوع کړې وي: نو نکاح شته او که چېرته يې نه وي کړې؛ نو د نکاح تازه کولو نه بغير دوباره ددې خاوند کور آبادول ناجائز دي

❖ بائن طلاق ❖

د بائن طلاق تعريف

سوال: د طلاق بائن تعريف څه دی؟ که چېرته درې ځله يا ددې نه زيات ووايي چې زما تاسره هيڅ تعلق نشته، يا ما ته آزاده کړې؛ نو آیا دوباره ددې ښځې سره نکاح کيږي؟

جواب: د طلاقو درې قسمونه دي: طلاق رجعي، طلاق بائن او طلاق مغلظه.

رجعي طلاق: دا دی چې په صريحو الفاظو سره وويل شي: يا دوه طلاقه ورکړي^{۱۳}، ددې حکم دا دی چې په داسې طلاق کې عدت پوره کېدو پورې نکاح باقي وي او خاوند ته اختيار وي چې عدت ختمېدو نه مخکې رجوع وکړي، که چېرته هغه په عدت کې دننه رجوع وکړي؛ نو نکاح په خپل حال ده او د دوباره نکاح کولو ضرورت نشته^{۱۴}، که چېرته هغه په عدت کې دننه رجوع ونه کړه؛ نو طلاق به واقع شي او نکاح به ختمه شي^{۱۵}، که چېرته دواړه وغواړي نو

۱ [واذا طلق الرجل تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان يراجعها في عدتها رضيت بذلك اولم ترضى، لقوله تعالى: فامسكوهن بمعروف. (هداية / كتاب الطلاق / ۲ / ۳۹۴ / باب الرجعة)۔

۲ [واذا كان الطلاق بانئاً دون الثلاث فله ان يتزوجها في عدتها وبعد انقضاء عدتها. (اللباب في شرح الكتاب، كتاب الرجعة / ۲ / ۱۸۲، ۱۸۳ / طبع قديمی)۔

۳ [اما الصريح الرجعي: فهو ان يكون الطلاق بعد الدخول حقيقة غير مقرون بعوض، ولا بعدد الثلاث لانصا، ولا اشارة، ولا موصوفاً بصفة تنبيء عن البينونة. (بدائع الصنائع / كتاب الطلاق / فصل في بيان صفة الواقع / ۳ / ۱۰۹) ايضاً: الطلاق على ضربين صريح وكناية فالصريح قوله: انت طالق، ومطلقة وطلقت فهذا يقع به الطلاق الرجعي لان هذه الالفاظ تستعمل في الطلاق ولا تستعمل في غيره فكان صريحاً وانه يعقب الرجعة بالنص. (هداية / كتاب الطلاق / باب ايقاع الطلاق / ۲ / ۳۵۹)۔

۴ [اتصح الرجعة ان لم يطلق بانئاً..... ولا يخفى ان الشرط واحد، هو كون الطلاق رجعيّاً، وهذه شروط كونه رجعيّاً، متى فقد منها شرط كان بانئاً. (الدرالمختار مع ردالمحتار / باب الرجعة / ۳ / ۳۹۹، ۴۰۰ / ايضاً: عالمگیری / ۱ / ۴۷۰)

۵ [واما حكمه فوقع الفرقة بانقضاء العدة في الرجعي وبدونه في البائن..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۴۸)۔

دوباره نکاح کولی شي^{۱۱}، (لیکن خومره طلاقونه چې هغه ورکړي دي هغه ختم شو. آینده هغه ته صرف په درې طلاقو کې به د باقي طلاقونو اختیار وي، مثلاً که چېرته یو طلاق یې ورکړی وي او د هغې نه یې رجوع کړې وي؛ نو اوس دده سره صرف دوه طلاقه پاتې شو او که دوه طلاقه یې ورکړي وي رجوع یې کړې وي؛ نو اوس صرف یو باقي پاتې شو او که چېرته یې یو طلاق ورکړ؛ نو ښځه به درې طلاقو سره طلاقه شي او بیا به پردی شي^{۱۲}.)

بائن طلاق دا دی چې په دوه معنا لرونکو الفاظو سره (یعنې کنایي الفاظو سره) یې طلاق ورکړی وي^{۱۳}، یا طلاق سره څه داسې صفت ذکر کړي چې د هغې نه دده سختي مطلب وي^{۱۴}، مثلاً داسې ووايي چې تاته سخت طلاق، یا اوږد، لنډ طلاق دی، د بائن طلاق حکم دا دی چې ښځه فوراً د نکاح نه وځي او خاوند ته د رجوع کولو حق نه وي، البته عدت کې دننه او د عدت نه پس هم دوباره نکاح کولی شي^{۱۵}.

مغلظ طلاق دا دی چې درې طلاقه ورکړي، په دې صورت کې به ښځه د همېش لپاره حرامه شي، بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کېږي^{۱۶}. د خاوند دا وینا چې زما ستا سره هیڅ تعلق نشته، دا کنایي طلاق دی^{۱۷}، دې سره یو بائن طلاق واقع کېږي، دویم او دریم ځل ویل به یې لغو وي، ما ته آزاده کړې الفاظ په پښتو ژبه

۱ [اذا كان الطلاق باناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل الحلية باق لان زواله معلق بالطلقة الثالثة فيعدم قبله... الخ. (اللباب في شرح الكتاب/ كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۳/ طبع قديمي)
۲ ["الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰).]

۳ [واما الصريح البائن فبخلافه وهو ان يكون بحروف الابانة او بحروف الطلاق، لكن قبل الدخول حقيقة او بعده لكن مقرونا بعدد الثلاث نصاً او اشارة. (بدائع/ كتاب الطلاق/ فصل في بيان صفة الواقع/ ۳/ ۱۰۹)
ايضاً: اما الضرب الثاني وهو الكنايات لا يقع بها الطلاق الا بالنية او بدلالة الحال لانها غير موضوعة للطلاق..... الخ. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب ايقاع الطلاق/ ۲/ ۳۷۳/ طبع مكتبة شركت علميه ملتان).]

۴ [واذا وصف الطلاق بضرب من الزيادة والشدة كان باناً مثل ان يقول انت طالق بائن او البتة..... وكذا اذا قال لها: انت طالق افحش الطلاق لانه انما يوصف بهذا الوصف باعتبار اثره وهو البينة في الحال فصار كقوله بائن..... ولو قال: انت طالق تطليقة شديدة او عريضة او طويلة فهي واحدة بائة..... الخ. (هداية/ ۲/ ۳۶۹، ۳۷۱/ باب ايقاع الطلاق).]

۵ [اذا كان الطلاق باناً دون الثلاث فله ان يتزوجها في عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل الحلية باق..... الخ. (اللباب في شرح الكتاب/ كتاب الرجعة/ ۲/ ۱۸۳/ طبع قديمي).]

۶ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة او ثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. كذا في الهداية. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۳/ وكذا في البحر/ كتاب الطلاق/ ۴/ ۹۴).]
۷ [كناية عند الفقهاء ما لم يوضع له واحتمله وغيره لا تطلق بها الا بالنية... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

کې صريح طلاق دي^{۱۱}؛ نو ځکه که چېرته دا الفاظ يو ځل يا دوه ځله ووايي: نور جعي طلاق واقع کيږي او که چېرته درې ځله ووايي نو طلاق مغلظ به واقع کيږي

آيا "د نن نه ته په ماباندې حرامه يې" الفاظ سره طلاق واقع کيږي

سوال: څو ورځې وشوې چې زما بنځه زما د مور سره جنگونه کوي اوس د مور کور ته لاړه، دا ددې عادت جوړ شوی دی، زه د راوستلو لپاره د هغې د مور کور ته لاړم، هغې زما مور ته زما مخامخ کنځلي وکړې؛ نو ما هلته د هغې د مور - پلار په وړاندې هغې ته وويل چې د نن نه ته په ماباندې حرامه يې تاسو راته ووايئ چې آيا هغه طلاقه شوه او که نه؟ که چېرته طلاقه شوې وي: خو صحيح ده او که چېرته نه وي طلاقه شوې: نو زه هغې ته طلاق ورکول غواړم، ستا د خبرېدو لپاره بله خبره دا چې هغه د اوه مياشتو بچي هم په نس کې لري.

جواب: "د نن نه په ماباندې حرامه يې" دې الفاظو سره طلاق بائن واقع کيږي^{۱۲}، د بچي د پيدا کېدو سره به ددې عدت پوره شي^{۱۳}، ددې نه پس هغه دويم ځای نکاح کولی شي، که چېرته ستا غوسه ختمه شي: نو ستا سره هم دوباره نکاح کولی شي، عدت کې دننه او د عدت نه وروسته هم^{۱۴}.

"په ماباندې به حلاله دنيا حرامه وي" ددې حکم

سوال: زید د خپل کور نه تقریباً دوه کاله لرې مسافر ؤ، تېره میاشت په اکتوبر کې د زید خپلوانو د زید نه پوښتنه وکړه، د بحث نه پس هغه د شاهدانو په وړاندې دا خبرې ولیکلې:

۱: د ۱۹۸۸ء فروري پورې به زه خپلې ښځې او بچو ته د حاضرېدو نه بند یم.

۲: تر دغه وخت پورې به درې سوه روپۍ میاشت خپلې ښځې او بچو ته د خوراک څښاک لپاره لېږم.

...بقیه د ترمخ] او دلالة الحال..... الخ. المراد بها حالة الظاهرة المفيدة المقصودة. (شامی/ ۳/ ۲۹۶) ایضاً: ولو قال: لا نکاح بیني وینک، او قال: لم یبق بیني وینک نکاح، يقع الطلاق اذا نوى، ولو قالت المرأة لزوجها: لست لی بزواج، فقال الزوج: صدقت، ونوي به الطلاق، يقع في قول ابی حنيفة رحمه الله تعالى..... وفي الفتاوى لم یبق بیني وینک عمل ونوى يقع كذا في العتابة..... الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۳۷۵، ۳۷۶/ کتاب الطلاق/ الباب الثاني في ايقاع الطلاق)۔

۱] فان سرحتك كناية لكنه في عرف الفرس غلب استعماله في الصريح فاذا قال "رهاكردم" ای سرحتك يقع به الرجعى..... الخ. (شامی/ ۳/ ۲۹۹/ کتاب الطلاق/ باب الكنايات/ ایضاً: البحار الرائق/ ۳/ ۳۲۳)۔

۲] ولو قال..... انا عليك حرام ينوى الطلاق فهی طالق. (هداية/ ۲/ ۳۶۶/ باب ايقاع الطلاق)۔

۳] "واولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ۴)۔

۴] واذا كان الطلاق باناً دون الثلاث له ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها... الخ. (عالمگیری/ ۱/ ۴۷۲)۔

۳ که چیرې زه ددې خبرو څخه واورم؛ نو په ما باندې به حلاله دنیا حرامه وي دا یاد ساتل پکار دي چې پورته الفاظو نه اوږد ونکړي کس باندې ښځه طلاقه شوې او که نه؟ اوس زید ددې خبرو نه واورید، په قرآن او سنت کې د زید لپاره څه حکم دی؟

جواب: فی الخانیة: رجل قال کل حلال علی حرام او قال کل حلال او قال حلال الله او قال حلال المسلمين وله امرأة ولم ینوشیئاً اختلفوا فیه قال الشیخ الامام ابوبکر محمد بن الفضل والفقیه ابو جعفر و ابوبکر الاسعاف و ابوبکر بن سعید رحمهم الله تعالی تبیین منه امراته بتطليقة واحدة وان نوى ثلاثاً فثلاث، وان قال لم انوبه الطلاق، لا یصدق قضاءً لانه صار طلاقاً عرفاً، ولهذا لا یحلف به الا الرجال، (فتاوی قاضی خان بر حاشیه فتاوی هندیه ص ۵۱۹ ج ۱)

ژباړه: ځانیه کې دي که چیرې یو سړي وویل چې: ټول حلال په ما باندې حرام دي، یا هر یو حلال، یا دا چې د الله تعالی له طرفه ټول حلال، یا د مسلمانانو حلال په ما باندې حرام دي او د هغه ښځه هم وي یا هغه څه نیت نه وي کړی، دې کې د عالمانو اختلاف دی شیخ امام ابوبکر محمد بن فضل رحمه الله، فقیه ابو جعفر رحمه الله، ابوبکر اسعاف رحمه الله او ابوبکر بن سعید رحمه الله په نزد دې الفاظو ویلو سره یو طلاق واقع شو، که چیرې هغه د دریو طلاقونو نیت کړی وي؛ نو درې طلاقه به واقع شي او که چیرې هغه دا ووايي چې ما دې الفاظو سره د طلاق نیت نه و کړی؛ نو بیا به د هغه دا خبره صحیح نه گڼل کیږي، ځکه چې عام طور باندې دا د طلاق الفاظ دي.

ددې روایت نه معلومیږي چې ذکر شوي صورت کې د زید الفاظ د انحراف نتیجه ده، ما باندې به حلاله دنیا حرامه وي، په حقیقت کې د طلاقو الفاظ دي؛ نو کله چې هغه شرط پوره نه کړ، د هغه په ښځه باندې به د فروری ۱۹۸۸ء نه طلاق بائن واقع شي، د عدت پوره کېدو نه پس بل ځای نکاح کولی شي.

که چا وویل چې: "ته د خپلې مور کور ته لاړه شه" زه به

تاته طلاق په خط سره درولېږم، آیا دې سره ښځه طلاقیري؟

سوال: آیا بیا- بیا د خاوند دې وینا سره چې ته د خپلې مور کور ته لاړه شه، زه به تاته طلاق په

خط درولېږم، د طلاق لفظ د خولې نه ادا کولو سره ووايي، آیا دې سره طلاق واقع شو؟

جواب: که چېرته خاوند د طلاقو په نیت دا ووايي چې ته د خپلې مور کور ته لاړه شه! نو دې

سره طلاق بائن واقع کیږي، ددې نه پس بغیر د نکاح تازه کولو نه دوباره د ښځې خاوند تعلق ساتل ناجائز دي.

ستا خاوند چې کوم الفاظ ویلي دي هغې سره بائن طلاق واقع شو ^(۱)

"زه آزادوم" د طلاقو صریح الفاظ دي

سوال: د نن نه تقریباً دوه کاله مخکې زما او د ښځې په منځ کې څه اختلافات راغله او زه د خپلې مور کره پېنډۍ ته لاړم، هلته زما خاوند زما مور پلار ته یو خط ولیکلو چې په هغې کې د هغه الفاظ دا و، ما سوچ کړی دی چې زه د نن نه ستا لور آزادوم، دا پرېکړه مې په ډېر سوچ سره کړې ده، د هغې نه پس چې کله ما د هغه سره ولیدل، هغه وویل: چې ته اوس زما لپاره حرامه یې او ملاوېدل نه دي غواړم، بیا د خاندان مشرانو هغه پوه کړ، هغه ورته وویل چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړی دی لیکن بیا د ټولو خلکو په پوهولو سره لږ پوه شو او په دغه بزرگانو کې یو مولانا صاحب زما خاوند ته وویل چې: تا د طلاقو الفاظ نه دي استعمال کړي لهدا ته رجوع کولی شې؛ نو د هغه وخت نه تر اوسه پورې مونږ یو ځای اوسېږو او زموږ د یو څو میاشتو لور هم ده.

جواب: په پښتو ژبه کې "زه آزادوم" الفاظ د صریح طلاق الفاظ دي ^(۲)؛ نو ځکه د مولانا صاحب دا ویل خو غلط دي چې د طلاقو الفاظ یې نه دي استعمال کړي، البته دا لفظ یې صرف یو ځل استعمال کړی دی؛ نو یو طلاق واقع شو او د خاوند دا وینا چې اوس ته ورته حرامه یې، ددې خبرې قرینه ده چې د هغه بائن طلاق مراد دی ^(۳)؛ نو ځکه نکاح دوباره کول پکار وو، په هرحال کومه غلطې چې شوې ده د هغې معافي خو د الله تعالی نه وغواړئ او سمدستي دوباره نکاح وکړئ! ^(۴)

"زه تا د ښځیتوب د حق نه خارجوم" ددې حکم

سوال: ما خپلې ښځې ته وویل چې "زه تا د ښځیتوب نه خارجوم" درې ځله وویل، په دې کې یې یو ځل د طلاقو لفظ استعمال کړو، آیا په دې صورت کې طلاق واقع شوی دی؟ ځکه چې ښځې خپله طلاق غوښتلو مگر ما ورکول نه غوښتل، اوس تاسو د شریعت په رڼا کې ووايئ چې طلاق واقع شوی دی او که نه؟

[۱] وبقية الكنايات اذا نوي بها الطلاق كانت واحدة بآنية..... مثل قوله: انت بائن..... اغربي واخرجي واذهبي وقومي..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۷۴، عالمگیری / ۱ / ۳۷۶) وان كان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها في العدة وبعد انقضائها.... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۲)۔

[۲] فان سرحتك كناية لكنه في عرف الفرس غلب استعماله في الصريح فاذا قال "رهاكردم" اي سرحتك يقع به الرجعي.... الخ. (شامي / ۳ / ۲۹۹ / كتاب الطلاق/ باب الكنايات)۔

[۳] واذا وصف الطلاق بضرب من الزيادة والشدة كان بائناً..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۶۹ / باب ايقاع الطلاق)

[۴] واذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث له ان يتزوجها في العدة وبعد القضاء عدتها.... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹)

جواب: د بنځیتوب نه دي خارجوم، الفاظو سره طلاق بائن واقع کیږي^{۱۱}، دوباره نکاح وکړي^{۱۲}

ته زما په نکاح کې نه یې، الفاظو سره د طلاق حکم

سوال: زما یو دوست د غوسې په حالت کې خپلې بنځې ته د دریو نه زیات ځل وویل چې: ته زما په نکاح کې نه یې آیا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: ته زما په نکاح کې نه یې، دا الفاظ د کنایې طلاق دي، که چېرته د طلاق په نیت یې دا الفاظ ویلي وي؛ نو په دې سره یو بائن طلاق واقع شو^{۱۳}، دویم او دریم ځل ویل یې لغو شو^{۱۴}، نو ځکه دوباره نکاح کېدی شي^{۱۵}.

دا زما بنځه نه ده، دا الفاظ د کنایې طلاق دي

سوال: یو ځل ما د خپلې بنځې سره جنگ وکړ؛ نو ما په غوسه کې وویل: چې دا زما بنځه نه ده، زه یې خپله بنځه نه گڼم ما د طلاق لفظ نه دی استعمال کړی، تاسو ووايئ چې آیا په دې سره یو طلاق واقع کیږي که کفار ادا کړم؟

جواب: دا کنایې الفاظ دي، دې سره یو بائن طلاق واقع شو، نکاح دي دوباره وکړي^{۱۶}.

۱ [أبقيّة الكنايات إذا نوى بها الطلاق كانت واحدة بآئنة. (هداية / ۲ / ۳۷۴) ايضاً: ولو قال انا بريء من نكاحك يقع الطلاق إذا نوى. (عالمگیری / ۱ / ۳۷۶، كتاب الطلاق / الباب الثاني / الفصل الخامس)۔

۲ [وإذا كان الطلاق بآئنة دون الثلاث له ان يتزوجها في العدة وبعد انقضاء عدتها..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹) ۳ [ومثله قوله..... لم يكن بيننا نكاح..... ونفى النكاح في الحال يكون طلاقاً إذا نوى..... الخ. (شامي / ۲۸۳ / ۳ / باب الكنايات / كتاب الطلاق)۔

۴ [والبائن يلحق الصريح لا البائن اى البائن لا يلحق البائن..... الخ. (بحر الرائق / ۳ / ۳۰۷)۔ ۵ [وإذا كان الطلاق بآئنة دون الثلاث فله ان يتزوجها في عدتها وبعد انقضاء عدتها لان حل اخلية باق. (اللباب في شرح الكتاب / ۲ / ۱۸۳ / كتاب الرجعة / هداية / ۲ / ۳۹۹)۔

۶ [ويقع بآئنها..... البائن ان نواها وقال في الرد: مثل الطلاق عليك..... (الى ان قال) لست لي بامراة وما انا لك بزوجة. (شامي / ۳ / ۳۰۳ / كتاب الطلاق / باب الكنايات)۔

❖ طلاق مغلظه ❖

درې طلاقو والا بايد څه وکړي؟

سوال: داسې مسئله راته وښيي چې په هغې کې د نبي کریم ﷺ په خدمت کې پوښتنه شوې وي، ما خپلې ښځې ته دريم ځل طلاق ورکړی دی، اوس زما لپاره څه حکم دی؟ مهرباني وکړئ حديث سره حواله وليکئ! واضحه دي وي چې زما سوال يو ځل، په يو مجلس کې درې يا د دريو نه زياتو طلاقو په باره کې نه دی.

جواب: امام بخاري رحمه الله په باب من اجاز طلاق الثلاث کې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د روايت نه د رفاعه قرظي د ښځې واقعه نقل کړې ده، چې رفاعه ورته درې طلاقه ورکړې و. هغې د عبدالرحمن بن زبير سره نکاح وکړه او نبي کریم ﷺ ته يې شکايت وکړو، چې هغه د ښځې سره په کوروالي قدرت نه لري؛ نو نبي کریم ﷺ وفرمايل: چې تاسو رفاعه ته واپس تلل غواړئ؟ (هغې وويل چې هو: نبي کریم ﷺ وفرمايل) دا نه کيږي تر دې پورې چې د دويم خاوند سره کوروالي نه وي شوی.

حدثنا سعيد ابن عفير قال: حدثني الليث، حدثني عقيل عن ابن شهاب قال: اخبرني عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امرأة رفاعة القرظي جاءت الى رسول الله ﷺ فقالت: يا رسول الله ان رفاعة طلقني فبت طلاق واني نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظي وانما معه مثل الهدبة قال رسول الله ﷺ: ((لعلك تريدین ان ترجعی الى رفاعة، لا حتى يذوق عسيلتك وتذوق عسيلته))، (صحيح بخاری ۷۹۱، ج ۲)

داسې يوه کيسه د فاطمه بنت قيس رضي الله عنها هم په صحيح مسلم وغيره کې روايت شوې ده چې ددې خاوند دريم طلاق ورکړی وو.^(۱)

د دريو طلاقو حکم

سوال: دا چې ښځه او خاوند ډېر کلونه يو ځای اوسيدلي وي، د هغوی خواږه - خواږه بچي وي، انسان چې کمزوری دی؛ نو خامخا به کله ناکله غوسه ورځي او د خولې نه يې

[۱] عن ابن شهاب ان ابا سلمة بن عبد الرحمن بن عوف اخبره ان فاطمة بنت قيس رضي الله عنها اخبرته انها كانت تحت ابي عمرو بن حفص بن المغيرة فطلقها اخر ثلاث تطليقات فرغت انها جاءت رسول الله صلى الله عليه وسلم تستفتيه في خروجها من بيتها فامرها ان تنتقل الى ابن ام مكتوم الاعمى..... الخ. (صحيح مسلم/ باب المطلقة الباتنة لا نفقة لها / ۱ / ۴۸۴ / طبع قديمي).

غلط الفاظ وځي؛ خو بيا وروسته په هغې باندې خفه وي؛ نو بې شکه الله تعالى ډېر غفور او رحيم دی. کله داسې ډېر کورونه به تباہ شي

د قانون مطابق درې طلاق په دريو مياشتو کې پوره کيږي. که هم په يو ځای ورکول شي. درې مياشتې پس يې الله تعالى هم نه معاف کوي. ځکه چې د دريو مياشتو د مهلت نه فايده وانخستل شوه. که چيرې درې طلاق ورکولو ته وروسته بل طلاق ورکوي؛ نو دا به يو اسلامي قانون نه. بلکې د يورپ او امريکې طلاق به شي

انگريزي حکومت کې به اوس هم دا قانون وي چې يو سړی بغير د اطلاع ورکولو نه د خپلې وظيفې څخه غير حاضر وي. که چيرې شپږ مياشتې پس راشي؛ نو هغه د وظيفې څخه نه باسي. په دهلي کې زمونږ د يو ملگري سره هم داسې وشوه چې شپږ مياشتې پس ورغی؛ اوس هم هغه خپله وظيفه اجرا کوي.

دغه راز د طلاق لپاره د دريو مياشتو وخت دی. دې کې طلاق ورکونکي ته بايد د طلاق واپس اخيستلو حق وي او که چيرې درې طلاقونه په يو وخت ورکول شي؛ نو سمدستي طلاق واقع شي؛ نو بيا خو دا هم د يورپ او امريکې طلاق شو، کوم چې اسلامي طلاق نه شي کېدی.

زما د کم فکر اړوند په يو وخت کې درې طلاقونه ورکولو په ځواب کې د دريو مياشتو وخت ورکول هم پکار دي. کله نو کورونه به خراب شي او ماشومان به بې تربيه پاتې شي.

جواب: شرعي مسئله خو هم هغه ده کومه چې مالیکې، څلور امامان او د امت فقهاء په دې قائل دي، تاسو چې کومه وېره څرگنده کړې ده، د هغې ځواب درته ليکلی شم؛ خو ضرورت يې نه گڼم، که څه ضرورت ورته وای؛ نو د هغې په ويلو کې به مي بخل نه کولو؛ خو کله چې ضرورت نشته؛ نو خپل ځان ددې نه معذور گڼم.

زهر خوړل په قانون کې منع او شرعي طور باندې حرام دي؛ خو که څوک يې وځوري او د هغې په نتيجه کې ډاکټر وليکي چې ددې زهرو په وجه مړ شوی؛ نو ډاکټر به مجرم نه وي. د هغه گناه به صرف دومره وي چې هغه د زهرو نتيجه ذکر کړې ده.

د دريو طلاقو نه پس د رجوع مسئله

سوال: په يو وخت کې دريو طلاقو سره درې طلاقه واقع کيږي او بيا سېوا د حلالې نه د رجوع کولو څه صورت نه پاتې کيږي، دا د حنفیه و مسلك دی، ليکن اهل حديث وايي چې د حضور ﷺ په زمانه کې ابو رکانه ام رکانه ته درې طلاقه ورکړه، کله چې د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شول؛ نو حضور ﷺ هغه ته د رجوع کولو اجازت ورکړ.

جواب: د صحابه کرامو رضی الله عنہم او د ائمه اربعه ورحمهم الله په دې باندې اتفاق دی چې درې طلاقه

که په یو لفظ سره وي او که په یو مجلس کې. هغه درې وي^{۱۱}، د ابو رکنه رضی الله عنه واقعې چې تاسو نقل کړې ده، په دې کې لوی اختلاف دی. صحیح خبره دا ده چې هغه درې طلاق نه وو، بلکې هغه طلاق بته ورکړی و^{۱۲}، بهر حال هر کله چې په نورو احادیثو کې وضاحت شتون لري او صحابه کرام رضی الله عنهم او د دین امامان رحمهم الله هم په دې باندې اتفاق لري: نو په دې کې د اختلاف ځای نه پاتې کیږي، د اهلحدیثو فتوی صحیح نه ده، هغوی غلط پوه شوي دي: نو ځکه کوم سړی چې د شریعت د حلالو او حرامو پابند وي، هغوی ته د اهلحدیثو په دې فتوی باندې عمل کول نه دي روا

د شرعي حلالې تشریح

سوال: حلاله جائز ده که ناجائز؟ د قرآن او حدیث په رڼا کې مو د تفصیل نه خبر کړئ، زما مور ته مې پلار درې ځله د طلاق لفظ تکراري ویلی، بیا یې د حلالې وروسته عدت تېر کړ او وروسته یې بیا نکاح وکړه.

حلاله یې داسې وکړه چې یو سړی وروسته له دې چې په کیسه یې پوه کړ، د نکاح نه پس یې په طلاق ورکولو آماده کړ. هغه سړي د نکاح په ورځ د کوروالي نه پرته چې مور مو مخامخ د دروازې سره ودرېده او هغه سړي ورته درې ځله طلاق ورکړ او بیا د عدت تېرېدلو نه پس زموږ پلار زموږ د مور سره دوباره نکاح وکړه، اوس بیا دوی یو ځای اوسیږي، دا حلاله صحیح شوې که غلطه؟

جواب: په قرآن کریم کې ارشاد دی که چېرته خاوند ښځې ته دریم طلاق ورکړي؛ نو هغه دده لپاره حلاله نه وي، تر دې چې هغه ښځه د عدت نه پس د دویم خاوند سره صحیح نکاح وکړي^{۱۳} او د نکاح نه پس دویم خاوند د هغې سره کوروالۍ وکړي بیا مې شي یا خپله طلاق ورکړي او ددې عدت تېر شي هله به دا ښځه د لومړي خاوند لپاره حلاله شي او هغه ددې سره

۱ [وذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من أئمة المسلمين الى انه يقع ثلاث..... الخ. وقد ثبت النقل عن أكثرهم صريحاً بايقاع الثلاث ولم يظهر لهم مخالف، فما ذا بعد الحق الا الضلال. (شامي/ كتاب الطلاق/ ۳/ ۲۳۳) ايضاً: وذهب جماهير من العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعي والنخعي والثوري وابو حنيفة واصحابه والشافعي واصحابه واحمد واصحابه واسحق وابو ثور وابو عبيدة وآخرون كثيرون رحمهم الله تعالى على من طلق امراته ثلاثاً وقعن، ولكنه ياثم. (عمدة القاري/ كتاب الطلاق/ باب من اجاز طلاق الثلاث/ ۲۰/ ۲۳۳/ طبع دارالفكر/ بيروت)۔

۲ [واحتجوا ايضاً بحديث ركانة انه طلق امراته البتة فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: الله ما اردت الا واحدة؟ قال: الله ما اردت الا واحدة! فهذا دليل على انه لو اراد الثلاث لوقعن والا فلم يكن لتحليفه معنى..... الخ. (صحیح مسلم مع شرحه الكامل للنووي/ ۱/ ۴۷۸/ طبع قديمی)۔

۳ [۱] فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره" (البقرة: ۲۳۰)۔

دوباره نکاح کولی شي، دا شرعي حلاله شوه.^{۱۱}

درې طلاقو نه پس د ښځې له چا سره په دې شرط نکاح کول چې هغه به د کوروالي نه پس طلاق ورکوي، دا باطل شرط دی، په حدیث کې داسې حلاله کولو باندې او کونکي دواړو باندې لعنت ویل شوی دی: خو بیا هم د ملعون کېدو باوجود که چېرته دویم خاوند د کوروالي نه پس طلاق ورکړي؛ نو د عدت نه پس د لومړني خاوند لپاره حلالېږي، که چېرته هغه د کوروالي نه بغير طلاق ورکړي (لکه څنگه چې تا د خپلې مور کیسه لیکلې ده، نو ښځه د لومړي خاوند لپاره نه حلالېږي)^{۱۲}

او که چېرته د دویم سړي سره د نکاح کولو په وخت کې دا نه وي ویل شوي چې هغه به د کوروالي نه پس طلاق ورکوي، لیکن ددې سړي خپل خیال دا وي چې هغه به ددې ښځې سره د کوروالي نه پس طلاق ورکوي؛ نو دا صورت د لعنت وړ نه دی، هم دغه راز که چېرته د ښځې دا نیت وي چې هغه به د دویم خاوند طلاق حاصلولو سره د لومړي خاوند د کور آبادولو وړ شي؛ نو بیا هم گناه نه ده.

درې طلاقو نه پس د همېش لپاره تعلق ختمیږي

سوال: د درې طلاقو نه پس آیا د همېش لپاره تعلق ختمیږي؟ د رجوع کولو څه شرعي طریقه شته او که نه؟

جواب: درې طلاقو نه پس نه د رجوع کولو هیڅ صورت نه پاتې کیږي، ښځه دي د دویم خاوند سره د صحیح نکاح کولو وروسته کوروالی هم وکړي، بیا که دویم خاوند مړ شي یا خپله طلاق ورکړي او ددې عدت تېر شي؛ نو هغه وخت به د لومړني خاوند سره نکاح کولی شي، ددې نه بغير یې نکاح نه کیږي.^{۱۳}

[۱] ان عائشة اخبرته ان امرأة رفاعة القرظی جئت الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت: یا رسول الله! ان رفاعة طلقنی فبت طلاقاً، وانی نکحت بعده عبد الرحمن بن الزبیر القرظی وانما معه مثل الهدیة، قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لعلک تریدین ان ترجعی الی رفاعة لا حتی یدوق عسیلتک وتذوقی عسیلته. (بخاری / ۲ / ۷۹۱) ایضاً: وان کان الطلاق ثلاثاً فی الحرّة..... لم تحل له حتی تنکح زوجاً غیره نکاحاً صحیحاً ویدخل بها ثم یطلقها او یموت عنها. کذا فی الهندیة. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / کتاب الطلاق / الباب السادس فی الرجعة)

[۲] ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: لعن المحلل والمحلل له. (ابوداؤد / ۱ / ۲۹۱) فان تزوجها بشرط التحلیل کره..... الخ. (مجمع الاثر / ۲ / ۴۳۹)۔

[۳] (فان طلقها فلا تحل له من بعد) ای بعد ذلک التطلاق (حتى تنکح زوجاً غیره) ای تتزوج زوجاً غیره ویمامها..... (فان طلقها) لزوج الثانی (فلا جناح علیهما) ای علی الزوج الاول والمرأة (ان یتراجعا) ان یرجع کل منهما الی صاحبه بالزواج بعدمضی العدة (ان ظنا ان یقیما حدود الله) (تفسیر روح المعانی / ۲ / ۱۴۱)، ۱۴۲ / طبع دار احیاء تراث العربی، ایضاً: فتاویٰ عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / کتاب الطلاق / الباب السادس

زه خپلې ښځې ته طلاق، طلاق، طلاق رجعي ورکوم، ددې حکم

سوال: زید د خپلې ښځې د راوستلو لپاره د خسر کور ته ځي، هلته د یو څو ناخوښو خبرو نه پس زید د خپل خسر په لاس تحریري طلاق ورکوي چې د هغې الفاظ دا دي: زه خپلې ښځې ته طلاق، طلاق، طلاق رجعي ورکوم، آیا دا درې طلاقه شو؟

جواب: هو واقع شو، درې ځله طلاق لیکلو نه پس دهغې سره د رجعي لفظ لیکل یې معنی او مهمل دي^{۱۱}

د درې طلاقو کفاره نشته

سوال: یو سړي د غوسې په حالت کې خپلې ښځې ته وویل: چې ته زما د مور او خور په ځای یې، ما تاته طلاق درکړو، دا جمله هغه د دریو ځلو نه هم زیاته تکرار کړه، یقیناً چې طلاق به واقع کیږي، تاسو دا وفرمایئ چې آیا هغوی د ښځې خاوند په خبر بغیر د څه کفارې ادا کولو اوسېدی شي؟

جواب: درې ځله طلاق ورکولو سره طلاق مغلظه واقع کیږي، دواړه ښځه خاوند په یو بل باندې د همېش لپاره حرامیږي، ددې هیڅ کفاره نشته، بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کیږي^{۱۲}، تاسو چې د کوم سړي کیسه لیکلې ده، هغه ته پکار دي چې سمدستي جدا شي، کنه نو ټول عمر به په زنا کې اخته وي.

ایا مطلقه ښځه د بچو لپاره په دغه کور کې اوسېدلی شي؟

سوال: زما یو ملګري ده، ددې خاوند یوه ورځ غوسه کې ولیکل: خو ښځې ته یې ورنه کړو، بلکې د هغه سره و، ناڅاپي خپله د ښځې نظر په هغې باندې پرېوت، هغې هغه لیکل وویل، اوس تاسو ووايئ چې طلاق وشو او که نه؟ تحریر دا دی: ما درې طلاقه درکړه قبول یې کړه، که چېرته طلاق کیږي او ښځه خاوند په خپل منځ کې د یو ځای والي تعلق نه ساتي لیکن د دنیا او د بچو له وجې یو ځای اوسېږي؛ نو دا امکان لري او که نه؟ ځکه چې د بچو سره هسې هم د بلې رشته دارې ښځې ضرورت وي؛ نو په داسې حالت کې څه کول پکار دي؟

[۱] وطلاق البدعة ان يطلقها ثلاثاً بكلمة واحد او ثلاثاً في طهر واحد فاذا فعل ذلك وقع الطلاق وكان عاصياً..... الخ. (هداية/ ۲/ ۳۵۵/ کتاب الطلاق/ باب طلاق السنة).

[۲] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه، لم تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها، والاصل فيه قوله: فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره والمراد الطلقة الثالثة. (هداية/ ۲/ ۳۹۹/ باب الرجعة/ طبع مکتبه شرکت علمیه).

جواب: خاوند چې کله د خپلې ښځې په نوم لیکل وکړي؛ نو درې طلاقه واقع شو. برابره خبره ده که هغه پرچه یې ښځې ته ورکړي وي او که نه^{۱۱}، اوس ددې دواړو حیثیت د پردې سړي او ښځې دی، ښځه د خپلو بچو سره اوسېدلی شي مگر ددې ضمانت څوک کوي چې شیطان به دواړه په دوکه کې نه اخته کوي؟ نو پکار دي چې دواړه جدا واوسېږي^{۱۲}

آیا د درې طلاقو نه پس د بچوله خاطره په دغه کور کې ښځه اوسېدلی شي؟

سوال: ماته خاوند طلاق را کړی، یوه ورځ مو په کورنۍ معامله باندې جنګ وکړ، هغه زه وو، بیا یې په اوچت اواز په چیغه وویل: چې ما تاته طلاق درکړ او زما له کوره وڅه خلک را جمع شو هغه یې پوه کړ مگر هغه نه منله، بیا یې وویل تا ته مې طلاق درکړو، د طلاقو الفاظ یې هم دغه راز دواړه ځل د درې ځلو نه هم زیات وویل، د کلیوالو په وینا ما ټول حالات دارالعلوم ته لیکلي درولېږل، زه ددې نه پسر تر څو میاشتو پورې په جدا کمره کې هلته اوسېدم بیا مې چې کله د سړي خراب نیت ولید؛ نو د هغه ځای نه خپلوانو کره پنجاب ته لاړم او دوه میاشتې عدت تېرېدلو نه پس راغلم، هغه دا وویل چې زما سره به دي څه واسطه نه وي لیکن د بچوله خاطره دلته اوسېږه؛ زه د بچر په محبت کې مجبوره شوم او هلته لاړم، څو ورځو پورې خو هغه صحیح ؤ بیا دهغه اراده بدله شوه، هغه د کوم مولانا صاحب نه لیکل هم راوړي چې طلاق نه دی شوی، مگر ما ونه منل او هغه ته مې وویل چې: زه خپل آخرت نه خرابوم، ستا زما سره هیڅ تعلق نشته، هغه راته بهانې کوي، یوه ورځ چې ډېره تنګه شوم د ځان ختمولو پرېکړه مې وکړه، مگر بچ شوم، زه سخته خفه یم، محلې والو ته د طلاقو معلومات شته، د هغوی مخامخ هر څه شوي دي، ما هغه خلکو ته ویلي چې د بچوله خاطره دلته اوسېږم، د دوی د پلار سره زما هیڅ واسطه نشته، زما زامن لویان دي، لیکن د مذهب څخه بې خبره دي، د دوی پلار یې دوکه کوي، د الله جل جلاله نه یرېږم، لهذا تاسو راته ووايئ چې درې ځل ویلو سره طلاق واقع کیږي او که نه؟ زما یو خپلوان وایي چې په غوسه کې طلاق ویلو سره طلاق نه واقع کیږي، سړی هم اوس داسې خبرې کوي چې د زړه نه مې ؤ ویلي او غواړي ما گمراه کړي، یو رشته دار وایي چې شریفې ښځې په مرګ سره د کور نه وځي، زه ستا نه د الله او د الله د رسول ﷺ حکم معلومول غواړم تفصیل سره را کړئ! الله به تاته ددې جزا درکړي، زه د الله خوشحاله ېدل او د آخرت ښه والی غواړم، زه به مرګ خوښ کړم لیکن د گناه او حرام کارئ ژوند به تېر نه کړم.

۱ [وان کانت مرسومة يقع الطلاق نوي او لم ينو ثم المرسومة لا تخلوا اما ان ارسل الطلاق بان كتب اما بعد فانت طالق فكما كتب هذا يقع الطلاق ويلزمها العدة من وقت الكتابة..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۷۸)۔

۲ [عن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: لا يخلون رجل بامرأة الا كان ثالثهما الشيطان. (مشکوٰۃ / ۲۶۹)]

جواب: ته پوره طلاقه شوې يې، ددې سړي ستا سره هيڅ تعلق نشته^(۱)، که چېرته تاته د عزت خطر وي؛ نو ددغه ځای نه لاره شه، د دارالعلوم فتویٰ بالکل صحیح ده

ما ته آزاده کړې او زما سره ستا هیڅ رشته نشته

درې ځله ویلو سره به څو طلاقه واقع کیږي

سوال: زما د واده څلور کاله شوي دي، زما خاوند ماته درې ځله وویل چې ما ته آزاده کړې او زما سره ستا هیڅ رشته نشته او دې ویلو سره یې د کور نه وويستم، اوس تاسو ماته ووايئ چې زه د خپل خاوند په نکاح کې یم که نه؟

جواب: ته مې آزاده کړې، لفظ درې ځله ویلو سره درې طلاقه واقع شو او د بنځې خاوند رشته ختمه شوه.^(۲)

درې طلاقو او لاد طلاق خط نه بنځه نه خبرولو

سره هغه ځان سره ساتل زنا کاري ده

سوال: زما بنځه بد ژبې او نافرمانه ده، یو ځل چې کله هغې زما او زما د مور-پلار زیاته بې عزتي وکړه؛ نو ما په غوسه کې د وکیل په ذریعه په قانوني طلاق نامه باندې لیک تیار کړ چې په هغې باندې ما او وکیل او دوه شاهدانو امضاء هم وکړه، ما خپلې بنځې ته درې ځله طلاق ورکړ او د نن نه زما او د هغې هیڅ تعلق نشته.

ددې نه پس هغه طلاق نامه کې د یو څو ضروري حالاتو په بنا مې خپلې بنځې ته ور نه کړی شو او تر ننه پورې هغه طلاق نامه زما سره ده، حال دا چې زه د مجبوري له وجې د بنځې سره اوسېږم او د بنځیتوب حقوق یې هم ادا کوم، مهرباني وکړئ چې آیا طلاق واقع شوي دي یا نه؟ او آیا زه په لویه گناه کې اخته یم او که نه؟ که څه کفارې ادا کول وغواړم؛ نو څه حکم لري؟

جواب: هر کله چې تا بد ژبې او نافرمانې بنځې ته درې طلاقه ولیکل؛ نو هغه په تا باندې حرامه شوه، هغه که د طلاقو څخه خبره وي او که نه^(۳)، د درې طلاقو نه پس چې ته د هغې سره کوروالۍ کوې دا زنا کاري او لویه گناه ده، کفارې یې دا ده چې ددې گناه نه توبه وباسه او هغه

۱ ["الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَكُونَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)

تفصیل دپاره او گورئ: تفسیر روح المعانی ج ۲، ص ۱۴۱، ۱۴۲)۔

۲ [ایضا پورتنی حواله)۔

۳ [وان کانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان كتب: اما بعد فانت طالق، فکما كتب هذا يقع الطلاق..... الخ. (عالمگیری) ۱ / ۳۷۸ / کتاب الطلاق / الباب الثانی)۔

سمدستي له ځانه جدا کړه، د شرعي حلالې نه پس هغه دوباره ستا په نکاح کې راتلی شي ^(۱)

درې طلاقونه پس که چېرته تعلق وساتي: نو دې

دوران کې د پيدا کېدونکي اولاد حکم

سوال: زما مشر زوی خپلې بد ژبې او نافرمانې ښځې ته تقريباً اوه کاله مخکې درې طلاقه ورکړې چې د هغې ورور خط وکتلو، د طلاق نامې مضمون په انگلش کې ليکل شوی و، په طلاق نامه کې زما زوی خپلې ښځې ته درې طلاقه ليکلي دي، دا طلاق زما زوی بغير د څه زور او زياتي په حالت کې ورکړې وو، هغه وخت دده ښځه تقريباً د شپږو مياشتو حامله وه. ښځه يې وايي چې دا طلاق د حمل په دوران کې نه دی شوی؛ مگر زما وينا ده چې د قرآن او سنتو په رڼا کې طلاق واقع شوی دی: خو د هغه خسرگنۍ دا خبره نه مني او انکار کوي، لهذا ستاسو نه سوال دی چې طلاق واقع شوی او که نه؟ او په دغه دوران کې چې تقريباً د اوه کالو راهيسې د ښځې او خاوند په حيث اوسېږي او دې منځ کې د دوی دوه بچيان پيدا شوي دي؛ نو دا بچيان په کومه ډله کې راځي؟

جواب: د حمل په حالت کې طلاق واقع کېږي ^(۲) او د حمل په پيدا کېدو سره عدت ختمېږي ^(۳)، ستا زوی چې خپلې ښځې ته کوم درې طلاقه ورکړي دي هغه واقع شوي دي او هغوی دواړه په يو بل حرام شوي دي ^(۴)، ددې نه پس که چېرته هغوی د ښځې خاوند په حيث اوسېدلي وي؛ نو هغوی گناه وکړه او د دوی چې کوم اولاد په دغه دوران کې پيدا شوی دی هغه صحيح النسب نه دی، هغوی ناجائزه اولاد دي ^(۵)، دوی ته پکار دي چې سمدستي د يو بل نه جدا شي او د الله نه د خپلې گناه په باره کې معافي وغواړي.

د رجوع نه پس دريم طلاق

سوال: زما واده نهه کاله مخکې شوی دی، د واده نه يو کال وروسته مي لور وشوه. يوه ورځ مي خپلې ښځې ته وويل چې تاته طلاق درکوم، دا الفاظ مي دوه ځله وويل، ددې نه وروسته

[۱] الطلاق مرتان..... فان طلقها فلا تحل له من بعد ای بعد ذلک التطلاق حتی تنکح زوجاً غیره..... فان طلقها الزوج الثاني فلا جناح عليهما..... الخ. (تفسير روح المعاني / ۲ / ۱۴۱، ۱۴۲) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة..... لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹)۔

[۲] وحل طلاقهن ای الآيسة والصغيرة والحامل عقب وطئ..... الخ. (درمختار / ۳ / ۲۳۲)۔

[۳] "اولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ۴)۔

[۴] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكَحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)۔

[۵] اذا وطئها الزوج بشبهة كانت شبهة في الفعل ونصوا على ان شبه الفعل لا يثبت في النسب وان ادعاه..... الخ. (شامي / ۳ / ۵۴۱) مطلب في ثبوت النسب من المطلقه)۔

مي سمدستي رجوع وکړه او د هغې نه پس زموږ څلور لورګانې نورې شوي دي. يو خل يې مي خپلې ښځې ته وويل چې زه تاته طلاق درکوم

قدرمنه: ددې نه پس موږ د يو حافظ صاحب څخه معلومات ترلاسه کړ چې داسې ډول طلاق واقع شوی دی او که نه؟ هغوی موږ ته هم وويل چې طلاق نه دی واقع شوی، ځکه چې د دوه طلاقو نه پس موږ رجوع کړې وه، دې باره کې د شريعت څه حکم دی؟

جواب: د دوه طلاقو نه پس چې تا کومه رجوع کړې وه هغه صحيح وه، مګر خاوند ته صرف د دريو طلاقو حق ورکول شوی دی؛ نو ځکه ددې دوه طلاقو نه د رجوع کولو نه پس ست سره صرف يو طلاق پاتې شو، هر کله چې تا دا دريم طلاق هم ورکړ؛ نو ښځه قطعي حرامه شوه. اوس د دوباره نکاح حق هم پاتې نه شو، ځکه اوس د شرعي حلالې نه بغير دواړه د يو بل لپاره نه حلالېږي، ښځه دي د عدت نه پس دويم ځای کې نکاح وکړي او د دويم خاوند سره دي کوروالۍ وکړي. دويم خاوند د کوروالي نه پس که هغه مړ شي يا خپله طلاق ورکړي او د هغې عدت هم تېر شي؛ نو بيا که هغه غواړي نو ستا سره دوباره نکاح کولی شي.^(۱)

درې طلاقه ليکل او بيا شکولو سره هم طلاق واقع کيږي

سوال: ما د څو خلکو په وينا يوه پرچه کې وليکل چې زما ښځه د پلاني لور په ماباندې په دريو طلاقه ده، د دريو طلاقو لفظ ما درې ځله وليکلو، بيا مي هغه پرچې وشکول، بيا مي دويمه پرچه هم دغه شان وليکل چې هغه مي واستول؛ ليکن هغې ته ونه رسېدل، ايا طلاق واقع شو او که نه؟ په کوم صورت کې رجوع کېدی شي؟

جواب: درې طلاقه واقع شو، اوس د رجوع حق نشته، نه دوباره نکاح کيږي، تر دې چې د هغې نکاح په دويم ځای کې وشي، هلته آباءه شي بيا هغه طلاقه شي او عدت تېر کړي.^(۲)

۱ [فان طلقها فلا تحل له من بعد ای بعد ذلك التطلاق حتى تنكح زوجاً غيره ای تتزوج زوجاً غيره ويجامعها..... فان طلقها الزوج الثاني فلا جناح عليهما ای علی الزوج الاول والمرأة ان يتراجعا، ان يرجع كل منهما الى صاحبه بالزواج بعد مضي العدة ان ظنا ان يقيما حدود الله. (تفسير روح المعاني/ ۲ / ۱۴۱، ۱۴۲) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً، ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. كذا في الهداية..... الخ. (عالمگیری/ ۱ / ۴۷۳، ايضاً: الباب/ ۲ / ۱۸۱)۔

۲ ["الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: عن ابن شهاب قال: اخبرني عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امرأة رفاعة القرظي جاءت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله! ان رفاعة القرظي طلقني فبت طلاقى واني نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظي وانما معه مثل الهدية، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعلك تريدان ان ترجعي الى رفاعة، لا حتى يذوق عسيتك وتذوق عسيلته. (صحيح البخاري/ ۲ / ۷۹۱ / باب من اجاز طلاق الثلاث..... الخ)۔

آيا د قرآني نص خلاف عمر فاروق رضي الله عنه په درې مجلسونو کې د طلاق قانون په يو مجلس کې درې طلاقو باندې کې بدل کړه؟

سوال: دا سوال د فقهي حنفي ماهر عالم ډاکټر مطلوب حسين څخه شوی دی. د هغه ځواب لاندې دی

سوال: آيا د قرآني نص خلاف څوک د قانون جوړولو حق لري؟

جواب: د حالاتو د تقاضو لاندې هيڅ کناه نه لري، مثلاً قرآن کې ښکاره نص دی چې طلاق دي په درې مجلسونو کې ورکول شي، ليکن د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې د برق په څېر تيزو فتوحاتو په نتيجه کې مصري، شامي او ايراني ښځې د عرب معاشرې برخه جوړه شوه او عرب د هغوی د ښايست تر اغيزې لاندې راغلل، د هغوی سره يې نکاحونه وکړه؛ نو هغه مصري، شامي او ايراني ښځو دا شرط ولگولو چې زموږ سره د نکاح کولو نه به مخکې خپلو لومړنيو ښځو ته طلاق ورکوي، ډيرو عربو د هغوی د خوشحاليو لپاره خپلو ښځو ته په يو وخت کې درې طلاقه ورکړه، ځکه چې هغوی ته معلومات وو چې داسې کولو سره طلاق نه واقع کيږي او هغوی به د هغو ښځو سره د واده کولو نه پس دوباره خپلو لومړنيو ښځو ته رجوع وکړه، هم دا راز په هر کور کې جنگ شو، عمر فاروق رضي الله عنه چې کله خبر شو؛ نو هغه حکم وکړ: که چېرته کوم سړی خپلې ښځې ته په يو مجلس کې درې طلاقه ورکړي؛ نو دا به صحيح طلاقونه تصور کيږي، وروسته فقهاؤ د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د دغې پرېکړې په بنا داسې طلاق د بدعي طلاق په نوم په خپله فقه کې شامل کړ، ليکن د نن معاشره او دور هغه نه دی چې په هغې کې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او امام ابو حنيفه رحمه الله اوسيدلو، لهدا نن په يو مجلس کې ورکول شوي درې طلاقونه کار نه کوي، ځکه چې نننۍ دور د فتوحاتو نه دی، بلکې هغه دور دی چې په هغې کې دا قرآني نص نازل شوی وو.

د لاندې سوالونو ځوابات غواړم:

۱: آيا تاريخ دا حقيقت ثابتوي کوم ډاکټر صاحب بيان کړی دی، يعنې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه آيا واقعي په دغه حالاتو کې دا سخته پرېکړه وکړه؟

۲: که چېرته واقعي داسې وي؛ نو بيا ډاکټر صاحب چې کومه خبره کړې هغه درسته ده؟ آيا تاسو د هغه سره اتفاق لرئ؟

دښه علاوه يوه بله مسئله هم ده، ما په يو حديث کې ويلي چې د هغې مفهوم داسې دی: حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه خپلې ښځې ته په حالت د حيض کې طلاق ورکړی ؤ او بيا د رسول ﷺ په خدمت کې حاضر شو او د خپلې کړنې څخه يې خبر کړ چې په هغې باندې ښي کريم ﷺ خفه شو او هغه يې ښځې ته واپس ولېږلو او تاکيد يې ورته وکړ، که چېرته طلاق

ورکول وي؛ نو په پاکۍ کې یې ورکوه!

ددې مطلب دا شو چې په حالت د حیض کې طلاق نه واقع کیږي. هم دغه راز څه خلک وایي چې په حالت د حمل کې هم طلاق نه واقع کیږي.

جواب: ډاکټر صاحب چې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په باره کې څه لیکلي دي هغه هسې افسانه ده. طلاق که په یو مجلس کې وي یا په یو لفظ سره درې ځله ووايي: نو واقع کیږي^{۱۱}، دا د حضور صلی الله علیه و آله په زمانه کې وو او په دې باندې د ټولو فقهاوو اتفاق دی چې درې طلاقه که په یو مجلس کې وي یا په یو لفظ سره درې طلاقه ووايي هغه به درې وي^{۱۲}.

د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د وینا صحیح حقیقت دا دی چې ځینو خلکو یو طلاق ورکول غوښتل مگر د تاکید لپاره یې درې ځله تکرارولو، گویا درې ځله د طلاق الفاظو تکرارولو دوه صورتونه وو، یو دا چې اراده هم د درې طلاقو وي او دویم دا چې اراده خو د یو طلاق ورکولو وي؛ مگر د هغې د پخولو لپاره یې درې ځله لفظ مقرر کړی وي، (څنگه چې د نکاح ایجاب او قبول الفاظ ځینې خلک درې ځله تکراروي، د نبی علیه السلام او ابوبکر صدیق رضی الله عنه په دور کې په خلکو کې امانت و؛ نو ځکه دا خیال به یې نه کولو چې څوک د طلاق ورکولو په وخت کې خو د دریو طلاقو په اراده درې ځله الفاظ ووايي، وروسته دا ویل کېدل چې ما خو د یوه اراده کړې وه، وروسته چې کله عمر فاروق رضی الله عنه وکتل چې د خلکو دیانت او امانت اوس هغه نه دی؛ نو حکم یې وکړ چې کوم سړی د طلاقو الفاظ درې ځله تکرار کړي مونږ به هغه درې گڼو، آینده به د چا دا عذر نه قبلوو چې ما خو د یو طلاق ارادا کړې وه، د دریو نه وه.

ددې نه به معلومه شوې وي چې عمر فاروق رضی الله عنه کوم قرآني نص نه دی بدل کړی او دا به هم معلومه شوې وي چې د امانت کوم معیار د عمر فاروق رضی الله عنه په دور کې وو اوس د هغې تصور هم نه کیږي؛ نو ځکه که عمر فاروق رضی الله عنه د دریو په دریو واقع کېدلو پرېکړه وکړه؛ نو مونږ ته ددې پابندي د هغوی نه ښه کول پکار دي^{۱۳}.

د قرآن کریم کوم قطعي نص بدلول کفر دی او هیڅ مؤمن دا برداشت کولی نه شي، پاتې شوه د ډاکټر دا وینا چې په قرآن کې ښکاره نص دی چې طلاق دي درې مجلسونو کې ورکړي، اول خو دا خبره د واقعي خلاف ده، په قرآن کریم کې "الطلاق مرتان" راغلی، ورسره دا

۱ [اوطلاق البدعة ان يطلقها ثلاثا بكلمة واحدة او ثلاثا في طهر واحد، فاذا فعل ذلك وقع الطلاق وكان عاصياً.... الخ. (هداية/ ۲/ ۳۵۵) تفسیر روح المعانی/ ۲/ سورة البقرة: (۲۲۹)۔

۲ [وذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من ائمة المسلمين الى انه يقع ثلاث. (شامی/ ۳/ ۲۳۳)۔

۳ [لما في مسلم ان ابن عباس رضي الله عنهما قال: كان الطلاق على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وابي بكر وستين من خلافة عمر طلاق ثلاث واحدة، فقال عمر: ان الناس قد استعجلوا في امر كان لهم فيه اناة، فلو امضياه عليهم لامضاه عليهم.... الخ. (شامی/ ۳/ ۲۳۳) مطلب طلاق الدور)۔

ښودل شوې چې د کوم طلاق نه رجوع کېدی شي هغه صرف دوه ځله دي، که چېرته ددې نه وروستو څوک دریم طلاق ورکول غواړي؛ نو د رجوع حق نه لري، هغه مطلقه به دده لپاره حلاله نه وي، تردې پورې چې هغه د دویم حاد سره نکاح وکړي، پاتې شوه دا چې دوه یا د دریو ځلو طلاق به یو مجلس کې ورکول شوی یا په متعددو مجلسونو کې؟ د قرآن کریم الفاظ دواړه صورتونو ته شامل دي^{۱۱}، نو ځکه دا وین چې په قرآن کریم کې ښکاره نص موجود دی چې طلاق به دریو مجلسونو کې ورکړل شي، بالکل غلطه او بې ځایه خبره ده، که چېرته ډاکټر صاحب دا وایي چې د قرآن کریم د سابق نه معلومېږي چې طلاق جدا جدا ورکول بېکاري؛ نو دا به یوه معقوله خبره وي؛ لیکن ددې نه دا نه لارمېږي چې دوه یا درې طلاعه یو حدی ورکول شي؛ نو قرآن کریم دا مؤثر نه گڼي یا دا یو طلاق حسابېږي.

ډاکټر صاحب د خپلې ډاکټري په زور یو ظلم دا وکړ چې یو غلط مضمون یې د قرآن کریم ښکاره نص ته منسوب کړ او دویم ظلم یې دا وکړ چې د عمر فاروق رضی الله عنه بېکاري یې د قرآن کریم د ښکاره نص څخه منحرفه وگرځوله، په دې دوه ظلمونو یې دریم ظلم دا واچولو چې ددې نه یې دا خبیثه عقیده راوویستل چې هر سړي ته به د قرآن کریم د ښکاره نص بدلولو

اختیار وي، قرآن کریم د "يحرقون الکلم عن مواضعه" ویلو سره هم ددې قسم خلکو ماتم کړی دی حضرت ابن عمر رضی الله عنهما په حالت د حیض کې چې کومي ښځې ته یو طلاق ورکړی و؛ نو حضور صلی الله علیه و آله هغې ته د رجوع کولو حکم کړی و او هغه طلاق یې واقع گرځولي وو^{۱۲}، نو ځکه فقهاوو اتفاق کړی چې د حیض په حالت کې طلاق ورکول گناه ده او که چېرته یې رجعي طلاق ورکړه؛ نو رجوع کول ضروري دي، لیکن په حیض کې ورکول شوي طلاق واقع کېږي^{۱۳}.

۱ [الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) فالكتاب والسنة واجماع السلف الصالحين توجب ایفاء الثلاث معا وان كان معصية. (احکام القرآن للجصاص / ۱ / ۳۸۸ / طبع سهیل اکیدمی).

۲ [عن یونس بن جبير قال: سالت ابن عمر رضي الله عنهما عن رجل طلق امراته وهي حائض، فقال: هل تعرف عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فانه طلق امراته وهي حائض فسال عمر النبي صلى الله عليه وسلم لامراه ان يراجعها، قال: قلت: ليعتد بتلك التولية؟ قال: فمه رأيك ان عجز واستحق. (ترمذی / ۱ / ۱۴۰ ابواب الطلاق واللعان)

۳ [اذا طلق الرجل امراته في حالة الحيض وقع الطلاق..... ويستحب له ان يراجعها..... والاصح انه واجب عملا بحقيقة الامر..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۵۷) ايضاً: وفي الدر المختار: او واحدة في حيض موطوءة... ونحب رجعتها على الاصح فيه اي في الحيض دفعا للمعصية..... الخ. وفي الشرح ونحب رجعتها اي الموطوءة المطلقة في الحيض قوله على الاصح مقابلة قول القدوري انها مستحبة لان المعصية وقعت فعذر ارتفاعها وجه الاصح قوله صلى الله عليه وسلم لعمر في حديث ابن عمر الصحيحين: "مررت بك فلما رجعتها".... الخ. (شامي / ۳ / ۲۳۳).

دا ویل چې په حیض کې ورکول شوي طلاق کار نه کوي، د شرعي قانون څخه بې خبري ده. هم دغه راز دا گڼل چې په حالت د حمل کې طلاق نه واقع کیږي عامیانه جهالت دی^{۱۱}. په قرآن کریم کې چې کوم ځای د مطلقه بنځو عدت بیان شوی دی هلته یې د حاملې مطلقې عدت د ماشوم پیدا کېدل بنودلی دی^{۱۲}.

لیکلو سره طلاق واقع کیږي

سوال: یو سړي د پنځلسو روپو والا تاپې باندې د خپلې بنځې نوم درې ځله ولیکلو. اوس غواړي دویم واده وکړي، د دویم واده وارثانو ته د طلاق فوتوکاپي ورکوي، لیکن اصل طلاق خط چې په هغې یې بنځې ته طلاق ورکړی ؤ هغه نه ورکوي، په طلاق نامه باندې دده او د شاهد امضاء شته، سوال دا دی چې ددې لیکلو له مخې بنځې ته طلاق ورکول کیږي که نه؟

جواب: هر کله چې ده خپله طلاق نامه لیکلې؛ نو د طلاق په واقع کېدو کې شک نشته، درې طلاقه پس لومړۍ بنځه په ده باندې حرامه شوه، هغه د عدت نه پس چېرته چې غواړي نکاح کولی شي^{۱۳}.

په طلاق کې د بنځې قبول او نه قبول شرط نه دی

سوال: زما او د خاوند تر منځ جنگ پېښ شو؛ تر دې چې زه یې ډېره ووهلم او په همدغه دوران کې خاوند وویل: په داسې بنځه دي لعنت وي او ما تاته طلاق درکړ، دا الفاظ هغه دوه ځله وویل، دریم ځل یې ویل خو یو گاونډي ورته په خوله لاس کېښود؛ لیکن لاس اخوا کولو سره یې دریم ځل بیا هغه الفاظ وویل، زه په قسم سره دا الفاظ لیکم او ځواب مي ورته ورکړ چې ما طلاق قبول کړ، ددېنه پس چې کله غوسه سره شوه؛ نو ځینو خلکو زما د خاوند نه پوښتنه وکړه چې تا ولې داسې وویل؟ نو هغه لومړۍ وویل: ماته هیڅ یاد نه دي چې ما څه ویلي دي، لیکن وروسته یې وویل: هو! ما دا ویلي وو که چېرته ته غواړې؛ نو زه تاته طلاق درکوم او ددې نه پس مي د عالمانو نه پوښتنه وکړه؛ نو هغوی وویل که چېرته بنځه درې ځله واورې او په ځواب کې هو وکړي؛ نو طلاق واقع کیږي، آیا دا صحیح ده؟

۱ [اطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۵۶ / باب طلاق السنة).

۲ ["اولت الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن" (الطلاق: ۴).

۳ [وان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو ثم المرسومة لا تخلو اما ان ارسل الطلاق بان كتب: اما بعد فانت طالق، فكمما كتب هذا يقع الطلاق، وتلزمها العدة من وقت الكتابة..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۷۸) ايضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / كتاب الطلاق / الباب السادس).

جواب: که چېرته خاوند درې ځله طلاق ورکړي؛ نو درې طلاقه واقع کېږي. خواه که بنځې قبول کړی وي او که نه، گویا د بنځې قبول او نه قبول هیڅ شرط نه دي^{۱۱}. ستا خاوند درې ځله طلاق درکړی څنگه چې تا په خپلو غوږو اوریدلی دی؛ نو ځکه د بنځې خاوند تعلق د همېش لپاره ختم شو، نه د طلاق نه رجوع کېدی شي او نه د دوباره نکاح گنجائش شته. د عدت نه پس چې ته چېرته غواړې نکاح کولی شي^{۱۲}!

ما ته طلاقه کړې، ویلوسره طلاق واقع شو

اگر که د طلاق ورکولو اراده نه وي

سوال: زما خاوند ماته پنځلس یا شپاړس ځله وویل: چې ما ته طلاقه کړې، وایي چې تاته سل ځله هم ووايم؛ نو طلاق نه واقع کېږي ترڅو پورې چې مي د زړه نه نه وي درکړی، لیکن زه ډېره وېرېږم، زه پوهېږم چې طلاق واقع شوی دی اگر که هغه د زړه نه ونه وایي، په داسې حال کې چې مونږ د بنځې او خاوند په خبر ژوند تېروو، مونږ ته څه کول پکار دي چې دوباره په صحیح معنو باندې بنځه خاوند وویل شو؟

جواب: ما تاته طلاق درکړو، دا لفظ که چېرته خاوند په ژبه ووايي، خواه په زړه کې د طلاق ورکولو اراده یې نه وي؛ نو بیا هم هغې ته طلاق واقع کېږي^{۱۳} او که چېرته دا جمله درې ځله استعمال کړي؛ نو بنځه او خاوند د یو بل لپاره همېشه حرامیږي، خاوند پنځلس یا شپاړس ځله تاته دا الفاظ ویلي دي؛ نو ځکه ستاسو د دواړو په منځ کې د بنځې خاوند تعلق پاتې نه شو، فوراً جدا والی اختیار کړئ^{۱۴}!

۱ [ان الزوج قادر على تطليقها واذا طلقها فهو قادر على مراجعتها شانت المرأة ام لم تشا. (تفسير كبير / ۲ / ۲۴۷) ايضاً: له رفع العقد دونها. (تفسير قرطبي / ۳ / ۱۲۵) ايضاً: يطلقها وليس لها من الامر شيء. (الدر المنثور / ۱ / ۲۷۷)

۲ [صريحه ما لم يستعمل الا فيه ولو بالفارسية كطلقتك وانت طالق ومطلقة..... يقع بها اي هذه الالفاظ وما بمعناها من الصريح..... وان نوى خلافها..... او لم ينو شيئاً..... الخ. (رد المختار مع الدر المختار / ۳ / ۲۳۷، ۲۵۰-)

۳ [عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاث جدهن جد وهزهن جد: النكاح والطلاق والرجعة. (جامع الترمذی / ۱ / ۲۲۵) باب ما جاء في الجدة والهزل في الطلاق) ايضاً: ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً، او هازلاً لا يقصد حقيقة كلامه. وفي الدر المختار (۳ / ۲۳۵، ۲۳۶ / كتاب الطلاق) ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً او هازلاً، لا يقصد حقيقة كلامه..... الخ.]

۴ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

په حالت د حیض کې هم طلاق واقع کیږي

سوال: زما خاوند ما ته په سخته غوسه کې دا لفظ وویل "ما تاته طلاق درکړو، ماتاته طلاق درکړو" بیا یې دوه درې جملې بدې ردې هم وویل بیا یې وویل چې څه لاره شه اوس ما تاته طلاق درکړی دی، زما خاوند وروسته هم بیا - بیا وویل چې طلاق مې درکړی دی، کله یو ځل کله دوه ځله درې ځله یاد نه دی چې ویلي یې دي او که نه، ځکه چې هر ځل به یې دا ویل: که دریم ځل مې وویل نو برباده به شې، دوه درې ځله چې کله ووايي؛ نو زه په حالت د حیض کې وم، اوس زه په سخت تکلیف کې اخته یم چې څه وکړم؟

جواب: ستا د بیان مطابق خاوند د طلاقو الفاظ د درې ځلو نه زیات استعمال کړی دی؛ نو ځکه اوس د سولې هېڅ گنجایش نشته، دواړه د یو بل لپاره حرام شوي یی، ستا د خاوند دا غلط فهمي ده چې د طلاقو الفاظ په یو وخت کې درې ځله وویل شي؛ نو طلاق واقع کیږي کله نو نه، دا وهم غلط دی، شریعت سړي ته صرف د درې طلاقو اختیار ورکړی دی، اوس که څوک دا اختیار یو ځل استعمال کړي یا یې په بېل - بېل وخت کې استعمال کړي، کله چې دریم طلاق ورکړي؛ نو بنځه حرامه شي او ستا دا خیال چې د حیض په حالت کې ورکول شوی طلاق نه واقع کیږي دا هم غلط خیال دی، د حیض په حالت کې طلاق ورکول ناجائز دي^(۱)، لیکن که څوک یې په دې حالت کې ورکړي؛ نو هغه هم واقع کیږي.^(۲)

طلاق په غصه کې نه، نوولې په مینه کې ورکول کیږي؟

سوال: زما خاوند څو کرته په غوسه کې د طلاق لفظ ویلی دی مگر هغه دا خبره نه مني، وایي چې په غوسه کې طلاق نه واقع کیږي او زه وایم چې طلاق په هر حال کې واقع کیږي، زما د واده صرف دوه کاله شوي دي، په دې دومره وخت کې به یې د شلو ځلو نه زیات د طلاق لفظ ویلی وي او بیا رجوع هم وکړي، غوسه کې وایي چې ما تاته طلاق درکړی دی مگر بیا هم بې غبرته زما په کور کې اوسیږي، بیا چې کله غوسه ختمه شي؛ نو وایي چې ته به هم په دې کور کې اوسیږې، ته خو زما بنځه یې او همېش به دلته اوسیږې!

...بقیه د ترمخ [زوجاً غیره..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / کتاب الطلاق / الباب السادس)۔

۱ [وطلاق الموطوءة حائضاً بدعی ای حرام للنهی عنه الثبات ضمن الامر فی قوله تعالی: فطلقوهن لعدنّ، وقوله علیه السلام لابن عمر رضی الله عنه..... حین طلقها فیہ ما هکذا امرک الله، ولاجماع الفقهاء علی انه عاص..... الخ. (البحر الرائق / ۳ / ۲۵۹، ۲۶۰ / کتاب الطلاق / طبع دار المعرفة بیروت)۔

۲ [واذا طلق الرجل امراته فی حالة الحيض وقع الطلاق لا النهی عنه لمعنی فی غیره فلا ینعدم مشروعیه. (اللباب فی شرح الكتاب / ۲ / ۱۶۹ / کتاب الطلاق / طبع قدیمی)۔

جواب: د جاهلیت په دور کې دا رواج ؤ چې بدمزاجه خاوند به کله وغوښتل خپلې ښځې ته به یې طلاق ورکولو او بیا چې کله یې غوښتل: نو رجوع به یې کوله. سل ځل طلاق ورکولو نه پس به هم هغه د رجوع حق گڼلو^{۱۱}، اسلام دا جاهلي رواج ختم کړو. ددې په ځای یې دا قانون جوړ کړو چې خاوند ته د دوه ځله طلاق ورکولو نه پس به د رجوع حق وي؛ لیکن د دریم طلاق نه پس به ښځه د همیش لپاره حرامیږي، خاوند ته به د رجوع کولو حق نه وي^{۱۲}. سېوا ددې صورت نه چې دې مطلقې ښځې د عدت نه پس کوم بل ځای نکاح کړې وي او د هغه خاوند سره یې کوروالۍ کړې وي بیا هغه دویم خاوند مړ شي یا طلاق ورکړي؛ نو ددې عدت ختمېدو نه پس ښځه د لومړني خاوند لپاره حلاله شي^{۱۳}، ستا خاوند بیا له سره د جاهلانو رواج ژوندی کړی دی، تاسو د هغه لپاره قطعي حرامه شوی، ددې زناکار نه سمدستي جدا والی اختیار کړه، دده دا وینا بالکل غلطه ده چې په غوسه کې طلاق نه واقع کیږي. طلاق خو څوک په مینه کې نه ورکو: خو غوسه یې راشي بیا ښځه طلاقه کړي.^{۱۴}

که د طلاق شاهدان موجود وي؛ نو د قسم اعتبار نشته

سوال: زما د لور خاوند زما لورته زما او زما د ښځې او د کور د ټولو کسانو په مخامخ څو ځله طلاق ورکړی دی، بلکې زموږ کوڅې ته راغلو او په اوچت اواز یې کنځلي کولې او وې ویل چې زه په پوره هوش محله شاهدوم چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړی دی، طلاق ورکړی دی، طلاق ورکړی دی، هغه وخت د محلې ډېر کسان موجود وو، اوس هغه د دومره شاهدانو باوجود ددې نه منکر دی، لوی - لوی قسمونه خوري چې ما طلاق نه دی ورکړی، ایا د شریعت مطابق دا طلاق شوی دی او که نه؟

۱ [الطلاق مرتان ثبت ان اهل الجاهلية لم يكن عندهم للطلاق عدد وكانت عندهم معلومة مقدرة وكان هذا في اول الاسلام برهة يطلق الرجل امراته ما شاء من الطلاق فاذا كادت تحل من طلاقه راجعها ما شاء.... الخ. (تفسير القرطبي / ۳ / ۱۲۶) -

۲ [الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) -

۳ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها اي يطأها ثم يطلقها او يموت عنها لان حل اخلية باق. (اللباب في شرح الكتاب / ۲ / ۱۸۳) تفصيل دپاره اوگوري: الجوهرة النيرة: ج ۲ ص ۱۲۸ -

۴ [يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغاً عاقلاً..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۳۵۳) ايضاً: طلاق الغضبان..... فان ظل الشخص في حالة وعي وادراك لما يقول فيقع طلاقه وهذا هو الغالب في كل طلاق يصدر عنه الرجل لان الغضبان مكلف في حال غضبه بما يصدر منه من كفر وقتل نفس واخذ مال بغير حق وطلاق وغيرها. (الفقه الاسلامي وادلته / ۷ / ۳۶۵ / شامي / ۳ / ۲۴۴) -

جواب: د طلاق شاهدان موجود دي؛ نو دده قسمونو ته هيڅ اعتبار نشته، شرعاً طلاق شوی دی.^{۱۱}

د زور طلاق

سوال: زما مور - پلار زه ډیر زیات تنگ کړی یم چې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه؛ لیکن زه په طلاق ورکولو خوښ نه وم، ځکه چې زه خپل کور ابادول غواړم، لیکن زما پلار او مشرانو زه ډیر مجبور کړم، ما بیا هم ورته وویل چې زه طلاق نه ورکوم؛ نو زما پلار هغه خلکو ته وویل که چېرته دا بېلک طلاق نه ورکوي؛ نو دی جیل ته ورکړی، زه مجبور شوم چې د هغې له وجې مې طلاق، طلاق، طلاق درې ځله وویل، حال دا چې مانه د خپلې ښځې نوم اخیستی او نه مې اشاره کړې ده، صرف د خولې نه مې درې ځله د مجبوري طلاق وویل او کله چې ما طلاق ورکولو؛ نو هغه وخت کې زما ښځه حامله وه، تاسو ته درخواست دی چې ماته د قرآن او حدیثو په رڼا کې ځواب راکړئ چې ایا طلاق واقع شوی دی او که نه؟

جواب: دا چې ستا خبرې د ښځې د طلاق شروع وې؛ نو ځکه چې کله تا طلاق، طلاق، طلاق وویل اگر که د ښځې نوم دي نه وو اخستی، مگر طلاق به ښځې طرفته منسوب وي^{۱۲} او ځکه چې تا په دوه صورتونو کې یو ته ترجیح ورکولو سره خپله طلاق ورکړو، اگر که د پلار په اصرار دي ورکړی دی؛ نو ځکه درې ځله طلاق واقع شو^{۱۳}، تاسو دواړه د یو بل لپاره حرام شوی، بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کیږي^{۱۴}، پلار ته ووايه چې د هغه مراد خو پوره شو اوس دي ستا واده په دویم ځای کې وکړي.

[۱] وفي الظهريّة اذا شهد اثنان على امرأة ان زوجها طلقها ثلاثاً..... وقالوا كان ذلك في العام الماضي جازت شهادتهما وتاخيرهما لا يوهن شهادتهما. (شامي/ ۵/ ۴۶۳/ باب التحالف)۔

[۲] لو اراد طلاقها تكون الاضافة موجودة..... ولا يلزم كون الاضافة صريحة في كلامه لما في البحر لو قال: طالق فليل له من عيت فقال: امراته طلقت امراته. (شامي/ ۳/ ۲۴۸/ مطلب "سن بوش" يقع به الرجعي)

[۳] ويقع طلاق كل زوج بالغ عاقل..... ولو عبدا او مكرها فان طلاقه صحيح. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۲۳۵) ايضاً: عن صفوان بن عمران الطائي ان رجلاً كان نائماً فقامت امراته، فاخذت سكينة، فجلست على صدره، فقالت: لتطلقني ثلاثاً او لاذبحنك! فطلقها، ثم اتى النبي صلى الله عليه وسلم فذكره له ذاك، فقال: لا قبولة في الطلاق. (اعلاء السنن/ ۱۱/ ۱۸۳/ باب عدم صحة طلاق الصبي والمجنون والمعتوه..... الخ)۔

[۴] "الطلاق مرتان فامسك بمعروف او تسريح باحسان..... فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: اللباب في شرح الكتاب/ ۲/ ۱۸۳/ طبع قديمی)۔

مختلف الفاظ استعمالولو سره خو طلاقه واقع کيږي

سوال: زه تاته طلاق درکوم، د نن نه ته په ماباندې حرامه يې، زه تاته طلاق درکوم، اوس ته زما لپاره داسې يې لکه زما خور، پورتنی څلور جملې ليکلو سره خاوند د کوم ماشوم په لاس ښځې ته خط استوي، حال دا چې ښځه تعليم يافته نه ده او دده ښځه د مخکې نه حامله ده او خط اخيستلو سره انکار کوي، ايا په داسې صورت کې طلاق واقع کيږي؟

جواب: په دې صورت کې لومړنۍ درې جملو سره درې طلاقه واقع شو او څلورمه جمله يې معنا شوه.^(۱)

د طلاق الفاظ بدلولو سره د طلاقو حکم

سوال: زموږ په کلي کې يوه شريفه نجلی وه چې د هغې د واده يو کال نه و پوره شوی، هغه حامله شوه، خو ورځې مخکې ددې خاوند په څه معمولي خبره دې ته په کاغذ وليکل چې ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړو، طلاق ورکړو، کله چې نجلی او ددې مور دا وويل: نو په ژړا شول، هغه هلک کاغذ د دوی نه راواخيست او په هغې کې يې الف الف زيات کړو، الطلاق دی، الطلاق دی، الطلاق دی، د هغې نه پس هغه هلک وويل: ما ټوکې کولې طلاق مي نه دی درکړی، د نجلی پلار وايي چې حاملې ته طلاق نه واقع کيږي، که چېرته طلاق نه وي واقع شوی؛ نو که هغه دواړه يو ځای اوسيږي او که چېرته طلاق واقع شوی وي؛ نو هغوی د گناه کولو نه منع کړي!

جواب: طلاق په ټوکو هم واقع کيږي^(۲) او په حالت د حمل کې هم^(۳)، دې نجلی ته درې طلاقه واقع شو، اوس دواړه په يو بل باندې د همېش لپاره حرام شو، بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کيږي.^(۴)

[۱] وان کانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو.....الخ. (شامی/ ۳ / ۲۴۶) الصريح يلحق الصريح ويلحق البائن بشرط العدة والبائن يلحق الصريح الصريح مالا يحتاج الى نية بائناً كان الواقع به او رجعيًا. (الدرالمختار مع ردالمحتار/ كتاب الطلاق/ ۳ / ۳۰۶)۔

[۲] عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث جدهن جد وهز هن جد: النكاح، والطلاق، والرجعة. (ابو داؤد/ ۱ / ۳۰۵) عن فضالة بن عبيد الانصارى، عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث لا يجوز اللعب فيهن: الطلاق والنكاح والعق. (مجمع الزوائد/ ۴ / ۴۳۸ / طبع دار المعرفة/ بيروت)۔

[۳] وطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع.....الخ. (هداية/ ۲ / ۳۵۶)۔

[۴] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰)۔

"تاته طلاق" د لفظ يې وويلو، درکوم، يې ونه ويلو ددې حکم

سوال: که چېرته يو سړي خپلې ښځې ته دوه طلاقه ورکړي، بيا دريم ځل زه تاته طلاق وقفه کولو سره، درکوم ونه وايي، آيا طلاق واقع شو که نه؟

جواب: "تاته طلاق دی" الفاظو سره هم طلاق واقع کېږي؛ نو ځکه په ياد صورت کې درې طلاقه واقع شو^{١١}

درې ځله طلاق ورکولو سره درې طلاقه واقع کېږي

سوال: يو مسلمان سړي خپلې مدخول بها (چې د هغې سره يې کوروالۍ کړې وي، مسلمانې ښځې ته د دوه نه زيات ځله وويل چې ما تاته طلاق درکړو، يا زه تاته طلاق درکوم. يا داسې ووايي چې ما تاته درې طلاق درکړ، يا زه تاته درې طلاقه درکوم، يا داسې ليکل خپله وکړي يا اورېدلو سره خپل امضاء يا د گوتې نښه ولگوي؛ نو څه صورت حال به وي؟ ايا په ښځه باندې به يو طلاق واقع وي؟ ايا سړی رجوع کولی شي؟ ايا سړی به دوباره نکاح کوي؟ ايا ښځه د رجعت نه انکار کولی شي؟ ايا ښځه مطلقاً حرامه شوه؟

جواب: هر کله چې هغه درې طلاقه ورکړي دي؛ نو هم درې طلاقه به وي، درې خو يو کېږي نه، د درې طلاقو نه پس د رجوع گنجائش نه وي، نه د شرعي حلالې نه بغير دوباره نکاح کولی شي، ښځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه.^{١٢}

څو طلاقونه چې وليکل شي هغه به واقع کېږي

سوال: زما واده زما د ترور زوی سره په لندن کې وشو، د خفگان نه پس خبره دومره لويه شوه چې ما ته د خپل کور له خوا وويل شو چې مونږ به بيا تا دوباره کور ته راوغواړو؛ نو ځکه زه پاکستان ته راغلم، ليکن تر اوسه پورې مې په پاکستان کې څلور پنځه مياشتې لانه دي پوره شوي چې د لندن نه يې راته طلاق راروان کړو، اوس زه دا پوښتنه کول غواړم که چېرته سړی طلاق په حکومت کې رسمي نه کړي او سړی په هوش کې وي؛ نو هغه ښځه چې چاته يې طلاق ورکړی دی، هغه يې ويلو نه بغير وشلوي يا يې بيخي ترلاسه نه کړي؛ نو آيا دا طلاق واقع کېږي؟ که چېرته ښځې ته معلومات نه وي چې طلاق راغلی دی او د کور نور خلک هغه وشلوي او ښځه خبره نه کړي چې تاته يې طلاق رالېږلی دی؛ نو په دې سلسله کې هم دغه

[١] ايضاً.

[٢] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ.....فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ٢٢٩، ٢٣٠) ايضاً: وان كانت الطَّلَاقُ ثَلَاثًا.....لَمْ تَحِلَّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ. (هداية/ ٢ / ٣٩٩) تفصيل دپاره اوگوری: الجوهره، ج ٢ ص ١٢٨)۔

پوښتنه ده چې آیا دغه راز طلاق واقع کېږي؟ زما لپاره مسئله دا ده چې اوس هغه خلک په دې خبره زور کوي چې طلاق قانوني لحاظ سره مؤثر نه دی. نه خو په دې سلسله کې د لندن په قانون سره او نه یې دلته د کوم قانون په ذریعه طلاق راکړی دی؛ نو ځکه دا طلاق نه دی واقع شوی او هغه غواړي چې رجوع وکړي، حال دا چې زه ورته تیاره نه یم. هغه وایي چې مونږ د مولویانو نه په لندن کې هم پوښتنه کړې ده هغوی وایي چې طلاق نه دی واقع شوی، ځکه چې داپه یو دم سره لیکل شوي دي، حال دا چې طلاق په وقفه - وقفه سره ورکول شي؛ نو واقع کېږي، کنه نو په ورځ کې دي سل ځله سړی ووايي چې زه فلانکی ښځې ته طلاق ورکوم؛ نو هغه به یو گڼل کېږي، دا خبره زما ذهن نه مني.

ایا یو ځل یا په یوه ورځ درې ځله طلاق لیکلو سره یا ویلو سره طلاق واقع کېږي؟ هغه خلکو زه په دې شک کې اچولې یم چې تر څو پورې د علاقې مشر خبر نه شي طلاق نه واقع کېږي؛ نو ددې مطلب دا شو چې کله طلاق ورکول شي؛ نو د علاقې مشر خبرول ضروري دي، ددې نه علاوه ددې مطلب دا هم شو چې تر څو پورې په نکاح کې د علاقې مشر موجود نه وي؛ نو نکاح هم نه کېږي، که چېرته زما طلاق غیر مؤثر وي؛ نو دا څنگه مؤثر کېدی شي؟ ددې هم تفصیلی ذکر وکړئ.

جواب: د خاوند په طلاق ورکولو سره طلاق واقع کېږي، خواه که ښځې ته د هغې علم وي او یا نه او ښځه د طلاق نامې رسمي خط وصول کړي یا نه. طلاق په هر حال واقع کېږي؛ نو ځکه دا عام خیال چې که ښځه د طلاق نامې رسمي کاغذ وصول نه کړي یا یې وشلوي؛ نو طلاق نه واقع کېږي، بالکل غلط دی.^{۱۱}

د صدر ایوب خان نافذ شوی شریعت چې (د عائلي قوانینو په نوم و) پاکستان کې نافذ دی، ددې مطابق د علاقې مشر ته د طلاقو خبر ورکول او د هغه له طرفه د سولې کوشش کول ضروري دي، لیکن د محمد رسول الله ﷺ په شریعت کې داسې څه شرط نشته، بلکې کله چې خاوند طلاق ورکړي؛ نو طلاق واقع شو، که مشر ته یې خبر ورکړی وي او یا نه.

د صحابه رضی الله عنہم وو تابعینو او د ائمه اربعه وو رضی الله عنہم په نزد په یو مجلس کې درې طلاق په دریو باندې حسابېږي، ددې نه پس د سولې هیڅ گنجائش نه پاتې کېږي^{۱۲}، لیکن د ایوب خان په

۱ [الفصل السادس في الطلاق بالكتابة، الكتابة على نوعين، وان كانت مرسومة يقع الطلاق نوى او لم ينو، ثم المرسومة لا تخلوا اما ان ارسل الطلاق بان كتب: اما بعد فانت طالق، فكما كتب هذا يقع الطلاق وتلزمها العدة من وقت الكتابة. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۰) ايضاً: يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغاً عاقلاً سواء كان حراً او عبداً طائعاً او مكرهاً، كذا في الجوهرة النيرة. (عالمگیری / ۱ / ۳۵۳).]

۲ [ومذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من ائمة المسلمين الى انه يقع ثلاث. (شامي / ۳ / ۲۳۳) ومذهب جماهير العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعي والنخعي... [بقية حاشية به راروانه صفحه..]

شریعت کې چې د عائلي قوانینو په نوم نافذ شوی، خاوند ته د درې طلاقو نه پس هم د مصالحت اختیار ورکول شوی. ستا خاوند چې تاته کوم طلاق رالیرلی، په هغې کې د مغلظه طلاق لفظ لیکل شوی دی، ددې طلاق نامې نه پس د ښځې او خاوند رشته ختمه شوه. نه د مصالحت گنجائش شته او نه هم د دوباره نکاح کولو^{۱۱}، کومو مولویانو چې دا فتوی درکړې ده چې طلاق نه واقع کیږي د هغوی فتوی بالکل غلطه او د ټولو امامانو د مذهب خلاف ده. لهذا دغه فتوی باطله او رد ده، تاسودا فتوی مه قبلوئ^{۱۲} کنه نو ټول عمر به په زنا کې اخته یی.

آیا در یو طلاقونه پس د دویم خاوند سره واده کول ظلم دی؟

سوال: یوسری بدکاره، نشیې او د نورو عیوبو څخه ډک دی او خپلې ښځې ته چې پر هېزگاره، دینداره او نیکه ښځه ده طلاق ورکوي، طلاق یې د نشې په حالت کې نه دی ورکړی. وروسته دغه سړی انکار کوي او غواړي چې د خپلې ښځې سره واده وکړم، لیکن د طلاق نه پس چې تر څو پورې هغه ښځه د بل سړي په نکاح کې رانښي هغه د خپل خاوند سره نکاح نه شي کولی. مگر د ښځې عذر دا دی چې غلطې د خاوند وه او هغه د لومړني خاوند نه علاوه د کوم بل سړي سره د نکاح او د نکاح نه پس د کوروالي تصور هم نه کوي، هغه وایي چې په اسلام کې بې گناه باندې چیرې هم ظلم نه پلي کیږي او د ښځې غلطې خو نه ده، لهذا دا ښځه به د کوم بل سړي په نکاح نه مجبوري او هغه د خپل خاوند سره نکاح کول غواړي، د اسلام له مخې ددې مسئلې حل وښایئ، آیا ښځې باندې د لومړني ظلم نه پس ددې د مرضی خلاف دویمه نکاح لازم ده؟ اجماع څه ده او حالاتو ته په کتو سره د ښځې دا وینا چې په ما باندې ولې ظلم کوی او د کوم قانون په بنا یې کوی؟

جواب: دلته څو ضروري خبرې دي

اول دا چې د درې طلاقو نه پس ښځه په طلاق ورکونکي باندې حرامیږي، تر څو پورې چې هغه دویم ځای شرعي نکاح او د خپل دویم خاوند سره کوروالی ونه کړي او په خپله خوشحالی طلاق ور نه کړي او ددې عدت تېر نه شي، دا ښځه د لومړي خاوند لپاره نه حلالیږي، نه ددې شرط نه بغیر ددې دواړو دوباره نکاح کېدی شي، دا د قرآن کریم قطعي او کوټلې پرېکړه ده چې په هغې کې نه د څه استثناء گنجائش شته او نه د څه تبدیلی اجازه شته.^{۱۳}

...بقیه د ترمخ] والثوری وابو حنیفة واصحابه ومالک واصحابه والشافعی واصحابه..... وآخرون کثیرون علی ان من طلق امراته ثلاثاً وقعن..... الخ. (عمدة القاری للعلامة عینی شرح بخاری/ ۲۰/ ۲۳۳) وقد اختلف العلماء فیمن قال لامراته انت طالق ثلاثاً فقال الشافعی ومالک وابو حنیفة واحمد وجاهیر العلماء من السلف والخلف یقع الثلاث. (شرح نووی علی مسلم/ ۱/ ۴۷۸/ طبع قدیمی).

[۱] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰).

[۲] "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا..." [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

دویم د قرآن کریم پرېکړه د ښځې لپاره سزا نه، بلکې ددې مظلومې په حمایت کې د طلاق ورکونکي ظالم خاوند سزا ده. گویا ددې قانون په ذریعه خاوند ته د الله له طرفه ملامتیا ده چې اوس ته ددې شریفې په خپل کور کې آبادولو اهل پاتې نه شوې، بلکې اوس به مونږ ددې نکاح د قانون له مخې بل ځای کوو او تاسو ددې شریفې د دوباره په نکاح کې راوستلو نه محرومه شوی، تر څو پورې چې په تاسو کې عقل رانه شي، چې شریفې ښځې ته د درې طلاقو ورکولو انجام څه وي.

درېم د الله تعالی دا قانون سراسر د مظلومې ښځې په حمایت کې ده، لیکن دا عجیبه ښځه ده چې دا خو د ظالم سره جوړښت غواړي مگر خالق کائنات چې خپله ددې د ښه والي لپاره یې قانون جوړ کړی دی، دده قانون په خپل ځان باندې ظلم تصور کوي او بیا داسې سړی چې شرابي دی، ظالم دی او چا باندې چې د همیش لپاره حرامه شوې ده د هغه سره خو د الله تعالی حد ماتولو سره د نکاح کولو امید لري او دې ته چې د کوم ښک، پرهېزگار او شریف النفس مسلمان سره د نکاح کولو کومه مشوره ورکول کیږي؛ نو ده ته ددې سزا ملاوېدل پکار دي؛ نو دا ښځه چې ددې ظالم سره تعلق ساتي، د الله تعالی حکمونه هم ظلم تصور کوي، ایا ددې ظالم نه څه کم ظالم دی؟ دا سزا دې ښځه ته نه، بلکې دې ظالم سړي ته ورکول شوې ده، کومه ښځه چې په خپلې بې عقلۍ په خپل حق کې ظلم تصور کوي، دا ولې خامخا ضد کوي چې د هغه ظالم سره دوباره نکاح وکړي؟ دې ته پکار دي چې کوم بل ځای خپله نکاح وتړي او شریف ژوند تېر کړي او دې ظالم ته ټول عمر مخ ونه ښيي.

څلورم : دا هم ضروري ده چې څنگه د زهر خوړولو اثر مرگ وي، زهر ورکونکی ظالم وي؛ مگر کله چې مهلک زهر ورکړه نو مظلوم ته به خامخا مرگ راځي، هم دغه راز د درې طلاقو د زهر اثر حرمت مغلظه دی، یعنې دا ښځه چې چېرته غواړي؛ نو نکاح کولی شي، (دا دویم ځای کې په نکاح کولو څوک هم نه شي مجبورولی، لیکن د لومړي خاوند لپاره دا حلاله نه ده، که چېرته هغه لومړي خاوند ته ورتلل غواړي؛ نو دا تر هغه پورې ممکنه نه ده چې دویم ځای کې عقد ونه کړي او د هغه سره کوروالۍ ونه کړي، هغه طلاق ورنه کړي او بیا وروسته عدت تېر نه کړي، څنگه چې د زهر خوړولو نتیجه مرگ ده، هم دغه راز د درې طلاقو نتیجه حرمت مغلظه ده، که چېرته دا ظلم وي؛ نو دا ظلم هم د دریو طلاقو ورکونکي له طرفه شوی دی د بل چا له طرفه نه، که چېرته ښځه ددې ظالم په کور کې په خوشحالی سره اوسېدل غواړي؛ نو

...بقیه د تیرمخ] غَيْرُهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ایضاً: وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة..... لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره. (عالمگیری ۱/ ۴۷۳ / بلوچستان) تفصیل دپاره اوگوری: روح المعانی، ج ۲، ص ۱۴۱، ۱۴۲

هغی ته دده د ظلم نتیجه هم په خوشحالی سره تېرول وي، خلاصه دا چې په دې قانون کې د تبدیلی حق هیڅوک نه لري

ایا د اړتیا پر مهال حنفی په شافعی مسلک عمل کولی شي؟

سوال: اختر په غیر کفو کې واده کړی دی، دده ښځه د خپل مور پلار په کور کې اوسېده، اختر به ددې طرفته ډیر رغبت کولو؛ لیکن یوه ورځ د ښځې د رویې څخه تنگ راغی هغه قسم وخوړ، که چېرته دا ځل بغیر له کومې خاصې وجې زه د خپل خسر کور ته د ښځې د ملاوېدو لپاره لارم؛ نو په ما باندې به ښځه درې ځله طلاقه وي، یوه میاشت خومې په کور کې ډیر ځان ایسار کړ بیا مې زړه وغوښتل او کتابونه مې وکتل؛ نو معلومه شوه چې درې طلاقه په یو مجلس کې د امت په منع کې اختلافي ده، د مولانا جعفر شاه ندوي د اجتهادي مسئلو کتاب دی په دې کې مې لیدلي: چې درې طلاقه د حضور ﷺ او صدیق اکبر رضی الله عنهما په دور کې د یو حکم درلود او د عمر فاروق رضی الله عنه مسلک سیاسي و شرعي نه وو، دا خبره مې په فتاوی رشیدیه کې ولیدله او د حضرت مولانا عبدالحی فرنګي محلي رحمه الله په نزد د سخت ضرورت په وخت کې د حنفی مسلک والاد شافعی په مسلک عمل کولی شي چې د هغوی په نزد طلاق ثلاثه رجعي دي؟

دې وجوهاتو هغه ته تسلي ورکړه او د خسر کور ته لاړو، د خپلې ښځې سره یې کوروالی وکړ، اوس آیا دده ښځه طلاق شوه؟ په وخت د ضرورت کې د حنفی پورتنی عمل د فقه شافعی په مسئله کې د رجوع په صورت کې ده، هغه باید څه وکړي؟

جواب: اجتهادي مسئلو کې جعفر ندوي چې څه لیکلي هغه غلط او مهمل دي، درې طلاقه چې په یو وخت کې ورکول شي هغه د جمهورو صحابه او تابعینو او د څلورو امامانو په نزد درې حسابیږي^(۱)؛ نو ځکه دلته د امام شافعی رحمه الله یا بل امام څه اختلاف نشته چې د هغوی په قول فتوی ورکول شي، د اختر په زړه کې د خسر کور ته د تللو او ښځې سره د ملاوېدلو ډیره سخته تقاضا پیدا کيږي او هغه ته څه خاص وجه هلته د تللو په نظر نه راځي، هغه کتابونه کتل ددې لپاره شروع کړي چې هغه ته بغیر د کومې خاصې وجې هلته د تللو حيله ملاو شي، هغه ته د جعفر ندوي صاحب په کتاب کې دا خبره ملاوېږي چې درې طلاقه چې په یو وخت کې

۱ [اذهب جمهور الصحابة والتابعين ومن بعدهم من ائمة المسلمين الى انه يقع ثلاث. (مراقبة شرح مشکوٰۃ) ۳ / ۲۳۳ / کتاب الطلاق) ايضاً: ومذهب جماهير العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعي والنخعي والثوري وابو حنيفة واصحابه ومالك واصحابه والشافعي واصحابه واسحاق وابو ثور وابو عبيد وآخرون كثيرون على ان من طلق امراته ثلاثاً وقعن ولكنه ياثم وقالوا من خالف فيه فهو شاذ مخالف لاهل السنة انما تعلق به اهل البدعة ومن لا يلتفت اليه لشذوذه عن الجماعة. (عینی شرح بخاری/ ۲۰ / ۲۳۳ / طبع دار الفکر)

ورکول شوي هغه هم یو وي، ددې نه هغه دا غلطه نتیجه اخیسته، چې د امام شافعي رحمته الله علیه به هم دا مسلک وي کوم چې جعفر شاه لیکلی دی او بیا هغه ددې سره یو اصل بل یو ځای کوي چې په وخت د ضرورت کې حنفي ته د امام شافعي رحمته الله علیه په مذهب باندې عمل کول جائز دي. ددې ټولو امورو نه هغه دې نتیجه ته ورسېد که چېرته زه د کوم خاص وجې نه بغیر هم ښځې ته د ملاوېدو لپاره خسرګنۍ کره لار شم؛ نو یو طلاق رجعي به وي، لهدا په دې بنیاد هغه بغیر د کوم خاص وجې هلته ځي؛ نو ځکه دده ښځه په درې طلاقو طلاقه شوه او بغیر د شرعي حلالې نه اوس د دواړو نکاح هم نه کیږي.^{۱۱}

خاوند ته په شرعي حلالې سره نکاح

کولو نه پس د دوباره درې طلاقو حق شته

سوال: یو سړي خپلې ښځې ته درې طلاق ورکړه، عدت تېرېدلو نه پس دې ښځې دویم ځای نکاح وکړه، څو ورځې پس دویم خاوند هم یادي ښځې ته طلاق ورکړ، اوس دا ښځه دوباره د لومړني خاوند سره نکاح کول غواړي، د نکاح نه پس به دې سړي ته زیات نه زیات د څو طلاقونو اختیارمن وي؟ حال دا چې ددې نه مخکې خو دې سړي خپل د درې طلاقونو حق استعمال کړی دی.

جواب: دویم خاوند سره د نکاح او کوروالي کولو نه پس چې کله دې ښځې ته د دویم خاوند نه طلاق ملاو شي او ددې عدت ختمېدو نه پس د لومړني خاوند سره دوباره نکاح وکړي؛ نو لومړني خاوند له سره د دریو طلاقو مالک شو، اگر که لومړی هغه یو یا دوه طلاقه ورکړي وي یا یې درې طلاقه ورکړي وي، په هر صورت د شرعي حلالې نه پس دوباره به د دریو طلاقو مالک وي.^{۱۲}

اولنۍ ښځه د خودکشی نه د بچ کولو لپاره د دریو طلاقو حکم

سوال: د دین عالمان ددې مسئلې په باره کې څه فرمایي چې: د زید دوه ښځې دي، داولنۍ نوم زینب اود دویمې نوم نرګس ده، زید ته زینب ویلي چې که هغه خپلې ښځې نرګس ته سمدستي طلاق ورنه کړي؛ نو هغه به ځان ووژني، زید خپلې دویمې ښځې نرګس ته هیڅ

[۱] قال تعالى: "الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ..... فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ" (البقرة: ۲۲۹، ۲۳۰) ايضاً: عالمگیری / ۱ / ۴۷۳، روح المعاني / ۲ / ۱۴۱)۔

[۲] واذا طلق امراته طلقه او طلقتين وانقضت عدتها وتزوجت بزوج آخر ودخل بها ثم طلقها وانقضت عدتها ثم تزوجها الاول عادت اليه بثلاث تطليقات ويهدم الزوج الثاني الطلقة والطلقتين كما يهدم الثلاث، كذا في الاختيار شرح المختار. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۵)۔

کله طلاق ورکول نه غوښتل: لیکن د زینب په زور او د هغې د سر د خطرې نه د بچ کولو لپاره هغه د نرګس په غیاب کې او د زینب په وړاندې دوه ځله طلاق وویل. بیا د هغې د نور زور له وجې یې درې ځله طلاق. طلاق، طلاق وویل. په داسې حال کې چې نرګس حامله ده. زینب درې ځلور ورځې پس دا خبره نرګس ته وویل. د قرآن او سنت په رڼا کې وفرمایې چې طلاق وشو که نه؟ په دې سلسله کې د ډیر عالمانو نه فتوی ترلاسه شوې؟

جواب: ددې معلوماتو سره سره ماته پنځلس فتوی هم رالیرل شوي دي. د کومو چې په استفتاء کې حواله ورکول شوې ده، ددې فتوو فهرست داسې دی:

۱. جناب مفتي عبدالمنان تصديق مفتي عبدالروف صاحب دارالعلوم کورنگی کراچی.
  ۲. جناب مفتي کمال الدين، تصديق جناب مفتي اصغر علي دارالعلوم کورنگی کراچی.
  ۳. جناب مفتي انعام الحق، تصديق جناب مفتي عبدالسلام، جامعة العلوم الاسلاميه بنوري ټاون کراچی.
  ۴. جناب مفتي فضل غني دارالعلوم جامعہ بنوريہ سائت کراچی.
  ۵. جناب مفتي غلام رسول، تصديق مفتي شريف احمد طاهر، جامعہ رشيدية ساهيوال (پنجاب).
  ۶. جناب مفتي عبدالله، دارالعلوم قمرالاسلام سليمانيه پنجاب کالوني کراچی.
  ۷. جناب مفتي محمد اسلم نعيمي، مجلس علماء اهل سنت کراچی.
  ۸. جناب مفتي محمد فاروق، تصديق مفتي محمد اکمل، دارالافتاء مدرسه اشرفيه جيکب لائن کراچی.
  ۹. جناب مفتي محمد جان نعيمي، دارالعلوم مجدديه نعيميہ، ملير کراچی.
  ۱۰. جناب مفتي غلام دستگیر افغاني، جامعہ ضياء العلوم، اگره تاج کالوني کراچی.
  ۱۱. مفتي لطافت الرحمان جامعہ حنفیہ سعود آباد کراچی.
  ۱۲. مفتي محمد عبد العليم قادري، دارالعلوم قادريہ سبحانيہ، فيصل کالوني کراچی.
  ۱۳. جناب مفتي محمد رفيق دارالعلوم جامعہ اسلاميه گلزار حبيب سولجرز بازار کراچی.
  ۱۴. جناب مفتي شعيب بن يوسف مدرسه بحر العلوم سعوديه عامل ستریت کراچی.
  ۱۵. جناب مفتي محمد اديس سلفي جماعت غرباء اهل حديث محمدي مسجد برنس روډ کراچی.
- په دې کې اولني ديارلس فتوی په دې باندې متفق دي چې په نرګس باندې درې طلاقونه واقع شوي دي اودا د حرمت مغلظه سره اوس په خاوند باندې حرامه شوې ده، نه پکې د رجوع گنجائش شته او نه د شرعي حلالې نه بغير د نکاح گنجائش شته.
- زما په نزد دا ديارلس فتوی صحيح دي او نرګس اوس په خپل خاوند باندې په حرمت مغلظه سره حرامه شوه، اوس د دوی دواړو په منځ کې د بڼځې او خاوند په حيث د اوسېدو حق نه لري.

ددې مسئلې دلائل دالاندې دي

۱ د الله تعالی وینا ده "الطلاق مرتان فامساک بمعروف أو تسريح بإحسان....الی

قوله.... فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره... (البقره ۲۲۰، ۲۳۰)

ژباړه هغه طلاق دوه کرته دي. بیا د قاعدې موافق یې ساتل یا یې پرېښودل په خوشحالی سره او ستاسو لپاره دا خبره حلاله نه ده. (د پرېښودو په وخت کې، چې څه واخلي. اگرکه ددې نه کوم څه چې تاسو هغوی ته مهر ورکړي وو. مگر دا چې ښځه او خاوند دواړه دا وېره لري چې د الله تعالی ضابطې به ونه ساتلی شي؛ نو په دواړو باندې به هېڅ گناه نه وي ددې مال په اخیستلو کې، چې د هغې په ورکولو سره ښځه خپل ځان خلاصه کړي. دا خداي ضابطې دي؛ نو تاسو ددې نه بهر مه وځئ! او کوم کس چې د خدايي ضابطو نه بهر وځي؛ نو داسې کسان خپل نقصان کونکي دي. بیا که څوک (دریم) طلاق ښځې ته ورکړي؛ نو بیا به هغه د هغه لپاره ددې نه پس حلال پاتې نه شي. تردې چې هغه ددې نه علاوه د یو بل خاوند سره (د عدت نه پس) نکاح وکړي. بیا که هغه دې ته طلاق ورکړي؛ نو په دې دواړو باندې ددې څه گناه نشته چې بیا د مخکې په خبر یو ځای شي. په شرط ددې چې د دواړو دا غالب گمان وي چې د آینده لپاره به خدايي ضابطې ساتي، دا خدايي ضابطې دي. حق تعالی دا بیان کړي د داسې خلکو لپاره چې هوښیاران وي.

په دې آیت کې فرمایل شوي چې که یو کس د دوه ځلو نه پس دریم طلاق ورکړي؛ نو ښځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه او ټول مفسرین په دې باندې متفق دي چې دا دریم طلاق که په دغه مجلس کې ورکول شوی وي یا په بل مجلس کې د دواړو یو حکم دی، امام بخاري رحمه الله په "باب من جاز الطلاق الثلاث" کې ددې آیت حواله ورکړې وایي چې درې طلاقه که په یو ځای ورکول شي؛ نو هم درې به نافذ کیږي. (صحیح بخاري ج: ۲ ص: ۷۹۱)

۲: امام بخاري رحمه الله د پورتنۍ باب لاندې د عویمر عجلاني رضی الله عنه او د هغه د ښځې د لعان واقعې ذکر کړې چې د هغې په اخره کې دي، حضرت عویمر رضی الله عنه وویل: کذبت علیها یا رسول الله ان امسکتها، فطلقها ثلاث قبل ان یأمره رسول الله صلی الله علیه وسلم... (صحیح بخاري ج: ۲ ص: ۷۹۱) ^(۱)

[۱] ان سهل بن سعد الساعدي اخبره ان عويمر العجلاني جاء الى عاصم بن عدي الانصاري فقال له: يا عاصم! ارايت رجلاً وجد مع امراته رجلاً يقتله فتقتلونه ام كيف يفعل؟ سل لي يا عاصم عن ذاك رسول الله صلى الله عليه وسلم: فسأل عاصم عن ذاك رسول الله صلى الله عليه وسلم فكره رسول الله صلى الله عليه وسلم المسائل وعابها حتى كبر على عاصم ما سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما رجع عاصم الى اهله جاء عويمر قال: يا عاصم! ما ذا قال لك رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال عاصم: لم تاتني بخبر قد كره رسول الله صلى الله عليه وسلم المسألة التي سألته عنها، قال عويمر: والله!... [بقية حاشية به راروانه صفحه

ژباړه يا رسول الله ﷺ که ددې نه پس هم زه دا وساتم: نو ما په دې پورې دروغ پورې کړل. پس هغه مخکې ددې نه چې حضور ﷺ هغه ته حکم ورکړی وي، خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه.

امام بخاري رحمه الله ددې حديث نه دا ثابته کړې چې درې طلاقه که يو ځای ورکول شي واقع کېږي. حافظ ابن حزم رحمه الله ليکي چې: د حضور ﷺ په وړاندې عويمر رضی الله عنه درې طلاقه ورکړه او حضور ﷺ په دې باندې هيڅ ښوکه ونه کړه، ددې نه ثابته شوه چې درې طلاقه په يو ځای ورکول صحيح دي (المحلي ج: ۱۰ ص ۱۷۰) ۱۱

۳ امام بخاري رحمه الله هم په دې باب کې دا حديث ذکر کړی دی چې: رفاعه قرظي رضی الله عنه ښځه د حضور ﷺ په خدمت کې حاضره شوه او وې ويل چې: يا رسول الله رفاعه ماته طلاق راکړ او پوخ طلاق يې راکړو، (صحيح بخاري، ج: ۲ ص: ۷۹۱) ۱۲

په دې حديث کې پوخ طلاق يې راکړو "بته طلاق" نه مراد درې طلاقه دي او حضور ﷺ ترې ددې تفصيل معلوم نه کړو چې دا درې طلاقه په يو مجلس کې درکول شوي که جدا جدا. امام بخاري رحمه الله ددې نه دا ثابته کړې چې د دواړو يو حکم دی يعنې حرمت مغلظه.

۴ په همدې باب کې امام بخاري رحمه الله د حضرت عائشه رضی الله عنها حديث نقل کړی دی چې: يو کس خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه، هغې د دويم خاوند سره (د عدت پوره کولو نه پس) نکاح وکړه او دويم خاوند هم ورته طلاق ورکړو، د حضور ﷺ نه سوال وشو چې: ايا دا د خپل اولني خاوند لپاره حلاله شوه؟ وې فرمايل چې نه! تر دې پورې چې هغه د دويم خاوند سره کوروالی وکړي، څنگه چې يې د مخکيني سره کړی و. (صحيح بخاري ج: ۲

...بقية د تير مخ] لا انتهى حتى اساله عنها، فاقبل عويمر حتى اتى رسول الله صلى الله عليه وسلم وسط الناس، فقال: يا رسول الله! ارايت رجلاً وجد مع امراته رجلاً يقتله فقتلونه ام كيف يفعل؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قد انزل فيك وفي صاحبك فاذهب فات بها، قال سهل: فتلانعا وانامع الناس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فلما فرغا، قال عويمر: كذبت عليها يا رسول الله ان امسكتها، فطلقها ثلاثاً قبل ان يامر به رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال ابن شهاب: فكانت تلك سنة المتلاعنين. (صحيح البخارى/ ۷۹۱ / ۲ باب من اجاز طلاق الثلاث/ طبع نور محمد، كراچي)۔

۱ [قال ابو محمد: لو كانت طلاق الثلاث مجموعة معصية لله تعالى لما سكت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيان ذلك فصيح يقينا انها سنة مباحة. (المحلى، لابن حزم/ ۱۰ / ۱۷۰ / دار الآفاق الجديدة/ بيروت)۔

۲ [حدثنا سعيد بن عفير..... قال: اخبرني عروة بن الزبير ان عائشة اخبرته ان امرأة رفاعة القرظي جاءت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله! ان رفاعة طلقني فبت طلاقى، وانى نكحت بعده عبدالرحمن بن الزبير القرظي وانما معه مثل الهدبة، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعلك تريدان ان ترجعى الى رفاعة، فقالت: نعم! فقال النبي صلى الله عليه وسلم: لا، حتى يذوق عسيلتك وتذوق عسيلته. (بخارى/ ۷۹۱ / ۲ باب من اجاز طلاق الثلاث)۔

ص ۷۹۱^{۱۱}

۵ په صحيح مسلم کې د فاطمه بنت قيس رضی الله عنها واقعه ذکر شوې ده چې د هغې خاوند هغې ته درې طلاقه ورکړې وه. د هغې د نفقې او اوسېدو مسئله راغله: نو حضور ﷺ وفرمايل چې ددې لپاره نفقه او اوسېده نشته (صحيح مسلم ج ۱ ص ۴۸۳^{۱۲}) حافظ ابن حزم رحمه الله ليکي چې دا خبر متواتر دی چې هغې حضور ﷺ ته وويل چې هغې ته خاوند درې طلاقه ورکړې دي، حضور ﷺ په دريو طلاقو باندې اعتراض ونه کړو. نه يې دا وفرمايل چې دا خلاف سنت دي. (المحلي ج ۱۰ ص ۱۷۱^{۱۳})

۶ امام نسائي رحمه الله د حضرت محمود بن لبید رضی الله عنه نه حديث نقل کړی دی چې حضور ﷺ ته وويل شو چې يو کس خپلې ښځې ته په يو ځل درې طلاقه ورکړې دي، حضور ﷺ په غوسه کې وفرمايل چې ايا زما په موجودگي کې د الله د کتاب سره لوبې کيږي؟ (نسائي ج ۲ ص ۹۹^{۱۴})

۷ د امام ابوداود رحمه الله نه په مختلفو طريقو سره دا حديث نقل شوی دی چې ركانه رضی الله عنه خپلې ښځې سهيمه رضی الله عنها ته "البتة" طلاق ورکړو، د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو او وې فرمايل چې ما د يو طلاق اراده کړې و، وې فرمايل په قسم سره وايي چې د يو اراده دي کړې وه؟ وې ويل: په الله تعالى مي دي قسم وي چې ما د يو طلاق اراده کړې وه، حضور ﷺ هغه ته خپله ښځه واپس کړه. (ابوداود ج ۱ ص ۳۰۰^{۱۵})

۱ [عائشة ان رجلاً طلق امراته ثلاثاً فتزوجت فطلق فسنل النبي صلى الله عليه وسلم اتحل للأول؟ قال: لا، حتى يذوق عسيلتها كما ذاق الاول. (بخاری / ۲ / ۷۹۱ / باب من اجاز طلاق الثلاث لقول الله تعالى: الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسريح باحسان، طبع نور محمد کراچی).]

۲ [عن فاطمة بنت قيس ان ابا عمرو بن حفص طلقها البتة وهو غائب فارسل اليها وكيه بشعير فسخطته فقال: والله ما لك علينا من شيء، فجاءت رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلك له فقال ليس لك عليه نفقة..... الحديث. (صحيح مسلم / ۱ / ۳۸۳ / باب المطلقة البائن لا نفقة لها / طبع قديمي / کراچی).]

۳ [فهذا نقل تواتر عن فاطمة بان رسول الله صلى الله عليه وسلم اخبرها هي ونفر سواها بان زوجها طلقها ثلاثاً ولم ينكر عليه الصلاة والسلام ذلك ولا اخبر بانه ليس بسنة، وفي هذا كفاية لمن نصح نفسه. (الحلي / لابن حزم / ۱۰ / ۱۷۱ / احكام الطلاق / طبع دار الآفاق / بيروت).]

۴ [اخبرنا محزمة عن ابيه قال: سمعت محمود بن لبید قال: اخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضباناً ثم قال: ايلعب بكتاب الله وانا بين اظهركم..... الحديث. (نسائي / ۲ / ۹۹ / طبع قديمي كتب خانه)]

۵ [عن نافع بن عجير بن عبد يزيد بن ركانة ان ركانة بن عبد يزيد طلق امراته سهيمه البتة فاخبر النبي صلى الله عليه وسلم بذلك وقال: والله ما اردت الا واحدة، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: والله ما اردت الا واحدة؟ فقال ركانة: والله ما اردت الا واحدة، فردها اليه... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

د حضور ﷺ حضرت ركانه رضی الله عنه ته دا فرمايل چې په قسم سره وايي چې تا د يو طلاق اراده كړې وه؟ په دې امر باندې دليل دی چې "البته" لفظ سره كه د دريو طلاقو اراده وشي: نو هم درې واقع كيږي. په ځای ددې چې په صريحو الفاظو سره درې طلاقه وركول شوي وي

د قرآن او حديث ددې دلايلو په رڼا كې، د څلورو واپو امامانو، ابو حنيفه رحمه الله، امام مالك رحمه الله، امام شافعي رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله، امام بخاري رحمه الله او ټول محدثين په دې باندې متفق دي چې درې طلاقه كه په يو لفظ سره وي كه په يو مجلس كې وي هم درې به شمارل كيږي.

فتوى نمبر ۱۴

د يو اهل حديث د قلم ده. په كوم كې چې دا موقف اختيار شوی دی چې درې طلاقه كله په يو مجلس كې وركول شي: نو هم يو طلاق به شمارل كيږي، لهذا نرگس باندې يو طلاق واقع شوی. د عدت دننه خاوند دې ته رجوع كولی شي.

د اهل حديثو دا فتوى صريحه غلطه، د پورته ذكر شوي آيت او حديثونو نه علاوه د امت د اجماع هم خلاف ده. ځكه چې ټول مشران صحابه كرام رضی الله عنهم په دې باندې متفق دي چې يو لفظ يا په يو مجلس كې وركول شوي درې طلاقه درې شمارل كيږي او بنځه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه. د خلفاء راشدينو او نورو صحابه كرامو څو فتوى د نمونې په توگه لاندې ليكو

۱ حضرت انس رضی الله عنه فرمايي چې: د حضرت عمر رضی الله عنه په خدمت كې به چې كله داسې كس پېش شو چا چې به په يو مجلس كې خپلې بنځې ته درې طلاقه وركړي و: نو دوی به هغه ته سزا وركول او د هغوی په منځ كې به يې جدايي راوستل. (مصنف ابن ابی شيبه ج: ۲ ص: ۱۱ مصنف عبدالرزاق: ۲ ص: ۳۹۲)^(۱)

۲ زيد بن وهب رحمه الله ليكي: يو كس خپلې بنځې ته زر طلاقه وركړل، د حضرت عمر رضی الله عنه په خدمت كې پېش شولو، نو هغه كس وويل چې: ماخو هسې لوبې كولی، حضرت عمر رضی الله عنه په هغه پسې دړه راواخستله او په هغوی دواړو كې يې جدايي راوستله. (ابن ابی شيبه ج: ۵ ص: ۱۳ عبدالرزاق ج: ۲ ص: ۳۹۳)^(۲)

... بقیه د ترمخ [رسول الله صلى الله عليه وسلم. (ابو داؤد / ۱ / ۳۰۰ / باب في البتة / طبع ایچ ایم سعید).

[۱] عن انس قال: كان عمر اذا اتى برجل قد طلق امراته ثلاثاً في مجلس، او جمعه ضرباً، و فرق بينهما. (المصنف لابن ابی شيبه / ۹ / ۵۱۹ / باب من كره ان يطلق الرجل امراته ثلاثاً في مقعد واحد / طبع المجلس العلمی بیروت).

[۲] عن زيد بن وهب: ان رجلاً بطالاً كان بالمدينة، فطلق امراته الفأ، فرفع... [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه..

۳ یوکس د حضرت عثمان رضی الله عنه په خدمت کې راغې او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړل. وې فرمایل درې طلاقه هغه په تاباندې حرامه کوی. او وده نوی عدوان، ظلم زیاتې او حدود الهی نه تجاوز دی. (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۳، ۱۴)

۴ یوکس د حضرت علی رضی الله عنه په خدمت کې حاضر شو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړې دی. وې فرمایل، درې طلاقه هغه په تاباندې حرام کوی، باقی په خپلو نورو ښځو باندې تقسیم کړه. (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۳، ۱۴)

۵ د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په خدمت کې یو کس راغی او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته ۹۹ طلاقه ورکړې دي، وې فرمایل: بیا خلکو تاته څه وویل؟ هغه ویل چې خلکو راته ویل: ستا ښځه په تاباندې حرامه شوه، وې فرمایل: خلکو تا سره شفقت کړی دی چې صرف ښځې ته یې حرام ویلي دي، هغه په دریو طلاقو سره په تاباندې حرامه شوې ده، باقی طلاقونه دي ظلم کړی دی، (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۲ عبد الرزاق ج ۲ ص: ۳۹۵، ۱۳۱)

۶ یو کس حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ته راغی وې ویل چې: ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړې، وې فرمایل: دریو طلاقو در باندې هغه حرامه کړه او باقی ۹۷ گناه ده. (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۱۲، ۱۴)

۷ حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمایي چې: کوم کس خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړې؛ نو هغه د خپل رب نافرمانی وکړه او د هغه ښځه په هغه باندې حرامه شوه (ابن ابی شیبه ج ۵ ص: ۱۱، ۱۵)

...بقیه د ترمخ] الی عمر قال: انما كنت العب! فعلا عمر رأسه بالدرة، و فرق بينهما. (المصنف لابن ابی شیهة / ۹ / ۵۲۱ / باب فی الرجل يطلق امراته مئة او الفاً فی قول واحد، طبع بیروت).

۱ [عن معاوية بن ابی نجیح قال: جاء رجل الى عثمان فقال: انی طلق امرأتی مئة، قال: ثلاث یجر منها علیک، وسبعة وتسعون عدوان. (المصنف لابن ابی شیهة / ۹ / ۵۲۲ / باب فی الرجل يطلق امراته مئة او الفاً / طبع المجلس العلمی بیروت).

۲ [عن حبيب قال: جاء رجل الى علی فقال: انی طلق امراتی الفاً، قال: بانت منك ثلاث، واقسم سائرهن بین نسائك. (المصنف لابن ابی شیهة / ۹ / ۵۲۱ / طبع المجلس العلمی بیروت).

۳ [عن عبدالله قال: اتاه رجل فقال: انی طلق امراته تسعة وتسعين مرة، قال: فما قالوا لک؟ قال: قالوا: قد حرمت علیک، قال: فقال عبدالله: لقد ارادوا ان یبقوا علیک، بانت منك ثلاث، وسائرهن عدوان. (المصنف لابن ابی شیهة / ۹ / ۵۲۱ / طبع المجلس العلمی بیروت).

۴ [عن علقمة قال: جاء رجل الى عبدالله قال: انی طلق امراتی مئة، فقال: بانت منك ثلاث، وسائرهن معصية. (المصنف لابن ابی شیهة / ۹ / ۵۲۱ / طبع المجلس العلمی بیروت).

۵ [عن نافع قال: قال ابن عمر رضی الله عنهما: من طلق امراته ثلاثاً... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

۸ یو کس د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما په خدمت کې حاضر شو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته سل ځله طلاق ورکړی دی، وې فرمایل درې ځلو سره هغه په تا باندې حرامه شوه او د ۹۷ به د قیامت په ورځ اللہ تعالیٰ ستا نه حساب اخلي (ابن ابی شیبہ ج ۵ ص ۱۴، ۱۱)

۹ یو کس حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما ته ورغی او وې ویل چې زما تره خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه، وې فرمایل ستا تره د اللہ تعالیٰ نافرمانی وکړه، پس اللہ تعالیٰ هغه په پښېمانتیا کې واچولو او د هغه د راوتلو هیڅ صورت یې پرېښود. (ابن ابی شیبہ ج ۵ ص ۱۱، ۱۲)

۱۰ هارون بن عنتره د خپل پلار نه نقل کوي چې زه د ابن عباس رضی اللہ عنہما سره ناست وم، یو کس راغی او وې ویل چې حضور! ما په یو ځل خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي. اوس به هغه د دریو طلاقو سره په ما باندې باینه شي که یو طلاق رجعي به وي؟ وې فرمایل چې دریو طلاقو سره په تا باندې باینه شوه او ۹۷ گناه ستا په څټ باندې بار ده. (ابن ابی شیبہ ج ۵ ص ۱۳، ۱۴)

۱۱ یو کس حضرت عبداللہ ابن عباس رضی اللہ عنہما ته وویل چې ما خپلې ښځې ته یو زر طلاقه ورکړي. وې فرمایل چې د دریو سره په تا باندې باینه شوه او د باقی پاتې گناه په تا باندې بار ده. ځکه چې تا د اللہ تعالیٰ ایتونو پورې ټوکی وکړي. (ابن ابی شیبہ ج ۵ ص ۱۳، ۱۴)

...بقیه د ترمخ [فقد عصی ربه، وبانت منه امراته. (المصنف لابن ابی شیبہ) ۹ / ۵۲۰ / باب من کره ان يطلق الرجل امراته ثلاث في مقعد واحد/ بیروت].

۱ [حدثنا سعيد المقبري قال: جاء رجل الى عبدالله بن عمر وانا عنده فقال: يا ابا عبد الرحمن! انه طلق امراته مئة مرة، قال: بانت منك ثلاث، وسبعة وتسعون يحاسبك الله يوم القيامة. (المصنف لابن ابی شیبہ) ۹ / ۵۲۲ / باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفأ/ بیروت].

۲ [عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: اتاه رجل فقال: ان عمي طلق امراته ثلاثاً، فقال: ان عمك عصي الله فاندمه الله، فلم يجعل له مخرجاً. (المصنف لابن ابی شیبہ) ۹ / ۵۱۹ / باب من کره ان يطلق الرجل امراته ثلاثاً في مقعد واحد/ طبع بیروت].

۳ [عن هارون بن عنتره عن ابيه قال: كنت جالساً عند ابن عباس، فاتاه رجل فقال: يا ابن عباس! انه طلق امراته مئة مرة، وانما قلتها مرة واحدة، فتبين مني ثلاث، هي واحدة؟ فقال: بانت منك ثلاث، وعليك وزر سبعة وتسعين. (المصنف لابن ابی شیبہ) ۹ / ۵۲۲ / باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفأ في قول واحد/ طبع بیروت].

۴ [عن سعيد بن جبیر قال: جاء رجل الى ابن عباس فقال: اني طلق امراتي الفاً او مئة، قال: بانت منك ثلاث، وسائرهن وزر اتخذت آيات الله هزوا. (المصنف لابن ابی شیبہ) ۹ / ۵۲۲ / باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفأ في قول واحد/ طبع المجلس العلمي/ بیروت].

۱۲ حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه ته وویلې شو چې یو کس په یو مجلس کې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړه، وې فرمایل هغه د خپل رب نافرمانی وکړه او ښځه یې پرې حرامه شوه (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۸۰، ۸۱)

۱۳ د حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه نه سوال وشو چې یو کس خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي. وې فرمایل درې طلاقو په هغه باندې ښځه حرامه کړله او باقی نور زیاتې دي (ابن ابی شیبه ج ۵ ص ۸۳، ۸۴)

۱۴ محمد بن ایان بن بکیر وایي چې یو کس خپلې ښځې ته د کوروالي نه وړاندې درې طلاقه ورکړه، بیا یې د هغې سره دوباره نکاح کول غوښتل، هغه د مسئلې د معلومولو لپاره راغی. زه هم د مسئلې معلومولو لپاره د هغه سره لاړم، هغه د حضرت ابوهریره رضی الله عنه او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه د مسئلې پوښتنه وکړه. دواړو ورته ځواب ورکړ چې زموږ په نزد دی د هغې سره دوباره نکاح نه شي کولی. تردې چې هغه بل واده ونه کړي. هغه وویل چې زما یو طلاق ورکول مطلب و؛ نو حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ورته وفرمایل چې تا لپاره څه بچ پاتې کېدل؛ خو تا هغه د لاس نه پرېښوده. (موطأ امام مالک ص ۵۲۱، ۵۲۲)

په بل روایت کې دي چې معاویه بن ابی عیاش انصاري رضی الله عنه وایي چې هغه د عبدالله بن زبیر او عاصم بن عمر رضی الله عنهما سره ناست وو، په دې کې محمد بن ایاس بن بکیر راغی او وې ویل چې یو کلیوال سړي خپلې ښځې ته د کوروالي نه وړاندې درې طلاقه ورکړي. په دې مسئله کې ستاسو نظر څه دی؟ ابن زبیر رضی الله عنه ورته وفرمایل چې په دې باره کې موږ هیڅ نه شو ویلی. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته ورشه؛ ما دا دواړه د حضرت عایشی رضی الله عنها سره ناست پرېښودل. د هغوی نه یې د مسئلې پوښتنه وکړه. ابن عباس رضی الله عنهما حضرت ابوهریره رضی الله عنه ته وفرمایل ابوهریره!

[۱] سنل عمران بن حصین عن رجل طلق امراته ثلاثاً في مجلس، قال: اثم ربه، وحرمت عليه امراته. (المصنف لابن أبي شيبة ۹/ ۵۱۹ باب من كره ان يطلق الرجل امراته ثلاثاً في مقعد واحد واجاز ذلك عليه/ طبع المجلس العلمي/ بيروت)

[۲] عن المغيرة بن شعبة انه سنل عن رجل طلق امراته مئة؟ قال: ثلاث يجر منها عليه. وسبعة وتسعون فضل. (المصنف لابن أبي شيبة ۹/ ۵۲۲ باب في الرجل يطلق امراته مئة او الفاً في قول واحد/ طبع المجلس العلمي/ بيروت).

[۳] عن محمد بن ايّاس بن البكير انه قال: طلق رجل امراته ثلاثاً قبل ان يدخل بها ثم بدا له ان ينكحها فجاء يستفتي فذهبت معه اسال له فقال عبدالله بن عباس وابا هريرة عن ذلك. فقالا لا نري ان تنكحها حتى تنكح زوجا غيره، وقال: فانما كان طلاقاً ايهاً واحدة، قال ابن عباس: ارسلك من يدك ما كان لك من فضل. (موطأ امام مالک/ ۵۲۰ باب طلاق البكر/ طبع نور محمد كتب خاتنه).

دوی ته فتوی ورکړه، ځکه چې ستا په وړاندې گرانه مسئله راغلې ده. حضرت ابوهریره رضی الله عنه وفرمایل: یو طلاق بنسخته باینه کوي او درې طلاقه یې حراموي. تردې چې د دویم خاوند سره نکاح وکړي. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما هم دغه فتوی ورکړه. موطأ امام مالک ص ۵۲۱ سنن کبری بیهقي ج ۷ ص ۳۳۵. شرح معاني طحاوي ج ۲ ص ۳۷.

۱۵ عطاء بن یسار رحمه الله فرمایي چې: یو کس د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه په خدمت کې د فتوی اخیستلو لپاره راغی چې یو کس د خپلې بنسختې سره د یو ځای والي نه مخکې هغې ته درې طلاقه ورکړه. عطاء رحمه الله وایي چې: ما ورته وویل: د کومې بنسختې سره چې خلوت نه وي شوی د هغې طلاق خو یو وي. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه ماته وفرمایل: چې ته خو صرف کیسې وایي. (مفتي نه یې) یو طلاق هغه باینه کوي او درې طلاقه یې حراموي. تردې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي. (پورتنی حواله) ۱۲۱

۱۶ حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې: درې طلاقو والا بنسخته د خاوند لپاره حلاله نه ده. تردې پورې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي. (طحاوي شریف ج ۲ ص ۳۸) ۱۲۱

۱۷ سويد بن غفله وایي چې: عایشه خثعمیه د حضرت حسن بن علي رضی الله عنهما په نکاح کې وه. کله چې حضرت علي رضی الله عنه شهید شو، (او حضرت حسن رضی الله عنه د هغه په ځای خلیفه شو) نو دې بنسختې حضرت حسن رضی الله عنه ته د خلافت مبارکي ورکړه. حضرت حسن رضی الله عنه ورته وفرمایل: ته د حضرت علي رضی الله عنه په قتل خوشحاله شوې؟ څه تا ته درې طلاقه وي! هغې سمدستي خپل کالي په ځان تاو کړه او د عدت لپاره کېناسته. عدت چې پوره شو: نو حضرت حسن رضی الله عنه هغې ته باقي مهر هم ورولېږلو او لس زره درهمه یې د ډالۍ په ډول ورکړې. (دا هدیه چې کله هغه بنسختې ته ملاو شوه: نو

۱ [عن معاوية ابن ابي عياش الانصاري انه كان جالساً مع عبدالله بن الزبير وعاصم بن عمر قال: فجاءهما محمد بن اياس بن البكير فقال: ان رجلاً من اهل البادية طلق امراته ثلاثاً قبل ان يدخل بها، فما ذا تريان؟ فقال عبدالله بن الزبير: ان هذا الامر مابلغ لنا فيه قول، فاذهب الي عبدالله بن عباس وابي هريرة فاني تركتهما عند عائشة فاسئلهما ثم اتنا فاخبرنا، فذهب فسالهما فقال ابن عباس: لابي هريرة: افته يا ابا هريرة! فقد جاءك معضلة، فقال ابو هريرة: الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتى تنكح زوجاً غيره، وقال ابن عباس مثل ذلك. (موطأ امام مالک/ ۵۲۱/ باب طلاق البكر/ طبع نور محمد كتب خانه).

۲ [عن عطاء بن يسار انه قال: جاء رجل الى عبدالله بن عمرو فساله عن رجل طلق امراته ثلاثاً قبل ان يمسه، قال عطاء: فقلت له: طلاق البكر واحدة، فقال عبدالله: انما انت قاص الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتى تنكح زوجاً غيره. (شرح معاني الآثار للطحاوي/ ۲/ ۳۵/ باب الرجل يطلق امرته ثلاثاً معاً/ طبع مكتبة حقايقه)

۳ [عن عبدالله بن مسعود قال في الرجل يطلق البكر ثلاثاً: انما لا تحل له حتى تنكح زوجاً غيره. حدثنا يونس قال اخبرنا سفيان قال ثني شفيق عن انس بن مالك عن عمر مثله. (شرح معاني الآثار/ طحاوي/ ۲/ ۳۵/ باب الرجل يطلق امراته ثلاثاً معاً/ طبع مكتبة حقايقه).

وې ويل، متاع قليل من حبيب مفارق (د جدایي اختیارولو والا محبوب له طرفه ډېر لږ سامان راغلی دی)، حضرت حسن رضی الله عنه ته چې دا خبر ورسېد: نو په ژړا شو او بیایي وفرمایل چې که ما د خپل نیکه ﷺ دا حدیث اوریدلی نه وی (بیایي داسې وفرمایل چې زما پلار دا حدیث بیان کړی نه وی کوم چې هغوی زما د نیکه ﷺ نه اوریدلی وو) چې کوم کس خپلې نسخې ته درې طلاق په دریو طهرونو کې ورکړي. یا درې مبهم ورکړي؛ نو نسخه یې د هغه لپاره حلاله نه ده. تر دې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي؛ نو ما به دې نسخې ته رجوع کړي وه (سنن کبری ج ۷ ص ۳۳۲، ۱۱)

دا د صحابه کرامو خو فتوی دي کومې چې تاسو وینئ. په دې کې درې د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم هم دي. د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه. حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما او د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په څېر لویان صحابه هم شامل دي. چې په خپل دور کې هم د دوی نه فتوی اخیستل کېدې. د دوی خلاف د هیڅ یو صحابي نه چېرته یو حرف هم نه دی نقل شوی. ددې وجې نه دا د صحابه کرامو اجماعي مسئله ده چې درې طلاق په یو لفظ سره درې طلاقه شمارل کېږي. د څلورو واړو مذهبونو امامان امام ابوحنیفه رحمه الله، امام مالک رحمه الله، امام شافعي رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله هم د صحابه کرامو رضی الله عنهم په دې اجماعي فتوی متفق دي^{۱۲}. هم دغه فتوی د امام بخاري ده، څنگه چې په صحیح بخاري (ج ۲ ص ۷۹۱) کې ذکر شوه^{۱۳} او هم دغه فتوی د حافظ ابن حزم رحمه الله ده، څنگه چې هغوی په المحلی (ج ۱۰ ص ۱۷۰) کې ذکر کړي^{۱۴}.

[۱] عن سويد بن غفلة قال: كانت عائشة الخثعمية عند الحسن بن علي رضي الله عنه، فلما قتل علي رضي الله عنه قالت: لتهنك الخلافة! قال: بقتل علي تظهرين السماتة، اذهبي فانت طالق يعني ثلاثاً، قال: فتلفت بشاها وقعدت حتى قضت عدتها فبعث اليها ببقية بقيت لها من صداقها وعشرة آلاف صدقة فلما جاءها الرسول قالت: "متاع قليل من حبيب مفارق" فلما بلغه قولها بكى ثم قال: لو لا اني سمعت جدي او حدثني ابي انه سمع جدي يقول: ايما رجل طلق امراته ثلاثاً عند الاقراء او ثلاثاً مبهمه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره. لراجعتها (سنن بيهقي/ ۷/ ۳۳۶/ باب ماجاء في امضاء الطلاق الثلاث وان كن مجموعات/ طبع دارالمعرفة/ بيروت)

[۲] وذهب جماهير العلماء من التابعين ومن بعدهم، منهم الاوزاعي والنخعي والثوري وابو حنيفة واصحابه ومالك واصحابه والشافعي واصحابه، واحمد واصحابه، واسحاق وابو ثور. وابو عبيدة، وآخرون كثيرون على ان من طلق امراته ثلاثاً، وقعن، ولكنه ياثم. (عمدة القاري شرح صحيح البخاري/ ۲۰/ ۲۳۳/ كتاب الطلاق/ باب من اجاز طلاق الثلاث لقوله تعالى.... الخ. طبع محمد امين دمج/ بيروت)۔

[۳] باب من اجاز طلاق الثلاث لقول الله تعالى: الطلاق مرتان فامسك بمعروف او تسريح باحسان. (صحيح البخاري/ ۲/ ۷۹۱/ طبع نور محمد كتب خانه)۔

[۴] قال ابو محمد: ثم وجدنا من حجة من قال ان الطلاق الثلاث مجموعة... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

غرض دا چې د دریو طلاقو درې کېدل یوه داسې قطعي پرېکړه ده چې ټول صحابه کرام بغیر د څه اختلاف نه پرې متفق دي. اکابر تابعین متفق دي، خلور وایه فقهي مذهبونه پرې متفق دي. لهذا کوم کس چې په دې مسئله کې د صحابه کرامو رضی الله عنهم د لارې نه اوبستې هغه د روافضو په لار روان دي او د الله تعالی قول دی:

ومن يشاقق الرسول من بعد ما تبين له الهدى ويتبع غير سبيل المؤمنين نوله ما تولى ونصله جهنم وساءت مصيرا... (النساء: ۱۱۵)

ژباړه او څوک چې مخالفت وکړي د رسول الله ﷺ، هر کله چې ښکاره شوه هغه ته سیده لار او د ټولو مسلمانانو د لارې خلاف ځي؛ نو مونږ به دی حواله کړو هم هغه طرف ته کوم چې ده اختیار کړې او دی به په دوزخ کې واچوو او هغه ډېر بد ځای ته ورسېدلو. د اهل حدیثو مفتي چې په خپله فتوی کې (چې د اجماع صحابه او خلور وایه امامانو د اجماع خلاف ده، د کومو دوه حدیثونو څخه استدلال کړی په هغې باندې مکمل بحث زما په کتاب "ستاسو مسائل او دهغي حل" په پنځم ټوک کې راغلی دی، د چا زړه چې غواړي؛ نو هلته دي وگوري، ددې بحث خلاصه دا ده چې اولنی حدیث چې د رکانه رضی الله عنه د طلاق په باره کې د مسند احمد نه نقل شوی دی، دا د اهل علمو په نزد مضطرب، ضعیف او منکر دی او ددې راوي محمد بن اسحاق دی، دده په باره کې شديده جرحه په کتب الرجال کې شتون لري، د محدیثونو دده روایت په اخیستلو کې اختلاف کړی دی، ځینې اکابر ده ته د جال او کذاب وایي او ځینې دده مطلقاً توثیق کوي او د ځینو دا معتدله رایه ده چې که د حلالو او حرامو په مسئله کې ابن اسحاق یوازې وي هغه حجت نه دی، هم دغه شان د هغه استاد حصین هم خارجي ؤ او د عکرمه نه منکر روایت نقل کولو کې بدنام دی او عکرمه هم خپله مجروح دی او په هغه باندې هم ډېرو اکابرو د دروغو ویلو جرح کړې.

یو داسې روایت چې مسلسل د مجروح راویانو نه نقل وي هغه د اجماع صحابه او اجماع امت په مقابله کې پېش کول د انصاف نه لرې ده او که د هغه دا روایت ومنل شي؛ نو دا به وویل شي چې رکانه رضی الله عنه خپلې ښځې ته طلاق بته ورکړی ؤ.

څنگه چې د ابوداود په حوالې سره پورته تېر شو، د (البتة) لفظ د دریو طلاقو لپاره زیات استعمال شوی، ددې وجې نه راوي (البتة) معنی درې گڼلې دي او مفهوم یې نقل کړی دی،

...بقیه د ترمخ] سنة لا بدعة قول الله تعالى: (فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره) فهذا يقع على الثلاث مجموعة ومفرقة..... لو كانت طلاق الثلاث مجموعة معصية لله تعالى لما سكت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيان ذلك فصيحاً يقيناً انها سنة مباحة. (المحلى/ ۱۰ / ۱۷۰ / احكام الطلاق/ حجة من قال ان الطلاق الثلاث مجموعة سنة لا بدعة/ طبع دار الآفاق الجديدة/ بيروت)۔

بهر حال صحیح روایت هغه دی چې امام ابوداود رحمه الله یه ګڼو طریقو سره نقل کړی دی. هم دغه شان دویم حدیث چې د صحیح مسلم شریف څخه یې نقل کړی دی. په دې باندې هم عالمانو ډیرې خبرې کړي دي او ددې ډیر ځوابونه یې کړي دي. د ټولو نه غوره ځواب دا دی چې د یو کس درې طلاق په جدا جدا لفظونو کې ورکول. داسې چې انت طالق. انت طالق. انت طالق. او بیا ویل چې ما د یو طلاق اراده کړې وه. دویم او دریم ځل لفظ می صرف د تاکید لپاره ویلی و؛ نو د اسلام په شروع کې د هغه قول معتبر ګڼل کېده. هغه ته به د یو طلاق حکم ورکول کېده. لیکن بیا وروسته دا حکم منسوخ شو. دا منل شوې چې د دریو طلاقو ورکولو نه پس به د هغه د نیت اعتبار نه وي. امام ابوداود رحمه الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه دا قول نقل کړی دی چې هغوی آیت کریمه: والمطلقت یتربصن بانفسهن ثلثة قروء. تلاوت کولو نه پس وفرمایل

وذلك ان الرجل كان اذا طلق امرأته فهو أحق برجعته وان طلقها فنسخ ذلك، فقال: الطلاق مرتان... (ابوداود ج: ۱ ص: ۲۹۷)

ژباړه: دا داسې. کله چې یو کس خپلې ښځې ته طلاق ورکړي؛ نو هغې ته یې رجوع کولی شوه. که درې طلاقه یې ورکړي وي. پس دا حکم منسوخ شو. الله تعالی فرمایي چې هغه طلاق (د کوم نه پس چې رجوع کېدی شي هغه صرف) دوه ځله دي.

واقعہ دا ده که دا روایت صحیح شي؛ نو منسوخ دی. څنگه چې امام طحاوي رحمه الله په (باب الرجل يطلق امرأته ثلاثاً معاً) کې ددې وضاحت کړی دی. (طحاوي ج: ۲ ص: ۳۲)^{۱۱}

نور دا چې ابوداود د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ددې حدیث "باب بقية نسخ المراجعة بعد التطبيقات الثلاث" لاندې نقل کړي چې دا حدیث منسوخ دی. (ابوداود ج: ۱ ص: ۲۹۹)

پرتله له دې خبرو د اهل حدیثو د مفتي صاحب نظریو څو خبرو ته ګرځول غواړم. اول ددې دواړو روایتونو نسبت حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما ته شوی دی. هر کله چې د متواتر روایت نه ثابت شوه چې حضرت ابن عباس رضی الله عنهما به د درې طلاقو درې کېدو فتوی ورکول. که د دوی ذکر شوی وی دا دواړه روایتونه د کومو حواله چې مفتي صاحب ورکړي ده صحیح هم وی او په خپل ظاهر باندې حمل وی او منسوخ نه وی او حضرت ابن عباس

۱ [فلما كان زمان عمر رضى الله عنه قال: ايها الناس! قد كانت لكم في الطلاق اناة وانه من تعجل اناة الله في الطلاق الزمناه اياه..... فخطب عمر رضى الله عنه بذلك الناس جميعاً فيهم اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ورضى الله عنهم الذين قد علموا ما تقدم من ذلك في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم فلم ينكره عليه منهم ولم يدفعه دافع فكان ذلك اكبر الحجة في نسخ ما تقدم من ذلك. (طحاوي / ۲ / ۳۴ / باب الرجل يطلق امرأته ثلاثاً معاً / طبع مكتبة حقانيه).

ﷺ هم ددې مطابق عقیده لرله؛ نو آیا دا ممکن ده چې هغوی ددې باوجود د خپل روایت شوي احادیثو خلاف فتوی ورکړي؟ ظاهره ده چې د کوم صحابي په اړه دا تصور هم ممکن نه دی. خامخا دا روایتونه منسوخ دي

دویم مفتي صاحب لیکلي چې

د نبي کریم ﷺ او ابوبکر صدیق رضی الله عنه او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په ابتدايي دوه کلن دور خلافت کې په یو مجلس کې درې طلاقه به یو شمارل کېدو. حضرت عمر رضی الله عنه مصلحتاً په یو مجلس کې درې طلاقه د درې شمارلو حکم ورکړ. چې خلک ددې کار نه منع کړي.

د خلفاء راشدینو رضی الله عنهم په اړه د اهل سنت او روافضو (شیعه گانو) اختلاف ټولو ته معلوم دی. د اهل سنت عقیده دا ده چې دې حضراتو به د قرآن او سنت د پرېکړې وروسته وېسته برابر هم خلاف نه کولو، د لوی نه لوی مصلحت هم دوی ته په خلاف شرع فیصله باندې آماده کولی نه شو. ددې وجې نه (خلیفه راشد) هم هغه ته ویل کېږي چې صحیح د نبوت په طریقو ولاړ وي. ددې حضراتو چې کومي فیصلې داسې په نظر راځي، په کومو کې چې د اختلاف شک پیدا کېږي. اهل سنت یې حق مني. ددې په ځای شیعه گان دا فیصلې غلطې مني. د قرآن او سنت خلاف او د وختي مصلحتونو نتیجه یې ګڼي. ددې وجې نه هغوی دوی ته خلیفه راشد نه بلکې نعوذ بالله خلیفه جائز وایي، د دریو طلاقونو او متعې په مسئلو کې د حضرت عمر رضی الله عنه فکر ته غلط وایي، د حیرانتیا خبره ده چې اهل حدیث هم د طلاقو په مسئله کې په اصولي توګه د شیعه گانو سره دي. حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې لیکي:

وفي الجملة فالذي وقع في هذه المسألة نظير ما وقع في مسألة المتعة سواء اعنى قول جابر رضي الله عنه: انها كانت تفعل في عهد النبي ﷺ وابي بكر وصدر من خلافة عمر، قال: ثم نهانا عمر عنها فانتھينا، فالراجع في الموضعين تحريم المتعة ايقاع الثلاث للاجماع الذي انعقد في عهد عمر على ذلك، ولا يحفظ ان احدا في عهد عمر خالفه في واحدة منها، وقد دل اجماعهم على وجود ناسخ، وان كان خفي عن بعضهم قبل ذلك حتى ظهر لجميعهم في عهد عمر، فالخالف بعد هذا الاجماع منابذ له والجمهور على عدم اعتبار من احدث الاختلاف بعد الاتفاق: .. (فتح الباري ج: ۹ ص: ۳۶۵)

ژباړه: خلاصه دا ده چې ددې طلاق په مسئله کې کومه واقعه راپېښه شوې ده هغه صحیح هم دهغي واقعې په شان ده کومه چې د متعې په مسئله کې راپېښه شوه، زما مراد د حضرت جابر رضی الله عنه قول دی چې: متعه د حضور ﷺ، د حضرت ابوبکر رضی الله عنه او د

حضرت عمر رضی الله عنه د خلافت په اولنيو ورځو کې به کېده. بيا حضرت عمر رضی الله عنه مونږ منع کړو او مونږ منع شو.

په دواړو ځايونو کې راجحه دا ده چې متعه حرامه ده او درې طلاقه هم درې طلاقه واقع کيږي، ځکه چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دور کې په دې باندې اجماع شوې وه او هيڅ يو صحابي څخه دا نقل نه دي چې په دې دواړو مسئلو کې په يوه کې هم هغوی د حضرت عمر رضی الله عنه مخالفت کړی وي او د صحابه کرامو اجماع په دې باندې دليل ده چې په دې دواړو مسئلو کې ناسخ موجود وو، مگر ځينو ته ددې نه مخکې د ناسخ معلومت نه وه. تر دې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دور کې ټولو ته ناسخ څرگند شو کوم کس چې ددې اجماع مخالف وي هغوی د اصحابو اجماع شاته غورځوي، جمهور په دې باندې دي چې په يوه مسئله باندې د اتفاق نه پس کوم کس اختلاف پيدا کړي هغه د اعتبار وړ نه دی.

غرض دا چې په دې مسئله کې اهل حديث د حضرت عمر رضی الله عنه د اجماعي فيصلې سره اختلاف کوي او د شيعه عقيدې ترجماني کوي او دا د اهل سنت عقيدې خلاف ده او د حضرت عمر رضی الله عنه فيصله د متعې په باره کې صحيح ده؛ نو يقيناً درې طلاقه په يو لفظ سره صحيح دي او په پوره امت باندې د فاروقي فيصلې چې ټول صحابه کرام ورسره موافقت لري پابندی لازمه ده.

د ابن عباس رضي الله عنهما په روايت کې دا ويل شوي چې د حضور ﷺ او حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه تر زمانې پورې به درې طلاقه په يو باندې شمېرل کېده، ددې معنی به دا اخیستل کيږي چې د مسنوخ کېدو باوجود ځينې خلک ناخبره وو، هغوی به دا گڼله چې درې طلاقه په يو لفظ سره يو شمارل کيږي، دا هغه وخت چې د طلاق ورکونکي نيت درې نه وي، بلکې يو وي.

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلکو دا غلط فهمي لرې کړه او وضاحت يې وکړه چې دا حکم منسوخ دی او د نن نه پس دي څوک هم په دې غلط فهمی کې نه پاتې کيږي. نعوذ بالله که د درې طلاقو په باره کې حضرت عمر رضی الله عنه د مصلحت له وجې غلطه فيصله کړې وي او صحابه کرامو په جمع د هغې سره موافقت کړې وي او نن اهل حديث د فاروق اعظم رضی الله عنه د غلطې اصلاح کوي؛ نو داسې ووايي چې شيعه گان رښتيا وايي چې حضرت عمر رضی الله عنه "متعه" باندې پابندي لگولو سره يو پاکيزه شی حرام کړی دی، صحابه کرامو د حضرت عمر رضی الله عنه ددې غلطې فيصلې مرسته وکړه، نعوذ بالله، استغفر الله!!!

واضح دي وي چې ددې مسئلو تعلق د حرامو او حلالو سره دی، د حضرت عمر رضی الله عنه فيصله ده چې متعه حرامه ده، کومې ښځې سره چې متعه وشي د هغې سره جنسي تعلق

ساتل حرام دي. هم دغه شان کومې ښځې ته چې درې طلاقه ورکول شي. هغه په حرمت مغلظه سره حرامه شوه. اوس د هغې سره د ښځيتوب تعلق ساتل حرام دي. شيعه گان د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ددې فيصلې سره اختلاف کوي او وايي چې درې کرته مطلقه حرامه نه ده. بلکې د اتباع سنت لپاره د هغې ساتل په ښځيتوب کې ثواب لري. ان الله وانا اليه راجعون

دريم اهل حديث عموماً دا هم وايي چې حضرت عمر رضی الله عنه د خپلې فيصلې نه رجوع کړې وه. په دې فتوی کې هم محترم مفتي صاحب دغه خبره دوباره کړې ده. هغه ليکي چې حضرت عمر رضی الله عنه ددې فيصلې نه رجوع کړې وه

اهل حديثو خو اول په حضرت عمر رضی الله عنه باندې دا الزام پورې کړ چې هغوی د مصلحت لپاره دا سنت طريقه بدله کړه. کوم چې د حضور ﷺ د زمانې نه واخله د دوی د خلافت تر دور پورې وه. ددې الزام د کلکولو لپاره يې ورسره دا الزام هم وتړلو چې هغوی خپله غلطې په خپله منلې وه، ددې غلطی نه يې رجوع کړې وه. مفتي صاحب دلته د دوه کتابونو حواله ورکړې ده. يو د صحيح مسلم ص ۴۷۷ (د ټوک نمبر يې نه دی ورکړی) حال دا چې په صحيح مسلم کې د حضرت عمر رضی الله عنه د رجوع هيڅ ذکر نشته. دويمه حواله د حافظ ابن قيم رحمه الله د کتاب (اغاثة اللفهان) د کوم چې نه صفحه ذکر شوې او نه هم د ټوک نمبر يې. په داسې حال کې چې په (اغاثة اللفهان) کې دا ذکر چېرته هم نشته چې حضرت عمر رضی الله عنه ددې فيصلې نه رجوع کړې وه. مناسبه به دا وي چې ددې تهتمت نه دي حضرت عمر رضی الله عنه بري کړی شي.

واضح دي وي چې په ۱۳۹۱ هجري کې د سعودي حکومت د يو شاهي فرمان په ذريعه "طلاق ثلاثه بلفظ واحد" په مسئله باندې د غور کولو لپاره د سعودي د لويو عالمانو يوه اوولس کسيزې ډلې تحقيق وکړ. کومې چې د طرفينو د دلايلو اورېدو نه پس خپله فيصله "حكم الطلاق الثلاث بلفظ واحد" په نام ترتيب کړه او دا يې "ادارة البحوث العلمية والافتاء والدعوة والارشاد" ترجمان "مجلة البحوث العلمية رياض" نه،، المجلد الاول العدد الثالث ۱۳۹۷ هجري کې خپره کړه. زه د "اغاثة اللفهان" حواله هم ددې مجلې نه نقل کوم.

حافظ ابن قيم رحمه الله د حضرت عمر رضی الله عنه په فيصله باندې خبرو کولو کې ليکي: فلما رأى امير المؤمنين ان الله سبحانه عاقب المطلق ثلاثاً بان حال بينه وبين زوجته وحرماًها عليه حتى تنكح زوجاً غيره ان ذلك لكراهة الطلاق المحرم وبغضه له فوافقه امير المؤمنين في عقوبته لمن طلق ثلاثاً جميعاً بان الزمه بها وامضاًها عليه،،، (حكم الطلاق الثلاث، ص: ۷۱)

زبانه کله چې امير المؤمنين حضرت عمر رضی الله عنه وکتل چې الله سبحانه وتعالى طلاق ورکونکي ته داسزا ورکړې ده چې د دريو طلاقو ورکولو نه پس د هغه او د مطلقه

ښځې تر منځ يې جدايي راوستلې ده او ښځه يې په هغه باندې حرامه کړې. تر دې چې د بل خاوند سره نکاح وکړي: نو امير المومنين به دې بوه شو چې د الله تعالى دا فيصله ددې وجې نه ده چې هغه حرام طلاق نه خوښوي او دې سره بغض ساتي. لهدا امير المومنين د الله تعالى ټاکل شوي سزا کې د الله تعالى سره موافقت وکړ. د هغه کس په حق کې چې به يو خل درې طلاقه ورکړي. ددې موافقت په وجه حضرت عمر رضی الله عنه په داسې کس باندې درې طلاقه لازم کړه او دا يې په هغه باندې ومنل.

د مخکې تلو نه اول د حفظ ابن قيم رحمه الله په پورتنې عبرت باندې که ښه غور وسی چې د حفظ ابن قيم رحمه الله د قول مطابق حضرت عمر رضی الله عنه درې طلاقه په يو لفظ ومنل. په دې فيصله کې يې د الهي خوښې سره موافقت وکړ او الله تعالى چې درې طلاقه ورکونکي لپاره کومه سزا په خپل کتاب کې ليکلې ده. حضرت عمر رضی الله عنه په يو خل درې طلاقه ورکونکي باندې دا قرآني سزا نافذه کړه او الهي رضا يې مکمل کړه. خلاصه دا چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا فيصله چې په يو ځای درې طلاقه درې طلاقه وي د الهي رضا تکميل دی.

سبحان الله! څومره ښايسته خبره يې کړې ده. څلور واړه امامان او پوره امت د حضرت عمر رضی الله عنه فيصله حقه گڼي او ددې سره موافقت د الهي رضا تکميل. خپل دين او ايمان گڼي هر کله چې اهل حديث د حضرت عمر رضی الله عنه ددې فيصلې مخالفت کوي او د الهي رضا مخالفت کوي: نو دوی د شيعه گانو د خوښې سره موافق دي.

د حضور ﷺ وينا ده. ان الله جعل الحق على لسان عمر وقلبه. (مشکوٰۃ ص: ۵۵۷)

ژباړه: الله تعالى حق د عمر په ژبه او زړه کې ايښی دی.

کوم سړی چې رسول الله ﷺ د حق معيار گرځولی وي، د هغه فيصله د حق خلاف نه شي کېدی. بلکې هغه به د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ د منشاء عين مطابق وي او ددې مخالفت د حق مخالفت او د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ د منشاء خلاف به وي. د حضرت عمر رضی الله عنه د پورتنې نظر د وضاحت وروسته حافظ ابن قيم رحمه الله دا سوال کوي چې:

فان قيل: فكان أسهل من ذلك ان يمنع الناس من ايقاع الثلاث ويحرمه عليهم ويعاقب بالضرب والتأديب من فعله لئلا يقع المحذور الذي يترتب عليه؟ قيل لعمر الله! قد كان يمكنه من ذلك ولذلك ندم عليه في اخرايامه وودانه كان فعله. قال الحافظ الاسماعيلي في مسند عمر: اخبرنا ابو يعلى حدثنا صالح بن مالك حدثنا خالد بن يزيد بن ابي مالك عن ابيه قال: قال عمر رضی الله عنه: ما ندمت على شيء ندامتي على ثلاثة ان لا اكون حرمت الطلاق، على ان لا اكون

انكحت الموالى وعلى ان لا اكون قتلت النوائح... (حواله بالا)

ژباړه: كه وويل شي چې په دې كې خو اسانه دا وه چې هغه خلك د دريو طلاقو نه منع شي. پكار دا وه چې دا يې حرام گرځولى وي. بايد په دې باندې يې سزا ټاكلې وي ددې سوال وروسته حافظ ابن قيم رحمه الله په خپله ددې ځواب ليكي هو ښه به دا وي چې هغوى منع ش: خو به دا وي چې هغوى لپاره دا ممكنه وي او هم دغه وجه ده چې هغوى په اخري دور كې په دې باندې پښېمانه شو او هغوى دا غوښتل چې دا كار وكړي

حافظ ابوبكر الاسماعيلى "مسند عمر" كې فرمايي چې: مونږ ته ابويعلى خبر راکړ او وي ويل چې ماته صالح بن مالك وويل هغه وايي چې ماته خالد بن يزيد بن ابى مالك وويل. هغه د خپل پلار نه روايت كوي چې عمر رضی الله عنه وفرمايل: په درې شيانو باندې ډېر پښېمانه شوى يم. يو دا چې ما ولې طلاق حرام نه كړو؟ دويم دا چې ما د غلامانو نكاح ولې ونه كړه؟ دريم دا چې ما په غمونو كې د غم تازه كوونكي ښځې ولې ونه وژلې؟ دا هغه روايت دى چې اهل حديث د ابن قيم رحمه الله په تقليد كې دا دعوه كوي چې حضرت عمر رضی الله عنه د خپلې فيصلې نه رجوع كړې وه، چې درې طلاقه هم درې واقع كيږي، كه په يو مجلس كې وي او كه په يو لفظ سره.

د اهل حديثو د بې انصافۍ د كتلو لپاره ددې روايت په سند او متن ډېر غور ضروري دى. ددې په سند كې خالد بن يزيد بن ابى مالك د خپل پلار نه ددې كيسې نقل كوي. د خالد په باره كې امام الجرح والتعديل يحيى بن معين رحمه الله فرمايي

لم يرض ان يكذب على ابيه حتى كذب على اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم... (تهذيب التهذيب ج: ۳ ص: ۱۲۷)

ژباړه: دې كس به د خپل پلار پورې دروغ تړل: نو د رسول الله ﷺ صحابه وو پورې به يې څنگه دروغ نه ويل؟

دى د خپل پلار پورې دروغ تړي چې پلار مي د حضرت عمر رضی الله عنه پښېمانتيا بيان كړې. هر كله چې دده پلار د حضرت عمر رضی الله عنه په دور كې نه ؤ او هغه په تدليس كې هم مشهور وي: نو دده قول ته كله اعتبار وي؟ (حكم الطلاق الثلاث ص: ۱۰۷)

حافظ ابن قيم رحمه الله باندې تعجب دى چې هغه د يو كذاب، مجهول او دروغو روايت كوونكي نه د حضرت عمر رضی الله عنه پښېمانتيا ثابتوي او په اهل حديثو باندې هم تعجب دى چې هغوى دې ته د حضرت عمر رضی الله عنه د رجوع نوم وركوي.

د سند نه قطع نظر اوس ددې روايت په متن باندې غور وكړئ! په روايت كې حضرت عمر رضی الله عنه ته نسبت شوى چې: ماته په ژوند كې په هيڅ شي دومره پښېمانتيا نه ده شوې

خومره چې په دې خبره باندې ده چې ما درې طلاقه ولې حرام نه کړه
د دين يو ابتدايي زده کوونکی هم په دې پوهیږي چې طلاق د الله تعالی په نظر کې که
خومره ناخوښ وي. په هر حال الله تعالی دا حلال گرځولی دی او په قرآن کریم کې یې ددې
حکومونه بیان کړي دي

دېخوا د حضور ﷺ دا وینا د هر وړوګي او لوی په خوله ده چې

ابغض الحلال الى الله الطلاق... (مشکوٰۃ ص: ۳۸۳ د ابوداؤد روایت)

ژباړه په حلالو شيانو کې د الله تعالی د ټولو نه ناخوښه شی طلاق دی
کوم شی چې الله تعالی او د هغه رسول ﷺ حلال گرځولی دی او د اول نه واخله تر اوسه
پورې پرې د ټولو مسلمانانو عمل هم دی. حضرت عمر رضی الله عنه په هغې باندې د
پابندی لگولو او حرام گرځولو سوچ هم نه شي کولی. په خای ددې چې د یو غلط او باطل
شي نه کولو باندې پښېمانتیا ښکاره کړي. دا په حضرت عمر رضی الله عنه باندې خالص
بهتان دی

که دا وویل شي چې د حضرت عمر رضی الله عنه مراد ترې مطلق طلاق نه دی بلکې درې
طلاقه دي؛ نو اول خو ارزو دا ده چې په دې روایت کې کومه یوه قرینه ده چې په دریو
طلاقو باندې دلالت کوي؟

دویم دا چې فرض کړئ چې هم دغه ترې مراد دی؛ نو سوال دا دی چې درې طلاقه حرام
گرځولو سره دا څنګه لازم شول چې څوک ددې حرام وکړي؛ نو طلاق به نه واقع کیږي؟
تاسو وګورئ چې ښځې ته داسې ویل چې "ته خو زما د مور په شان یې!" حرام دي، قرآن کریم
دې ته "منکر من القول" او دروغ ویلي دي. ددې باوجود که یو کس دا حرام وکړي او خپلې
ښځې سره ظاهر وکړي؛ نو آیا ظاهر نه واقع کیږي؟

هم دغه شان فرض کړه؛ که حضرت عمر رضی الله عنه درې طلاقه حرام گرځول او په دې یې
پابندي لګول غوښتل؛ نو ددې نه دا څنګه ثابته شوه چې هغه د خپلې فیصلې نه رجوع کړې وه؟
بلکې که ددې سره- سره روایت صحیح ومنل شي؛ نو دا دي هم ومنل شي چې حضرت عمر
رضی الله عنه په دې باندې افسوس کولو چې هغوی په درې طلاقو باندې پابندي ولې ونه
لګوله؛ نو دې سره د جمهورو د قول نور تائید هم کیږي، ځکه چې په دې صورت کې به دا
روایت صفا او واضحه مطلب دا وي چې ما صرف د درې طلاقو په نفاذ باندې ولې بسنه
وکړه؟ ددې سره ما ته دا هم پکار و چې ما د درې طلاقو په واقع کېدو باندې پابندي لګولې
وه او داسې کونکو ښځو په باره کې یې د حرمت مغلظه د حکم ورکولو پرته مې هغوی ته
سزا هم ورکولې.

غرض دا چې اول خو دا روایت د سند په اعتبار د اعتبار وړ نه دی. فرض کړه که دا صحیح هم شي؛ نو ددې د یو لفظ نه هم دا نه ثابتیږي چې امیر المؤمنین چې په رښتیا او صحیحو ویناوو یې شهرت درلود د خپلې فیصلې نه رجوع وکړي. د امیر المؤمنین له طرفه خپلې فیصلې نه رجوع کول د هغوی په لوی شان پورې ظلم او بهتان دی. زه حیران یم چې اهل حدیث د حضرت عمر رضی الله عنه د ذات سره څه ضد دی چې د هغوی پسې دروغ تړي او دوی ته ددی سوچ کولو وخت نه ملاوېږي چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا فیصله وختي ده. د ده مصلحت له وجې به وي یا که هغوی ددې فیصلې نه په آخري عمر کې رجوع کړي وي؛ نو د ټولو صحابه کرامو نه واخله تر څلور واړو امامانو پورې او ټول جمهور امت په دې فیصلې باندې ولې دومره زور کوي؟

خلاصه دا ده چې درې طلاقو سره د درې واقع کېدل قطعي حق دي، هم دغه د راشد خلیفه امیر المؤمنین حضرت عمر رضی الله عنه فیصله ده او هم په دې باندې د خلفاء راشدینو او اکابرو صحابه وواجماعي فتوی ده. په هم دې باندې د څلورو واړو امامانو اتفاق دی. که ددې خلاف څوک فیصله ورکوي. که هغه اهل حدیث وي یا منکر حدیث وي. هغه قطعاً مردود او باطل دی. "وما ذا بعد الحق الا الضلال"

د یو کس لپاره چې په الله تعالی او د هغه په رسول ﷺ باندې ایمان لري د احلال نه دي چې د صحابه کرامو او ائمه اربعه وواجماعي فتوی خلاف درې طلاقه یو وگرځوي او دا په دې درې کابني طلاقه شوې مطلقه حلاله وگرځوي. حتی تنکح زواج غیره فتوی نمبر ۱۵ د غرباء اهل حدیث د مفتی صاحب لیکل شوې فتوی:

دا چې نرګس ته خاوند د خپلې اولنې ښځې په زور طلاق ورکړی. دا طلاق واقع نه شو، نه درې دي او نه هم یو.

مفتي صاحب د احم لیکلي چې د جمهورو صحابه کرامو، امامانو هر یو لکه: امام مالک، شافعي، احمد او داود وغیره هم دغه مذهب دی چې د زور طلاق نه دی واقع شوی. هر کله چې د امام ابوحنیفه او د هغه د اصحابو مذهب ددې خلاف دی. دا بغیر د څه دلیل او د جمهورو صحابه کرامو د خلاف کېدو له وجې هیڅ د اعتبار وړ نه دی.

قطع نظر ددې نه چې د زور په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي یا نه، دلته څو خبرې دي باید په غور وکتل شي.

اول دا چې په سوال کې کومه واقعه ذکر شوې ده. د زید اولنې ښځې زینب زور ورکړی ؤ چې که خپلې دویمې ښځې نرګس ته دي طلاق ورته کړو؛ نو زه به ځان وژنم. د تحقیق نه پس معلومه شوه چې دا واقعه ددې خلاف وه.

داسې شوې وو چې د زینب خاوند د (نرګس) سره پټ واده کړی ؤ. هر کله چې هغه زینب ته قسمي باور ورکولو چې هغه به هیڅ کله واده ونه کړي. پنځه کاله پس خاوند ناڅاپه زینب ته

د واده خبر ورکړ او دا يې هم ورته وويل چې ترگس د دويم بچي سره ماشاء الله اميد واره ده دا خبره په زينب باندې لکه د برق د شات په څېر ولگېدل. هغې په ژړا ژړا خپل حال خراب کړو. خاوند ته يې هيڅ کله نه و ويلې چې هغه به ځان وژني، ليکن خاوند د هغې پريشاني خوښه نه کړه. زينب ته يې وويل چې ته پرېشانه کيږه مه، زه به ترگس ته طلاق ورکړم. په دې باندې زينب وويل چې که ته طلاق ورکوي نو اوس يې ولې نه ورکوي؟ په دې باندې خاوند د دويمې ښځې نوم واخيست او دوه ځله يې وويل چې ما هغې ته طلاق ورکړو. ما هغې ته طلاق ورکړو. په دې باندې زينب ورته وويل چې درې طلاقه ورکړه! خاوند د هغې په وينا دريم طلاق هم ورکړو.

که دې واقعي ته په اصلي شکل وکتل شي: نو د واقعي نوعيت به بدل شي. د مفتي صاحب فتوى ۱۵ نمبر به سراسر غلطه شي او واضحه دې وي چې د ځان مرگۍ خبره يوازې د مفتيانو د متاثره کولو لپاره جوړه شوې ده، افسوس چې نن سبا د امانت او ديانت معيار تر دې حده رسېدلی چې خلک ښکاره طلاق ورکولو نه پس د خپلې خبرې نه انکار کوي. د حلال او حرام مسئلې د پوښتلو لپاره د واقعي اصلي نوعيت نه څرگندوي. بلکې واقعه بدله کړي او له ځانه د دروغو کيسه جوړه کړي. **فألى المشتكى.**

دويم که هم دا واقعه صحيح فرض شي کومه چې په سوال کې ذکر ده: نو بيا به هم په دې باندې غور کول وي چې د ښځې داسې زورنې ته په شرع کې "جبر او اکراه" ويل کيږي او که نه؟ هر کله چې دا د ښځې دخولې يوه ډارنه خبره ده، نه د هغې په لاس کې د ځان وژنې کومه اله وه او نه په هغې باندې د ځان وژنې څه علامه څرگنده شوې؛ نو آيا داسې تشې د خولې په خبرو به د جبر شرعي حکمونه جاري کيږي؟ د بېلگې په ډول:

۱ ايا په داسې خالي خبرې ددې ښځې خلاف د ځان وژنې دوسيه په شرعي عدالت کې ثبت کيږي او که نه؟ او عدالت به په دې باندې د ځان وژنې سزا ورکړي؟

۲ که يوه ښځه خپل خاوند ته ووايي چې که تا ډيره ونه خريله؛ نو زه به ځان وژنم؛ نو آيا د ښځې دې خبرې نه په رعب کې راتلو سره د خاوند لپاره د ډيرې خريل حلال دي؟

۳ که د ښځې هم دغه شان خبرې سره د خاوند په شراب خورۍ يا د کفر کلمې ويلو يا په څه بد کار باندې مجبوروي؛ نو آيا د خاوند لپاره به داسې بدو کارونو د کولو اجازه وي؟
(واضح دي وي چې خپله مفتي صاحب فتوى کې ليکلي چې د جبر په وخت د کفر کلمه ويل

جائز دي،

۴ ايا د ښځې په داسې خبرو د خاوند لپاره د چا مسلمان مال غلا کول يا هغې ته زيان رسول به جائز وي؟

۵ که ښځه ووايي چې د غير الله په وړاندې سجده وکړه يا فلاني مزار ته لار شه او د هغه نه زوی وغواړه او ددې بزرگ په نوم نذر ومنه يا دا ډول شرکيه کارونه وکړه کله نوزده به خودکشي وکړم نو آيا د ښځې په دې خبرو او زورنو به د خاوند لپاره داسې شرکيه کارونه جائز شي؟

يقيناً مفتي صاحب به زما سره اتفاق وکړي چې د خاوند لپاره د ښځې د زورنې نه متاثره کېدو سره داسې قسمه کارونه کول حلال نه دي او که ويې کړي: نو دا سړی به مجرم وي دې تحقيق سره دي دا خبره واضحه وي چې خپله مفتي صاحب هم داسې خالي زورنو باندې د جبر حالت نه مني او ددې په وجه خاوند د خپلو اختياراتو نه په شا کېدونکي نه تسليموي. معلومه شوه چې داسې زورنو ته په شريعت کې "جبر او اکراه" ويل صحيح نه دي او څنگه چې داسې زورنو سره يو بنده د کفر په کلمه ويلو باندې مجبور نه دی. هم دغه شان ښځې ته په طلاق ورکولو باندې مجبور نه دی

درېم محترم مفتي صاحب خپله ليکي د امام ابو حنيفه رحمه الله او د هغوی د اصحابو په نزد جبر او اکراه سره ورکول شوی طلاق واقع کېږي. پس هر کله چې ښځه او خاوند دواړه حنفي دي: نو دا درې طلاقه د حنفي عقيدې مطابق په حرمت مغلظه سره واقع شول او ښځه پرې حرامه شوه. د طلاق نه پس که بالفرض هغه بې مذهبه او غير مقلدين شي؛ نو نکاح يې دوباره په خپل زور حال نه شي پاتې کېدی. ځکه چې: "الساقط لا يعود" عقل او شرع دواړو منلې چې کوم شی ساقط شي هغه په هيڅ چل نه واپس کېږي.

خلاصه دا شوه چې د زید لپاره حلال نه دي چې د دريو طلاقو نه پس نرگس د ښځې په حيث له ځانه سره وساتي، بلکې په دواړو باندې لازمه ده چې سمدستي له يو بل نه جدا شي، که د دريو طلاقو نه پس هم هغوی يو ځای اوسېږي: نو د زنا مرتکب کېږي به، الله تعالی دي مونږ د خپل قهر او عذاب نه وساتي، مونږ دواړو ته دا درخواست کوو چې هغوی دي د اهل حديثو د غلطو فتوو په ډاډ د لويې گناه کولو جرات نه کوي، کله نو د دوی دواړو دنيا او آخرت به خراب شي، د اهل حديثو غلطه فتوی دوی ته په دنيا کې د ذلت او رسوايي او د الله تعالی د قهر او عذاب نه شي ساتلی، که هغوی ددې غلطې فتوی په ډاډ د صحابه وواجماع او د امت اجماع پروا ونه کړي او خپل خواهش تابعداري وکړي، د دريو طلاقو نه پس هم ښځې او خاوند په حيث ژوند کوي: نو دا وېره ده چې د مرگ په وخت کې به يې ترې اېمان هم لار شي او د اسلام نه به خارج تر دنيا تېر شي.

❖ الاشفاق على أحكام الطلاق ❖

"شيخ محمد زاهد الكوثري"

د طلاق په مسئله کې د اوسني زمانې د متجددينو شکونه

او د يو مصري علامه له طرفه د هغې خواب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى

د طلاق په مسئلو کې د ځينو خلکو له طرفه د بې ځايه خبرو نمونې مخې ته راځي. د داسې بحثونو غږ يو څه وخت وړاندې په مصر کې پورته شو چې د هغې شافي خواب د هغه ځای محققو عالمانو له طرفه ورکول شو، د نظام الطلاق په نوم باندې د مصر قاضي احمد شاکر يوه رساله وليکله چې په هغې کې د غلطې طبقې نمايندگي شوې وه، ددې په خواب کې د خلافت عثمانیه آخري نائب شيخ الاسلام مولانا الشيخ محمد زاهد الكوثري، الاشفاق على احکام الطلاق په نوم يوه رساله وليکله چې په هغې کې د داسې بدتميزه مجتهدينو د علمي سرمايې پرده پورته شوې ده، په کتاب او سنت سره د طلاق حکمونه ثابت شوي دي، د ځينو ملگرو په وينا باندې ددې ژباړه هره مياشت د بينات کراچۍ نه خپرېدل او اوس هغه په "ستاسو مسائل او د هغې حل" کې شاملېږي.

والله الموفق

محمد يوسف لدهيانوي عفى الله عنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين، ولا عدوان الا على الظالمين والصلوة والسلام على سيد الخلق محمد واله وصحبه اجمعين.

دا خبره له هيچا پته نه ده چې د څلورو امامانو مذهبونه، په خاصو حالاتو کې په عدالتي مسئلو کې د يو بل نه مرسته ترلاسه کوي، کله چې داسې ضرورت پېښ شي؛ نو د بل مذهب په مسئلو باندې عمل کول د فقهاؤ امامانو کرښه وه، ليکن ددې دا معنی نه ده چې د نفس خواهش پوره کولو لپاره دي د خپل مذهب يا ټولو مذهبونو نه بغاوت وشي او د شرعي حکمونو په ځای دي خپل جوړ شوي قوانين جاري کړي، لکه څنگه چې په اوسني دور کې د اسلامي هېوادونو څو مستشرقينو هم دغه طريقه خپله کړې، هغوی هر نوي شي ته د لالچ په نظر او هر زور ته په سپک نظر گوري، حال دا چې هر هغه امت چې د خپل خانداني د فخر

شپږنو لپاره د وینې تویولو کوشش نه کوي؛ نو هغوی دا اقرار کوي چې هغوی هیڅ لویي نه غواړي او د دوی لمن د خپلو مشرانو د قابل فخر شپږنو څخه خالي ده.

اسلامي فقهې د اسلام د ترقۍ په دور کې تر ډیرې مودې پورې د هر ځای لپاره صلاحیت درلود. دا به د نه منلو خبره وي چې ددې زمانې لپاره صلاحیت نه لري چې په هغې کې په غړیدلو سترگو د مغرب په قوانینو کې د خلل مشاهده روانه ده، تر دې پورې چې د هغه قوانینو د فساد له وجې مغربي معاشره د زوال ښکار ده.

تولو ته معلومه ده چې کله عوام په دغه حالاتو باندې پریښودل شي؛ د هغوی داسې خپلې کوي چې په عدالتي فیصلو کې د انصاف لاره بنده کړي. لیکن تجربه کار فاسیر: داسې نظم وضع کولو نه عاجز نه دي چې د انصاف د حفاظت کفیل وي، هغوی ته د حيله گرو لاس ونه رسي. هغه که په هره زمانه او هر ځای کې وي.

ایاس بن معاویه فرمایي: فیصله په داسې ناپ تول سره کوي چې د خلکو د اصلاح ضامنه وي او کله چې هغه پریوځي: نو د استحسان نه کار واخلئ او د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه ارشاد دی چې د خلکو لپاره «خومره جرمونه چې هغوی کوي، د هغوی په اندازه خپلې فیصلې ښکاره کیږي، پس کله چې کوم اجتماعي مرض ښکاره شي، لکه څنگه چې د طلاق نه د لوبو شې جوړ شوی، مثلاً یو سړي بې وجې د طلاقو قسم وکړ. بل سړي بې سببه درې طلاقه یو ځای ورکړه؛ نو ددې ناروغۍ دا علاج نه دی چې طلاق دي د لوبو جوړولو لاره اسانه کړي او ددغو ناروغو طرف دي وکړي او دا چې د هغوی په نکاحونو کې شک واچوي چې د طلاقو قسم کول هیڅ شی نه دی او درې طلاقونه یو حسابیږي، یا یو هم نه وي او په هغې باندې بغیر د دلیل نه د فلاني د قول او د فلاني د رایې حواله ورکول شي.

دا طرفداري د هغه ناروغو خیر غوښتل نه دي، بلکې دا ددې ناروغۍ نوره اضافه هم کوي او د هغه سوري گندول به ناممکن شي، الله تعالی د ښځو عصمت ته د کلمې په ذریعه حلالو کې چې کوم حکمت ایښی چې په نسل کې برکت حاصل شي، دا حکمت به باطل شي او ځینې تش په نوم فقیه او له ځانه یې مجتهد جوړ کړي چې د هغوی خواهشات په هیڅ ځای کې هم نه پوره کیږي، په ځای ددې چې خلک د الله تعالی کلمه ووايي؛ نو په حلالوالي او حراموالي کې به د دوی کلمه ویل شروع کړي.

دا څه وړه خبره نه ده چې داسې قطعي مسئلو په خلاف بغاوت وشي چې امامانو د کتاب او سنت نه راویستلي دي او ددې بغاوت لپاره به داسې خلکو رایه دلیل ونیسي چې د هغوی نه د غلط فکر په بنا وتلي وي یا داسې خلکو په رایه به اعتماد وکړي چې د دیانت په لحاظ به د اعتماد هیڅ وړ نه وي او هغه څوک به وي چې په ځمکه به فساد خپروي، ځکه چې شیطان د هغوی لپاره د هغوی د بدو عملونو لار ښودلې ده.

ددې طرفدارۍ په وجه اسلامي قانون د خپلو نافرمانو خامنو د لاسه په خپلو ډيرو ابوابو کې د عدالتونو نه يو خواته شوي دي. ددې دا سبب نه دی چې اسلامي قانون د هرې زمانې لپاره او د هر ځای لپاره صلاحيت نه لري. ددې لپاره چې د هغې بېخ بنسټ ونه ويستل شي. يا د هغې لاس او پېسې پرې نه شي

نن مونږ گورو چې ددې زمانې په زامنو کې ځينې داسې خلک شته چې د هغوی زړه نه سکون نصب نه وي تر څو پورې چې د شرع پاتې شوې برخه هم د عدالتونو نه صفا نه کړي او دا کار د خلکو د خطا کولو لپاره د شريعت په نوم باندې کيږي. چې په اصل کې د خواهش پرستو ناروغو طرفداري او د مستشرقينو شاگردانو «مستشرق هغه فرنگي ته وايي چې د مشرق د ژبو او علومو ماهر وي، او د مستغربينو د خواهشاتو پيروي کوي. حال دا چې مونږ د داسې دور د راتلو نه چې په هغې کې د ټولو حقوقو دعوي کوي. دا اميد درلود چې په ټولو نوي قوانينو باندې به نظرثاني وشي او په کومو قوانينو کې چې د اصلاح ضرورت وي د فقه اسلامي په مرستې به د هغې اصلاح وکړي. ځکه چې د کوم حکومت په لاس کې اسلامي نړۍ ده. د هغه لپاره هم دا شان وي او د داسې حکومت نه هم دا اميد درلودل پکار دي

پاتې شوه کتاب او سنت ته داسې معنی اغوستل چې د هغې هغه متحمل نه وي او په ظاهره د کتاب او سنت نه د استدلال مظاهره کولو سره د داسې قوانينو تائيد کول چې په هغې باندې الله تعالی څه دليل نه دی نازل کړی. دا دواړه خبرې سيوا د ښکاره تلبیس نه سيوا د داسې چل نه چې د هغې پټ مقصدونه هم صفا ښکاره شي او نور هيڅ شی نه ورکوي

ځينې خلک مسلمان د هغوی د دين په باره کې شکي کوي. هغوی په کمين کې دي، هغوی د فقهې د نوم او عملونو په حوالې فقه اسلامي بدنامولو کې هيڅ يوه گړۍ نه بې وخته نه تېروي. حال دا چې فقه اسلامي د داسې خلکو او د دوی د اعمالو نه د بې زاری اعلان کوي، دلته د اسلام د معاندینو يو مثال وړاندې کوم، د ازهر يو مستشرق استاذ يو کال وړاندې. تاريخ فقه اسلامي، باندې درې رسالې وليکلې چې په آخر کې هغه وايي

د اسلامي شريعت او اوسني قانون تر منځ يو بل تعلق دی چې د شريعت د تېر شوي تاريخ نه بالکل مخالف دی. دا تعلق د تاريخ شريعت په اخري دور کې موجود ډيري او هغه د شريعت ځينې ځينې رنګ بدلولو موجوده دور، د حوالې په طور زمونږ لپاره په اسلامي قانون کې ددې ترميماتو ذکر کول کافي دي چې په مصر کې د ۱۹۲۰ء نه احوال شخصيه (پرسنل)، يعني ذاتي قانون کې وشو.

کوم سړي چې ددې فقرې مدعا گني د هغه لپاره په دې کې د لوی عبرت شيان دي. دا مستشرق دا ويل غواړي چې گوري! تاسو هم هغه یی چا چې په شريعت کې د نوي حکمونو داخلول جائز کړي دي. دا نوي حکمونه چې د شريعت لپاره بيخي پردي دي، په اصل کې د

مغرب نه راروان شوی دی، اگر که ددې حکمونو د اصل ماخذ پتولو لپاره د خینو خلکو د اقوالو حواله ورکول کیږي، د نن نه د پرون اندازه کېدلی شي

“قیاس کن زگلستان من بهار مرا”

ددې سلسلې ډیره دردناکه یادونه زمونږ په ذهن کې ده، مگر ددې په تذکرې سره د نوي غم نه سېوا نوره څه فائده ده؛ څه موده وشوه چې ماته دا خبر راورسېد چې یو قاضي یوه رساله خپره کړې ده چې په هغې کې داسې رایه وړاندې شوې چې د هغې په نتیجه کې ددې هېواد په عدالتونو کې د میراثي فقهي څه برخه پاتې ده او کوم چې د کتاب او سنت نه ماخوځ او د ټولو فقهاء په منځ کې متفق علیه ده، هغه ورکه شي، ما هغوی ته د یو داسې سړي له طرفه چې خپل ځان د شریعت قاضي گڼي لویه خبره وگڼله، بیا مې په دغه رسالو غور وکړ چې په ښار کې خپرېږي او هغه چې د الهي پیغام خلاف دي، په خپل زړه کې مې وویل چې دا رساله چې د موصوف د قلم، ژبې او فکر ترجمانه ده، دا د کوم مذهب د فقهي له طرفه ده، بلکې د کوم مستشرق د محفل غربي له جانبه ده چې د هغې بوتي د یهودیانو لاسونو لگولي دي او د هغې شاخونه وادي نیل کې د قبطیانو په مرسته میوې کوي.

دا رساله مې یو ملگري زما د مطالعې لپاره راولیږله، ما ددې پانې وارپولې؛ نو معلومه شوه چې تجربه د خبر تصدیق کوي.

د ټولو نه مخکې زما نظر د رسالې په نوم (نظام الطلاق) پرېوت چې د رسالې عنوان په عجمي خط سره لیکل شوی ؤ، ددې بد عمل کړنې ددې لیکوال درک اسفل ته ورسولو، چې هغه د کلماتو سافله مقام دی، کتونکو ته ددې عنوان نه داسې خیال کیږي چې یو مغربي گیدړ د مسلمانانو د آسمان حلقه جوړه کړې وي، هغه په بې انتها مکروه اواز سره وایي چې اې مسلمانانو! ستاسو په عدالتونو کې د شرعي حکمونو نفاذ دور ختم شوی او گوري دا نوی وضعي قانون د شرعي حکمونو په ځای نافذ کیږي.

ټول پوهیږي چې نظام او قانون دده له ځانه جوړ شوي اصطلاحات دي چې د شرعي حکمونو په رڼا کې نه وضع کیږي، دا دواړه لفظونه نه په کتاب او سنت کې شته او نه د امت فقهاء استعمال کړي دي، داسې ښکاري چې لیکوال وضعي قوانین او شرعي احکام د یوه کلي گڼي، کومو احکامو ته چې مونږ شرعي احکام وایو او د کومو په باره کې چې مونږ عقیده ساتو دا د کتاب او سنت نه ماخوځ دي، لیکوال دا هم د وضعي قوانینو په طرز گڼي چې وخت په وخت بدلیږي.

د اسلام د پیل نه تراوسه پورې ټول مسلمانان د خپلو ټولو فقهي اختلافاتو باوجود، درې طلاق یو لفظ سره د قرآن او سنتو مطابق بینونت مغلظه منلو سره راروان دي، ناڅاپه یو هوا پرست د قلم په یو حرکت سره بینونت مغلظه په یو طلاق رجعي سره بدلول غواړي، هر کله چې دا حالت دی؛ نو هیڅ تعجب نشته، سبا دا هوا پرست تر دې پورې به جرات وکړي چې ددې

حکم د بالکلیه لغو کولو مطالبه به وکړي، ځکه چې په دې دور کې د احکام شرعیه وو نه هر قسم مذهبي پابندیو نه آزاد د معاشري په افرادو باندې خپله رسی راتاو کړې ده. هر هغه سړی چې د خپلې مور ژبه پېژني د هغه په زړه کې منصبی اجتهاد باندې کامیابېدو سره د خلکو مخامخ ناخپه د داسې رایو وړاندې کولو خواهش پیدا کېږي چې د امت مزاج په یو ځای درهم برهم کړي.

د رسالې د نوم نه پس ما د رسالې لومړۍ برخه مطالعه کړه: نو ومي کتل چې لیکوال د خپلې رسالې په پیل کې په دې باندې فخر کوي چې دده والد صاحب د قضا د عهدې په خاطر خپل اصل مذهب پرېښود او د حنفي مذهب یې غوره کړ. لومړۍ سړې و چې هغه د حنفي مذهب مطابق د فیصلو کولو پر ځای یې د نورو مذهبونو مطابق فیصلې کول پیل او د مذهب خلاف د بغاوت لاره یې غوره کړه، حال دا چې ده ته ددې باغیانه تبدیلی هیڅ ضرورت نه و، ځکه چې د راتلونکي مشکل حل کولو لپاره هغه ډیر په اسانۍ سره دا مقدمه د کوم مالکي مذهب عالم ته سپارلې، (لیکوال چې د خپل پلار په کوم کار فخر کوي، حال دا چې دا هیڅ د فخر خبره نه ده، بلکې لائق د مصیبت ده چې یو سړی د مال او ځای د خواهش په خاطر په دروغه د یو مذهب چوغه واغوندي او مونږ ښه پوهیږو چې د فقهي لپاره د ټولو نه خطرناک آفت هغه سړی دی چې هغه ته د اهل فقهي په راز د فقه ذوق حاصل نه وي، مگر محض د ځای او مال په خاطر د کومې فقهي مکتب فکر سره یو ځای شي).

د لیکوال د پلار ددې کار د ذکر کولو نه پس چې هغه د ټولو نه مخکې د مذهب خلاف د بغاوت پیل کړی و، دا خیال یې وکړ چې هغه د دریو طلاقو یو کولو فارموله وړاندې کړي او د خپل پلار په خبر په بغاوت کې مقتدا جوړ شي، لیکن د خپل پلار په راز صرف د مذهب خلاف بغاوت نه بلکې د ټولو فقهي مذهبونو او د ټولو مسلمانانو خلاف بغاوت دی، که چېرته محترم لیکوال په دې باندې لږ غور کړی وي چې شاید خلک تر اوسه په مغرب پرستی کې تر دې حده پورې نه وي رسیدلي چې هغوی د هر هوا پرست په ویلو باندې میراثي فقه بالکلیه ختمه کړي؛ نو شاید چې هغه ته ددې تمهید نه شرم ورغلی وي.

علاوه ددې نه د زمري د بچي شهادت د هغه د پلار په حق کې څه قیمت لري؟ دا خبره کم از کم د هغه خلکو له نظره پټه نه شي پاتې کېدی چې د قضا د عهدې سره تړاو لري او ددې زمري عمر دي الله تعالی اوږد کړي، تر اوسه پورې د تاریخ په نامورو سړو کې داخل شوی نه دی او دده حوالې صرف په ازهر کې دده کارگزاری ده، او د ازهر وکالت، قضایي سوډان، مجلس تشريعي او محافل ماسونیه او دده کارنامې صرف خپل ایجاد رسائل او مقالات عمورات پورې محدود دي او بس څنگه چې د شیر د بچو د پلار د کارنامو ښایسته والی د شیر د بچو نه دی بلکې هغه هم تاریخ ته حواله دی، د ډیرې مودې نه پس د عمر په دې دور کې هم دده انجام په خیر کېدی شي، په دې شرط چې هغه ددې جرمونو نه توبه وکړي، چې د هغې

ارتکاب په دې رساله کې دده لاسونو کړی دی، خصوصاً د کتاب الله او سنت رسول ﷺ او د فقهاء امت د مخالفت جرم، د زائغینو د دروغو ابتدا باوجود، څنگه چې به تسو نزدې د سپین سهار د ښکاره کېدو مشاهده وکړئ

یا الله ددې څنگه تصور کېدی شي، چې جمهور صحابه رضی الله عنهم، تابعین، تبع تابعین او جمهور فقهاء دي تر ډیرې مودې پورې په غلطی کې پراته وي او دا غلطی تر هغه ورځې پورې وي چې لیکوال ورته د عربي لغت اسرار او رموز بیانولو لپاره دا رساله لیکي او بیا یې خپروي، د څوارلسو کالو په اوږد دور کې کوم د الله بنده ته دا هوس نه راځي چې طلاق ورکولو وخت کې د درې لفظ ذکر کول صرف لغوه نه دی، بلکې ناممکن او محال دي، لومړی ځل دی چې یوازې دې لیکوال ته په دې مسئله کې حق څرگندیږي، دا څرگندونه د لیکوال د خالصې عربی په وجه کیږي چې د بدو سترگو دي په امان وي او د نیل د سیند د قبطیانو په منځ کې د اوسېدلو باوجود عجمیت یې مس کړی نه دی، د اسباط بني اسرائیل د ژبې نه په دې کې لږ خراب والی هم پیدا نه شو، همدا راز لیکوال ته دا څرگندونه دده په بې مثاله پوهه باندې کیږي چې دهغې مثل په علماء اهل سنت کې د کوم یو نه هم نقل صریح صحیح سره نقل نه دی او په یو مذهب کې هم نه دی قبول شوی، سېوا د روافضو او اسماعیلیانو نه، چې په هغې کې عبیدیون هم شامل دي چې امامان خدای گڼي

پس حرام دي! زر ځله حرام دي!'' په هغه سړي باندې چې د کتاب الله په وجوه دلالت کې د داسې جرات مظاهره کوي او په حدیث و فقه او اصولو کې چې داسې قیاس کوي (چې د هغه لپاره حرام وي)، د فقه او حدیث په نازکو مسئلو کې قلم پارتی کوي، د مصر او هند داسې رسالې یو ځای کول چې د غلطیو څخه ډک وي، د د اجتهاد اوچتې پورې رسول دي، سره ددې که چیرې ده ته داسې وهبي صلاحیتونه حاصل وي چې په دې میدان کې دده د وړاندې تلو مرسته وکړي او سره ددې چې ده ددې دواړو علومو زده کړه د کوم تکړه استاذ څخه کړې وي، پخوا یو شاعر ویلي دي.

مأالعلم مخزون کتب لډیک منها الکثیر
لاتحسبنک بهذا یوماً فقیهاً تصیر
فللدجاجة ریش لکنها لاتطیر

توجه: (۱) علم ددې نوم نه دی چې په کتابونو کې لیکل شوي ستا سره په هغې کې ډیر کتابونه دي.

(۲) هیڅکله نه گڼل چې ته به ددې په ذریعه یوه ورځ فقیه جوړ شې!

(۳) گوره! د چرگې هم وزرې وي؛ خو هغه نه الوځي.

او په شرع کې د اهل علمو نه جدا رایه ساتل او داسې خبره کول چې چا هم نه وي ویلې. دا دواړه د سړي په عقل کې زیان راولي. حافظ ابن ابی العوام رحمته الله علیه په خپل کتاب فضائل ابی حنیفه واصحابه کې په خپل سند سره د امام زفر بن الهذیل رحمته الله علیه قول نقل کوي چې زه د کوم سړي سره تر هغه وخته پورې مناظره نه کوم چې هغه چوپ شي. بلکې تر هغه وخته پورې مناظره کوم چې هغه لېونی شي، عرض و شو چې هغه څنگه؟ وې فرمایل چې داسې خبره یې وویل چې چا نه ده ویلې.

زه خپل دین واجب گنم چې دې سړي ته وصیت کوم، په دې شرط چې سرگرداني په ده کې دومره عقل پرې ایښی وي چې هغه د پوهې صلاحیت لري، چې هغه دي په فقه او حدیث باندې قلم نه پورته کوي، ځکه چې دده په لیکنو سره قطعي واضحه شوې ده چې دا دواړه دده فن نه دي، عقل مند سړی هغه کار پرېږدي چې هغه صحیح نه پیژني، عربي شاعر وايي چې

"خلق الله للحرب رجالاً ورجالاً لقصة وثرید، **لپاره**: الله تعالی ځینې خلک د جنگ لپاره پیدا کړي دي او ځینې یې د پیالی او ثرید لپاره پیدا کړي دي.

په دې دواړو علومو کې غلطه رویه په خالص دین کې غلط رویه ده او په دې دواړو کې سرگرداني په دنیا او آخرت کې د هلاکت سبب دی، د لیکوال لپاره دا کافي ده چې د قضا کومه وظیفه دده لاس ته راغلې ده، هغه دي پوره ادا کړي، دده نه چې کومې غلطیاني شوي دي د هغې نه دي توبه وباسي.

دا چې د لیکوال په رساله چا هم خبرې نه دي کړي؛ نو ځکه مونږ ددې رسالې په ځینو ځایونو کلام کوو، چې په هغې سره به انشاء الله واضحه شي چې حقیقت څه دی، په دې سره د جمهور خبرول مقصد دي چې هغوی د لیکوال په خبرو غلط نه شي، همداراز د لیکوال د رسالې د همېش لپاره د غلطۍ نه بچ شي چې هغه بې ځایه آیتونه لیکلي دي او د هغې غلط تایلات یې کړي دي، چې د هغې مخرج علم ده ته هم نشته، هم دغه راز یې ډېر بې ځایه حدیثونه نقل کړي دي، مگر نه خو لیکوال ددې متونو په معنو پوهه لري او نه هغه ددې سندونو د رجالو څخه خبر دی، واقعه دا ده چې کوم سړی فقه او حدیث او نور علوم محض د کتابونو پاڼې اړلو سره حاصل کړي، د کوم استاذ نه یې زده نه کړي چې د خطایی په ځایونو کې ده ته لاره وښيي، دده به هم دغه حال وي.

زه چې په کومو مسئلو کې له ځانه جوړ شوي نویو مجتهدینو سره مناقشه کوم په هغې به بحول الله وقوته د یوې لمحې لپاره هم دده قدم د ایښودلو گنجائش نه پرېږدم، ځکه چې کوم تن د حق مقابله کوي د هغه سره اصلاً هیڅ دلیل نه وي او ما چې په دې پاڼو کې څه لیکلي دي هغه مي د "الاشفاق علی احکام الطلاق" په نوم یا کړي.

والله سبحانه ولى الهداية وعليه الاعتماد في البداية والنهاية وهو حسبي ونعم الوكيل

۱- آیا په رجعي طلاق سره نکاح ماتیري؟

ددې رسالې لیکوال په ۱۴- ۱۵ مخ باندې لیکي
په عقودو کې عامه قاعده دا ده چې په عقد سره هغه ټول حقوق په فریقینو باندې لارمیري
کومې چې د عقد په ذریعه هر یو په ځان لارم کړي وي
مخکې لیکي

طلاق که رجعي وي او که غیر رجعي، هغه نکاح ختموی، ابن السمعاني وايي چې قیاس
مقتضي وو چې طلاق کله واقع شي؛ نو نکاح دي ختمه شي، څنگه چې په عتق کې رقیّت
زائلیږي، مگر شرعیت په نکاح کې د رجوع حق ساتلی دی او په عتق کې یې نه دی ساتلی، په
دې وجه دواړو کې فرق دی

د رسالې لیکونکي ددې قاعدې نه دوه خبرې ثابتول غواړي:

لومړۍ خبره دا چې که د شارع له طرفه اذن نه وي؛ نو سړي ته یو طرفه طلاق ورکول
صحيح نه وو، چونکې سړي ته د طلاق ورکولو اختیار د شارع په اجازه موقوف وي؛ نو لهذا
دده د طلاق صحيح کېدل به هم د شارع د اذن سره مقید وي، اوس که چېرته څوک د شارع د
اجازې نه خلاف طلاق ورکړي؛ نو دده طلاق به باطل وي، ځکه چې هغه د عقد د تقاضې په بنا
د یو طرفه طلاقو اختیار نه لري.

دویمه خبره دا ثابتول غواړي چې هر کله طلاق رجعي سره نکاح ختمه شوه؛ نو ښځه

د دویم او د دریم طلاق محل پاتې نه شوه، اگر که هغه تر اوسه پورې په عدت کې وي.
د لیکونکي له نظره بنیاد په دغه دوه خبرو دی، لیکن کوم سړی چې د کتاب او سنتو دعوه
لري، د هغه د نصوصو په موجودګۍ کې محض په اټکل قیاسي خبرو باندې د خپلې نظریې
بنیاد ایښودل څومره عجیبه ده او که چېرته د لیکونکي مقصد خالي فلسفه وي او هغه په
خپل گمان د لږ وخت لپاره د اهل رایې په صف کې د شاملیدلو خواشمن وي؛ نو بیا هم دده
نه دا خبره پټه نه ده چې مسلمان محض د طبعیت عقد په بنیاد خو د هیڅ شي مالک نه وي،
بلکې ددې لپاره مالک وي چې الله تعالی ورته د تصرفاتو اختیار ورکړی دی، همدا راز ده ته
دا معلومول پکار دي چې ښځه د نکاح په وخت کې د سړي دا حق وپېژني چې سړی کله
وغواړي؛ نو طلاق ورکولی شي او هغه په نکاح کې دا شرط هم نه دی لگولی چې ددې خاوند
که چېرته فلانکی فلانکی کار وکړي؛ نو دې ته به د خپل نفس اختیار وي. بلکې دا ټول هر څه
پېژندلو سره- سره هغې نکاح قبوله کړه؛ نو گویا هغې د خاوند د طلاق حق هم په ځان لارم
کړو، اوس که چېرته دې ته طلاق ورکول کیږي؛ نو ددې په التزام باندې ورکول کیږي، اوس
غور وکړئ چې د رسالې د لیکونکي د نظر څه قیمت پاتې کیږي؟ او هر کله چې دا نظریه خپله

وغورځېدل؛ نو په دې باندې لیکونکي د کومو مسئلو هوايي قلعه جوړول غواړي او هغه بیا کله جوړېدی شي؟

هم دغه حال دده ددې دعوي هم دی چې رجعي طلاق سره نکاح زائله کیږي. دا قطعاً باطله رایه ده چې د کتاب الله او سنت رسول الله مخالف او د ائمه دین د علم او تفقه نه وتلې ده؛ نو ځکه الله تعالی فرمایي: "وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ" (البقرة: ۲۲۸)

ترجمه: او د دوی خاوندان حق لري دوی ته د واپس گرځېدلو په عدت کې دننه..

ګوري! الله تعالی د عدت په دوران کې د دوی خاوندان ګرځولي دي، دوی ته یې خپلو ښځو ته د لومړني حالت طرفته د ګرځولو حق ورکړی دی، مګر ددې ځان نه جوړ شوي مجتهد وينا ده چې د دوی په منځ کې د زوجیت تعلق پاتې نه شو، که چېرته هغه د رد د لفظ نه د تمسک اراده کوي؛ نو ناڅاپه به ده ته داسې رد مخامخ شي چې د هغې نه به دی محسوسه کړي چې هغه د ډوب شوي لرګي نه مرسته اخلي،

همداراز د الله تعالی ارشاد دی: "الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ" (البقرة: ۲۲۹)

ترجمه: ,,طلاق دوه ځله وي یا بیا ایسارول دي په ښه طریقي سره,,

پس د ایسارولو معنی هم دا ده چې کوم شی موجود دی هغه دي وساتل شي، دا نه ده چې کوم شی زائل شوی دی هغه دي دوباره حاصل شي، ددې دواړو ایتونو نه معلومه شوه چې د طلاق رجعي نه پس د عدت پوره کېدو پورې نکاح وي، هم دغه راز کوم احادیث چې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما د طلاق ورکولو په کیسه کې راغلي دي هغه هم زموږ د دعوي دلیل دی، خصوصاً د حضرت جابر رضی الله عنه حدیث په مسند احمد کې چې د هغې الفاظ دا دي:

"لیراجعها فأنها امرأته،" ^{۱۱} **ترجمه:** هغه دي هغې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده.

که چېرته دا روایت صحیح وي څنګه چې د رسالې لیکونکي دعوه لري؛ نو دا حدیث په دې مسئله کې صریح نص دی چې طلاق رجعي واقع کېدلو نه پس هغه ښځه دده خپله ښځه ده.

او مطلقه رجعيه ته د رجوع کولو معنی دا ده چې هغه د دواړو د تعلق لومړني حالت طرفته واپس کړی، حال دا چې د رجعي طلاق نه پس د ښځې حیثیت دا شوی و که چېرته یې دې ته رجوع نه کول؛ نو د عدت پوره کېدو نه پس به هغه باینه کېده.

د روژې، لمونځ، حج او زکوٰۃ وغیره په شان مراجعت (د طلاق نه رجوع) لفظ خپل یو خاص شرعي معنی لري چې د حضور ﷺ د دور نه تر ننه پورې مراد اخیستل شوې ده، کوم سړی چې ددې لفظ لغوي معنی اخلي او بحث ګډوډ کول غواړي د هغه خبره سراسر غلطه ده،

[۱] مسند احمد، مسند جابر عبدالله / ۳ / ۳۸۷ / طبع المكتب الاسلامی / بیروت.

کله چې سړی د ښځې سره څه خبره وکړي: نو عربي لغت کې دې ته هم، راجعها، ویل کېږي، گویا د مراجعت اطلاق مطلق خبرو اترو باندې کېږي، لیکن مطلقه رجعيه سره ددې د خاوند په رجوع کولو کې چې کوم احادیث راغلي، په هغې کې د واده تعلقاتو طرفته دوباره واپس کېدلو نه سېوا څه بله معنی مراد نه ده، لهدا په دې کې د فضول بحث هیڅ گنجایش نشته پرته له دې که چېرته د لیکونکي په قول د رجعي طلاقو نه پس عقد باقي نه پاتې کېږي: نو د تجدید عقد نه بغیر د دوباره واده تعلقاتو ساتلو معنی به دا وي چې دا تعلقات ناجائز او غیر شرعي دي، حال دا چې قرآن او حدیثو کې ددې حکم شوی دی، بیا چاته نه ده معلومه چې عدت ختمېدو پورې خرچې او استوگنه د خاوند په ذمه واجب ده او که چېرته په دې دوران کې دواړو کې یو مړ شي: نو دویم به دده وارث وي او دا چې ښځه غواړي او که یې نه غواړي، عدت کې دننه سړي ته به د رجوع کولو حق وي، دا ټولې خبرې ددې خبرې دلیل دی چې طلاق رجعي نه پس هم د ښځې خاوند په منځ کې عقد نکاح پاتې وي.

پاتې شو د ابن سمعاني هغه قول چې د رسالې لیکوال نقل کړی دی، ددې مطلب دا دی چې که کتاب، سنت او اجماع امت د قیاس نه مانع نه وي: نو قیاس وایی چې نکاح دي پاتې نه شي، اخر داسې سړی څوک دی چې د قطعي نصوصو خلاف په قیاس باندې د عمل کولو قائل وي بیا چې کله هغه د مقیس او مقیس علیه په منځ کې د فرق اقرار هم کوي؟ ددې مختصر بیان نه پس د رسالې د لیکوال د ځان جوړ شوي د اصولو بنیاد پرنګیري او په دې باندې چې هغه د هوايي قلعي د تعمیر کولو اراده کړې وه هغه هم په تیز غږ سره پر ځمکه راغورځېږي، لږ غور وکړئ چې ددې قطعي دلایلو په وړاندې دده د غلطې جګړو قیمت څه دی؟

(۲) د طلاق مسنون او غیر مسنون بحث

ددې رسالې لیکوال په ۱۲ مخ باندې لیکي: ایتونه او حدیثونه دا نه ښيي چې یو طلاق سنت وي او بل غیر مسنون، هغه خو دا ښيي چې د طلاقو اجازت شارع د مخصوصو اوصافو او خاصو شرائطو لاندې کړی دی، پس کوم سړی چې ددې شرائطو او اوصافو لرې کېدلو سره طلاق ورکړي: نو هغه د اجازت د حد نه تجاوز وکړ او یو داسې کاري وکړ چې د هغې مالک نه و، ځکه چې د شارع له طرفه ددې اجازه نه وه: نو ځکه هغه لغو شو، پس مونږ طلاق لره هم هغه وخت مؤثر ویلی شو کله چې ددې شرائطو او اوصافو مطابق ورکول شي.

کوم سړي ته چې د کتابونو د حدیثونو د پلټنې وخت پیدا شوی وي د هغه داسې دعوه کول عجیبه خبره ده، حال دا چې امام مالک رحمته الله علیه په مؤطا کې ذکر کړي چې طلاق سنت څه دی؟ هم دغه راز امام بخاري رحمته الله علیه په (الصحيح) کې او نورو اصحاب صحاح او اصحاب سنن او د هرې ډلې فقهاوو هم ددې ذکر کړی دی، حتی چې ابن حزم رحمته الله علیه هم په (المحلي) کې ذکر کړي او ددې دلایل ډیر زیات دي، په دې کې یو هغه روایت دی چې شعیب بن رزیک او عطاء خراساني د حسن بصري رحمته الله علیه نه نقل کړی دی، هغه فرمایي چې:

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما مونږ ته وویل چې هغوی خپلې ښځې د هغې د میاشتینۍ په ورځو کې طلاق ورکړی وو. وروستو ددې نه هغوی په دوه طهرونو کې د دوه نورو طلاقو ورکولو اراده وکړه، رسول الله ﷺ ته دا خبره ورسیده: نو نبی کریم ﷺ وفرمایل ابن عمر! تاته الله تعالی داسې حکم نه دی کړی، تا د سنتونو نه تجاوز کړی دی، سنت دا دی چې ته د طهر انتظار وکړې، بیا په هر طهر کې طلاق ورکړې، پس نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړ چې زه دې ته رجوع وکړم؛ نو ځکه ما رجوع وکړه، همدا راز نبی کریم ﷺ وفرمایل چې کله هغه پاکه شي؛ نو که بیا دې زړه غواړي نو طلاق ورکړه او که غواړې نو مه یې ورکود، ما عرض وکړ یا رسول الله ﷺ! که چېرته ما دې ته درې طلاق ورکړي وی؛ نو زما لپاره دې ته رجوع کول به حلال وو؟ وې فرمایل: نه! بلکې هغه په تا باینه شوې وه او گناه به هم وه.^{۱۱} دا د طبراني روایت دی او هغوی ددې سند لاندې نقل کړي:

حدثنا علي بن سعيد الرازي، حدثنا يحيى بن عثمان بن سعيد بن كثير الحمصي، حدثنا أبي، ثنا شعيب بن رزيق قال: حدثنا الحسن... الخ

او دارقطني رحمه الله په طريقې د معلى بن منصور رحمه الله نه روایت کړی دی، محدث عبدالحق رحمه الله د معلى له وجې معلول گرځول غوښتل، مگر دا صحيح نه دي، ځکه چې يوې ډلې د محدثينو دده نه روایت اخيستی دی او ابن معين رحمه الله او يعقوب بن شيبه رحمه الله ده ته ثقه ويلي دي. او بيهقي رحمه الله په طريقې د شعيب بن عطاء الخراساني رحمه الله ددې تخريج کړی دی او د خراساني نه سوا په دې کې بل څه علت نه دی ذکر کړی^{۱۲}، حال دا چې دی د صحيح مسلم او سنن اربعة وو راوي دی او په ده باندې چې کومه جرح شوې ده ته په ځينو رواياتو کې وهم کيږي، دا جرح د متابع د موجود کېدو له وجې زائله کيږي، ځکه چې د طبراني په روایت کې شعيب ددې متابع موجود دی.

ابوبکر رازي رحمه الله دا حديث د ابن قانع هغه د محمد بن شاذان هغه د معلى په سند سره روایت کړی دی^{۱۳} او د ابن قانع نه د ابوبکر رازي سماع دده د اختلاط نه قطعاً مخکې وه.

۱۱ عن شعيب بن رزيق أن عطاء الخراساني حدثهم عن الحسن قال نا عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، أنه طلق امرأته وهي حائض ثم أراد أن يتبعها تطلقين آخرین عند القرأين الباقيين فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا ابن عمر! ما هكذا أمرك الله أنك قد أخطأت السنة، وذكر الخبر وفيه، فقلت: يا رسول الله! لو كنت طلقته ثلاثاً أكان لي أن أراجعها؟ قال: لا، كانت بين وتكون معصية. (الحلى لابن حزم، كتاب الطلاق رقم المسئلة: ۱۹۴۹ ج ۱۰ ص: ۱۶۹ طبع دار الافاق الجديدة).

۱۲ السنن الكبرى للبيهقي، كتاب الطلاق والخلع، باب الاختيار للزوج أن لا يطلق الا واحدة ج: ۳۳۰ طبع دار المعرفة بيروت، لبنان.

۱۳ أحكام القرآن للجصاص، البقرة، باب عدد الطلاق ج ۱ ص: ۳۸۱ طبع سهيل اكيدي.

شعیب دا روایت کله د عطا خراسانی په واسطې سره د حسن بصری رحمۃ الله علیه نه روایت کوي او کله بغیر د واسطې نه، ځکه چې دده ملاقات ددې دواړو سره شوی دی او دده دواړو نه د احادیثو سماع کړې ده، په ظاهره داسې معلومېږي چې لومړی ده د عطا خراسانی په واسطې دا حدیث اوریدلی دی، وروسته یې بې واسطې د حسن نه روایت کوي؛ نو ځکه هغه کله د عطا نه روایت کوي او کله د حسن نه، په داسې صورت کې ډیرو راویانو ته مخې ته راځي څنگه چې حافظ ابوسعید العلایي په جامع التحصیل لاحکام المراسیل، کې ذکر کړی دی

پاتې شوه د شوکاني د شعیب بن رزیک په تضعیف پسې کېدل؛ نو دا د ابن حزم د تقلید په بنا باندې دی^{۱۱} او هغه زورور دی او د رجالو نه بې خبره دی، څنگه چې د حافظ قطب الدین حلبی کتاب، القدح المعلى فی الکلام علی بعض احادیث المحلى نه ښکاره ده او شعیب ته دارقطني او ابن حبان ثقه ویلی دی او رزیک دمشقي (څنگه چې په ځینو روایاتو کې راغلي، د صحیح مسلم په رجالو کې دي او علی بن سعید رازی یو جماعت چې په هغې کې ذهبي هم شامل دی په دغو الفاظو سره ذکر کړی دی او ذهبي د حسن بصری رحمۃ الله علیه د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما نه د سماع تصریح هم کړې ده، د حافظ ابوزرعه نه پوښتنه وشوه چې آیا د حسن ملاقات د ابن عمر رضی الله عنهما سره شوی دی؟ نو وې فرمایل چې هو.

حاصل دا دی چې دا حدیث د درجې د احتجاج نه ساقط نه دی، که ددې شاوخوا د شیطانانو خومره خپه وي او ددې باب دلایل د باقي کتابونو د احادیثو قطع نظر په صحاح سته کې هم ډیر دي، ددې نه معلومه شوه چې کوم سړی د سنت نه خلاف طلاق ورکړي، دده طلاق د مخالفت باوجود واقع کیږي، ځکه چې نهی طاري د مشروعیت اصلیه منافي نه ده، څنگه چې په علم اصول کې ددې تفصیل ذکر شوی دی، مثلاً کوم سړی په مغصوبه ځمکه کې لمونځ وکړي یا د جمعه د اذان په وخت خرڅول اخیستل وکړي (اگر که هغه به گناه کار وي؛ خو لمونځ او بیع به یې صحیح وي)^{۱۲}

طلاق د ملک نکاح د زائله کولو او د ښځې په آزادۍ باندې پابندي لگولو نوم دی، په ابتدا کې د ښځې آزادي د نکاح په ذریعه مقید کول په متعدد دیني او دنيوي مصلحتونو باندې ددې په رضا باندې وتړل شوه، لیکن سړي ته دا حق ورکول شو چې کله هغه وگوري چې دا مصالح په مفسدو سره بدلېږي؛ نو د ښځې نه پابندي اوچته کړي، ددې لپاره چې ښځه خپل سابقه حالت ته لاره شي، ددې نه معلومه شوه چې طلاق د کتاب او سنتو له مخې مشروع

۱۱ انیل الأوطار شرح منقی الأخبار للشوکاني، کتاب الطلاق، باب ما جاء فی طلاق ألبنة وجمع الثلاث ج: ۶ ص: ۲۵۷، طبع مصطفى الحلبي مصر.

۱۲ الدر المختار علی الدر المختار، کتاب الصلوة، مطلب فی الصلوة فی الأرض المغصوبة ج: ۱ ص: ۳۸۱ طبع ایچ ایم سعید کراچی.

الصل دی، البته شریعت سړي ته حکم ورکوي چې هغه دي د دریو طلاقو حق په دریو داسې طهرونو کې استعمال کړي چې په هغې کې د ښځې خاوند یو ځای والی نه وي شوی او مصلحت په دې کې دی چې دا یو داسې وخت وي چې په هغې کې د سړي ښځې ته رغبت وي، په دې وخت کې به طلاق ورکول ددې امر دلیل وي چې د ښځې خاوند په منځ کې ذهني رابطه واقعتاً ماته شوې ده، په داسې حالت کې د طلاقو واقعي ضرورت شته، دویمه دا چې سړی په دریو طهرونو کې جدا- جدا طلاق ورکوي؛ نو ده ته به د سوچ وخت هم په لاس ورشي او په طلاق سره به ده ته پښېمانتیا نه وي، علاوه ددېنه چې د حیض په حالت کې طلاق ورکولو کې ښځې عدت خامخا به اوږد وي (ځکه چې دا حیض په کوم کې چې طلاق ورکول شوی وي، په عدت کې به شمار نه وي، بلکې ددېنه پس چې کله د میاشتینۍ ناروغی ورځې راشي، د هغه وخت نه پس د عدت شمار شروع شي، لیکن دا ټول عارضی شیان دي چې د طلاق په اصل مشروعیت کې خلل نه راولي، لهدا که چېرته چا په حالت د حیض کې درې طلاقه ورکړه یا په داسې طهر کې طلاق ورکړي چې په هغې کې ښځه خاوند یو ځای شوی وي؛ نو بیا به هم طلاق په هر حالت کې واقع وي، اگر که بې طریقې طلاق ورکولو باندې هغه گناه کار وي، مګر ددې عارض له وجې چې کومه گناه وشوه هغه د طلاق په مؤثر کېدلو کې مانع نه جوړیږي، ددې په مثال کې ظهار پېش کېدی شي، اگر که هغه نامعقوله خبره او دروغ ده، (منکراً من القول

وزوراً) مګر ددې باوجود ددې دا صفت ددې د اثر مرتب کېدلو نه مانع نه دی او دې مسئله کې د کتاب او سنت نص موجود کېدلو نه پس مونږ ته د قیاس نه کار اخیستلو ضرورت نشته؛ نو ځکه مونږ ظهار لره د قیاس په طور باندې نه، بلکې د مثال په طور پیش کړی دی.

او د نبی کریم ﷺ دا ارشاد چې تا د سنتو نه تجاوز کړی دی، ددې نه مراد دا دی چې تا هغه طریقه اختیار نه کړه د کومې وجې مطابق چې الله تعالی د طلاق ورکولو حکم ورکړی دی، دلته د سنت نه هغه کار مراد نه دی چې په هغې باندې ثواب ورکول کیږي، ځکه چې طلاق څه د ثواب کار نه دی، هم دغه راز بدعي طلاق کې د بدعت نه مراد هغه شی مراد نه دی چې د صدر اول نه پس د سنت خلاف کار ایجاد شوی وي، بلکې ددې نه مراد هغه طلاق دی چې د مامور به طریقې خلاف وي، ځکه چې د حیض په دوران کې طلاق ورکول او درې طلاقه په یو وخت کې ورکولو واقعات د نبی کریم ﷺ په دور کې هم مخې ته راغلي وو، څنگه چې به مونږ آینه د دریو طلاقو په بحث کې په احادیثو سره د هغې دلایل ذکر کړو او کومو خلکو چې په دیکنې خلاف کړی دی، د هغوی جنگ صرف په گناه کې دی، په وقوع طلاق کې نه دی او درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدل او د حیض په حالت کې طلاق واقع کېدل د دواړو یو حکم دی، کوم سړی چې په دې کې یا په هغې کې جنگ کوي، د هغوی په لاس کې دلیل څه شبه نشته، څنگه چې زموږ ددې دلایلو نه به واضحه شي، آینه به دوه بحثونه ذکر کوو.

امام طحاوي رحمه الله چې د لمونځ نه د خروج کوم مثال پيش کړی دی د هغې نه دده مقصد دا دی چې په عقد کې د دخول او ددې نه د خروج په منځ کې چې کومه وجه ده هغه د فقه طالب علم ذهن نشين کړي، ځکه نو د هغه مقصد د طلاق په لمونځ باندې قياس کول نه دي او نه د کتاب او سنتو د نصوصو په موجودگي کې هغه ته د قياس حاجت شته؛ نو ځکه د رسالې د ليکونکي دا جمله بالکل بې معنې ده چې: اعتراض صحيح دی او جواب باطل دی، ځکه چې دا د عقودو قياس په عباداتو باندې دی، حال دا چې په عقد کې د بل چا حق متعلق کيږي پرته له دې که چېرته بالفرض امام طحاوي رحمه الله قياس کړی وي؛ نو اخر قياس نه مانع څه شی دی؟ ځکه چې په دې کې د نکاح نه غير مامور به طريقې باندې خروج ته د لمونځ نه غير مامور به طريقې نه خروج باندې قياس شوی دی او طلاق خالص د سړي حق دی، د ښځې حق صرف په مهر وغيره کې دی؛ نو ځکه د قياس په صحت کې د ليکونکي مصنوعي خيال نه سېوا هيڅ کومه مؤثره وجه د فرق نشته.

د رسالې ليکوال آيت کریمه کې "الطلاق مرتان" په سبب نزول کې د حاکم او ترمذي حديث نقل کولو نه پس ليکي، زما په نزد دواړه سندونه صحيح دي، دا فقره ددې خبرې دليل دی چې ليکوال صرف په فقه نه بلکه په حديثو کې هم د اجتهاد مرتبې ته رسېدلی دی، حال دا چې په متاخرينو کې حافظ ابن حجر رحمه الله په شان خلک هم دې مرتبې ته په رسېدلو کې شک دی. محترمه! ته څوک يې چې تاسو په دې الفاظو چې "زما په نزد" د "وه کوی؟!!"

د آيت د سبب نزول بحث زمونږ د موضوع سره غير متعلق دی، ځکه نو مونږ به ښودلې وه چې زمونږ په نزد صحيح دی او څنگه کيږي، نسأل الله السلامة.

(۳) د حيض په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کيږي

د رسالې ليکوال په ۲۴ مخ کې ليکي:

ددې حديث (يعنې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته په حالت د حيض کې طلاق ورکول) روايات او ددې الفاظ د حديثونو په کتابونو کې ډير دي او په هغې کې په دې نکتې باندې سخت اختلاف دی چې ابن عمر رضي الله عنهما په حيض کې چې کوم طلاق ورکړی وو هغه يې شمار کړی دی يا نه؟ بلکه ددې حديث الفاظ هم مضطرب دي، لهذا د ابو الزبير دې روايت ته به ترجيح ورکولی شي چې په هغې کې د ابن عمر رضي الله عنهما دا الفاظ مروي دي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم زما ښځه واپس راوگرخوله او هغه يې هيڅ ونه گڼلو. (فردها على ولم يرها شيئا)

دا روايت ځکه راجح دی چې دا په ظاهره کې د قرآن او قواعدو صحيح موافق دی او ددې روايت تائيد د ابو الزبير د دويم روايت نه هم کيږي، ځکه چې هغه د حضرت جابر نه سماعاً په دې الفاظو سره نقل شوی:

ابن عمر رضي الله عنهما ته ووايه هغه دي خپلې ښځې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده ^(۱) دا سند صحيح دی، ابن لهيعة رضي الله عنه ثقه دی او خشنی رضي الله عنه روايت د محمد بن بشار رضي الله عنه نه دا دی، لايعتد بذلك، ددې اعتبار مه کوي، او دا سند ډير صحيح دی او د ابن وهب رضي الله عنه په روايت کې چې راځي وهی واحدة، او دا به يو طلاق شمارل وي، ددې نه خلکو دا وگڼل چې دا ضمير د هغه طلاق طرفته راجع دی چې ابن عمر رضي الله عنهما د حيض په دوران کې ورکړی و، تردې پورې چې ابن حزم رضي الله عنه او ابن قيم رضي الله عنه هم ددې دليل نه د غاړې خلاصولو هيڅ صورت ددې نه سېوا په نظر رانغلو، چې هغوی ددې د مدرج کولو دعوه وکړي، حال دا چې صحيح او واضحه خبره دا ده چې دا ضمير هغه طلاق ته راجع دی چې ابن عمر رضي الله عنهما ته وروسته ورکول وو. لهذا دا فقهه د حيض په دوران کې د طلاق د باطل کېدلو باندې دليل دی او د ابوالزبير رضي الله عنه د روايت مؤيد هم دی.

او نبي کریم صلی الله علیه و آله وسلم ابن عمر رضي الله عنهما ته د هغه مطلقې فی الحيض ته د رجوع کولو کوم حکم فرمایلی وو په هغې کې د مراجعت نه مراد د لفظ لغوي معنی ده او مطلقه رجعيه ته رجوع کولو کې د دې استعمال يوه نوې اصطلاح ده چې د نبوت د زمانې نه پس ايجاد شوه. (مخ ۲۴ تا ۳۰ متفرقا) لیکوال په ۲۷ مخ باندې ليکي چې په حيض کې ورکول شوی طلاق صحيح نه دی او ددې هيڅ اثر نه مرتب کيږي، د لیکوال دا قول د روافضو او د هغه د هم مسلکو خلکو پيروي ده او دا د هغه صحيح احاديثو سره لوبې دي چې په صحيحين وغيره کې موجود دي او د هغې صحت د ثقه حفاظو په شهادت سره ثابت دی، دا قول محض په نفس پرستی باندې مبني دی او د اهل نقد په نظر کې يو منکر (روایت) لره ددې نه بدترين منکر سره د تقويت ورکولو کوشش دی او بيا په داسې احاديثو کې د اضطراب دعوه کول چې هغه ټولو د صحاح لیکوالانو اخيستلی دی، د پرهوتي درجې بې حيايي ده او د داسې مدعي په عقل کې د فتور او اضطراب دليل دی، امام بخاري رضي الله عنه په "الصحيح" کې حائضې ته ورکول شوی طلاق په صحيح کېدلو باندې باب ترلی دی "باب اذا طلقت الحائض يعتد بذلك الطلاق" ^(۲) يعنې کله چې حايضې ته طلاق ورکول شي؛ نو دې طلاق ته به صحيح ويل کيږي، امام بخاري رضي الله عنه په دې مسئله کې د چا اختلاف ته اشاره هم نه کوي او ددې باب لاندې د ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته د طلاق ورکولو حديث ليکل شوی دی چې په هغې کې دا الفاظ دي: "مره فليراجعها" يعنې ده ته ووايه چې خپلې ښځې ته رجوع وکړي، امام مسلم رضي الله عنه هم ددې طلاق د شمارلو تصريح کوي، دده الفاظ

۱۱ مسند أحمد ج: ۳ ص: ۳۸۶ طبع المكتب الإسلامي، بيروت.

۱۲ الصحيح للبخاري، كتاب الطلاق، باب اذا طلقت الحائض يعتد بذلك الطلاق ج: ۲ ص: ۷۹۰ طبع قديمي.

دا دي و حسب لها التولية التى طلقها،^{۱۱} يعنى ابن عمر رضي الله عنهما خپلې ښځې ته د هغې د حيض په حالت کې چې کوم طلاق ورکړی وو هغه يې شمار کړو، هم دغه راز په مسند احمد کې د حضرت حسن حديث چې خپله د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه مروی دی او د هغه د سند ذکر مخکې تیر شوی دی، هغه هم ددې خبرې دليل دی چې دا طلاق صحيح او مؤثر گرځول معتبر دي.

صحيحين وغيره کې چې کوم احاديث په دې سلسله کې مروی دي په هغې کې د رجوع کولو لفظ راغلی دی کوم سړی چې په هغې سرسري نظر هم واچوي هغه ته به د يوې لمحې لپاره هم په دې خبره کې شک نه وي چې د لفظ طلاق وغيره په خبر په نبوي دوره کې يو خاص اصطلاحي مفهوم درلود او دا چې ددې اصطلاح د دور نبوت نه پس قطعاً ايجاد شوې نه ده، د طلاق په احاديثو کې "ارتجاع، رجعت، او مراجعت" خومره الفاظ وارد دي د هغې شرعي معنی مراد ده، يعنى د طلاق رجعي ورکولو نه پس دوباره د ښځې خاوند تعلقات ساتل، بلکې د فقهاء امت په عبارتونو کې ددې قبيل خومره الفاظ وارد دي هغه لفظ او معنا هم ددې الفاظو مطابق دي کوم چې په احاديثو کې وارد شوي دي او دا خبره مخکې تيره شوې ده چې ددې باب د احاديثو نه د رجوع لغوي معنی اخيستل اکثر غلط دي، ابن قيم رحمه الله هم ددې دعوه جرات ونه کړی شو چې دلته د رجوع شرعي معنی مراد نه ده، ځکه چې د هغه په وړاندې هغه احاديث موجود وو چې په هغې کې د شرعي معنی نه سېوا بله څه معنی نه شي کېدې، هغوی خپل ذات ته ددې نه اوچت وگڼلو چې هغه يوه داسې مهمله خبره وکړي چې د محدثينو په نزد هم ساقط الاعتبار ده، پاتې شوه دا چې فقهاء دې ته توجه هم نه کوي.

شوکاني رحمه الله چونکې په رد کې تر ټولو وړاندې دی او دا خبره ډيره کمه په پوهه کې راځي چې د فلاني خبرې په وينا دده ذلت او رسوايي کيږي؛ نو ځکه هغه د خپل طلاق په رساله کې دا لاره غوره کړې چې دلته د رجوع شرعي معنی مراد نه ده او د رسالې ليکوال ته (د شوکاني رحمه الله په تقليد کې) دې دعوه کولو کې دا خيال نه وو چې دده نه ددې د دليل هم مطالبه کېدلی شي او دا پوښتنه هم کېدلی شي چې د زمانې د نبوت نه پس په کومه زمانه کې دا نوې اصطلاح ايجاد شوه چې د هغې مدعي هغه خپله دی؟ د رسالې ليکوال د ابن حزم په خبر د بې دليله دعوې پرمخ وړاندې بوتللو کې بهادر دی، هغه دې صحيح احاديثو ته ونه کتل چې په هغې کې طلاق په حالت د حيض کې واقع شوی شماری، دا احاديث ناقابل تردید دي چې دلته د مراجعت نه قطعي معنی شرعي ده.

هغه احاديثو کې چې مطلقه په حالت د حيض کې دېته د رجوع کولو کوم حکم راغلی يوازې هم هغه ددې وينا لپاره کافي ده چې د حيض په حالت کې کوم طلاق ورکول شي، هغه بې شکه

۱۱ صحيح مسلم، کتاب الطلاق، باب تحریم طلاق الحائض بغير رضاها ج: ۱ ص: ۴۷۶ طبع قديمی.

واقع کيږي، بيا چې کله په صحيح احاديثو کې دا هم وارد شوي، څنگه چې مخکې تير شو چې په دې حالت کې ورکول شوی طلاق صحيح شمار شي؛ نو اوس ووايي چې په دې مسئله کې د شک څه گنجائش باقي پاتې کيږي؟ او په آيت کریمه کې چې د "تراجع" کوم لفظ راغلی دی هغه ددې صورت سره متعلق دی چې کله د لومړنۍ بنځې خاوند په منع کې د نوي عقد ضرورت وي او دا صورت زمونږ بحث نه خارج دی.

او کوم سړی چې هغه احاديثو لره، کوم چې د ابن عمر رضي الله عنهما په واقعه طلاق کې وارد شوی دي احاطه کړې وي، بلکې د احاديثو هغه لږ غوندې تعداد چې حافظ ابن حجر رحمته الله عليه په فتح الباري کې ذکر کړی دی^{۱۱}، بالخصوص د دارقطني حديث شعبه او د سعيد بن عبدالرحمن الجمحي حديث چې د چا پيش نظر وي هغه ته به ددې يقين نه بغير چاره نه وي چې په هغه احاديثو کې د مراجعت نه صرف معنی شرعي مراد ده، يعنې د طلاق رجعي نه پس زوجيت ته ګرځېدل او الفاظو نه ددې حقيقت شرعيه مراد کيږي، مګر دا چې هلته څه مانع موجود وي او دلته څه مانع موجود نه دی، ابن قيم رحمته الله عليه ته دا احاديث مستحضر و؛ نو ځکه هغه په دې باندې راضي نه شو چې محض بې انصافي سره د معنی شرعي مراد اخيستلو نه انکار وکړي، ځکه چې دلته د انکار کولو هيڅ موقع نشته، ددې په ځای هغوی وغوښتل چې په شريعت کې د مراجعت درې معنا ثابت کړي، (۱) نکاح (۲) جائز هبه واپس کول (۳) د طلاق نه پس د زوجيت معاشرې طرفته ګرځېدل، ددې لپاره چې هغوی دا وويل شي چې دا لفظ مشترک دی او په مشترک کې احتمال وي او د احتمال په صورت کې استدلال ساقطیږي، ليکن هغوی ته دا خيال ونه شو چې دلته د مراجعت نسبت د بنځې خاوند طرفته شوی دی، د سړي طرفته په حيثيت د رجوع کونکي او بنځې ته په حيثيت د رجوع شوی، ددې په دې مراجعت معنی خپله متعين کيږي، يعنې د طلاق نه پس د زوجيت معاشرې طرفته عود کول، لهذا دلته اشتراک ثابتولو سره استدلال باندې اعتراض کول صحيح نه دي.

علاوه ددې په هغه دا هم هېره کړه چې زمونږ بحث په مراجعت کې دی چې په دې احاديثو کې وارد شوی دی، نه خو په لفظ تراجع کې دی چې په قرآن کریم کې بې معنی نکاح راغلی دی او نه په لفظ د ارجاع کې دی چې جائز هبه واپس کولو په حديث کې راغلی دی.

دا بن قيم رحمته الله عليه نه پس شوکاني رحمته الله عليه راغلو او موصوف په خپله رساله کې چې د طلاق بدعي په موضوع باندې ده دا مسلک اختيار کړو چې په دې احاديثو کې د مراجعت معنی شرعي مراد کېدل نه تسليموو، په دې خيال چې معنی لغوي د معنی شرعي نه عامه ده، د شوکاني ددې موقف اختيارولو وجه دا ده چې دوی ته په بې ځايه حجت پيش کولو کې يوه خاصه ملکه

۱۱ فتح الباري، کتاب الطلاق، باب اذ طلقت الحائض تعدد بذلک الطلاق، ج: ۹، ص: ۳۵۳، طبع دار نشر الکتب الاسلاميه، لاهور پاکستان۔

حاصله ده چې د هغې استفاده يې د عجميانو له کتابونو څخه کړې، ځکه چې شوکاني رحمته الله عليه عجمي کتابونه ويلې وو، ابن قيم رحمته الله عليه نه وو ويلې، مگر د شوکاني دا خبره پټه وه چې د اهل علمو په اتفاق سره په کتاب او سنت کې د الفاظو حقيقت شرعيه مراد وي او د لفظ مراجعت حقيقت شرعيه لره تسليمولو نه پس ددې مراد لره د نه تسليمولو هيڅ گنجائش نشته. ددې په هغه په تحريف او تحريف (ردو بدل کولو) کې نور مخکې لاړو او محض د بې انصافي په بنا يې په نيل الاوطار کې د لفظ مراجعت د شرعي معنی نه انکار وکړو^{۱۱}، دهغه خيال وو چې کوم احاديث په معنی شرعي کې نص دي او کوم چې شوکاني رحمته الله عليه د ابن حجر رحمته الله عليه د فتح الباري نه نقل کړي دي، که چېرته ددې په غلط نقلولو سره ددې معنی خرابه کړي شي؛ نو په علم کې د کمزورو خلکو د گمراه کولو لپاره کافي ده او داسې به څوک راځي چې د دوی په نقل کې د خيانت پرده وشلوي، لږ د شوکاني نه پوښتنه وکړئ چې هغه د فتح الباري د ابن حجر رحمته الله عليه دا قول ولې نقل نه کړو؟

او دارقطني کې په روايت د شعبه عن انس بن سيرين عن ابن عمر رضی الله عنهما په دې کيسه کې دا الفاظ دي، حضرت عمر رضي الله عنه عرض وکړ يا رسول الله صلی الله علیه و آله! آيا دا طلاق شمارل کيږي؟ حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل هو! ددې حديث ټول راويان تر شعبه پورې ثقه دي. او دارقطني کې په روايت د سعيد بن عبدالرحمن الجمحي (ابن معين وغيره ددې تصحيح کړې ده)، عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر دا واقعه منقول ده چې يو سړي د ابن عمر رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې ما خپلې بنځې ته (البته) (قطعي طلاق، يعنې درې طلاقه) ورکړي، حال دا چې هغه د حيض په حالت کې ؤ، ابن عمر رضي الله عنه وفرمايل چې تا د خپل رب نافرمانی وکړه او ستا بنځه ستا نه جدا شوه، هغه سړي وويل چې رسول الله صلی الله علیه و آله خو ابن عمر رضي الله عنه ته خپلې بنځې ته د رجوع کولو حکم کړی وو، ابن عمر رضي الله عنه وفرمايل رسول الله صلی الله علیه و آله ابن عمر رضي الله عنه د هغه طلاق نه رجوع کولو حکم کړی وو چې د هغه لپاره باقي وو او تا خو هيڅ نه دي پرې ايني چې د هغې په ذريعه ته خپلې بنځې ته رجوع وکړې، (يعنې ابن عمر رضي الله عنه خو يو طلاق رجعي ورکړی وو او دوه طلاقه پاتي وو؛ نو ځکه هغه رجوع وکړه، مگر تا خو درې طلاقه ورکړه ته څنگه رجوع کولی شې؟) او په دې سياق کې رد دی په دې سړي باندې چې د ابن عمر رضي الله عنه په کيسه کې (رجعت) په معنی لغوي باندې حمل کوي.^[۲]

۱] نيل الاوطار، کتاب الطلاق، باب النهی عن الطلاق فی الحيض ج: ۶ ص: ۲۵۳ طبع مصطفى البابي، بيروت

۲] وعند الدارقطني فی رواية شعبه عن انس بن سيرين عن ابن عمر في القصة، فقال عمر: يا رسول الله! أفحتسب بتلك التليقة؟ قال: نعم. ورجاله الى شعبه ثقات، وعنده من طريق سعيد بن عبدالرحمن الجمحي عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر "ان رجلا قال: اني طلقت امرأتي ألبته وهي حائض، فقال: عصيت ربك، وفارقت امرأتك، قال: فان رسول الله صلى الله عليه وسلم... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

او ټول بحث خو هغه وخت دی چې کله دا تسلیم کړي چې د رجعت د لفظ یو داسې لغوي معنی هم شته چې د ابن عمر رضی الله عنهما په احادیثو کې مراد اخیستل کیږي، لیکن کوم سړي چې د لغت د کتابونو مطالعه کړې وي په هغه باندې به واضحه وي چې د مراجعت د لفظ لغوي معنی په هر هغه صورت کې متحقق ده چې کله سړی د ښځې سره په کومه معامله کې خبرې اترې وکړي او دا عامه معنی په احادیثو کې قطعاً مراد نه شي اخیستلې، مگر دا چې شوکاني دې لفظ ته څه نوې معنی واچوي، چې د کتاب، سنت، اجماع فقهاء ملت او د لغت علی الرغم د شوکاني ددې بې دلیلې رایې موافق وي.

ددې تقریر نه واضحه شوه چې د ابن عمر رضی الله عنهما په کیسه کې د رسول الله صلی الله علیه و آله دا ارشاد چې ده ته ووايه چې خپلې ښځې ته رجوع وکړي، خپله په معنی شرعي باندې نص ده، ددې لپاره د دارقطني تخریج شوي روایاتو هم حاجت نشته.

پاتې شوه د ابن حزم په محلي کې دا وینا چې: ځینې خلکو وویل چې رسول الله صلی الله علیه و آله ابن عمر رضی الله عنهما ته خپلې ښځې ته د رجوع کولو کوم حکم کړی وو دا ددې خبرې دلیل دی چې دا طلاق شمار شوی دی، مونږ په ځواب کې وایو چې د رسول الله صلی الله علیه و آله دا ارشاد ستاسو د گمان دلیل نه دی، ځکه ابن عمر رضی الله عنهما چې کله هغې ته د حیض په حالت کې طلاق ورکړ: نو بې شکه د هغې نه به یې اجتناب هم کړی وي، حضور صلی الله علیه و آله هغه ته صرف دا حکم کړی وو چې خپله جدایي پرېږده او ددې حالت نه لومړني حالت ته وگرځه! ^{۱۱}

ددې لومړني حالت نه د ابن حزم مراد که چېرته د طلاق نه مخکې حالت وي؛ نو بیا خو د ابن حزم له طرفه دا اقرار دی چې دا جمله د طلاق د واقع کېدلو دلیل دی او که چېرته د لومړني حالت نه مراد د اجتناب نه مخکې حالت وي؛ نو دا خو د لفظ نه لغوي معنی ده او نه شرعي، البته ممکنه ده چې دا معنی مجازي وي چې د اطلاق او تقيید په مناسبت سره د معنی شرعي نه اخیستل شوې ده، لیکن معنی مجازي مراد اخستلو ضرورت هغه وخت وي چې کله څه داسې قرینه موجوده وي چې د معنی حقیقي مراد اخیستلو نه مانع وي، سوال دا دی دلته هغه

...بقیه د ترمخ] امر ابن عمر أن يراجع امرأته، قال: إنه امر ابن عمر أن يراجعها بطلاق بقى له، وأنت لم تق ما ترجع امرأتك، وفي هذا السياق رد على من حمل الرجعة في قصة ابن عمر على المعنى اللغوي. (فتح الباری، کتاب الطلاق، باب إذا طلقت الحائض تعد بذلك الطلاق ج: ۹ ص: ۳۵۳ طبع دار نشر الكتب الإسلامية، لاهور پاکستان)۔

۱] قال أبو محمد: ..... وقال بعضهم أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بمراجعها دليل على أنها طلقة يعد لها، قلنا: ليس ذلك دليلاً على ما زعمتم لأن ابن عمر رضي الله عنهما بلاشك إذا طلقها حائضاً فقد اجتنبا لما أمره عليه السلام برفض لراقه لها وإن يراجعها كما كانت قبل بلاشك. (الحلکی لا بن حزم، کتاب الطلاق، تفسیر فتلکوهن لعدن ج: ۱۰ ص: ۱۶۶ رقم المسئلة: ۱۹۴۹. طبع دار الآفاق الجديدة، بیروت)۔

کومه قرينه ده چې د حقيقت شرعيه نه مانع وي؟ ددې بيان نه پس د رسالې د ليکوال خبرې چې په کومه کنده کې غواړې وې غورخوۀ!

په ابو داؤد کې د ابوالزبير د روايت دا لفظ مجمل دی چې فردها علی ولم يرها شين. رسول الله ﷺ هغه په ما باندې وگرځوله او هغې لره يې هيڅ ونه گنله. دا ددې خبرې دليل نه دی چې دا طلاق واقع نه شو، بلکې د واپس گرځولو د لفظ نه دا استفاده کيږي چې دا په طلاق بينونت کې قطعاً موثر کيږي نه، رد او د امساک الفاظ په هغه رجوع کې استعماليږي چې د طلاق رجعي نه پس وي.

او که چېرته فرض شي چې په دې لفظ سره د طلاق نه واقع کېدل په کومه درجه کې مفهوم کيږي؛ نو واورئ! امام ابو داؤد ددې حديث نقل کولو نه پس فرمايي: ټول احاديث ددې خلاف دي^۱. يعنې ټول احاديث نبيي چې ابن عمر رضي الله عنهما باندې يو طلاق شمار شوی، امام بخاري رحمه الله دا صراحتاً روايت کړی او داسې امام مسلم رحمه الله هم، څنگه چې مخکې تير شوي^۲. ډيرو محرمو ذکر کړی دی چې د امام احمد رحمه الله مخامخ ذکر کړی شو چې طلاق بدعي نه واقع کيږي، امام احمد رحمه الله په دې باندې رد وکړ او وې فرمايل چې دا د روافضو مذهب دی.

او ابوالزبير رحمه الله محمد بن مسلم مکي رحمه الله ته هغه ټولو ليکوالانو چې کومو په مدلسينو باندې کتابونه ليکلي دي، د مدلس راويانو په فهرست کې ځای ورکړی دی، پس د چا په نزد د مدلسينو روايت مطلقاً مردود دی؛ نو د هغوی به نزد به دده روايت مردود وي او کوم خلک چې د مدلس روايت په څه شرايطو سره قبلوي هغوی دده روايت هم په شرايطو قبلولی شي، مگر هغه شرايط دلته نشته، لهذا دا روايت به بالاتفاق مردود وي.

ابن عبدالبر رحمه الله وايي چې دا خبره د ابوالزبير رحمه الله نه سېوا بل چا نه ده ويلې، دا حديث يو ډېر لويې ډلې روايت کړی دی، مگر دا خبره څوک هم نه نقل کوي^۳، ځينو محدثينو ويلې چې ابوالزبير رحمه الله ددې نه زيات څه بل منکر روايت نه دی نقل کړی، اوس که چېرته ابوالزبير رحمه الله مدلس هم نه وي، صرف صحيحينو وغيره کې حديث ابن عمر رضي الله عنهما د راويانو روايت دده خلاف وي؛ نو بيا به هم دده روايت منکر شمارل کېدو، زياتي لادا چې هغه مشهور مدلس دی.

پاتې شو هغه روايت چې هغه ابن حزم رحمه الله په طريقې د محمد بن عبدالسلام الخشني رحمه الله د شوکاني په رساله کې خپله د هغه په قلم ددې راوي نسبت "الخشني" په ځای الحبي ليکلی

۱ [سنن أبي داؤد، كتاب الطلاق، باب في طلاق السنة ج: ۱ ص: ۲۹۷ طبع ايج ايم سعيد].

۲ [صحيح البخاري، كتاب الطلاق، باب اذا طلق الحائض ج: ۲ ص: ۲۹۰، صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۴۷۶].

۳ [فتح المالك بتويب التمهيد لا بن عبد البر علي مؤطا مالک، كتاب الطلاق، باب الاقراء..... وطلاق الحائض، رقم الحديث: ۵۲۴، حديث سابع وأربعون لنافع عن ابن عمر ج: ۷ ص: ۳۲۰ طبع دار الكتب العلمية، بيروت].

دی، ددېنه په علم رجال کې د شوکاني مبلغ علم معلوم کیدی شي، عن محمد بن بشار عن عبد الوهاب الثقفي عن عبيد الله بن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما نقل کړی دی چې ابن عمر رضي الله عنهما د هغه سړي په باره کې چې هغه خپلې ښځې ته د هغې د حیض په حالت کې طلاق ورکړی وي فرمایلي چې دا به نه شمارل کیږي^۱، ابن حجر رحمته الله تخریج رافعي کې فرمایي چې، ددې مطلب دا دی چې هغه د سنتو خلاف وکړ، دا مطلب نه دی چې هغه به طلاق نه شمارل کیږي^۲، علاوه ددې نه چې دغه ټولگی اگرکه صحیح راویانو کې دی، لیکن دی په هغه خلکو کې دی چې د چا روایتونو چاڼ کیږي، مطلقاً نه قبلېږي؛ نو ځکه چې هغه د حدیثو په غلا او کذب وغیره سره متهم دی او ډیرو ناقدینو په دې کې کلام کړی دی، د ځینو اصحاب صحاح په نزد دده عدالت راجح ثابت شو؛ نو ځکه هغوی صرف دده هغه احادیث روایت کړي چې د نکارت نه سالم وو. امام بخاري رحمته الله دده نه په کثرت سره روایت کوي مگر هغوی هم دده دغه حدیث نه دی اخیستلی، الخشنی رحمته الله اگر که ثقه دی، مگر د احادیثو په چاڼ کولو کې د امام بخاري رحمته الله په شان نه دی.

اودا دعوه بې حده د خدا خبره ده چې د مسند احمد روایت چې د ابن لهيعة عن ابی الزبیر عن جابر په سند سره مروي وي هغه د ابوالزبیر د روایت مؤید دی؛ نو ځکه مسند احمد متفرد راویانو باندې مشتمل کېدلو په بنا د اهل نقد په نزد په هغه کتابونو د حدیثو کې نه دی چې په هغې کې صرف د صحیح احادیثو درج کولو التزام شوی دی، ابن حجر رحمته الله ددې روایت دایره پراخولو نه مخکې چې د هغې دفاع کړې ده هغه صرف ددې مقصد لپاره چې ددېنه د موضوعي احادیثو نفی وشي، خواه ددې روایت د کوم بل راوي خلاف نه وي، څنگه چې حافظ ابو سعید العلائي په جامع التحصيل کې ذکر کړي دي او یاد روایت په طریقي د لیث نه دی او مسند احمد داسې غټ کتاب ددې خبرې څخه نه محفوظ کیږي دده د متفردو راویانو د ضبط کموالي په بنا د عنعنې په ځای سماع او تحدیث لره ذکر کړی دی، په داسې صورت کې ددې قسم روایت صحت د هغه خلکو په نزد څنگه ثابتېدی شي چې د روایت د چاڼ کولو د فن نه خبر وي.

او که چېرته د روایت صحت فرض کړی شي؛ نو بیا هم دې ته په حالت د حیض کې د ورکړل شوي طلاق عدم وقوع لپاره مؤید منل ممکن نه دي، څنگه زمونږ صرف په نوم مجتهد گنلې دی، ځکه چې ددې روایت الفاظ دا دي: "لیراجعها فانها امراته"،
^۱ هغه دي دې ته رجوع وکړي ځکه چې هغه دده ښځه ده.

① [الحلی لابن حزم، کتاب الطلاق، رقم المسئلة: ۱۹۴۹ ج: ۱۰ ص: ۱۶۳ طبع دارا لآفاق الجديدة].

② [تلخیص الحبر فی تخریج احادیث الرافعی الکبیر لا بن حجر العسقلانی، کتاب الطلاق ج: ۳ ص: ۲۰۶ حدیث نمبر: ۱۵۹۲ باب نمبر: ۴۸ طبع المكتبة الأثرية پاکستان].

دا لفظ په حالت د حیض کې د طلاق د وقوع او د عدت تر ختمېدلو پورې د زوجیت د باقی پاتې کېدلو دلیل دی، څنگه چې جمهور فقهاء ددې قائل دي. ځکه چې مراجعت صرف د طلاق رجعي نه پس وي او دا ارشاد نبوي چې هغه دده بنځه ده، ددې دواړو په منځ کې د تعلق زوجیت د بقا تصریح ده، بلکې دا روایت، د دویم روایت د اجمال تفسیر کوي چې هیڅ شی نه دی، مراد دا دی چې طلاق په حالت د حیض کې داسې شی نه دی چې هغې سره بینونت (جداوالی) راشي، تر څو پورې چې عدت باقی وي، ددې تفسیر نه پس د ابوالزبیر روایت هم د نورو راویانو د روایت موافق کیږي.

او کوم روایت چې ابن حزم رحمته الله علیه بطریق همام بن یحیی عن قتادة عن خلاص عن عمرو ذکر کړی دی چې هغه د داسې سړي په باره کې خپلې بنځې ته د هغې حیض په حالت کې طلاق ورکړي، فرمایلي دي چې هغه به په هیڅ نه گڼل کیږي.^(۱)

په دې باندې خو لومړی اعتراض دا دی چې د همام په حافظه کې زیان و.

علاوه ددې نه د هغه په مفهوم کې دوه احتماله دي، یو دا دی چې دا به داسې نه گڼل کیږي چې هغه د سنتو موافق طلاق ورکړی دی، څنگه چې د بعضو په نزد د طلاق جمع کول خلاف سنت نه دي، دویم احتمال دا دی چې دا به طلاق نه گڼل کیږي، مگر صحابه و رضی الله عنهم چې کومه اجماع وه هغه د لومړني احتمال مؤید ده او اخلاص په هغه خلکو کې نه دی چې په مسئلو کې شذوذ سره شهرت لري او د ابن عبدالبر رایه دا ده چې داسې قسمه ضمیرونه هغه حیض طرفته راجع وي چې په کوم کې یې طلاق ورکړی دی، مطلب دا دی چې دا حیض به د بنځې په عدت کې نه شمارل کیږي.

د رسالې لیکوال د ابوالزبیر "منکر" روایت د تائید لپاره د جامع ابن وهب لاندې روایت چې د حضرت عمر رضی الله عنه نه مروي دی پېش کړ چې حضور صلی الله علیه و آله وسلم د ابن عمر رضی الله عنهما په باره کې وفرمایلي: ده ته ووايه چې هغه دې ته رجوع وکړي، بیا دي هغه ایساره کړي، تردې چې هغه پاکه شي، بیا هغې ته حیض راشي بیا پاکه شي، اوس ددې نه پس که چېرته غواړي؛ نو هغه دي ایساره کړي او که غواړي نو د کوروالي نه مخکې دي هغې ته طلاق ورکړي، دا هغه طریقه ده چې الله تعالی بنځې ته د طلاق ورکولو حکم فرمایلی دی او دا به یو طلاق وي.

دا د لیکوال فکري اختلال دی او د اور نه بچ کېدو سره په ګرمو ډبرو کې د پناه اخیستلو کوشش کوي، په دې حدیث کې د حضور صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد دی: "وهي واحدة" (او دا یو طلاق شو) په دې بحث کې صریح نص دی چې په دې سره د جمهورو په دلایلو کې د زیاتي یو بل دلیل زیاتونه ده، ابن حزم رحمته الله علیه او ابن قیم رحمته الله علیه ددې نه ځان خلاصولو لپاره زیات نه زیات کوشش

۱ [همام بن یحیی عن قتادة عن خلاص عن عمرو أنه قال في الرجل يطلق امرأته وهي حائض قال: لا يعتد بها (الحلی لا بن حزم، کتاب الطلاق ج: ۱۰ ص: ۱۶۳ رقم المسئلة: ۱۹۴۹، طبع دارالآفاق الجديدة، بیروت)

کړې دی هغه دا چې په دې کې "مدرج" کېدلو احتمال دی، حال دا چې دا دعوې بې دلیله ده، لیکن زموږ د خان جوړ شوي مجتهدین ددې ارشاد نبوي نه خان خلاصولو لپاره یوه نوې طریقه جوړوي چې ددېنه د هغوی په خیال کې د حدیث مفهوم سرچپه کولو سره د دوی دلیل جوړېږي او هغه دا چې "و هي واحدة" ضمیر د نزدې والي په مناسبت هغه طلاق ته راجع کړی شي چې د "وان شاء طلق" سره فهم کېږي، (مطلب دا چې په حیض کې چې کوم طلاق ورکول شي د هغې نه دي رجوع وکړي، دا حیض تېر شي، بیا ددېنه پس دویم حیض تېر شي، اوس چې کوم طلاق ورکول شي د هغې په باره کې بې فرمایلي دي چې هغه به یو وي،

فرض کړئ! ضمیر هم دېته راجع دی، ددې نه قطع نظر په دې صورت کې چې دا جمله د فیدې نه به خالي وی او ددېنه هم قطع نظر چې د کوم طلاق په باره کې حضور ﷺ هدايت ورکولو ددې نه د کلام اوړیدل لازم راځي، لیکن سوال دی چې ددې نه د ابوالزبیر د روایت څه ادنی تائید د کوم ځای نه راوځي؟ زیات نه زیات ددې حدیث نه چې کومه خبره وځي هغه دا ده چې ابن عمر رضی الله عنهما خپلې بنځې ته په حالت د حیض کې طلاق ورکړ، حضور ﷺ هغه ته د حضرت عمر رضی الله عنهما زباني حکم ورکړ چې دې ته رجوع وکړه، آینه به ده ته اختیار وي، خواه که دا ایساروي یا طلاق ورکوي او دا طلاق چې د هغې وقوع او عدم وقوع لاتراوسه معلوم نه ده یو به شمار وي.

اوس دا طلاق چې د هغې وقوع په خارج کې لاتراوسه معلومه نه ده ددې په باره کې څوک وایي چې هغه به درې وي چې کله هغه په خارج کې واقع شي او متحقق شي؛ نو قطعاً هم یو به وي، لیکن ددې یو کېدل ددې منافي دي چې ددې نه مخکې هم په بنځه باندې حقیقتاً طلاق واقع شوی دی، څنگه چې د حدیث لفظ "دې ته رجوع وکړه" نه دا چې خپله معلومېږي.

غالباً محترم لیکوال په وسعت علوم، خصوصاً په خالص عربي لغت کې دې مقام ته رسېدلی دی چې نه خو هغه ته د اهل علمو نه د زده کړې ضرورت شته او نه د هغوی د مصادرو د تلاش کولو حاجت شته، تردې پورې چې دده په نزد چې کومه واقعه شوې ده او کوم شی چې د هغې وقوع محض فرض کړی شي، دا دواړه په یو صف کې ولاړ دي، دا صرف هم د موصوف پوښتنه ده چې چاته عدد وایي هغه کله د ذات په اعتبار سره عدد وي، کله د مرتبې په اعتبار سره او کله د هغې د آینه عدد جوړېدلو په اعتبار سره، حال دا چې دا صرف عجمي اعتبارات دي چې په عربیت کې داخل شوي دي؛ نو ځکه ددې پرېښودل واجب دي،

اوس که چېرته "و هي واحدة" کې ضمیر د طلاق مفروض طرفته راجع وي؛ نو ددې جملې معنی به دا وي چې دا لومړی طلاق دی، پس دې سره به د ابن حزم رضی الله عنه، ابن قیم رضی الله عنه د جمهورو خلاف حجت ثابت شي؟ آیا ددې قسم له ځانه جوړ شوي مجتهدینو ته دا مشوره ورکول به مناسبه نه وي چې تراوسه تاسو بچي یئ! او یو طرفته شی داسې نه چې چېرته په رش کې د خلکو ترېښو لاندې راشئ!!!

او ابن عمر رضي الله عنهما خپلې بنځې ته د حيض په حالت کې صرف يو طلاق ورکړی و. څنگه چې د لیث په روایت کې دي، همداراز د ابن سیرین په روایت کې دي. چې په هغې باندې لیکوال خپله اعتماد کوي او دا خبره احمقانه ګرځوي چې د بعضې خلکو نه د شل کالو نه اوري او هغه یې صحیح ګڼله چې ابن عمر رضي الله عنهما په دې حالت کې درې طلاق ورکړي وو. امام مسلم رحمه الله د لیث او ابن سیرین د دواړو روایاتو نه په خپل صحیح کې تخریج کړی دی.^(۱)

علاوه د دې چې طلاق د حیض حالت کې باطل ګرځولو معنی به دا وي چې طلاق د بنځې په لاس کې ورکول شي، ځکه چې د حیض او د طهر علم هم د بنځې له طرفه کیدی شي، پس کله چې چا خپلې بنځې ته طلاق ورکړ او بنځې وویل چې هغه خو د حیض په حالت کې وه: نو سړی به باربار طلاق ورکوي تردې پورې چې هغه اعتراف وکړي چې طلاق په طهر کې شوی دی، یا سړی سترې کېدلو سره خپل ماته ومني او غیر شرعي طور باندې هغه په کور کې اوسي، حال دا چې هغې ته علم دی چې هغه درې طهر ونو کې جدا جدا درې طلاقه راکړي دي او د دې نه چې کوم مفاسد لږمیري هغه په کوم پوه سړی باندې پټ نه دي، په دې بحث کې د لیکوال له ځانه جوړ شوي نظریاتو د تردید لپاره غالباً هم دومره بیان کافي دی.

(۴) په یو لفظ سره د درې طلاقو حکم

لیکوال لیکي:

د عامو خلکو خیال دی او هم دغه خبره د هغو جمهورو د اقوالو نه فهمیږي چې کومو ددې بحث نه تعرض کړی دی چې د دریو طلاقو نه مراد دا دی چې څوک خپلې بنځې ته ووايي چې تاته، طلاق، هغوی ګڼي چې د متقدمینو په منځ کې د دریو طلاقو وقوع یا عدم وقوع کې کوم اختلاف وو هغه هم په دې لفظ کې یا ددې هم معنی الفاظو کې وو، بلکې دا خلک ټول احادیث او اخبار چې په هغې کې د دریو طلاقو ذکر راغلی دی، هم په دې باندې حمل کوي، حال دا چې دا محض غلط او عربي وضع بدلول او د لفظ صحیح او قابل فهم استعمال په ځای یو باطل او ناقابل فهم استعمال طرف ته ګرځول دي، بیا دا خلک یو قدم نور مخکې لاړل او هغوی د لفظ "البتة" سره درې طلاقه واقع کړي چې کله طلاق ورکونکی د دریو نیت کړی وي، حال دا چې "تاته درې طلاقه" لفظ محال دی، نه دا صرف د الفاظو لویه ده، بلکې د عقولو او افکارو سره لویې دي، دا خبره قطعاً غیر معقول ده چې په لفظ واحد درې طلاقه ورکولو مسئله د ائمه تابعینو او د دوی نه وروسته خلکو په منځ کې محل اختلاف وه، حال دا چې صحابه وو دا پیژندله هم نه او په هغوی کې یو هم دا مسئله په خلکو نافذه نه کړه، ځکه چې هغوی اهل لغت وو او د فطرت سلیمه په بنا په لغت کې محققین وو، هغوی صرف داسې درې

۱ [الصحيح لمسلم، باب تحريم طلاق الحائض بغیر رضاها ج: ۱ ص: ۴۷۶، ۴۷۷، طبع قديمی کراچی].

طلاق نافذ وگرځول چې تکرار سره وو او دا خبره ماته شل کاله مخکې معلومه شوه او ما په دې کې تحقیق وکړ او اوس زه په دې کې خپل ټولو هغو خلکو سره چې اختلاف لري اختلاف کوم او دا ثابتوم چې د کوم سړي تاته درې طلاقه، په شان الفاظو سره صرف یو طلاق واقع کیږي، د الفاظو په معنی باندې د دلالت په اعتبار سره هم او بداهت عقل په اعتبار سره هم او په دې فقره کې، درې، لفظ په انشاء او ایقاع کې عقلاً محال او د لغت په لحاظ سره باطل دي، نو ځکه دا محض لغو دي، په کومه جمله کې چې دا الفاظ وي په هغې کې په کوم شي باندې دلالت نه کوي او زه دا هم ثابتوم چې د تابعینو او د دوی نه وروسته خلکو د درې طلاقو په مسئله کې چې کوم اختلاف دی هغه صرف په دې صورت کې دی چې کله درې طلاقه پرلپسې ورکول شوي وي او عقود معنوي حقائق دي چې د هغې په خارج کې هیڅ وجود نشته، سېوا د دې چې دا د الفاظو په ذریعې سره وجود ته راولي، پس "تاته طلاق" لفظ سره حقیقت معنوي په وجود کې راځي او هغه دی طلاق، او کله چې دې لفظ سره طلاق واقع شي؛ نو د دې نه پس د درې لفظ ویل محض لغو دي، څنگه چې ما خرڅ کړو، نه پس څوک د بیع د ایجاد او انشاء په قصد سره د دریو لفظ ووايي؛ نو دا به محض لغو وي او دا چې مونږ څه ویلي دي دا بالکل بدیهي دي، یو داسې سړي چې په معنی کې یې د غور، فکر، تحقیق او تدقیق نه کار اخیستلی وي په شرط د انصاف په دې کې ولې او څنگه نه شي ویلی. (ازس ۴۴ تا ۴۹ متفرقاً) دا هغه نکته ده چې لیکوال د درې طلاقو په باره کې خپله رساله کې بعضې ځایونه لیکلي: که چېرته تاسو دا ټولې خبرې د دلیل او حجت د مطالبې نه بغیر قبول نه کړئ؛ نو د لیکوال په نظر کې به غیر منصف وگوځول شئ! د فقه او اسلام د خوار حالت ماتم وکړئ، چې د دین په معامله کې برخود غلط (خپل متعلق غلط رایه قائمولو والا) داسې بهادری سره خبره کوي او هغه هم په داسې پاکیزه ملک کې چې د عالم اسلام قبله یې علم ده، ددې باوجود ددې تنبیه نه شي ورکولی.

لیکوال د درې طلاقو په مسئله کې د صحابه وو او تابعینو په منځ کې د اختلاف تخیل پیش کوي، حال دا چې دده دې ځانته خیال نه سېوا ددې اختلاف هیڅ وجود نشته اونه "تاته درې طلاقه" لفظ سره طلاق ورکول د صحابه او تابعینو لپاره څه غیر معروف شی وو، بلکې دا خو صحابه وو هم پیژندو او تابعینو هم او عربو هم او که چېرته جاهل وي؛ نو زموږ دا ځان نه جوړ شوي مجتهدین او د دوی دا وینا چې دا نکته هغه ته شل کاله مخکې معلومه شوې وه، وایي چې عقلي اختلال د پیدایش نه ده سره وو، په دې سلسله کې خبر او انشاء او طلبی او غیر طلبی په منځ کې چا هم فرق نه دی کړی، بلکې فقهاء امت، تاته درې طلاقه، لفظ لره بینونت کبری کې نص شمارلی دی، په خلاف د لفظ "البته" چې ددې په باره کې د عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه قول مشهور دی (چې دې سره درې طلاقه واقع کیږي، څنگه چې مخکې راځي) او فقهاء "البته" دغسې الفاظو کې چې ویلي دي، که چېرته په دې سره د درې طلاقو نیت کړی وي؛ نو

درې طلاقه واقع کيږي، هغه هم ددې خبرې دليل دی چې درې طلاقه په يو وخت کې واقع کېدی شي

زمونږ د قول په ظاهري دلايلو کې يو هغه حديث دی چې هغه بيهقي په سنن کې او طبراني وغيره په روايت د ابراهيم بن عبدالاعلی سويد بن غفله نه تخریج کړی دی، هغه فرمایي چې عائشه بنت فضل د حضرت حسن بن علی رضی الله عنهما په نکاح کې وه، کله چې دده سره بيعت خلافت وشو؛ نو د هغه بي بي ده ته مبارکي ورکړه، حضرت حسن رضی الله عنه وفرمایل، ته د اميرالمومنين (علی بن ابی طالب رضی الله عنه) په قتل باندې خوشحاله شوې؟ تاته درې طلاقه، او هغې ته يې د لسو زرو عطيه (متعه) ورکولو سره فارغه کړه، ددې نه پس يې وفرمایل که چېرته ما د خپل نيکه (رسول الله صلی الله عليه وسلم) نه دا خبره نه وی اوریدلی، يايې دا وفرمایل که چېرته ما د خپل والد صاحب نه د خپل نيکه دا حديث نه وی اورېدلی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمایل کله چې سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي، خواه که په جدا جدا طهرونو کې يې ورکړی وي يا يې درې طلاقه مبهم ورکړي وي؛ نو هغه ښځه دده لپاره حلاله نه پاتې کيږي تر دې چې هغه دويم ځای نکاح وکړي؛ نو ما به دې ته رجوع کړې وه^(۱)، حافظ ابن رجب حنبلي په خپل کتاب، بيان مشکل الاحاديث الواردة في ان الطلاق الثلاث واحدة، کې وروسته له دې چې دا حديث يې په سند سره نقل کړی دی چې ددې سند صحيح دی.

حضرت عمر رضی الله عنه چې ابوموسی اشعري رضی الله عنه ته کوم خط ليکلی وو په هغې کې يې دا هم ليکلي وو چې کوم سړي خپلې ښځې ته وويل: "تاته درې طلاقه" نو دا به هم درې شمار وي، دا ابونعيم روايت کړی دی.

امام محمد بن حسن، کتاب الآثار، کې په خپل سند سره د حضرت ابراهيم بن يزيد نخعي نه روايت کوي چې هغوی ددې سړي په باره کې چې يو طلاق ورکولو سره د درې او درې طلاقه ورکولو سره د يو طلاق نيت وکړي، فرمایلي يې دي که چېرته هغه يو طلاق ووايي؛ نو يو به وي او دده د نيت هيڅ اعتبار نشته او که چېرته يې درې طلاقه ويلي وي؛ نو درې به واقع

۱ [عن ابراهيم بن عبدلاً على عن سويد بن غفلة قال: كانت عائشة الخثعمية عند الحسن ابن علي، فلما قتل على رضي الله عنه قالت: لهنك الخلافة! قال: بقتل على تظهرين الشمامة، اذ هي فانت طالق يعني ثلاثاً، قال: فتلفت بشياها وقعدت حتى قضت عدتها فبعث اليها ببقية بقيت لها من صداقها وعشرة آلاف صدقة فلما جاءها الرسول قالت: "متاع قليل من حبيب مفارق" فلما بلغه قولها بكى ثم قال: لو لا اني سمعت جدى أو حدثني أبى أنه سمع جدى يقول: أymar جل طلق امرأته ثلاثاً عند الاقراء أو ثلاثاً، مهمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره، لراجعتها. (السنن الكبرى للبيهقي، كتاب الخلع والطلاق، باب ما جاء في امضاء الطلاق الثلاث وان كن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۶، طبع دارالمعرفة بيروت). أيضاً: اعلاء السنن، كتاب الطلاق، صفة الرسالة: ان الطلاق الثلاث.... إلخ ج: ۱۱ ص: ۷۰۴، طبع إدارة القرآن كراچی۔

وي او دده د نيت اعتبار نشته، امام محمد رحمته الله عليه فرمايي مونږ دا قول اخلو او هم دا د ابو حنيفه ^(۱) قول دی

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمته الله عليه وفرمايل څنگه چې په مؤطا کې دي، چې طلاق زر ځله وي؛ نو بيا هم د "البته" لفظ په دې کې هيڅ نه پرېښوده، چا چې البته طلاق ورکړو هغه په آخري نشانه باندې غشي وغورځولو ^(۲)، دا دده رايه د "البته" لفظ په باره کې ده. لاياتې شو د درې طلاقو لفظ وي.

امام شافعي رحمته الله عليه په کتاب الأم (ټوک: ۵ مخ: ۲۴۷) کې فرمايي چې که چا د بلې کومې ښځې ته راتلو سره وويل، تاته درې طلاقه، او بيا خپلو ښځو کې د کومې ښځې په باره کې يې وويل چې دا مراد وه؛ نو هم به په دې باندې طلاق واقع کيږي ^(۳)

عربي شاعر وايي: وام عمرو طالق ثلاثا (ام عمرو ته درې طلاقه)، دا شاعر د خپل حريف سره مقابله کوله، هغه ته د شعر بله قافيه ملاو نه شوه؛ نو هغه خپلې ښځې ته طلاق ورکولو وخت کې هم دا مصرعه وتړله.
يوبل عربي شاعر وايي:

و انت طلاق و الطلاق عزيمة   ثلاث ومن يخرق اعق و اظلم
فبيني بها ان كنت غير رفيقة   وما لامري بعد الثلاث تندم

ژباړه: تاته درې طلاقه، او طلاق څه د خدا مذاق خبره نه ده او څوک چې موافقت نه کوي هغه د ټولو نه زيات ظالم او قطع تعلق کات کولو والادى، لهذا که چېرته ته رفاقت نه غواړې؛ نو درې طلاقه اخيستلو سره جدا شه او د درې نه پس ته د سړي لپاره د اظهار ندامت موقع هم باقي نه پاتې کيږي.

امام محمد بن حسن رحمته الله عليه نه امام کسائي ددې شعر مطلب او حکم پوښتنه وکړه، امام محمد بن حسن رحمته الله عليه چې کوم جواب ورکړ امام کسائي هغه بې حده خوښ کړ، څنگه چې د شمس

[۱] عن ابراهيم في الذى يطلق واحدة وه ينوى ثلاثاً وهينوى واحدة قال: ان تكلم بواحدة، وليست نيته بشيئ، وان تكل بثلاث كانت ثلاثاً، وليست نيته بشيئ، قال محمد: وبهذا كله نأخذ وهو قول أبي حنيفة رحمه الله تعالى. (كتاب الآثار ص: ۲۷۷، رقم الحديث: ۴۸۷، كتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثاً أو طلق واحدة)۔
[۲] فقال عمر بن عبدالعزيز **سؤال**: لو كان الطلاق ألفاً ما أبقت البتة منه شيئاً من قال البتة فقد رمى الغاية القصوى. (مؤطا امام مالک، كتاب الطلاق، باب ما جاء ألبتة ص: ۵۱۱ طبع مير محمد)۔

[۳] (قال الشافعي) ولو أرى امرأة من نسائه مطلعة، فقال: أنت طالق ثلاثاً وقد أثبت أنها من نسائه..... فاذا قال لواحدة منهم هي هذه وقع عليها الطلاق. (كتاب الأم للإمام الشافعي، كتب الطلاق، باب الشك واليقين في الطلاق ج: ۵ ص: ۲۸۱ طبع دار الفكر، بيروت)۔

الائمہ سرخسي رحمۃ اللہ علیہ په المبسوط کې دى ^{۱۱}، او نحويانو د دې شعر په وجوه اعراب کې اوږد کلام کړى دى،

د کوم لالچي (ماده پرست) دا مقدور نه ده چې هغه د ائمہ نحوې عربيت کوم امام نه څه داسې خبره نقل کړي چې د درې طلاقو په لفظ واحد ورکولو سره منافي وي. د سيبويه، الکتاب، د ابو علي فارسي، ايضاح، د ابن جنې، خصائص، د ابن يعيش، شرح مفصل، او د ابو حيان، ارتشاف، وغيره امهات کتابونه واخلئ او څومره چې غواړئ وې گورئ. مگر تاسو ته به يو لفظ هم زمونږ د دعوي خلاف ملاو نه شي، اې د ځان نه جوړ شوو مجتهدينو تاسو دا دعوه څنگه کوئ چې درې طلاقه په لفظ واحد سره نه صحابه پيژندلو او نه تابعينو. نه فقهاوو، نه عربو، د هغوى دلته د درې طلاقو ورکولو کوم صورت د دې نه سېوا نشته چې د طلاقو لفظ درې ځله تکرار کړى، دا ټول په صحابه وو، تابعينو، تبع تابعينو، فقهاء دين، عرب او علوم عربيي باندې دروغ دي، تاسو گورئ چې هغه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم لمسي حضرت حسن رضی اللہ عنہ چې صحابي دى هغه هم پيژندلو، دده والد او نيکه هم پيژندلو.

حضرت عمر رضی اللہ عنہ او ابو موسی رضی اللہ عنہ پيژندلو، ابراهيم نخعي پيژندلو چې دهغه په باره کې امام شعبي رحمۃ اللہ علیہ فرمايي: ابراهيم د خپل ځان نه پس د خپل ځان نه لوى عالم پرې نښود، نه حسن بصري رحمۃ اللہ علیہ، نه ابن سيرين رحمۃ اللہ علیہ، نه اهل بصره کې، نه اهل کوفه کې او نه اهل حجاز او شام کې او د چا په باره کې چې ابن عبدالبر رحمۃ اللہ علیہ په التمهيد کې د هغه د مرسل احاديثو د حجت کېدلو ذکر کولو وخت کې چې څه يې ليکلي دي هغه قابل د کتو دي. ^{۱۲}

او دا حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمۃ اللہ علیہ، امام ابو حنيفه هم پيژندلو، هغه امام چې ځانته د علومو عربيي وو په غيږه کې آباد وو، هغه امام محمد بن حسن رحمۃ اللہ علیہ پيژندلو چې د هغه په باره کې موافق و مخالف متفق اللفظ دي چې هغه په عربيت کې حجت وو، امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ پيژندلو، هغه امام قرشي چې د ائمہ په منځ کې ځانله وو، د دې دواړو نه مخکې عالم دار الهجرة امام مالک رحمۃ اللہ علیہ هم ده پيژندلو، د دې بيان نه پس به آيا د ليکوال تندى په پښېماتيا سره خوله شي؟ او دده په يقين به څه تبديلي واقع شي؟

[۱] و ذکر ابن سماعة رحمه الله تعالى أن الكسائي رحمه الله تعالى بعث إلى محمد رحمه الله تعالى بفتوي فدفعها إلى فقر أمها عليه ما قول القاضي الإمام فيمن يقول لامرأته ..... كم يقع عليها، فكتب في جوابه: إن قال ثلاث مرفوعاً تقع واحدة، وإن قال ثلاث منصوباً يقع ثلاث لأنه إذا ذكره مرفوعاً كان ابتداءً فيبقى قوله أنت طالق فتقع واحدة وإن قال ثلاث منصوب على معنى البذل أو على التفسير يقع به ثلاث. (المبسوط للسرخسي، كتاب الطلاق، باب ما تقع به الفرقة مما يشبه الطلاق ج: ۶ ص: ۷۷ طبع دار المعرفة: بيروت).

[۲] التمهيد لابن عبد البر، كتاب الطلاق، باب الاقراء وعدة الطلاق وطلاق الحائض ج: ۷ ص: ۳۱۸ رقم الحديث: ۵۲۴، حديث سابع واربعون لنافع عن ابن عمر، طبع دار الكتب العلمية، بيروت.

او په انشاء کې عدد لره لغو کول شاید یو خوب وي چې لیکوال وکتلو او هغه په دې باندې د احکامو بنیاد کېښود او د عدد د لغو ګرځولو خبره مؤلف ته د تجربه کار اصولیښو یوې ډلې ددې قول نه فهم کړې ده چې د عدد مفهوم نه وي او ددې په لیکوال دا ګڼلې وي چې د کوم مفهوم نه وي هغه لغو وي؛ نو دا یو داسې انکشاف دی چې په هغې کې څوک د موصوف مقابله نه شي کولی، د داسې قسم فهم نه د الله تعالی پناه غوښتل پکار دي.

هېه کوونکې، عاریت ورکوونکې، طلاق ورکوونکې، بیع کوونکې او آزاد کوونکې دا ټول خلک په انشاء کې څومره عدد غواړي واقع کولی شي، مثلاً هېه والا وایي چې ما دا غلام فلانکې سړي ته هېه کړو؛ نو دا هېه به په ټولو غلامانو واقع کیږي، طلاق ورکولو والا خپلو څلورو ښځو وایي، تاته طلاق، نو په هغوی کې به په هر یوې باندې طلاق واقع کیږي. څنگه چې حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه کړی وو، بائع یا عاریت ورکولوونکې یا غلام لره آزادوونکې وایي چې ما دا کور خرڅ کړو "مادا کور په عاریت باندې ورکړو" ما دا غلامان آزاد کړه. په دې کې د هر یو لپاره لفظ واحد کافي دی، د تکرار د لفظ حاجت نشته، ښکاره خبره ده چې هغه مصدر چې هغې لره انشاء افعال متضمن دی که چېرته مونږ د مفعول مطلق په ذریعې سره ددې افاده کول غوښتل؛ نو داسې عدد به یې ذکر کولو چې د غلامانو د ښځو او د کورونو د تعداد مطابق وای، مګر دې مثالونو کې د مفعول ذکر کولو نه پس د مفعول مطلق عددي ذکر کولو حاجت پاتې نه شو او د سړي د خپلې ښځې د درې طلاقو مالک کېدل ده ته صرف د شرع نه حاصل شوی دی، د کوم خاص لغت سره ددې هیڅ علاقه نشته، بلکې ټول لغات په دې کې برابر دي، لهذا د رسالې د لیکوال دا ویل چې د انت طالق ثلاثاً، لفظ سره طلاق ورکول د لغت له مخې باطل دي او کوم خلک چې دې لفظ سره وایي دا د هغوی په کلام کې محض د عجمیت له وجې داخل شوی دی، دا یو بې معنی او بې مقصده خبره ده، دا خبره په هغه صورت کې بامعنی کېدلی شوه، که چېرته د مسلمانانو د شرع خلاف د عجمیانو په شرع کې سړي خپلې ښځې ته د درې طلاقو ورکولو اجازه وای، حال دا چې د مسلمانانو شرع سړي ته د درې طلاقو اختیار ورکړی دی، خواه که په یو وخت کې یې ورکوي او که په جدا جدا وختونو کې، زمونږ بحث د شرع اسلام نه سېوا کوم په بل شریعت نه دی، نه د مسلمانانو وروڼو د طلاق نه سېوا د کوم بل مذهب او ملت خلکو د طلاق په باره کې خبره ده، خواه که هغه د هر رکن نه وي.

مسلمان چې کله خپلې ښځې ته طلاق ورکول غواړي؛ نو یا خو خلاف سنت درې طلاقه په لفظ واحد په طهر کې یا حیض کې ورکړي، یا د سنتو مطابق درې طلاقه درې جدا جدا طهرونو کې ورکړي، طلاق خواه که کوم لغت کې وي، عربي کې وي، یا فارسي کې وي، یا حبشي وي، ددې لغاتو په منځ کې هیڅ فرق نشته، بهر حال کله چې سړی طلاق ورکول غواړي؛ نو لومړی به د یو یا د دوه طلاقو اراده کوي، بیا به داسې لفظ ذکر کوي چې دده مراد ادا کړي،

لهذا هم هغه طلاق به واقع شي چې د کوم ده اراده کړې وه، خواه که د يو، خواه که د دوه، خواه که د دريو، پس د انشاء لفظ دده د ارادې مطابق وشو.

او په انشاء کې د عدد د لغو کېدلو دعوه په هغه دعوو کې دي چې د هغې اولاد بهې نسيه دی، ځکه چې مخکې واضحه شوې ده چې کله ضرورت راشي: نو مفعول مطلق عددي لره د فعل نه پس ذکر کېدی شي او په دې کې د خبر، انشاء او د طلبې او غير طلبې هيڅ فرق نشته. نه د لغت په اعتبار سره، نه د نحو په لحاظ سره، ځکه چې په دې کې اختيار صرف شريعت ته سپارل شوی دی څنگه چې مخکې ذکر شو.

چېرته چې نص موجود وي هلته د قياس اسونه زغلول يو احمقانه حرکت دی، علاوه ددې نه چې تسبيح و تحميد، تهليل و تکبير او تلاوت و لمونځ وغيره عبادات دي چې په دې کې اجر په قدر د مشقت دی او په اقرار د زنا، حلف، لعان او قسامت کې عدد د تاکيد لپاره دی او دا منصوص د تعداد په ادا کولو سره حاصلېدی شي، په خلاف زمونږ په دې مسئله کې چې طلاق خو نه عبادت دی، نه په دې کې عدد د تاکيد لپاره دی چې په دې باندې يا په هغې باندې قياس کړی شي، گورئ يو عدد هغه وي چې د هغې په اقل باندې اکتفا کېدلی شي (مثلاً طلاق) او يو هغه دی چې په هغې کې په اقل باندې اکتفا نه شي کېدلی (مثلاً اقرار زنا، حلف، لعان او قسامت) اخر اول الذکر لره په مؤخر الذکر باندې څنگه قياس کېدلی شي؟ او د وجې فرق نه باوجود قياس کول نور هم احمقانه خبره ده.

د محمود بن لبید په حديث کې دي چې يو سړي خپلې بنځې ته په يو وخت کې درې طلاقه ورکړې و، په دې باندې حضور ﷺ سخت غوسه شو^{۱۱}، ددې په باره کې ليکوال ليکي: "زما غالب گمان دا دی چې دا هم رکانه و" اي ځوانه! مونږ د غالب گمان لرې ساته چې هر کله ستا يقين هم سراسر غلط دی نو د غالب گمان به دي څه حال وي؟ او د محمود بن لبید حديث هغه وخت چې صحيح ومنل شي، د اهل استنباط په نزد په يوه طريقه هم په عدم وقوع باندې دلالت نه کوي، البته گناه باندې دلالت کوي او په دې کې هم د امام شافعي رحمه الله او د ابن حزم رحمه الله اختلاف ده، مگر مونږ د گناه کېدلو او نه کېدلو په بحث کې پرېوتل نه غواړو، بلکې ابوبکر بن عربي روايت نقل کړی دی چې حضور ﷺ په هغه سړي باندې درې طلاقه نافذ کړې وو^{۱۲}، او توسع في الروايات کې د ابن عربي څخه موجود دی هغه اهل علمو ته معلوم دی او

۱ [قال سمعت محمود بن لبید قال أخبر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن رجل طلق امرأته ثلاث تطليقات جميعاً فقام غضباً ثم قال: أيلعب بكتاب الله وأنا بين أظهركم؟ حتى قام رجل وقال: يا رسول الله! ألا أقتله؟ (سنن نسائي ج: ۲ ص: ۱۹۹ الثلاث المجموعة وما فيه من التغليظ، طبع قديمي کتب خانه).

۲ [القيس في شرح مؤطا ابن أنس للقاضي أبي بكر بن العربي، كتاب الطلاق، باب ما جاء في البتة ج: ۳ ص: ۹۵ طبع دار الكتب العلمية، ايضاً اوجز المسالك، الطلاق، ... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

حافظ ابن حجر ته په هر شي کې هر قسم اقوالو نقل کولو عجيبه مينه ده، هغه په يو کتاب کې تحقيق کوي او په دويم کتاب کې کلام لره بې تحقيقه پرېږدي او دا دده د کتابونو عيب شمار شوی دی، د محمود بن لبید په باره کې د هغه د اقوالو اختلاف هم ددې قبيلې څخه دی، تحقيق دا دی چې محمود بن لبید ته سماع حاصله نه ده، څنگه چې په فتح الباري کې دي^(۱) او دا کتاب د هغه د خوښې په کتابونو کې دی، په خلاف د اصابه، او اصابه کې يې چې څه ليکلي دي هغه د مسند د بعضې نسخو نقل دی او مسند په هر شي کې محل د اعتماد نه دی، اگر که ابن المذهب او قطعي په خبر حضرات دده په روايت کې منفرد وي.

او د رکانه په درې طلاقو ورکولو کې د ابن اسحاق کوم روايت په مسند کې دی، په دې باندې به بحث مخکې راځي او کله چې سند مخامخ موجود وي؛ نو د ضياء صحيح څه کار ورکولی شي؟ ضياء خو حديث خنصر په راز هم صحيح کوي، بعضې سخت خوښې خلک مسند احمد کې چې هر څه دي دا ټول صحيح گرځوي او مونږ د خصائص مسند په تعليقاتو کې د حافظ ابن طولون نه ددې نظريې غلطې نقل کړې ده، لهذا دا خلک پرېږدي! او د رکانه په حديث باندې آينده بحث کې د خبرو انتظار وکړئ!

او درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کيږي، ددې يو دليل حديث د لعان دی چې د هغې تخريج په صحيح بخاري کې شوی دی، عويمر عجلاني رضي الله عنه په مجلس د لعان کې وويل چې يا رسول الله ﷺ! که چېرته زه دا خپل ځان سره وساتم؛ نو گویا ما په دې باندې د دروغو تهمت ولگولو، پس هغه د حضور ﷺ د حکم نه مخکې دې ته درې طلاقه ورکړه^(۲)، او په کوم روايت کې دا نه دي راغلي چې حضور ﷺ په دې باندې نکير فرمايلي وي، پس دا د درې طلاقو په يو لفظ باندې د واقع کېدلو دليل دی، ځکه چې دا ممکنه نه وه چې خلک د درې طلاقو په لفظ واحد سره واقع کېدلو باندې پوهېدی، نو حضور ﷺ به ددې اصلاح ضرور فرمايله، ددې حديث نه ټول امت هم دا اخلي، (چې درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کيږي) حتی چې ابن حزم هم دا گڼلي دي، هغه ليکي:

...بقیه د ترمخ] باب ما جاء في البتة ج: ۱۰ ص: ۱۸ طبع دولة الامارات العربية المتحدة.

۱ [الحديث أخرجه النسائي ورجاله ثقات، لكن محمود بن لبيد ولد في عهد النبي صلى الله عليه وسلم ولم يثبت له منه سماع. (فتح الباري، كتاب الطلاق، باب من جواز الطلاق الثلاث ج: ۹ ص: ۳۶۲ رقم الحديث: ۵۲۶۱، طبع لاهور)

۲ [كذبت عليها يا رسول الله ان امسكتها، فطلقها ثلاثاً قبل ان يامرہ رسول الله صلى الله عليه وسلم. (بخاری، كتاب الطلاق، باب من أجاز طلاق الثلاث ج: ۲ ص: ۷۹۱، طبع نور محمد کراچی).

عويمر عليه السلام هغې بنځې ته طلاق ورکړ چې هغه دده بنځه ده، که چېرته درې طلاق په يو وخت کې واقع کېدلی نه شوه؛ نو حضور عليه السلام به ضرور نکير فرمايلي وو^(۱) او امام بخاري هم ددې حديث نه هم هغه گڼلي دي چې ټول امت گڼلي دي؛ نو ځکه هغه باب من اجاز طلاق الثلاث لاندې لومړی هم دا حديث نقل کړی دی، ددې نه پس حديث د عسيله او بيا د حضرت عايشې رضي الله عنها حديث د هغه سړي په باره کې چې درې طلاق يې ورکړي وو، جواز نه ددې مراد دا دی چې د درې طلاقو په جمع کولو کې گناه نشته، ځنگه چې د امام شافعي رحمه الله او ابن حزم رايه ده، مگر د جمهورو مذهب دا دی چې درې طلاق په يو وخت کې ورکولو کې گناه شته، ځنگه چې ابن عبدالبر په (الاستذکار) کې په تفصيل سره ليکلي دي^(۲) او مونږ دلته ددې مسئلې د تحقيق په لټه کې نه يو، د امام بخاري مطلب دا نه دی چې درې طلاق په لفظ واحد واقع کېدلو کې څه اختلاف دی؛ نو ځکه دا مفهوم د امام بخاري رحمه الله د الفاظو خلاف کېدلو نه علاوه د حق خلاف هم دی، ځکه چې درې طلاق په يو وخت کې واقع کېدل ددې ټولو حضراتو متفق عليه مسئله ده چې د چا قول لائق الاعتبار وي، ځنگه چې ابن التين ويلي دي، اختلاف که چېرته نقل شوی دی؛ نو صرف د کومې غلطۍ له مخې يا دداسې سړي نه چې د هغه اختلاف په څه کې نه دی.

ابن حجر رحمه الله نه دلته هيره شوې ده؛ نو ځکه د امام بخاري رحمه الله الفاظو دې مفهوم لره شامليدل هم تجويز کړي دي، ددې منشاء دا ده چې هغه ابن مغيث په راز خلکو باندې اعتماد کړی دی، حال دا چې د کوم محدث لپاره داسې سړي باندې اعتماد کول صحيح نه دي، تر څو پورې چې د قابل اعتماد راويانو د سند نه اختلاف نقل نه کړی شي، ددې بحث انتظار ددې په موقع باندې وکړئ!

د رسول الله عليه السلام نه د فقهاوو صحابه رضي الله عنهم نه، تابعينو نه او وروسته مشرانو نه ډېر احاديث نقل دي، چې په هغې کې ذکر شوي چا چې خپلې بنځې ته زر طلاقه ورکړي دي، چا سل طلاقه ورکړي دي، چا يو کم نوي، چا اته، چا د آسمان د ستورو په تعداد وغيره وغيره، دا

۱ [عن حديث التعان عويمر العجلاني مع امراته وفي آخره انه قال: كذبت عليها يا رسول الله ان أمسكتها، فطلقها ثلاثاً قبل أن يامر رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم قال: وأنامع الناس عند رسول الله وسلم. قال أبو محمد: لو كانت الطلاق الثلاث مجموعة معصية لله تعالى لما سكت رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيان ذلك فصح يقينا انها سنة مباحة. (الحلبي، كتاب الطلاق، رقم المسئلة: ۱۹۴۹ ج: ۱۰ ص: ۱۷۰، طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت).]

۲ [الاستذكار لابن عبدالبر، كتاب الطلاق، باب ما جاء في البتة ج: ۶ ص: ۱۱ رقم الحديث: ۱۱۱۵ طبع دار الكتب العلمية، بيروت].

روايات مؤطا امام مالک، مصنف ابن ابي شيبة او سنن بيهقي وغيره کې مروي دي^(۱)، دا ټول احاديث ددې مسئلې دليل دی چې درې طلاق په لفظ واحد سره واقع کېږي، ځکه چې دا خبره ډيره لرې ده چې په صحابه کرامو رضي الله عنهم کې يو داسې صحابي موجود وي چې دا نه پيژني. د طلاقو تعداد صرف تر درې پورې دی، تر دې پورې چې هغوی يو بل پسې زرو پورې، سلو پورې، يا يوکم نوي خله پورې طلاق ورکولو کې لار شي او په دې اوږده موده کې په فقهاء صحابه وو رضي الله عنهم کې څوک هم دا ونه وايي چې د الله بنده، د طلاقو آخري حد بس صرف درې دی، د صحابه کرامو رضي الله عنهم په باره کې ددې خطا تصور هم محال دی، لهذا دا به تسليمول وي چې د طلاق ورکولو په وخت کې د طلاق ورکونکو الفاظ وو، يعنې سړی ووايي: تاته زر طلاقه، دويم ووايي تاته سل طلاقه، دريم ووايي تاته يو کم نوي طلاقه، دې ټولو الفاظو سره د طلاق ورکولو مقصد داسې طلاق وي چې په هغې سره بينونت کېږي حاصل شي او دا يو داسې ښکاره خبره ده چې په دې کې په يوه طريقه هم د دروغو گنجائش نشته.

يحيى ليثي د امام مالک نه روايت کوي چې ده ته دا حديث رسيدلی دی چې يو سړي عبدالله بن عباس رضي الله عنهما ته وويل: ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي يی، ددې څه حکم دی؟ وې فرمايل درې طلاقه په دې باندې واقع شوي او اوه نوي طلاقو سره تا د الله تعالی د آيتونو پسې خدا وکړه، التهميد، کې ابن عبدالبر ددې سند ذکر کړی دی.^(۲)

ابن حزم هم عبدالرزاق په طريقې، عن سفیان الثوري، سلمه بن كهيل نه روايت کوي چې مونږ ته زيد بن وهب دا حديث بيان کړو چې د حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه په خدمت کې يو سړي دا مقدمه پېش کړه چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړي و، حضرت عمر رضي الله عنه د هغه نه پوښتنه وکړه چې آيا واقعي تا طلاق ورکړی دی؟ هغه وويل چې ما خو خدا کوله، عمر رضي الله عنه په ده باندې دره پورته کړه او وې فرمايل: تاته په دې کې درې کافي وو، سنن بيهقي کې هم د شعبه په طريقې ددې مثل روايت دی.^(۳)

[۱] مؤطا امام مالک، کتاب الطلاق، في ألبته ص: ۵۱۰، ايضاً: مصنف ابن أبي شيبة، كتاب الطلاق في الرجل يطلق امرأته أو الفأقي قول واحد ج: ۵ ص: ۱۲. سنن الكبرى للبيهقي، كتاب الخلع والطلاق باب ما جاء في امضاء الطلاق الثلاث وان كن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۳، ۳۳۴ طبع دار المعرفة بيروت، لبنان]ـ

[۲] مالک انه بلغه أن رجلاً قال لابن عباس: اني طلقت امرأتى مائة تطليقة فماذا ترى علي؟ فقال له ابن عباس: طلقت منك ثلاث وسبع وتسعون اتخذت بها آيات الله هزواً. (مؤطا امام مالک، كتاب الطلاق، باب ما جاء في ألبته ص: ۵۱۰، طبع مير محمد)ـ

[۳] ما روينا من طريق عبدالرزاق عن سفیان الثوري عن سماعة بن كهيل نازيد بن وهب انه رفع الى عمر بن الخطاب بر جل طلق امرأته ألفا فقال له عمر رضي الله عنه: اطلقت امرأتك؟ فقال: انما كنت ألعب، فعلاه عمر بالدرة وقال: انما يكفيك من ذالك ثلاث. (الحلي لابن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ رقم المسئلة: ۱۹۴۹ وما الصحابة رضي الله عنهم). ايضاً: سنن الكبرى للبيهقي، كتاب الخلع... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

همداراز ابن حزم د وکیع په طریقې، عن جعفر بن برقان، معاویه بن ابی یحیی نه روایت کوي چې یو سړی حضرت عثمان رضی الله عنه ته راغلو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړې دي، وې فرمایل هغه په درې طلاقو ستا نه باینه شوه ^{۱۱}

همداراز د عبدالرزاق په طریقې عن الثوري، عن عمرو بن مرة عن سعید بن جبیر روایت کوي چې ابن عباس رضی الله عنهما یو سړي ته چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړې وو و فرمایل چې درې طلاقه هغه په تاباندې حراموي، باقي طلاقونه به په تا باندې دروغو کې حسابیږي چې په هغې سره تا د الله تعالی د آیتونو سره مذاق جوړ کړو، سنن بیهقي کې هم ددې مثل شته. ^{۱۲}

همداراز ابن حزم د وکیع په طریقې، عن الاعمش عن حبيب بن ابي ثابت حضرت علي کرم الله وجهه نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه و آله هغه سړي ته چې هغه خپلې ښځې ته زر طلاقه ورکړې وې وې فرمایل درې طلاقه هغه په تا باندې حراموي، الخ، ^{۱۳} ددې مثل په سنن بیهقي کې هم دی. ^{۱۴}

طبراني د حضرت عبادۀ رضی الله عنه نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه و آله د هغه سړي په باره کې چې هغه زر طلاقه ورکړې وې وې فرمایل: د دریو خو هغه ته حق حاصل دی باقي طلاقونه عدوان او ظلم دی، الله تعالی که غواړي؛ نو په دې باندې به دده نیوکه کوي او که غواړي؛ نو معاف به یې کړي. ^{۱۵}

...بقیه د ترمخ] والطلاق، باب ماجاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۴ طبع دار المعرفة بیروت).

[۱] ومن طریق وکیع عن جعفر بن بران عن معاویه بن أبي یحیی قال: جاء رجل الى عثمان بن عفان فقال: طلقت امرأتی ألفاً، فقال: بانت منك ثلاث، فلم ينکر الثلاث (الحلی، لابن حزم: ۱۰ ص: ۱۷۲، طبع بیروت)

[۲] ومن طریق عبدالرزاق عن سفیان الثوری عن عمرو بن مرة عن سعید بن جبیر قال رجل لابن عباس طلقت امرأتی ألفاً، فقال له ابن عباس: ثلاث تحرمها علیک وبقيتها علیک وزراً اتخذت آیات الله هزواً فلم ينکر الثلاث. (الحلی لا بن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲، طبع بیروت).

[۳] عن حبيب بن أبي ثابت جاء رجل الى علي ابن أبي طالب رضي الله عنه فقال: اني طلقت امرأتی ألفاً، فقال له علي: بانت منك ثلاث. (الحلی لا بن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲، طبع بیروت).

[۴] سنن الکبری للبيهقي، کتاب الخلع والطلاق، باب ما جاء فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات ج: ۷ ص: ۳۳۴ طبع دار المعرفة بیروت).

[۵] عن عبادۀ بن الصامت رضي الله عنه قال: طلق جدی امراته له الف تطليقة، فانطلقت الى النبي صلى الله عليه وسلم فسألته، فقال: أما اتقى الله جدک! أما ثلاثة لله، وأما تسعمائة وسبعه وتسعون فعدوان وظلم، ان شاء الله عذبه، وان شاء غفر له. (مجمع الزوائد ج: ۴ ص: ۴۴۱، باب فیمن طلق أكثر من ثلاث، طبع دار الکتب العلمیة، بیروت). أيضاً: الحلی ج: ۱۰ ص: ۱۶۹.

مسند عبدالرزاق کې جد عباده رضي الله عنه نه ددې مثل روایت دی مگر د عبدالرزاق په روایت کې علل دی

بيهقي د شعبه په طريقې، عن ابی نجیح، عن مجاهد روايت کوي چې يو سړي خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړه، ابن عباس رضي الله عنهما هغه ته وفرمايل: تا د خپل رب نافرمانی وکړه او ستا ښځه ستا نه باینه شوه تا د الله نه خوف ونه کړ. ددې لپاره چې الله تعالی ست لپاره د ويستلو څه صورت پیدا کړی وی، ددې نه پس ابن عباس رضي الله عنهما دا ایت ولوست

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِقُوهُنَّ لِإِعْذَتِهِنَّ، (الطلاق: ۱) ^{۱۱}

همداراز بيهقي په طريقه د شعبه، عن الأعمش، عن مسروق عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت کوي چې ده هغه سړي ته چې هغه سل طلاقه ورکړي وو وفرمايل هغه درې سره باینه شوه او باقي طلاقونه عدوان دي. ^{۱۲}

ابن حزم رحمته الله عليه په طريقه د عبدالرزاق عن معمر، عن الأعمش، عن ابراهيم، عن علقمه، عن عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روایت کوي چې: يو سړي يو کم سل (۹۹)، طلاقه ورکړي وو، نبي عليه السلام هغه ته وفرمايل چې: هغه درې سره باینه شوه، باقي طلاقونه عدوان دي. ^{۱۳} همداراز ابن حزم د وکیع په طريقې، عن اسماعيل ابن ابی خالد امام شعبي نه روایت کوي چې يو سړي قاضي شريح ته وويل چې ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړي دي. شريح وفرمايل چې هغه ستا نه په دریو سره باینه شوه او اوه نوي طلاقونه دي اسراف او گناه دي. ^{۱۴}

[۱] حدثنا شعبه عن ابن أبي نجیح وحید الأ عرج عن مجاهد قال سئل ابن عباس عن رجل طلق امرأته مائة، قال: عصيت ربك وبانت منك امرأتك، لم تتق الله فيجعل لك مخرجاً. (من يتق الله يجعل له مخرجاً)، (يأيها النبي اذا طلقتم النساء فطلقوهن في قبل عدتهن). (السنن الكبرى للبيهقي، باب من جعل الثلاث واحدة وما ورد في خلاف ذلك ج: ۷ ص: ۳۳۷ طبع دار المعرفة، بيروت، لبنان، أيضاً: باب الاختيار للزوج أن لا يطلق إلا واحدة: ص: ۳۳۱، ۳۳۲)

[۲] عن شعبه الأعمش عن مسروق قال: سأل رجل عبد الله رضي الله عنه فقال: رجل طلق امرأته، مائة، قال: بانت بثلاث وسائر ذلك عدوان. (السنن الكبرى للبيهقي، باب الاختيار للزوج أن لا يطلق إلا واحدة ج: ۷ ص: ۳۳۲ طبع دار المعرفة بيروت، لبنان)۔

[۳] ومن طريق عبدالرزاق عن معمر عن الأعمش عن ابراهيم عن علقمة قال: جاء رجل الى ابن مسعود فقال: اني طلق امرأتی تسعاً وتسعين، فقال له ابن مسعود: ثلاث تبينها وسائر هن عدوان. (الحلى لابن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)۔

[۴] وأما التابعون فروينا من طريق وکیع عن اسماعيل بن أبي خالد عن الشعبي قال: قال رجل لشريح القاضي: طلق امرأتی مائة، فقال: بانت منك بثلاث وسبع وتسعون اسراف ومعضية، فلم ينكر شريح الثلاث وانما جعل الأسراف والمعضية ما زاد على الثلاث. (الحلى لابن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۳، طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)

د حضرت علي، حضرت زيد بن ثابت او حضرت ابن عمر رضي الله عنهم نه په صحيح سند سره ثابت دي چې هغوی د لفظ حرام، او البته په باره کې وفرمايل چې په دې سره درې طلاقه واقع کيږي^(۱) څنگه چې د ابن حزم په المحلي او باجي په المنقي او نورو کتابونو کې دي او دا درې طلاقو لره په لفظ واحد سره جمع کول دي^(۲)

بيهقي مسلمه بن جعفر نه روايت کوي چې هغه جعفر صادق عليه السلام ته وويل چې ځينې خلک وايي کوم سړي چې په جهالت کې درې طلاقه ورکړه هغه به سنتو ته ګرځول کيږي، هغوی درې طلاقه يو ګڼي، ستاسو خلک دا روايت نقل کوي، وې فرمايل: د الله پناه، دا زموږ قول نه دی بلکې چا چې درې طلاقه ورکړه هغه به هم درې حسابيږي^(۳)

مجموع فقهي (مسند زيد) کې د زيد بن علي عن ابيه عن جده په سند سره د حضرت علي کرم الله وجهه نه روايت دی چې د قريشو يو سړي خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړه، حضور عليه السلام ته د دې خبر ورکول شو؛ نو حضور عليه السلام وفرمايل: درې طلاقو سره دده نه باينه شوه او اوه نوي طلاقه دده په غاړه ګناه ده^(۴)

امام مالک عليه السلام، امام شافعي عليه السلام، او امام بيهقي عليه السلام د عبدالله بن زبير رضی الله عنهما نه روايت کوي چې حضرت ابوهريره رضي الله عنه وفرمايل، يو طلاق ښځه باينه کوي، درې طلاقه هغه حراموي، تر دې چې هغه په دويم ځای کې نکاح وکړي او ابن عباس رضي الله عنهما دهغه بدوي (کوچي) سړي په باره کې چې هغه د دخول نه مخکې خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي و، داسې وفرمايل: او ددې مثل د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما څخه مروي دی^(۵)

۱ [مالک انه بلغه ان علي بن أبي طالب كان يقول في الرجل يقول لا مرأته: أنت على حرام، أنها ثلاث تطليقات] (موطا امام مالک، باب ما جاء في الخلية والبرية وأشباه ذالك، ص: ۵۱۱ طبع نور محمد کتب خانه)
 ۲ [قال أبو محمد: فلم يخص واحدة من ثلاث من اثنتين لا يعلم عن أحد من التابعين ان الثلاث معصية صرح بذلك الا الحسن، ولقول بان الثلاث سنة هو قول الشافعي وأبي ذر وأصحابهما. (الحلکي ج: ۱۰ ص: ۱۷۳ طبع دار الآفاق الجديدة بيروت).
 ۳ [حدثنا مسلمة بن جعفر الأحمسي قال: قلت لجعفر بن محمد: ان قوما يزعمون أن من طاق ثلاثا بجهالة ردّ الى سنة يجعلونها واحدة يرونها عنكم قال معاذ الله! ما هذا من قولنا من طلق ثلاثاً فهو كما قال. (السنن الكبرى للبيهقي ج: ۷ ص: ۳۴۰، باب جعل الثلاث واحدة وما ورد في خلاف ذالك، طبع بيروت).
 ۴ [مسند الامام زيد بن علي كتاب الطلاق، باب الطلاق البائن ص: ۲۸۹ طبع دار الكتب العلمية، بيروت).
 ۵ [عن معاوية بن أبي عياش الا نصارى انه كان جالساً مع عبدالله بن الزبير وعاصم بن عمر رضی الله عنهم قال: فجاءهما محمد بن اياس بن البكر فقال: ان رجلاً من أهل البادية طلق امرأته ثلاثاً قبل أن يدخل بها فماذا تريان؟ فقال ابن الزبير: ان هذا الأمر ما لنا فيه قول؛ اذ هب الى ابن عباس وأبي هريرة فاني تركتهما عند عائشة رضی الله عنها ثم اتينا فاخبرنا، فذهب فسالهما قال ابن عباس لا بي هريرة: أفته يا أبا هريرة: فقد جاءتك معضلة، فقال أبوهريرة؛ الواحدة تبينها والثلاث تحرمها حتى تنكح زوجاً غيره، وقال ابن عباس مثل ذالك. (سنن الكبرى للبيهقي ج: ۷ ص: ۳۳۵، باب ما جاء... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..

عبدالرزاق په خپل سند سره د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روایت کوي چې یو سړي نهه نوي طلاقه ورکړه، دوی وفرمایل درې طلاقه به ښځه باینه کړي او باقی ظلم دی ^(۱۱)

امام محمد بن حسن په "کتاب الآثار" نومې کتاب کې فرمایي چې مونږ ته امام ابوحنیفه رحمه الله خبر راکړ په روایت د عبدالله بن عبدالرحمن ابن ابی حسین عن عمرو بن دینار عن عطاء چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه ته یو سړی راغلو او وې ویل چې ما خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي دي، وې فرمایل یو سړی په تلو کې ځان مردار کړي بیا مونږ ته راشي، لاږشه! تا د خپل رب نافرمانی وکړه او ستا ښځه په تا باندې حرامه شوه، هغه اوس ستا لپاره حلاله نه ده تر څو پورې چې دویم خاوند سره نکاح ونه کړي، امام محمد رحمه الله فرمایي: مونږ دا اخلو او دا د امام ابوحنیفه رحمه الله او د عامو عالمانو قول دی، په دې کې هیڅ اختلاف نشته. ^(۱۲)

همداراز امام محمد بن حسن په روایت د امام ابوحنیفه رحمه الله عن حماد، د حضرت ابراهیم نخعي رحمه الله نه نقل کوي چې کوم سړي یو طلاق ورکړ مگر دده نیت د درې ؤ، یا یې درې طلاقه ورکړه مگر نیت یې د یو وو، وې فرمایل چې که هغه د یو لفظ وویل نو یو طلاق به وي او دده نیت هیڅ شی نه دی او که د درې لفظ یې وویل نو درې شو، امام محمد رحمه الله فرمایي مونږ دا ټول اخلو او هم دا د ابوحنیفه رحمه الله قول دی. ^(۱۳)

حسین بن علي کرابیسي "ادب القضاء" کې په طریقي د علي بن عبدالله (ابن المدیني) عن عبدالرزاق عن معمر ابن طاؤس نه د حضرت طاؤس (تابعی) په باره کې روایت کوي چې

...بقیه د ترمخ] فی امضاء الطلاق الثلاث وان کن مجموعات). ترتیب مسند الامام أبي عبدالله الشافعي، کتاب الطلاق، الباب الأول فيما جاء في أحكام الطلاق ج: ۲ ص: ۳۳، ۳۴ رقم الحديث: ۱۱۲ طبع دار الكتب العلمية بيروت. أيضًا: السنن الكبرى للبيهقي، باب الاختیار للزوج أن لا يطلق الا واحدة ج: ۷ ص: ۳۳۰)۔

[۱] ومن طريق عبدالرزاق عن معمر عن الأعمش، عن ابراهيم عن علقمة قال: جاء رجل الى ابن مسعود فقال: اني طلق امرأتی تسعاً وتسعين، فقال له ابن مسعود: ثلاث تبيينها وسائر هن عدوان. (الحلکی ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ طبع دار الآفاق الجديدة، بيروت)۔

[۲] محمد قال: أخبرنا أبو حنيفة عن عبدالله بن عبدالرحمن ابن أبي حسين عن عمرو بن دينار عن عطاء عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: أتاه رجل فقال: اني طلق امرأتی ثلاثاً، قال: يذهب أحدكم فليتلطخ بالنق ثم يأتينا، اذهب فقد عصيت ربك، وقد حرمت عليك امرأتك، لا تحل لك حتى تنكح زوجاً غيرك. (كتاب الآثار، کتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثاً أو طلق واحدة ص: ۲۸۶ حديث رقم: ۴۸۶ طبع الرحيم اكيدي كراچی)

[۳] محمد قال: أخبرنا أبو حنيفة عن حماد عن ابراهيم في الذي يطلق واحدة وهو ينوي ثلاثاً، أو يطلق ثلاثاً وهو ينوي واحدة قال: ان تكلم بواحدة فهي واحدة، وليست نيته بشي، وان تكلم بثلاث كانت ثلاثاً، وليست نيته بشي. قال محمد: ولهذا كله نأخذ وهو قول أبي حنيفة رحمه الله تعالى. (كتاب الطلاق، باب من طلق ثلاثاً أو طلق واحدة ص: ۲۷۷، رقم الحديث: ۴۸۷، طبع الرحيم اكيدي، كراچی)۔

کوم سړی د طاؤس په باره کې دا ووايي چې هغه د درې طلاقو د یو کېدلو روایت کوي هغه دروغ ګڼه.^(۱)

ابن جریج وایي چې ما عطاء رضی الله عنه (تابعی) ته وویل چې تاسو د ابن عباس رضی الله عنهما دا خبره اوریدلې ده چې بکر (یعنې هغه ښځه چې دهغې د واده نه پس هغې سره کوروالی نه وي شوی) درې طلاقه یو وي؟ وې فرمایل ماته د هغه دا خبره نه ده رارسیدلې او عطاء رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنهما یې تر ټولو زیات پېژندلو.

ابوبکر جصاص رازي په احکام القرآن کې آیتونه، حدیثونه او د سلفو ویناوو نه د دریو طلاقو د وقوع دلایل ذکر کولو نه پس لیکي: کتاب و سنت او اجماع سلف درې طلاقه په یو وخت کې واقع کېدو سره ثابتوي، هم دغه راز طلاق ورکول ګناه ده.^(۲)

ابوالولید الباجي "المنتقى" کې فرمایي: پس کوم سړی چې په یو لفظ درې طلاقه ورکړي د هغه به درې طلاقه واقع کیږي، د فقهاوو لویه ډله هم ددې قائله ده او زموږ د قول دلیل اجماع د صحابه وو رضی الله عنهم ده، ځکه چې دا مسئله ابن عمر، عمران بن حصین، عبدالله بن مسعود، ابن عباس، ابوهریره او عائشه رضی الله عنهم ټولو څخه مروی ده او د دوی هیڅوک مخالف نه دي.

ابوبکر بن عربي د درې طلاقو د نافذولو په باره کې د ابن عباس رضی الله عنه حدیث نقل کولو نه پس لیکي: ددې حدیث صحت مختلف فیه دی، پس داه په اجماع باندې څنګه مقدم کیدی شي؟ او ددې معارض د محمد بن لبید حدیث موجود دی، چې په هغې کې دا تصریح شته چې یو سړي په یو وخت کې درې طلاقه ورکړه او حضور صلی الله علیه و آله هغه رد نه کړه، بلکې نافذ یې کړه، غالباً د هغه مراد د نسائي د روایت نه علاوه کوم بل روایت وي او ابوبکر بن عربي حافظ دی او ډیر وسیع الروایت دی، یا دده مطلب دا دی چې که حضور صلی الله علیه و آله دا رد کړی وای؛ نو په حدیث کې به د هغې ذکر وو، د حضور صلی الله علیه و آله په دې باندې غوسه کېدل هم د درې طلاقو د وقوع دلیل دی، د ابن عربي د مراد لپاره کافي ده، حافظ ابن عبدالبر (التمهید) کې او (الاستذکار) کې ددې مسئلې دلایلو نقل کولو او په دې باندې د اجماع ثابتولو کې د ډېرې توسع څخه کار اخیستلی دی.^(۳)

شیخ ابن همام فتح القدير کې لیکي:

"د فقهاء صحابه تعداد د شلوه زیات نه دی، خلفاء راشدین، عبادله، زید بن ثابت، معاذ بن جبل، انس او ابوهریره رضی الله عنهم د دوی نه سېوا نور فقهاء صحابه لږ دي او نورو صحابه کرامو به

[۱] (لم أجده).

[۲] فالكتاب والسنة واجماع السلف تو جب ايقاع الثلاث معاون كانت معصية. (احکام القرآن للجصاص، سورة البقرة، ذکر الحجاج لا يقات الطلاق الثلاث معاً ج: ۱ ص: ۳۸۸ طبع سهیل اکیدمی).

[۳] الا ستذکار لابن عبدالبر، باب ماجاء فی البتة ج: ۶ ص: ۳، ۸ رقم الحديث: ۱۱۱۵.

دوی ته رجوع کوله او د دوی نه به یې فتوی طلب کوله او مونږ د دوی نه د اکثر و نقل صریح ثابت کړی دی چې هغوی د درې طلاقو د وقوع قائل وو او د دوی مخالف هیڅوک ښکاره نه شو، اوس د حق نه پس د باطل نه سبوا څه پاتې شو؟ په دې بنا باندې مونږ ویلي دي چې که کوم حاکم دا پرېکړه ورکړي چې درې طلاقه په یو لفظ سره دا به یو وي: نو د هغه پرېکړه به نښه نه وي، ځکه چې په دې کې د اجتهاد گنجائش نشته، لهدا دا مخالفت دی اختلاف نه دی او د حضرت انس رضی الله عنه دا روایت چې درې طلاقه هم درې وي امام طحاوي وغیره ټولو ذکر کړي دي ^(۱)

چا چې په دې مسئله کې د کتاب و سنت، اقوال سلف او احوال صحابه رضی الله عنهم سره د جمهورو د دلایلو احاطه کړې وي، همداراز د فقهاء صحابه د تعداد په باره کې د ابن همام د کلام د قوت صحیح اندازه کولی شي، اگر که ابن حزم په (احکام) کې د هغوی د تعداد ډیرولو ډیر کوشش کړی دی: نو ځکه هغه د هر هغه صحابي چې د هغه نه د فقهي صرف دوه مسئلې هم نقل وې د فقهاء صحابه په ډله کې شامل کړي، ددې نه د ابن حزم مقصد د صحابه کرامو اجلال او تعظیم نه وو، بلکې دا مقصد یې وو چې په اجماعي مسئلو کې د جمهورو دا وینا ماته کړي چې د دوی ټولو نقل پیش کړی حال دا چې هر هغه سړی چې د هغه نه د فقهي یوه یا دوه مسئلې یا سنتو کې یو دوه حدیثه مروي وي هغه به څنگه په مجتهدینو کې شمار شي؟ که هغه هر څوک وي، اگر که د صحابیت په اعتبار سره د صحابه کرامو مرتبه ډیره لویه ده او ددې څه تفصیل به آینده راځي.

او کوم سړی چې په کوم شي باندې د اجماع ثابتولو لپاره د هغه یو لک صحابه وو رضی الله عنهم د یو یو فرد نقل لره شرط گرځوي چې د وصال نبوي صلی الله علیه و آله په وخت کې موجود وو، هغه د خیال په سمندر کې غرق دی او هغه د اجماع په حجیت کې د جمهورو ماتولو کې د ابن حزم نه هم لوبه گټلې ده، داسې خو که د حنبلي کېدلو مدعي وي مگر هغه د مسلمانانو د لارې په ځای په کومه بله لاره باندې روان دی.

حنبله وو چې حافظ ابن رجب حنبلي رحمته الله علیه د اول څخه د ابن قیم رحمته الله علیه او دده شیخ (ابن تیمیه رحمته الله علیه) د ټولو نه لوی متبع وو، ددې وروسته په دوی باندې په ډیرو مسئلو کې د دوی

۱ [والمائة الألف الذين توفى عنهم رسول الله صلى وسلم لا تبلغ عدة المجتهدين الفقهاء منهم أكثر من عشرين كالألف والعبادة وزيد بن ثابت ومعاذ بن جبل وانس وأبي هريرة رضى الله عنه وقليل والباقيون يرجعون اليهم ويستفتون منهم وقد أثبتنا النقل عن أكثرهم صريحاً بإيقاع الثلاث ولم يظهر لهم مخالف فمأذا بعد الحق الا الضلال، وعن هذا قلنا لو حكم حاكم بأن الثلاث بضم واحدة لم ينفذ حكمه الا انه لا يسوغ الاجتهاد فيه فهو خلاف لاختلاف ورواية عن انس بانها ثلاث أسنده الطحاوي وغيره. (فتح القدير، كتاب الطلاق، تحت قوله (وطلاق البدعة) ج: ۳ ص: ۲۶ طبع دار صادر للطباعة والنشر، بيروت).]

دواړو گمراهي ښکاره شوه او موصوف په یو کتاب کې چې د هغې نوم "بیان مشکل الاحادیث الواردة في أن الطلاق الثلاث واحدة" کېږي، په دې مسئله کې ددې دواړو قول رد کړ او دا خبره د هغه خلکو لپاره د عبرت وه چې د احادیثو خپلو او پردو لره د پېژندلو نه بغیر ددې دواړو فضول تکرار سره دوکه کیږي. حافظ ابن رجب رحمته الله علیه په دې کتاب کې د نورو خبرو نه علاوه دا هم فرمایي:

معلومول پکار دي چې د صحابه وو رضی الله عنهم تابعینو او ائمه سلفو نه چې د چا قول د حرام او حلالو په فتوی کې د اعتبار وړ وي، څه صریح شی ثابت شوی نه دی چې د درې طلاقو د دخول نه پس یو شمار وي، کله چې په یو لفظ سره ورکول شوی وي او د امام اعمش نه مروی دي چې په کوفه کې یو بوډا سړی ؤ، هغه به ویل چې ما د حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه نه اوریدلي: کله چې سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په یو مجلس کې ورکړي: نو هغه به یو ته رد کولی شي، خلکو به ده ته ددې حدیث په اورولو کې قطار جوړولو او دده نه به یې دا حدیث اورېدلو، زه هم ده ته لارم او ورته مي وویل چې تاسو د علي بن ابي طالب رضی الله عنه نه اوریدلي دي؟ وې ویل ما د هغه څخه اوریدلي دي چې کله سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په یو مجلس کې ورکړي: نو هغه به یو طلاق ته رد کولی شي، ما ورته وویل چې تاسو د حضرت علي رضی الله عنه نه دا خبره چېرته اوریدلې ده؟ وې ویل چې زه یې په خپل کتاب کې درته ښییم. سمدستي هغه خپل کتاب راوویست او په هغې کې یې لیکلی وو:

بسم الله الرحمن الرحيم: دا هغه لیکل دي چې ما د حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه نه اوریدلي دي هغه فرمایي چې کله سړی خپلې ښځې ته درې طلاقه په یو مجلس کې ورکړي: نو هغه به باینه کیږي او دده لپاره به حلاله نه وي، تر دې چې د دویم خاوند سره نکاح وکړي. ما ورته وویل: په تا دي ښځه کونډه شي، لیکل بل څه دي او بیان بل شان کوي؟! وې ویل چې صحیح خو هم دا ده، لیکن خلک زما نه هم دا غواړي.

ددې نه پس ابن رجب د حضرت حسن بن علي رضی الله عنهما هغه حدیث په سند سره نقل کړ چې مخکې تېر شوی دی او وې ویل چې ددې سند صحیح دی.

حافظ جمال الدین بن عبدالهادي الحنبلي په خپل کتاب "السير الحاث الى علم الطلاق الثلاث" کې په دې مسئله باندې د ابن رجب رحمته الله علیه مذکوره کتاب نه ډیر ښه نقول جمع کړي دي، ددې مخطوطه د دمشق په کتابتون ظاهريه کې موجود دی چې د "المجاميع" په شعبه کې ۹۹ د لاندې لیکلی دی.

جمال الدين عبدالهادي په دې کتاب کې یو ځای لیکي:

درې طلاقه هم درې واقع کیږي، هم دا صحیح مذهب دی او داسې مطلقه به د سړي لپاره حلاله نه وي تر څو پورې چې دویم ځای نکاح وکړي، د امام احمد رحمته الله علیه د مذهب اکثر کتابونه مثلاً خرقی، المقنع، المحرر، الهدایه وغیره کې هم دا قول یقیني اخیستلی شوی

دی، اثرم وایي چې ما ابو عبدالله (امام احمد بن حنبل رحمته الله) ته وویل چې د ابن عباس رضي الله عنهما حديث چې د حضور صلی الله علیه و آله، ابوبکر او عمر رضي الله عنهما په زمانه کې درې طلاقه یو وو، تاسو دا په کوم شي رد کوئ؟ وې فرمایيل خلکو د ابن عباس رضي الله عنهما هغه روايت چې هغه درې کيږي او "فروع" کې دا قول مقدم شوی دی، او (المغني) کې هم په دې باندې جزم شوی دی او اکثره حضراتو خو د دې قول نه علاوه څه قول ذکر کړی نه دی ^{۱۱}

او د ابن عبدالهادي په عبارت کې د اکثر و کتابونو اصحاب احمد، کوم لفظ دی هغه د احمد بن تیمیه نه پس متاخرين مثلاً مفلح لفظ دی، هغو خلکو د ابن تیمیه نه دوکه خوړلې ده؛ نو ځکه د هغوی قول د امام احمد په مذهب کې نه شمارل کيږي، د (الفروع) مصنف هم د بني مفلح هم د دغه خلکو نه دی چې کومو د ابن تیمیه نه دوکه وخوړل

د امام ترمذي رحمته الله استاذ اسحاق بن منصور هم په خپله رساله (مسائل عن احمد) کې چې ظاهره دمشق کې د فقهه حنابله لاندې نمبر ۸۳ کې درج دی، د دې مثل ذکر کړی دی چې اثرم ذکر کړی دی، بلکې امام احمد بن حنبل رحمته الله د دې مسئلې مخالفت ته خروج د سنتو ویلی، هغه د سنتو په باره کې کوم خط مسدد بن مرهد ته لیکلی وو په دې کې لیکي:

د امام احمد رحمته الله دا ځواب قاضي ابوالحسين بن ابي يعلى الحنبلي په طبقات حنابله کې د مسدد بن مرهد په تذکره کې په سند سره ذکر کړی دی او د دې سند داسې دی چې په هغې باندې حنابله اعتماد کوي، امام احمد رحمته الله دا مسئله د سنتو نه ځکه شمار کړې چې روافضو د مسلمانانو د نکاحونو سره د لوبې لپاره د دې مسئلې مخالفت کولو. ^{۱۲}

د امام کبير ابو الوفا بن عقيل الحنبلي په (تذکره) کې دی او کله چې چا خپلې نسخې ته وویل: تاته درې طلاقه مگر دوه؛ نو هم درې به واقع کيږي، ځکه چې دا اکثر استثناء ده، لهذا استثناء صحيح نه ده.

او ابوالبركات مجد الدين عبدالسلام بن تیمیه رحمته الله الحرافي الحنبلي لیکوال د منتقى الاخبار (د حافظ بن تیمیه دادا) په خپل کتاب کې (المحرر) کې لیکي:

[۱] (فصل) وان طلق ثلاثاً بكلمة واحدة وقع الثلاث وحرمت عليه حتى تنكح زوجاً غيره ..... قال الأثرم سألت أبا عبد الله عن حديث ابن عباس بأى شيء تدفعه؟ قال: أدفعه برواية الناس عن ابن عباس من وجوه خلافه ثم ذكر من عدة عن ابن عباس من وجوه انها ثلاث. (المغنى على المقنع، كتاب الطلاق، تطبيق الثلاث بكلمة واحدة ج: ۸ ص: ۲۴۳، ۲۴۴ رقم المسئلة: ۵۸۲۰ طبع دار الكتاب العربي، بيروت).

[۲] ومن طلق ثلاثاً في لفظ واحد فقد جهل، وحرمت عليه زوجته، ولا تحل له أبداً حتى تنكح زوجاً غيره. (طبقات الحنابلة للقاضي أبي الحسين محمد بن أبي يعلى ترجمة مسدد بن مرهد ج: ۱ ص: ۳۴۵ رقم الترجمة: ۴۹۴ طبع بيروت)

که چېرته دې ته (يو طلاق ورکولو سره) بغير د مراجعت نه دوه طلاقه ورکړي يا درې. په يو لفظ کې يا جدا جدا لفظ کې. يو طهر کې يا په جدا جدا طهرونو کې: نو دا طلاق به واقع کېږي او دا طريقه هم د سنتو موافق ده، د امام احمد رحمته الله عليه يو روايت دی چې دا بدعت دی او په درې جدا جدا طهرونو کې سنت دی ^{۱۱}

احمد بن تيميه د خپل دې دادا نه روايت کوي چې هغه به په خفيه طور باندې فتنوی ورکوله چې درې طلاقه به يو طرفته رد کولی شي، حال دا چې دده د خپل کتاب المحرر تصريح ستاسو مخامخ ده او مونږ د ابن تيميه دادا ددې خبرې نه بري گڼو چې هغه په خپل کتاب کې کومه تصريح وکړي په پټه د هغې خلاف خبره وکړي، دا حالت خو به د منافقينو او زنادقه وو او مونږ ته د ابن تيميه په نقل کې ډيره د دروغو تجربه شوې ده، پس کله چې هغه د خپل دادا په باره کې دا سپين دروغ ويلی شي؛ نو د نورو په باره کې دروغ ويل څه مشکل نه دی، د الله تعالی نه مونږ د سلامتې درخواست کوو.

په دې مسئله کې د شافعيه وو مذهب د آفتاب نصف النهار نه زيات روښانه دی، ابوالحسن السبكي، کمال زملکاني، ابن جهيل، ابن فرکان، عزبن جماعه، او تقی حصني وغيره په دې مسئله کې او په نورو مسئلو کې د ابن تيميه په رد کې ليکلي دی چې تر ننه پورې د اهل علمو په لاسونو کې دي.

او ابن حزم ظاهري په مسئلو کې شذوذ باندې عاشق کېدلو باوجود دا گنجائش ونه شو چې په دې مسئله کې د جمهورو په لاره باندې لاړ نه شي، بلکې هغه په لفظ واحد د دريو طلاقو په وقوع باندې دلايل قائمو کړي چې د لوی توسع نه کار اخيستلی دی، په دې باندې اطلاع واجب ده، ددې لپاره چې د هغه د خپل ځان متعلق غلطه رایه قايمولو والامدعيانو د کوډوالي اندازه وشي چې ددې خلاف گمان ساتي.

دې مفصل بيان سره په دې مسئله کې صحابه و تابعين وغيره د ټول امت قول ښکاره شو، د صحابه رضي الله عنهم و تابعينو هم او د نورو حضراتو هم او کوم احاديث چې مونږ ذکر کړي دي هغه درې طلاقه د لفظ واحد په وقوع کې د کوم قائل د قول گنجائش باقي نه پريږدي.

او د کتاب الله دلالت په دې مسئلې باندې ښکاره دی چې فضول تکرار نه قبلوي؛ نو ځکه ارشاد خداوندي دی، "فطلقوهن لعدتهن" (پس دوی ته طلاق ورکړه د دوی د عدت نه مخکې) الله تعالی د عدت نه مخکې د طلاق ورکولو حکم وکړ، مگر دا يې ونه فرمايل چې په غير عدت کې طلاق ورکړی شي؛ نو هغه به باطل وي، بلکې طرز خطاب د غير عدت د طلاق

[۱] ولو طلقها ثنتين أو ثلاثاً بكلمة أو كلمات في طهر فما فوقه من غير مراجعة وقع وكان للسنة، وعنه للبدعة، وعنه الجمع في الطهر بدعة والتفريق في الأ طهار سنة. (اخر في الفقه على مذهب الامام أحمد بن حنبل ج: ۲ ص: ۵۱ طبع مكتبة المعارف الرياض).

په وقوع باندې دلالت کوي، چنانچې ارشاد دی: «وَتَلَکَ حُدُودَ اللَّهِ وَمَنْ یَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ»، (الطلاق ۲)، او دا د الله تعالی قائم شوي حدونه دي او کوم سړی چې د الله تعالی د حدودو نه تجاوز کوي هغه په خپل نفس باندې ظلم وکړي که چېرته غیر عدت کې ورکول شوی طلاق واقع کېدو نه، بلکې لغو او ک لعدم وای نو په غیر عدت کې به طلاق ورکولو سره ظالم نه وای، هم دارنگه په دې باندې د الله تعالی دا ارشاد دلالت کوي «وَمَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا»، (الطلاق: ۲)

دېاره او څوک چې ووېریده د الله تعالی نه: نو جوړه به کړي د هغه د راویستلو لاره ددې مطلب (والله اعلم) دا دی چې کله طلاق د الله تعالی د حکم مطابق ورکړي او طلاق په جدا جدا طهرونو کې ورکړي، په دې صورت کې که چېرته طلاق واقع کېدلو نه پس ده ته پښیمانتیا وي؛ نو دده لپاره د خپل واقع شوي طلاق نه د وتلو صورت موجود دی او هغه رجعت دی، حضرت عمر رضی الله عنہ، ابن مسعود رضی الله عنہ او ابن عباس رضی الله عنہما د آیت مطلب هم دا گڼلی دی، د قرآن کریم په فهم او ادراک کې د دوی مثل څوک دی؟^{۱۱}

د حضرت علي کرم الله وجهه ارشاد دی چې که خلک د طلاق مقرر شوي حد لحاظ وساتي: نو هیڅوک به چې ښځې ته یې طلاق ورکړی وي پښیمانه کیږي نه، دا ارشاد هم دې طرفته اشاره ده او د اسرار تنزیل په پوهه کې د باب مدینه العلم مثل څوک دی؟^{۱۲}

او حق تعالی دا ارشاد "الطلاق مرتان" هم دلالت کوي چې د دوو طلاقو جمع کول صحیح دي. کله چې د (مرتان) لفظ په دوه باندې حمل کړي، څنگه چې په ارشاد خداوندي کې "نَوْتَهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ" دی^{۱۳} او د قرآن کریم آیتونه د یو بل تفسیر کوي او امام بخاري رحمته الله علیه د آیت معنی هم داسې گڼلې ده؛ نو ځکه هغه دا آیت "بَابُ مَنْ أَجَازَ طَلَاقَ الثَّلَاثِ" د لاندې ذکر کړې ده،^{۱۴} هم

[۱] (وَمَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا) یعنی وَاللَّهُ أَعْلَمُ أَنَّهُ إِذَا أَوْقَعَ الطَّلَاقَ عَلَى مَا أَمَرَهُ اللَّهُ كَانَ لَهُ مَخْرَجًا مِمَّا أَوْقَعَ أَنْ حَقَّهُ نَدَمٌ وَهُوَ الرِّجْعَةُ وَعَلَى هَذَا الْمَعْنَى تَاوَلَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ. (أَحْكَامُ الْقُرْآنِ لِلْجِصَّاصِ، ذِکْرُ الْحِجَاجِ لَا یَقَاعُ الطَّلَاقِ الثَّلَاثِ مَعًا ج: ۱ ص: ۳۸۷ طبع سهیل اکیدمی)۔

[۲] قَالَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ: لَوْ أَنَّ النَّاسَ أَصَابُوا حَدَ الطَّلَاقِ مَا نَدِمَ رَجُلٌ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ. (أَحْكَامُ الْقُرْآنِ لِلْجِصَّاصِ، ذِکْرُ الْحِجَاجِ لَا یَقَاعُ الطَّلَاقِ الثَّلَاثِ مَعًا، طبع سهیل اکیدمی)۔

[۳] (الطلاق مرتان) ان معناه مرة بعد مرة فخطأ بل هذه الآية كقوله تعالى: (نَوْتَهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ). (المحلى ج: ۱ ص: ۱۶۷، کتاب الطلاق، وأما قولهم البدعة، طبع دار الآفاق الجديدة، بیروت)۔

[۴] بَابُ مَنْ أَجَازَ طَلَاقَ الثَّلَاثِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِیْحُ بِإِحْسَانٍ. (صحیح البخاری، کتاب الطلاق، ج: ۲ ص: ۷۹۱ طبع قدیمی)۔

دغه راز ابن حزم هم دا اخذ کړی دی.^{۱۱} او علامه کرمانی ددې تائید کړی دی. ځکه چې داسې سړی نه پیدا کېږي چې د دوه او درې طلاقو د وقوع په صحت کې فرق وکړي او دې طرفته د شوافعو میلان دی او د ابن حجر رحمته الله علیه فقه تکلف دی، هغه ته په لغت کې توسع حاصله نه ده او د لغت په باب کې دده قول د کرمانی د قول وړاندې هیڅ شی نه دی او کله چې دې لفظ مرتان. لره محمول کړي چې دا تثاني مکرره د قبیل نه دی، (یعنې د مرتان مفهوم دا دی چې طلاق دوه ځله په جدا جدا الفاظو کې ورکول پکار دي) نو دا لفظ به د درې طلاقو د وقوع په صحت باندې هم دلالت کوي، کله چې هغه په تکرار سره لفظ وي، خواه که په حیض کې وي یا طهر کې یا په څو طهرونو کې یا په یو مجلس کې یا څو مجلسونو کې، پس کله چې طلاق په طهر کې یا په حیض کې په تکرار د لفظ سره صحیح دی؛ نو په طهر یا په حیض کې په لفظ واحد سره به هم صحیح وي، ځکه چې داسې څوک نشته چې په دې کې او په هغې کې فرق وکړي، د نزاع کولو و الانزاع صرف په دې صورت کې ده چې کله طلاق متفرق طهرونو کې نه وي ورکول شوې او دا ښکاره ده.

شوکانی وغوښتل چې ددې تثاني د مکرره قبیل کېدلو سره تمسک وکړي څنگه چې زمخشری وايي او هغه ته خیال وشو چې (زمخشری) دې قول سره په دې مسئله کې دخپل مذهب نه لرې تللی دی، مگر داسې چېرته کېدی شي؟ شوکانی ته داسې ځای چېرته ملاوېدی شي چې د هغې په ذریعه هغه ددې آیت نه تمسک وکړي؟ آیت خو داسې دی څنگه چې مونږ شرح کړې ده، لیکن ډوب شوی سړی د زگو څخه هم مرسته اخلي.

او دا خبرې خو په هغه صورت کې دي چې کله دا فرض کړی شي چې آیت په قصر باندې دلالت کوي او دا هم فرض کړی شي چې د طلاق نه مراد طلاق شرعي دی چې ددې خلاف ورکول شوی طلاق لغو کېږي، څنگه چې د شوکانی خیال دی بیا چې هر کله دا دواړه خبرې هم ناقابل تسلیم وي؛ نو د شوکانی تمسک به څنگه صحیح وي؟ ځکه چې دا خبره ښکاره ده چې یو طلاق رجعي طلاق شرعي شمارل کېږي او د انقضاء عدت نه پس دې سره بینونت واقع کېږي، باوجود د دېنه هغه طلاق وروسته د طلاق څخه نه وي او امام ابوبکر جصاص رازي رحمته الله علیه د جمهورو په قول د کتاب الله دلالت ددې نه زیات په تفصیل سره لیکلي کوم سړی چې زیاتي بحث کتل غواړي هغه دي احکام القرآن ته رجوع وکړي.^{۱۲}

او د آیت په طرز خطاب کې دې طرف ته اشاره ده چې په متفرقو طهرونو کې د طلاق ورکولو حکم د طلاق ورکونکو دنیوي مصلحت باندې مبنی دی او هغه مصلحت دا دی چې

[۱] ایضاً پورتنی حواله ((الطلاق مرتان) ان معناه مرة بعد مرة فخطابيل هذه الآية... الخ).

[۲] احکام القرآن للجصاص، سورة البقرة، ذکر الحجاج لا يقاع الطلاق الثلاث معاً ج: ۱ ص: ۳۸۶ تا ۳۹۱ طبع سهل اکیدمی لا هور).

دوی په طلاق کې د بې صبری نه بچ شي چې د هغې نتیجه پښماتتیا وي، لیکن ځینې وخت داسې کیږي چې د خاصو حالاتو په بنا طلاق ورکونکي ته پښماتتیا نه کیږي. پس غیر عدت کې ورکول شوي طلاق سره پښماتتیا جدا کېدلی شي. ځکه چې کوم سړی په جدا جدا طهرونو کې طلاق ورکړي کله هغه ته هم پښماتتیا کیږي او کله د خاصو حالاتو په بنا داسې سړي ته هم پښماتتیا نه کیږي چې هغه په حیض کې طلاق ورکړی وي یا په داسې طهر کې چې په هغې کې کوروالی شوی وي، پس پښماتتیا طلاق مذکوره سره خو موجودیږي؛ مگر ددې لپاره وصف لازمي نه دی، ددې لپاره چې دلته حکم ددې ضد د تحریم لپاره مفید وي. ځنګه چې ځینې خلک ددې قائل دي، دې تقریر سره د شوکاني ددې کلام قیمت معلومیږي چې هغه په دې موقع باندې کړی دی.

حاصل دا دی چې آیت شریف د نسق خطاب په لحاظ سره او د حق تعالی ارشاد، الطلاق مرتان، دواړه تفسیرونو باندې، همداراز هغه احادیث چې مخکې تیر شوي دي، دا ټول په دې خبره دلالت کوي چې په غیر عدت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي مگر سره له ګناه، پس دا خبره د قیاس نه مستغنی کوي، ځکه چې په مورد د نص کې د قیاس حاجت نه وي. او دا چې ذکر کیږي چې (ظهار) قول منکر او زور دی، ددې باوجود هم په دې باندې حکم مرتب کیږي، دا محض د نظیر په طور دی، د قیاس په طور باندې نه دی او چونکې شوکاني دا خیال کړی چې ددې ذکر د قیاس په طور باندې کیږي؛ نو ځکه موصوف سمدستي فضول تکرار شروع کړ چې دا قیاس غلط دی، ځکه چې د حرامو شیانو بیع او محرماتو سره نکاح کول هم قول منکر او زور دی، لیکن هغه باطل دی، په دې باندې دهغې اثر نه مرتب کیږي. لهذا قیاس صحیح نه دی مگر دا خبره د شوکاني د نظر نه پټه ده چې د بیع او نکاح په مثال کې وجه د فرق بالکل ښکاره ده، ځکه دا دواړه ابتدائي عقد دی، په کوم قائم عقد باندې نه جاري کیږي، په خلاف دظهار او طلاق چې دا دواړه په یو داسې عقد باندې چې د مخکې نه قائم وي جاري کیږي؛ نو ځکه که چېرته بالفرض دلته د قیاس ضرورت وي؛ نو طلاق پهظهار باندې د شوکاني په ګمان صحیح دی، تعجب خو په دې دی چې شوکاني دداسې قسم بې مقصده فضول تکرار څخه نه اوږي.

دلته یوې بلې باریکي خبرې ته اشاره ضروري ده او هغه دا چې امام طحاوي رحمه الله اکثر ابوابو لاندې احادیثو باندې، چې اخبار احاد وي بحث کولو نه پس (وجه د نظر) هم ذکر کوي چې (نظر) دلته د فلانکې فلانکې خبرې تقاضا کوي، ځینې خلک چې د حقیقت حال نه بې خبره دي دا ګڼي چې موصوف دې مسئله کې قیاس پېش کوي، حال دا چې داسې نه ده، په اصل کې د اهل عراق قاعده دا ده چې کتاب او سنت سره د دوی دلته کوم اصول منقح کېدلو سره مخامخ راځي هغه په احادیثو احاد باندې پیش کوي، که چېرته کوم خبر واحد ددې اصولو شرعیه خلاف وي؛ نو هغه دوی (شاذ) او د نظائرو نه خارج ګرځوي او په هغې کې د توقف نه

کار اخلي او په دې کې مزید غور فکر کوي، ددې لپاره چې مزید دلایل د دوی وړاندې راشي، پس د امام طحاوي رحمته الله علیه وجه د نظر پېش کول په اصل کې ددې قاعدې د تطبیق لپاره وي او چونکه دا اصول د دوی په نزد ډیر باریک وي؛ نو ځکه ددې تطبیق هم اسان نه دی، بلکې ددې لپاره د امام طحاوي رحمته الله علیه په شان دقیق النظر او وسیع العلم مجتهد ته ضرورت دی، ځکه د امام طحاوي رحمته الله علیه کتابونه ددې قسم اصولو او قواعدو چې هغه ضعیفو متاخرینو پرېښودلي دي ډیر مفید دي او په دې کې شک نشته چې امام طحاوي رحمته الله علیه د اجتهاد مطلق په مرتبه فائز دی، اگر که هغه امام ابوحنیفه په خپل انتساب کې پرېښود او د امام طحاوي دا قول چې په عقودو کې شروع کېدل خو صحیح نه دي مگر په هغه طریقې سره چې د هغې الله تعالی حکم فرمایلی دی، په خلاف د هغه امورو چې په عقودو قائمه باندې طاري وي دا منجمله هم د هغه اصولو څخه ده چې په کومو باندې خبر واحد پېش کولی شي او د خروج من الصلوة ذکر په طور د نظیر دی، څنگه چې مونږ مخکې ذکر کړی دی، حاصل دا دی امام طحاوي رحمته الله علیه چې کوم (وجه نظر) ذکر کوي هغه په مورد نص کې د قیاس په خاطر نه دي، بلکې د خپل اصولو مطابق د کوم حدیث تصحیح یا د یو حدیث په بل حدیث باندې ترجیح په خاطر ذکر کوي، اگر که د هغوی په ذکر شوي نظر کې قیاس هم صحیح وي.

په هر حال کتاب او سنت او فقهاء د درې طلاقو په مسئله کې پوره متفق دي، کوم سړی چې ددې ټولو نه وځي هغه لږ لږ د اسلام نه وتونکی وي، حال دا چې هغه په غلط فهمی کې مبتلا وي او په دې مسئله کې جهل بسیط ساتي؛ نو هغه خو بیدارول ممکن دي، په خلاف د هغه سړي چې د هغه جهل مرکب یا مکعب وي چې یا خو صرف د خپل جهل نه جاهل او بې خبره وي (دا خو جهل مرکب شو)، یا خپل جهل مرکب سره دا اعتقاد هم ساتي چې هغه دا مسئله چې دده لپاره په جهل مرکب سره مجهوله ده، د الله په مخلوق کې د ټولو نه زیاته پیژني، (دا جهل مکعب شو، داسې سړی په سیده لاره راوستل ممکن نه دي)، والله سبحانه هو الهادي.

(۵) د درې طلاقو په باره کې په حدیث د ابن عباس رضی الله عنهما باندې بحث

ددې دعوی کولو نه پس چې حضرت عمر رضی الله عنه درې طلاقه په طلاق ورکونکو باندې نافذ کړل دا د سزا په طور و، د حکم شرعي په طور نه وو، د رسالې لیکوال په ۸۰-۸۱ مخ باندې لیکي: "د حضرت عمر رضی الله عنه له جانبې دا سزا خلک د طلاق نه د لوبو جوړولو نه منع کول وو، دا محض وقتي سزا وه، بیا معامله نوره زیاته هم تاو شوه، خلکو ډیر په زړورتیا سره د طلاق نه لوبې جوړې کړې او اکثره صحابه کرام رضی الله عنهم په دې موقع باندې موجود وو چې دا هغوی برقرار ساتلې وه او هغوی د اکثرې حضراتو د رایې مطابق د خروج نه د بېج کولو لپاره د حضرت عمر رضی الله عنه د مخالفت نه وېرېدل او په دوی کې ځینې حضراتو ته معلومه وه چې دا حکم محض د زجر او تعزیر په خاطر دی، پس کله به یې د دریو طلاقو د نفاذ فتوی ورکولې او کله

به يې د عدم نفاذ او په دې اعتبار سره چې آخري دوه طلاقه په عدت کې باطل دي واقع کيږي نه، څنگه چې د ابن عباس رضي الله عنه نه دوه راز فتوې ثابت دي

ددېنه پس د تابعينو دور راغلو: نو هغوی هم اختلاف وکړو هغوی په ډېرو حضراتو باندې د فتوې په باره کې د وارد شوي روايتونو حقيقت پټ کړی وو، په ژبو کې عجميت داخل شوی وو او هغوی روايت په عربي باندې اوريدلی وو، چې فلانکي درې طلاقه ورکړه: نو خکه چې کومو خلکو د عربيت صحيح شوق نه درلود، د انشاء او خبر په منځ کې يې فرق کولو باندې غور نه شو کولی، هغوی دا خيال وکړ چې د دريو طلاقو ورکولو مطلب دا دی چې کوم سړی طلاق ورکولو په ارادې خپلې ښځې ته داسې ووايي چې تاته درې طلاقه

"او د عمر رضي الله عنه حديث تکرار في المجلس باندې حمل کول، حال دا چې ددېنه مخکې تکرار په تاکيد باندې حمل کېدلو (څنگه چې د نووي رحمه الله او قرطبي رحمه الله رايه ده)، ناقابل اعتبار تاويل دی، چې دا حديث د ابن عباس رضي الله عنه چې د رکانه په باره کې وارد دی ساقط گرځوي، (دا حديث په مسند احمد کې دی او اوس به تاسو وگورئ چې دا حديث خپله ساقط دی؛ نو بل شی به څه ساقط کړي؟) او ابن حجر رحمه الله وايي چې دا حديث په دې مسئله کې نص دی، دا هغه تاويل نه قبلوي چې په نورو احاديثو کې جاري کېدی شي، (دا حديث د ابن حجر رحمه الله په نزد معلول دی، څنگه چې (التلخيص الحبير) کې دي، پس ددې محتمل تاويل نه کېدل څه فايده ورکوي؟)

زه وایم چې ماته باربار تعجب کيږي چې ددې ځان نه جوړ شوي مجتهدينو په کلام کې اخر يوه خبره هم داسې ولې نه ملاوړې چې هغه په څه درجه کې هم صحيح او درسته وي؟ شايد چې الله تعالی ددې خلکو د رسوا کولو پرېکړه کړې وي چې د ټول امت خلاف بغاوت کوي، واقعي د الله تعالی فيصله ټال کول ناممکن دي او هغه حکيم او خبر دی.

يا الله! د حضرت عمر رضي الله عنه په څېر شخصيت په باره کې تصور کېدلی شي چې هغه خلکو ته ما ثبت في الشرع خلاف شيانو باندې مجبور کړي وو؟ او آيا د صحابه وو رضي الله عنهم په باره کې دا خيال کېدلی شي چې هغوی د حضرت عمر رضي الله عنه نه وېرېدل؟ حال دا چې په دوی کې داسې حضرات هم موجود وو چې د کوږ تلونکي کوږوالی به يې په خپلو تورو سيده کولو، د رسالې ليکوال چې څه ويلي دي دا خالص رافضي وسوسې او د رافضيت جراثيم دي، فساديان داسې جراثيم د صحيح الفاظو په پرده کې پټول غواړي.

کوم کوږ تلونکی د کوم صحابي رضي الله عنه يو هم صحيح روايت نه شي پيش کولی چې هغه فتوی ورکړې وي چې درې طلاقه يو دی، دوی ته زيات نه زيات کوم شی چې ملاوېدی شي؛ نو هغه به د هغه قبيلې څخه وي چې هغه ابن رجب د اعمش نه نقل کړی وي او ددې ذکر په تېرو شو کړېنو کې راغلی دی.

پ د ابوالصهب د روايت د قبيل نه به وي چې د هغې علل قاده په اهل علمو کې مشهور دی او دا هم په هغه صورت کې دی چې کله دا روايت په هغه احتمال باندې حمل شي چې د هغې اهل زيغ قائل دي، ددې بحث نزدې راځي يا د ابوالزبير د هغه منکر روايت د قبيل څخه به وي چې د هغې د منکر کېدلو دلايل پورته ذکر شوي دي يا د طلاق رکانه رضي الله عنه د بعضې رواياتو د قبيل نه به وي چې د هغې غلط کېدل نزدې راځي يا د هغه قبيل به وي چې هغه ابن سيرين تر شل کاله پورې د داسې خلکو نه اوريدلي چې هغوی هغه ريښتيني گڼل، وروسته ددې خلاف راوتل، څنگه چې په صحيح مسلم کې دي يا به د بن مغيث په راز ساقط الاعتبار سري د نقل د قبيل نه به وي.

پس آيا حصرت عمر رضي الله عنه نه پوهيدلو چې خلک، په خلاف شرع مجبور کول حرام دي؟ ځی فرض کړي چې هغه خلک يې مجبور کړي وو، ليکن سوال دا دی چې ترک رجعت يا منع تزوج باندې د مجبور کولو قيمت په نکاح او طلاق باندې د مجبور کولو نه به خو زيات نه وي؟ اکثر د اهل علمو په نزد جبراً د نکاح ايجاب او قبول کولوسره نکاح نه کيږي، هم دغه راز جبراً د طلاق الفاظ ويلو سره طلاق نه کيږي، په دې صورت کې آيا هغه طلاق ورکولوونکي ته دا استطاعت نه وو چې هغوی د حضرت عمر رضي الله عنه د علم نه بغير خپلو مطلقو بنځو ته رجوع وکړي، يا (د عدت نه وروسته) نکاح وکړي؟ اخر داسې څوک دی چې خلک د داسې شيانو نه بند کړي چې دهغې دوی مالک وي؟ تردې پورې چې په انساب کې گډوډ والی وشي او د شر ټولې دروازې خلاصي شي.

او ابن قيم ته خيال وشو چې هغه په خپل کلام فاسده باندې پرده اچولی شي چې د حضرت عمر رضي الله عنه دا عمل دهغه تعزير د قبيلې څخه وو چې د هغه لپاره مشروع وو، ليکن سوال دا دی چې دا څنگه تصور کېدی شي چې کوم سړی د تعزير په طور د يو شرعي حکم د الغا اقدام وکړي؟ او د داسې شي نوم تعزيري حکم کيږدي، د هغه تعزير سره څه جوړښت او مناسبت لري چې په شريعت کې معروف دی، او چې د هغې فقهاء قائل دي؟ ابن قيم رحمه الله په دې مسئله باندې د اوږد کلام کولو باوجود ددې يو نظير هم پېش نه کړی شو، بلکې ددې دروازې خلاصېدل، په حقيقت کې ټول شريعت ددې قسم حيلو او بهانو سره ددې قسم دروازه خلاصېدل دي، څنگه چې طوفي حنبلي د مصالح مرسله په اړه د داسې قسم دروازې خلاصېدلو باندې اوږد کلام نه کار اخيستی دی، پس د داسې قسم توجيه په حقيقت کې يو گنده تهمت دی، حضرت عمر رضي الله عنه باندې هم، په هغه جمهورو صحابه رضي الله عنهم باندې هم چې د حضرت عمر رضي الله عنه سره يې په دې مسئله کې موافقت کړی دی او خپله شريعت مطهره هم، دا خبره په هغه سړي باندې پټه نه ده چې هغه ددې مسئلې پوره تحقيق کړی وي او هغه ددې ټولو اطرافو پوره معلومات کړی وي، محض د شاذ اقوالو په تقليد باندې يې اکتفا نه وي کړې، يا د بحث محض يو برخه يې نه وي کتلې.

او حافظ ابن رجب حنبلي رحمته الله په خپل کتاب کې د حضرت عمر رضي الله عنه د فيصلو په باره کې يوه باريکه فايده ذکر کړې ده، زما لپاره ممکن نه ده چې د هغې طرفته اشاره کولو نه بغير يې پرېږدم، هغه ليکي

حضرت عمر رضي الله عنه چې کومې فيصلې کړي دي هغه په دوه قسمه دي

پوښم دا چې په دې مسئله کې د حضور صلی الله علیه و آله د جانب نه څه فيصله بيخي صادره شوې نه وي او ددې بيا دوه صورتونه دي

لومړی صورت دا چې حضرت عمر رضي الله عنه په دې مسئله کې غور کولو لپاره صحابه رضي الله عنهم لږه جمع کړل، د هغوی نه يې مشوره وفرمايل او صحابه وو رضي الله عنهم په دې مسئله باندې د هغه سره اجماع وکړه. دا صورت خو داسې دی چې د چا لپاره پکښې د شک گنجائش نشته چې هم دا حق دی، څنگه عمر تین (دوه عمرو) په باره کې ستاسو فيصله او څنگه چې د هغه سړي په باره کې فيصله چې هغه د احرام په حالت کې بنځې سره کوروالي کولو سره حج فاسد کړی وي، چې هغه ددې احرام مناسک پوره کړي اود هغه په ذمه قضاء او دم لازم دی او داسې نوري ډېري مسئلې.

دویم صورت دا دی چې صحابه رضي الله عنهم په دې مسئله کې د حضرت عمر رضي الله عنه په فيصله باندې اجماع نه وي کړې، بلکې د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې هم په دې مسئله کې د هغوی اقوال مختلف وي، په داسې مسئله کې د اختلاف گنجائش شته، څنگه چې د نيکه سره د وروڼو د ميراث مسئله ده.

دویم قسم هغه دی چې په هغې کې د حضور صلی الله علیه و آله فيصله د حضرت عمر رضي الله عنه د فيصلې خلاف مروی وي، ددې څلور صورتونه دي:

اول دا دی چې په هغې کې حضرت عمر رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه و آله فيصلې طرفته رجوع کړې وي، په داسې مسئله کې د حضرت عمر رضي الله عنه د لومړني قول هيڅ اعتبار نشته.

دویم دا چې د حضور صلی الله علیه و آله نه په هغه مسئله کې دوه حکمونه مروی وي، په هغې کې يو د حضرت عمر رضي الله عنه د فيصلې موافق وي په دې صورت کې کومې فيصلې باندې چې حضرت عمر رضي الله عنه عمل وکړو هغه به د نورو لپاره ناسخ وي.

درېم دا چې حضور صلی الله علیه و آله په جنس عباداتو کې د متعدد انواع رخصت ورکړی وي، پس حضرت عمر رضي الله عنه په هغه انواعو کې افضل او اصلح د خلکو لپاره اختيار کړی وي او په خلکو باندې ددې پابندي وکړي، پس کوم صورت چې حضرت عمر رضي الله عنه اختيار کړی وي هغه پرېښودلو سره په کوم بل صورت باندې عمل کول منع نه دي.

څلورم دا چې د حضور صلی الله علیه و آله فيصله په کوم علت باندې مبني وه هغه علت باقي پاتې نه شي؛ نو حکم هم باقي پاتې نه شو، څنگه چې مؤلفه القلوب، يا څه داسې مانع پيدا شو چې هغې په دې

حکم باندې د عمل کولو نه بند کړو

او صاحب بصیرت باندې پته نه ده چې دا مسئله هغه انواعو او اقسامو کې کوم قسم طرفته راجع ده

اوس مونږ حدیث ابن عباس رضی اللہ عنہ باندې چې په هغې کې د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د درې طلاق د نافذ کولو ذکر دی او حدیث رکانه باندې بحث کوو، ددې لپاره چې دا خبره د ورځې په څېر واضحه شي چې د کوم کوډ تلونکي سړي لپاره دي دواړو حدیثونه د تمسک گنجانش پاتې نه شي. بلکې ددې دواړو سره د جمهورو په دلایلو کې زیاتې اضافه کيږي پاتې شو د ابن عباس رضی اللہ عنہ حدیث چې د هغې شاوخوا دا شذوذ پسند په سند ویلو سره به نظر راځي. په دې امید دوی په دې حدیث کې څه داسې شی ملاو شي چې هغه د امت خلاف بغاوت لپاره د څه سهارې کار ورکړي. ددې حدیث متن دا دی:

ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمایي چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خلافت نه مخکیني دوه کالو کې درې طلاق یو وو، پس حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وفرمایل چې خلکو په یوه داسې معامله کې د چالاکۍ نه کار واخیست چې په هغې کې د دوی لپاره د سوچ گنجایش وو، پس که چېرته مونږ درې طلاق په دوی باندې نافذ کړو. (نوبهتره ده)، چنانچې حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دوی باندې درې طلاق نافذ وگرځول.^[۱]

په یو بل روایت کې د حضرت طاؤس رضی اللہ عنہ نه دا الفاظ مروي دي چې:

"ابوالصهبا ابن عباس رضی اللہ عنہ ته وویل چې په خپل عجیبه خبرو کې څه راوړئ؟ آیا درې طلاق د حضور صلی اللہ علیہ وسلم او د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې یو نه وو؟ ابن عباس رضی اللہ عنہ وفرمایل هو! هم دغسې وو، بیا چې کله د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په زمانه کې خلکو پرلپسې طلاق ورکول شروع کړل؛ نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ درې طلاق په هغوی باندې نافذ کړل.^[۲]

او په یو روایت کې د طاؤس رضی اللہ عنہ نه دا الفاظ مروي دي چې:

"ابوالصهبا ابن عباس رضی اللہ عنہ ته وویل چې آیا تاته علم دی چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په زمانه کې او د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خلافت په درې کالو کې درې طلاق صرف یو گرځېدلی و؟ ابن عباس رضی اللہ عنہ وویل، هو! "^[۳]

۱ | عن ابن عباس قال: كان الطلاق على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر وستين من خلافة عمر طلاق الثلاث واحدة فقال عمر بن الخطاب: ان الناس قد استعجلوا في أمر كانت لهم فيه اناة فلو أمضيناه عليهم، فأمضاه عليهم. (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۷۷؛ طبع قديمي).

۲ | عن طاؤس ان أبا الصهبا قال لابن عباس رضي الله عنهما: هات من هاتك الم يكن الطلاق الثلاث على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر واحدة فقال قد كان ذاك فلما كان في عهد عمر تابع الناس في الطلاق فاجازه عليهم. (صحيح مسلم ج: ۱ ص: ۷۸؛ طبع قديمي).

۳ | أخبرني ابن طاؤس عن أبيه أن أبا الصهبا قال لابن عباس رضي الله عنهما.. [بقية حاشية به راروانه صفحه

ددې درې واړو احاديثو تخريج امام مسلم په خپل صحيح کې کړی دی. لیکن په مستدرک حاکم کې یې ددې کوم لفظ «بغني» درې ملافه نه چې يو طرفه گرځولو، نو دا د عبدالله بن مؤمل روايت نه دی، چې هغه ابن معین، ابو حاتم، او ابن عدې ضعیف گرځولی دی. ابوداؤد دې ته منکر الحديث وايي او د ابن ملبکه به الفاظ حدیث کې د انقطاع الفظ دي او که چېرته په حاکم کې تشیع نه وی؛ نو هغه به مستدرک کې ددې حدیث د تخريج نه انکار کولی، شيعه گانو کې څومره داسې کسان دي چې د روافضو د تلبیس او د هغوی د شيعه خادر اړولو سره دوکه خوري، بغیر ددې نه چې معلومه شي د داسې قسم مسئلو نه د شيعه گانو اصل مدعا څه ده؟

اوس مونږ ته د ټولو نه مخکې " طلاق الثلاث " باندې غور کول پکار دي چې آیا، الثلاث، باندې لام استغراق داخل دی، او (درې طلاقه) د هر قسم درې طلاقه مراد دي؟ یا د درې طلاقو څه خاص معهود قسم مراد دی؟ (لومړنۍ شق خو باطل دی، ځکه چې دلته هر قسم درې طلاقه مراد اخیستل ممکن نه دي، ځکه چې د درې طلاقو یو صورت دا دی چې درې طلاقه په جدا جدا طهرونو کې ورکړی شي، د داسې درې طلاقو یو کېدل ممکن نه دي. خواه که دا د طلاقو تعداد تر درې پورې محدود کولو نه مخکې وي یا ددې نه پس، ځکه چې هر کله طلاق تر درې پورې محدود کړی شوی نه وو، خلکو به چې څومره غوښتل طلاق به یې ورکولو او د درې یو کېدلو هیڅ اعتبار نه وو، لهذا طلاق تر درې پورې محدود گرځولو نه مخکې د درې یو کېدلو هیڅ معنی نه وه او ددې نه پس هم د درې یو کولو تصور نه شو کېدی ځکه چې د حق تعالی ارشاد (الطلاق مرتان) په دې امر کې نص دی چې د طلاق تعداد چې دهغې نه پس مراجعت صحیح دی، صرف دوه دي، د دریم طلاق نه پس بنځه د خاوند لپاره حلاله نه پاتې کیږي، تر دې پورې چې هغه د دویم خاوند سره نکاح وکړي، پس ددې آیت شریف د نزول نه پس درې یو گرځول به څنگه ممکن شي؟

غرض دا چې په دې حدیث کې د درې طلاقو نه مراد داسې درې نه شي مراد کېدی چې جدا جدا طهرونو کې ورکول شوي وي، لهذا صرف یو احتمال پاتې شو چې د درې طلاقو نه مراد داسې درې طلاقه دي چې په جدا جدا طهرونو کې نه وي ورکول شوي چې په هغې کې کوروالی نه وي شوی او ددې احتمال صرف دوه صورتونه دي، یا خو به دا درې طلاقه په یو لفظ ورکول شوي وي، یا به په جدا جدا الفاظو سره، که چېرته په جدا جدا الفاظو سره پرلپسې واقع کړي؛ نو دې مطلقي سره به د خاوند خلوت (یوازېوالی، راغلی وي یا نه، که چېرته خلوت نه وي شوی؛ نو هغه به په لومړني لفظ سره پاینه شي، د دویم او د دریم طلاق محل پاتې نه شو

...بقیه د ترمخ] أعلم انما كانت الثلاث تجعل واحدة على عهد النبي صلى الله عليه وسلم وأبي بكر وولاً ثاً من امة عمر فقال ابن عباس رضى الله عنه: نعم! (صحيح مسلم ج: ۱ ص ۴۷۸، طبع قديمی).

او په کوم صورت کې چې د ښځې سره د خاوند خلوت شوی وي پس که چېرته د طلاق ورکونکي نیت د یو طلاق وي او هغه دویم او دریم لفظ محض د تاکید په طور استعمال کړی وي؛ نو دیانته به د هغه قول قبلولی شي

او په کوم صورت کې چې درې طلاقه په الفاظو غیر متعاقبه یا په لفظ واحد سره واقع شوی وي؛ نو ددې دوه مفهومه دي

یو دا چې نن د درې طلاقو په لفظ واحد سره د ورکولو رواج دی، دور نبوي ﷺ، دور صدیقي او د حضرت عمر په ابتدایي دور کې ددې رواج نه وو، بلکې هغه مقدس ادوارو کې ددې په ځای د یو طلاق ورکولو رواج وو، خلکو په هغه زمانه کې د سنت طلاق رعایت کولو سره په جدا جدا طهرانو کې درې طلاقه ورکول، وروسته زمانه کې خلکو پرلپسې یو ځای درې طلاقه ورکول شروع کړه، کله د حیض په حالت کې، کله په یو طهر کې په لفظ واحد یا په الفاظ متعاقبه سره.

دویم مفهوم دا کېدی شي چې څنگه د درې طلاقو ورکولو نن رواج دی چې خلک په لفظ واحد یا په الفاظ متعاقبه په یو طهر کې یا د حیض په حالت کې طلاق ورکوي هم دا رواج په هغه درې مقدس زمانو کې هم وو، لیکن هغه زمانو کې داسې درې طلاقه هم یو شمارل کېدو؛ نو آیا مونږ په دې معامله کې د هغو حضراتو مخالفت وکړو؟ او مونږ هغه درې طلاقه شمار کړو حال دا چې هغه حضراتو هغه درې یو شمارلو؟

الغرض د تقسیم نه پس چې آخري دوه احتماله راوتلي دي په هغې کې د لومړني احتمال خلاف داسې شی نشته چې دا غلط وگرځوي، ددې برعکس د دویم احتمال د غلط کېدلو قوي دلائل موجود دي، مثلاً .

۱: ددې حدیث راوي حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فتوی ددې خلاف ده، چې ددې احتمال باطل او مردود کېدلو دلیل دی، نقاد چې څومره احادیث په دې بنا ناقابل عمل گرځولي دي چې ددې روایت کوونکي صحابه رضی الله عنهم فتوی د هغوی خلاف ده، څنگه چې ابن رجب په شرح علل ترمذي کې دا په اوږد تفصیل سره لیکلی دی، هم دغه مذهب د یحی بن معین، یحی بن سعید القطان، احمد بن حنبل، او ابن المدیني دی، اگر که د ځینو اهل علمو رایه دا ده چې د راوي د روایت اعتبار دی، د هغوی د رایې اعتبار نشته، لیکن دا هم په دې صورت کې چې حدیث په خپل مفهوم کې نص وي چې په هغې کې دویم احتمال نه وي، که چېرته مفهوم قطعي نه وي؛ نو کم از کم راجح احتمال به وي مرجوح به نه وي، لیکن کوم احتمال چې محض فرضي وي ددې رایې مطابق هم هغه څنگه شمارېدی شي؟ او کوم کس چې په علم د مصطلح الحدیث کې صرف د متاخرینو کتابونو پورې خپل نظر ساتلی وي هغه په خپل بصارت باندې د خپل نظر د بلندی پټی تړلي دي او د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دا فتوی په تواتر سره ثابته ده چې درې طلاقه په لفظ واحد سره هم درې واقع کېږي، څنگه چې په تهر

شوي بحث کې د ابن عباس رضي الله عنه دهغه روايت، حضرت عطاء، حضرت عمرو ابن دينار، حضرت سعيد بن جبیر، حضرت مجاهد او د نورو حضراتو په حوالې سره بلکې پخپله د طاؤس په حوالې سره هم تیر شوي دي.

۲ ددې روايت په نقل کولو کې طاؤس منفرد دی او دده دا روايت د نورو حضراتو د روايتونه خلاف دی او دا داسې شذوذ (شاذ کېدل) دی چې د هغې په وجه روايت مردود شي، ځنګه چې د پورته وجې سره مردود کېږي.

۳ د کرابیسي په حوالې سره پورته ذکر شوي دي چې ابن طاؤس د خپل پلار څخه دا روايت نقل کوي، هغوی هغه سړی دروغژن ګرځولی دی چې د هغه پلار (طاؤس) طرفته دا خبره منسوبه کړې چې هغه د درې طلاکو د یو کېدلو قائل وو.

۴ ددې روايت دا الفاظ چې "ابوالصهبا، وویل: دا د انقطاع الفاظ دي، یعنې معلومه نه ده چې طاؤس خپله د ابوالصهبانه دا خبره واوریده یا نه؟" او صحیح مسلم کې بعضې احادیث منقطع دي.

۵ همداراز د ابوالصهبا نه که چېرته د ابن عباس رضي الله عنه مولى مراد وي: نو هغه ضعیف دی، ځنګه چې امام نسائي ذکر کړی دی او که چېرته دویم وي: نو هغه مجهول دی.

۶ همدا راز د حدیث په بعضې طرق کې دا الفاظ دي: هات من هناتک، یعنې ابوالصهبا ابن عباس رضي الله عنه مخاطب کولو سره وویل چې راوړئ! خپل قابل نفرت او بدو خبرو کې څه واوروئ! د حضرت ابن عباس رضي الله عنه جلالت قدر لحاظ ساتلو سره د هغه د درجې هیڅ صحابي هم هغه ته داسې الفاظو سره مخاطبه نه شي کولای، زیاتي دا چې د هغه غلام داسې گستاخانه خبرې وکړي او حضرت ابن عباس رضي الله عنه د هغه دا گستاخانه خطاب تردید هم نه کړي!!

۷ او په پورتنی تقدیر چې ابن عباس رضي الله عنه هغه ته بغیر د تردید جواب ورکړی: (نو گویا ددې حدیث قابل نفرت او بدو خبرو کې کېدل تسلیم کړل) دا روايت خپله د هغه د اقرار او تسلیم مطابق قبیح او مردود شو، (بیا هغه په استدلال کې د پیش کولو څه معنی ده؟) او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د رخصتونو حکم د سلف او خلف په منځ کې مشهور دی او د امام مسلم عادت دا دی چې هغه ټول طرق حدیث په یو ځای کې جمع کوي، ددې لپاره چې په حدیث باندې حکم لگول اسان وي او دا د حدیث د مرتبې د تعریف او تشخیص یو عجیبه طریقه ده.

۸ ددې حدیث مفهوم که چېرته لاندې واخیستل شي: نو ددې معنی به دا شي چې نعوذ بالله، حضرت عمر رضي الله عنه محض په خپله رایه د شریعت نه خروج اختیار کړو او د حضرت عمر رضي الله عنه عزت او عظمت ددې نه بالاتر دی چې داسې خبره هغه ته منسوب شي.

۹ همداراز دې سره په جمهورو صحابه رضي الله عنهم باندې دا تهمت لګیږي چې هغوی نعوذ بالله په خپلو تنازعاتو کې حضور ﷺ لره - حکم - جوړولو په ځای رایه - حکم - وگرځولو، او دا یو داسې قباحه دی چې دا د صحابه وو رضي الله عنهم په باره کې د روافضو نه سېوا هیڅوک نه شي

زغملی او د اهل تحقیق په نزد ددی شذوذ مصدر روافض دي
 ۱۰. دا گڼل چې د حضرت عمر رضی الله عنه دا عمل سیاسي و، چې دا د تعزیر اختیارولو په طور
 حضرت عمر رضی الله عنه لپاره گنجائش وو، دا فضول تهمت دی چې ددېنه د حضرت عمر رضی الله عنه لمنه
 پاکه ده، اخر داسې به څوک وي چې د سیاست په طور د شریعت خلاف بغاوت جانز وگڼي؟
 پس دا "عشره کامله" (پوره لس وجوه)، آخري دوه احتمالونو کې د دویم احتمال د باطل
 کېدلو فیصله کوي، لهذا د صحت په تقدیر د حدیث لومړنۍ احتمال متعین دی. (۱)
 او ما د "ذیول طبقات الحفاظ" په تعلیقاتو کې هم ددی حدیث علل ذکر کړی دي چې
 د دلته د بیان سره قریب قریب دي.
 علاوه ددی نه درې ته یو ویل (د نصاری قول دی) د مسلمانانو د مذهب سره ددی هېڅ
 تعلق نشته.

جعلوا الثلاثة واحداً، لو انصفوا
 لم يجعلوا العدد الكثير قليلاً

ترجمه: هغوی درې یو جوړ کړو، که چېرته هغوی انصاف کولی؛ نو عدد کثیر به یې قلیل نه
 جوړولو

حافظ ابن رجب خپل مذکور الصدر کتاب کې د ابن عباس رضی الله عنه په هغه حدیث باندې
 خبرې کوي او لیکي:

"پس ددی حدیث په باره کې د ائمه اسلام دوه مسلک دي، یو مسلک د امام احمد رحمته الله علیه او
 دهغه د موافقینو دی، چې د هغې خلاصه دا ده چې ددی حدیث په اسناد کې کلام دی، ځکه
 چې دا روایت شاذ دی، طاؤس ددی په نقل کولو کې منفرد دی او د هغه هېڅ متابع موجود نه
 دی، څوک راوي د حدیث خواه که بذات خود ثقه وي، لیکن د ثقه راویانو خلاف د هغه کوم
 حدیث نقل کولو کې متفرد کېدل حدیث کې یو داسې علت دی چې د هغې قبلولو کې توقف
 واجب کوي او د هغې په وجه روایت شاذ یا منکر جوړېږي، هر کله چې هغه کومې دویمې
 صحیح طریقې سره مروي نه وي او دا طریقې ده د متقدمینو ائمه حدیثو، څنگه چې د امام
 احمد، یحیی بن معین، یحیی بن قطان، علی بن المدینی وغیره، او دا حدیث داسې دی چې
 دا د طاؤس نه سېوا حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه څوک هم نه روایت کوي، د ابن منصور په
 روایت کې دي.

(۱) او ما د احتمال نسخ نه تعرض اوکړو، ځکه چه دا احتمال ډیر کمزورې دي، امام شافعی رحمته الله علیه او
 دهغه پیروي کولو والدې احتمال نه محض اړخائے عنان په خاطر تعرض کړې دي، دې دپاره چه
 کمزور نه کمزور احتمال لره هم باطل ثابت کولوسره ددی حدیث نه استدلال کولووالا لاره د هر طرفه
 بنده کړې شی، او په دې (احتمال نسخ) کښې کلام اوږد او شاخ درشاخ دي.

مونږ دې روايت طرفته مخکې اشاره کړې ده، چې امام احمد رضي الله عنه وفرمايل د ابن عباس رضي الله عنه ټول شاگردان د طاؤس خلاف روايت کوي.

مونږ ددې مثل اثرم، نه هم پورته نقل کړي دي او جوزجاني صاحب الجرح، وايي دا حديث شاذ دی، ما په زمانه قديم کې ددې ډير تلاش وکړ، ليکن ماته ددې هيڅ اصل پيدا نه شو.

ددهنه پس ابن رجب ليکي: "کله چې امت د کوم حديث د عمل کولو خلاف اجماع وکړي؛ نو هغه پرېښودل واجب دي، امام عبدالرحمن بن مهدي رضي الله عنه فرمايي چې هغه سړی په علم کې امام نه شي جوړېدی چې شاذ علم بيانوي، امام ابراهيم نخعي رضي الله عنه فرمايي چې سلف صالحينو به د غريب حديث څخه کرکه کوله، يزيد بن ابي حبيب وايي کله چې تاسو کوم حديث واورئ نو هغه تلاش کړئ، څنگه چې ورک شوی شی تلاش کولی شي، که چېرته وپېژندل شي؛ نو صحيح ده، کنه نو لري يې وغورځوي!

د امام مالک رضي الله عنه نه مروی دي چې بد علم غريب دی او تر ټولو غوره بهتر علم ظاهر دی، چې هغه عام خلک روايت کوي او په دې باب کې د سلفو نه ډير ارشادات مروی دي. (۱)
ددې نه پس ابن رجب ليکي:

"حضرت ابن عباس رضي الله عنه چې ددې حديث راوي دی، د هغه نه په صحيح سند سره ثابت دي چې هغوی ددې حديث خلاف يو ځای د درې طلاقو لارمېدلو فتوی ورکړه، امام احمد رضي الله عنه او امام شافعي رضي الله عنه هم ددې علت له وجې دا حديث معلول گرځولی دی، څنگه چې ابن قدامه رحمه الله په (المغني) کې ذکر کړی دی او که تنها هم دغه يو علت وی؛ نو ددې حديث د ساقطېدلو لپاره کافي وو، لا دا چې ددې سره دا علت هم شامل وو چې دا حديث شاذ او منکر دی او د اجماع امت نه خلاف دی، قاضي اسماعيل رحمه الله احکام القرآن کې ليکي چې طاؤس رضي الله عنه د خپل فضل او صلاح باوجود ډير منکر شيان روايت کوي، چې يو له هغې دا حديث دی او د ايوب نه مروی دی چې هغه د طاؤس رضي الله عنه په کثرت خطاء تعجب کوي او ابن عبدالبر رحمه الله وايي چې ددې حديث په روايت کې طاؤس شذوذ اختيار کړی دی.

،، علماء اهل مکه ددې شاذ اقوالو له وجې به په طاؤس رضي الله عنه باندې نکير کولو چې د هغې په نقل کولو کې هغه متفرد دی.

او کرابيسي رحمه الله (ادب القضاء) کې ليکي چې طاؤس رضي الله عنه د ابن عباس رضي الله عنه نه ډير اخبار منکره نقل کوي او زمونږ رايه دا ده: والله اعلم، چې دا منکر خبرونه هغه د عکرمه رضي الله عنه نه اخيستلي دي او سعيد بن مسيب رضي الله عنه، عطاء رضي الله عنه او د تابعينو يو جماعت د عکرمه رضي الله عنه نه پرېهز کړی او

(۱) ابراهيم بن ابي عبله فرمائی چه، چا، شاذ علم اوچت کړوهغه ډير لوې شر اوچت کړو، او شعبه وائی چه ستاسو مخامخ شاذ حديث لره صرف شاذ سړي (يعنې ضعيف او غير معروف سړي) به بيان کړی، دا اقوال ابن رجب په، شرح علل ترمذی کښې ذکر کړی دي

طاؤس رضي الله عنه ته تللي وو، طاؤس رضي الله عنه د عكرمه رضي الله عنه نه هغه څه اخيستلي وو چې هغه عموماً د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت شوي وي، ابوالحسن السبكي رحمته الله عليه وايي، پس ددې رواياتو ذمه داري په عكرمه رضي الله عنه باندې ده، طاؤس رضي الله عنه باندې نه ده.

او د ابن طاؤس رضي الله عنه نه د كرابيسي رضي الله عنه روايت مونږ مخكې ذكر كړى دى چې د هغه پلار طاؤس طرفته دا څه منسوب كړي دي هغه ټول دروغ دي او دا خبرې خو د اول مسلك متعلق وې (۱) او د دويم مسلك په باره كې هم ابن رجب رحمته الله عليه ليكي:

«دا مسلك د ابن راهويه او دهغه د پيروكارو دى، دا چې هغه حديث غير مدخول بها باندې حمل كوي، دا ابن منصور د اسحاق بن راهويه رحمته الله عليه نه نقل كړى دى او الحوفي په الجامع كې دې ته اشاره كړې ده او ابوبكر الاثرم په خپل سنن كې په دې باندې باب تړلى دى او ابوبكر الخلال هم په دې باندې دلالت كړى او سنن ابوداؤد كې د حماد بن زيد، عن ايوب عن غير واحد عن طاؤس عن ابن عباس رضي الله عنه دا روايت داسې نقل كړى دى چې:

"سړى چې كله خپلې بنځې ته درې طلاقه د دخول نه مخكې وركړي؛ نو دا به يې يو گرځولو د حضور ﷺ په زمانه كې او د حضرت ابوبكر رضي الله عنه په زمانه كې او د حضرت عمر رضي الله عنه په ابتدايي دور كې، بيا چې كله حضرت عمر رضي الله عنه خلك وكتل چې پرلپسې طلاق وركولو كې اخته دي؛ نو وې فرمايل: چې دا په دوى باندې نافذ كړه او ايوب لوى امام دى، پس كه چېرته وويل شي چې هغه روايت خو مطلق وو نو مونږ به ووايو چې مونږ دواړو دليلونه جمع كړي او وايو چې هغه روايت هم قبل الدخول باندې حمل دى.

په دويم مسلك كې د ابن رجب كلام دى.

شوكاني په خپله رساله "درې طلاقو" كې (د ابوداؤد پورته هغه روايت چې په هغې كې د طلاق قبل الدخول ذكر دى) د ځينې افرادو د تنصيص د قبيل نه د گرځولو قصد كړى دى، حال دا چې مونږ ذكر كړي دي چې په "الثلاث" كې لام په استغراق باندې حمل كول صحيح نه دي، لهذا دا روايت به ددې قبيل څخه نه وي او د شوكاني دا كلام محض ددې لپاره دى چې

(۱) او ابن قيم چې نقل كړي دي حضرت عمر رضي الله عنه د طلاق په باره كې خپل كار باندې پېنېمانه شو، دا يو د ځان نه جوړه شوې د دروغو كيسه ده، ددې په سند كې خالد بن يزيد بن ابي مالك واقع دى، چې د هغه په باره كې ابن معين فرمايي چې هغه صرف په خپل پلار باندې دروغو تړلو باندې راضي نه شو، تر دې پورې چې هغه په صحابه وو رضي الله عنهم باندې هم دروغ تړلي دي او دده، كتاب الديات، ددې لائق دى چې دې لره دفن كړى شي.

لطيفه: د خالد په ځا باندې نقطه وه، نو ك قلم باندې روشنايي زياته پرېوته؛ نو دا نقطه ځا طرفته وبهيدده چې د هغې نه زاويه حاده جوړه شوه كتلو والا تصحيح كولو سره دې لره مجالد بن يزيد وويلو، حال دا چې د هغه خالد مجالد نوم څوك ورور بيخي نه ؤ، د خالد پلار يزيد د حضرت عمر رضي الله عنه زمانه بالكل قطعاً نه وه موندلې.

هغه ته بهر حال د خبرو عادت دی، خواه که د خبرې ګټه وي او يا نه، بالکل هم هغسې حالت چې د هغې ذکر امام زفر عليه السلام فرمایلي وو چې زه مخالف سره مناظره کولو وخت کې صرف هغه خاموشه کېدلو باندې نه مجبوروم بلکې هغه سره مناظره کوم، تردې چې هغه لېونی شي او د لېونی کېدلو مطلب دا دی چې داسې لېونی خبرې پیل کړي چې کله هم چا نه وي کړي بیا شوکاني وايي چې طلاق قبل الدخول نادر دی، پس خلکو څنگه پرلپسې طلاق ورکول شروع کړل تردې پورې چې حضرت عمر رضي الله عنه غوسه شو؟ زه وایم چې کوم شی په یو ښار کې یا په یوه زمانه کې نادر شمارل کېږي هغه ځینې وخت په دویمه زمانه کې او په بل ښار کې نادر نه وي، بلکې کثیر الوقوع وي؛ نو ځکه د شوکاني دا اعتراض بې ځایه دی، علاوه ددېنه شوکاني دا غواړي چې سنن ابوداؤد کې روایت شوی صحیح حدیث حکم محض په رایه باطل کړي، (پس دا په حقیقت کې د انکار حدیث جراثیم دي)، غالباً هم دومره وضاحت ددې خبرې د ښودنې لپاره پوره دی چې د هغه خلکو لپاره د حدیث ابن عباس رضي الله عنه نه د استدلال هیڅ گنجائش نشته.

اوس د رکانه حدیث واخلئ! چې په هغې سره دا خلک استدلال نیول غواړي، دا هغه حدیث دی چې هغه امام احمد په خپل مسند کې په دې الفاظو ذکر کړی دی:

حدیث بیان کړو مونږ ته سعد بن ابراهیم، وې ویل خبر راکړو مونږ ته زما پلار، محمد بن اسحاق ته یې وویل حدیث بیان کړو زما نه داؤد بن حصین د عکرمه نه، هغه د ابن عباس رضي الله عنه نه چې هغه وفرمایلي:

«رکانه بن عبد یزید خپلې ښځې ته درې طلاقه په یو مجلس کې ورکړي وو بیا هغه په دې باندې سخت خفه شو، حضور ﷺ د هغه نه پوښتنه وکړه چې تا څنگه طلاق ورکړی دی؟ هغه وویل چې ما درې طلاقه په یو مجلس کې ورکړي دي، حضور ﷺ وفرمایلي: دا خو یو شو، لهدا ته که چېرته غواړې؛ نو هغې ته رجوع وکړه! نو ځکه رکانه هغې ته رجوع وکړه.^{۱۱} او ماته بې حده تعجب راځي چې کوم سړی دا دعوه کوي چې د صحابه وو رضي الله عنهم په زمانه کې درې طلاقه، انت طالق ثلاثا، په لفظ سره واقع کېدو نه، نو هغه ددې حدیث نه درې یو طرفته رد کولو باندې استدلال کول څنگه غواړي؟ پس چې درې طلاقه په مجلس واحد کې، انت طالق ثلاثا، په الفاظ سره نه وي؛ نو خامخا به په تکرار د لفظ سره وي او د تکرار په صورت کې دوه احتماله دي، یو دا چې هغه د تاکید اراده کړې وي، دویم دا چې هغه د درې

[۱] عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: طلق ركانة ابن عبد يزيد أخو المطلب امرأته ثلاثاً، فحزن عليها حزناً شديداً، قال: فسأل رسول الله عليه وسلم: كيف طلقته؟ قال: طلقته ثلاثاً، قال: في مجلس واحد؟ قال: نعم! قال: إنما تلك واحدة، فراجعها ان شئت. قال: فراجعها. (مسند أحمد بن حنبل، رقم الحديث: ۲۳۸۷ طبع دار الحديث قاهرة)

طلاق واقع کېدلو قصد کړی وي. پس کله چې معلومه شوه چې هغه صرف د یو اراده کړې وه؛ نو دیاته به د هغه قول قبلولی شي، او د هغه دا وینا چې ما درې طلاقه ورکړې دي، ددې معنی به دا وي چې هغه د طلاقو لفظ درې ځله تکرار کړی دی او کېدی شي چې راوي حدیث مختصر کولو سره روایت بالمعنی کړی وي.

علاوه ددې نه دا حدیث منکر دی، څنگه چې امام جصاص^{۱۱} او ابن همام فرمایي^{۱۲}: ځکه چې دا پوخ کار د ثقه راویانو د روایت نه خلاف دی، همداراز دا حدیث معلول هم دی، څنگه چې ابن حجر^{رحمه الله} تخریج احادیث رافعي (التلخیص الحبير) کې ذکر کړی دی، تخریج کې د ابن حجر^{رحمه الله} الفاظ دا دي:

حدیث: رکانه بن عبدیزید د حضور^{صلی الله علیه و آله وسلم} په خدمت کې حاضر شو، پس وې ویل چې ما خپلې ښځې ته سهمیه ته (البته) طلاق ورکړی دی او په الله قسم! چې ما د یو طلاق اراده کړې وه، نو ځکه حضور^{صلی الله علیه و آله وسلم} زما ښځه ماته واپس کړه، دا حدیث امام شافعي^{رحمه الله}، ابو داؤد، ترمذی او ابن ماجه تخریج کړی دی او هغوی په دې کې اختلاف کړی دی چې آیا دا رکانه پورې مسند دی یا مرسل؟ ابو داؤد ابن حبان او حاکم ددې تصحیح کړې ده او امام بخاري^{رحمه الله} دا د اضطراب له وجې معلول کړی دی، ابن عبدالبر په تمهید کې ویلي چې محدثینو دا ضعیف ګرځولی دی او په دې باب کې یې د ابن عباس^{رضی الله عنه} نه هم روایت کړی دی (یعنې بلفظ ثلاث، څنگه چې مونږ پورته پوره روایت نقل کړی دی) هغه امام احمد او حاکم روایت کړی دی او دا معلول دی.^{۱۳}

بلکې ابن حجر^{رحمه الله} په فتح الباري کې د هغه حضراتو د رایې تصویب کړی دی چې «د ابن عباس^{رضی الله عنه} مذکوره حدیث کې، د درې لفظ د ځینو راویانو بدل شوی لفظ دی، ځکه چې (البته) لفظ سره درې طلاقه واقع کېدل شائع وو، (نو ځکه راوي) (البته) درې ګڼلو سره د طلاق لفظ نقل کړو، او د اهل علمو اقوال د (طلاق بته) په باره کې مشهور دي.^{۱۴}

- ۱ [أحكام القرآن للجصاص، ذکر الحجاج لا يقاع الطلاق الثلاث معاً ج: ۱ ص: ۳۸۸ طبع سهیل اکیدمی]
- ۲ [فتح القدیر لابن همام الحنفی ج: ۳ ص: ۲۶ وطلاق البدعة. طبع دار صادر بیروت].
- ۳ [حدیث: أن رکانة بن عبد یزید أثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال: انی طلقت امرأتی سهمیه ألبته، وو الله ما أردت إلا واحدة، فردھا علیه، الشافعی وأبو داؤد والترمذی وابن ماجه، رکانة، أو مرسل عنه، وصححه أبو داؤد وابن حبان والحاکم، وأعله البخاری بالاضطراب، وقال ابن عبد البر فی التمهید: ضعفه، وفی الباب عن ابن عباس رواه أحمد والحاکم، وهو معلول أيضاً. (التلخیص الحبير فی تخریج أحادیث الرافعی الکبیر ج: ۳ ص: ۲۱۳ رقم الحدیث: ۱۶۰۳ طبع المكتبة الأثرية، بیروت).]
- ۴ [الثالث أن أبا داؤد رجح أن رکانة إنما طلق امرأته البته كما أخرجه هو من طریق آل بیت رکانة، وهو تعلیل قوی لجواز أن یکون بعض رواته حمل البته علی الثالث فقال طلقها ثلاثاً، فهذه النکته یقف الاستدلال بحديث ابن عباس. (فتح الباری، کتاب الطلاق، باب من طلق وهل ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه].

اوس مونږ په مسند احمد کې (پورتنی) حدیث محمد ابن اسحاق باندې کلام کوي. ددې لپاره چې ددې د منکر او معلول کېدلو وجوه ښکاره شي پاتې شو محمد بن اسحاق نو امام مالک رحمته الله علیه او هشام بن عروه وغیره په اوږدو الفاظو کې ده ته کذاب ویلی دی، ده د صاحب ضعف نه تدلیس کړی او د بیان کولو نه بغیر یې د اهل کتابو د کتابونو نه نقل کړی دی او دا به یې نه ویل چې دا اهل کتابو روایت دی. په دې باندې د قدر تهمت هم پرې دی او د خلکو حدیث په خپل حدیث کې د داخلولو هم په ده باندې الزام دی، دا داسې سړی نه دی چې دده قول په صفاتو کې قبول کړی شي او نه په احادیثو د احکام کې دده روایت معتبر دی. خواه که هغه د سماع تصریح وکړي، کله چې د هغه د روایت خلاف روایات پرلپسې وارد وي او چا چې دده روایت ته قوي ویلی دی: نو صرف په مغازي کې یې ورته قوي ویلی دی.

په دې حدیث کې دویم راوي داؤد بن حصین دی، چې د خارجیانو د مذهب په داعیانو کې ؤ او که چېرته امام مالک رحمته الله علیه دده نه روایت نه وي کړی: نو دده حدیث به ترک کېدو، څنگه چې ابو حاتم ویلي دي او ابن مدینی وايي چې داؤد بن حصین چې کوم روایت د عکرمه نه نقل کړي هغه منکر دي او د اهل جرح او تعدیل کلام دده په باره کې طویل الذیل دی. کومو حضراتو چې د هغه روایت قبول کړی دی: نو صرف په هغه صورت کې یې قبول کړی چې کله هغه د نکارت نه خالي وي. پس دده روایت ثقه راویانو خلاف څنگه قبلېدی شي.

او دریم راوي عکرمه دی چې په هغه باندې د ډېرو بدعاتو تهمت دی، سعید بن مسیب او عطاء په راز حضراتو دده نه خان ساتلی دی، پس د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت کوونکي ثقه راویانو خلاف د هغه قول څنگه قبلېدی شي؟ پس چا چې هغه روایت ته منکر وویل: نو هغه ډیر صحیح ویلي دي او امام احمد نه ددې قسم متن تحسین د داسې سند سره صحیح نه دی، حال دا چې هغه خپله فرمایي چې د طاؤس روایت د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه د درې طلاقو په باره کې شاذ او مردود دی، څنگه چې مونږ د اسحاق بن منصور او ابوبکر اثرم په حواله ددې څخه نقل کړي، ابن همام لیکي چې صحیح روایت هغه دی چې هغه ابوداؤد، ترمذی او ابن ماجه نقل کړی دی چې رکانه خپلې ښځې ته (بته) طلاق ورکړی وو، حضور صلی الله علیه و آله هغه ته قسم ورکړ چې هغه صرف د یو اراده کړې وه؛ نو ځکه حضور صلی الله علیه و آله هغه ته ښځه واپس کړه، هغه دویم طلاق د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کې او دریم د حضرت عثمان رضی الله عنه په زمانه کې ورکړی ؤ. ^(۱)

...بقیه د ترمذی [یواجه الرجل امراته بالطلاق ج: ۹ ص: ۳۶۲ حدیث رقم: ۵۲۶۱ طبع دار نشر الکتب الاسلامیه، لاهور].
 (۱) [الأصح ما رواه أبو داؤد والترمذی وابن ماجه ان رکانة طلق زوجته... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

ددې مثل په مسند شافعي کې دی؛ نو ځکه د ابوداؤد په سند کې نافع بن عجير بن عبدیزید دی^{۱۱}، پس نافع ابن حبان په ثقات کې ذکر کړی دی، اگر که نافع ته ځينې داسې خلکو مجهول ویلی چې د هغوی د رجال نه ډیر زیات بې خبره دي او د هغه د پلار لپاره دا کافي ده چې په کبارو تابعینو کې دی او د هغه په باره کې جرح نقل نه ده او د امام شافعي په سند کې عبدالله بن علي بن سائب بن عبید بن عبد یزید ابو رکانه واقع دی، چې هغه ته امام شافعي ثقه ویلی دی، پاتې شو عبدالله بن علي بن یزید رکانه، چې ابن حزم ذکر کړی دی دده ابن حبان توثیق کړی دی، علاوه ددې په تابعینو کې دا کافي ده چې هغوی په جرح سره ذکر نه وي شوي، ددې لپاره چې هغه د جهالت وصفي نه ووځي، په صحیحین کې ددې نوعیت ډیر رجال دي، څنگه چې الذهبي په دې وینا سره اعتماد کړی دی چې د سړي اولاد او د هغه د کور خلک د هغه د حالاتو نه زیات خبردار وي.^{۱۲}

حافظ ابن رجب د ابن جریج هغه حدیث ذکر کړی چې په هغې کې وایي: ماته خبر را کړی دی ابورافع مولى د نبی ﷺ په اولاد کې بعضې د عکرمه نه هغوی د ابن عباس رضی الله عنهما (ددې سند نه د مسند روایت موندل معنا روایت ذکر کړی دی) دې روایت سره حافظ ابن رجب لیکي چې:

"د هغه په سند کې مجهول راوي دی او د کوم سړي نوم چې یې نه دی اخیستلی هغه محمد بن عبدالله بن ابي رافع دی، چې ضعیف الحدیث دی او د هغه احادیث منکر دي او ویل شوي چې هغه متروک دی، لهذا دا حدیث ساقط دی او محمد بن ثور الصنعاني په روایت کې چې رکانه ویلي ما دې ته طلاق ورکړو، په دې کې د "ثلاثا" لفظ نه دی ذکر کړی او محمد بن ثور ثقه دی، د لویې درجې سړی دی، همداراز د هغه معارض هغه روایت هم دی چې د رکانه د اولاد نه مروی دی چې هغه خپلې بڼې ته "بته" طلاق ورکړی و.

ددې د ابن قیم د کلام فساد معلومېږي چې هغه په دې حدیث باندې کړی دی، په کوم صورت کې چې حدیث رکانه کې (البته) روایت صحیح وي دهغې نه د جمهورو دلایلو کې مزید اضافه کېږي او په کوم صورت کې چې حدیث رکانه کې اضطراب وي لکه څنگه چې

...بقیه د ترمخ] البته فحلفه رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه ما أراد إلا واحدة، فردها اليه، فطلقها الثانية في زمن عمر رضي الله عنه والثالثة في زمن عثمان رضي الله عنه. (فتح القدير ج: ۳ ص: ۲۶ طبع دار صادر بيروت)

۱ [حدثنا ابن السرح و ابراهيم ابن خلد الكلبي في آخرين قالوا نا محمد بن ادریس الشافعی حدثني عمی محمد بن علی بن شافع عن عبید الله بن علی بن المسائب عن نافع بن عجير بن عبد یزید بن رکانه أن رکانه بن عبد یزید طلق امراته سهیمه... الحديث. (ابوداؤد، کتاب الطلاق، باب فی البتة ج: ۱ ص: ۳۰۰ طبع ایچ ایم سعید)

۲ [قال ابوداؤد هذا أصح من حديث ابن جریج ان رکانه طلق امراته ثلاثا لأنهم أهل بيته وهم أعلم به. (سنن ابی داؤد، کتاب الطلاق، باب البتة ج: ۱ ص: ۳۳۰، طبع ایچ ایم سعید، أيضًا: بذل المجهود، کتاب الطلاق، باب فی البتة ج: ۴ ص: ۷۶ طبع مکتبة امدادیة ملتان).]

امام ترمذي د امام بخاري نه نقل کړي^{۱۱} او امام احمد د هغه ټولو طرق ضعيف گرځولي دي او ابن عبدالبر هم د هغه په تضعيف کې د امام احمد پيروي کړې ده، په دې صورت کې د حديث رکانه په الفاظو کې د کوم لفظ نه هم استدلال ساقطېږي، ددې حديث په اضطراب کې يو دا دی چې کله روايت کوي چې طلاق ورکوونکی ابورکانه وو او کله دا چې د رکانه پلار نه وو بلکې خپله رکانه وو، دا اضطراب داسې دفع کېدی شي چې دا اضطراب د درې په روايت کې دی (البته، په روايت کې نشته، د (البته) روايت متن او سند په اعتبار سره د علت نه خالي دی او که چېرته فرض شي چې په دې کې هم علت دی؛ نو (دا روايت به ساقط الاعتبار وي او) باقي دلايل به بې معارضه پاتې شي.

«مونږ په امت کې هيڅوک نه پيژنو، چا چې په دې مسئله کې مخالفت کړی وي، نه ظاهري مخالفت، نه د حکم په اعتبار سره، نه د فيصلې په لحاظ سره، نه د علم په طور باندې، نه د فتوی په طور باندې او دا مخالفت نه دی واقع شوی مگر د ډير کمو افرادو له جانب، هغه خلکو باندې هم د هغوی هم عصر حضراتو د آخري درجې نکير کړی، په هغوی کې اکثره خلک هغه مسئله پټه ساتي، دهغې اظهار به يې نه کولو.

د الله تعالی د دين په اخفا باندې اجماع څنگه کېدی شي، کوم دين چې الله تعالی د خپل رسول ﷺ په ذريعه نازل کړی؟ او د هغه سړي د اجتهاد پيروي څنگه جائزه گرځي چې په خپله رایه د هغه مخالفت کوي؟ د هغې اعتقاد هر وخت ناجائز دی.

اميد دی چې دې بيان سره به واضحه شوې وي چې د حضرت عمر رضي الله عنه درې طلاقه نافذ کول حکم شرعي وو، چې د هغې په مرسته کتاب او سنت موجود دی او کومه اجماع چې د فقهاء صحابه وو رضي الله عنهم ده، تابعين او د هغې نه پس حضراتو اجماع ده، دا د حکم شرعي په مقابل کې تعزيري سزا نه وه، پس کوم سړی چې د حضرت عمر رضي الله عنه د درې طلاقو د نافذولو نه خروج کوي، دی د هغه ټولو شيانو نه خروج کوي.

(۶) طلاق په شرط باندې معلق کول او د طلاق قسم خوړل

درسالي ليکوال په ۱۱۴ مخ باندې ليکي:

د معلق طلاق ټول صورتونه غير صحيح دي او معلق طلاق نه واقع کېږي.

۸۳ مخ باندې ليکي:

«او په دې سلسله کې د هغه معاملې د بادشاهانو خواهشات خصوصاً د بيعت په معامله کې قوي کړه:

۱ [جامع الترمذي، ابواب الطلاق واللعان، باب ماجاء في الرجل طلق امراته البتة ج: ۲۲۲، طبع دهلي].

د محترم ليکوال د معلق طلاق دواړه صورتونه باطل گرځول او د اولنۍ دورې په فقهو باندې دا تهمت لگول چې هغوی د بيعت په حلف کې د ملوک او د امراء د خواهشاتو تکميل کولو، د هغه سړي په نزد لوی بې باکی دی چا چې په دې مسئله کې د فقهو او د نصوصو مطالعه کړې وي او څوک چې د هغه فقهو او د حالاتو نه خبر وي چې هغوی د حق په لاره کې څنگه ځان قربان کړی وو.

زما خیال وو چې د ابو الحسن السبکي رساله، «الدرة المضية»، او دې سره څو نورې رسالې چې د څو کالو نه خپرېږي د هغې د مطالعې نه پس هغه خلکو ته هم په دې مسئله تعلیق کې د شک گنجایش نه وي چا ته چې د فقهي مذاهبو د مبسوط کتابونو د ورقې اړولو موقع نه ملاوېږي، محترم مصنف ته غالباً ددې مطالعې اتفاق نه دی شوی، یا به هغه به په قصده د بې ځایه حجت لاره خوښه کړې وي.

د فقهو او صحابه، تابعینو او تبع تابعینو مذهب دا دی چې طلاق کله په کوم شرط باندې معلق شي؛ نو د شرط د موجودېدلو په صورت کې طلاق واقع کیږي، خواه که شرط د حلف د قبیلې نه وي چې د ترغیب یا د منعې یا د تصدیق فایده ورکړي، یا ددې قبیلې څخه نه وي چې په هغې کې دیو شي فایده ورنکړي، ددې ټولو اکابرو خلاف د ابن تیمیه قول دی چې کوم تعلیق د قبیلې د حلف وي؛ نو په هغې کې طلاق نه واقع کیږي، بلکې د حلف ماتیدلو په صورت کې کفار له لارمېږي او دا داسې خبره ده چې د ابن تیمیه نه مخکې چا نه ده کړې، د تعلیق په دې دواړو قسمونو کې روافض هم د صحابه او تابعینو او تبع تابعینو مخالف دي او بعضې ظاهريه چې په هغې کې ابن حزم هم شامل دی، په دې مسئله کې د روافضو پیروي کوي او ددې ټولو نه مخکې چې اجماع شوې ده هغه د دوی خلاف حجت دی او کومو حضراتو چې په دې مسئلې باندې اجماع نقل کړې هغه دا ده: امام شافعي، ابو عبید، ابو ثور، ابن جریر، ابن منذر محمد بن نصر مروزي، ابن عبدالبر (التمهید او الاستذکار)^(۱) کې فقیه ابن رشد (المقدمات)^(۲) کې او ابوالولید الباجی (المنتقي) کې، د حدیثو او اثار وسعت کې ددې حضراتو هغه مرتبه ده که په دوی کې یو بزرگ چېرته اړینجی وکړي؛ نو دده اړینجی نه به شوکاني، محمد بن اسماعیل الامیر او قنوجي په شان لس سړي ودرېږي، د محمد بن نصر مروزي په باره کې خپله ابن حزم وایي:

[۱] الاستذکار لابن عبدالبر، کتاب الطلاق، باب یمن بطلاق مالم ینکح ج: ۶ ص: ۱۸۹ رقم الحديث: ۱۱۹۴ طبع دار الكتاب العلمية، بیروت.

[۲] المقدمات الممهّدات، لیان ما اقتضته رسوم المدونة من الأحكام الشرعية والتحصيلات، لأبي الوليد محمد بن رشد القرطبي، کتاب الايمان، باب الطلاق، ماجاء فی الايمان بالطلاق، ج: ۱ ص: ۳۰۵ طبع دار الكتب العلمية، بیروت.

که چېرته څوک دا دعوه کوي چې د رسول الله ﷺ او د رسول الله ﷺ د صحابه وورثي له څخه داسې حديث نشته چې محمد بن نصر سره نه وي؛ نو د داسې سړي دعوه به صحيح وي او دا حضرات د اجماع په نقل کولو کې امين دي او په صحيح بخاري کې د حضرت عمر رضی الله عنه فتوی هم دا ده چې طلاق معلق واقع کېږي؛ نو ځکه نافع وايي چې يو سړي داسې طلاق ورکړو که چېرته هغه ووته؛ نو هغې ته قطعي طلاق، حضرت ابن عمر رضی الله عنهما وفرمايل که چېرته ووته؛ نو دده نه به باينه شي او که نه ووته نو هيڅ ونه شو^{۱۱}، دا فتوی هم ښکاره ده، د ابن عمر رضی الله عنهما په علم او فتوی کې د هغه د محتاط کولو څوک شک کولی شي؟ او د کوم يو صحابي رضی الله عنه نوم هم نه شي اخيستل کېدی چې چا په دې فتوی کې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما مخالفت کړی وي، يا يې په دې باندې نکير فرمايلي وي.

حضرت علي کرم الله وجهه د طلاق د قسم په باره کې يوه فيصله داسې وکړه چې د هغې نه معلومېږي طلاق معلق واقع کېږي، واقعه داسې وشوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه په خدمت کې يو سړی پېش شو چې هغه د طلاق حلف خوړلی ؤ او دا حلف هغه پوره کړی نه ؤ، خلکو مطالبه وکړه چې دده او دده د ښځې په منځ کې تفريق وکړئ، حضرت علي رضی الله عنه د مقدمې ټول کيفيت واورېد او دې نتيجې ته ورسېد چې دده نه جبراً حلف اخيستل شوی دی، ده وفرمايل تاسو خلکو دی مجبور کړی، پس د اکراه په بنا حضرت علي رضی الله عنه د هغه ښځه ده ته واپس ورکړه، ددې نه ښکاره کېږي چې د اکراه صورت نه وای؛ نو دده رايه هم دا وه چې طلاق واقع شو او په فيصله کې د حضرت علي رضی الله عنه په شان څوک دی؟ ابن حزم دا فيصله د صحيح صورت نه اخوا کولو لپاره تکليف کړی دی او محض د خواهش نفس په بنا يې دا ددې د ظاهر نه ويستلو لپاره کوشش کړی دی، څنگه چې دده قول د حضرت شريح د فيصلې په باره کې هم ددې قبيل نه دی. (۲)

او سنن بيهقي کې په صحيح سند د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه مروی دي چې يو سړي خپلې ښځې ته وويل که چېرته تا هغه فلانکې کار وکړو نو تا ته طلاق، ښځې هغه کار وکړو، حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وفرمايل: دا يو طلاق شو^{۱۲}، دا هم هغه ابن مسعود رضی الله عنه دی چې هغه ته حضرت عمر رضی الله عنه د علم نه ډکه ټوکړی ويله، صحيح فتوی ورکولو کې دده په څېر

۱ [اوقال نافع: طلق رجل امرأته البتة انْ خَوَّجَتْ فَقَدْ بَتَّتْ مِنْهُ وَإِنْ لَمْ تَخْرُجْ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ. (صحيح البخاري، باب الطلاق في إلّا غلاق وألكره ج: ۲ ص: ۷۹۳ طبع قديمي).]

۲ [د راوي الفاظ: لم يره حدثا، (حضرت علي رضی الله عنه د هغه د قسم په ماتولو باندې پوه نه شو) دا ددې خبرې ښکاره دليل دی چې حلف خوړلو والا چې کوم عمل وکړي که چېرته هغه په قسم ماتولو پوهېدلی؛ نو د تعليق په موجب د طلاق د وقوع فيصله فرمايلي وي - ليکوال،

۳ [عن ابن مسعود رضي الله عنه في رجل قال لامرأته: ان فعلت كذا وكذا فهي طالق، لتفعله قال هي واحدة وهو أحق بها. (سنن الكبرى للبيهقي، باب الطلاق بالوقت والفعل ج: ۷ ص: ۳۵۶ طبع دار المعرفة بيروت).]

څوک شته؟ د حضرت ابوذر رضي الله عنه نه هم دا قسم تعلیق مروي دی او د حضرت زبیر رضي الله عنه نه هم او اثار دې باره کې ډیر دي او کتاب الله کې حلف ماتولو باندې لعنت شوی دی او د حضرت عایشې رضي الله عنها ارشاد دی: **ډېاره** هر یو قسم که هر څومره لوی وي، په دې شرط چې د طلاق یا د عتاق قسم نه وي؛ نو په دې کې د قسم کفاره ده. ^(۱)

دې اثر ته ابن عبدالبر رحمه الله په (التمهید) او (الاستذکار) کې په سند سره نقل کړی دی. ^(۲) مگر احمد بن تیمیه رحمه الله د دې نقل کولو سره استثناء (یعنې لیس فیها طلاق ولاعتاق الفاظ حذف کړي او بقول ابوالحسن السبکی رحمه الله دا د هغه خیانت فی النقل دی، دا وود صحابه وو رضي الله عنهم دور چې په هغې کې د طلاق معلق د وقوع نه سېوا هیڅ فتوی نقل نه ده. اوس تابعین واخلئ! په تابعینو کې علم معدود او معروف دی او هغوی ټولو د قسم نه پوره کېدلو په صورت کې د طلاق د وقوع فتوی ورکړې، ابوالحسن السبکی،، الدرّة المضیة،، کې فرمایي: د جامع عبدالرزاق، مصنف ابن ابی شیبه، سنن سعید بن منصور، او سنن بیهقي په شان صحیح کتابونو نه مونږ ائمه اجتهاد تابعینو فتاوی صحیح سندونو سره نقل کړي دي چې حلف بالطلاق نه پس د قسم ماتولو په صورت کې هغوی د طلاق د وقوع فتوی ورکړې ده. د کفارې فیصله یې نه ده کړې، د هغه تابعینو مجتهدینو نومونه دا دي: سعید بن مسیب، حسن بصري، عطاء، شعبي، شریح، سعید بن جبیر، طاؤس، مجاهد، قتاده، زهري، ابومخلد، د مدینې اوه فقهاء یعنې عروه بن زبیر، قاسم بن محمد، عبیدالله بن عبدالله بن عتبه بن مسعود، خارجه بن زید، ابوبکر بن عبدالرحمن، سالم بن عبدالله، سلیمان بن یسار، او د دې اوه فقهاوو چې په کومه مسئله باندې اجماع وشي؛ نو د دوی قول په نورو باندې مقدم وي او د حضرت ابن مسعود اوچتي مرتبې والا شاگردان: علقمه بن قیس، اسود، مسروق، عبیده السلماني، ابووائل، شقیق بن سلمه، طارق بن شهاب، زربن حبیش، د دوی نه علاوه نور تابعین، مثلاً ابن شبرمه، ابو عمرو الشیباني، ابو الاحوص، زید بن وهب، حکم بن عتیبه، عمر بن عبدالعزیز، خلاس بن عمرو، دا ټول هغه کسان دي چې د کومو فتاوی د طلاق معلق په وقوع باندې نقل شوي دي او د هغوی په دې مسئله کې هیڅ اختلاف نشته، وایئ! چې د دوی نه علاوه تابعین نور څوک شته؟ پس دا دی د صحابه رضي الله عنهم او تابعینو دور، هغوی ټول یې د وقوع قائل دي، په هغوی کې یو هم د دې قائل نه دی چې صرف کفاره کافي ده.

[۱] کل یمن وان عظمت لیس فیها طلاق ولّا عتاق ففیها کفارة یمن۔

[۲] [وقد روی عن عائشة رضی الله عنها: کل یمن لیس فیها طلاق ولّا عتاق، فکفارها کفارة یمن. (الاستذکار، لا بن عبدالبر، کتاب الايمان والنذور، باب العمل فی المشی الی الکعبة ج: ۵ ص: ۱۸۲ رقم الحديث: ۹۸۱ طبع دار الکتاب العلمیة بیروت)۔

اوس ددې دواړو زمانو نه پس چې کوم خلک دي هغوی درواخلی، د هغوی مشهور مذهب دی او هغوی ټول ددې قول د صحت شهادت ورکوي، مثلاً امام ابوحنيفه رحمته الله عليه، مالک رحمته الله عليه، شافعي رحمته الله عليه، احمد رحمته الله عليه، اسحاق بن راهويه رحمته الله عليه، ابو عبید، ابو ثور، ابن المنذر، ابن جریر، په دوی کې د هیچا هم په دې مسئله کې اختلاف نشته او ابن تیمیه رحمته الله عليه کوم تابعي ته د عدم وقوع فتوی نسبت کولو قدرت ونه شو، البته د ابن حزم رحمته الله عليه په پیروي کې هغوی طاؤس ته ددې نسبت کړی دی، مگر ابن حزم رحمته الله عليه پخپله د طاؤس نه دهغه روایت کولو کې په غلطی باندې دی او د هغه پیروي کوونکي د هغه په پورته غلطی باندې دي، د د طاؤس فتوی د (مکره) په باره کې ده، څنگه چې خپله په مصنف عبدالرزاق کې ده او هم ده طرفته ابن حزم رحمته الله عليه دا روایت منسوب کړی او سنن سعید او مصنف عبدالرزاق وغیره کې د طاؤس دا فتوی په صحیح سند سره موجوده ده چې داسې طلاق واقع کیږي.

وروسته دور کې د بعضي ظاهريه په دې مسئله کې مخالفت د هغه اجماع له مخې باطل دی چې د هغوی نه مخکې د صحابه رضي الله عنهم، تابعینو، او تبع تابعینو په دور کې منعقد شوي وه، داسې نه چې د هغې اجماع تصویر اخیستل ابن حزم رحمته الله عليه د اقوال صحابه رضي الله عنهم نه په ټوپ وهلو سره غواړي، حال دا چې هم دا صحابه رضي الله عنهم تر مونږ پورې د دین په نقلولو کې امین دي، علاوه ددې ظاهريه چې د قیاس نفی کوي، د اهل تحقیق په نزد د هغوی کلام په اجماع کې معتبر نه دی، اگر که هر پریوتي لپاره څوک نه څوک د پورته کولو لپاره پیدا کیږي.

ابوبکر جصاص رازي رحمته الله عليه په خپل اصول کې لیکي:

د هغه خلکو د مخالفت هیڅ اعتبار نشته چې د شریعت اصول نه پیژني او د قیاس د طرق او د اجتهاد وجوه قائل نه دي، مثلاً داؤد اصبهاني او کرابیسي او د دوی په مثل نور کم فهم او ناواقف خلک، ځکه چې هغوی یو څو احادیث ضرور لیکلي دي مگر دوی ته وجوه نظر او فروع وحوادث اصولو طرفته د څرخولو معرفت حاصل نه وو، د دوی حیثیت د یو عام سړي په شان دی چې د هغه د مخالفت هیڅ اعتبار نشته، ځکه چې هغه حوادث د هغوی په اصولو باندې د مبني کولو نه ناواقف دي، او داؤد به د عقلي دلائلو اکثر نفی کوله، دده په باره کې مشهوره ده چې هغه به ویل چې په آسمانونو او ځمکه کې او خپله زمونږ په ذات کې د الله تعالی ذات او د هغه په توحید باندې دلایل نشته، د هغه خیال وو چې هغه الله تعالی صرف د خبر په ذریعه پیژندلی دی، هغه دي دا نه گڼي چې د حضور صلی الله علیه و آله وسلم د خبر صحیح کېدلو پیژندل همداراز د حضور صلی الله علیه و آله وسلم په منځ او د مسیلمه کذاب وغیره دروغژن مدعیانې نبوت په منځ کې فرق او د هغه دروغژنو د دروغو علم په ذریعه هم عقل او هغه معجزات، نشانات او دلایلو کې غور کول دي چې په هغې باندې د الله تعالی نه سېوا څوک قادر نه دی، ځکه چې دا ممکنه نه ده چې کوم سړي ته د الله تعالی د معرفت نه مخکې د نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم معرفت حاصل شي، پس د کوم سړي د عقل او علم مقدار چې دا وي هغه په علماوو کې شمارل څنگه جائز دي؟ او د

هغه د مخالفت څه اعتبار دی؟ او هغه دا اعتراف هم کوي چې الله تعالی نه پیژني، ځکه دا قول چې ره الله تعالی په دلایلو نه پیژنم، ددې خبرې اعتراف کوي چې هغه الله تعالی نه پیژني، پس هغه د عامي نه هم زیات ناواقف او د خناورو نه هم زیات ساقط دی، لهذا د داسې سړي قول د خپلې زمانې د خلکو خلاف هم لائق د اعتبار نه دی، لا دا چې د متقدمینو په خلاف به څنګه لائق د اعتبار وي، همداراز مونږ وایو هر هغه سړی چې اصول سمع، طرق اجتهاد، او د فقهې قیاس طرق نه پیژني د هغه د مخالفت اعتبار نشته، خواه که هغه په علوم عقلیه کې د هر څومره لویې مرتبې څښتن وي، د داسې سړي حیثیت هم د عامي په شان وي، چې دهغه مخالفت په هیڅ کې شمار نه دی^{۱۱}

الله تعالی دي جصاص ته د علم لپاره ښه بدله ورکړي، هغه ددې کم فهمي ډلې پوره تشریح وکړه. اگر که دده په باره کې څه د سختی لهجه هم اختیار کړه، جصاص ددې خلکو حالت د نورو نه زیات پیژني، ځکه چې د هغه امامانو زمانه جصاص ته قریبه وه او ددغه لویو لویو داعیانو هم عصر وو او د هغوی دا سختي په دې بنا باندې وه چې د الله تعالی دین د جاهلانو په لاس کې د لوبو د یو شي په څېر کتلو سره سړي ته غیرت راتلل پکار دي، دا هغه خلک دي چې د هغوی په باره کې الله تعالی د قول بلیغ حکم فرمایلی دی او کوم سړی چې د هغوی په حق کې د تساهل نه کار اخلي، هغوی ته هیڅ فایده نه رسیږي، هو! خودین ته نقصان ضرور رسوي. امام الحرمین هم په دې سختی کې د جصاص پیروي کوي او د کوم سړي چې دا خیال دی چې د امام الحرمین قول د ابن حزم رحمته الله علیه او دده د متبعینو په باره کې هغه د تاریخ نه بې خبري نسي. ځکه چې د امام الحرمین په زمانه کې ابن حزم رحمته الله علیه مذهب په مشرق کې نه وو خپور شوی.

۱۱ قال أبوبکر: ولا يعتد بخلاف من لا يعرف أصول الشريعة، ولم يرتض بطرق المقاييس ووجوه اجتهاد الراى. كذاؤد الأصبهاني والكرائسي، وأضرابهما من السخفاء الجهال، لأن هؤلاء انما كتبوا شيئاً من الحديث، ولأ معرفة لهم بوجوه النظر، ورد الفروع والحوادث الى الأصول، فهم بمنزلة العامي الذي لا يعتد بخلافه لجهله ببناء الحوادث على أصولها من النصوص، وقد كان داؤد ينفى حجج العقول، ومشهور عنه انه كان يقول: "بل على العقول" وكان يقول: ليس في السماوات والأرض ولا في أنفسنا دلائل على الله تعالى وعلى توحيدة، وزعم انه انما عرّف الله عزوجل بالخبر، ولم يدرك الجاهل ان الطريق الى معرفة صحة خبر النبي عليه السلام والفرق بين خبره وخبر مسيلمة وسائر المتبئين والعلم بكذبهم، انما هو العقل، والنظر في المعجزات، والأعلام والدلائل. التي لا يقدر عليها الا الله تبارك وتعالى، فانه لا يمكن لأحد أن يعرف النبي صلى الله عليه وسلم قبل أن يعرف الله تعالى. فمن كان هذا مقدار عقله ومبلغ علمه، كيف يجوز أن يعتد من أهل العلم؟ ومن يعتد بخلافه وهو معترف مع ذلك أنه لا يعرف الله تعالى، لأن قوله: "اني ما أعرف الله تعالى من جهة الدلائل" اعتراف منه بأنه لا يعرفه، فهو أجهل من العامي، وأسقط من البهيمة، فمثله لا يعد خلافاً على أهل عصره اذا قالوا قولاً يخالفهم. فكيف يعتد بخلافه على من تقدمه. (الفصول في الأصول، لأبي بكر أحمد الجصاص، باب القول فيمن يعتد هم الاجماع ج: ۲ ص: ۱۳۴، ۱۳۵، طبع دار الكتب العلمية، بيروت).

البته کوم سړی چې د ابن حزم رحمته الله علیه په رد کې د اوږد تفصیل نه کار اخلي هغه ابوبکر ابن عربي دی، نو ځکه هغه (القواصم والعواصم ج ۲ ص ۲۷)، کې د ظاهريه په باره کې فرمایي دا یو ناپوهه ډله ده، چې په توپ وهلو داسې مرتبې ته ورسېدل چې د هغې مستحق نه وو او دا خلک داسې خبرې کوي چې په هغې باندې خپله هم نه پوهیږي. دا خبره هغوی د خارجي وروڼو نه حاصلوي، هر کله چې حضرت علي رضی الله عنه په جنگ صفین کې تحکیم قبول کړ: نو هغوی ویلي وو "لاحکم الا لله" خبره خو رښتیا وه مگر د هغوی دعوه باطله وه.

ما چې د خپل سفر په دوران کې لومړۍ بدعت وکتلو هغه د باطنیت تحریک وو. چې واپس راغلم؛ نو ومي کتل چې (ظاهريت) مغرب ډک کړی وو، یو ناپوه سړي چې د اشبیلیه په کوم کلي کې اوسیدو، د ابن حزم په نوم مشهور ؤ، ده ترقي د امام شافعي د مذهب نه کړې وه. وروسته داؤد طرفته یې خپل نسبت شروع کړ، د دېنه پس یې ټول وغورځول او خپله یو مستقل شو ده خیال وکړ چې هغه د امت امام دی، هم هغه حکم کوي او قانون جوړوي او هغه د الله تعالی دین ته داسې خبرې منسوب کړې چې په دین کې نه وې او خلکو د علماوو نه متنفره کولو او هغوی باندې طعن و تشنیع په خاطر د علماوو داسې اقوال نقل کوي چې هغوی هیڅکله نه وي ویلي.

ددېنه پس ابن العربي د ابن حزم ډیره رسوايي وکړه چې په هغې کې د ارباب بصیرت لپاره عبرت دی او امانت في النقل کې د ابوبکر ابن عربي چې کومه مرتبه ده ددېنه به هم جاهل ناواقف وي.

او حافظ ابوالعباس احمد بن ابي الحجاج يوسف اللبلي الاندلسي په خپل لړ لیک ې د ابن حزم په باره کې لیکي:

په دی کې شک نشته چې دا سړی حافظ دی، مگر کله چې د خپلو محفوظاتو په پوهېدلو کې مشغوله شو؛ نو د هغې د پوهېدلو توفیق ورته ملاو نه شو، ځکه چې کوم شی هم د هغه په خیال کې راشي هغه د هغې قائل شي، زما ددې قول د صحت دلیل دا دی چې د معمولي عقل سړی هم د ابن حزم ددې قول قائل نه شي کېدلی چې قدرت قدیمه محال سره هم متعلق کیږي ابن حزم مسکین (الفصل) کې (تعلق قدرت بالمحال) باره کې لیکي: هغه یو داسې شاعت دی چې ددېنه به پورته د کوم شاعت تصور هم نه شي کېدلی، حافظ اللبلي د هغه په خپل لړ لیک کې ډیر واضح رد کړی، ددېنه پس هغه لیکي. ظن غالب دا دی چې د ابن حزم نه چې دا کفر عظیم صادر شو او په دې سلسله کې چې بې هوده اقوال، خیالي او بهتانونه تړي، دده د قلم نه ووتل، ددې ثبوت په سلامتۍ د عقل دده څخه نه دی شوی. کله کله به په ده باندې داسې اخلاطو غلبه کېدل چې د هغې د علاج نه سقراط وبقراط هم عاجز وو، په داسې حالت کې دده نه دا حماقتونه او دا بې هوده الفاظ صادرېدل.

(ستا جنون هم جنون دی او تاته داسې طبیب نه دی میسر چې جنون د جنون علاج وکړي)
 ددې وروسته اللبلي په لوی تفصیل سره امام اشعري رحمته الله علیه او د هغه د اصحابو په باره
 کې د ابن حزم د اقوالو رد کړی دی او ډیرو اهل علمو تصریح کړې ده چې د ابن حزم نسبي
 تعلق د اشبیلیه د غرونو سره وو چې د بنو امیه د تقرب حاصلولو لپاره د هغوی موالي طرفته
 منسوب شوي وو او کوم سړی چې د خپل نسب په باره کې هم رښتیا نه وایي د هغه نه په کومه
 بله خبره کې د رښتیا ویلو څه توقع کېدلی شي؟ ابن حزم چې کوم سړی په علم کې په دې باندې
 ودرولو هغه ابوالولید الباجي دی، چې چا د ابن حزم سره معروفه مناظرې کړې وې، د ابن حزم
 په رد کې چې کوم کتابونه لیکل شوي دي په هغې کې د ابوبکر بن العربي "النواهي عن
 الدواهي" ډیر اهم کتاب دی، دا په هغه کتابونو کې دی چې څو کاله مخکې مغرب طرفته
 منتقل شو، همداراز ددې سلسلې څو کتابونه دا دي:

د ابوبکر بن العربي "الغرة في الرد على الدرّة" د ابوالحسين محمد بن زرقون
 الاشبيلي "المعلی فی الرد على المحلي" او د حافظ قطب الدين حلي "القدح المعلى في
 الکلام على بعض احاديث المحلي"

(۷) آیا د بدعي طلاق واقع کېدل د صحابه وورثي رضي الله عنهم

او تابعینو په منځ کې اختلافي مسئله وه؟

د رسالې لیکوال لیکي:

بدعي طلاق او په یو وخت کې درې طلاقه واقع کېدلو یا نه واقع کېدلو کې د صحابه
 کرامو د دور نه واخله په هره زمانه کې اختلاف راروان دی، ائمه اهل بیت د داسې طلاق د نه
 واقع کېدلو فتوی ورکوله.

او مجتهدینو علماوو به په هره زمانه کې د صحیح او راجح قول مطابق فتوی ورکولې
 چې طلاق بدعي باطل دی او دا چې درې طلاقه په یو وخت کې ورکول شي؛ نو یو طلاق به
 واقع کیږي، ځکه بعضي حضراتو خوښکاره د حق اظهار وکړ او علی الاعلان یې فتوا ورکړه
 او بعضي حضراتو به د عوامو او سیاستدانانو له ویري د هغوی مطابق فتوا ورکولې، تردې
 چې عظیم الشان مجدد "احمد بن تیمیه" او دده جرات مند شاگردان ابن قیم ودریدو او د الله
 په لاره کې یې په ظلم باندې صبر وکړ او وې ویل:

.. زما پروا نشته، چې زه د اسلام په حالت کې قتل کړی شم، چې د الله خاطر په کوم
 اړخ باندې به زما قتل وي..

او زموږ تر دوره پورې ډیرو علماء په دې مسئله کې د هغه پیروي وکړه. (ص ۸۸/۸۹)
 زه وایم چې په حیض کې د ورکول شوي طلاق صحیح شمار په هغه احادیثو کې دی چې
 مخکې تیر شوی دی او د ابوالزبیر د روایت هغه اضافه منکر ده چې د هغې په لمن کې د

خوارجو روافضو مريدان پناه اخيستل غواړي، امام ابوداؤد فرمايي چې د ټولو راويانو احاديث د ابوالزبير خلاف دي او ابن عبدالبر وايي چې دا روايات منكر دي. د ابو الزبير نه سېوا څوك هم ددې نقل نه كوي او د ابوالزبير په هغه رواياتو كې هم حجت نشته چې په هغې كې څوك هم مثل د هغې خلاف روايت وكړي. پس هر كله چې د هغه نه ثقه راوی د هغه خلاف روايت كوي؛ نو هغه وخت هغه څنگه حجت كېدلی شي؟ او التمهيد - جانب چې كوم متابعت منسوب دی هغه په باطلو اسانيدو سره د ردي خلكو نه مروی دی او حافظ ابن عبدالبر داسې سړی نه دی چې متناقضه خبره وكړي، امام خطابي وايي چې اهل حديث وييلي دي چې ابوالزبير د دېنه پورته څه منكر روايت نه دی كړی، امام ابوبكر جصاص فرمايي چې دا روايت غلط دی، پس داسې روايت چې ددې ټولو حضراتو په نزد منكر دی، د دېنه تمسك كول د هغوی لپاره به څنگه ممكن وي.^{۱۱}

علاوه د دېنه په دې روايت كې راغلې اضافه او حضور ﷺ دا هيڅ ونه گڼله، كه چېرته صحيح هم فرض شي؛ نو بيا هم د هغوی په دعوه باندې دلالت نه كوي، ځكه چې ددې هغه صحيح توجيهات كېدی شي چې كوم امام شافعي رحمته الله عليه، امام خطابي او حافظ ابن عبدالبر كړی دی، ځكه چې دا خو بنسكاره ده چې كوم سړی د طلاق لفظ ادا كړي د هغه اواز په فضا كې محفوظ شي؛ نو ځكه ددې الفاظ خو يو موجود شی دی ددې نفی په لحاظ هم د صفت كېدی شي، څنگه چې تير شوی دی او د شوكانی دا وينا چې دا نص د هغه امر دليل دی چې هغه خبره ويلو لپاره د سوچ كولو ضرورت نه محسوسوي او كوم سړي چې زمونږ حق تقرير منلی وي هغه ته به د يوې لحظې لپاره هم تردد نه وي چې د رسالې د ليكوال اكثره ويناوې باطل دي، ليكن د يو څو حضراتو اختلاف چې چې ليكوال ورته اشاره كول غواړي، دويم ځلي به په هغو باندې خبره كول نامناسب وي.

طلاق كه په طهر كې وركول شوی وي يا په حيض كې او يو وركول شوی وي يا دوه درې، هغه په هر حال واقع كيږي، فرق كه چېرته وي؛ نو د گناه كېدلو يا نه كېدلو دی، دا فتوی مونږ د لاندې عالمانو نه روايت كړې ده:

د حضرت عمر رضي الله عنه نه، سنن سعيد بن منصور كې، د حضرت عثمان رضي الله عنه نه محلي ابن حزم كې، د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه سنن بيهقي كې، د حضرت ابن عباس رضي الله عنه، حضرت ابوهريره رضي الله عنه، حضرت ابن زبير رضي الله عنه، حضرت عائشه رضي الله عنها او حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه په موطأ امام مالك وغيره كې، د حضرت مغيره بن شعبه رضي الله عنه، حضرت حسن بن علي رضي الله عنه نه سنن بيهقي كې، د حضرت عمران بن حصين نه په منتقي للباجي او فتح

[۱] د تفصيل لپاره وگورئ: اعلاء السنن، تممة الرسالة في الطلاقات الثلاث بلفظ واحد ج: ۱۱ ص: ۷۱۲ طبع ادارة القرآن والعلوم الإسلامية.

القدير لابن الهمام کې او حضرت انس نه معانی الآثار لطحاوي کې. وغيره وغيره او د کوم صحابي نه ددې خلاف فتوی نقل نه ده ^{۱۱}

امام خطابي فرمايي د بدعي طلاق د نه واقع کېدلو قول د خوارجو او روافضو دی، ابن عبدالبر وايي په دې مسئله کې صرف اهل بدعت او اهل هوا خلاف کوي او ابن حجر په فتح الباري کې درې طلاقو باندې بحث کولو نه پس د هغې په اخر کې ليکي

پس کوم سړی چې ددې اجماع نه مخالفت کوي؛ نو هغه اجماع شاته غورځوي او جمهور په دې باندې دي د اتفاق نه پس چې څوک اختلاف کوي د هغه هيڅ اعتبار نشته، ^{۱۲} گویا حافظ رحمته الله علیه دې نتيجې ته رسيدلی دی چې مدخول بها باندې يو ځای درې طلاقه واقع کول د تحریم متعه په شان اجماعي مسئله ده او د حافظ دا کلام په دې خبره باندې دلالت کوي چې د هغه په رایه د اعتبار وړ اختلاف نشته، کله نو هغه به د خپل تحقيق په خاتمه کې په دې مسئله باندې د اجماع دعوه نه کوله، ددېنه ثابته شوه چې هغه ددېنه مخکې د ابن التين په دې قول چې په وقوع کې اختلاف نشته، که اختلاف دی؛ نو صرف په گناه کې دی چې دا اعتراض يې کړی وو چې په وقوع کې اختلاف ابن مغیث په الوثائق کې د حضرت علي رضی الله عنه، ابن مسعود، عبدالرحمن بن عوف، او زبير رضی الله عنه نه نقل کړی دی، د محمد بن وضاح طرفته يې منسوب کړی دی او د ابن عباس رضی الله عنه د شاگردانو نه ابن منذر وايي چې: عطا، طاؤس او عمرو بن دينار نقل کړي دي، د ابن حجر رحمته الله علیه دا اعتراض صرف صوري دی، کله نو هغه بڼه پوهیږي چې ددې څلورو صحابه کرامو نه او د ابن عباس رضی الله عنه دې درې شاگردانو نه څه داسې شی ثابت نه دی چې د جمهورو مسلک (يعني مدخول بها باندې يو ځای درې طلاق د واقع کېدلو) منافي وي او که چېرته حافظ رحمته الله علیه ته په خپل کتاب کې د ټولو اقوالو د جمع کولو رغبت سخت نه وی؛ نو هغه به خپله ددې اجازه نه ورکوله چې ددې قسم ردي نقولو بازار يې جوړ کړی دی، کله چې يو عالم خپل ذات ته دومره اوچتوالی ورنه کړی شي چې هغه د ابن مغیث په شان سړي نه بغير د څه قيد نه هر لوند او وچ شی نقل کوي؛ نو مخکې ددې نه چې هغه په اهل علمو باندې د خپل کثرت اطلاع رعب واچوي هغه خپل مخ توروي، بلکې هغه خپل ځان ددې خبرې لپاره وړاندې کوي چې هغه (حاطب لیل) شمار شي، د ابن حجر رحمته الله علیه نه مخکې د ابن مغیث دا قول ابی شرح مسلم کې نقل شوی دی، لیکن طرر بن عات په واسطې سره، او طرر بن عات، د مالکيه په نزد په ضعف کې معروف دی، پس دا د هغه روایاتو په

۱۱ پورتنی حواله.

۱۲ وقد دل اجماعهم علی وجود ناسخ وان کان خفی عن بعضهم قبل ذالک حتی ظهر لجمعهم فی عهد عمر رضی الله عنه، فالمخالف بعد هذا الا جماع منابذه والجمهور علی عدم اعتبار من احدث الاختلاف بعد الاتفاق والله أعلم. (فتح الباری ج: ۹ ص: ۳۶۵ رقم الحديث: ۵۲۵۹ طبع دار نشر الكتب الاسلامية لاهور).

کمزورولو باندې په منزله د نص دی^۱، او ددې بحث سره متعلق ابی او ابن حجر رحمهما الله نه مخکې ابن فرح، جامع احکام القرآن، کې د وثائق ابن مغيث نه خپله یو مخ ته نږدې نقل کړي او ابن قیم او د هغه متبعینو هم ددې کتاب نه دا دروغژن روایات نقل کړي او د ابن فرح دا کتاب (جامع احکام القرآن) په دې امر کې خاص ممتاز دی چې په دې کې د داسې کتابونو نه زیات نقول اخیستل شوي چې نن سبا متداول نه دی، او په دې "جامع احکام القرآن" کې همداراز د ابی په شرح مسلم کې په دې بحث کې وارد شوي اعلام کې هم تصحیف شوی دی.

پاتې شو ابن مغيث: نو دده نوم ابو جعفر احمد ابن محمد بن مغيث طلیطلی دی، ۴۵۹ هـ کې د ۵۳ کالو په عمر کې وفات شو، هغه خو نه په امانت فی النقل کې معروف وؤ او نه په خپلو تفقهاتو کې د فهم په عمدګی سره متصف وؤ، د شاذ رایې په تعلیل کې دده دا قول چې د درې ویلو هیڅ معنی نشته، ځکه چې هغه خبر ورکړی دی، ددې امر دلیل دی چې ده ته د فهم او فقه شمه هم نه ده نصیب شوې، هغه د هر بدکار مفتي کردار ادا کوي او هغه دا روایات بغیر د سند نه محمد بن وضاح طرفته منسوب کړي دي، حال دا چې ددې دواړو په مابین کې اوږده فاصله ده، اخیر په دې کې د ابن مغيث په شان خلکو باندې اعتماد څنگه کېدلی شي؟ د اندلس د اهل علمو ناقدینو په منځ کې ابن مغيث جهل او سقوط علمي کې ضرب المثل وؤ، بیا اخیر د صحابه کرامو رضی الله عنہم نه بغیر سند نه د نقل کولو په سلسله کې دداسې سړي لائق ذکر څنگه کېدی شي؟^۲

ابوبکر ابن العربي "القواصم والعواصم" کې ددې خبرې نقشه اخیستې ده چې په مغرب کې څنگه مبتدعه د فقهاء منصب اخیستی دی، تردې چې خلکو جاهلان خپل سرداران جوړ کړي، هغوی بغیر د علم نه فتوا ورکوي، خپله هم گمرا شول او خلک یې هم گمراه کړه او دا یې هم ذکر کړي چې تعلیم څنگه ختم شو، ددې امورو د تشریح نه پس لیکي:

بیا ویل کېږي چې فلانکي طلیطلی دا ویلي، د فلانکي مجریطی دا قول دی، ابن مغيث ویلي: الله تعالی د هغوی د اواز فریاد رسی ونه کړ او نه یې د هغوی امید پوره کړ، هغوی دي په شا وگرځي او همېش دي شاته واپس گرځي او که چېرته الله تعالی ددې ډلې په ذریعه احسان نه وي فرمایلی چې تر دیار علم پورې ورسېد او د هلته نه د علم مغز او خلاصه راوړلو سره راغلو [څنگه چې "الاصيلی" او "الباجي" هغوی په دې مړو زړونو باندې د علم د ابدي اوبه کېدو چینې ورکړې او د ګنده ذهن قومونو نفسونه یې عطر ورین کړه؛ نو دین وران شوی وو. او د بعضې مالکي اکابرو وړاندې هغه روایات ذکر شو چې کومو خلکو د ابن مغيث نه نقل کړي؛ نو وې فرمایلي چې ما په ټول عمر کې چرګه هم نه ده ذبح کړې، لیکن کوم سړی چې په

۱ [اعلاء السنن، المرجع السابق].

۲ [أيضًا المرجع السابق].

دې مسئله کې د جمهورو مخالفت کوي مراد يې ابن مغيث وو زه دده د ذبح کولو رايه لرم
د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه قابل اعتماد د نقل مواضع صرف صحاح سته او باقي سنن،
جوامع، مسانيد، معاجم او مصنفات وغيره دي چې په هغې کې کوم قول د سند نه بغير نه
نقل کيږي، په دې کتابونو کې دغه مسئله د جمهورو خلاف کوم روايت ددې صحابو رضي الله عنهم نه
چېرته مروي دی؟ د حضرت علي بن ابي طالب کرم الله وجهه نه په صحيح سند نقل دي چې يو
سړي زر طلاقه ورکړي وو ده هغه ته وفرمايل: درې طلاقو هغه په تاباندې حرامه کړه، دا
روايت بيهقي په سنن کې^{۱۱}، او ابن حزم په محلي کې د وکيع عن الاعمش، عن حبيب بن ابي
ثابت، عن علي رضي الله عنه په سند سره ذکر کړی دی^{۱۲}، څنگه دده دا فتوا دده بچي حضرت حسن
رضي الله عنه د هغه سړي په باره کې نقل کړي چې هغه درې مبهم طلاقونه ورکړي وو، دا روايت په
صحيح سند وارد دی، څنگه چې ابن رجب ويلي، د حرام او (البته) باره کې د هغه فتوا په
متعدد طرق سره مروي ده چې دې الفاظو سره درې طلاقه واقع کيږي او کومو خلکو چې ددې
خلاف حضرت علي رضي الله عنه ته نسبت کړی دی هغه صرف ددې مقصد لپاره چې ددې په ذريعه د
طلاق په مسئله کې حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه باندې طعن وشي او کوم روايت چې ابن رجب
د اعمش نه نقل کړی دی چې مخکې تېر شو، په دې کې عبرت دی، هم دغه راز د حضرت ابن
مسعود نه هم په صحيح نقل سره ثابت دي چې هغوی هم دا فتوی ورکړې ده، څنگه چې
عبدالرزاق او سنن بيهقي وغيره کې دي او دا ټول مخکې تېر شوي دي او د عراق او عتريت
فقهاوو چې د حضرت علي رضي الله عنه ملگري دي، هغوی په اهل علمو کې د ټولو نه زيات دهغه
دواړو اکابرو (د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه) متبع دي، د هغه دواړو فريقو
مذهب د دې دواړو بزرگانو مطابق دی څنگه چې مخکې تېر شوي دي.

او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په خپل مرض الوفات کې د خپلې کلبه بنځې په باره کې
چې څه کړي وو، ددې خلاف د هغه نه چېرته ثابت دي؟ ابن همام ذکر کوي چې هغه خپلې
بنځې ته په مرض الوفات کې درې طلاقه ورکړي وو، ددې واقعي روايات دا دي:
(۱) بروايت حماد بن سلمه عن هشام بن عروة عن ابيه. (المحلى ص ۲۲۰ ج ۱۰)^{۱۳}

[۱] السنن الكبرى للبيهقي، كتاب الطلاق، باب ما جاء في امضاء الطلاق الثلاث وان كن مجموعات ج: ۷
ص: ۳۳۵ طبع دار المعرفة بيروت.

[۲] المحلى لابن حزم ج: ۱۰ ص: ۱۷۲ مسئله: ۱۹۴۹ وأما الصحابة رضي الله عنهم طبع دارالآفاق الجديدة بيروت.

[۳] ومن طريق حماد بن سلمة عن هشام بن عروة عن أبيه أن عبدالرحمن بن عوف طلق امرأته ثلاثاً في مرضه
فقال عثمان: لئن مت لا ورثها منك، قال: قد علمت ذلك فمات في عدتها فورثها عثمان في عدتها. (المحلى
ج: ۱۰ ص: ۲۲۰). ومن طريق عبدالرزاق عن ابن جريج أخبرني ابن أبي مليكة أنه سأل عبدالله بن
زبير فقال له ابن زبير: طلق عبدالرحمن بن عوف بنت الأصبح الكلبية فتبتها... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

۲) عبدالرزاق عن ابن جريج عن ابن ابي مليكة عن ابن الزبير.
 ۳) ابو عبيد عن يحيى بن سعيد القطان عن ابن جريج عن ابن الزبير (المحلى ص ۲۲۳ ج ۱۱، ۸۰)

۴) معلى بن منصور عن الحجاج بن ارطاة عن ابن ابي مليكة عن ابن الزبير (المحلى ص ۲۲۹ ج ۱۰، ۱۱)

او ابن ارطاة دلته نه شذوذ اختيار كړى دى نه يې د كوم راوي مخالفت كړى دى. بلکې لفظ "ثلاثاً" كې ددې متابع موجود دى او امام مسلم دده نه په متابع سره روايت كوي او دا د آينده بحث د قبيلې څخه نه دى.

او مؤطا وغيره كې چې دا واقعه لفظ "البته" او ددې په مثل سره نقل ده، هغه هم ددې تصريحاتو په بنا درې طلاقو باندې حمل ده^{۱۳} او كه چېرته طرق صحيحه سره د درې طلاقو تصريح نه وي راغلې؛ نو د لفظ (البته) په روايت كې احتمال وو چې ددېنه درې طلاقه مراد وي او دا هم احتمال وو چې په درې كې آخري طلاق مراد وي، څنگه چې امام ربيع د ذكر كړي او دهغې نه پس هغه ته دا خبره رسيدلې ده چې دا طلاق د بنځې په مطالبې وركول شوى وو، دغه رايه يې قائم كړې ده^{۱۴}، خو چونكې د طلاق وركونكي په قصد د هغه دواړو احتمالونو جمع كول ممكن نه وو ځكه چې دواړه په خپل منع كې ټكر لري؛ نو ځكه هغه په اقل باندې حمل كول ضروري وو او هغه دي په درې كې د آخري طلاق كېدل، چنانچې امام نافع هم همداسې وكړه، ددې تاويل ضرورت دې دواړو بزرگانو ته په دې وجه پېښ شو چې دوى ته هغه تصريحات نه وو رسيدلي كوم چې مونږ ذكر كړي او هم ددېنه هغه خلل ښكاره كيږي چې د زرقاني او د مولانا عبدالحى لکنوي په كلام كې دى.

...بقية د ترمخ] ثم مات فورثها عثمان في عدتها ثم ذكر ابن الزبير قوله نفسه. (الحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۰)۔

۱] ومن طريق أبي عبيد نا يحيى بن سعيد القطان نا ابن جريج عن ابن أبي مليكة قال: سالت عبدالله بن الزبير عن طلق امرأته ثلاثاً وهو مريض؟ فقال ابن الزبير: أما عثمان فورث ابنة الأصبع الكلبي وأما أنا فلا أرى أن توث مبتوتة. (الحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۳)۔

۲] نامعلى بن منصور نا هشيم عن الحجاج بن ارطاة عن ابن أبي مليكة عن ابن الزبير قال: طلق ابن عوف امرأته الكلبي وهو مريض ثلاثاً فمات ابن عوف فورثها منه عثمان قال ابن الزبير: لو لا أن عثمان ورثها لم أر لطلقة ميراثاً. (الحلى ج: ۱۰ ص: ۲۲۹)۔

۳] مؤطا امام مالك ص: ۵۱۰ كتاب الطلاق، ماجاء في البتة، ماجاء في الخلية والبرية واشباه ذلك طبع مير محمد كتب خانه)۔

۴] مؤطا امام مالك، كتاب الطلاق، طلاق المريض ص: ۵۲۱)۔

او که مونږ فرض کړو چې د حضرت نافع قول بطور د روایت دی؛ نو نافع د عبدالرحمن زمانه نه ده موندلې، ځکه چې د نافع وفات ۱۲۰ هـ کې وشو حال دا چې د حضرت عبدالرحمن وفات ۳۲ هـ کې شوی دی؛ نو د هغه دا مقطوع روایت څنگه صحیح کیدی شي؟ او دا روایت چې هغه درې طلاق ورکړي وو هغه د داسې رجالو نه ثابت دی چې د غره په شان دي، څنگه چې اوس تیر شو او څوک د عبدالرحمن بن عوف طرفته هغه خبره په سند سره منسوب کوي نه چې د جمهورو صحابه وو رضی الله عنہم د مسلک یعنی د درې طلاقو د وقوع خلاف وي، حتی چې کوم حضرات دا رایه لري چې درې طلاق په یو وخت ورکولو کې گناه نشته، هغه د ابن عوف رضی الله عنہ ددې فعل نه استدلال کوي، څنگه چې د امام ابن همام رایه په فتح القدير کې ده^(۱)، ددې تحقیق نه دا واضحه شوه چې د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنہ صحیح مسلک هم هغه دی چې د جمهور صحابه وو رضی الله عنہم دی، چې د درې طلاقو په یو وخت کې واقع کېدل صحیح دي.

پاتې شو حضرت زبیر رضی الله عنہ! نو دده مسلک د جمهور صحابه وو رضی الله عنہم نه څنگه خلاف کېدی شي، حال دا چې دده زوی عبدالله ټوله دنیا یې پیژني او د هغه نه چې ددې مسئلې پوښتنه وشوه چې آیا باکرې ته درې طلاقه ورکول صحیح دي؟ نو سائل ته یې وویل: زموږ په دې کې هیڅ قول نشته، ابن عباس رضی الله عنہما او ابوهریره رضی الله عنہ ته لاړ شه! د هغوی نه پوښتنه وکړه، بیا راشه مونږ ته هم ووايه، هغه دواړو ځواب ورکړ چې یو طلاق به یې باینه کړي او درې طلاقه ب یې حرامه کړي، تردې چې هغه د بل خاوند سره نکاح وکړي، دا واقعه موطا امام مالک کې د "طلاق البکر" عنوان لاندې ذکر ده^(۲)، اوس که چېرته ابن زبیر رضی الله عنہ ته د خپل پلار دا فتوی معلومه وای چې مدخول بها ته ورکول شوي درې طلاقه یو وي؛ نو په دې باندې به هغه انکار نه کولو، ځکه چې کله د مدخول بها حکم دا وي؛ نو د غیر مدخول بها حکم به په اوله درجه کې دا وي او د غیر مدخول بها طلاق کې د عالمانو معروف اختلاف دی.

او د محمد بن وضاح اندلسي طرفته چې په دې مسئله کې شذوذ منسوب دی اگر که دا نسبت صحیح هم شي؛ نو ددې څه قیمت دی؟ دا هغه صاحب دی چې د هغه په باره کې حافظ ابوالولید بن الفرضي وايي: په فقه او عربیت کې جاهل ؤ، د ډیرو صحیح احادیثو نفی یې کوله، داسې سړی په منزله د یو امي دی، خواه که د هغه روایت زیات وي او د هغه طلیطلی او هغه مجریطی په شان د مهمل خلکو په رایه کې مشغولیدل د هغه سړي کار دی چې د چا بل کار نه وي؛ نو ځکه مونږ د هر حکایت شوې رایې په تردید کې مشغولېدل نه غواړو او امام نخعي طرفته چې کوم روایت منسوب کیږي د هغې دروغژن کېدل مخکې تېر شوي او د محمد بن مقاتل رازي نه دا شذوذ ډېر لري دی.

[۱] فتح القدير على الهداية، كتاب الطلاق، ..... و طلاق البدعة ج: ۳ ص: ۲۵ طبع دار صادر بيروت.

[۲] مؤطا امام مالک ص: ۵۲۱، طلاق البکر طبع مير محمد کتب خانہ.

ابن حجر او ابن منذر ته چې کوم نسبت شوی دی چې هغوی دا مسئله د عطاء طاؤس او عمرو بن دينار نه نقل کړې ده؛ نو دا ښکاره سهوه ده، ځکه ددې درې واپو بزرگانو دا فتوی د غیر مدخول بها په باره کې ده، څنگه چې په منتقي للباقي (مخ ۸۳ ټوک ۴)، او محلي ابن حزم (مخ ۱۷۵ ټوک ۱۰)، کې ده او زمونږ بحث د غیر مدخول بها په باره کې نه دی او سنن سعید بن منصور کې په روایت د ابن عیینه عن عمرو بن دينار، عطا، او جابر بن زید مروی دی چې کله غیر مدخول بها ته درې طلاقه ورکول شي؛ نو دا به یو وي، لیکن مدخول بها ته درې طلاقه په یو وخت کې ورکولو کې د هغوی صحیح قول د جمهورو مطابق دی او مخکې تیر شو چې درې طلاقه په یو وخت کې د واقع کېدلو فتوی مونږ د حضرت ابن عباس رضی الله عنه په روایت د عطاء او عمرو بن دينار، د امام محمد بن حسن الشیباني په کتاب الآثار کې^(۱) او د اسحاق بن منصور په مسئلو کې روایت کړی دی، څنگه چې مونږ د کرابیسي په حوالې سره دا هم نقل کړې چې د طاؤس صاحبزاده ددې تکذیب کړی دی چې د هغه پلار (طاؤس) د درې طلاقو د یو کېدلو قائل وو، بیا ابن منذر خپله دا مسئله په اجماع باندې مرتب کړه په خپل کتاب کې مسائل اجماع کې یې شمارلې،^(۲) اوس دا څنگه صحیح کېدی شي چې هغه په دې مسئله کې اختلاف هم نقل کړي؟ مونږ ویونکو ته د عقيلي او مسلم بن القاسم اندلسي قول ابن المنذر په باره کې یادول نه خوښوو، ځکه چې مسئله بالکل واضحه او روښانه ده او دائره بحث د مزید خپرولو نه مستغني یو او ابن حجر رحمه الله د خپل بعضې شاگردانو په فرمایش په فتح الباري کې د درې طلاقو په مسئله کې تر څه حده پورې ډېر بحث کړی دی، مگر هغه ته د بحث حق ادا کولو کې خوشحالي ملاو نه شوه، بلکې د هغه په کلام کې څه حشو ښکاره کیږي او هغه په دې کې معذور دی، ځکه داسې بحث چې په هغې کې د یو مدت نه شور جاري وي، د یو خاص خوشحالی په وخت دې موضوع باندې د مستقل تالیف فرصت تقاضا کوي، د هغوی په کلام کې چې کوم خلل واقع شوی دی مونږ ورته اشاره کړې ده، لیکن اخر بحث کې د هغوی دا جمله پوره ده.

„ددې اجماع نه پس چې کوم سړی ددې مخالفت کوي هغه اجماع شاته غورځوي او جمهور په دې باندې دي: د اتفاق نه پس چې څوک اختلاف کوي هغه د اعتبار وړ نه دی.“^(۳) هغوی د تحریم متعې په څېر دا مسئله هم اجماعي گرځولې ده؛ نو ځکه د هغې نتیجه د هغه د تېر شوي خلل اصلاح کړې ده، عجیبه خبره دا ده چې د رسالې لیکوال په ۹۱ مخ لیکي:

۱ [کتاب الآثار، باب من طلق ثلاثاً وهوي رد ثلاثاً ص: ۱۲۹ طبع الرحيم اكيدي، كراچي].
 ۲ [الاجماع لابن المنذر، كتاب الطلاق، رقم الانفراد: ۵۵ رقم الاجماع: ۴۱۰ ص: ۹۲ طبع دائرة المعارف الاسلامية، مكران بلوچستان].
 ۳ [فتح الباري، كتاب الطلاق، باب من جوز الطلاق الثلاث ج: ۹ ص: ۳۶۵ رقم الحديث: ۵۲۵۹].

، ابن حجر رحمته الله ته حکم وشو چې ابن تیمیه او د هغه د انصارو په رد کې لیکل وکړه؛ او دا اشاره د یو زبردست سیاسي سازش په بنا وه؛ نو ځکه هغه د حکم اطاعت وکړ. هغه و چې د خاتمې په بحث کې لیکي ما په دې موضوع باندې د بعضې حضراتو په فرمایش د اوږد کلام نه کار اخیستلی دی (والله المستعان)

گویا د رسالې لیکوال دا ویل غواړي چې حافظ رحمته الله په دې مسئله کې بل جانب ته مائل وو، مگر هغه د خپل مسلک د اظهار نه وهرېدو او د لیکوال په رایه د حافظ رحمته الله قیمت دا وو چې هغه به په خپلو فتوو کې د حکامو د احکامو تعميل کولو (نعوذ بالله) او دا په یو وخت د حافظ رحمته الله په حق کې هم او د هغه دور د حکامو په حق کې بې ادبي ده. د تاریخ نه بې خبره خلکو هم دا حال دی چې د ابن حجر رحمته الله نه یو موده مخکې د ابن تیمیه د افکارو قبر د علماء اهل حق په لاسونو باندې کنستلی وو او ابن حجر رحمته الله هم هغه دی چې چا د کتاب "الرد الوافر" تقریظ بغیر د څه منعې نه په خپلې مرضی لیکلی و او حکامو د قضاء او افتاء په معاملاتو کې مداخلت نه کولو، پس کومه زمانه کې چې ابن حجر رحمته الله په لیکوالی کې مشغول وو د هغه دور د حکامو د طریقې که چېرته لیکوال مطالعه کړې وای؛ نو هغه ته به د خپلې کیسې د غلطۍ اندازه او د خپلې رایې درجه معلومه شوې وه، الله تعالی دي مونږ په خپل عافیت کې وساتي او ابن حجر رحمته الله ته یو ځل نه بلکې ډیر ځله د خپلو شاگردانو په فرمایش کتاب لیکلی و، یا د کومې مسئلې په تشریح کې وسیع بحث وکړ او داسې وخت هغه لیکل ما د بعضې ملگرو په خوښه تالیف کړو، یا شرح ولیکله، څنگه چې په هغه خلکو باندې دا خبره مخفي نه ده چا چې د ابن حجر رحمته الله د کتابونو مطالعه کړې وي، که چېرته دا حکم د کوم حاکم له طرفه وای؛ نو ددې دور د عامي طریقې مطابق دا لیکل کېدل، ما په دې مسئله کې توسع وکړه د هغه سړي د حکم به مطابق، د چاطاعت چې غنیمت دی او د چا اشاره چې حکم قطعي دی او د ابن اسحاق او ابن ارطاة رایه متعدد به نه ده، ځکه چې ابن اسحاق فقیه نه دی، هغه یو اخباري سړی دی چې د هغه قول په مغازي کې په شرایطو سره قبول دی او د هغه په باره کې د اهل نقد اقوال مخکې تیر شوي دي، علاوه ددې نه چې کوم لفظ هغه ته منسوب شوی دی دا په هغه رایه کې صریح نه دی چې د هغه طرفته منسوب کولو کوشش کېږي.

پاتې شو ابن ارطاة! نو دده په باره کې د عبدالله بن ادریس وینا ده چې ما به هغه ته کتل چې هغه به ناستې جوتې وهلې، بیا هغه المهدی ته لاړ، واپس راغلو نو څلویښت انبار اوبښان ورسره وو، څنگه چې په کامل ابن عدي کې دي، ویل کېږي چې بصره کې په قاضیانو کې دا لومړی قاضي دی چې هغه رشوت واخیست، د المهدی په دور کې د قضا په منصب باندې د فائز کېدلو نه پس هغه ډیر مالدار شوی وو، حال دا چې ددې نه مخکې ډیر غریب وو او هغه سره عجیبه کبر او سرگرداني وه، هغه د داؤد طائي په طرز سرگردان وو، ضعفاء سره به یې تدلیس کولو، د اهل جرح کلام د هغه په باره کې ډیر زیات دي، د داسې سړي روایت هغه وخت

قبېلېدلی شي چې کله د ثقه راویانو خلاف نه وي او قبول هم مقارن او متابع سره کېدلی کېږي. دا خو دده د روایت حال وو، اوس پاتې شو دده رایه: نو د رایې د وې کېدلو لپاره چې کوم شرایط دي د هغې مطابق نه ده، علاوه ددېنه چې کوم قول ده ته منسوب شي هغه مجمل دی او کومه رایه چې ده ته د منسوب کولو اراده کېږي په هغې کې تصریح نه وي. ډیر د ممکنه ده چې د هغه مراد دا وي چې درې طلاقه داسې شی نه دی چې د سنت مطابق وي. په هر حال د ابن اسحاق نه یا ابن اریطه نه په دې مسئله کې څه صریح لفظ نقل نه دی.

علاوه ددېنه ابن حزم په "المحلی" کې د حجاج بن اریطه په طریقې سره ډیر راجحانه ذکر کوي او بیا وایي: دا صحیح نه دي، ځکه چې ددې په سند کې حجاج ابن اریطه دی، بلکې یو ځای لیکي: حجاج ابن اریطه هالک ساقط دی، دده روایت اخیستلو سره هغه سړی اعتراض کولی شي چې د بنسټه درجې جاهل وي، یا د اعلانیه باطل مرید وي، چې ددې په ذریعه جنگ کولو سره حق ختمول غواړي، حال دا چې دا دده لپاره بعیده ده، کوم سړی چې داسې کوي هغه خپل عیب، جهل او د قلت ورع د اظهار نه سېوا په کوم شي کې اضافه نه کوي. نعوذ بالله من الضلال.^{۱۱}

اوس گورئ! یو طرفته خو زموږ لیکوال صاحب په ابن حزم باندې عاشق دی او بل طرفته هغه هم ابن اریطه د هغه مجتهدینو په صف کې شامل کوي چې د هغوی په قول اعتماد کولی شي، موږ د الله تعالی نه د سلامتی سوال کوو او بعضې خلکو د هغه حضراتو نه علاوه هم د بعضې نورو خلکو نومونه ذکر کړي دي چې د هغوی طرفته هم داسې قول منسوب شوی دی، مگر دا نسبت بغیر د سند نه دروغ دی او بعضې د هغو په نقل کې د تساهل نه کار اخلي، لیکن کومه خبره چې بې سند نه نقل شوي موږ د هغې د تردید نه بې پروا یو.

او د اجماع مطلب دا نه دی چې په امت کې داسې سړی ونه موندل شي چې هغه غلطې نه وي کړې او داسې خبره یې نه وي کړې چې د جمهورو خلاف نه وي، بلکې د اجماع نه د هغه مجتهدینو اجماع مراد ده چې د هغوی امامت فی الفقه او امامت فی الدین منل شوی وي، پاتې شو منکرین قیاس! نو هغوی په اهل استنباط کې نه دي شامل چې د هغوی مخالفت په څه کې شمار وي؛ نو ځکه مسائل اجماعیه کې د محققینو په نزد د ظاهریه هیڅ حیثیت نشته، څنگه چې مخکې تیر شو، باقي روافض او امامیه کې هغه خلک چې روافضو دوکه کړي، د هغوی د مخالفت هم هیڅ اعتبار نشته، اجماع باندې بحث کولو سره موږ ددې څه زیاتې تفصیل به آینده کوو او څوک چې د شیعه جعفر بن محمد الصادق د پیروي دعوه لري، درې طلاقه د لفظ واحد په سلسله کې د هغه خلاف خپله دهغه امام قول حجت دی، چې هغه موږ د سنن بیهقي په حواله مخکې ذکر کړی دی، کوم سړی چې جمهور اهل بیتو ته ددې

^{۱۱} اعلی لا بن حزم، کتاب الطلاق ج: ۱۰ ص: ۲۲۹ قال: أبو محمد الحجاج بن اریطه مسئله رقم: ۱۹۷۶.

خلاف نسبت کوي هغه دروغژن گنهگار دی او کوم کتابونه چې د عترت طاهره په مذهب کې مدون شوي دي، که چېرته هم د هغوی نه نقل ضروري وي؛ نو واخلئ "الروض النضير في شرح المجموع الفقهي الكبير" موجود دی او هغه "النجم الحلي" په شان د خلکو د کتابونو نه زیات اعتمادي دی، په یوې وجې د هغه عظیم فرق نه چې د هغه او د هغه د کتابونو په منع کې زموږ سترگو وړاندې موجود دی او د کوم سړي سینه چې د هغه کلام د قبلولو لپاره فراخه وي چې "منهج المقال"، "روضات الجنات" او "الاستقصا" کې د جمهورو په رجالو شوی دی چې ته څه غواړې د هغې نه یې نقل کوه، اهل سنتو ته د هغې د نقل څه پروا نشته او په منقول کې خو کلام فرع ده په رجالو کې د کلام. والله سبحانه هو الهادي.

الروض النضير، مخ: ۱۳۷ ټوک: ۴ کې دي چې:

درې طلاقه په لفظ واحد سره واقع کېدل د جمهور اهل بیت مذهب دی څنگه چې محمد بن منصور په "الامالي" کې خپلو سندو سره د اهل بیت نه نقل کړي دي، او "الجامع الکافي" کې د حسن بن یحیٰ نه مروی دي چې هغه وفرمایل: مونږ د حضور ﷺ نه، علي عليه السلام نه، علي بن حسين نه، زيد بن علي نه محمد بن علي باقر نه، محمد بن عمر بن علي نه، جعفر بن محمد نه، عبدالله بن حسن نه، محمد بن عبدالله نه، او د اهل بیت رسول الله ﷺ منتخب شوي حضراتو نه دا مسئله روایت کړې ده، حسن وویل: چې ال رسول الله ﷺ په دې باندې اجماع کړې چې کوم سړی په یو لفظ درې طلاقه ورکړي؛ نو ده باندې دده ښځه حرامیږي، که خاوند ددې سره کوروالی کړی وي او که نه، بحر کې هم دا مذهب د ابن عباس رضی الله عنهما، ابن عمر، عائشه، ابوهريره، رضی الله عنهم علي کرم الله وجهه، ناصر، مؤید، یحیٰ، مالک رضی الله عنهم او بعضې امامیه نه نقل کړی دی.^(۱)

لهذا ددې صریح بیان نه پس اهل بیت ته دا نسبت کول غلط دي چې هغوی د درې طلاقو د نه واقع کېدلو فتوی ورکوله او که چېرته د رسالې لیکوال دا غواړي چې اسماعيلي مذهب د هغوی د قبر نه یې راوباسي او په مصر کې یې دوباره خپور کړي؛ نو زموږ د هغوی سره د جنگ کولو هیڅ ضرورت نشته او د هغوی جرات مند شاگرد د ابن قیم رحمه الله په باره کې د لیکوال دا وینا چې هغه ددې مسئلې په اعلانولو سره جهاد في سبیل الله وکړ، دا یوه داسې خبره ده چې مونږ هغه تنگول نه غوښتل، که چېرته د رسالې لیکوال د هغه شان اوچتولو سره پیش کړی نه وای، لهذا نا مناسب به نه وو، که چېرته د هغه دواړو صاحبانو بعضې هغو خبرو ته اشاره وشي چې هغوی په خپل بیان کې کړي دي (دلته لیکوال په حافظ ابن تیمیه، ابن قیم،

[۱] د تفصیل لپاره وگورئ: اعلاء السنن، الرسالة في الطلقات الثلاثة ج: ۱۱ ص: ۷۱۴، معارف السنن، بیان ان الطلقات الثلاث محل اجماع و اتفاق ج: ۵ ص: ۴۷۶ طبع المكتبة البنورية)۔

شوکانی، محمد بن اسماعیل الوزير او نواب صدیق حسن خان باندې سخت تنقید کړې دی، څنگه چې په ترجمه کې حذف شوی دی،

(۸) هغه اجماع چې د اصولو علماء یې قائل دي

د رسالې لیکوال په ۱۰۰ مخ باندې لیکي:

د کومې اجماع دعوه چې اصولیین کوي د هغې حقیقت د یو خیال نه سېوا نور هیڅ نه دی او په ۸۸ مخ باندې لیکي: خپله د اجماع په کوم منل شوي تعریف علماء نه دي متفق شوي او دا چې د هغې نه څنگه استدلال وکړی شي او کله وکړی شي؟

دا خبره د کوم داسې سړي نه نشي کېدلې چې د خپلې ویل شوي خبرې د پوهېدو صلاحیت لري، د لیکوال دا خبره که په کوم شي باندې دلالت کوي نو صرف په دې خبره باندې چې هغه اصول فقه نه ده ویلي، تر دې چې "مرآة الاصول" او "تحریر الاصول" په شان کتابونه هم د کوم ماهر څخه نه دي ویلي، د کتاب بزدوي او دهغې د شروحو به څه وایي؟ او نه هغه د بدر زرکشي "بحر" او د الاتقاني "الشامل" مطالعه کړې ده، دا لچېرته چې هغه د دبوسي "تقویم" د سمرقندي "میزان" او د ابوبکر رازي "فصول" مطالعه کړې وي، هغه نه د الباجي په "فصول" خبر دی، نه د ابوبکر بن العربي په "محصول" بلکې هغه نه د قرافي "تنقیح" کتلی دی، نه د امام شافعي "الرساله" نه د ابن جویني "برهان" نه د ابن سمعاني "قواطع" نه د غزالي "مستصفی" نه د ابوالخطاب "تمهید" نه د موفق "روضه" نه د طوفي "مختصر روضه" نه د قاضي عبدالجبار "عمد" او نه د ابوالحسین بصري "المعتمد" بلکې هغه په دې دومره لوی علم کې صرف د شوکانی او قنوجي د رسالو پایې اړولي، حال دا چې دا دواړه په اخري دور کې په مسئلو کې جنون د پاسه د جنون استاذان وو او خوند دا چې داسې سړي د اجماع په باره کې د خپلې رایې لپاره احکام ابن حزم باندې د خپلو تعلیقاتو حواله ورکوي، که چېرته دې بهادر لیکوال ددې علم کوم کتاب ویلی وای؛ نو هغه ته به معلومه شوې وه چې د کوم سړي خپلې گوډي تر پښو لاندې دي کتابونه بیا ښه لاندې کوي، هغه ته دا حق حاصل نه دی چې د تیزې اوښې په شان چپه او سیده پښې ږدي.

ایا دې مدعي ته معلومه نه ده چې د اجماع په حجیت باندې د امت ټول فقهاء متفق دي او هغوی دا د کتاب او سنت نه پس دریم دلیل شرعي شمار کړی دی؟ تر دې پورې چې ظاهریه، د فقه نه د لري والي باوجود، د اجماع صحابه رضی الله عنہم د حجیت معترف دي^{۱۱}، او هم په دې بنا ابن حزم ته یو ځای د درې طلاقو د وقوع نه د انکار مجال ونه شو، بلکې هغه په دې مسئله کې د جمهورو پیروي وکړه، بلکې ډیرو علماوو تردې پورې ویلي: چې د اجماع امت

^{۱۱} [ارشاد الفحول للشوکانی ص: ۷۷، طبع بیروت].

مخالف کافر دی، تردې پورې چې د مفتي لپاره دا شرط گرځول شوی چې هغه په کوم داسې قول باندې فتوی ورته کړي چې د متقدمینو علماوو د اقوالو خلاف وي، په هم دې بنا اهل علمو ته د مصنف ابن ابی شیبه او اجماع ابن المنذر په شان کتابونو نه خاص نفرت وشو چې په هغې سره صحابه و تابعینو او تبع تابعینو په منځ کې د مسئلو د اتفاق او اختلاف حقیقت څرگند شو رضی الله عنهم اجمعین

او دا خبره د دلیل نه ثابته ده چې دا امت د خطا نه محفوظ دی او په خلکو باندې شاهد او عادل دی، شاعر وایي چې:

دا خلک میانه روی دي، خلک د هغوی قول خونبوي کله چې څوک په شپه کې گرانه سخته مسئله راوړي.

او دا چې دا بهترین امت دی، ددې امت خلک د نیکو کارونو حکم کوي او د بدو کارونو نه منع کوي او دا چې کوم سړی د دوی پیروي کوي هغوی الله تعالی ته د رجوع کوونکو د لارې پیروکار دي او کوم سړی چې د دوی مخالفت کوي هغه د مومنانو له لارې په بل خوا روان وي او د دین د عالمانو سره مقابله کوي.

پته نشته چې له ځانه جوړ شوي مجتهدین د کوم ځای نه راغلي او ددې زمانې تش د نوم فقهاوو په ذهنونو کې دا مهلک زهر څنگه خپاره شو؟

د خپل دور شیخ الفقهاء شیخ محمد بخیت مطيعي رحمته الله علیه چې د هغه وفات د ۸۳ کالو په عمر ۲۱ رجب ۱۳۵۴ هـ کې د مازیگر نه وروسته وشو، دده د وفات نه لږه موده وړاندې دده په ځای زما د یو عالم سره ملاقات وشو، استاذ کبیر شیخ محمد بخیت رحمته الله علیه لارواوسه لاندې تشریف نه وو راوړی، ددې ملگري سره خبره د درې طلاقو په لفظ واحد والا پیل شوه، ما هغه ته صحیح احادیث وویل چې په دې مسئله کې د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه ثابت دي او دا می هم ورته وویل چې ددې خلاف د کوم صحابي رضی الله عنه قول ثابت نه دی، دې عالم د طاؤس حدیث ذکر کړ، ما ددې علل معروفه ورته بیان کړه، هغه صاحب وویل: تاسو په دې مسئله کې د اجماع نه استدلال کوئ، حال دا چې د اجماع حجیت ددې په امکان ددې په وقوع کې، ددې د علم په امکان او ددې د نقل په امکان کې بحث دی، ما عرض وکړ چې زه پوهېږم، لیکن زه د اجماع په باره کې د خپل مخاطب رایه معلومول غواړم، ددې لپاره چې هغه سره پوره خبرې وکړم د هغه صاحب رنګ بدل شو، وې ویل چې زموږ امام کتاب الله دی او هغه موږ ددې نه ماسپوا د ټولو شیانو نه منع کوي. حال دا چې امام بخاري رحمته الله علیه هم ددې آیت نه د درې طلاقو په جمع کولو باندې استدلال کړی دی، ځکه چې د "مرتبان" لفظ د دوه په معنی دلالت کوي، څنگه چې د حق تعالی ارشاد دی (نوټها اجرها مرتین) کې دا لفظ اثنین د (دوه) هم معنی دی، هم دغه راز ابن حزم او د بخاري ډیرو شارحینو مثلاً کرمانی رحمته الله علیه وغیره چې هغه په عربیت کې تکړه ؤ هغه هم دا ویلي دي او کله چې د دوه طلاقو جمع کول صحیح وي؛ نو د درې جمع کول هم

صحيح دي، ځكه چې د دواړو په منځ كې فرق نشته، ليكن دلايل ددې حضراتو د دعوي په عكس دلالت كوي، دوى څه فكر كوي چې دا خلك د عربى په شوق كې د جناب نه هم كم وو؟ زما په تقرير سره هغه غوسه شو او وې ويل آيت دا نيسي چې طلاق معتبر عند الشرع

هغه دى چې هغه د يو بل پسې واقع شي، ما عرض وكړ، غالباً تاسو د شوكانې په څېر د الطلاق لام په استغراق باندې حمل كوي، او معتبر عند الشرع قيد مقدر منى، ددې لپاره چې تاسو د طلاق معتبر حصر په دې كې وكړى شئ، ليكن لږ خو دا ووايي چې د كوم طلاق نه پس طلاق نه وي وركول شوى د هغې په باره كې ستا رايه څه ده؟ آيا هغه به طلاق معتبر عند الشرع نه وي چې په هغې سره د اختتام عدت نه پس نكاح ختمه شي؟ او كه چېرته دا طلاق هم عند الشرع معتبر وي؛ نو د طلاق معتبر په "مرتین" كې حصر څنگه وشو؟

په دې باندې هغه ډير خفه شو، ما ورته وويل: چې كله مونږ دا فرض كړو چې د مرتین لفظ بلې معنى (يعنې دوه ځله) باندې حمل دى؛ نو د آيت مفهوم به دا وي چې د طلاق واقع كېدل يو په بل پسې كېدل پكار دي، مگر دلته داسې خبره نشته چې د طلاق لپاره د طهر قيد ولگيږي، گويا كوم سړى چې يو بل پسې درې ځله د لفظ طلاق اعاده وكړي؛ نو صرف په تكرار سره به درې طلاقه واقع شي، خواه كه طلاق يې په طهر كې وركړى وي او كه په حيض كې او دا خو نه تاته مقصود دى او نه ستاسو په نزد خوښه خبره ده، كه چېرته تاسو په دې مسئله كې د صحابه وو رضي الله عنهم د اثارو نه استدلال كوي؛ نو بحث چې د كوم ځاى نه شروع شوى ؤ هغه ځاى ته به بېرته راشي او د كتاب الله نه سېوا به تاسو ته استغناء ونه كړى شي.

زمونږ ددې خبرو په دوران كې استاذ (شيخ محمد بخيت مطيعي) تشرېف راوړ؛ نو مونږ خبره په همدې ځاى ودروله، ځكه چې خطر وه چې هغه به په بحث كې برخه واخلي او هغه ته به بې ځايه ستړيا ملاو شي.

كوم خلك چې نن سبا خپل ځان ته فقيه وايي، هغه په مسئلو كې په ښكاره د جماعت مخالفت كوي، ما په دې مسئله باندې تر ډېرې مودې غور وكړ؛ نو معلومه شوه چې ددې بنيادي سبب دا دى چې دا خلك خپل شخصيت د فقيه په نوم مشهورول غواړي، هغوى په ازهر كې د تعليمي نظام قائمولو وړاندې په كوم سبق كې چې يې غوښتل كيناستل او كوم كتاب به يې چې غوښتل پرېښودلو به يې او د ازهر د نظام نه پس چې د علومو كوم نصاب مقرر شوى وو د هغوى ځاى به پكښې خالي وو چې د هغې په وجه د هغوى په عقل كې كمى راغلو، پس كله چې دا خلك د خپلې كم علمي باوجود داسې غلط كتابونه وايي چې هغه چاپونكي د يو خاص مصدق لپاره د علم په نوم خپروي او د هغې كودوالى په اول ځل نه ښكاره كيږي؛ نو د هغه كتابونو په مطالعه كې كه چېرته د هغوى ذهن د انتشار ښكار شي؛ نو هيڅ تعجب نه دى، ځكه چې دا حضرات ددې نوو - نوو تحريكونو د ټولو نه مخكې ښكار كيږي چې د مسلمانانو په منځ كې د تفرقي اچولو لپاره روان دي، ځكه چې په هغوى كې خو دومره

ديانت نشته چې ځان د فتنو نه وساتي او نه هغوی دومره علمي سلاح لري چې د جهل د ملګرتيا څخه وساتل شي. بلکې دا حضرات محض د عربي پيژندونکي په زور خپل ځان علما، ګڼي.

کوم سړی چې د اصوليينو د اجماع په باره کې ددې ويلو جرات کوي هغه د هر شي نه مخکې د تفقه محتاج دی چې په بحث کې د مشغولېدلو نه مخکې د اصولو څه کتابونه د محققينو علماوو نه ووايي، ددې لپاره چې په فصول ابوبکر رازی وغيره کې د هغه علم چې کوم دقائق ذکر شوي د هغې د پوهېدلو صلاحيت پيدا شي او کومه خبره چې ويل غواړي سره له پوهې وويل شي.

تاسو ګورئ چې د رسالې ليکوال د اجماع په مسئله کې د ابن رشد د فلسفې او کلام تعريف کوي، ليکن د ابن رشد ددې قول موافقت نه کوي.

په خلاف د هغه اجماع چې په عملياتو کې ښکاره شوه، ځکه چې ټول خلک د هغو مسئلو خپرول د نورو خلکو مخامخ يو شان ضروري ګڼي او عملياتو کې د حصول اجماع لپاره بس دومره کافي ده چې هغه مسئله عام طور باندې خپره شوې وي مګر هغه مسئله کې د چا اختلاف مونږ ته نه دی رارسېدلی، ځکه عملياتو کې د حصول اجماع لپاره دا خبره کافي ده البته د علمي مسئلو معامله بيا ددې نه بېله ده.^(۱)

بلکې د رسالې ليکوال د ابن رشد د کلام ترديد کولو نه بغير هغه شاته غورځوي او ابن رشد الحفيد اگر چې علم بالاثار کې د هغه مرتبې نه دی چې د فقهي مسائل او د هغه د ادله وو معامله د هغه په عدالت کې پېش کړی شي، څنگه چې د رسالې ليکوال په ۸۴ مخ باندې ليکلي دي، چې هغه په "بداية المجتهد" کې د خپل امام مذهب په نقل کولو کې هم کله نا کله غلطی کوي، پاتې لانور مذهبونه!! ليکن د اجماع په مسئله کې د هغه کلام نهايت قوي دی چې د اهل شان د تحقيق موافق دی.

پاتې شو د محمد بن ابراهيم الوزير اليماني قول! نو هغه د فقهاوو د فهم نه بعيد دی، دا صاحب په خپلو کتابونو کې مقبلي، محمد بن اسماعيل الامير او شوکاني وغيره د خپلو مريدانو په نسبت نرمه لهجه لري، ليکن ددې نرمۍ باوجود د هغه کتابونه زهر قاتل دي، دا لومړی سړی دی چې هغه فقه په يمن کې مشوش کړې، د هغه د کلام نه د اجماع نه حجيت ثابتېږي، اگر چې هغه څه داسې تصريح نه ده کړې څنگه چې شوکاني د درې طلاکو په رساله کې کړې ده.

هغه ويلي دي: "حق دا ده چې اجماع حجت نه ده، بلکې ددې وقوع نشته" بلکې ددې امکان نشته، بلکې ددې علم هم امکان نشته، او ددې د نقل هم امکان نشته.

[۱] الاشفاق على أحكام الطلاق، قول ابن رشد في الأحكام ص: ۷۹ طبع ايج ايم سعد.

پس کوم سړی چې د کتاب و سنت ددې خبرې قائل نه وي چې شریعت کې سړي ته په د یو څو بنځو د نکاح اجازت ورکول شوی دی، څنگه چې هغه په خپل کتاب کې "وبل الغمام" کې د "نیل الاوطار" خلاف لیکلي دي او مولانا عبدالحی لکنوي رحمته الله علیه په تذکرة الراشد ۴۷۹ مخ کې د هغه قرار واقعي غلطی بیانوي، هغه د مسلمانانو د اجماع په باره کې چې څه یې په زړه راشي وايي او کوم سړی چې ائمه متبوعین او د هغوی علوم شاته غورځوي، د داسې سړي پیروي وکړي د هغه حالت به د هغه نه هم بد وي.

د هغه خلکو دا افسوس ناک حالت ما ددې خبرې څخه نه شي منع کولی چې د اجماع متعلق یو څو فایدو ته اشاره وکړم، ممکنه ده چې دا خبره به د لوستونکو لپاره د چينو څخه زیاتي سېرا به کولو په معنا وي.

عالمان چې کله د اجماع ذکر کوي؛ نو د هغې نه د هغه اهل علمو حضراتو اجماع مراد وي چې د هغوی مرتبه اجتهاد ته رسېدلې وي، د اهل علمو په نزد مسلم وي، هم دې سره په هغوی کې یو داسې پرهېزگاري هم وي چې هغوی د محارمو څخه وساتي، ددې لپاره چې داسې سړی د شهداء علی الناس په ډله کې شمار شي، پس د کوم سړي رتبه چې اجتهاد ته نه وي رسېدلې، د اهل علمو په نزد مسلم نه وي هغه ددېنه خارج دی چې په اجماع کې د هغه د کلام اعتبار وکړی شي، خواه که هغه په نیک او پرهېزگارو خلکو کې وي، هم دغه راز د کوم سړي فسق یا چې عقائد یې د اهل سنتو نه خارج وي، د هغه کلام په اجماع کې شمار نه دی، ځکه چې هغه د (شهداء علی الناس) مرتبې نه ساقط دی، علاوه ددېنه مبتدعین، خوارج وغیره، ثقات د اهل سنت د ټولو طبقاتو د روایتونو اعتبار نه کوي، پس ددې تصور څنگه کېدلی شي چې هغه ته دومره قدر علم بالاثر حاصل وي چې هغه د درجې د اجتهاد اهل جوړ کړي؟^[۱]

بیا هغه مجتهد چې په اعتراف د علماوو د شروط اجتهاد جامع وي په ده باندې چې کم نه کم کوم شیان واجب دي هغه دا دي چې هغه دي خپل دلیل پیش کړي او کوم شی چې هغه حق گڼي د تعلیم په ذریعه د جمهورو مخامخ روښانه خبره وکړي چې کله هغه په خپله رایه اهل علم په کومه مسئله کې غلطی باندې وگوري، دا نه چې هغه د اظهار حق نه ژبه بندولو سره په خپل کور کې پټ ناست وي، یا د مسلمانانو د آبادۍ نه لرې چېرته د غره په لمنه کې ځان ته والی اختیار کړي؛ نو ځکه چې څوک د حق ظاهرولو نه خاموش وي هغه د گونگي شیطان په شان دی، هغه د الله تعالی عهد ماتونکی دی او کوم سړی چې عهد ماتوي هغه خپل ځان ته نقصان رسوي، پس هغه محض هم په دې خبره د هغه فاسقانو په صف کې شاملېږي چې د قبول شهادت د مرتبې نه ساقط دی، لرې دا چې هغوی د اجتهاد مرتبې ته ورسېږي.

[۱] کشف الاسرار للزبدوی ج: ۳ ص: ۹۶۰، تیسیر التجریر ج: ۳ ص: ۲۲۴.

که چېرته په ټولو طبقاتو کې د علماء اسلام په علمي نشاط باندې نظر وشي، چې هغوی په کومه طریقه د هغه ټولو خلکو حالات مدون کړي دي چې د هغوی څه علمي مرتبه وه؟ او په کتابت او تالیف کې د هغوی په منځ کې په کومه طریقه مسابقت جاري وو؟ او د مسلمانانو دیني او دنیوي ضروریاتو لپاره څومره د علم خپرول لازم وو هغه هغوی په څنگه نندۍ سره خپاره کړه؟ او تبلیغ شاهد للغائب د حکم هغوی په کومه طریقه امتثال کړی دی؟ او د حق د اظهار چې عهد هغوی کړی وو هغه یې څنگه پوره کړ؟ په دې ټولو امورو باندې نظر کولو سره دا خبره ددې امت په حق کې عادتاً محال ده چې په هره زمانه کې د علماوو داسې جماعت موجود شوی نه دی چې دا نه پیژني چې د اوس زمانې مجتهد څوک دی چې په دې مرتبه باندې فائز دی او چې خپل فرضي منصب ادا کوي؟

پس کله چې په کومه زمانه کې یوه داسې رایه چې جمهور فقهاء د هغې قائل وي څلور طرفه شائع وي او د هغه رایې په مخالفت کې د کوم فقیه رایه د اهل علمو وړاندې رانښي: نو یو عاقل ته به په دې خبره کې شک نه شي کېدلی چې دا رایه اجماعي ده هم دا اجماع ده، چې په هغې باندې ائمه اهل اصول اعتماد کوي او دا یو داسې شی دی چې د هغې شاوخوا دا غوغا کول اثرانداز کېږي نه چې د اجماع په حجیت کې هم کلام دی او د هغې په امکان کې هم امکان او د هغه امکان په وقوع کې هم او د هغې د علم په امکان کې هم او د هغې د نقل په امکان کې هم څنگه چې پټ نه دی، د اجماع دا معنی نه ده چې په هره مسئله کې ډیر ډیر جلدونه (ټوکه) کتابونه ولیکل شي چې د هغه لکونو صحابه وو رضی الله عنہم په نومونو مشتمل وي چې د حضور صلی الله علیه و آله د وصال په وخت کې موجود وو، بیا د هر صحابي نه په دې کې روایتونه درج شي، نه، بلکې په کومه مسئله باندې د اجماع منعقد کولو لپاره دومره کافي ده چې د مجتهدینو صحابه وو رضی الله عنہم نه د هغوی تعداد صرف شلو ته قریب دی په دې مسئله کې صحیح روایت موجود وي، په هغه فقهاوو کې د چا نه هم په دې مسئله کې د هغې خلاف حکم نقل نه وي، بلکې په بعضې مقاماتو کې یو دوه مخالفت هم مضر نه دي، څنگه چې ددې فن ائمه وو په خپله ددې تفصیل ذکر کړی، هم دغه راز د تابعینو او تبع تابعینو زمانه کې.

دا بحث چې چا د ټولو نه زیات په ښه انداز واضح کړی دی چې د کوم متشکک لپاره یې د شک گنجائش نه دی پرې ایښی هغه ستر امام ابوبکر رازی جصاص رحمته الله علیه دی، هغوی په خپل کتاب "الفصول في الاصول" کې د اجماع د بحث لپاره تقریباً شل پاڼې خاص کړي دي او د هغه ددې کتاب نه څوک نه شي مستغني کېدلی چې د علم لپاره د علم رغبت لري، هم دغه راز علامه اتقاني "الشامل شرح اصول بزدوي" کې (او دا په لسو ټوکونو کې دی) د متقدمینو عبارتونه حرف په حرف نقل کوي، بیا چې چېرته د هغوی نه د مناقشې ضرورت وي هلته ماهرانه انداز کې مناقشه کوي، ددې کتاب آخري شپږ ټوکه "دارالکتب المصریه" کې موجود دي او اولني ټوکه "مکتبه جار الله ولی الدین استنبول" کې موجود دی، او ماته

معلومه نه ده چې په علم اصول کې کوم کتاب بسط مع الافاده کې ددې کتاب هم مقابل وي. د بدر زركشي "البحر المحيط" د وروسته والي باوجود د "الشامل" په مقابل کې ګوپ صرف مجموعه د تقولو ده.

د اجماع يو قسم هغه دی چې په هغې کې د عموم بلوی په وجه عام او خاص ټول شریک دي. مثلاً په دې باندې اجماع ده چې د سهار دوه، د ماسپښین څلور او د ماښام درې رکعت دي او یوه اجماع هغه ده چې مجتهدین پکښې منفرد وي مثلاً غلو او میوو مقدار او زکوٰۍ باندې اجماع او ترور او خورڅې یو ځای په نکاح کې د جمع کولو په حرمت باندې اجماع. ددې اجماع مرتبه د لومړي اجماع نه کمه نه ده، ځکه چې که چېرته مجتهدینو سره عوام ملاو شي: نو دې سره د مجتهدینو په دلیل کې اضافه نه کېږي، پس کوم سړی چې دا دعوه کوي چې کومه اجماع قطعي وي د کتاب او سنت په موجودګۍ کې د هغې ضرورت نشته او کومه اجماع چې ددې نه په کمه مرتبه کې وي هغه په درجه د ظن کې ده، نو ځکه د هغې اعتبار نشته، هغه دا اجماع حجیت رد کول غواړي اوسبیل المومنین پرېښودلو سره په کومه بله لار روان دی، ددې تشریح په اوږدو کتابونو کې شته او دا مقام د مزید بحث متحمل نه دی او که چېرته د اجماع بعضې صورتونه ظني هم وي؛ نو بیا هم په دې سره د اجماع څه خرابتیا راځي؟ حال دا چې د یقیني اجماع منکر کافر دی او کومه اجماع چې د خبر مشهور قائم مقام وي د هغې انکار ضلالت او بدعت دی او کومه چې ددې نه په کمه مرتبه کې وي د هغې د منکر حکم د صحیح اخبار احاد نه د منکر په شان دی.

د جمهورو فقهاوو په نزد احکام عملیه کې دلیل ظني هم لائق د احتجاج دی، د هغه دلایلو په وجه چې په دې مسئله کې دي، اگر که د بعضې ائمه وو دې قول چې: په خبر احاد سره کتاب الله باندې اضافه جائز ده، د ظاهريه وو یوې ډلې تر هغه حده پورې ورسولو چې اخبار احاد مطلقاً مفید دي او دا چې په ظن کې اصلاً هیڅ حجت نشته، څنګه د اجماع سکوتي په باره کې د بعضې ائمه وو دې قول چې: ساکت طرفته قول نه شي منسوب کولی. حال دا چې شریعت په ډیرو مواضعو کې ساکت ته قول منسوب کړی، مثلاً باکره او ماموم په موقع د بیان کې خاموشه پاتې کېدل وغیره، ظاهريه حجیت اجماع په نفی کې توسع پورې ورسېدل، هم دغه راز د بعضې ائمه اقوال د صحابه رضی الله عنہم او د حدیث مرسل په باره کې چې کومه نظریه ده هغوی په ظاهره کې د اقوال صحابه رضی الله عنہم نه د اجماع او حدیث مرسل نه بالکلیه د اعراض حوصله پیدا کړه، ددې وجې نه د شریعت یوه حصه فوت شوه بیا هغه امام چې په استحسان باندې کوم اعتراضات کړي دي هغوی ظاهريه اعراض عن القیاس باندې هم ډاډه کړه، په دې اعتبار چې کوم اعتراضات تاسو په استحسان باندې کړي دي که چېرته هغه په دې باندې وارد وي؛ نو قیاس به هم یوشان واردېږي، څنګه چې ابن جابر په قدیم شافعيه وو کې هم دا خبره کړې ده، کله چې د هغه نه سوال وشو چې هغه شافعي مسلک پرېښود ظاهري مذهب یې

ولې اختیار کړ؟ لیکن د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ مقصد د هغه خلکو د عقایدو سره څه واسطه؟ کله چې د شافعيه وو اکابرو وکتل چې هغه خلکو د شافعي مذهب د خپلې گمراهۍ پل جوړ کړ: نو هغوی ته پرې ډیر افسوس وشو او هغوی د دغه خلکو په تردید کې د ټولو علماوو نه زیاته سخته رویه اختیار کړه، «ډیر حقائق اصول د مذاهبو د تقابل مطالعې سره ښکاره کیږي، کنه صرف د فروع په منځ کې مقابله تفقه او تفقیه کې قلیل النفع ده، ځکه چې دا ټول فروعی مسئلې د خپلو اصولو نه متفرع وي، پس ددې وزن د هغوی په پیماني سره کول ترازو کې د ډنډې وهلو مرادف دی، او په دې باندې د ابراهیم بن یسار النظام اجماع او قیاس کې د تشکیک اضافه وکړی، ځکه چې هغه لومړی سړی دی چې ددې دواړو د نفی لپاره ولاړ دی او ډیر زر حشوې راویانو، داؤدیانو، حزمیانو، او شیعه گانو او د خوارجو طائفو د هغه دواړو په نفی کې د نظام پیروي شروع کړه، پس دا خلک او د دوی مریدان چې د اجماع او قیاس نفی کوي، تاسو به دوی وگورئ چې هغوی د ډیرې زمانې راهیسې د نظام خبره تکراروي، د متقدمینو په کتابونو کې چې څوک مدون دي هغوی د دوی د فیصلې لپاره کافي دي.

هغه خلکو ته افسوس! که چېرته د کوم معتزلي پیروي کول وو نو کم از کم داسې سړی به یې تلاش کړی وی چې د خپل دین په باره کې خو متهم نه وی؛ لیکن افسوس چې

ع.، کندهم جنس باهم جنس پرواز!

او د علماوو یوه ډله دې طرفته تللې چې نظام د هندوانو د مذهب قائل وو هغه چې بیخي د نبوت منکر دي، مگر د تورې له ډاره یې د خپل داخلي عقایدو اظهار ونه کړ، ډېرو عالمانو ورته کافر ویلي دي، بلکې خپله د معتزله وو یو جماعت مثلاً ابوالهذیل، الاسکافي او جعفر بن حرب هم د هغه تکفیر کړی دی او هغوی ټولو دده په تکفیر باندې کتابونه لیکلي دي، ددېنه علاوه هغه فاسق او سخت شرابي ؤ، ابن ابي الدم "الملل والنحل" کې لیکي چې: په خپل ماشومتوب کې د ثنویه ملگری ؤ او بوډاوالي کې د ملاحده فلاسفه ملگری شو، څنگه چې په عیون التواریخ کې دي، دا دی د اجماع او قیاس د منکرینو امام، د الله تعالی نه مونږ د سلامتیا هیله کوو، پس کوم سړي ته چې په اجماع او قیاس کې د هغه د شک څه اثر رسېدلی وي که چېرته هغه د غور او فکر څښتن وي؛ نو هغه دي "اصول جصاص" ته رجوع وکړي او که صرف روایت ته مائل وي؛ نو د الخطیب "الفقیه والمتفق" دي مطالعه کړي، ددې دواړو سره به هغه پوره سیراب شي.

او د مجمع علیه قول په مقابله کې د شاذ قول حیثیت هم هغه دی چې د متواتر قرآن په مقابله کې د شاذ قراءت دی، بلکې هغه د قراءت شاذه نه هم کم حیثیت والادی، ځکه چې کله د قراءت شاذه سره د کتاب الله صحیح تاویل لاس ته راځي، په خلاف د شاذ قول چې سېوا د هغه د ترک کولو نه بله هیڅ گټه نه لري، غالباً هم دومره توجه کول ددې لپاره کافي ده چې

خپله غلطو مجتهدينو ته معلومه شي چې دا د عوه خومره خطرناکه ده چې اصوليين! په اجماع کې د کوم شي د عوه لري هغه يو خيال دی

(۹) طلاق او رجوع بې شاهدانو صحيح ده

د رسالې ليکوال اصرار کوي چې طلاق او رجوع د دواړو د صحت لپاره شاهدي شرط ده ځکه چې د الله تعالى ارشاد دی

"فَإِذَا بَلَغَ الْاَجْلَيْنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِّنْكُمْ" (الطلاق: ۲)

ډاډه: پس کله چې هغوی خپل مدت ته ورسې؛ نو هغوی معروفې طريقې سره ایسارې کړې؛ یا بې په معروفې طريقې سره جدا کړې؛ او په خپلو کې دوه عادل سړي شاهدان کړې؛

په دې سلسله کې ليکوال دا روايت د سند په توگه پيش کوي چې ددې آيت په تفسير کې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او د حضرت عطاء او سدي نه مروی دي چې شاهد جوړولو نه مراد طلاق او رجوع باندې شاهد جوړول دي.

د رسالې د ليکوال دا قول بالکل يوه نوې خبره ده چې اهل سنت خو به ناراضه کړي، مگر اماميه به ټول ترې ښه راضي شي، دا خو ښکاره ده چې آيت د ایسارولو يا جداکولو اختيار ورکولو نه پس د شاهد جوړولو ذکر کړی دی؛ نو ځکه د شاهد جوړولو به هم هغه حکم وي چې کوم د ایسارولو يا د جدا کولو حکم دی، کله چې په دې دواړو کې یو شی علی التعین واجب نه دی؛ نو ددې لپاره شاهدي څنگه واجبېږي؟ که چېرته دا حکم د وجوب لپاره وي نو وتلک حدود الله نه مخکې به ذکر شوی و، علاوه ددې نه که چېرته دا فرض شي چې په حالت د حیض کې ورکول شوی طلاق باطلېږي (څنگه چې د ليکوال رایه ده)، نو په دې صورت کې ددې نه زیاته احمقانه رایه بله نه کیږي چې د صحت طلاق لپاره شاهدي شرط وگرځول شي، ځکه چې د شاهدانو لپاره دا شاهدي ورکول ممکن نه دي چې طلاق په طهر کې شوی وو، ځکه چې دا شی صرف هم د ښځو نه معلومېدی شي او که چېرته په شاهدي کې صرف د طلاق واقع کېدلو په شاهدي اکتفا وشي؛ نو د ښځې صرف دا وینا چې طلاق د حیض په حالت کې شوی وو، د طلاق ورکونکي قول او د شاهدانو شاهدي دواړه باطلوي، که چېرته ښځه دا اعتراف وکړي چې طلاق په طهر کې شوی دی، گویا سړی د طلاق ورکولو کلکه اراده لري مگر په دې باندې د نان نفقه د بوج مودې اوږدولو ته خبره رسیږي، اخر دا څنگه ظلم او تیاره ده؟ او که چېرته هغه دا په کور کې ساتي، حال دا چې هغه ښه پوهیږي چې هغه په درې طهرونو کې درې طلاقه ورکړي دي؛ نو ددې په کور کې اوسېدل غیر شرعي کړنه ده، چې د هغې نه په نفس الامر کې نه نسب ثابتیږي، نه وراثت جاري کیږي او کوم امور چې صرف د ښځې نه معلومیږي په دې کې به د ښځې قول قبول وي او کوم امور چې د ښځې په ذریعه معلومېدی شي په هغې کې د سړي قول معتبر گرځول ددې شناعة نه د بچ کېدلو لپاره یوه عجیبه پوهه ده، اخر د

کتاب او سنت د کوم ځای نه دا خبره مستنبط کېږي؟ کوم خلک د دې عجیبه اجتهاد لپاره په خپل گمان د کتاب او سنت نه تمسک کوي، په حقیقت کې د کتاب او سنت نه د هغوی په لري والي کې اضافه کېږي

پس د امساک معنی ده رجوع کول او د مفارقت نه مراد د طلاق ورکولو نه پس ښځه د هغې په حالت باندې پرېښودل تردې چې د هغې عدت ختم شي، د دېنه خپله طلاق ورکول مراد نه دي چې په هغې باندې د شاهد جوړولو لحاظ وشي، قرآن کریم د شاهد جوړولو ذکر صرف د امساک او د مفارقت په سیاق کې کړی دی، پس ښځې ته رجوع کول یا د عدت تر ختمېدو پورې هغه د هغې په حال باندې پرېښودل دا دواړه صرف د سړي حق دی؛ نو ځکه د دې دواړو د صحت لپاره شاهد جوړول شرط نه دي، څنگه چې د طلاق د صحیح کېدو لپاره شاهدی شرط نه ده، بلکې که چېرته نفس طلاق لپاره شاهدی شرط ګرځول مقصد وي؛ نو د هغې ذکر به 'فطلقوهن' نه پس او طلاق باندې د مرتب کیدونکي شيانو (یعنې د عدت شمارل او مطلقه په کور کې ایسارول وغیره) نه مخکې وای، لهذا آیت د طلاق په شاهدی باندې حمل کول بې محله او د قرآن کریم د بلاغت خلاف دی.

او د دې آیت په تفسیر کې چې کوم روایات ذکر شوي دي اول خو د هغې په اسانیدو کې کلام دی، د دېنه قطع نظر په هغې کې څه داسې قرینه نشته چې د شاهدی په شرط کېدلو باندې دلالت وکړي، څنگه چې خپله په آیت کې دننه د شاهدی په شرط کېدلو باندې په هغه دلالتونو کې هیڅ دلالت نه موجودیږي چې د اهل استنباط په نزد معتبر دی او محض امساک او مفارقت نه پس، نه د طلاق نه پس د شهادت ذکر کول په هغې کې د کوم شي لپاره د شاهدی په شرط کېدلو باندې دلالت کولو نه لري دی، بلکې په دې موقع باندې د اشهاد د ذکر کولو منشا هغه طریقې طرفته لارښوونه کول دي چې که په دې امورو کې د کوم شي نه انکار وکړي؛ نو د هغې ثبوت په کومه طریقه وشي؟ بلکې کوم سړی چې په ښه دقیق نظر په آیت کې غور وکړي او د هغې سیاق او سباق سم وگوري، په هغه باندې به دا حقیقت واضح شي چې د عدت د ختمېدلو په وخت کې د مطلقې ښځې په خپل خاوند باندې کوم حق وي، د هغه حق په ادایګی باندې شاهدی قائمولو طرفته آیت اشاره کوي، ځکه چې مفارقت بالمعروف هم دغه دی چې عدت ختمېدلو وخت کې د سړي په ذمه چې د ښځې کوم حق واجب دی هغه دي ادا شي او په دې امر باندې شاهد مقررول گویا په طلاق باندې د شاهد مقررولو قائم مقام دی، ځکه چې دا شی هم په طلاق باندې مرتب شوی دی او دا خبره بالکل ښکاره ده او د شاهد جوړولو حکم محض د دې لپاره شوی چې سړی دا ثابته کړي شي چې د هغه په ذمه کوم حقوق وو هغه ده ادا کړي، کنه نو دې شاهدی ته په صحت د طلاق کې هیڅ دخل نشته.

ددې تقریر نه واضحه شوه چې طلاق شاهدی سره مشروط کول محض خپله یو ماته شوې رایه ده چې نه د کتاب نه ثابته ده، نه د سنت نه، نه د اجماع نه او نه د قیاس نه او څوک

هم ددې قائل نه دی چې که په سفر کې وصیت وکړي شي، یا په قرض د لین دین معامله وشي، یا څه اخیستل او خرڅول وشي، یا یتیمانو ته د هغوی مال حواله شي او په دې شیانو کې شاهد جوړ نه کړي شي؛ نو دا ټول شیان به باطل شي، بلکې بغیر شاهد جوړولو نه هم دا شیان په اتفاق د اهل علمو صحیح دي، حال دا چې د شاهد جوړولو حکم په دې ټولو امورو کې هم موجود دی، ددې نه معلومه شوه چې دا حکم دې شیانو ته په شاهدی سره د مشروط کولو لپاره نه دی، بلکې دا حکم ارشادي دی چې د هغې نه مقصد دا دی چې که یوه ډله انکار کوي؛ نو د هغې خلاف ثبوت موجود وي.

گوري: د نکاح معامله لویه ده، ددې باوجود په قرآن کریم کې په نکاح باندې د شاهدی ذکر نه دی شوی؛ نو طلاق او رجعت ددې څنگه اهم شمار کړي شي؟ او اکثر امامانو د نکاح لپاره د شاهدانو شتون چې ضروري گرځولی دی هغه په دې بنسټ چې په سنت کې نکاح شاهدانو سره مشروط بشوي ده؛ لیکن د طلاق لپاره چا هم شاهدی نه ده شرط گرځولې، اگر که د بعضې حضراتو نه د رجعت د شاهدی سره مشروط کېدل مروي دي، علاوه ددې نه چې په رجعت کې د انکار موقع کم زیات راځي، امام ابوبکر جصاص رازي رحمته الله علیه فرمایي:

“مونږ ته د اهل علمو تر منځ په دې مسئله کې هیڅ اختلاف معلوم نه دی چې رجعت بغیر د شاهدانو نه صحیح دی، سېوا ددې چې د عطا نه مروي دي، د سفیان، ابن جریج نه او هغه د عطاء رحمته الله علیه نه روایت کوي چې هغوی وویل: طلاق، نکاح او رجعت شاهدی سره وي او دا په دې باندې حمل دي چې په رجعت کې احتیاطاً د شاهد مقرر کولو حکم ورکول شوی، ددې لپاره چې ډچا د انکار څه گنجائش باقي پاتې نه شي، ددې دا مطلب نه دی چې رجعت بغیر د شاهدی نه نه صحیح کیږي، تاسو نه گوري چې هغوی ددې سره د طلاقو ذکر هم کړی دی؟ خال دا چې د شاهدی نه بغیر د طلاق په واقع کېدلو کې هیڅوک هم شک نه کوي او شعبه د مطروق نه او هغوی د عطا نه او الحکم نه نقل کړي دي چې هغه دواړو وویل: کله چې سړی په عدت کې د ښځې سره کوروالی وکړي؛ نو د هغې دا فعل به رجعت شمار وي.

او د حق تعالی ارشاد: “فامساک بـمعروف” دلالت کوي چې جماع رجعت دی او دا د امساک نه ښکاره ده، اوس که چېرته د عطاء د قول هغه مطلب نه وپ چې جصاص ښودلی دی؛ نو وایي چې سړی به په جماع باندې شاهد څنگه مقرر وي؟ او هغه چې د بعضې حضراتو نه د مراجعت په اقرار باندې شاهد مقرر کول مروي دي ددې نه نفس مراجعت باندې نه بلکې د مراجعت په اقرار باندې شاهد مقرر کول مراد دي، څنگه چې د تامل نه دا خبره واضحه کیږي، پس کله چې بغیر د دلیل نه دا اقرار ورکول شي چې تر څو پورې قاضي یا د هغه نائب یا د شاهدانو په مخامخ طلاق باندې شاهدی مقرر نه کړي شي تر هغه پورې به نه واقع کیږي، په دې سره به نه صرف په انسان کې خرابتیا کیږي بلکې د طلاق په ټولو قسمونو، سني، بدعي، مجموع، مفرق چې د هغې مخکې ذکر شوی دی زیاتره باطلېدلو سره باقي پاتې کیږي.

(۱۰) آیا که د نقصان رسولو په صورت کې رجعت باطل دی؟

د لیکوال د رسالې دا لیکنه چې که چېرته رجعت د نقصان رسولو په نیت وي؛ نو باطل دی، یو داسې قول دی چې د هغې په ائمه متبوعینو کې څوک هم قائل نه دي، بلکې کوم صحابي، تابعي یا تبع تابعي هم ددې قائل نه دی قطع نظر ددېنه سوال دا دی چې حاکم ته به څنگه معلومات کیږي چې خاوند په قصده د نقصان رسولو په نیت رجوع کړې ده، ددې لپاره چې هغه د باطلېدلو فیصله وکړي؟ ددې صورت بس هم دا کېدی شي چې یا خو د هغه زړه چیري کړي او په خپلو سترگو یې وگوري یا د خپلې فیصلې بنیاد په خیالاتو او وسوسو وساتي او کتاب الله ناطق دی چې د ضرر د قصد باوجود رجعت صحیح کیږي، ځکه چې ارشاد دی:

وَلَا تُنْسِكُوهُمْ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ (البقرة: ۲۳۱)

ترجمه: د نقصان رسولو په غرض هغوی مه ایساروئ، ددې لپاره چې تاسو ظلم وکړئ! او چا چې داسې وکړه هغه په خپل ځان ظلم وکړ.

که چېرته په قصد د ضرر رجعت نه صحیح کیږي؛ نو خاوند ددې عمل په ذریعه خپل ځان باندې څنگه ظلم کوونکی ګرځي؟

د رسالې لیکوال ډیر ځای کې دا فلسفه چاڼ کړې چې طلاق د سړي په لاس کې دی، حال دا چې ددې عقد ختمول هم مجموعي حیث سره دواړو ته حواله دی، لیکوال غواړي په دې بنیاد ډیري هوایي کلاګانې تعمیر کړي، مونږ د کتاب په پیل کې ددې بنیاد نړولی دی او په دې باندې مو هوایي کلاګانې د ابادولو مخ ډب کړی دی، د لیکوال د باقي لغویاتو د تردید کولو ضرورت نشته، اول خو هغه څه اهمیت نه لري بیا د هغې بطلان هم ښکاره دی.

د پای پرېکړه: ددې بحثونو په پای کې مو یوې مهمې خبرې ته توجه راګرځول غواړم او هغه دا چې طلاق او نکاح او په نورو شرعي احکامو کې وقتاً فوقتاً ترمیم او تجدید کول د هغه سړي لپاره څه مشکل کار نه دی چې په هغه کې درې شرطونه موجود وي:

(۱) د الله وېره د هغه له زړه وتلې وي.

(۲) د امامانو د اجتهاد او د هغوی د دلایلو نه بې خبره وي.

(۳) د تکبر په بنا یې ښکرونه ورپڅو ته رسېدلي وي.

لیکن په دې ترمیم او تجدید سره خو نه امت د ترقی په بلندیو کې راتلی شي، نه ددې په ذریعه امت ته طیارې، سیارې او بحري بیړیو اسانتیا برابرېږي، نه د تجارت منډیانې او صنعتي کارخانې د دوی لاس ته راځي.

کوم څه چې امت ته د ترقی په لار کامیابي ورکولی شي هغه په الهي احکامو کې مانع نه وي، بلکې دا ده چې مونږ د ترقیافته قومونو اوږه په اوږه مخکې لاړ شو، د کائناتو د اسرارو درک ولگوي، معادن، نباتاتو او حیواناتو وغیره کې چې کوم قوتونه الله تعالی ورکړي دي هغه معلوم کړو او هغه د اعلاء کلمة الله، مصالح امت او د اسلام د ترقی لپاره تیار کړو. هغه په کار کې راولو، د داسې تجدید مخالف څوک نشته، لیکن طلاق وغیره احکامو کې د اجتماع او اختلاف څخه هیڅ هم نه حاصلیږي؛ نو ځکه لازمه ده چې د الله تعالی د شریعت حدود محفوظ وساتو او هغه د خواهشاتو د تلبیس نه لري وساتل شي، د دنیا ټولو مسلمانانو ته زما وصیت دی چې کله د بادشاه له خوا د الله تعالی د مقرر شوي شریعت خلاف حکمونه جاري شي؛ نو د خپل ذات تر حده پورې دي هغه په خدایي شریعت باندې ودریږي او د طاغوت پر وړاندې خپلې فیصلې مه بدلوي؛ برابره خبره ده مفتیان (کوم چې گمراه شوي) څومره فتوې ورکوي، تاسو ته نقصان نه درکوي، کله چې تاسو په هدایت یئ، په دې ورکو کې چې د طلاق کومو حکمونو د تدوین قصد و هغه ختمیږي، زه د الله تعالی نه سوال کوم چې هغه د خپل رضا لپاره وگرځوي، مسلمانانو ته دي ددې نه فایده ورسوي،

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب و صلی الله علی سیدنا ومنقذنا محمد سیدن المرسلین وآله وصحبه اجمعین والتابعین لهم باحسان الی یوم الدین واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

الفقییر الی الله سبحانه وتعالی: محمد زاهد بن الشیخ حسن بن علی الکوثري عفی عنهم وعن سائر المسلمین [تحریر ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۵۵ هـ د پنجشنبې ورځ، د لمر خاته پرمهال]

❖ معلق طلاق ❖

د معلق طلاق مسئله

سوال: زما خاوند زه د خپلې خور کور ته د تلو نه منع کړم او وې ویل: که ته هلته لاړې؛ نو ته به په ما باندې طلاقه شې او درې ځله یې دا الفاظ وویل چې زه به تاته طلاق درکړم، ددې په دویمه دریمه ورځ مونږ هلته لاړو، مخکې ماته معلومه نه وه چې د ژبې په وینا طلاق واقع کیږي، د خلکو نه مې واوړېدل چې داسې طلاق هم واقع کیږي، حال دا چې خاوند یې نه مني او وایي چې د طلاق ورکولو وعده مې کړې او طلاق مې نه دی ورکړی، دا په داسې حال کې چې هم دغه الفاظ چې اوس مې ولیکل زما خاوند ماته ویلي وو، آیا په دې صورت کې طلاق واقع کیږي او که نه؟ که چېرته واقع شوي وي؛ نو حل به یې څه وي؟

جواب: ستا د تلو نه پس خاوند دوه الفاظه استعمال کړي، یو دا چې که ته هلته لاړې؛ نو په تا

باندې به طلاق واقع شي، دې سره يو طلاق واقع کيږي^{۱۱}، مگر که چېرته خاوند په عدت کې دننه په ژبه ووايي چې ما طلاق واپس واخيست يا د بنځې خاوند رشته وساتي؛ نو رجوع کيږي^{۱۲}، د دوباره نکاح ضرورت نشته، دويمه جمله ستا د خاوند څنگه چې هغه درې ځله تکرار کړې وه چې زه به تاته طلاق درکړم، دا د طلاقو وعده ده، دې الفاظو سره طلاق نه دي شوي^{۱۳}.

طلاق او شرط په يو وخت کې يوه جملې سره معلق طلاق واقع شو

سوال: يو سړي خپلې بنځې ته په ليک کې داسې طلاق ورکړ، زه هغې ته درې بائن طلاقونه ورکوم، دا ټولې مسئلې ما په جنتي کالي کې په غور سره کتلي دي، دې سره هغه سړي دا شرط هم لگولی چې د طلاق اطلاق به هغه وخت وي چې کله کور د بنځې په ملکيت کې وي او هغه خرڅ کړي، واضحه دې وي چې خاوند د ښه ژوند تېرولو په وعده په بنځه د مهر روبي معاف کړې او په دې کې د خپلې بنځې حلفيه بيان يې د قاضي مخامخ کېښود، ددې وروسته يې سمدستي دوه درې ورځې وروسته يې بنځې ته په پورته طريقې طلاق ورکړ، آيا دا طلاق واقع شو؟ که د کور خرڅولو سره به مشروط وي؟ حال دا چې کور د بنځې په نوم ثبت دی.

جواب: که چېرته طلاق او شرط يې په يوه جمله کې ليکلي وي مثلاً: دا چې که چېرته يې کور خرڅ کړ؛ نو دې ته درې طلاقه، په دې صورت کې به د کور په خرڅولو طلاق واقع کيږي، ترڅو پورې چې يې کور نه وي خرڅ شوی؛ نو طلاق به نه واقع کيږي^{۱۴}، او که چېرته طلاق مخکې ورکړي وروسته د وضاحت په توګه شرط ولګوي؛ نو طلاق سمدستي واقع شو او د وروسته وضاحت هيڅ اعتبار نشته.^{۱۵}

۱ [اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً مثل أن يقول لا مرأته ان دخلت الدار فانت طالق..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰، کتاب الطلاق، الباب الرابع في الطلاق بالشرط).]

۲ [فاذا راجعها بالقول نحو أن يقول لها: راجعتك أو راجعت امرأتى..... وان راجعها بالفعل مثل أن يطأها أو يقبلها بشهوة أو ينظر الى فرجها بشهوة فانه يصير مراجعاً عندنا.... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۶۸).]

۳ [هو رفع قيد النكاح في الحال بالباين أو المال بالرجعى بلفظ مخصوص هو ما اشتمل على الطلاق. (الدر المختار ج: ۳ ص: ۲۱۶، کتاب الطلاق، طبع سعيد).]

۴ [اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً مثل أن يقول لا مرأته ان دخلت الدار فانت طالق..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰، کتاب الطلاق، الباب الرابع في الطلاق بالشرط).]

۵ [اذا قال لها: ان دخلت الدار وانت طالق، فانها تطلق للحال وان قال عنيت التعليق لا يدين أصلاً.... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰). ايضاً: ولو قال: أنت طالق ثم ان دخلت الدار فانه يقع الطلاق ولو نوى التعليق لا تصح نيته أصلاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۱، کتاب الطلاق، الباب الرابع في الطلاق بالشرط).]

که چېرته زه فلانی کار وکړم؛ نو ما باندې به ښځه طلاقه وي. ددې حکم

سوال: یو سړي په غوسه کې خپلې مور ته د راتلو پر مهال وویل که چېرته زه تاته راغلم؛ نو په ما باندې دي ښځه طلاقه وي او دا لفظ یې صرف یو ځل ویلی دی، اوس هغه سړی خپلې مور ته راتلل غواړي؛ نو د هغه لپاره به څه صورت وي؟

جواب: په دې صورت کې چې هغه په ژوند کې هرکله خپلې مور ته لار شي؛ نو په لومړنۍ ښځه به یې یو طلاق رجعي واقع کیږي^۱، د هغې شرعي حکم دا دی چې په عدت کې دننه بېرته د تجدید نکاح نه خاوند رجوع کولی شي^۲، البته د عدت نه پس به د ښځې په رضا دوباره نکاح کوي^۳، غوره دا ده چې دا سړی دي خپلې مور ته لار شي، دې سره به یو طلاق رجعي واقع شي او د دېنه پس دي دا سړی ښځې ته رجوع وکړي، د رجوع نه مراد دا دی چې یا خو ژبې سره ووايي چې ما طلاق واپس واخیست، یا دي ښځې سره لاس ولگوي، یا دي د هغې سره کوروالی وکړي، ژبې سره یا فعل سره رجوع کولو نه پس د طلاقو اثر ختمیږي^۴، لیکن سړي په درې طلاقو کې د یو طلاق حق استعمال کړ، اوس د هغه سره صرف د دوه طلاقو حق پاتې شو، آینده که چېرته دوه طلاقه ورکړي؛ نو ښځه به حرامیږي، ددې لپاره به آینده پوره احتیاط کوي.^۵

"کومه ورځ چې زما ښځې د خپل مور او پلار کور ته یوه لقمه

هم وخوړل؛ نو دې ته درې طلاقه" ددې الفاظو حکم

سوال: څو ورځې مخکې زید د خپلې خسرګنۍ سره خفه شو، بعضې خلکو د دوی سوله کول غوښتل، د غوسې په حالت کې زید د دوه سړو په شتون کې دا الفاظ وویل: کومه ورځ دې (زما ښځې) چې د هغوی د کور (د نجلی مور او پلار) یوه لقمه هم وخوړله په هغه ورځ دې ته درې طلاقه، ددې نه پس اوس څو ورځې مخکې د زید د خسرګنې سره سوله وشوه، لیکن د زید ښځه یې د خپل مور او پلار په کور کې د ډوډۍ خوړولو نه منع کړې ده.

[۱] او اذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰، کتاب الطلاق، الباب الرابع)
 [۲] اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يراجعها في عدتها... الخ (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۰)
 [۳] او اذا كان الطلاق بائناً..... فله أن يتزوجها..... وبعد انقضائها..... الخ. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۹۹).
 [۴] الرجعة أن يقول راجعتك أو راجعت امرأتی.... أو يطأها أو يقبلها أو يلمسها... الخ. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۹۵)
 [۵] قال في البدائع: أما الطلاق الرجعي فالحكم الأ صلی له نقصان العدد فأما زوال الملك وحل الوطء فليس بحکم أصلی له لازم حتى لا يثبت للحال بل بعد انقضاء العدة. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲۷).
 [۶] حکم اصلی له لازم حتی لا یثبت للحال بل بعد انقضاء العدة. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲۷).

ایا د زید بنځه د خپل مور او پلار د کور ډوډۍ په ټول عمر کې نه شي خوړلې؟ او که چېرته یې کله په هېره وځوري؛ نو آیا طلاق به واقع کیږي؟ آیا دا شرط په څه صورت باندې ختمیدی شي، که چېرته داسې ممکن وي؛ نو هغه به کوم صورت وي؟

جواب: ددې شرط د ختمېدلو لپاره یو صورت کېدی شي چې زید خپلې بنځې ته یو طلاق بائن ورکړي، د طلاق عدت ختمېدو نه پس بنځه د خپل مور او پلار په کور کې خوراک کولو سره دا شرط مات کړي، د دېنه پس دي زید او دده بنځه دوباره نکاح وکړي.^(۱)

که د مور او پلار کور ته لاړې؛ نو طلاق یې وکړه

سوال: زما د خسر سره جنگ وشو، ما په غوسه کې په خپله بنځه شرط لگولی وو که زما نه بغیر د خپل مور او پلار کور ته لاړې؛ نو زما له طرفه طلاق وکړه، تر اوسه پورې هغه لاندې تللې، که چېرته هغه لاړه شي؛ نو هغې باندې به طلاق وي، اوس که چېرته زه خپله اجازت ورکړم؛ نو هغه زما نه بغیر تللی شي او که نه؟ دویمه خبره دا ده که چېرته هغه د خپل مور او پلار کور ته لاړه شي؛ نو زه څنګه دوباره رجوع کولی شم؟

جواب: تاسو طلاق واپس نه شی اخیستلی^(۲)، که چېرته هغه بغیر ستا د اجازت نه مور کړه لاړه شي؛ نو طلاق خوبه واقع شي^(۳)، مګر دا به رجعي طلاق وي، تاته به په عدت کې دننه د رجوع حق حاصل وي^(۴)، د رجوع مطلب دا دی چې په ژبه ورته وویل شي چې ما طلاق واپس واخیست یا د بنځې خاوند رشته وساتل شي.^(۵)

۱ [فحيلة من علق الثلاث بد خول الدار أن يطلقها واحدة ثم بعد العدة تدخلها فتحل اليمين فينكحها ول الشامية أى لا تكرر بين هذه ..... الخ. (رد مختار على الدر المختار، باب التعليق ج: ۳ ص: ۳۵۵). أيضاً: اذا حلف بثلاث تطليقات أن لا يكلم فلاناً فالسبيل أن يطلقها واحدة بائة ويدعها حتى تنقضى عدتها ثم يكلم فلاناً ثم يتزوجها، كذا في السراجية. (الفصل السابع في الطلاق وحيلة أخرى. (عالمگیری ج: ۶ ص: ۳۹۷، طبع رشیدیة).

۲ [الا قرار بالرق والطلاق ..... فانها لا ترد بالرد ..... الخ. (فتاوی شامی ج: ۵ ص: ۶۲۳).

۳ [اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰، کتاب الطلاق). اذا طلق الرجل امرأته، تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يراجعها في عدتها ..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۰).

۴ [فاذا راجعها بالقول نحو راجعتك أو راجعت امرأتى ..... وان راجعها بالفعل مثل أن يطأها أو يقبلها بشهوة أو ينظر الى فرجها بشهوة فانه يصير مراجعاً عندنا ..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۶۸، کتاب الطلاق، الباب السادس).

۵ [فاذا أضافه الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰).

د معلق طلاق واپس اخیستلو اختیار نشته

سوال: که چېرته څوک خپلې بنځې ته په غوسه کې ووايي که تا زما د مرضی خلاف کار وکړ؛ نو ته به زما د نکاح نه بهر یې، که چېرته خاوند دا شرط ختمول غواړي؛ نو آیا ختمېدی شي او که څنگه؟ دویمه خبره دا ده چې فرض کړی که چېرته بنځه دا کار وکړي؛ نو آیا هغه به رښتیا د نکاح نه بهر کیږي؟

جواب: طلاق د کوم شرط پورې معلق کولو نه پس د هغې د واپس اخیستلو اختیار نه وي. ^{۱۱} ځکه چې ددې سړي بنځه که چېرته دده د مرضی خلاف کار وکړي؛ نو طلاق بائن به واقع شي، مگر دوباره نکاح کېدی شي. ^{۱۲}

آیا دوه طلاقه ورکولو نه پس طلاق معلق واقع کېدی شي؟

سوال: زید خپلې بنځې ته وویل: که چېرته زما د اجازت نه بغیر مور کره لارې؛ نو تاته طلاق دی، مگر څو ورځې وروسته د څه بلې وجې دوه طلاقه ورکوي او د خپلې بنځه نه جدا کیږي او خپله مطلقه بنځه د مور کور ته استوي یا هغه بنځه د خپل مور پلار کور ته خپله ځي؛ نو آیا په دې بنځې به صرف دوه طلاقه واقع کیږي که هغه طلاق به هم واقع کیږي چې زید په دې شرط ورکړی و، که زما د اجازې نه بغیر د خپل مور پلار کور ته لارې؛ نو یو طلاق دی، آیا زید خپله بنځه په دوباره نکاح کې راوستی شي؟

جواب: معلق طلاق په نکاح یا عدت کې شرط موجودېدلو سره واقع کیږي ^{۱۳}، پس په یاد صورت کې د دوه طلاقو نه پس د بنځې مور کره تلل که چېرته د عدت د ختمېدو نه پس و؛ نو معلق طلاق واقع نه شو او که چېرته په عدت کې دننه و او خاوند دا خپله واستوله بیا هم دریم طلاق واقع نه شو، ځکه چې شرط بې اجازې د تلو و او دا تلل بې اجازې نه و، بلکې دده په حکم و او که چېرته بنځه په عدت کې دننه د خاوند د اجازې نه بغیر لاره شي؛ نو دریم طلاق به هم واقع شي او د شرعي حلالې نه بغیر به دوباره نکاح هم صحیح نه وي. ^{۱۴}

که چېرته ته میلمه ته مخامخ راغلي؛ نو درې طلاقه

سوال: زما خاوند په وره خبره راسره جنگ کوي، یو ځل یې د جنگ پرمهال راته وویل: که

[۱] اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

[۲] ايضاً۔

[۳] ايضاً۔

[۴] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرّة وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۳)۔

چېرته ته زما يا د خپلوانو مخې ته راغلې؛ نو تاته زما له طرفه درې طلاقه، دې ويلو سره لار، حال دا چې هغه ته معلومه وه چې ميلمه راتلونکې دې چې د هغه او زما دواړو يو شان رشته دار دي، لږ وخت وروسته مېلمه راغلو او زه له مجبوري هغه ته مخامخ ورغلم، تاسو وليکئ چې آيا دده په داسې وينا سره طلاق واقع کيږي او که نه؟ زموږ يو ځای اوسېدل صحيح دي او که نه؟ زما خاوند ددې نه مخکې هم په زياتو جنگونو کې راته د طلاقو لفظ ويلی دی، مهرباني وکړئ ځواب ضرور راکړئ!

جواب: دې الفاظو سره درې طلاقه واقع شو او که چېرته هغه ددېنه مخکې هم په زياتو جنگونو کې د طلاقو لفظ ويلی وي؛ نو لومړی طلاق واقع شوی دی، بهر حال اوس ستاسو د دواړو د ښځې خاوند رشته نشته، بلکې يو بل باندې قطعي حرام یی، د شرعي حلالې نه بغير د دوباره نکاح اجازه هم نشته.^[۱]

که دويم واده مي وکړو؛ نو ښځې ته طلاق

سوال: د يو هلک اتلس کاله مخکې هغه وخت واده وشو چې هغه ماشوم ؤ، دده خسر دده نه داسې ليکل واخيستل چې: که دويم واده مي وکړ؛ نو زما لور به طلاقه وي، حال دا چې هغه هلک دی، پ خط باندې نه پوهېدو، په داسې صورت کې دده لپاره د دويم واده څه حکم دی؟

جواب: ستا په سوال کې دوه خبرې دي: يو دا چې تا د ماشوموالي کوم لفظ ليکلی دی، ددېنه څه مراد دی؟ که چېرته ددېنه مراد دا وي چې هغه هلک هغه وخت نابالغ ؤ؛ نو د نابالغ د ليک اعتبار نشته؛ نو ځکه په دويم واده طلاق نشته^[۲]، او که چېرته ددې لفظ نه مراد دا وي چې هلک خو بالغ ؤ، مگر هوښيار نه ؤ؛ نو دا ليک معتبر دی او په دويم واده باندې لومړی ښځې ته طلاق واقع کيږي.^[۳]

دويمه خبره دا ده: چې آيا په ليک کې هم دغه الفاظ ؤ کوم چې په سوال کې نقل شوي دي، يعنې که چېرته دويم واده دي وکړ؛ نو زما لور ته به طلاق وي، يا د درې طلاقو الفاظ ؤ، که چېرته هم دغه الفاظ يې ليکلي وي چې تا په سوال کې نقل کړي دي؛ نو دويم واده سره به

[۱] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرّة وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۳)، کتاب الطلاق، الباب السادس، فصل فيما تحل به المطلقة [۲] ولا يقع طلاق الصبي وان كان يعقل ..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳)۔

[۳] يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغاً عاقلاً سواء كان حراً أو عبداً، طائعاً أو مكرهاً، كذا في الجوهرة النيرة. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). ايضاً: رجل استكتب من رجل آخر الى امراته كتاباً بطلاقها، وقراه على الزوج، فأخذها وطواه وختم وكتب في عنوانه وبعث به الى امراته، فأتاها الكتاب وأقرأ الزوج أنه كتابه، فان الطلاق يقع عليها. (عالمگیری ج: ۲ ص: ۳۹۸)۔

لومړۍ ښځې ته صرف یو طلاق ملاوېږي،^{۱۱} او هغه هم رجعي، د رجعي مطلب دا چې د عدت ختمېدو نه مخکې خاوند په ژبه دا ووايي چې ما طلاق واپس واخیست او ښځې ته مې رجوع وکړه، یا دې مطلقې ته لاس ولگوي یا دې د هغې سره د ښځې خاوند رسته وساتي، غرض دا چې په خپل قول یا فعل سره دې د طلاق ختمولو پرېکړه وکړي؛ نو طلاق به مؤثر نه وي او نکاح به هم هغسې وي^{۱۲} او که چېرته عدت ختم شي؛ نو دوباره نکاح کېدی شي^{۱۳}، او که چېرته د طلاقو الفاظ یې درې ځله استعمال کړي وي؛ نو په هغې کې د رجوع گنجایش نه پاتې کېږي او بغیر د شرعي حلالې نه دوباره نکاح هم نه کېږي.^{۱۴}

تر څو پورې چې ستا خور، ستا د خور د خاوند

په کور کې وي؛ نو تا ته به طلاق وي

سوال: زما یوه ملګرې د خپلو دوه بچو سره د خپل خاوند په کور کې اوسېده، د څه مودې نه زما د ملګري خور او د خور خاوند یې هم په یو کور کې ورسره اوسېدل چې ددې خاوند ته ناخوښه وه؛ لیکن زما ملګرې خور او د خور خاوند د خپل ځان سره اوسېدل غوښتل، چې کله جنگ زیات شو؛ نو د ملګرې خاوند مې ښځې ته وویل چې تر څو پورې ستا خور او د خور خاوند په دې کور کې اوسېږي، په تا باندې به طلاق وي او کله چې ددې کور نه لاړ شي؛ نو دا طلاق به ختم شي او ته به دوباره زما سره د ښځې په حیث اوسېږې، مهرباني وکړئ تاسو دا ووايئ چې زما د ملګرې خور او د خور خاوند د کور نه تللو پس آیا زما ملګرې د خاوند سره دوباره اوسیدلی شي او که نه؟ او هغه دویمه نکاح کولی شي او که نه؟

جواب: ستا ملګرې یو طلاق شوه^{۱۵}، اوس که چېرته ددې خور او د خور خاوند په عدت کې دننه لاړل؛ نو گویا خاوند د طلاق نه رجوع وکړه او نکاح پاتې شوه او که چېرته د عدت ختمېدو نه پس لاړل؛ نو نکاح ختمه شوه، دوباره به نکاح کوي.^{۱۶}

۱ [اذا أضافه إلى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (اللباب ج: ۲ ص: ۱۷۴، کتاب الطلاق).]

۲ [إذا راجعها بالقول نحو أن يقول لها: راجعتك أو راجعت امرأتی وان راجعها بالفعل مثل أن يطأها أو يقبلها بشهوة أو ينظر إلى فرجها بشهوة فانه يصير مراجعاً عندنا. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۶۸).]

۳ [إذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله أن يتزوجها في العدة وبعد انقضائها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۲).]

۴ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرية وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹، کتاب الطلاق، باب الرجعة).]

۵ [اذا أضافه إلى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (اللباب ج: ۲ ص: ۱۷۴، کتاب الطلاق).]

۶ [إذا كان الطلاق بائناً دون الثلاث، فله أن يتزوجها في العدة وبعد انقضائها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۲، فصل فيها تحل به المطلقة وما يتصل به).]

که چېرته یې د ورور کورته په راتلو سره طلاق معلق کړو؛ نو اوس به څه کوي؟

سوال: د نن نه پنځه کاله مخکې زموږ د دواړو وروڼو تر منځ خبرې کېدې؛ نو په خبرو-خبرو کې ستغي خبرې وشوې، په دې دوران کې مې ورور بهر ته ووت، پوره لرې لاړ او وې ویل: که چېرته زه د خپل ورور کور ته راغلم؛ نو زما په ښځې دي دیارلس ځله طلاق وي، اوس مې هغه ورور پنځه کاله راهیسې کور ته نه دی راغلی، اوس هغه زما کور ته په کوم صورت باندې راتلی شي؟ او ددې خبرو څه حل دی؟

جواب: ستا ورور چې کله هم ستا کور ته راشي، دده ښځه به په درې طلاقو طلاقه شي، که چېرته هغه خپل قسم ماتول غواړي؛ نو ددې صورت دا کېدی شي چې هغه دي خپلې ښځې ته یو بائن طلاق ورکړي، بیا چې کله د ښځې عدت ختم شي؛ نو ستا کور ته دي لاړ شي، دده قسم به مات شي، دوباره دي خپلې ښځې سره نکاح وکړي.^[۱]

که چېرته ناواده کړی د طلاق کل قسم وکړي؛

نو ایا د واده نه پس به طلاق واقع کیږي؟

سوال: که یو عاقل بالغ سړی دا ووايي چې که زه چېرته سگریټ وڅښم؛ نو مسلمان به نه یم، که چېرته آینه زه سگریټ وڅښم؛ نو ما باندې دي (طلاق کل) یعنې د دنیا ټولې ښځې دي په ما باندې طلاق وي، یاده دي وي چې دا سړی ناواده کړی دی، بیا که چېرته دی سگریټ پرېږدي؛ نو ایا دی به کافر کیږي یا دده نکاح د کومې ښځې سره کیږي او که نه؟

جواب: داسې قسمونه خوړل چې که فلانکی کار وکړم؛ نو مسلمان به نه یم، ډېر بې ځایه سوگند دی او گناه ده، ددې توبه ویستل پکار ده، مگر دې قسم ماتولو سره دا سړی نه کافر کیږي^[۲]، بلکې ده ته پکار ده چې د قسم کفاره ادا کړي او توبه وباسي^[۳] او دا ویل که چېرته

[۱] فحيلة من علق الثلاث بد خول الدار أن يطلقها واحدة ثم بعد العدة تدخلها فتحل اليمين فينكحها ولي الشامية أي لا تكرر بين هذه ..... الخ. (رد مختار على الدر المختار، باب التعليق ج: ۳ ص: ۳۵۵). أيضاً: إذا حلف بثلاث تطليقات أن لا يكلم فلاناً فالسبيل أن يطلقها واحدة بائة ويدعها حتى تنقضي عدتها ثم يكلم فلاناً ثم يتزوجها، كذا في السراجية. (الفصل السابع في الطلاق وحيلة أخرى). (عالمگیری ج: ۶ ص: ۳۹۷، طبع رشدية).

[۲] وان قال: ان فعلت كذا فهو يهودي أو نصراني أو كافر يكون يميناً ..... والصحيح أنه لا يكفر لهما ان كان يعلم أنه يمين ..... الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۴۸۱).

[۳] لا يؤخذكم الله باللغو في أيمانكم ولكن يؤخذكم بما عقدتم الأيمان^[۴] (المائدة: ۸۹).

زه فلانکی کار وکړم؛ نو په ما باندې ټولې ښځې طلاقې دي، حال دا چې هغه ناواده کړې دی، نو قسم لغو دی، دې سره هیڅ نه کیږي.^{۱۱}

البته که چېرته یې داسې وویل چې زه د کومې ښځې سره نکاح کوم؛ نو هغې ته طلاق؛ نو د نکاح کولو سره به هغې ته طلاق ملاوېږي، لیکن صرف یو ځل به طلاق وي. دې ښځې سره به دوباره نکاح کولو سره طلاق نه واقع کیږي.^{۱۲}

که چېرته د پلار کور ته لاړې؛ نو په ما درې طلاقه ویلو حکم

سوال: ما دخپل خسر سره جنگ وکړ، کور ته راغلم ښځې ته مې وویل چې که د نن نه پس ته د پلار کور ته لاړې؛ نو په ما باندې دي درې طلاقه شرط وي، خیر ددې نه پس هغه خو د پلار کور ته نه ده تللې؛ مگر نن سبا مې خسر سخت ناروغ دی او ما دا سوال د لویو - لویو عالمانو نه کړې دی لیکن مطمئن کړی یې نه یم، تاسو ووايئ چې ښځه مې څنگه د پلار کور ته لاړه شي؟

جواب: ستا ښځه د خپل پلار کور ته نه شي تلې، که چېرته لاړه شي؛ نو په درې طلاقو به طلاقه شي،^{۱۳} ددې تدبیر دا کېدی شي چې یو بائن طلاق ورکړه او د خپلې نکاح نه یې وباسه؛ بیا یې د عدت ختمېدو نه پس د خپل پلار کور ته ولېږه؛ ځکه چې دغه وخت به هغه ستا په نکاح کې نه وي؛ نو درې طلاقه به واقع نه شي او شرط به پوره شي، اوس که چېرته د دواړو خوښه وي؛ نو دوباره نکاح وکړئ ددېنه پس که چېرته د پلار کور ته لاړه؛ نو طلاق به نه واقع کیږي.^{۱۴}

[۱] ولا تصح اضافة الطلاق الا أن يكون الحلف مالکاً أو يضيفه الى ملك کا لتزوج کالاً ضافة الى الملك فان قال لا جنبية ان دخلت الدار فانت طالق، ثم نکحها فدخلت الدار لم تطلق، کذا في الکافي. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

[۲] ولو قال کل امرأة أتزوجها فهي طالق لتزوج نسوة طلقن ولو تزوج امرأة واحدة مراراً لم تطلق الا مرة واحدة، کذا في المحیط. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۱۵)۔

[۳] اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰)۔

[۴] لعملة من علق الثلاث بد خول الدار أن يطلقها واحدة ثم بعد العدة تدخلها فتخل اليمين فينکحها. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۳۵۵)۔

❖ د حاملې طلاق ❖

حاملې ښځې ته داسې وينا: زه تاته طلاق درکوم

سوال: زید خپلې ښځې ته د څلورو ښځو په مخامخ یو مجلس کې درې ځله وویل چې زه تاته طلاق درکوم او ښځو ته یې وویل چې تاسو شاهدې اوسئ، یو ځل یې چې کله طلاق وویل؛ نو د زید مور د زید په خوله لاس کېښود، لږ وخت وروسته یې چې لاس لرې کړ؛ نو زید بیا دوه ځله وویل چې زه تاته طلاق درکوم او د زید ښځه د شپږو میاشتو امیدواره ده، په داسې صورت کې د زید ښځې ته طلاق ملاو شو او که نه؟ آیا دوی دوباره ښځه خاوند جوړېدی شي؟

جواب: په زید باندې یې ښځه حرامه شوه، اوس نه رجوع جائز ده او نه د شرعي حلالې نه بغیر دویم عقد کولی شي^(۱) د زید د ښځې عدت د بچي پیدا کېدل دي، کله چې بچی پیدا شي؛ نو عدت به پوره شي^(۲)، د عدت نه پس که د زید ښځه چېرته دویم ځای نکاح کول غواړي؛ نو کولی یې شي، واضحه دي وي که په حالت د حمل کې څوک هم طلاق ورکړي؛ نو واقع کېږي، ځکه د زید ښځه اگر که حامله ده بیا هم د زید په طلاق ورکولو سره مطلقه شوه.^(۳)

❖ په کومو الفاظو سره طلاق واقع کېږي او په کومو نه؟ ❖

.....

که طلاق یې په حرف، ت، سره ولیکلو؛ نو بیا هم طلاق واقع کېږي

سوال: که چېرته یې طلاق د "ط" په ځای "ت" سره ولیکلو؛ نو آیا طلاق واقع کېږي؟

جواب: هو! واقع کېږي.^(۴)

[۱] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها أو يموت عنها. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹، كتاب الطلاق، باب الرجعة)۔

[۲] "وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ" (الطلاق: ۴)۔

[۳] وطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۳۵۶)۔

[۴] يقع بها أي بهذه الألفاظ وما بمعناها من الصريح ويدخل نحو طلاغ وتلاك ..... الخ. (الدر المختار شامی ج: ۳ ص: ۲۴۸، باب الصريح). أيضاً: في الهندية ج: ۱ ص: ۳۵۷، الباب الثاني في إيقاع الطلاق)۔

د طلاق لپاره شاهدان ضروري نه دي

سوال: که چېرته څوک خپلې بنځې ته درې ځله په خوله طلاق ورکړي او هغه سره څوک سپری نه وي؛ نو آیا طلاق به واقع کیږي که نه؟ او که شاهد خامخا ضروري دی؟

جواب: طلاق صرف په ژبې ویلو سره واقع کیږي، خواه که څوک یې واورې او که نه، شاهد وي او که نه وي او بنځې ته د دې علم وي او که نه وي.^[۱]

د طلاق الفاظ بنځې ته اورول ضروري نه دي

سوال: زید د خپلې بنځې په نافرمانۍ او د کورني جنگونو له امله په خپل زړه کې درې ځله د خپلې خولې نه دا الفاظ ادا کړه، ماتاته طلاق درکړ، حال دا چې د زید بنځه د دې طلاقو نه خبره نه وه؛ نو تاسو ووايئ چې آیا شریعت کې طلاق واقع شو؟

جواب: دا الفاظ یې په ژبه ویلي و لهذا طلاق واقع شو، بنځې ته یې اورول ضروري نه دي.^[۲]

صحيح ده زه تاته درې ځله طلاق درکوم

سوال: د، ع، او، س، تر منځ جنگ وشو، ع، په غوسه کې وویل: چې زه به تا پرېږدم؛ نو، س، (بنځې) وویل که چېرته ته ما پرېږدې؛ نو زه به تا او ستا بچۍ (چې د دوه کالو ده) وژنم، نو، ع، وویل چې صحیح ده، زه تاته درې ځله طلاق درکوم، ته بچۍ ووهه او ماته یې وښیې؛ نو آیا په داسې صورت کې طلاق کیږي؟ یا کله چې بچۍ ووهي؛ نو هله به طلاق واقع کیږي؟ مهرباني وکړئ په دې مسئله کې زموږ لارښوونه وکړئ!

جواب: طلاق سمدستي واقع شو، د بچۍ په وهلو موقوف نه دی.^[۳]

[۱] هورفع قيد النکاح في الحال بالبائن أو المال بالرجعي بلفظ مخصوص هو ما اشتمل على الطلاق. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲۶). أيضًا: وركنه لفظ مخصوص هو ما جعل دلالة على معنى الطلاق من صريح أو كناية..... الخ. (شامی ج: ۳ ص: ۲۳۹، كتاب الطلاق). أيضًا: قال الحاكم الشهيد اذا كتمها الطلاق ثم راجعها وكتمها الرجعة فهي امرأته غير أنه قد أساء فيما صنع (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۰، كتاب الطلاق، الباب السادس في الرجعة)

[۲] يقع طلاق كل زوج اذا كان عاقلًا بالغًا..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). يقع طلاق كل زوج اذا كان بالغًا عاقلًا سواء كان حراً أو عبداً، طائفاً أو مكرهاً..... وطلاق اللاعب والمأزول به واقع وكذلك لو أراد أن يتكلم فسبق لسانه بالطلاق فالطلاق واقع. (الفتاوى العالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳، كتاب الطلاق)

[۳] كما لو قال أنت طالق ثم ان دخلت الدار فإنه يقع الطلاق ولو نوى التعليق لا تصح نيته أصلاً..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۴۸). أيضًا: يقع طلاق كل زوج اذا كان عاقلًا بالغًا..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳)

طلاق په ژبه ویلویا لیکلو سره کیږي

په زړه کې سوچ سره نه واقع کیږي

سوال: زموږ یو ملگری دی، هغه په خپل زړه کې د یو کار نه کولو عهد وکړ او خپل زړه کې یې وویل که چېرته ما دا کار وکړ؛ نو زما ښځې ته طلاق، د مجبوری له وجې هغه هغه کار وکړ، آیا دې ته طلاق واقع شو؟

جواب: طلاق په ژبې سره الفاظ ادا کولو سره یا لیکلو سره ادا کیږي، په زړه کې سوچ کولو سره نه واقع کیږي.^(۱)

د نشې په حالت کې طلاق واقع کیږي

سوال: یو شپه زما خاوند د شرابو په نشه کې او په غوسه کې دا الفاظ وویل: چې خلک درې ځله طلاق ورکوي، ما تاته لس ځله طلاق درکړ، طلاق، طلاق، طلاق، ، ، ، د نن نه پس زما مور او لور یې! دا خیال مه کوه چې زه په نشه کې یم بلکې په هوش کې یم، لیکن هغه په نشه کې ؤ، اوس زه ډیره خفه یم، تاسو ووايئ چې ماته څه کول پکار دي؟

جواب: د نشې په حالت کې ورکول شوی طلاق واقع کیږي^(۲)، ستا خاوند تاته لس طلاقه درکړي، درې طلاقه واقع شو او پاتې نور د هغه په غاړه وېال دی^(۳) دواړه د همېش لپاره په یو بل باندې حرام شوي، او آینده بغیر د شرعي حلالي نه نکاح هم نه کیږي.

که چېرته بې اختیاره د چاد خولې لفظ

د طلاق ووتلو؛ نو طلاق نه واقع کیږي

سوال: زه یوازې په خپله کمره کې ناست وم، د نکاح او طلاق الفاظ مې سره تکرارول چې ناڅاپه زما د خولې ووتل چې طلاق مې ورکړ، لیکن دې الفاظ ویلو نه پس ما سمدستي کلمه وویل چې دا هیچرې نه کیږي، حال دا چې په کمره کې زما نه علاوه بل څوک هم نه وو، دا الفاظ خولې ته راځي مگر زړه او دماغ یې نه قبلوي.

[۱] ومنها وعدم الشک من الزوج فی الطلاق وهو شرط الحكم بوقوع الطلاق حتی لو شک فيه لا یحکم بوقوعه حتی لا یجب علیه أن یعزل امرأته لأن النکاح کان ثابتاً بیقین و وقع الشک فی زواله بالطلاق فلا یحکم بزواله بالشک (بدائع الصنائع ج: ۳ ص: ۱۲۶ کتاب الطلاق، طبع ایچ ایم سعید)

[۲] وطلاق السکران واقع اذا سکر من الخمر أو النبیذ..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳، کتاب الطلاق)

[۳] عن مالک بلغه ان رجلاً قال لعبد الله ابن عباس: انی طلقت امرأتی مائة تطليقة، فماذا تري علي؟ فقال ابن عباس: طلقت منک ثلاث وسبع وتسعون اتخذت بها آیات الله هزواً. (مشکوٰۃ ص: ۲۸۴)۔

جواب: کوم صورت چې تا ليکلی، دې سره طلاق نه واقع کيږي.^[۱]

په غوسه کې د طلاق کېدلویا نه کېدلو صورت

سوال: د یو خاوند د خولې نه د غوسې په حالت کې بغیر د قصد نه د خپلې ښځې لپاره د طلاق الفاظ وويي: نو آیا هغه طلاقېږي؟

جواب: بغیر د قصد نه څه مطلب؟ آیا هغه څه بل لفظ ویل غوښتل چې په هېره د هغه د خولې نه د طلاقو لفظ ووتلو؟ یا هغه په غوسه کې بې خودی سره طلاق ورکړ؟ لومړنی صورت کې اگر چې دیاتاً طلاق نه دی شوی، مگر دا د خاوند محض دعوه ده: نو ځکه قضاء به د طلاق حکم کولی شي^[۲]، او دویم صورت کې هم طلاق واقع شو.^[۳]

ایا د لېوني سړي له طرفه د هغه ورور طلاق ورکولی شي؟

سوال: زموږ سره نژدې یو سړی چې ځوان او بالغ ؤ، د واده نه پس ددې سړی دماغی توازن خراب شو او بالکل لېونی شو، وروسته خلکو دا رایه ورکړه چې ښځې ته طلاق د خاوند ورور ورکولی شي؛ نو ځکه ددې سړي ورور هغې ښځې ته طلاق ورکړ او هغه ښځې دویم واده وکړ، په دې مسئله کې د لېوني له طرفه طلاق څنگه کېدی شي؟ آیا دده د ورور له طرفه طلاق واقع شو؟

جواب: د مجنون له طرفه دویم سړی طلاق نه شي ورکولی^[۴] نو ځکه هغه ښځه تراوسه پورې دده په نکاح کې ده او ددې دویمه نکاح باطله ده.^[۵]

[۱] لو کر مسائل الطلاق بحضرتها ..... فانه لا يقع أصلاً ما لم يقصد زوجته. (شامی ج: ۳ ص: ۲۵۰).
 [۲] أوفی الجامع الصغير: سنل راشد عمن أراد أن يقول زينب طالق فجري على لسانه عمرة في القضاء تطلق التي سئى ..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳، کتاب الطلاق، الباب لأول). أيضاً: لو سبق لسانه من قول أنت حائض مثلاً الى أنت طالق فانه يقع قضاء فقط (شامی ج: ۳ ص: ۳۵۰ کتاب الطلاق، باب الصريح)
 [۳] ويقع طلاق من غضب خلافاً لابن القيم آه وهذا هو الموافق عندنا. (شامی ج: ۳ ص: ۲۴۴). أيضاً:
 يقع طلاق المخطئ وهو الذى يريد أن يتكلم بغیر الطلاق فيسبق على لسانه الطلاق. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲۶۳).
 [۴] لا يقع طلاق المولى على امرأة عبده الحديث ابن ماجة "الطلاق لمن أخذ بالساق". (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲۴۲). أيضاً: ان طلاق الفضولى موقوف على اجازة الزوج فان أجازة وقع والا فلا ..... الخ. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲۴۵).
 [۵] أما نكاح منكوحة الغير ..... لم يقل بجوازه فلم يتعقد أصلاً. (شامی ج: ۳ ص: ۱۳۲).

زه عدالت ته ځم، دې سره د طلاق حکم

سوال: زما خاوند يو ځل د جنگ په دوران کې وويل چې زه عدالت ته ځم او طلاق درکوم، دغه راز هغه څو ځله وويل ليکن کله يې هم طلاق عدالت ته په تللو سره نه دی راکړی، آیا دده په دې وينا چې زه عدالت ته ځم طلاق درکوم، طلاق واقع کيږي؟

جواب: د خاوند د الفاظو نه چې: زه عدالت ته ځم طلاق درکوم، يا دا چې، طلاق درکولو لپاره عدالت ته ځم، طلاق نه دی شوی.^[۱]

ايا د بې هوشه کېدلو په حالت کې طلاق واقع کيږي

سوال: آیا د بې هوشه کېدلو په حالت کې طلاق واقع کيږي؟ حال دا چې ورکونکي ته خپل څه هوش نشته؟

جواب: د بې هوشه سړي طلاق نه واقع کيږي.^[۲]

په خوب کې ورکول شوی طلاق نه واقع کيږي

سوال: په شپه کې په ډوب خوب سره ویده وم، په خوب کې مې یاد نه دي چې په کومه خبره د بنځې سره جنگ راغی او د جنگ په وخت مې په کور کې ډېر خپلوان، زما مور او خسر هم موجود وو او ما خاص طور مور او خسر مخاطب کړ او بنځې ته مې په ګوته اشاره وکړه او ومي ويل چې: تاسو شاهد اوسئ، زه دې بنځې ته طلاق ورکوم، ځکه چې ددې نه ماته هيڅ سکون نه ملاويږي او دغه راز ما درې ځله دا الفاظ تکرار کړه؛ نو آیا زما په دغسې وينا طلاق واقع کيږي؟

جواب: مطمئن اوسه! په خوب کې ورکول شوی طلاق نه واقع کيږي.^[۳]

کاغذ به درکړم، ويلو سره طلاق نه واقع کيږي

سوال: ما اکثر د خاوند نه دا الفاظ اوریدلي چې زه به کاغذ درکړم، واضحه دې وي چې دلته د کاغذ نه مراد طلاق دی، زه دا پوښتنه کول غواړم چې آیا دې الفاظو ويلو سره بنځې ته

[۱] وفي الدر المختار، کتاب الطلاق (ج: ۳ ص: ۲۳۰) (ورکنه لفظ مخصوص). وفي الشامية: قوله (ورکنه لفظ مخصوص) هو ما جعل دلالة على معنى الطلاق من صريح أو كناية..... وأراد اللفظ ولو حكما ليدخل الكتابة المستبينة، وإشارة الأخرس.

[۲] ولا يقع طلاق الصبي وإن كان يعقل والمجنون والنائم والمبرسم والمغمى عليه والمدهوش... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). أيضًا: لا يقع طلاق... المعتوه والمبرسم والمغمى عليه (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲۴۳).

[۳] ولا يقع طلاق... المجنون والنائم... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۳۵۳). أيضًا: طلق النائم فلما انتبه قال لها طلقت في النوم لا يقع وكذا لو قال أجزت ذلك الطلاق... الخ. (البحر الرائق ج: ۳ ص: ۲۴۹).

طلاق واقع کيږي يا نه؟

جواب: کاغذ به درکړم، الفاظو سره طلاق نه واقع کيږي، ځکه چې دا د طلاق ورکولو ډار دی، طلاق يې نه دی ورکړی ^{۱۱}

څه لاره شه تاته طلاق، طلاق، زه لاره شه!

الفاظو سره خو طلاقه واقع کيږي؟

سوال: د نن نه تقريباً اته کاله مخکې د ښځې خاوند تر منځ جگړه وشوه، خاوند ښځې ته وويل چې ته چوپ شه! کنه نو طلاق به درکړم، ليکن هغه په ژړا شوه، بيا خاوند دې ته وويل، څه لاره شه تاته طلاق، طلاق، څه لاره شه! مولوي صاحب! دا راته واضحه کړئ چې آيا طلاق واقع شو؟ او دا طلاق د الفاظو په ادا کولو کې دوه ځله راغلي.

جواب: دوه طلاقه خو د طلاقو په لفظ سره واقع شو او دريم طلاق، څه لاره شه، په لفظ سره وشو ^{۱۲}، لهذا بغير د شرعي حلالې نه دوباره نکاح نه کيږي. ^{۱۳}

ودرېره اوس تاته طلاق درکوم، ويلو سره طلاق واقع کيږي او که نه؟

سوال: زه د خپلې ښځې نه خفه يم، بې انتهاء بد ژبه ده، دوه څلور ورځې وشوې بيا جنگ وشو، زه په تنگ راغم او ومي ويل: ودرېره اوس تاته طلاق درکوم، اوس تاته طلاق درکوم، دې وينا سره مي قلم او کاغذ لټول پيل کړه، ځکه چې زما په ذهن کې دا ؤ چې طلاق ليکلو سره ورکول کيږي، الفاظ ما دوه ځله وويل، زما ښځې زما لاس ونيو او زه يې ليکلو ته پرې نښودم، مهرباني وکړئ ماته ووايئ چې طلاق خو واقع نه شو؟ که چېرته خدای مه کړه طلاق دوه ځله ويلو سره واقع شوی وي؛ نو مخکې څه طريقه پکار ده؟ زه د خپلو بچو له وجې ښځه پرېښودل نه غواړم.

جواب: د ژبې په محاوره کې، ودرېره اوس زه دا کار کوم، الفاظ د مستقبل قريب لپاره استعمال کيږي، گویا طلاق يې نه دي ورکړي بلکې د طلاق ورکولو وعده يې کړې ده، چې اوس لږ وخت پس طلاق درکوم؛ نو ځکه زما په خيال خو طلاق نه دی شوی، ليکن د بعضي اهل علمو خيال دی چې دې الفاظو سره دوه طلاقه واقع شو؛ نو ځکه د احتياط تقاضا دا ده که

[۱] هورفع قيد النکاح فی الحال بالبانن أو المال بالرجعی بلفظ مخصوص هو ما اشتمل علی الطلاق. (شامي ج: ۳ ص: ۲۲۶).

[۲] الکنايات لا تطلق لها الا بنية أو دلالة الحال..... الخ. (شامي ج: ۳ ص: ۲۹۶). أيضاً: الصريح يلحق الصريح ويلحق البانن بشرط العدة والبانن يلحق الصريح..... الخ. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۳۰۶)

[۳] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة.... لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره..... الخ. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۳)

چېرته عدت کې دننه رجوع نه وي کړې؛ نو نکاح دوباره وکړی^[۱]، آينده د طلاقو د لفظ نه پرهېز وکړه، ګڼه نو د دې اهل علمو د قول مطابق يو بل طلاق دي ورکړي؛ نو ښځه به حرامه شي.

د کوم رسته دار سره چې ملا وېدل غواړي

زما له طرفه ته آزاده يې! د دې حکم

سوال: ما د نن نه څه موده مخکې خپلې ښځې ته دا ويلي وو چې ته د خپل کوم رسته دار سره غواړې ملاو شه! زما له طرفه ته آزاده يې! د غوسې په حالت کې د دې الفاظو ادا کولو په وخت زما په زړه کې طلاق ورکوونکي څه خبره نه وه او نه ما داسې غوښتل او نه ما لفظ د طلاق استعمال کړی دی، مهرباني وکړئ په دې باندې غور وکړئ او زما تشويش ختم کړئ!

جواب: کوم سياق او سباق کې چې تاسو دا الفاظ وويل، که چېرته د دېنه مراد دا وي چې د خپلوانو سره په ملاوېدو زما له طرفه آزاده يې! نو دې الفاظو سره طلاق نه دی شوی، ليکن که چېرته دا مطلب وي چې ما ته آزاده کړې يې! ځکه چې اوس ښه خپلوانو سره ملاو شه! نو په دې صورت کې يو رجعي طلاق واقع شو.^[۲]

د واده نه مخکې دا ويل چې "ما باندې زما ښځه طلاق ده"

دې سره طلاق نه واقع کيږي

سوال: که چېرته څوک ناواده کړی سړی په هره خبره کې د طلاقو لفظ استعمال کړي چې ما باندې دې خپله ښځه طلاقه وي او د دېنه پس چې کله د ښځې خاوند شي؛ نو آیا دده دا طلاق واقع شو او که نه؟

جواب: په دې الفاظو سره د نکاح نه مخکې طلاق نه واقع کيږي او که چېرته يې دا ويلي وي چې زه نکاح وکړم؛ نو زما ښځې ته طلاق نو دې سره طلاق واقع کيږي.^[۳]

د طلاق سره انشاء الله ووايي؛ نو طلاق نه واقع کيږي

سوال: که چېرته څوک ووايي چې ما انشاء الله يو طلاق دويم طلاق او دريم طلاق ورکړ؛ نو داسې طلاق سره چې انشاء الله استعمال شي طلاق نه واقع کيږي، دا ما د يو دوست نه

[۱] اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية أو تطليقتين فله أن يراجعها في عدتها. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۰).

[۲] فان سرحك كناية لکنه في عرف الفرس غلب استعماله في الصريح فاذا قال "رها کردم" أي سرحك يقع به الرجعي..... الخ. (شامي ج: ۳ ص: ۲۹۹، كتاب الطلاق، باب الصريح).

[۳] واذا أضاف الطلاق الى النكاح وقع عقيب النكاح مثل أن يقول لا امرأة ان تزوجتك فانت طالق أو كل امرأة اتزوجها فهي طالق. (هداية ج: ۲ ص: ۳۸۵).

اوریدلي دي، آیا دا صحیح ده؟

جواب: تاسو صحیح اوریدلي دي، انشاء الله سره طلاق نه واقع کیږي.^(۱)

❖ خلع ❖

خلع څه ته وايي؟

سوال: خلع څه ده؟ دا اسلامي کړنه ده او که غیر اسلامي؟ زید د خپلې ښځې گلشن نه د واده نه پس تنگ راغی، ښځې د خلعي لپاره عدالت ته رجوع وکړه، دوه کاله کبس وچلېد، ددېنه پس د خلع امر وشو او دواړه ښځه خاوند جدا شو، لیکن وروسته د دواړو ښځې خاوند په منځ کې بیا سوله وشوه او بېرته د نکاح نه یا د حلالي نه ښځه خاوند بیا جوړ شو، آیا دا ټول جائز وو؟

جواب: د خلع مطلب دا دی چې څنگه د ضرورت په وخت کې سرې ته طلاق ورکول جائز دي هم دغه راز که چېرته ښځه وخت نه شي تېرولی؛ نو هغې ته اجازت دی چې خاوند کوم مهر وغیره ورکړی دی هغه واپس کولو سره دده نه خلاصې وکړي^(۲)، او که خاوند رضا نه وي؛ نو د عدالت په ذریعه دي خلع وکړي او د عدالت په ذریعه چې کومه خلع اخیستل کیږي د هغې صورت دا دی: که عدالت چېرته محسوسه کړي چې د ښځې خاوند په منځ کې موافقت نه راځي؛ نو ښځې ته ووايي چې هغه خپل مهر پرېږدي او خاوند ته دي ووايي چې هغه دي د مهر پرېښودلو په بدله کې هغې ته طلاق ورکړي او که چېرته خاوند ددې باوجود هم طلاق ورکولو باندې رضا نه وي؛ نو عدالت دي خاوند د اجازې نه بېرته د خلعي پرېکړه نه شي کولی^(۳)، په خلعي سره یو طلاق بائن واقع کیږي^(۴)، که چېرته د ښځې خاوند په منځ کې سوله وشي؛ نو دوباره هم نکاح کیږي.^(۵)

۱ [اذا قال لا مرأته أنت طالق ان شاء الله متصلاً لم يقع الطلاق..... الخ. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۸۹).]

۲ [فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يَقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا فَعَدْتُمْ بِهِ..... الخ" (البقرة: ۲۲۹). ايضاً: الخلع ازالة ملك النكاح ببدل بلفظ الخلع كذا في فتح القدير. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۸۸).]

۳ [والخلع جائز عند السلطان وغيره لأنه عقد يعتمد التراضي كسائر العقود وهو بمنزلة الطلاق بعوض وللزوج ولاية ايقاع الطلاق ولها ولاية التزام العوض (المبسوط للسرخسي ج: ۶ ص: ۱۷۳). ايضاً: وأما ركنه فهو الايجاب والقبول لأنه عقد على الطلاق بعوض فلا تقع الفرقة ولا يستحق العوض بدون القبول. (بدائع الصنائع ج: ۳ ص: ۳۹۹).]

۴ [وإذا اختلعت من زوجها فالخلع جائز والخلع تطليقة بائنة عندنا..... الخ. (المبسوط ج: ۶ ص: ۱۷۱).]

۵ [وان كان الطلاق بائناً دون الثلاث فله أن يتزوجها في العدة وبعد انقضائها لأن حل اخلية باق لأن زواله معلقة بالطلاق الثالثة فينعدم قبله. (هداية، فصل فيما تحل به المطلقة ج: ۲ ص: ۳۹۹). ايضاً: وينكح مبانته بما دون الثلاث في العدة وبعدها بالا جماع. (الدر المختار، كتاب الطلاق،... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

طلاق او خلع کې فرق

سوال: که چېرته ښځه خلع اخیستل غواړي؛ نو په دې صورت کې هم آیا د سړي لپاره طلاق ورکول ضروري دي که د ښځې په وینا سمدستي نکاح فسخه کیږي؟ که چېرته د سړي طلاق ورکول ضروري وي؛ نو بیا طلاق او خلع کې څه فرق دی؟

جواب: طلاق او خلع کې یو فرق دا دی چې د خلعي مطالبه عموماً د ښځې له جانبې وي او که چېرته د سړي له طرفه وړاندیز وشي؛ نو د ښځې په قبلولو باندې به موقوف وي، که ښځه یې قبول کړي؛ نو خلع به واقع شي کله نو نه^[۱]، حال دا چې طلاق د ښځې په قبلولو باندې موقوف نه وي، هغه یې قبول کړي یا نه طلاق واقع کیږي.^[۲]

دویم فرق دا دی چې د ښځې خلع قبلولو سره د هغې مهر ساقطیږي، طلاق سره نه ساقطیږي^[۳]، البته که چېرته خاوند دا ووايي چې تاته په دې شرط باندې طلاق درکوم چې ته مهر پرېږده او ښځه

یې قبول کړي؛ نو دا بې عوضه طلاق دی او ددې حکم د خلعي په شان دی.

په خلع کې د خاوند لفظ طلاق استعمالول ضروري نه دي، بلکې که چېرته ښځه ووايي چې زه خلع کول غواړم ددې په ځواب کې دي خاوند ووايي چې ما خلع درکړه؛ نو خلع وشوه^[۴]، خلع کې طلاق بائن واقع کیږي^[۵]، یعنې خاوند ته اوس ښځې ته د رجوع کولو یا د خلعي واپس اخیستلو اختیار نشته^[۶]، او د دواړو په رضا دوباره نکاح کېدی شي.^[۷]

...بقیه د تیرمخ [باب الرجعة ج: ۳ ص: ۴۰۹]. أيضاً. وينكح مبانته بما دون الثلاث في العدة وبعدها بالاجماع. (الدر المختار، كتاب الطلاق، باب الرجعة ج: ۳ ص: ۴۰۹).

[۱] هو... ازالة ملك النكاح.... المتوقفة على قبولها. وفي الشامية: أى المرأة قال فى البحر: ولا بد من القبول منها حيث كان على مال او كان بلفظ خالعتك أو اختلعي ..... الخ. (رد المختار على درمختار ج: ۳ ص: ۴۴۰، باب الخلع).

[۲] انما الطلاق لمن أخذ بالساق. (ابن ماجه، باب طلاق العبد ص: ۱۵۲).

[۳] والظاهر أن خالعتك بلفظ المفاعلة انما يتوقف على القبول لسقوط المهر لا لو قوع الطلاق به ..... الخ. (شامى ج: ۳ ص: ۴۴۰).

[۴] والرابع: أن يقول بلا مال فخلعت يتم بقولها. (شامى ج: ۳ ص: ۴۴۰).

[۵] وحكمه ان الواقع به ولو بلا مال وبالطلاق الصريح على مال طلاق بائن. (شامى ج: ۳ ص: ۴۴۴).

[۶] ولا يصح رجوعه عنه قبل قبولها، أى لو ابتد الزوج الخلع فقال: خالعتك على ألف درهم لا يملك الرجوع عنه وكذا لا يملك فسخه ..... الخ. (شامى ج: ۳ ص: ۴۴۲).

[۷] وان كان الطلاق بائناً ..... فله أن يتزوجها ..... الخ. (هداية ج: ۲ ص: ۳۹۹).

د ظالم خاوند بنځه دهغه نه خلع اخيستلی شي

سوال: زما خپلوانې ته يې خاوند خرچ هم نه ورکوي او طلاق هم نه ورکوي، هغه ډيره خفه ده چې څه وکړم؟ هغه د بچيو له ويرې په عدالت کې دوسيه هم نه شي کولی چې بچي دډېنه لرې نه شي او تقريباً پنځه کاله کيږي چې دغه کيسه روانه ده؛ نو دا ووايي چې په شريعت کې دا نکاح تر اوسه پورې موجوده ده او که نه؟ او هغه ددې سره اوسېږي هم نه.

جواب: نکاح خو قائمه ده، بنځې ته پکار دي چې د نيکانو په ذريعه هغه په خلع کولو راضي کړي، که چېرته خاوند خلع نه ورکوي؛ نو بنځه دي عدالت ته رجوع وکړي او خپله نکاح او د خاوند نفقه نه ورکول دي په شهادت سره ثابت کړي، که عدالت د تحقيق نه پس دې نتيجې ته ورسېد چې د بنځې دعوه صحيح ده؛ نو عدالت دي خاوند ته حکم ورکړي چې يا خو دي دا بنځه ښه طريقې سره آباءه کړي او ددې نان نفقه دي ورکړي يا دي دېته طلاق ورکړي، کنه نو مونږ به د نکاح فسخه کولو پرېکړه وکړو، که چېرته يې د عدالت په وينا هم نه آبادوي او نه طلاق ورکوي؛ نو عدالت دي خپله نکاح فسخه کړي.^[۱]

که چېرته بنځې وويل: چې ماته طلاق راکړه!

نو آيا دې سره طلاق واقع کيږي؟

سوال: فرض کړه چې د کوم سړي بنځې هغه ته وويل: چې ماته طلاق راکړه! او دا الفاظ يې درې ځله وويل، ليکن خاوند يې څه نه وي ويلي، آيا ددې نکاح ماتېږي که نه؟ حال دا چې خاوند بالکل خاموشه وي.

جواب: که چېرته خاوند د بنځې په ځواب کې هيڅ نه وي ويلي؛ نو طلاق نه دی واقع شوی.

د بنځې طلاق غوښتلو سره د طلاق حکم

سوال: که چېرته يوه واده شوې بنځه ۴ - ۵ ځله خپل خاوند ته په ډک مجلس کې ووايي چې ماته طلاق راکړه يا طلاق وغواړي؛ نو ددې متعلق د شريعت څه حکم دی؟ حال دا چې د سړي او بنځې حقوق سره برابر دي، ددې مسئلې وضاحت وکړئ!

جواب: د بنځې په طلاق غوښتلو سره خو طلاق نه واقع کيږي البته که چېرته بنځه بغير د څه عقلي وجې طلاق وغواړي؛ نو داسې بنځې ته په حديث کې منافق ويل شوی^[۲]، او که د سړي د

[۱] وگورئ: الحيلة الناجزة ص: ۷۳، حکم زوجه متعنت طبع دار الا شاعت کراچي).

[۲] عن أبي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: المنتزعات والمختلعات هن المنافقات. رواه النسائي. وفي حاشية مشکوة: والمختلعات أي اللاتي يطلبن الخلع والطلاق عن... [بقية حاشيه په راروانه صفحه..]

ظلم نه په تنگېدو سره طلاق غواړي؛ نو هغه نه گناه گاريږي^{۱۱}، بلکې د سړي لپاره به لارمه وي که چېرته هغه شريفانه سلوک نه کوي؛ نو طلاق ورکړي^{۱۲}، د سړي او ښځې حقوق خو بې شکه برابر دي، (اگر که د حقوقو د نوعيت او درجې فرق شته، ليکن طلاق د يو خاص مصلحت او حکمت په بنياد د سړي په لاس کې ورکول شوی، ښځې ته يې دا ونه سپارلو^{۱۳}؛ خو ښځې ته د خلعي حق ورکول شوی دی.

ښځه دي د ظالم خاوند نه د خلاصي لپاره د عدالت په ذريعه خلع واخلي

سوال: زما يوه ملگري چې د خپل خاوند نه خلع اخيستل غواړي، ددې خاوند چې په بهر هېواد کې اوسيږي، ډېر بې انصافه دی، هغه يې د آزادولو پر ځای مسلسل د اوه مياشتو نه راپه دېخوا په ذهني تکليف کې اخته کړې ده، آيا الله تعالى سړي ته ددې لپاره اختيار ورکړی دی چې هغه خپل اختيارات ناجائزه استعمال کړي او د کومې ښځې ژوند برباد کړي، الله تعالى خو په هر شي کې توازن ساتلی دی، آيا د الله تعالى په نزد د داسې انسانانو نيکه نشته؟ د قرآن او حديثو په رڼا کې بيان کړئ چې ډيرو کلمه ويونکو انسانانو ته احساس وشي چې دا عمل په اسلام کې څومره ناخوښه دی؟

جواب: کوم خاوند چې د خپلې ښځې سره زياتی کوي هغه لوی ظالم دی، نبي کریم ﷺ په تاکيد سره د ښځو سره د ښه سلوک تاکيد فرمايلي دی^{۱۴}، که چېرته په ښځه او خاوند کې موافقت نه وي؛ نو ښځې ته د خلعي اختيار ورکول شوی دی، هغه دي عدالت ته رجوع وکړي او عدالت دي ددې د خاوند نه خلع واخلي، دغه توازن دی چې شريعت په دې نازکه رشته کې ساتلی دی.^{۱۵}

په خلعي سره طلاق بائن واقع کيږي

سوال: د يو سوال په ځواب کې تاسو د طلاق او خلعي د فرق په باره کې دا تشریح کړې وه چې

...بقیه د ترمخ [ازواجهن من غیر باس ..... الخ. (مشکوٰۃ ص: ۲۸۴، باب الخلع)۔

۱ [فَإِنْ خَفْتُمْ إِلَّا يَقِيْمًا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ] (البقرة: ۲۲۹)۔

۲ [وَيَجِبُ لَوَلَاتِ الْأُمْسَاكِ بِالْمَعْرُوفِ. (الدر المختار مع الرد ج: ۳ ص: ۲۲۹)۔

۳ [قَالَ فِي الْفَتْحِ: وَمِنْهَا أَيْ مِنْ مُحَاسِنِهِ جَعَلَهُ بِيَدِ الرِّجَالِ دُونَ النِّسَاءِ لِإِخْتِصَاصِهِنَّ بِنَقْصَانِ الْعَقْلِ وَغَلْبَةِ الْهَوَىٰ وَنَقْصَانِ الدِّينِ. (شامی ج: ۳ ص: ۲۲۹)۔

۴ [عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا ..... الخ. (مشکوٰۃ ص: ۲۸۰)۔

۵ [فَإِنْ خَفْتُمْ إِلَّا يَقِيْمًا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ..... الخ. (البقرة: ۲۲۹). ايضاً: تفصيل دپاره اوگوری: حيله ناجزه ص: ۷۳)۔

خلع قبلولو باندې مهر ساقطیږي او په طلاق نه، خلع قبلول د ښځې په مرضی وي، معلومول غواړو چې د خلعي نه پس عدت هم ضروري دی او که نه؟ او که چېرته ښځه دوباره ددې مخکینی خاوند سره نکاح کول غواړي؛ نو بغیر د شرعي حالاتې نه نکاح کېدی شي؟ ځکه چې خاوند طلاق نه دی ورکړی.

جواب: د خلعي حکم یو طلاق بائن دی^[۱]، که چېرته د ښځې خاوند تر منځ خلوت شوی وي؛ نو د خلعي نه پس به په ښځه باندې عدت لارم وي او لومړني خاوند سره دوباره نکاح کېدی شي، د حلالې ضرورت نشته^[۲]، البته که چېرته د ښځې د خلعي په مطالبه خاوند درې طلاقه ورکړي وي؛ نو د شرعي حلالې نه بغیر دوباره نکاح نه کیږي.^[۳]

د خلعي عدت لازم دی

سوال: زما (ښځې) واده د ورور په بدل شوی دی، زما د ورور ښځې طلاق واخیست. زما خاوند ددې طلاق بدله ماته په ذهني تکلیفونو رسوی، اته کاله وشو چې زه ددې سلوک او د بچو نه د بې رغبتی په وجه تنگه شوې یم، په دې صورت کې باید څه وشي؟ آیا داسې ممکنه ده چې خلع اخیستلو سره واده وکړم؛ نو د خلعي به څه صورت وي؟ آیا د خلعي عدت هم شته؟

جواب: د خلعي معنی ده د ښځې له جانبې د جدایی درخواست، ښځې دي خپل خاوند ته دا وړاندیز وکړي چې زه خپل مهر پرېږدم، ددې په بدله کې ماته خلع راکړه، که چېرته سړی ددې وړاندیز قبول کړي؛ نو طلاق بائن واقع کیږي^[۴]، څنگه چې د طلاق نه پس عدت وي هم دغه راز دخلع نه پس به هم عدت لارم وي، دعدت نه پس چې ستا چېرته زړه غواړي عقد کولی شي.

آیا د خلعي نه پس رجوع کېدی شي؟

سوال: د خلعي مبهم کېدلو په صورت کې که چېرته یو مفتي ووايي چې خلع وشوه او دویم ووايي چې نه ده شوې او نجلی پښېمانه ده او د جوړې اراده لري؛ نو آیا تجدید د نکاح کېدی شي؟ همدا راز تجدید نکاح څوک کوي او څنگه یې کوي؟

جواب: که چېرته په خلع کې خاوند درې طلاقه ورکړي وي؛ نو دوباره نکاح نه کیږي^[۵] او که

[۱] تفصیل دپاره اوگوری: حیلہ ناجزہ ص: ۷۳، طبع دار الا شاعت کراچی۔

[۲] واذا كان الطلاق بائناً ..... فله أن يتزوجها. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۹۹)۔

[۳] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة.... فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۳)

[۴] فان خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما اتدت به ..... الخ. (البقرة: ۲۲۹). ايضاً:

تفصیل دپاره اوگوری: حیلہ ناجزہ ص: ۷۳، والخلع تطليقة بائنة عندنا. (مبسوط ج: ۲ ص: ۱۷۱)۔

[۵] وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة..... فلا تحل له من بعد حتى تنكح ... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..

چېرته د خلعي لفظ يا د يو طلاق لفظ استعمال شوی وي؛ نو دوباره نکاح کېدی شي^(۱)، دوباره نکاح کولو ته تجديد د نکاح وايي، څنگه چې لومړی نکاح په ايجاب او قبول سره کېږي؛ نو هم دغه راز دوباره نکاح به هم همداسې کېږي، دا چې د خلعي نه ټول خلک خبر شوي دي؛ نو ځکه به دوباره نکاح به هم علی الاعلان کول پکار وي.

د خلعي لپاره د معاوضې ادا کول لازمي دي

سوال: د بنځې خاوند د خفگان له وجې که چېرته سپری خلع کولو وروسته بنځې ته طلاق ورکړي او بنځه د بدل خلعي ادا کولو بغير واده وکړي؛ نو واده حلال دی او که حرام؟

جواب: که چېرته يې نقد طلاق ورکړی وي؛ نو د عدت نه پس دويم ځای نکاح کولی شي او کومه معاوضه چې ټاکل شوې وه؛ نو د هغې ادا کول واجب دي^(۲)، او که چېرته د معاوضې د ادا کولو په شرط يې طلاق ورکړی وي؛ نو تر څو پورې چې معاوضه نه وي ادا کړې؛ نو طلاق نه واقع کېږي^(۳)، لهذا دويم ځای واده هم نه کېږي.

نجلی که د ماشومتوب نکاح نه خوښوي؛ نو خلع دي وکړي

سوال: ما د خپلې لور شاهدې نکاح د منظور احمد د زوی منیر احمد سره په ماشومتوب کې کړې وه، هغه وخت د نجلی عمر پنځه کاله او د هلک عمر اته کاله وو، اوس ماشاء الله دواړه ځوانان دي، د منیر احمد کورني اړیکې سمې نه دي، په دې وجه زما لور د واده نه انکار کوي، د هلک کورنۍ زور کوي چې نجلی راضي کړي لیکن نجلی په دې خبره بالکل نه ده خوښه، په دې صورت کې نکاح په خپل حال پاتې کېږي او که ماتېږي؟

جواب: د نجلی په نابالغیتوب کې چې کومه نکاح د نجلی پلار کړې وي د بلوغ نه پس نجلی ته د هغې د ماتولو هیڅ اختیار نشته^(۴) اوس که چېرته هلک بدکرداره دی؛ نو نجلی هلته مه رخصتوئ بلکې د هلک نه خلع واخلئ یعنې هغه ته د مهر د پرېښودلو په شرط د طلاق ورکولو وینا وکړئ!

...بقیه د ترمخ [زوجاً غیره. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۷۳).

[۱] واذاکان الطلاق بائنا دون الثلاث فله ان يتزوجها في عتقها وبعد انقضائها.... الخ. (هدایة ج: ۲ ص: ۳۹۹)

[۲] ان طلقها علی مال فقبلت وقع الطلاق ولزمها المال وكان الطلاق بائنا کذا فی الهدایة (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۹۵)

[۳] اذا أضافه (الطلاق) الى الشرط وقع عقيب الشرط اتفاقاً. (عالمگیری ج: ۱ ص: ۴۲۰).

[۴] وللولی النکاح الصغیر والصغیرة ولو ثیباً ولزم النکاح ولو بغین فاحش أو بغير کفو ان کان الولی أباً أو جدّاً. (شامی ج: ۳ ص: ۶۶، کتاب النکاح).

د بنځې په نوم کور

سوال: که چېرته یو سړی د واده نه پس د خپل محنت په ګټه یو کور جوړوي او هغه د خپلې بنځې په نوم کوي ددې په بنځه ددې سړي نه خلع غواړي، د فقهي په حواله ووايي چې هغه کور به بنځه واپس کوي او که نه؟ سړی وايي چې زما د محنت کور دی هغه کور واپس کړه. که نو خلع نه درکوم.

جواب: هغه په خلع کې د کور د واپسي شرط ایښولی شي، که چېرته په دې صورت کې بنځه خلع اخیستل غواړي؛ نو هغه ته به هغه کور واپس کول وي، غرض دا چې د خاوند له طرفه د کور د واپس کولو شرط صحیح دی، ددې په بنځه خلع نه کېږي.^(۱)

که چېرته خاوند بې نماغه وي؛ نو بنځه څه وکړي؟

سوال: که چېرته د کوم سړي بنځه لمونځ نه کوي نو خاوند ته حق شته چې بنځه پوه کړي او وهلی یې هم شي او که دې سره هم منع نه شي؛ نو طلاق ورکولی شي، اوس پوښتنه دا ده که چېرته د کومې بنځې خاوند د پوهې باوجود لمونځ نه کوي؛ نو شریعت داسې بنځې ته څه حق ورکړی؟ آیا هغه د خپل خاوند نه لرې اوسېدلی شي؟ که په دې سره هم منع نه شي؛ نو بنځه طلاق اخیستلی شي؟

جواب: بنځې ته پکار دي چې په مینه او محبت د هغه په سمه لاره د راتلو پوره زیار وکړي، په بنایسته طریقه دي هغه د لمونځ او روژې عادي کړي^(۲)، لیکن که هغه بدبخته یوه طریقه هم نه مني؛ نو بنځه د هغه نه خلع اخیستلی شي.^(۳)

[۱] ومن نشزت لا ای لا یکره له الاخذ اذا كانت هی الکارهة اطلقه فشمّل القلیل والکثیر وان کان اکثر مما اعطاها.... الخ. (البحر الرائق / ۴ / ۸۳) ایضاً: اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها من بمل یخلعها به..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۸۸ / کتاب الطلاق / الباب الثامن فی الخلع) سورة ۱۶-

[۲] "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ" (النحل: ۹۰) "قُولُوا لَهُ قَوْلًا لَّنَا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ" (سورة ۲۰، طه: ۴۴)-

[۳] اذا تشاق الزوجان وخافا ان لا یقیما حدود الله فلا باس بان تفتدی نفسها من بمل یخلعها به..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۸۸) ایضاً: لا یجب علی الزوج تطلیق الفاجرة ولا علیها تسریح الفاجر الا اذا خافا ان لا یقیما حدود الله فلا باس ان یتفرقا. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۵۰)-

❖ ظاهر ❖

(بنځه دخپلې مور، خور یا بلې کومې محرمې بنځې سره مشابه کول)

.....

د ظاهر تعریف او حکمونه یې

سوال: د ظاهر نه څه مراد دی؟ او په فقه کې ددې حکم څه دی؟

جواب: د ظاهر معنی ده: څوک چې خپلې بنځې ته ووايي: ته په ما باندې زما د مور یا خور په څېر یې^(۱)، ددې حکم دا دی چې دې لفظ سره طلاق نه واقع کیږي، لیکن کفار ه ادا کولو نه بغير بنځې ته تلل حرام دي^(۲) او کفار ه یې دا ده چې دوه میاشتي به پرلپسې روژې نیسې او که ددې طاقت نه لري؛ نو شپېتو مسکینانو ته به دوه وخته ډوډی ورکوي؛ نو بیا به دده لپاره بنځې ته تلل حلال وي.^(۳)

بنځې ته د زوی ویلو حکم

سوال: زید خپلې بنځې ته په زوی سره اواز کوي، هغه که په هر کار کې بوخته وي، کله چې هم زید خپلې بنځې ته اواز کوي دغه طریقه یې خپله کړې وي، حال دا چې دده کور ټول غړي په دې باندې ښه خبر دي او اکثره د زید ښینې د زید نه پوښتنه کوي چې ستا زوی چېرته دی، حال دا چې ښځه هم د هغه په مخاطب کولو سره ځان ورسوي، دلته په پردي هېواد کې هم چې کله ده ته د بنځې خط راشي؛ نو هغه دوستانو ته هم وایي چې زما د زوی خط نه دی راغلی، آیا د زید او زید د بنځې نکاح پاتې شوه او که نه؟ ددې کفار ه څه ده؟

---

[۱] الظهار: هو تشبيه زوجته او ما عبر به عنها او جزء شائع منها بعضو يحرم نظره اليه من اعضاء محارمه نسباً او رضاعاً كامه وبنته واخته. (التعريفات للجرجاني/ ۱۲۵، ۱۲۶/ باب الظاء، طبع المكتبة الحمادية، ايضاً: قواعد الفقه/ ۳۶۸)۔

[۲] اذا قال الرجل لامرأته انت على كظهر امي فقد حرمت عليه لا يحل له وطئها ولا مسها ولا تقبيلها حق يكفر عن ظهاره.... الخ. لقوله تعالى: الذين يظهرون من نساءهم الى ان قال: لتحرير رقبة من قبل ان يتماسا.... الخ. (هداية/ باب الظهار/ ۲/ ۴۰۹)۔

[۳] وكفارة الظهار عتق رقبة فان لم يجد فصيام شهرين متتابعين فان لم يستطع فاطعام ستين مسكيناً للنص الوارد فيه، فانه يفيد الكفارة على هذا الترتيب. (هداية/ كتاب الظهار/ فصل في الكفارة/ ۲/ ۴۱۱)۔

جواب: بنځې ته زوی ویل بې ځایه حرکت دی، مگر په دې سره نکاح نه ماتیري، د توبې او استغفار نه پرته ددې هیڅ کفاره نشته.^[۱]

(زما اوستا رشته د مور خور په څېر ده) ددې حکم

سوال: د یوې بنځې خاوند د محلې درې کسانو ته اواز وکړ چې د هغوی مخامخ خپلې بنځې ته ووايي چې د آینده لپاره زما او ستا رشته د مور خور په څېر ده، دا الفاظ هغه سړي دوه یا درې ځله تکرار کړه، اوس هغه بنځه د خپلو بچو په خاطر په دغه کور کې جدا اوسیري او ددې سړي سره یې د پنځو شپږو میاشتو راهیسې خبرې نه دي کړي، آیا په دې حالاتو کې بنځه طلاقه شوه یا نه؟

جواب: زما او ستا رشته د مور خور په څېر ده، دا دظهار الفاظ دي^[۲]، دې الفاظو سره طلاق نه واقع کیږي، البته خاوند ته د بنځې سره د یو ځای والي نه وړاندې کفاره ادا کول ضروري وي او د کفاري ادا کولو نه بغير بنځې ته نژدې تلل حرام دي او کفاره دا ده چې خاوند دې دوه میاشتې پرلپسې روژې ونيسي، که چېرته ددې طاقت نه لري؛ نو شپېتو مسکینانو ته دې ډوډۍ ورکړي.^[۳]

بنځه خاوند ته دده د مور مماثل رشته ووايي؛ نو نکاح نه ماتیري

سوال: بنځې خپل خاوند ته وویل که چېرته ته ماته نژدې راغلې (کوروالی وکړې) نو ته خپلې مور خور ته نژدې شوي، نو په دې الفاظو سره ددې دواړو تر منځ نکاح پاتې ده یا نه؟

جواب: د بنځې دې بې معنا الفاظو سره هیڅ نه دي شوي، البته بنځه ددې مردارو الفاظو له وجې گناه کاره شوه، دې ته ددې الفاظو نه توبه ویستل پکار ده.^[۴]

[۱] ویکره قوله انت امی یا ابنتی ویا اُختی ونحوه. (شامی/ ۳ / ۴۷۰)۔

[۲] (وان قال انت علی مثل امي) او کامی وکذا لو حذف "علی" خانیة (رجع الی نیته) لیکشف حکمه (فان قال اردت الکرامة فهو کما قال) لان التکریم فی التشبيه فاش فی الکلام (وان قال اردت الظهار فهو ظهار) لانه تشبيه بجميعها وفيه تشبيه بالعضولکنه لیس بصریح فیفتقر الی النية. (اللباب فی شرح الکتاب للمیدانی، کتاب الظهار ۲ / ۱۹۲)

[۳] هي تحریر رقبه فان لم يجد ما يعتق صام شهرين متتابعين قبل المسيس، فان عجز عن الصوم اطعم ستين مسکیناً. (الدرالمختار/ باب الکفارة/ ۳ / ۴۷۲، ۴۶۸ / طبع سعید)۔

[۴] عن ابی هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: اذا دعى الرجل امراته الى فراشه فابت فبات غضبان لعنتها الملائكة حتى تصبح. متفق عليه. وفي رواية لهما قال: والذي نفسى بيده! ما من رجل يدعوا امراته الى فراشه فتابى عليه الا كان الذي فى السماء ساخطاً عليها حتى يرضى عنها. (مشکوٰۃ/ ۲۸۱ / باب عشرة النساء/ الفصل الاول)۔

❖ د نکاح تنسیخ ❖

د نکاح د تنسیخ صحیح صورت

سوال: زما ښځې زما خلاف د عدالت نه سره د ۸۰۰۰ روپو مهره طلاق حاصل کړې دی، په عدالت کې زما خلاف ددې هیڅ شهادت موجود نه دی او نه عدالت شهادت طلب کړې دی. زما د ښځې خپل بیان زما په حق کې دی، ددې باوجود هم هغې د عدالت نه طلاق ترلاسه کړې دی، د طلاق وجه صرف دا وه چې ددې مور پلار ما نه خوښوي، ځکه زه یوه وړه وظیفه اجرا کوم، حال دا چې د هغې نه دوه ماشومان لرم چې یو یې د پنځو کالو او بل د درې کالو دی، آیا دې ته شرعاً طلاق ملاو شوی دی یا نه؟ آیا هغه شرعاً دویمه نکاح کولی شي یا نه؟

جواب: شرعاً د صحیح فیصلې صورت دا دی چې د ښځې په دعوه دي عدالت خاوند وغواړي، د هغه نه دي د ښځې د شکایت په باره کې پوښتنه وکړي، که چېرته هغه د ښځې دعوه غلطه ثابته کړي؛ نو عدالت دي د ښځې نه د هغې په دعوه شهادت وغواړي او خاوند ته دي د صفایی پوره وخت ورکړي، که چېرته د ټولې کار وروسته عدالت دې نتیجې ته ورسېد چې خاوند ظالم دی او د ښځې جدایی ترې ضروري ده؛ نو عدالت دي خاوند ته ووايي چې هغه دې ته طلاق ورکړي، که چېرته ددې نه پس هم خاوند په خپله بې انصافی ولاړ وي او د مظلومې ښځې په غاړه آزادولو باندې خوښ نه وي؛ نو عدالت دي خپله د تنسیخ نکاح پرېکړه وکړي، که چېرته په دې طریقې پرېکړه شوې وي؛ نو ښځه د عدت نه پس دویم ځای نکاح کولی شي او د عدالت دا پرېکړه به صحیح گڼل کیږي.^[۱]

لیکن څنگه چې تا لیکلي چې محض د ښځې په درخواست فیصله شوې ده، نه د ښځې نه شاهد طلب شوی او نه خاوند غوښتل شوی او د هغې د خوښې پرېکړه شوې ده، داسې پرېکړې ته په شریعت کې هیڅ اعتبار نشته، ښځه هم هغسې ددې خاوند په نکاح کې ده، دې ته په دویم ځای کې د عقد کولو اجازه هم نشته.^[۲]

[۱] اوگوری: الحيلة الناجزة ص ۲۹، از حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی قانوی رحمه الله، طبع دارالاشاعت کراچی.

[۲] قال فی غرر الاذکار: ثم اعلم ان مشايخنا استحسنا ان ينصب القاضي الحنفی نائباً من مذهبه التفريق بينهما اذا كان الزوج حاضراً واي عن الطلاق، لان رفع الحاجة الدائمة لا يتيسر بالاستدانة، اذا الظاهر انما لا تجب من يفرضها وغنى الزوج مالا امر متوهم، فالتفريق ضروري اذا طلبته وان كان غائباً لا يفرق لان عجزه غير معلوم حال غيبته وان قضى بالتفريق لا ينفذ قضاءه لانه ليس في مجتهد فيه لان العجز لم يثبت اه. (شامی/ ۵۹۰/ ۳) تفصیل دپاره اوگوری: حيله ناجزه)۔

د عدالت په غلطې فیصلې لومړی نکاح نه ماتیري

سوال: د کوم سړي ښځه بل سړي سره وتښتېده، هغه سړي په عالي عدالت کې د دروغو نکاح خط وړاندې کړ، حال دا چې د خاوند خپلوانو اصلي نکاح خط وړاندې کړ، لیکن چا چې ښځه تښتولې وه هغه عدالت ته په دروغو ویلو او هغوی ته په چل ورکولو کې بریالی شو. عدالت د هغه په حق کې پرېکړه وکړه، خاوند په دې دوسیه کې دلچسپي وانخیسته او نه هغه طلاق ورکړ.

آیا د عدالت د فیصلې نه پس لومړی نکاح فسخه شوه؟ او آیا دا ښځه د دغه سړي سره د ښځې په حیث اوسېدی شي؟

جواب: د عدالت په غلطې فیصلې چې عدالت ته دروغ ویل شوي وي، لومړی نکاح نه ماتیري،^{۱۱} تر څو پورې چې اصلي خاوند هغې ته طلاق ورنه کړي، دا د بل چا سره نکاح نه شي کولی.^{۱۲}

که چېرته دا دواړه په دغه حالت کې د ښځې خاوند په حیث اوسیري؛ نو د همېش لپاره به په گناه کې اخته وي او د دوی اولاد به شرعاً د بې نکاح اولاد وي.^{۱۳}

آیا عدالت تنسیخ نکاح کولی شي؟

سوال: که چېرته یوه ښځه په عدالت کې د کوم قاضي په لاس د خاوند نه جدا والی حاصل کړي او ددې ښځې اعتراضات ددې په خاوند باندې د شاهدانو په شهادت سره ثابت شي، مگر خاوند عدالت کې په شرعي حیث طلاق ورنه کړي بلکې قاضي د کومې ښځې درخواست قبول کړي او دغه ښځې ته خلاصی ملاو شي ددې شرعي حکم څه دی؟ آیا دې ښځې ته واقعي طلاق ملاو شو یا نه؟ آیا ددې ښځې سره دویمه نکاح حلاله ده؟

جواب: که چېرته عدالت د معاملې پوره معلومات او د شاهدانو د شهادت نه پس دې نتیجې ته رسېدلی وي چې ښځه واقعي مظلومه ده او خاوند ددې حقوق نه ادا کوي او د عدالت د حکم باوجود هغه طلاق نه ورکوي؛ نو د عدالت د تنسیخ نکاح پرېکړه صحیح ده او ښځه د عدت نه پس دویم عقد کولی شي او که چېرته عدالت د معاملې صحیح تفتیش او د شاهدانو د شهادت نه بغیر پرېکړه وکړي یا د خاوند په غیر موجودگی کې یوازې د ښځې په بیان

^{۱۱} اوان فرق بوصف اوخبر او جهل بعطف او غیره بابت بالاولی لا الی عدة. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۲۸۶)

^{۱۲} اما نکاح منکوحه الغیر الی قوله لم یقل احد بجوازه فلم ینعقد اصلاً. (شامی / ۳ / ۱۳۲)۔

^{۱۳} فالوطی فیہ زنا لا یثبت به النسب..... الخ. (شامی / ۳ / ۵۵۵)۔

اعتماد وکړي او د تنسیخ نکاح پرېکړه وکړي؛ نو دا پرېکړه به یې د طلاق قائم مقام نه وي ^(۱) او ددې پرېکړې باوجود به د ښځې لپاره دویم ځای عقد کول ناجائز وي. ^(۲)

که خاوند تر یونیم کاله پورې خرچه ورنکړي،

ښځه دي په عدالت کې استغاثة وکړي

سوال: زما د واده څوارلس کاله وشو، زما یو زوی د نهو کالو دی او یوه لور مې د درې کالو او څلورو میاشتو ده، زما د خپل خاوند نه اوه کاله مخکې جدا والی شوی دی، ددې وجې چې هغه دویم واده وکړ؛ نو کور مو خراب شو، په دې اوه کالو کې یې ماته څلور انې هم نه دي راکړي، په اوه کالو کې صرف یو ځل څلور کاله پس راغلی ؤ او صرف پنځلس ورځې یې تیري کړې اوبیا لاړ، اوس ددرې کالو راهیسې دهغه هیڅ درک نشته چې هغه چېرته دی او څه کوي؟ اوس اصل مسئله دا ده چې: ما د ډېرو خلکو نه اوریدلي که چېرته خاوند یونیم کاله پورې خرچه ورنکړي؛ نو نکاح نه پاتې کیږي، اوس ووايئ چې دا خبره تر کومه بریده حقیقت لري؟

جواب: دا خو چا غلط ویلي چې خاوند تر یونیم کاله پورې خرچه ورنکړي؛ نو نکاح نه پاتې کیږي، تاسو د خپل خاوند مخالف په عدالت کې استغاثة وکړئ او د عدالت کار دا دی چې هغوی تاته ډوډۍ درکړي یا دي د داسې خاوند نه خلاصه کړي. ^(۳)

ایا د خانداني جرگې پرېکړې نه پس

ښځه دویم ځای نکاح کولی شي؟

سوال: که چېرته یوه ښځه د خفګان په صورت کې په خانداني جرگې کې د نکاح د فسخه کولو دعوه وکړي، د خانداني جرگې قاضي د مقدمې اورېدلو نه پس د ښځې په حق کې فیصله وکړي او ښځې ته د دویمې نکاح اجازه ورکړي؛ نو په شریعت کې ښځه دویمه نکاح کولی شي یا نه؟

جواب: که چېرته د خانداني جرگې پرېکړه د شرعي قاعدو سره سمه وي؛ نو هغه پرېکړه به شرعاً هم نافذه وي او که چېرته د مقدمې په اورېدلو یا په فیصله کې شرعي قواعد ملحوظ نه وي؛ نو شرعي نقطه نظر سره هغه فیصله کالعدم ده، شرعاً به نکاح فسخه نه وي او ښځې ته به د دویمې نکاح اجازه نه وي.

[۱] وگورئ: الحيلة الناجزة ص: ۲۹، طبع دارالاشاعت کراچی۔

[۲] اما نکاح منکوحه الغير الی قوله لم یقل احد بجوازه فلم ینعقد اصلاً. (شامی / ۳ / ۱۳۲)۔

[۳] حيله ناجزه، ص: ۷۳، از حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ، طبع دارالاشاعت کراچی۔

د شرعي قواعدو مطابق د فیصلې صورت دا دی چې د ښځې په شکایت باندې عدالت خاوند وغواړي او د هغه نه دي د ښځې د الزاماتو خواب وغواړي. که چېرته خاوند ددې الزاماتو نه انکار وکړي؛ نو د ښځې نه دي شاهد طلب کړي یا که چېرته ښځه شاهد وړاندې نه کړي؛ نو خاوند نه دي قسم واخلي او که چېرته خاوند په قسم سره د عوه غلطه ثابته کړي؛ نو د ښځې د عوه به خارجولی شي او که چېرته ښځه شاهد وړاندې نه کړي؛ نو عدالت دي خاوند ته د ښځې د حقوقو شرعيو ادا کولو تاکید وکړي او که چېرته عدالت دې نتیجې ته رسیدلي وي چې د دواړو یو ځای اوسېدل ممکن نه دي؛ نو خاوند ته د طلاق ورکولو حکم وکړي او که چېرته هغه په طلاق ورکولو باندې اماده نه وي حال دا چې هغه د ښځې حقوق واجبه هم نه ادا کوي، نو عدالت خپله د فسخې نکاح فیصله کولی شي. دې سره دا شرط هم دی چې فیصلې کوونکی قاضي به مسلمان وي، که قاضي غیر مسلم وي څنگه چې د پاکستان په عدالتونو کې غیر مسلم قاضیان هم شته، نو د هغه فیصله به نافذه نه وي.^[۱]

کوم سړی چې پنځه یا شپږ وونه وکړي؟ نود لومړیو بیبیا نو حکم به یې څه وي؟

سوال: زما واده د نن نه لس کاله مخکې د یو داسې سړي سره وشو چې ځان یې ناواده کړی ښکاره کړ، حال دا چې دهغه درې بیبیا یې نوري هم وې، هغه په نکاح خط کې هم ناواده کړی لیکلی دی، د نن نه دوه کاله مخکې یې پنځم واده د یوې عیسایي ښځې سره وکړ او بیا ددېنه درې میاشتې وروسته شپږم واده یې په پینځو کې په اسلامي طریقه د یوې مسلماني ښځې سره وکړ، زه دا معلومول غواړم چې زموږ مذهب خو په یو وخت کې د څلورو ښځو اجازه نه ورکوي؛ نو په داسې صورت کې آیا دده لومړۍ ښځه د نکاح نه خارجې شوي که وروستنی وونه یې نه دي شوي، زه د هغه څلورمه ښځه یم، زما په اړه شرعي حکم څه دی؟ زه د هغه په نکاح کې یم که طلاقه شوې یم؟ که چېرته زه د هغه په نکاح کې یم؛ نو د طلاق اخیستلو لپاره راته شرعي لاره وښیئ؟

جواب: ستا واده صحیح دی، پنځم یا شپږم واده چې هغه کړی دی هغه صحیح نه دی^[۲] تاسو عدالت ته رجوع وکړئ او تاسو د هغه شیانو ثبوت وړاندې کولو سره سړي ته سزا ورکولی شئ!

[۱] الحيلة الناجزة، ص: ۲۹، طبع دارالاشاعت کراچی۔

[۲] قال الملا علی القاری فی شرح مشکوٰۃ: لا يجوز اكثر من اربع نساء..... واما ابو حنيفة رحمه الله تعالى فقال: الاربع الاول جائز ونکاح من بقى منهن باطل وهو قول ابراهيم نخعی رحمه الله.... وفي الهداية: وليس له ان يتزوج اكثر من ذلك، قال ابن الهمام رحمه الله: اتفق عليه الاربعة وجمهور المسلمين..... الخ. (مرقاۃ/ باب اغرامات/ ۳/ ۴۳۵/ طبع بمبئي) ايضاً: لو كان له اربع نساء ماتت احدهن فتزوج بالخامسة بعد يوم جاز ولا يصح للحر نكاح امرأة اخرى خامسة في عدة رابعة. (خلاصة الفتاوي/ ۲/ ۷/ طبع کوئته)۔

د عدالتي نکاح فسخ کولو وروسته ښځې سره تعلق ساتل

سوال: درې کاله مخکینی خبره ده چې زما ښځې د عدالت په ذریعه زمانه طلاق حاصل کړې دی، په ټولو مقدمو کې زه کله هم نه یم تللی او نه ما پسې د عدالت نه څه کاغذ راغلی دی او نه د یو طرفه پرېکړې څه خبر را کول شوی دی، په هر حال زه هیڅ نه یم خبر شوی، پنځه میاشتې وروسته زه خپلې ښځې ته لږم او هغه مې رضا کړه او ددې نه پس مونږ په خوشحالی ژوند تیرولو، د شریعت په له مخې زموږ څه حکم دی؟ ما کله هم خپلې ښځې ته څه طلاق وغیره نه دی ورکړی.

جواب: که چېرته ستا بیان صحیح وي؛ نو د عدالت پرېکړه غلطه وه، لهدا ستا نکاح نه ده فسخه شوې، هغه هم هغسې ستا ښځه ده.^{۱۱}

د مورپلار د ناحقه طلاق حکم منل ناجائز دي

سوال: مور پلار که زوی ته ووايي چې خپلې ښځې ته طلاق ورکړه او د زوی په نظر کې ښځه صحیح وي؛ نو په دې صورت کې زوی ته څه کول پکار دي؟ ځکه یو حدیث دی چې د هغې مفهوم دا دی: د مورپلار نافرمانی مه کوئ! گورئ! که هغوی تاسو ته د ښځې د طلاق کولو حکم کوي؛ نو هم یې عملي کړئ! په دې صورت کې د زوی لپاره په شریعت کې څه حکم دی؟

جواب: د حدیث منشا ده چې زوی د مورپلار په تابعدارۍ کې هر وخت امتحان ته تیارېدل پکار دي تر دې چې د ښځې او بچي جدا کولو او کور پرېښودلو لپاره هم، دې سره په مور پلار باندې هم دا ذمه واري ده چې هغوی دې انصافی او بې ځایه ضدنه کارنه اخلي، که چېرته مور پلار دا ذمه واري محسوسه نه کړي او صریح ظلم کوي؛ نو د هغوی اطاعت به واجب نه، بلکې جائز به نه وي^{۱۲}، ستاسو د سوال هم دا صورت دی او حدیث پاک ددې صورت متعلق نه دی.

خلاصه دا چې: که مورپلار په حق باندې وي؛ نو د مورپلار اطاعت واجب دی او که چېرته ښځه په حق باندې وي؛ نو د مور پلار اطاعت ظلم دی او اسلام چې څنگه د مورپلار نافرمانی نه برداشت کوي، هم دغه راز د دوی په حکم چا باندې د ظلم کولو اجازه هم نه ورکوي.^{۱۳}

سوال: د ځوانې انګور د کور د جنگ له وجې که چېرته ځوانې یا خسر خپل زوی ته حکم وکړي چې ته دا پرېږده مونږ به تا ته دویمه ښځه وکړو، آیا زوی دا حکم عملي کولی شي؟

[۱] ولا یفرق بینهما بعجزه عنها..... الخ. (شامی / ۳ / ۵۹۰ / طبع ایچ ایم سعید، کراچی).

[۲] عن علی رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: لا طاعة فی معصية، انما الطاعة فی المعروف. متفق علیه. (مشکوٰۃ / ۳۱۹ / کتاب الامارة / الفصل الاول).

[۳] "ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان واتقوا الله ان الله شدید العقاب" (المائدة: ۲).

جواب: که چېرته گناه د بنځې وي؛ نو د مورپلار د حکم تعمیل وکړه او که چېرته بې گناه وي؛ نو عملي کول یې نه دي پکار ^(۱)

❖ د طلاق نه انکار کولو حکم ❖

که خاوند طلاق ورکولو سره واوړي؛ نو بنځه به څه کوي؟

سوال: زما خور ته یې خاوند درې ځله طلاق ورکړ چې هغې سره مې خور کور ته راغله او مور پلار یې د ټول حالت نه خبر کړل، زما مورپلار چې کله زما د خور خاوند نه معلومه کړه؛ نو هغه انکار وکړ او وې ویل چې ما طلاق نه دی ورکړی، حال دا چې زما خور په ضد ده چې ماته یې طلاق راکړی دی، اوس تاسو مشوره راکړئ چې طلاق څنگه شو؟

جواب: اصول خودا دي چې که په طلاق کې د بنځې خاوند اختلاف پیدا شي، بنځه ووايي چې هغه طلاق راکړی دی او خاوند انکار کوي؛ نو د شاهد نه موجودېدلو په صورت کې عدالت به د خاوند د خبرې اعتبار کوي ^(۲)، لیکن نن سبا په خلکو کې دیانت کم شوی، هغه طلاق ورکولو نه پس اوړي؛ نو ځکه که چېرته خاوند دیندار سړی نه وي او بنځې ته یقین دی چې هغه درې ځله طلاق راکړی دی؛ نو بنځې لپاره د خاوند په کور کې آبادېدل ناجائز دي ^(۳)، د خاوند د قانوني کاروایی نه د بېج کېدلو لپاره د هغې حل دا دی چې عدالت ته رجوع وکړي شي او بنځې طرفه د خلعي مطالبه وکړي او عدالت د دواړو په منځ کې جدا والی راولي.

د خاوند په انکار د بنځې لپاره د طلاق شاهد وړاندې کول ضروري دي

سوال: د یو سوال په ځواب کې تاسو لیکلي چې بنځه د طلاق ورکولو د عوه کوي او خاوند یې انکار کوي، د بنځې خاوند په منځ کې چې کله دا اختلافات وي؛ نو که چېرته بنځه اعتمادی شاهد وړاندې کړي چې په قسم سره شهادت وکړي چې دده په مخامخ خاوند طلاق ورکړی دی؛ نو د بنځې د عوه به صحیح تسلیم شي، کڼه نو ددې دا د عوه به دروغ ژنه وي او د خاوند دا

[۱] ایضاً پورتنی حواله (عن علی قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا طاعة في معصية... الخ).

[۲] لو ادعت ان زوجها ابانها بثلاث فانكر فحلفه القاضي فحلف والمرأة تعلم ان الامر كما قالت لا يسعها المقام معه. (شامی / ۵ / ۴۰۷) ایضاً: ونصاها لغيرها من الحقوق سواء كان الحق مالا او غيره كنكاح وطلاق رجلان او رجل وامرأتان. (شامی / ۵ / ۴۶۵ / طبع ایچ ایم سعید / کراچی).

[۳] ولو قال لها انت طالق ونوى به الطلاق عن وثاق لم يصدق قضاء ويدين فيما بينه وبين الله تعالى والمرأة كالقاضي لا يحل لها ان تمكنه اذا سمعت منه ذلك او شهد به شاهد عدل عندها. (عالمگیری / ۱ / ۳۵۴ / طبع رشیدیہ / کوئٹہ).

خبره به صحيح وي چې هغه طلاق نه دی ورکړی
نو محترمه فرض کړئ چې د بنځې دعوه بالکل صحيح ده مگر هغه څه شاهد نه پيش
کوي او سړی صرف ددې وجې نه د طلاق نه انکار کوي چې دې ته مهر ورکول رانه شي يا هغه
صرف د تنگولو لپاره انکار کوي؛ نو په داسې صورت کې به بنځه دې خاوند ته واپس تللو کې
گنهنکاره نه وي؛ حال دا چې هغې په خپلو غوږونو د طلاق الفاظ اوريدلي دي

جواب: ماشاء الله ډير باريک سوال دی، جواب دا دی چې تاسو د کومې مسئلې حواله
ورکړې ده ددې تعلق د عدالت د فيصلې سره دی، د بنځې د ذاتي کردار سره نه، په کوم
صورت کې چې خاوند انکار کوي او بنځې سره شاهد نشته نو عدالت به په دې فيصلې
مجبور شي چې د بنځې دعوه غلط او بې ثبوت ده.

تر کوم حده پورې چې د بنځې د ذاتي تعلق کردار دی؛ نو کله چې بنځې ته سل فيصده
يقين وي چې خاوند دې ته طلاق ورکړی دی او اوس محض د بې دينۍ له وجې انکار کوي؛ نو
د بنځې لپاره هغه ته تلل ناجائز دي، هغې ته پکار دي چې هغه ته د تللو نه صفا انکار وکړي،
همداراز هغې ته پکار دي چې د هغه نه غاړه خلاصه کړي، مثلاً هغه دي په خلع کولو مجبور
کړي، بهر حال ترڅو پورې چې د هغه سره قانوني کاروايي نه وي شوې هغه دي خپل ځان ته
نژدې نه راولي او نه دي هغه په کور کې اوسيږي. (فتاوی عالمگيري مخ: ۳۴۴ ټوک: ۱) ^(۱)

که چېرته خاوند د طلاق انکار وکړي؛

نو د بنځې او خسر انکار بې ځايه دی

سوال: زما دوست واده کړی، هغه د بنځې سره په کومه خبره جنګ وکړ او خبره تر طلاقه
پورې ورسېده، زما دوست باقاعده د خپلو او د هغې د رسته دارانو په مخامخ خپلې بنځې ته
درې ځله طلاق ورکړ او د هغه بنځه هم په دويمه کمره کې ناسته وه او زما دوست درې ځله
طلاق ورکولو سره خپل کور ته لاړ، ليکن وروسته د هغه بنځې او خسر وويل چې مونږ درې
ځله نه دی اوريدلی، لهذا طلاق نه دی شوی، اوس تاسو ووايئ چې طلاق وشو او که نه؟

جواب: که چېرته ستا دوست دا اقرار کوي چې درې ځله مي طلاق ورکړی دی؛ نو درې
طلاق شو، د بنځې او خسر انکار بې ځايه دی. ^(۲)

۱ [اولو قال لها انت طالق ونوى به الطلاق عن وثاق لم يصدق قضاءً ويدين فيما بينه وبين الله تعالى والمرأة كالقاضي لا يحل لها ان تمكنه اذا سمعت منه ذلك او شهد به شاهد عدل عندها. (عالمگيرى) ۱ / ۳۵۴ / طبع رشيديه / كونه].

۲ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح... [بقيه حاشيه په راروانه صفحه..]

د طلاق په تعداد کې د بنځې خاوند اختلاف

سوال: زما خاوند ماته درې ځله طلاق راکړ او لاړ، لږ وخت وروسته راغی او وې ویل چې ته ژاړې ما خو دوه ځله طلاق ویلي دي، د رجوع کولو گنجایش شته مگر ما ونه منله، د بچیانو کور مي صرف د گناه له ویرې پرېښود، مگر هغه په ضد کې دی چې ما دوه ځله طلاق ویلي دي، ما ورته ویل چې قسم وخوره؛ نو هغه وویل چې په ایمان دوه ځله مي ویلي دي او که چېرته ته نه منې؛ نو څه ټوله گناه یې زما په سر، ما د الله نه دعا وکړه چې یا الله زه گناه کړنه یم ټوله گناه دده په سر، که چېرته دی دروغ وایي نو ووايي چې گناه به د چا په سر وي؟

جواب: که چېرته تاسو ته یقین وي چې درې ځله یې ویلي دي؛ نو د هغه د قسم هیڅ اعتبار مه کوه او هغه ته د ورتلو او د حقوق زوجیت ادا کولو صفا انکار وکړه او په هر حال د هغه نه د خلاصولو څه تدبیر وکړه، که چېرته تاته یقین نه وي؛ نو گناه او ثواب د هغه په ذمه دی. تاسو د هغه په خبره یقین کولی شئ! ^(۱)

❖ د نامرد سړي د بنځې حکم ❖

د نامرد سړي سره دواړه کولوپه صورت کې به بنځه څه کوي؟

سوال: یو نامرد سړي نکاح وکړه، تر څلورو میاشتو پورې یې بنځه ورسره اوسېده. د هغه په خاص کمره کې به ویده کېده، هغه خپله پیغله وه، ددې نه پس هغه بنځه د مور پلار کور ته راغله او د هلک نه یې مور او پلار د طلاق مطالبه وکړه مگر هغه هلک د روپو اخیستلو په فکر طلاق نه ورکولو، لهذا د طلاق صورت او د حق مهر په باره کې مسئله واضحه کړې!

جواب: د واده په وخت کې بنځه پېغله وه؛ نو د عدالت په ذریعه نامرد خاوند ته د یو کال مهلت د علاج په غرض ورکول شي، یو کال وروسته که خاوند په کوروالي قدرت بیامومي؛ نو خپله بنځه دي وساتي او که په یو کال کې هم قدرت ونه مومي؛ نو په عدالت نکاح ختمولی شي، د عدالت جدایی به طلاق بائن گنلې شي او په بنځه به عدت لارم وي او سړي باندې به مهر پوره ادا کول لارم وي. ^(۲)

...بقیه د ترمخ [زوجاً غیره..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳) ایضاً: لو اقر بالطلاق کاذباً او هازلاً وقع قضاء. (ایضاً: تاتارخانیة، فصل فیما يرجع الی صریح الطلاق / ۳ / ۲۶۲ / طبع رشیدیہ کوئته)۔

۱ [المرأة کالقاضی اذا سمعته او اخبرها عدل لا یحل لها تمکینه. (شامی / ۳ / ۲۵۱) ایضاً: واذا شهد عند المرأة شاهدان عدلان ان زوجها طلقها ثلاثاً وهو یجحد ذلک..... لم یسعها ان تقوم معه وان تدعه یقرها فان حلف الزوج علی ذالک..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۵ / طبع رشیدیہ کوئته)۔

۲ [اذا رفعت المرأة زوجها الی القاضی وادعت انه عین وطلبت الفرقة.....] بقیه حاشیه په راروانه صفحه

سوال: یو هلک پیدایشي نامرد دی چې تصدیق یې ډاکټر او هلک خپله هم کوي او درملنه یې کړې ده؛ طبیب ورته ځواب ورکړی دی چې دا هلک پیدایشي صحیح نه دی: نو ځکه دده علاج نه کیږي او بنځې عدالت کې په خپل خاوند باندې د تنسیخ نکاح دعوه وکړه او حاکم هم د بنځې په حق کې فیصله ورکړه چې دا بنځه بغیر د خپل خاوند طلاق اخیستلو کوم بل ځای نکاح کولی شي، حال دا چې د خاوند نه یې بار بار د طلاق اصرار کړی دی لیکن هغه په ضد کې دی او طلاق نه ورکوي، ددې ټولو صورتونو باوجود شریعت محمدي ﷺ څه حکم کوي؟

جواب: کله چې هلک پیدایشي نامرد دی او دده تصدیق شوی دی چې دده علاج نه کیږي؛ نو په هلک باندې لارم دي چې هغه بنځې ته طلاق ورکړي^[۱] او که چېرته هغه طلاق نه ورکوي؛ نو عدالت دي ددې دواړو په منځ کې د جدا والي پرېکړه وکړي، د عدالت دا فیصله به د طلاق په حکم کې وي، لهذا نجلی دویم ځای کې «د عدت نه پس» نکاح کولی شي.^[۲]

عدت په چا واجیږي؟

سوال: زموږ د بنځو غلطه عقیده ده، که د چا لور مړه شي؛ نو ددې نجلی مور عدت تېروي، ځوانې او خسر وفات شي، که چېرته د هغوی انګوریانې زیاتې وي؛ نو هغوی ټول عدت او نقاب کوي، زما په ذهن کې دا خبره نه راځي چې عدت صرف په دې باندې فرض دی چې د چا خاوند وفات شوی وي که نه په لور باندې هم، د ځوانې او خسر او د کوم رسته دار په وفات عدت فرض دی، دا ټولې چارې تر کومه پورې صحیح دي؟

جواب: عدت د هغې بنځې په ذمه دی چې د کومې بنځې خاوند وفات شوی وي^[۳]، ددې سره نورې بنځې په عدت کې کېناستل فضول حرکت دی، البته د نامحرمو نه پرده او نقاب کول د عدت نه بغیر هم په هره بنځه باندې لارم دی.^[۴]

...بقیه د ترمخ [یو جل سنة، کذا فی الکافی. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۲) ایضاً: ان اختارت الفرقة امر القاضی ان يطلقها طليقة بائنة فان ابی لرق بينهما، هکذا ذکر محمد رحمه الله تعالى فی الاصل، کذا فی التبین، والفرقة تطليقة بائنة، کذا فی الکافی، ولها المهر كاملاً وعليها العدة بالاجماع ان كان الزوج قد خلا بها وان لم یخل بها فلا عدة عليها ولها نصف المهر ان كان مسمى، کذا فی البدائع. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۴) تفصیل دپاره او گوری: الحیلة الناجزة ص ۴۳، طبع دارالاشاعت کراچی)۔

۱ [ويجب لوفات الامساك بالمعروف كما لو كان خصياً او محبوباً او عیناً..... الخ. (شامی / ۳ / ۲۲۹)۔
۲ [تیره شوې حاشیه (اذا رفعت المرأة زوجها الى القاضي وادعت انه عین... الخ)۔

۳ [لقوله تعالى: والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بالفهسن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۲۳۴)۔
۴ [كما في القرآن: يا ايها النبي قل لازواجك وبناتك ولساء المؤمنين يدين عليهن من جليهن. (الاحزاب: ۵۹)۔

د عدت ضروري حکمونه

سوال: په شريعت کې بنځه باندې عدت تېرول څنگه دي؟ ډيري بوډی گانې وايي چې د کومې بنځې خاوند مړ شي هغه بنځه په عدت کې دننه په سر باندې تيل نه شي لگولی، که څومره يې په سر درد وي او درې واړه کپړې بنځې ته سپينې پکار دي، په لاسونو کې بنګري اچول نه دي پکار وغيره، تاسو ته گزارش دی په شريعت کې چې څنگه بنځې ته د عدت تېرولو حکم شوی دی ددې مطابق جواب راکولو سره د شکريې موقع راکړئ!

جواب: د عدت ضروري احکام دا دي:

۱. د خاوند د وفات عدت څلور مياشتې او لس ورځې دي^(۱)، که چېرته د خاوند وفات د مياشت په لومړي تاريخ وي؛ نو څلور قمري مياشتې او دې باندې لس ورځې د پاسه عدت دي تير کړي، خواه که مياشتې د يو کم دېرشو وي او که د دېرشو او که د لومړني تاريخ نه علاوه په بل تاريخ وفات وي؛ نو يو سل دېرش ورځې دي پوره کړي.^(۲)
۲. د عدت تېرولو لپاره په کور کې په کوم خاص ځای کې کېناستل ضروري نه دي، په کور کې چې کوم ځای اوسېږي هغې ته اجازه ده.^(۳)
۳. په عدت کې دې ته سنگار کول، بنګري اچول، کالي اچول، عطر لګول، رانجه اچول، پان خوړلو باندې خوله سره کول، مستي کول (هغه شی چې بنځه يې د سنگار لپاره استعمالوي) په سر تېل لګول، نکريزې لګول، ريشمي رنگينې او گلونو والابنې کپړې اچول ناجائز دي، داسې معمولي کپړې اغوستل چې په هغې کې زينت نه وي.^(۴)
۴. سړوینځل او لامبل په عدت کې جائز دي او که په سر درد وي؛ نو تېل لګول هم جائز دي، د ضرورت په وخت د غټو غاښونو ډمنزې باندې ډمنزول هم جائز دي، د علاج په طور رانجه لګول هم جائز دي، مګر د شپې به يې لګوي د ورځې به يې پاکوي.^(۵)

^۱ اولذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً (البقرة: ۲۳۴) ايضاً: واذا مات الرجل عن امراته الحرة فعدتها اربعة اشهر وعشرة وهذه العدة لاتجب الا في نكاح صحيح سواء دخل بها ولم يدخل. (الجمهورية النيرة/ كتاب العدة/ ۲ / ۱۵۴ / طبع حقانيه).

^۲ والعدة للموت اربعة اشهر بالأهله ولو في الغرة كما مر وعشر من الايام بشرط بقاء النكاح صحيحاً الى الموت مطلقاً. (الدرالمختار/ مطلب في عدة الموت/ ۳ / ۵۱۰ / طبع ايج ايم سعيد/ کراچی).

^۳ للمعتدة ان تخرج من بيتها الى صحن الدار تبیت في اي منزل شانت..... الخ. (عالمگیری/ ۱ / ۵۳۵).

^۴ وعلي المبتوتة والمتوفي عنها زوجها اذا كانت بالغة مسلمة الحداد، والحداد ان تترك الطيب والزينة والكحل والذهن المطيب وغيرا المطيب..... الخ. (هداية/ ۲ / ۴۲۷ / طبع مکتبه شرکت علميه ملتان، ايضاً: الجمهورية النيرة/ ۲ / ۱۵۸ / طبع حقانيه/ ايضاً: بدائع الصنائع: ۳ / ۲۰۸ / طبع ايج ايم سعيد کراچی).

^۵ وانما يلزمها الاجتناب في حالة الاختيار، اما في حالة الاضطرار فلا بأس بها... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

۵ د عدت په دوران کې د کور نه بهر وتل ناجائز دي^(۱۱). البته که چېرته هغه دومره غریبه وي چې دې سره د گزاری لپاره خرچې نشته؛ نو په پردې سره د مزدوری لپاره تللی شي. لیکن شپه په خپل کور کې تېروي او په ورځ کې چې څنگه د کار نه فارغه شي؛ نو سمدستي به راځي، بغیر د ضرورت نه بهر اوسېدل ناجائز دي^(۱۲).

۶: هم دغه راز که بيماره شي؛ نو د علاج د مجبوری نه حکیم، ډاکټر ته تلل هم جائز دي^(۱۳).

د وفات عدت

سوال: زموږ په محله کې د یوې ښځې خاوند مړ شو، کله چې د هغه جنازه لاړه؛ نو د محلي ښځو یې د کور د دروازې نه وویسته او دا یې وویل چې کومه ښځه په ژړا د کور نه وویستل شي هغه عدت نه تېروي، تاسو د قرآن او سنتو په رڼا کې ووايئ چې دا خبره تر کومه حده پورې صحیح ده؟

جواب: ددې ښځو دا خبره بالکل غلطه ده. په ښځو باندې د وفات عدت لازم دی^(۱۴).

د رخصتي نه مخکې د کونډې عدت

سوال: دیوې نجلۍ نکاح وشوه لیکن تر اوسه پورې رخصتي نه وه شوې چې د هغې خاوند په یوه پېښه کې مړ شو. آیا اوس به دا ښځه عدت تېروي او که نه؟ مهر به ورته ملاویري او که نه؟ که چېرته ملاویري نو څومره به ورته ملاویري؟

جواب: که چېرته د رخصتي نه مخکې خاوند وفات شي بیا هم د نجلۍ په ذمه عدت وفات څلور میاشتې او لس ورځې لازم دی^(۱۵)، هغه د ټول مهر مستحقه ده چې د مرحوم په ترکه کې به

...بقیه د ترمخ] ان اشتکت رأسها او عینها فصب علیها الدهن او اکتحلت لاجل المعالجة فلا بأس به ولكن لا قصد الزينة ان امتشطت بالطرف الذی اسنانه متفرجة لا بأس به..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۳ / طبع رشیدیة / کوئته).

- ۱ [وتعتدان معتدة الطلاق وموت فی بیت وجبت فیه ولا تخرجان منه. (الدرالمختار مع ردالمحتار / ۴ / ۵۳۶).
- ۲ [ومعتدة موت تخرج فی الجدیدین وتبیت اکثر اللیل فی منزلها لان نفقتها علیها تحتاج للخروج حتی لو کان عندها کفایتها صارت کالمطقلة فلا یحل لها الخروج. (شامی / ۳ / ۵۳۶ / طبع ایچ ایم سعید / کراچی).
- ۳ [اما الخروج للضرورة فلا فرق فیه بینهما کما نصوعلیه فیما یأتی فالمراد به هنا غیر الضرورة (شامی / ۳ / ۵۳۶).
- ۴ [واذا مات الرجل عن امراته الحرة فعدتها اربعة اشهر وعشرة وهذه العدة لا تجب الا فی نکاح صحیح سواء دخل بها و لم یدخل. (الجوهره النيرة / کتاب العدة / ۲ / ۱۵۴ / طبع حقانیة / ملتان) ایضاً: والذین یتولون منکم ویذرون ازواجاً یتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشرأ. (البقرة: ۲۳۴).
- ۵ [عدة الحرة فی الوفاة اربعة اشهر وعشرة ایام سواء كانت مدخولاً بها او لا..... هذه العدة لا تجب الا فی نکاح صحیح. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۹ / طبع رشیدیة / کوئته).

ادا کولی شي او هغه د خاوند په ترکه کې د کونډې د برخې برخه هم لري^(۱)

د حاملې عدت

سوال: زما لور ته زما خوم په غوسه شو، زما په کور کې يې زما په شتون کې طلاق ورکړ، ځکه چې هغه زما د لور ساتلو لپاره تيار نه ؤ، يو مولوي صاحب نه مي پوښتنه وکړه: نو هغوی راته وويل چې په حامله باندې طلاق نه وي او کله چې طلاق نه کيږي: نو عدت هم لارم نه دی، حال دا چې زما خوم اصرار کوي چې طلاق کيږي او عدت لارم دی دا په عدت کې وساتئ تر څو پورې چې وضع د حمل نه وي شوی، آیا طلاق واقع شو او عدت لارم دی او که نه؟

جواب: د حمل په حالت کې طلاق واقع کيږي^(۲) او د حاملې عدت وضع حمل دی، کله چې بچي پيدا شي؛ نو عدت ختميږي^(۳)، که چېرته ستا خوم يو يا دوه طلاق رجعي ورکړي وي: نو عدت کې دننه رجوع کولی شي^(۴).

د عدت نه پس د فریقینو په رضا دوباره نکاح کيږي،^(۵) که چېرته يې درې طلاقه ورکړي وي؛ نور رجوع نه شي کولی بنځه د همېش لپاره حرامه شوه.^(۶)

د پنځوس کالو بنځې عدت به څومره وخت وي؟

سوال: کونډه بنځه چې د هغې عمر د پنځوسو کالو نه کم وي او بغیر د حمل نه به ددې د عدت موده څومره وي او هغه په کور کې معمولي کار مثلاً جارو وهل يا ډوډۍ پخول وغیره کولی شي يا نه؟

جواب: د خاوند د وفات عدت د حاملې لپاره وضع حمل دی^(۷)، او کومه بنځه چې حامله نه وي د هغې عدت څلور میاشتې او لس ورځې دي خواه که بودی وي يا ځوانه يا نابالغه^(۸)، د عدت په دوران کې د کور کار کولو هیڅ منع نشته.

۱ | واما احکامه... وجوب المهر والنفقة..... والارث من الجانبين. (عالمگیری / ۱ / ۲۷۰)۔

۲ | اطلاق الحامل يجوز عقيب الجماع. (هداية / ۲ / ۳۵۶ / طبع مکتبه شرکت علمیه ملتان). وحل طلاقهن ای الآیسة والصغيرة والحامل. (درمختار / ۳ / ۲۳۲ / طبع ایچ ایم سعید / کراچی)۔

۳ | اولت الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن: (الطلاق: ۴)۔

۴ | اذا طلق الرجل امرأته تطليقة رجعية او تطليقتين فله ان یراجعها فی عدتها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۰)۔

۵ | او اذا كان الطلاق بائناً..... فله ان یتزوجها..... الخ. (هداية / ۲ / ۳۹۹ / طبع شرکت علمیه ملتان)۔

۶ | ان كان الطلاق ثلاثاً فی الحرة فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غیره نکاحاً صحیحاً ثم یطلقها او یموت عنها..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳ / طبع رشیدیہ کوئته)۔

۷ | اولت الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن. (الطلاق: ۴)۔

۸ | اولتی ینسن من الحمض من نساکم ان اربتم فعدن ثلثة اشهر وألی لم یحضن. (الطلاق: ۴)۔

آيا د شهيد د بنځې عدت هم وي؟

سوال: الله تعالى ته خوښ نه دي چې شهيد ته مړی وويل شي، ځکه چې هغه ژوندی دی، لیکن مونږ ته د هغه د ژوند درک نه کیږي، مقصد دا چې څنگه یوه بنځه د خپل خاوند د مړي نه پس عدت تیروي آیا د شهيد بنځې ته هم عدت تېرول ضروري دي؟

جواب: د شهيد د بنځې په ذمه هم عدت لازم دی^{۱۱}، او د عدت نه پس دویم ځای کې عقد هم کولی شي، د قرآن مجید د آیت په صحیح مطلب تاسو نه یې پوه شوی، ځکه چې کوم ځای یې دا فرمایلي دي چې شهيدانو ته مړي مه وایئ هلته یې دا هم فرمایلي چې هغوی خو ژوندي دي مگر تاسو ته د هغوی د ژوند درک نه کیږي،^{۱۲} ددې نه معلومه شوه چې د هغوی د ژوند نه زمونږ د دنیا ژوند مراد نه دی، بلکې داسې ژوند مراد دی چې زمونږ د حواس او شعور نه پورته دی؛ نو ځکه د هغوی جنازه کیږي، د هغوی میراث وېشل کیږي، د هغوی په بیبيانو باندې عدت لازم دی او د عدت نه پس د هغوی دویمه نکاح هم جائز ده.

د رخصتي نه مخکې د طلاق عدت نشته

سوال: زما موریلار زما نکاح په یو ځای کې وکړه، تر اوسه پورې رخصتي نه وه شوې چې ما هغې ته طلاق ورکړ او طلاق ورکولو نه پس مې ورته وویل چې دا بنځه زما نه آزاده ده، زما په دې باندې هیڅ دعوه نشته، آیا هغه بنځه دویم ځای نکاح کولی شي؟ ایا عدت تېرول پرې لازم دي؟

جواب: د رخصتي نه وړاندې یې چې هر کله طلاق ورکړی دی؛ نو ستا بنځې ته طلاق بائن واقع شو او په دې صورت کې په بنځه باندې عدت تېرول نشته،^{۱۳} لهدا د طلاق نه وروسته سمدستي د نجلی نکاح د کوم بل سړي سره وکړئ!

که چېرته د طلاق د عدت په دوران کې

خاوند وفات شي؛ نو څومره عدت به تېروي؟

سوال: که چېرته خاوند بنځې ته طلاق ورکړي او د بنځې د عدت په دوران کې خاوند وفات شي؛ نو بنځه د طلاق د عدت ورځې تیرې کړي که د وفات د عدت ورځې تیرې کړي؟

جواب: که چېرته بنځې د طلاق عدت تیروولو چې خاوند وفات شو؛ نو ددې درې صورتونه دي او د دریو وړو حکم جدا جدا دی:

۱ |والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۲۳۴)۔

۲ |ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون. (البقرة: ۱۵۴)۔

۳ |اربع من النساء لا عدة عليهن: المطلقة قبل الدخول..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۶)۔

۱. یو صورت دا دی چې بنځه حامله وي، د هغې عدت هم هغه وضع د حمل دی. د ماشوم په پیدایش به ددې عدت ختم شي، خواه د طلاق ورکونکي د وفات څه لمحې وروسته ماشوم پیداشي د بنځې عدت ختم شو ^{۱۱}

۲. دویم صورت دا دی چې بنځه حامله نه وي او خاوند رجعي طلاق ورکړي او د عدت ختمېدو نه مخکې هغه وفات شي؛ نو په دې صورت کې به د طلاق عدت کالعدم ګڼل کیږي او بنځه به له سره د وفات عدت تېروي، یعنې څلور میاشتې او لس ورځې. ^{۱۲}

۳. دریم صورت دا دی چې بنځه حامله نه وي او خاوند بائن طلاق ورکړی وي او بیا د عدت ختمېدو وړاندې وفات شو، په دې صورت کې به دا ګورو چې د طلاق عدت زیات اوږد دی که د مرګ؟ په دې دواړو کې چې کوم زیات وي هغه به د هغې په ذمه لږم وي، یا داسې ووايي چې بنځه به په دې صورت کې د طلاق او د وفات دواړو عدت په یو وخت کې تېروي، په دې کې که چېرته یو پوره شي اود دویم څه ورځې باقي پاتې وي؛ نو ددې باقي ورځو عدت هم پوره کوي. ^{۱۳}

ایا بې اسرې بنځه د عدت تېرولو بغیر نکاح کولی شي؟

سوال: یوه بنځه چې د شپږو میاشتو راهیسې ناروغه وه او د شپږو میاشتو په موده کې هغه خپل خاوند ته نژدې نه ده تللې، ددې مودې نه پس د هغې خاوند وفات شو او ددې بنځې پښه بچي دي، چې د هغوی د تربیه کوونکي څوک نشته، بالکل بې اسرې دي؛ نو ایا په دې صورت کې هغه بنځه بغیر د عدت تېرولو دویمه نکاح کولی شي یا نه؟ حال دا چې بغیر د نکاح نه د هغوی د خرچو برداشتولو بل هیڅ صورت په نظر نه راځي.

جواب: څلور میاشتې او لس ورځې د وفات عدت شرعاً فرض دی ^{۱۴}، په دې کې صرف نه دا چې بنځه نکاح نه شي کولی بلکې د نکاح کولو خبره هم حرامه ده ^{۱۵}، او که هغه په رښتیا

^{۱۱} ولس للمعتدة بالحمل مدة سواء ولدت بعد الطلاق او الموت بیوم او اقل، کذا فی الجوهره النيرة. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۸ / طبع رشیدیہ کوئته).

^{۱۲} واذا طلق امرأته ثم مات فان كان الطلاق رجعياً انتقلت عدتها الى الوفاة سواء طلقها في حالة المرض او الصحة وانهدمت عدة الطلاق..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۰ / طبع رشیدیہ کوئته).

^{۱۳} وان كان باناً او ثلاثاً فان لم ترث بان طلقها في حالة الصحة لا تنتقل عدتها وان ورثت بان طلقها في حالة المرض ثم مات قبل ان تنقضي العدة لورثت اعتدت باربعة اشهر وعشرة ايام فيها ثلاث حيض حتى انها لو لم توف المدة الاربعة الاشهر والعشر ثلاث حيض تكمل بعد ذلك وهذا قول ابي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى، کذا فی البدائع. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۰ / طبع رشیدیہ کوئته / شامی / ۳ / ۵۱۳ / طبع ایچ ایم سعید / کراچی).

^{۱۴} والذين يتوفون منكم ويذرون أزواجاً يتربصن بأنفسهن أربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۲۳۴).

^{۱۵} انحرمت خطبتها..... وصح التعريض وفي الشامية هذا كله في المتوفى والمتوفى عنها زوجها، اما المطلقة الرجعية فلا يجوز التصريح ولا التلويح لان نکاح الاول قائم. (شامی / ۳ / ۵۳۴).

داسې غريبه وي؛ نو په حكومت او مسلمانو فرض دي چې د عدت د مودې پوره كولو پورې ددې كفالت وكړي، يا هغه ښځه خپله تر دومره وخته پورې مزدوري وكړي او خپل نس وساتي.

آيا څلوروينځو كالونه د خاوند نه جدا

اوسېدلو والا ښځې باندې عدت واجب نشته؟

سوال: زید یوې ښځې ته طلاق ورکولو کې امداد وکړ او دویمه ورځ یې د هغې سره نکاح وکړه، د زید وینا ده چې ښځه تر څلورو- پنځو کالو راهیسې په دې ښار کې د خپل خاوند نه لرې اوسېده، عدت خو په هغه ښځه باندې فرض دی چې د خاوند سره اوسېږي.

جواب: د زید دا دعوه غلطه ده چې په دې ښځه باندې عدت نشته، د طلاق نه پس عدت ضروري دی، خواه که ښځه د خاوند سره اوسېږي که د خاوند نه جدا اوسېږي^(۱)، البته کومې نجلی ته چې د رخصتۍ نه مخکې طلاق ملاو شي په هغې عدت نشته^(۲)، بهر حال زید ته د خپل جهالت نه توبه ویستل پکار ده او په عدت کې دننه چې ده کومه نکاح کړې ده هغه کالعدم ده، د عدت نه پس به دوباره نکاح کوي.^(۳)

په نابالغي نجلی هم عدت نشته

سوال: زما وره خور چې اوس نابالغه ده، مونږ ددې نکاح په یو ښه ځای کې وکړه چې د نجلی نکاح څومره زر وشي ښه ده، لیکن الله داسې وکړه چې تر اوسه پورې د نکاح یوه میاشت شوې وه چې هلک کوم دښمن ووژلو، مونږ د نجلی په بالغېدلو باندې رخصتي کړې وه اوس اصل مسئله دا ده: آیا د نابالغي نجلی چې د هغې رخصتي نه وي شوې عدت کول ضروري دي؟

جواب: د وفات عدت د نابالغي نجلی په ذمه هم لارم دی.^(۴)

۱ او المطلق یتربصن بانفسهن ثلاثة قروء. (البقرة: ۲۲۸)۔

۲ اربع من النساء لا عدة عليهن: المطلقة قبل الدخول..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۶)۔

۳ ولا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتاب أجله. (البقرة: ۲۳۵) ايضاً: اما نكاح منكوحه الغير ومعتدة..... لم يقل احد بجوازه فلم ينعقد اصلاً. (شامي / ۳ / ۱۳۱)۔

۴ والعدة للموت اربعة اشهر بالأهله ولو في الغرة كما مر وعشر من الايام بشرط بقاء النكاح صحيحاً الى الموت مطلقاً وطئت اولاً ولو صغيرة..... الخ. (شامي / ۳ / ۵۱۰) ايضاً: عدة الحرة في الوفاة اربعة اشهر وعشرة ايام سواء كانت مدخولاً بها اولاً..... صغيرة او كبيرة..... الخ. (عالمگیری / ۱ / ۵۲۹)۔

که چېرته ښځه د درې طلاقو نه پس هم خپل

خان سره ساتي؛ نو د عدت شرعي حکم

سوال: یو سړي خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړي، د دېنه پس یې ښځه د خپل خان سره ایساره کړې او تر دوه کالو پورې یو ځای اوسېدل، د خلکو په ملامتیا هغوی د پاک ژوند تېرولو ته تیار دي، لیکن پوښتنه دا ده چې د ښځې عدت په دې دوه کالو کې پوره شو او که نه؟ یعنې اوس هغه د دویم سړي سره نکاح کولی شي؟

جواب: د ښځې عدت خو تېر شوی دی، ځکه چې هغوی دواړو د ښځې خاوند تعلق ختم کړی نه دی، د دواړو جدایي اختیارول لازم دی او د جدایی نه پس په ښځه باندې به له سره عدت تېرول ضروري وي^{۱۱}، او کله چې عدت پوره شي؛ نو بیا د کوم بل سړي سره نکاح کولی شي. د نکاح نه پس دي د دویم سړي سره کوروالی وکړي، د کوروالي نه پس دویم خاوند خپله طلاق ورکړي، یا مړ شي او ددې عدت هم تېر شي؛ نو بیا د لومړي خاوند سره نکاح کولی شي. ددې نه پرته د لومړي خاوند سره د پاک ژوند تېرولو هیڅ طریقه نشته.^{۱۲}

کونډه به د مرحوم په کور کې عدت تېروي

سوال: نجلی د درې میاشتو حامله ده، په داسې حال کې چې عدت هم نجلی د مرحوم په کور کې نه دی تېر کړی بلکې په دریمه ورځ لاړه، د مهر روپۍ هم نجلی زما د ورور د مرګ نه پس معاف کړي وې او اوس که چېرته هغه دا ووايي چې مونږ به دا هم اخلو؛ نو په دې صورت کې مونږ ته څه کول پکار دي؟ د قرآن او سنت په رڼا کې ځواب راکړه!

جواب: د مرحوم ښځې ته د مرحوم په کور کې عدت تېرول لازم دي او د عدت نه مخکې د کور نه وتل سخته ګناه ده، د حاملې عدت وضع حمل دی، مهر که چېرته هغې په خوشحالی معاف کړی وي؛ نو د هغې دوباره غوښتنه کول ناجائز دي.^{۱۳}

۱۱) اذا وطئت المعتدة بشبهة ولو من المطلق وجبت عدة اخرى لتجدد السبب..... الخ. قوله بشبهة..... وذلك كالمطوءة للزوج في العدة بعد الثلاث بنكاح..... الخ. (شامی / ۳ / ۵۱۸ / مطلب في المعتدة بشبهة)
 ۱۲) وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الامه لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نكاحاً صحيحاً ويدخل بها ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳).
 ۱۳) على المعتدة ان تعتد في المنزل الذي يضاف اليها بالسكنى حال وقوع الفرقة والموت، كذا في الكافي. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۵، ايضاً: الباب في شرح الكتاب / ۲ / ۲۰۵).

د زناکارۍ عدت نه وي

سوال: یو سړی او ښځه د ډیرې مودې راهیسې په حرامو کې اخته وو، خلکو ته معلومه شوه؛ نو هغوی دواړو د دوو سړو په موجودګۍ کې نکاح وکړه، د عدت د وقفې هېڅ خیال یې ونه ساتلو، آیا دا درست دي او که نه؟

جواب: نکاح صحیح ده، د زناکارۍ عدت نه وي.^(۱)

د عدت په دوران کې د ښځې ښکې ویاړل

سوال: که کوم واده کړی سړی وفات شي؛ نو د هغه د ښځې د لاسونو نه ښکې ویستل کیږي، یا ماتول کیږي، آیا د اسلامي اصولو مطابق دا ترکومه پورې صحیح دي؟ په حدیث کې ددې خبرې څه ذکر شته او که نه؟

جواب: د خاوند د وفات نه پس په ښځه باندې څلور میاشتې او لس ورځې عدت لازم دی^(۲) او د عدت په دوران کې په دې باندې زینت او ښایست منع دی^(۳)؛ نو ځکه کالي او ښکې ویستل پکار دي، البته که چېرته د ښکې ویستل ممکن وي؛ نو د هغې ماتول غلط دي.

د عدت په دوران کې د ظلم نه بچ کېدلو لپاره ښځه دویم ځای تلې شي

سوال: دیوې ځوانې ښځې خاوند وفات شو، تقریباً یوه جمعه تېره شوه، دغه ښځې د خپل مرحوم خاوند په کور کې د وفات عدت تیروي، لیکن د خاوند د خاندان ځینې خلک دا غوښتنه کوي چې ددې کونډې نکاح د فلاني سره وکړي؛ په دې وجه ښځې ته زور ورکوي، په دې صورت کې هغه د خپل مور-پلار کور ته تلې شي؟

جواب: د عدت په ورځو کې د ښځې سره د نکاح هره خبره حرامه ده^(۴)، ښځې ته ددې خبرې ډیره سخته وېره او خطر وي؛ نو د مور-پلار کور ته تلې شي.^(۵)

۱ [جواز نکاح من رآها تزني وله وطؤها بلا استبراء..... الخ. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۵۰) ايضاً: هي تبرص يلزم المرأة..... عند زوال النكاح فلا عدة لئنا. وفي الشامية: بل يجوز تزوج المتولي بها وان كانت حاملاً..... الخ. (شامي / ۳ / ۵۰۳ / باب العدة)۔

۲ [والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجاً يتربصن بانفسهن اربعة اشهر وعشراً. (البقرة: ۲۳۴)۔

۳ [وعلى المتوتة والمتولى عنها زوجها اذا كانت بالغة مسلمة الحداد، والحداد ان ترك الطيب والزينة والكحل والدهن والمطيب وغير المطيب..... الخ. (هداية / ۲ / ۴۲۷)۔

۴ [والمعتدة تحرم خطبتها وصح التعريض لو معتدة الوفاة.... الخ. وفي الشامية: ولهذا كله في المتوتة والمتولى عنها زوجها..... الخ. (شامي / ۳ / ۵۳۴)۔

۵ [وتعتدان اي معتدة طلاق وموت في بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه الا ان تخرج او ينهدم المنزل او تخاف او تلف مالها او لا تجد كراء البيت ونحو ذلك من الضرورات فتخرج لا قرب موضع اليه... الخ. (شامي / ۳ / ۵۳۶)۔

آيا د عدت په دوران کې بنځه د ضروري کار لپاره عدالت ته تلې شي؟

سوال: يوه بنځه چې په عدت کې ده، عدالت کې غوښتل شوې. په ځينو ضروري سندونو باندې امضاء کول دي، همداراز عدالت کې ددې په حاضري سره ددې او ددې د بچو مالي ګټه هم ده، په داسې صورت کې ددې لپاره شرعي حکم څه دی؟

جواب: ددې ضرورت لپاره عدالت ته تلې شي، مابنډام دي کور ته واپس راشي، شپه په دغه کور تېرول ضروري دي.^[١]

د عدت په دوران کې وظيفه کول

سوال: که چېرته بنځې ته د عدت په موده کې ښه وظيفه پيدا شي؛ نو هغه شرعي طريقې سره وظيفه کولی شي او که نه؟

جواب: که چېرته د خرچ انتظام نه وي؛ نو مزدوري او وظيفه اجرا کول جائز دي او که د خرچ انتظام وي؛ نو وظيفه کول هم ناجائز دي.^[٢]

آيا د عدت په دوران کې بنځه د نژدې رسته دار کور ته تلې شي؟

سوال: آيا کونډه د خپل رسته دار کور ته تلې شي، چې د هغې د کور او رسته دار د کور تر منځ يوازې يو ديوال وي او بنځه په عدت کې وي؟

جواب: کونډه د ضرورت په خاطر د ورځې د کوره بهر وتلې شي، مګر شپه به يې په خپل کور کې وي او د ورځې به هم د ډير سخت ضرورت نه بغير نه ځي.^[٣]

د عدت نه تېرولو ګناه په چا ده؟

سوال: طلاق ورکولو نه پس يې بنځه د مور کور ته استولې وه، د طلاق نه پس هغې عدت تير نه کړ او نه يې چاته ويلې ؤ چې طلاق شوی دی، د عدت نه تېرولو ګناه به چا باندې وي؟

جواب: د طلاق عدت د خاوند په کور کې د تېرولو حکم دی^[٤]، ددې مودې ډوډۍ د خاوند په غاړه ده^[٥]؛ نو ځکه دا د مور کور ته استول ناجائز ؤ، طلاق که چېرته رجعي وي؛ نو بنځه هم

^١ المتولى عنها زوجها تخرج نهاراً وبعض الليل ولا تبیت في غير مزلها. (عالمګیری / ١ / ٥٣٤).

^٢ قال في الفتح: والحق ان على المفقى ان ينظر في خصوص الوقائع، فان علم في واقعة عجز هذه المختلعة عن المعيشة ان لم تخرج افتاها بالحل، وان علم قدرتها افتاها بالحرمة... اه. واقره في التمر والشرنبلالية. (ردالمحتار / ٣ / ٥٣٥).

^٣ المتولى عنها زوجها تخرج نهاراً وبعض الليل ولا تبیت في غير مزلها، كذا في الهداية. (عالمګیری / ١ / ٥٣٤).

^٤ او تعدن اى معتدة طلاق وموت في بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه الا..... الخ. (شامی / ٣ / ٥٣٦).

^٥ او تجب لمطلقة الرجعى والبانن والفرقة بلا معصية..... النفقة... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه..]

هغسې د خاوند په نکاح کې ده، ددې وجې نه دې ته پکار دي چې ښه زینت وکړي، ددې لپاره چې د خاوند زړه ورته مائل شي او هغه رجوع وکړي.^{۱۱}

بائن طلاق او د مرګ په عدت کې ښځې باندې غم کول واجب دي، نه به خوشبو لگوي، نه به ښې جامې اغوندي، نه به تېل لگوي، نه به رانجه اچوي، نه به بې مجبوري د خاوند له کوره وځي.^{۱۲}

که چېرته ښځې ددې امورو پابندي ونه کړه؛ نو ګناه ګاره به وي او د عدت ورځې پوره کېدو سره عدت ختمیږي، تاسو د طلاق نه پس ښځه د مور کور ته استولې وه؛ نو ځکه تاسو هم ګناه ګاره یئ او که چېرته ښځې د عدت شرائط پوره نه کړه؛ نو هغه هم ګناه ګاره شوه.

❖ د طلاق بېلابېلې مسألې ❖

ترڅو پورې چې میرنئ مور سره د زوی زنا ثابته

نه وي هغه د خاوند لپاره نه ده حرامه

سوال: زید د خپلې میرنې مور سره زنا وکړه، د زید د تره ښځې دده ټول حرکات ولیدل؛ نو زید د تره ښځې ته وویل چې ما معاف کړه، آینه به داسې نه کوم او ددې واقعي ذکر چاته ونه کړې، سهار شو د تره ښځې شور جوړ کړ او خبره مشهوره شوه، د محلي یو عالم ته لاړه او ټوله کیسه یې ورته بیان کړه، عالم د محلي د خلکو نه د حالاتو پوښتنه وکړه؛ نو معلومه شوه چې د دوی تعلقات د مور زوی په شان نه وو، عالم د محلي خلک جمع کړه او د زید د تره ښځې نه

...بقیه د ترمخ] والسکني ولکسرة ان طالت المدة. (الرد المختار مع الدر المختار / ۳ / ۶۰۹ / باب النفقة، ايضاً: هداية / ۲ / ۴۴۳ / طبع شرکت علميه ملتان).

۱] اولاً يجب الحداد على الصغيرة والمجنونة الكبيرة..... والمطلقة طلاقاً رجعيّاً وهذا عندنا، كذا في البدائع. (عالمگیری / ۱ / ۵۳۴ / الباب الرابع عشر في الحداد) ايضاً: ولم تؤمر المطلقة بذلك (ای الاحداد) لانها تحتاج الى ان تزین فیرغب زوجها فيها ويكون ذلك معونة في جمع ما افترق من شملها.... الخ. (حجة الله البالغة، العدة / ۲ / ۱۴۲ / طبع ادارة الطباعة المنيرية/ بيروت).

۲] مسألة: (وجوب الاحداد على المتوفى عنها زوجها والمطلقة) قال: وعلى المعتدة المسلمة من الوفاة والطلاق اجتناب الزينة والطيب) وذلك لما روته ام حبيبة وام سلمة وغيرهما عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر ان تحد على ميت فوق ثلاث الا على زوجها، فانها تحد عليه اربعة اشهر وعشراً، فاجب عليها الاحداد، والاحداد، الامتناع من الزينة والطيب. (شرح مختصر الطحاوی، للجصاص / ۵ / ۲۴۴ / طبع بيروت)

بې شهادت و غوښت؛ خو د زید د تره ښځې د شهادت نه انکار وکړ چې ماته معلومه نه ده، مولانا صاحب د احتیاط په خاطر د عمرو (یعنې د زید پلار) ته وویل چې ته خپله ښځه پرېږده، هغه پرېښوده، آیا دا ښځه د عمرو لپاره جائزه ده یا نه؟ که چېرته جائزه وي؛ نو صحیح ده او که ناجائزه وي؛ نو د حلالېدو صورت یې څه دی؟

جواب: تر څو پورې چې شرعي شاهد موجود نه وي یا ددې ښځې خاوند یې ونه مني، تر هغه پورې د حرمت فتوی نه ورکول کیږي، د عمرو نکاح به هم هغسې باقی وي، په شکي خبرو سره شرعاً زنا نه ثابتیږي، هو! که چېرته دغه یاد سړي ته معلومه وي؛ نو دیاتاً حرمت راځي او که په شرعي شاهدانو یا د خاوند په اقرار سره د زید میرنی مور سره زنا ثابته شي؛ نو بیا په عمرو باندې دده ښځه د همېش لپاره حرامیږي، په دې صورت کې خاوند ته پکار دي چې ښځه پرېږدي او د پرېښودلو غوره صورت یې دا دی چې ښځې ته په ژبه ووايي چې ما تاته طلاق درکړ او بیا دواړه جدا والی اختیار کړي، یا مسلمان حاکم د ښځې خاوند په منځ کې جدا والی راولي.^(۱)

د مطلقې ښځې بدل د هغې د اولاد نه اخیستل ګناه ده

سوال: کوم سړی خپلې لومړنۍ ښځې ته طلاق ورکړی او دویم واده وکړي او د لومړنۍ ښځې نه یې چې کوم اولاد وي د هغوی نه د لومړۍ ښځې انتقام اخلي، یعنې د هغوی د عاق کولو کوشش کوي، آیا داسې کړنه صحیح ده؟

جواب: د مطلقې ښځې انتقام د هغې د اولاد نه اخیستل او اولاد عاق کول دواړه ګناه ده او عاق کولو سره هم د هغې اولاد د میراث څخه نه محرومیږي.^(۲)

که چېرته انګور په خسر د زنا دعوه وکړي؛ نو ایا حرمت راځي؟

سوال: که چېرته یوه انګور په خپل خسر د زنا دعوه وکړي، په ده باندې حرمت مصاهرت لرمیږي او که نه؟

جواب: که چېرته خاوند ددې تصدیق نه کوي؛ نو حرمت مصاهره نه ثابتیږي.^(۳)

[۱] و بجرمة المصاهرة لا يرتفع النكاح حتى لا يحل لها الزوج بآخر الا بعد المأثرة وانقضاء العدة. وفي الشامية: وعبرة الحاوی الا بعد تفريق القاضي اوبعد المأثرة... الخ. (شامی/ ۳ / ۳۷ / فصل في المحرمات/ طبع سعيد کراچی)

[۲] عن انس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قطع ميراث وارثه قطع الله ميراثه من الجنة يوم القيامة. (الدر المنثور للسيوطي/ ۲ / ۱۲۸ / بيروت).

[۳] رجل قبل امرأة ابیه بشهوة او قبل الأب امرأة ابنه بشهوة وهي مكرهه وانكر الزوج ان يكون بشهوة فالقول قول الزوج وان صدقه الزوج وقعت الفرقة ويجب المهر على الزوج. الخ. [بقیه حاشیه په راوړانه صفحه

آيا زوی د پلار له طرفه مور ته طلاق ورکولی شي؟

سوال: که چېرته په کومه ښځه د زنا الزام وي او د هغې خاوند په دې هېواد کې نه وي او د زنا شاهد هم موجود وي؛ نو آيا دده زوی ته دا حق حاصل شته چې هغه خپلې مور ته د پلار له طرفه طلاق ورکړي؟

جواب: هيڅوک د بل له طرفه طلاق نه شي ورکولی. ^[١]

ايا "ستا پيره د شيطان پيره ده" ويونکي باندې ښځه طلاقيري؟

سوال: دوه سړي په خپل منځ کې په يوه ديني مسئله جنگ کوي او په هغې کې يو سړی دويم سړي ته د غوسې په حالت کې ووايي چې ستا پيره د شيطان پيره ده او دا خبره دوه درې ځله تکراروي، دده ښځې ته به طلاق ملاويږي يا نه؟

جواب: ددې سړي دا وينا چې ستا پيره د شيطان پيره ده، شرعاً درسته نه ده او دا قول دده ناخوښ قول دی او د پيرې اهانت دی؛ نو ځکه هغه سخت گناه گار شو، ده ته توبه او استغفار کول پکار دی او آينده لپاره د داسې الفاظو استعمالولو نه مکمل ځان ساتل پکار دي، البته دې لفظ سره کفر نه لارميږي او نه دده په ښځه باندې طلاق واقع کيږي، ځکه چې ددې سړي مقصد د پيرې توهين نه دی.

د چا په پوښتنه خاوند ووايي چې "ما طلاق ورکړی دی"

نو آيا طلاق واقع کيږي؟

سوال: زما خاوند به په هره خبره زه وپرولم او دا به يې راته ويل: چې زه به تاته طلاق درکړم او دويم واده به وکړم، دا جمله به هغه تقريباً يو لک ځل ويلې وي، هر وخت د هغه دغه تکیه کلام ؤ، ددې نه پس هغه زه د مور کورته واستولم او خلکو ته يې ويناوي کولې چې ما طلاق ورکړی دی، معامله مې ختمه کړې ده، يو دوه ځايونو کې داسې هم وشو چې چا پوښتنه وکړه چې ته څه غواړې؟ نو هغه وويل طلاق، هغه ما واپس نه غواړي او طلاق را کول غواړي، ليکن د هغه دا کوشش دی چې زه د طلاق مطالبه وکړم، ددې لپاره چې ماته مهر معاف کړي او د مهر ادا کولو نه بغير د هغه خوا هاش پوره شي.

...بقیه د ترمخ] (عالمگیری / ٢٧٦/١ / طبع رشیدیة) ايضاً: وان ادعت الشهوة.....وانکرها الرجل فهو مصدق لاهی. (الدرالمختار، فصل في الحرامات / ٣ / ٣٧ / طبع سعيد).

[١] کما في شرح التنوير: واهله زوج عاقل بالغ مستيقظ. وفي الشامية: احترز بالزوج عن سيد العبد ووالد الصغير. (شامی / ٣ / ٢٣٠ / کتاب الطلاق / طبع ايچ ايم سعيد).

جواب: که چېرته د چا په پوښتنه خاوند ووايي چې ما طلاق درکړي، ته په دې سره طلاق کيږي^{۱۱}، تاسو د خپل خاوند خلاف په عدالت کې دعوه وکړئ او د شهادتونو په ذريعه ثابته کړئ چې د فلانکي فلانکي په مخ کې ده د طلاق الفاظ ويلې، عدالت به د شهادتونو اوږېدلو نه پس د طلاق فيصله وکړي او ستا مهر به هم درکړي.

د نکاح اود طلاق شرعي حکمونو ته د جهالت روایت ویونکي څه حکم دی؟

سوال: د اختر نه پس د سختې غوسې په حالت کې خاوند ماته په صفا- صفا الفاظو کې داسې وویل: زما له طرفه تاته طلاق، طلاق، طلاق، ته د نن نه زما د مور برابر یې. کله چې غوسه ختمه شوه: نو د غوسې په حالت کې یې وویل: طلاق نه واقع کيږي، ددې لپاره باقاعده درخواست ورکول وي؛ نو بیا طلاق واقع کيږي، ما د خپل یوه همسایه نه پوښتنه وکړه نو هغه وویل اوس خو تاته طلاق شوی دی، لیکن خاوند یې نه مني، ما ورته قرآن شریف او جنتي کالی وښود؛ نو هغه نعوذ بالله بدې ردې شروع کړې چې دا خو د جهالت د وخت روایتونه دي، اوس خو تعلیم یافته معاشره ده په دې باندې څوک عمل نه کوي، هسې خو زما په قرآن شریف او حدیث باندې پوره پوره ایمان دی، لیکن دا سړی ما په زوره د گناه په ژوند تېرولو مجبوره کوي، لیکن زه به انشاء الله د انجام د پروا نه بغیر داسې نه کوم اګر که زما حالت هر ډول وي.

جواب: طلاق په غوسه کې ورکول کيږي، په خدا او خوشحالی کې طلاق څوک ورکوي؟ د غوسې په حالت کې طلاق واقع کيږي^{۱۲} او ژبې طلاق ورکولو سره هم طلاق واقع کيږي^{۱۳}، ددې سړي دا وینا چې دا خو د جهالت د وخت روایتونه دي د کفر کلمه ده^{۱۴}، دې سړي ته د خپل ایمان تازه کول پکار دي.^{۱۵}

۱۱ اولو قيل له طلقت امرأتک فقال: نعم او بلی بالهجاء طلقت، بحر. (الدرالمختار مع الرد المختار/ ۳/ ۲۴۹، باب الصریح/ طبع ایچ ایم سعید کمپنی)۔

۱۲ اوقع طلاق من غضب..... الخ. (شامی/ ۳/ ۲۴۴/ طبع ایچ ایم سعید) ایضاً: ورده ابن السید فقال: لو کان کذلک لم یقع علی احد طلاق، لأن احداً لا یطلق حتی یغضب. (بذل الجھود، کتاب الطلاق، باب فی الطلاق علی الغیظ/ ۳/ ۲۷۶)۔

۱۳ اورکنه لفظ مخصوص هو ما جعل دلالة علی معنى الطلاق من صریح او کنایة..... واوراد اللفظ ولو حکما لیدخل الکتابه المستبینه..... الخ. (شامی/ ۳/ ۲۳۰/ کتاب الطلاق/ طبع ایچ ایم سعید)۔

۱۴ ارجل عرض علیه خصمه فتوى الأئمة فردھا وقال: چه یار نامه فتوى اورده، قيل یکفر لانه رد حکم الشرع، وکذا لو لم یقل شیئاً لکن القى الفتوى علی الارض وقال: این چه شرع است، کفر(عالمگیری ۲/ ۲۷۲/ طبع رشیدیه)

۱۵ اما یكون کفراً اتفاقاً یبطل العمل والنکاح. (شامی/ ۴/ ۲۴۷/ باب المرتد/ طبع ایچ ایم سعید/ کراچی)۔

تاسو دده لپاره بالکل حرام شوې یی^{۱۱} دده نه جدا والی اختیار کړه!

❖ د بچو د تربیې حق ❖

د بچي سره د ملاوېدلو اجازت نه ورکول ظلم دی

سوال: زید خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د دوی یو بچی هم ده چې د هغې عمر تقریباً دوه کاله دی چې د خپلې مور سره د نیا په کور کې ده، زید خپلې مطلقې ته د عدت د ورځو خرچې هم ورکړي دي، همدا راز د بچۍ د تربیې او پالنې خرچې هم هغه ډیر ځله ورلېږلي دي، چې د ماشوم مور یې نه وصول کوي، زید د خپلې بچۍ سره ملاوېدل غواړي؛ خو د ماشوم مور او د ماشوم نیا ماشوم د خپل پلار سره ملاوېدو ته نه پرېږدي؛ نو په شریعت کې ددې لپاره څه حکم دی؟ آیا زید د خپل ماشوم سره ملاوېدی شي یا نه؟

جواب: پلار د خپل زوی سره چې کله غواړي ملاوېدی شي، هغه سره یې ماشوم ملاوېدو ته نه پرېښودل ظلم دی^{۱۲}، غالباً هغوی ته به دا خطر وي چې پلار ماشوم بونه ځي او د مور نه یې جدا نکړي، که چېرته داسې خطر وي؛ نو ددې خطرې تدارک پکار دی.

د بچو د پالنې حق

سوال: ما خپلې ښځې ته د خلاف شریعت کارونو له وجې طلاق ورکړی، الفاظ مې داسې ادا کړه، ما خپلې ښځې ته طلاق ورکړ دا جمله مې درې ځله تکرار کړې وه، آیا دا طلاق شوی دی؟ ماته د خپلې ښځې مهر په څو ورځو کې دتنه ادا کول پکار دي؟ زما کم عمره زوی لوریو د یو نیم کال او یو د یو کال د هغې سره دی، هغه دا ماشومان تر څومره مودې پورې د خپل ځان سره اوسولی شي؟ آیا ماته به د بچو خرچې ورکول وي؟

جواب: ستا ښځه د نکاح نه ووتله، نکاح ماته شوه، ښځه حرامه شوه، اوس د دوباره رجوع یا د تجدید نکاح هیڅ صورت نشته^{۱۳}، مهر واجب دی زرتزره یې ادا کول پکار دي^{۱۴} بچولره

۱ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره... الخ (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳)]

۲ [اذا ارادت المطلقة ان تخرج بولدها من المصر فليس لها ذلك لما فيه من الاضرار بالاب..... الخ. (هندية / ۲ / ۴۳۶ / طبع شرکت علمیه ملتان، ایضاً: عالمگیری / ۱ / ۵۴۳ / فصل مكان الحضانة مكان الزوجين).]

۳ [وان كان الطلاق ثلاثاً في الحرة وثنتين في الأمة لم تحل له حتى تنكح زوجاً غيره نکاحاً صحيحاً ويدخل ما ثم يطلقها او يموت عنها. (عالمگیری / ۱ / ۴۷۳).]

۴ [ويتأكد عند وطء او خلوة صحت من الزوج او موت أحدهما..... الخ. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۱۰۲).]

مور د خپل ځان سره د هغوی تر ځوانۍ پورې (یعنې نهو کالو پورې) ایسارولی شي^{۱۱}، البته که چېرته د مور اخلاقي حالت خراب وي یا هغه بچی په غیرمحارمو کې نکاح کوي؛ نو د هغې حق د پالنې به ساقط شي^{۱۲}، د پالنې خرچه به په هر حال د پلار په ذمه وي.^{۱۳}

بچی به تراووه کالو پورې د مور سره وي

سوال: د طلاق په صورت کې د بچو د پرورش ذمه داري په چا ده؟

جواب: د طلاق نه پس به بچی تراووه کلنۍ پورې د خپلې مور سره اوسیږي، د دېنه پس یې د بچي پلار اخیستلی شي^{۱۴} او نجلی به تر پېغلتوب پورې د خپلې مور سره وي، د ځوانېدو نه پس یې پلار اخیستلی شي^{۱۵}، د نکاح کولو اختیار پلار ته دی او که چېرته د فساد خطر وي؛ نو پلار بچي د نهو کالو نه پس اخیستلی شي.^{۱۶}

❖ د ډوډۍ خرچه ❖

هغه بنځه چې بې وجې د مور پلار کره لاره شي په خاوند یې خرچه نشته

سوال: زما بنځه د اوه میاشتو راهیسې د خپل مور پلار کور ته تللې او خفه ده، زه هره میاشت هغې او بچو ته خرچې استوم، زه دا سوچ کوم چې آخر تر څو پورې به زه هغې ته خرچې ته استوم، ځکه چې هغوی ته نه زما فکر شته او نه د نجلی مور او پلار دا فکر کوي چې خپله

۱۱-الام والجدة لام او لاب احق بها بالصغيرة حتى تحيض ای تبلغ فی ظاهر الرواية.....وقدر بتسع وبه یفتی. وی الشامية: قال فی البحر بعد نقل تصحيحه والحاصل ان الفتوى علی خلاف ظاهر الرواية. (ردالمختار علی الدرالمختار/ باب الحضانة/ ۳ / ۵۶۶، ۵۶۷).

۱۲-الحضانة يسقط حقها بنكاح غیر محرمه ای الصغير.....لما فی القنية: لو تزوجت الام بآخر فامسكته ام الام لی بیت الاب للاب اخذه. (درمختار / ۳ / ۵۶۵). ايضاً: وانما يطل حق الحضانة هؤلاء النسوة بالتزوج اذا تزوجن باجنی.....الخ. (فتاوی عالمگیری، کتاب الطلاق، الباب السادس عشر فی الحضانة / ۱ / ۵۴۱).

۱۳-ولفقه اولاد الصغار علی الاب لا يشاركه فی لفقة الزوجة لقوله تعالى: وعلى المولود له رزقهن، والمولود له الاب. (الهداية / ۲ / ۴۴۴ / طبع ملتان).

۱۴-والحاضنة اما او غيرها احق به ای بالغلام حتى يستغنى عن النساء وقدر بسبع وبه یفتی لانه الغالب. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۵۶۶).

۱۵-الام والجدة لام او لاب احق بها بالصغيرة حتى تحيض ای تبلغ فی ظاهر الرواية.....وغيرهما احق بها حتى تشتهی وقدر بتسع وبه یفتی.....وعن محمد ان الحكم فی الام والجدة كذلك وبه یفتی لكثرة الفساد. (الدرالمختار مع الرد / ۳ / ۵۶۷).

۱۶-الملت الجارية مبلغ النساء ان يكر ضمها الاب الى نفسه.....الخ. (درمختار/ باب الحضانة / ۳ / ۵۶۸).

لور خاوند ته راوليږي، پوښتنه دا ده چې آیا په ما باندې فرض دي چې هره میاشت به دوی ته خرچې استوم؟

جواب: ښځه د خاوند نه د خرچو او دودۍ خوړلو تر هغه پورې حقداره ده تر څو پورې چې هغه د خاوند په کور کې اېده وي، که چېرته هغه د خاوند د اجازې نه بغیر بې وچې د خپل مور په کور کې اوسېږي؛ نو هغه شرعاً نافرمانه، ناشزه، گنجل کيږي او د ناشزې خرچې په خاوند نشته.

د بچي خرچې

سوال: خاوند خپلې ښځې ته طلاق ورکړ، د ښځې په وینا زوی چې د طلاق په وخت کې د پنځو میشتو و. ښځې ته حواله شو، اوس چې کله ماشوم د شپږو کالو شو؛ نو خاوند وویل چې بچی ماته راکړه، په هغه باندې ښځې دوسیه وکړه یا خو به بچی زما سره وي یا دا چې ماته د شپږو کالو د ماشوم د پالنې خرچې راکړه، چې شل زره روپۍ دي، آیا د پلار په ذمه د تېرو شوو کلونو خرچې ورکول لازم دي؟ حال دا چې ښځې دویم واده هم کړی دی

جواب: د بچي خرچې په پلار دي، دده فرض دي چې د بچي خرچې پوره ادا کړي او که چېرته دده نه وي ادا کړي؛ نو د ماشوم مور یې د اخیستلو اجازه لري.^[۲]

د مطلقې ښځې لپاره په عدت کې خوراک او اوسېدنه د چا په ذمه ده؟

سوال: مطلقه ښځه د دودۍ، خوراک، جوړې، مکان او علاج لپاره څومره روپۍ حق لري؟ آیا د پلار کورنۍ ددې قضیې تصفیه کولی شي؟

جواب: مطلقې ښځې ته د طلاق ورکونکي په کور کې عدت تېرول لازم دی^[۳] او د عدت تر پوره کېدو پورې طلاق ورکونکی ددې د اوسېدو او نان نفقې حقدار دی^[۴] او ددې د مقدار

۱۱ لا نفقة لاحد عشر: مرتدة، ومقبلة ابنه وخارجة من بيته بغير حق وهي الناشئة حتى تعود. (الدرالمختار، باب النفقة/ ۳/ ۵۷۶/ طبع سعيد). وايضاً: وان نشزت فلا نفقة لها حتى تعود الى منزلها..... الخ. (عالمگیری/ الباب السابع عشر في النفقات/ ۱/ ۵۴۵، ايضاً: البحر الرائق/ ۴/ ۲۰۳/ باب النفقة/ طبع بيروت).

۱۲ ونفقة اولاد الصغار على الاب..... لقوله تعالى: وعلى المولود له رزقهن، والمولود له الاب..... الخ. (هداية/ ۲/ ۴۴۴/ طبع ملتان). خوکه د پلار په رضا یا د قاضي په حکم باندې ئې خرچ کړې دي نو د مطالبې حق شته گڼی نشته، او گوري: كفاية المفق ج ۲، ص ۴۲۵، طبع دارالاشاعت کراچی.

۱۳ او تعدد ان ای معدة طلاق وموت في بيت وجبت فيه ولا يخرجان منه..... الخ. وفي الشامية: هو ما يضاف اليها بالسكنى قبل الفرقة ولو غير بيت الزوج..... الخ. (الدرالمختار مع الرد/ ۳/ ۵۳۶/ مطلب الحق ان على المفق ان ينظر في خصوص الوقائع، فصل في الحداد).

۱۴ المعتدة عن الطلاق تستحق النفقة والسكنى كان الطلاق رجماً او بالناء او ثلاثاً حاملاً كانت المرأة اولم تكن، كذا في فتاوى قاضيهان. (عالمگیری/ ۱/ ۵۵۷/ طبع رشديه كونه).

تعین د سړي د برداشت پورې اړه لري

طلاق ورکونکي به مطلقې ته څه ورکوي او بچي به چا سره وي؟

سوال: د ښځې خاوند تر منځ په طلاق سره جدایی راغله، د هغوی یو بچی دی چې تقریباً د یو کال دی، هغه به د چا سره اوسېږي؟ د دې نه علاوه خاوند به ښځې ته څه ورکوي؟

جواب: یاد صورت کې په خاوند باندې پوره مهر ادا کول لازم دي^{۱۱}، که چېرته یې مخکې نه وي ادا کړی یا ورته ښځې نه وي معاف کړی، ددې نه علاوه مطلقې ته یوه جوړه جامې ورکول مستحب دي^{۱۲} او د عدت په دوران کې د ډوډۍ خرچه هم په خاوند ده^{۱۳}، ددې نه علاوه د خاوند په ذمه هیڅ شی نشته، بچی به تر اوه کالو پورې د خپلې مور سره اوسېږي، د اوه کالو نه پس پلار هغه اخیستی شي او نجلی به تر ځوانېدو پورې د خپلې مور سره وي د دې نه پس به د پلار سره وي^{۱۴}

د ښځې او خپلوانو خرچې

سوال: د ښځې او خاوند رشته د فقهي له مخې جدي ده که رحمي؟ په وضاحت سره مو پوه کړئ! د جدي او رحمي رشتې په طرفینو باندې څه حقوق دي؟ د سړي د میاشتي گټه د هغه ټول مال دی، د اوسني دور ښځې د ټول مال حقداره او د ټولو اختیاراتو ځان مالکه گڼي، خاوند د هغه د جدي حقوقو په تکمیل کې مختلفو طریقو سره موانع دروي، چې د هغې په وجه سړی سخت گناه ګارېږي، د حنفي فقه په رڼا کې پوره وضاحت وکړئ چې د خاوند د میاشتي د گټې وارثان د جدي رشتې نه عمر خوړلي مور- پلار - حقيقي خور - ورور ناواده کړي دي، یا ددې په ځای د رحمي رشتې د ښځې مور- پلار او د هغوی اولاد دي؟

جواب: د ښځې خاوند رشته نه جدي ده او نه رحمي، د دواړو نه جدا د ښځې خاوند رشته

^{۱۱} اولى الدر المختار: ونجب (ای المهر)..... عند وطئ او خلوة صحت من الزوج او موت احدهما، او تزوج فی العدة. وفي الشامية: واذا تأكد المهر بما ذكر لا يسقط بعد ذالك وان كانت الفرقة من قبلها، لان البدل بعد تاكده لا يحتمل السقوط الا بالابراء. (رد المحتار على الدر المختار/ ۳/ ۱۰۲/ كتاب النكاح/ باب المهر، ايضاً: عالمگیری/ ۱/ ۳۰۳/ كتاب النكاح/ طبع رشيدیه/ كونه).

^{۱۲} او تستحب المتعة لكل مطلقة.... الخ. (هداية/ ۲/ ۳۲۶/ طبع شركت علمیه ملتان).

^{۱۳} او اذا طلق الرجل امراته فلها النفقة والسكنى في عدتها رجعيًا كان او بانئاً. (هداية، كتاب الطلاق، باب النفقة/ ۲/ ۴۴۳/ طبع مکتبه شركت علمیه ملتان، ايضاً: البحر الرائق/ ۴/ ۱۶/ طبع بيروت).

^{۱۴} الاحضانة اما او غيرها احق به ای بالغلام حتى يستغنى عن النساء وقدر بسبع وبه يفتى لانه الغالب..... والام والجدة..... (احق هما) بالصغيرة حتى تحيض ای تبلغ في ظاهرها لرواية..... الخ. (الدر المختار/ ۳/ ۵۶۶)

ده، د خاوند په ذمه باندې د بنځې د ډوډۍ او اوسېدو حق دی^[۱] او د نورو د اهل قرابت حقوق هم د سړي په ذمه دي^[۲]، که چېرته بنځه ددې حقوقو د ادا کولو نه منع کوي؛ نو دا د هغې بې ديني ده، حضرت عبدالله بن مبارک رضي الله عنه د يو لويې درجې امام محدث فقيه او مجاهد دی، هغه به فرمايل چې د بنځو هغه فتنه چې د هغې نه نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم وېره کړې ده، دا ده چې هغه د خپل خاوند لپاره د قطع رحمی سبب جوړېږي او هغه رسوا کار ته اړ کوي؛ نو ځکه چې د کومې بنځې خاوند د هغې د ډوډۍ او اوسېدو حقوق ادا کوي د هغې لپاره قطعاً ناجائز دي چې هغه د خپل مور- پلار او خپلوانو د مالي خدمت نه ايسار کړي، پاتې شو د عزيزانو د حقوقو تعين؛ نو دا مسئله پوره تفصيل غواړي، ددې اصل او ضابطه زه بيانول غواړم، که چېرته مور- پلار يا نور رشته داران خپله مالداره وي؛ نو د هغوی مالي کفالت ستا په ذمه نه دی او که هغوی ناداره وي؛ نو د هغوی د کفالت حصه په هغه خلکو راځي چې د دوی د مرګ نه پس وارثان وي، مثلاً ستاسو څوک عزيز غريب وي؛ نو دا کتل پکار دي چې خدای مکره دده وفات وشي؛ نو د هغه د ميراث څومره برخه به تاته ملاوېږي؟ بس د هغه د مصارفو هم هغومره برخه ستا په ذمه واجب ده^[۳] او د دېنه زياته مرسته د هغوی سره کول احسان دی.

❖ د کورنيو شخړو قوانين ❖

.....

د کورنيو شخړو قوانينو خلاف کولو گناه په چا ده؟

سوال: د يو سوال په ځواب کې تاسو ويلي ؤ چې د ايوب خان (د پاکستان پخوانی ولسمشر) د کورنيو شخړو د قانون ادارې مشر ته د طلاق خبر ورکول ضروري دي او خاوند د درې طلاکو نه پس هم د خپلې بنځې سره د ادارې د مشر په ذريعه سوله کولی شي، حال دا چې د درې طلاکو نه پس د سولې کولو هيڅ گنجائش نه پاتې کېږي، که چېرته د سولې کولو هيڅ گنجائش نه پاتې وي؛ نو بيا زمونږ په هېواد کې دا غير اسلامي قانون ولې نافذ شوی دی؟ موجوده دور کې اداري مشران هم شتون لري، يقيناً په دې قانون باندې به عمل هم کېږي او

۱ [النفقة واجبة للزوجة على زوجها مسلمة كانت او كافرة اذا سلمت نفسها الى موله فعليه نفقتها وكسولها وسكناها.... الخ. (هداية/ كتاب الطلاق/ باب النفقة/ ۲/ ۴۳۷/ طبع مکتبه شرکت علميه ملتان).]

۲ [او على الرجل ان ينفق على ابويه واجداده وجداته اذا كانوا فقراء وان خالفوه في دينه.... الخ. (الهداية/ كتاب الطلاق/ باب النفقة/ ۲/ ۴۴۵، ايضاً: البحر الرائق/ ۴/ ۲۲۳/ طبع بيروت).]

۳ [ويجب ذلك على مقدار الميراث ويجبر عليه لان التخصيص على الوارث تنبيه على اعتبار المقدار. (الهداية/ كتاب الطلاق، باب النفقة/ ۲/ ۴۴۷).]

ډېری خلک د قانون په سوري کې د گناه ژوند تېرولو ته اماده دي. ددې گناه ذمه دار به څوک وي؟ آیا په مونږ به يې ذمه داري نه عائد کيږي چې ددې قانون د نفاذ او ددې مقصد جائز کولو لپاره يا په اسلامي لباس کې دې قانون ته جائز ووايو. يا يې ختم کړي! تر کوم حده پورې چې زما د رايې اندازه ده نو د ايوب خان (د پاکستان پخوانی ولسمشر) د کورنيو شخړو د قانون ادارې صرف يو مقصد ذهن ته راځي او هغه دا چې د طلاق د زياتوالي کچه راټيټه شي، ځکه چې يقيناً دا يو بد لعنت دی ليکن د بدو خاتمه په بدو سره کول څه د عقل کار نه دی! که چېرته د کورنيو شخړو د قانون ادارې د نفاذ مطلب د طلاق د زياتوالي کچه ټيټول وي؛ نو آیا دا داسې نه شو نافذ کولی چې هر سړی ددې خبرې پابند شي چې هغه خپلې بنځې ته د طلاق ورکولو نه مخکې د ادارې مشر خبر کړي، ددې لپاره چې د طلاق ورکولو وجوهات معلومولو سره په دواړو ډلو کې د سولې زيار وشي، يقيناً دغه راز د طلاق د زياتوالي کچه کمېدې شي.

جواب: ستاسو ډېره مناسبه رايه ده، په اصل کې د عالمانو له طرفه به ايوب خان (د پاکستان پخواني ولسمشر) ته به هم بنياسته - بنياسته رايې وړاندې کېدلې، اوسني حکومت ته به هم پېش شوي وي، ليکن دا زمونږ بدقسمتي ده چې د کورنيو شخړو قانون د اسلامي حکمونو د نسخ کولو لپاره جوړ شوی دی، تر اوسه پورې په پاکستان باندې مسلط دی، بلکې د شرعي عدالت د اختيار نه هم وتلی دی او دا ده چې د هندوستان کافر حکومت د مسلمانانو د کورنيو شخړو د لرې کولو قانوني ادارې د نسخ کولو جرات ونه کړی شو، ليکن پاکستان کې د خپلو مسلمانانو د لاسه د اسلامي قوانينو خاوره مرداره شوې ده، اوس دا د پارلماني غړو وظيفه ده چې هغوی د الله د غضب نه وويږي او دې خلاف قانون ته د پای ټکی کيږدي.

د خلع شرعي حيثيت او زمونږ عدالتي وظيفه

سوال: تاسو په ۱۲ اگست ۱۹۹۴ء کې په اسلامي پانې اقرار کې ليکلي وو چې د خلع لپاره د بنځې - خاوند د خوښې نه بغير د خلعي سند ورکړي؛ نو خلعه نه کيږي او د بنځې لپاره به په دويم ځای کې نکاح کول هم صحيح نه وي.

د ۲ ستمبر ۱۹۹۴ء جنګ ورځپاڼه کې يوې بنځې حليمه اسحاق ستاسو د مسئلې په دلايلو رد کړی ؤ چې بنځه خپله خلع اخيستلی شي او عدالت هم د خاوند د خوښې بغير خلع ورکولی شي، درې جمعې وروسته د ۲۳ ستمبر اسلامي پاڼه کې تاسو دوباره هم هغه مسئله وليکله ليکن ددې مضمون هيڅ ځواب نه وو.

مولانا صاحب ددې مضمون نه ډېر خلک په شک کې دی او هغوی پوهيږي چې حليمه اسحاق د قرآن اوسنت په دلايلو مسئله ليکلي ده، مگر تاسو ددې دلايلو هيڅ ځواب ورنه کړ، مهرباني وکړئ د دلايلو په رڼا کې د مسئلې وضاحت وکړئ او د بې شماره خلکو د ذهن نه شک لرئ کړئ!

جواب: د محترمه حليمه اسحاق صاحبه مضمون خپرېدو باندې ډېرو خلکو خطونه راوړلې او تېليفوني اړيکې يې ونيولې، ما هغوی ته خواب ورکړی او د مسنلې وضاحت مې هم دوباره خپور کړی دی، لیکن د محترمې حليمې د مضمون سره مې تعرض کول مناسب ونه گڼل، ځکه چې د نامحرمې ښځې نوم اخیستلو کې شرم او حیا یو طبعي شی دی، دا لاڅه چې د یوې ښځې په رد کې قلم پورته کړم، که چېرته محترمې دا مضمون د خپل پلار یا خاوند یاد ورور په نوم خپور کړی وی؛ نو د هغې په رد کې به دا طبعي پرده بیا نه وه، بهر حال چونکې ددې مضمون نه ډیر خلک په غلطه پوه شوي دي؛ نو ځکه دا وضاحت کول ضروري دي چې محترمې هر څه چې لیکلي دي هغه شرعي مسئله نه ده، بلکې ددې ذاتي رایه او ددې خپل اجتهاد دی، ځکه ټول فقهاء په دې مسئله کې متفق دي چې خلع یو داسې معامله (عقد) ده چې د ښځې خاوند په خوښې پورې تړلې ده.

د حوالې لپاره وگورئ!

حنفي فقه: ^(١) السرخسي رحمته الله: مبسوط ص ١٧٣ ج ٦ - الکاساني: بدائع الصنائع ص ١٤٥ ج ٣.

ابن عابدین شامي: حاشیه درمختار ص ٤٤١ ج ٣ - عالمگیری ص ٤٨٨ ج ١ -

شافعي فقه: ^(٢) امام شافعي رحمته الله: کتاب الامر ص ٢١٤ ج ٥، ایضاً ص ٢١٣ ج ٥، ایضاً ص ٢١٢ ج ٥

ایضاً ص ٢٠٨ ج ٥ - نووی: شرح مذهب ص ٣ ج ١٧ -

مالکي فقه: ^(٣) ابن رشد رحمته الله: بداية المجتهد ص ٥١ ج ٢، قرطبي: الجامع لاحکام القرآن

ص ١٢٥ ج ٣ -

١١ واخلع جائز عند السلطان وغيره لانه عقد يعتمد التراضي كسائر العقود وهو بمنزلة الطلاق بعوض وللزوج ولاية ايقاع الطلاق ولها ولاية التزام العوض. (السرخسي: المبسوط / ٦ / ١٧٣ ضاً: بدائع الصنائع للکاساني / ٣ / ١٤٥ طبع سعيد، فتاوي شامي / ٣ / ٤٤١ طبع سعيد، عالمگیری / ١ / ٤٨٨ طبع بلوچستان).

١٢ وروی ان جميلة بنت سهل كانت تحت ثابت بن قيس بن الشماس و كان يضربها فالت الى النبي صلى الله عليه وسلم وقالت: لا انا ولا ثابت وما اعطاني، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خذ منها، فاخذ منها فقعدت في بيتها، وان لم تكره منها شيئاً وتراضيا على الخلع من غير سبب حر..... ولأنه رفع عقد بالتراضي جعل لدفع الضرر فجاز من غير ضرر كاقالة في البيع..... الخ. (المجموع شرح المذهب للنووي / ١٧ / ٣ كتاب الخلع / طبع بيروت).

١٣ فان الجمهور على ان الخلع جائز مع التراضي اذا لم يكن سبب رضاها بما تعطيه اضرارها ما. (بداية المجتهد / ٢ / ٥١ الباب الثالث في الخلع، الفصل الثاني في شروط وقوعه طبع المكتبة العلمية لاهور، الجامع لاحکام القرآن للقرطبي / ٣ / ١٢٥ طبع بيروت).

حنبلې فقه: ^(١) ابن قيم زاد المعاد ص ١٩٦ ج ٥، ابن قدامه: المغنى ص ١٧٤ ج ٨٣.

ظاهري فقه: ^(٢) ابن حزم المحلى ج ١٠ ص ٢٣٥، ص ٨٨.

لهذا شرعاً د خلعي لپاره د بنځې خاوند دواړو رضا لازم ده، د بنځې د رضا نه بغير يې خاوند مجبوره کولى هم نه شي او نه د خاوند د رضا بغير بنځه خلع حاصلولى شي، هم دغسې عدالت هم د بنځې خاوند دواړو په رضا خو د خلع حکم کولى شي، ليکن که چيرته هغوى دواړه ياپه هغوى کې يو راضي نه وي؛ نو يو عدالت هم دخلعي د فيصلې ورکولو اجازه نه لري. ددې شرعي مسئلې خلاف د محترمه حليمه اسحاق دا وينا بالکل غلطه او قطعاً بې ځايه ده چې: د قرآن او سنتو په رڼا کې د خلعي لپاره د خاوند اجازه ضروري نه ده، د هونښار سړي په نزد د محترمې ددې رايې غلطې ډېره واضحه ده، ځکه چې دا رايه د ټولو اکابرو مجتهدينو عليهم السلام خلاف ده، لهذا ددې رايې صحيح منلو نه وړاندې مونږ ته دا فرض کول دي چې د تيرو شوو سوونو کلونو ټول امامان، مجتهدين او اکابر اهل فتوى نه په قرآن پوه شوي او نه په سنتو، قرآن او سنت په لومړي ځل محترمه حليمه اسحاق ته معلوم شو، د کوم سړي داسې ذاتي رايه چې د امت د اجماع خلاف وي د هغې د غلط او باطلېدلو لپاره د بل دليل ضرورت نشته، ددې رايې خلاف اجماع کېدل هم ددې د باطلېدلو لپاره پوره دي.

مگر د دور حاضر اهل قلم شايد خپل ځان به د امام ابو حنيفه رحمه الله او د امام شافعي رحمه الله نه کم نه گڼي، نو ځکه ضروري شوه چې د محترمې په دلايلو يو نظر واچول شي، محترمې د خپلې دعوې د ثبوت لپاره د سورة البقره آيت ٢٢٩ حواله ورکړې ده، مگر دا آيت د محترمې خلاف دى؛ نو ځکه هغې خو نه د آيت پوره متن وليکلو او نه يې د ترجمې نقل کولو زيار وکړ او نه يې ددې خبرې وضاحت وکړ چې هغې ددې آيت نه دا خطرناکه دعوه څنگه راويستلې چې:

١١ / وفي تسميته سبحانه الخلع فدية، دليل على ان فيه معنى المعاوضة ولهذا اعتبر فيه رضى الزوجين. (زاد المعاد: ١٩٦ / ٥ / حكم رسول الله صلى الله عليه وسلم في الخلع طبع مكتبة الحضارة الاسلامية) ايضاً: ولانه معاوضة فلم يفتقر الى السلطان كالبيع والنكاح ولانه قطع عقد بالتراضى اشبه الاقالة. (المغنى / ٨ / ١٧٤ / طبع بيروت) ١٢ / الخلع وهو الافتداء اذا كرهت المرأة زوجها فخالفت ان لا توليه حقه او خافت ان يبغضها فلا يوفيه حقها فلها ان تفتدى منه ويطلقها ان رضى هو والا لم يجبر وهو ولا اجبرت هي، انما يجوز بتراضيهما ولا يحل الافتداء الا باحد الوجهين المذكورين او اجتماعهما فان وقع بغيرهما فهو باطل ويريد عليهما ما اخذ منها وهي امراته كما كانت ويطل طلاقه ويمنع من ظلمها فقط. (المحلى لابن حزم / ١٠ / ٢٣٥ / الخلع طبع منشورات دار الآفاق الجديدة بيروت). ايضاً ابو محمد: ليس في الآية ولا في شيء من السنن للحكمين ان يفرقا ولا ان ذلك للحاكم. (ايضاً المحلى / ١٠ / ٨٨).

د خلعي لپاره د خاوند اجازه يا مرضي ضروري نه ده

مناسبه به وي چې د محترمي د غلط فهمي د اصلاح لپاره د آيت مستنده ترجمه نقل شي، د دېنه پس ويونکو ته د آيت په مضمون باندې د غور او فکر دعوت ورکول شي، ددې لپاره چې ويونکي معلوم کړي چې آيا دا آيت د محترمي حليمې د دعوي تائيد کوي که د هغې نفی کوي؟

د حضرت مولانا اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ تفسير (بيان القرآن) کې د آيت شريف^(۱) تشریحي ترجمه لاندې لیکل شوې ده:

ستاسو لپاره دا خبره حلاله نه ده چې (د بنځو د پرېښودو په وخت کې د هغوی نه) څه هم واخلی (ګویا هغه اخیستلی شوی) په هغه (مال) کې (ولې نه وي) چې هم تاسو (هغه) هغوی ته (په مهر کې) ورکړی وي، مګر (په یو صورت کې البته حلال دی چې هغه) دا دی (کوم یو) بنځه خاوند (چې داسې وي) دواړو ته احتمال وي چې د الله ضابطې به (چې د الله له طرفه د حقوق زوجیت دي) قائم نه کړی شي، سېوا که که چېرته تاسو خلکو ته (یعنې بنځې خاوند ته) دا احتمال وي چې هغوی دواړه د الله ضابطې به قائم نه کړی شي؛ نو په دواړو به هیڅ ګناه نه وي د هغه (مال) په اخیستلو او ورکولو) کې چې د هغې په ورکولو بنځه خپل ځان خلاصه کړي.

حضرت تھانوي رحمۃ اللہ علیہ: بیان القرآن مخ: ۱۳۳ ټوک: ۱ - چاپ ایچ ایم سعید کمپني کراچی.

ددې آيت د مضمون خلاصه دا ده:

- ۱: که چېرته کوم خاوند خپلې بنځه پرېښودل غواړي؛ نو د بنځې نه څه مال اخیستل دده لپاره حلال نه دي، خواه که هغه مال د خاوند له طرفه ولې نه وي ورکول شوی^{۱۱}
- ۲: صرف یو صورت داسې دی چې په هغې کې د خاوند لپاره د بنځې نه معاوضه اخیستل حلال دي، هغه دا چې بنځه خاوند دواړه د الله تعالی مقرر شوې ضابطې نه شي پوره کولی.
- ۳: پس که چېرته داسې صورت پیدا شي چې بنځه خاوند دواړه دا محسوسوي چې اوس هغوی د بنځې خاوند په حیث د الله تعالی حدود نه شي ساتلی؛ نو هغوی دواړو ته د خلعي په کولو کې هیڅ ګناه نشته او په دې صورت کې د بنځې نه د خلعي په بدل کې وصولول د خاوند لپاره به حلال وي.
- ۴: د خلع صورت دا دی چې بنځه د خاوند د قید نه آزادي حاصلولو لپاره څه مال د فدیې په ډول ورکړي او خاوند د هغې وړاندیز قبلولو سره هغه د نکاح نه آزاده کړي.

① ولا یحل لکم ان تأخذوا مما أتیتموهن شیاً الا ان یحالا ألا یقیما حدود الله، فان خفتم الا یقیما حدود الله فلا جناح علیهما فیما افدت به. (سورة ۲، البقرة: ۲۲۹).

د آيت شريف دا مضمون (چې ما په څلورو نمبرو کې ذکر کړي، دومره صفا او داسې واضحه دی چې کوم سړی په خبره پوهیږي، هغه د دېنه سېوا دویمه نتیجه نه شي لاس ته راوړلی هر سړی په خپلو سترگو گوري چې د قرآن کریم دې آيت مقدسه (چې هغې ته آيت خلع وېل کېږي) د خلعي په معامله کې د پيل نه تر پايه پورې ښځه خاوند دواړه برابر شریک دي، مثلاً (الان یخافاً) - (مگر دا چې ښځه خاوند دواړو ته اندېشه وي)

ان لایقیم - (چې هغوی دواړه به د الله تعالی حدود قائم نه کړي شي)
 فان خفتهم الایقیم - (پس که چېرته تاسو ته اندېشه وي چې د الله تعالی حدود به قائم نه کړي شي)

فلا جناح علیهما - (نو بیا په دې دواړو باندې هیڅ ګناه نشته،
 فیما افتدت به - د هغه مال په اخیستلو او ورکولو چې د هغې په ورکولو سره ښځه د نکاح د قید نه خلاصه شي

تاسو ووايئ! آیا په ټول آيت کې یو لفظ هم داسې شته چې د هغې مطلب دا وي چې ښځه کله وغواړي د خاوند د خوښې بغير خپل ځان ته خلع اخیستلی شي، ددې لپاره د خاوند د رضامندی یا د مرضی هیڅ ضرورت نشته؟ آيت شريف کې د اول نه تر اخره پورې، هغوی دواړه، هغوی دواړه، الفاظ استعمال شوي دي، چې د هغې مطلب د ناپوه سړي په دې پوهېدلو باندې مجبوروي چې خلع یو داسې معامله ده چې په هغې کې ښځه خاوند دواړه برابر شریک دي او ددې دواړو د رضا بغير د خلعي تصور هم ناممکن دی.

یاده دي وي چې د ټول امت عالمانو، فقهاو او د دین امامانو د آيت شريف نه هم دا مطلب اخیستلی دی چې د خلعي لپاره د ښځې خاوند دواړو رضا شرط ده، څنگه چې پورته ذکر شو، مگر د حلیمه اسحاق ذهانت د آيت شريف نه دا نکته چاڼ کوي چې څنگه طلاق د سړي انفرادي حق دی، هم دغه راز خلع د ښځې انفرادي حق دی، چې په هغې کې د خاوند د مرضی او نامرضی هیڅ مداخله نشته، د امت د اجماعي فیصلې خلاف او د قرآن کریم د صریح الفاظو علی الرغم د قرآن کریم په نوم سره داسې نکتې لټول یو داسې ناروا بهادري ده چې د هغې توقع د کوم مسلمان نه نه دي کېدل پکار.

.....

د محترمي حلیمه اسحاق ذهانت دا فتوی هم صادره کړې که عدالت چېرته محسوسه کړي چې زوجین د الله تعالی قائم شوي حدود نه شي قائم کولی؛ نو هغوی خپله د زوجینو په منځ کې د جداوالي پرېکړه کولی شي.

پورته بيان شو چې د ټول امت فقهاء په دې خبره متفق دي چې خلع د ښځې خاوند دواړو په رضا باندې موقوف ده، که چېرته دواړه په خلع باندې راضي نه وي يا په هغوی کې يو راضي نه وي؛ نو خلع نه کېږي

لهذا د حليمې صاحبې دا فتوی هم د اجماع امت خلاف او صريحاً غلطه ده، محترمي چې په خپلې غلطې دعوي د آيت شريف نه کوم استدلال کړی دی هغه هم ددې په الفاظو کې دا دی: په دې آيت کې لفظ د (ختم) استعمال شوی دی، چې د هغې مطلب دا دی که چېرته تاسو ته وېره وي، يعنې که خاوند او ښځه دواړه يې مخاطب کولی؛ نو لفظ د (ختم) به استعمال شوی وي، نو مراد به دا وي چې تاسو دواړه، مگر لفظ د (ختم) استعمال شوی، دا ددې خبرې علامه ده چې الله تعالی اجتماعي طور باندې د خاوند او ښځې سره - سره قاضي يا حاکم ته هم اختيار ورکړی دی چې که چېرته تاسو پوهیږئ چې دواړه د الله تعالی مقرر شوي حدود نه شي پوره کولی؛ نو تاسو ته اختيار دی چې دوی جدا کړئ! د محترمي دا استدلال په يو څو وجوهاو غلط دی:

اول :- د محترمي دا الفاظ چې: تاسو ته اختيار دی چې دوی جدا کړئ! د قرآن کریم د هيڅ لفظ څخه نه فهمیږي، نه قرآن کریم قاضي يا حاکم ته د ښځې خاوند په منځ کې د جدایي کوم ځای اختيار ورکړی دی، ددې مفهوم په تصنيف کولو سره محترمي لوی جرات کړی دی او دا يې قرآن کریم ته منسوب کړی دی.

دویم :- آيت شريف کې، «فان ختم»، نه چې کومه جمله شروع کېږي هغه جمله شرطیه ده چې په شرط او جزا باندې مشتمله ده، په دې جمله کې خو شرط هغه دی چې د هغې ترجمه محترمي داسې کړې ده:

که چېرته تاسو پوهیږئ چې دواړه يعنې خاوند او ښځه د الله تعالی مقرر شوي حدود نه شي پوره کولی؛ نو.....

ددې (نو) نه پس د شرط جزا ده، لیکن هغه جزا څه ده؟ په دې کې د محترمي حليمه اسحاق د الله تعالی سره سخت اختلاف دی، الله تعالی ددې شرط جزا دا ذکر کړې ده:

“فلا جناح عليهما فيما افتدت به،،

ترجمه: «نو په دواړو باندې به هيڅ گناه نه وي د هغه (مال په اخیستلو او ورکولو) کې چې د هغې په ورکولو ښځه خپل ځان خلاصه کړي، (ترجمه حضرت تهانوی رحمته الله علیه)

لیکن محترمه فرمایي چې نه! ددې شرط دا جزا نه ده، کومه چې الله تعالی ذکر کړې ده بلکې ددې شرط جزا دا ده چې:

«نو (اې امیرانو!) تاسو ته اختيار دی چې تاسو هغه ښځه او خاوند جدا کړئ!»،

ګويا حليمه اسحاق صاحبه (نعوذ بالله) د الله تعالى غلطياني نيسي چې.. فان خفتم ،
کومه جزا الله تعالى ،، فلا جناح عليهما فيما افتدت به ،، په بليغو الفاظو سره ذکر کړې ده دا
غلطه ده، ددې جزا دا پکار وه

،، فلکم ان تفرقوا بينهما.....؛ نو تاسو ته اختيار دی چې تاسو ددې دواړو تر منځ
خپله جدايي وکړئ

څنگه غضب دی چې پوره يوه فقره له ځانه جوړوي او بيا د قرآن کریم په نوم خلکو ته بيانوي.
هغه دعوه کوي چې هغه څه وايي؛ نو د قرآن اوسنتوپه رڼا کې يې وايي، انا لله وانا اليه راجعون
درېم - - محترمه فرمايي چې الله تعالى اجماعي طور خاوند او بنځي سره - سره قاضي يا
حاکم ته هم اختيار ورکړی دی.....

خاوند او بنځي سره - سره، د الفاظو نه واضحه ده چې د محترمي په نزد هم ،، فان
خفتم،، اصل خطاب خو بنځي خاوند ته شوی دی؛ ليکن د «دوی سره - سره دا خطاب نورو ته
هم شامل دی، اوس ګوري چې د قرآن کریم له مخې د مسئلې صورت دا شو چې
خلع د بنځي خاوند شخصي او کورنی معامله ده.

د خلع په ضمن کې قرآن کریم بيا - بيا د بنځي خاوند دواړو ذکر کوي (څنگه چې پورته
معلومه شوې).

او «فان خفتم» کې هم اصل خطاب هم دغه دواړو ته دی، (اگر که ددې دواړو سره - سره
قاضي يا حاکم هم شريک دی)

ددې ټولو حقائقو باوجود چې کله د خلعي د فيصلې نوبت راځي؛ نو محترمه فرمايي
چې بنځي خاوند نه دا پوښتنه ضروري نه ده چې آیا هغوی د خلعي لپاره تيار دي که نه؟ بلکې
عدالت په خپل مصلحت د جدا والي يو طرفه فيصله کولی شي، خواه بنځه خاوند زرځله د
خلعي نه انکار وکړي، مګر عدالت به هم دا وايي:

چې عدالت قطعي طور دې نتيجې ته رسيدلی دی چې دا دواړه د الله تعالى حدود نه
شي پوره کولی، لهذا عدالت ددې دواړو د پوښتنې بغير ددې دواړو د جداوالي پرېکړه وکړه،
ځکه چې د حليمې اسحاق په قول: قرآن مونږ ته ددې اختيار راکړی دی.

ايا د محترمي دا نکته عجيبه نه ده چې د کومو خلکو په باره کې د جدا والي فيصله کولی
شي د هغوی نه د پوښتنې ضرورت هم نشته، بس د عدالتي سکانو فيصله، د بنځي د حلال او
حرام لپاره کافي ده؟ آیا په قرآن کریم کې چېرته لرې - لرې هم دا مضمون په نظر راځي؟

څلورم :- «فان خفتم» خطاب کې د مفسرينو درې قوله دي: يو دا چې دا خطاب هم بنځي
خاوند ته شوی دی، نه اميرانو ته، څنگه چې د حضرت تهانوي رحمته الله عليه تشرېح پورته ذکر شوه.^(۱)

دويم قول دا دی چې دا خطاب د ښځې خاوند نه علاوه اميرانو ته هم شامل دی. اوس که چېرته هم دا فرض شي چې دا خطاب اميرانو ته شوی؛ نو ددې وجه دا کېدی شي چې د خلعي په قضيه کې بعضې وخت د حکامو نه د مرافعې ضرورت پېش شي؛ نو ددې وجې نه حکام په دې خطاب کې شریک شول چې که د خلعي معامله حکامو ته ورسې؛ نو د هغوی لپاره لازم دي چې فریقین مناسب طرز عمل اختیارولو ته آماده کړي او که چېرته فریقین په خلع کولو باندې راضي وي؛ نو د خلعي معامله په ښې طریقي سره پوره کړي، څنگه چې صاحب کشف، بیضاوي او نورو مفسرینو ددې تقریر کړی دی.^{۱۱}

بهر حال که چېرته د "فان خفتم" خطاب حکامو ته ومنل شي؛ نو دې سره هیڅ راز دا نه لارمېږي چې عدالتونو قاضیانو ته د یو طرفه سند جاري کولو ښکاره آزادي ورکول شوې او دا چې دوی ته د زوجینو د رضا معلومولو هم هیڅ ضرورت پاتې نه شو.

دریم قول دا دی چې د "فان خفتم" خطاب ښځې خاوند سره - سره د دواړو خاندانونو مشرانو، پوهانو خلکو او حکامو ټولو ته عام دی، څنگه چې بعضې مفسرینو ددې تصریح کړې ده^{۱۲}، ددې قول مطابق ددې تعبیر اختیارولو کې یوه بلیغه نکته ده.

تشریح یې دا ده چې د ښځې خاوند د جدا والي معامله بې انتها سخته ده، شیطان چې څومره خوشحالي د ښځې خاوند په جدا والي سره کوي دومره خوشحالي ورته د خلکو په غلا او شراب څښلو کې نه ملایوېږي، حدیث شریف کې دي چې شیطان خپل تخت په اوبو ږدي، بیا خپلې لښکرې خلکو ته د دوکه کولو لپاره استوي، په دې شیطاني لښکرو کې د شیطان د ټولو نه نژدې دده هغه شاگردان وي چې خلک د ټولو نه زیات همراهِ کوي، په دوی کې یو راشي او شیطان ته ووايي چې نن مي فلانې فلانې گناه په خلکو وکړه (مثلاً څوک په شراب څښلو کې او څوک د غلا په گناه کې اخته کړي) نو شیطان وایي چې هیڅ دي نه دي کړي، بیا یو بل راشي او ووايي چې (د ښځې خاوند پسې وم، د یو بل خلاف مي راپورته کړل او زه سړي پسې وم تر دې چې نن دده او دده د ښځې په منځ کې جدایی راغله، دې وینا سره شیطان دی ځان ته رانژدې کړي. (مشکوٰۃ مخ: ۱۸ د صحیح مسلم روایت)^{۱۳}

۱۱ فان قلت: لمن الخطاب في قوله: (ولا يحل لكم ان تأخذوا)؟.....قلت: يجوز الامران جميعاً ان يكون اول الخطاب للازواج، وآخري للائمة والحكام، ونحو ذلك غير عزيز في القرآن وغيره، وان يكون الخطاب كله للائمة والحكام لانهم الذين يأمرون بالاخذ والاياء عند الترافع اليهم، فكأنهم الآخذون والمؤتون. (تفسير كشاف لمختصر) / ۱ / ۲۷۴ / سورة البقرة آية: ۲۲۹، ايضاً: تفسير نسفي / ۱ / ۱۹۱ / طبع بيروت.

۱۲ الرابعة: قوله تعالى: فان خفتم الا يقيما اي على ان لا يقيما حدود الله، اي فيما يجب عليهما من حسن الصحبة وجميل العشرة والمخاطبة للحكام والمتوسلين لمثل هذا الأمر وان لم يكن حاكماً. (الجامع لاحكام القرآن، للقرطبي / ۳ / ۱۳۸ / الطبعة الثالثة، دار الكتب المصرية).

۱۳ عن جابر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ابليس يضع عرشه.... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

د شيطان د خوشحالي سبب دا دی چې د ښځې خاوند په جدا والي سره بې شمارة فسادونه پيدا کيږي، لومړی خو دا چې کور وران شي، بيا د دوی د بچو اينده خرابه شي، بيا د دواړو کورنيو په منځ کې د بغض، دشمنی او نفرت اور بل شي او د يو بل خلاف د دروغو طوفان، طعنې او بدې ردي او غيبت چغل خوري کوي، ددې په زياته د يو بل د وژلو ادارې وکړي، دا لړۍ نوره هم زياته شي.

هم دا وجه ده چې شيطان ته د زوجينو په جدايي دومره خوشحالي ملاوېږي چې دومره ورته په بله ګناه نه ملاوېږي او هم دا وجه ده چې د الله تعالی په نزد په ټولو مباحو شيانو کې طلاق تر ټولو زيات ناخوښ عمل دی، څنگه چې په حديث کې راځي:

"ابغض الحلال الى الله الطلاق"

د الله تعالی په نزد په حلالو شيانو کې تر ټولو زيات ناخوښ شی طلاق دی. (مشکوٰۃ مخ: ۲۸۳ د ابوداؤد روايت)

او هم دا وجه ده چې بغیر د سخت ضرورت نه د ښځې د طلاق غوښتنه د سخت نفرت سبب ګرځول شوې ده: نو ځکه نبوي وينا ده: "کومې ښځې چې د خاوند نه د سخت ضرورت پرته د طلاق غوښتنه کوي په هغې باندې د جنت خوشبو هم حرامه ده." (مشکوٰۃ مخ: ۲۸۳ مسند احمد، ترمذي، ابوداؤد، دارمي او ابن ماجه روايت کړی دی) ^(۱)

په يو بل حديث کې دي چې: "خپل ځان د نکاح نه ويستونکي او خلع اخيستونکي ښځې منافقانه دي"، (مشکوٰۃ مخ: ۲۸۴ د نسائي روايت) ^(۲)

ښځې بې چارې جذباتيانې وي، په کور کې لږ نرمي ګرمي يا ترخې خبرې وشي، د اتو بچو مور کېدلو باوجود سمدستي به ووايي چې ماته طلاق راکړه، خاوند وايي چې ښه ده درېه يې کړم؛ نو وايي چې نه هم په دې وخت يې راکړه، بعضې وخت سړی هم (خپل صبر پرېښېږدي) د ښځې دې جذباتي څپو په درياب کې ډوب شي او طلاق ورکړي، ددې نتيجه، معمولي خبره باندې د

...بقیه د ترمخ] علی الماء ثم یبعث سراياه یفتنون الناس فادناهم منه منزلة اعظمهم فتنه یجیء احدهم فیقول: کذا وکذا، فیقول: ما صنعت شیئاً؟ قال: ثم یجیء احدهم فیقول: ما ترکته حتی فرقت بینہ و بین امرأته. قال: فیدنیه منه ویقول: نعم انت! قال الاعمش: اراه قال فیلترمه. رواه مسلم. (مشکوٰۃ / ۱۸ / باب الوسوسة / الفصل الاول).

۱ اعن ثوبان قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إِمَّا امْرَأَةٌ سَأَلَتْ زَوْجَهَا طَلَاقًا فِی غَیْرِ مَا بَاسَ فَحَرَامٌ عَلَیْهَا رَاحَةُ الْجَنَّةِ. رواه احمد والترمذي وابوداؤد وابن ماجه والدارقطني. (مشکوٰۃ / ۲۸۳ / باب الخلع والطلاق)

۲ اعن ابی هريرة رضى الله عنه ان النبی صلى الله عليه وسلم قال: المنزعات والمختلعات هن المنافقات. رواه النسائي. (مشکوٰۃ / ۲۸۴ / باب الخلع والطلاق، الفصل الثالث).

کور بربادول دي. وروستو دواړه د کور په خرابولو ماتم کوي. ډېری داسې خطونه ما عاجز بنده راغلي دي

.. فان خفتم.. په خطاب کې د ښځې خاوند نه علاوه د دواړو کورنیو عزتمنو خلکو سره حکام شریکولو سره، والله اعلم

مدعا دا ده چې که ښځه خاوند د څه غوسې په بنا خلغې ته اماده شي؛ نو د دواړو کورنیو نیکان او د خدای نه ډارېدونکي حکام د دوی کور د ورانولو نه ساتي او که چېرته معامله په یوه طریقه هم حل نه شوه؛ نو بیا ددېنه سېوا بله چاره ده چې د دواړو د خوښې مطابق دوی ته د خلغې مشوره ورکول شي، د داسې صورت په باره کې فرمایلي دي چې:

.. که چېرته تاسو ته وېره وي چې هغوی دواړه به د الله تعالی مقرر شوي حدود قائم ونه ساتي؛ نو په هغه دواړو باندې څه گناه نشته د هغه مال په اخیستلو او ورکولو کې چې هغې ته یې ورکړی ښځه دي خپل ځان خلاصه کړي.^{۱۱}

ددې تقریر نه معلومه شوه چې "فان خفتم" په خطاب کې د حکامو شریکولو مطلب هغه نه دی چې محترمي حلیمې صاحبې گڼلې دی، چې حکامو ته د خلغې یو طرفه سند ورکولو اختیار شته، بلکې ددېنه مدعا دا ده چې د خلغې تر هر ممکن حده پورې د نه ورکولو کوشش وشي او د دواړو (ښځې او خاوند) په منځ کې د سولې کولو او کور د ورانولو نه د بچ کولو هر ممکن تدبیر وکړی شي، څنگه چې دویم ځای کې ارشاد دی:

.. که چېرته تاسو ته په هغه دواړو ښځه خاوند کې د جنگ وېره وي؛ نو تاسو یو سړی چې د فیصلې کولو لیاقت لري د سړي د خاندان نه او یو سړی چې د فیصلې کولو لیاقت لري د ښځې د خاندان نه واستوی، که چېرته دې دواړو سړو سوله ومنل؛ نو الله تعالی به ددې دواړو په منځ کې اتفاق پیدا کړي، بې شکه الله تعالی ډیر لوی علم والا او ډیر لوی خبروالا دی.. (النساء: ۳۵) (د تهانوي رحمه الله ترجمه)^{۱۲}

ددې خطاب د عامولو مدعا دا ده چې حتی الامکان د ښځې خاوند د جدا والي د لارې د بندولو کوشش وکړی شي، چې په کومه طریقه د دوی په منځ کې سوله وکړی شي او که چېرته دواړه په خلع باندې په ضد وي؛ نو د دواړو په منځ کې په خوشحالی سره خلع وکړی شي. بهر حال د محترمي حلیمې صاحبې د "فان خفتم" نه دا نکته پیدا کول چې عدالت ته د زوجینو د رضا نه بغیر هم د خلغې د فیصلې کولو اختیار شته، د الهي خوښې او د امت فقهاوو د اجماعي فیصلې خلاف ده.

۱۱ فان خفتم الا یقما حدود الله فلا جناح علیهما فیما افدت به. (البقرة: ۲۲۹).

۱۲ وان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکما من اهلہ و حکما من اهلها ان یریدا اصلاحاً یوفق الله بینهما، ان الله کان علیما خیرا. (النساء: ۳۵).

محترمه ليکي حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ هم ددې آیت تفسیر داسې کړې چې د لفظ (خفتم) استعمال د زوجینو سره سره حاکم او قاضي سره هم متعلق دی. بلکه هغه خو تردې پورې فرمایي چې که ښځه خاوند ته ووايي چې زما ستا نه نفرت دی. زه ستا سره نه شم اوسیدلی؛ نو خلع واقع کیږي دلته یو څو خبرې د لیکلو وړ دي

اول دا چې حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ څوک دی؟ د حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ لفظ اورېدلو سره ذهن د اسلام نوموړې هستي امین الامت حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ طرف ته منتقل کیږي. چې د هغه شمار په عشره مبشره کې راځي، لیکن د محترمې مراد غالباً هغه نه دی. ځکه چې د تفسیر په کوم کتاب کې د حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ دا تفسیر نقل شوی نه دی.

خیال وشو چې شاید د محترمې مراد مشهور امام لغت ابو عبیده معمر بن مثنی (۲۱۰ هـ مرینه) وي، لیکن د هغه نه هم داسې قول په کتابونو کې په نظر نه راځي.

البته امام قرطبي رحمته اللہ علیہ په تفسیر، حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ په فتح الباري کې د امام ابو عبیده القاسم بن سلام (۲۲۴ مرینه) کې دا تفسیري قول نقل کړی دی، خیال وشو چې د محترمې مراد شاید هم دا بزرگ وي او د هغې ذهانت ابو عبیده، حضرت ابو عبیده رضی اللہ عنہ جوړ کړی وي او د هغه په نوم یې د رضی اللہ عنہ علامه هم لیکلې وي، کاش چې محترمې وضاحت کړی وی او ددې سره یې د کتاب د حوالې د لیکلو زحمت هم کړی وی؛ نو د هغې ویونکو ته به د سوچ کولو ضرورت نه و پاتې.

دویم : امام قرطبي رحمته اللہ علیہ او حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ د ابو عبیده دا تفسیري قول نقل کړی د هغه سخت رد یې کړی دی.

امام قرطبي رحمته اللہ علیہ لیکي چې: ابو عبیده رضی اللہ عنہ "الا ان لا یخافاً" کې د همزې قراءت (په صیغې د مجهول) سره اختیار کړی ده او ددې د توجیه لپاره یې پورته تفسیر اختیار کړی دی.^{۱۱}

قرطبي رحمته اللہ علیہ د ابو عبیده قول نقل کولو سره په هغې باندې تبصره فرمایي: ,, د ابو عبیده دا اختیار شوی قول منکر او مردود ګرځول شوی دی او ماته معلومه نه ده چې د ابو عبیده په اختیار شوي حروفو کې څه حرف ددې نه زیات د عقل نه لرې وي؛ نو ځکه چې دا نه د اعراب په لحاظ سره صحیح دی، نه د لفظ په اعتبار سره او نه د معنی په لحاظ سره، (القرطبي: الجامع لاحکام القرآن مخ: ۱۳۸ ټوک: ۳)^{۱۲}

۱۱ الا ان یخافا بضم الیاء علی ما لم یسم فاعله والفاعل محذوف وهو الولاة والحکام واختاره ابو عبید. (تفسیر قرطبي / ۳ / ۱۳۷ طبع بیروت).

۱۲ وقد انکر اختیار ابی عبید ورد وما علمت فی اختیاره شیئاً ابعده من هذا الحرف لانه لا یوجه الاعراب ولا اللفظ ولا المعنی. (قرطبي / ۳ / ۱۳۸ طبع بیروت).

حافظ ابن حجر رحمته الله ليکي: "ابوعبيده د "فان خفتم" ددې تفسير د تاييد لپاره د همزې قرأت،، ان لا يخافا (په صيغې د مجهول، سره پېش کوي چې مراد ددېنه د حکامو وېرول دي او امام لغت نحاس د هغه دا قول مردود گرځولی دی چې "دا داسې قول دی چې نه اعراب ددې موافقت کوي، نه لفظ او نه هم معنی او امام طحاوي رحمته الله دا قول رد کړی دی چې دا شاذ او منکر دی، ځکه چې دا قول د امت د جم غفیر د مذهب خلاف دی، همداراز دا د عقل او نظر له مخې هم غلط دی، ځکه چې طلاق "د عدالت نه بغير کېدی شي؛ نو دغه راز خلع هم کېدی شي، (فتح الباری مخ: ۳۹۷ ټوک: ۹)،^(۱)

محترمي حلیمې صاحبې دا خو وکتل چې ابو عبیده هم د "فان خفتم" خطاب کې غیر زوجین شامل کړي، مگر نه خويي دا سوچ وکړ چې د ابو عبیده موقف نقل کولو سره قرطبي رحمته الله او ابن حجر رحمته الله ددې منکر او رد هم نقل کړی دی، د محترمي نظریه خپله هم باطله او مردوده وه، ددې په تاييد کې هم یو منکر او مردود قول هم پېش کېدلی شو،
د اقبال د پیر رومي رحمته الله په وینا:

ع:.....، زانکه باطل باطلا رامی کشد

دویم: امام ابو عبیده ددې تفسیري قول د اختیارولو اصل وجه دا ده چې په سلفو کې په دې مسئله کې اختلاف شو چې آیا خلع د زوجینو په خپل منځ کې په رضا هم کېدلی شي، یا ددې لپاره عدالت ته تلل ضروري دي؟ د جمهورو سلف او خلف قول دی چې ددې لپاره عدالت ته تلل څه ضروري نه دي، د دواړو په خپل منځ کې په خوښه ددې فیصله کولی شي، لیکن بعضې تابعین یعنې سعید بن جبیر رحمته الله امام حسن بصري رحمته الله او امام محمد بن سيرين رحمته الله قائل وو چې ددې لپاره عدالت ته تلل ضروري دي، امام ابو عبیده هم دا قول اختیار کړ، امام قتاده رحمته الله او نحاس رحمته الله به فرمایل چې دوی دا مسلک د زیاد بن ابیه نه اخیستلی دی.
حافظ ابن حجر رحمته الله ليکي:

„امام قتاده رحمته الله په دې مسئله کې حسن بصري رحمته الله باندې نکیر کړی چې: حسن دا مسئله صرف د زیاد نه اخیستلې ده، یعنې کله چې زیاد د حضرت معاویه رضی الله عنه له طرفه د

(۱) [واختاره ابو عبید واستدل بقوله تعالى: فان خفتم الا يقيما حدود الله، وبقوله تعالى: وان خفتم شقاق بينهم.... وقوى ذلك بقراءة حمزة في آية الباب "الا ان يخافا" بضم اوله على البناء المجهول، قال: والمراد الولاة، ورده النحاس بانه قول لا يساعده الاعراب ولا اللفظ ولا المعنى، ورده الطحاوي بانه شاذ مخالف لما عليه الجم الغفير، ومن حيث النظر ان الطلاق جائز دون الحاكم فكذلك الخلع. (فتح الباری/ كتاب الطلاق/ باب الخلع/ ۹/ ۴۹۶/ طبع لاهور).]

عراق امیر و، زه (حافظ ابن حجر رحمته الله) وایم چې زیاده د دې اهل نه دی چې د هغه اقتدا وکړي شي، (فتح الباری تهره شوې حواله) ^(۱)

او امام قرطبي رحمته الله دا قول رد کړی او لیکي چې

«دا قول بې معنی دی، ځکه چې سړی کله د خپلې ښځې سره خلع کوي: نو دا خلع په هغه مال وي چې په هغې باندې دواړه ښځه خاوند راضي شي، حاکم سړی په خلع باندې نه شي مجبورولی، لهذا کوم خلک چې د خلعي لپاره عدالت ته تلل ضروري گڼي، د هغوی قول قطعاً مهمل او بې مطلبه دی. (قرطبي: الجامع لاحکام القرآن مخ: ۱۳۸ ټوک: ۳) ^(۲)

څلورم: پورته چې کومه مسئله ذکر شوه چې آیا د خلعي معامله په عدالت کې پوره کول ضروري ده، که د عدالت نه بغير هم ددې فيصله کېدلی شي؟ په دې کې لږ اختلاف پیدا شو، چې جمهور امت ددې لپاره د عدالت د ضرورت قائل نه وو او څو بزرگانو دا خبره ضروري وگڼله (وروسته دا اختلاف هم ختم شو او وروسته ټول عالمان په دې باندې متفق شو چې عدالت ته د تللو شرط غلط او مهمل دی، ځنګه چې تاسو اوس واورېدل).

لیکن محترمي حلیمې صاحبې چې کومه فتوی ورکړې ده چې عدالت د زوجینو د رضا بغير هم د خلعي فيصله کولی شي، یقین وکړئ چې په عالمانو کې یو سړی هم ددې قائل نه دی، نه امام ابو عبیده رحمته الله نه حسن بصري رحمته الله نه بل څوک..... لهذا د زوجینو د رضا نه بغير د عدالت یو طرفه فيصله په اجماع د امت سره باطله ده او دا هم داسې ده چې څوک د بل سړي ښځه د هغه بې اجازې طلاقوي، هر معمولي عقل والا سړی هم په دې پوهیږي چې داسې تش په نوم طلاق یو وارې لغو او مهمل دی، چې د هغې د زوجینو په نکاح باندې هېڅ اثر نه کیږي، صحیح هم داسې د زوجینو د رضا بغير د خلعي عدالتي فيصله هم قطعي لغو او مهمله ده، چې په یوه طریقه هم موثره نه ده، د محترمي حلیمې صاحبې ذهانت چونکې په دې دواړو مسئلو کې د فرق کولو څخه قاصر وو؛ نو ځکه هغوی د امام ابو عبیده د قول مطلب دا وگڼلو چې عدالت د خلعي یو طرفه سند ورکولی شي.

پنځم: محترمي د حضرت ابو عبیده رحمته الله نه چې دا نقل کړي چې: «که ښځه خاوند ته ووايي چې زما ستا نه نفرت دی، زه تا سره نه شم اوسېدلی؛ نو خلع واقع کیږي.

^۱ اولد الکرقادة هذا على الحسن فاخرج سعيد بن ابى عروبة في كتاب النكاح عن قتادة عن الحسن فذكره، قال قتادة: ما اخذ الحسن هذا الا عن زبادة، يعني حيث كان امير العراق لمعاوية، قلت: وزبادة ليس اهلاً ان يقتدي به. (فتح الباری / ۹ / ۴۹۶ / باب الخلع / طبع لاهور).

^۲ اولاً معنى هذا القول لان الرجل اذا خالع امرأته فانما هو على ما يراضيان به ولا يجبره السلطان على ذلك ولا معنى لقول من قال هذا الى السلطان. (الجامع لاحکام القرآن للقرطبي / ۳ / ۱۳۸ / طبع بيروت).

هغوی ددې حواله ورنکړه چې هغوی دا فتوی د کوم خای نه ورکړې ده. تر کومه حده پورې چې ددې ناکاره د ناقص مطالعې تعلق دی، داسې فتوی د کوم بزرگ نه نقل نه ده، نه حضرت ابو عبیده رضی الله عنه او نه د بل کوم شخصیت نه. ممکنه ده څه داسې قول نقل وي او زما له نظره نه وي تېر شوی، لیکن د نېر شویو تجربو په رڼا کې غالبه دا ده چې دا فتوی هم د محترمې د عقل او ذهانت پیداوار دی، خدای پوهیږي چې اصل خبره به څه وي. چې هغه د محترمې ذهانت خپل مطلب باندې بدل کړې ده.

بهر حال د محترمې دا جمله څومره خطرناکه ده؟ هغې ددې اندازه نه ده کړې؟ دلته د هغې یو څو مفاسدو ته اشاره کول غواړم:

اولا مخکې مې هم عرض وکړ چې د خلعي لپاره په اجماع د امت، د فریقینو رضا شرط ده، د محترمې دا فتوی د اجماع امت خلاف کېدلو له وجې آیت شریف **«نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّى»**، مصداق دی، چې په هغې کې د الله تعالی ارشاد دی چې د اهل ایمان لاره پرېښودلو سره تلونکي به مونږ دوزخ کې داخل کړو.

ثانیا هر سړی پوهیږي چې د ښځې حیثیت د خلعي اخیستلو والادې، د خلعي ورکولو والانه دی، خپله محترمه هم د ښځې لپاره، د خلعي اخیستلو لفظ استعمالوي، لیکن د محترمې د پورته فتوی نه ثابتیږي چې ښځه کله غواړي د خاوند خلاف اظهار نفرت کولو سره هغه رخصتولی شي او هغه ته خلع ورکولی شي.

ثالثا محترمې دا مضمون د عدالتي خلعي د جواز لپاره لیکلی دی، حال دا چې که صرف د ښځې اظهار نفرت سره خلع واقع کیږي؛ نو عدالت ته د تکلیف ورکولو څه ضرورت پاتې شو؟

رابعا : الله تعالی **«الذي بيده عقدة النكاح»** فرمایلو سره د نکاح غوټه د سړي په لاس کې ورکړې. چې هم هغه دا غوټه خلاصولی شي، لیکن محترمه د خپلې فتوې په ذریعه د نکاح غوټه د ښځې په لاس ورکوي چې کله هم هغه غواړي د سړي خلاف اظهار نفرت کولو سره خلع واقع کړي او سړی له کوره بهر کړي، ددې لپاره چې د امریکې خبره (ورلډ آرډر) ومنل شي او د مغربي معاشرې په راز په مشرقي معاشره کې هم د طلاق اختیار د سړي په لاس کې نه وي، بلکې د ښځې په لاس کې وي، گویا محترمې حلیمې صاحبې ته ارشاد خداوندی **«الذي بيده عقدة النكاح»**، سره اختلاف دی او د امریکې په نظام باندې یې ایمان دی.

خامسا : د محترمې ددې فتوی نه ثابتیږي چې زمونږ په معاشره کې ۹۹۹ زره ښځه او خاوند د نکاح نه بغیر د گناه ژوند تېروي، ځکه چې د ښځو نفسیات حضور ﷺ داسې بیان کړي دي "که چېرته په تاسو کې د یو سره ټول ژوند هم احسان وکړي، بیا لږ شان بده خبره تاسو ته د هغه

نه وشي: نو سمدستي به ووايي چې ما ستانه کله هم خبر ونه ليد. صحيح البخاري مخ ۹
ټوک ۸، ۱۱

اوس هرې ښځې ته به د خاوند له طرفه څه نا څه بده خبره شوې وي. الامام، الله او هغې به د خپلې ناخوښۍ د اظهار لپاره د خاوند خلاف د نفرت اظهار کړی وي. د محترمې د فتوې له مخې د داسې ډيرو ښځو خلع واقع شوه. نکاح فسخه شوه او اوس هغوی بغير د تجديد نکاح نه د ښځې خاوند په حيث اوسېږي او د گناه ژوند تېروي. د محترمې د فتوې مضامین - خو داسې ښځو ته سمدستي خپل کور پرېښودلو سره خپله لاره نيول پکار دي. يا کم تر کم د دوباره عقد تجديد کول پکار دي. ددې لپاره چې د گناه د وبال نه بچ شي. آيا محترمه حلیمه د قرآن او سنتو په رڼا کې د ښځو د دغه رهنمايي لپاره راغلې ده؟

.....

محترمې په خپلې دې دعوې باندې چې عدالت د خاوند د خوښې بغير د خلعي فيصله ورکولی شي، د حديث نه يې هم استدلال کړی دی چې د هغې الفاظ محترمې داسې نقل کړي
,, کله چې يوه ښځه جميله (د ثابت بن قيس ښځه) جناب محمد ﷺ ته راغله او وې ويل، په الله مې دي قسم زه دده په ايمان يا پاکوالي باندې شک نه کوم، مگر زه او دی يوځای نه شو اوسېدی چې زما دده نه نفرت پيدا شوی دی، رسول اکرم ﷺ وفرمايل: د خورما باغ چې تاته په مهر کې ملاو شوی دی هغه ورته واپس کړه!
محترمه د دې نه دا نتيجه اخلي چې:

,, ددې واقعي نه ثابت شوه چې د خلعي لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، که يوه ښځه قاضي يا حاکم په دې خبره مطمئن کړي چې هغه د خپل خاوند سره نه شي اوسېدی؛ نو حاکم يا عدالت ته اختيار دی چې د هغوی نکاح فسخه کړي.
دلته څو امور خبرې دي چې يادول يې اړين بولم:

اول: د محترمې دا جمله چې رسول ﷺ وفرمايل چې "د خورما کوم باغ چې يې تاته په مهر کې درکړی و هغه ورته واپس کړه! قطعاً د واقعي خلاف دی، ځکه په حديث کې خو دا دي چې رسول ﷺ د هغه ښځې نه پوښتنه وکړه چې آيا ته هغه ته دده باغ واپس ورکوي؟ (اتردين عليه حديثه) (مشکوٰۃ مخ: ۲۸۳ د بخاري روايت) ^(۲۱)

اعن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال النبی صلی الله عليه وسلم: اريت النار فاذا اکثر اهلها النساء یکفرن قبل ینکرن بالله؟ قال: ینکرون العشير ویکفرون الاحسان، لو احسنت الی احدھن الدھر ثم رأت منک شیئا، قالت: ما رایت منک خیراً قط (بخاری ۱/ ۹ کتاب الايمان/ باب کفران العشير وکفرون کفره طبع لديني کتب خانه کراچی)

اعن ابن عباس رضی الله عنهما ان امرأة ثابت بن قيس اتت.... [بقية حاشیه په راروانه صفحه

په دواړو جملو کې د ځمکې او آسمان فرق او د مشرق او د مغرب فاصله ده، محترمي چې رسول ﷺ ته کومه جمله منسوب کړې هغه یو حکم دی او د حدیث کومه جمله چې ما د صحیح بخاري نه نقل کړه هغه یو سوالیه فقره ده، که چېرته محترمه، د حکم او سوال په منځ کې د امتیاز کولو څخه عاجزه وي؛ نو ددې عقل او ذهانت لائق د تحسین دی او که هغې قصداً د سوالیه جملې حکم بدل کړی وي؛ نو دا په رسول ﷺ باندې تهمت دی او د رسول ﷺ ددې ارشاد مصداق ده چې:

«کوم سړی قصداً په ما باندې غلطه خبره وکړي هغه خپل ځای په دوزخ کې جوړ کړي» (من کذب علی متعمداً فلیتبو مقعده من النار) (رواه البخاري، مشکوة مخ ۳۲).

دویم: محترمي د حدیث یوه جمله نقل کړې او د هغې مطلب یې خراب بیان کړی او ددې خراب شوي مفهوم نه یې سمدستي دا نتیجه واخیستل چې: د خلعي لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، عدالت ته اختیار دی چې خپله پرېکړه وکړي، لیکن د حدیث مخکې جمله چې ددې د دعوی نفی کوي، هغه یې اخذ کړه چې آیا تاسو د خاوند ورکول شوی باغ هغه ته واپس کوئ؟ او هغې ورته په هو سره جواب ورکړ: نو رسول ﷺ د هغې خاوند ته وفرمایيل: اقبل الحديقة وطلقها تطليقة.

ترجمه: خپل باغ واپس واخله او هغې ته یو طلاق ورکړه! (خاوند هم دغسې وکړه).

دا چې پوره حدیث مخې ته کېښودل شي د محترمي اخذ شوې نتیجه له سره غلطه ده، چې د خلعي لپاره د خاوند رضا ضروري نه ده، بلکې عدالت ته خپله د نکاح فسخه کولو اختیارمن دی، محترمي د حدیث یوه برخه نقل کړې او یوه برخه یې حذف کړې او هغه طرز عمل یې اختیار کړی چې د کوم په باره کې الله تعالی فرمایلي دي: افتؤمنون ببعض الكتاب وتكفرون ببعض؟ (آیا تاسو د کتاب په یوه برخه ایمان لرئ او د یوې برخې نه انکار کوئ).

دویم: محترمه خو د حدیث نیمه توته (د تحریف سره) نقل کوي او ددې نه دا نتیجه لاس ته راوړي، چې عدالت د خاوند د رضا بغیر د فسخې د نکاح حکم کولی شي، لیکن کوم امامان چې الله تعالی په عقل-ایمان-علم او عرفان کامل کړي دي، هغوی ددې حدیث نه... د محترمي بالکل برعکس دا نتیجه اخذ کوي چې د زوجینو په منځ کې د هغوی د رضا بغیر جدا والی کول د عدالت کار نه دی،

...بقیه د ترمخ] النبی صلی الله علیه وسلم لقالت: یا رسول الله! ثابت بن قیس ما اعصب علیه فی خلق ولا دین ولکنی اکره الکفر فی الاسلام، فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اتردین علیه حدیقه؟ فقلت: نعم! قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اقبل حدیقتک وطلقها تطليقة. (صحیح البخاری/ ۲ / ۷۹۴ / طبع اصح المطابع کراچی).

امام ابوبکر جصاص رازي رحمۃ اللہ علیہ په احکام القرآن کې ليکي

„که چېرته دا اختيار حاکم ته وی چې کله هغه وگوري چې زوجین حدود الله نه قائموي؛ نو د هغوی په منځ کې د خلعي فیصله وکړي، خواه که زوجین خلعه غواړي یا د خلعي نه انکار کوي؛ نو رسول صلی اللہ علیہ وسلم د دوی دواړو نه ددې سوال نه کولو او نه به یې خاوند ته دا فرمایل چې دې ته خلعه ورکړه، بلکې رسول صلی اللہ علیہ وسلم خپله د خلعي فیصله ورکولو سره به یې ښځه د سړي نه خلاصوله او خاوند ته به یې د هغه باغ واپس ورکړ، خواه که دواړو ددې انکار کولی یا په دوی کې یو فریق انکار کولو، لعان کې د زوجینو په منځ کې د تفریق اختیار چونکې حاکم ته وي؛ نو ځکه لعان کوونکي خاوند ته نه وایي چې خپله ښځه پرېږده، بلکې خپله د دواړو په منځ کې تفریق کوي. (الجصاص: احکام القرآن مخ: ۳۹۵ ټوک: ۱ چاپ: سهیل اکیدمي لاهور)^(۱)

او حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ د رسول صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد: "اقبل الحديقة وطلقها تطليقة." (باغ واپس واخله او دې ته یو طلاق ورکړه،

لاندې ليکي: "امر اصلاح وارشاد لا ایجاب"^(۲)

ترجمه: دا فرمان نبوي صلی اللہ علیہ وسلم د اصلاح لپاره دی واجب حکم نه دی.

معلومه شوه چې په دې واقعه کې د خاوند د مرضی نه بغیر د خلعي یو طرفه فیصله نه ده بیان شوې، بلکې حضور صلی اللہ علیہ وسلم خاوند ته مشوره ورکړه چې ددې نه باغ واپس واخله او دې ته طلاق ورکړه!

تیر شوو بحثونو سره به څه اندازه شوې وي چې محترمه حلیمه صاحبه د خپل غلط موقف ثابتولو لپاره د قرآن کریم او د حدیث نبوي صلی اللہ علیہ وسلم مطالبو د خرابولو څنگه زیات کوشش کوي، کاش! چې چا د همدردی او خیرخواهی په خاطر دې ته مشوره ورکړې وی چې دا میدان چې په هغې کې تاسو قدم ایښی دی ډېر ازغي لري چې د هغې نه د ایمان د لمنې تار تار کولو وېره ده، د قرآن و حدیث او د فقهې اسلامي فهم ددې د وس خبره نه ده، ددې د ایمان سلامتي په دې کې ده چې هغه په دې میدان کې د استازی نه احتراز وکړي.

.....

۱ لوکان الخلع الى السلطان شاء الزوجان او ابيا اذا علم انهما لا يقيمان حدود الله لم يستلها النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك ولا خاطب الزوج بقوله اخلعها بل كان يخلعها منه ويرد عليه حديثه وان ابيا او واحد منهما كما لما كانت فرقة المتلاعنين الى الحاكم لم يقل للملاعن خل سبيلها بل فرق بينهما. (احکام القرآن للجصاص / ۱ / ۱۹۵ / طبع سهیل اکیدمي، لاهور).

۲ [فتح الباری لابن حجر / ۹ / ۳۲۹ / طبع لاهور].

محترمه، مونږ عدالتي طريقې د خبرولو سره ليکي

دلته دا وضاحت هم ضروري دی چې زموږ د عدالتونو يوه طريقه دا هم ده چې هغه د مقدمې په دوران کې خاوند او ښځه راغواړي. يوه بله موقع هم ورکوي، ليکن که چېرته عدالت دې نتيجې ته ورسې چې د زوجينو يوځای اوسېدل ناممکن دي؛ نو په دې صورت کې عدالت د خلعي سند ورکوي او د عدت نه پس که چېرته کومه ښځه عقد ثاني کوي؛ نو نه عقد ثاني حرام دی، نه قرآن او سنت ددې منع کوي.

په دې سلسله کې گزارش دی چې که په عدالتونو ښځې خاوند ته د سولې موقع ورکوي؛ نو ډير ښه کوي، نن سبا په زموږ په موجوده عدالتي نظام کې (خصوصاً د کورنيو مسئلو سره چې کوم قانون تړاو لري، په دیکې ډير عيونه دي، ځکه چې د خلعي مسئله خالص شرعي مسئله ده. چې په هغې سره حرام او حلال وابسته دی، نو ځکه د عدالتي نظام ددې عيونو اصلاح ډيره ضروري ده.

خو خبرو ته په لنډ ډول اشاره کوم

۱ دلته خو دا ضروري گڼي چې کوم سړی قاضي شي هغه به د وخت رواجي قانون کې تکړه وي او تر څه مودې پورې به هغه د وکیل په حيث قانوني تجربه هم لرلې وي، ليکن اسلامي شريعت د قضا لپاره چې کوم شرائط مقرر کړي دي، مثلاً اسلام، سړی کېدل، عادل کېدل، د شرعي قانون ماهر کېدل^{۱۱}، دوی دا شرائط نه مني، ځکه چې د کوم قاضي په عدالت کې د خلعي مقدمه ځي د هغې په باره کې مونږ ته دا هم نه وي معلومه چې هغه مسلمان هم دی او که نه او د شرعي قانون ماهر خو لرې خبره ده، هغه په ناظره قرآن هم ويلی شي او که نه؟ هر کله چې د کوم غير مسلم فيصله د مسلمانانو د طلاق او نکاح په معاملاتو کې شرعاً نافذ او مؤثره نه ده؛ نو ځکه ضروري ده چې دا اصول مقرر شي چې د خلعي کوم مقدمات عدالتونو ته ځي د هغې اورېدنه به داسې قاضي کوي چې مسلمان وي، نيک او خدا ترسه وي او د شرعي مسئلو خوبيانو څخه ښه خبر وي، ځکه چې په خلعي سره حرام او حلال حکمونه تړلي دي؛ نو ددې وجې نه ضروري ده چې په دې کې د شرعي اصولو او قواعدو پابندي وکړي.

۱۱ (قوله لا تصح ولاية القاضي حتى يجتمع في المولى شرائط الشهادة)..... اما الاول فهو انه لا بد ان يكون من اهل الشهادة (فلان حكم القضاء يستقي من حكم الشهادة) يعني كل من القضاء والشهادة يستمد من امر واحد هو شروط الشهادة من الاسلام والبلوغ والعقل والحرية وكونه غير اعْمى ولا محدوداً في قذف والكمال فيه ان يكون عدلاً عفيفاً عالماً بالسنة وبطريق من كان قبله من القضاة. (فتح القدیر / ۵ / ۴۵۳ / كتاب القاضي الى القاضي طبع دار صادر / بيروت) تفصيل دپاره اوگورئ: شرح المجلة لسليم رستم باز ص: ۱۱۶۳ تا ۱۱۶۷، طبع حبيب الله بسقي كونه)۔

۲ موجوده عدالتي نظام کې د ټولو نه زيات مؤثر کردار د قانون ماهرين او کيلان دي. چې هم هغوی د فريقينو له طرفه په عدالت کې وړاندې کيږي او د عدالت قانوني لارښوونه کوي، ليکن د وکيلانو عمل عموماً دا وي چې باوجود د دېنه چې هغوی ته معلوم وي چې د هغه د مؤکل موقف قطعاً غلط او باطل دی هغه ددې باطل د پيروي لپاره تيارېږي او بيا دا باطل د حق کولو او د درواغو د رښتيا ثابتنولو لپاره ځمکه او آسمان يو ځای کوي. بلکې خپل مؤکل ته هم د دروغو بيان ښيي او دا د دروغو بيان هغه ته داسې يادوي څنگه چې قرآن يادوونکی يو ماشوم په مدرسه کې د قرآن کريم الفاظ يادوي. کومه ښځه چې د خلعي درخواست په عدالت کې پېش کول غواړي؛ نو د هغې لپاره هم د وکيلانو صاحبانو خدمات حاصلول تکليف وي او وکيلان صاحبان د دېنه هم د دروغو بيان اخلي، خيال وکړي چې د ښځې کومه دعوه د داسې وکيلانو په دروغو مبني وي او عدالت ددې دروغ رښتيا کوي او ددې د خلعي يو طرفه سند ورکوي؛ نو آيا دا عدالتي فيصله د الله تعالی د حرامو او حلالو په بدلولو کې مؤثر کېدی شي؟

۳ د عدالت منصب د فريقينو سره انصاف کول دي او دا په هغه صورت کې ممکن ده چې د عدالت مخه د کومې يوې ډلې په لور نه وي، ليکن د مغربي پروپاگنډا زير اثر زمونږ دلته گویا دا اصول مقرر دي چې د خلعي په مقدمه کې سړی د هېښ لپاره ظالم دی او ښځه هېښه معصومه او مظلومه وي. هم دغه وجه ده چې د خلعي سل فيصده فيصلې د ښځې په حق کې کيږي، کله چې عدالت ذهني طور باندې د شروع نه د ښځې د طرفدارۍ اصول مقرر کړي وي؛ نو سوچ کېدی شي چې د دوی فيصله د انصاف په تله کې څومره وزن لري او هغه شرعاً څنگه نافذ او مؤثر کېدی شي او ددې په ذريعه د لومړني خاوند لپاره حرام او د دويم لپاره څنگه حلال کېدی شي؟

۴ د مفتی او قاضي په منصب کې فرق دا دی چې مفتي ته د مسئلې کوم صورت پېش شي هغه ددې شرعي حکم ليکي، دی دا بحث نه کوي چې په سوال کې کوم واقعات ليکل شوي وي هغه صحيح دي او که نه، نه دده په ذمه د اصل حقائقو تالاش لارمي دی، ددې برعکس د قاضي منصب دا دی چې مدعي په خپله دعوه کې چې کوم واقعات ذکر کړي د هغې د يو يو حرف تحقيق او تفتيش وکړي او وگوري چې څومره خبرې رښتيا دي او څومره دروغ؟ او کله چې د تحقيق او تفتيش نه پس شيدې او اوبه جدا- جدا شي؛ نو ددې په رڼا کې د عدل او انصاف تله د دوی په لاس کې وي او د خدای لپاره دي فيصله وکړي.^(۱)

۱۱ واصل ما ذكره الشيخ قاسم في تصحيحه: انه لا فرق بين المفتي والقاضي الا ان المفتي مخبر عن الحكم والقاضي ملزم به.... الخ. (درمختار / ۱ / ۷۴ / مقدمة / طبع ايج ايم سعيد / کراچی).

لیکن دلته یې د خلعي په مقدمو کې د تفتیش ضرورت ډېر کم کړی، گویا عدالتونه د قاضي په ځای د مفتي دنده ترسره کوي، د مدعيه له جانبې چې کوم واقعات پېش کېږي چې هغه وکیلان د خپل خاص مهارت په ذریعې خبره غټول غواړي او رنگ سازي او مبالغې کوي، عدالت هم دا آسماني وحی او اخري پرېکړه گڼي، ددې مطابق یو طرفه سند جاري کوي، خاوند ته د عدالت حاضرېدلو تکلیف هم نه ورکوي، نه د صحیح صورت د معلومولو تکلیف کوي، عدالت زیات نه زیات دا کوي چې د خاوند په نوم یوه دوسیه (مقدمه) لیکي چې

هغه دي په فلاني تاریخ عدالت ته حاضر شي او خپله رایه دي وړاندې کړي، کنه دده خلاف کاروایي به په یو طرفه عمل کې واورول شي. سړی داسې گڼي چې دده عدالت ته تلل او نه تلل دواړه برابر دي، ځکه چې عدالتي فیصله خو بهر حال دده خلاف ده؛ نو ځکه هغه د عدالت یادونه نه اخلي، دلته عدالت دا گڼي چې هغوی د خاوند په نوم یادونه لېږلې او اوس به د قانون او انصاف ټولې تقاضې پوره کوي، اوس که چېرته هغه عدالت ته را نه شي؛ نو خپل زین به کوي، ځکه هغوی د خلعي یو طرفه پرېکړه کوي.

اصل کې د خلعي مقدمه هم په دیواني مقدمو قیاس شوې ده چې مالیاتي مقدمه کې که چېرته مدعا علیه عدالت ته حاضر شي او خپله دفاع ونه کړي؛ نو فیصله به دده خلاف ورکول کېږي، ځکه هغه د دوی له ویرې خپله عدالت ته حاضرېږي، حال دا چې د خلعي مقدمه د ښځې د ناموس د حلالو او حرامو سره تړلې ده، په دې کې داسې سستي په یوه طریقه هم نه روا کېږي او کله چې عدالت خپل منصبی فرض چې شرعاً دده په ذمه دی پوره نه کړي؛ نو دده د یو طرفه فیصلې په باره کې څنگه وویل شي چې هغه شرعاً نافذ او مؤثره ده؟

زمونږ عدالتونه اخر داسې بې اختیاره ولې دي چې هغوی مدعا علیه عدالت ته د راغونډتولو نه عاجزه دي او بغیر د تفتیش نه د حلالو او حرامو یو طرفه فیصلې کولو ضرورت هغوی ته پیدا شي؟

۵. د ښځې خاوند په منځ کې که د جنگ وېره وي؛ نو حق تعالی حکام او د دواړو کورنیو خلکو ته حکم کړی چې د دوی په منځ کې د سولې کوشش وکړي، د الله تعالی ارشاد دی:

«او که چېرته تاسو ته ددې دواړو په منځ کې د جنگ وېره وي؛ نو تاسو یو سړی چې د فیصلې کولو لیاقت لري، د سړي له کورنۍ نه او بل سړی چې د فیصلې لیاقت لري د ښځې د کورنۍ نه هغوی ته لار شئ او تحقیق وکړئ او کوم څوک چې بې لارې وي یا د دواړو گناه وي هغوی دي پوه کړي، که چېرته دې دواړو سړو ته په رښتیني زړه سره، اصلاح منظور وي؛ نو الله تعالی به د ښځې خاوند په منځ کې اتفاق پیدا کړي، بې شکه الله تعالی لوی علم او لوی خبر والادی. (النساء: ۳۵) - د تهانوي رحمته الله علیه د ترجمې نه راخیستل شوی. ^(۱)

ليکن دلته دا الهي حکم يو وار له نظره غورځول شوی دی او د خلعي يوطرفه سند د ټولو خانداني مسئلو واحد حل گرځول شوی؛ نو ځکه د بنځې خاوند په منځ کې د سولې کولو دا قرآنی حکم گویا منسوخ شوی دی، د هلک او نجلی د خاندان خلک به د دوی لپاره څه قدم پورته کوي؟ زموږ عدالتونه هم د قرآن کریم په دې حکم باندې د عمل کولو ضرورت نه محسوسوي، بلکې د دېنه زیات په خندا - خندا کې ظلم کوي چې بعضې وخت بنځه خوند دواړه شریفانه ژوند تیرولو لپاره تیار وي، لیکن د نجلی مورپلار د خلعي د دروغو دعوي کولو سره د خلعي يوطرفه سند حاصل کړي او عدالت د بنځې خاوند نه پوښتنه هم نه کوي. ځکه چې په ۱۲ اگست چې د کوم سوال ځواب ما ورکړی وو (او د هغې رد حلیمې صاحبې کړی ؤ) په هغې کې هغې مظلومې نجلی چې هغې ته د خلعي يوطرفه سند عدالت ورکړی ؤ، دا يې لیکلي وو چې زه او زما خاوند دواړو کور ابادول غوښتل، لیکن زما مور- پلار زما له طرفه د خلعي دعوه کړې وه او زما د خاوند د اطلاع نه بغیر يې يوطرفه سند حاصل کړی ؤ، انصاف وکړئ چې په کومه فیصله د قرآن کریم پورته حکم شاته وغورځول شي چې په هغې کې د زوجینو د خواهش باوجود هغوی ته د ملاوېدلو موقع نه ده ورکول شوې او په هغې کې د زوجینو خواهش پیمال کوي او يوطرفه سند ورکولی شي، د داسې فیصلې په باره کې څنگه وویل شي چې هغه شرعاً نافذ او مؤثر دی، په دې سره د بنځې خاوند نکاح ختمه شوه او اوس بنځه د عقد ثاني لپاره آزاده ده؟

دا ما د موجوده عدالتي نظام د يو څو اصلاحي امورو نشاندې وکړه، کله نو د داسې خبرو تفصیل ډېر زیات دی، د دې لپاره مستقل وخت پکار دی:

اند کي با تو گفتم درد دل و ترسیدم

که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است

ترڅو پورې چې د اسلامي شریعت په رڼا کې د دې امورو اصلاح ونه شي؛ نو د عدالت يوطرفه فیصله به شرعاً کالعدم وي، ځکه چې نه خو به د بنځې خاوند نکاح ختمیږي او نه به بنځې ته د دویم عقد اجازه په شریعت کې وي.

.....

محترمه په ډیر معصوم انداز دا سوال کوي چې:
بالفرض که چېرته موږ دا ومانو چې د خلعي لپاره د خاوند اجازه او مرضي ضروري وي؛ نو بیا په خلعه او طلاق کې څه فرق پاتې شو؟

پورته تفصیل کې تېر شو چې د قرآن، سنتو او اجماع امت په رڼا کې خلع د ښځې خاوند دواړو د اجازت او مرضی نه بغیر نه کیږي او محترمې چې د قرآن او سنتو خلاف ددې د ثابتولو کوشش وکړ چې د خلعي لپاره د خاوند اجازه ضروري نه ده، ددې غلط او باطل کېدل هم په پوره وضاحت سره بیان شو، پاتې شو د محترمې دا سوال چې بیا د خلعي او طلاق په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ ددې په ځواب کې گزارش دی چې ددې دواړو په منځ کې د ځمکې او سمان- مشرق او مغرب فاصله ده، چې د فقهي یو لومړی زده کوونکی طالب هم پوهیږي طلاق د سړي انفرادي حق دی چې په هغې کې د ښځې د خواهش او مرضی هیڅ دخل نشته، کله چې سړی د طلاق لفظ استعمال کړي؛ نو که هغه غواړي او که یې نه غواړي او دا طلاق قبلوي او که یې نه قبلوي په دواړو صورتونو کې طلاق واقع کیږي^{۱۱}، بلکې ددې نه زیات دا چې د طلاق لفظ استعمالولو سره د سړي رضا هم ضروري نه ده، که چېرته څوک خپلې ښځې ته طلاق ورکړي او بیا دعوه وکړي چې ما طلاق د زړه په خوښه نه وو ورکړی بلکې هسې مې د ښځې د وېرولو لپاره ورکړی وو او محض د مذاق په طور مې لفظ د طلاق کارولی ؤ؛ نو بیا هم طلاق واقع کیږي^{۱۲}، ددې په عکس خلع کې د دواړو رضا شرط ده، که چېرته سړی ښځې ته د خلعي وړاندې وکړي تر څو پورې چې ښځې قبول کړی نه وي خلع نه کیږي، هم دغه راز که چېرته ښځه خپل خاوند نه د خلعي مطالبه وکړي؛ نو د خاوند د قبلېدلو نه بغیر خلع نه کیږي، یو شی (خلع) د دواړو فریقینو په رضا پورې تړلې ده، دویم شی (طلاق) د دواړو د رضا نه بغیر هم واقع کیږي، څنگه عجیبه خبره ده چې تاته ددې دواړو تر منځ فرق نه محسوسیږي؟

اوس تا دا تصور چې څنگه سړی ښځې ته د هغې د مرضی نه بغیر طلاق ورکول کیږي؛ نو هم دغه راز ښځه د سړي د رضام نه بغیر دده نه خلع اخیستلی شي، دا جدید دور هغه مغربي تصور دی، چې په هغې سره د شریعت پوره خانداني نظام چپه کیږي او په دې سره د الله تعالی هغه حکمت بالغه باطلیږي، چې د هغې لپاره الله تعالی د نکاح غوټه د سړي په لاس کې ورکړې ده، د ښځې په لاس کې نه.

۱۱ اما المرأة فلا تقدر على تطليق الزوج وبعد الطلاق لا تقدر على مراجعة الزوج ولا تقدر أيضاً على ان تمنع من المراجعة. (تفسير كبير / ۲ / ۲۴۷ / طبع بیروت). ايضاً: عن ابن عباس رضى الله عنهما: جاء الى النبي صلى الله عليه وسلم رجل: فقال: يا رسول الله! سیدی زوجنی امته وهو يريد ان يفرق بيني وبينها، فصعد النبي صلى الله عليه وسلم المنبر، فقال: يا ايها الناس! ما بال احدكم يزوج عبده من امته ثم يريد ان يفرق بينهما انما الطلاق لمن اخذ بالساق. (فتح القدیر / ۴ / ۲۹۴ / طبع دارالمعرفة بیروت)، ايضاً: ابن ماجه ۱ / ۱۵۲ / باب طلاق العبد، طبع نور محمد کراچی.

۱۲ اوقع طلاق كل زوج بالغ عاقل ولو عبداً او مكرهاً او هاللاً او سفيهاً او سكران او اخرس او مخطأً. (درمختار / كتاب الطلاق / ۳ / ۲۳۵ تا ۲۴۱ / طبع سعيد، ايضاً: عالمگیری / ۱ / ۳۵۳ / فصل فيمن يقع طلاقه طبع رشيديه).

محترمه ليکي: .. آيا مونږ د رسول ﷺ خلاف فيصله کولی شو؟ يقيناً نه...

بې شکه د کوم امتي دا طاقت نشته چې د رسول ﷺ خلاف فيصله وکړي او که څوک يې وکړي؛ نو د خلعي يو طرفه عدالتي سند په خبره هغه فيصله کالعدم او باطل وي، ليکن محترمي ته سوچ پکار دی چې د رسول ﷺ د فيصلې خلاف د فيصلې کولو بهادري څوک کوي؟

د حضور ﷺ جميلي ته درخواست خلع باندې د هغې خاوند ته فرمايلي وو چې خپل باغ چې تا هغې ته په مهر کې ورکړی وو، واپس واخله او هغې ته طلاق ورکړه، ليکن محترمه حليمه اسحاق ليکي چې د خلعي لپاره د خاوند نه د پوښتنې ضرورت نشته، دا د ښځې انفرادي حق دی او عدالت د خاوند د پوښتنې بغير د دواړو په منځ کې جدا والی کولی شي او ليکي چې دا د حضور ﷺ د فيصلې خلاف ده يانه؟

محترمه، د حضور ﷺ د ژوند مبارک يوه واقعه هم وړاندې نه کړه چې په هغې کې د ښځې په درخواست خلع باندې حضور ﷺ د خاوند نه پوښتنه نه وي کړې او صرف د ښځې په درخواست خلع باندې د هغې په لاس کې د خلعي يو طرفه سند ورکړی وي، اوس خپله انصاف وکړئ چې رسول الله ﷺ زما خان او زما موريلار دي له هغه قربان وي، مخالفت څوک کوي؟ فقهاء که خپله محترمه حليمه اسحاق؟

ثالثي د خدای لپاره وکړئ!!!

محترمه ليکي چې: خلع د ښځې يو داسې حق دی چې هغې ته الله ورکړی دی. رسول اکرم ﷺ په دې باندې د عمل کولو تصديق کړی.

د الله او د رسول ﷺ خبره په سر سترگو، مگر محترمي دا خو ووايه چې د قرآن کریم کوم آيت دی چې په هغې کې الله تعالی فرمايلي چې خلع د ښځې انفرادي حق دی، کله چې د هغې زړه وغواړي سړی خلع ورکولو سره هغه رخصت کولی شي او د رسول الله ﷺ کوم حديث دی چې په هغې کې د ښځې دا انفرادي حق بيان کړی وي چې ښځه د خاوند د اجازت بغير هغې ته خلع ورکولی شي؟

بې شکه الله تعالی ښځې ته دا حق ورکړی چې هغه ضرورت محسوس کړي؛ نو د خاوند نه د خلعي درخواست کولی شي او د خلعي په بدله کې د مالي معاوضې وړاندیز کولی شي، د خلعي حق او د خلعي د مطالبې حق، دا دوه جدا - جدا شيان دي، الله تعالی ښځې ته دا حق ورکړی چې هغه د خاوند نه د خلعي غوښتنه کولی شي، دا حق يې نه دی ورکړی چې هغه خپله سړي ته خلع ورکولی شي.

ددې مثال داسې دی چې الله تعالی هر سړي ته حق ورکړی چې د حدود شرعيه وو رعايت وکړي چېرته چې غواړي نکاح کولی شي، دا حق سړي ته هم دی او ښځې ته هم، ليکن د نکاح دا حق يو طرفه نه دی، ځکه چې نکاح يو داسې عقد دی چې د دواړو فریقینو په رضا موقوف دی، هم دغه راز خلع هم يو داسې عقد دی چې ددې په ذريعه دواړه فریقه د نکاح د

ازالې بالعوض معامله پوره کړي، څنگه چې د نکاح د پیغام استولو حق هر سړي ته حاصل دی لیکن عملاً نکاح به هغه وخت وي چې کله دواړه فریقه (اصالة یا وكالة) د نکاح ایجاب او قبول وکړي، هم دغه راز د خلعي پیشکش کول د بنځې حق دی، لیکن عملاً خلع به هغه وخت وي کله چې دواړه فریقه ددې عقد ایجاب او قبول وکړي، په خلاف د طلاق چې هغه عقد نه دی بلکې یمین دی، سړي ته ددې یمین اختیار ورکول شوی دی، خواه که دویم فریق یې قبول کړي او که نه، بلکې دویم فریق ته ددې علم وي او که نه وي.

غرض خلع اخیستل د بنځې حق دی، لیکن عملاً دې ته به هغه وخت خلع ملایوړې چې کله خاوند ورته خلع ورکړي، دا لفظ خپله بنیې چې هغه د خاوند نه خلع اخیستلی شي، هغې ته خپله نه شي ورکولی، خلع اخیستل ددې (بنځې) حق دی او خلع ورکول د هغه (سړي) حق دی.

.....

د خپل مضمون په پای کې محترمه لیکي:

د پورته بیان نه امید دی چې د ډیرو داسې بنځو شک او شبهي لري شوي وي چې یا خو صحیح رهنمایی ورته نه وي ملاوه شوې، یا د چا په دباو کې راتللو سره د خپلې خوښې باوجود خپل حق نه شي استعمالولی.

زه د محترمې ممنون یم چې ددې تحریر له وجې یې ماته د خلعي د مسئلې د وضاحت موقع راکړه! زما امید دی چې ددې وضاحت نه پس هغه ټولې بنځې (او د هغوی مورپلار) چې د عدالت نه د خلعي یو طرفه سند حاصلولو سره په دې غلط فهمی کې اخته کیږي چې د هغې لومړنۍ نکاح ختمه شوې ده؛ نو ځکه هغه بغیر د تکلف نه دویم عقد کولی شي، د دوی غلط فهمي لرې شي او هغوی به په ښه طریقه پوه شي چې:

د قرآن کریم او حدیثو له مخې خلع هغه وخت کیږي چې کله بنځه خاوند دواړه په دې باندې متفق شي.

په اجماع د امت سره د خاوند له طرفه دویم سړی یا اداره یا عدالت دده بنځې ته د طلاق ورکولو یا د خلعي ورکولو اجازه نه لري، که چېرته د کوم خاوند بنځې ته د هغه بې اجازې کوم سړی یا کومې ادارې یا کوم عدالت طلاق ورکړي یا یې خلع ورکړه؛ نو هغه شرعاً کالعدم ده، دا بنځه هم هغسې د خپل خاوند په نکاح کې ده، تر څو پورې چې د خاوند نه طلاق یا خلع وانخلي.

داسې بنځه چې هغې ته د خاوند د مرضی نه بغیر کومې ادارې طلاق یا خلع ورکړی وي هغه هم هغسې د خپل خاوند په نکاح کې ده؛ نو ځکه ددې دویم عقد باطل دی، که چېرته هغه دویم ځای عقد کوي؛ نو د همېش لپاره به د گناه ژوند تېروي او د هغې وېال به په دنیا او آخرت کې په دوی باندې وي.

يادونه : ما دا مضمون د حليمه اسحاق ددې آزاد فكري په ځواب كې ليكلي چې بنځې ته د خلعي يوطرفه حق دى او دا چې عدالت ته د خلعي د يوطرفي سند جاري كولو اختيار دى، زه ددې نه ناخبره نه يم چې ځينو حالاتو كې بنځه بې انتها مشكل كې وي او د هغې لپاره ددې نه سېوا بله چاره نشته چې عدالت ددې په معامله كې مداخله وكړي، مثلاً خاوند د نامرد كېدلو باوجود بنځه نه خلاصوي، كله متعنت شي چې نه بنځه آبادوي او نه يې آزادوي، يا يې خاوند ورك وي يا لېونى وي چې د هغه له وجې بنځه په سختو مشكلاتو كې گېره وي، په داسې صورتونو كې مسلمان حاكم ته په خاصو شرايطو د جدا كولو حق شته.

❖ د اخيستلو، خرڅولو او مزدوري اصول ❖

.....

تجارت كې دگټې شرعي حد څه دى؟

سوال: تجارت كې څومره گټه جائزه؟ او شرعي حد يې معلوم دى او كه نه؟

جواب: نه! دگټې كولو حد معلوم نه دى^(۱)، خودبازار دعام قيمت نه زياته گټه اودخلكو له مجبوري نه غلظه فائده اخيستل جائزه دي.^(۲)

۱. **اعن ابى سعيد** رضي الله عنه قال: غلا السعر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالوا له: لو قومت لنا سعرا، قال: ان الله هو المقوم او السعر انى لارجوا ان افارقكم وليس احدكم يطلبنى بمظلمة فى مال ولا نفس. (مسند احمد/ ۳/ ۸۵). وعن انس بن مالك رضى الله عنه قال: غلا السعر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالوا: يا رسول الله! قد غلا السعر فسر لنا، فقال: ان الله هو السعر، القابض الباسط الرازق. (سنن ابن ماجه/ ۱۵۹، ابواب التجارات). ايضا: ولا يسعر حاكم لقوله عليه الصلاة والسلام: "لا تسعروا فان الله هو لسعر القابض الباسط الرازق" الا اذا تعدى الأرباب عن القيمة تعديا فاحشا فيسعر بمشورة اهل الراى (الدرالمختار مع ردالمحتار، كتاب الحظر والاباحة، فصل فى البيع/ ۶/ ۴۰۰). ومن اشترى شيئا واغلى فى ثمنه فباعه مراجه على ذالك جاز. وقال ابو يوسف رحمه الله تعالى: اذا زاد زيادة لايتغابن الناس فيها فانى لا احب ان يبيعه مراجه حتى يبين..... والاصل ان عرف التجار معتبر فى بيع المراجعة. (فتاوى عالمگيري/ ۳/ ۱۶۱/ كتاب البيوع، الباب الرابع عشر فى المراجعة ولتولية، طبع رشيديه كوئته).

۲. **عن علي ابن ابى طالب** رضى الله عنه قال: سيأتى على الناس زمان عضوض بعض الموسر على مافى يديه، ولم يؤمر بذلك، قال الله تعالى: "ولا تنسوا الفضل بينكم" وبيع المضطرون، قد فهمى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيع المضطر... الخ. (سنن ابى داود/ ۲/ ۱۲۴، باب بيع المضطر، طبع امدايه ملتان). ايضا: وفى اعلاء السنن/ ۱۴/ ۲۰۵/ كتاب البيوع، باب النهى عن بيع المضطر، تحت هذا الحديث... قال الشامي: وهو ان يضطر الرجل الى طعام وشراب او غيرها، ولا يبيعه البائع الا باكثر من ثمنها بكثير، وكذا فى الشراء منه. .... مثال البيع المضطر اى بان اضطر الى بيع شيء من ماله ولم يرض.... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

آيا اسلام کې دگټې کولو څه معلومه اندازه ښودل شوې ده؟

سوال: جناب! زه ستاسو توجه ديوې ډيرې اهمې مسئلې طرف ته غواړم چې په وجه يې نن سبا خلک ډيرزيات پريشانه دي، مسئله داده که چرې يودکان دار په څه شي باندې هرڅومره گټه حاصله کړي، آيا هغه شرعي طور باندې صحيح ده؟ مثلاً: د کپړې کاروباري يو گز کپړه په لس روپۍ اخلي او هغه په ډيريش روپۍ گز خرڅوي، نو ايا د اصل قيمت نه په دوچنده باندې زياته گټه اخيستل صحيح دي؟ همدغه مثال دمستريانو هم دی، مثلاً که يو سپر خپل موټر مستري ته د جوړولوله پاره بوځي، نو هغه مستري د گاګ (مستري) دنه پوهيدوپه وجه باندې غلطه فائده اخلي او هغه نه ډيريش څلوېښت روپۍ زياتې اخلي، که څه هم اصل نقص ددو روپيووي او په موټر جوړولو دمستري دوه څلور منته لگيږي، نو ايا دا گټه جائز ده؟ اسلام چونکې فطري دين دی او دداسې قسمه ناجائزه کار کولو اجازه هيڅکله نه ورکوي، په دې وجه باندې مهرباني وکړئ او ددې وضاحت وکړئ چې اسلام کې دگټې د شرح معلومولو څه طريقه ده؟

جواب: شريعت دگټې کولو حدنه دی ښودلی، چې دومره جائزده او دومره ناجائز، خو شريعت د بالکل ظلم اجازه نه ورکوي (څه ته چې عام طور باندې جيب وهنه ويل کيږي) ^(۱) کوم کس چې دداسې گټې کولو عادت وي دهغه دگټې نه برکت ځي ^(۲) او حکومت ته اختيار ورکړل شوی دی چې دمناسې گټې معيار مقرر کړي او دهغې نه زياتي کونکو باندې پابندي ولگوي ^(۳).

... بقيه د ترمخ] المشتري الا بشرائه بدون ثمن المثل بغبن فاحش، ومثاله لو الزمه القاضى يبيع ماله لايفاء دينه او الزم الذمى يبيع مصحف او عبد مسلم ونحو ذلك انتهى. (بذل المجهود / ٤ / ٢٥٢). فيه ايضاً: ما قال الخطابي رحمه الله: ان عقد البيع مع الضرورة على هذا الوجه جائز في الحكم ولا يفسخ، الا ان سبيله في حق الدين والمروءة ان لا يباع على هذا الوجه، وان لا يقتات عليه بماله ولكن يعاون ويقرض ويستعمل له الى الميسرة حتى يكون له في ذلك بلاغ. . . اه. وايضاً: قال ابن عابدين: التسعير حضر معنى، لانه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار / ٦ / ٤٠١)

^۱ قال ابن عابدين: التسعير حج معنى، لانه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار / ٦ / ٤٠١). ومن اشترى شيئاً وأغلى في ثمنه فباعه مراجعة على ذلك جاز وقال ابو يوسف رحمه الله تعالى: اذا زاد زيادة لا يتغابن الناس فيها فان لا احب ان يبيعه مراجعة حتى يبين. (عالمگيري / ٣ / ١٦١، كتاب البيوع، الرابع عشر في المراجعة).
^۲ عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: البيعان بالخيار ما لم يفترقا، فان بنا وصداقاً بورك لهما في بيعهما وان كذبا وكتماناً بحق بركة بيعهما، (رواه النسائي ج ٢ ص ٢١٢، كتاب البيوع).
^۳ ولايسع حاكم الا اذا تعدى الارباب عن القيمة تعدياً فاحشاً فيسعر بمشورة اهل الرأي. (توير الابصار / ٦ / ٤٠٠، كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع). وايضاً: واعلم انه لا رد بغبن فاحش هو ما لا يدخل تحت تقويم المقومين في ظاهر الرواية وبه افق بعضهم مطلقاً كما في القنية ثم رقم وقال ويفق بالرد وفقاً للناس وعليه اكثر روايات المضاربة وبه يفق ثم رقم وقال ان غره اى غرام المشتري البائع او بالعكس او غره الدلال فله الرد والا لا وبه افق صدر الاسلام وغيره. (درمختار / ٥ / ١٤٢، كتاب البيوع، .... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

حديث كې د كومو شپږو شيانو د بدلولو په وخت كې برابري و نغد كيدل ضروري دي

سوال: ما يو حديث اوريدلى دى چې هغه كې د يوڅو شيانو ذكر دى، دهغو داخيستلو وخت كې ضروري دى چې برابر دهغو بدل وركړل شي او هماغه وخت لاس په لاس وركړل شي، پوښتنه داده چې هغه كوم شيان دي چې پكې ددې شرطونو خيال ساتل ضروري ښودل شوى دى؟ او كه چيرته يو كس ددې شرطونو خيال ونه ساتي، نو هغه اخيستل او خرڅول به د حرام په درجه كې داخل وي، مهرباني وكړئ دا قسمه يو حديث هم بيان كړئ!

جواب: كوم شى چې ناپ او تول سره خرڅيږي، كله چې هغه بدليږي، نو ضروري ده چې دواړه شيان برابر، برابروي اودامعامله لاس په لاس وشي، دې كې قرض هم ناجائز دى او كمى اوزيادت هم، مثلاً كه چېرته غنم په غنمو سره بدليږي، نو دې كې به دواړه خبرې ناجائزوي، يعنې كمى او زيادت او قرض دواړه به ناجائزوي او كه چېرته غنم جواروسره بدليږي، نو كمى اوزيادت جائز دى^{١١}، خو قرض ناجائز دى.

هغه حديث دادى: **عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الذهب بالذهب، والفضة بالفضة، والبر بالبر، والشعير بالشعير، والتمر بالتمر، والملح بالملح، مثلاً بثل سواء بسواء يداً بيدا... الخ.** (مشكوه ص ٢٤٤)

حضور ﷺ د شپږو شيانو ذکر کړي دي: سره زر، سپين زر، ورژې، جوار، کجورې، مالګه او فرمايلي دي چې کله سره زر دسرو زرو په بدله کې، سپين زر دسپينوزرو په بدله کې، ورژې دورژو په بدله کې، جوار دجوارو په بدله کې، کجورې د کجورو په بدله کې، مالګه دمالګې په بدله کې خرڅيږي، نو داضروري ده چې دواړه برابر او لاس په لاس وي، په نيت به (بور) باندې اخيستل او خرڅول او كمى او زيادت سود دى. (مسنداحمد ج ٢ ص ٢٣٢)^{١٢}

...بقیه د تیرمخ [باب المراجعة والتولية]. ايضاً: وان كان ارباب الطعام يتحكمون على المسلمين، ويتعدون عن القيمة تعدياً فاحشاً، وعجز القاضي عن صيانة حقوق المسلمين الا بالتسعر فلا بأس بالتسعر بمشورة من اهل الرأي والبصر. (الخط البرهاني/ ٨ / ٢٦٨، الفصل الخامس والعشرون).

أ (وعلة) اى علة تحريم الزيادة (القدر) المعهود بكيلى او وزن (مع الجنس فان وجدا حرم الفضل) اى الزيادة (والنساء) بالمد التأخير فلم يجز بيع قفيز بر بقفيز منه متساوياً واحدهما نساء (وان عدما) بكسر الدال من باب علم (حلا) كهروى بمروين لعدم العلة فبقى على اصل الاباحة (وان وجد احدهما) اى القدر وحده او الجنس (حل الفضل وحرم النساء). (درمختار مع رد المحتار/ ٥ / ١٧٢، باب الربا، وايضاً: فى الهداية/ ٣ / ٧٩/ باب الربا) ا عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الذهب... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د يوشي د دوو جنسونو خپلو کې بدلون څنگه کيږي؟

سوال: د حضرت مولانا مفتي محمد شفيع صاحب مفتي اعظم پاکستان ليکنه «مسئله سود طبع مارچ ۱۹۸۲ء، مې ولوستله، د دې کتاب په (۸۸ او ۸۹)، صفحو باندې ۳۱، ۳۲، ۳۳، حديثونه نقل شوي دي، د دې مضمون هم يو حديث په صفحه نمبر ۱۷ باندې ورکړل شوی دی، دې احاديثو کې د شپږو شيانو دکاروبار ذکر شوی دی، يعنې سره زر، سپين زر، غنم، جوار، چواري (وچې خرما) او مالګه.

اگر چې دې سره ترجمه ليکل شوې ده، خو تشرېح يې داسې نه ده چې په هغه باندې عام سړی پوه شي، چې د دې شيانو دکاروبار (لين دين) کومه طريقه جائز ده او کومه ناجائز؟ زموږ په کليو کې دا رواج عام دی چې دکوم سړي غله دکور د ضرورت له پاره پوره نه وي، يا دهغه دکور تخم خالص نه وي (د کرلو قابل نه وي) نو هغه دخپلوانو نه د ضرورت مطابق غله په قرض واخلي اودنوي فصل راتلو باندې هغه هغومره ورته واپس کړي، د دې احاديثو په رڼا کې ايا دا طريقه صحيح ده؟

دويم مشکل دادی چې اوس ملک د غنمو بې شماره قسمونه کرل کيږي اود هغه قيمت هم ديو بل نه جدادی، دلته د مثال په ډول زه دخپلې علاقې د غنمو په مختلفو قسمونو کې يوازې دوه قسمونه ذکر کوم:

- ۱: گندم پاک ۸۱، د دې قيمت په ځايي منډي کې له اویا نه تر اتيا روپۍ پورې من دی.
  - ۲: گندم سي ۵۹۱، د دې قيمت په ځايي منډي کې تقريباً يوسل شل روپيو پورې من دی.
- دلومړي قسم پيداوار زيات کيږي اودويم په خوراک کې د لومړي په مقابل کې ښه وي همدغه وجه ده چې د دې په قيمتونو کې څلوېښت پنځوس روپۍ فرق دی، که چيرته د دې د بدلولو ضرورت راشي، نو هغه به څنگه کيږي؟ د قيمت په لحاظ يا د جنس په لحاظ باندې؟ د دې مشکلاتو جواب را کړئ او د شکر يې ادا کولو موقع را کړئ.

...بقیه د ترمخ] بالذهب مثلاً بمثل، والتمر بالتمر مثلاً بمثل، والبر بالبر مثلاً بمثل، والملح بالملح مثلاً بمثل، والشعير بالشعير مثلاً بمثل، فمن زاد او ازداد فقد اربى، بيعوا الذهب بالفضة كيف شئتم يداً بيد وبيعوا البر بالتمر كيف شئتم يداً بيد، وبيعوا الشعير بالتمر كيف شئتم يداً بيد. (رواه الترمذي / ۱ / ۲۳۵ / ابواب البيوع، طبع قديمي، وايضا: مسند احمد / ۲ / ۲۳۲، وايضا: مشکوة / ۲ / ۲۴۴). عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الخنطة بالخنطة والشعير بالشعير والتمر بالتمر والملح بالملح كيلاً بكيل وزناً بوزن، فمن زاد او ازداد فقد اربى الا ما اختلف الوانه. (مسند احمد / ۲ / ۲۳۲).

جواب: دغلې بدلون که چیرته دغلې سره وي اودواړه دیوجنس وي، خو ددواړو په نوع (ډول) کې فرق وي، نو دواړه یو برابر اولاس په لاس معامله شرط ده. کمی او زیاتۍ جائز نه دي^{۱۱} اودیوله طرف نه قرض هم جائز نه دي^{۱۲} تاسو چې دغنموکوم دوه قسمونه لیکلي دي هغو کې دیومن په بدله کې مثلاً یونیم من ورکول جائز نه دي، بلکې دواړه برابر ضروري دي، که چیرته ددواړو قیمت کم یا زیات وي، نودجنس بدلون به دجنس سره نه کیږي، بلکې ددواړه به جداجدا سودا کړل شي، جداجدا قیمت سره.^{۱۳}

تجارت له پاره په ګټه باندې پیسې اخیستل

سوال: ما دیوکس نه دتجارت له پاره پیسې وغوښتې، هغه کس وایي چې تجارت کې چې کومه ګټه کیږي، هغې کې به زماڅومره برخه وي؟ زه داتکل له مخې هغه ته پیسې بنیم، چې هغه ماته پیسو راکولوباندې راضي شي، تاسوته مې عرض ده چې قرض اخیستوسره داسې تجارت کول، چې هغې کې ماته هم دمناسې ګټې امیددی، جائز دي؟

جواب: دچانه پیسې اخیستل اوپه هغو تجارت کول اوګټه کې هغه ته برخه ورکول، ددې دوه حالتونه دي، یوحالت دادی چې داخبره مخکې وشي چې په تجارت کې څومره ګټه وشي دهغه دومره فیصد (مثلاً ۱۲٪) به دپیسو خاوند (رب المال) ته ورکول کیږي اودومره به کار کونکي

^۱ [قوله وجیده کردیه] ای جید ماجعل فیہ الربا کردیه حتی لا یجوز بیع احدهما بالآخر متفاضلاً لقوله علیه السلام: جیدها وردیها سواء. (البحر الرائق) ۶/ ۱۳۰، باب المراجعة والتولية. وفي الهدایه: ولا یجوز بیع الجید بالردی مما فیہ الربا الا مثلاً بمثل لاهدار التفاوت فی الوصف. (هدایه) ۳/ ۸۰، باب الربا، ایضاً: فتاویٰ شامي/ ۱۷۹/ ۵.

^۲ [وان وجد احدهما] ای القدر وجده او الجنس (حل الفضل وحرم النساء) ولو مع التساوی، حتی لو باع عبداً بعد الی اجل لم یجز لوجود الجنسیة. (درمختار/ ۱۷۲). ایضاً: قال ابو جعفر (علیه السلام): ولا یجوز بیع شیء من المکیلات بجنسه لسیئة... والاصل فیہ قول النبی صلی الله علیه وسلم فی حدیث عبادة بن الصامت (علیه السلام): واذا اختلف النوعان فبیعوا کیف شئتم یداً بید، وفي بعض الالفاظ: واذا اختلف الصنفان... الخ. (شرح مختصر الطحاوي/ ۳/ ۳۲/ کتاب البیوع).

^۳ [عن ابی سعید وابی هريرة رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم استعمل رجلاً علی خیر لجهاءه بتمر جنب فقال: اكل تمر خیر هکذا؟ قال: لا والله یا رسول الله! انا لناخذ الصاع من هذا بالصاعین والصاعین بالثلاث، فقال: لا تفعل، بع الجميع بالدرهم. ثم ابتع بالدرهم جنباً. ایضاً: وعن ابی سعید (علیه السلام) قال: جاء بلال الی النبی صلی الله علیه وسلم بتمر برنی فقال له النبی صلی الله علیه وسلم: من این هذا؟ قال: کان عندنا تمر ردی فبعث منه صاعین بصاع، فقال: اوه عین الربوا، لا تفعل ولكن اذا اردت ان تشتري فبع التمر بیع آخر ثم اشتريه. مطلق علیه. (مشکوٰۃ/ ۲۴۵، کتاب البیوع، باب الربوا).

ته^{١١} اوکه چیرې خدای دې نه کړي په تجارت کې تاوان وشي، نو د انقصان به هم د پیسو خاوند ګالي^{١٢} دا حالت جائز دی. دویم حالت دادی چې تجارت کې که ګټه وي اوکه تاوان اوکه زیاته ګټه وي اوکه کمه، په هر صورت کې به د پیسو خاوند ته یو مقرر شوي حد پورې پیسې ورکول کیږي، مثلاً کال یا شپږ میاشتې وروسته دوه سوه روپۍ، یا د ټولو پیسو لسمه برخه، دا حالت جائز نه دی،^{١٣} نوکه چیرته تاسوله چانه پیسې اخیستوسره تجارت کول غواړئ، نولومړۍ صورت اختیار کړئ اوکه چیرته پیسې ترې قرض غواړئ، نو دې باندې ګټه ورکول جائز نه دي.^{١٤}

کاروبار کې د حرام او حلال خیال

نه ساتونکي پلار نه کاروبار جدا کول

سوال: یو دین دار سړی دخپل پلار سره د پلار په دوکان کې کار کوي، پلار هغه لمونځ کونکي زوی ته (چې هغه واده کړی دی) هسې بې هیڅه خبرې کوي او ورته وایي چې ته دوکان ته وخت نه ورکوي، پلار نه حلال ګوري اونه حرام، اوس دهغه هلک خیال دی چې زه به د پلار نه جدا کاروبار یا نوکري او یا داسې نور.... وکړم، ایا شرعي طور باندې دهغه جدا کیدل صحیح دي اوکه نه؟

^١ [ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة لأن شرط ذلك يقطع الشركة لجواز ان لا يحصل من الربح الا تلك الدراهم المسماة قال في شرحه اذا دفع الى رجل مالاً مضاربة على ان مارزق الله فللمضارب مائة درهم فالمضاربة فاسدة. (الجوهرة النيرة/ ١/ ٣٥٠، کتاب المضاربة). ايضاً: وشرطها (ای المضاربة) امور سبعة.... وكون نصيب كل منهما معلوماً عند العقد. (درمختار/ کتاب المضاربة/ ٥/ ٦٤٧، ٦٤٨/ طبع سعيد).

^٢ [وما هلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال، لان الربح اسم للزيادة على رأس المال، فلا بد من تعيين الكتاب/ ٢/ ٦٤، ٦٥). ايضاً: وفي الجوهرة: وما هلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لأن الربح اسم لزيادة على رأس المال فلا بد من تعيين رأس المال حتى يظهر الزيادة واذا زاد الهالك على الربح فلا ضمان على المضارب فيه لانه امين الباب في شرح الكتاب ج ٢ ص ٦٤، ٦٥. ايضاً وفي الجوهرة وما هلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لان الربح تبع لرأس المال وصرف الهالك الى ما هو التبع اولى. .... وان زاد هالك على الربح فلا ضمان على المضارب لأن مال المضاربة مقبوض على وجه الأمانة فصار كالوديعة. (الجوهرة النيرة/ ١/ ٢٩٨/ کتاب المضاربة/ طبع بمبئي).

^٣ [شرطها أي المضاربة .... (وكون الربح بينهما شاعاً فلو عين قدرًا فسدت. (درمختار في الشامي/ ٥/ ٦٤٨). ايضاً: ولا يجوز الشركة اذا شرط لأحدهما دراهم مسماة من الربح لأنه شرط يوجب انقطاع الشركة فمساها لا يخرج الا قدر المسمى لأحدهما. (هداية/ ٢/ ٦٣٢/ کتاب الشركة/ طبع مکتبه شرکت علميه ملتان)

^٤ [قوله كل قرض جر نفعاً حرام أي اذا كان مشروطاً. . الخ. (فتاوي شامي/ ٥/ ١٦٦/ فصل في القرض)

جواب: که دپلار سره دهغه وخت نه تیریري، نو پخپله پلار ورته هم دجدا کېدو وایي، نو شرعي طور باندې جدا کار کولو کې هېڅ بده خبره نه شته، بلکې دهغه خدمت او نور جائز کارونو کې دهغه اطاعت کول دې په ځان باندې لارم وگڼي او د مور پلار د خدمت او اطاعت باره کې په قران او حدیث کې ډیر زیات نصیحتونه راغلي دي.^{۱۱}

مختلفو اخیستونکو باندې په مختلف قیمت شی خرڅول

سوال: موږ سره یو قسم مال وي. هغه موږ د حالاتو، وخت اود ځمکاک مطابق په مختلف قیمت باندې خرڅو، ایا دغه شان په مختلفو اخیستونکو باندې مختلفو قیمتونو سره خرڅول صحیح دي او که یو قیمت مقررول پکار دي؟

جواب: هر چاته په یو قیمت باندې ورکول ضروري نه دي، چا سره رعایت هم کولی شئ.^{۱۲} خو د ناجائزې گټې اجازه نه شته اونه دچا د مجبوري له وجې چانه د زیات قیمت اخیستو اجازه شته.^{۱۳}

له چا کمه اوله چا زیاته گټه اخیستل

سوال: زه د توکر (کپرې) کار کووم په دوکانداري کې کمی زیادت کول پکار دي ځمکاک په یو

۱ [قال الله تعالى: "وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا" (الأسراء: ٢٣). وعن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: رضي الرب في رضى الوالد، وسخط الرب في سخط الوالد. رواه الترمذی. (مشکوٰۃ ٢/ ٤١٩). وعن ابن عباس رضي الله عنهما من أصبح مطيعاً لله في والديه أصبح له بابان مفتوحان من الجنة وان واحداً فواحد ومن أصبح عاصياً لله في والديه أصبح له بابان مفتوحان من النار، ان كان واحداً فواحد، قال رجل: وان ظلمناه؟ قال: وان ظلمناه! وان ظلمناه! وان ظلمناه! (مشکوٰۃ ٢/ ٤٢١) باب البر والصلة، الفصل الثالث.

۲ [وصح الخط منه ولو بعد هلاك المبيع وقبض الثمن والزيادة والخط يلتحقان بأصل العقد. وفي الشرح: قوله وصح الخط منه اي من الثمن وكذا من رأس مال السلم والمسلم فيه كما هو صريح كلامهم رملی علی النح. (ردالمحتار علی الدر المختار ٥/ ١٥٤). ايضاً: واما اذا باع بكذا من الثمن وقبل المشتري ثم ابراه من الثمن او وهبه او تصدق عليه صح. (عالمگیری ٣/ ٥) كتاب البيوع/ الباب الأول/ في تعريف البيع.

۳ [وقد نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن بيع المضطر. . . . . قال الشامي: وهو ان يضطر الرجل الى طعام وشراب او غيرها ولا يبيعه البائع الا باكثر من ثمنها بكثير وكذلك في الشراء منه. . . . . قال الخطابي: ان عقد البيع مع الضرورة على هذا الوجه جائز في الحكم ولا يفسخ الا ان سبيله في حق الدين والمروءة ان لا يباح على هذا الوجه وان لا يقتات عليه بماله ولكن يعاون ويقرض ويستعمل له الى الميسرة. (اعلاء السنن ١٤/ ٢٠٥) كتاب البيوع/ باب النهي عن بيع المضطر/ طبع ادارة القرآن كراچی.

ځای باندې سودا نه اخلي، ځينې ځاک وايي چې ته يو ريت (قيمت) ولې وايي؟ ځاک ته د جامې قيمت ويل کيږي، نود کمې اوبيشي نه وروسته يې ځاک اخلي، پوښتنه داده چې په څه کې کمې زياتی صحيح دی؟ مثلاً ځاک ته د يو ميترو توکر شپيته روپۍ قيمت ويل کيږي، ځينې ځاک يې په شپيته روپۍ اخلي او څوک يې په پنځه پنځوس روپۍ باندې اخلي همدارنگه له چانه کمه او له چا زياته گټه اخيستل جائز دي او که نه؟

جواب: د ځاک سره د توکر (کپړې) په ريت کې کمې زياتی کول جائز دي، که چيرته يو ځاک ته شپيته روپۍ وايي او هغه يې په هغه قيمت اخيستو باندې راضي کيږي، نود انصاف تقاضا داده چې وورسته به دده پيسې واپس کړل شي. ^[١] والله اعلم!

توکر (کپړه) له عيب ښودلو پرته خرڅول

سوال: زه د توکر کاروبار کوم، اخيستونکي چې کله د توکر باره کې پوښتنه وکړي، نوزه ورته اکثر اخواد پخواشان جواب ورکړم اوماته د جامو باره کې ډير معلومات وي، ماديو صاحب نه اوريدلي دي چې هغه مسلمان نه دی چې د مال خرڅولو په وخت کې دهغو عيبونه ونه ښيي، ايا ماته د جامو خرڅولو وخت کې داخيستونکي د پوښتنې کولونه پرته هم هغه عيبونه ښودل پکار دي يا دهغه پوښتنه کولو باندې ورته ووايم؟ ستاسو د جواب به راته ډير زيات انتظار وي؟

جواب: بالکل! ^[٢] د يو مسلمان د تجارت طريقه هم داده چې اخيستونکي ته د شي عيب وښيي، ياکم نه کم دا ورته ووايي چې وروره! داشی ستا مخې ته دی ويې وگوره! زه ددې د عيب ذمه دار نه يم ^[٣] حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله به د جامو تجارت کاو، يوځل يې خپل ملگري ته وويل چې دې جامه کې عيب دی، اخيستونکي ته ووايه پخپله يې چيرته تشریف يوړ، دهغه ملگري د حضرت امام صاحب رحمه الله په نه موجوديت کې هغه جامه خرڅه کړه، کله چې امام صاحب رحمه الله بيرته تشریف راوړ، نو پوښتنه يې ترې وکړه، چې تاهغه ته د جامې د عيب باره کې ويلي و؟ هغه

^١ [وصح الخط منه أي من الثمن وكذا من رأس المال المسلم والمسلم فيه. (ردالمحتار / ٥ / ١٥٤ / كتاب البيوع باب المراجعة والتولية). وايضا: واما اذا باع بكذا من الثمن وقبل المشتري ثم ابراه من الثمن او وهبه او تصدق عليه صح. (عالمگيري / ٣ / ٥ / كتاب البيوع).

^٢ (لرورع) لا يحمل كتمان العيب في مبيع او ثمن لأن الفش حرام الا في مستلحين، قال ابن عابدين رحمه الله (قوله الفش حرام) ذكر في الخبر اذا باع سلعة معيبة عليه البهان وان لم يبين قال بعض مشايخنا يفسق وترد شهادته. . . الخ. (ردالمحتار على الدر المختار / ٥ / ٥٧ / وايضا: بحر الرائق / ٦ / ٢٥).

^٣ [أولى الشامية: (قوله وصح البيع بشرط البراءة من كل عيب) بأن قال: بعك هذا العبد على اني بريء من كل عيب. (ردالمحتار / ٥ / ٤٢ / مطلب في البيع بشرط البراءة)].

ورته وويل چې نه! امام صاحب رحمته الله عليه ډير زيات افسوس وکړ اود هغې ورځې ټوله گټه يې صدقه کړه.^(۱)

يوازې دخولې خرڅولو سره يوشی دخپل قيمت نه په زيات قيمت خرڅول

سوال: عمر، زيداو بکر په يودوکان کې کار کوي، خپلوکې پلار او زامن دي، عمر پلار، يوشی په څوارلس روپۍ باندې راوړ، هغه زید (زوي) باندې په شپاړس روپۍ باندې زباني خرڅ کړ، نوزيدهم هغه په بکر يعنې ورور، باندې زباني په شل روپۍ خرڅ کړ، بيا چې کله يو اخيستونکی راشي، نو بکر قسم خوري، چې مادا شی په شل روپۍ باندې اخيستی دی، عمر يا زید د بکر نه پوښتنه کوي چې داشی په څو باندې اخيستل شوی دی (دتهوک قيمت)، نو هغه قسم خوري او اخيستونکي ته وايي چې په شل روپۍ، بيا هغه شی په څليرشت يا پنځوشت روپۍ باندې خرڅ کړل شي، ايا اسلام کې داسې زباني اخيستل او خرڅول اوقسمونه خوړلوسره تجارت کول جائز دي؟

جواب: دا يوازې دوکه ده اودا ددوکې تجارت دی.^(۲)

ددوکاندارانو له لوري قرآن په لاس کې اخيستل

اود شي په کموييسو د نه خرڅولو قسم خوړل

سوال: موږ يو څو دودوکانداران په لاس کې قرآن پاک اخلو او دا وعده کوو چې موږ ټول به د کمپنۍ له ټاکل شوي قيمت نه هيڅ سامان په کم قيمت باندې نه خرڅوو، ايا دا قسم خوړل د شريعت په اعتبار سره درست دي؟

^۱ عن علي بن حفص البزاز قال: كان حفص بن عبد الرحمن شريك أبي حنيفة رحمته الله عليه (وكان ابو حنيفة رحمته الله عليه مجهز عليه) فبعث اليه ابو حنيفة رحمته الله عليه بمحتاج واعلمه ان في ثوب كذا وكذا عيباً فاذا بعته فبين، فباع حفص المتاع ونسي ان يبين (العيب) ولم يعلم ممن باعه، فلما علم ابو حنيفة رحمته الله عليه تصدق بثمان المتاع كله وكان ثلاثين الف درهم وفاضل شريكه. (عقود الجمان في مناقب الامام الاعظم النعمان / ۲۴۰، ۲۴۱).

^۲ باب الحلف الواجب للخديعة في البيع. عن أبي هريرة رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: ثلاثة لا يكلمهم الله عز وجل ولا ينظر اليهم يوم القيامة ولا يزكهم ولهم عذاب اليم. . . . . ورجل ساوم رجلاً على سلعة بعد العصر فحلف له بالله لقد اعطى بها كذا وكذا فصدقه الآخر. وفي رواية: والمنفق سلعته بالكذب. (رواه النسائي / ۲ / ۲۱۲) ايضاً: عن أبي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: آفة المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف. . . الخ. (نسائي شريف / ۲ / ۲۳۲ / بخاري / ۱ / ۳۸۴)

جواب: داسې قسم خوړل درست نه دي او د قسم خوړو نه وروسته که چیرې قسم مات کړل شي، نو د قسم کفارہ یعنې لسو مسکینانو ته دوه وخته دوډۍ ورکول یا ددې قیمت ادا کول پکار دي [۱]

اخیستلو او خرڅولو کې په دروغو ویلو ګټه حرامیږي

سوال: نن سبا کاروباري دنیا کې د ګټې د حاصلولو له پاره زیاتر دروغ ویل کیږي، له یوې پادۍ نه دا مقرر شو چې زه ددې کیمیکل ۴۵ روپۍ په حساب سره خرڅوم او حالانکې ما کیمیکل په ۵۰ روپۍ خرڅ کړل او پارټې ته مې دا وویل چې کیمیکل ۴۲ روپۍ په حساب سره خرڅ شول، هغوی په دې باندې راضي شول او ما د ۴۲ روپۍ په حساب سره دوی ته پیسې ورکړې.

پوښنه داده چې داسې دروغو ویلو سره ما ۸ روپۍ ګټه وکړه، هغه زما له پاره حلاله ده؟ که چیرته حلاله نه وي، نو ددې د پاکولو به څه طریقه وي؟

جواب: په دروغو ویلو سره ګټه کول حرام دي او ددې د حلالولو طریقه داده چې دې پارټې ته صحیح حقیقت وویل شي او ددوی نه معافي وغوښتل شي. [۲]

خالص شیدې په زیات قیمت او هغه شیدې چې اوبه پکې

ګډې وي په سرکاري قیمت باندې د خرڅولو حکم

سوال: د شیدو قیمت حکومت ۹ روپۍ کلو مقرر کړی دی، خو یو صاحب وایي چې زه به شیدې په ۱۱ روپۍ کلو ورکوم، ځکه چې په دې کې اوبه نه ګډوم، دویم سړی وایي چې زه به په مقرر قیمت باندې شیدې ورکوم، خو ددې د خالصوالي ګرته نه ورکوم، سوال دادی چې په دې دواړو کې کوم یو رښتونی دی؟ یو په پیو کې اوبه ګډوي او دویم د دوو روپیو په زیاتوالي سره یی خرڅوي زه دا ګڼم چې په دې دواړو کې هیڅ فرق نه شته، بلکې دواړه د خدای

[۱] لُكْفَارَتُهُ اِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ. . . . . الخ. (المائدة: ۸۹). وكفارة اليمين عتق رقبة. . . . . وان شاء اطعم عشرة مساكين وتجزئ في الاطعام التملك والتمكين فالتمليك ان يعطى كل مسكين نصف صاع من بر أو دقيقه أو سويقه. . . . . واما ما عدا هذه الحبوب. . . . . فلا يجزيه الا على طريق القيمة. (الجوهره/ ۲/ ۲۹۲/ كتاب الايمان).

[۲] عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف، واذا اوجهن خان. (نسائي/ ۲۳۲/ ۱، بخاري/ ۱/ ۳۸۴). عن ابي ذر رضي الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم: من ادعى ما ليس له فليس منا، وليتوا مقعده من النار. (مشكوة/ ۳۲۷/ باب القضية والشهادات/ طبع قديمي)

پاک په نيزد مجرمان دي

جواب: په شيدو کې اوبه گډوډونکې، خو په هر حال کې مجرم دی [۱] چې کله هغه وايي چې دا خالص شيدې دي او خرڅوي يې او کوم سړی چې په ۱۱ روپۍ باندې ورکوي که چيرې دده د خرڅې د ليرې کولو نه وروسته دده بېعت په مناسب مقدار باندې بېچ کيږي، نو هغه مجرم نه دی او که چيرته د ناجائزې گټې د خوړلو مرتکب کيږي، نو مجرم دی [۲] تاسو چې څه ليکلي دي چې، د ستا په اند په دې کې هيڅ فرق نه شته، داد نظر کمزوري ده. د دواړو په مينځ کې هغه فرق دی کوم چې د اوبې او خره په مينځ کې دی...

چای کې د چنې پوستکي گډونکي دوکان کې کارکول؟

سوال: زموږ يو خپلوان داسې دوکان کې کارکوي، کوم ځای کې چې په چای کې د چنې پوستکي گډولونه وروسته خرڅوي. د داسې کس گټه څنگه ده او که چيرته هغه هديه ورکوي، نو دهغې اخيستل څنگه دي؟

جواب: دهغه دومره گټه حرام ده څومره چې هغه دوکه (ملاوټ) کړی دی [۳]، اودهغه نه هديه اخيستل هم جائزه دي، که چيرته دهغه زياته امدني حرامه وي. [۴]

د څه مجبوري له وجې ډير قيمت اخيستل بدديا نتي ده

سوال: ځينې وخت موږ ته داسې اخيستونکي راشي چې زموږ يقين وي چې دوی به زموږ نه ضرور مال اخلي، کله مارکيټ کې د مال دکمي له وجې او کله په څه بله وجه، داسې صورت کې موږ دهغه اخيستونکي نه فايده اخلو او دمارکيټ نه گران قيمت باندې پرې مال خرڅ کړو، ايا داسې قسمه زيادت کول جائز دي؟

جواب: شرعي طور باندې خوچې په هر څومره قيمت باندې سودا وشي جائزه، خودچا د

[۱] لايجل کتمان العيب في مبيع او ثمن لأن الغش حرام. . . . . اذا باع سلعة معيبة عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. (ردالمحتار على الدرالمختار/ ۵/ ۴۷/ باب خيار العيب).

[۲] قال ابن عابدين: التسعير حجر معنى، لأنه منع عن البيع بزيادة فاحشة. (ردالمحتار/ ۶/ ۴۰۹)

[۳] لايجل کتمان العيب في مبيع او ثمن لأن الغش حرام. . . . . اذا باع سلعة معيبة عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشائخنا يفسق وترد شهادته. (ردالمحتار على الدرالمختار/ ۵/ ۴۷/ باب خيار العيب).

[۴] اذا كان غالب مال المهدى حلالاً، فلا بأس بقبول هديته واكل ماله ما لم يتبين انه من حرام. (الاشباه والنظائر/ ۱۲۵، طبع ادارة القرآن کراچي). ايضاً: اهدى الى رجل شيئاً او اضاف له ان كان غالب ماله من الحلال فلا بأس الا ان يعلم بأنه حرام فان كان الغالب هو الحرام ينبغي ان لا يقبل الهدية ولا ياكل الطعام. (عالمگري/ ۵/ ۳۴۲/ كتاب الكراهية/ الباب الثاني عشر في الهدايا والضيافات/ طبع رشيديه/ كوته).

مجبوري يانه پوهيدوله وجې زيات قيمت اخيستل کاروبار کې بدديانتې ده.^{۱۱}

د کاکونو خرڅول اخيستل ناجائز دي

سوال: اخبار خرڅونکي اوشهدې خرڅونکي چې کله اخبار او شيدې کورونوته رسولوسره خپل کاروباره مضبوط کړي، نوڅه وخت وروسته هغه ټوله علاقه په نوي سوداگري باندې خرڅه کړي. لکه دايوقسم پگړۍ وي، ايا دا گټه شرعي طور باندې جائز ده؟

جواب: د درياب کبان په ټيکه او دکب نيونې ډنډ په ټيکه ورکول، فقهاوو دواړه ناجائز ليکلي دي.^{۱۲} دغه شان اخيستونکي (گاک) خرڅول هم ناجائز دي.^{۱۳} اوله دې نه لاس ته راغلې پيسې حرامې دي.

يوشی د قيمت زياتيدوله وجې په کوم قيمت خرڅول پکار دي؟

سوال: که چيرته ديوشي موجود قيمت داخيستلو د قيمت نه ډير زيات شوی وي، اوس به دهغه د خرڅولو قيمت څنگه ډول ټاکل کيږي؟

جواب: کوم شی څه چې د خرڅولو قابل وي، دادې وکتل شي چې هغه بازار کې په څومره قيمت پيدا کيږي، هماغه قيمت باندې يې خرڅول پکار دي.

بنځه د خاوندشې دهغه له اجازې پرته نه شي خرڅولی

سوال: يوکس چې کور کې موجود نه و، دهغې بنځه يووکیل ونيو اوشی يې خرڅ کړ او خاوند ته چې پته ولگيده، نو هغه غوسه شو او سمدلاسه يې انکار خط وليږه، ايا د بنځې دا تصرف جائز دی؟

جواب: د بنځې له پاره د خاوندشې دهغه له اجازې پرته خرڅول صحيح نه دي، خاوند ته دا

^۱ [وقد نفى النبی صلی الله علیه وسلم عن بيع المضطر. . . . . قال الخطابي: ان عقدا لبيع مع الضرورة على هذا الوجه جائز في الحكم ولا يفسخ الا ان سبيله في حق الدين والمروءة ان لا يباع على هذا الوجه. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۲۰۵ باب النهی عن بيع المضطر).]

^۲ [الاجارة اذا وقعت على العين لا يجوز فلایصح استنجار الاجام والحياض لصيد السمک. (بازایة في عالمگري/ ۵/ ۴۸). وايضا: ولا يجوز بيع السمک قبل ان يصطاد لانه باع مالا يملكه ولا حظيرة اذا كان لا يؤخذ الا بصيد لانه غير مقدور التسليم. . . . الخ. (هداية/ ۳/ ۵۵/ باب البيع الفاسد). بيع السمک في البحر والبنر لا يجوز. (فتاوي عالمگري/ ۳/ ۱۱۳/ کتاب البيوع/ الباب التاسع/ الفصل الرابع في بيع الحيوانات).]

^۳ [ولا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة. (درمختار في الشامي/ ۴/ ۵۱۸/ کتاب البيوع/ مطلب لا يجوز الاعتياض. . . . الخ. ايضاً: الاشباه والنظائر/ ۲۴۹/ کتاب البيوع/ الفن الثاني/ طبع ادارة القرآن).]

اختيار دی چې معلومیدو نه وروسته هغه سودا جائز وساتي یا یې ختمه کړي^{۱۱}

چاته دیولک روپیو موتر په یونیم لک ورکول

سوال: زما څه دوستان د زرعي دوايانونه پرته دموترو او ترکونو کاروبار داسې کوي چې د چا له پاره هغوی گامای واخلي او دا خبره وکړي چې ددې خپل قیمت یولک نه پرته به پنځوس زره زیاتې اخلم، له دې وجې وخت کال یادوه کاله کینسودل کیږي او زما خیال دی چې کوم خلک د سود کاروبار کوي هغوی هم د پیسو اوسود واپسې مخکې نه مقرر کوي

جواب: که چیرته په یولک باندې موتر واخلي او په بل چاباندې یې د کال یونیم کال په قرض یونیم لک باندې خرڅ کړي، نو دا جائز دي^{۱۲} خو که چیرته دموترو اخیستونکي ته یولک روپی قرض ورکړي او ورته یې وویل چې: کال یا یونیم کال وروسته به درنه پنځوست زره زیاتې اخلم، نو دا سود دی اوبالکل حرام دی.^{۱۳}

ایا دموترو اخیستودا صورت جائز دی؟

سوال: څو ورځې مخکې ما یو موتر په په لاندې طریقې اخیستی و، تاسو دهیڅ شي لحاظ نه

۱ [عن أبي امامة رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول في خطبته عام حجة الوداع: لا تنفق امرأة شيئاً من بيت زوجها الا باذن زوجها، قيل: يا رسول الله! ولا لطعام؟ قال: ذلك افضل اموالنا. (مشکوٰۃ/ ۱/ ۱۷۲/ باب صدقة المرأة من مال الزوج، ترمذي/ ۱/ ۱۴۵). ايضاً: ومن باع ملك غيره بغير امره، فالمالك بالخيار: ان شاء اجاز البيع وان شاء فسخ. (الهداية/ ۳/ ۸۸/ كتاب البيوع/ باب الاستحقاق/ طبع شرکت علميه ملتان). ومن باع ملك غيره فللمالك ان يفسخه ويجيزه ان بقى العاقدان والعقود عليه وله وبه لو عرضا يعني انه صحيح موقوف على الاجارة. (البحر الرائق/ ۶/ ۱۶۰/ باب الاستحقاق، فصل في بيع الفضولي/ طبع دار المعرفة/ بيروت).

۲ [لان للأجل شهاً بالمبيع الا ترى انه يزداد في الثمن لأجل الأجل. (هداية/ ۳/ ۷۶/ باب المراجعة والتولية/ طبع شرکت علميه). وفي البحر الرائق/ ۶/ ۱۲۴، ۱۲۵/ باب المراجعة/ طبع دار المعرفة). لان للأجل شهاً بالمبيع الا ترى انه يزداد في الثمن لأجل الأجل. . . . . الأجل في نفسه ليس بمال ولا يقابله شيء حقيقة اذا لم يشرط زيادة الثمن بمقابلته قصداً، ويزاد في الثمن لأجله اذا ذكر الأجل بمقابلته زيادة الثمن قصداً، فاعتبر مالاً في المراجعة احترازاً عن شبهة الخيانة ولم يعتبر ولا في حق الرجوع عملاً بالحقيقة. وفي المبسوط للسرخسي/ ۱۳/ ۹/ باب البيوع الفاسدة: واذا عقد العاقد على انه الى اجل كذا بكذا، وبالنقد بكذا، او قال: الى شهر بكذا، او الى شهرين بكذا، فهو فاسد، لانه لم يعاطه على ثمن معلوم، ونهى النبي صلى الله عليه وسلم من شرطين في بيع. . . . . وهذا اذا افترقا على هذا، فان كان يتراضيان بينهما ولم يفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم وانما العقد عليه فهو جائز).

۳ [عن علي أمير المؤمنين رضي الله عنه مرفوعاً: كل قرض جرمفعة فهو رباً. وقال في الشرح: وكل قرض شرطه فيه الزيادة فهو حرام بلا خلاف. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۵۱۲/ طبع ادارة القرآن، ايضاً فيض القدير/ ۹/ ۴۸۷/ طبع بيروت)

ساتلو سره جواب راکړی چې دالله تعالی اودهغه دپیغمبر ﷺ طریقه پریښودونکي جوړ نه شو.

دموتر قیمت ۹۵۰۰۰ روپۍ

کومې پیسې مې چې نغدي ورکړې ۲۰۰۰۰ روپۍ

بقایا پیسې ۷۵۰۰۰ روپۍ

او موټر اخیستونکي نه موټر په دې صورت اخیستل شوی و، چې دموتر هر څومره قیمت وي، موږ به هغه خرڅونکي ته ۵۰۰۰۰ روپیو باندې ۱۱۰۰۰ روپۍ نورې هم ورکوو. نو دې صورت کې چې دهغوی کومې ۷۵۰۰۰ روپۍ وې، په هغو باندې به هغه زموږ نه ۱۶۵۰۰ روپۍ ددې شرط مطابق اخلي، کومې پیسې چې هغوی په موټر اخیستو کې خرچ کړې هغه ۷۵۰۰۰ روپۍ او په موږ باندې چې اوس دهغه څومره پیسې جوړېږي هغه ۹۱۵۰۰ روپۍ جوړېږي اودا پیسې به موږ هغه ته په پنځلسو میاشتو کې برابروو.

جواب: دموتر اخیستودا صورت خوصحیح نه دی، چې دومره پیسو باندې به دومره پیسې نورې اخلي، موټر اخیستونکي دې موټر واخلي، دهغه نه وروسته یې چې هغه په څو باندې خرڅول غواړي خرڅ دې کړي او خپله گټه چې څومره غواړي هغه دې واخلي، نو دا صورت صحیح دی.^{۱۱}

روپۍ ورکړي او ټوکر بک کړي، خوقبضه یې نه کړي بلکې چې

کله قیمت زیات شي، نومخکې یې خرڅ کړي نو ایا دا جائز دی؟

سوال: تیر شوي کال کې ما یو د پاور لومز مالک ته څه روپۍ ورکړې، چې نن د ټوکر کوم ریت دی په دې ریت باندې زما دومره ټوکر بک کړه ټوکر (کپره) به تاسره پرت وي، کله چې قیمت زیات شي، نو زه به تاته وایم چې زما ټوکر خرڅ کړه، ته به زما ټوکر خرڅ کړې او ماته به پیسې راکړې، مالک وویل چې که چیر ته کپره اخیستل غواړې، نو وایې خله، که نه، پر چې واخله، ما پر چې اخیستو ته ترجیح ورکړه چې نه ټوکر سنبالول وي او نه کیښودل وي، هغه ټوکر (کپره) خرڅ کړ او ماته یې روپۍ راکړې.

په دویم ځل باندې داسې وشو چې ما روپۍ ورکړې او پر چې مې واخیستله څه وخت وروسته ریت (قیمت) راوغورځید چې دا اخیستو د قیمت نه کم و، مالک وویل که چیرته زه تر څلورو یا پنځو میاشتو پورې پیسې وانه خلم او هغه روپۍ مالک په خپل کاروبار کې ولگوي، نو ما ته به دوه نیمې روپۍ في میتر اخیستلونه زیاتې راکړي، حالانکې په منډې کې دا اخیستو

^۱ [طلب الزیادة بطریق التجارة غیر محرم فی الجملة قال الله تعالی: لیس علیکم جناح ان تبغوا فضلا من ربکم. (تفسیر مظهری/ ۱/ ۳۹۹ / طبع اشاعت العلوم دهلی).]

ريټ (قيمت) کم وي. ما مالک ته وويل چې ته درې نيمې روپۍ باندې يو ميټر وکړه. مگر هغه د دوه نيمو روپيو نه په زياتو باندې راضي نه شو. د دينه قطع نظر ما په يوځای کې لوستلي دي چې تر څو پورې په سامان باندې د مشتري قبضه نه وي يا سامان متعين نه وي تر هغه وخته پورې يې مخکې نه شي خرڅولی. که چيرته دا درست وي، نو د کپړې د خرڅولو په وخت که چيرته مالک دا وايي، نو چې زما کپړا کومه ده؟ ماته يې وښايه؟ مالک کپړا وښايي چې دا کپړا ده او زه کپړه وگورم او ده ته ووايم چې دا خرڅه کړه او ماته ددې رقم راکړه، نو ايا دا سود دی؟ د دينه پرته به ذکر شوې سودا د دواړو صورتونو په باره کې هم ووايي چې هغه شرعا جائز دی او که نا جائز دي؟

جواب: لومړی او دويم صورت شرعا صحيح نه دي او داتا چې کومه مسئله ليکلې ده چې په اخيستل شوي شي باندې قبضه وشي دا مسئله صحيح ده، خو چې کله ته له چانه څه شي واخلې، نو هغه شی په متعين طور باندې د ستا په قبضه کې راغی، ته که دا اوچتول غواړې او که دده سره امانت کيښودل غواړې، نو دا صحيح ده. [١]

کوم مال چې په خپله قبضه کې نه وي دهغه خرڅول

سوال: زموږ کار تجارت دی، موږ ته د نورو ملکونو نه د تاجرانو ټيلفون راځي چې هغوی وايي چې موږ ته سل ټنه وريژې (چاول) پکار دي، موږ په وخت ريت مقرر کړو او د نمونې مطابق د مال ورکولو تاريخ مقرر کړو، له دينه وروسته موږ د مارکيت نه مال اخلو او هغوی ته يې ورکړو، مال خو په مارکيت کې موجود وي، خوزموږ په قبضه او ملکيت کې نه راځي، ايا داسې طريقې سره سودا راکړه ورکړه، کول صحيح دي؟

جواب: دا د مال ورکولو وعده ده که چيرته هغه دا مال قبول کړي، گویا چې د وعدې پوره والی وشو او سودا صحيح شوه او که چيرته قبول يې نه کړي، نو دا سودا نه ده صحيح. والله اعلم!

فليت له قبضې مخکې خرڅول او دهغه روپۍ استعمالول

سوال: ما يو فليت بک کړی و چې راتلونکی کال به ملاو شي، ځان سره يې وساتم او که يې خرڅ کړم؟ ځکه چې اوس ماته ددې زياتې پيسې ملاوېږي، مطلب دا چې څومره ما جمع کړي دي ددې نه زياتې، ځکه چې اوس قيمت دهغه په نسبت چې پرې بک کړی و، زيات دی.

جواب: که چيرته د پيسو د اداء کولو نه مخکې تا ته قبضه درکړل شوې وه، نو خرڅول يې

[١] قال أبو جعفر: ولا يجوز بيع ما لم يقبض من الأشياء المبيعة إلا العقار... . انما تعتبر التخلية في جواز البيع، وتقام مقام النقل فيما يتأتى فيه القبض الحقيقي. (شرح مختصر الطحاوي/٣/ ١١٠، ١١١/ کتاب البيوع).

جائز دي که نه، نو نه دي جائز ۱۱

سوال: که چیرته دغه پیسې موږ چې موږ ته دفلیت خرڅولو له وجې په لاس راشي، یعنې د جمع کولو نه زیاتې چې هغو ته موږ پریمیم وایو ساتل روادې؟

جواب: د پورتنی شرط مطابق که چیرته خرڅ کړل شي، نو زیاتې رقم حلالې دي ۱۲

سوال: هغه پیسې چې د فلیت خرڅولو په ذیعه لاس ته راشي، د قرض په طور باندې ملگرو ته ورکولی شم؟

جواب: که چیرته روپی حلالې وي، نو چاته چې وغواړې، ورپې کړه!

د یو شي د سودا کولو او قبضې نه مخکې

د هغه سیمپل (نمونه) بنودل او آرډر ورکول

سوال: زموږ په علاقه کې د کاروبار شکل په داسې طریقه دی چې زه د یو کس نه څه اخیستل غواړم دده نه د مال نمونه د څه وخت له پاره واخلم، بیا دا نمونه په بازار کې مختلفو خلکو ته بنسیم او د گټې سره قیمت ورته وایم، که چیرته یو صاحب ددې مال د اخیستلو له پاره تیار شي، نو بیا زه هغه مال اخلم یعنې کله چې زه خلکو ته د مال نمونه وبنسیم او خرڅ یې کړم تر دې وخته پورې زه خپله ددې مال مالک نه وم، کله چې هغه خرڅ کړل شي، نو بیا یی اخلم ایا دا سې کول صحیح دي؟

جواب: سړی چې د یو شي مالک نه وي، نو مخکې یې خرڅولی هم نه شي، له دې وجې که چیرته ته له چانه مال اخلې، یعنې د نمونې په ډول باندې او ځاک ته هغه نمونه بنسې، نو نه تا هغه شي اخستی دی او نه دې داشی خرڅ کړی دی، خو دده سره دې د اخیستلو او خرڅولو وعده کړې ده، لهذا ترڅو پورې چې ته شی وانه خلې، نو تر دې وخته پورې د هغه سړي په ذمه باندې ورکول ضروري نه دي او تر څو پورې چې خرڅ نه کړل شي د ځاک په ذمه باندې ددې اخیستل ضروري نه دي [۳]

[۱] قال الخجندی رحمه الله: اذا اشترى منقولاً لا يجوز بيعه قبل القبض لا من بائه ولا من غيره. . . . . وقال محمد: لا يجوز بيع العقار قبل القبض اعتباراً كالمنقول. ايضاً: "ان المراجعة انما تصح بعد القبض ولا تصح قبله". (الجوهر النيرة / ۱/ ۲۱۲، ۲۱۳ / كتاب البيوع / باب المراجعة والتولية / طبع مجتبیائی دهلی).

[۲] وشرط العقود عليه. . . كونه موجوداً مالاً متقوماً مملوكاً في نفسه. (ردالمحتار / ۴ / ۵۰۵ / كتاب البيوع / مطلب شرائط البيع انواع اربعة). ايضاً: واما شرطه. . . منها في المبيع وهو ان يكون موجوداً فلا ينعقد بيع المعدوم وماله خطر العدم كبيع نتاج التاج والحمل كذا في البدائع. . . [بقية حاشيه په راروانه صفحه

موټر باندې قبضه کولونه مخکې دهغه رسيد خرڅول

سوال: که چيرته يو کس موټر په لس زره روپۍ باندې واخلي او هغه موټر دده په قبضه کې شپږ مياشتې وروسته راځي، نو کله چې دهغه موټر په شپږ مياشتو کې راووځي او هغه کې څه گټه وي، نو هغه دموټر راوتو نه مخکې دهغه رسيد خرڅولی شي؟ يا ټولو پيسو ورکولونه وروسته موټر خرڅ کړي؟ دغه شان د دوکان اود کور او پلاټ مسئله هم بيان کړي.

جواب: کوم شی چې واخيستل شي، ترڅو پورې چې هغه وصول نه کړل شي او په هغه باندې قبضه ونه شي، له هغه مخکې يې خرڅول جائزه دي، د دوکان، کور او پلاټ همدا مسئله ده، چې ترڅو پورې هغو باندې قبضه ونه شي دهغو خرڅول جائزه دي، اصول او قانون دادی چې د قبضې نه مخکې شی خرڅول صحيح نه دي.^{۱۱}

د معاهدې په خلاف ورزي باندې زر ضمانت (پيشکي) ضبط کول وحق

سوال: عبدالغفار د جومات يودوکان په کرایه باندې واخيست او اقرارنامه او کرایه نامه يې په سرکاري استامپ باندې وليکله، د هغه په دويم نمبر شرط کې ذکر شوي: ياد دکان مادخپل کاروبار له پاره اخيستی دی او ترڅو پورې چې دادوکان دار ابادوي يوازې خپل کاروبار په کوي او بل څوک په دې کې دساتلوياد کاروبار کولو حق نه لري اونه به دادوکان په ناجائزه طريقه باندې بل کس ته په ټيکه يا پکړۍ ورکوي، داسې قسمه ليکل شوې اجازه به د ذکر شوې کميټې نه اخيستل لارمي وي، خوڅه وخت وروسته عبدالغفار له څه اطلاع پرته دوکان په پگړۍ ورکولوسره غائب شو او موجوده کس وايي، چې اوس دکرایي رسيدونه زما په نوم باندې جوړوي، تاسو ووايئ چې کميټې دهغه سره څه وکړي؟ اود عبدالغفار زر ضمانت (اوانس) جمع دی، کوم به چې دوکان خالي کولوباندې هغه ته بيرته ورکول کيږي.

جواب: عبدالغفار کرایه دارته د معاهدې خلاف ورزي کول نه و پکار^{۱۲}، اوس که د جومات

...بقیه د ترمخ] وان يكون مملوكاً في نفسه. . . . الخ. (عالمگري/ ۳/ ۲)۔

۱ [ومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم له يجوز بيعه حتى يقبضه. . . . ولم يقل لم يجوز ان يتصرف فيه لينفع المسئلة على الاتفاق. . . . وقال محمد ﷺ: لا يجوز بيع العقار قبل القبض اعتبار بالمنقول وصار كالاجارة والاجارة لا تجوز قبل القبض اجماعاً على الصحيح. (الجوهرة النيرة/ ۲۱۲/ باب المراجعة/ الترمذي/ ۱/ ۲۳۳)۔
 ۲ [قال الله تعالى: "واوفوا بالعهد ان العهد كان مسؤولاً". (الاسراء/ ۳۴). وعن انس رضي الله عنه قلما خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم الا قال: . . . . ولا دين لمن لا عهد له. (مشكوة/ ۱/ ۱۵).
 ايضاً: قال النووي: اجمعوا على ان من وعد انساناً شيئاً ليس بمنهي عنه فينبغي ان يفي وعده. (مرقاة المفاتيح/ ۸/ ۶۱۴/ آخر باب الخراج، طبع رشيدية)۔

کمیټۍ غواړي. نو د بېل کرایه د ارسره معاهده جاري ساتلې شي، خو د جومات کمیټۍ سره د زر ضمانت (پیشکي) ضبط کولو شرعي طور باندې حق نه شته^(۱)

د کفالت او ضمانت یوڅومسټلې

سوال: زه په اصل کې د کفالت (ضمانت) باره کې د یوڅومسټلو باره کې پوښتنه کول غواړم، چې ایا د مدعي په مطالبه، بنودل شوي وخت باندې د مدعي علیه حاضریدل ضروري دي، که چیرته کفالت کې د شرط وي چې: زه به په مقررو وخت باندې مدعي علیه حاضر کړم، که چیرته هغه په مقررو وخت باندې حاضر نه کړي، نو حاکم، ضامن سره د څه سلوک کولو اختیار لري؟

جواب: که چیرته د مدعي علیه په ذمه باندې د مال دعوا وي، نو په مقرر وخت باندې به هغه مال د کفیل نه اخیستل کيږي،^(۲) او که چیرته ضمانت یوازې د هغه کس د حاضرولو وي او کفیل هغه حاضر نه کړي، نو د مدعي په مطالبه باندې کفیل نظر بند کیدای شي.^(۳)

سوال: ایا د ضمانت نه خلاصیدل د څه شرط سره تړل جائز دي او که نه؟

جواب: دې کې اختلاف دی، خو صحیح دادی چې جائز دي.^(۴)

د کاروبار له پاره د مرزايي ضمانت ورکول شرعا څنګه دی؟

سوال: عرض دادی چې زه تاسو نه د یوې مسټلې پوښتنه کول غواړم، جناب الحمد لله زموږ په ښار کې اول مرزايان بلکل نه وو، خو اوس د دوی راتګ شروع شوی دی، هره میاشت یو مرزیایي راځي، جناب! په اول کې چې کله دوی په راتلو شروع شو، نو په ښار کې هیڅوک هم دوی ته د دکان، مکان په کرایې ورکولو ته تیار نه وو، بیا دې خلکو به هغه سپری چې هغه به د دې ښار سره تعلق ساتلو او مسلمان به و ضامن به یی جوړ کړ پنځه شپږ دکانونه یی په کرایه

^۱ [قال ابن عابدين رحمته الله: (قوله لا يأخذ مال في المذهب) قال في الفتح وعن أبي يوسف رحمته الله يجوز التعزير للسلطان بأخذ المال وعندهما وباقي الأئمة لا يجوز ومثله في المعراج وظاهره ان ذلك رواية ضعيفة عن أبي يوسف رحمته الله قال في الشرنبلالي ولا يفتى بهذا لما فيه من تسليط الظلمة على اخذ مال الناس فيأكلونه. (رد المحتار/ ٤ / ٦١ / مطلب في التعزير بأخذ المال).

^۲ [اوالمكفول له بالخيار ان شاء طالب الذي عليه الأصل وان شاء طالب كفيله. (هداية/ ٣ / ١١٦).]

^۳ [فان شرط في الكفالة بالنفس تسليم المكفول به في وقت بعينه لزمه احضاره اذا طالبه في ذلك الوقت وفاء بما التزمه فان احضره والا حبسه الحاكم لامتناعه عن ايفاء حق مستحق عليه. (هداية/ ٣ / ١١٣ / كتاب الكفالة)]

^۴ [قال ابن نجيم رحمته الله: (قوله وبطل تعليق البراءة من الكفالة بالشرط). . . . . فعلى هذا فكلام المؤلف محمول على شرط غير متعارف واراد من الكفالة الكفالة بالمال احتراز عن كفالة النفس فانه يصح تعليق البراءة منها. . . . . الخ. (البحر الرائق/ ٦ / ٢٤٩ / كتاب الكفالة/ طبع دار المعرفة/ بيروت).

باندې حاصل کړل، جناب زما تاسو ته درخواست دی چې کوم کس د مرزانيانو ضمانت واخیست او چا چې چې دوی ته دکان په کرایه باندې ورکړ، اسلام ددوی څه حیثیت متعین کوي؟ مهرباني وکړئ د ټول امت د مسلمانانو د قرآن او حدیث په رڼا کې رهنمایي وکړئ.

جواب: دې سړي ډیر زیات بد کړي دي، مرزایانو به د لږ زیاتې کرایې وړاندیز کړی وي او دا غریب به د یوڅو ټکوپه خاطر دخپل دین او ایمان نه بې پروا شوی وي، په هر حال دا کار د دین اودایمان په لحاظ ډیر زیات غلط دی، ده ته دې وویل شي چې دی دې له دې کار نه توبه وکړي

په کاروبار کې ضمانت کونکي ته که

څه پیسې پریښودل شي، نو دا جائز دي

سوال: د امین په ضمانت باندې یوسف دیو دکاندار سره مالي معاملې کوي، هغه یوازې ذاتي پیژنگلوي باندې دده دمداري قبلوي، د دکان څه روپۍ په یوسف باندې پاتې کیږي چې هغه ددې د ورکولونه انکار کوي، اوس امین خپله دمداري محسوسوي د دکاندار سره د ادا کولو وعده کوي، دکاندار چې د امین رښتینولي ته وگوري څه روپۍ په خپلې خوشالي سره معاف کوي، په دې صورت کې به امین د وعدې مطابق ټولې روپۍ اداء کوي او که د دکاندار دخوښې مطابق روپۍ به اداء کوي؟

جواب: کله چې دکاندار خپلې څه روپۍ معاف کړي، نو څومره روپۍ چې پاتې وي هغه دې ادا کړي.

هغه لاکیتونه (زنخیرونه) چې (الله) پرې

لیکل شوي وي، خرڅول اود استعمالول

سوال: ښځې اوماشومان په غاړو کې لاکتونه اچوي او هغو باندې لفظ، الله، لیکل شوی وي، حمام ته د داخلیدو په وخت کې یې ډیر کم خلک باسي، اکثر یې پرواه خلک یې ډیر کم احترام کوي، دغه شان د لفظ: الله، بې قدری کیږي، داسې لاکتونه خرڅولوسره دهغو نه فایده اخیستل جائز دي او که نه؟

جواب: داسې لاکتونه (زنخیرونه) خرڅول جائز دي، بې ادبي کونکي ددې بې ادبي پخپله باندې ذمه دار دي.^(۱)

^۱ ولو کتب علی خاتمه اسم او بسم الله تعالی او ما بدأله من اسماء الله تعالی نحو حسبی الله ونعم الوکیل، او ربی الله او نعم القادر الله، فانه لا بأس به ویکره لمن لا یكون علی الطهارة ان يأخذ فلوساً علیها اسم الله تعالی کذا فی فتاوی قاضیخان... الخ. (عالمگیری/ ۵/ ۳۲۳/ کتاب الکراهیة/ الباب الخامس).

دمحنت اجرت اخيستل جائزدي

سوال: موږ د فريج اوائټر کنډيشن کارکوو، که چيرته ديو صاحب په فريج يا ايټر کنډيشن کې گيس چارج کول وي، نوموړي کاريگران دهغه نه درې نيم سوه روپۍ اخلو او په هغه باندې ډيره کمه خرجه راځي، کار ميکينکل (تخنیک) دی، له دې وجې محنت او عقل سره کيږي، د غلطې په صورت کې دنقصان ويره وي اود هغه قيمت بدله په کاريگروي او ووايي چې ډيرې پيسې اخيستل جائز دي او که نه؟ که نه يې اخلو، کاروبار به فضول وي.

سوال: ۲ دې ميکينکل کار کې کله ناکله دڅه فني خرابي يا څه بلې خرابي ليري کولو باندې پيسې نه خرچ کيږي، خو موږ د کار مطابق پنځوس يا سل روپۍ اخلو، ځکه چې د دماغو کاروي دا ووايي چې داسې کول جائز دي او که نه؟

جواب: دادمحنت اجرت دی اود محنت اجرت اخيستل جائز دي.^(۱)

له ميوې نيولو مخکې باغ خرڅول جائز

نه دي، بلکې ځمکه په کرايه ورکړئ

سوال: يو کس د ميوې نيولو نه مخکې خپل باغ خرڅ کړي، ايا هغه باندې عسرت شته؟ که هغه پيسې ټول کال وي، نو په هغو زکات شته؟

جواب: د ميوې نيولو نه مخکې باغ خرڅول جائز نه دي^(۲) او که مراد دا وي چې د باغ ځمکه د باغ سره په کرايه ورکړي، نو صحيح ده^(۳)، دې صورت کې عسرت دهغه په ذمه نه شته، خو کال پوره کيدو سره دهغه په ذمه باندې زکات شته.^(۴)

^۱ [(وأما بيان أنواعها) فنقول إنما نوعان: نوع يرد على منافع الأعيان. . . . . يرد على العمل كاستئجار المتحرفين للأعمال. . . . . وأما حكمها ففوق المالك في البدلين ساعة فساعة. الخ. (فتاوي عالمگيري/ ٤/ ٤١١)]
^۲ [وأما الذي يرجع إلى المعقود عليه، فأنواع، منها أن يكون موجوداً، فلا يتعقد بيع المعقود وما له خطر العدم. . . . . وكذا بيع الثمر والزروع قبل ظهور لأنها معدومان. . . . . الخ. (البدائع الصنائع/ ٥/ ١٣٨ كتاب البيوع).]

^۳ [لو اشترى الرطبة باصلها ليقطعها ثم استأجر الأرض لبقائها جاز ولو استأجر الأرض في ذلك كله جاز. (عالمگيري/ ٤/ ٤٤٧).]

^۴ [رجل آجر أرضه ثلاث سنين كل سنة ثلث مائة درهم فحين مضى ثمانية أشهر ملك مائتي درهم فيتعقد عليه الحول فاذا مضى حول بعد ذلك يزكي ثمان مائة الأما وجب عليه من زكاة خمس مائة. (عالمگيري/ ١/ ١٨١)]

د گني ولاړ فصل په دې شرط اخیستل

چې مالک به یې حفاظت کوي

سوال: زموږ په علاقه کې ډېره کرونده د گني د فصل کېږي، کله چې د بورې (چيني) په کارخانو کې کار کېږي او سيزن يې وي، نو گني د ۳۶ روپۍ د من په حساب سره اخیستل کېږي ۴ روپۍ من تړک کرایه کټ کولو نه وروسته ۳۲ روپۍ من په حساب سره زمیندارانو ته د کارخانې ادائیگي کېږي، اوس په کارخانو کې د بورې (چيني) جوړیدلو کار او سيزن شروع کیدو ته څلور میاشتې پاتې دي، نو زمیندار د خپل ضرورت مطابق دا گني ۲۰ روپۍ په حساب سره واخلې ۲۴ روپۍ في من په حساب سره د سوداگرانو باندې خرڅوي، گني اوس په پټیو کې دي او په شوگر مل کې د کار د اغازه پورې څو کیداري هم د زمیندار په ذمې باندې وي، کله چې په کارخانې کې کار شروع کېږي، نو زمیندار هغه گني په کارخانې کې د سوداگرانو په نوم باندې خرڅوي او داسې په څلور یا پنځه میاشتې وروسته سوداگرانو ته تقریباً لس یا دولس روپۍ في من په حساب سره گټه کېږي.

له ستاسو پوښتنه داده چې داسې قسمه کاروبار جائز دی که ناجائز دی؟ او دا گټه خو به په سود کې نه شاملېږي؟

جواب: د گني خرڅول صحیح دي، خود خرڅولو نه وروسته ددې کټ کول ضروري دي او په دې شرط باندې چې گني دې ولاړ وي دا صحیح نه دي. [۱]

له بار نیولو مخکې دامونو باغ خرڅول

سوال: زما د امونو باغ دی چې هغه هر کال بار په میوه راتلو نه مخکې په ټیکې باندې ورکوم، ځینې زمیندار خلک د امونو د باغونو بار د میوه نیولو نه مخکې تر دوه دوه کاله پورې په ټیکه باندې اخلې، حالانکې په دې باغونو کې تر اوسه پورې بار نه دی راغلی، تاسو زموږ په قرآن او حدیث په رڼا کې رهنمایي وکړئ چې د بار یعنې د میوو په راتلو باندې په ټیکه باندې ورکول جائز دي او که نه؟ یا د وخت نه مخکې باغ په ټیکه باندې ورکول جائز دي او که نه؟

[۱] ومن باع ثمرة . . . . . وجب على المشتري قطعها في الحال تفريراً للملك البائع فهذا اذا اشتراها مطلقاً او بشرط القطع اما اذا اشترى تركها على رؤس النخل فسد البيع لأنه بشرط لا يقتضيه العقد. (الجوهرة النيرة) ۱/۱۹۲/۱ کتاب البیوع. وایضا: ويجب على المشتري في الحال قطعها اي قطع ثمرة. . . . . وبشرط تركها على الشجر والرضی به یفسد البیع عندهما وعليه الفتوی كما في النهاية. (جامع الرموز) ۱۱/۳/۱ کتاب البیع/طبع اسلامیه ایران).

جواب: د بار نیولو نه مخکې ام د خرڅولو هیڅ جواز نه شته. ۱۱ خو یو صورت یې دادی د دومره وخته پورې دې ټوله ځمکه په ټیکه باندې ورکړي او ددې نیت په مقررې کړي د فلانکي تاریخ نه تر فلانکي تاریخه پورې ۱۲

د جمعې د لمانځه په وخت کاروبار کول او کارخانه چلول

سوال زموږ د متهایي د کان دی، ددې له پاسه کارخانه ده د جمعې د اول اذان په وخت موږ خپل دکان بنده وو او بیایې له لمانځه وروسته خلاصوو، ایا په موږ باندې د جمعې د لمانځه په وخت کې د کارخانې بندول لارم دي؟ یا کاریگران د هغوی په اختیار باندې پریږدو؟

جواب: د جمعې په دوران هر قسم کاروبار منع شوی دی تر دې پورې چې کارخانه هم روانه پریښودل نه دي جائز. [۳]

د لمونځونو په وختونو کې دکان خلاص پریښودل

سوال: زما والد صاحب د پرچون دکان دی د سهار او د ماسخوتن په وخت کې بند وي، خود ماسپښین، مازدیگر او د ماښام د دریو وارو لمونځونو په وخت کې خلاص وي، مسئله داده چې اوس دا درې واړه لمونځونه زه او زما والد صاحب څنگه د جمعې سره اداء کړو؟ ځکه که چیرته دواړه د جمعې لمانځه له پاره څو، نو وروسته بیا په دکان کې څوک نه پاتې کیږي، چې په دې کې د غلا ویره هم وي، که یوازې والد صاحب جمعې ته ځي، نو بیا زما نه د جمعې لمونځ کیږي او که دکان بنده وو، نو بیا د سامان په بهر کولو او دننه کولو کې پوره وخت لگیږي او د دکان په بندې دلو باندې ځاک هم پوره متاثره کیږي، مهرباني وکړئ د شریعت مطابق طریقه بیان کړئ. مهرباني به مو وي.

جواب: دکان دې بند وي.

[۱] واما الذی یرجع الی المعقود علیه، فانواع، منها ان یکون موجوداً، فلا ینعقد بیع المعدوم وماله خطر العدم. . . . . وكذا بیع الثمر والزرع قبل ظهور لأثم معدومان. . . الخ. (البدائع الصنائع/ ۵ / ۱۳۸).

[۲] والحيلة ان يأخذ الشجر معاملة علی ان له جزء من الف ویستأجر الأرض مدة معلومة یعلم فیها الادراک باقی الثمن. . . الخ. (ردالمحترا/ مطلب فساد المتضمن یوجب فساد المتضمن/ ۴ / ۵۵۷ / طبع ایچ ایم سعید).

[۳] یا ایها الذین آمنوا إذا تُودى للصَّلَاة من یومِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِکْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَیْعَ. . . الخ. (الجمعة: ۹). عن ابن عباس رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: حرمت التجارة یوم الجمعة ما بین الاذان الاول الی الاقامة. (الفقه الحنفی وادلته/ ۴۷/۲ / البیوع المنهی عنه). ایضاً: کان السعی للجمعة واجباً حکمه حکم الجمعة لانه ذریعة الیه: فاسعوا الی ذکر الله، والتبکیر الیه فضیلة وکان ترک اعمال التجارة من بیع وشراء ومختلف شؤون الحیاة امراً لازماً لتلا یتشاغل عنها ویؤدی ذلک الی اهمالها او تعطیلها. (الفقه الاسلامی وادلته/ ۲ / ۲۶۲ / المطلب الثاني/ فضل السعی).

د جمعې له اذان نه وروسته اخیستل او خرڅول

سوال: اوریدلې مودی چې د جمعې له اذان نه وروسته اخیستل او خرڅول کول بالکل حرام دي. ایا داصحیح دي؟ اوکه داخبره صحیح ده، نو دکوم اذان نه وروسته یعنې دلومړي اذان نه وروسته اوکه ددویم اذان نه؟

جواب: قرآن کریم کې د جمعې دا اذان نه وروسته داخیستل او خرڅولونه منع فرمایل شوي ده. *سورة الجمعة*، د جمعې دلومړي اذان نه وروسته اخیستل او خرڅول کول اونور کاروب ر کول ناجائز دي.^{١١١}

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءٰمَنُوْا اِذَا تُوْدِيْكَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوْا الْبَيْعَ. الخ.

د کرنسي (پيسو) داخیستل او خرڅولو طریقه

سوال: ایا دپيسو بدلون دپيسوسره جائز دی اوکه ناجائز؟ اوکه جائز دی، نو ایا اخستونکي دهغه په بدله کې پيسې يوه ورځ وروسته ورکولی شي، يا ضروري ده چې هماغه وخت کې به يې ورکوي؟ اوکه هماغه وخت کې يې ورکول ضروري دي، نوکه له چاسره هغه وخت کې نه وي، نو ایا دابه حرام وي يا حلال؟ مهرباني وکړئ دقرآن او حديث په رڼا کې جواب راکړئ.

جواب: دروپی بدلول دروپی سره جائز دي، خو پيسې دواړو طرفونو ته برابرې کاردې، کمې بېشي جائز نه دي او ددواړو طرفونه د نغد معامله وي، قرض هم جائز نه دی.^{١٢١}

سوال: که له چاسره هغه وخت کې پيسې نه وي، نو داسې څه صورت شته چې دهغه له وجې هغه پيسې اوس واخلي او دهغه په بدله کې پيسې وروسته ورکړي؟

جواب: پيسې دې قرض واخلي او بیا دې وروسته قرض ورکړي.

^١ اوقال الحنفية في الأصح: يجب السعي بعد الأذان الأول. . . . . ويكره تحريماً عند الحنفية ويحرم عند غيرهم التشاغل عن الجمعة بالبيع وغيره من العقود من اجارة ونكاح وصلاح وسائر الصنائع والأعمال. (الفقه الاسلامي وادلته ٢/ ٢٦٤/ البيع وقت النداء. . الخ). ايضاً: البيع عند اذان الجمعة، يعني الأذان الاول بعد الزوال لقوله تعالى: وذرا البيع. . . . . وهذا البيوع المذكورة مكروهة تحريماً. . . . . اخرج ابن مردويه عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: حرمت التجارة يوم الجمعة ما بين الأذان الأول الى الاقامة. (الفقه الحنفى وادلته ٢/ ٤٧) -

[(وعلته) اى علة تحريم الزيادة (القدر) المعهود بكيلى او وزن (مع الجنس فان وجدا حرم الفضل) اى الزيادة (والنساء) بالمد التأخير فلم يجز بيع قفيز بر بقفيز منه متساوياً واحدهما نساءً (وان عدلما) بكسر الدال من باب علم (حلا) كهروى بمرويين لعدم العلة فبقى على اصل الاباحة (وان وجد احدهما) اى القدر وحده او الجنس (حل الفضل وحرم النساء). (درالدر المختار ٥/ ١٧٢/ باب الربا، طبع سعيد، وايضاً: فى الهداية ٣/ ٧٩/ باب الربا)

سوال: کله ناکله موږ د یو ملک پیسې (دالر، یا ریال) اخلو او دهغو په بدله کې د بل ملک پیسې (روپۍ) وغیره ورکوو، نو بایدې کې هم، هماغه وخت کې ورکول ضروري دي او که نه؟ که دي، نو د جائزه څه صورت وي؟

جواب: دې کې هم د نغدو معامله ضروري ده.^[۱]

د سرو زرو او سپینو زرو اخیستل او خرڅول

د دواړو طرفو نه نغد پکار دي

سوال: که یو سړی سره زر یا سپین زر کوروال وټه بنودلوله پاره راوړي، نو بیا په دویمه ورځ یا څه ورځې وروسته خرڅونکي ته دهغه پیسې ولیږي، نو دا اخیستل او خرڅول صحیح دي او که نه؟ که صحیح دي، نو کوم صورت یې صحیح دي؟ ځکه چې کوروالو ته د بنودلونه پرته داسې نه شي اخیستل کیدای.

جواب: کوروالو ته د بنودلوله پاره راوړل جائز دي^[۲]، خو کله چې اخیستل وي، نو د دواړو طرفو نه نغد معامله پکار ده، قرض نه دی پکار،^[۳] نو کوروالو ته بنودلوله پاره چې کوم شی راوړل شوی و هغه دې دوکان دارته د واپس راوړي او دهغه دې نغدي پیسې ورکړي او هغه شی دې یوسي.

د زرکري او د سرو زرو د گینې د اخیستلو او خرڅولو شرعي حیثیت

سوال: د سرو زرو اخیستل او خرڅول د گینې او سرو زرو نه نور د بنائست شیانو جوړول، ایا دا کاروبار جائز دی او که ناجائز؟ د دې شرعي حیثیت څه دی؟ او ایا دا کاروبار د حضور صلی الله علیه وسلم په زمانه کې و؟

جواب: د سرو زرو کار خو د حضور صلی الله علیه وسلم په زمانه کې هم و، خو شرط دا و چې د سرو زرو په بدله کې د سرو زرو سکه ورکړل شي یا د سپینو زرو په بدله کې د سپینو زرو سکه ورکړل شي، نو په دې کې قرض کول جائز نه دي، بلکې معامله په نغدو باندې کول پکار دي.^[۴]

^[۱] بخلاف ما اذا سلم فلوس في فلوس فانه لا يجوز لأن الجنس بانفراده يحرم النساء. (البحر الرائق/ ٦/ ١٤٠ / باب الربا، طبع دار المعرفة/ بيروت).

^[۲] وأما خيار الروية فثبت في العين دون الدين. (البحر الرائق/ ٦/ ١٩٢ / باب خيار الروية/ طبع بيروت).

^[۳] باب الصرف هو لغة: الزيادة، وشرعاً: بيع الثمن بالثمن أي ما خلق للثمنية ومنه المصوغ جنساً بجنس أو بغير جنس كالذهب بفضة وبشرط عدم التأجيل والخيار والتماثل. . . . . والتقايض بالبراجم لا بالتخليفة قبل الافتراق. . . . . الخ. (درمختار/ باب الصرف/ ٥/ ٢٥٧ / طبع ایچ ایم سعید، کراچی).

^[۴] فان باع فضة بفضة أو ذهباً بذهب لم يجز إلا مثلاً بمثل لأن المساواة في . . . [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

چينچ (ماتي روپي) خرڅولو باندې ډير قيمت اخيستل جائزه دي

سوال: چينچ خرڅول جائز دي او که نه؟

جواب: چينچ خرڅول جائز دي، خو زيات قيمت يې اخيستل جائزه دي، ځکه چې دابه سود وي ^(۱)

سبزي باندې اوبه اچولوسره خرڅول

سوال: موږ د سبزي کارکوو او تاسو ته معلومه ده چې سبزي باندې اوبه اچول کيږي، دې کې ځينې سبزيانې داسې دي چې هغه ډيري اوبه جذب کوي، ايا داسې کار صحيح دی؟

جواب: ځينې سبزيانې داسې دي چې هغو باندې اوبه وانه چول شي، نو هغه خرابيږي، نو د ضرورت له وجې پرې اوبه اچول صحيح دي ^(۲)، خو اوبه د سبزي په قيمت باندې خرڅول نه دي پکار، بلکې هغه قيمت خامخا ترې کموي ^(۳).

د حلال او حرام کچه مال نه حاصله شوې کچه حلاله ده که حرامه؟

سوال: که يوسړي سره حلالې پيسې د حرامو پيسو په مقابل کې کمي، ډيري يا برابر وي، که په ټولو پيسو باندې څه جائز کاروبار و شي، نو د هغه نه حاصل شوې کچه به د استعمال قابل وي او که نه؟

جواب: دگټې حکم هم هغه دی کوم چې د اصل مال دی، که چيرته مال حلال وي، نو گټه هم حلاله ده او که چيرته اصل مال حرام وي، نو گټه هم حرامه ده، نو په کوم نسبت سره چې مال

... بقیه د ترمخ] ذلک. . . . . ولا بد من قبض العوضين قبل الافتراق لقوله عليه السلام: یداید. (الجوهرة النيرة/باب الصرف/ ۱/ ۲۲۴/ طبع دهلی).

[قال: الصرف هو البيع اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس الاثمان. . . . . قال فان باع فضة بفضة او ذهباً بذهب لا يجوز الا مثل بمثل وان اختلف في الجودة والصياغة (وفي البناءة) اما في الجودة بأن يكون احدهما أجود من الآخر في ذاته، واما في الصياغة بأن يكون احدهما احسن صياغة من الآخر. . . . الخ. (البناءة شرح هداية/ ۱۱/ ۸۳/ باب الصرف/ طبع مکتبه حقانيه ملتان/ درمختار/ ۵/ ۲۵۷)۔

[الضرورات تبیح المحظورات. . . . . والثانية ما ابيح للضرورة يقدر بقدرها. (الأشباه والنظائر/ الفن الأول/ ۱/ ۴۳/ طبع ادارة القرآن کراچی)۔

[عن ابی هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة من طعام فادخل يده فيها فنالت اصابعه بللاً فقال: يا صاحب الطعام! ما هذا؟ قال: اصابتني السماء يا رسول الله! قال: افلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس، ثم قال: من غش فليس منا. وقال: والعمل على هذا عند اهل العلم كرهوا الغش وقالوا الغش حرام. (رواه الترمذي/ ۱/ ۲۴۵)۔

اصل وي هماغه نسبت سره به ګټه هم پاكه وي، پاتې حرامه ^(۱)

د ټي وي او وي سي ار (TV - VCR) خرڅول

سوال: ټيلي ويژن او وي سي ار خرڅول جائز دي او كه نه؟ د ريډيو او د ټيپ ركارډ څه حكم دي؟ او بل دا چې د سيګريټو كاروبار څنگه دی؟

جواب: د ټي وي اخيستل او خرڅول خوزه ناجائزه ګڼم ^[۱] د ريډيو او ټيپ ركارډ اخيستل او خرڅول جائز دي، همدارنګه د سيګريټو هم ^[۲]

د نويو نوټونو كاروبار كول

سوال: زيد د نويو نوټونو كاروبار كوي او د سلو نوى نوټ په يو سل پنځه باندې وركوي، ايا داسې كاروبار جائز دی؟

جواب: نه دی جائز ^[۴]

^[۱] عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: . . . . . ان الله اذا حرم على قوم اكل شئ، حرم عليهم ثمنه. (اعلاء السنن/ ١٤ / ١٠٤). ايضاً: قال ابن عابدين رحمته الله (قوله اكتسب حراماً. . . الخ) قال رجل اكتسب مالاً حراماً ثم اشترى فهذا على خمسة اوجه، اما ان دفع تلك الدراهم الى البائع اولاً ثم اشترى منه بها او اشترى قبل الدفع بها ودفعها او اشترى قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشترى مطلقاً ودفع تلك الدراهم او اشترى بدراهم اخر ودفع تلك الدراهم قال ابو نصر يطيب له ولا يجب ان يتصدق الا في الوجه الاول لكن هذا خلاف ظاهر الرواية فان نص في جامع الصغير وقال الكرخي رحمته الله في الوجه الاول والثاني لا يطيب وفي الثالث الاخير يطيب وقال ابو بكر رحمته الله لا يطيب في الكل لكن الفتوي على قول الكرخي رحمته الله. . . . . الخ. (شامي/ ٥ / ٢٣٥/ باب المتفرقات/ مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشترى فهو على خمسة اوجه)

^[۲] قال تعالى: "وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ". (المائدة: ٢). ايضاً: والثالث: بيع اشياء ليس لها مصرف الا في المعصية، فيتمحص بيعها واجازتها وان لم يصرح بها ففي جميع هذه الصور قامت المعصية بعين هذا العقد، والعاقدان كلاهما آثمان بنفس العقد، سواء استعمل بعد ذلك ام لا. (جواهر الفقه/ ٢ / ٤٤٨/ تفصيل الكلام في مسئلة الاعانة على الحرام ايضاً لكن الاعانة هي ما قامت المعصية بعين فعل المعين، ولا يتحقق الا بنية الاعانة او التصريح بها او تعيينها في استعمال هذا الشيء بحيث لا يحتمل غير المعصية. (جواهر الفقه/ ٢ / ٤٥٢/ اقسام السبب واحكامه القسم الثاني). وفي رد المختار/ ٦ / ٣٥٠/ كتاب الحظر والاباحة: وما كان سبباً محظوراً فهو محظور. ايضاً: ونظيره كراهة بيع المعازف لان المعصية تقام بها عينها. (رد المختار/ ٤ / ٢٦٨/ باب البغاة).

^[۳] قلت وافاد كلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريماً او لا فتريهاً. قوله نمر: عبارته وعرف بهذا انه لا يكره بيع ما لم تقم المعصية به كبيع الجارية المغنية به والكبش النطوح والحمامة الطيارة والعصير والخشب الذي يتخذ منه المعازف. (رد المختار/ ٤ / ٢٦٨/ باب البغاة. . . الخ).

^[۴] [الصرف هو البيع. . . . . اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس. . . . .] بقيه حاشيه په راروانه صفحه

د غير شرعي کتابونو کاروبار کول څنګه دی؟

سوال: یو سړی د کتابونو کاروبار کوي، د دین په معاملاتو کې هم پوه دی، د دې باوجود غیر شرعي کتابونه، بلکې شرکي کتابونه هم خرڅوي کله چې ده ته وویل شي چې دا کتابونه ته ولې خرڅوي؟ نو وایي زه کتابونه لولم نه، بلکې خرڅوم یې

جواب: د داسې کتابونو کاروبار درست نه دی، دې صاحب ته دا کاروبار پریښودل پکار دي. [١]

د سندرو (ګانو) کیسټې خرڅول شرعا څنګه دي؟

سوال: موجوده دور او حالاتو کې ورځ په ورځ د عیش عشرت په سامانونو کې اضافه والی، بلکې نوره اضافه والی هم جاري ده چې په هغو کې یو د میوزک ګانې بجانې وغیره دي او دویم د کیسو او ډائجسټ چې سراسر دروغ او فریب باندې بناء دي، د ستاسو حضراتو ته دا عرض دی چې د دوی کاروبار جائز دی او که نه؟ د دې خلکو سره دعا او سلام (راشه درشه) ساتل پکار دي او که نه؟ د دې خلکو د خوراک څښاک شیان قبولول پکار دي او که نه؟ اوداسې نور.... دا خلک دا دلیل ذکر کوي چې موسیقي د روح غذا ده او د سندرو (ګانو بجانو) د کیسټو سره موږ د دیني او علماء کرامو تقریرونه هم خرڅوو.

لاښکري والا خلک سکول، کالج اوداسې نور.... د کاپیانو او د پین وغیره عذر کوي او وایي چې کیسې او ډائجسټ لوستلو نه زموږ په معلوماتو کې اضافه والی کیږي او موږه اردو ښه ویلی شو اوداسې نور....

د دې خلکو د عذر دلیل د قرآن او حدیث په رڼا کې څه حیثیت لري؟ د قرآن او د سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ!

جواب: کوم شی چې په خپله بذات ناجائزوي دهغه اخیستل او خرڅول هم ناجائز دي [٢] پاتې د دې خلکو دلیلونه غلط دي.

...بقیه د ترمخ] الأثمان. . . . . فان باع فضة بفضة او ذهباً بذهب لم یجز الا مثلاً بمثل لأن المساواة شرط في ذلك. . . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ باب الصرف/ ١/ ٢٢٣). ايضاً: وحرم الفضل والنساء بما أى بالقدر والجنس لوجود العلة بتمامها. (البحر الرائق/ ٦/ ١٣٩/ باب الربوا).

[١] "وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ". (المائدة: ٢). ولا يجوز الاستئجار على المعاصي كاستئجار الانسان للعب واللهو المحرم. . . . . وانتساب كتب البدع المحرمة. . . . . لانه استئجار على معصية، والمعصية لا تستحق بالعقد. (الفقه الاسلامي وادلته/ ٤/ ٧٤٤/ الفصل الثالث/ عقد الايجار).

[٢] قلت وافاد كلامهم ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريماً والا فتريحاً. قوله فخر: عبارته وعرف بهذا انه لا يكره بيع ما لم تقم المعصية به. (رد المحتار/ ٤/ ٢٦٨/ باب البغاة). ايضاً: ونظيره كراهة بيع المعازف لأن المعصية تقام بها عينها. (رد المحتار/ ٤/ ٢٦٨/ باب البغاة).

د خرڅولويه وخت کې قيمت نه بنودل غلط دي

سوال: ډير خلک خپل مال د خرڅولو وخت کې دوکاندار يا دلال ته ووايي چې زه خپل قيمت اوس نه وایم، کوم وخت کې چې زما زړه وغوښتل هغه وخت کې به وایم او مال وتلی او قيمت به يې بيا وروسته کوي، دې باره کې څه حکم دی؟

جواب: دا جائزه دي د خرڅولو وخت کې قيمت کول ضروري دي.^(١)

د حرام کار اجرت حرام دی

سوال: خياط (درزي) غير شرعي جامې گندي، مثلاً د سپړيو له پاره خالص د ورينيمو جامې گندي، او ټاپ کونکي غلط بيان والا کاغذونه ټاپ کوي او په هغو باندې پيسې گتي، د دواړو گټه به د گناه په کار کې دمدد کولو له وجې حرامه وي، يا مکروه تنزيهي؟

جواب: د حرام کار اجرت حرام دی.^(٢)

قيمت زيات ويل او بيا کم قيمت اخيستل

سوال: کوم شی چې موږ تيار کړو د هغه د خرڅولو له پاره يو خاص قيمت ټاکل کېږي چې داشی په دومره پيسو باندې دوکاندار ته ورکول دي، که چيرته موږ هغومره قيمت دوکان دار ته ووايو، نو هغه يې په هغه قيمت باندې نه اخلي، څه نه څه راباندې ضرور کموي، که موږ ددې له وجې څه پيسې زياتې يادې کړو، چې څومره هغه کموي، نو د هغه له وجې اوسط برابري، نو ايا داسې کول مناسب دي يا دا خبره به دروغو کې راځي؟ د شريعت مطابق جواب راکړئ!

جواب: قيمت ويلونه وروسته هغه کې کمی کول دروغ نه دي، له دې وجې جائز دي^(٣)، خود تجارت د اصولو مطابق دارواج غلط دی، يو قيمت بنودل پکاردی، شروع کې به خلک پرېشانه کول کوي، خو کله چې ټولونه پته ولگيږي چې دا بازار نه هم کم نرخ دی او دا چې ددوی هم يو

^١ [شروط صحة البيع، شروط الصحة قسماً: عامة وخاصة، فالشروط العامة. . . جهالة الثمن كذلك فلا يصح بيع الشيء بثمن مثله، او بما يستقر عليه السعر. (الفقه الاسلامي وادلته / ٤ / ٣٧٩ / صحة البيع)۔

^٢ [ما حرم فعله حرم طلبه، فکما ان فعل السرقة والقتل والظلم ممنوع فاجراء ذلك بواسطة اخري ممنوع ايضاً. (شرح المجلة لسليم رستم باز / ٣٤ / المادة: ٣٥). ايضاً: لا يجوز الاستئجار على المعاصي كاستئجار الانسان للعب واللهو المحرم وتعليم السحر والشعر المحرم وانتساخ كتب البدع المحرمة وكاستئجار المغنية والنانحة للغناء والنوح، لانه استئجار على معصية والمعصية لا تستحق بالعقد. (الفقه الاسلامي وادلته / ٤ / ٧٤٤)۔

^٣ [وصح الخط منه (درمختار). (قوله وصح الخط منه) أي من الثمن وكذا من رأس المال السلم. . . الخ. (رد المختار على الدر المختار / ٥ / ١٥٤ / باب المراجعة والتولية / مطلب في تعريف الكر)۔

اصول دی، نوبیا به پریشانه کول پرېږدي، بلکې هم دې کې به خوشالي محسوسوي

د شي وزن کولو وخت کې داخیستونکي موجودیت ضروري دی

سوال: کوم شی چې په وزن کولو سره، یعنې په تول باندې خرڅیږي دهغه د اخیستلو په وخت کې داخیستونکي، موجودیت ضروري دی؟ ځکه چې دې صورت کې داخیستونکي وخت خرابیږي، ایا هغه دوکان دار باندې اعتبار کولی شي؟ که کولی یې شي، نو خپل ملکیت کې راتلونو وروسته هغه تلو سره خپل اطمینان کولی شي یاد وزن کولونه پرته یې استعمال کې راوستلی شي، یا یې مخکې خرڅولی شي؟

جواب: کوم شی چې په تول باندې خرڅیږي دهغه درې صورتونه دي:

لومړی صورت: دادی چې کله ورکونکي وزن نه وروسته ورکې، هغه وخت کې اخیستونکي یا دهغه څوک سړی موجود و، دې صورت کې مخکې خرڅولو کې دیبا وزن ضرورت نه شته، پرته له وزن کولو یې مخکې خرڅولی شي او پخپله یې هم خوړلی څښلی شي.^(۱)

دویم صورت: دادی چې هغه وخت کې اخیستونکي یا دهغه څوک سړی موجود نه و، بلکې دهغه په غیر موجودگي کې شی وزن شو، دې صورت کې هغه شی استعمالول او مخکې خرڅول جائز نه دي^(۲)، خو که چیرته ورکونکي دوکان دار ته دا وویل شي چې مثلاً دې خلته (تیلی) کې چې هرڅومره شی دی که کم وي او که ډیر په دې قیمت باندې یې اخلم، نو بیا د وزن کولو ضرورت نه شته.^(۳)

^۱ [وکفي كيله من البائع بحضرته] ای المشتري بعد البيع. (قوله وكفي كيله . . الخ) قال في الحانية لو اشترى كيليا مكايلا او موزون موازنة فكال البائع بحضرة المشتري قال الامام ابن الفضل يكفيه كيل البائع ويجوز له ان يتصرف فيه قبل ان يكيلاه. (ردالمحتار على الدر المختار/ ٥/ ١٥١) مطلب في تصرف البائع في المبيع قبل القبض/ كتاب البيوع

^۲ [اشترى مكايلا بشرط الكيل حرم] ای حرم تحريماً ببعه واكله حتى يكيلاه) وقد صرحوا بفساده. قال الشامي رحمه الله (قوله وقد صرحوا) صرح محمد رحمه الله في الجامع الصغير بما نصه محمد عن يعقوب عن ابي حنيفة رحمه الله قال: اذا اشتريت شيئاً مما يكال او يوزن او يعد فاشتريت ما يكال كئلاً ويوزن وزناً ويعد عدداً فلا تبعه حتى تكليه وتزنه وتعهده فان بعته قبل ان تفعل وقد قبضته فالبيع فاسد في الكيل والوزن. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ٥/ ١٤٩، وفي البحر الرائق/ ٦/ ١١٧) كتاب البيوع.

^۳ [كبيع التعاطى فانه لا يحتاج في الموزونات الى وزن المشتري ثانياً لأنه صار بيعاً بالقبض بعد الوزن فيه وعليه الفتوى] خلاصة (قوله كبيع التعاطى . . . الخ) عبارة البحر وهذا كله غير بيع التعاطى وهذا كله انه لا يتقيد بالموزونات بل التعاطى في المكيالان والمعدودات كذلك. . . الخ. (ردالمحتار على الدر المختار/ ٥/ ١٥٠) مجموعة الفتاوى/ ٢٣٠.

دریم صورت: دادی چې د بوريو، خلتو او د بوجونو په حساب باندې اخیستل او خرڅول وي، نو که دهغو وزن کم وي او که زیات، په دویم ځل باندې یې د وزن کولو ضرورت نه شته ^(۱)

د ترانسپورت دموترو په اخیستلو او خرڅولو کې بد عنواني

سوال: علماء کرام او مفتیان صاحبان د دې مسئلې باره کې څه فرمایي چې کراچی کې اکثر د ترانسپورت کاروبار داسې وي مثلاً: یو سړي یو موټر په پنځوس زره نغدو واخیست، بیا یې په بل سړي په قرض شپيته زره خرڅ کړ او اخیستونکی هره میاشت کې درې زره روپۍ قسط ورکوي، خودې خرڅولو او اخیستلو کې یو شرط دا کیښودل کیږي، چې داپيسې به په گاهې وي په سړي به نه وي، خدای دې نه کړي که چیرته دغه موټر چیرته ورک شي یا وسوځي، نو خرڅونکی سړی دا اخیستونکي نه دیسو مطالبه نه شي کولی او دا شرط عام دی، نو که د اخیستلو او خرڅولو وخت کې څوک د دې اعلان وکړي او که یې ونه کړي، په هر صورت کې دې باندې عمل کیږي او اخیستونکي چې څومره پیسې ورکړي وي هغه هم د موټر ضائع کیدوسره ختمیږي. ۱: ایا دا اخیستل او خرڅول د شریعت په نزد جائز دي؟

۲: که چیرته جائز نه وي، نو دې نه حاصله شوې گټه به سود کې شمار وي او که نه؟

۳: داپيسې به اخیستونکي باندې وي او که په موټر باندې؟

او د دې موټر کاغذونه هم د خرڅونکي سره وي ترڅو چې قرضه ختمه شوي نه وي، ایا دې سره په اخیستلو او خرڅولو باندې څه فرق پریوځي؟

جواب: په دې صورت کې په اخیستلو او خرڅولو کې د فاسد شرط له وجې دا اخیستل او خرڅول شرعي طور باندې جائز نه دي ^(۲) د شریعت د قانون مطابق چې ایجاب او قبول مکمل شي، نو اخیستل او خرڅول مکمل شي ^(۳) او خرڅونکي باندې دا واجب دي چې هغه اخیستونکي ته سودا حواله کړي، او اخیستونکي باندې دا واجب دي چې هغه د سودا قیمت

^۱ (قوله بخلافه مجازفة) محترز قوله بشرط الكيل وقوله شرط الوزن والعدای لو اشترى مجازفة له ان يتصرف

فيه قبل الكيل والوزن لأن كل المشار اليه له اى الأصل والزيادة. (رد مختار ۵/۱۵۰ فصل في التصرف في المبيع)

^۲ [كل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لأحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو اهل الاستحقاق يفسده. (هداية ۳/۵۹/باب المبيع الفاسد). ايضاً: كل شيء يشترطه المشتري على البائع يفسد به المبيع.

(در مختار ۵/۸۵/باب المبيع الفاسد). والمبيع الفاسد غير جائز. (در مختار ۵/۴۹/باب المبيع الفاسد).

^۳ [المبيع يتعقد بالايجاب والقبول اذا كانا بلفظي الماضی مثل ان يقول احدهما: بعته، والآخر: اشتريت.... الخ.

(هداية ۳/۱۸/كتاب البيوع). واذا حصل الايجاب والقبول لزم المبيع ولا خيار لواحد منهما. (هداية ۳/۲۰)

ادا کړي^(۱) اودې کې هېڅ فرق نه شته چې د قیمت ادا کولونه مخکې مبيع هلاکه شي یا ضاعه شي اوداسې نور ، په هر حال اخیستونکي باندې واجب دي چې هغه قیمت ادا کړي، ځکه چې د قیمت تعلق اخیستونکي سره دی د سودا سره نه دی، یعنې قیمت په اخیستونکي باندې واجبې نه په سودا باندې او په اخیستلو او خرڅولو کې داسې شرط لگول چې که چیرته سودا مبيع، د قیمت ادا کولونه مخکې ضاعه شوه، نو پاتې قیمت به ختم شي، شرعی طور باندې فاسد دی اوداسې شرطونو سره اخیستل او خرڅول کول ناجائز دي^(۲) که چیرته یو کس ذکر شوي فاسد شرط سره اخیستل او خرڅول وکړي، نو هغه باندې واجب دي چې هغه داخیستل یا خرڅول منسوخ کړي او فاسد شرط ترې ختم کړي او په دویم ځل دې اخیستل یا خرڅول وکړي^(۳) خو که چیرته دې قسمه فاسد شرط سره داخیستلو او خرڅولونه وروسته سودا ضاعه شوه او دهغه قیمت ادا کول پاتې و، نو اخیستل او خرڅول د نه منسوخ کیدو له وجې داخیستونکي په ذمه باندې قیمت ورکول نور هم مستحکم شو، نو په اخیستونکي باندې دهغه قیمت ورکول د شریعت په تړاندې واجب دي^(۴) او که چیرته خرڅونکي د مال د ضاعه کیدو له وجې اخیستونکي ته پخپله باندې معاف کړي، نو هېڅ بده خبره نه ده او ذکر شوي صورت کې فاسد مبيع له وجې داخیستونکي په ملکیت کې موټر راغلی و، له دې وجې داخیستونکي له پاره د دې موټر نه گټه حاصلول جائز دي^(۵) او که خرڅونکي د قیمت

^۱ [ومن باع سلعة بثمن قيل للمشتري: ادفع الثمن او لا تأخذ حق المشتري تعين في المبيع فيقدم دفع الثمن لتعين حق البائع بالقبض لما انه لا يتعين بالتعين تحقيقاً للمساواة. (هداية/۳/۳۳، ۳۴/كتاب البيوع).]

^۲ [ولو كان البيع بشرط لا يقتضيه العقد، وفيه نفع لأحد المتعاقدين أي البائع والمشتري أو لميع يستحق النفع بان يكون آدمياً فهو أي هذا البيع فاسد. (مجمع الأئمة/۳/۹۶، كتاب البيوع/باب البيع الفاسد). ايضاً: وكل شرط لا يقتضيه العقد، وفيه منفعة لأحد المتعاقدين أو للمعقود عليه، وهو من اهل الاستحقاق يفسده. (الهداية/۳/۶۲، كتاب البيوع/باب البيع الفاسد). ولو كان في الشرط منفعة لأحد المتعاقدين بان شرط البائع ان يقرض المشتري أو على القلب، يفسد العقد (خلاصة الفتاوى/۳/۵۰، كتاب البيوع/الفصل الخامس/طبع رشديه) ^۳ [ويجب على كل واحد منهما فسخ قبل القبض أي فسخ البيع الفاسد أو بعده ما دام المبيع بحال في يد المشتري اعدماً للفساد لأنه معصية، فيجب رفعها. (الدر المختار مع رد المختار/باب بيع الفاسد/ ۵/ ۹۰، ۹۱). ايضاً: ولكل منهما فسخ يعني كل واحد منهما فسخه، لأن رفع الفساد واجب عليهما. (تبيين الحقائق/كتاب البيوع/ ۴/ ۴۰۲).]

^۴ [اذا قبض المشتري المبيع برضاء بائعه صريحاً أو دلالة بان قبضه في مجلس العقد بحضوره في البيع الفاسد. . . . ملكه. . . . بمثله ان مثلياً والا فقيمه يعني ان بعد هلاكه او تعذر رده. . . الخ. (در مختار مع تنوير الابصار/ ۵/ ۸۸، ۹۰/كتاب البيوع/باب البيع الفاسد/طبع ايج ايم سعيد).]

^۵ [بخلاف البيع الفاسد فانه لا يطيب له لفساد عقده ويطيب للمشتري فيه لصحة عقده. وفي الشامية: (قوله بخلاف البيع الفاسد) فان رده واجب على البائع قبل البيع لا على المشتري لعدم بقاء المعنى الموجب للرد كما قدما فلم يتمكن الخبيث فيه فلذا طاب للمشتري، ولهذا لا ينافي ان .... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

حاصلولو پورې کاغذونه له ځان سره د ضمانت په طور باندې کېښودل غواړي، نو دې کې څه بده خبره نه شته، خواخېستونکي ته د ملکیت حق ورکول ضروري دي

مزدوري د حلالې کتې نه اخلي

سوال: مولانا صاحب! څنگه چې تاسو ته پته ده چې اسلام په موږ باندې ناجائزه ګټه حرامه کړې ده، که چیرته یو مسلمان ټوله ورځ محنت وکړي یا څه کاروبار یا تجارت وغیره وکړي. په محنت باندې خپله مزدوري ګټي، خو هغه ته چې کومې پیسې ملاوشي، فرض کړی هغه د حرامو وي، نو ایا هغه کس ته هم هغه پیسې حرامې دي او که هغه کس هغه پیسې په محنت باندې ګټلې وي او دخپل محنت مطابق یې حاصلې کړې وي؟ مهرباني وکړئ ددې سوال ښه جواب راکړئ.

جواب: که چیرته ستاسو محنت جائزو، نو تاسو له پاره مزدوري حلاله ده، دوو شرطونو سره:

- (۱): دا چې تاسو کار صحیح کړی وي، په هغه کې مووخت پاسي نه وي کړي.
- (۲): دا چې کوم کار تاسو کړی وي شرعي طور باندې دهغه کول هم جائز وي، دې نه وروسته که چیرته مالک له حرامو پیسو نه تاسو ته اجرت درکوي، نو هغه مه قبلوی، بلکې هغه مجبور کړئ چې له چانه حلالې پیسې قرض واخلي او تاسو ته خپله مزدوري درکړي^(۱) دهغه د حرامو پیسونو به ستاسو مزدوري اخیستل جائزه وي، که تاسو ته معلومه وه چې فلانکې کس یا اداره تاسو ته د حرامو پیسونو مزدوري درکوي، دهغه مزدوري کول نه دي پکار.

ایا د بلډنګ وغیره ټیکه اخیستل جائز دي؟

سوال: د څه بلډنګ وغیره جوړولو یا د هریوشی چې هغه کې د ګټې او نقصان دواړو ویره وي، ټیکه کول جائز دي او که نه؟ دې کې کله ډیره زیاته ګټه وشي او کله ډیر زیات تاوان.

جواب: داسې ټیکه کول جائز دي.^(۲)

...بقیه د ترمخ [نفس الشراء مکروه لحصوله للبائع سبب حرام ولأن فيه اعراضاً عن الفسخ الواجب هذا ظهري]. (ردالمحتار مع الدر المختار ۹۸/۵/مطلب البیع الفاسد لا یطیب له/باب بیع الفاسد)

[۱] ما حرم اخذه حرم اعطاء ه. وفي الحاشية: كالرباء ومهر الفمی والرشوة وحلوان الكاهن وأجرة النائحة والزامر. (قواعد الفقه ۱۱۵/طبع صدف پبلشرز کراچی). ايضاً: الحرام ينتقل ای تنتقل حرمة وان تداولته الأيدي وتبدلت الأملاك. (ردالمحتار ۹۸/۵/باب بیع الفاسد). ايضاً: لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من أحد شيئاً من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذاك الآخر آخر فهو حرام ه. (ردالمحتار ۹۸/۵/باب البیع الفاسد/مطلب الحرمة تعد، ايضاً: امداد الفتاوي ۳/۳۷۷/كتاب الاجارة).

[۲] كل ما يتنفع به مع بقاء عينه تجوز اجارته ومالا فلا. (الفقه الاسلامي وادلته ۴/۷۳۳/الفصل الثالث/عقد الايجار). ايضاً: والاجارة لا تخلوا اما ان تقع على وقت معلوم او على.... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د ټيکداري کمیشن اخیستل او ورکول

سوال: د حکومت په مختلفو محکمو کې د ټيکداري په سلسله کې د یو شمېر مسئلو پوښتنې کوم، د ټيکې د بولۍ په وخت کې ټيکداران په خپلو کې دافيصله وکړي چې اسلم، زید یا فلانکی کس به داتيکه واخلې او د ټيکې په بدله کې به نورو ټيکدارانو ته رینگ ورکړي، یعنې څه پیسې چې هغه نور ټيکداران په خپلو کې تقسیم کړي، رینگ اخیستونکي ټيکداران دا جواز وړاندې کوي ۱. موږ حکومت ته فیس ورکړی دی.

۲ ددې ټيکې له پاره کال دپازت (دوه فیصده) د ضمانت په طور باندې همدې ټيکې له پاره مخکې جمعه کړي دي.

۳ ټيکې له پاره د بولۍ د فارم پیسې چې هغه نه واپس کیږي پنځه سوه یا دوه نیم سوه جمعه کړي دي، نوکه موږ ټيکه اخلاوکه نه یې اخلاو دا رینگ زموږ، سرمایه او د فیس له وجې حق جوړیږي.

يادونه: د کال دپازت پیسې واپس ملاویدونکي وي.

د رینگ په شکل کې هغه ټيکدار کوم چې ټيکه اخلي، پوره پوره ریت ورکړي او د مقابلې په شکل کې هریو ټيکدار کم ریت ورکوي، دې صورت کې محکمې ته نقصان، خپل هم نقصان او د کار هم نقصان وي او د رینگ په شکل کې یو حد پورې کار صحیح وشي، یعنې شرعي طور باندې ددې څه حکم دی، رینگ اخیستل ورکول څنگه دي؟

جواب: دارینگ درشوت په حکم کې دی او جائز نه دی^(۱)، اخیستونکي یې حرام خوري^(۲) د مقابلې نه د بېچ کیدو له پاره هغوی داسې هم کولی شي چې خپلو کې د مقرر کړي چې فلانکي ټيکه به فلانکی اخلي، دغه شان دې خپلو کې ټيکې تقسیم کړي.

... بقیه د تیرمخ [عمل معلوم، فان وقعت علی عمل معلوم، فلا تجب الاجرة الا باتمام العمل اذا كان العمل مما لا يصلح اوله الا بآخره، وان كان يصلح اوله دون آخره فتجب الاجرة بمقدار العمل. (النتف في الفتاوي/ ۳۳۸/ کتاب الاجارة/ طبع سعید). ایضا: استأجره لیکن له حائطاً بالآجر والخص وعلم طوله وعرضه جاز. . . . ولا استأجره لحفر البئر ان لم یبین الطول والعرض والعمق، جاز استحساناً. . . الخ. (فتاوي عالمگیری/ ۴/ ۴۵۱/ کتاب الاجارة/ الباب الخامس/ طبع رشیدیہ کوئته).

۱ [الرشوة: مثلاً ما يعطى لابطال حق، او لا حقاق باطل، قاله السيد، وفي كشف المصطلحات: الرشوة لغة ما يتوصل به الى الحاجة بالمضايقة بأن تصنع له شيئاً ليصنع لك شيئاً آخر، قال ابن الأثير: وشرعاً: ما يأخذه الآخذ ظمناً بجهة يدفعه الدافع اليه من هذه الجهة وتماه في صلح الكرماني، فالمرتشي الآخذ والراشي هو الدافع كذا في جامع الرموز في كتاب القضاء وفي البرجندی رحمته الله: الرشوة مال يعطيه بشرط ان يعينه والذي يعطيه بلا شرط فهو هدية كذا في فتاوي قاضيخان. (قواعد الفقه/ ۳۰۷/ طبع صدف پبلشرز کراچی).

سوال: سرکاري محکمو کې یو ډول رواج دی چې هرڅومره صحیح کار کوي، خوافسران په کې خپل کمیشن اخلي، د کمیشن نه پرته که هرڅومره صحیح کاروي، د حکومت یا محکمې د شیدول مطابق وي، بیا هم کمیشن نه پرېږدي او کار منظور نه شي او که چیرته کمیشن نه ورکوي، نو ټیکداري به پرېښودل وي او ټیکداري زما مجبوري ده، نو کمیشن ورکول څنگه دي؟ اوزماد ټیکداري پاتې پیسې جائز دي او که ناجائز؟

جواب: داهم رشوت دی، خو که د ظلم ختمولو له پاره رشوت ورکړل شي، نو امید دی چې په هغه باندې به د الله تعالی له طرف نه نیول نه وي، خو په هر حال اخیستونکي یې حرام خوري.^{۱۲۱}

سوال: ټیکې کې ځینې یارباش افسران، ټیکدار ته دمدد په طور باندې بل زیات وښيي، مثلاً کار لس کم سل فته وي او افسر هغه ته دسل فتو پیسې ورکړي، دادزیاتي لس فتو پیسې څنگه دي؟

جواب: خالص حرامې دي.^{۱۳۱}

سوال: او افسران دا جواز وړاندې کوي چې دکوم کار له پاره حکومت یا محکمې څومره پیسې مقرر کړي دي، موږ ته یې داستعمال اجازه ده، هغه کار مکمل کولونه وروسته پاتې پیسې د ټیکدار حق دی، له دې وجې موږ زیات بل جوړوو او اکثر دزیاتي پیسې ټیکدار او افسر خپلو کې تقسیم کړي.

جواب: ټیکدار سره دامقرر کول پکار دي چې دومره کار، به په دومره پیسو باندې کوي^{۱۴۱}، کار کم کول او پیسې ډیرې ورکول جائز نه دي او حرام مال همدغه شان دوکه باندې کیږي.

^۱ [عبدالله بن عمر رضی الله عنهما قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرتشى. (رواه الترمذي/ ۱/ ۲۲۸/ و ابوداؤد/ ۲/ ۱۴۸). ايضاً في الدرالمختار: الرشوة لا تملك بالقبض. (الدرالمختار مع الرد المختار/ ۶/ ۴۲۳/ فصل في البيع).

^۲ [ثم الرشوة اربعة اقسام. . . . . الرابع: ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه على نفسه، او ماله، حلال للدافع، حرام على الآخذ، لان دفع الضرر عن المسلم واجب. (فتاوى شامي/ ۵/ ۳۶۲). ايضاً: لو اضطر الى دفع رشوة لحياء حقه جازله الدفع وحرّم على القابض. (ردالمحتار/ ۵/ ۷۲/ مطلب في التداوى بلبن البنت للرمد).

^۳ [يأياها الذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. بما لم تبحه الشريعة من نحو السرقة، والخيانة، والغصب، والقمار، وعقود الربا. (التفسير النسخي/ ۱/ ۳۵۱/ طبع دار ابن كثير/ بيروت).

^۴ [قال ابن همام رحمته الله: (قوله ولا تصح حتى تكون المنافع معلومة والأجرة معلومة لما رويناه وهو قول عليه السلام من استأجر اجيراً فليعلمه أجره، وهذا الحديث بعبارة دل على اشتراط اعلام الأجرة وبدلالته على اشتراط اعلام المنافع. . . . الخ. (فتح القدير/ ۸/ ۶/ كتاب الاجارة). ايضاً: وفي البزازية: وكذا لو قال اصلح هذا الجدار بهذا الدرهم يجوز وان لم يذكر الوقت لانه يمكن له الشروع في العمل حالاً. . . الخ. (البزازية بمأمله عالمگیری/ ۵/ ۴۰/ طبع رشيدية كونه).

په اسلام کې د شفعه د حق شرطونه

سوال: ای اسلام کې شفعه کول جائز دي؟ لکه چې موروپلار دخپل جایداد څه برخه بڼول جایداد په بل جاباندې خرڅ کړي، نودهغه کس اولاد یا دهغه خپلوان شفعه حق لري؟ اوهغه خلک داسلامي قانون په نږدېاندې دواپس اخیستلو حق داردي اوکه نه؟ مادېوسپړي نه اورېدلي دي چې د شفعه حق اسلام کې جائز نه دی

جواب: اسلام کې د شفعه حق جائز دی^{۱۱}، خوددې مسائل دومره نازک دي چې نن سبا نه خلکوته دهغه علم شته اونه یې رعایت ساتي، مختصر دا چې دامام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نږدېاندې د شفعه حق یوازې درې قسمه خلکوته حاصل دی

لومړی هغه کس کوم چې په خرڅ شوي جایداد (کور یا ځمکه) کې شریک وي.

دویم: هغه کس چې هغه په جایداد کې شریک نه دی، خود جایداد په متعلقاتو کې شریک دی مثلاً د دوو کورونو لار شریک ده، یا ځمکې ته اوبه ورکونکې نالی د دواړو په شریکه ده.

دریم: هغه کس د چاکوریا جایداد چې خرڅ شوي کوریا جایداد سره نژدې وي.

دې دریو وارو خلکوته د شفعه حق حاصل دی، یعنې لومړی د جایداد شریک ته، بیا دهغه په متعلقاتو کې شریک ته اوبیا ګاونډي ته د شفعه حق حاصل دی، که چیرته لومړي کس شفعه کول نه غواړي، نو بیا دویم کس شفعه کولی شي اوکه دویم کس شفعه کول نه غواړي، نو بیا یې دریم کس کولی شي^{۱۲}.

^۱ [عن جابر رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الشفعة في كل شرك ربعة او حائط لا يصح ان يبيع حتى يؤذن شريكه فان باع فهو احق به حتى يؤذنه. وعن سمر عن النبي صلى الله عليه وسلم: جار الدار احق بدار لجار والأرض. وعن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الجار احق بشفعة جاره ينتظر بها وان كان غائباً اذا كان طريقهما واحداً. (رواه ابو داؤد ۲/ ۱۴۰/ باب في الشفعة).

^۲ [قال في الهداية: الشفعة واجبة للخليط في نفس المبيع ثم للخليط في حق المبيع كالشرب والطريق ثم للجار. افاد بهذا اللفظ ثبوت حق الشفعة لكل واحد من هؤلاء وافاد الترتيب، اما الثبوت فللقوله عليه السلام: الشفعة لشريك لم يقاسم، وللقوله عليه السلام: جار الدار احق بالدار. . . الخ. (هداية/ ۴/ ۳۹۰/ كتاب الشفعة). ايضاً: قال ابن همام: واما الترتيب فللقوله عليه السلام: الشريك احق من الخليط والخليط احق من الشفيع فالشريك في نفس المبيع والخليط في حقوق المبيع والشفيع هو الجار. . . الخ. (هكذا في فتح القدير/ ۸/ ۳۰۰/ كتاب الشفعة). ايضاً: قال في الهداية: وليس للشريك في الطريق والشرب والجار شفعة مع الخليط في الرقبة لما ذكرنا انه مقدم. قال فان سلم فالشفعة للشريك في الطريق فان سلم اخذها الجار. لما بينا من الترتيب. . . الخ. (هداية/ ۴/ ۳۹۰).

له دې نه معلومه شوه چې د خرڅونکي اولاد یا دهغه خپلوان په دریو واپو فریقو کې شامل نه دي. نو هغوی نه یوازې دا اولاد یا خپلوان کېدو له وجې د شفعه حق حاصل نه دی. او کوم کس ته چې د شفعه حق حاصل دی، دهغه له پاره لازم دي چې کله هغه ته د کور یا جايداد د خرڅولو خبر ورسیږي، نو سمدستي دې دا اعلان وکړي چې فلانکې کور خرڅ شوی دی او ماته هغه باندې د شفعه حق حاصل دی، زه به دا حق غواړم او دخپل اعلان گواهان دې هم جوړ کړي.^{۱۱}

له دې نه وروسته دې هغه خرڅونکي ته یا اخیستونکي ته «د چاپه قبضه کې چې جايدادوي، یا هغه خرڅ شوي جايداد ته دې په خپله لارښي او هلته دې هم دا اعلان وکړي، بیا به دهغه د شفعه حق وي»^{۱۲} او که چیرته هغه د بیع او ریدونه وروسته چپ شو او د شفعه کولو اعلان یې سمدستي ونه کړ، نو دهغه د شفعه حق ختم شو^{۱۳} اودوه ځله د گواهانو نه وروسته دې هغه عدالت ته لارښي او هلته دې دخپل حق ثبوت وړاندې کړي^{۱۴} اوس تاسو وگورئ چې نن سبا کومه شفعه کیږي، هغه کې ددې حکمونو رعایت کوم حد پورې کیږي، نو که چیرته تاسو د چانه او ریدلي دي چې: اسلام کې دداسې قسمه شفعه اجازه نه شته، نو یو حد پورې دا خبره هم صحیح ده، خلک رائج الوقت قانون ته گوري، شریعت کې کومه خبره صحیح ده او کومه نه؟ ددې رعایت ډیر کم خلک کوي.

ایا حکومت د شیانو قیمت ټاکلی شي؟

سوال: حکومت د ځینې شیانو قیمت ټاکلی. نو ایا داسې قیمت مقررول صحیح دي؟ اود دې نه په پټه په گرانه باندې خرڅول جائز دي او که نه؟

^۱ [واذا علم الشفيع بالبيع اشهد في مجلسه ذلك على المطالبة وقال في الكفاية وكذلك ان كان بمحض من الشهود ينبغي له ان يشهد على طلبه. (فتح القدير/ ۸/ ۳۰۷/ كتاب الشفعة).]

^۲ [ثم ينهض منه] يعني من المجلس ويشهد على البائع ان كان المبيع في يده معناه لم يسلم الى المشتري او على المتاع او عند العقار فاذا فعل ذلك استقرت شفعته. - وصورة هذا الطلب ان يقول ان فلانا اشترى هذه الدار وانا شفيعها وقد كنت طلبت الشفعة واطلبها الآن فاشهدوا على ذلك. . . الخ. (هداية/ ۴/ ۳۹۱/ باب طلب الشفعة).]

^۳ [اعلم ان الطلب على ثلاثة اوجه، طلب الموائبة وهو ان يطلبها كما علم حق لو بلغ الشفيع ولم يطلب شفعته بطلت الشفعة لما ذكرنا ولقول. عليه السلام الشفعة لمن واثبها. . . الخ. (هداية/ ۴/ ۳۹۰/ باب طلب الشفعة).]

^۴ [واذا تقدم الشفيع الى القاضي فادعى الشراء وطلب الشفعة سأل القاضي المدعى عليه فان اعترف بملكه الذي يشفع به والا كلفه باقامة البينة. . . الخ. (هداية/ ۴/ ۳۹۲/ باب طلب الشفعة والخصومة فيها).]

جواب: د ضرورت په وخت کې قیمت مقررول جائز دي، کله چې د مال مالکان تعدي (زیاتې) کوي دغه شان د ضرورت په وخت کې د حنفیه په نزد باندې د هریوشي مقرر کېدای شي، په زیات قیمت باندې خرڅول بڼه خبره نه ده، خوکه چیرته یې خرڅ کړي، نویعه یعنې مکمل خرڅول، به وشي.^{۱۱}

د مالکانو له ویل شوي قیمت نه په زیات

قیمت خرڅول او نیمې پیسې له ځان سره کیښودل

سوال: زما کشر ورور په موجوده وخت کې په یو دکان کې نوکري لگیدلی دی، د کار نوعیت دادی چې کوم سامان دی خرڅوي مالکان یې قیمت هم وربښي چې فلانکې په دې قیمت باندې خرڅول پکار دي که چیرته ددې نه زیاتو پیسو باندې یې خرڅ کړي او مالکانو ته یې پته ولگيږي، نو هغوی یې له نوکري باسي، خو زما ورورته چې موقع ملا ويږي، نو په دوچند قیمت باندې یې خرڅوي او بیا اصل قیمت مالکانو ته ورکوي پاتې دخپل ځان له پاره ږدي په دې کار کې له ده سره څه نور هلکان هم شریک دي، زما په نظر کې دا سراسر حرام دي، ځکه چې په کوم شي باندې چی دوچنده قیمت اخلي هغه ددوی نه وي او د چا چې دی د هغوی له طرف نه اجازه هم نه شته او بیا ددې د خرڅولو له پاره دروغ هم وایي، محترمه! که چیرته دا امدني جائز نه وي، نو زما د کور والو له پاره څه حکم دی کوم چې دده حمایت کوي؟

جواب: ستا ورور چې په کوم دکان کې ملازم دی د شیانو په خرڅولو کې دی وکیل دی او د وکیل له پاره دا جائز نه وي چې په زیات قیمت باندې شی خرڅ کړي او لږ پیسې مالک ته ورکړي [۲] له دې وجې د ستا د ورور دا زیاته امدني سراسر حرامه ده او د خنزیر په شان پلټه

^۱ [فان كان ارباب الطعام يتحكموا ويتعدون عن القيمة تعدياً فاحشا وعجز القاضي عن صيانة حقوق المسلمين الا بالتسعير فعيند لا بأس به بمشورة من اهل الرأي والبصيرة فاذا فعل ذلك وتعدي رجل عن ذلك وباع باكثر منه اجازة القاضي وهذا ظاهر عند ابي حنيفة رحمته الله لانه لا يرى الحجر على الحر وكذا عندهما الا ان يكون الحجر على قوم باعياهم، ومن باع لهم بما قدره الامام صح لانه غير مكره علي البيع. (هداية/ ۴/ ۷۰) كتاب الكراهية، فصل في البيع. ايضاً: ولايسعر الحاكم الا اذا تعدى الارباب تعدياً فاحشاً، ليسع بمشورة اهل الرأي. (الدر المختار/ ۶/ ۴۰) كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع، ايضاً: المحيط البرهاني/ ۸/ ۲۶۸/ الفصل الخامس والعشرون طبع غفاريه).

^۲ [الوكيل اذا باع ان يكون اميناً فيما يقبضه من الثمن. (الفقه الحنفى وادلته/ ۲/ ۱۳۴/ كتاب الوكالة). ايضاً: فان الوكيل ممن لا يثبت له حكم تصرفه وهو الملك فان الوكيل بالشري لا يملك المشتري والوكيل بالبيع لا يملك الثمن. . . . لان الوكيل يملك التصرف من جهة الموكل. (الجوهرة النيرة/ ۳۰۰/ كتاب الوكالة/ طبع حقانيه).

ده، ده ته ددې نه توبه کول پکار دي او کور والو ته هم، که نه، په قبر او په حشر کې به دده سره حساب کول وي او نیکي به بریاده، گناه لارم والامعامله به وي، لمونځ او عبادت به یې هم نه قبلېږي [١] والله اعلم

زرگر له نامعلومه کینې سره څه وکړي؟

سوال: زموږ یو دوست زرگر دی، هغه سره دهغه دپلار مرحوم په زمانه کې مختلفو خلکو دگینې جوړولو له پاره سره زراينسي وو، دهغه پلار وفات شو او دهغه تقریباً شل کاله وشول، دهغه نه وروسته ډیر خلک راغلل او خپل سره زریبې گینې په شکل کې یوړل، خواوس هم څه خلک داسې شته چې هغوی خپلو شیانو پسې نه دي راغلي، اوس هغه ملگري پوښتنه کوي چې په هغو سروزرو باندې څه وکړي؟ مهرباني وکړئ ددې جواب ورکړئ.

جواب: عام طور باندې زرگرانوسره دخپلو اخیستونکونوم اوپته لیکل شوي وي (د مرگ او ژوند هیڅ پته نه لگېږي، له دې وجې یې لیکل ضروري هم دي)، نو د کومو خلکو امانتونه چې دپلار له وخت نه پراته دي، که دهغوی نومونه اوپتې محفوظې وي، نو دهغوی کورونه اطلاع کول ضروري دي او که چیرته محفوظ نه وي، نو په څه طریقه باندې دهغوی خبر خورول پکار دي او که دخبر خورولونه وروسته یو کال پورې څوک راغلل، نو دهغه حکم به دورک شوي شي وي، ^{۱۲} څو که د صدقه کولونه وروسته د مالک یا وارث پته ولگېږي، نو هغه ته خبر ورکول ضروري دي بیا به هغه ته اختیاروي که هغه غواړي، نو د صدقې اجازه دې وکړي یا دې خپل شی وصول کړي.

که چیرته هغوی دخپل شي مطالبه وکړي، نو کومې پیسې چې هغه صدقه کړي وي هغه به هم دهغه له طرف نه وي او مالک ته به هغه هومره پیسې ورکول ضروري وي ^{۱۳} دا ضروري ده چې د صدقه کولو په وخت کې دغه پیسې ولیکي، چې دفلانکي کس دومره گینه د مالک دپتې نه

[١] عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: من اشترى ثوباً بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله تعالى له صلاة ما دام عليه، ثم اصبعه في اذنيه وقال: صمتا ان لم يكن النبي صلى الله عليه وسلم سمعته يقوله. رواه احمد والبيهقي. (مشکوٰۃ/ ٢٤٣/ كتاب البيوع/ باب الكسب وطلب الحلال/ طبع قديمي).

[٢] قال: فان كانت اقل من عشرة دراهم عرفها آيماً وان كانت عشرة فصاعداً عرفها حولاً، قال العبد الضعيف: وهذا رواية عن ابي حنيفة رضي الله عنه وقوله آيماً معناه على حسب ما يراه الامام وقدره محمد في الأصل بالحوال من غير تفصيل بين القليل والكثير. (هداية/ ٢٢/ ٥٩٤/ كتاب اللقطة/ طبع محمد علي كارخانه).

[٣] فان جاء صاحبها والاتصدق بها ايضاً للحق الى المستحق وهو واجب بقدر الامكان وذلك بايصال عنها عند الظفر بصاحبها. . . . فان جاء صاحبها يعني بعد ما تصدق بها فهو بالخيار ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها لأن التصدق وان حصل باذن الشرع لم يحصل باذنه فيتوقف على اجازته. . . . وان شاء ضمن الملقط لأنه سلم ماله الى غيره بغير اذنه... الخ. (هداية/ ٢/ ٥٩٥/ كتاب اللقطة/ طبع محمد علي كارخانه اسلامي كتب)

لگیدو له وجې دهغه طرف نه صدقه کړې، که چیرته ددې کس ياد هغه د وارثانو پټه ولگيرې او هغوی دخپل سامان مطالبه وکړي، نو هغوی ته دې دهغه پیسې ورکړل شي. ددې لیکلو د وصیت په شکل کې محفوظ ساتل ضروري دي

خیاط (درزي) سره پاتې شوې جامه دچا ده؟

سوال: زما دکشور ورور یو خومياشتنې مخکې دخياطي دوکان کړی و اوس پرکال داد هغه لومړی رمضان و، درمضان په مياشت کې خياطانو سره کار د پيرزيات وي، نو هغه ته هم پيرزيات کار راغی اود د پيرو جامو ټکړې پاتې شوې، زما ورور وايي چې جوړونکي خودخپل طرف نه پنځه ياشپږميتره جامه دجوړې په حساب باندې راوړي، اوس که زه دخپل خان نه دهغه کټنگ وکړم او په هغه کې څه جامه بچت کړم، نو دې کې هيڅ بده خبره نه شته او کله ناکله ديوکور جامې په يورنگ وي، نو دکت کولونه وروسته ډيره جامه پاتې شي او هغه په کار راتلی شي، دا کومه جامه چې پاتې شوه هغه موږ کور کې استعمالولی شو او که نه؟ او که موږ دا جامه چیرته غريب ته ورکړو، نو دا عمل به صحيح وي؟ يادغه جامه ښکته ته واپس کول ضروري دي؟

جواب: کومه جامه چې پاتې شي هغه د مالک ده، دهغې واپس کول لازم دي، هغه پخپله باندې استعمالول يا غريب ته ورکول جائزه دي، که نه، دغلا او خیانت گناه به وي.^(۱)

د ونډې (حوالې) کاروبار څنګه دی؟

سوال: عرض دادی چې زموږ په ځای کې څه خلک په دوبي او ابوظبی کې د ونډې کاروبار کوي او خلک هغوی ته هلته درهم ورکړي او د پاکستانی بینکونونه لږ ډیر ریت ورکولو سره پیسې پاکستانی روپو کې د لیږونکي کورته د مني اړه یا بینک ډرافټ په ذریعه باندې ولیږل شي، یا لاس په لاس نقدې پیسې یې کور کې ورکړي، ددې باجود چې په متحده عرب امارات کې د مسلمانانو حکومت دی او ځینې مسلمانانو او غیر مسلمانانو ته حکومت لاسنس ورکړی دی، او باقاعده نظم و ضبط سره د ونډې (حوالې) کاروبار کوي، په لکونو کروړونو هر قسمة پیسې دهغوی په میزونو کې هروخت موجودوي دهغوی خلاف خواو سه پورې چاهم اواز نه دی

^۱ [ځکه چه دا امانت دې. او امانت په وخت باندې ادا کول ضروری دی، ان الله یامرکم ان تؤدوا الأمانات الی اهلها. (النساء: ۵۸). عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: ادا الأمانة الی من ائتمنک ولا تخن ما خانک. (سنن ابی داؤد ۲/۱۴۲/۱ کتاب البیوع). ایضاً: عن ابی هريرة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: آية المنافق ثلاث: اذا حدث کذب، واذا وعد اخلف، وذا اؤتمن خان. (صحیح البخاري ۱/۱۰/۱ کتاب الايمان). ایضاً: لا يجوز لأحد أن يتصرف فی ملک غیره بلا اذنه او وكالة منه. (شرح المجلة لسليم رستم باز ۶۱/۱ رقم المادة ۹۶/۱ طبع حبيبيه/کوئته، ایضاً: الأشباه والنظائر ۲۷۶/الفن الثاني/ طبع ادارة القرآن کراچی).

اوچت کړی، خودنور و خلکو د چاچې رجسټريشن نه وي، هره هفته (جنگ روزنامه) کې دهغوی خلاف کالمونه چاپ کېږي، چې دا کارو بار حرام دی او ملک سره دمحببت خلاف او ناجائز دی **جواب:** دونهی کارو بار ته د هدایه، لیکونکي مکروه^[۱] او وروستنیو فقهاوو جائز ویلي دي^[۲] نوکه چیرته د حکومت قانون اجازه ورکوي، نو گنجائش په کې شته اود حکومت ځینې خلکو ته اجازه ورکول ددې خبرې دلیل دی چې دقانون په تړدباندي همدا جائز دی، خودې له پاره لاسنس ضروري دی

د حکومت په ځمکه باندې ناجائزه قبضه

سوال: کراچی کې داوسیدو پلاټ، د کس دی اے، په قیمت باندې خرڅیږي، دهرکورمخې ته سرک سره خواکې څه ځمکه خالي پرېږدي، چې دهغه قیمت پلاټ اخیستونکی نه وړکوي، له دې وجې دهغه ملکیت نه وي، خو عام طور باندې لیدل شوي دي چې زیاتر خلک هغه په خپل استعمال کې راولي، خپل ذاتي باغ په کې جوړکړي چې هغه ته عام خلک نه شي ورتلای، یادکور څه برخه په هغه باندې جوړه کړي، ایا داخلک په دې وعیدکې نه راځي کوم کې چې ویل شوي دي چې که څوک دچایو لیشت ځمکه باندې قبضه وکړي، نو دقیامت په ورځ به دهغه په مری کې واچول شي؟

جواب: داخلک په دې وعیدکې داخل دي.^[۳]

سوال: دویم هغه خلک چې هغوی سره داوسیدوله پاره کور نه وي اونه ورسره دومره مال وي چې په قیمت باندې واخلي، هغوی په خالي ځمکو باندې قبضه کړي وي او کورونه یې پرې جوړکړي وي او هغه کې اوسېږي او بیا دهغه کورونو او ځمکو اخیستل او خرڅول هم شروع کړي،

^۱ [وبکره السفاتج وهی قرض استفاد به المقروض سقوط خطر الطريق وهذا نوع استفيد به وقد فی الرسول عليه السلام عن قرض جرنفعا. (هدایة/ ۳/ ۱۳۱/ کتاب الحواله، ایضاً ردالمحتار/ ۴/ ۵۱۷/ مطلب فی بیع الجامکة/ ۵/ ۳۵۰/ کتاب الحواله/ طبع ایچ ایم سعید).]

^۲ [قال ابن نجيم رحمه الله: (قوله وكره السفاتج) حاصله عندنا قرض استفاد به المقرض امن خطر الطريق للنهي عن قرض جر نفعه وقيل اذا لم تكن المنفعة مشروطة فلا بأس به وفي البرازية من كتاب الصرف ما يقتضي ترجيح الثاني فلا بأس بقبول هدية الغريم واجابة دعوته بلاشر. . . الخ. (هكذا في البحار الرائق/ ۶/ ۲۵۴/ کتاب الحواله).]

^۳ [ان سعيد ابن زيد قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم من ظلم من الأرض شيئاً طوفه من سبع ارضين. (صحيح بخاري/ ۱/ ۳۳۲/ باب اثم من ظلم شيئاً من الارض). وعن يعلى بن مرة رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ايما رجل ظلم شيئاً من الأرض كلفه الله عز وجل ان يحفره حتى يبلغ آخر سبع ارضين ثم يطوفه الى يوم القيامة حتى يقضى بين الناس. رواه احمد. (مشکوٰۃ/ ۲۵۶/ باب الغصب والعارية).]

لکه په اورنگي ټاون کې اوسیدونکو ډیرو خلکو د حکومت د اجازه او قیمت ادا کولونه پرته په ځمکه باندې قبضه کړې ده، اوسه پورې حکومت هغه ځمکه چاته نه ده ورکړې، خو خلک یې په اخیستلو او خرڅولو کې مصروف دي، د داسې خلکو له پاره شرعي څه حکم دی؟

جواب: انسان ته دخپل ملکیت والشی خرڅولو حق حاصل دی، کوم شی چې د هغه ملکیت نه وي د هغه د خرڅولو حق هغه سره نه شته، نو د سرکاري اجازې نه پرته کومو خلکو چې ځمکه باندې قبضه کړې ده هغوی یې د خرڅولو حق نه لري^{۱۱}

په کومه اداره کې چې د امدني ذرائع

واضح نه وي، په هغې کې کار کول

سوال: زه خو په خپله هم د دین د پوهې په کوشش کې مصروف یم ټول اهم حدیثونه او صحاح سته هم موجود دي، خوبیا هم ظاهره ده چې د دین شعور علماء کرام لري، نورو خلکو کې کم وي، زه د صحافت سره تعلق لرم او په دې کې د خورو مکروهاتو او خرافاتو باندې کله هم نه پوهیږم، د وخت سره سره زه د خپل دین په معاملاتو کې مضبوطیږم، د دینه په ظاهره یو څو مسئلې في الحال پیدا کیږي، زما سره سوال دادی چې که چیرته موږ سره په بنې طریقې سره شعور وي خبرداري وي چې په کومه اداره کې کار کیږي حقیقتاً د مالکانو کردار بنائسته نه وي عام طور باندې د لمونځ پرېښودنکي وي قولا او عملا دوی دروغو ته او دروغو دوی ته اچولي وي، انتهایي درجه تعصب د ژبې او د قومیت وغیره په حوالې سره د دوی په وینه کې پروت وي او د دوی د امدني ذرائع هم واضح نه وي، هلته چې سړی کار کوي، نو هیڅ کله د دین او د ملک هیڅ خدمت نه شي کولی، په ذهن او په زړه باندې پریشاني وي چې تاسو خویوازي د رزق له پاره دلته کار کوئ او بله څه جزبه مو نه شته، سوال دادی چې که چیرته په رښتیا او په پوره خلاصو سترگو سره حالات داسې وي، نو ایا یو صحافي په داسې ادارې کې کار کولی شي؟ حالانکې د لمونځ پرېښودنکي د کفر په درجه کې وي، دروغ دانسان په بدیو کې تر ټولو بد دي او د دې نه ظاهره یوازې شر پیدا کیږي، روند تعصب چې هغه ایمان له زړه څخه باسي، ایا یو مومن هلته کار کولی شي؟ نوموړي ته کول پکار دي او که نه؟

^۱ وبطل . . . . . بیع مالیس فی ملک لبطان بیع المعدوم وماله خطر العدم (قوله لبطان بیع المعدوم) اذ من شرط المعقود علیه ان یکون موجوداً مالاً متقوماً مملوکاً فی نفسه، وان یکون ملک البائع لهما بیعه لنفسه، وان یکون مقدور التسليم. (ردالمحتار مع الدر المختار/ ۵۸/ باب البیع الفاسد). ایضاً: وعن حکیم بن حزام رضی الله عنه قال: لمان رسول الله صلی الله علیه وسلم: ان البیع مالیس عندی. (سنن ترمذی/ ۱/ ۲۳۳ باب ماجاء فی کراهیه بیع مالیس عنده)

جواب: په څه صحيح طريقې سره د معاش تلاش كود او الله تعالى ته دعا هم كود او كله چې يوه معقوله ذريعه د معاش ملاتړ شي، نو هغه ځای مه پرېږده ۱۱

د بجاي غلا شرعي طور يا ندې جائز نه ده

سوال: موږ چې كوم ځای کې اوسېږو هغه ځای ته بجلي نه ده رارسيدلې، خود بجلي دستنې دنژدې والي له وجې خلک هغه ته کونډه واچوي اود هر کورنه سل روپۍ بل اخلي اوبجلي ورکوي دايوه غلا اود قانون خلاف خبره ده اود ازموږ کور کې هم شته، دهغه په رڼا کې موږ نمونځ کوو. هغه جائز دی او که نه؟ اودې باره کې ماته څه کول پکار دي؟ ځکه چې زما په منع کولو بندې هيڅ نه کيږي، خلک وايي چې موږ، خو پيسې ورکړي دي، مفتنه بجلي خونه ده

جواب: غل که چيرته غلا کولونه وروسته سامان خرڅ کړي اوتاسوته پته وي چې داسمان د غلا دی. نو دهغه اخيستل جائز نه دي، بلکې حرام دي، هم دا حکم ددې بجلي هم دی ۱۲

د وقف شوي جنازگاه اخيستل او خرڅول

سوال: زموږ په کلی کې يو ځای د جنازگاه له پاره وقف و، خود حفاظت نه کولوله وجې هلته گندگي جمعې شوه اوجنازې کول په کې بندې شوې، اوس هلته دکلي خلکوله پاره کوهی جوړ شوی دی، خوڅه ځای په کې پاتې دی اوهغه زموږ کورسره خواه کې دی اوزموږ کور تنگ دی، زموږ خيال دی چې هغه واخلو او کور کې يې شامل کړو چې کور مو غټ شي، که دا ځای زموږ له پاره جائز وي، نو اخيستلونه وروسته يې خپل استعمال کې راوستی شو؟

جواب: دوقف شوي شي اخيستل او خرڅول جائز نه دي ۱۳، که هغه ځای چاوقف کړی نه وي،

۱ [وعن حسن ابن علي قال: حفظت من رسول الله صلى الله عليه وسلم: دع ما يريبك الى ما لا يريبك، فان الصدق طمأنينة وان الكذب رية. (مشکوٰۃ/ ۲۴۲ / كتاب البيوع/ باب الكسب وطلب الحلال).

۲ [وفي حظر الأشباه: الحرمة تتعدد مع العلم بها الا في حق الوارث، (وفي الشامية). . . . وما نقل عن بعض الحنفية من ان الحرام لا يتعدى ذمتين. . . . هو محمول على ما اذا لم يعلم بذلك، اما لو رأى المكاس مثلاً يأخذ من احد شيئا من المكس ثم يعطيه آخر ثم يأخذ من ذلك الآخر آخر فهو حرام. (ردا مختار على الدر المختار/ ۹۸/ ۵ / مطلب الحرمة تتعدد). ايضاً: قال عليه الصلاة والسلام: من اشترى سرقة وهو يعلم انها سرقة فقد شرك في عارها واثمها. (فيض القدير/ ۱/ ۵۶۵۴ رقم الحديث: ۸۴۴۳، طبع مكتبة نزار مصطفى الباز/ رياض). ايضاً: لم يحل للمسلم ان يشتري شيئاً يعلم انه مغصوب، او مسروق، او مأخوذ من صاحبه بغير حق لأنه اذا فعل يعين الغاصب او السارق او المعتد على غصبه وسرقته وعداوته قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من اشترى سرقة (اي مسروقاً) وهو يعلم انها سرقة، فقد اشترك في اثمها وعارها، البيهقي. (الحلال والحرام في الاسلام، لشيخ يوسف القرضاوي/ ۲۱۶ / طبع المكتب الاسلامي للطباعة والنشر).
[قال في الشرنبلالية: صرح رحمه الله بطلان بيع الوقف، واحسن بذلك، . . . [بقية حاشيه په راروانه صفحه

بلکې خالي ليدوسره خلکو د حکومت د منظوري نه پرته هلته جنازگاہ جوړه کړې وي اود مستقل وقف کولونيت يې چانه وي کړی اونه دهغه د حکومت نه منظوري اخيستل شوي وي. نودهغه خرڅول او اخيستل جائز دي

د جومات زوړ سامان خرڅول

سوال: نيوکراچي کې په لږ فاصله باندې دوه جوماتونه دي، دواړه جوماتونه د عامو خښتو او چتونه يې د سيمتو د څادرونو نه جوړ دي، يو جومات يو مالدارسپي په خپله خرچه باندې بنائسته او پوځ جوړول شروع کړل، نو زوړ سامان چې هغه کې څادرونه، اونور سامان و، د جومات انتظامي خرڅ کړ، دغه سامان عامو خلکو واخيستلو او خپل کورونو کې يې استعمال کړو، ايا ددې جومات سامان د بل جومات په پيسو باندې اخيستلو سره استعمال کې راوستل کيدای شي؟

جواب: د جومات کوم سامان چې د جومات په پکار نه وي، هغه خرڅول او پيسې يې جومات کې استعمالول صحيح دي^(١) او کومو خلکو چې د جومات هغه سامان واخيست، هغوی هغه استعمالولی شي، دهغه په استعمالولو کې هيڅ گناه نه شته، دغه شان هغه سامان اخيستلو سره بل جومات کې لگول کيدای شي او کوم سامان چې د جومات ضرورت نه زيات وي هغه بل جومات ته ورکول هم صحيح دي.^(٢)

تدنخوا سره کميشن اخيستل شرعي طور يا ندې څنګه دي؟

سوال: زه چې اوس په کوم ځای کې کار کوم هغه يوه غير سرکاري اداره ده، زه هلته سهار او ماښام کار کوم، په مينځ کې د خوراک وقفه وي، مسئله داده چې زه دلته يوازې نوکري کوم.

... بقيه د ترمخ] اذ جعله في قسم البيع الباطل، اذ لا خلاف في بطلان بيع الوقف لأنه لا يقبل التملك والتملك. . . . . والحاصل ان ههنا مسألتين: الاولى: ان بيع الوقف باطل ولو غير مسجد. (الفتاوى الشامية ٥٧/٥/ مطلب في بطلان بيع الوقف). وفي الهداية ٦١٦/٢/ كتاب الوقف: واذا صح الوقف لم يجز بيعه ولا تملكه. وايضاً في البدائع ٦/٢٢١/ كتاب الوقف والصدقة/ طبع سعيد).

^١ [وذكر ابو الليث في نوازل حصر المسجد اذا صار خلقا واستغنى اهل المسجد عنه وقد طرحه انسان ان كان الطارح حيا فهو له وان كان ميتا لم يدع له وارثا ارجوا ان لا بأس بأن يدفع اهل المسجد الى فقير وينتفعوا به في شراء حصر آخر للمسجد والمختار انه لا يجوز لهم ان يفعلوا ذلك بغير امر القاضي. (عالمگیری/ ٢/ ٤٥٨/ الباب الحادى عشر).

^٢ [قال وفي فتاوى النسفی سنل شیخ الاسلام عن اهل قرية رحلوا وتداعى مسجدها الى الخراب وبعض المتغلبة سيتولون على خشب المسجد وينقلونه الى دورهم هل لواحد من اهل الخلة ان يبيع الخشب بأمر القاضي ويمسك الثمن ليصرفه الى بعض المساجد او الى هذا المسجد؟ قال: نعم وحكى انه وقع. (منحة الخالق على البحر الرائق/ ٥/ ٢٧٤/ كتاب الوقف/ شامي/ ٢/ ٣٦٠/ مطلب في نقل انقضاء المسجد).

زما د شراکت وغیره څه مسئله نه شته، خو کله چې نن نه یونیم کال مخکې ما دلته نوکري شروع کړه، نو دوی سره مې تنخوا هم مقرر کړه چې هغه دویشتمه سوه روپۍ ده، ماتهینگار کاو چې شپږویشتمه سوه یادې نه ډیرې باید راکړل شي، خو هغوی ونه منل اوماته یې وویل چې زه به تاته دا داري په ګټه کې پنځه فیصده کمیشن درکوم، چې هغه هره میاشت تقریباً پنځه نیم سوه روپۍ یا کله ددې نه کمې او یا ډیرې جوړېږي، تاسو ددې د جائز کیدو یا ناجائز کیدو باره کې بیان وکړئ اوزما پریشاني ختمه کړئ!

جواب: ستاسو تنخوا خوهماغه ده کومه چې ټاکل شوې ده اود پنځه فیصده کمیشن کومه وعده چې هغوی کړې ده که هغه په خوشالي باندې درکوي، نو هغه اخیستل هم جائز دي.^{۱۱}

د ملازم خپل پنشن (تقاعدي) په حکومت باندې خرڅول جائز دي

سوال: نن سبا عام طور باندې رواج شوي دي، چې کوم خلک په پنشن باندې ځي، خپل پنشن خرڅ کړي، چې هغه عام طور باندې حکومت پخپله باندې واخلي اود عمر په لحاظ باندې دهغه شرح کمه یا ډیره مقرر کړي او پنشن اخیستونکي ته په یوځای باندې پیسې ورکړي دهغه نه وروسته که پنشن اخیستونکي په دویمه ورځ مړ شي او که سل کاله ژوندی پاتې شي، ایا دا طریقه شرعي طور باندې صحیح ده؟ او ایا داسې طریقه سره پنشن خرڅولو کې ګناه خونه شته؟

جواب: دامعامله د حکومت سره جائز ده او وجه یې داده چې کوم کس په پنشن باندې ځي، د حکومت په ذمه باندې دهغه سړي چې کومې پیسې دپنشن په شکل کې موجود دي، هغه یې ترهغه وخته پورې مالک نه وي، ترڅو پورې چې دهغه پیسې حاصلې نه کړي، اوس ددې پنشن په حکومت باندې خرڅولو مطلب داوي چې حکومت هغه سره معاهده کوي چې هغه دې خپل دحق پریرې اود هغه په ځای دې نغدې پیسې واخلي اوملازم خپل حق پرېښودو له پاره تیار شي، نو دلته په حقیقت کې دپیسو پیسو سره بدلون نه دی، بلکې دپاتې ژوند له پاره چې دهغه کوم حق دی دهغه پیسې اخلي، له دې وجې شرعي طور باندې په دې کې څه ګناه نه شته.^{۱۲}

د بنځو نوکري شرعي طور باندې څنګه دي؟

سوال: زه تاسو ته داپوښتنه کول غواړم چې ایا شریعت کې دا جائز دي، چې بنځې دفترونو، میل، یا کارخانو کې کار وکړي، ایا داسې څه قانون په قران کې راغلی دی چې دهغه حکم الله تعالی او دهغه رسول ﷺ کړی وي؟

^۱ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الا لا تظلموا الا لامل مال امريء الا بطيب نفس منه. (مشکوٰۃ/ ۲۵۵)

^۲ وبيع الدين لا يجوز، ولو باعه من المديون اووهه جاز. (الاشباه والنظائر/ ۴/ ۱۴/ القول في الدين، ايضاً فتاوى حقايقه/ ۶/ ۳۹، ۴۰).

مهرباني وکړئ ددې جواب تفصيل سره ورکړئ، ستاسو به ډيره مهرباني وي
جواب: د بنځې خوراک څښاک اوجامې وغيره دهغي د خاوند په ذمه دي^{١١}. خوکه ديوي
 بنځې له پاره څوک گټه کونکى نه وي، نود مجبوري له وجې هغې ته درزق گټلو اجازه شته^{١٢}.
 خوشرط دادى چې دهغي له پاره د پردې او عزت انتظام وي^{١٣}. نامحرمه سپيوسره يوځاى
 کيدل جائز نه دي^{١٤}.

د حرام شي خرڅول جائز نه دي

سوال: زه استريلياكې اوسيرېم اودهغه ځاى خلك زياتر غير مسلم دي، ددې ملك دخوراک
 څښاک په زياترو شيانو كې د حرامو ځناوروڅه برخې گډې شوي وي، ايا داسې شيان خرڅول
 جائز دي؟ او ددې گټه حلاله ده؟ كه چيرته دگټې څه برخه وويستل شي، نو حلاله كېداى شي؟
جواب: جيلتن، چې هغه كې د ځناورو وازېه شامل وي اوهغه ځناور شرعي طور باندې حلال
 شوي نه وي، شرعي طور باندې دهغه استعمالول جائز نه دي^{١٥} اود كومو شيانو استعمالول چې

^١ [قال تعالى: الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما انفقوا... الخ. (النساء).
 وقال تعالى: وعلى المولود له رزقهن وكسوتهن بالمعروف لا تكلف نفساً الا وسعها. (البقرة: ٢٣٣). ايضاً:
 ونفقة الغير تجب على الغير بأسباب ثلاثة: زوجية، وقراة، وملك (فتجب للزوجة) بنكاح صحيح (على
 زوجها) لانها جزاء الاحتباس... الخ. (درمختار في الشامي/ ٣/ ٥٧٢/ باب النفقة).

^٢ [عن عائشة رضى الله عنهما قالت: خرجت سودة رضى الله عنهما... الى ان قالت فرجعت الى النبي
 صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلك له وهو في حجرتي يتغشى وان في يده لعرقاً فانزل عليه فرفع عنه وهو
 يقول قد اذن الله لكن ان تخرجن لحوائجكن. (صحيح بخاري/ ٢/ ٧٨٨). وقال في فتح القدير: وهو قوله لأن
 نفقتها وعسى لا تجد من يكفيها مؤنتها فتحتاج الى الخروج لنفقتها غير ان امر المعاش يكون بالنهار عادة دون
 الليالي فايح الخروج لها بالنهار دون الليالي ويعرف من التعليل ايضاً انها اذا كان لها قدر كفايتها
 صارت.... والحاصل ان مدار الحل كون غيبتها سبب قيام شغل المعيشة فيقدر بقدره فمضى انقضت حاجتها
 لايجل لها بعد ذلك صرف الزمان خارج بيتها. (فتح القدير/ ٤/ ١٦٦/ باب العدة)

^٣ [قال الله تعالى: يا ايها النبي قل لأزواجك وبناتك ونساء المؤمنين يدنين عليهن من جلابيهن.
 (الاحزاب: ٦٩).]

^٤ [عن ابي سعيد الانصاري عن ابيه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو خارج من المسجد فاخطلط
 الرجال مع النساء في الطريق، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم للنساء: استأخرن فانه ليس لكن ان تحققن
 الطريق عليكن بحافات الطريق. فكانت المرأة تلصق بالجدار حتى ان ثوبها يتعلق بالجدار من لصوقها به. وعن
 ابن عمر رضى الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى ان يمشى بين المرأتين. (ابوداؤد/ ٢/ ٣٦٨)

^٥ [قال الله تعالى: حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما اهل لغير الله به والمنخنقة والموقوذة والمتردة
 والنطيحة وما اكل السبع الا ما ذكيتم. (المائدة: ٣). وعن جابر رضي الله عنه انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم
 يقول: ان الله حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والاصنام، فقيل: يا رسول الله! رأيت. [بقية حاشيه په راروانه صفحه

جائزنه وي، دهغو خرڅول هم جائزنه دي اودهغو گټه هم حلاله نه ده^{۱۱}

د څوکیداري حق اود کمپنۍ کارډ خرڅول

سوال: یوه مسئله چې نن سبا په خلکو کې عامه ده چې اکثر د بازار څوکیداري په یوبل باندې په قیمت خرڅیږي، هغه باندې مخکې څوکیدار قیمت نه وي ادا کړی اونه یې پرې څه محنت کړی وي، نو په دې نوکري باندې پیسې اخیستل حرامې دي که حلالې؟ یاد یوې داسې کمپنۍ کارډ چې هغې کې عام سړی نه شي داخېدلای، لکه نن سبا چې د کیمارې په پورټ کې یا د پورټ قاسم کې مزدورانوته حکومت پاڅه کارډونه ورکړي دي او عام خلک په پاڅومزدورانو کې نه شي ټاکل کیدای او هغه مزدوران خپل کارډ په یولاکه روپۍ باندې خرڅوي او خلک یې په خوشالي باندې اخلي، نودغه کارډ خرڅول حرام دي او که حلال؟

جواب: د ذکر شوي حقونواخیستل او خرڅول صحیح نه دي، له دې وجې حاصل شوی مال هم حرام دی.^{۱۲}

سودا خرڅولوله پاره د دروغو قسم خوړل

سوال: نن سبا چې زموږ په کورونو کې هر یوه خبره باندې، قسم مې دې په خدای وي، په قران مې دې قسم وي، که خبره رښتیا وي او که دروغ، خودعادت نه مجبور وي، دې باره کې څه وفرمایئ، نوډیره مهرباني به وي، چې ددې دروغواو درښتیاو قسمونوڅه سزاده؟ زموږ اکثر سوداگران خلک چې هغوی سره زموږ روزانه واسطه راځي، مثلاً د جامو سوداگر هم دخپلو جامو خرڅولوله پاره په پنځه منته کې څومره قسمونه خوري او وایی چې: دا قیمت دایمانداري قیمت دی: که هغه قیمت رښتیا وي او که دروغ او اکثر په هغه قیمت کې کمی کوي او وایی چې ستاد خاطر له وجې به موږ لېشان تاوان وکړو په خدای مودې قسم وي موږ خپل تاوان کوو او په قران مودې قسم وي چې موږ تاسو ته یو پیسه هم ونه گټله، حالانکې داسې

...بقیه د ترمخ [شحوم الميتة فانه يظلى بها السفن ويدهن بها الجلود ويستصبح بها الناس؟ فقال: لا، هو حرام. ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: قاتل الله اليهود! ان الله لما حرم شحومها جملوه ثم باعوه فاكلوا ثمنه. (رواه الجماعة. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۱۱۱/ باب حرمة بيع الخمر والميتة والخزير)

۱ [وعن ابن عباس رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لعن الله اليهود! وحرمت عليهم الشحوم فباعوا واكلوا اثمها وان الله اذا حرم على قوم اكل شيء حرم عليهم ثمنه. (اعلاء السنن/ باب حرمة بيع الخمر والميتة والخزير/ ۱۴/ ۱۱۱/ طبع ادارة القرآن كراچي).

۲ [وقال في الدر المختار: وفي الاشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة، وقال الشامي: (قوله لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة عن الملك) قال في البدائع الحقوق المجردة لا تحمل التملك ولا يجوز الصلح عنها. (شامي/ ۴/ ۵۱۸/ مطلب لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة/ طبع ايج ايم سعيد).

نه شي کېدای چې سوداگر خلک زموږ له پاره تاوان وکړي اوموتړوکې وگرځي. جواب ضرور را کړئ!

جواب: د دروغو قسم خوړل ډېره غټه گناه ده^(۱۱)، که دچا داعادت شوی وي. نوهغه نه توبه کول پکار دي او خپله اصلاح کول پکار دي سودا خرڅلوله پاره قسم خوړل نوره هم بده خبره ده^(۱۲)

حديث کې دي چې د قيامت په ورځ به سوداگر خلک د بدکارو په صف کې پورته شي. پرته له هغه سوداگر نه چې دالله تعالی نه ويرېږي اودروغونه ځان بچ ساتي^(۱۳)

په دروغ ويلوسره د خرڅ شوي مال پيسې څنگه صفا کړل شي

سوال: ۱ دوکانداري کې دروغ ويلوسره رزق حرامیږي اوکه نه؟

سوال: ۲: که په دوکانداري کې دروغ ويلوسره رزق حرامیږي، نو صدقه او خيرات ورکولوسره پاکيږي اوکه نه؟

سوال: ۳: څنگه چې د مال حرام کېدو باري کې حديث کې ډير سخت وعيد راغلی دی، زما عمر او ولس کاله دی اوزه بالغ یم، اوس زموږ کور کې مال اودولت حرام دی، اوس دې کې زماڅه قصور دی؟ داڅو زموږ د مشرانو غلطی ده، ماته کور کې اوسيدل پکار دي اوکه کور پرېښودل پکار دي؟

جواب: ۱: دروغ ويلوسره که چاته دوکه ورکړل شوه اوما ل وگټل شو، نو مال حرام دی.^(۱۴)

^۱ [عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الكبائر الاشرار بالله وعقوق الوالدين وقتل النفس واليمين الغموس. (صحيح بخاري/ ۲/ ۹۸۷/ باب يمين الغموس). وعن عمران بن حصين رضي الله عنه قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: من حلف على يمين مصورة كاذباً فليتوباً بوجهه مقعده من النار. (ابوداؤد/ ۲/ ۱۰۶/ كتاب الأيمان والنذور).]

^۲ [قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من حلف على يمين صبر وهو فيها فاجر يقطع بها مال امرئ مسلم لقي الله يوم القيامة وهو عليه غضبان. (صحيح بخاري/ ۲/ ۹۸۷، و ابوداؤد/ ۲/ ۱۰۶). وعن أبي ذر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ولا ينظر إليهم ولا يزكهم ولهم عذاب اليم، قال ابوذر: من هم يا رسول الله؟ قال: المسبل والمنان والمنفق سلعته بالحلف الكاذب. رواه مسلم. (مشکوٰۃ/ ۲۴۳/ باب المساهلة في المعاملة).]

^۳ [عن اسماعيل ابن عبيد بن رفاعه عن ابيه عن جده انه خرج مع النبي صلى الله عليه وسلم الى المصلى فرأى الناس يتابعون فقال: يا معشر التجار! فاستجابوا الرسول صلى الله عليه وسلم ورفعوا اعناقهم وابصارهم اليه، فقال: ان التجار يبعثون فجاراً الا من اتقى وبر وصدق. (رواه الترمذي/ ۱/ ۲۳۰/ ابواب البيوع/ وابن ماجه/ ۱۵۵).]

^۴ [قال الله تعالى: يا ايها الذين آمنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (البقرة: ۸۷)... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

جواب: ٢ په غلطي کې دروغ ويلوسره چې کوم کراحت راځي هغه پاکيږي^{١١}، خو قصد سره دوکه ورکولوسره چې کوم مال وگټل شي، هغه نه پاکيږي^{١٢}

جواب: ٣ که د حرامونه بچ کيدل ناممکن وي، نواله تعالی نه استغفار وغواړي^{١٣}

دروغ ويلوسره مال خرڅول

سوال: زه يودوکانداريم، زموږ گيرچاپيره ډيردوکانونه نورهم دي، اکثر دوکانوکې پاکستانی مال وي، خودوکاندار هغه دجاپاني مال په نوم باندې خرڅوي او اخیستونکي خوشالي سره پيسې ورکړي او لارشي، موږ سره هم هغه شی موجود دی، ټوله میاشت کې مې یو شی هم خرڅ نه شو، ځکه چې موږ ته کله اخیستونکي راشي، نو موږ نه جاپاني شی غواړي، موږ سره خوپاکستاني دي، زموږ گير چاپيره دوکاندارانوسره هم پاکستاني شيان دي، موږ اخیستونکي ته په ښکاره وایو چې داسې پاکستاني دی، خو ځاک هغه بیا نه اخلي، ایا موږ هم دروغ ويلو یا اخوا ديخوا جواب ورکولو سره مال خرڅولی شو؟

جواب: دروغ ويلوسره سودا خرڅول حرام دي^{١٤} دې کې يوخو د دروغو ويلوگناه ده، دویم مسلمانانوسره دوکه کول دي دحضور ﷺ ارشاددی، سوداگر خلک به دقيامت په ورځ

...بقیه د ترمخ] قال المظهری: کالدعوی الزور والشهادة بالزور او الحلف بعد انکار الحق والغصب والنهب والسرقة والخيانة. (تفسير مظهری/١/٢٠٩). عن واثلة بن الأسقع رضی اللہ عنہ قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من باع عيباً، ما لم ينه، لم يزل في مقت الله اولم تزل الملائكة تلغنه. (مشکوٰۃ/٩/٢٤٩/كتاب البيوع/باب المنهى عنها من البيوع). ايضاً: (فروع) لا يحل كتمان العيب في مبيع او ثمن لأن الغش حرام. (درمختار/٥/٤٧/باب خيار العيب/البحر الرائق/٦/٣٥)۔

[عن قيس ابن ابي غرزة رضی اللہ عنہ قال: كنا في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم نسمى السماسرة فمر بنا النبي صلى الله عليه وسلم فسمانا باسم هواحسن منه فقال: يا معشر التجار! ان البيع يحضره اللغو والحلف فشوبوه بالصدقة. (ابوداؤد/٢/١١٦/كتاب البيوع/باب في التجارة بخالفها الحلف واللغو/ابن ماجه/١٥٥/باب التوقي في التجارة)

^١ قال الله تعالى: يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل. . . الخ. (النساء: ٢٩). قال المظهری: کالدعوی الزور. . . والسرقة والخيانة. (تفسير مظهری/١/٢٠٩). قال تعالى: "وقد فوا عنه واكلمهم اموال الناس بالباطل" قال المظهری: ای بالرشوة والخداع والغصب وغير ذلك من الوجوه المحرمة. (تفسير مظهری/٦/٢٧٤)۔

^٢ قال الله تعالى: "فمن اضطر في مخمصة غير متجانف لاثم فان الله غفور رحيم" (المائدة/٣). قال الله تعالى: "ومن يعمل سوء او يظلم نفسه ثم يستغفر الله يجد الله غفوراً رحيماً" (النساء: ١١٠)۔

^٣ [عن عبدالله بن ابي اوفى ان رجلاً اقام سلعة وهو في السوق فحلف بالله لقد اعطى بها ما لم يعط ليقع فيها رجلاً من المسلمين فزلت: ان الذين يشترون بعهد الله واعماهم ثمناً قليلاً.... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

دېدکارو خلکو په حالت کې راپورته کېږي، پرته له هغه کس نه چې دنيکي کارکوي، مثلاً صدقه او خيرات ورکوي، اوربنتيا وايي^{۱۱}

رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې کوم کس موږ ته «يعنې مسلمانانو ته» دوکه راکوي هغه زموږ نه دی^{۱۲}

اور رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې ډيره دخيانت خبره ده چې ته خپل ورور مسلمان ته داسې خبره وکړې چې هغه تاپه هغې کې رېښتوني گڼي اوت هغه ته دروغ وايي^{۱۳}

که څه خلک دروغواو دوکې سره تجارت کوي، نوخپله دنيا او اخرت دواړه خرابوي. دداسې خلکو په رزق کې برکت نه وي^{۱۴}، هغوی دارام اوسکون ددولت نه محروم وي اودهغوی دولت چې څنگه په حرامه طريقه باندې راغلې وي دغه شان په حرامه لار باندې لاړشي تاسوهغوی سره ځان مه په دوکه مه برابرې، بلکې اخيستونکي ته وايي چې همدا جامې کومو ته چې نور دوکانداران جاپاني وايي ستاسوربنتيا ويلو سره به ان شاء الله ستاسو مال کې برکت وي اود قيامت په ورځ به هم ددې ډير زيات اجراو ثواب ملاوېږي دحضور ﷺ ارشاد دی چې رېښتوني او امانت دارسوداگريه دقيامت په ورځ دنيانو، صديقانو، شهيدانو او وليانو سره وي^{۱۵}

...بقیه د ترمخ [اولئك لا خلاق لهم في الآخرة ولا يكلمهم الله يوم القيمة ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم. سورة آل عمران ۷۷ (بخاري/۱/۲۸۰/باب ما يكره من الخلف في البيع).

^۱ [عن اسماعيل ابن عبيد بن رفاعه عن ابيه عن جده انه خرج مع النبي صلى الله عليه وسلم الى المصلی فرأى الناس يتابعون فقال: يا معشر التجار! فاستجابوا الرسول صلى الله عليه وسلم ورفعوا اعناقهم وابصارهم اليه، فقال: ان التجار يبعثون فجار الا من اتقى وبر وصدق. (راه الترمذي/۱/۱۴۵/باب ماجاء في التجار/وابن ماجه/۱۶۱).

^۲ [عن أبي الحمراء قال: رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مر بجنيات رجل عنده طعام في وعاء فأدخل يده فيه فقال: لعلك غششت من غشنا فليس منا. (ابن ماجه/۱۶۱/باب النهي عن الغش، ايضاً: سنن أبي داؤد/۱/۱۳۳/باب في النهي عن الغش/طبع امداديه).

^۳ [وعن سفيان بن اسد الحضرمي قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: كبرت خيانة ان تحدث اخاك هو لك به مصدق وانت به كاذب. رواه ابوداؤد. (مشكوة/۴۱۳/باب حفظ اللسان والغيبة والشتيم).

^۴ [عن حكيم ابن حزام رضي الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: البيعان... فان بينا وصدقا بورك لهما في بيعهما وان كذبا وكتما محق بركة بيعهما. (رواه النسائي/۲/۲۱۲/وجوب الخيار للمتبايعين قبل افتراقهم).

^۵ [وعن أبي سعيد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: التاجر الصدوق الأمين مع النبيين والصديقين والشهداء... الخ. (رواه الترمذي/۱/۲۳۰).

په داسې ځای کې نوکري کول چې هلته دروغ ویل وي

سوال: عرض دادی چې زه د جامو جوړونې (تنګ فیکتري) کې ملازمت کوم د فیکتري په ماشینانو باندې د ګاکونو مال هم جوړېږي. مختلفې پارټۍ د مال د جوړولو له پاره ورکول کېږي اکثر پارټۍ جامو او دوا تارونه ګډوډ کړي، یعنی د ربړ تار او د کاتن تار د جوړولو له پاره ورکوي د ربړ تار قیمت في کلو دولس سوه روپۍ دی او د کاتن تار قیمت في کلو په ۷۰ روپۍ دی که چیرته د جامو په جوړولو کې ربړ تار د کاتن د تار سره دوه نیم فیصده استعمالېږي نو زموږه منیجر صاحب درې نیم فیصده حساب وې او پارټي ته دروغ وايي چې درې نیم فیصده ربړ تار استعمال شوی دی او یو فیصده ددوی حق پرېږدي چې دا بلکل ناجائزه دی. ما منیجر صاحب ته وویل چې دا ناجائز دي. داسې دې ونه کړل شي، خوزما خبره نه مني. بس په ملازمانو باندې حکم کوي چې دا کوئ او دا مه کوئ، ددوی په وینا باندې زه هم دروغ وایم، حالانکې زه دا نه غواړم، که نه، د نوکري د ختمیدو ویره ده.

ماته یې وویل چې موږه څه کوو که چیرته ناجائز وي، نو موږه به نیول کیږو، تاسو ترې خلاص یئ، د دروغو تسلي را کوي ایا زما له پاره دا نوکري جائز ده یا ناجائزه ده؟ حالانکې ما ته خو په نن زمانه کې دا محسوسېږي چې شاید چې چیرته (۱۰۰) فیصده حلاله کټه کولی شي څه نا څه حرام فعل به په کاروبار کې ضرور وي، که چیرې زه نوکري پرېږدم، نو کور والاماته نور هیڅ نه وایي. ډیر په مشکل سره ښائسته نوکري ملاوشوه او پریدې ښوده، حالانکې زموږ د کور حالات هم خراب دی.

زه الحمد لله د لمونځ پابند یم، په شریعت باندې د پابند اوسیدلو کوشش کوم، تعلیم درس او تدریس وغیره کې تقریبا روزانه ځم، خوزما د کور والو دا حال نه دی، دا که زه د ایمان په قوت سره دا نوکري پرېږدم او په الله باندې توکل وکړم، نو خپل کور والا به څنګه پوه کړم؟ که خاص دیندار وي خو فورا به یې محسوسه کړي وي دا خو به التا نور نور څه وایي، بل څه ملازمت هم فورا نه ملاوېږي څه وکړو؟

جواب: خپل مشر ته ووايه چې هغه په تا باندې دروغ نه وایي، غوره خودا ده چې هغه په خپله هم پرهیز وکړي الله تعالی به دده به رزق کې برکت واچوي، حرامه کټه که زیاته وي، خو په دې کې برکت نه وي، په هر حال که چیرته د مشر په ذهن کې دا خبره نه راځي، نو کم نه کم دومره وکړه چې ته په خپله دروغ مه وایه ددوی د دروغو ویلو وبال په دوی باندې دی.

پاکستاني مال باندې د بهرليبل لگول

او خرڅولو باندې ګناه د چا ده؟

سوال: موږ هم سوداګر خلک يو، بنيادي طور باندې زموږ سوداګري د پرچون دوکانداري ده، خوڅه شيان موږ سره په توک هم موجود دي، د پرچون سامان موږ دوکان کې د الله تعالی دمهرباني اودهغه راکړل شوي توفيق له وجې بالکل رښتونولي او اسلامي طريقې مطابق عيونه اوخوبۍ ښودلو سره خرڅوو، خو دتوک شيان چې هغه د کتلي شعبي سره تعلق ساتي او وزير اباد ښار کې تياريري اوزموږ په ذريعه باندې د پرچون دوکاندارته ملاويږي اوزموږ له خوبې خلاف په دې شيانوباندې غيرملکي ليبل لگول شوی وي، موږ نه مال اخيستونکي پنځوس فيصده دوکاندارن په پرچون باندې هغه مال خرڅوي اوهغه ته غيرملکي مال وايي او پنځوس فيصده اخيستونکي ته رښتيا وايي او خرڅوي يې، ايا پرچون باندې خرڅونکي کوم چې حقيقت پتوي دهغوی ددروغوګناه په چا ده، مال تيارونکوباندې چې هغوی په ملکي مال باندې غيرملکي ليبل لگولی وي؟ ياپه موږ باندې چې مال زموږ په ذريعه باندې په پرچون والوباندې خرڅيږي (اوموږ مال خرڅولو وخت کې پرچون باندې خرڅونکي ته ددې ترغيث بالکل نه ورکوو چې هغوی دې مال ته غيرملکي ووايي، اوڅنگه چې پورته ذکر شوي دي چې ليبل لگولو له پاره موږ مال تيارونکو ته څه ترغيث ورکوو. موږ ته چې دوزير ابادنه څنگه مال ملاويږي، نو هماغه شان يې مخکې خرڅوو.

جواب: داجعل سازي اودوکه ورکول دي، غيرملکي ليبل لگونکي هم ګناهګاري اوکومو خلکو ته چې حقيقت معلوم وي اودهغه باوجود ورته غيرملکي مال وايي او خرڅوي يې، هغوی هم ګناهګار دي، دحضور ﷺ ارشاد دی چې: څوک موږ ته (يعنې مسلمانانوته) دوکه راکوي، هغه زموږ نه نه دی.^(۱)

^۱ [قال الله تعالى: يا ايها الذين امنوا لا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم. (النساء: ۲۹). وعن أبي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على صبرة طعام فادخل يده فيها فنالت اصابعه بللا فقال: يا صاحب الطعام! ما هذا؟ قال: اصابته السماء يا رسول الله! قال: افلا جعلته فوق الطعام حتى يراه الناس، ثم قال: من غش فليس منا. (رواه الترمذي ۱/ ۱۵۷/ ابواب البيوع/ باب ما جاء في كراهية الغش في البيوع). قال في الدر المختار (مرفوع) لا يحل كتمان العيب في بيع او ثمن لأن الغش حرام الا في مستلئين. قال الشامي: (قوله لان الغش حرام) ذكر في الخير اذا باع سلعته عليه البيان وان لم ين قال بعض مشايخنا يفسق وترد شهادته. قال الصدر لا تأخذ قال في النهر اي لا تأخذ بكونه يفسق بمجرد هذا لانه صغيرة اه. قلت وفيه نظر لان الغش من اكل اموال الناس بالباطل فكيف يكون صغيرة بل الظاهر في تعليل الكلام الصدر ان فعل ذلك مرة بلا اعلان لا يصير به .... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

سوال: ايا هغه پرچون خرڅونکي باندې څه گناه شته کوم چې په حقيقي اخيستونکي (کوم کس چې شى استعمال له پاره اخلي، باندې اخر کې مال خرڅوي؟

جواب: دکوم ځای پورې چې داخيستلو او خرڅولو داسلسله شروع وي او خلکو ته ددې پته وي اوبياهم ورته اصلي وايي او خرڅوي يې، ټول به گناهگار وي ^{۱۱}

په کاغذونو کې تنخوا کم ليکلونکى

امام او کميټۍ دواړه گناهگار دي

سوال: که چيرته يو امام صاحب تنخوا زياته اخلي او د مسجد کميټۍ ته وايي چې زما تنخوا په کاغذونو کې کم وليکل شي ددې له پاره چې د حکومت نه مزيد رقم حاصل کړم، نو په دې صورت کې به امام صاحب گناهگار وي او که يوازې د کميټۍ والا؟

جواب: امام صاحب او کميټۍ والا دواړه به گناهگار وي، ځکه چې دواړو د غلط بيانې نه کار اخيستی دی ^{۱۲}

د کاروبار له پاره اخيستل شوې پوره روپۍ

اود هغو گټه نه اداء کول زياتى دى

سوال: يو سړى چې زما د شلو کلونو دوست و، هغه ته ما د کاروبار له پاره يولک روپۍ ورکړې، ماسره يې وعده کړې وه چې په دې رقم سره به کاروبار کوم او نفع به درکوم، هغه کاروبار وکړ، کاروبار يې بڼه روان وي، مکان نه و، پلاټ يې واخيست بنائسته مکان يې جوړ کړ، د اوسيدولو سامان يې واخيست او کاروبار يې هم روان دی ما ته به يې يو کال بعد کله ۳۰۰، کله ۵۰۰ او کله ۱۰۰۰ او کله ۲۰۰۰ روپۍ راکولې، خو زما د بار بار اصرار باوجود

...بقیه د ترمخ [مردود الشهادة وان كان كبيرة كما في شرب المسكر. . . الخ. (ردالمحتار على الدرالمختار ۵/ ۴۷/ باب خيار العيب/ والبحر الرائق ۶/ ۳۵)۔

^۱ [عن ابي الحمراء قال: رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مرجعات رجل عنده طعام في وعاء فادخل يده فيه فقال: لعلك غششت، من غشنا فليس منا. (ابن ماجه ۱/ ۱۶۱/ باب النهى عن الغش)۔

^۲ [آية المناق ثلاث: اذا حدث كذب، واذا وعد اخلف. . . الخ. (سنن النسائي ۲/ ۲۳۲). وما كان سبياً لخطور فهو محظور. (ردالمحتار ۶/ ۳۵۰/ كتاب الحظر والاباحه). "وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان". (المائدة: ۲). وفي التفسير المظهرى تحت هذه الآية: يعنى لا تعاونوا على ارتكاب المنهيات وعلى الظلم. (تفسير مظهرى ۳/ ۱۹). قال النووي: فيه تصريح بتحريم كتابة المترايين والشهادة عليهما، وبتحريم الاعانة على الباطل. (مرقاة المفاتيح ۶/ ۵۱/ كتاب البيوع/ باب الربا/ الفصل الاول/ طبع رشديه).

ماته يې نه گټه ښودله او نه يې اصل رقم واپس کولو، زه شک من شوم، نو ما د لږو روپيو اخیستو نه انکار وکړ. م هغه ته وويل چې ماته اصل رقم راواپس کړه او کومه گټه چې جوړېږي هغه ماته راکړه، هغه په مختلفو طريقو باندې وورسته کيدو، بيا ما لږ په سختې سره د رقم د واپس کولو مطالبه وکړه، نو ما ته يې (۶۰) زره روپۍ راکړې او يوه پرچه يې راکړه په هغه کې ليکلي و چې د ستا ټول رقم تاته واپس کړل شو او گټه به هم درکړم او د حضور صلی الله عليه وسلم د فرمان حواله يې راکړه چې د سود درې درجې دي او کمه درجه داده چې څوک د خپلې مور سره (۳۶) ځله بد کاري وکړي، دې سړي ډيره هم پريښې ده، حج يې هم کړی دی او څو ځله يې په خوب کې د حضور صلی الله عليه وسلم د زیارت تذکره هم کړې ده، ايا زمانه يې د روپيو د اخیست په وخت د وعدې مطابق (تحریر هم موجود دی) د گټې حق داريم يا د سود؟ دگټو د ورکولو په ځای باندې يې سود ظاهره کړ او زما حق تلفي کول غواړي، د څلورو کلنو راهيسې ما ته دگټې د راکولو وايي او کله چې د گټې د ورکولو وخت راغی، نو دپته يې سود وويل او زما اصلي رقم يې هم برباد کړ.

جواب: ده ډيره پريښې ده، حج يې کړی دی، دا خو يې ډير ښه کړي دي، خو چې ده وعده ماته کړې ده دا يې ډير بد کړي دي، مسلمان ته د وعدې خلاف ورزي نه دي کول پکار، په دې سړي فرض دي چې په يو لک روپۍ چې ده کوم کاروبار کړی دی، ددې د يوې يوې روپۍ حساب دې وکړي او په دې کاروبار کې چې يې کومه گټه کړې ده د هغې نيمه دې تا ته درکړي او سرمايه (راس المال) دې هم واپس کړي، تا دا رقم د سود د خوړلو له پاره نه و ورکړی، بلکې د کاروبار کولو له پاره دې ورکړی و، اوس دده تا ته د سود حديث بيانول صريح زياتی دی، په هر حال د کاروبار نه چې کومه گټه حاصله شوې ده ددې نيمه برخه تاته درکول پکار دي. [۱]

ايا د معاون په ذمې باندې يوازې دخپل افسر کار دی؟

سوال: لکه څنگه چې عام طور باندې گورنمنټ افسر کې وي چې ملازم ناوخته راځي او په بېره ځي، په دې باندې تاسو ليکلي دي، خو يو سړی چې په وخت باندې ځي او په وخت باندې افسر ته راځي، ځينې وخت د چوټي نه وروسته هم گټه نيمه کيني، حالانکې هيڅ کار هم نه کوي، ځکه چې دا د افسر معاون (کلرک) دی او که چيرته د بلې شعبې سړی ده ته د کار وايي، نو هغه جواب ورکوي چې خپلې شعبې په ټاښست باندې يې وکړه، حالانکې هغه فارغ وي، څوکه چيرته دده افسر (چې دچا دی ماتحت دی) کار ورکوي، نو په نهايت محنت او جلدي

[۱] "يا ايها الذين امنوا لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة عن تراض منكم". (النساء/۲۹). وفي معالم التزويل للبهوي: (بالباطل) بالحرمان يعني بالربا، والقمار، والغصب، والسرقة والخيانة ونحوها. (۵۰/۲) طبع قديمي کراچي.

سره يې کوي. يوازې په خالي وختونو کې هغه د بل چا کار نه کوي حالانکې دا حقيقت دی چې د هرې شعبې يو خپل جدا ټاکنېست وي. په دې سلسله کې ماته دا ووايي چې دا خبره په کومه ژمړه کې راځي؟ که چيرته هغه د بل برانچ، شعبې، کار نه کوي او ټوله ورځ فارغ ناست وي. نو دا تنخوا چې هغه وړې ده دده له پاره جائز ده يا ناجائز؟

جواب: دده په ذمه باندې قانون يوازې دخپل افسر کار پوره کول دي د نور شعبو کارونه دده په ذمه باندې نه شته، که چيرته دی ټوله ورځ ناست وي. نو دده تنخوا حلاله ده. خو دده افسر ته پکار دي چې که گنجائش وي، نود نورو شعبو کارونه دې ده ته حواله کړي.^{۱۱}

❖ غير مسلمو سره کاروبار ❖

.....

غير مسلمو سره اخيستل او خرڅول اود هغوی نه قرض اخيستل

سوال: ايا د غير مسلمو نه د خوراک څښاک شيان اخيستل يا نور شيان په قرض وغيره اخيستل شرعي طور باندې جائز دي او که نه؟

جواب: غير مسلمو سره معاملات کول جائز دي^{۱۲}، خو په دې شرط سره چې هغه غير مسلم مرتد نه وي^{۱۳}

کافرانو سره معاملات کول جائز دي، خو مرتد سره نه

سوال: د تجارانو له هر مذهب خلکو سره تعلق راځي، ايا د غير مذهب خلکو باندې دعاگانې

[۱] والأجير الخاص هو الذى يستحق الأجرة بتسليم نفسه فى المدة وان لم يعمل كمن استأجر رجلاً شهراً للخدمة او لرعى الغنم وانما سعى خاصاً لأنه يختص بعمله دون غيره لأنه لا يصح ان يعمل لغيره فى المدة. (الجوهرية النيرة/ ۱/ ۲۶۹/ كتاب الاجارة/ طبع دهلى، ايضاً: جامع الرموز/ ۳/ ۱۴۳/ كتاب الاجارة/ طبع ايران).

[۲] عن عبدالرحمن بن ابى بكر قال: كنا مع النبی صلى الله عليه وسلم ثم جاء رجل مشرك مشعان (طویل شعث الرأس) طویل یغنم یسوقها قال له النبی صلى الله عليه وسلم: بیعاً او عطية او قال ام هبة؟ قال: لا، بل بیع، فاشترى منه شاة. (صحیح البخاری/ باب الشراء والبيع مع المشركين واهل الحرب/ ۱/ ۲۹۵/ طبع نور محمد). ولا بأس بأن يكون بين المسلمین والذمی معاملة اذا كان لا يذمونه. (فتاوی عالمگیری/ کتاب الکراهية/ ۵/ ۳۵۹). وكذا اسلام البائع ليس بشرط لانعقاد البيع ولا لנفاذه ولا لصحته بالاجماع. (بدائع الصنائع/ کتاب البيوع/ ۵/ ۱۳۵/ طبع سعید).

[۳] المرتد اذا باع او اشترى يتوقف ذلك ان قتل على رده او مات او لحق بدار الحرب بطل تصرفه وان اسلم نفذ بيعه. (عالمگیری/ ۳/ ۱۵۴/ کتاب البيوع/ الفصل العاشر فى بيع شينين/ الباب الثانى عشر فى احكام البيع الموقوف)

کول، سلام کول یا جواب ورکول جائز دي او که نه؟

جواب: د مرتد سره شرعي طور باندې د کار وبار کولو اجازه بالکل نه شته. پاتې نور غیر مذاهبهو سره کار وبار او معامله ساتل جائز دي^۱، خو په هغوی باندې د دعا گنو کولو سوال هم نه پيدا کېږي^۲، او نه یو مسلمان د دې سوچ کولی شي، چې هغوی ته سلام کول نه دي پکار^۳، خو د هغوی د سلام جواب ورکولو کې یوازې «وعلیکم» ویل پکار دي^۴.

د مسلمان کافر او مرتد سره نوکري کول

سوال: ایا مسلمان د غیر مسلم یا مرتد سره نوکري کولی شي. کله چې هغه جائز او د نوني کار وبار کوي او ایمانداري سره یې کوي؟

جواب: مرتد سره نوکري کول جائز نه دي. دنورو غیر مسلمو سره نوکري کول جائز دي.

❖ تجارت اود پیسوپه معاملاتو کې دوکې ❖

.....

کشر ورور سره د دوکې کونکي انجام

سوال: یوسړی چې هغه د لمونځ، روژې او د قرآن کریم د تلاوت پابند دی، تعلیم یافته د دنیاوي او دیني علمونو نه خبر حاجي دی، هغه چې خومره مال گټلی دی دخپل کشر ورور په مدد یې گټلی دی، هغه ورور یې هغه ته د سعودي عرب ازاده ویزه او هلته دنوکري حاصلولو کې ډیر مدد وکړ، کشر ورور یې د ډیروخت نه په یوې کمپنۍ کې د مارکیټنګ منیجر په پوسټ باندې دی، مشر ورور یې شپږ اووه کاله نوکري وکړه او ډیرې پیسې یې جمعه کړې او بیرته

^۱ [واما الکافر فتجوز معاملته لکن لا یباع منه المصحف ولا العبد المسلم ولا یباع منه السلاح ان کان من اهل الحرب. (احیاء العلوم/۶۵/۲/ البیع و ارکانه و شروطه/ طبع دار المعرفة/ بیروت).

^۲ [قال الله تعالی: "وما دعاء الکفرین الا فی ضلل". (المؤمن: ۵۰)]

^۳ [عن سهل ابن ابی صالح قال: خرجت مع ابی الشام فجعلوا یمرن بصوامع فیها نصاري فیسلمون علیهم فقال ابی: لا تبدوهم بالسلام و اذا لقیتموهم فی الطريق فاضطروهم الی اضیق الطريق. (رواه ابوداؤد/۳۶۰/۲). فلا یسلم ابتداء علی کافر لحديث لا تبدوا الیهود والنصارى ای بالسلام. ... الخ. (در مختار/۴۱۳/۶/ کتاب الحظر والاباحه)]

^۴ [حدثنا انس بن مالک رضی اللہ عنہ قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: اذا سلم علیکم اهل الکتاب فقولوا: وعلیکم. (صحیح بخاري/۹۲۵/۲ و مسلم/۲۱۳/۲). ایضاً: فی الدر المختار ولو سلم یهودی او نصرانی او مجوسی علی مسلم فلا بأس بالرد ولكن لا یزید علی قوله وعلیک. (در مختار/۴۱۳/۶/ کتاب الحظر والاباحه).

خپل وطن ته راستون شو او دلته دراتگ سره دهغه کس د دولت حرص او طمعنه زیاتیده او هغه خپل محسن یعنی د کشرور وراعتداته یې نقصان ورساو، کشرور ورپه مشر ورور باندې اعتماد وکړ او خپل څه ذاتي کاريې دهغه په ذمه کړ او د کار له پاره یې تقریباً درې نیم لکه روپۍ د مشرور ورپه نوم راو لیږلې، له دې نه پرته سعودي ته دراغونښتلونه مخکې دیوسل شل گزوپلات یې دهغه په نوم باندې د خیال ساتونکي په حیثیت اخیستی و، عرض دا کوم چې تقریباً څلور کاله وشول، چې دغه بد دیاتنه سړی دخپل کشرور ورپه درې لکه نغدو روپیو او تقریباً د یو لکه روپیو په پلات باندې قابض شوی دی او دهغه څه تحریري ثبوت نه شته، له دې نه پرته هغه سړی دخپل کشرور ورپه کور کې هم په زور سره اوسیدي او د خوند خبره خوداده چې خپل ځان ته صوفي وایي او خلکو ته خپل ځان پرهیزگار او دین دار ښيي کشرور ورپه هر قسمه کوشش وکړ چې دهغه پیسې هغه واپس کړي او دې له پاره یې هر قسمه عزت داره طریقه خپله کړه، خو هر ځل هغه بچ شي اصل مالک یې په پردي ملک کې اوسیدي له دې وجې مستقل مزاجي سره دهغه مقابله نه شي کولی.

مولانا صاحب! قرآن مجید کې الله تعالی اوحجة الوداع کې حضور اکرم ﷺ دا خبره ډیره تفصیل سره بیان کړې ده چې هیڅ چاته دا جائزه دي چې دخپل ورور مال په غلطه طریقه باندې اوخوري، پرته له دې نه که دهغه په په کې رضا شامله وي.

مولانا صاحب! اصل مالک ته ددې بد دیاتنه سړي نه په څه طریقه باندې خپلې پیسې حاصلول پکار دي؟ یا هغه سره عدالتي کاروایي کول پکار دي، یا د الله تعالی په عدالت کې دامقدمه وړاندې کول پکار دي؟ ایا الله تعالی به ددې خیانت کونکي کس نیکی او عبادتونه دهغه د کشرور ورپه برخه کې اچوي، د کوم سره چې ظلم کیږي؟ د الله تعالی په حضور کې به ددې سړي څه انجام وي؟

جواب: تاسو چې څه لیکلي دي، که داصحیح وي، نو ښکاره خبره ده چې پردي مال خوړونکي کس نیک، پرهیزگار، متقي او صوفي نشي جوړیدای، خیانت کونکي، بد دیاتنه دغاصب ویلو مستحق دی، پاتې شوه دا چې داسې کس سره څه وکړل شي؟ نو دنیا کې ددې دوه طریقې دي یوه چې دوه څلور شریفان دې راجمع شي او دهغوی مخکې دې ټولې خبرې بیان شي او دهغوی دې دغه سړی پوه کړي دویمه طریقه داده چې عدالت طرف ته دې رجوع وکړي.

او ترڅو چې دا خرت تعلق دی، نو هلته دچاله پاره دوکه، فریب او دغلط کار کولو گنجائش نه شته، دهر انسان دکارکردگي پوره رجسټر، دعمل نامې په شکل کې به موجود وي او دهر ظالم نه به د مظلوم بدله اخیستل کیږي او هلته به بدله اخیستوله پاره دظالم نیکی به مظلوم ته ورکول کیږي او که چیرته دهغه نیکی ختمې شي، نو د مظلوم گناهونه به هغه ته ورکول کیږي.

عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت له مظلمة لآخيه من عرضه أو شيء فليتحلله منه اليوم قبل أن لا يكون دينار ولا درهم، إن كان له عمل صالح أخذ منه بقدر مظلمته وإن لم يكن حسنات أخذ من سيئات صاحبه فحمل عليه. (رواه البخاري)

دصحيح مسلم په حديث کې دې چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي تاسوته پته شته چې مفلس څوک دی؟ عرض وشو، موږ خو مفلس هغه کس ته وايو چا سره چې پيسې اوما مال دولت ورسره نه وي حضور ﷺ وفرمايل: زما دامت مفلس کس هغه دی چې دقيامت په ورځ دلمونځ، روژه اوزکات راوړي، خو خود هغه په ذمه دخلکو حقوق وي، مثلاً: يوکس ته يې کنځل کړي وي، په چايې تهمت لگولی وي، له چايې مال خوړلی وي، څوک يې قتل کړي وي، څوک يې وهلي وي، دهغه ټولې نيکۍ به دغو کسانوته ورکړل شي او که چيرته حقوق پاتې وي اونیکۍ ختمې شي، نو دهغو خلکو گناهونه به هغه باندې واچول شي اوبيا به هغه دوزخ ته وغورځول شي.

عن ابی هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون ما المفلس؟ قالو: المفلس فينا من لادرهم ولا متاع، فقال: ان المفلس من امتي من يأتي يوم القيامة بصلاة وصيام وزكاة ويأتي قد شتم هذا، وقذف هذا، وأكل مال هذا، وسفك دم هذا، وضرب هذا، فيعطى هذا من حسناته وهذا من حسناته، فإن فنيت حسناته قبل أن يقضى ما عليه أخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار. (رواه مسلم، مشكوة ص ۳۵)

اودصحيح بخاري حديث دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: که چيرته دچاپه ذمه باندې دهغه دورورځه حق وي، که دهغه دساه باره کې وي، يا عزت يا دمال په باره کې، نو هغه ته پکار دي چې هم دلته معامله صفا کړي، له دې نه مخکې چې اخرت ته ورسېږي او هلته به بيا هغه سره روڼۍ پيسې نه وي، که دهغه سره نيکۍ وي، نو دخلکو دحقونو مطابق به هغوی ته ورکړل شي او که هغه سره نيکۍ نه وي، نو دهغوی گناهونه به هغه باندې واچول شي. (مشکوة)

الله تعالی دې موږ باندې رحم وکړي، داخرت معامله ډيره سخته ده، کوم کس چې اخرت باندې ايمان لري، هغه له پاره په چا باندې دظلم کولو گنجائش نه شته او کوم کس چې چاته تکليف ورکوي، دچا غيبت کوي، چاته ذهني او بدني تکليف رسوي، دچا مال خوري، دقيامت په ورځ باندې به داهرڅه ښکاره کول وي، ذلت او رسوايي به دې نه پرته وي، دالله تعالی قهر او غضب به جداوي اوددوزخ سزا به هم وي، الله تعالی دې هر مسلمان په خپله پناه کې وساتي.

د نډې (ډیوتې) کولونه پرته د حکومت نه اخیستل شویو پیسو باندې څه وکړو؟

سوال: زما دواډه دوه کاله وشول، دواډه په وخت کې زه ته تېتهه ښار کې ووم، چې د کراچۍ نه تقریباً اتې میلې لیرې دی. زما خاوند سرکاري نوکر دی، خو هغه اوتهل کې ډیوتې کوي اودې سره سره په کراچۍ کې کوم ځای کې چې موږ اوسېږو، هسپتال کې کورس کوي او هغه ځای نه هم ورته د سکا لرشپ پیسې ملاوېږي، تقریباً اته نهه میاشتې هغه په دې هسپتال کې هاوس جاب کولو او یوه ورځ یې هم په اوتهل کې ډیوتې نه ده کړې او دهغه ځای د ډیوتې پوره تنخوا تقریباً څلور زره روپۍ یې اخیسته او د هرې میاشت اخړه پورې به هغه پیسې ختمې شوې او نه به پاتې کیدې. هغه وایي چې په حکومت فرض دي چې کوم ځای ته هغوی کسان ډیوتې له پاره لېږي، نو هلته ورته ښه کور او نور سهولتونه ورکړي. هغه وایي چې سهولتونه نه و او دهغه مشرافسرت ته وه او یو ځل چې کله هغه اوتهل ته لاړ ویل ښار ته بدلون له پاره نوبل افسر راغلی و هغه ډیر زیات خفه شو، اوس دیو کال راهیسې دهغه تبدیلی کوټې ته شوې ده او هلته کار کوي، خو پوښتنه دا کول غواړم چې شپيته زره روپۍ داوتهل د ډیوتې د میاشتو تنخوا جوړېږي، نو د اسلام په نزد باندې داپیسې ناجائز دي، موږ سره هغې کې هیڅ هم نه شته، زما خاوند په هغه کې اته زره د ثواب له نیت پرته په غریبانانو کې تقسیم کړي دي او نورې پیسې هغه وایي چې په قلاقلار به ورکړو، کله چې به پیسې راځي، نو یادې طریقې سره به زموږ لمونځ او روژې نه قبلېږي؟ یا چې کله موږ ټولې ناجائز پیسې ونه باسو لمونځ او روژه به نه قبلېږي؟ که زه دخپلې برخې پیسې ترې نه وباسم، یعنې کله نه چې زما واده شوی دی او دهغه تنخوا مې خوړلې ده، په هغه حساب باندې څلیریش زره روپۍ جوړېږي، نو زما لمونځ او روژې قبلیدل به شروع شي؟ دغه شان به دهغه هم مدد وشي، که زه دخپل ملکیت نه دانا جائزه پیسې وباسم، ایا دې ټولویو پیسو باندې به زکات ورکول هم وي؟ او تنخوا خوبه نه بچت کیده او په میاشت کې به دننه دننه استعمالیده.

جواب: دانا جائزه پیسې وې^(۱)، په قلاقلار هغه وباسئ.^(۲)

^۱ [ولیس للخاص ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من أجرته بقدر ماعمل، قال ابن عابدين: (قوله وليس للخاص) وفي الفتاوى الفضلى واذا استأجر رجلاً يوماً يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلك الى تمام المدة ولا يشغل بشيء آخر سوى المكتوبة. ثم قال: والتفقوا انه لا يؤدى نفعاً وعليه الفتوى. ثم قال لجاراً استوجر الى الليل لعمل الآخذوا به درهم وهو يعلم فهو آثم وان لم يعمل فلا شيء عليه وينقص من أجره الجار بقدر ماعمل في الدواة. (شامي/ ۷۰/ ۶/ باب ضمان الأجير)

^۲ [قال ابن عابدين: والحاصل انه ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم.... [بقية حاشية به راروانه صفحه

په ناحقه د نورو خاګوپه ځمکه باندې قبضه کول

سوال: یوکس دخپلې ځمکې د حد او دنقشې نه دباندې دخپل ګاونډي په ځمکه کې چې دهغه د حد اونقشې مطابق وي، کور جوړ کړي او خپله ځمکه زیاته کړي او دخپل ګاونډي ځمکه کمه کړي. د شریعت مطابق داسې سړی څنګه دی؟

جواب: حدیث شریف کې دي ۰۰ من اخذ شبراً من الارض ظلماً فانه يطوقه يوم القيامة من سبع ارضين. ۰۰ (متفق علیه. مشکوٰۃ ص ۲۵۴)

ترجمه: کوم کس چې د چاپه یوه لویشته ځمکه باندې هم ناحقه قبضه وکړه. د قیامت په ورځ به د اووه طبقو ځمکه طوق (تیزندی) دهغه په مړۍ واچول شي. (مشکوٰۃ ص ۲۵۴ بروایت بخاری ومسلم)

دمیراث مکان باندې د ورور او د خور جګړه

سوال عرض دادی چې موږ ورور او خور یو (یو ورور او یوه خور) والدین مړه شول. په ترکه کې یو مکان دی چې په هغه کې موږ اوسېږو، زما خور یو مکان واخیست زه یې هغه ته منتقل کړم تقریباً څلور نیم کاله وروسته زما خور هغه مکان خرڅ کړ. بیا یې زه دې کور ته (کوم چې زموږ د والدینو و) نه پرېښودمه، تقریباً اتلس کاله وشول چې زه د کرایې په مکان کې اوسېږم، ما د کرایې په مده کې تقریباً ۴۲۲۰۰ روپۍ ادا کړي دي، ما په برادري کې درخواست جمعه کړی دی، نو هغوی، زما خور راوبلله او زما درخواست یې ورته بیان کړ، چې د هغه له وجې زما خور د څلور نیم کاله کرایې (۲۰۰) روپۍ د میاشتې په حساب سره (۱۰۸۰۰) روپۍ په ذمه واخستې. ددې نه پرته زما له طرف نه ۲۱۰۰۰ روپۍ قرضه ذکر کړه. کلمه یې ویله چې دا زما دي. ددې نه پرته (د والدینو مکان چې په ترکه کې دی) بجلۍ لګولې وه (۴۰۰) روپۍ د اوبو نلکه یې لګولې وه په (۳۰۰) روپۍ، گیس زکولی و په (۵۰۰) روپۍ، د مکان مرمت ۵۰۰ روپۍ، دا رنګه ټولې ۱۷۰۰۰ روپۍ شوې. بیا د ریمانو زما حساب وکړ چې د ترکې په مکان کې (۱۹۵۹ع) نه اوسېږي او دا کور زما د خور نه چې په کوم کې څلور نیم کاله اوسیدم، لوی دی لهذا ددې کرایه کم از کم (۲۰۰) روپۍ ولګوه تقریباً (۲۸) کاله اوشو چې د هغه کرایه (۶۷۲۰۰) روپۍ شوه، او (۱۶۰۰) روپۍ نغدې دي، ټولې روپۍ (۶۸۸۰۰) روپۍ شوې، لهذا د شریعت په حساب سره ووايي چې د ورور او د خور په مینځ کې څنګه تقسیم وکړل شي او مکان څنګه تقسیم کړل شي؟ مهرباني وکړئ د خور جدا او د ورور جدا برخه ذکر کړئ په دې وجه چې دا معامله ختمه شي.

...بقیه د ترمخ] و الا فان علم عين الحرام لايجل له ويتصدق به بنية صاحبه. (شامي/۵/۹۹/باب البيع الفاسد/مطلب فيمن ورث مالا حراماً).

جواب: والدينو چې کوم مکان پرېښی دی، په هغه کې دوه برخې د ورور دي او يوه برخه د خور ده لهذا دا دې درې برخې کرل شي، دوه دې ورور ته ورکړل شي او يوه دې خور ته ورکړل شي [۱]

۲: خور چې کومه قرضه د ورور په نوم باندې وايي که چېرې ددې گواهان موجود وي، اويا ورور ددې قرضې اقرار کوي، نو د ورور نه دې هغه قرضه واخيستل شي، که نه، د خور دعوی غلطه ده که هغه هرڅومره خله کلمه ووايي او يقين پيدا کړي [۲]

۳: خور چې خپل ورور په کوم مکان کې اچولی و که چېرې ددې کرایه يې مقررې کړې وه، نو سهي ده، که نه هغه شرعاً د کرایې په ورکولو باندې مجبور نه دی [۳]

۴: د ورور په مکان کې چې هغه (۲۸)، کاله اوسيدلې ده، نو دا زور (غصب) قبضه ده، په دې وجه ددې کرایه په دې باندې لازمي ده [۴]

۵: خور چې په کوم مکان کې بجلی، اوبه او گيس باندې پيسې خرچ کړي يا يې د مکان په مرمت باندې خرچې کړي دي، چونکې دې د ورور له اجازه نه پرته په خپله خوښه باندې کړي دي په دې وجه هغې ته له ورور نه وصولول شرعاً جائز نه دي [۵]

[۱] قال الله تعالى: "يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين". (النساء/ ۱۱). واما الأخوات لآب وام فاحوال خمس. . . ومع الاخ لآب وام للذكر مثل حظ الانثيين يصرن به عصبة لاستوائهم في القرابة الى الميت. (سراجي/ ۱۰).

[۲] ان النبي صلى الله عليه وسلم قال في خطبته: البينة على المدعى واليمين على المدعى عليه. (ترمذي/ ۱/ ۲۴۹). وفي الهداية: واذا صحت الدعوى سال القاضى المدعى عنها ليكشف وجه الحكم فان اعترف قضى عليه بها لان الاقرار موجب بنفسه فيأمره بالكروج عنه وان انكر سال القاضى المدعى البينة لقوله عليه السلام الك بينة فقال لا فقال لك يمينه، سال ورتب اليمين على فقد البينة فلا بد من السؤال ليتمكن الاستخلاف. (هداية/ ۳/ ۲۰۲).

[۳] واعلم ان صحة الاجارة متعلقة بشيئين، اعلام الاجر واعلام العمل، فاذا كان احدهما مجهولاً فالاجارة فاسدة لما روى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: من استأجر اجيراً فليعلمه اجره. (كما في التنف الفتاوي/ ۲۳۸). فيجب الأجر لدار قبضت ولم تسكن لوجود تمكنه من الانتفاع ولهذا اذا كانت الاجارة صحيحة، اما في الفاسدة فلا يجب الأجر، (الا بحقيقة الانتفاع). (قوله بحقيقة الخ) اى اذا وجد التسليم الى المستأجر من جهة الأجر، اما اذا لم يوجد من جهته فلا اجر وان استوفى المنفعة. (فتاوى شامي/ ۶/ ۱۱/ كتاب الاجارة).

[۴] وان حدثت هذه الاشياء بفعل الغاصب وسكنه فالضمان عليه بالاجماع في الزاد. . . . وما نقص من سكنه وزراعته ضمن النقصان كما في النقلي وهذا بالاجماع. (هندي/ ۵/ ۱۲۰/ كتاب الغصب/ الباب الاول/ في تفسير الغصب). غصب من خر سفينة فلما ركبها وبلغ وسط البحر فلحقه صاحبها ليس له ان يستردها من الغاصب ولكن يؤجر من ذلك الموضع الى الشط مراعاة للجانبين. (هندي/ ۵/ ۱۳۶/ كتاب الغصب/ الباب السادس في استرداد. . . الخ).

[۵] ومن بنى او غرس في ارض غيره بغير اذنه امر بالقلع والرد. (فتاوى شامي/ ۶/ ۱۹۴/ كتاب الغصب).

خلاصه دا چې د خور په ذمه باندې د ورور (۶۷۲۰۰) روپۍ جوړېږي او د شريعت د مسئلې مطابق د ورور په ذمه د خور يوه پيسه هم نه شته، بيا هم که چېرې دريمان د صلحې کولو له پاره د ورور په ذمه باندې څه اچول غواړي نو د هغوی خوښه ده

د قرض له پاره ګاڼه کې کيښودل شوې ګيڼه خرڅول

سوال: نن سبا په غريبو علاقو کې ښځې خپلو پيژندګلوسره خپلې ګيڼې د پيسو په عوض کې پري او هغه سره داهم ووايي که چيريه دومره وخت کې موږ داپيسې واپس نه کړي، نو پور ورکونکي به د کيښودل شوې ګيڼې مالک شي، دې باره کې شريعت څه وایي، چې داکاروبار جائز دی او که نه؟

جواب: دې ته رهن (ګاڼه) کيښودل وایي^۱، شرعي طور باندې ددې اجازه شته^۲، خو چا سره چې هغه شی ګاڼه کيښودل شوی وي، هغه دهغې مالک نه وي اونه ورته دهغې استعمال اجازه شته^۳، بلکې د قرض وخت پوره کيدوسره دې د مالک نه د قرض مطالبه وکړي^۴، که قرض وصول نه شي، نو د مالک په اجازه باندې دې هغه شی خرڅ کړي او خپل قرض دې واخلي

^۱ [الرهن في اللغة: هو الحبس أي حبس الشيء بأي سبب كان مالا أو غير مال... وفي الشرع: عبارة عن عقد وثيقة بمال... ويقال هو في الشرع جعل الشيء محبوساً بحق يمكن استيفاءه من الرهن كالدیون... الخ. (الجوهره النيرة/ ۱/ ۲۲۷/ کتاب الرهن/ طبع حقانيه ملتان/ فتاوي شامي/ ۶/ ۴۷۷/ کتاب الرهن/ طبع سعيد کراچی).]

^۲ [قال الله تعالى: "وان كنتم على سفر ولم تجدوا كتاباً فلهن مقبوضه". (البقرة/ ۲۸۳). وفي التفسير المظهری: والأمر ليس للإيجاب إجماعاً بل للإرشاد والشرط خرج مخرج العادة على الأعم والأغلب فليس مفهوم معتبر عند القائلين بالمفهوم ايضاً حيث يجوز الرهن في الحضر ومع وجود الكاتب إجماعاً. (تفسير مظهری/ ۲/ ۴۳۲). وعن عائشة رضي الله عنها قالت: اشترى رسول الله صلى الله عليه وسلم طعاماً من يهودى الى اجل ورهنه درعاً له من حديد. متفق عليه. (بخاري/ ۱/ ۳۴۱، مشکوٰۃ/ ۲۵۰). قال وما جاز بيعه جاز ارتقاه. (التف الفتاوي/ ۲/ ۳۶۹، عالمگیری/ ۵/ ۴۳۵). والأصل في شرعية جواز الرهن قوله تعالى: فلهن مقبوضه، وروى ان النبي صلى الله عليه وسلم اشترى من يهودى طعاماً ورهنه به درعه... ثم ان المشايخ استخرجوا من هذا الحديث احكاماً فقالوا فيه دليل جواز الرهن... الخ. (الجوهره النيرة/ ۱/ ۲۲۸/ کتاب الرهن فتاوي شامي/ ۶/ ۴۷۷/ کتاب الرهن).]

^۳ [ولا ينتفع المرهن بالرهن استخداماً وسكنياً ولبساً واجارة واعارة لان الرهن يقتضى الحبس الى ان يستوفى دينه دون الانتفاع فلا يجوز الانتفاع. (البحر الرائق/ ۸/ ۲۷۱/ کتاب الرهن، فتاوي شامي/ ۶/ ۴۸۲، کتاب الرهن، هداية/ ۴/ ۵۲۲/ کتاب الرهن).]

^۴ [أي للمرهن ان يطالب الراهن بدينه ويحبسه به وان كان بعد الرهن في يده لان حقه باق... الخ. (البحر الرائق/ ۸/ ۲۷۰/ کتاب الرهن/ طبع بيروت).]

او اضافي پیسې دې هغه ته واپس کړي^{۱۱}

اخیستلو او خرڅولو کې دوک کول

سوال: زه یو دوک نداریم، کله چې یو اخیستونکی دیو شي باره کې معلومات غواړي، نوزه ورته اخوا دیخوا جواب ورکړم، مثلاً پته نه شته، پخپله یې وگوره او داسې نور حالات کې ماته دهغه شي ټول عیبونه پخپله معلوم وي، د داسې کارو بارگته شرعي طور باندې جائز ده او که نه؟

جواب: ښه خبره داده چې اخیستونکي ته ټول عیبونه وښودل شي^{۱۲}، خو که چیرته داسې ورته وویل شي چې داهرڅنگه دی ستامخکې پروت دی، که دې خوښ وي، نو وایيخه، که نه، نو مه یې اخله، داسې ویلوسره ستاسو ذمه داري ختمه شوه^{۱۳}.

د ټیکدار په خوښه بل سړی ټاکل

اولر تنخوا هغه ته ورکول او پاتې پخپله اخیستل

سوال: زید د ټیکدار سره د یو څوکیدار په حیثیت کار کوي، زید د ټیکدار په خوښه بل کس د خپل ځان په ځای باندې ساتلی دی، چې هغه ته زید د خپلې تنخوانه څه برخه ورکوي، زید ته د ټیکدار نه په ملاویدونکي تنخوانه ددې بل کس ته د ادا کولو نه وروسته چې کومې روپی پاتې کیږي ایا هغه د زید له پاره جائز دي؟

جواب: جائز دي [۴]

^۱ [قال في الكفاية: (قوله والمراد بالشراء فيما روي حالة البيع) يعني اذا باع المرهن الرهن باذن الراهن يرد المرهن ما زاد على الدين من ثمنه. (الكفاية على هامش فتح القدير ۹/ ۷۶/ كتاب الرهن)۔

^۲ [عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: البيعان بالخيار ما لم يتفرقا، فان بينا وصدقا، بورك لهما في بيعهما، وان كذبا وكتما، محق بركة بيعهما. (صحيح بخاري ۱/ ۲۷۹، نسائي ۲/ ۲۱۲). وقال في الدر المختار: (فروع) لا يحل كتمان العيب في مبيع او ثمن لأن الغش حرام الا في المستلتن، قال الشامي (قوله لأن الغش حرام) ذكره في الخير اذا باع سلعته عليه البيان وان لم يبين قال بعض مشايخنا يفسق وترد شهادته. (شامي ۵/ ۴۷، باب خيار العيب، ايضاً: بحر الرائق ۶/ ۳۵/ باب خيار العيب)۔

^۳ [قال الشامي: قوله وصح البيع بشرط البراءة من كل عيب بأن قال: بتك. هذا العبد على اني بريء من كل عيب. (شامي ۵/ ۴۲، باب خيار العيب/ مطلب في البيع بشرط البراءة)۔

^۴ [قوله (فان أطلق له العمل فله ان يستأجر من يعمله) لان المستحق عليه عمل في ذمته ويمكنه ايفاؤه بنفسه وبلاستعانة بغيره بمرلة ايفاء الدين. . الخ. (الجوهر النيرة ۱/ ۲۷۵/ كتاب الاجارة)۔

د داسې سک (سیت) سره ملازمت جائز نه دی چې دهغه

په خای کې د اودس او غسل اوبه نه پیدا کیږي

سوال: زه چې په کوم دکان کې ملازم یم ددې د مالک کور د ښار نه دباندې دی. زه مښام د مالک کور ته څم هغه ماته یوه کمره راکړې ده په هغې کې اوبه بلکل نه شته. خلک د څښلو له پاره اوبه د بل خای نه راوړي. نه غسل خانه او نه استنجاخانه شته. ډیر لمونځونه خو ما د څښلو په اوبو باندې کړي دي او کله کله د اوبو د نه راوړلو له وجې مې لمونځ نه دی کړی. کله چې غسل فرض شي. نو ماسپښین یې کوم، که دروژې په حالت کې د مښام په وخت غسل فرض شي. نو ترسبا ماسپښینه پورې (درې بجې) په دویمه ورځ موږ روژه ددې ناپاکې په حالت کې ساتلی شو؟

جواب: د ستا له پاره ددې سک سره ملازمت کول هم جائز نه دي. یا خپله مجبوري ده ته ووايه او د اوبو انتظام دې وکړي. والله اعلم!

د کمپنۍ نه کرایه زیاته اخیستل او بیا د ورکولو

په خای باندې څه روپی په خپله استعمالول

سوال: زه دبجري جازونو په اداره کې ملازم یم، زموږ د ادارې جاز د کراچۍ نه راځي اوله دې خای نه مال ټولې دنیا ته په لویو لویو کنتینرو کې وړي، زموږ کار دغه کنتینرې بک کول دي، موږ ددې مال کرایه وصولوو، د کمپنۍ یو ایکسپورت منیجر چې کوم موږ ته مال راکوي، د کمپنۍ د ناخبري له وجې کرایه راکړي، هغه زموږ نه دی واپس اخلي چې هغه دده جیب ته ځي، زموږ د کمپنۍ هم په باندې اعتراض نه وي، ځکه چې دا روپی زموږ د مقرر شوې کرایې نه زیاتې راغلې وي له دې وجې موږ دا واپس کوو.

په اکثر وختونو کې داسې کیږي چې ملازم هلکان چې کله په دې پوه شي چې د فلانکۍ کمپنۍ نه موږ ته ډیره کرایه ملاویرې، نو موږ هغه زیاته کرایه اخلو او خپلې کمپنۍ ته دا وایو چې واپس کوو به یې. د کمپنۍ نه پیسې اخلو او په خپل جیب کې یې کیږدو. په دې کې فلسفه داده چې کمپنۍ والا یې هم په خوشالۍ سره راکوي ځکه چې ددې نه ښه کرایه څه بله شپڼګ کمپنۍ نه وي ورکړي، نور خلک دا کرایه بلکې ددې نه هم زیات مال خرڅ کړی وي د خپل قیمت فروخت شامله وي او بل دا چې زموږ کمپنۍ ته هم یوه مقرر کرایه ملاویرې چې په دې کې د هغه فائده وي، له دې وجې زموږ د هلکانو د وینا مطابق چې دې دواړو فریقینو ته هیڅ نقصان نه وي له دې وجې هغه په خپل جیب کې ږدي، څوکه چیرته ددې خبرې زموږ

کمپنۍ ته پته ولگيږي، نو زموږ نوکري هم ختميدلې شي. سوالونه چې کوم پيدا کيږي هغه دادي چې دا پيسې چې موږه ږدو دا حلالې دي او که حرامې؟

جواب: حرامې دي [۱]

سوال: که چيرته غلطې وي، نو مخکې پيسې يا مال چې کوم جوړ کړی دی يا خرچ شوی دی ددې به څه ازاله وي؟

جواب: دومره روپۍ دې کمپنۍ ته حواله شي [۱]

سوال: که چيرته ايکسپورت منيجر يا څه دريم کس چې زموږ نه پيسې اخلي د خپلې برخې نه څه را کوي صحيح دي او که نه؟

جواب: هغه يې تاته ولې درکوي؟ ايا ده ته د پيسو ضرورت نه وي؟

سوال: ما دا کار د ډيرې مجبوري نه شروع کړی و، ځکه چې په موږ باندې قرضه وه.

جواب: مسئله پاس ليکل شوې ده په مجبوري ته پوه شه.

❖ د غصب شوي شي معامله ❖

.....

د غصب شوي شي گټه استعمالول هم حرام دي

سوال: دوه وروڼه زيد او بکر يو کور جوړولو باندې پيسې لگوي، کور دهغوی دپلار په نوم دی، زيد مشر او بکر کشردی، زيد پاکستان کې په يوسرکاري محکمه کې ملازم دی او بکر د ملک نه دباندې کار کوي اود زيد په مقابل کې د کور په جوړولو کې زياته خرچه کوي، بکر د ملک نه دباندې دی، له دې وجې زيد دهغه د غير موجودگي نه فايده واخيسته او کور يې په خپل نوم کړ. کله چې بکر ملک ته راستون شو، نو هغه ته پته ولگيده چې کور باندې زيد قبضه کړې ده، هغې باندې د معمولي جگړې نه وروسته بکر له کور نه وويستل شو، بکر ته

[۱] قال تعالى: "ولا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل". (البقرة/۱۸۸). قال الامام القرطبي: من اخذ مال غيره لا على وجه اذن الشرع فقد اكله الباطل. (تفسير قرطبي/ ۲/ ۳۲۳/ طبع دار احياء التراث العربي بيروت). وفي معالم التنزيل للبغوي ۲/ ۵۰/ طبع قديمي: "الباطل" بالحرام يعني بالربا والقمار والغصب والسرقة والخيانة ونحوها.

[۲] والحاصل ان علم ارباب الأموال وجب رده عليهم. (فتاوي شامي/ ۵/ ۹۹/ باب البيع الفاسد، مطلب ليمان ورث مالا حراما).

دقانون باره کې هېڅ معلومات نه شته اونړڅو چې هغه په قانون باندې پوهيږي. نو ترهغه وخت پورې دامعامله له وخته تېره شوي وي. نو عدالت کې دمقدمې کولوسوال هم پاتې نه شو. هغه کورچې اوس دوه چته دی. هغه کې زیدپخپله هم اوسپړي اوپه دویم چت یې په کرایه باندې ورکړی دی. کورنیه غټ دی له دې وجې کرایه هم بنده ملاويږي اوپه هغو پیسوباندې زیددریم چت جوړکړ او هغه یې هم په کرایه ورکړ.

دزید یوزوی هم دی چې هغه به دزیدنه وروسته دکور یواځې مالک شي. دشریعت په رڼاکې تاسو ووايئ چې هغه کرایه کومه چې زیدپه دې کورباندې اخلي شرعي طورباندې څنگه ده؟ اودهغه نه وروسته چې دهغه زوی به داکرایه اخلي دهغه له پاره شریعت کې څه حکم دی؟ ځکه چې هغه هلک ته پته ده چې زیددملازم په حیثیت باندې داسې کورنه شي جوړولی اوداچې دکورپه سلسله کې دتره حق وهل شوی دی اودهغه پلاردا کورپه ناجانزه طریقه په زور اخیستی دی.

جواب: دزیدداکورپه خپل نوم کول اوخپل وروردهغه نه محرومول غصب دی^{۱۱} حدیث شریف کې دي چاچې یولویشت ځمکه هم له چانه غصب کړه، دقیامت په ورځ به داووه ځمکوپورې هغه ټکړه دهغه په مړۍ کې تیزندی کړل شي او هغه به هغه کې خنښيږي.^{۱۲} (مسنداحمد ج ۱ ص ۱۸۸)

زیدچې ددې غصب شوي کورکرایه اخلي هغه هم دهغه له پاره حرامه ده اوکه دهغه زوی ته ددې پته وي، نودهغه له پاره به هم دغه گټه حرامه وي^{۱۱} کوم خلک چې دنوروخلکو حقونه غصب کوي، هغوی له پاره اخرت کې ډیره سخته سزاده.^{۱۲}

^۱ [الغصب هو الاستيلاء على مال الغير بغير حق لغة، وفي الشريعة: هو اخذ مال متقوم محترم بغير اذن المالك على وجه يزيل يده او يقصرها مجاهرة. (اعلاء السنن/ ۱۶/ ۳۲۴). ايضاً: وفي الدرالمختار كتاب الغصب: (هو) لغة اخذ الشيء مالا او غيره كآخر على وجه التغليب، وشرعاً (ازالة يد محقة) ولو حكماً بجحوده لما اخذه قبل ان يحوله باثبات يد مبطله في مال متقوم محترم قابل للنقل بغير اذن مالكة. (درمختار/ ۶/ ۱۷۷. طبع ايج ايم سعيد).

^۲ ۱ عن يعلى بن مرة قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إما رجل ظلم شيئاً من الأرض كلفه الله عز وجل ان يحفره حتى يبلغ آخر سبع ارضين ثم يطوقه الى يوم القيامة حتى يقضى بين الناس. رواه احمد. (مشكوة/ ۲۵۶/ باب الغصب والعارية). ايضاً: فان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع ارضين. وقال النبي صلى الله عليه وسلم: من اخذ من الأرض شيئاً بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع ارضين. (صحيح البخاري/ ۱/ ۳۳۲/ باب اثم من ظلم شيئاً من الأرض، مسند احمد/ ۱/ ۱۸۸) _

د غصب شوي کورباره کې حوالې

سوال: تاسو د مسئلې حل وښود. په غصب شوي کور کې لمونځ کول، مهربنۍ وکړئ چې د احواله د فقه ده يا د حديث شريف ده؟

کتاب؟ نوم او د صفحه نمبر وليکئ چې شرعي عدالت ته رجوع وکړو

جواب: جنگ اخبار کې په لومړۍ مې (۱۹۸۱ء) باندې چې کومه مسئله (غصب شوي کور

کې لمونځ) عنوان سره چاپ شوې وه، دهغه بنياد په دې خبرو و

۱. د اجارې کيدوله پاره د اجرا و مستاجر دواړو رضا ضروري ده (فتاوی هندیه ج ۴ ص ۴۱۱) ۱۳۱

۲. که اجاره د مقرر وخت له پاره وي، نو د ترهغه وخت پابندي کول د دواړو فریقانو له پاره لازم دي ۱۴۱

او که وخت نه وي مقرر شوی، بلکې دومره کرایه د میاشتي حاصله شوي وي، نو دا اجاره به د یوې میاشتي له پاره صحیح وي او د میاشت پوره کیدونه وروسته دواړو فریقو ته د اجارې ختمولو حق شته. (فتاوی هندیه ج ۴ ص ۴۱۶) ۱۵۱

۳. د یو سړي له اجازې نه پرته دهغه په ملکیت (مال) باندې داسې مسلط کیدل چې د مالک قبضه ختمه شي، یا هغه پرې قبضه نه شي کولی، دې ته غصب ویل کیږي. (فتاوی هندیه ج ۵ ص ۱۱۹) ۱۶۱

۴. او غصب شوې ځمکه باندې لمونځ کول مکروه دي. ۱۷۱

۱ [او ما دام الغصب حراماً فانه لا یحل الانتفاع بالمغصوب بای وجه من وجوه الانتفاع ویجب رده ان کان قائماً بنمائه... الخ. (فقه السنة/ ۳/ ۲۲۶/ لیسید سابق). وکذا لا یحل اذا علم عین الغصب مثلاً.... والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عین الحرام لا یحل له. (فتاوی شامي/ ۵/ ۹۹/ باب البیع الفاسد)

۲ [وعن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: من كانت له مظلمة لأخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم قبل ان لا یكون ديناراً ولا درهم، ان کان له عمل صالح اخذ منه بقدر مظلمته وان لم یکن حسنات اخذ من سیئات صاحبه فحمل علیه. (بخاري/ ۱/ ۳۳۱/ باب من كانت له مظلمة عند الرجل/ مشکوة/ ۴۳۵/ باب الظلم/ الفصل الاول).

۳ [واما شرائط الصحة فمنها رضا المتعاقدين. (عالمگیری/ ۴/ ۴۱۱، کتاب الاجارة/ الباب الاول).]

۴ [ولو قال آجرتک هذه الدار سنة کل شهر بدرهم جاز بالاجماع لأن المدة معلومة والأجرة معلومة فتجوز فلا یملك احدهما الفسخ قبل تمام السنة من غیر عذر (عالمگیری/ ۴/ ۴۱۶ کتاب الاجارة/ الباب الثالث فی الاوقات)

۵ [وان آجر داراً کل شهر بدرهم صح العقد فی ثبوت واحد وفسد فی بقية الشهور واذاً تم الشهر الاول فکل واحد منهما ان یقض الاجارة لانتهاء العقد الصحیح (عالمگیری/ ۴/ ۴۱۶ کتاب الاجارة/ الباب الثالث فی الاوقات)

۶ [الباب الاول فی تفسیر الغصب اما تفسیره شرعاً فهو اخذ مال متقوم محترم بغیر اذن المالك علی وجه یزیل ید المالك ان کان فی یده او یقصر فی یده ان لم یکن فی یده کذا فی المحیط. (عالمگیری/ ۵/ ۱۱۹ کتاب الغصب)

۷ [قال وکذا تکره فی اما کن کفوق الکعبة.... وارض مغصوبة او للغیر. (شامي/ ۱/ ۳۷۹، کتاب الصلاة).

د غصب کونکي د لمونځ او روژې شرعي حیثیت څه دی؟

سوال: که یوسړی دچامال یا جایداد په ناجائزه طریقه غصب کوي، نودغصب کونکي دلمونځ، روژې، زکات، حج اونورو عباداتو اونیکيوشرعي حیثیت څه دی؟ اودچاحق یې چې غصب کړی وي هغه وفات وي اودهغه اولادموجودوي، نودې صورت کې دغصب کونکي له پاره څه حکم دی؟

جواب: که هغه غصب شوی شی مالک ته واپس نه کړي، نو ددې غصب په بدله کې به دهغه لمونځ اوروژه اوداسې نور... هغه مظلوم ته ورکړل شي.^(۱)

د چا ځمکه په ناحقه غصب کول ډیر سخت جرم دی

سوال: دیوسړي په منظور شوې نقشه گې دځمکې نه مخکې درې نیم فته پلنه او وروسته طرف ته نور لس نیم فته پلنه اودهغه دگاوندې په نقشه کې مخکې طرف ته لس فته اویوولس انچې او وروسته طرف ته دیارلس فته ده، خوهغه گاونډي دکوم طرف په نقشه کې چې وروسته طرف ته نورلس نیمه فته پلن والی دی هغه خپل گاونډي ته وایي چې هغه ددیوال وغورځوي چې ستاسو دکور دیوال ډیرزوړ شوی دی اوهغه زما دکوردجوړولوپه وخت کې به په مزدورانو راپریوځي، خو کله چې دجوړولوله پاره بنیادونه وکنستل، نودخپل نورلس نیم فتهپه ځاي باندې ډیرش فته یادهغه نه هم زیاته ځمکه یې خپل حدکې داخله کړه اودخپل گاونډي ځمکه یې کمه کړه چې دهغه په منظور شوې نقشه کې دیارلس فته پلن والی دی، نوجناب مولانا صاحب! تاسو ووايئ چې دچا ځمکې باندې قبضه کول دهغه له پاره حلال دي اوکه حرام؟ اودنیاواو آخرت کې به داسې سړي ته کوم کوم عذابونه ملاویږي؟ دې باره کې کم نه کم دوه څلور حدیثونه دحوالو سره بیان کړئ اودشکریه اداکولو موقع راکړئ، دهغه گاونډي دناروغي نه پرته مالي حالت هم کمزوری دی اودرشوت په زمانه کې انصاف ملاویدل هم گران دي، له دې وجې هغه چپ شو اوهرڅه یې الله تعالی ته پرېښي دي.

^۱ عن ابی هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت مظلمة لأخيه من عرضه أو شيء فليتحلله منه اليوم، قبل أن لا يكون ديناراً ولا درهم، إن كان له عمل صالح أخذ منه بقدر مظلمته، وإن لم يكن له حسنات أخذ من سيئات صاحبه فحمل عليه. (صحيح البخاري/ ۳۳۱/۱) باب من كانت له مظلمة عند الرجل/ مشکوة/ ۴۳۵/ باب الظلم). وعن ابی هريرة رضي الله عنه قال: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: اتدرون ما المفلس؟ قالوا: المفلس من لا درهم له ولا متاع، فقال: إن المفلس من امتى من يأتي يوم القيامة بصلوة وصيام وزكوة، ويأتي قد شتم هذا، وقذف هذا، وأكل مال هذا، وسفك دم هذا، وضرب هذا، فيعطى من حسناته وهذا من حسناته، فإن فئت حسناته قبل أن يقضى ما عليه، أخذ من خطاياهم فطرحه عليه ثم طرح في النار. . . . الخ. (مسلم/ ۳۲۰/۲، مشکوة/ ۴۳۵/ باب الظلم/ طبع قديمي).

جواب: د چا ځمکه په زور باندې غصب کول ډیر سخت جرم دی. یو حدیث کې دې چې کوم کس د چا یو لویشت ځمکه هم ناحقه واخیسته. هغه به د قیامت په ورځ باندې اوومې ځمکه پورې خبر کړل شي^{۱۱} یو بل حدیث کې دې، چا چې یو لویشت ځمکه هم په زور باندې واخیسته. د قیامت په ورځ باندې به داوو ځمکو پورې دهغه په مړۍ کې واچول شي^{۱۲} (مسند احمد ج ۱ ص ۱۸۸) ناروغ گاونډي ډیر ښه وکړل چې خپله معامله یې الله تعالی ته پرېښوده. دې ظالم ته به دخپل ظلم سزا په دنیا او آخرت دواړو کې ملایوېږي^{۱۳}.

❖ د نغدو او قرض فرق ❖

.....

د نغدو او قرض د خریداري اصول

سوال: نن سبا کاروبار کې یوه طریقه اختیار شوې ده، چې هغې ته «ډپو» ویل کېږي، یعنې یو بیوپاري سره مال وي. هغه یې خرڅ کړي، دهغې طریقه داده چې بازارنڅ شل روپۍ من دی. یو خاص وخت پورې پیسو وړ کولو سره نرخ پنځوشت روپۍ من ولگول شي، دوخت د کمې اوزیاتي له وجې په پیسو کې هم کمی اوزیاتي کېږي، سودا کیدو سره اخیستونکي ته مال حواله شي، ایا دا صورت په سود کې داخل دی او که نه؟ او یو مفتي صاحب دې ته جائز ویلي دي. بنده یو تحریر لوستلی دی چې دهغه له وجې په کې نور هم مشکل پیدا کېږي، هغه دلته نقل کوم:

حضرت سفیان رضی الله عنه وایي چې ما د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه پوښتنه وکړه، چې یو کس به ماته په یو مقرر شوي وخت باندې زما قرض واپس کوي، زه هغه ته وایم چې ماته زما د مقرر شوی وخت په ځای باندې نن یې راکړه زه به په ټولو پیسو کې څه پیسې تاته پرېږدم، ابن عمر رضي الله عنهما وفرمایل دا سود دی، د زید بن ثابت رضی الله عنه هم ددې نفی روایت شوی ده، سعید بن جبیر رضی الله عنه شعبي رضی الله عنه، حکم رضی الله عنه او زموږ احناف او د ټولو فقهه هم دا قول دی، خو

^۱ | عن سالم عن ابيه قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: من اخذ من الأرض شيئاً بغير حقه خسف به يوم القيامة الى سبع ارضين. (صحيح البخاري/ ۱/ ۳۳۲/ باب اثم من ظلم شيئاً من الارض).

^۲ | عن محمد بن ابراهيم ان ابا سلمة حدثه انه كانت بينه وبين الناس خصومه فذكر لعائشة رضي الله عنها فقالت: يا ابا سلمة! اجتنب الارض فان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من ظلم قيد شبر من الأرض طوقه من سبع ارضين. . . الخ. (صحيح البخاري/ ۱/ ۳۳۲/ باب اثم من ظلم شيئاً من الأرض).

^۳ | اوگوری تیره شوی حاشیه (عن ابی هريرة رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من كانت مظلمة لأخيه من عرضه او شيء فليتحلله منه اليوم. . . الخ).

ابن عباس رضي الله عنهما او ابراهيم نخعي رحمته الله ويلي دي چې دې کې هېڅ گناه نه شته
جواب: که قیمت نغد ادا شي، اوشی د یوې یا دوو میاشتو په نېټه باندې ورکړل شي، نو دې
 ته بیع سلم، وایي^۱ اودا له یو خوشرطونه سره جائز ده^۲

- ۱ جنس به معلوم وي
- ۲ قسم نوع به یې معلوم وي، مثلاً د فلانکي قسم غنم دي
- ۳ صفت به یې معلوم وي، مثلاً د بڼې درجې دي یا د گذاره حال درجې دي یا د کمزورې درجې دي
- ۴ مقدار به یې معلوم وي
- ۵ د وصولولو تاریخ به یې مقرروي
- ۶ کرمې روپۍ چې ادا شوې دهغو مقدار به معلوم وي
- ۷ او دا مقرر شي چې د اشی به د فلانکي ځای نه اخیستونکي اخلي

نغد ارزان اخیستل او په قرض گران خرڅول

سوال: زید سره مال دی. بکر دهغه اخیستونکي دی، زید ته د پیسو ضرورت دی، عمرو سره
 پیسې نه شته، بکر سره فالتویسې پرتې دي. بکر د زید نه مال د بازار درنځ نه په کمو پیسو
 باندې واخیست او زید ته ضرورت دی، له دې وجې هغه هم ورته ورکړي، له دې نه وروسته
 بکر، عمرو باندې هغه مال د بازار درنځ په گرانه باندې خرڅوي، عمرو دا مال په قرض باندې
 اخلي، د بکر د معامله شرعي طور باندې څه حیثیت لري؟ دې کې دا خبره یاد ساتل پکار دي چې
 بکر، زید نه د مال یوازې دې له پاره اخلي چې هغه سره د دې مال اخیستونکي عمرو دمخکې
 نه موجود دی، که عمرو نه وي، نو بکر به زید سره د معامله نه کوله، ځکه چې د کوم مال
 سودا شوې ده، هغه د بکر کاروبار نه دی.

^۱ [السلم والسلف: بيع آجل بعاجل او بيع شيء موصوف في الذمة. . . الخ. (الفقه الاسلامي وادلته
 ۵۹۸/۴، عقد السلم، تعريف السلم). باب السلم (هو) لغة كالسلف وزناً ومعنى، وشرعاً (بيع آجل) وهو
 المسلم فيه بعاجل وهو رأس المال. . . الخ. (درمختار ۵/ ۲۰۹/ باب السلم/ طبع سعيد).

^۲ ۱ وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة وهم يسلفون في الثمر،
 فقال: من اسلف فليسلف في كيل معلوم و وزن معلوم الى اجل معلوم. (صحيح البخاري/ ۱/ ۲۹۸،
 ترمذي/ ۱/ ۲۴۵). قال ولا يصح السلم عند ابي حنيفة رحمته الله الا بسبع شرائط: جنس معلوم كقولنا حنطة او
 لشعيرة، ونوع معلوم كقولنا سقية او بحيسة، وصفة معلومة كقولنا جيد وردى، ومقدار معلوم كقولنا كذا
 كيلاً بمكيال معروف او كذا وزناً واجل معلوم، والأصل فيه ما روينا، ومعرفة مقدار رأس المال اذا كان يتعلق
 العقد على مقداره كالمكيل والموزون والمعدود، وتسمية المكان الذي يوفيه اذا كان له حمل حمل ولا يصح السلم
 حتى يقبض رأس المال قبل أن يفارقه فيه. (هداية/ ۳/ ۹۵، كتاب البيوع/ باب السلم/ عالمگیری/ ۳/ ۱۷۸،
 الباب الثامن عشر في السلم/ كتاب البيوع).

جواب: دلته دوه مسئلې دي

- (۱) يود چاد غريبي اومجبوري نه فايده اخيستل اوماال ترې نه په کم قيمت باندې اخيستل اگرچې قانونا جائز دی، خوداخلاقواومروت خلاف کېدوله وجې مکروه دی^(۱)
- (۲) دقرض له وجې گران خرڅول دي، دا جائز دي، خو په نقد او قرض کې دقيمت فرق مناسب پکار دی^(۲)

يوشی په نقدو په کم قيمت او قرضو

باندې په زيات قيمت خرڅول جائز دي

سوال: زموږ په علاقه کې خلک دقسطونو کاروبار کوي، لکه سايکل، تي وي، فريج، تيپ ريکارډ اوداسې نور... په قسطونو باندې يې داسې ورکوي، که چيرې دتيپ ريکارډ رقيمت په نقدو باندې دوه زره وي، نو په قسطونو باندې هغه په دوه نيم زره باندې ورکول کېږي. صحيح خبره داده چې هغوی به موږ ته دوه زره راکوي اوموږ نه به دوه نيم زره اخلي اوچې تاسوپه قسطونو باندې اخيستي وي، مهرباني وکړئ چې موږ ته ووايئ چې داسې په سود کې خوبه نه وي داخل؟ که راځي. نو داراته ووايئ چې دابه څنگه کړل شي؟

۱ قال الخطاي رحمه الله: بيع المضطر يكون من وجهين... والوجه الآخر ان يضطر الى البيع لدين يركبه او مونة ترهقه فيبيع ما في يده بالوكس من أجل الضرورة فهذا سبيله في حق الدين والمروءة ان لا يباع على هذا الوجه، وان لا يقتات عليه بماله ولكن يعان ويقرض ويستهمل له الى المسيرة حتى يكون في ذلك بلاغ فان عقد البيع مع الضرورة على هذا الوجه جاز في الحكم ولا تفسح... الا ان عامة اهل العلم قد كرهوا هذا البيع لهذا الوجه... الخ. (بذل الجهود شرح سنن ابوداؤد/ ۴/ ۲۵۲/ كتاب البيوع/ باب في بيع المضطر/ طبع مكتبة بحويه/ هند). ايضاً: (قوله بيع المضطر وشراءه فاسد) هو ان يضطر الرجل الى طعام او شراب او لباس او غيرها ولا يبيعهما البائع الا باكثر من ثمنها بكثير، وكذلك في الشراء منه كذا في المنح... الخ. (فتاوي شامي/ ۵/ ۵۹/ باب البيع الفاسد). تفصيل دپاره اوگورئ: (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۲۰۵/ كتاب البيوع/ باب النهي عن بيع المضطر/ طبع ادارة القرآن).

۲ عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: فمى رسول الله صلى الله عليه وسلم: عن بيعتين في بيعة. قال الامام الترمذي رحمه الله: وقد فسر بعض اهل العلم: قالوا بيعتين في بيعة ان يقول: ابيعك هذا الثوب بنقد بعشر وبسيئة بعشرين، ولا يفارقه على احد البيعين، فاذا فارقته على احدهما فلا بأس اذا كانت العقدة على واحد منهما. (جامع الترمذي/ ۱/ ۲۳۳/ باب النهي عن بيعتين). وفي الهداية: لان للأجل شبهة بالمبيع، الا ترى انه يزداد الثمن لاجل الاجل، والشبهة في هذا ملحقة بالحقيقة. (هداية/ ۳/ ۷۶، كتاب البيوع/ باب المراجعة والتولية). ايضاً: لان الاجل في نفسه ليس بمال، فلا يقابله شيء حقيقة اذا لم يشترط زيادة الثمن بمقابلته قصداً، ويزاد في الثمن لأجله، اذا ذكر الاجل بمقابلة الاجل قصداً. (الدر المختار مع رد المحتار/ ۵/ ۱۴۲/ كتاب البيوع/ باب المراجعة والتولية/ ايضاً في المسوط/ ۱۳/ ۹/ باب البيوع الفاسدة)

جواب: یوشی په نغد قیمت په کمو او په قرض په زیات قیمت باندې ورکول جائز دي. دا شی په سود کې داخل نه دی، خو د خرڅولو په وخت کې په نغدو او قرضو باندې د خرڅولو او قیمت مقررول ضروري دي ^{۱۱}

یوشی په نغدو په کم او په قرض په زیات قیمت خرڅول

سوال: ما هنامه اقرا پائجست کې یوه مسئله لیکل شوې ده چې یوکس ریډو خرڅوي او وایي که چیرته داریډو په نغدو اخلي، نو په پنځه سوه روپۍ ده او که په قرض یې اخلي، نو د شپږ سوو روپیو دی. اگر چې دلته سل روپۍ زیاتې شوې، خدا سودنه دی، ځکه چې ددې وروسته شی دی، د پورته ذکر شوې مسئلې نه معلومه شوه چې خرڅونکي د اخیستونکي سره د نغد او قرض په شرط باندې قیمت کې کمی اوزیادت کولی شي، د کوم حد پورې چې موږ ته پته ده او اوسه پورې چې موږ څه گڼل هغه دادي چې د ابیع جائزه دی او د بهشتي زیورنه هم ددې تاید کيږي. د بهشتي زیور مسئله داده چې دا حکم هغه وخت له پاره دی چې د خریدار نه اول پوښتنه وشي چې په نغدو یې اخلي او که په قرض، که هغه نغد وویل نو شل سیره یې ورکړل او که قرض یې وویل، نو پنځلس سیره یې ورکړل او که چیرته معامله یې داسې وکړه چې اخیستونکي ته یې داسې وویل که چیرته په نغدو اخلي، نو په یوه روپۍ باندې به پنځلس سیره او په قرضو باندې به شل سیره وي، دا جائزه دي.

جواب: د بهشتي زیور د مسئله صحیح ده، خودا په هغه حالت کې ده چې د عقد په ځای کې دا مقرر نه شي چې داسې چې په نغدو اخلي، نو په دومره به وي او که په قرض یې اخلي، نو په دومره به وي ^{۱۲} او که بیا د عقد په ځای کې یو صورت مقرر شي، نو جائزه ^{۱۳} مفتي صاحب چې کومه مسئله لیکلې ده هغه هم دې صورت باره کې ده.

^۱ [والاثمان المطلقة لا تصح الا ان تكون معروفة القدر والصفة. . . . . ويجوز البيع بثمان حال وموجل اذا كان الاجل معلوماً. . . . . لان الجهالة فيه مانعة عن التسليم الواجب بالعقد. (هداية/ كتاب البيوع/ ۳/ ۲۶، طبع ملتان). ايضاً: واذا عقد العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا او الى شهرين بكذا فهو فاسد لانه لم يعاطه بثمان معلوم. . . . . فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم واتما العقد عليه فهو جائز. (المبسوط للسرخسي/ ۱۳/ ۹/ باب البيوع الفاسد/ طبع دار الفكر/ بيروت). ايضاً: البيع مع تأجيل الثمن وتقسيطه صحيح يلزمه ان تكون المدة معلومة في البيع بالتأجيل والتقسيط. (شرح المجلة/ ۱۲۵/ رقم المادة: ۲۴۵، ۲۴۶/ طبع حبيبيه كوتته)۔

^۲ [ارجل باع على انه بالنقد بكذا وبالنسيئة بكذا او الى شهر بكذا والى شهرين بكذا، لم يجز. (خلاصة الفتاوي/ ۶۰/ ۳/ كتاب البيوع/ الفصل الخامس في البيع جنس آخر، طبع رشديه، ايضاً: فتاوي هندية/ ۳/ ۱۵۴)۔

^۳ [عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: فمى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة. ثم قال: والعمل على هذا عند اهل العلم وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين في بيعة ان يقول ابيعك. [بقية حاشيه په رادوانه صفحه

قرض خرڅولو سره زیاتې پیسې اخیستل او سود کې فرق

سوال: ناسودیو پوښتنه کونکي په جواب کې لیکلي و، چې یوشی نغدیه لس روپۍ او قرض په پنځلس روپۍ جائز دی، داڅنگه جائز شو؟ دا خو ښکاره سود دی، سود کې خوهمدغه شان وي چې تاسوله چنه لس روپۍ اخلئ او ورته وایئ چې یوه میاشت وروسته به درته پنځلس درکوم دغه شان خوداهم سود شو چې نغدیه لس روپۍ او قرض په پنځلس روپۍ باندې ورکوي، که دوخت له وجې دوکان دارپنځه روپۍ زیاتې گټي، نو د سود خورو هم دا دلیل دی چې موږ خپلې پیسې بندوو.

جواب: د چا د ضرورت نه ناجائزه فایده اخیستل بيله خبره ده او سود بیل شی دی. دروپی په بدله کې چې کله روپۍ زیاتې واخیستل شي، نو هغه ته سود ویل کیږي^{۱۱} خودشي په بدله کې روپۍ زیاتې هم اخیستل کیږي او کمې هم. ډیرې پیسو اخیستلو ته گراني ویل کیږي سود نه^{۱۲} دغه شان که د نغدو او قرض په قیمت کې فرق وي، نو دا هم سود نه دی.^{۱۳}

... بقیه د ترمخ | هذا الثواب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين فاذا فارقه على احدهما فلا بأس به اذا كانت العقدة على واحد منهما. (هكذا في الترمذي/ ۱/ ۲۳۳/ باب النهی عن بيعتين/ والمغنی لابن قدامة/ ۴/ ۱۷۷/ المبسوط للسرخسي/ ۱۳/ ۸).

^۱ [باب الربا هو فضل خال عن عوض بمعیار شرعی مشروط لأحد المتعاقدين في المعاوضة. (تنوير الأَبصار/ ۵/ ۱۶۸). ايضاً: قال الربا محرم في مكيل او موزون اذا بيع بجنسه متفاضلاً فالعلة عندنا الكيل مع الجنس او الوزن مع. . . . . والاصل فيه الحديث المشهور وهو قوله عليه السلام: الحنطة بالحنطة مثلاً بمثل يداً بيد والفضل ربا. وعد الاشياء الستة: الحنطة والشعير والتمر والملح والذهب والفضة على هذا المثال. (هداية/ ۳/ ۷۹/ باب الربا).

^۲ [وطلب الزيادة بطريق التجارة غير محرم في الجملة قال الله تعالى: ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلاً من ربكم. (تفسير مظهري/ ۱/ ۳۹۹/ طبع مكتبة اشاعت العلوم/ دهلي).

^۳ ۱ عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة. ثم قال: والعمل على هذا عند اهل العلم وقد فسر بعض اهل العلم قالوا: بيعتين في بيعة ان يقول ابيعك هذا الثوب بنقد بعشرة وبنسيئة بعشرين ولا يفارقه على احد البيعين، فاذا فارقته على احدهما فلا بأس به اذا كانت العقدة على واحد منهما. (ترمذي/ ۱/ ۲۳۳/ باب النهی عن بيعتين). ايضاً: واذا عقد العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا، او قال: الى شهر بكذا، او الى شهرين بكذا فهو فاسد لانه لم يعاطه على ثمن معلوم، ولنهي النبي صلى الله عليه وسلم من شرطين في بيع. . . . . وهذا اذا افترقا على هذا، فان كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم، وانما العقد عليه فهو جائز. (المبسوط لسرخسي/ ۱۳/ ۹/ باب البيوع الفاسد/ طبع كونه). لان للاجل شبهة بالمبيع الا ترى انه يزداد في الثمن لأجل الاجل، والشبهة في هذا ملحقة بالحقيقة. (الهداية/ ۳/ ۷۶/ باب المراجعة والتولية/ طبع شركت علميه ملتان).

د قرض شي قيمت وخت په وخت زياتول جائزه دي

سوال: زموږ علاقه کې د جاموپه مارکيټ کې د تار کار کيږي. موږ داسې کوو چې تار د پونډ په حساب باندې خرڅيږي. اوس فرض کړئ چې د تار قيمت پنځه ديريښ پونډه دی. زموږ مارکيټ کې د اطرېقه ده که چيرته تار نغد اخلي، نو پنځه ديريښ روپۍ پونډه به وي او که چيرته همدغه تار د يوې مياشت له پاره قرض اخلي، نو په شپږ ديريښ روپۍ پونډه به وي او که چيرته د دوو مياشتو له پاره قرض يې اخلي، نو بيا به اووه ديريښ روپۍ پونډه وي، لکه په يو پونډ باندې يوه روپۍ مياشت زياته اخلي. اوس که چيرته يو سړی د دوو مياشتو له پاره قرض واخست او دوه روپۍ پونډ يې گران واخيست، نو که چيرته هغه سړی يوه نيمه مياشت وروسته پيسې راغلي او هغه، هغه ته د چانه چې هغه په دوه مياشتو له پاره قرض اخيستی و، دا ووايي چې ماسره پيسې پيدا شوي، ته داسې وکړه چې پونډ باندې يوه نيمه روپۍ واخله، يعنې که پنځه ديريښ باندې دی. نو ته شپږ ديريښ روپۍ او پنځوس پيسې واخله، نو ايا دا طريقه صحيح ده او که غلطه؟ او د دوو مياشتو له پاره دوه روپۍ پونډ مقرر شوی و او چې هغه پيسې پنځلس ورځې مخکې پنځوس پيسې کم حساب سره ورکوي، دويم صورت دادی چې يو سړی د يو مياشت له پاره په دروې پونډ حساب سره اخيستی و، اوس يوه مياشت پوره شوه او هغه کس سره پيسې پيدانه شوې او که هغه داسې ووايي چې ته داسې وکړه چې د دوو مياشتو قرض وکړه او يوه روپۍ پونډ زيات واخله، نو دا طريقه په سود کې خونه ده داخله؟ او دا طريقه جائزه ده که ناجائزه؟ مهرباني وکړئ د دواړو حالتونو جواب د شريعت د قانون مطابق راکړئ.

جواب: د نغد او قرض قيمت کې فرق خوجائز دی^۱، خو وخت مقرر کول پکار دی، مثلاً دوه مياشتې وروسته ورکول دي او د هغه قيمت به داوي مياشت وروسته يوه روپۍ زياتول صحيح نه دي.^{۱۲}

قرض خرڅولو باندې قيمت زيات اخيستل

سوال: د يوې غلې قيمت د بازار مطابق شل روپۍ من دی او د وکان دار يې نغدو باندې

^۱ او الاثمان المطلقة لاتصح الا ان تكون معروفة القدر والصفة. . . . . ويجوز البيع بضمن حال وموئل اذا كان الاجل معلوماً. . . . الخ. (هداية/كتاب البيوع/۲۶/۳). ايضاً: لان للاجل شبهها بالمبيع الا ترى انه يزداد في الثمن لاجل الاجل والشبهة هذا ملحقة بالحقيقة. (هداية/۳/۷۶/باب المراجعة والتولية).

^۲ واذا عقد العقد على انه الى اجل كذا بكذا وبالنقد بكذا او الى شهر بكذا او الى شهرين بكذا فهو فاسد لانه لم يعاطه على ثمن معلوم. . . . . وهكذا اذا افترقا على هذا فان كان يتراضيان بينهما ولم يترفقا حتى قاطعه على ثمن معلوم واتما العقد عليه فهو جائز. (المسوط للسرخسي/۹/۱۳/باب البيوع الفاسد، ايضاً: عالمگري/۳/۱۵۴/ خلاصة الفتاوي/۶۰/۳/كتاب البيوع/الفصل الخامس في البيع جنس آخر).

اخيستونکي ته په شل روپۍ من ورکوي او هماغه دوکاندار قرض اخيستونکي ته په پنځو شل روپۍ من ورکوي. قرض اخيستونکي د مجبوري له وجې په اخيستو مجبور دی او اخلي يې، دې مسئلې باره کې د اسلامي قانون څه حکم دی؟ ايا داسې کول جائز دي او که ناجائز؟

جواب: داسې خرڅول جائز دي^۱، خو د چاله مجبوري نه غلطه فايده اخيستل نه دي پکار^۲.

د ميل نه تاريه نغدو اخيستل او ګاک ته په قرض ورکول

سوال: زموږ د تارکارو باردی، ګاک ته نغد يا قرض ورکوو او موږ ته په دې باندې کمیشن ملاوېږي، د تار دام في پونډ (د وزن په لحاظ سره) وي مثلاً نغد ۵۰ روپۍ في پونډ او قرض د یو میاشتې ۵۱ او د دوو میاشتو ۵۲ روپۍ في پونډ، مقررہ قرض نه د اداء کولو په تاخیر کې هیڅ اضافي رقم نه ملاوېږي.

ځینې وخت داسې کیږي چې خپله په نغدو تار واخلو او په ګران نرخ باندې یی ګاک ته په قرض ورکوو. ددې صورت داوي چې موږ نغد رقم اداء کړو د میل یا ددې د مقررہ ریت نه د مال، د لیوري اړه، په خپل نوم کړو او هغه د لیوري اړه زموږ ګاک ته ورکوي چې په کوم باندې قرض مال خرڅول کیږي، څوک چې د میل د ګودام نه مال پورته کوي، په دې سلسله کې دا معلومول دي چې ایا داسې نغد مال په خپل نوم اخيستل او ددې د لیوري اړه ګاک ته ورکول چې هغه قرض خرڅول کیږي او هغه خپله مال اوچت کړي شرعي طور باندې جائز دي؟

ځینې وخت د لیوري اړه ګاک له دې وجې غواړي چې دده اطمینان وشي چې د کوم میل ده ته پکار و هغه اصلي مال په خپله ده ته د ګودام نه ملاو شو، که نه، ځینې ګاک والا ته دا شک وي چې مال بدل شوی ملاو نه شي، له دې وجې چې په تار باندې خو څه لیکلي نه وي یوازې په بندونو باندې د جوړنکي میل نوم لیکل کیږي چې بدلېږي، د لیوري اړه ګاک له دې وجې هم ورکول کیږي هغه د مال رسک هم ددوی وي که چیرته پاسنی طریقه کار شرعا مناسب نه وي، نو پاس بیان شوي حالاتو کې شرعي طریقه کار څه کول پکار دي؟

^۱ ایضاً پورتنی حواله.

^۲ ۱ عن علی رضی الله عنه قال: سیأتی علی الناس زمان عضوض یعنی الموسر علی ما فی یده ولم یؤمر بذلك، قال الله تعالی: ولا تسؤا الفضل بینکم، ویباع المضطرون وقد فی النبی صلی الله علیه وسلم عن بیع المضطر، قال الشامي: وهو ان يضطر الرجل الى طعام وشراب او غیرهما، ولا یبعه البائع الا باکثر من ثمنها بکثیر وکذلك الشراء منه. . . . . قال الخطابي رحمته الله: ان عقد البیع مع الضرورة علی هذا الوجه جائز فی الحکم ولا یفسخ الا ان سیله فی حق الدین والمروءة ان لا یباع علی هذا الوجه وان لا یقنات علیه بماله، ولكن یعاون ویقرض ویستعمل له الى المیسرة حتی یكون له فی ذلک بلاغ. (اعلاء السنن/ ۱۴/ ۲۰۵/ کتاب البیوع/ باب النهی عن بیع المضطر، ایضاً: بذل المجهود/ ۵/ ۲۵۲/ کتاب البیوع/ باب فی بیع المضطر/ طبع امدادیه).

جواب: کوم مال چې د تاسو د تار اخیستونکي ته میل ورکوي، ظاهره ده چې ددې د نغدو په قیمت او د قرض په قیمت کې به فرق وي. په هر حال یوه خبره مقرره کړی چې په دومره میاشتو کې به رقم ادا کیږي او دا به ددې قیمت وي [۱] فرض کړئ! ځاک که تر دویمه ورځو پورې بل ادا نه کړي، نو اوس د قیمت د زیاتولو به تاته اختیار نه وي او نه میل والو ته، بلکې که چیرته د مهلت په بدله کې قیمت زیات کړل شي، نو دا به سود وي. [۲]

ته د خپل طرف نه د میل والو نه تار اخیستلی شي او خریدارو ته یې ورکولی شي او ددې پرچې وغیره چې کومه جوړېږي هغه هم جوړولی شي، خو په دې کې به ددې شرط لحاظ ساتل کیږي چې هغه یو ځل چې کوم قیمت مقرر کړي په دې کې اضافه نه شي کولی.

مینه په نغدو په پنځه زره او په قرض په شپږ زره خرڅول

سوال: ایا زید په نغدو باندې یوه مینه په پنځه زره او په قرض هغه مینه په شپږ زره باندې خرڅولی شي؟ ایا په قرض کې زر روپۍ خو به سود نه جوړېږي؟

جواب: په قرض کې زیاتې روپۍ اخیستل جائز دي سود نه دی [۳] واللہ اعلم!

د نغدو او قرض په قیمت کې فرق

سوال: موږ مال په نغدو او قرض باندې خرڅوو، کوم خلک چې مال په نغدو اخلي، نو هغه مثلاً یو شی په څلور زره اخلي او قرض والا یې څلور زره اودوه سوه روپۍ باندې اخلي او دا قرض والا په هره جمعه ددو زرو په حساب سره روپۍ اداء کوي، ایا دا طریقه صحیح ده؟

[۱] الا ترى انه يزاد في الثمن لأجل الأجل. . . . الخ. (هداية/ ۳/ ۷۴، وايضاً: بحر/ ۶/ ۱۶۵، شامي/ ۶/ ۷۵۷/ في مسائل شتى). عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة. ثم قال: والعمل على هذا عند أهل العلم وقد فسر بعض أهل العلم قالوا: بيعتين في بيعة أن يقول أبيعك هذا الثوب بنقد بعشرة وبسنة بعشرين ولا يفارقه على أحد البيعين، فإذا فارقته على أحدهما فلا بأس به إذا كانت العقدة على واحد منهما. (ترمذي/ ۱/ ۲۳۳/ باب النهي عن بيعتين). ايضاً: وإذا عقد العقد على أنه إلى أجل كذا بكذا وبالنقد بكذا، أو قال: إلى شهر بكذا، أو إلى شهرين بكذا فهو فاسد لأنه لم يعاطه على ثمن معلوم، ونهى النبي صلى الله عليه وسلم من شرطين في بيع. . . . وهذا إذا تفرقا على هذا، فإن كان يتراضيان بينهما ولم يتفرقا حتى قاطعه على ثمن معلوم، وأتما العقد على فهو جائز. (المبسوط للسرخسي/ ۱۳/ ۹/ باب البيوع الفاسد/ طبع كونه). لأن للأجل شبهة بالمبيع الا ترى انه يزاد في الثمن لأجل الأجل، والشبهة في هذا ملحقة بالحقيقة. (الهداية/ ۳/ ۷۶/ باب المراهمة والتولية/ طبع شركت علمية وادبية).

[۲] الربا هو فضل خال عن عوض بمعيار شرعي مشروط لأحد المتعاقدين. . . . الخ. (تنوير الابصار/ ۵/ ۱۶۸).

[۳] لأن للأجل شبهة بالمبيع الا ترى انه يزاد في الثمن لأجل الأجل. . . . الخ. (هداية/ ۳/ ۷۴، ايضاً: البحر/ ۶/ ۱۶۵، شامي/ ۶/ ۷۵۶/ مبسوط سرخسي/ ۱۳/ ۹). ايضاً تيره شوي حاشيه.

جواب: د بغدو او د قرض کوم صورتونه چې لیکلي دي، هغه صحیح دي [۱] والله اعلم

ښوره (سره) استاک کول اوبل دا چې په قرض یې

پنځه ویشټ روپۍ په زیاتوباندي خرڅول

سوال: یو سړی د ښورې بورۍ استاک کوي چې د هغې قیمت فی بورې (۲۰۰) روپۍ دی، خو چې کله زمیندار دده نه قرض ښوره اخلي، نو (۲۲۵) روپۍ فی بورې لیکي او ده زمیندار ته ويلي دي چې د قرض په صورت کې به فی بورې (۲۵) روپۍ زیاتې اخلم، ایا داسې کول جائز دي؟

جواب: جائز دي [۱]

❖ مال له قبضي نه مخکې خرڅول ❖

.....

د ډیلر کمپنۍ نه مال وصول کولونه مخکې خرڅول

سوال: مختلفې کمپنۍ مال جوړولونه وروسته په څه خلکو باندې خپل مال خرڅوي، نور خلک بیا د هغوی نه مال اخلي، کله ناکله دغو خلکو سره مال ذخیره نه وي او هغه خلک خپله گټه زیاته کړي او مال گران خرڅوي او دا خرڅ شوی مال بیا د کمپنۍ نه هماغه قیمت کې واخلې او مال پوره کړي، ایا شرعي طور باندې صحیح دی؟ او که نه دی، نو ددې شرعي صورت څه دی؟

جواب: کوم مال چې موجود نه وي د هغه خرڅول جائز نه دي، خو یو صورت جائز دی، چې هغه ته بیع سلم ویل کیږي [۲] او هغه دادي چې پیسې نغدې واخیستل شي او شی یو میاشت یا له دې

[۱] ایضاً.

[۲] ایضاً.

[۳] عن ابن عباس رضي الله عنهما يقول: اما الى فمى عنه النبي صلى الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضي الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله. وعن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستوفيه. وزاد اسماعيل رضي الله عنه: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه..... الخ. (صحيح بخاري/ ۲۸۶/۱). عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه قال: يا رسول الله! يأتي الرجل فيريد مني البيع ما ليس عندي فابتاعه له من السوق، فقال: لا تبع ما ليس عندك. وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يحل سلف..... ولا بيع.. [بقيه حاشيه په راروانه صفحه

نه په زيات مهلت باندې ورکول مقرر شي^{۱۱}. داسې سودا په يو خوش شرطونو باندې جاز ده

- ۱ جنس به معلوم وي. مثلاً د پومې سوداوي
  - ۲ قسم به يې معلوم وي. مثلاً ديسي اوداسي نور
  - ۳ صفت به يې معلوم وي. مثلاً اعلى. درميانه يا کمزورى
  - ۴ دهغه مقدار به معلوم وي. مثلاً دومر دتې
- ددې څلور شرطونو تعلق د مال تعين سره دى. يعنې دکوم شي سودا چې کيږي. دې کې هيڅ شک نه دى پکار
- ۵ دوصولولو تاريخ به مقرر شوى وي. چې هغه ديوې مياشتې نه کم نه دى پکار
  - ۶ داداشو پيسو مقدار به معلوم وي
  - ۷ په کومو شيانو باندې چې دموږ خرچې راځي. هغو کې داهم مقررول چې دمال به فلانکي خاى کې ملاويږي
  - ۸ ددواړو جدا کيدونه مخکې په مجلس کې داخيستلو او خرڅولو ټولې پيسې ادا کيدل پکار دي. که دې اتو شرطونو کې يو شرط هم کم و. نوبيع سله فاسد ده^{۱۲}

مال قبضه کولونه مخکې خرڅول او ذخيره کول

سوال: زید د بکر نه چې هغه د بهر ملک کې دی مال واخيست او بکر د جاز په ذريعه باندې زید ته راوليږه، جاز په سمندر کې و، زید دهغه سامان ديوې برخې سودا حارث سره وکړه

...بقیه د ترمخ] ما ليس عندک. (ابوداؤد/۲/۱۳۹) وبطل بيع قن ضم ای حر. . . . . وبيع ما ليس في ملكه لبطان بيع المعدوم وماله خطر العدم لا بطريق السلم فانه صحيح لانه عليه الصلاة والسلام فني عن بيع ما ليس عند انسان، ورخص في السلم. وفي الشامية (قوله لبطان بيع المعدوم) اذ من شرط المعقود عليه ان يكون موجوداً مالاً متقوماً مملوكاً في نفسه. . . . . وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه وان يكون مقدور التسليم منح. (درمختار مع رد المحتار/ ۵/ ۵۶، ۵۹). ومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم يجز بيعه حتى يقبضه. . . . . الخ. (الجوهر النيرة/ ۲۱۲/ باب المراجعة).

[باب السلم هو لغة كالسلف وزنا ومعنى وشرعاً بيع اجل وهو المسلم فيه بعاجل وهو رأس المال. (درمختار/ ۵/ ۲۰۹/ كتاب البيوع/ باب السلم/ طبع ايج ايم سعيد كراچي)

۱ ولا يصح السلم عند ابي حنيفة رضي الله عنه الا بسبع شرائط: جنس معلوم كقولنا حنطة او شعيرة. ونوع معلوم كقولنا سقية او نخيسة، وصفة معلومة كقولنا جيد وردى. ومقدار معلوم كقولنا كذا كيلاً بمكيال معروف او كذا وزناً، واجل معلوم، والأصل فيه ما رويناه والفقهاء فيه ما رويناه. ومقدار رأس المال اذا كان يتعلق العقد على مقداره كالمكيل والموزون والمعدود، وتسمية المكان الذى يوفيه فيه اذا كان له حمل ومؤنة. ولا يصح السلم حتى يقبض رأس المال قبل ان يفارقه فيه. (هداية/ ۳/ ۹۵/ كتاب البيوع/ باب السلم عالمگيري/ ۱۷۸/ ۳/ درمختار/ ۵/ ۲۱۴). وقال في التنف وشرائط السلم ثمانية اشياء في قول ابي حنيفة رضي الله عنه اولها ان يعين الجنس. . . . . الخ. (التنف في الفتاوي/ ۲۸۷).

اوديسوڅه برخه يې زیدته دایدوانس په طور باندې ورکړي او حارث د مال دهغه برخې پیسې زیدته هغه وخت کې ورکوي. کله چې زید هغه ته مال حواله کړي

۱ کوم وخت کې چې جاز دزید ملک ته راوړسید، هغه وخت کې حارث سره مقرر شوي قیمت داخیستود قیمت نه زیات و، نو حارث به کوم یو قیمت ادا کوي، اوسنی یا مقرر شوی ؟

۲ کله چې جاز دزید ملک ته راغی، نو هغه وخت مارکیت کې قیمت د حارث د مقرر شوي قیمت نه کم و، نوڅه حکم دی؟

۳ جاز دزید ملک ته راتلونو مخکې حارث، نعمان، وارث او نورو شپږو کسانو سره سودا وشوه، په نمبر نمبر باندې مال نعیم ته راوړسید، نو قیمت یې ډیر زیات شوی و او ټولو خپله خپله برخه د غائب مال نه حاصل کړه، په لسو کې چې نهه کسانو کومه گټه حاصل کړه هغه به د کوم حد پورې جائز وي؟ اوداسې سودا کول جائز او حلال دي؟ کاروبار کې چې کله مالدار کس یو مال ډیر مقدار باندې واخلي، نو وړوکی کاروبار یانوته پته ولگيږي چې ددې قیمت زیاتیدونکی دی. هغوی هم دگټې له پاره دخپل حیثیت مطابق سودا واخلي اوبیا یې خرڅ کړي، داگټه دهغوی له پاره صحیح ده؟ ایاد ذخیره کولو کې راځي؟ دیو حدیث پاک مفهوم داسې دی چې خلو بنسټ ورځوله پاره غله یوازې دې له پاره کیښودل چې قیمت یې زیات شي، دا دالله تعالی له پاره دومره غټه خبره ده که چیرته هغه سوداگر ټول مال دالله تعالی په لار کې صدقه کړي، نوبیا به هم دغه گناه معاف نه شي.

۴ صحیح حدیث څه دی؟ ایا داهدایت دعامو ورځوله پاره هم دی یا یوازې د قحط دورځوله پاره؟

جواب: د تجارت اصول دادي چې کوم مال قبضه کې نه وي دهغه خرڅول صحیح نه دي، نو کوم مال چې اوسه پورې دزید ملک ته نه دی راغلی هغه نه شي خرڅولی، زید او دهغه نه وروسته څومره خلکو چې مال قبضه کې اخیستونه مخکې خرڅوي دټولو بیع ناجائز ده^۱ خو

^۱ [عن عمرو ابن دينار سمع طاوساً يقول: سمعت ابن عباس رضي الله عنهما يقول: اما الذي فهمي عنه النبي صلى الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض قال ابن عباس رضي الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله وعن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستوفيه. وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه. الخ. (صحیح بخاري/ ۱/ ۲۸۶). (عن حكيم ابن حزام رضي الله عنه قال: يا رسول الله! يأتي الرجل فيريد مني البيع ماليس عندي فابتاع له من السوق، فقال: لا تبع ماليس عندك. الخ. (ترمذي/ ۱/ ۲۳۳). وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يجل سلف. . . ولا يبيع ماليس عندك. (ابوداؤد/ ۲/ ۱۳۹). (بطل بيع ماليس بمال. . . . . وبيع ماليس في ملكه لبطلان بيع المعدوم وماله خطر العدم) قال الشامي: (قوله لبطلان) اذا من شرط المعقود عليه ان يكون موجوداً ملاً متقوماً مملوكاً في نفسه وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه وان يكون مقدور التسليم. (الشامي/ ۵/ ۵۸، النتف في الفتاوي/ ۲۹۰). (ومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم يجز بيعه حتى يقبضه) لأنه فهمي عن بيع ما لم يقبض، ولأن فيه غرر انفساخ العقد على اعتبار اهلاک. (هداية/ ۳/ ۷۷/ كتاب البيوع/ باب المراجعة والتولية/ طبع مكتبة شرکت علمیه ملتان/ الجوهرة النيرة. . . . [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

زید د نورو خلکو سره د بیع وعده کولی شي چې کله مال قبضې ته راشي. نودهغه وخت د قیمت مطابق دې په هغوی باندې خرڅ کړي

۲ لومړۍ سودا فاسدده، له دې وجې په دویم ځل مال قبضه کې راتلونه وروسته سوداګول پکاردی^{۱۱}، که چیرته غلطې سره مخکې سودا جاري وساتله، نوګناه به وي. خو قیمت به هماغه وي کوم چې مخکې مقرر شوی دی.^{۱۲}

۳ ټول کاروبارونه ناجائز دي. سوداګانې منسوځې کول پکاردی^{۱۳}، مال دزید قبضې ته راتلونه وروسته بیا قیمت مقرر کولونه وروسته خرڅول پکاردی

۴ ذخیره کول په اسلام کې ناجائز دي، غیر انساني کاردی، حدیث کې دي، کوم کس چې غله د دې له پاره ساتي چې قیمت یې زیات شي، چې خرڅ به یې کړم، نوهغه ګناهګاردی. ملعون دی. دالله تعالی دذمه داري نه هغه کس بهر دی، که ټول مال د الله په لار کې خرچه کړي. نو دهغه ګناه نه ختمیږي، حدیث شریف دقحط او غیر قحط دواړوله پاره دی، خو دقحط په زمانه کې ذخیره کول نور هم بدتر کاردی، ځکه چې ذخیره کولوسره غریبانانوته تکلیف رسیږي^{۱۴}

...بقیه د ترمخ [۱ / ۲۱۲ / کتاب البیوع / باب المراجعة / طبع متجانی دهلی]

۱ [و یجب علی کل واحد منها فسخه قبل القبض ای فسخ البیع الفاسد او بعد ما دام المبیع بحال فی ید مشتری اعداماً للفساد لانه معصية فيجب رفعها. (ردالمحتار / ۵ / ۹۰، ۹۱، باب البیع الفاسد). ایضاً: ولکل منهما فسخه یعنی علی کل واحد منهما فسخه، لان رفع الفساد واجب علیهما. (تبیین الحقائق / ۴ / ۴۰۲ / باب البیع الفاسد)۔

۲ [واذا قبض المشتري المبيع فی البیع الفاسد باذن البائع وفي العقد عوضان کل واحد منهما مال ملك المبیع ولزمته قيمته یعنی اذا كان العوض مما له قيمة. (الجوهره النيرة ج ۱ ص ۲۰۷، باب البیع الفاسد، طبع دهلی)۔

۳ [قال الحنفية: لا يجوز التصرف فی المبيع المنقول قبل القبض، لان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع ما لم يقبض والنهي يوجب الفساد المنهي عنه ولان بيع فيه غرر الانفساخ بهلاك المعقود عليه ای انه يحتمل الهلاك فلا یدری المشتري هل يبقى المبيع او يهلك قبل القبض، فيبطل البیع الاول وينفسخ الثاني، وقد نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع فيه غرر، (الفقه الاسلامی وادلته ج ۴ ص ۴۷۴، بيع الشيء المملوك قبل قبضه من مالك آخر). ایضاً ولکل منهما فسخه یعنی علی کل واحد منهما فسخه، لانه رفع الفساد واجب علیهما. (تبیین الحقائق ج ۴ ص ۴۰۲، باب البیع الفاسد)۔

۴ [عن عمر رضی الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الجالب مرزوق واحتكر ملعون. (مشکوٰۃ / ۲۵۱ / باب الاحتكار). وعن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من احتكر طعاماً أربعين يوماً بريد الغلاء فقد برئ من الله وبرئ الله منه. (مشکوٰۃ / ۲۵۱). وقال ابن نجيم رحمته الله: (واحتكار قوت الأدميين) یعنی پکړه الاحتکار فی بلد یضر بأهلها لقوله عليه السلام الجالب مرزوق واحتكر ملعون. ولأنه تعلق به حق العامة وفي الامتناع عن البیع ابطال حقهم وتضييق الامر علیهم فیکره. (البحر الرائق / ۲۲۹ / ۸ / فصل فی البیع، طبع دار المعرفة بیروت)۔

د جاز رارسيدونه مخکې مال خرڅول څنګه دي؟

سوال: يوې ډلې له بهرنه مال راوغوښت، دهغه د بهرنه راتلوکې وخت لکيږي. صورت ددې داوي چې دهغه ځای نه کوم مال په جازکې راځي، دهغه اطلاع دلته ډلې ته وشي. چې فلانکې مېشت کې. په فلانکې جازکې ستاسو مال درروان دی او مختلفو وجوهاتوله وجې هغه کله وختي اوکله ناوخته راوړسيږي، خودلته راغوښتونکې ډلې د جاز په نوم باندې مال له مخکې نه خرڅ کړي چې فلانکې جازکې فلانکې مال راوړان دی، دهغه سودا کيږي. نو شرعي طور باندې دا سودا کيږي اوکه نه؟ او ددې اخيستل او خرڅول جائز دي اوکه نه؟

جواب: دامسئله د بېنک په حيثيت باندې ده، که بېنک داخيستونکي په حيثيت باندې وکيل دی او د بېنک يونماينده بهرملک کې مال خپله قبضه کې واخلي او بيا يې راوړي، نو د وکيل قبضه پخپله دمؤکل قبضه ده، له دې وجې د مال رارسيدونه مخکې دهغه خرڅول جائز دي^{۱۱} اوکه چيرته بېنک دا اخيستونکي وکيل نه دی، نو دهغه مال د قبضې نه مخکې خرڅول جائز نه دي^{۱۲}

قبضې نه مخکې مال خرڅول جائز نه دي

سوال: زما کار وبار د سوت دی مادکارخانې يا بيوپاري نه څه مال واخيست. مال موجود دی. خو ماداخيستو قيمت اوسه پورې نه دی ادا کړی اونه مې مال وصول کړی دی، اوس هغه مال زه په چا باندې خرڅ کړم او بيا وروسته داخيستلو او خرڅولو قيمت په خپلوکې لين دين وشي، اکثر داسې چې زه په چا باندې مال خرڅ کړم او دهغه نه قيمت واخلم او بيا کارخانې يا بيوپاري ته يې ورکړم، له چانه چې ما اخيستي وي، دې کاروبار کې ماته ګټه اوتوان دواړه وي، ايا زما دا کاروبار صحيح دی اوکه نه؟

^۱ اوقال في الهداية: لان يده كيد المؤكل فاذا لم يحسبه يصير المؤكل قابضاً بيده. (هداية/ ۳/ ۱۸۳/ كتاب الوكالة). ايضاً: فيسلم المبيع ويقبض الثمن ويطلب بالثمن اذا اشترى ويقبض المبيع ويخاصم في العيب لأن كل ذالك من الحقوق والملك يثبت للمؤكل خلافة عنه اعتباراً للتوكيل السابق كالعبد ينهب ويصطاد ومعنى قولهم خلافة عنه أى يثبت الملك أولاً للتوكيل ولا يسقر بل ينتقل الى المؤكل ساعته. (الجوهرة النيرة/ ۳۰۱/ ۱/ كتاب الوكالة).

^۲ [عن ابن عباس رضى الله عنهما يقول: اما الذى هـى عنه النبى صلى الله عليه وسلم: فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضى الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثله. وعن ابن عمر رضى الله عنهما ان النبى صلى الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يستوفيه وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلا يبيعه حتى يقبضه. . . . الخ. (صحيح البخاري/ ۱/ ۲۸۶). (وعن ابن عمر رضى الله عنهما قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يحل سلف. . . . ولا بيع ما ليس عندك. (ابوداؤد/ ۲/ ۱۳۹).

جواب: چونکې تر اوسه مال باندې قبضه نه ده شوې، له دې وجې دهغه خرڅول صحيح نه دي.^(۱)

د چا په وينا په نغدو په سل روپۍ اخيستل او په قرض په يوسل لس باندې خرڅول

سوال: ځينې خلک دا وايي چې ماته فلانکې شی په نغدو باندې واخله او په قرض باندې يې راکړه يعنې هغه د اول نه په اخيستلو باندې پابند دی اوس زه هغه مال په نغدو پيسو باندې اخلم مثلاً: د (۱۰۰) روپيو او بيا يې هغه سړي ته په (۱۱۰) روپۍ باندې ورکوم، همدارنگه د اخيستلو نه مخکې مال خرڅول دا صحيح دي؟

جواب: مال د اخيستلو نه مخکې نه شی خرڅولی، بلکې ددې سړي سره د خرڅولو وعده کولی شی، لهدا ته دا مال اخلي او د نوې وعدې سره يې خرڅوي او هغه سړی پابند نه دی چې لږ ما دې هغه د ستا نه دا مال واخلي.

له ليدو پرته مال اخيستل اوله قبضې نه مخکې خرڅول

سوال: زموږ په زمانه کې به مال د اخيستلو او خرڅولو په وخت کې موجود نه و، بلکې په نوم يا مارکه باندې به خرڅيده، ايا دا جائز دي او که نه؟ يا د مال موجود کيدل ضروري دي؟ اخيستونکي مال واخلي اوله هغه نه وروسته قبضه ته راتلونو يې مخکې دهغه خرڅول شروع کړي، شرعي طور باندې ددې څه جواز دی.

جواب: ليدونه پرته مال اخيستل جائز دي، که د کتلونه وروسته د معيار مطابق نه وي، نو اخيستونکي ته د سودا ختمولو اختيار حاصل دی، خو چې کوم شي باندې يې قبضه نه وي شوي، دهغه خرڅول جائز نه دي، قبضې کې راتلونو وروسته د خرڅولو اجازه شته.^(۲)

^۱ [عن عمرو ابن دينار رضي الله عنه سمع طاووساً رضي الله عنه يقول: سمعت ابن عباس رضي الله عنهما يقول: اما الذي فهِى عنه النبي صلی الله عليه وسلم فهو الطعام ان يباع حتى يقبض، قال ابن عباس رضي الله عنهما: ولا احسب كل شيء الا مثلاً، وعن ابن عمر رضي الله عنهما ان النبي صلی الله عليه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا يبعه حتى يستوفيه. وزاد اسماعيل: من ابتاع طعاماً فلا يبعه حتى يقبضه. . . . الخ. (صحيح بخاري/ ۱/ ۲۸۶). ايضاً: (ومن اشترى شيئاً مما ينقل و يحول لم يجز بيعه حتى يقبضه). (الجوهرۃ النيرة/ ۱/ ۲۱۲/ كتاب البيوع/ باب المراجعة والتولية/ طبع بمبئی).

^۲ [وقال في الهداية: ومن اشترى شيئاً لم يراه فالبيع جائز وله الخيار اذا رآه ان شاء اخذه بجميع الثمن وان شاء رده. (هداية آخرين/ ۳/ ۳۵).

ديوشی اخیستلونه مخکې بل چا سره دهغه سودا کول

سوال: زید له بکر نه مال وغوښت، خو هغه مال بکر سره نه شته، عمرو سره دی، د بکر عمرو سره تعلقات ښه دي، ځکه چې د بکر عمرو سره تقریباً هروخت کاروباروي، له دې وجې عمرو، بکر سره خاص رعایت کوي، بازار کې قیمت زیات وي، خود عمرو له پاره رعایت وي، بکر د عمرو نه په کم قیمت باندې مال واخلي اود بازار په نرخ یې زید باندې خرڅولی شي او که نه؟ دې کې دا خبره دیاد ساتلو ده چې بکر ته هغه وخت کې دهغه مال ضرورت نه وي او هغه سره مال هم نه شته، چې زید یې دهغه نه غواړي او بکر، عمرو سره بیا وروسته معامله کوي، د دې نه مخکې هغه زید سره سودا کړې وي، دې امید باندې چې عمرو سره مال شته اودهغه نه به په کم قیمت راته ملاوشي، نو دا معامله د شریعت په نزد باندې څنگه ده؟

جواب: کوم شی چې له بکر سره موجود نه دی، دهغه بیع څنگه کولی شي؟ له دې وجې بیع صحیح نه ده^(۱)، خو د بیع وعده کولی شي چې داسې به درته زه په دومره قیمت درکړم.

❖ ذخیره کول ❖

.....

ذخیره کول شرعي طور باندې څنگه دي؟

سوال: کله ناکله داسې کیږي چې یوه کمپنۍ خپل مال مارکیت کې ډیر زیات خپور کړي او کاروباري خلکو ته په کې ډیره فایده ورکولو سره خپل مال خرڅوي، داسې موقعې نه فایده اخیستو سره کاروباري خلک هغه مال جمع کړي او کله چې څه وخت وروسته دغه مال مارکیت کې کم شي، نو کاروباري خلک هغه مال په زیات قیمت باندې خرڅوي او ډیره گټه پرې حاصلوي، ایا داسې گټه کول جائز دي او که نه؟

جواب: داسې ذخیره کول چې هغې کې خلکو ته تکلیف او پریشاني وي، حرام دي^(۲) حدیث

^۱ [عن ابن عباس رضی الله عنهما یقول: اما الذی فی عنه النبی صلی الله علیه وسلم فهو الطعام ان یباع حتی یقبض، قال ابن عباس رضی الله عنهما: ولا احسب کل شیء الا مثله، . وعن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال: من ابتاع طعاماً فلا یبیعه حتی یستوفیه وزاد اسماعیل رضی الله عنه من ابتاع طعاماً فلا یبیعه حتی یقبضه. . الخ. (صحیح بخاری/ ۱/ ۲۸۶).

^۲ [وفی المحیط: الاحتکار علی وجوه احدها حرام وهو ان یشتري فی المصر طعاماً ویمنع عن بیعه عند الحاجة الیه. (بحر الرائق/ ۸/ ۲۲۹/ کتاب الکراهیه/ فصل فی البیع).

کې داسې ذخيره کونکي ته ملعون ويل شوي دي^{۱۱} اوکه چيرې خلکو ته تکليف اوتنگي نه وي، نو ذخيره کول جائز دي^{۱۲}، خو دغه کس دگراني انتظار کوي، له دې وجې دهغه داکارد کراحت نه خالي نه دی^{۱۳}

د کومې ذخيرې کولوله وجې چې خلکو ته تکليف وي هغه بدکار دی

سوال: د ذخيره کولوڅه حکم دی؟

جواب: د ذخيره کولو دیر صورتونه دي اود هریوڅاتنه حکم دی:

یو صورت: دادی چې یوکس دخپلې ځمکې غله ذخيره کړي او هغه نه خرڅوي، دا جائز ده^{۱۴} خودې صورت کې د قحط او گراني انتظار کول ګناه ده^{۱۵} اوکه خلک تکليف کې مبتلا شي، نو هغه به دخپل ضرورت نه زیاته غله خرڅولوباندې مجبوره کول وي.^{۱۶}

دویم صورت: دادی چې یوکس غله واخيسته اود ذخيره یې کړه او کله چې خلکوباندې قحط اود غلې کمی راشي، نو هغه یې بازارته راوړي دا صورت حرام دی^{۱۷}.

^۱ [عن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الجالب مرزوق واحتكر ملعون. (مشکوٰۃ/ ۲۵۱). ايضاً: عن معمر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من احتكر فهو خاطي. رواه مسلم. وفي حاشية المشکوٰۃ: قوله من احتكر الاحتكار المحرم هو في الأقوات الخاصة بأن يشتري الطعام في وقت الغلاء ولا يبيعه في الحال بل يدخره ليغلو فاما اذا جاء من قرية او اشتراه في وقت الرخص وادخره وباعه في وقت الغلاء فليس باحتكار ولا تحريم فيه. (مشکوٰۃ/ ۲۵۰/ باب الاحتكار).]

^۲ [اوکره احتکار قوت البشر والبهائم في بلد يضر باهله لحديث الجالب مرزوق واحتكر ملعون، فان لم يضر لم يكره. (بحر الرائق/ ۲۲۹/ ۸، الدر المختار/ ۳۹۸/ ۶/ كتاب الحظر والاباحة).]

^۳ [ايضاً].

^۴ [لا غلة ضيعته وجلبه من بلد آخر] يعني لا يكره احتكار غلة ارضه وما جلبه من بلد آخر لانه خالص حقه فلم يتعلق به حق العامة فلا يكون احتكار الاتري ان له ان لا يزرع ولا يجلب فكذا له ان لا يبيع. . . . الخ. (البحر الرائق/ ۲۲۹/ فصل في البيع/ كتاب الكراهية/ طبع دار المعرفة/ بيروت).

^۵ [ويقع التفاوت في الماثم بين ان يتربص العسرة وبين ان يتربص القحط والعياذ بالله. (البحر الرائق/ ۲۲۹/ ۸/ فصل في البيع/ كتاب الكراهية، طبع دار المعرفة/ بيروت).]

^۶ [ويجب ان يأمر القاضي ببيع ما فضل عن قوت اهله فان لم يبع عزره وباع القاضي عليه طعامه وفقاً. (در مختار/ ۳۹۹/ ۶).]

^۷ [وفي المحيط: الاحتكار على وجوه احدها حرام وهو ان يشتري في المصر طعاماً ويمتنع عن بيعه عند الحاجة اليه. (البحر الرائق/ ۲۲۹/ ۸). ايضاً: الاحتكار مكروه، وانه على وجوه: احدها: ان يشتري طعاماً في مصر او ما اشبه ويحبسه ويمتنع من بيعه، وذلك يضر بالناس فهو مكروه. .... [بقية حاشيه په راروانه صفحه

حضور ﷺ داسې کس ملعون گڼلی دی ^{۱۱}

درېم صورت دادی چې بازار کې هغه جنس ډیر زیات دی او خلکو ته تکلیف او پریشاني نه شته، داسې صورت کې ذخیره کول جائز دي، خود گرانې په انتظار کې غله ذخیره کول د کراهت نه خالي نه دي ^{۱۲}

خلوړم صورت دادی چې دانسانانو یا د څارویو د خوراک ذخیره نه کوي، بلکې دنورو شيانو ذخیره کوي چې دهغې له وجې خلکو ته تکلیف رسیږي، داهم ناجائز دي ^{۱۳}

کمپنۍ نه په کم قیمت شربتونه اخیستلو سره

جمع کول او بیا اصل قیمت باندې خرڅول

سوال: کال کې یو ځل د شربتونو کمپنۍ د دوکاندارانو له پاره دا اسکیم (پروگرام) وړاندې کوي که چیرې هغوی په مقرر شویو ورځو کې شربتونه اخلي، نو هغوی ته به رعایت باندې ورکول کیږي دوکاندار ډیر مقدار کې شربتونه واخلې او جمع یې کړي، داسکیم ختمیدونه وروسته هم هغه زاړه قیمتونه شي، دغه شان دوکاندار ته ډیره گټه ملاویري، خواخستونکي پرې اضافي قیمت نه ورکوي، دغه شان دوکاندارانوته جمع کول جائز دي او که نه؟ او ددې گټه جائزه او که نه؟ او ددې اسکیم له وجې اخیستونکو ته څه تکلیف نه وي.

جواب: که دشي کمی نه پیدا کیږي او اخیستونکو ته څه تکلیف نه وي، نو کم قیمت باندې زیات مال اخیستل څه جرم نه دی. ^{۱۴}

...بقیه د ترمخ] (المخيط البرهاني في الفقه النعماني/ ۸/ ۲۶۶/ کتاب البیوع/ فصل في الاحتکار/ طبع مکتبه غفاریه کونته).

^۱ [عن عمر بن الخطاب عن النبی صلی الله علیه وسلم قال: الجالب مرزوق والمحتکر ملعون. (مشکوٰۃ/ ۲۵۱).]

^۲ [قال: ویکره الاحتکار والتلقی فی الموضع الذی یضر ذلک باهله، ولا نری بأساً فی موضع لا یضر ذلک باهله، وذلک لما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم فی النهی عن الحکرة وعن تلقی الركبان، وهذا محمول علی حال یضر فیها ذلک باهله، واذا لم یضر باهله فلا حق لاحد فیه ولا یکره لما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال: دعوا الناس یرزق الله بعضهم من بعض، فاباح الربح فی ذلک، والبیع بما یرید من الثمن اذا لم یضر باهل البلد. (شرح مختصر الطحاوي/ ۸/ ۵۴۶/ کتاب الکراهیه).]

^۳ [وقال ابو یوسف رحمه الله: کل ما یضر العامة فهو احتکار بالاقوات کان او ثياباً او دراهم او دنائیر اعتبار الحقیقه الضرر لانه هو المؤثر فی الکراهیه. (البحر الرائق/ ۸/ ۲۲۹/ فصل فی البیع/ طبع دارالمعرفه بیروت).]

^۴ [وکره احتکار قوت البشر والبهائم فی بلد یضر باهله لحديث الجالب مرزوق والمحتکر ملعون، فان لم یضر لم یکره. (بحر الرائق/ ۸/ ۲۲۹، کتاب الکراهیه، فصل فی البیع طبع دارالمعرفه، بیروت). قال: ویکره الاحتکار والتلقی فی الموضع الذی یضر ذلک باهله، ولا نری بأساً فی موضع.... [بقیه حاشیه په رارواله صفحه

غله ذخيره كول شرعا څنگه دي؟

سوال: ددې له پاره غله ذخيره كول چې كله ددې قيمت زيات شي، نو خرخوم به يې او په داسې وخت کې ذخيره كول چې كله هغه جنس په بازار کې په اسانې سره پيدا كېږي. يعنې په بازار کې كم نه وي، يوازې ددې د قيمت د زياتوالي له پاره داسې وشي؟

جواب: كه چيرته بازار کې دشي كموالی نه وي، نو جائز دي.

د خوراك څښاك شيان او كيميكل ذخيره كول

سوال: دخوراك څښاك ددوايانواوپه تيکستائل کې استعماليدونکي كيميكل د اول نه راوغوښتل شي او د سيزن د شروع کيدو په وخت يې قيمت زياتېږي، دغه وخت دا په مارکيت کې خرڅېږي، واضحه دې وي چې دا رنگه د کيمیکلو په استاک کولو او منع کولو سره په مارکيت کې کمښت پيدا کيږي او د سيزن د نه کيدو له وجې يې قيمت راغورځيږي او غوښتل يې هم کيږي، له دې وجې دکاربار خلک په دې ورځو کې دا کيمیکل په کم قيمت باندې راوغواړي او استاک کوي يې او د قيمت د زياتيدو سره يې په سيزن کې غوښتلوپه زياتيدو باندې خرڅوي، د منافع په خاطر دا رنگه د کيمیکل ذخيره کول اود سيزن په وخت خرڅول او منافع حاصلول حلال دي او که نه؟

جواب: جائز دي په دې شرط چې په بازار کې ددې شيانو کمښت نه وي، که چرې په بازار کې کمښت وي او خلک ددې له وجې پريشان وي، نو بيا دې ذخيره په منظر عام باندې راويستل ضروري دي.

...بقية د ترمخ] لا يضر ذلك باهله، وذلك لما روى عن النبی صلى الله عليه وسلم فى النهی عن الحکرة وعن تلقى الركبان، ولهذا محمول على حال يضر فيها ذالك باهله، و اذا لم يضر باهله فلا حق فيه ولا يكره، لما روى عن النبی صلى الله عليه وسلم انه قال: دعو الناس یرزق الله بعضهم من بعض، فأباح الربح فى ذالك. (شرح مختصر الطحاوي/ ۵۴۶/۸/ کتاب الکراهية).

❖ بيعانه ❖

.....

د بيعانه پيسې واپس کول ضروري دي

سوال: مادخپل خوږ دوست حاجي عبدالصمد صاحب دوکان کې يو مشين د خرڅلولو له پاره کينښود، څلورسوه روپۍ قيمت يې مقرر کړ، حاجي صاحب ته مې د خرڅولو له وجې دمناسبو پيسو ورکولو وعده هم ورکړه، هغه نه لس ورځې وروسته يواخيستونکي په مقرر شوي قيمت باندې واخيست، خو داسې چې شل روپۍ يې د بيعانې په طور باندې کينښودې او څلور ورځو کې د قيمت ادا کولو او مال وړلو وعده يې وکړه، لس ورځې وروسته راغی، دغه دوران کې د وعدې څلور ورځې تيريدوله وجې مشين بل کس اخيستی و.

تاسو مهرباني وکړئ چې د قران اوسنت په رڼا کې موږ ته دا ووايئ چې د بيعانې شل روپۍ واپس کول دي او که نه؟ او حاجی صاحب د مشين خرڅولو قيمت (چې هغه ته عام طور باندې دلالي يا کميشن ويل کيږي) د شريعت په تړد باندې خوفيصده جوړيږي؟

جواب: د بيعانې پيسې ورکول ضروري دي^[۱] او حاجي صاحب ته پيسې ورکول مخکې مقرر کول پکار و، په هر حال اوس هم په خوشالي باندې څه مقرر کړئ.^[۲]

^۱ [عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده رضى الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قلى عن بيع العربان. (اعلاء السنن/ ۱۴ / ۱۶۶ / كتاب البيوع/ باب النهى عن بيع العربان، طبع ادارة القرآن). قلى عن العربان، ان يقدم اليه شيء من الثمن فان اشترى حسب من الثمن والا فهو له مجانا وفيه معنى الميسر. (حجة الله البالغة، مبحث البيوع المنهى عنها/ ۲/ ۳۲۲ / طبع آرام باغ کراچى). ايضاً: ومن هذا الباب بيع العربان فجمهور علماء الأمصار على انه غير جائز. . . . . وصورته ان يشتري الرجل شيئاً فيدفع المبتاع من ثمن ذلك المبيع شيئاً على انه ان نفذ البيع بينهما كان ذلك المدفوع من ثمن السلعة، وان لم ينفذ ترك المشتري بذلك الجزء من الثمن عند البائع، ولم يطالبه به وانما صار الجمهور الى منعه، لانه من باب الغرر والمخاطرة وأكل مال بغير عوض. (بداية المجتهد لابن رشد/ ۲/ ۱۲۲ / الباب الرابع فى بيع الشروط والثنيا/ طبع المكتبة العلمية لأهور/ پاکستان).

^۲ [وقال فى الدر المختار: تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضى العقد فكل ما أفسد البيع مما مر (يفسدها) كجهالة مأجور او أجرة او مدة او عمل. قال الشامي: (قوله او مدة) قال فى البزاية اجارة السمسار والمناذى والحمامى والصكاك وما لا يقدر فيه الوقت ولا العمل تجوز لما كان للناس به حاجة ويطيب الأجر المأخوذ لو قدر اجر المثل. (شامي/ ۶/ ۴۷ / باب اجارة الفاسدة/ طبع ايج ايم سعيد).

د دوکان بیعانه ځان سره ساتل جائز نه دي

سوال: مایو دوکان په کرایه باندې ورکولوله پاره یوکس عبدالجبار سره معاهده وکړه اود بیعانه په ډول مې ترې زر روپۍ واخیستلې، اوس د عبدالجبار سره معاهده ختمه شوې ده اومادوکان بل چاته ورکړی دی، ماچې د عبدالجبار نه کومې زر روپۍ د بیعانه په ډول اخیستې وې، هغه واپس کړم که له ځان سره یې وساتم؟

جواب: هغه زر روپۍ به تاسو په څه حیثیت باندې ځان سره ږدئ؟ او تاسوله پاره به هغه څنګه حلالي وي؟ یعنې دهغو پیسو واپس کول ضروري دي.^{۱۱}

د کورایډوانس (پیشګي) واپس اخیستل

سوال: عبدالستار د یو کور سودا عبدالمجیب سره وکړه، سودا وشوه، عبدالستار ایدوانس پنځویش زره روپۍ کوروالا ته ورکړې او په میاشت کې د ننه د ننه قبضه اخیستل مقررل شو. له هغه نه وروسته د عبدالستار مالي حالت خرابیدوله وجې مقرر شوي وخت کې د کور قبضه وانه خيستل شوه، اوس عبدالستار دا غواړي چې د ایدوانس پیسې یعنې پنځویش زره روپۍ هغه ته واپس شي، عبدالمجیب د ایدوانس پیسې واپس کولو کې اخوا دیخوا کوي، د شریعت مطابق راته ووايي چې عبدالمجیب د ایدوانس پیسې خوړلی شي اوکه نه؟ نن سباداسې معاملې ډیرو خلکو سره کیږي.

جواب: کومې پیسې چې ایدوانس اخیستل شوي دي، د عبدالمجیب له پاره حلالي نه دي، هغه ورته واپس کول پکار دي.^{۱۲}

د بیعانه پیسو باندې څه وکړو کله چې مالک واپس رانه شي؟

سوال: زید سره داوسپنې یوه کارخانه ده، چې هغه کې دخلکوپه فرمائش باندې مختلف شيان تیارېږي او فرمائش کونکي خلک څه پیسې هم ایدوانس (پیشګي) ورکوي اوما ل تیاریدو باندې مکمل قیمت اداکوي اوما ل یوسي، خو هغې کې ځینې خلک داسې هم دي چې د مال له پاره اړه او ایدوانس ورکړي، خوبیا واپس رانه شي، نه د مال اخیستوانه د پیسو

^۱ [بيع العرمان (وصورته ان يشتري الرجل شيئاً ليدفع الى المتاع من ثمن ذلك المبيع شيئاً على انه ان نفذ البيع بينهما كان ذلك المدفوع من ثمن السلعة وان لم ينفذ ترك المشتري بذلك الجزء من الثمن عند البائع ولم يطالب به وانما صار الجمهور الى منعه لانه من باب الفرر والمخاطرة واكل مال الغير عوض. (بداية المجتهد/ ۲/ ۱۲۲/ الباب الرابع/ في بيع الشروط والثبات/ طبع المكتبة العلمية لاهور).]

^۲ [ايضاً پورتنی حواله.]

له پاره اونه د کارخانې مالک ته دهغوی پته معلومه وي، له دې وجې دهغوی کورته د تلو صورت هم نه شته، نو د کارخانې مالک غواړي چې کومې پیسې هغه سره دې طریقه باندې جمع شوي دي، د شریعت په نزد باندې دهغې استعمال څنگه پکار دی؟ نو د دې پیسو د استعمال راته شرعي طریقه بیان کړئ چې موصوف دخپلې ذمه داري نه خلاص شي.

جواب: که د مالک د راتلو امید نه وي اود هغه پته هم معلومه نه وي، نو دهغه له طرف نه د اړینې صدقه کړئ، بیا که چرته مالک راشي او دخپلو پیسو مطالبه وکړي، نو هغه ته به ورکول واجب وي اودغه صدقه به د کارخانه دار له طرف نه گڼل کیږي.^[۱]

که چرته مالک معلوم نه وي، نو د

بیعاني له روپیو سره څه وکړو؟

سوال: زموږ یوه کارخانه ده چې په هغه کې مختلف شیان تیارېږي، د لرې او نژدې تاجران د خپل ضرورت شیانو اړور ورکوي څه روپی. د بیعاني په ډول ورکوي، کله چې مال تیار شي، نو پوره ادایگي وکړي او خپل مال یوسي، کله کله داسې هم کیږي اړور ورکونکی موږ ذاتي ډول باندې نه پیژنو هغه سړی بیعانه راکړي او لاړ شي، دده مال تیار شي، مگر هغه د مال د راوړلو له پاره نه راځي، نه د بیعاني د پیسوله پاره واپس راځي، زموږ سره دده پته هم نه وي موږ انتظار کوو، څه وخت بعد دده سامان خو موږ خرڅ کړو، خود بیعاني له روپیو سره څه وکړو؟ ایا په څه فلاحی ادارې یا مسجد یا مدرسې کې یې جمع کړو؟ ایا په دې طریقې سره به زموږ غاړه خلاصه شي؟

جواب: که چیرته د مالک د راتلو توقع نه وي او نه دده پته معلومه وي، نو دده له طرف نه دې دا رقم یو مستحق ته صدقه کړل شي بیا که چیرته مالک راشي او د خپلو روپیو مطالبه وکړي، نو ده ته به ورکول واجب وي او دا صدقه به د ستاسو له طرف نه شمیرل کیږي.^[۲]

^۱ [قال فی الدر: ان علم ان صاحبها لا یطلبها او انها تفسد ان بقیت کالاً اطعمة والثمار کانت امانة. . . . . فیتفع الرافع بها لو فقیراً والا تصدق بها علی فقیر. . . . . فان جاء مالکها بعد التصدق خیر بین اجازة فعله ولو بعد هلاکها وله ثوابها او تضمینة. (در مختار/ باب اللقطة/ ۴/ ۲۷۸ تا ۲۸۰، هداية/ ۲/ ۶۱۵/ کتاب اللقطة).]

^۲ [فان جاء صاحبها والا تصدق بها ایضاً للحق الی المستحق وهو واجب بقدر الامکان. . . . . فان جاء صاحبها یعنی بعد ما تصدق بها فهو بالخيار، ان شاء امضى الصدقة وله ثوابها. . . . . وان شاء ضمن الملتقط. (هداية/ ۲/ ۸۶۱۵/ کتاب اللقطة).]

که څوک د مکان بیعانه ورکړي او

سودا پریردي نو څه حکم یې دی؟

سوال: زما یو نژدې دوست یو مکان د خرڅولو له پاره بیعانه واخیسته. خوددې نه وروسته خریدار د سودا نه وروسته شو، په دې صورت کې د دې معاهدې او خرید او فروخت په حوالې سره کیښودل شوې بیعانه په باره کې څه حکم دی؟

جواب: مسئله داده چې که چیرې د معاهدې نه وروسته مشتري «اخیستونکي» دا شی نه وړي، نو د خرڅونکي له پاره بیعانه حلاله نه ده، ده ته دې واپس کړي او زموږ په علاقه کې بیعانه «ایدوانس» د نیولو چې کوم رواج دی دا غلط دی او که چرې قانون هم د داسې رواج تایید کوي، نو د شریعت په نظر کې دا قانون هم غلط دی.^[۱]

سودا فسخه کول او دیعاني دوچند جرمانه وصولول

سوال: تاسو یو ځل لیکلي و چې په سودا کې د بیعانه د روپیۍ د سودا په ختمیدو باندې دوچند اخیستل جائز نه دي، کوم سړی چې معاهده ما ته کړي او وعده خلافي کوي، د سودا منظور کولو نه وروسته ختمول، مخالف فریق سخت ذهني تکلیف او مالي پریشاني کې مبتلا کوي، له ده څخه د جرمانې په ډول دوچند رقم اخیستل ولې جائز نه دي؟ وعده خلافي (معاهده ماتول) مسلمان ورور په تکلیف کې مبتلا کونکي کس ته زورنه او نصیحت څنگه وي؟ هغه به دا رنگه د هر چا سره زیاتې کوي؟

جواب: مسئله داده چې که چیرته سودا وشي، نو د طرفینو په روپیو او شي باندې د قبضې کولو نه وروسته په دویم ځل سودا کول صحیح دي، څوکه سودا یې فسخه کړه، نو په ده باندې جرمانه لگول جائز نه دي، کوم فریق ته چې پریشاني وي هغه دې سودا نه فسخه کوي.^[۲]

.....

[۱] (قُلَىٰ عَنِ الْعَرَبَانِ اِنْ يَقْدَمَ اِلَيْهِ بِشَيْءٍ مِنَ الثَّمَنِ فَاِنْ اشْتَرِيَ هَسْبَ مِنَ الثَّمَنِ وَالَا فَهُوَ مَجَانًا وَفِيهِ مَعْنَى الْمِيسَرِ). (حجة الله البالغة/ ۲/ ۳۲۲/ مبحث البيوع المنهية عنها/ طبع بيروت).

[۲] لا يجوز لأحد من المسلمين اخذ مال أحد بغير سبب شرعي. (فتاوي شامي/ ۴/ ۶۱). ايضاً: بيع العربان. . . . . و انما صار الجمهور الى منعه لانه من باب الغرر والمخاطرة واكل مال بغير عوض. (بداية المجتهد/ ۱۲۲/۲ الباب الرابع في بيع الشرط والثيا/ طبع دار الكتب العلمية/ لاهور).

❖ د حصو (ونډو) کاروبار ❖

.....

د حصو (ونډو) د کاروبار شرعي حیثیت

سوال: د حصو (ونډو) د کاروبار لاندې صورتونه دي:

- الف** یوکس د کمپنۍ څه حصې (ونډې) واخیستلې اوڅه وخت وروسته یې هغه په خپل نوم کړې او بیایې خرڅې کړې، هغه باندې چې کومه گټه یا تاوان وي هغه حلال دی او که حرام؟
- ب** یوکس د کمپنۍ څه حصې (ونډې) واخلي او ځان سره یې وساتي، دې باندې چې هغه کمپنۍ کومه گټه یا بونس ورکوي هغه حلال دی او که حرام؟
- ج** حصې (ونډې) مستقل ډول باندې ځان سره ساتلو له وجې چې دهغو قیمت کې کومه اضافه والی راځي هغه حلال دی او که حرام؟

جواب: د حصو (ونډو) حقیقت دادی چې دیوې کمپنۍ قیمت مثلاً لس لکه روپۍ ده، دهغې څه حصې خوما لکان ځان سره وساتي اوڅه حصو کې ځان سره نور خلک شریک کړي مثلاً: لس لکو کې دیولک حصې (ونډې) هغوی خپل ځان سره وساتي او د نهو لکو حصې (ونډې) یې عام کړي، کوم خلک چې هغه حصې (ونډې) واخلي هغوی دخپلو حصو مطابق دهغې کمپنۍ په ملکیت کې شریک شي او کوم خلک چې خپلې حصې خرڅې کړي هغوی خپل ملکیت نورو خلکو ته ورکړي، له دې وجې د حصو اخیستل او خرڅول جائز دي^۱، خو په دې شرط باندې چې د کمپنۍ کاروبار صحیح وي^۲ او دغو حصو ملاویدونکې گټه جائزه، په دې شرط چې

^۱ [اما شركة العنان فتعقد على الوكالة دون الكفالة، وهي ان تشترك اثنان في نوع بر او طعام، او يشر كان في عموم التجارات. (هداية/ ۲/ ۶۲۹/ كتاب الشركة). وفي الفتاوى الهندية/ ۲/ ۳۱۹/ الباب الثالث في شركة العنان: اما شركة العنان، فهي ان يشترك اثنان في نوع من التجارات بر او طعام او يشر كان في عموم التجارات، ولا يذكر ان الكفالة خاصة، وصورها ان يشترك اثنان في نوع خاص من التجارات او يشر كان في عموم التجارات. تفصيل دپاره اوگوری: امداد الفتاوى/ كتاب الشركة/ القصص السنی فی حکم حصص کمپنی/ ۴۸۶ تا ۵۱۲/ طبع مکتبه دارالعلوم/ کراچی، امداد الاحکام/ ۳/ ۴۶۲]۔

^۲ [يعني حرام کار کونکې کمپنۍ نه وي، مثلاً سود، جوارې باندې قائمه انشورنس کمپنۍ نه وي، د شراب وغيره تجارت نه کوي. ان يكون المصرف مباحاً شرعاً فلا يجوز التوكيل في فعل محرم شرعاً كالقصب او الاعتداد على الغير. (الفقه الاسلامي وادلته/ ۴/ ۱۵۴/ باب الوكالة). لان ما ثبت للتوكيل ينقل الى المؤكل، فصار كأنه باشر بنفسه فلا يجوز (هداية/ ۳/ ۵۹/ باب البيع الفاسد/ طبع مکتبه شرکت علميه لاهور)

هغوی ټوله گټه په حصو باندې تقسیموي ^{۱۱} والله اعلم

د حصو (ونډو) داخیستلو او خرڅولو شرعي حکم

سوال: زه د کمپنۍ حصې (ونډې) اخلم او خرڅوم، چې هغه کې دگټې اوتوان دواړو ویره وي اود کال په ختمیدو باندې کمپنۍ هغو کسانو ته څه گټه هم ورکوي چا چې دهغوی حصې (ونډې) اخیستې وي، هغوی ته ډیویډنډ ویل کیږي، ایا دا کاروبار او گټه جائز ده؟

جواب: د کمپنۍ مثال داسې دی چې یو څوکسان په شریکه باندې دوکان خلاص کړي، یا کارخانه ولگوي، هغه کې به هریوکس هغه دوکان یا کارخانه کې دخپلې حصې (ونډې) مطابق شریک وي او دخپلې حصې دگټې حقدار به وي او هغوی کې به هریوکس ته دخپلې حصې بل چا باندې د خرڅولو اختیار هم وي همدغه حیثیت د کمپنۍ د حصې هم وگڼئ، له دې وجې د حصو (ونډو) اخیستل او خرڅول جائز دي ^{۱۲}، خو دې له پاره شرط دادی چې د کمپنۍ کاروبار جائز او حلال وي، ناجائز او حرام نه وي، د کومې کمپنۍ کاروبار چې ناجائز وي، دهغې حصې (ونډې) اخیستل به هم ناجائز وي، مثلاً د بینکونو کار په سود باندې وي، نودبینک حصې (ونډې) اخیستل حرام دي ^{۱۳}.

د کومو کمپنو حصې (ونډې) اخیستل جائز دي؟

سوال: نن سبا کاروباري ادارې د ډیرې سرمایه کاري کولو له پاره یانوي ادارې دخپل کاروبار شروع کولو له پاره خلکو باندې حصې (ونډې) خرڅوي، ددغې حصې عام طور باندې قیمت تقریباً لس روپۍ في حصه وي، دې له پاره د بینکونو په ذریعه باندې باقاعده درخواستونه غوښتل کیږي او ډیر درخواستونه ملاویدو باندې د قرعه اندازی په ذریعه باندې حصې ورکول کیږي، قرعه اندازی کې د ملاویدو په وخت کې دهغې قیمت لس روپۍ في حصه وي، خواستاک مارکیټ کې دهغې کمپنۍ مشهورتیا زیاتیري او کله کمیږي، یعنې کله حصه

^۱ [وان یكون الربح معلوم القدر، فان كان مجهولاً تفسد الشركة، وان يكون الربح جزءاً شائعاً في الجملة لا معیناً فان عیناً عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة. (فتاوی عالمگیری/ ۳۰۲/۲ / کتاب الشركة/ طبع رشیدیہ). قال: ولا يجوز الشركة اذا شرط لاحدهما دراهم مسماة من الربح لأنه شرط يوجب انقطاع الشركة لفساده لا يخرج الا قدر المسمى لاحدهما ونظيره في المزارعة. (هدایة/ ۲/ ۶۳۲ / کتاب الشركة)۔

^۲ [اما شركة العنان فتعقد على الوكالة دون الكفالة، وهي ان تشترك اثنان في نوع بر او طعام، او يشتر كان في عموم التجارة. (هدایة/ ۲/ ۶۲۹ / کتاب الشركة، ايضاً: الهدایة/ ۲/ ۳۱۹ / الباب الثالث في شركة العنان)۔

^۳ [ان يكون التصرف مباحاً شرعاً فلا يجوز التوكيل في فعل محرم شرعاً كالقصب او الاعتیاد على الغير. (الفقه الاسلامی وادله/ ۴ / ۱۵۴ / باب الوكالة/ طبع دارالفکر/ بیروت). ايضاً: لان ما يثبت للتوكيل ينتقل الى المؤكل فصار كانه باشره بنفسه فلا يجوز. (هدایة/ ۳/ ۵۹ / باب البيع الفاسد/ طبع مكتبة شركت علمیه ملتان)

(ونډه، نهه روپۍ او کله اته روپۍ باندې خرڅيږي او که هغه يو د خاص وخت يعنې شپږ مياشتو له پاره خان سره وساتل شي، نو کمپنۍ دگټې اعلان کوي، چې هغه يو خاص فيصد باندې هرچاته، دچا سره چې سل حصې (ونډې) وي او که چاسره زر حصې وي هغه حساب سره ورکوي، مسئله داده چې داسې طريقه باندې حصه اخيستل جائز دي او که نه؟

۲ که چرې واخيستل شي، نو يا دگټې يا تاوان په بنياد باندې دهغو خرڅول صحيح دي او که نه؟

۳ دغه حصې (ونډې) دې نيت سره ساتل چې دې باندې به گټه ملاويږي صحيح دي او که نه؟

۴ گټه اخيستل صحيح دي او که نه؟

جواب: د حصو (ونډو) حقيقت په کمپنۍ کې شراکت حاصلول دي چا چې خومره حصې واخيستې، دهغو ټولو پيسو په نسبت باندې دهغومره حصو (ونډو) مالک او کمپنۍ کې شريک شو اوس که کمپنۍ ميل، کارخانه، فيکټري او داسې نور... لگول، نو دا کس په هغه کې دهغومره حصه وشوه او هغه کس ته دخپلې حصې خرڅولو اختيار حاصل دی، نو د حصو (ونډو) اخيستل او خرڅول جائز دي^[۱]، خو دلته درې شيان بايد په پام کې ونيول شي:

۱: ترڅو چې کمپنۍ څه ميل يا کارخانه نه وي لگولې، هغه وخت پورې د حصې (ونډې) حيثيت د نغدو پيسو دی، او لس روپۍ په نهه يا يوولس روپۍ باندې خرڅول جائزه دي، دا خالص سود دی.^[۲]

۲: عام طور باندې داسې کمپنۍ سودي کاروبار کوي او هغه گناه ده او دې گناه کې به تاسو هم برابر شريک يئ.^[۳]

۳: د کمپنۍ شراکت هغه وخت کې جائز دی کله چې دهغه معاملات صحيح وي، که د کمپنۍ څه معامله د شريعت خلاف وي او ونډه لرونکو ته دهغه پته وي، نو حصه لرونکي به گناهگار وي او دغه کمپنۍ کې به شرکت کول هم جائزه وي.^[۴]

^۱ [اما شركة العنان فتعقد على الوكالة دون الكفالة، وهي ان تشارك اثنان في نوع بر او طعام، او يشر كان في عموم التجارة. (هداية/ ۲/ ۶۲۹/ كتاب الشركة، فتاوي هندية/ ۲/ ۳۱۹/ الباب الثالث شركة العنان).]

^۲ [قال الله تعالى: "احل الله البيع وحرم الربوا" والمعنى ان الله تعالى حرم الزيادة في القرض على القدر المدفوع والزيادة في البيع لاحد البدين على الآخر. (تفسير مظهري/ ۲/ ۳۹۹/ طبع مكتبة اشاعت العلوم/ دهلي).]

^۳ [عن عبدالله بن حنظلة غسيل الملائكة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: درهم ربا يأكله الرجل وهو يعلم اشد من ستة وثلاثين زنية. (مشکوٰۃ/ ۱/ ۲۴۵/ باب الربا). عن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال: وهم سواء. رواه مسلم. (مشکوٰۃ/ ۱/ ۲۴۴/ باب الربا).

^۴ [ايضاً پورتنی حاشیہ.]

د این آني ټي حصې (ونډې) اخیستل جائز نه دي

سوال: نیشنل انوسټمنټ ټرسټ (این آني ټي) د پاکستان د حکومت اداره ده، دا اداره د میلیونو نه حصې اخلي او میلیونو د بینک نه په سود باندې قرضې اخلي. د حصو نه چې کومه گټه حاصلېږي هغو اخیستونکو کې د هغوی د حصو (ونډو) مطابق ددې ادارې له طرف نه تقسیمېږي، ایا د این آني ټي نه حصې (ونډې) اخیستل جائز دي او که نه؟

جواب: چې میلیونو د بینک نه قرضه اخلي او سود ورکوي، نو دا گټه جائز نه ده^۱ له دې وجې د این آني ټي حصې (ونډې) جائز نه دي.

د این آني ټي یونټ د گټې شرعي حیثیت

سوال: زما سره د این آني ټي (N. I. T) څه یونټي دي، په دې باندې چې کومه گټه لاس ته راځي، هغه څه سودي او څه د غیر سودي ذرائعو نه حاصلېږي، زه غیر سودي والا ذرائع منافع په استعمال کې راولم او سودي ذرائع والا منافع ځانته کوم، تاسو نه پوښتنه داده چې ایا زما دا عمل صحیح دی؟

جواب: دستا دا عمل صحیح دی.

سوال: د سودي ذرائعو گټه په کومو کومو کارونو کې خرچ کولی شم؟

جواب: د این آني ټي چې کومه امدني صحیح نه وي، هغه یو محتاج ته د ثواب له نیت پرته ورکولی شئ.^۲

د حصه لرونکو کمپنیو گټه شرعي ډول باندې څنګه ده

سوال: نن سبا چې کومې کمپنۍ دي، خلک هغو کې پیسې جمع کوي، هره کمپنۍ درې میاشتې وروسته کمه یا زیاته گټه ورکوي او څه کمپنۍ هره میاشت ټاکل شوې گټه ورکوي، اوس پوښتنه داده چې د ځینې یتیمانو او عامو خلکو د امدني هم دایوه ذریعه وي او موږ چې کوم ځای کې هم لوستلي دي چې مقرر شوې گټه سود دی او دویم حلال دی، تاسو موږ ته ددې

^۱ قال الله تعالى: "احل الله البيع وحرم الربوا" والمعنى ان الله تعالى حرم الزيادة في القرض على القدر المدفوع والزيادة في البيع لاحد البدين على الآخر. (تفسير مظهری ۳۹۹/۲ طبع مکتبه اشاعت العلوم/دهلی).

^۲ لان سبيل الكسب الخبيث التصديق اذا تعذر الرد على صاحبه. (درمختار، باب الربا ۳۸۶/۵ طبع سعید). ايضاً: ويتصدق بلا لية الثواب وينوي به براءة الذمة. (قواعد الفقه ۱۱۵/ طبع صدف پبلشرز کراچی).

حالاتو مطابق داسې اسلامي طريقه وښيي چې ټول خلک ډيره گټه حاصله کړي او هغه سودهم نه وي، دا موهم اوریدلي دي چې موږ پخپله متعین ته د ضرورت مطابق پیسې ورکوو او هغوی په خوشالي باندې ټاکل شوې گټه راکوي، نو ایا دا سودنه دی؟

جواب: کمپنۍ چې خپلو حصه لرونکو ته کومه گټه ورکوي، دهغې د حلال کیدو دوه شرطونه دي: یو دا چې د کمپنۍ کاروبار د شرعي اصولو مطابق وي جائز او حلال وي^[۱] که د کمپنۍ کاروبار شرعي ډول باندې جائز نه وي، نو دهغه گټه به هم حلال نه وي^[۲]، دویم شرط دادی چې هغه کمپنۍ د حساب کولونه وروسته گټه تقسیموي، که د اصل پیسو د فیصدي په حساب باندې گټه مقررې وي، نو دا جائز نه ده، بلکې سود دی.^[۳]

د کمپنۍ حصې (ونډې) د وصولولو نه مخکې خرڅول

سوال: موږ خلک د حصو (ونډو) د وصولولو نه مخکې خرڅوو، ایا دا جائز دي؟

جواب: که چیرته کمپنۍ حصې (ونډې) د ستا په نوم کړي وي، نو خرڅولی یې شی، که نه، نه.^[۴] اود شینرز ډلیوري د مفهوم نه موږ خبر نه یو. والله اعلم!

^۱ [قال الله تعالى: "كلوا مما في الارض حلالاً طيباً". (البقرة: ۱۲۸). وعن عبدالله قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: طلب كسب الحلال فريضة بعد الفريضة. (مشکوٰۃ ۱/۲۴۲/باب الكسب وطلب الحلال).]

^۲ [إذا بطل الشيء بطل ما في ضمنه. المادة: ۵۲ (شرح المجلة لسليم رستم باز/ ۴۹). ايضاً: ما حرم فعله حرم طلبه. (قواعد الفقه/ ۱۱۰). ايضاً: ان يكون التصرف مباحاً شرعاً فلا يجوز التوكيل في فعل محرم شرعاً كالغصب او الاعتياذ على الغير. (الفقه الاسلامي وادلته/ ۴/ ۱۵۴/ باب الوكالة).]

^۳ [وان يكون الربح معلوم القدر فان كان مجهولاً تفسد الشركة، وان يكون الربح حر شائعاً في الجملة لامعناً، فان عينا عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة. (فتاوي عالمگیری/ ۲/ ۳۰۲/ كتاب الشركة، الباب الاول).]

^۴ [اومن اشترى شيئاً مما ينقل ويحول لم يجز له بيعه حتى يقبضه. . . الخ. (الجوهرة النيرة/باب المراجعة والتولية/ ۱/ ۲۱۲). ايضاً: وان يكون مملوكاً في نفسه وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه. (عالمگیری/ ۲/ ۳/ كتاب البيوع/ الباب الاول في تعريف سلب/ طبع وشيدیه).]

❖ د مضاربت يعني شراکت مسئلې ❖

د شراکتې کمپنۍو شرعي حيثيت

سوال: نن سبا چې کوم کاروبار شروع دی، یعنی کمپنۍ ته د شراکت له پاره پیسې ورکړي اوهره میاشت گټه اخلي، دې باره کې څه ارشاد دی؟ یوڅوپه گټه اوتوان کې شرکت وي اودویم مقرروي، مثلاً پنځه فیصده.

جواب: دې باره کې یوڅو خاص اصول ذکر کول غواړم، چې داپه جزئیاتو باندې پخپله برابرکړه

۱. په یوې کمپنۍ کې سرمایه جمع کول اودهغې نه گټه اخیستل دوه شرطونوسره حلال دي یوداچې هغه کمپنۍ دشریعت د اصولو مطابق جائزکاروبارکوي، نودکومې کمپنۍ کاروبارچې دشریعت مطابق جائزنه وي دهغې نه حاصلیدونکې گټه به هم جائزنه وي^(۱)

۲. دویم داچې هغه کمپنۍ دشراکت داصولومطابق دحاصلې شوې گټې پوره پوره حساب وکړي اوحصه لرونکو باندې یې تقسیم کړي، نوکومه کمپنۍ چې دحساب کولونه پرته یوازې اندازې باندې گټه تقسیموي، هغې کې شرکت کول جائزنه دي، دغه شان کومه کمپنۍ چې اصل پیسوپه حساب باندې مقرروي مثلاً داصل پیسوپنځه فیصده، داسې کمپنۍ کې هم پیسې لگول جائزنه دي، ځکه چې دا سوددی^(۲)، اوس تاسوتحقیق وکړئ چې کومه کمپنۍ جائزکاروبارکوي اودشراکت داصولومطابق گټه تقسیموي.

۱ ["یا ایها الناس کلوا مما فی الارض حلالاً طیباً" (البقرة: ۱۲۸). ایضاً: ان یكون التصرف مباحاً شرعاً فلا یجوز التوکیل فی فعل محرم شرعاً کالفصب او الاعتیاد علی الغیر. (الفقه الاسلامی وادلته/۴/۱۵۴/باب الوكالة). ایضاً: لان ما یثبت للوکیل ینقل الی المؤکل فصار كأنه باشره بنفسه فلا یجوز. (هدایة/۳/۵۹/باب البیع الفاسد).]

۲ اومن شرطها (ای المضاربة) ان یكون الربح بینهما مشاعاً بحيث لا یتحق احدهما من دراهم مسماة. . . الخ. (الجمهرة النيرة/۱/۲۷۵، ۳۷۶/طبع حقانیه ملتان، هدایة/۳/۲۵۶/باب المضاربة، طبع ملتان). ولا تجوز المضاربة علی ان لاحدهما دراهم معلومة، وذلك لان هذا ینخرجها عن باب الشركة بجواز لا یربح الا هذا القدر، ولا یشارکه الآخر له، ومق خرجت عن باب الشركة، صارت اجارة، والاجارة لا تجوز الا باجر معلوم. . . الخ. (شرح مختصر الطحاوي/۳/۳۶۷، ۳۶۸/ کتاب المضاربة/طبع دارالسراج/بیروت).-

د سودي کاروبار کمپنۍ کې شرکت کول جائزه دي

سوال: موږ تیر کال په چرات سیمینټ کمپنۍ کې څه پیسې لگولې وې اود نورو لگولو اراده مو شته، خود کمپنۍ سالانه رپوټ له وجې څه شکونه پیدا شول، هسې نه چې زموږ ګټه سودشي، له دې وجې ددې سوالونو جوابونه راکړئ!

الف کمپنۍ د مشترکه پیسونه څه پیسې د بیمې له پاره ورکوي، نو کمپنۍ بیمه شوې ده
ب کمپنۍ څه پیسې د سود په طور باندې هغه بینکونو ته ورکوي د کومونه یې چې قرضه اخیستې ده.

ج کمپنۍ ته څه پیسې د سود په ذریعه باندې حاصلېږي.
د حصه لورنګی چې کله خپله حصه (ونډ) په نورو خلکو باندې د ګټې په صورت کې خرڅوي. مثلاً: د لس روپیو حصه وه، اوس یې پنځلس باندې خرڅه کړه، دې باره کې څه حکم دی؟ خدای دې نه کړي که چیرته ذکر شوې خبرې د شریعت خلاف وي، نو حصې (ونډې) به کمپنۍ ته واپس کول ښه وي او که عامو خلکو باندې به یې خرڅول ښه وي؟

جواب: کومه کمپنۍ چې د سود کاروبار کوي، هغې کې شرکت کول صحیح نه دي^(۱)، ځکه چې دې سودي کاروبار کې د شرکت له وجې به حصه لرونکي هم ګناه کې شریک وي،^(۲) د کمپنۍ حصه په زیات قیمت باندې خرڅول جائز دي^(۳) ستاسو خوښه ده که کمپنۍ ته یې واپس کوئ او که یې خرڅوئ.

د مضاربت د مال ګټه څنګه مقررول پکار دي

سوال: نن سبا چې څنګه کاروبار دی یعنې چې څومره پیسې په کاروبار کې لګېږي، هغومره به درته ګټه ملاوېږي، حالانکې د شراکت بیع کې دادي چې تاوان او ګټه نیم نیم وي اودوکان

^۱ [قال الله تعالى: وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم والعدوان. (المائدة: ۲). وقال تعالى: "واحل الله البيع وحرم الربوا" (البقرة: ۲۷۵). وقال الله تعالى: يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين. فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله". (البقرة/ ۲۷۸، ۲۷۹).]

^۲ [وعن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم: آكل الربا وموكله وكتابه وشاهديه وقال هم سواء. رواه مسلم. (مشکوٰۃ/ ۱/ ۲۴۴/ باب الربا). لان ما يثبت للوكيل ينتقل الى المؤكل فصار كانه باشره بنفسه فلا يجوز. (هداية/ ۳/ ۵۹/ باب البيع الفاسد/ طبع شركت علميه، ملتان).]

^۳ [المراجعة نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زيادة ربح والتولية ما ملكه بالعقد الاول. . . . . والبيعان جائز ان لاستجماع شرائط الجواز، والحاجة ماسة الى هذا النوع من البيع . . . . . الخ. (هداية/ ۳/ ۷۳/ باب المراجعة والتولية).]

کې په زرگونو شيان وي اودهريوشي خاتنه خاتنه گټه معلومول ډيرگران کاردی، ايا موږ د شريعت په نزد داويلی شو چې هره مياشت دخپلې امدني په لحاظ باندې دخپلې گټې اندازه وکړواوبيا دهغي نه دنورو مياشتوله پاره گټه مقررکړو.

جواب: مضاربت کې د هريوشي دگټې خاتنه خاتنه اندازه لگول ضروري نه دي، بلکې دټول مال، شپږ مياشتې، کال (يا څنگه چې مقررشي) حساب لږولونه وروسته گټه تقسيمول پکاردي، (کله چې گټه کوي)^{۱۱}

که کارديو کس وي اوروپي دبل ، نو ايا دامضاربت دی؟

سوال: زما د وچې ميوې کاروبار دی، ماته يو څو کسانو د کاروبار له پاره روپۍ راکړې دي چې په هغو سره زه کاروبار کوم او ددې گټه او نقصان نيم زما وي او نيم د نورو خلکو وي چې د چا روپۍ دي، کاروبار ټول زه کوم، يعنې محنت زه کوم او سرمايه د هغوی ده، اوس يو صاحب ماته وويل چې دا د مضاربت صورت کيدل پکار دي يا د شراکت؟ او دا صورت نه مضاربت دی او نه شراکت د ستاسو حضراتو نه د رهنمايي طلب گاريم چې زه څنگه کاروبار کوم، ايا دا د شرعي قوانينو په طور باندې داسې کاروبار او تجارت جائز او صحيح دی؟

جواب: کوم صورت چې تاسو ليکلی دی، يعنې روپۍ د يو يا د يو څو کسانو او ته په دې کاروبار کوي دې صورت ته د مضاربت صورت وايي او دا جائز دی. [۲] والله اعلم!

د هوټل د اخراجاتو تنخاگانو د ادائيگي

نه وروسته گټه په نيمايي تقسيمول

سوال: ما د يو هوټل د جوړولو ارادا کړې ده په دې کار کې به يو کس شريکوم، ټول اخراجات به زما وي، د اخراجاتو او د تنخاگانو د اداء کولو نه وروسته به گټه زموږ دواړو په مينځ کې په نيم په نيمه تقسيمېږي، ايا دا طريقه شرعا جائز ده؟

^۱ [فاذا ظهر الربح فهو شريكه بحصته من الربح. (خلاصة الفتاوي/ ٤/ ١٨٨ / كتاب المضاربة/ الفصل الاول).
ايضاً: لو لم يظهر ربح لا شيء على المضارب. (البحر الرائق/ ٧/ ٢٧٠ / كتاب المضاربة).
^۲ [المضاربة. . . . . في الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من احدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. (الجوهر النيرة/ ٢٩٢/ كتاب المضاربة). ايضاً: هي شركة في الربح بمال من جانب وعمل من جانب فلو شرط كل الربح لاحدهما لا يكون مضاربة ويجوز التفاوت في الربح. . . . . الرابع ان يكون الربح بينهما شائعاً كالنصف والثلث لا سهماً معينا يقطع الشركة كمائة درهم او مع النصف عشرة. (البحر الرائق/ ٧/ ٢٦٣، ٢٦٤/ كتاب المضاربة/ طبع دار المعرفة/ بيروت).

جواب: کوم طريقه کار چې تاسو تجويز کړی دی هغه بلکل صحيح دی^۱ په دې شرط چې هغه بل سړی چې کوم تاسو ددې کار له پاره تجويز کړی دی، هغه امانتدار وي او څه قسم خیانت نه کوي، زه دعا کوم چې الله تعالی په کې برکت واچوي.

گټه اندازه بیا نول او په تجارت کې شریک جوړول

سوال: زما سره په تجارت کې که یو سړی روپی لگول غواړي، نو زه ده ته په گټه کې د برخې په باره کې اندازه دومره روپی وایم چې په اوریدو سره یې هغه سړی فوري طور باندې امانه کيږي او زه داروپی واخلم او په کاروبار کې یې لگوم، تاسو ته درخواست دی چې د قرآن او د سنت په رڼا کې وضاحت وکړئ چې داسې روپی اخیستل او د گټې تخمینی اندازه بیانول صحیح دي؟

جواب: له چانه روپی اخیستل او تجارت کول او په گټه کې هغه شریک جوړول، ددې دوه صورته دي:

یو دا چې خبره وشي چی په تجارت کې چې څومره گټه وي ددې دومره فیصده به دمال خاوند (رب المال) ته ملاویري او دومره فیصده به کار والا ته، که چیرته خدای دې نه کړي نقصان وشي، نو دا به هم رب المال برداشت کوي، دا صورت خوجائز او صحیح دی [۱] دویم صورت دادی چې په تجارت کې گټه یا نقصان او که گټه کمه وي یا زیاته، په هر صورت کې رب المال ته یوه مقرر اندازه گټه ملاویري، دا صورت جائز نه دی، له دې وجې چې که چیرته په تجارت کې د بل چا مال شامل کړي، نو د اول صورت مطابق معامله دې وکړي [۲]

[۱] المضاربة. . . . . في الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من أحدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. . . . . ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً. (الجوهرة النيرة/ ٢٩٢). هي عقد شركة في الربح بمال من رجل وعمل من آخر وهي ايداع أولاً وتوكيل عنده عمله وشركة ان ربح وغصب ان خالف. (شرح الوقاية/ ٢٥٨/ ٣/ كتاب المضاربة).

[۲] ومن شرطها (أي المضاربة) ان يكون الربح بينهما مشاعاً بحيث لا يستحق أحدهما منه دراهم مسماة. . . . الخ. (الجوهرة النيرة/ ٢٧٥/ ١، ٣٦٦/ كتاب المضاربة). وماهلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال. . . . . فان زاد المالك على الربح فلا ضمان على المضارب لانه أمين. (هداية/ ٢٦٧/ ٣). ايضاً: وفي الجلالة كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه يفسد والا بطله الشرط كشرط الخسران على المضارب. (الدرالمختار مع ردالمختار/ ٦٤٨/ ٥/ كتاب المضاربة).

[۳] الربا هو الفضل المستحق لأحد المتعاقدين في المعاوضة الخالي عن عوض شرط فيه. (هداية/ ٨٠/ ٣/ باب الربا، طبع شركة علميه/ ملتان). وهو في الشرع عبارة عن فضل مال لا يقابله عوض في معاوضة مال بمال. (فتاوي عالمگیری/ ١١٧/ ٣/ كتاب البيوع/ الباب التاسع/ وهكذا في الدرالمختار/ ١٦٨/ ٥/ باب الربا).

شراکت کې مقرري پيسې د گټې يا تاوان له پاره مقررول سود دی

سوال: يوکس دلکونوپورې کاروبارکوي، زید هغه ته لس زره روپۍ کاروبارکې د شرکت له پاره ورکوي اودهغه سره دا خبره کوي چې د گټې په طور باندې به هغه زیږته زیات نه زیات پنځه سوه روپۍ میاشت کې ورکوي، نوره ټوله گټه به د دوکاندار وي، دغه شان به نقصان کې هم د زیږد برخه زیات نه زیات پنځه سوه روپۍ میاشت وي، پاتې نقصان به دوکان داربرداشت کوي، ایا داسې معامله شرعي لحاظ سره جائز ده؟ که جائز نه وي، نویيادا کوم شکل ته اړول پکار دي چې دا شرعي شي.

جواب: دامعامله خالص سود دی، پکار دادی چې دې لس زرو روپو کې څومره گټه راځي دهغې یوه برخه مثلاً نیمه یا دریمه برخه زیږته وکړل شي.^(۱)

د شراکت کاروبارکې د گټې يا تاوان

د قرعه اندازي په ذریعه تعیینول جواړي (قمار) ده

سوال: څه خلک په شراکت باندې کاروبارکوي او ټول یوشان پيسې لگوي اودامقررشي چې گټه اوتاوان به هره میاشت په قرعه اندازي باندې کیږي، قرعه اندازي کې چې دچانوم راووت هغه به گټې یا تاوان ذمه داروي، که هره میاشت دیوکس نوم نه راوځي، هغه ته به هیڅ اعتراض نه وي، ایا شریعت د داسې کاروبار اجازه ورکوي؟

جواب: دا جواړي (قمار) ده.^(۲)

^۱ [ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة من الربح لان شرط ذلك يقطع الشركة بينهما. (هداية/ ۳/ ۲۵۶/ كتاب المضاربة). ويشترط ايضاً في المضاربة ان يكون نصيب كل منهما من الربح معلوماً عند العقد. . . . . ويشترط ايضاً ان يكون جزءاً شائعاً كالنصف او الثلث. . . . . فلو شرط لاحدهما قدر معين كمائة مثلاً فسدت المضاربة. . . الخ. (شرح المجلة/ ۷۴۷/ المادة: ۱۴۱۱/ طبع حبييه كوئته).]

^۲ [انما الخمر والميسر. . . الخ. وقال قوم من اهل العلم القمار كله من الميسر. . . وهو السهام التي يجملونها فمن خرج سهمه استحق منه ما توجه علامة السهم فرمما اخفق بعضهم حتى لا يحظى بشيء. وينجح البعض فيخطى بالسهم الوافر، وحقيقته تمليك المال على المخاطرة، وهو اصل في بطلان عقود التمليكات الواقعة على الاخطار كالهبات والصدقات وعقود البياعات. . . الخ. (احكام القرآن للجصاص/ ۲/ ۲۶۵/ سورة المائدة/ طبع سهيل اكيدي).]

د شراکت په کاروبار کې شوی نقصان څنګه پوره کړو؟

سوال: دوه سړي یوه خپلو کې د شراکت په بنیاد باندې تجارت کاوو او دهغه صورت دادی چې دیوسړي پیسې اودبل محنت و او خپلو کې د ګټې شرح مقرر کړې ده، کاروبار کې د نقصان په صورت کې نقصان څه ډول تقسیم شي؟

جواب: دې صورت ته مضاربت وايي^۱ مضاربت کې که چیرته نقصان وشي، نوراس المال (سرمایه) به شمیرل کیږي، د نقصان په صورت کې که دواړه فریقان د بیاله پاره د معاملې ختمولو فیصله وکړي، نو د پیسو والا هغومره پیسې اودبل محنت لار^۲ او که چیرته د بیاله پاره معامله جاري ساتل غواړي، نویار اتلونکې ګټې نه به مخکې دراس المال نقصان پوره کیږي. دهغې نه وروسته چې کومه ګټه وي هغه به دواړه، د ټاکل شوې شرحې مطابق تقسیم کړي

د چیلې ساتلو شراکت

سوال: محمد اقبال عبدالرحیم ته یوه چیلې په نیم قیمت ورکړه. عبدالرحیم ته یې وویل چې زه به ددې نیم قیمت نه اخلم، ته یوازې دا وساته، داچیلې چې کوم بچی راوړي، هغې کې چې کوم بچی ښځه وي هغې کې به زه شریک یم او په ترانوکې به یې زما شرکت نه وي، د محمد ﷺ د شریعت مطابق د محمد اقبال او عبدالرحیم دا شراکت په کوم کې چې ترانوکې د برخې نه اخیستو شرکت ایښی دی، صحیح دی؟

جواب: دا شراکت بالکل غلط دی، لومړی خودا چې په شریکو کسانو کې یو باندې د چیلې د ساتلو ذمه داري ولې ده؟ بیا دا شرط چې د چیلې په ښځې بچوکې برخه او ترانوکې برخه به ولې نه وي؟^۳

^۱ [کتاب المضاربة.... هی شرعاً (عقد شركة فی الربح بمال من جانب) رب المال (وعمل من جانب) المضارب (در مختار ج ۵ ص ۶۴۵ کتاب المضاربت طبع سعید وفی الهدایة، المضاربة عقد یقع علی الشركة بمال من احد الجانبین، و مراده الشركة فی الربح وهو يستحق بالمال من احد الجانبین والعمل من الجانب الآخر، ولا مضاربة بدونها. (هدایة/ کتاب المضاربة/ ۲۵۵/۳ / طبع ملتان/ وایضاً فی الفتاویٰ الهندیة/ ۲۸۵/۴ / کتاب المضاربة).

^۲ [وما هلك من مال المضاربة یصرف الی الربح لانه تبع فان زاد المالك علی الربح لم یضمن ولو فاسدة من عمله لانه امین وان قسم الربح وبقيت المضاربة ثم هلك المال او بعضه تراد الربح لیأخذ المالك رأس المال وما فضل بينهما وان نقص لم یضمن لما مر. (در مختار/ ۶۵۶/۵، هدایة/ ۲۶۶/۳). ایضاً: الضرر والخسار یعود فی کل حال علی رب المال واذا شرط كونه مشتركاً بینه وبين المضارب فلا یعتبر ذالک الشرط. (شرح المجلة/ ۷۵۷/ المادة: ۱۴۲۸، الفصل الثالث فی بیان احکام المضاربة).

^۳ [الشركة نوعان. . . . . وشركة عقد، وهي ان یقول احدهما: شاركك فی كذا ویقول الآخر: قبلت. . . . . وشرط جواز هذه الشركات، كون المعقود علیه عقد الشركة قابلاً.... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه

شراکتی کاروبار کې به نقصان څوک برداشت کوي؟

سوال: دوه کسان د شراکت په بنیاد د حصو ونډو، کاروبار کوي، دیو د روپیو برخه ۲۲ فیصد ده، د دویم ۳۳، فیصد ده، د ۳۳، فیصد والا کار کوي او هغه وایي چې د نقصان په صورت کې به یوازې ۲۲ فیصد والا نقصان برداشت کوي ۳۳، فیصد والا به نقصان نه برداشت کوي، ایا دهغه د شرط لږول شرعي طور باندې جائز دي؟

جواب: د کوم شریک په ذمه چې کاردی، په گټه کې دهغه برخه زیاته ټاکل جائز دي، مثلاً د ۲۲، فیصد او ۳۳، فیصد والا گټه دې برابر وټاکل شي، څوکه چیرې نقصان وشي، نو د پیسو په لحاظ باندې دواړه به نقصان برداشت کوي، یوکس ته د نقصان نه دخلاصي ورکولو شرط صحیح نه دی.^{۱۱}

د مضاربت د پیسو کاروبار کې استعمال نه پرته گټه اخیستل

سوال: زما د دوست یو وروڼی کاروبار دی، ما هغه ته د شراکت له پاره څه پیسې ورکړې، څه وخت وروسته راته پته ولگیده چې هغه هغه پیسې په کاروبار کې نه دي لگولې، بلکې خپل ذاتي کارونو کې یې استعمال کړي دي، خوزه هغه د کاروباره په گټه تاوان کې شریک ساتلی يم، ماته چې کومه گټه ملا وشوه هغه حلال ده او که نه؟

جواب: چې هغه کاروبار کې پیسې لگولې نه دي، نو کاروبار کې گټه او تاوان کې له کوم ځای نه راغی چې هغې کې یې ته شریک کړی یې؟ که هغه ستاسو د پیسوپه بدله کې همغومره پیسې کاروبار کې ولگولې او تاسو یې ځان سره شریک کړئ او بیا دهغه کاروبار نه چې کومه گټه وشوه هغې کې د مقرر شوې شرحې مطابق تاسو ته برخه درکوله، نو بیا دا گټه حلاله ده.^{۱۲}

...بقیه د تیرمخ] للوكالة کذا فی المحيط، وان یكون الربح معلوم القدر فان کان مجهولاً تفسد الشركة، وان یكون الربح جزءاً شائعاً فی الجملة لا معیناً فان عیناً عشرة او مائة او نحو ذلك كانت الشركة فاسدة. (فتاویٰ عالمگیری/ کتاب الشركة/ ۲/ ۳۰۱، ۳۰۲/ طبع رشیدیہ کوئټه)۔

۱ [کتاب المضاربة. . . . . وحکمها انواع لانها ایداع ابتداءً) وفي الشامية. . . . . وكذا فی شركة البزازیة حیث قال: وان لأحدهما الف ولآخر الفان واشترکا واشترط العمل علی صاحب الالف والربح انصافاً جاز وكذا لو شرط الربح والوضیعة علی قدر المال والعمل من احدهما بعینه جاز. . . . . والحاصل: ان المفهوم من كلامهم ان الأصل فی الربح ان یكون علی قدر المال الا اذا كان لأحدهما عمل فیصح ان یكون ربحاً بمقابله عمله. (الفتاویٰ الشامية/ ۵/ ۶۴۶/ کتاب المضارب). ایضاً: وان شرط الربح للعامل اکثر من رأس ماله جاز علی الشرط ویكون المال الدافع عند العامل مضاربة. (فتاویٰ عالمگیری/ ۲/ ۳۲۰). والضیعة ابدأً علی قدر رؤس اموالها. (ایضاً الفصل الثانی فی شرط الربح والضیعة)۔

۲ [ولو قال علی ان لرب المال نصفه او ثلثه ولم یبین للمضارب شیئاً ففی....]بقیه حاشیه په راروانه صفحه

اوکه چیرې هغه کاروبار کې هغومره پیسې نه دي لگولي، یا پیسې یې لگولي دي، خود گټې حساب سره یې تاسوته هغومره برخه نه درکوله، بلکې پیسوباندې یو خاص حد پورې گټه تاسوته درکوله نودا سوددی^(۱)

د مال په قیمت کې گټه مخکې شاملول پکار دي

سوال: مسئله داده چې زه یو دوکان دارته د دوو زرو (۲۰۰۰) مال ورکوم، دغه دوکان دار ماته هره میاشت یا پنځلس ورځې وروسته (کله چې مال ختم شي) د مال د پیسونه پرته یونیم سل (۱۵۰)، دوه نیم سوه (۲۵۰) یادري سوه (۳۰۰) روپۍ گټه راکوي، یوه ورځ هغه ماته وویل چې ته ماته هره میاشت دوه سوه روپۍ گټه او خپلې پیسې اخله، ځکه چې هغه ته یونیم سل یادوه نیم سوه یادري سوه روپۍ ورکولو کې فایده نه وه. زما شک دی چې دغه شان یو مقرر شوي گټه اخیستل خو به سود نه وي اوداسې گټه اخیستل زما له پاره جائز دي او که نه؟

جواب: ته چې مال باندې کومه گټه اخلې هغه قیمت کې شاملوي، مثلاً: د دوه زرو (۲۰۰۰) مال مو ورکړ، اوس چې هغه باندې تاسو څومره گټه غواړئ، هغومره گټه په هغه دوه زرو روپیو کې شامله کړئ! او ورته وایئ چې د دومره پیسو مال درکوم.^(۲)

تجارت کې به گټه او تاوان دواړه وي

سوال: د شراکت په تجارت کې که چیرته یو کس د پیسو په حیثیت باندې اوبل د کار په حیثیت باندې شریکان وي، نوداسې شراکت جائز دی او که نه؟ که جائز وي، نوایا دواړه یوازې د شراکت

...بقیه د ترمخ] الاستحسان تجوز ویكون للمضارب الباقي بعد نصيب رب المال هكذا في المحيط.
(عالمگیری/ ۴/ ۲۸۸). ايضاً: هي عقد شركة في الربح بمال من وجه وعمل من آخر وهي ايداع اولاً وتوكيل عند عمله وشركة ان ربح وغصب ان خالف (شرح الوقاية/ ۳/ ۲۵۸ / كتاب المضاربة)
[قال في المضاربة وشرطها امور سبعة. . . . . وكون الربح بينهما شائعاً فلو عين قدرافسدت.
(درمختار/ ۵/ ۶۴۵). الرابع: ان يكون الربح بينهما شائعاً كالنصف والثلث لا سهما معينا يقطع الشركة كمائة درهم او مع النصف عشرة. الخامس: ان يكون نصيب كل منهما معلوماً لكل شرط يؤدي الي جهالة الربح فهي فاسدة وما لا فلا مثل ان يشترط ان تكون الوضعية على المضارب او عليهما فهي صحيحة وهو باطل.
السادس: ان المشروط للمضارب مشروطاً من الربح حتى لو شرط له شيئاً من رأس المال او منه ومن الربح فسدت. (البحر الرائق/ ۷/ ۲۶۴ / كتاب المضاربة).

[قال المظهری تحت قوله تعالى: وحرم الربوا، طلب الزيادة بطريق التجارة غير محرم في الجملة قال الله تعالى: ليس عليكم جناح ان تبغوا فضلاً من ربكم. (تفسير مظهری/ ۱/ ۳۹۹). ايضاً: المراجعة نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زيادة ربح والتولية نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول من غير زيادة والبيعان جائزان لاستجماع شرائط الجواز والحاجة ماسة الى هذا النوع من البيع. (هداية/ ۳/ ۷۱ / باب المراجعة والتولية)

په گټه کې په ټاکل شوې برخه کې شریکان دي او که نقصان کې به هم دواړه شریک وي؟

جواب: لومړی په دې باندې ځان پوه کړئ چې تاسو کومې معاملې ته د شراکت تجارت ویلی دی، فقه کې دې ته مضاربت ویل کیږي^{۱۱} او دامعامله جائزده^{۱۲} اودگټې اوتاوان تفصیل دادی، چې کارکونکي ته به تجارت کې یاگټه وي اویاتاوان اویابه نه گټه وي اونه تاوان، که گټه وي، نودغه گټه به دټاکل شویو برخو مطابق تقسیم کړي^{۱۳}، که نقصان وشو، نو دا نقصان به داصلي پیسو(راس المال)نقصان گڼل کیږي، کارکونکی به ددغه نقصان برخه نه اداکوي، مثلاً پنځوس زره روپۍ وې اوتجارت کې نقصان وشو، نودابه گڼل کیږي، چې اوس پیسې څلوېښت زره پاتې شوې، اوس که چیرته دواړه معامله ختمول غواړي، نودپیسو مالک(رب المال) دکارکونکي(مضارب) نه پیسو کې دهیڅ شي مطالبه نه شي کولی، خو که وړاندې هم معامله جاري ساتل غواړي، نویابه چې کومه گټه کیږي دهغې نه به اصل پیسې پوره کول وي اوکله چې پیسې پوره پنځوس زره شي، نواوس به چې کومې زیاتې پیسې وي، هغه به دټاکل شوې برخې مطابق دواړه کسان خپلوکې تقسیم کړي.

اوکه چیرته دکارکونکي ته نه نقصان وشو، اونه گټه، نود کار کونکي محنت لارې اودمال دمالک دمال گټه لارې.^{۱۴}

۱ [کتاب المضاربة اما تفسیرها شرعاً فهي عبارة عن عقد على الشركة في الربح بمال من احد الجانبين والعمل من جانب الآخر. (عالمگیری/۴/۲۸۵، کتاب المضاربة/درمختار/۵/۶۴۵، هداية/۳/۲۵۷).]

۲ [القياس انه لا يجوز لانه استتجار بأجر مجهول بل بأجر معدوم وبعمل مجهول لكننا تركنا القياس بالكتاب والسنة والاجماع، اما الكتاب الكريم لقوله عز شانه: "واخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله" (المزمل) والمضارب يضرب في الارض يتغى من فضل الله عزوجل. وقوله سبحانه وتعالى: "فاذا قضيت الصلوة فانثربوا في الارض وابتغوا من فضل الله" (الجمعة) وقوله تعالى: "ليس عليكم جناح ان تبتغوا فضلاً من ربكم" (البقرة). واما السنة فما روي عن ابن عباس رضى الله عنهما انه قال: كان سيدنا العباس بن عبدالمطلب اذا دفع المال مضاربة اشترط على صاحبه ان لايسلك به بحراً ولا يزل به وادياً ولا يشتري به دابة ذات كبد رطبة فان فعل ذلك ضمن لبلع شرطه رسول الله صلى الله عليه وسلم فأجاز شرطه. واما الاجماع فانه روي عن جماعة من الصحابة رضى الله عنهم انهم دفعوا مال اليتيم مضاربة منهم سيدنا عمر وسيدنا عثمان وسيدنا علي. . . . . وسيدتنا عائشة رضى الله عنها وغيرهم ولم ينقل انه الكر عليهم من القرائم احد. (بدائع صناع/۶/۷۹/ كتاب المضاربة).]

۳ [المضاربة. . . . . وفي الشرع عبارة عن عقد بين اثنين يكون من احدهما المال ومن الآخر التجارة فيه ويكون الربح بينهما. . . . . قال رحمه الله المضاربة عقد على الشركة من احد الشريكين وعمل من الآخر، مراده الشركة في الربح. . . . . ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة لان شرط ذلك يقطع الشركة. . . . . الخ. (الجوهرية النيرة/۱/۳۵۰، ۳۵۱/كتاب المضاربة). الربا هو فضل خال عن عوض بمعبار شرعى مشروط لاحد المتعاقدين في المعاوضة. (درمختار/۵/۱۶۸/ باب الربا).]

۴ [وما هلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لأن الربح . . . . .] بقیه حاشیه په راروانه صفحه

د تجارت له پاره پیسې ورکول او ټاکل شوې ګټه اخیستل

سوال: زید ته د تجارت له پاره د پیسو ضرورت دی، هغه له بکر نه په دې شرط باندې پیسې اخلي چې زید به هره میاشت ټاکل شوې پیسې بکر ته ورکوي او هغو ته د ګټې نوم ورکوي او زید دا کار یوازې د دې له پاره کوي چې هغه حساب کتاب ساتلو کې محفوظ پاتې شي، بس بکر ته ټاکل شوې پیسې ورکوي، د شریعت په نزد باندې دا صورت څنګه دی؟

جواب: دا کوم صورت چې تاسو لیکلی دی دا خوښکاره سود دی، جائز او صحیح صورت دادی چې زید، د بکر په پیسو باندې کاروبار وکړي، په هغه کې چې کومه ګټه وشوه هغه ګټه دې د ټاکل شوې برخې مطابق تقسیم کړي، مثلاً: د دواړو برخې په ګټه کې برابرې وي، یا د یو برخه څلوېښت فیصده او د بل شپيته فیصده.^(۱)

یو کاروبار له پاره روپی ورکول او ګټه اخیستل

سوال: زما مسئله داده چې د کورنیو اخراجاتو د زیاتیدو له وجې زموږ والد صاحب چې د کور یواځې کفیل دی دا فیصله یې کړې ده چې موږ خپل جمع شده روپی یو کاروبار یې سړي ته ورکړو چې دا هغه په کاروبار کې ولګوي او موږ ته هر کال ګټه راکوي، ما د دې خبرې مخالفت وکړ، ځکه چې زما د ناچیز د معلوماتو مطابق دا سود دی، حالانکې زموږ د والد صاحب دا وینا ده چې دا روپی خود واده له پاره نه شم ورکولی چې بیا یې د دې دوچنده کړي یا د دې نه زیات واخلم، بلکې کله چې یې وګټي، نو بیا به راکړي، دده وینا داده چې په نن دور کې چې کله څوک بل چاته روپی ورکولو ته هم تیار نه دي، نو چا ته څه ضرورت دی چې موږ ته ګټه راکړي؟ په خپله چې ده ته ګټه وشي، نو را به یې کړي، خو زه خپله خبره باندې اصرار کونکی یم، تاسو ته درخواست دی چې مهرباني وکړئ د دلایلو سره د دې مسئلې حل راکړئ ځکه چې زما والد صاحب پیسې کینډول غواړي.

...بقیه د ترمخ] تابع و صرف الهلاک الی ما هو التابع اولی کما یصرف الهلاک الی العفو فی الزکاة فان زاد الهلاک علی الربح فلا ضمان علی المضارب لانه امین وان کان یقتسمان الربح والمضاربة بحالها ثم هلك المال بعضه او کله تراد الربح حق یستوفی فی رب المال رأس المال واذا استوفی رأس المال فان فضل شيء کان بینهما لأنه ربح وان نقص فلا ضمان علی المضارب. (هدایة/ ۲۶۷/۳ کتاب المضاربة، ایضاً: شامی/ ۵/ ۲۶۴، مطلب فی بیع المفضض والمزکک وحکم علم الثوب).

[الرابع: ان یكون الربح بينهما شائعاً كالنصف والثالث لا سهماً معیناً یقطع الشركة کما ان درهم او مع النصف عشرة. (البحر الرائق/ ۷/ ۲۶۴ کتاب المضاربة).

جواب: د ستا د والد صاحب دا تدبير عاقلانه دی چې روپۍ د يو سړي سره په کاروبار کې ولگوي خوددې خبرې لحاظ ساتل پکار دي چې يو سړي ته د کاروبار له پاره د روپيو ورکولو دوه صورتونه دي

يو دا چې دده سره دا خبره پاکه شي چې هره مياشت، يا هر درې مياشتې، يا هر شپږ مياشتې يا هر کال بعد دومره روپۍ به دگټې په ډول موږ ته راکوي، مثلاً يو لاک روپۍ دې ورکړې، نو دده سره دې دا خبره وکړه چې هغه به زر روپۍ هره مياشت ددې گټه درکوي، دا صورت ناجائز دی، ځکه چې ددې مطلب دادی چې تا دولس فيصده سالانه سود باندې ده ته روپۍ ورکړې او سود حرام دی. [۱]

دويم صورت دادی چې چاته روپۍ په دې شرط باندې ورکړې چې هغه به دا روپۍ په کاروبار کې لگوي او په دې سره به الله تعالی کومه گټه چې درکړي دا به نيم په نيمه تقسيم کړل شي، که هغه زياته گټه وي يا کمه، دا صورت صحيح دی، الغرض په روپيو باندې معلومه گټه (فکسډ پرافټ) مقرر کول سود دی او له روپيو نه حاصلیدونکې گټې له پاره اندازه ټاکل صحيح دي، خپل والد صاحب ته ووايه چې هغه دويم صورت اختيار کړي، لومړی نه [۲]

د پيسو لگونکي ته په گټه کې برخه ټاکل جائز دي

سوال: زما يودوست يوسړي ته کاروبار له پاره پيسې ورکړي دي، دهغو پيسونه چې هغه ته څومره گټه ملاوېږي، هغې کې څلورمه برخه هغه هره مياشت زما دوست ته رالېږي، زه تاسونه داپوښتنه کول غواړم چې دا گټه زما دوست له پاره جائزه او که نه؟ او هغه يوازې پيسې لگولي دي اودې دغه کاروبار کې هيڅ محنت نه کوي.

جواب: که هغه کس په دغو پيسو باندې څه جائز کاروبار کوي، نو ستاسو دوست له پاره هغه گټه جائزه. [۳]

[۱] ومن شرطها ان يكون الربح بينهما مشاعاً لا يستحق احدهما منه دراهم مسماة لان شرط ذلك يقطع الشراكة. . . . قال في شرحه اذا دفع الى رجل مالا مضاربة على ان ما رزق الله للمضارب مائة درهم للمضاربة فاسدة. (الجوهرة/ ۲۹۲/ كتاب المضاربة).

[۲] اذا دفع الرجل الى غيره الف درهم مضاربة على ان للمضارب نصف الربح او ثلثه ولم يتعرض لجانب رب المال، فالمضاربة جائزة، وللمضارب ما شرط له والباقي لرب المال. . . . وهكذا لو قال رب المال للمضارب على رزق الله تعالى من الربح بيننا جاز ويكون الربح بينهما على السواء. (عالمگري/ ۴/ ۲۸۸/ كتاب المضاربة).

[۳] اذا دفع الرجل الى غيره الف درهم مضاربة على ان للمضارب نصف الربح او ثلثه ولم يتعرض لجانب رب المال، فالمضاربة جائزة، وللمضارب ما شرط له والباقي لرب المال... الخ. (عالمگري/ ۴/ ۲۸۸/ كتاب المضاربة)

د شراکت له پاره اخیستل شوې پیسې که ضائع شي، نوڅه کول پکار دي؟

سوال: عرض دادی چې ماد کاروبار له پاره چانه څه پیسې اخیستې وې، چې هغه سړي ته به څلورمه برخه گټه ورکوم او درې برخې به پخپله اخلم، یوه ورځ هغه اصل پیسې (سرمایه) زماله بنځې نه وسوځیدې، اوس تاسو ته خواست دی چې ماته دا ووايي چې هغه سړي ته خپلې اصل پیسې یا دهغه گټه یعنې څلورمه برخه هم واپس کړم؟ کومه به چې ماهغه ته هره میاشت ورکوله، مهرباني وکړئ چې ددې سوال جواب راته راکړئ.

جواب: لومړی تاسو اصل پیسې وگټئ او هغه پوره کړئ، له هغه نه وروسته چې کومه گټه راځي هغه د ټاکل شوې اندازې مطابق تقسیم کړئ.^(۱)

❖ کور، ځمکه، دوکان او نور شیان په کرایه ورکول ❖

.....

ځمکه په کرونده باندې ورکول

سوال: د ځمکې په کروندې ورکولو خلاف چې کوم شرعي دلیلونه راغلي دي، هغوکې یو دلیل داهم دی چې دامعامله د سود په شان ده، ځنګه چې د سود په کاروبار کې پیسې ورکونکي کس پرته له څه محنت نه یوه خاصه برخه اخلي او نقصان کې شریک نه وي، همدغه ډول کروندې له پاره ځمکه ورکونکي هم پرته له څه بدني محنت نه یوه ټاکل شوې برخه (نیمه) یادریږي، اخلي او نقصان سره دهغه هیڅ اړیکه نه وي، له دې وجې دامعامله په سود کې داخله ده، په کرونده کې د مالک ځمکه بالکل محفوظه وي او چې کله غواړي د کروندگر نه ځمکه اخیستې شي، ځمکې باندې د کروندې له وجې دهغې په قیمت، اوصلاحیت کې هیڅ کمی نه راځي، د کوم قباحت له وجې سودنا جائز دی، همدغه قباحت په کرونده باندې ځمکه ورکولو کې هم دی، پورته بیان شوي دلیلونه زما په خیال کور په کرایه باندې ورکولو کې هم

^۱ وما هلك من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال لان الربح تابع وصرف الهلاك الى ما هو التابع اولی فان زاد الهالك على الربح فلا ضمان على المضارب لانه امين وان كان يقتسمان الربح والمضاربة بما لها ثم هلك المال بعضه او كله تراء الربح حق يستوفى رب المال رأس المال واذا استوفى رأس المال فان فضل شيء كان بينهما لانه ربح وان نقص فلا ضمان على المضارب. (هدایة/ ۳ / ۲۶۶ / کتاب المضاربة، ودر مختار/ ۶۵۶/۵ / کتاب المضاربة).

صحيح دي، خكه چې دكور مالک پرته له څه محنت نه ټكل شوې كرايه اخلي اوملكيت يې هم محفوظ وي

جواب: ځمكه ټيكه باندې وركول او كور په كرايه باندې وركول دټولو امامانو په نزد باندې جائز دي^(۱)، ځمكه په كرونده باندې وركولو كې اختلاف دى، خوفخوا دې باندې ده چې ځمكه په كرونده باندې وركول جائز دي داسو د باندې قياس كول غلط دي، خو مضاربت باندې يې قياس كول صحيح دي^(۲)، اومضاربت جائز دى^(۳).

مزارعت جائز دى

سوال: اسلام كې مزارعت جائز دى او كه نه؟ دترمذي، ابن ماجه، نسايي، ابوداود، مسلم او بخاري دمختلف احاديثونه معلومېږي چې حضور ﷺ مزارعت ته دسودكارو باروېلى دى، مثلاً: د رافع ابن خديج رضی اللہ عنہ زوى دخپل پلار نه روايت كوي چې رسول الله ﷺ موږ دداسې كار نه منع كړي يو چې هغه زموږ له پاره گټورو. خودالله تعالى اودهغه درسول ﷺ اطاعت زموږ له پاره زيات فايده مند دى (ابوداود)

يوځل حضور ﷺ ديوپتي خواكې تيريده، حضور ﷺ پوښتنه وكړه دادچاپتې دى؟ عرض وشو، زماپتې دى، تخم اوعمل زما دى اوځمكه دبل چاده، نو حضور ﷺ وفرمايل چې تاد سود معامله كړې ده. (ابوداود)

^۱ [تصح اجارة حانوت اى دكان ودار. . . . . وتصح اجارة ارض للزراعة مع بيان ما يزرع فيها. . . . الخ. (درمختار/ ۲۷/۶ تا ۲۹/۲ باب ما يجوز من الاجارة وما يكون خلافاً فيها. (ايضاً هداية/ ۳/ ۲۹۷/باب ما يجوز من الاجارة وما يكون خلافاً فيها، عالمگيري/ ۴/ ۴۳۹/ كتاب الاجارة/ الباب الخامس عشر).

^۲ [هى عقد على الزرع ببعض الخارج. . . . ولا تصح عند الامام لانها كففيز الطحان وعندهما تصح وبه يفتى للحاجة، وقياساً على المضاربة. . . . الخ. (درمختار/ ۶/ ۲۷۴، ۲۷۵/ كتاب المزارعة/ عالمگيري/ ۵/ ۲۳۵).

^۳ [فالقياص انه لا يجوز لانه استنجار بأجر مجهول بل بأجر معدوم وبعمل مجهول لكننا تركنا القياص بالكتاب والسنة والاجماع، اما الكتاب الكريم لقوله عز شأنه وآخرون يضربون فى الارض يبتغون من فضل الله والمضارب يضرب فى الأرض يتغى من فضل الله عزوجل. واما السنة لما روى عن ابن عباس رضى الله عنهما انه قال: كان سيدنا عباس بن عبدالمطلب اذا دفع المال مضاربة اشترط على صاحبه ان لا يسلک به بحراً ولا يرل به وادياً ولا يشتري به دابة ذات كبد رطبة، فان فعل ذلك ضمن، فبلغ شرط رسول الله صلى الله عليه وسلم لاجاز شرطه. واما الاجماع فانه روى عن جماعة من الصحابة رضى الله عنهم ائهم دفعوا مال اليهم مضاربة منهم سيدنا عمر وسيدنا عثمان وسيدنا علي. . . . . وسيدتنا عائشة رضى الله عنها وغيرهم رضى الله عنهم اجمعين. (بدائع صنائع/ ۶/ ۷۹/ كتاب المضاربة/ طبع ايج ايم سعيد/ كراچى).

جواب: شريعت کې مزارعت جائز دی، دا حاديثواو د صحابه کرامو رضي الله عنهم د عمل نه ددې جواز ثبتيږي^۱ د کومو حاديثونو حواله چې تاسو ورکړې ده، هغه د داسې مزارعت باره کې دي په کومو کې چې غلط شرطونه لگول شوي وي

يادونه ځمکه په کرونده ورکول ياد مزارعت باره کې د ټولو مشهور احاديثو تفسير په راروان سوال کې ولولئ

د کروندې باره کې د حديث مخابره تحقيق

سوال: ايا حديث مخابره کې د ځمکې په کروندې ورکولونه منع راغلې ده؟ څنگه چې دينيات د يو مضمون نه ښکاره کيږي.

جواب: دينيات... د ذي الحجه ۱۳۸۹ هـ (فروري ۱۹۷۰ء) کې محترم مولانا محمد طاسين صاحب زيد مجد هم (ربا) په دوه اويا بابونو باندې ذکر کولو کې ليکلي دي:

همدغه شان مزارعت هم يو حديث کې (ربا) ښودل شوی دی او بل حديث کې دنه پريښوونکوته هم هغه شان وعيد بيان شوی دی، کوم چې قرآن کې د ښودنه پريښودونکوته ورکړل شوی دی.

عن رافع بن خديج رضي الله عنه انه زرع ارضاً فمر به النبي صلى الله عليه وسلم وهويسقيها فساله: لمن الزرع؟ ولمن الارض؟ فقال: زرعى وبذرى وعمل لى الشطر ولبنى فلان الشطر، فقال: ارييتما، فردا الارض على اهلهما وخذ نفقتك. (ابوداؤد ج ۲ ص ۱۲۷ طبع ايج ايم سعيد)

ترجمه: د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه نه روايت دی چې هغه يو پټی وکاره، هلته حضور صلی الله علیه و آله پرې تيريدو، کله چې هغه ورته اوبه ورکولې، حضور صلی الله علیه و آله پوښتنه وکړه چې دادچا پټی اودچا ځمکه ده؟ ما جواب ورکړ، چې فصل زما د تخم او عمل نتيجه ده اونيم پيداوار به زما اونيم به د فلانکي وي، نو حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې تاسو د سود معامله کړې ده، ځمکه خپل مالک ته

^۱ [قال ابو جعفر رحمه الله: وما جاز ان تستاجر به الدور وغيرها من دراهم او دنانير او مكيل او غيره، جاز استجار الأرض به للزرع وذلك لقول النبي صلى الله عليه وسلم: "من استاجر اجيراً فليعلمه اجره" يقتضى عمومه جواز الاجارة باجر معلوم فى الأرضين وغيرها، ويدل عليه ايضاً: قوله عليه الصلاة والسلام: اعط الأجير اجره قبل ان يحف عرقه. وقال سعد ابن ابى وقاص رضي الله عنه: كنا نكرى الأرض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بما على السواقي من الزرع، وبما صعد بالماء عنها، فنهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك، ورخص لنا ان نكرىها بالذهب والورق، واذا جازت اجارتما بالذهب والورق، جازت بسائر الاشياء المعلومه، لان احداً لم يفرق بينهما، وخص الذهب والورق بالذكر من بين سائر ما تستاجر به الأرضون، لانها اثمان المبيعات، وما يجرى عليه التعامل من الاموال. (شرح مختصر الطحاوي/ ۳/ ۱۳، ۱۴/ ۱۴/ كتاب المزارعة/ طبع دار البشائر الاسلاميه، ايضاً: درمختار/ ۶/ ۲۷۵/ كتاب المزارعة/ طبع سعيد).

واپس کړه او خپل لگښت له هغه نه واخله

عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من لم يذر المخابرة فليؤذن بحرب من الله ورسوله. (ابوداؤد ج ۲ ص ۱۲۷ طبع ايج ايم سعيد)

ترجمه د حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دی چې مادر رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چې کوم کس مخابره نه پریږدي، هغه ته د الله تعالی او د الله تعالی در رسول ﷺ له طرف نه د جنگ اعلان دی دواړه روایتونه د مولانا محترم په مضمون کې یوازې د ذکر حد پورې راغلي دي. له دې وجې ددې د مال او ماعلیه نه بحث نه دی کړی، ددې له وجې عامو سړیو ته دا غلط فهمي کیدای شي چې اسلام کې مزارعت (۱) مطلقاً د سود حکم لري او کوم خلک چې دامعامله کوي دهغوی خلاف د الله تعالی او دهغه در رسول ﷺ د جنگ اعلان دی، خو عالمانو ته پته ده چې مزارعت په اسلام کې بالکل منع نه دی.

د مولانا د تحریر د وضاحت له پاره دومره اجمال هم کافي دی چې د مزارعت ځینې صورتونه ناجائز دي او دې احادیثو کې هم له هغو نه منع فرمایل شوې ده او هغه باندې دریا (سود، حکم دی، موصوف مولانا هم ددې حکم توجیه کول غواړي چې د سود مختلف قسمونه دي، چې هغو کې د قباحت او بدي له وجې فرق دی، احادیثو کې ځینې داسې معاشي معاملات هم چې هغو کې د سود سره څه یوشان والی وي، سود سره تعبیر شوي دي، دغه شان د مزارعت ناجائز صورتونه هم سود سره تعبیر شوي دي، خو ځینې ملحدینو دا په غلط محمل باندې محمول کړي دي، له دې وجې ضروري ده چې ددې اجمال څه تفصیل بیان کړل شي او ددې روایتونو صحیح محمل بیان کړل شي.

یوسړی چې هغه خپله ځمکه پخپله نه شي کرلی، یا یې نه کړي، هغه، هغه ځمکه د کروندې له پاره بل چاته حواله کړي، ددې مختلف صورتونه دي:

لومړی: چې هغه دغه ځمکه په ټيکه باندې ورکړي او دهغې معاوضه د نغدو په پیسویه شکل کې اخلي، دې ته عربي کې (کراء الارض) ویل کیږي، فقهاء ددې اجازه ورکوي او د صورت بالاتفاق جائز دی. ^{۱۲۱}

^۱ [عربي کښی مزارعت او مخابره یوه معنی لري، بعضي حضراتو پکښی دافرق خودلي دې که تخم دزمکې دمالک دطرف نه وی نودامزارعت دې اوکه چرې تخم دزمیندار دطرفه وی نودامخابره ده. شاه ولی الله محدث دهلوی رحمته الله علیه لیکلی. والمزارعة ان تكون الارض البذر لواحد، والعمل والبقر من الاخر، والمخابرة ان تكون الارض لواحد، والبذر والبقر والعمل من الاخر، ونوع اخر ان يكون العمل من احدهما والباقي من الاخر. (حجة الله البالغة ج ۲ ص ۱۱۷)

^۲ [قال محمد رحمه الله تعالى في الجامع الصغير من استأجر ارضاً بديراهم....] بقیه حاشیه په رادوانه صفحه

دويم: چې مالک، نغدې پیسې نه اخلي، بلکې د پيداوار څه برخه مقررې کړي، ددې بيا دود صورتونه کيدای شي.

۱: دا چې د ځمکې څه خاصه برخه پيداوار د ځان له پاره خاص کړي، د صورت بالاتفاق ن جائز دی^(۱) او په مخابره احاديث کې هم ددې صورت نه منع شوې ده، څنگه به چې مخکې معلومېږي.

۲: دا چې د ځمکې څه خاصه برخه د ځان له پاره مقررې نه کړي، بلکې دا خبره وکړي چې د ټول پيداوار دويمه برخه به مالک ته ملاوېږي او دويمه برخه زميندار ته (مثلاً: نيمه نيمه) د صورت له يو خوشرطونه سره د ډيرو صاحبه کرامو او تابعينو په نزد باندې جائز او در رسول الله ﷺ او خلفاء راشدین د عمل نه ثابت دی. **عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: عامل النبي صلى الله عليه وسلم خيبر بشرط ما يخرج منها من ثمر او زرع.** (صحيح بخاری ج ۱ ص ۳۱۳، صحيح مسلم ج ۲ ص ۱۴، جامع ترمذی ص ۱۶۶، ابوداؤد ص ۴۸۴، ابن ماجه ص ۱۷۷ طحاوی ج ۲ ص ۲۸۸)

الف: د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چې حضور ﷺ د خيبر او سيدونکو سره د معامله وکړه چې ځمکه به هغوی کړي اودهغې نه چې کومه ميوه يا غله حاصلېږي، دهغې نه به موږ نيمه برخه اخلو.

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: اعطى رسول الله صلى الله عليه وسلم خيبر بالشطر ثم ارسل ابن رواحة رضي الله عنه فقا سبهم. (طحاوی ج ۲ ص ۲۸۸، ابوداؤد ص ۴۸۴)

ب: د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دی چې حضور ﷺ د خيبر ځمکه په نيم پيداوار باندې ورکړې وه او بيا به يې حضرت عبدالله بن رواحة رضي الله عنه د تقسيم له پاره وليږه.

ج: د حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دی چې د خيبر ځمکه الله تعالی (د فې) په ډول باندې ورکړې وه حضور ﷺ د خيبر يهود د مخکې په شان وساتل او پيداوار يې د هغوی او دخپل ځان له پاره نيم کړ او عبدالله بن رواحة رضي الله عنه يې د هغو په تقسيم باندې مشرکې^(۲).

... بقیه د ترمخ[علی ان یکرهیا او یزرعها او یسقیها او یزرعها فهو جائز. (عالمگیری/ ۴۴۳/۴/ کتاب الاجارة/ ۱۱ حب الخامس عشر). وهكذا قال فان اجارة الاراضی جائز. (عالمگیری/ ۴۴۳/۴/ درمختار/ ۶/ ۹ کتاب الاجارة/ ایضاً: هداية/ ۳/ ۲۹۵).

او قال لو شرط ان ما يخرج في هذه الناحية لاحدهما والباقي للآخر لا يجوز كذا في فتاوى قاضیخان. (عالمگیری/ ۲۴۲/۵/ کتاب المزارعة/ الباب الثالث في شروط المزارعة)

[۱] عن جابر رضي الله عنه قال: ائاء الله خير فاقربهم رسول الله صلى الله عليه وسلم كما كانوا وجعلها بينه وبينهم فبعث ابن رواحة رضي الله عنه فخرصها عليهم. (شرح معاني الآثار/ ۲/ ۲۳۸/ کتاب المزارعة والمساقاة).

صحابه کرامو رضی اللہ عنہم کې حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان، حضرت علي، عبدالله بن مسعود، معاذ بن جبل، حذیفه بن یمان، سعد بن ابی وقاص، ابن عمر او ابن عباس رضی اللہ عنہم په شان د لوړو درجو خاوندانو نه د مزارعت معامله ثابت ده، د خینې روایتونو نه معلومېږي چې د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ اخري دور پورې چا په مزارعت باندې اعتراض نه وکړی.

صحيح مسلم کې د حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما ارشاد نقل شوی دی کنا لاری بالخبر باساً حق کان عام اول فزعمر رافع ان نبی الله صلی الله علیه وسلم نفی عنه. (صحيح مسلم ج ۲ ص ۱۲)

ترجمه موږ مزارعت کې هېڅ بدنه گڼو، اوس د الومړي کال دی چې رافع وايي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دې نه منع فرمایلي ده.

یو بل روایت کې دي: کان ابن عمر رضی اللہ عنہما یکر مزارعه علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم، وایي بکر، وعمر، وعثمان، وصدرأ من اماراة معاوية رضي الله عنهم ثم حدث عن رافع بن خديج رضی اللہ عنہ ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن کراء المزارع. (صحيح بخاری ج ۱ ص ۳۱۵)

ترجمه: حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما به خپله ځمکه په کرایه ورکوله، حضور صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر، حضرت عمر او حضرت عثمان رضی اللہ عنہم په زمانه کې او د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ په ابتدایي دور کې بیا، نوهغه ته د رافع بن خديج رضی اللہ عنہ دروایت په ذریعه باندې وویل شو چې: حضور صلی اللہ علیہ وسلم ځمکه په کرایه باندې ورکولونه منع فرمایلي ده. یو بل روایت کې دي:

عن طاؤس عن معاذ بن جبل: اكرى الارض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وایي بکرو وعمر وعثمان على الثلث والرابع فهو يعمل به الى يومك هذا. (ابن ماجه ص ۱۷۷)

ترجمه د حضرت طاؤس رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ به د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت ابوبکر، د حضرت عمر او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہم له زمانې ځمکه پرکړونده باندې ورکوله، تر تنه پورې دې باندې عمل کېږي.

د حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ دا واقعه د یمن باره کې ده، حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه د قاضي په حیثیت باندې یمن ته لیږلی و، دهغه ځای خلکو په مزارعت معامله کوله، حضرت معاذ رضی اللہ عنہ چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د حلالو او حرامو له ټولونه لوړ عالم گڼلی و^{۱۱}، له دې نه منع نه وه کړې، بلکې پخپله یې هم د مزارعت معامله کړې ده.

^۱ [عن انس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ارحم امتي بامتي ابوبكر، واشدهم في امر الله عمر، واصدقهم حياء عثمان. . . . . واعلم بالحلال والحرام معاذ بن جبل. . . . . الخ. (مشکوٰۃ ۵۶۶/ باب مناقب العشرة رضي الله عنه، الفصل الثاني/ طبع قديمي کتب خانه کراچي).]

حضرت طاؤس رضي الله عنه دا ويل غواړي چې د حضور صلی الله علیه و آله قاصد «معاذ بن جبل رضي الله عنه» چې د یمن په ځمکې باندې کومه طریقه شروع کړې وه، دنن پورې هغې باندې عمل کيږي. ددې باب د ټول روایتونو او اثارو ذکر کول مقصد نه دي. نه دا ممکن ده، بلکې یوازې د اکتل دي چې نبوت په دور کې او د خلفاء راشدین دور کې د لوړو درجو و الا صحابه کرامو د اعمال و او د مزارعت د منع کېدو جواز په هغه دور کې نه و وپېدا شوی، نوله دې نه دا خبره ثابتیږي چې اسلام کې د مزارعت اجازه شته او د مخابره په کومو احادیثو کې چې د مزارعت نه منع فرمایل شوي ده، دهغې نه د مزارعت هغه صورتونه مراد دي، کوم چې د جاهلیت له وخت نه راروان وو.

کله ناکله یو خبره په څه خاص موقع باندې په یوڅه انداز کې وشي، کوم خلک چې هغه وخت کې موجود وي او د چامخکې چې ټوله واقعیه وي، په کومه کې چې هغه خبره شوي وي، هغوی ته دهغې په مطلب باندې پوهیدو کې هیڅ تکلیف نه وي، خوکه هماغه خبره یو داسې کس ته بیان کړل شي چې دهغه نه مخکې هغه کار نه وي شوی، په کومې کې چې دا خبره شوي وي اونه هغه ته د خبرې کونکي د انداز پته وي اونه دهغه د لهجې نه خبروي اونه د خبرې د حالاتو نه خبروي، نوکه هغه دهغې خبرې په مطلب پوه نه شي، نو دې کې د حیرانتیا څه خبره نه شته. «شنیده کس بود مانند دیده»، هم دغه وجه ده چې د ایتونو د نازلیدو اسباب د تفسیر د علم یوه اهمه شعبه ګرځول شوې ده، حضرت عبداللہ بن مسعود رضي الله عنه به فرمایل:

والذی لا اله غیره! ما نزلت من آية من کتاب الله الا وانا اعلم فیمن نزل واین نزلت، ولو اعلم مکان احد اعلم بکتاب الله منی تناله البطایا لا یتته. (الاتقان، النوع الثمانون)

ترجمه: په هغه ذات مې دې قسم وي چې له هغه نه پرته بل څوک د عبادت لائق نه شته! د الله تعالی د کتاب داسې یوایت نه شته چې دهغه باره کې ماته د معلومات نه وي چې هغه د چا باره کې نازل شوی دی او کوم ځای کې نازل شوی دی او که چیرې ماته د یو داسې کس علم وي چې هغه ته زمانه زیات د الله تعالی د کتاب علم وي او هلته سورلی تلای شي، نوزه به دهغه خدمت کې ضرور حاضر شوی وم.

همدغه شان یو ارشاد د حضرت علي کرم الله وجهه نه هم نقل شوی دی، هغه به فرمایل:

والله ما نزلت اية الا وقد علمت فیمن انزلت واین انزلت ان ربي وهب لي قلباً عقولاً ولساناً سولاً. (الاتقان، النوع الثمانون)

ترجمه: په خدای مې دې قسم وي، چې کوم یوایت نازل شوی دی، ماته پته ده چې داد کومې واقعې باره کې نازل شوی دی او کوم ځای کې نازل شوی دی، زما رب ماته ډیر پوهیدونکی زړه او ډیره پوښتنه کونکې ژبه را کړې ده.

او همدغه وجه ده چې الله تعالى د... انا نحن نزلنا الذكر واناله لحفظون... وعده پوره کولوله پاره دقران مجید یو یوشی محفوظ ساتلی دی او هلته یې د حضور ﷺ د ژوند یو یو عمل محفوظ ساتلی دی، که نه، الله تعالى ته پته ده چې موږ به قران کریم لوستلو سره کومې کومې نظریې وړاندې کولې او همدغه وجه ده چې ټول امامان دا اصول مني چې د الله تعالى د کتاب او در رسول الله ﷺ سنت باندې پوهیدو له پاره د ضروري ده چې د صحابه کرامو رضی الله عنہم په دې باندې څنگه عمل کړی دی او د خلفاء راشدین په دور کې د دې څه معنا اخیستل شوې ده

کومو صحابه کرام رضی الله عنہم به چې د مزارعت معامله کوله، د مزارعت منع کول د هغوی له پاره یوازې اوریدل نه، بلکې دلیدلو و، هغوی ته داپته وه چې د مزارعت کوم قسمونه د جاهلیت د زمانې نه راروان دي، حضور ﷺ له هغو نه منع وکړه او د مزارعت کوم قسمونه خپلوکې دخفگان او جگړې ذریعه جوړیدای شي، حضور ﷺ د هغې اصلاح وکړه، د مزارعت جائز او ناجائز قسمونه هغوی داسې پیژندل څنگه چې هغوی داودس فرائض او سنت پیژندل هغوی کې یوکس هم داسې نه وو چې د مزارعت ناجائزه معامله یې کوله، ښکاره خبره ده چې دغه صورت کې د منع کولو سوال نه پیدا کیده، د اصورتحال د حضرت معاویه رضی الله عنہ ابتدایي دور پورې و، د مزارعت د جواز او عدم جواز مسئله بالکل ښکاره وه او هغه څه غیر معمولي حیثیت نه و اختیار کړی، د روایتونو نه معلومیږي چې خلفاء راشدینو نه وروسته داسې حالات راغلي وو چې د هغو له وجې دامسئله د بدیهې په ځای نظري جوړه شوه او د بحث یو صورت پیداشو، کیدای شي چې ځینې خلکو د مزارعت د ناز کوم مسئلو پوره خیال نه وي ساتلی او د مزارعت څه داسې صورتونه پیدا شوي وي له کومونه چې حضور ﷺ منع فرمایلي وه، دې باندې صحابه کرامو رضی الله عنہم منع و فرمایله او د مزارعت د منع کولو احادیث یې بیان کړل.

نهی رسول الله صلى الله عليه وسلم عن المزارعة.

نهی رسول الله صلى الله عليه وسلم عن المخابرة

نهی رسول الله صلى الله عليه وسلم عن كراء الارض.

توجه: حضور ﷺ د مزارعت نه منع فرمایلي ده، حضور ﷺ د مخابرات نه منع فرمایلي ده، حضور ﷺ ځمکه په کرایې ورکولونه منع فرمایلي ده. او ځینې خلکو ته د دې حدیثو په مطلب پوهیدو کې تکلیف پیداشو، هغوی دا وگنل چې د دې حدیثونو مقصد د هر قسمه مزارعت نه منع فرمایلي دي، له دې وجې دامسئله د بحث او نظر موضوع جوړه شوه.

اوس موږ ته دا کتل پکار دي چې دلورودر جوړلرونکي صحابه کرام هغه وخت کې موجود وو، هغوی د دې مسئلې فیصله څنگه وکړه؟

د حديثو په كتابونو كې د منع كولورواينونه د دريو صحابه كرامونه روايت دي، د رافع بن خديج، جابر بن عبدالله او ثابت بن ضحاک رضي الله عنهم د حضرت ثابت بن ضحاک رضي الله عنه روايت اكر چې ډير مختصر او مجمل دی، خوددې نه صفاپته لگيري چې ځمكه په نغدو پيسو باندې د ور كولونه منع نه ده شوې ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المزارعة وامر بالمواجرة، وقال: لا بأس بها. (صحيح مسلم ج ۲ ص ۱۴، طحاوی ج ۲ ص ۲۱۳، كې يوازې لومړۍ جمله ده)

ترجمه رسول الله صلى الله عليه وسلم د مزارعت نه منع فرمايلې ده او په نغدو پيسو باندې ځمكې ور كولو حكم يې كړى دی او فرمايلي يې دي چې دې كې څه بده خبره نه شته. د حضرت جابر او حضرت رافع رضي الله عنه په احاديثو كې ډير زيات تنوع (فرق) دی، چې دهغه نه صحيح مطلب اخيستو كې مشكل پيدا كيږي، نو كه مجموعي طور باندې وگورئ، نوددې مختلف قسمونه جوړيږي او د هر قسم مختلف ځاى دی. د حضرت رافع رضي الله عنه د روايتونو باره كې چې دلته د، خاص تنوع،، كوم لفظ استعمال شوى دی، محدثين حضرات دې ته اضطراب وايي.

امام ترمذي رحمته الله عليه فرمايي: حديث رافع حديث فيه اضطراب، يروى هذا الحديث عن رافع بن خديج عن عموته، ويروى عنه عن ظهير بن رافع، وهو احد عموته، وقد روى هذا الحديث عنه على روايات مختلفة. (جامع ترمذی ج ۱ ص ۱۶۶)

امام طحاوي رحمته الله عليه فرمايي: واما حديث رافع بن خديج رضي الله عنه جاء بالفاظ مختلفة اضطرب من اجلها. (شرح معاني الآثار ج ۲ ص ۲۸۵ كتاب المزارعة والمساقاة)

شاه ولي الله محدث دهلوي رحمته الله عليه فرمايي: وقد اختلف الرواة في حديث رافع بن خديج رضي الله عنه اختلافاً فاحشاً. (حجة الله البالغة ج ۲ ص ۱۱۷)

لومړۍ ځينې روايتو كې د منع كولو وجه د مزارعت هغه د جاهليت تصور و، چې هغه كې به دا مقرر شو، چې د ځمكې د فلانكۍ بڼې برخې پيداوار به د مالك وي او د فلانكۍ برخې پيداوار به د زمينداروي دې كې ډير زيات قباحتونه جمع شوي وو:

- ۱: معاشي معاملات ديوبل مدد سره ټاكل پچار دي، ددې په مقابل كې دامعامله په خالص ظلم او د يو فريق حق وهلو باندې مشتمله وه.
- ۲: د اشرط فاسد او د عقد خلاف و، ځكه چې كله د زميندار محنت ټول پيداوار كې يوشان و، نولازمه خبره ده چې هغه ته د ټول پيداوار نه برخه ور كړل شي.
- ۳: دادجواړۍ ټيوشكل و، اخرددې څه ضمانت و چې د مالك يا زميندار له پاره چې كومه برخه خاص شوې وه هغه به بڼه فصل وكړي؟

۴ دداسې غلطو شرطونونېجه به هميشه جنگ جگړې وي. داسې جاهله معامله برداشت کولو مطلب داوو چې اسلامي معاشره دهمېشه له پاره دجنگ او قتل ځای جوړ کړل شوی و. حضور ﷺ چې مدينې طيبې ته نشريف راوړ، نو هلته اکثرهم دداسې غلط مزارعت رواج و. حضور ﷺ دهغې اصلاح وکړه او د غلطو معاملونه يې منع او فرمايله اود مزارعت په صحيح اصولو باندې يې عمل وکړ داروايتونه په هغې باندې رڼا اچوي

عن رافع بن خديج رضي الله عنه حدثني عباى انهم كانوا يكرون الارض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بمأينبت على الاربعاء او بشئ يستثنيه صاحب الارض فنهانا النبي صلى الله عليه وسلم عن ذلك، فقلت لرافع: فكيف هي بالدينار والدرهم؟ فقال رافع: ليس بها بأس بالدينار والدرهم، وكان الذي نهى عن ذلك ما لو نظرفيه ذوو الفهم بالحلال والحرام لم يجيزوه لمأفيه من المخاطرة. (صحيح بخارى ج ۱ ص ۳۱۵)

الف: رافع بن خديج رضي الله عنه وايي زماتره بيانوي چې د حضور ﷺ په زمانه کې به خلکوپه مزارعت باندې ځمکه ورکوله، نو شرط به يې دا ايښی و، چې سید (نهر) سره ځواکې پيداوار به زموږوي او يابه يې بل څه استثنايي شرط ايښی و (مثلا: دومره غله به موږ مخکې اخلو، يابه په کرونده ځمکه درکوو) حضور ﷺ ددې نه منع وفرمايله (روايت کونکی وايي) ما حضرت رافع رضي الله عنه ته وويل، که چيرته د نغدو پيسو په بدله کې ځمکه ورکړل شي، نو ددې څه حکم دی؟ رافع رضي الله عنه وويل چې دې کې هيڅ بده خبره نه شته، ليث رضي الله عنه وايي: د مزارعت دکوم صورت چې منع فرمايلې شوې وه، که چيرته د حلال او حرام خيال ساتونکي غور وکړي، نو کله به هم هغوی ته جائز ونه وايي، ځکه چې هغوی کې د معاوضې ملاویدو يانه ملاویدو ويره وه.

حدثني حنظلة بن قيس الانصاري قال: سالت رافع بن خديج رضي الله عنه كراء الارض بالذهب والورق، فقال: لا بأس به، انما كان الناس يؤاجرون على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم على الماذيئات واقبال الجداول واشياء من الزرع فيهلك هذا ويسلم هذا ويسلم هذا ويهلك هذا فلم يكن للناس كراء الا هذا فلذلك زجر عنه، واما شيء معلوم مضمون فلا بأس به.

(صحيح مسلم ج ۲ ص ۱۳)

ب: حنظله بن قيس وايي: ما د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې: د سرو زرو او سپينو زرو (نغدو پيسو) په بدله کې ځمکه په تېکه ورکولو څه حکم دی؟ ويې فرمايل چې څه بده خبره نه ده د حضور ﷺ په زمانه کې به چې خلکو کوم مزارعت کاوړوله کوم نه چې حضور ﷺ منع فرمايله وه، دهغې صورت به داو چې د ځمکې مالک به د ځمکې دهغې برخې

کومې چې نهر ته نژدې وي دخپل ځان له پاره خاص کړل او د پيداوار څه برخه به يې هم مقرره کړه، اکثر به دهغې برخې پيداوار ضائع شو او دهغه به محفوظ پاتې و، کله به ددې خلاف وشو هغه زمانه کې دخلکو د مزارعت بس هم يو رواج و، له دې وجې حضور ﷺ ددې نه په سختي سره منع وکړه، خوکه چيرته ديو معلوم او د ضمانت قابل شي په بدله کې ځمکه ورکړل شي، نو دې کې هيڅ بده خبره نه شته.

دې روايت کې د حضرت رافع رضي الله عنه دا جمله د خاص توجه قابل ده:

فلم يكن للناس كراء الا هذا. ترجمه: دخلکو د کروندې بس هم دايوه طريقه وه،، او ددوی په ځينې رواياتو کې داهم راغلي دي:

ترجمه:،، هغو ورځو کې سره زراوسپين زر نه وو،،

ددې مطلب... والله اعلم... همداکيدای شي چې حضور ﷺ کله مدينې منورې ته تشریف راوړ، نو هغه ورځو کې د ځمکې په ټيکه ورکولورواج تقريباً ختم و، د مزارعت عام صورت ځمکه په کرونده باندې ورکول و، خو هغې کې د جهالت شرطونه موجود و، حضور ﷺ خاص مزارعت نه، بلکې د مزارعت دغه د جهالت شکل نه منع فرمايلې ده او د مزارعت صحيح صورت يې وښود، دا صورت هماغه و په کوم باندې چې حضور ﷺ دخيبر اوسيدونکو سره معامله وکړه او په کوم باندې چې د حضور ﷺ په زمانه کې او د حضور ﷺ نه وروسته صحابه کرامو رضي الله عنهم عمل وکړ.

جابر بن عبدالله رضي الله عنهما يقول: كنا في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم نأخذ الارض بالثلث او الربع بالباذيات فنهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك. (شرح معاني الآثار للطحاوي ج ۲ ص ۲۸۹)

ج: حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې موږ به د حضور ﷺ په زمانه کې په نيم پيداوار باندې ځمکې اخيستي، دريم برخې باندې اود نهر د غاړو په پيداوار باندې، له دې نه حضور ﷺ منع فرمايلې وه.

ه: سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه فرمايي: خلکوبه خپلې ځمکې په مزارعت ورکولې، شرط به داو چې کوم پيداوار به گول (الساقية) باندې و او کوم به چې کوهي ته نژدې و، هغه به موږ اخيست، حضور ﷺ ددې نه منع وفرمايله اوويې فرمايل چې په سروزرو او سپينوزرو باندې يې ورکوی.^{۱۱}

۱ [عن سعد رضي الله عنه قال: كنا نكرى الارض بما على السواقي من الزرع، وما سعد بالماء منها فنهانا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك وامرنا ان نكوبها بذهب او فضة. (ابوداؤد ۲/۱۲۵ / باب في المزارعة)۔

عن نافع ان ابن عمر رضي الله عنهما كان يكرى مزارعه على عهد النبي صلى الله عليه وسلم وابي بكر وعمر وعثمان وصدرأ من اماراة معاوية رضى الله عنهم ثم حدث عن رافع بن خديج رضي الله عنه: ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن كراء المزارع، فذهب ابن عمر رضي الله عنهما الى رافع رضي الله عنه وذهبت معه فساله، فقال: نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن كراء المزارع، فقال ابن عمر رضي الله عنهما: قد علمت انا كنا نكرى مزارعنا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم بباعلى الاربعاء شئ من التين. (صحيح بخارى ج ۱ ص ۳۱۵)

۵: حضرت نافع وايي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما به خپله ځمکه په مزارعت ورکوله، د حضور ﷺ د حضرت ابوبکر، د حضرت عمر او د حضرت عثمان رضي الله عنهم په دور کې اود حضرت معاويه رضي الله عنه په ابتدايي دور کې بيا هغه ته بيان شو چې رافع بن خديج رضي الله عنه وايي چې حضور ﷺ ځمکه په کرایه ورکولونه منع فرمايلي ده، حضرت ابن عمر رضي الله عنهما حضرت رافع رضي الله عنه ته لاړ، زه هم ورسره وم، له هغه نه يې پوښتنه وکړه، هغه ورته وفرمايل: حضور ﷺ په کرایې باندې ځمکه ورکولونه منع فرمايلي ده، ابن عمر رضي الله عنه وفرمايل: تاسو ته خو پته ده چې زموږ مزارعت د حضور ﷺ د زمانې نه دهغې پيداوار په بدله کې و کوم به چې نهرونوسره خواکې و اودڅه ونيو په بدله کې حضور ﷺ ددې نه منع فرمايلي وه.

د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه، جابر بن عبدالله، سعد بن ابي وقاص او عبدالله بن عمر رضي الله عنهم ددې روايتونو نه ښکاره پته لگيږي چې د مزارعت د جهالت هغه شکل څه و، د کومې نه چې حضور ﷺ منع فرمايلي وه.

دويم: د منع فرمايلو ځينې روايتونه دې باندې محمول و چې اکثريه د ديرو شرطونوله وجې په دواړو فريقوکې د جگړې صورت پيدا شو، حضور ﷺ دې موقع باندې فرمايلي و، چې ددې نه خويتردواو چې تاسو د داسې قسمه مزارعت په ځای باندې په نغدو پيسو باندې ځمکه ورکوله، نو کله چې حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه ته دا خبر راوړسيد چې رافع بن خديج رضي الله عنه د مزارعت نه منع فرمايي، نو حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه د يرافسوس سره وويل:

يغفر الله لرافع بن خديج، انا والله اعلم بالحديث منه، انما رجلان، قال مسدد: من الانصار ثم اتفقا. قداقتلا. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان كان هذا شأنكم فلا تكمرو

المزارع. (ابوداؤد ص ۴۸۱ واللفظ له، ابن ماجه ص ۱۷۷)

ترجمه: الله تعالى دې درافع رضي الله عنه مغفرت وکړي، په خدای مې دې قسم وي! زه دې حديث باندې له هغه نه ښه پوهيږم.

قصه داوه چې د حضور ﷺ خدمت کې د انصارو دوه سړي حاضر شول. د هغوی په مینځ کې په مزارعت باندې جگړه وه او خبره قتل او قتال ته رسیدلې وه (قد اکتلا) حضور ﷺ وفرمایل: «ان کان هذا شانکم فلا تکرُوا المزارع...»

ترجمه: کله چې ستاسو حالت دادی، نو د مزارعت معامله مه کوئ!

رافع رضی الله عنه بس همدومره خبره واوریده چې تاسو د مزارعت معامله مه کوئ!

عن سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه قال: کان اصحاب المزارع یکرون فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم مزارعهم بیا یكون علی الساق من الزرع فجاءوا رسول الله صلی الله علیه وسلم فاختصموا فی بعض ذلک، فنهاهم رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یکروا بذلک وقال: اکروا بالذهب والفضة. (نسائی ج ۲ ص ۱۵۳)

ترجمه: د سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه نه روایت دی چې د ځمکې مالکانو به خپلې ځمکې دهغه پیداوار په بدله کې کوم به چې نهرونو ته نژدې و، ورکولې، هغوی حضور ﷺ ته راغلل او د مزارعت په سلسله کې یې جگړه وکړه، حضور ﷺ وفرمایل، دې باندې مزارعت مه کوئ، بلکې په سرو زرو او سپینو زرو باندې یې کوئ.

ددې دواړو روایتونو نه معلومېږي چې دیوې خاصې مقدمې فیصله کولو وخت کې حضور ﷺ دواړو فریقانو ته حکم کړی و چې هغوی دې بیاله پاره (مزارعت) په ځای باندې په نغدو پیسو ځمکې ورکوي.

درېم: د منع کولو احادیثو دریم محمل داو، چې ځینې خلکو سره د ضرورت نه زیاتې ځمکې وې او ځینې داسې ضرورت منداو محتاج وو چې هغوی به دنورو خلکو ځمکې په مزارعت اخیستې او دهغې باوجود به دهغوی ضرورت نه پوره کیده حضور ﷺ هغو خلکو ته کوموسره چې د ضرورت نه زیاتې ځمکې وې، هدايت وکړ چې هغوی د حسن معاشرت، مواسات، اسلامي اخوت اود لوړو اخلاقو نمونه وړاندې کړي او خپله زیاتې ځمکه دخپلو وروڼو له پاره وقف کړي، دې باندې هغوی ته چې د الله تعالی له طرف نه کوم اجراو ثواب ورکول کېږي، هغه به دهغه معاوضې نه یقینا ښه وي کومه چې هغوی دخپلو ځمکونه حاصلوي.

عن رافع ابن خدیج رضی الله عنه قال: مر النبی صلی الله علیه وسلم علی ارض رجل من الانصار قد عرف الیه محتاج، فقال: لمن هذه الارض؟ قال: لفلان اعطانیها بلا اجر، فقال: لو منحها اخاه. فاتی رافع الانصار فقال: ان رسول الله نهاکم عن امر کان لکم نافعاً وطاعة رسول الله انفع لکم. (نسائی ج ۲ ص ۱۵۱)

ترجمه: درافع بن خديج رضي الله عنه نه روايت دی چې حضور ﷺ ديو انصاري په ځمکه تير شو. دغه سړی په محتاجي کې مشهور و، حضور ﷺ نه ترې وپوښتل، دا ځمکه دچاده هغه وويل چې دفلانکي کس ده او هغه ماته په اجرت راکړې ده، حضور ﷺ وفرمايل کاش هغه خپل ورور ته پرته د اجرت نه ورکړې وای، حضرت رافع رضي الله عنه هغه انصاري ته لاړ او هغه ته يې وويل چې رسول الله ﷺ ته دداسې شي نه منع کړی يې کوم چې تاله پاره فايده مندو او در رسول الله ﷺ حکم منل تاته ډير گټور دي.

عن جابر رضي الله عنه سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: من كانت له ارض فليهبها اوليٰعربها. (مسلم: ۲ | ۱۲)

ترجمه: حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي: مادر رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي، چې چاسره ځمکه وي، هغه ته پکار ده چې چاته يې هبه کړي يا يې عاريت سره ورکړي.

عن ابن عباس رضي الله عنهما: ان النبي صلى الله عليه وسلم قال: لان يمنح احدكم اخاه ارضه خيره من ان ياخذ عليها كذا وكذا. (مسلم: ۲ | ۱۳)

ترجمه: د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي، چې تاسو کې که يو کس ځمکه خپل ورور ته پرته د اجرت نه ورکړي، هغه دې نه بهتر ده چې هغې باندې دومره دومره اجرت واخلي.

يعنې موږ منو چې ځمکه ستاسو ملکيت دی، داهم صحيح ده چې دقانون يوطاقت هم تاسو د مزارعت نه نه شي منع کولی، خو ايا د اسلامي اخوت هم داتقاضا ده چې ستاسو ورور دې د لوږې مړ شي، دهغه بچي دې ژاړي، هغه ته دې د ضرورت بنيادي شيان نه ملاوېږي، خوته دې دخپل ضرورت نه زياته ځمکه چې هغه ته پخپله نه شي کرلی، هغه هم هغه ته پرته د معاوضې نه ورکولو ته تيار نه يی؟ ايا تاسو ته پته نه شته چې دمسلمان ورور ضرورت پوره کولو باندې دالله تعالی له طرف نه څومره اجراو ثواب دی؟ دا يو څو ټکي کوم مې چې تاسو د ځمکې په بدله کې قبلوئ، ايا د اخرت د اجراو ثواب مقابله کولی شي؟

د حضور ﷺ اود مهاجرينو مدينې ته راتلونه وروسته انصار خلکو چې داسلامي ميلمنو د معاشي کفالت کومه ذمه داري چې خوشالي سره قبوله کړه، هغه د قرباني اومروت، همدردی او غم خواري او اخوت اومساوات يوه اعلى نمونه وړاندې کوي، نهی عن کراء الارض.

،،هم ددغه بنياسته معاشي کفالت يو باب دی.

امام بخاري رحمه الله همدغه احاديثوباندې باب قائمولوسره هم دې طرف ته اشاره کړې ده.

باب ماكان اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يواصي بعضهم بعضاً في الزراعة والثمار.

(صحيح بخاري ج ۱ ص ۳۱۵)

لې سوچ وکړئ يووړوکې شان قصبه (المدينه) دې کې به دانصاروتوله ابادي څومره وه؟ دهغوی دمعاش ذريعه څه وه؟ نوهمدغه ځمکې وې چې هغه به داسلام نه مخکې دهغوی ضرورتونو پوره کولوله پاره هم کمې وې، دهغوی جانثاري اولور همت د حضور ﷺ سره داو وعده وکړه چې موږ دبه دخپلوبچيو نه، بلکې داسلام اومسلمانانو کفالت کوو، هغوی چې دغه وعده کومې طريقې سره پوره کړه هغه ټولوته معلومه ده. «رضي الله عنهم وارضاهم وجزاهم عن الاسلام والمسلمين خيرا الجزاء»

د شا وخوا نه قافلې هم دې طرف ته راروانې وې اوانصاروبه ورته اهلاً وسهلاً مرحباً ويلوسره دهغوی استقبال کاوو، څوک يې اندازه کولی شي چې دغه وړوکې شان قصبه (کلي) اوپه هغه يولېشان مسلمانان انصاروبه څومره معاشي بوج راغلی وي، خوافرين دې وي وفادارو قرباني کونکوباندې! چې يود ساعت له پاره هم هغوی ددغې بوج له وجې باندې ځان کمزوری ونه ښوده، بلکې درسول الله ﷺ اود حضور ﷺ دمیلمنوپه خدمت کې يې خپل هرڅه وړاندې کړل، لکه چې دهغوی خپل وجودنه و، څومره څه چې و درسول الله ﷺ و او دهغوی حيثيت يوازې درسول الله ﷺ دخدمت گارو وو، سوچ کول پکاردي چې دغه حالت کې که (انصاراسلام) ته رسول الله ﷺ دا فرمايلي و چې «چاسره چې ځمکه وي هغه دې خپل وزورته هبه کړي يا دې عاريتا ورکړي»، نوددې معنا به داوي چې اسلام کې د مزارعت باب بالکل نه شته؟ که دا احاديث دمدينې طبيې دمعاشي دباب اوانصاروداسلامي کفالت په پس منظر (شاليد) کې ولوستل شي، نو پته به ولگيږي چې ددې مطلب ډانه دی چې اسلام کې مزارعت ناجائز دی (که چيرته داسې وي، نو حضور ﷺ به پخپله اوصحابه کراموبه داسې ولې کول؟) بلکې ددې مقصد دادی، چې دسعدی رحمه الله دقول مطابق:

هرچې درويشان را است وقف محتاجان است

خپل ضرورت پوره کړئ اودضرورت نه زيات دالله تعالی په نوم باندې دضرورت مندوله پاره وقف کړئ، داو دمنع دا احاديثودرې محمولونه، چې دهغه وضاحت صحابه کرامو ﷺ کړی دی اوچې دهغه خلاصه دحضرت شاه ولي رحمه الله په الفاظوکې ده:

وكان وجوه التابعين يتعاملون بالمزارعة. ويدل على الجواز حديث معاملة اهل خيبر واحاديث النهى عنها محمولة على الاجارة بما على الماذاينات قطعة معينة. وهو قول رافع عليه السلام، او على التنزيه والارشاد. وهو قول ابن عباس عليهما السلام، او على مصلحة خاصة بذلك الوقت من جهة كثرة مناقشتهم في هذه المعاملة حينئذ. وهو قول زيد عليه السلام، والله اعلم. (حجة الله البالغة، ج ۲ ص ۱۱۷)

ترجمه: دصحابه کرامو رضي الله عنهم نه وروسته به تابعينو دمزارعت معامله کوله. د مزارعت دجواز دليل دخيبر داوسيدونکودمعاملې دحديث نه دی اود مزارعت نه دمنع احاديث ياخوداسې مزارعت باندي محمول و، چې هغه کې دنهردخوا دپيداوارديوخاصې مقرر شوې برخې پيداوار مقرر شي، څنگه چې حضرت رافع عليه السلام فرمايلي دي تنزيه او ارشاد باندي، څنگه چې حضرت ابن عباس عليهما السلام فرمايلي دي، دې باندي محمول دي چې دمزارعت له وجې ډيرې جگړې پيدا شوې، دهمدغه مصلحت له وجې ددې منع وشوه، څنگه چې حضرت زيد عليه السلام بيان کړي دي. والله اعلم!

تقريباً همدغه شان تحقيق حافظ ابن جوزي رحمته الله عليه په «التحقيق»، کې اوامام خطابي رحمته الله عليه په معالم السنن کې کړی دی، خودې مقام باندي دحافظ تورپشتي مصابيح رحمته الله عليه کلام ډير بنائسته دی، هغه فرمايي:

دمزارعت احاديث کوم چې ليکونکي (صاحب مصابيح) ذکر کړي دي اوکوم چې دا احاديثوپه نور کتابونوکې موجوددي، په ظاهره باندي هغه کې اعتراض او اختلاف دی، دهغو په جمع اوتطبيق کې مختصر طور باندي دا ويل کېدای شي چې حضرت رافع بن خديج عليه السلام د مزارعت دنفي باره کې ډير احاديث اوريدلي و، چې دهغه محمل خاتته خاتته و، هغه دغه ټول احاديث يوځای کړل اوروايت يې کړل، همدغه وجه ده چې هغه کله فرمايي: مادي رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي کله وايي چې زماترونوماته بيان کړي دي، کله وايي چې زمادوه ترونوماته خبرا کړی دی، ځيني احاديثوکې د منع کولو وجه داده چې هغو خلکوبه غلط شرطونه لگول اوپه نامعلومه اجرت باندي به يې معامله کوله، نودهغې نه منع وشوه، ځيني وجوهات دادي چې دخمکې په اجرت به دهغوی جگړه وشوه او معامله به جنگ ته ورسیده، دغه موقع باندي حضور ﷺ وفرمايل: اي خلکوا که چيرته ستاسوهمداحالت وي، نود مزارعت معامله مه کوئ، دا خبره حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه بيان کړې ده، ځيني احاديثوکې د منع کولو وجه داده چې حضور ﷺ به دا خبره نه خوښوله چې مسلمان دې خپل ورورنه دخمکې اجرت واخلي، کله به داسې وي چې داسمان نه به باران نه کيږي، کله به دخمکې په زرخيږي

کې فرق راځي اودغه حالاتوکې به ددغه غريب مال ناحق ضائع شي اوددې له وجې به مسلمانانوکې نفرت اوبغض پيدا شي.

دامضمون دخضرت ابن عباس رضي الله عنه حديث نه گڼل کيږي چې: دچاځمکه وي، هغه دې پخپله کړي يادې يوورورته دکړلوله پاره ورکړي، خودا دقانون مطابق نه دی، بلکې دمروت او مواسات په طور باندې دی، ځينې احاديثوکې دمنع کولووجه داده چې حضور ﷺ د کروندې هوس اوهغې سره عشق کول نه خوښول، ځکه چې داسې صورت کې به هغوی دجهادفي سبيل الله نه منع شول اودهغه له وجې دهغوی نه غنيمت اوفی برخه فوت شوه (اود آخرت نقصان دې نه پرته و) ددې دليل دخضرت ابوامامه رضي الله عنه حديث دی:

اشارة الى ما رواه البخاري من حديث ابي امامة رضي الله عنه، لا يدخل هذا بيت قوم الا دخله الذل^(۱)

ددې ټول بحث خلاصه داده چې اسلام کې مزارعت نه بالکل جائز اونه بالکل منع دی، بلکې ددې خبرو ټول احاديث مجموعي مطلب د: کج دارو مريز: تلقين دی، دامت فقهاوو ته ددې باب ټول نزاکتونه معلوم دي، نوټول فقهي مسلکونوکې به د دوه متضادو مسئلو باريک رعايت ښکاري اودابحث اوتحقيق يوه بله موضوع ده. والله ولي البدايه والنهاية!

وأخردعواناً أن الحمد لله رب العالمين

.....

.....

^۱ [عن ابي امامة الباهلي رضي الله عنه قال: ورأى سكة وشيئاً من آلة الحرث فقال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول: لا يدخل هذا بيت قوم الا ادخله الله الذل. (صحيح بخاري) / ۱ / ۳۱۲ / باب ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع او جاوز الحد الذي امر به، طبع نور محمد كراچي).]